

ב"ה

קובץ תורני

מה טובו אהליך יעקב

מגדולי וחכמי התורה ולומדיה

פסקים ותשובות חדשות
בעניני אירוסין ונישואין

לזכרו של הרב הנכבד והיקר
אוהב תורה ולומדיה
רבי טלי סקוצילס זצ"ל

העורך והמו"ל
הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"

גליון ל"ב

כסלו תשפ"ו

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד. 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

למנויים נא ליצור קשר עם המערכת

הקדמה

"מה טובו אהליך יעקב",

מה מאד מתאים השם הזה לקובץ החדש והנפלא שיוצא עתה לאור ב"ה מיוחד לזכרו הטהור של הרב הנכבד והיקר מאד, אוהב תורה ולומדיה בכל לבו ונפש עד אין קץ, ואהב ללכת לאהלי יעקב לבתי כנסיות ומדרשות בכל עת מצוא תפלתו היה מיוחד מאד בהתעלות רוחניות עצומה כידוע, וכן השיעורים הרבים שהיה הולך עליהם במסירות ובנאמנות אין קץ, והנה הקובץ נקרא "מה טובו אהליך יעקב", והנה ראשי תיבות: "מ'ה ט'ובו", גימטריא "טלי", וההמשך "אהליך יעקב", רמז לידידנו עוז הגאון האדיר מרביץ תורה ברבים ומו"צ בבית הוראה המפורסם יד הרמ"ה בראשות מרן הגה"צ רבי מתתיהו דייטש שליט"א, ובבית הוראה המפורסם "בית הוראה הכללי", בראשות מרן הגה"צ רבי בן ציון קוק שליט"א, ה"ה רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מח"ס "אוהל יעקב" י"ג כרכים, ששמח מאד על רעיון זה שאני יוציא לאור קובץ תורני מכובד לזכר אביו היקר מאד זצ"ל.

וכן ראשי תיבות "מ'ה ט'ובו א'הליך י'עקב", גימטריא ס', רמז למשפחת ס'קוצילס. ויהא רעווא שימליץ טוב לכל משפחתו וכל מכיריו ולכל ישראל וזנכה בקרוב ממש להמשך הפסוק "משכנתך ישראל", שנזכה למשכן קבע של בנין בית המקדש בתפארתו במהרה בימינו אמן כן יהיה רצון.

תודתי להגה"צ רבי אלחנן אלטר [בן הגה"צ רבי בנימין שליט"א] שפיגעל שליט"א, מח"ס "ראש לימיני" על הלכות שבת, ומו"צ בירושלים, שעוזר ותומך בהוצאת הקובץ לשם שמים לזיכוי הרבים. יהא רעווא שיצליח בכל מעשי ידיו, ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה כאוות נפשו הטהורה, מתוך הרחבה וכל טוב לעד, אמן כן יהיה רצון.

ברכה מיוחדת להגה"צ רבי אשר זעליג בן יאכיט יוכבד שליט"א על כל פעולותיו העצומות למען זיכוי הרבים לשם שמים, יהא רעווא שקוב"ה ימלא כל משאלות לבו לטובה ולברכה כל הימים אמן כן יהיה רצון.

תפילתנו שהקב"ה יפקוד בפקודת ישועה ורחמים וחסדים גדולים מאד על פעולותיהם העצומות למען זיכוי הרבים לשם שמים, ולהגה"צ רבי דוד יוסף בן זהבה שליט"א, ולהגה"צ רבי רחמים בן שושנה שליט"א, ולהגה"צ רבי יעקב שמואל בן שיינדיל שליט"א, ולהגה"צ רבי אליהו עזרא בן נורמה שליט"א, שנשמע ונבשר תמיד רק בשורות טובות אמן כן יהיה רצון.

בברכת כהנים באהבה

כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ [רפפורט]

מח"ס "גם אני אודך"

ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תוכן הענינים

גנוזות

תשובות מרנן ורבנן גדולי הפוסקים זיע"א בעניני אירוסין ונישואין

רבי משה פיינשטיין זצ"ל	
פסקי מרן האגרות משה הלכות שבע ברכות.....	ג
פסקי הלכות מגדולי ההוראה זצ"ל בעניני נישואין.....	ז
רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל	
פניני מרן האור לציון בעניני נישואין בהלכה.....	כב
מכתבי תורה.....	כג
הוראות והדרכות בעניני נישואין.....	כז
הנהגות רבינו בעניני נישואין.....	לט
רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל	
פסקי דינים ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בהלכות חופה וקידושין.....	מב
פסקי הלכות ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בהלכות חופה וקידושין ושבע ברכות.....	מד
רבי נתן גשטטנר זצ"ל	
ברכת המזון בסעודת נישואין.....	מו
רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל	
היו עשרה בתחילת שבע ברכות ויצאו מקצתן, או שיצאו הפנים חדשות האם גומרים את הברכות.....	מט
רבי חיים קניבסקי זצ"ל	
שו"ת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בעניני חתן וכלה.....	נא
רבי חיים קניבסקי זצ"ל	
שאלות ותשובות הלכות חופה וקידושין.....	קלד

רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל

כלה שקדשו אותה וכנסו אותה בעדים ולא ברכו שבע ברכות ועברו שבעה

ימים ..... קמ

בענין שבע ברכות ..... קמא

רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל

פסקי הלכה ששמעתי (או כתב לי) מו"ר הגאון אפרים גרינבלט זצ"ל ..... קמה

מנהגי מרן הגאון רבי אפרים גרינבלט זצוק"ל בעל ה"רבבות אפרים" בסידור חופה

וקידושין ..... קמו

רבי יוסף ליברמן זצ"ל

תשובות בעניני נישואין ..... קנ

בעניני שבע ברכות ופנים חדשות ..... קנא

פנים חדשות שהחתן אינו מכירו ..... קנו

אם נחשב לפנים חדשות כשמשתתף בשבע ברכות ע"י מסך ..... קנו

אשה הנמצאת באולם הנשים אם נחשבת לפנים חדשות ..... קנח

שוטה אם נחשב לפנים חדשות בשבע ברכות ..... קנט

עריכת שבע ברכות לזוג שאינם שומרים תורה ומצוות ..... קסא

אמירת יה"ר ע"י החתן אחרי ברכת האירוסין ..... קסא

חתן אם מותר לו להתגלח ביום חתונתו בראש חודש ..... קסב

נישואין ביום הרביעי בשבוע ..... קסג

במנהג רקידת מצוה בליל החתונה ..... קסד

איך לכתוב בכתובה שם פסיה ..... קסו

חתן וכלה הסובלים מ"צליאק" אם יכולים לברך אצלם שבע ברכות ..... קסז

כתובה שהוסיף בה אחד העדים את שם משפחת העד השני לצד חתימתו ..... קסז

כתובה שנמצאת מקושקשת ע"י ילדים ..... קסט

אודות כתיבת השם 'שאשא' או 'סאשא' ..... קע

פנים חדשות שאין החתן מכירו ..... קעא

מעט מהנהגות מרן הגה"ק רבי יוסף ליברמן זצוק"ל, בעל ה"משנת יוסף" בסידור

חופה וקידושין. .... קעב

רבי שמעון בעדני זצ"ל

פסקי הלכות בעניני נישואין ..... קעד

תשובות מרנן ורבנן גדולי הפוסקים שליט"א בעניני אירוסין ונישואין

רבי אביגדר הלוי נבנצל

שאלות ותשובות בעניני נישואין ממרן הגר"א נבנצל שליט"א.....קעט

שאלות ותשובות בעניני שידוכין ונישואין.....קפא

רבי ברוך דב פוברסקי

הנהגות מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א בסידור חופה וקידושין.....קפד

רבי יצחק זילברשטיין

החזרת עטרה ליושנה - בענין אמירת דברי תורה בחתונות.....קצ

רבי אשר ווייס

קידושין בטבעת גנובה.....קצד

רבי שמאי קהת הכהן גרוס

שו"ת בעניני נישואין.....קצו

רבי אליהו שלזינגר

מי שלא נימול מחמת שאחיו מתו מחמת מילה, אם צריך לספר זאת למשודכת.

ואם נישאו יש לעיין אם יכולה לטעון כי הוא מקח טעות כן יבואר דינו לענין קרבן

פסח.....קצט

רבי אברהם יפה שלזינגר

איך כותבים שם איידל בכתובה.....רו

רבי יעקב מאיר שטרן

צלם של חתונה שהתבקש להיות עד קידושין אם מועיל עדותו: רב מסדר קידושין

אי יכול להיות עד.....רי

מאימתי הזמן של תחלת ז' ימי המשתה.....ריד

רבי יוסף בנימין הלוי ואזנר

בענין כתובה שכתבו בלשון זכור במקום נקבה.....ריט

רבי יעקב מאסקאוויטש

הפסק בין החופה ליחוד.....רכא

לכבד שני אחים בברכה בשבע ברכות.....רכו

בענין המנהג לגלות פני הכלה בחופה לצורך עדי קידושין	רכט
חופה בזמן המגיפה והחתן והכלה סירבו לשתות מהכוס	רלד
רבי אליהו בר שלום	
המשכת יין לכבוד חתן וכלה	רמא
רבי נח אייזיק אהלבוים	
שבע ברכות לזוג שחזרו בתשובה אחרי שחיו ביחד	רמה
רבי יצחק יוסף	
שתיית החתן והכלה מכוס היין של הקידושין בתקופת הקורונה	רמט
רבי דוד ברוך לאו	
בענין טעות בכתובה	רנ
רבי חיים יוסף דוד ווייס	
גר וקטן לענין פנים חדשות	רנא
רבי מתתיהו דייטש	
קנין טבעת קידושין	רנג
רבי בן ציון הכהן קוק	
שו"ת בהלכות נישואין ממרן הגרב"צ קוק שליט"א	רנז
רבי משה בראנדסדארפער	
קביעת יום נישואין לכלה	רס
הוראות ופסקי דינים שרשמתי ע"פ ציווי אאמו"ר זצ"ל לחופה וקידושין לחרש	
וחרשת שסודרו על ידו	רסב
בחור שהבי"ד אינם רוצים לרשום אותו לנישואין משום פקפוק ביחוסו אם מותר	
להפנותו לבי"ד המיוחד לייחוס	רסה
נשואי בת כהן לישראל	רסו
אם מחותן יכול להיות עד קידושין אצל נישואי מחותנו	רסז
שבע ברכות ביום השביעי שנמשך אל תוך הלילה אם אפשר לברך שבע	
ברכות	רסח
רבי ברוך אבערלאנדער	
נישואין בסוף חודש ניסן ואחרי ל"ג בעומר בימי מגיפת הקורונה	ער

רבי אליהו מלכא

בנושא פנים חדשות בסעודת חתן וכלה בהופעת אדם על מסך וידיאו מה הדין
בזה ..... רעח

רבי יצחק שמואל שכטר

באמצע סידור קידושין ע"י הרב בא אחר ובירך ברכת אירוסין ונישואין שלא
ברשות וסידר קידושין האם מהני או יש לחזור פעם שנית לומר ברכת אירוסין
ונישואין ..... רפא

רבי יחיאל מיכל שטיינמן

קביעת שידוכים עפ"י גרפולוגיה עפ"י הלכה ..... רצא
האם ראוי לקבוע שידוכים עפ"י גרפולוגיה ..... רצג
להחליט איזה שידוך לעשות עפ"י הגורל ..... רחצ
הפרשת מעשר כספים מהמתנות שקיבלו חתן וכלה ..... שב

רבי יקותיאל ליברמן

בענין הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו ..... שו

רבי משה פריד

תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א בעניני כתובה ונישואין ..... שח

רבי יעקב אהרן סקוצילס

בענין ממתי מתחיל חיוב כיסוי ראש לכלה בחופה ..... שיח
בגדר שמחת חתן וכלה אמירת מזל טוב אם יכול להנות מסעודת חתן
וכלה ..... שכא
אם מותר לחתן לרכוב על כתפיים של חבריו בחתונה ..... שכד
אבל שהגיע לשבע ברכות ולא השתתף בסעודה רק אכל לבד אם יכול להיות פנים
חדשות ..... שכו

רבי ישראל טויב

בדין קטן שהיה בחתונה ונעשה גדול באמצע ימי השבע ברכות אם חשיב פנים
חדשות וכן בגוי שהיה בחתונה ונתגייר בימי השבע ברכות ..... של

רבי יום טוב זנגר

בירור תכונות ומדות החתן ע"י גרפולוג ..... שלב
בעלה של השדכנית היה עד קידושין לפני ששילמו דמי שדכנות ..... שלו
חתן שנתן הטבעת לכלה בו בזמן שאמר לה "הרי את מקודשת לי" ..... שמג

החלפת עדי יחוד אחרי שתי דקות..... שמו
 בירורים בדיני סעודת נישואין ליהנות מהסעודה בחתונה כשהחתן עדיין בחדר
 יחוד..... שנג
 אכילה בסעודת חתונה לפני מעריב..... שנה

רבי אהרן יהודה גרוסמן

שלח שדכן לשדך בין בת פלוני לבנו והלך השדכן ושידכה עם בן שלו..... שנו
 בענין שתיית הכוס תחת החופה למסדר קדושין ולחתן ולכלה..... שס
 בענין חופה וז' ברכות לבעולת עצמו בגר שנתגייר..... שסא
 בענין מגפת הקורונה אם לעשות תקיעת כף ואם לדחות חתונה והאין לערוך לוויה
 וסעודת ז' ברכות כשהכלה בבית אחר וטלטול ס"ת לבית פרטי..... שסב
 בענין שמירת יולדת ולחתן וכלה..... שסג
 בענין שבירת כוס זכוכית תחת החופה..... שסד
 בענין כתובה שחסר מילת "ואיזון"..... שסה

רבי גמליאל הכהן רבינוביץ

שירה באמצע אמירת "שבע ברכות"..... שסו

רבי חיים שלום הלוי סגל

חתן שאינו רוצה לדחות את החתונה, והוריו רוצים לדחות..... שעב
 האם אחר החופה הולכים החתן והכלה שלובי ידים..... שעה
 סידור קידושין למעשה..... שעט

רבי זאב יהודה סטארק

ענייני שידוכים בהלכה..... שצד

רבי אמיר ולר

פסקים תשובות בעניני יחוד חתן וכלה..... תח

רבי מתתיהו גבאי

בענין שבירת כוס בנישואין זכר לחורבן..... תלח
 בענין הפסק אחר ברכת נישואין..... תנא

רבי אלחנן פרינץ

חתן שענה ברוך הוא וברוך שמו בברכת האירוסין..... תנו

רבי יעקב קארפ

בירור מנהג שימוש בכלי התוף בשמחת נישואין בזמננו ..... **תנח**

רבי דן שכטר

בענין לצאת מהחופה כמה פסיעות לקראת הכלה ..... **תסד**

רבי אברהם זנגר

הערה בענין שתיית כוס אירוסין ונישואין לאחר טעימת החתן והכלה ..... **תסח**

גנוזות

**תשובות מרנן ורבנן
גדולי הפוסקים זיע"א
בעניני אירוסין ונישואין**

רבי משה פיינשטיין זצ"ל

בעל האגרות משה

פסקי מרן האגרות משה הלכות שבע ברכות

נכתב ונערך על ידי הרב גמליאל הכהן רבינוביץ הרב יעקב אהרן סקוצילס

ממתי סופרים הז' ימים

סעודה ביום שביעי שסיים אחרי השקיעה

יום החתונה נכלל ביום הראשון של השבע ברכות, מיהו חופה שהיתה קרוב לשקיעה ולא התחילו הסעודה לפני השקיעה, השבע ימים מתחילים רק מיום אחרי החתונה א. (אהלי ישרון הערה 9)

סעודה ביום השביעי שסיים אותו אחרי השקיעה, מ"מ עדיין יכולים לומר שבע ברכות עד ארבעים דקות מהשקיעה ב. (שם הערה 10)

א. כ"כ בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ו סעיף ב') מובא ברמ"א (סימן ס"ב סעיף ו') כתב שאחרי שבירכו שבע ברכות בשעת החופה מתחילים השבע ברכות, ואותו יום נחשב כיום ראשון, וכתב החלקת מחוקק (ס"ק ז') שדברי הרמ"א בשם הרא"ש בא לאפוקי שלא נאמר שיתחילו ז' ימי המשתה מאכילה ראשונה, ועל זה קמ"ל דמי לאחר שנגמרו השבע ברכות בחופה מתחילים הז' ימים. וראה עוד במקנה (סימן ס"א ס"ק ה'). וכ"כ בערוך השלחן (סעיף ל"א) ובכף החיים (סימן קל"א ס"ק ס"ט). ודלא כמ"ש בשו"ת כנסת יחזקאל הו"ד בפתחי תשובה (ס"ק י"ב) שכתב שהולכין בתר גמר סעודה ראשונה ולא בתר ברכת החופה.

מיהו מן הראוי לציין מה שראיתי בספר שובע שמחות להגר"ש דבליצקי זצוק"ל (פרק א' הערה י"ד) שכתב דאע"פ שלא קיימא לן כדעת הכנסת יחזקאל לענין ז' ברכות, מ"מ לענין שאר דינים הנוהגים בחתן כגון איסור מלאכה ויציאה לבד מביתו, ראוי לחוש לדברי בעל הכנסת יחזקאל ולחשוב שבעת הימים החל מהלילה שאחר יום החופה. וכ"כ בשו"ת יביע אומר אבן העזר חלק ה' (סימן ד').

ובספר אמרי יעקב להגר"מ שטרן שליט"א (סימן ס"ד ליקוטים אות ב') כתב דאע"פ שיש פוסקים הנ"ל המובאים בספר אוצר הפוסקים (סימן ס"ד ס"ק ב') שיש להחמיר לענין עשיית מלאכה ז' ימים מהלילה, מ"מ נראה לענין דינא שלא צריכים להקפיד, דיש לומר דעיקר החופה זה הכלונסאות כמ"ש החזון איש סימן ס"ג אות י"ז וכן הוא דעת הט"ז, ואף שיש חולקים על זה, מ"מ כיון שאיסור עשיית מלאכה הוא רק מדרבנן יש לסמוך על זה, וכמדומה שכן הוא המנהג דבשבעת ימי המשתה אזלי אהדדי עם הז' ברכות. וראיתי שגם בקונ' פניני שבע ברכות (עמוד מ"ה) הביא שכן הוא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל.

וראה עוד בספר טיב קידושין (ס"ק ו') הו"ד באוצר הפוסקים (סימן ס"ב סוף אות ל"א) שכתב דכוונת הרא"ש והרמ"א נראה דלאו דוקא לאחר שבירכו ז' ברכות, אלא אחר החופה, ולכן אם במקרה שלא בירכו בשעת החופה מ"מ לא משכו ימי המשתה יותר ממשעת החופה.

ב. ושם הוסיף שאין לומר ספק ברכות להקל מפני שהחכמים תלו כל דבר שנוגע לשמחת חתן וכלה לפי לשון בני אדם, לכן ז' ימי משתנה מסתיימים בליל ח' ולא בבין השמשות של יום השביעי. ראה בפתחי תשובה (סימן ס"ב ס"ק י"ב) ועוד אחרונים שכתבו בלשון ליל ח' או חשיכה ע"י שם.

והנה בביאור הדברים ולהרחבת שיטת הפוסקים מצאתי לנכון להביא כאן מה שכתבנו בספרי אהל יעקב הל' שבע ברכות וז"ל: בשערי תשובה (סימן קפ"ח ס"ק ז') כתב: וכתב בגינת ורדים (כלל א') דאף להפוסקים דאזלינן בתר התחלת הסעודה היינו לענין הזכרה אבל בז' ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך ז' ברכות הו"ד בפתחי תשובה באבן העזר (סימן ס"ב ס"ק י"ב). וכן הובא דברי הגינת ורדים בהגהות רעק"א באבן העזר שם.

וכן כתב בשו"ת האלף לך שלמה (אבן העזר סימן ק"ז): נסתפקתי בחתן שהיה לו סעודה ביום ז' שלו ובפנים חדשות ונמשכה סעודתו עד ערב ליל שמונה אם מברכין ברכת חתנים כלילה או לא אם אזלינן בתר התחלת הסעודה או לא וכעת לא מצאתי גילוי לדין זה אבל לדעתי הדבר פשוט שאין מברכין דאינו דומה להזכרת שבת ויו"ט בברכת המזון כיון דברכת המזון אקרקפתא דפת מונח דכל היכא שאוכל פת נתחייב בברכת המזון אם כן תיכף כשאכל כזית ביום נתחייב בברכת המזון בהזכרה וכיון שכבר נתחייב בהזכרה אף שאחר כך כבר בא יום אחר כיון שכבר נתחייב בברכת המזון בזה לא נפקע מחיובו עוד אבל שבע ברכות של חתן לא חל עליו החיוב רק בשעה זו שמברך בברכת המזון דהרי לאו הפת גורם כן שאם היה סועד כל היום בלי פנים חדשות אינו חייב לברך ז' ברכות גם אם היה שם בשעת סעודה פנים חדשות אם בשעת ברכת המזון חלף הלך לו גם כן אינו חייב לברך רק כשיש פנים חדשות שם בשעת ברכת המזון חייב לברך ואם כן זה לא חל עליו החיוב רק בשעת ברכת המזון ולא מקודם ולכך בתר שעת ברכת המזון אזלינן דלא שייך בזה לומר שכבר חל החיוב עליו משעה שאכל כזית דהרי יש בידו לפטור עצמו מחיובו אם ילך לו הפנים חדשות ואינה דומה לברכת המזון דכיון שאכל כזית אינו בידו לפטור את עצמו מברכת המזון עוד ולכך חל עליו החיוב תיכף אבל הכא הרי בידו לפטור עצמו אם ילך לו הפנים חדשות ולא מצינו בזה איסור שלא יהי' רשאי הפנים חדשות לילך משם טרם שברכו ז' ברכות רק אם לא אכל שם פת רשאי לילך שם ואף אם אכל הפנים חדשות שם פת דאינו רשאי לחלק מכל מקום לאו הז' ברכות גרם לו החיוב שלא להסתלק רק הפת וברכת המזון אבל הז' ברכות מצדם היה רשאי להסתלק אם כן הם לא גרמו לו החיוב ולא שייך לומר דחל עליו החיוב תיכף שאכל כזית כעין דהיה בידו לפטור עצמו ולא חל עליו עיקר החיוב רק בשעה זו ממש שמברך ז' ברכות אם ישנו שם ולכך אזלינן בתר ההוא שעתא וכיון דאז כבר נסתלק השמחה אין לו לברך עוד והוי כאילו הלך לו הפנים חדשות משם מכל שכן שחלפו ימי המשתה לגמרי כן ג"ל נכון.

ועי' עוד בשו"ת שבט הלוי חלק א' (סימן ל"ט) ובמה שהוסיפו בגליון במהדורה חדשה, וידידי הגר"י שוב שליט"א האריך בנושא הנ"ל ושוב הביא דעות הפוסקים בזה ונציין אותם כאן לתועלת הענין: בספר הדרת קודש להגאון בעל ההר צבי זצ"ל (עניני נשואין סימן כ"א) כתב: מעשה שהיה שהחופה היתה ביום ראשון בשבוע, ויום שבת קודש הוא יום השביעי של שבעת ימי המשתה ועמד השואל ונסתפק האם יכולים לברך שבע ברכות בסעודה שלישית, שדרכם להמשיך הסעודה עד הלילה, שכבר עבר יום השביעי ואמרתם להקדים ברכת המזון כדי שלא יעבור יום השביעי קודם ברכת המזון, עיי"ש.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א דבשבע ברכות שעושים ביום השביעי אין לברך שבע ברכות לאחר השקיעה אף כשחל בשבת [והוסיף וסיפר מרן שליט"א דהגה"צ מקלויזנבורג זצ"ל הזמין אותו לסעודת השבע ברכות האחרונה ביום השביעי של בתו עם הגאון רבי דוב וויס שליט"א על מנת לכבדו בברכה ואמר לו מרן שליט"א שאינו יכול לבוא כיון שלא יקפידו לסיים לפני השקיעה ואמר לו הגה"צ זצ"ל דיקפיד שייסימו לפני השקיעה].

וכן בספר עטרת יהושע פסקים לגאב"ד ירושלם הגה"צ רבי משה אריה פריינד זצ"ל על עניני נשואין (פרק ז' סעיף כ') כתב: אם היתה החופה לפני שקיעת החמה או אפילו אחר השקיעה לפני צאת הכוכבים דר"ת החשיב יום לפני השקיעה ליום אחד משבעת ימי המשתה, מחמת ספק ברכה ולא הרשה לעשות שבע ברכות ביום השביעי, רק שיברכו ברכת המזון וגם שבע ברכות לפני השקיעה. ובסעיף כ"ג שם הוסיפו: גם בשב"ק

בסעודה שלישית לא היה מברך שבע ברכות אם החופה היתה ביום ראשון בין שני השקיעות. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א בשם הרב מפוניבז' זצ"ל דאין לברך שבע ברכות ביום השביעי לאחר השקיעה דזה כמו שהחתן הלך באמצע הסעודה דאי אפשר לברך שבע ברכות. והוסיף שאין נפק"מ בין ימות החול לסעודה שלישית של שבת שחל ביום השביעי דאין לברך שבע ברכות לאחר השקיעה.

וכן שמעתי מגאב"ד ירושלם הגאון רבי יצחק טוביה וויס שליט"א דבחל יום השביעי בשבת יש לברך ברכת המזון לפני השקיעה ויברכו שבע ברכות. ואחרי השקיעה יזמרו את הזמירות.

וכן בספר אפריון חתנים לכ"ק גאב"ד ערלוי שליט"א (סימן ל"ז) כתב שם תשובה באריכות להגה"צ מתולדות אהרן זצ"ל ומסיים: דנראה דהנכון להחמיר ולא לברך, ברם היות שהעידו לפני שאצל הגה"ק מרא דארעא קדישא וגאב"ד עיר קדשנו ת"ו מרנא רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל ברכו ז' ברכות בסעודה שלישית כשחל יום ז' של הנישואין בשבת, ויתכן דהיה באופן שהחופה היה ביום א' סמוך ללילה דלדעת הכנסת יחזקאל מתחיל הז' ימים מסעודה הראשונה, וגם י"ל דסמך גם ע"ד הסוברים הנ"ל דאם רוב הסעודה היה ביום, מברכין גם בלילה ביום שני ואולי גם צירף דעת המח"ב שלא בריא לי' לענין ז' ברכות אי חשבינן ז' ימים מעת לעת או לא, ובס' כף החיים (סימן קל"א סוס"ק ס"ט) כתב דבמקום שנוהגים לסמוך עליהו אין למחות בידם, לכן הכריע דבסעודה שלישית דשבת דאפשר לצרף לדעת הרבה מרבוותאי הנ"ל, דכל זמן שלא התפלל ערבית ולא הבדיל לדידהו עדיין לכל דבר נמשך השבת אפשר לברך ז' ברכות. לכן נראה דמי שרוצה לנהוג כוותי' בפרט באתרא ידי' אין מזניחין אותו דכדאי הוא גאון ישראל זצ"ל לסמוך עליו.

וכתב שם דהגה"צ הנ"ל השיב לו דאחר העיון בתשובתי נתברר לו שאין לברך ז' ברכות בנ"ד ואמרתי שישו מעי שהורה כן, כי גם לענ"ד כן יאות לעשות בנידון דידן ובכל כהאי גוונא. שוב עוררני שבקובץ עלי תמרים (קונטרס ד' מנ"א תשמ"ו עמ' נ"ד) מביא שהגה"ק מהר"י טיטלבוים זצ"ל אב"ד סאטמר פסק להלכה, וכך אמר בשם אביו בעל קדושת יו"ט שלא לברך ז' ברכות בסעודה ג' אם החופה היתה ביום א', אלא אם יברכו מבעוד יום ואז יכול לברך ז' ברכות. ועי"ש עוד בסימן ל"ד.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דאין לברך שבע ברכות ביום השביעי לאחר השקיעה אף כשחל בשבת. וכן כתבו בשו"ת באר משה ח"א סימן ה' אות ז' ובשו"ת להורות נתן ח"ח סי' צ"א-צ"ג.

וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק נ"ט סעיף י"ח): אם עורכים את הסעודה השלישית לחתן שהיום השביעי של שבעת ימי המשתה שלו חל בשבת (דהיינו שהחופה היתה בראשון לשבוע לפני השקיעה), יסיימו את הסעודה לפני שקיעת החמה, יברכו ברכת המזון על הכוס, וגם יברכו את שבע הברכות לפני השקיעה. נמשכה הסעודה עד אחרי שקיעת החמה, או אף נסתיימה לפני שקיעת החמה אבל לא בירכו שבע ברכות לפני השקיעה, לא יברכו עוד שבע ברכות.

וכן כתב בספר שובע שמחות להגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א (פרק א' סעיף ג'): נמשכה הסעודה ביום השביעי עד לאחר השקיעה, או אף אם נגמרה קודם השקיעה ורק לא הספיקו לברך שבע ברכות קודם השקיעה, אין מברכין לאחר השקיעה. גם אם התחילו מקצת ברכות לפני השקיעה אין מברכין את הנותרות לאחר השקיעה דבר זה אמור גם לסעודת שבת שנמשכה ללילה אף שאומרים אז רצה. ובמקורות והערות (שם ס"ק ט"ז) כתב: ודלא כספר בין השמשות פרק י' סעיף י"א שמיקל לברך בבין השמשות של מוצאי שביעי יעו"ש.

וכן כתב בספר ישמח לב (ח"ב עמ' שצ"ב) בשם מרן הגרש"ז איערבאך זצוק"ל דביום האחרון של השבע ברכות יכולים לברך ז' ברכות רק עד השקיעה, ואף שהתחילו ביום ונמשך לאחר השקיעה אין לברך, ואפילו אם סיימו ביום אלא שנתעכבו מלברך עד הלילה אין לברך, ולענין חופה שנמשכה לבין השמשות, כיון שהיו ספק אין לברך ביום האחרון אלא כמו שנערכה ביום.

אלמן או גרוש שמתחתן עם גיורת

לעשות שבע ברכות בלי הכלה

כשאלמן או גרוש מתחתן עם גיורת אי אפשר לעשות שבע ברכות בלי נוהגים לברך רק שבע ברכות אחת^א. (אהלי נוכחות הכלה אע"פ שנמצא שם החתן לבד^ב. (מסורת משה חלק ב' אבן העזר אות סג) (ישורן הערה 7)

ג. בחור שנשא בתולה, גרושה או אלמנה, וכן אלמן או גרוש שנשא בתולה, מברכים ברכת נשואין בכל סעודה וסעודה הנערכת בימי המשתה ע"י בכל זה במסכת כתובת (דף ז.), וע"י בשו"ע (סימן ס"ב סעיף ה') שכתב שמברכין ברכת חתנים בבית חתנים אחר ברכת המזון בכל סעודה וסעודה שאוכלין שם, ולקמן (סעיף ז') כתב השו"ע בהדיא שיש חילוק בין אם ליכא פנים חדשות שאז מברכין רק אשר ברא, ואילו עם פנים חדשות מברכין ז' ברכות.

ומה שכתב השו"ע שמברכין ז' ברכות בכל סעודה, כוונתו לאפוקי הפוסקים שכתבו שמברכים אפילו בלי סעודה אלא בכל מקום שנתאספו לכבוד החתן בבוקר ובערב לשמח חתן וכלה, ועל זה כתב דאין לעשות כן אלא דוקא אם אכלו שם, ע"י בדרכי משה (ס"ק י"א).

ע"י בכל זה בשו"ע שם (סעיף ו'), והנה כבר נחלקו גדולי הראשונים והאחרונים לגבי ברכה ביום הראשון אם הסעודה צריך להיות דוקא באותו לילה או יום וכדומה, והרבה דעות הובאה בזה כמ"ש בבית שמואל (ס"ק ה'), ומ"מ ראיתי שבספר החשוב אמרי יעקב כתב בכל זה בקיצור ונעתיק דבריו כאן לתועלת הענין: הרמב"ם נקט דביום הראשון מברכים אף אם אכלו יותר מסעודה אחת, וכן בסעודה ראשונה מברכים אף שאינו יום ראשון והיינו אם החופה היתה ביום והסעודה בלילה, וראה עוד דעת הרא"ש והרא"ה בברך הבית, ואילו דעת רבינו ירוחם חולק על זה וס"ל דאין לברך רק בסעודה ראשונה וביום. ובבית שמואל (ס"ק ו') כתב וכן הסכמת עוד פוסקים שיש כאן ספק ברכות ואלוין לקולאף ולכן לכתחיל אין לערוך חופה לנישואין שניים אלא בלילה או ביום והסעודה תהיה ביום. ואם התחילו הסעודה ביום ונמשך עד הלילה ראה בפ"ת (ס"ק י"ב) שמברכים בלילה. ואם היחוד היה בלילה נחשב ליום ראשון וצ"ע, ראה בפ"ת (ס"ק י'). ומ"מ בדיעבד המקילים יש להם על מי לסמוך ואין למחות בידם עכ"ד.

ד. ע"י בר"ן מסכת סוכה (דף כה.) שכתב שדי אם יהיו שם החתן או הכלה, וכ"נ עוד ראשונים. וזה לא כדעת הריטב"א שסובר שצריך החתן וגם הכלה כדי לברך שבע ברכות. ולכן על משמתי אעמוד שדי לשבע ברכות אם החתן או הכלה נמצאים. ובמאירי ובריטב"א מסכת כתובות שם, וע"י בעזר מקודש (סימן ס"ב סעיף ח').

בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן רמ"ז אות ג-ד) כתב בזה וז"ל: דהא לא נתקבל אצלנו לפסוק כתוס' סוכה כ"ה ע"ב דכשהחתן יוצא אפי' עם הכלה למק"א שאין מברכים, ואעפ"י שגם החולקים עליהם הזכירו שצריכים ללכת למקום שיהי' קבוע להם, מכ"מ כ"ז הי' שייך אז, שהי' קביעות חופה לאכילה ולשמחה, לא בדין שהחופה עצמה רק לברכות ומצות נשואין לא לשם קביעות שמחה ואכילה, וקדמונינו קבעו והנהיגו הדרך בכ"מ שמוסיפים אכילה או שמחה בסעודה שהחתן וכלה שם, זה לענ"ד למוד הזכות על אלה שכן מברכים גם בבהכ"נ וב"מ ז' ברכות בג' סעודות, וידעתי שרבינו המהרש"ל ביש"ש פ"ק דכתובות צוח על העושים ז' ברכות בסעודה שלישית, ומכ"מ הנח להם לישראל אם עושים כנ"ל.

ומש"כ בשם הגאון מהר"ש קליגר זי"ע בתשובתיו מהדורא ט' מאה"ע להפך בזכות שיטת הר"ן דגם כשהחתן לבד שם אפשר לברך, ועיקר ראיתו מבחור שנשא אלמנה דו' ברכות מסרך דיד' והיא כמאן דליתא דמ"א, הרי דמברכים בשביל החתן לחוד, ואשר לזה רמז גם המהרש"ל ביש"ש סי' כ' שם, מ"מ לענ"ד אין זה ראי' מכרעת, דנהי דהיא אינה גורמת הברכות, אבל בלעדה אין ברכות כלל, ושלמות נשואין על ידה וכעין שכ' הר"ן ריש פ"ב דקידושין לענין עצם מצות פ"ו וזה דעת החולקים על הר"ן, ודעתנו להלכה, וכאשר הביא כב' בעצמו גם מהגאון מהרש"ק זי"ע, ונוכחות החתן עם הכלה היא הגורמת שמחה כאשר שמעתי שכ"ה גם כן בפנימיות התורה.

דוי הסר בשבת

לכבד בברכה מי שלא אכל והשתתף

נחלקו הפוסקים אם נוהגים לכבד אחד י"ש נוהגים לא לומר דוי הסר לפני ברכת בברכה בז' ברכות אף אם לא אכל, ולדינא המזון בשבת ולכן נוהגים לומר נודה בשמן צריך לאכול או לשותות משהו ולא דוקא במקום זה, ולענין הנהגה למעשה נוהגים פת"י. (שם הערה 96) לומר דוי הסר. (הערה 88)

ובספר גם אני אודך תשובות הגאון בעל האבני ישפה זצ"ל כתב בזה וז"ל: שכל הענין של הברכות הם לא להוציא את החתן ואת הכלה, שהרי רק לענין ברכת הקידושין נאמר שיש ענין להוציא את החתן ואת הכלה. וכן מוכח מן הברכה של ברכת אירוסין "אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו'". וכן בארתי בשו"ת אבני ישפה חלק ב' סי' צ"ב, שלא צריך החתן והכלה לכוון לצאת בשבע ברכות שתחת החופה, ופשוט שה"ה לשבע הברכות שנאמרו בסעודה.

אבל הנידון הוא בעצם אם הכלה צריכה להיות נוכחת כדי שאנחנו נברך את השבע ברכות, שהרי היא סיבת השבע ברכות, ואין אפשרות לברך בלי נוכחות החתן והכלה גם עם כל גדולי ישראל יהיו שם, שהרי הם הסיבה לשבע ברכות.

אלא שעדיין יש לומר שדי בזה שנוכח החתן שהרי השמחה היא שלו כמו שהיא שלה, ואם כן כל אחד מהם גורם החיוב של השבע ברכות, ואין הבדל בין החתן לכלה, כי שניהם הם הבעלי שמחה שחז"ל קבעו שמכריזים עליהם שבע ברכות. וכיון שאחד מהם נמצא פה, והיינו בין החתן ובין הכלה, שפיר מותר לברך שבע ברכות.

ושו"ר שכבר נחלקו בזה גדולי עולם והו"ד בספר הנשואין כהלכתן פ' י"ד הערה 183. וראיתי שכוונתי לדעת הר"ן סוכה כ"ה ב' שכתב שדי אם יהיו שם החתן או הכלה, וכ"כ עוד ראשונים. וזה לא כדעת הריטב"א שסובר שצריך החתן וגם הכלה כדי לברך שבע ברכות. ולכן על משמתי אעמוד שדי לשבע ברכות אם החתן או הכלה נמצאים.

לפי מה שבארנו שגם הכלה לבדה גורמת חיוב שבע ברכות, יש לעיין מה הדין אם החתן חולה ולא נמצא כאן ורק הכלה נמצאת אבל היא נמצאת מאחורי המחיצה, אם מותר לברך שבע ברכות באופן זה.

כבר ידוע שמי שנמצא מאחורי המחיצה כאילו שאינו נמצא כאן. וכן הדין לענין צרוף למנין שצריך הפתח בין שני החדרים להיות פרוץ וכדברי השו"ע סי' נ"ה סע' ט"ז, ויש מקילים בראיה בלבד וכדברי המ"ב שם ס"ק נ"ז בשם הפמ"ג, אבל אם אין אפילו ראייה ויש כאן חדרים שונים, אין שום צירוף לענין תפילה במנין. ולכן גם כאן לא שייך לומר שהכלה נמצאת אם היא מאחורי המחיצה וגם אינה נראית כלל.

אלא שיש כאן שאלה של צניעות להכניס הכלה בין הגברים. לכן אם צריך הכלה בשביל השבע ברכות אפשר שהיא תהיה מאחורי מחיצה שיש לה חורים שאפשר לראות דרכו, ואז אפשר לסמוך על הפוסקים שראיה מצרפת ומותר לברך השבע ברכות.

ה. והנה מצאנו כמה מספרי הפוסקים שכתבו בהדיא שהמברך לא צריך לאכול פת, ע"י בשו"ת באר משה חלק ב' (סימן קי"ח), שו"ת שרגא המאיר חלק א' (סימן נ"ח) שו"ת רבבות אפרים חלק ד' (סימן רכ"ז), וכן דעת החזון איש קהלות יעקב הגרשז"א זצ"ל הובא בספר שלמי שמחה (עמוד שנה). וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל הובא בקונ' פניני שבע ברכות, ובספר שובע שמחות (פרק ד' סעיף כ"ג) הביא שהגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר היה מברך בשבע ברכות אף שלא אכל פת.

ויש גדולים שנהגו לאכול משהו לפחות, ראה בספר נטעי גבריאל (פרק ק"ב סעיף ו'), ובספר אהלי ישרון (פרק ה' סעיף ט') הביא דעת אגרות משה להקל לתת למי שלא אכל פת לברך השבע ברכות, וכל זה דלא כמ"ש בשו"ת יביע אומר חלק ג' אבן העזר (סימן י"א אות ז') בשם אחרונים שמקפידים בזה וכן בספר נטעי

הורי החו"כ מכירים את הפנים חדשות והכלה או להורים שלהם, יש לראות שהוא
 אם החתן והכלה אינם מכירים הפנים חדשות, אבל ההורים מכירים אותו הרי אותו
 אדם מועיל להיות פנים חדשות¹. (שם הערה 55)

מסתבר שהפנים חדשות צריכים לאכול
 תלמיד חכם לפנים חדשות מהסעודה². (מסורת משה חלק ד' אבן העזר אות
 כשאין הפנים חדשות מוכרים לחתן (פד)

גבראל שם בשם האדמו"ר מגור זצ"ל.

וכן ראיתי יותר מזה בספר שלחן הלוי חלק א' (עמוד רפ"א) שפסק הגר"י בעלסקי זצ"ל שכל אחד יכול
 לברך הברכות ואינו צריך להיות לא מאוכלי פת ולא שום דבר, כי הברכות אינם על האכילה אלא שבח להקב"ה
 ותפילה וברכה לחתן וכלה ושבח לנאספים עי' ט"ז סימן ס"ב ס"ק ט'. ולא גרע מהברכות שבתוך החופה שכל
 אחד יכול לברך, ולא בעי שום דבר, אלא שכאן קבענו את הברכות בסוף הסעודה אבל אינם מיועדים על
 הסעודה ולא בעי שדוקא הסעודים יברכו.

אולם ראה עוד בשו"ת חשב האפוד חלק א' (סימן ט') ובחלק ב' (סימן ג') במה שהעיר בזה שמכבדים אחד
 לברך כשלא אכל פת. ויסוד לדבריו היא שצריכים לבאר האם שבע ברכות הן המשך לברכת המזון או שבאין
 לעצמן, רק סידורם בברכת המזון. ונפקא מינה אם הן המשך של ברכת המזון צריכים המברכים להיות להם
 שייכות לברכת המזון, ולמעשה כבר נהגו העולם לכב דא' שלא אכל פת בברכה ואינו יודע מקור לזה.

ובשו"ת משנת יוסף חלק י"א (סימן קצ"ז אות ב') נשאל בזה, והביא דברי החשב האפוד, והוסיף ששמע
 מדודו הגאון מטשבעין זצ"ל היה מברך רק אם אכל עכ"פ מזונות, וכן הגרשז"א זצ"ל היה מקפיד לאכול משהו
 אפילו לא מזונות. ובספר משנת הגר"ש (עמוד נ"ט) הביאו שהגר"ש אלישיב זצ"ל פסק שאפשר לכבד אחד
 לברך אפילו שלא אכל כלל בסעודה, וכן הוא בעצמו נהג.

ו. אכן ראה בבית שמואל (סימן ס"ב ס"ק י"א), ובספר שובע שמחות (פרק ד' סעיף י') הביא מספר ליקוטי
 מהר"ח וספר דרכי חיים ולשלום לא לומר דוי הסר, ואף שיש נוהגים לומר כן לדינא נראה יותר שלא לומר
 זה בשבת.

ז. דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל מובא בספר אהלי ישרון כי בודאי החתן והכלה שמחים בהשתתפותם. ובספר
 משנת הגר"ש (פרק ז' סעיף לד) הביא שאין החתן צריך להכיר את הפנים חדשות. וראה בשו"ת תשובות
 והנהגות חלק ב' (סימן תרמ"ה). ראה עוד בשובע שמחות (פרק א' סעיף ז').

ח. והנה בר"ן כתובות (דף ז:): בשם הרמב"ן ומובא ברמ"א (סימן ס"ב סעיף ז') כתב שלא צריכים לאכול, ועי'
 בשו"ת האלף לך שלמה או"ח (סימן צ"ג), ובקיצור שו"ע (סימן קמ"ט סעיף ה'). מיהו מבואר מדברי השו"ע
 שם שראוי שיאכלו פת, וכתבו הפוסקים שכן המנהג לכתחילה, ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ח' (סימן רפ"א),
 ובספר שובע שמחות (פרק א' סעיף י'). ועכ"פ יש לציין שמנהג הספרדים היא שלא מברכים שבע ברכות עד
 שמגיע שני בני אדם שהם פנים חדשות וגם שיאכלו פת, וראה עוד בספר שובע שמחות (פרק א' סעיף י').

ואם קשה ורוצים לאכול פירות וכדומה עי' בשו"ת האלף לך שלמה שם שהיקל, ובספר פניני שבע ברכות,
 ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל הוא דאע"פ שהרמ"א הביא שיטת הר"ן שמעיקר הדין הפנים חדשות לא צריך
 לאכול, מ"מ לא פוסקים כרמ"א וצריכים לאכול לכתחילה פת, ולכל הפחות מזונות. ועובדא הוה בשבע ברכות
 בהשתתפות הגר"ש אלישיב זצ"ל והפנים חדשות היה אדם נכבד מאוד, אבל רק שתה משקה קל, ואמר הגאון
 זצ"ל שאי אפשר לברך ד' ברכות בשבילו. וכן מובא דעתו בספר משנת הגר"ש שם שהפנים חדשות לא צריך

בשבע ברכות¹. ויש מביאים עצה שעדיף שיברך רק בכת אשר ברא"א. (נראה משו"ת אגרות משה חלק ב' או"ח סימן צ"ד)

לחלק הברכות לכמה מסובים

יש אומרים שאין לחלק ברכות ז' ברכות לכמה מסובים. ורק בברכה אחרונה אפשר לתת לאחר, אולם מנהג העולם להקל בזה ולחלק את הברכות לכמה אנשים². (שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן צ"ד)

שבע ברכות במלון או מסעדה

מה שמצוי היום שמסדרים שבע ברכות בבית מלון או במסעדה, יש לראות שהציבור מודעים בזה שהסעודה הוא לכבוד שמחת השבע ברכות לחתן וכלה³. (שם 62)

לכבד ספרדי בברכה בז' ברכות של אשכנזי

ספרדי שמנהגו לא לברך חוץ מבית החתן ונמצא כעת בשבע ברכות עבור חתן אשכנזי, יכולים לכבד אותו לומר ברכה

לאכול פת, אבל צריך שיאכל מהסעודה.

מיהו בספר חוט שני שם, הביא שהמנהג דנחשב פנים חדשות אף אם הוא לא אוכל עם בני הסעודה ומברכים שבע ברכות.

וראה בשו"ת אבני ישפה חלק ז' (סימן קי"ז) שנשאל בזה והביא שם מח' בין הרמ"א לשו"ע, דלפי השו"ע אם הפנים חדשות לא אוכל פת אין מברכים שבע ברכות כי תלוי באכילה ולכן אם הפנים חדשות הגיעו בסוף הסעודה לא מברכים. וכיון שיש כאן מח' יש לחפש אחר משהו שאכל פת, או לפחות שיאכלו מזונות או שאר מאכל כמו שכתב בשו"ע שמחות (פרק א' הערה כ"ו). ובענף ב' הביא שם למעשה על פי הריטב"א שאף אם הפנים חדשות הגיע בסוף הסעודה אחרי שסיימו הלפתן עדיין הפנים חדשות מועיל לחייב שבע ברכות. וכן בספר מראות יחזקאל חלק א' (עמוד תרס"ו) פסק שם הגר"י רוטה זצ"ל שאם אין החתן או הכלה מסוגלים לאכול בסעודה יש להם לאכול עכ"פ מיני מזונות ודיים בכך, ועי' עוד בשו"ת עמק התשובה חלק ד' (סימן צ"א).

ט. דכן מוכח דהאי סעודה נעשה בשבילם וראוי לבקש מהחתן והכלה שישבו במקום שניכר דהסעודה נעשה בשבילם לכבודם, וראה עוד בספר שובע שמחות (פרק א' סעיף י"ח) שיש להוסיף מאכל מיוחד עבורם.

י. והנה ראיתי בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן צ"ד) שנשאל בזה, והאריך שם בזה ובתוך דבריו הביא שמצא תשובה דומה לנידון דין במה שנשאל החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' (סימן צ"ט) לענין בן אר"י שנמצא בחו"ל ודעתו לחזור לאר"י וירד לפני התיבה, ומנהגו לא לברך על הלל של ר"ח כדעת השו"ע (סימן תכ"ב סעיף ג') ולכן יש לעיין האם הוא יכול לברך על הלל להוציא רבים ידי חובתם, כיון שלדעתו היא ברכה לבטלה. והוכיח שם מגמ' במסכת פסחים (דף קו.) שיכול הבן אר"י לברך על הלל אפילו שהוא לא נוהג כך, עי' שם הראיה. ולענין נידון של החיד"א ראה בשו"ת הר צבי או"ח (סימן ל"ח) שחולק עליו וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל. מיהו מאחר והאגרות משה חלק ב' או"ח (סימן צ"ד) פסק כפשטות דברי הגמ' שם וכן סתם לדינא בכך החיים (סימן תכ"ב ס"ק ל"ה) נראה דשפיר יכולים לסמוך על החיד"א לענין שם. ולענין נידון שבע ברכות באורח ספרדי שפיר יכולים לכבד אותו לברך אע"פ שהוא נוהג כדעת השו"ע שאסור לברך חוץ מבית החתן, אולם הוא הוסיף שם ששמע מהגר"ש אלישיב זצ"ל שאפילו לדברי החיים שאל כל סברתו להקל היינו שהציבור אשכנזים, אבל אם הציבור ספרדים והחתן אשכנזי אין מקום לתת לספרדי לברך כיון שהקבל סובר שאין מקום לברך.

יא. ראה בספר בית חתנים (פרק י"ד סעיף י"ג).

יב. בספר שערי אפרים (שער ט' פתחי שערים ס"ק י"ט) דן לגבי ברכת הפטרה דאין נכון לחלקם ויותר טוב

כוסות לשבע ברכות

מעכבים, ויש אומרים שאם החסירו אחת ישלימו אחר כך, אבל הברכה השלישית והרביעית סדרן מעכב, שאם ברכו אשר יצר האדם בצלמו, שוב אי אפשר לברך יוצר האדם יי. ולהלכה למעשה אם טעה וברך אשר יצר קודם שבירך יוצר האדם, נחלקו הפוסקים אם יחזור וליברך יוצא האדם, וראה בהערה טו. (שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן פ"ח, קובץ לתורה והוראה חלק ח' עמוד 28)

כל כוס צריך להחזיק לפחות שיעור של 3.3 ounces, ואם ב' הכוסות אינם באותו גובה, יש להשתמש עם היותר גבוה לצורך ברכת המזון יי. (אהל ישרון הערה 82)

סדר הברכות אם מעכב הקדים ברכת אשר יצר ליוצר האדם

סדר הברכות בשבע ברכות אינם

שאינו אחד יברך לכולם, וכמו ד' ברכות בחופה, וכדבריו כ"כ בהר צבי או"ח (סימן מ"ד), ועי' עוד בספר שלחן העזר (סימן ח' סעיף ג' ס"ק י"ח). אמנם מנהג העולם לא כן וכמ"ש בספר עצי ארזים (ס"ק א') וראה באוצר הפוסקים (ס"ק ג') ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן ב') ושו"ת משנה הלכות חלק ד' (סימן ר"ד), ובספר אמרי יעקב ריש (סימן ס"ב).

ובספר שובע שמחות (פרק ד' סעיף כ"א) כתב דלכתחילה לחלק שבע ברכות לארבעה אנשים כדלהלן: (א) שהכל. (ב) יוצר האדם. (ג) אשר יצר שוש תשי, שמח תשמח. (ד) אשר ברא. וטעם הדבר כתב בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן צ"ד ענף א') כיון שבברכות שוש תשי ושמח תשמח הן סמוכות לברכת אשר יצר, ולכן אין להפריד אותם לכתחילה, אבל ברכת שהכל ויוצר האדם אינם סמוכות ושפיר יכולים לחלק אותם לכמה אנשים, והסיק שם שכן נראה לעשות למעשה, והוסיף ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שמנהג העולם להקל וחלק אותם וסומכים על הפוסקים ששומע כעונה נחשב סמוכה לחברתה. ובספר ויברך דוד הל' נישואין (סימן רכ"ד) כתב שהמנהג לחלק הברכות, אבל מן הראוי שאותם העתידין לברך ברכת שוש תשי וברכת שמח תשמח ישמעו את המברך ברכת אשר יצר.

יג. והטעם היות וכוס ברכת המזון יותר חשובה, וראה עוד בעזר מקודש (ס"ק א') שכתב לכתחילה הכוסות צריכים להיות שוות.

יד. הבאר היטב אה"ע סי' ס"ב ס"ק א' כתב וז"ל: ברכת חתנים אין להם סדר ומי שחסר אחת מהנהגה מברך אותה כשזוכר, אגרות הרמב"ם סי' כ"ג עכ"ל. וכן כתב בספר עצי הארזים שאם שכח וברך ברכת אשר יצר קודם יוצר האדם שוב אינו מברך אותה דבין למ"ד ב' יצירות ובין למ"ד בתר מחשבה כמ"ש בכתובות דף ח' אינו מעכב.

ונראה לפי זה אם טעו בברכת בורא פרי הגפן, והיינו שבחופה אמרו אותה בסוף, או בסעודה אמרו אותה בהתחלה, אין לחזור וימשיכו. וכן נראה שאם כבר התחילו ברכה אחרת אין לחזור, אף אם לא הזכירו שם ה'. וכגון שקפצו בטעות ואמרו המלים "שוש תשיש", אף שלא המשיכו יותר אין לחזור. וטעמי משום שאין סדר, ויש לחשוש שזה כבר נחשב התחלת הברכה ואין להפסיק הברכה באמצע בלי סיבה, וכיון שאין סדר לברכות אין כאן סיבה להפסיק הברכה, כל זה כתב בעל האבני ישפה זצ"ל הודפס בספר גם אני אודך תשובות הגאון בעל אבני ישפה זצ"ל.

ובספר אמרי יעקב (סימן ס"ב ביאורים ד"ה והן) כתב לחזק דבריו הנ"ל שהרי באו"ח (סימן מ"ו סעיף ה') נפסק דאם קדם וברך זוקף כפופים קודם שבירך מתיר אסורים, שוב לא יברכנה, וטעמא דמילתא דכיון דנתן הודאה על שנזקף לגמרי, זה כולל כבר מתיר אסורים, עי' שם מה שמפלפל בזה אע"פ שיש מקום לחלק. והביא שם שראה שכן דעת האגרות משה זצ"ל שאין צריך לחזור ולברך.

טעה ובירך ברכת הגפן תחילה

נשואין וממהר לילך לדרכו, אם מותר לעשות כן, שהרי מתבטל מז' ברכות, ויש אומרים שאין חיוב להמתין עד גמר הסעודה, והמצוה מוטל רק על הציבור הנמצאים בגמר הסעודה, ובפרט אם החליטו לפני כן שצריך לצאת מוקדם, וראה הערה עצה בזה טז. (שו"ת אגרות משה חלק א' או"ח סימן נו)

הקדים ובירך בטעות ברכת הגפן לפני שאר הברכות יצא בדיעבד. ואין צורך לחזור ולברכו פעם שנית בסוף, ואין לשתות את הכוס ולקחת כוס אחרת. (מסורת משה חלק ד' אבן העזר אות פז)

האוכל ומשתתף בו' ברכות אם מותר לצאת מוקדם

אם אין חמר מדינה

דנו גדולי הפוסקים במי שאוכל בסעודת אם אין גם חמר מדינה מברכים על כל

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק א' (סוף סימן ו') שכתב לגבי סדר הברכות בשבע ברכות לחתן וכלה אינו מעכב הסדר דומיא דברכת קריאת שמע דאם הקדים המאוחר יצא עי' שם.

אולם ראיתי בספר משנת הגרי"ש הל' נישואין (עמוד נ"ט) שפסק שסדר רוב הברכות אינו מעכב, ואם החסירו אחת ישלימו אחר כך, אבל הברכה השלישית והרביעית סדרן מעכב, שאם ברכו אשר יצר את האדם בצלמו, שוב אי אפשר לברך יוצר האדם.

טו. וכן דעת הגרשו"א זצ"ל הו"ד בספר החשוב ברכת חתנים (פרק י"א הערה ז'), ועי' עוד בשו"ת שבט הלוי חלק ח' (סימן רע"ד) ובשו"ת רבבות אפרים חלק ג' (סימן קנ"ו). וראה עוד בספר ברכת חתנים (סימן מ"ד) לגבי אם ברכת אשר יצר הוי ברכה פרטית שפוטרת את ברכת יוצר האדם.

טז. עי' בשו"ת אגרות משה או"ח (סימן נ"ו) ובספר אהלי ישרון (הערה 24, 26) הוסיף שהדין לא לצאת לפני ברכת המזון שייך בין לאיש ובין לאשה, וכמובן אם קשה להשאר שם יש מקום להקל לצאת, ראה בערוך השלחן (או"ח סימן קצ"ג סעיף ט') שלימד זכות למי שצריך לצאת מוקדם אם קשה לו להשאר שם. ועי' עוד בשו"ת חשב האפור חלק א' (סימן ט'), ושו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן מ"ג), ובשו"ת באר משה חלק ג' (סימן ל"ב אות ט'), ושו"ת ציץ אליעזר חלק י"א (סימן פ"ד), שו"ת תשובות והנהגות חלק ג' (סימן ת"ב).

והנה העירו כבר גדולי האחרונים שם על ההנהגה לצאת מוקדם ולפטור את עצמו מחיוב זימון, הרי כיצד עושים כן. ולכן יש אומרים לא ליטול ידיים באותו זמן של שאר המסובים, או לגמור לאכול לפני כולם, ואז מותר לצאת מוקדם. ובשו"ת אגרות משה שם כתב שיש לכוין לפני שנוטל ידייו שהוא לא רוצה להצטרף בברכת המזון בציבור או בזימון, ואז הוא לא צריך להשאר עד סוף הסעודה עם הזימון והברכות.

מיהו בחשב האפור שם ובספר אמת ליעקב אבן העזר (עמוד תי"ג) כותבים שתנאי הנ"ל לא מהני, והעצה היא שלא לאכול פת. אולם בספר ישמח לב (עמוד ת"ק) הביא דעת הגר"י בעלסקי זצ"ל ועוד שאפשר לסמוך על דברי האגרות משה, אלא דנחלקו הפוסקים אם מי שיוצא מוקדם צריך לברך עם זימון או שאפשר לברך לבד.

וכבר ראינו אצל הרבה שמחות שבעלי השמחה משתדלים לעשות ברכת המזון לפני הריקודים, ובוזה נמנעים משאלות חמורות של לפטור את עצמו מחיוב זימון וכדומה. ועי' בספר שובע שמחות (פרק א' סעיף כ"ה).

בספר שלחן הלוי חלק א' (הל' שבע ברכות שאלה י"ח) כתב שכבר פשט המנהג במדינתנו כדעת הגאון רבן של ישראל בעל האגרות משה זצוק"ל שכתב שמי שמתה בתחילה יכול להפרד ולברך בעצמו, ואף שפלפלו בזה הרבה נתקבלה להלכה ולמעשה, כי מלבד זה אין עצה לפי מה שנוהגים להאריך עד שעה שאין הציבור יכול לעמוד בה.

אלא שמה טוב היא אם העוזבים בהקדם היו מצטרפים לכתות ג' ג' ולומר שהשמחה במעונו כי בתוך האוירה של סעודה הנישואין עצמה א"א לומר ערכה כל שמחה.

ואני ראיתי מי שמיהר לגמור סעודת החתונה שלו ובירכו כולם ברכת המזון ושבע ברכת ואח"כ רקדו המרקדים עד שעה מאוחרת בלילה בלי דחק. ולפלא יותר נשארו ממה שאצל החתונות הרגילות, כי מאחר וסר ההכרח חזר הרצון, והרצון הביא את השמחה וקלות הכחו והחליפו כח כנשרים ירצו ולא יעפו, עכ"ל. למעשה כפי שסיים כך אנו רואים בארץ ישראל שהרבה נוהגים כן וכך היא המציאות שנשארים הרבה יותר.

ובספר משנת הגרי"ש (עמוד נ"ז) הביא העצה של האגרות משה ופסק שאפשר לסמוך על זה בשעת הדחק בין לזימון בין לשבע ברכות. ובספר מראות יחזקאל (חלק א' עמוד תרס"ג) השיב שם הגר"י רוטה שליט"א שאם התנה מתחילה שאינם רוצים להצטרף, יכולים ליחלק ולברך בלי ברכת חתנים כאשר ישאר מנין עם החתן לומר ברכת חתנים, וכהיום שהשמחות מרובות והטורח גדול הוי כהתנו מקודם שלא להתאחד. גם יש לומר דכל זמן שהחתן אינו מברך עדיין לא הגיע זמן החיוב, כן נראה ללמד זכות מפני הטורח ושלא להרבות בברכות, ומ"מ יאמרו שהשמחה במעונו בשעת הזימון דאין זה ברכה אלא נוסח שנתקן לומר בבית חתנים. וראה עוד בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ט וחלק ד' סימן צ"א).

ובתשובות הגר"י שוב שליט"א בכת"י כתב שמעתי ממרן הגר"י אלישיב שליט"א דבשעת הצורך אפשר להקל להשתתף בסעודת חתונה ואינו יכול לישאר שם עד ברכת המזון שיתנה בתחילת הסעודה שאין דעתו להצטרף עמהם ואז יוכל לברך ברכת המזון ללא זימון.

וכן שמעתי מהגאון רבי חיים פינחס שיינברג זצ"ל ומגאב"ד ירושלם הגאון רבי יצחק טוביה וויס שליט"א דאם מתכוין כשנוטל ידיו שלא לקבוע סעודה אם כולם אינו מתחייב בזימון ויכול לברך ביחידות כמו שכתב הגר"ש קלוגר. וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א. ועיין מה שכתב בשו"ת משנה הלכות חט"ו סימן ס"ז.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י"ג ס"ק י") כתב: הרוצה לצאת קודם שיוזמנו, יכנס לאכול באופן שלא יצטרף לזימון, והוא שלא יתחיל לאכול עם המסובים יחד, אלא יקדים או יאחר, והיינו שלא יטול ידיו בשעה שכולם נוטלים ידיהם, וכן לא יסיים עמהם, ועל ידי זה לא יצטרף לזימון, כמבואר בשו"ע בסימן קצ"ג סעיף ב'. וכן אם נכנס לכתחילה על דעת שלא להצטרף מהני, וכמו שכתב הגר"ז בסימן קס"ז סעיף י"ח לענין צירוף בברכת המוציא, ע"ש. ועי' עוד בשו"ת באר משה חלק ג' (סימן ל"ב).

ובספר שובע שמחות להגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א (פרק א' מקורות והערות ס"ק ק"ט) כתב: באור"ח סימן קצ"ג סעיף א' איתא דאסור למסובין להיחלק ולברך בעצמם בעשרה, אם נמצא שם בעל הבית כיון דיקפיד שעושים חבורה לעצמם, אך מותר להם להיחלק ולברך בשלשה בקול נמוך בשעה שמברכים בראש השלחן, אם לא ישמעו ממקומם את המזמן, כי בשלשה אין זה אוושה מילתא והבעל הבית לא ירגיש כל כך. ולפי המג"א ס"ק ד' הו"ד במשנה ברורה שם ס"ק ט"ז מותר להם גם להקדים ולברך בשלשה, אם ברצונם להקדים וללכת לדבר מצוה, אם לא יוכלו לברך בעשרה מחמת קפידת בעל הבית, והערוך השלחן בסעיף ט' הקיל עוד יותר, דגם אם רק קשה להם להישאר כל כך ואין ביכולתם לאסוף עשרה יכולים לברך בשלשה. ולענין מה נקרא דבר מצוה, הנה הפמ"ג באשל אברהם ס"ק ד' הסתפק אם זה דוקא במצוה דאורייתא או גם דרבנן, ויעויין חיי אדם כלל מ"ח סעיף ט"ו. וביוסף אומץ (אשכנזי) סימן קנ"ט כתב להתיר גם מצד הבריאות או איבוד הזמן או מצד דאגתם שלמחרת לא יוכלו להשכים לתורתם או תפילתם. ולהלכה, הגם שהפרי מגדים מסתפק בזה יש להקל כהיוסף אומץ וכמו שכתב גם כן כעין זה הערוך השלחן הנ"ל, דכל זה נקרא דבר מצוה, לא מיבעי אם על ידי זה לא יוכל להשכים לתורתם או תפילתו אלא גם אם יתעכבו על ידי זה הפרנסה נקרא גם כן דבר מצוה. וכדכתב הרמ"א באור"ח סוף סימן רמ"ח, דללכת לסחורה או לראות פני חבירו הכל נחשב לדבר מצוה. ויעויין

עוד לקמן מקורות והערות ס"ק ק"ל שנכתוב כעין זה. ובעיקר הדבר שמותר להם ללכת, הנה במקור הדין בברכות דף ז' ע"א משמע מרש"י שם בד"ה מברכין, דאם אינם יכולים לשמוע ומברכים בשלשה משום קפידת בעל הבית צריכים הם להישאר במקומם אחר כך, וכן כתב האור זרוע בסימן ר"ב להדיא. והטעם נראה כדי שלא ירגיש בעל הבית שעשו חבורות למפרע ויקפיד עליהם. ודברי המג"א הנ"ל להתיר להקדים ולברך וללכת לדבר מצוה יכולים להתפרש במקום דליכא בעל הבית, ורק קשה להם לאסוף עשרה. אמנם מסתימת המג"א והערות השלחן נראה דמותר אף במקום שיש בעל הבית, ונצטרך לומר דבאופן זה של הילוך לדבר מצוה לא חיישינן לקפידה שלו רק בדבר שנוכל לעשות כגון לברך בשלשה ולא בעשרה, אך על עצם ההליכה אחר כך לא חיישינן. וכן הוא להדיא ביוסף אומץ הנ"ל דמיירי גם כשיש בעל הבית, אלא שמה שכתב דעל ידי שיברכו בשלשה לא ירגיש בעל הבית בלכתם, אינו כן וכנ"ל מדברי רש"י והאור זרוע, אלא העיקר הוא כנ"ל. ויש לצרף לזה גם סתימת שאר ראשונים הרא"ש וכו' והטושו"ע שלא היתנו בעיקר דין זה שצריכים להישאר לשבת שם, ומשמע דלא סבירא להו כרש"י ואור זרוע בזה.

ובסעיף כ"ב שם כתב: המשתתף בסעודת שבע ברכות ואינו רוצה להישאר עד אחר אמירת הברכות, ינהוג כפי אחד האופנים דלקמן, בכדי שיוכל לעזוב את המקום כרצונו בלי שמיעת הברכות, ובלבד שישארו עשרה זולתו וגם הפנים חדשות. [החיי אדם כלל מ"ח סעיף ט"ו הו"ד במשנה ברורה סימן קצ"ג ס"ק ט"ז כתב כן לגבי לברך בשלשה שלשה ולגבי שאר האופנים שבסעיף זה אף שאין בזה איסור ברור, מכל מקום אינו מן הראוי לעשות כן במקום שיתבטלו השבע ברכות בסיבתו. - מקורות והערות ס"ק קי"ט].

א. ישתתף בסעודה בלי אכילת פת ויאכל רק שאר דברים, ופת הבאה בכיסנין בשיעור כזה שלא יתחייב בברכת המזון.

ב. אם ברצונו בכל זאת לסעוד בפת, יקפיד להתחיל את סעודתו אחר שאר הסועדים ולגמור לפנייהם ולברך מיד דאז אינו מתחייב בזימון.

ג. ואם אינו יכול להתחיל את סעודתו לאחר שאר הסועדים [נדעצה הקודמת פשוטה יותר מעצה זו שהיא בגדר חידוש מעט - מקורות והערות שם ס"ק קכ"ג] יתנה, אף בלבד, לפני היכנסו לסעודה, שאין רצונו בשום פנים להיקבע בסעודה זו ולהצטרף עם שאר הסועדים לברך במזמון.

ד. אם לא התנה כנ"ל, ישתדל לפחות לגמור סעודתו לפני השאר, אף שהתחיל אתם ביחד ויברך תיכף. [סימן ר' מ"ב ס"ק ה', וחיי אדם כלל מ"ח סעיף ב', אם היה הדבר נחוץ מאוד, אך כשיש עם רב קשה לקיים עצה זו ועצה מספר ב', דיש לחוש שעוד אנשים המסובים לשלחן זה מתחילים וגומרים גם כן אתו, ואם כן יכול להיות שנתחייב אתם בברכת המזון בעשרה וממילא גם בשבע ברכות, או על כל פנים בברכת המזון בשלשה, ואם כן אם רוצה להשתמש באופנים אלו צריך לדייק בפרטים אלה - מקורות והערות ס"ק קכ"ה].

באופנים הנ"ל מותר לו אז לברך ברכת המזון ביחידות ולעזוב את המקום.

ובסעיף כ"ד שם כתב: מי שלא עלה בידו לעשות אחת מהעצות הנ"ל, הרי אם השעה דחוקה לו ביותר להישאר עד סוף הסעודה ושבע הברכות, יכול להקל לעזוב את המקום ללא שמיעת שבע ברכות, אחר שיברך ברכת המזון בקול נמוך במזמון של שלשה אנשים המסובים סביבו. אך אין לסמוך על זה לכתחילה ולהיכנס לסעודה ללא שימוש בעצות הנ"ל אם ידוע שיצטרך לעזוב את המקום באמצע.

ובמקורות והערות (ס"ק קל"ג) כתב: וכבסימן קצ"ג מ"ב ס"ק ט"ז, דגם אם צריכים לילך לדבר מצוה מותר להם להקדים ולברך בג' ג'. ועל פי רוב כל צורך גדול יש בו ענין של מצוה, (ובנידון דידן ששנים העונים לו אינם ממחרים וישארו כאן, יכולים אחר כך להצטרף לברכת המזון בעשרה, אם יאכלו כזית פת, וכמ"ב סוף סימן ר'). אבל לברך ברכת המזון ביחידות ממש אסור לו. כן כתב הערוך השלחן בסימן קצ"ג סעיף י', ודלא כספר יוסף אומץ בסימן קנ"ט, שהתיר בכה"ג לברך אפילו ביחיד ממש, והביא ראיה ממוצא הדין בברכות דף

משקה חריף או קפה ותה. ואם גם זה אינו מצוי מברכים את הברכות בלי שום כוס". (שו"ת אגרות משה חלק ג' או"ח סימן ל"ט)

(שו"ת אגרות משה חלק ב' או"ח סימן ע"ה)

סדר שבע ברכות בסעודה שלישית ושתיית הכוס להבדלה

אם יכולים להשתמש עם כוס חד פעמי

אם אין כוס רגילה אפשר לברך על כוס ישנם חילוקי מנהגים בענין שתיית

ג' ע"א, שבירכו בשלושה, וכתב דאין נ"ל ליחלק בזה בין חילוק דעשרה או דשלשה, אך עצם דבריו להתיר לברך ביחידי נפלאו ממני. ואולי ס"ל דשלשה לגבי עשרה כחד לגבי שלשה דמי. והנה כיון שמברכים בג' היה להם גם לברך בנחת ברכת אשר ברא שאפשר לברך בג' וכדלעיל סעיף כ"ג, וממילא אין על זה קפידא, אך לא נהגו גם לברך אשר ברא בכה"ג עיי"ש.

יז. ולתועלת הענין הנני מעתיק התשובה: בדבר המשקאות של מיני סאדע אם יש להם דין חמר מדינה לקדש בשחר ולהבדיל עליהן, הנכון לע"ד דהן כמים בעלמא דאף ששותין אותם גם בסעודות החשובות ומכבדין בהם אבל הוא רק כשתיית מים לצמאון ולהתקרר בימים החמים ובשעה החם להם, והכבוד בהם הוא ג"כ רק כשצריכין לזה וגם במים צוננין מכבדין כשצריכין להם. וחשיבות משקה הוא שאין השתיה מחמת שצריכין להם לצמאם אלא שותים אותם אף בלא צורך לגופם אלא בשביל כבוד הסעודה וכבוד האורחים, דאין שום אדם שותה יין ויין"ש ושכר לצמא דע"ז שותין מים שיותר עדיפי אלא רק לכבוד בעלמא שותין אותו ואלו המינים נקראים בשם משקה וחמר מדינה.

ואף המתירין לקדש ולהבדיל על טיי (תה) מתוך עיין בעה"ש סימן ערב סעי' י"ד נראה שבטיי דרך העולם שמכבדין ושותים זה אף שאין צריכים כלל לשתות אלא מפני הכבוד ולכן מחשיבים זה למשקה אף שלכאורה הם מים ממש. והמתירין גם על חלב אולי הוא מחמת שחלב שותין שלא לצורך צמאון וכשמכבדין לאורח בכוס חלב לא יוכל לומר שאינו רוצה לשתות משום דאינו צמא, דחלב שותין גם שלא לצמאון ויתחשב שאינו רוצה להתכבד ולכבד, לכן מחשיבין זה למשקה שמכבדין בו כחמר מדינה, אבל המיני סאדע אין שותים אותם אלא לצמאון וכשיכבדו אותו במשקה סאדע והוא אינו צמא ולא ישתה לא יתחשב לאינו רוצה להתכבד ולכבד לכן אף לדידהו אין להחשיב זה למשקה דחמר מדינה ואין לקדש ולהבדיל עליהן.

ובעצם גם בטיי ובחלב רק בדוחק גדול יש לסמוך עליהו להבדיל ולקדש עליהם וגם בעה"ש שם כתב שרק מפני הדחק יש מקילין על טיי וחלב. ובמ"ב (סי' ערב) ס"ק כ"ד כתב שאין לקדש ולהבדיל על חלב בשם הברכ"י, ואודות טיי לא הזכיר משמע שגם על טיי אין לקדש ולהבדיל, וכן ודאי מן הראוי לעשות, ובפרט שבמדינתנו מצוי יין אבל מ"מ אם נזדמן שאין לו יין ולא שום משקה אחר אלא טיי וחלב יכול לסמוך על המקילין בהבדלה והקידוש יהיה על הפת. ולענין טיי וחלב מה עדיף לפ"מ שבארתי בטעם המתירין נמצא שטיי עדיף, אך אולי מצד החשיבות חלב עדיף, ולכן אין בידי להכריע מה עדיף לו בשעת הדחק. אבל במיני סאדע גם בשעה"ד לא יקדש ולא יבדיל עליהו.

יח. והנה מאחר ונוהגים להחמיר בכל דיני כל של ברכה המבוארים באו"ח (סימן קפ"ג) לכן לכתחילה ה"ה כאן, והנה בעצם זה שאלה של כל ימות השנה שכבר דשו בזה גדולי ישראל בתשובתם לגבי אמירת קידוש כשיש רק כוס חד פעמי, ונציין במקצת הפוסקים שדנו בזה לתועלת הענין. נחלקו הפוסקים אם כוס מפלסטיק נחשב ככלי לענין נטילת ידים או קידוש וכדומה. דעת המחמירים עי' בשו"ת מנחת יצחק חלק י' (סימן כ"ג) חלקת יעקב חלק ג' (סימן קט"ו), ושו"ת שרגא המאיר חלק א' (סימן נ"ה אות ב').

אולם בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ג' (סימן ל"ט) כתב להקל בשעת הדחק, ועי' עוד בשו"ת חיי הלוי חלק א' (סימן כ"ב) באר משה חלק ג' (סימן נ"ה) ובמשנה הלכות חלק ד' (סימן קי"א), ובשו"ת מנחת חן חלק א'

הכוסות בשבע ברכות שבסעודה שלישית הנמשכת לתוך הלילה, יש נוהגים ששותים משתי הכוסות^ט, יש נוהגים ששותים רק מכוס ברכת המזון^י, יש נוהגים ששותים רק מכוס שבע ברכות^{יא}, ויש נוהגים שאין מברכים בורא פרי הגפן, ואינם שותים לא מכוס ברכת המזון ולא מכוס ברכת חתנים ומניחים אותו להבדלה^{יב}, ומבדילים על כוס ברכת המזון, ושותה רביעית, ואח"כ מערבבים הכוסות ושותים החתן והכלה.

ולדעת מרן בעל אגרות משה זצ"ל אם לא סיימו הסעודה עד אחרי השקיעה רק החתן והכלה שותים מהכוס. (אהלי ישרון הערה 116) וראה בסמוך מה נחשב אחרי שקיעה לענין זה.

סיימו השבע ברכות אחרי השקיעה מתי המסובין יכולים לשתות

אם גמרו הסעודה בערב תוך תשע דקות אחרי שקיעת החמה יש להקל ולהתיר גם המסובין לטעום מהכוסות^{יג}. (אהלי ישרון שם)

(סימן י') שהאריך בזה, והסיק שם (סימן י"א) שכפי מסקנת גדולי הזמן נראה שכוסות של נייר ושל פלסטיק שנעשו לשם כך מתחילת יצירתם, והמציאות שיכולים להשתמש בהם הרבה פעמים מבלי שיצטרך להשליך לאשפה, ורק מפני שהם בזול משליכים אותם, ובפרט אם יגמור בדעתו ובמחשבתו להשתמשו בהם עוד כמה פעמים יש לומר דגם המחמירים יודו דהוי כלי ויכולים לכתחילה ליטול ידיים ולקדש עליו ואין בו שום חשש, עכ"ד. ועכ"פ לענין נידון דידן כמ"ש לעיל כך הכריע הגר"ש אלישיב זצ"ל הו"ד בספר משנת הגר"ש שם.

יט. ע"י בעזר מקודש (סימן ס"ב), ובשו"ת אגרות משה חלק ד' או"ח (סימן ס"ט) ושו"ת צ"ץ אליעזר חלק י' (סימן מ"ה). ואף שבברכת המזון בעלמא אין שותים הכוס דאין ברכת המזון חייבת כוס, בסעודת נישואין חמירא טפי ואף היא נכללת בכלל תקנת ברכת נישואין שצריך להאמר על כוס.

כ. ע"י בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן ל"ו).

כא. ע"י בעזר מקודש שם, ובשו"ת זכרון יהודה או"ח (סימן פ"ט). ע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ח' (סימן רמ"ב). ובספר משנת הגר"ש (עמוד ס"ו) הביא שבמקרה של סעודה שלישית, אם נתעכבו עד אחר השקיעה, יתנו לחתן לברך על הכוס, והוא ישתה את הכוס של ברכה של ברכת המזון לאחר שיברכו שבע ברכות, היות שזה כוס של מצוה. ואם שתה החתן רביעית, יזכיר שבת בברכת מעין ג' כיון שזה כהמשך של ברכת המזון. אמנם יש הנוהגים שלא לשתות לפני הבדלה, ואין מברכין בורא פרי הגפן, אלא משאירים את הכוס להבדלה ושותין ממנו רק לאחר הבדלה. וע"י בשו"ת ויען דוד חלק ב' (סימן קצ"ד) שהאריך בכל זה.

כב. ע"י בחכמת שלמה או"ח (סימן רצ"ט סעיף ד'). ובספר מועדים וזמנים חלק ג' (סימן רמ"ו) הביא שכן הוא מנהג הגר"ז ואביו מרן הגר"ח זצ"ל והמהר"ל דיסקין זצ"ל, וכן נוהגים הפרושים בירושלים, וע"י בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' (סימן ק"ג) ובשו"ת מנחת שלמה חלק ב' (עמוד ל"ב), והוא מנהג רוב העולם.

ובספר שערי נישואין להגר"י טשנור שליט"א (עמוד קל"ג) האריך בכל זה וכתב לסיכום להנהגה למעשה דלכתחילה עדיף לצאת ידי כולם, ואם אי אפשר לסיים את הסעודה ולברך ברכת המזון ושבע ברכות לפני השקיעה, עכ"פ ישתדלו לברך בין השמשות, שאז עדיין אפשר לשתות את הכוס של ברכה וכדעת החיי אדם ומשנה ברורה. ואם מברכים אחרי זמן זה, רצוי לכבד בברכת המזון אדם הנוהג תמיד לזמן על הכוס, אשר לו מותר לכל הדעות לשתות מהכוס גם אחרי ודאי לילה, ושישתה הוא את הכוס.

כג. וטעמו משום ספק ספיקא שלדעת ר"ת עוד נחשב כיום, ולדעת הגר"א שמא בין השמשות עוד יום הוא ובדבר השיעור שמונה דקות, ע"י בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' (סימן ע"ט) שכתב דבמדינה זו 50 מינוט אחר השקיעה הוי כמו 72 מינוט של שיטת רבינו תם ולכן בין השמשות של הגר"א לפי החשבון הנ"ל יוצא בערך 9 דקות.

ברכת המזון על כוסו שהוא כוס שלישי מד' כוסות ומברך שש ברכות, ונוטל המזמן כוסו ומברך בורא פרי הגפן ושותהו כ"ה, ואח"כ שותה החתן את הכוס שלו שבירכו עליו ברכת חתנים, ואין מטעימים ממנו לכלה ולמסובים. (שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן צ"ה)

שתיית החתן וכלה אם מצטרף למלא לוגמיו בשבע ברכות נותנין לחתן וכלה לשתות מהיין ושתיית שניהם יצטרפו רק לשיעור מלא לוגמיו כ"ד. (אהלי ישרון הערה 115)

שבע ברכות בפסח-ליל הסדר

שבע ברכות בליל פסח, המזמן מברך

כד. בענין שיעור כמה צריכים לשתות בכוס של קידוש ראה בשו"ע (סימן רע"א סעיף י"ד) כמה דעות בזה, ועכ"פ מרן זצ"ל סמך על היש אומרים לענין שבע ברכות שמספיק בזה שהם שותים בצירוף כמלא לוגמיו.

כה. עי' בדרכי משה או"ח (סימן תע"ג ס"ק א'), ואין לברך שבע ברכות על אותו כוס שמברכים עליו ברכת המזון, שאין עושים מצוות חבילות חבילות. ואף שמברכים ז' ברכות על כוס החתן אף שגם כוסו הוא כוס ברכת המזון, דבפסח מברכים ברכת המזון על כוס ואין עושים מצוות חבילות חבילות, יש לומר שבכה"ג יצא החתן בברכת המזון של המזמן ויצא ידי חובתו כוס של ברכת המזון בכוסו של המזמן.

אכן ראה בפתחי תשובה (סימן ס"ב ס"ק י"ח) שהביא דעות שאין צריך ב' כוסות והמזמן שבירך ברכת המזון על כוסו מברך עליו גם שבע ברכות.

פסקי הלכות מגדולי ההוראה זצ"ל בעניני נישואין

נכתב על ידי הגאון רבי ישראל מאפלן שליט"א - בית מדרש גבוה בליקווד - מח"ס תאריך ישראל הליכות ישראל וש"א

בס"ד, שבט תשע"ח

שלא נטיל, יש להקדים למי שנטל ידיו לברך, וכיון שהיה שם הרבה אנשים שאכלו פת ע"כ מיאן מלברך. ושאלתי אותו מה הסברא לחלק בזה, והשיב דמאחר דהשבע ברכות שייכות לברהמ"ז ולכן יש קדימה למי שבירך ברהמ"ז.

(ג) אחד שאל את מרן זצ"ל אם צריך עדים בשעת מסירת הכתובה להאשה (דהגר"ר אהרן קוטלר זצ"ל החמיר בזה) והשיב ר' משה זצ"ל שאין צריך.

(ד) שמעתי מאחד שהיה אצל החופה ומרן זצ"ל היה מסדר קידושין, שאמר מרן להחתן שיכוין לצאת בברכת בורא פרי הגפן, וגם מרן לא שתה מהכוס בעצמו (ש"מ שס"ל דברכת היין הוי ברכת המצות ולא ברכת הנהנין, ועי' בזה בס' אפיקי ים).

פסקי הגדולים זצ"ל

(א) שאלתי את הגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל מי שמגדל יתום בתוך ביתו, איך צריך לכתוב בכתובתו - שם אביו ממש או שם המגדלו - וכן לענין קריאת התורה.

והשיב שצריך לכתוב שם אביו ממש, ואם אינו יודע שמו, יכתוב בן אברהם, עכת"ד.

(ב) שאלתי את הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל אם מורת לאחות צעירה להתחתן לפני אחותה הגדולה.

פסקי מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל
(א) חתן אחד אמר לי (אחר חופתו) שמרן הגרמ"פ זצ"ל התיר לו לאכול מיני מזונות בשעת הקבלת פנים שהיה אחר צאה"כ וקודם החופה כיון שא"א להשתכר ממנו, עכת"ד.

[ואמרתי דלפי"ז ה"ה שהיה יכול לשתות מיני משקה כגון מי סודה כיון שא"א להשתכר מזה ג"כ, ואין להוכיח מזה שס"ל למרן זצ"ל דטעמא של שכרות עיקר (באיסור של אכילה ביום החופה) ולא הטעם של תשובה, שהרי היה כבר אחר צאה"כ ולא נשאר רק הטעם של שכרות (קודם החופה), וע"ז קאמר מרן דבמיני מזונות א"א להשתכר].

(ב) אירע מעשה בחתונה שהיה מרן זצ"ל שם שאחר ברהמ"ז כיבדו בנו של מרן - הג"ר ראובן שליט"א לברך אחד מהשבע ברכות, אכן ר' ראובן מיאן לברך ואמר שלא נטל ידיו לאכול פת, ונתנו הברכה לאיש אחר שאכל פת.

והנה תמהנו דאמאי צריך ליטול ידיו ולאכול פת כדי לברך אחת מהשבע ברכות, ושוב שאלתי את הג"ר ראובן בזה ואמר לי דאה"נ אין צריך לאכול פת אבל אמר אביו מרן זצ"ל שאם יש אחד שנטל ידיו ואחד

והשיב דודאי מותרת, דכי תמתין לינשא ותהי' נמאסת בתמיה עכת"ד.

ג) שאלתי את הגאון ר' חיים קניבסקי (שליט"א) זצ"ל מה צריכה הבחורה לחפש בשידוך, והשיב שלשה דברים, א) מתמיד, ב) יראת שמים, ג) מדות טובות, אבל אמר דאם אינו מתאים לה מטעם אחר, אינו מתאים עכת"ד.

ד) שאלתי את הגאון ר' חיים קניבסקי (שליט"א) זצ"ל מי שיש בתו שהגיעה לפרק האשה נקנית ורוצה בחור מצוין, אך לבחור כזה צריך ליתן הרבה כסף ואין להאב סכום כזה, האם מותר לו לתת ממעות מעשר בשביל זה או לגבות צדקה מאחרים או לא, דהא י"ל שתהא לה בחור שאין כ"כ יקר ונעלה וא"צ להוציא כ"כ כסף בשבילו ולא יצטרך למעות מעשר.

והשיב דמותר לתת מעשר ולגבות צדקה בשביל זה, שהרי אמרו חז"ל לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת"ח וישיא בתו לת"ח (פסחים מ"ט.), וש"מ דדבר גדול הוא וצריך לעשותו עכת"ד.

ה) אמר לי הגאון ר' ארי' ליב באקסט זצ"ל (שהיה ראש ישיבה בדיטרויט והיה מבחירי מיר באירופה לפני המלחמה, דכתב המ"ב (בסי' קל"א ס"ק כ"ו) דנוהגים שאין נופלים על אפים כל ז' ימי המשתה של חתן, וסיים שם דטוב ליזהר שלא יכנס החתן לביהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו עכ"ד.

ותמה הגאון ר' טובי' גולדשטיין זצ"ל (ר"מ דישיבת עמק הלכה בנוא יארק ובעהמח"ס שו"ת עמק הלכה) דמה לנו ומה

החסרון והגריעותא אם נמנעין בעבורו. ועוד דאיך מבטלים החתן מתפלה בציבור וכל דבר שבקדושה כל ז' עכת"ד.

והנה השיב לו הג"ר באקסט זצ"ל הנ"ל דנפילת אפים הוא דין בתפלה גופא, וכדמוכח מהרמב"ם ברפ"ה מתפלה שכתב שמונה דברים צריך המתפלל להיזהר בהן ולעשותן כו' והשתחויה, ויעו"ש, ושם בהל' ג' כתב הרמב"ם דהשתחויה הוי תחנון וע"ש, הרי דתחנון הוי דין בתפלה, ובעבור החתן תהא חסר בתפילת הצבור.

ועוד הוכיח יסוד זה ממ"ש הח"א (כלל ל"ב אות ל"ג) בשם השטמ"ק (ב"מ נ"ט): גבי מעשה באשת רבי אליעזר שלא הוה שבקה ל' למיפל על אפי'. ותמה בשטמ"ק וכי תעמוד אצלו כל היום לשמור, אלא שהפסיקו בדבור לאחר שהתפלל שמו"ע, ואזי אפי' אם יפול על פניו לא תקובל תפלתו, כי נפילת אפים הוא גמר התיקון של תפלת י"ח כידוע ליודעי חן עכ"ד, הרי מבואר בהדיא דהוי דין בתפלה.

ולפי"ז אין תימא מ"ש המ"ב הנ"ל, דהא מבואר שיש חילוק בעצם התפלה גופה עם תחנון ובלא תחנון, וע"כ כדאי לבטל החתן מתפלה בציבור ודבר שבקדושה כדי שלא לבטל הציבור מתפלה עם תחנון שהוא מעולה טפי וכמש"נ, עכת"ד.

ו) הנה תמה הג"ר באקסט זצ"ל הנ"ל דקי"ל דאם התחילו לאכול עם החתן ואח"כ יצא החתן ולא חזר ובא אצלם, דמ"מ צריכים לברך שבע ברכות. אולם צ"ע, דמאי שנא מאם אכלו בסעודת שבע ברכות ביום ז' ולא בירכו ז' ברכות ביום ועבר היום, דיש אחרונים (הג' רע"א באה"ע סי' ס"ב בשם

ז) אמר לי מרן הגאון ר' אהרן לייב שטיינמאן זצ"ל לענין הפגישה של הבחור בשידוכים – שאם אינו מחמיר, פגישה אחת סגי עכת"ד.

ח) שמעתי שאירע עובדא שאחר החתונה כשהחתן והכלה היו בימי השבע ברכות, שנתגלה שאחות החתן החליפה הטבעת של קדושין של החתן בטבעת של אִם החתן, ונמצא שהחתן קידש את כלתו בטבעת שאינה שלו, ונסתפקו אם הקידושין בטלין וצריך לחזור ולקדשה או לא.

והנה שאלו את הדיין מלונדון הג"ר אהרן דוד דונער שליט"א ופסק שצריך לחזור ולקדשה, וכן הסכים הגר"מ בראנדסורפער זצ"ל, (וי"א שהחליפה אחותו טבעת של עצמה ולא של אמה).

פסקי מרן הגאון רבי ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל

א) שאלתי את הגרי"ז גוסטמאן זצ"ל בענין הז' ימי משתה של חתן וכלה אם בענין ימים שלמים או אמרינן מקצת היום ככולו ביום ז' ולא בעינן שלמים, [ויעוין בשערי תשובה (או"ח סי' קל"א סק"ה) ע"ש בזה, ועיין במ"ב (שם ס"ק כ"ו) לענין נפילת אפים שכתב דבעינן שלמים].

והשיב שזו שאלה ישנה ובווילנא היו מנהגים שונים, וסברת השיטה שס"ל שאין מברכין ביום ז' הוא משום מקצת היום ככולו. אמנם העיקר לדינא הוא השיטה דבעינן שלמים ולכן מברכין גם ביום ז', דהשיטה שס"ל דאין מברכין הוא מטעם ספק, ולכן אמרינן דאין ספק מוציא מידי ודאי ויכול לברך גם ביום ז' ואין כאן ספק ברכות, וכן הורה הלכה למעשה לברך עכת"ד.

שו"ת גינת וורדים) שס"ל דאינו מברך ז' ברכות כיון שכבר עבר הז' ימים.

וצ"ע דמ"ש זה מזה, דמה נ"מ אם החתן כבר יצא שמברכים כיון שהתחילו עמו לבין אם היום כבר יצא דג"כ התחילו עמו שס"ל דאין מברכים, ודוחק לומר שיש חתן בעולם אע"פ שיצא דאז יכולים לברך משא"כ כשיצא היום, דמ"מ הרי אין החתן כאן ואמאי עדיף מאם יצא היום, ושוב אמרו לר' באקסט זצ"ל שגם הגאון ר' שלמה היימאן זצ"ל נתקשה בזה.

והנה אחד רצה לחלק, דמאחר שהמסובין מברכים החתן בהז' ברכות, א"כ אע"פ שיצא, מ"מ חל החיוב מקודם ועדיין יכולים לברכו בכל מקום שהוא משא"כ ביצא היום ז', דאז לא שייך עוד לברכו כיון דעכשיו (אחר צאה"כ) אין הזמן ראוי עוד לברכת החתן עכת"ד.

אמנם השיב הג"ר לייב באקסט זצ"ל, דבאמת רק ברכת שמח תשמח היא הברכה לחתן וכמ"ש רש"י בכתובות (ח.), וכן ברכת אשר יצר ואילך, שאותה ברכה מתחלת לדבר בשניהם וכמ"ש רש"י שם (ז:), אבל מה נעשה עם ברכת שהכל ברא לכבודו דהוי זכר לחסדי המקום כמ"ש רש"י שם (ח.), או לברכת שוש תשיש דמדבר בירושלים כמ"ש רש"י שם.

הרי מבואר דברכות אלו אינן באין לברך החתן ואע"פ יכולים לברכם אף כשיצא החתן, וא"כ שפיר י"ל דגם כשעבר היום יכולים לברכם כיון שחל החיוב מעיקרא דומיא דהיכא שיצא החתן שקי"ל שיכולים לברך, ומ"ש זה מזה וצ"ע, עכת"ד.

ג) אמר לי הג"ר גוסטמאן זצ"ל שאומר להחתן והכלה לכוון לצאת בהברכות, והוא ע"פ שיטת הרמב"ם (פ"ג מאישות הכ"ג) דהחתן או שלוחו צריך לברך כדרך שמברכין על כל המצות עכ"ל [וע"ע בערוה"ש אה"ע סי' ס"ב ס"ט ובשו"ת אג"מ אה"ע ח"א סי' פ"ז ד"ה אבל].

ד) שאלתי את הג"ר גוסטמאן זצ"ל כמה זמן צריך ליחוד החתן והכלה אחר החופה ושצריכים העדים לשהות שם.

והשיב דנהגו בוויילנא וכן נהג רשכבה"ג הג"ר חיים עוזר זצ"ל דהשיעור יחוד הוא ט' דקות (9 מינוטין) עכ"ל.

פסקי מרן הגאון ר' חיים פנחס שיינברג זצ"ל

א) שאלתיו אי המסדר קידושין צריך לשנות מהיין בעצמו או לא וכבר האריכו בזה.

והשיב הג"ר שיינברג זצ"ל דהמנהג הוא שאינו שותה בעצמו, אכן הוא נוהג בעצמו לשפוך קצת מהיין על כפו ושותה וכמו שנהג הג"ר חיים בריסקער זצ"ל, עי' ס' אפיקי ים, עכ"ל.

ב) שאלתיו מתי צריכה הכלה לכסות ראשה בליל החתונה, בשעת החופה או אחר היחוד או אחר הביאה.

והשיב דהעיקר בזה הוא כמ"ש בס' ישוע"י דהחיוב מתחיל אחר הביאה, אבל יש נוהגים אחר היחוד. ובכלל גם במה שהיא לובשת על ראשה בשעת החתונה מספיק, דיש בזה לכסות ראשה עכ"ל. (עי' בספרי ס' הליכות חיים [ח"ב עמוד קנ"ז אות שכ"ט] ששאלתי הגר"ח קניבסקי זצ"ל מתי צריכה לכסות ראשה והשיב וז"ל המנהג אחר

ב) שאלתי את הג"ר גוסטמאן זצ"ל לענין אחד שהיה עד בקידושין ואח"כ נסתפק אם שמע אמירת החתן - הרי את מקודשת לי וכו', שהסיח דעתו בשעת האמירה אבל ראה את נתינת הטבעת בודאי, ונסתפקו אם יש לחוש וצריך לחזור ולקדשה או לא. (ולענ"ד לא בעינן אמירה לעיכובא בקידושין הנהוג בזמנינו כיון שהענין מוכח מתוכו ומצד עצמו שנתניתו הוא לשם קידושין. וראיה ברורה לזה מהא דאיתא בקידושין ו. דמדבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה בשתיקה דדיו וכמו שאמר ר' יוסי שם והכי קי"ל באה"ע סי' כ"ז ס"א, וכתב הרמ"א שם ס"ג וז"ל ואפילו נתן לה בשתיקה ולא דיבר כלום והוא והיא אומרים שכווננו לשם קידושין הוי קידושין עכ"ל.

תדע דודאי אלם שאינו יכול לדבר והוא פיקח יכול לקדש וע"כ משום דהענין מוכח מתוכו וא"צ אמירה, וכ"כ בהדיא בשו"ת אחיעזר [ח"ג סי' ס"ח סק"א] דודאי בקידושין לא בעינן לבטא בשפתים אבל בעינן שיהיה הענין מוכח מתוכו שנתניתו הוא לשם קידושין ועי' ברמ"א כו' (שהבאנו לעיל), וצריכים שידעו ויכוונו שניהם והעדים משום דהמעשה מוכיח עכ"ל, ולכן בנ"ד אפי' אם לא שמע העד כלל הוי קידושין כיון שהמעשה מוכיח וכמש"נ. וע"ע בשו"ת ח"ס [אה"ע סי' ק']).

והשיב ז"ל דאם שמע ההתחלה - הרי את מקודשת, אז יש יד לקידושין ואז מסתמא שמע הכל אלא ששכח אח"כ, אמנם בלאו הכי לא בעינן לבטא בשפתים בקידושין וכמ"ש בשו"ת אחיעזר (שהבאנו לעיל) ולכן אין להוציא שום לעז על הקידושין ואין לדבר עוד בזה, עכ"ל.

וביקועים וכדומה, והשיב דהכל כשר ואין חשש בכל אלו ויכול לחרות בו שמו ושמה וכו', ורק החסידים חוששים בזה. אולם טבעת שיש בו אבן (דיימונד) אין לקדש בו משום שאינה יודעת כמה הוא שוה, אבל אה"נ אם היא יודעת כגון שהלכה עם החתן לקנותו, אז מותר לקדש בו עכ"ד.

ג) שאלתי את הג"ר טובי' זצ"ל מתי צריכה הכלה לכסות את ראשה בליל החתונה, והשיב שהוא ס"ל כאחי הט"ז דצריכה לכסות ראשה אחר החופה, אבל הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל ס"ל אחר הביאה עכ"ד.

ד) שאלתי את הג"ר טובי' זצ"ל אם החתן ביום חופתו מתפלל בביהכ"נ בשחרית או במנחה והחתונה תהי' קודם שקיעה, אם אומרים הצבור תחנון או לא.

והשיב שיאמרו תחנון בשחרית ובמנחה כיון דאינו מקום החופה עכ"ד. (ויעוין במ"ב [סי' קל"א ס"ק כ"א] שהביא מחלוקת בזה, ועי' בס' נטעי גבריאל לענין נשואין שהביא כל השיטות בזה וכתב שמנהג העולם הוא דאין אומרים תחנון.

והנה אמר לי חכ"א שביום חופתו שהיתה בקיץ קודם שקיעה, התפלל שחרית עם מרן הגר"א קוטלר זצ"ל בביהכ"נ, ואמר מרן זצ"ל להגבאי שלא יאמרו תחנון וגם שיקראו החתן לעלייה לתורה עכ"ד.

ה) אמר לי הג"ר טובי' זצ"ל דבחתונה צריך לעמוד רק כשהחתן הולך להחופה משום שהוא מלך ולא כשהכלה הולכת עכ"ד.

החופה עכ"ל, ויעוין שם בהגהה [אות רפ"ח] שהובאו דעת כמה פוסקים שהחמירו בזה, אולם יעו"ש בסוף ששאלתי שני עדים גדולים ששאלו [כל אחד בפני עצמו] את מרן הגר"א קוטלר זצ"ל קודם חתונתם מתי צריכה הכלה לכסות ראשה והשיב דא"צ לכסות ראשה אחר החופה, דלדינא כפי המנהג דליטא וכמ"ש כמה פוסקים דבר זה תלוי בביאה. ומה שאמר הגר"א קוטלר זצ"ל למשפחתו שצריכים לכסות משעת החופה, זה היה רק בדרך חומרא ויעו"ש).

ג) שאלתי את הג"ר שיינברג זצ"ל אם הכלה אסורה במלאכה ולצאת יחידית בשבוע של שבע ברכות כמו החתן או לא.

והשיב דגם הכלה בכלל הנ"ל, אולם בעיקר הדבר אין לנו האידנא יחידות ברחובות דהלא יש בני אדם בחוץ וא"צ שומר, ורק ברחובות צדדיים שייך יחידות אם אין בני אדם מצויים עכ"ד.

פסקי הגאון ר' טוביה גולדשטיין זצ"ל -
ר"מ דיישיבת עמק הלכה ובעהמ"ם שו"ת
עמק הלכה ג' חלקים

א) אמר הג"ר טובי' זצ"ל לענין כוס שעשוי' מנייר שמרן הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל החמיר בקידוש שלא להשתמש בו לכתחלה אלא א"כ הוא שעת הדחק שאין לו אחרת, דעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וחד מיניהו "עטור" (יפה "ושיין") ואין כוס של נייר יפה, וכן הוא בעצמו החמיר והצריך כוס יפה בסעודת שבע ברכות, עכ"ד.

ב) נשאל הג"ר טובי' זצ"ל אם יש חשש לקדש האשה בטבעת שיש בו נקבים

רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל

בעל האור לציון

פניני מרן האור לציון בענייני נישואין בהלכה

משיעוריו, ממכתבי תורה, ומפי השמועה

תודתי למכון "אור לציון" שבראשות בנו ראש הישיבה הגאון האדיר רבי אליהו אבא שאול זצ"ל, וכן תודתי להגאון רבי אלחנן אבא שאול שליט"א שהמציאו לי חידו"ת יקרים אלו.

פסקי דינים

(על סדר השולחן ערוך אבן העזר סימן א)

א. חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וזמן חיובו כשיהיה בן שמונה עשר שנה מלאים. וי"א שהחיוב הוא שישא אשה בכניסת שנת שמונה עשר שנה. ומי שעברו עליו כ' שנה ולא נשא אשה היו בית דין כופין אותו שישא אשה כדי לקיים מצוה זו כמו שכופין על כל מצות עשה למי שאינו רוצה לקיים אחת מהם.

ב. מכיון שעיקר החיוב לישא אשה הוא כדי לקיים פריה ורביה, אסור למי שלא קיים מצוה זו לישא אשה שאינה בת בנים כגון עקרה וזקנה. וגם אסור להיות שדכן לזה. ואפילו אם נשא כבר, מצוה לגרשה כדי לישא אשה בת בנים.

ג. מי שנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, מצוה לגרשה כדי שיוכל לישא אשה בת בנים. ובזמן הזה שאין מגרשים אשה בעל כרחו, נראה שאינו חייב לגרשה,

שהרי היא לא תסכים להתגרש, עד שיעשה עמה מחלוקת ומריבה, וספק אם לבסוף תתרצה להתגרש וכמה עבירות עלול לעבור כגון אונאת דברים וכדומה, ואין אומרים לאדם לעשות חטא כדי שתהיה לו אפשרות לקיים מצוה.

ד. מי שיש לו בן ובת מעבירה, אף שלא מקבל שכר על זה, שהרי היא מצוה הבאה בעבירה, מכל מקום הוא פטור ממצוה זו שהרי יש לו זכר ונקבה.

ה. מי שלקח גויה ונולדו לו ממנה בנים, לא נפטר ממצות פריה ורביה, משום שבנים הללו אינם חשובים בניו כלל, שהתורה הפקירה את זרעו, ואפילו אם יתגיירו הבנים הללו.

ו. בני הגויים מתייחסים אחריהם, ולכן גוי שנתגייר הוא ובנו ובתו, הרי זה קיים פריה ורביה.

ז. אע"פ שקיים אדם מצות פריה ורביה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל

להימנע מלהביא עוד בנים, שהרי הוא מבטל מצוה של פריה ורביה, ולא עוד אלא הרי הוא עברייך וחשוב כשופך דמים וחטאו כחטא של אנשי דור המבול. ובמקום חולי או סכנה יעשה שאלת חכם, שישנם דרכים שאסורים אף במקום סכנה ופקוח נפש.

י. האשה פטורה ממצות פריה ורביה, ומכל מקום יש לה שכר הרבה שהרי היא מסייעת לבעל לקיים את המצוה, וגם על כל נפש אחת שמוסיפה בעולם, יש לה שכר גדול שכאלו קיימה עולם מלא, והיא מסייעת לקרב את הגאולה ושכרה גדול משל הבעל, שהרי יש לה צער הריון ולידה וצער גידול בנים, ולפום צערא אגרא.

מלפרות ולרבות, שנאמר: "ולערב אל תנח ידיך", שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם. אלא שאם כבר קיים פו"ר, יכול להימנע מהמעשה לזמן, באם מרשה לו לבטל ממנה מצות עונה (עי' ברכ"י באה"ע שם).

ח. מי שקיים פריה ורביה ומתה אשתו, חייב לישא אשה בת בנים. ובמקום שיש לחוש לקטטות ומריבות בין הבנים לאשה זו, מותר לישא אשה שאינה בת בנים. ואסור לישב בלא אשה משום חשש זה, שמצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרהור.

ט. אסור לאדם שיש לו בנים לעשות דרכים

מכתבי תורה

(מתוך "קובץ אגרות רבינו האור לציון")

מוגזמת מאוד, ותדע לך ידידי בכל ערש"ק עולה יותר מאלפים לירות, ביום ו' שעבר עלה סך 2100 לירות, והמצב אצלי בדוחק וב"ה שהדבר נמשך, יה"ר שהקב"ה יעזרנו לסייע ולתמוך בתלמידי חכמים להגדיל תורה ולהאדירה. ויה"ר שהקב"ה יאריך ימין עם רעייתך בבריאות איתנה ותזכו לשמחה בשמחת בניכם שיהיו גדולי תורה ויראה ותזכו לחופתם ותצליחו בכל מעשה ידיכם באושר ובעושר וכבוד אמן. נא לזכרינו לטובה מפקידה לפקידה.

... ונא לעודדם ולזרזם שיעסקו בהבאת בנים הרבה, כי דבר זה מעכב את הגאולה, שאין ישראל נגאלין אלא עד שיכלו נשמות שבגוף (יבמות סג ע"ב), והמזכה הרבים זכות הרבים תלוי בו.

א. "כל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם"

יום א' ה' מג"א תשל"ו, פניה"ק ירושלים לכבוד ידידי וחביבי הרה"ג הנכבד, בן של גדולים, רב פעלים, אוהב התורה ולומדיה ר' מאיר ענתבי שליט"א. שלום רב וצמ"ס!

אחדשה"ט באהבה רבה, הנני מאשר בשמחה קבלת מכתבך שקיבלתיו ביום ב' שעבר ושמחתי לשמוע מכם כי הרבה זמן נפסק הקשר בנינו, אני מקווה שבעה"י נמשיך להתכתב בהמשכיות. גם הנני מאשר בתו"ר את הסך 200 דולר עבור ישיבת יום שישי ותזכה למצוות. אינך יכול לתאר מה גודל ותועלת העזרה שהנכם עוזרים לת"ח אשר מצבו הכלכלי עלה למעלה ראש בצורה

ועיין ברמב"ם (הלכות אישות פט"ו הט"ז) שכותב: "אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם". ע"כ. כאן חידש לנו הרמב"ם שלא רק מי שמציל נפש ממיתה כאילו קיים עולם מלא, אלא אף מי שעוסק בהבאת עוד נפש לעולם "כאילו קיים עולם מלא".

אני הסברתי לציבור את ההפרש בין מי שיש לו ילדים רבים, כמה גדול הוא ממי שיש לו רק שני ילדים או שלושה. וכך המחשתי להם: למשל אם אדם יש לו עשרה בנים, בדור שני, לכל אחד יהיו גם כן עשרה, נמצא שיהיו להם מאה, דור שלישי יהיו אלף בנים, דור רביעי עשרת אלפים, דור חמישי מאה אלף, דור שישי מיליון.

לא כן מי שיש לו רק שני בנים וכן על זה הדרך, דור ראשון שתי בנים, דור שני ארבע, דור שלישי שמונה, דור רביעי ששה עשר, דור חמישי שלושים ושתיים, דור שישי ששים וארבעה. צא וחשוב מה הבדל בין אדם זה שיש לו מיליון נפשות לבין אדם זה שיש לו רק ששים וארבעה בנים. ואם כן מובן שכדאי קצת לטרוח להשיג רכוש יקר שכזה.

דברים אלו ראוי לנתח ולהסביר לבעלי בתים ולנשותיהם, וברוך ה' כששמעו הציבור הסבר זה התפעלו. ואפשר שהקב"ה זיכני שעל ידי יתרבו נפשות בישראל, ואותם המטופלים בצער גידול בנים נתפייסו ברעיון זה שהם יזכו להרבות זרעם וכדאי הוא.

והנני מסיים בברכה וד"ש מאת כל משפחתך ומאת הידידים. ושוב אני אומר לך תזכה למצוות, ונא לזכרנו לטובה, ויה"ר שהקב"ה יגאלנו ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים אמן.

בכל הכבוד, ידידך עוז באה"ר
בן ציון אבא שאול

ב. מנהג בני ספרד באמירת שבע ברכות
שלא בבית החתן

כ"ז ניסן תשל"ג פעה"ק ת"ו
לכבוד הרב החשוב היושב באהלה של
תורה ר' ישראל יפת נ"י ויחשל"א.
שלום רב

מכתבו הנכבד קיבלתי ושמחתי בדברי תורה אשר
בו שכתוב בסברא ישרה ובהבנה טובה.

...ולענין אם לברך ז' ברכות שלא בבית
חתנים, שרצה לדעת איך מנהגנו הספרדים
בירושת"ו. אספר עובדא שהייתי נוכח
בסעודת חתן עם כבוד עט"ר מרן הגאון
הצדיק ר' עזרא עטייה זצוק"ל, שלא הסכים
שיברכו שום ברכה מז' ברכות, ומכל מקום
היה נוכח בסעודה תלמיד חכם אשכנזי ולא
התנגד שהתלמיד חכם האשכנזי יברך ז'
ברכות כמנהגם, למרות שהחתן ורוב הציבור
הם ספרדים....

אבקש את כת"ר שלא יפליג בתוארים
שמלבד שאין בי תוארים הנזכרים גם הם
גורמים לי צער.

והנני מסיים בברכת התורה
בן ציון אבא שאול

ג. מנהג בני ספרד בנוסח הכתובה

ה' אייר תשמ"ב

כבוד הרב הגאון מוה"ר שמואל ליב
לאנדעסמאן שליט"א

שלום וברכה

א) בנוגע להערותיו על סידור הכתובה לעדות המזרח. הנה מנהגנו שכותבים כך: ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי, ואח"כ כותבים ודין נדוניא דהנעלת ליה מבי אבוה [מבי נשא] ועלה סך הכל כך וכך לירות [שקלים] וכו'.

ב) כת"ר העיר שלפעמים לפי האינפלציה ימצא לאחר שנים שכל הסך לא יגיע לסך מאתים זוז ונמצא שהוא דר עם אשתו בכתובה שהיא פחותה ממאתים זוז, אנו נוהגים לכתוב עלה כך וכך ומאתים זוזי, ובזה ניצלנו לכתחילה מכל חששות. אמנם לכתובות שנכתבו לפני שנים שעוד האינפלציה לא היתה ידועה לנו, אין אנו חוששים להחליף כתובתם. וטעמא הגע בעצמך, אם אדם כתב מאתים זוז ולבסוף בסך הכל סיכם לסך שהם פחותים ממאתים זוז, גם שטר כזה לא יפסל אף שבשעת הכתיבה סכום הכסף היוצא הוא עולה פחות ממאתים זוז. שאני תולה שטעה בסה"כ בחשבון הכסף, כמו שבחו"מ סי' מ"ב סעיף ה' ויש מי שאומר שאם למעלה היה פורט והולך וכו' (חסר). ומכל שכן שידוע לנו שבאותו זמן הוא נתכוון להוסיף על מאתים זוז שהרי ערך הכסף היה גבוה. אף אם תרצה לומר ששטר חוב שיצא בתאריך לפני שנים משלם כפי החשבון הכתוב בתוכו לא לפי המדד או הדולר (כך אנו נוהגים, ולא

כמהרימ"ט וצדקה ומשפט, ולא כהאגרות משה), מ"מ כאן שכוונתו וכן דבריו מבוארים שכוונתו לקיים תקנת חכמים של מאתים זוז ועוד תוספת של נדוניא, אף אם אני אפסוד אותו מן התוספת מפני שאין ערך להכסף, לשון ראשון תפוס, שנשאר חייב במאתים זוז ואין לשון אחרון מבטל לשון ראשון. בודאי אם תבוא לגבות מאתנו לפחות נגבה לה מאתים זוז, אף מחמת שטר הכתובה לבד ולא מחמת תקנת חז"ל.

ג) אין דעתי לבטל שבועה חמורה מפני אותם עבריינים. ותקנה זו הרבה פעמים גורמת לעכב את הבעל שלא יברח למי שהוא ירא שמים.

ד) בנוגע למחילה בעל כרחו, שלא יפתנה, הנה עיקר התנאי הזה הוא אם הוא רוצה להמשיך שתהיה תחתיו וכדי שיוכל למכור נכסיו ושימצא לקוחות, על זה עשה תנאי שלא יועיל מחילתה והתנאי יהיה קיים. אבל אם היא רוצה להתגרש ומוכנה למחול כדי שיגרשנה שאם לא כן תשאר עגונה, אין לך מחילה כזה.

ה) החתן נקרא מושבע מפי אחרים, שהרי הרב קורא את הכתובה בקול ועושה תקיעת כף והוא שותק. זה נקרא מושבע מפי אחרים.

ונסיים בברכה, ואבקש מכת"ר סליחה כי אין דרכי לכתוב תשובה, ועל כן איחרתי עד כה. ואני מסיים בתודה רבה להרב היקר צבי גרטנר נ"י אשר מרח לכתוב דברי אלה. ישר כוחו.

והנני חותם בברכה וכופל בשלומי הטוב
בן ציון אבא שאול

ד. שבועה בכתובה

בין כסא לעשור תש"נ פעה"ק ת"ו
למע"ב ידידינו הנכבד הרח"ג ר' יצחק
רלב"ג שליט"א, יו"ר המועה"ד פעה"ק
ת"ז

שלום רב וכמ"ס

אודות מה ששלח אלי לעניין מנהג הספרדים להשביע את החתן שבועה חמורה בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה, וכבוד ידי"ג הגאון רז"ג גולדברג שליט"א העיר על מנהג זה שכדאי לבטלו משום שיש חשש לאיסור, שהרי אין אחד שאינו עובר לפעמים על מה שנכתב בכתובה. ועוד דכיון שנשבע לא יהא בו דין סידור לבעל חוב. ולכן ראוי לדעתו לבטל מנהג זה. וסמך עצמו על כתובות עתיקות שאין נוסח השבועה שבהן אלא שלא ישא אשה על אשתו ושלא יגרשנה בעל כרחיה, עכת"ד.

הנה לענ"ד אין לבטל מנהג ראשונים שקטנם עבה ממתנינו, שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך כמבואר בספר ארץ חיים סתהון (אה"ע סי' סו) עיי"ש. ויש ליישב את כל הערותיו, דחשש איסור ביטול השבועה, כיון שהוא מושבע ועומד מהר סיני על שאר כסות ועונה, אין השבועה חלה בין כך לענין זה, ואף בכולל כשיטת רוב הראשונים האומרים שבביטול מצוה לא שייך איסור כולל, וכמו שמבואר בתוס' במסכת שבועות דף כ"ד ע"א, ועיין באבני מילואים סי' י"ד שהאריך בענין זה. ובפרט בשבועה בניד"ד שאינו מוציא אותה מפיו, וגם אין בה הזכרת השם.

ובהערות השניה, נראה דאם לענין אלמנה בין כך לא חלה שבועתו לענין היתומים, כן הדבר אם נתגרשה, כיון שאסור בין כך לגרש בעל כרחיה (שו"ע אה"ע סי'

ק"ט סעי' ו), וכשמסכימה הרבה פעמים נותן לה הרבה יותר ממה שכתב בכתובה. ואלו מעשים שבכל יום כידוע לרבנים יושבי על מדין. והשבועה הזאת הועילה רק לענין ד' דברים: שלא ימשכן תכשיטיה, ולא ישא אשה על אשתו, ולא יגרשנה בעל כרחיה, ולא יסע מחוץ לגבולות הארץ בלא ידיעתה. ואני יודע אודות כמה אברכים שעמדו לברוח מנשותיהם לחו"ל, ומכח שבועה זו אסרתי להם. ולכן ראוי להמשיך במנהגנו לפי מסורת אבותינו ורבנותינו.

ואני תמה על אותם ראשי ישיבות מאחינו האשכנזים אשר עורכים חו"ק לתלמידיהם מבני עדות המזרח ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות, אינם מוכרחים לסדר את הכתובה ויניחו לאחר לעשות כן. (ובאגב, ידוע מה שמספרים על הרמ"א אשר בזמן שישב על כסא רבנותו בקרקא, שמע מנהג משונה שכל אשה שטובלת עושים לבעלה מי שבירך בבית הכנסת עבור שטבלה, ונודעזע ממנהג זה שהרי בודאי אין בו מן הצניעות, וכמעט שרצה לבטל את המנהג, וגלגלו מן השמים שכשעשו פעם מי שבירך לאדם אחד שאשתו טבלה, הבלנית צעקה מעזרת הנשים שאשה פלונית לא היתה במקוה, ולכן חזר בו והשאיר המנהג על מקומו, ואומרים שזו הסיבה שבדבריו במפה על השו"ע, בכל מקום מזכיר 'וכן המנהג', שהחשיב מאוד את מנהגם של ישראל).

ואחתום בברכת השנים לגמר חתימה טובה לו ולכל הנלווים לשנה טובה ומתוקה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא ולכל מילי דניטב, אמן.

כעתירת ידידו ומוקירו
בן ציון אבא שאול

הוראות והדרכות בענייני נישואין

שידוכים

• דעת רבינו לא היתה נוחה מהנוהגים לבדוק על פי שמות החתן והכלה אם הזיווג מתאים, והיה אומר: "תמים תהיה עם ה' אלוקיך".

• כשנשאל רבינו האם להמתין לאח הגדול בשידוכים, ענה: "על ידו יפתח המזל גם לשאר האחים". והביא על כך משל למשפחה שנעל הבית עליהם, ושלחו את הילד הקטן שיטפס מהחלון ויפתח את הבית מבפנים. נכנס ויצאו כולם על ידו...

• בנוגע לשידוך עם קרובי משפחה. מעשה שהיה עם אחד מתלמידי רבינו שהוצע לו שידוך עם בת דודו. הקרובים נועצו ברופאים והללו לא המליצו, בא הבחור לפני רבינו, שאל ונענה: "בכח האמונה שלך, תשתדך עמה והכל יהיה בסדר". ופעם שאלו בני זוג את רבינו, האם נכון הדבר שיש צרות מנישואי בני דודים. וענה: "זה לא נכון, וגם אם יהיו צרות, אל תאמרו שזה בגלל זה".

ויצויין שהיו פעמים שיעץ לערוך בדיקות דם ולקיים את השידוך רק אם יצאו תשובות חיוביות. ולתלמיד אחר הגיב רבינו כלאחר יד: "האדם מקבל שידוך לפי מה שנקבע מלמעלה. לא צריך לעשות ענין מזה, מה שנגזר עליו זה מה שיהיה".

• בנוגע לפילוג המצוי בין עדות שונות בשידוכין. אמר רבינו שאין זו התנשאות, שכך היה גם המנהג בדור בעבר, שיוצאי חלאב ותוניס היו מתחתנים רק עם בני עדתם.

• לבחורי ישיבה מארץ ישראל היה רבינו מיעץ שלא לקחת מבנות חו"ל אלא מבנות

הארץ, או מי שגדלה בארץ ישראל ואחר כך יצאה עם הוריה להתגורר בחו"ל.

• לאחד שרצה להשתדך עם גיורת ובא ליטול עצה מרבינו האם יש ממה לחוש, ונענה: "אם גדולי עולם מתקופת השופטים והנביאים נשאו גיורת, מה מקום להסתפק. אבל אני לא הייתי מניח לבני לעשות מעשה כזה" (עי' פסחים קיב ע"ב וסנהדרין צד ע"א).

• בחור בעל תשובה בררן, התעקש לשמוע רק הצעות מבתי מיוחסים ושמורים לגמרי, והיה מבטל הצעות של בעלות תשובה כיצא בו. ראש הישיבה שלמד בה הביאו לפני רבינו, ורבינו נזף בו: "הטוב אתה מיהושע בן נון (עי' מגילה יז ע"ב), האם חשוב אתה בעיניך ככהן גדול?!..."

• היתה בירושלים משפחת כהנים שהקפידו להשתדך רק עם בני עדתם-שבט הכהנים, בת המשפחה באה בקשרי שידוך עם בחור ישראלי, אבי הכלה נועץ ברבינו, הבחור הוזמן לבית רבינו ולאחר שיחה קצרה עמד רבינו על טיבו והורה לקיים את השידוך.

• רבינו נשאל האם ראוי להימנע מלעשות שידוך בין משפחות שאינם שומרים תורה ומצוות, באופן שיש חשש שיכשלו באיסור נדה ועוד. וענה: "אם בדעתם לשמור טהרת המשפחה, אפשר לשדך ביניהם".

• כתב בספר חסידים (סי' כו): "לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, וכן לא ישא אשה ששם אביה כשמו". ואמר רבינו שאין הדברים אמורים אלא בשמות משולשים

כלבבך ולאחר זמן היתה נעשית בעלת מום ח"ו, מה היית עושה, הרי זו גזירת הבורא".

• לבחור שנועץ בדבר שידוך עם נמוכה שהוצע לו, אמר רבינו: "אומר לך דברים שהם עבודה לכל החיים, עד זיבולא בתרייתא. חז"ל אומרים: "מים גנובים ימתקו" (משלי ט, יז, וראה בנדרים צא ע"ב), אדם שלקח אשה נאה, ירצה אשה יותר נאה. יצר הרע יש תמיד, וזה דורש עבודה מתמדת". ויעץ לגמור את השידוך.

• על פי רוב נהג להשיב לשואלים על מה להתמקד: "מראה בינוני, משפחה טובה, ומידות טובות". פעם בא לפני רבינו בחור וסיפר שהוריו רוצים נאה במיוחד, ורבינו ענהו: "הם צודקים, אבל בסופו של דבר מה שתיקח הם יהיו מרוצים"...

• לבחור מקרובי משפחת רבינו הוצעו כמה הצעות, בא לפניו וציין על אחת מהן שהמשפחה אין לה כסף, ושאלתו האם יש משקל להעדיף הצעות ממשפחות אמידות. וענה: "הצעה זו היא מהמשפחות המיוחסות שבירושלים, וזה כדאי ועדיף על כסף".

• בחור מקנדה הכיר נערה ומצא בה דבר מגונה [אף ארוך], צלצל לבית רבינו להיוועץ בו האם להמשיך עם השידוך. רבינו שאל כמה פרטים ולבסוף עודדו שלא יחוש ויתחתן עימה בשעה טובה. לתלמידו שנכח במקום הסביר, שאם הבחור באמת לא היה מעוניין בהצעה, לא היה שואל, ואם שאל הרי שאינו צריך אלא עידוד וחיוזק שיגמור את השידוך ויקיים את החתונה בלב בטוח.

• אמר: "על שני דברים צריך לעמוד בשידוך לבת, שהבחור לא יהיה כעסן ולא קמצן. כי אשה אינה יכולה לסבול בעל כעסן

[כגון שלשמעון יש חתן בשם שמעון, לא תינשא בתו של שמעון החתן לאיש בשם שמעון], ובכל אופן המנהג להקל בכל כגון זה על ידי שמוסיפים לחתן שם בקריאת התורה. [ובמעשה שהיה באחד ששמו ושם חמיו דומים רק בחילוף הסדר [כגון שלום יצחק או יצחק שלום], הורה רבינו שאין זה נחשב לשמות שווים].

על מה להתמקד בבירורים

• דברי הדרכה שהשמיע רבינו בפני תלמידיו, על מה ומתי מותר לבטל הצעת שידוך. וכה היו דבריו: "ראשית כל, מאמר חז"ל (סוטה ב ע"א) "בת פלוני לפלוני", ולא הוסיפו תואר; נאה עשירה וכדו'. ולכן, מי שמשלה את עצמו שבת זוגו תביא לו דירה או שתראה בצורה מסוימת, בכל מה שמדמיין בדעתו הרי הוא מוסיף עוד חומה ומסך סביבו. שאם נגזר עליו שאשתו תהיה מבית עניים והוא עומד על כך שתבוא מבית עשירים, הרי הוא מרחיק את זיווגו. וכן על זה הדרך.

הדרך הנכונה, שבחור יחפש אשה יראת שמים ובעלת מידות טובות, כי זה העיקר. ולגבי המראה החיצוני: לא יחפש נאה ולא יקח מכוערת, רק ישים לב שאינה דוחה. וכל זה רק עד גיל עשרים, אבל לאחר מכן, הרי אמרו (קידושין כט ע"ב): "עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפח עצמותיו", וכיון שכן יקח אפילו בעלת מום שיציעו לו. העיקר שלא ישאר רווק".

• ופעם אמר רבינו לבחור מבוגר שהתעכב משום שהתעקש על מראה חיצוני: "הגע בעצמך, אילו היית מוצא כלה נאה

הבחנתה הבחור אינו הגון, האם להורות לכלה שתפסיק את השידוך. רבינו יעץ לבדוק האם הבחור קם לתפילה בבוקר, וכאשר נתברר שאינו קם בזמן, אמר לכלה: "את רוצה לגדל בחור עצל בתוך ביתך?" ומשענתה שלא, הפטיר: "אם כן תסיקי מסקנות..."

• בחור שסבל מבעיות נפש והיה מטופל בכדורים והיה הדבר ניכר על תנועות גופו, נועץ ברבינו האם עליו להודיע על כך למשפחה או למדוברת, והשיב שאינו צריך לומר כלום.

• רבינו נשאל מבחור שבמשך הפגישות הבחין שמבחינה שכלית נראה שידוך טוב אך אינו מרגיש משיכה, האם להפסיק עם השידוך. והשיב: "זה לא מעכב".

• תלמיד סיפר שלאחר הפגישה הראשונה הרגיש שחסר בנשיאת חן, האם ימשיך. רבינו נמנע מלהכריע, ותגובתו היתה: "אם נראה לך שתמצא אחרת שתישא חן בעיניך, אין טעם להמשיך, ואם לא, תמשיך".

• לקרוב משפחה שהתעכב הרבה במציאת שידוך מפני שהיה בררן גדול, אמר רבינו: "תפוס הנהגתו של אברהם אבינו שהתמקד במשפחה טובה".

• פעם בירר רבינו עבור שידוך לבן קרובי משפחתו, ושאל האם הכלה גבוהה מהחתן, ומשנודע שאינה גבוהה ממנו, הורה לסיים את השידוך למזל טוב.

הוראות והדרכות [שונות]

• תלמיד שהרגיש שאינו בשל לחיי נישואין, סח צערו בפני רבינו שחושש משום העליות וירידות שמכיר בעצמו, ורבינו הורה לו להתחתן כי כשמתחתנים נבנים יותר. [היה

או קמצץ". (עי' רמב"ם הל' אישות פט"ו הי"ט).

• דעת רבינו היתה שאין להרבות בבירורים, משום שבסופו של דבר בכל שידוך צריכים להתפשר ולעבוד על המידות, ומה יועילו כל הבירורים.

• אמר: "מה שהבחורים סובלים בקושי ממצאת השידוך הוא משום שעד גיל עשרים לא התחתנו, והרי הקב"ה אומר "תיפח עצמותיו". ופעם אמר רבינו לבחור מבוגר שהיה בררן גדול והוצעה לו נערה טובה ולא הסכים מסיבותיו: "חכה עוד, ולבסוף אולי תרצה את בתה!"...

• כשנשאל רבינו מה מותר לספר בבירורים ומה לא, אמר: "בעניני תכונות נפש, כגון חסכן או פזרן שאין אדם נמנע מלהתחתן עם כאלה, אסור לספר. אבל בעניני מחלות, צריך ב' תנאים בכדי לדווח: א. שיהיה מום דוחה כמו מחלה שאנשים נמנעים מלהתחתן עם אדם כזה. ב. שיהיו שניים או שלושה לפחות שיודעים על מום זה.

• לקרוב משפחה שביקש לשמוע חוות דעתו על שידוך שהוצע עבורו, לאחר שהמדוברת באה לפניו, הניאו רבינו במלה אחת: לא! ובשום אופן לא הסכים לפרט הסיבה. אמר: "איני רוצה להוציא שם רע על בת ישראל". והפטיר: "מה שאני ראיתי - אחר לא יראה". ויצויין, שכשבאו לפניו לברר על שידוך והיו מבני הבית שנכחו במקום, היה מרמז להם שיעברו למקום אחר מחשש לשון הרע.

• מנהלת סמינר באה להתייעץ אודות חתן שהוצע לאחד מתלמידותיה, שלפי

בלשון 'לא קרבן', כך גם ב'בן שמונה עשרה לחופה' פירושו 'לא חופה' אלא לימוד תורה...

• אומר היה לבחורים בישיבה: "איני מבין איך שייך שבחור יעמוד תחת החופה לפני שיודע את המסכתות הידועות מסדר נשים נזיקין בעיון". [המסכתות: ב"ק ב"מ ב"ב, יבמות כתובות גיטין קידושין].

• לקרוב משפחתו שבניו התעכבו זמן רב במציאת שידוך, יעץ לעבור דירה לשכונה אחרת, ובתוך שנה נישאו.

• אמר: "לכל אדם יש כמה זיווגים ורק אחת מהן היא שלו ממש, ולכן כשמברכים על שידוך טוב, אומרים "שתהיה משורש נשמתך", כלומר, שימצא את זיווגו האמיתי ממש.

• הבחין רבינו בתלמיד בתקופת השידוכים שהיה מוטרד מאוד, ועודדו בדברים: "אל תהיה מודאג, אתה תסתדר בחיים, צריך להיפגש ואחר כך להחליט. זה לא כל כך קשה כמו שנדמה לך".

• לבחור שהתעכב במציאת שידוך, יעץ לקנות ס"ת בכל נדרי, אפילו במחיר גבוה. (בשם בעל ה'יסוד ושורש העבודה', קבלה מהאריז"ל).

• דעת רבינו לא היתה נוחה מאותם ראשי ישיבות שלוחצים את הורי הכלה או החתן לסייע בממון רב. ופעם אמר לאחד מתלמידיו: "מה שמגיע לך מבורא עולם תקבל, ולצורך מה ללחוץ עליהם".

• בעל הבית בא לפני רבינו וסיפר שהציעו לבתו בחור מצטיין במעלות התורה ובמידות טובות, אבל הוריו רוצים הרבה כסף. ונפשו בשאלתו, האם לא עדיף לקחת

בחור ישיבה שבא בסכסוך קשה עם הוריו, נכנס למערכת טיפולים משפחתיים, והפסיכולוג חיוה דעתו שלמרות שעבר גיל עשרים, עליו לעבור סדרת מפגשים של שיחות והכשרה לחיי נישואין. בצר לו נועץ ברבינו מה עליו לעשות, ורבינו שאלו: "רצונך לשמוע מה ההלכה אומרת", והנהן בראשו. "אם כך", המשיך רבינו, "כל מה שאמר לך הפסיכולוג זה רעיונות, מחובתך להתחתן עוד היום".

• תלמיד נועץ אודות בתו שהגיעה לפרקה אך רצונה להמשיך ללמוד, ורבינו הורה שיניח לה ולא ידחוק בה, אך בכל עת שיקבלו הצעה מעשית יספרו לה וישאלו שוב לרצונה.

• פעילים מתנועת התשובה באו להתייעץ בנוגע לבעלי תשובה שחזרו בתשובה יחד עם מי שחיו שלא בכשרות, האם יתגרשו ויבנו בתים חדשים. והשיב שיתחתנו כעת כדת וכדין, והוסיף שיש בזה דמיון לדין מפותה שיש שם מצוה של "ולו תהיה לאשה" (עי' שמות כב, טו, דברים כב, כט, וראה בגמ' כתובות מ ע"א). וכמובן שיכנסו שניהם לסמינר המיועד לבעלי תשובה, שיתחזקו יחד בשמירת המצוות.

• באופן כללי היה רבינו מיעץ להורים שלא להתערב בנוגע למועד הנישואין. פעם אמר: "הכל לפי הענין, בחור שיש לו מחשבות ומרגיש שצריך להתחתן, שלא יתאחר". ולבחורי ישיבות שהכירם כשקועים בלימוד, עודדם להמשיך ללמוד ולא לשמוע הצעות. ופעם אמר בצחות: "בן שמונה עשרה לחופה" (אבות פ"ה מכ"א) הוא כמו "לקרבן שלא אוכל לך" (נדרים יג ע"ב) שפירושו שמה שיאכל הוא קרבן, ונדרש

• מעשה בזוג משודכים שבאו מזרמים שונים, שכחודש לפני החתונה נתגלעו ביניהם חילוקי דעות מהותיים בסגנון בנין הבית, וכמעט שבאו להסכמה לפרק את השידוך, אך ברגע האחרון החליטו לקבל עצת רבינו. רבינו שמע ואמר: "כפי הנראה אם יהיו ביניכם בעיות, זה יהיה בחינוך ילדים", אחר פנה אל החתן ושאל האם יסכים שהבנות ילמדו במסגרות חינוך של בית הכלה, והשיב בחיוב. שאל את הכלה אם יפריע לה שהבנים יקבלו חינוך במוסדות המתאימים לרוח אביהם, ואמרה שאין לה בעיה. הציב בפניהם עוד דברים בלתי מהותיים ושאל האם עלולים להפריע, ומשנענו בשלילה, פסק: "אם כך, הנכם יכולים להתחתן". משיצאו, פנה אחד האברכים שנכח שם ושאל: "מפני מה מתאמץ כל כך לפשר ביניהם, הלא הפערים גדולים ועדיין לא נישאו". ורבינו ענה: "דע לך, מי שמפסיק שידוך, יש עליו חובה כלפי שמיא לחתן מהר את החתן והכלה עם שידוכים הגונים. לא ממהרים להפריד!"

• בחור סיפר שלאחר התנאים מרגיש שחסר אצל המשודכת נשיאת חן ושוקל לבטל את השידוך, רבינו שמע ונזף בו: "היתכן לבייש בת ישראל אחר שכבר עשית עימה שידוך?!". והפטיר: "רבותינו אמרו (סוטה מז ע"א) 'חן אשה על בעלה', נשואה ולא משודכת". [אך יצויין, שהיו פעמים שבאו לפניו במקרה דומה והורה לבטל את השידוך. ופעם באו ב' חתנים עם שאלה כזו, לאחד הורה לקיים את השידוך ולשני הורה לבטל מיד. וסוד ה' ליראיו].

• לא אחת אירע במקרים של ביטול שידוך שעלו ובאו לפני שולחנו של רבינו,

בחור פשוט ולא להיכנס לחובות. ורבינו השיב: "כסף בא וכסף הולך, אבל החתן נשאר תמיד בבית".

ביטול שידוך

• לאחד מתלמידי רבינו פנה קרוב משפחה וביקשו שיברר על בחור שהוצע לבתו, לתלמיד נודע שאותו בחור מעד ועבר עבירה חמורה בענייני קדושה. שאל את רבינו האם עליו להודיע על כך לאבי המדוברת, והשיב: "חייב לספר משום 'מבשרך אל תתעלם'. וכשנשאל האם נכון לבטל שידוך מסיבה זו, השיב: 'מסופקני, אך דעתי נוטה שלא לבטל'. אבי המדוברת התעקש שרוצה לבטל את ההצעה, התלמיד ניסה לשכנעו שאין זו סיבה מספקת ושלזה נוטה דעת רבינו, אך לא הועיל. הוסכם לשמוע בעצת הגר"י צדקה זצ"ל, ראש הישיבה שמע ונענה על אתר: 'פשוט שאין לבטל'".

• היה בחור שלאחר התנאים אמרה אמו שאינה מעוניינת בשידוך, כי הכלה נראית לה עצבנית, בא לפני רבינו ושאל האם לבטל את השידוך. ורבינו ענה: "זו לא סיבה לעזוב שידוך, כיון שמתחילה רצית בה, ועליך לחשוב כאילו בא כבר מועד החתונה ופתאום החתן אינו רוצה להתחתן". חזר ושאל, האם ראוי שיגרורם לה באופנים שונים שהיא לא תרצה בו, ורבינו ענה: "ועשית כחכמתך".

• בחור נשתדך ולאחר זמן קצר נודעו בני המשפחה על בעיות נפש אצל הכלה, באו ושאלו את רבינו האם להודיע לחתן ולא רצה להורות, אך הפנה אל הגר"ש אלישיב זצ"ל, והרב אלישיב הורה בפשיטות שצריך להודיעו.

ורבינו גבה מהצד המבטל 'דמי בושט'. (עי' בשו"ת המבי"ט ח"א סי' מב).

בין האירוסין לחתונה ויום החופה

• הזהיר שלא לשכוח להזמין אף אחד מהידידים והקרובים, שלא לגרום ח"ו לפירוד לבבות וקפידות בין קרובים ומכרים.

• בדבר מה שנהגו לרשום תאריך לועזי בהזמנות, אמר רבינו שאין בזה חשש, משום שכן הוא "מנהג מדינה".

• היה חתן שרצה ללמוד בישיבה כדרכו ב"יום החופה", נועץ ברבינו האם ימנע מכך מחשש לעין הרע. ורבינו ענה: "אין ממה לחשוש, אדרבה, ממך ילמדו גם אחרים ללמוד ביום החופה".

• חתן מקרובי משפחת רבינו שהיה משתתף קבוע בשיעוריו בישיבת "פורת יוסף", בשבוע שלפני חתונתו נעדר מהשיעורים מרוב הטרדות. ובכל ערב, בהגיע רבינו לביתו היה מצלצל לבית הורי החתן ושואל לשלומו, ומששמע את הסיבה, תמה: "בשבוע זה החתן צריך להוסיף זכויות, ובוודאי שלא להוריד מהשיעורים הקבועים".

• הורה לתלמידו שלפי מנהג בני ספרד אין ביום החופה שום דין מיוחד, לא מקוה ולא תענית.

• אמר רבינו בשם גדול אחד, כי בחתונה פועל האדם מה שלא מתקן במשך כל חייו - רק חבל שנותנים את זה לילדים...

מנהגי החתונה

• דעת רבינו היתה שאף שיש שכתבו שלא לקדש אשה בלילה אלא ביום, בזמנינו נשתנה המנהג ונוהגים לקדש לכתחילה

בלילה (בית חתנים פ"ו הערה י, ועי' בשו"ת רב פעלים אה"ע סי' ז).

• דעת רבינו לא היתה נוחה מהמנהג שהחתן הולך לעזרת נשים קודם החופה ומכסה את פני הכלה, ולקרוב משפחה שנמלך בדעתו על כך, ענה: "עדיין אינה אשתך, ואין זה מדרך הצניעות".

• אמר שאין הכלה צריכה לכוון לצאת ידי חובה בברכת האירוסין.

• כשלא היה יין בסידור הקידושין, הורה לברך על השכר. אולם בברכת הגפן הנאמרת בסדר השבע ברכות אמר שאין להקל.

• לאחר בציעת הפת בסעודת החתונה, הראה רבינו בידו לחתן שישלח חתיכה מהחלה עבור לכלה.

• אמר: "מה שבני ספרד לא נהגו להניח אפר מקלה בראש החתן, הוא מפני שהסתפקו בשבירת הכוס, לפי שבשנים עברו כשהיה נשבר כוס בבית היה זה כמו אבל".

• הזהיר מאוד שלא לערוך את שמחת נישואין בבית הכנסת. והעיד בשם אדם גדול, שמסורת בידו שכל חתונה שהיו עושים אותה בבית הכנסת הגדול בירושלים, אותו שידוך לא היה מצליח.

• היה פלא בעיני רבינו המנהג שנהגו בני הישיבות שהחתן לובש חלוקה דרבנן [פראק]. ופעם כשבא לפניו בחור להיוועץ בו בענין, תמה: "כמה פעמים סיימת כבר את הש"ס?!"...

מנהגי החופה

• בדבר המנהג שכותבים סכום גדול בכתובה. במעשה שהיה בחופת אחד מתלמידים ואם הכלה ביקשה מהחתן

א ועי' בעזר מקודש שם סי' נה סעי' א), וענה שצריכים לשמור על מנהג הספרדים שלא נהגו בזה, ומצא סמך לזה מהגמרא בקידושין דף יב ע"ב: "רב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא", ומשמע שיש ענין לקדש בתוך בית משום צניעות (ע"ש ברש"י, ונפסק בשו"ע שם סי' כו סעי' ד). [רבינו סיפר שהיה נוכח בחופה עם הגר"י מוצפי זצ"ל, רבי יעקב נתכבד בסידור חופה וקידושין, והיה זה לעת זקנותו ובתקופת הקור, ובעלי השמחה הטריחוהו לעמוד תחת כיפת השמים, ורבינו הגיב על כך בחומרא רבה].

• אחד ממקורבי רבינו למד בבחרותו בשיבת "אור שמח" בירושלים. בחתונתו, השתתפו רבינו וראש הישיבה הג"ר אברהם דוב אויערבאך. קודם העמדת החופה, ביקש ראש הישיבה לערוך את המעמד בחצר האולם כמנהג בני אשכנז. רבינו הבחין ותמה: "למה בחוץ". ראש הישיבה השיב שכך מנהגם, ורבינו שאל: "הרי החתן ספרדי ומנהג הספרדים לעשות חופה בתוך הבית". ראש הישיבה קיבל והחופה נערכה בתוך האולם. לאחר החופה שאל: "ומה עם חדר יחוד", ורבינו השיב: "זה דוקא טוב, החתן והכלה ישבו בנחת וירגעו".

• רבינו נשאל אודות חדר יחוד סמוך לחופה, והשיב: "יש בזה קצת חוסר צניעות, אך זו לא הסיבה שבני ספרד ראוי שלא יתייחדו, אלא מטעם שלא להוציא לעז על רבותינו שלא נהגו בזה". ופעם אמר בצחות: "וכי ממהר החתן להחשיבה לנשואה בכדי שיוכל לירש אותה מיד אחר החופה, חושש שתמות כל כך מהר?... [ועל כל פנים, היו הוראותיו בנושא זה שונות, לא אחת יעץ שיעשו חדר יחוד אבל לא מדינא – להחמיר

שיכתוב סכום גבוה, יעץ רבינו שיאמר לה שככל המחיר גבוה ומופקע זה יותר שחוק. ואדרבה, אם רצונה שיהיה לזה משמעות אמת, שתוריד את המחיר לסכום יותר קטן שיוכל לעמוד בו.

• לחתן שמצא זיווג בגיל מאוחר אמר רבינו לפני החתונה: "אל תתוכח על שום דבר בחופה, כל מה שיבקשו ממך תעשה, אפילו אם יאמרו לך לכתוב מיליון דולר".

• רבינו היה מעודד שברכות חתנים [שבע ברכות] שבמעמד החופה יאמרם חכם אחד ולא יחלקום לכמה אנשים כנהוג בהרבה מקומות, ומעשה שהיה כך היה: רבינו נוכח בחופת אחד מקרובי המשפחה, בסידור החופה נתכבד גאב"ד "העדה החרדית" בעל ה"מנחת יצחק" זצ"ל, והיה נוכח שם חכם אחד שהיה סבור שיתכבד הוא בסידור החופה והקפיד מאד על כבודו, וכאשר הוזמן בברכות הראשונות וסיים "יוצר האדם" לחש לעומד אצלו שהיה ראוי לברך "יוצר הבהמה". הדברים נודעו לחתן והכלה וגרמו לעגמת נפש גדולה.

צערם של בעלי השמחה נגע ללבו הרגיש של רבינו, ומשסיימו את הברכות פנה לחתן נוסף מקרובי המשפחה שעמד להינשא בעוד כשבועיים, אחז בזרועו ואמר לו: "בחופה שלך תבקש שחכם אחד יאמר את כל הברכות". החתן הנהן בראשו לאות הסכמה, ורבינו הפטיר: "במה שקיבלת עליך לעשות כן, הסרנו את כל החרון אף שהיה בשמים מעל חופה זו".

• בעת עריכת החופה נשאל רבינו, האם ראוי להדר להעמיד את החופה תחת כיפת השמים כשיטת הרמ"א (אה"ע סי' סא סעי')

היה צריך לשנות את כל השמלות, רק אני יודע אם אשה היתה יכולה לעמוד בזה, אבל בכל אופן כך צריך. וגם אשה שהולכת עם בגדים רחבים וכיסוי ראש במטפחת, מי שלמד כתובות יודע שלפי דת יהודית צריכה שני כיסויים, אבל הציבור חלש...

הדין הוא: מי שמכסה במטפחת, יותר טוב. אבל זה רק אם מכסה הכל. ומכל מקום גם פאה מותר, שהרי אם ראובן יגרש את אשתו על שאינה הולכת עם מטפחת, נפסוק שחייב ליתן כתובה, כי אינה נקראת פרועת ראש".

• תורף דעתו: שמבחינת 'דת יהודית' הרי שפאה היא כיסוי ראש גמור, לפי שהדבר תלוי ב'מנהג שנהגו בנות ישראל' (רמב"ם הל' אישות פכ"ד הי"ב), והיה אומר שכן דעת מרן ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל, אך מפני שהשאלה קשורה להלכות צניעות היו תשובותיו של רבינו בצורה לא גורפת. היו כאלה שהורה להם היתר לכתחילה, והיו כאלה שהתיר רק משום שלום בית, והיו כאלה שהורה להם רק מטפחת. וכדרכו הייחודית בהוראה למעשה, לענות לשואל ולא לשאלה.

• אברך תלמיד חכם פנה לרבינו בשאלה למעשה, ונענה: "לכתחילה צריך ב' כיסויים כדת יהודית (כמבואר בשו"ע אה"ע סי' קטו סעי' ד), אלא שכבר נהגו בזה דלא כמרן, ומצד הלכות צניעות, הלא כל צורת הביגוד של הנשים כיום אינו צנוע ביחס לדורות הקודמים, וכי לא נתחתן בגלל זה?! והרי הנישואין מצות עשה, ואין לבטל שידוך בשביל חומרא".

• לרבים מתלמידיו היה מורה ובא

כהשיטות שזהו נישואין, אלא בכדי שינוחו החתן והכלה יחד ולא יהיו במתח כל הערב. ובפרט למי שטבעו ביישן].

• אמר רבינו שאף למנהגו שאין עושים חדר יחוד לאחר החופה, אין צריך עדים כשרים שיראו את החתן והכלה בכניסתם לביתם בליל החתונה.

• תלמיד סיפר שקודם נישואיו שאל את רבינו, מאחר ולפי מנהג הספרדים החופה היא העמדת כלונסאות, הרי שיש לכלה דין נשואה מיד לאחר החופה וצריכה לכסות ראשה כדין, ואם כן מה לומר לה לעשות. ורבינו השיב: "המנהג להשים טול, ואפשר גם פאה". שאל שוב: "אם כן מה אומר לה". ורבינו חזר וענה: "המנהג להשים טול, ואפשר גם פאה", וכך חזר הדבר על עצמו כמה פעמים.

דעתו בנושא כיסוי ראש לאשה נשואה

• רבינו רמז לדעתו בנושא הכיסוי ראש בספרו הראשון "אור לציון" חלק א' (או"ח סימן יא. וע"ע בח"ב פרק מה בביאורים לתשובה טז).

• ונצטט מדבריו בשיעור שמסר בישיבה (העתקה מהקלטה מלה במלה):

"אם שערות האשה יוצאות בחוץ, לפי הזהרה לא טוב. ופאה עדיף שהיא מכסה את כל הראש, לא נקראת הולכת וראשה פרוע, כך משמע מהרמ"א. ואפילו שיש חולקים, אנחנו פוסקים כמו השו"ע והרמ"א. אבל הבעיה היום שהפאה היא יפה, שהיא כמו בתולה ויותר יפה, זה נקרא בעיה בצניעות. ומה שיש בעיה בפאה מצד צניעות, יש גם בשמלות של היום שהרבה הולכות בלי צניעות, זה מהודק לגוף. ולפי האמת

אינו מה צנוע או מביא להרהור, אלא אם זה שער ראשה או לא.

הוראות והנהגות בסעודת "שבע ברכות"

- העיד בשם הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל, שגם בזמנינו המנהג שאין מברכים ברכת חתנים אלא בבית חתנים, אף שכיום אין נוהגים לייחד לחתן והכלה מקום קבוע לכל השבוע. וכל שלא קבעו להם חופה למשך כל שבעת ימי המשתה, לא יברכו ברכת חתנים.

- בית הורי החתן נחשב כבית חתנים ומברכים שם ברכת חתנים, משום שיש שם שמחה מרובה, אבל בית הורי הכלה אינו בכלל זה, משום שהשמחה שם אינה כל כך מרובה כמו בבית הורי החתן (בית חתנים פ"ח ה"ו).

- מה שכתבו הראשונים שאם הולך החתן לבית אחר לגמרי וכל החופה עמו, נעשה אותו בית עיקר ומברכים בו ברכת חתנים, אף שאינו בית חתנים ממש, כהיום שהשמחה נתמעטה ואין בני חבורה קבועים המשמחים החתן כל יום, לא שייך דין זה של "כל בני החופה", וחזר הדין שאין מברכים "שבע ברכות" אלא בבית החתן או בית אביו, גם אם עוקרים בני המשפחה לבית הקרובים עם החתן והכלה בכל השבעה, ואין חילוק בין אם בית המארחים באותה עיר או בעיר אחרת (שם פ"ח הערה א).

- מה שנוהגים לברך "שבע ברכות" בסעודת החתן באולם השמחות, אף שאינו בית חתנים, היינו משום שישנה שם שמחה מרובה, ואין להקל בזה אלא בשמחת ליל ראשון. אבל לא בשאר ימים וכמו המצוי שעורכים סעודת ז' ברכות באולם או מסעדה,

שלמעשה יש להעדיף מטפחת על פאה כשאין בעיות שלום בית וכדומה, ובלבד שהמטפחת תכסה כל הראש כראוי. ופעם מסר דברים לראש הישיבה נודע מבני ברק ששלח אליו חתן לבירור דעתו בטעם מנהג נשות ירושלים, וכה אמר רבינו: "מטפחת זו חומרא בכיסוי ראש, ועיקר הדין בצניעות..."

- ככלל נקט שצניעות היא מצוה השייכת לאשה. כשבא לפניו אברך ואמר שאשתו רוצה מטפחת ורצונו שתחבוש פאה, ענה: "אינך יכול לבקש ממנה בקשה כזו". וכך גם במקרה הפוך, כשאברך סיפר שאשתו מעוניינת לחבוש פאה והוא רוצה מטפחת, ענה: "מה נעשה, היא לא רוצה!"

- כשפרסם דעתו בשו"ת אור לציון חלק א' ושמע שיצאו עוררין, התבטא: "את התשובה הזאת כתבתי אחר שיקול דעת גדול. כי דבר שמצד ההלכה הוא מותר ורק יש מקום להחמיר, אני לוקח בחשבון גם שיקולים נוספים כמו שלום בית". ולדוגמה: אשת אברך גדלה בסביבה שהנשים לובשות שם פאה נכרית ובעלה ביקשה שתשנה למטפחת, ואמרה שמוכנה לעשות ככל אשר יורה לה רבינו. האברך ושאל, ורבינו ענה: "אמה עם פאה, מורותיה עם פאה, איך אפשר לומר לה שתלבש מטפחת?!"...

- לתלמיד שתמה על דבריו מצד שפאה מושכת עין, הסביר רבינו שחובת כיסוי ראש לאשה אינו משום "ולפני עיור" שיש לאנשים יצר הרע ומביאה אותם ח"ו לידי הרהור, שכן לפי זה גם בתולות יהיו חייבות לכסות ראשן, אלא דין מיוחד הוא באשה שנישאת. ולכן אף שיש לשמור על הצניעות הראויה לבנות ישראל, אבל הקובע מה נחשב פרועת ראש

התחילו הדרשנים לשאת דבריהם: "המדבר יקצר בדבריו".

• לא היתה דעתו נוחה ממנהג שנהגו חברי החתן להפריעו בקול שירה וזמרה באמצע הדרשה שדורש בסעודת אירוסין או שבע ברכות.

השתתפות בשמחות

• בנוגע להליכה לחתונה תוך ארבעים יום ללידה, אמר שלמעשה אין צריך להקפיד, אך הנשים מקפידות. ולכן אם בעלי השמחה מקפידים על כך, עדיף שלא ללכת.

• כאשר נתחתן בן רבינו, הורה רבינו לרבי יעקב רבין שהתחתן גם כן בתוך חודש ימים, שלא יבא לחתונה. וזאת למרות שלאחרים אמר שאין מה לחשוש, כשלעצמו חשש.

• פעם ביקשו תלמיד שיצרף חתימתו לתעודת רבנות, והמדובר היה במי שכבר הגיע להוראה. מתחילה סירב רבינו, ורק אחר שהתלמיד הפציר אמר שמוכן לחתום אבל בתנאי שלעולם לא יגרום צער ועגמת נפש לבעל השמחה על ידי איחור או מחלוקת ח"ו.

• בנוגע להשתתפות בשמחות קרובי משפחה כשיש בעיה של מראות אסורות וההורים יצטערו אם הבן לא יבוא, היה רבינו מיעץ להיכנס לזמן מועט מאוד, לומר מזל טוב ולצאת. ועל כל פנים, יש לעשות שאלת חכם בכל מקרה לגופו.

• בדבר הנהוג ליתן כסף בסעודת הנישואין, אמר רבינו שיש חילוק בין קרובים לבין ידידים. שאם המוזמן הוא מקרובי המשפחה שאין לו אפשרות להימנע מלבוא לשמחה, אינו צריך לשלם שווי המנה שאוכל

שהשמחה שם אינה מרובה כמו בחתונה (שם הערות ג-ד).

• לא נכון מה שיש נוהגים להוסיף תיבת "ומצליח" בסוף ברכת "אשר ברא" (שם פ"ה הערה ז).

• מה שהזכירו הראשונים בדין בחור שלא נשא אשה מימיו שנושא בתולה או אלמנה, שמברכים את כל הז' ברכות במשך שבעת ימי המשתה, הוא הדין גרושה שלא גרע דינה מאלמנה לענין זה (שם פ"ז הערה ג והערה ט).

• בחור הנושא בעולת עצמו, מברך כל שבעת ימי המשתה (שם).

• יש למנות את שבעת ימי המשתה משעת אמירת ברכות הנישואין שתחת החופה (שם פ"ז הערה כ). בנישואין שמברכים בהם ז' ברכות רק ביום ראשון והסידור חופה וקידושין היה קודם השקיעה, כל שהתחילו את הסעודה ביום, אף אם סיימה בלילה, יש להחשיב את הסעודה ליום ראשון ולברך בסעודה זו "שבע ברכות" (שם פ"ז הערה כט).

• המנהג לברך ברכת אשר ברא גם שלא בבית החתן. אך במעשה שהיה בשבע ברכות לתלמיד בשנת תשנ"א, פקפק רבינו על מה שפשט המנהג לברך ברכה זו בכל מקום, ואמר שלא טוב הדבר ולכן הורה שלא לברכה (וראה בט"ז אה"ע סימן סב סק"ב).

• דעת רבינו לא היתה נוחה מהנוהגים להרבות בדרשות של רבנים במסיבת אירוסין או שבע ברכות, שלא להטריח את הציבור. ואמר היה: "אנשים באו לשמוח, ולא לשמוע שיעורי תורה". ופעם אף הקדים ואמר בטרם

לצאת לעבוד על מנת להחזיר חובות, והוסיף, אפילו אם לצורך זה יצטרך לצאת מביתו כל השבוע.

- פעם נשאל רבינו האם חתן פטור מלומר סליחות בחודש אלול, וענה רבינו שגם חתן לא ימנע מאמירת סליחות בשנה הראשונה (עי' באור לציון ח"ד פ"א בביאורים לתשובה ג). ומה שכעת נחלש המנהג הזה, "ליסטים שכמותו כבשוה". כלומר, שאין זה מנהג שהתבטל, אלא שיש כמה שפרצו דרך להקל בזה.

- אחד מתלמידי השיעור של רבינו התחתן שבוע לפני נישואי בן רבינו הגאון רבי אליהו, רבינו הזמין את כל האברכים, אך שלח שליח לחתן דגן ואמר לו: "אני מבקש ממך שלא תגיע לחתונה של בני".

הנהגת הבית

- מה שהורו רבותינו (כתובות נח ע"ב): "אשה, מעשה ידיה לבעלה" הוא טובה גדולה לאשה, לפי שאם תעלים ממנו כסף יאמר לה את אוכלת משלי ומחביאה?! ובכך יחיו בנאמנות ויהיה יישובם בנחת.

- מעשה שהיה בקרוב משפחת רבינו שהיתה לו אחות מבוגרת רווקה, ועם פטירת אמו שקל להביאה אל ביתו. נודע הדבר לרבינו, צלצל אליו ואמר לו בתקיפות: "אשתך אינה שפחה, תמצא לאחותך סידור אחר. לא בביתך".

- תלמיד רבינו הכניס את אימו לביתו לעת זקנתה, הדבר הפריע קצת לאשתו ובאו יחד לשמוע חוות דעת רבינו, האשה אמרה את דבריה והתלמיד טען שהאמא אינה מפריעה ומתערכת כלל. פנה רבינו לאשה

אלא כפי יכלתו. אבל אם אינו מבני המשפחה ויכל לא להגיע, חייב ליתן כפי ערך המנה שאכל, ואם אינו משלם, הרי זה גזל. וחילוק נוסף, בין אם המזומן עובד לפרנסתו או שהוא בן תורה, שכן תורה בעל השמחה יודע שאין לו ודעתו שיתן כפי יכלתו.

שנה ראשונה

- אמר רבינו: "חתן שאינו לומד דרך קבע בשנה הראשונה לנישואיו, כל חייו לא ילמד". והיה מזהיר את החתנים שתיכף לאחר ז' ימי משתה ילמדו מחוץ לבית, כי לשקידת התורה יש להרגיל את האשה כבר מהתחלה לכך. ופעם אמר לחתן: "תלמד יום יום הרבה, וכפי מה שתלמד בשנה זו, כך תלמד אחר כך. וכמה שתבטל ח"ו, כך אחר כך לא תלמד. בדוק ומנוסה. ולכן אמור לאשתך שהנך חייב ללמוד ולהספיק הרבה". [וסיפר שפעם בא אליו חתן תלמיד חכם מבני אשכנז שלא הכירו והזמינו להשתתף בחתונתו ואמר לו את הדברים, וכעבור שנה פגשו וברכו על העצה, שכבר רואה שהועילה לו מאד].

- אודות לימוד תורה מחוץ לבית בשנה ראשונה, היו תשובותיו של רבינו שונות. לחתן אחד אמר שמותר לו לאחר בכל לילה עד חצות, ולאחר אמר שלא הגון הדבר להשאיר את כלתו בשעות הערב לבדה בבית. ומעשה היה בחתן ששאל האם נכון שילך ללמוד בכולל ערב בשנה ראשונה. רבינו בירר האם הכלה מסכימה, ונענה בחיוב, ורבינו תמה: "מה השאלה, וודאי שתלך ללמוד!"

- פעם אמר לחתן בשנה ראשונה שעליו

שואלים את האדם: "עסקת בפריה ורביה" ודקדק שלא אמרו "קיימת" אלא "עסקת", והיינו להשיא יתום ויתומה. ופעם נשאל רבינו האם יש ענין להיות עד בחופה, וענה: "כן, הרי זהו בכלל מה שאמרו: "בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו עסקת בפריה ורביה?"...

• אמר: "נישואין של שני אחים עם שתי אחיות, אינו גורם שלא יהיו להם בנים".

• מעשה שהיה באדם שהתגרש בעקבות קשירת חתנים שעשו לו בנישואיו, ובא בקשרי שידוכין עם אשה אחרת. בני משפחת הכלה חששו ובאו ליטול עצה מרבינו, ותשובתו היתה שאם כבר נתן גט, אין מה לחשוש.

• באו לפני רבינו זוג חשוכי בנים ב"מ, ורבינו ניחם אותם בדברים שבאו לעולם לצורך אחר, כי מצוות פריה ורביה כבר קיימו בגלגול הקודם. ולכן אין להם לדאוג ולהצטער על כך, אלא רק לשמחה. תלמיד רבינו שנכח במקום שאל, לדבריו יצא שרוב העולם היו עקרים בגלגול הקודם. ורבינו ענה: "היו להם ילדים, אבל את המצוה קיימו להנאת עצמם ולא לשם שמים, ובאו לעולם בגלגול בכדי לקיים מצוה זו לשמה.

• אמר רבינו שמצא בספרים, שסגולה לבנים - למעט בדיבור.

• אמר: "אדם שיש לו רק בנים ואין לו בנות, יתפלל לה' שיהיו לו, אך מי שכבר יש לו בת, לא יתפלל על יותר, אלא יבקש בכללות שהשי"ת ימלא כל משאלות לבו לטובה".

• אמר: "אלמלא יצר הרע שדוחף את

ואמר: "אם את רוצה שילדייך יכבדו אותך, תכבדי את חמותך".

• אמר שהמנהג לקרוא לחמיו וחמותו בשם תואר כבוד, כמו אדון או גברת.

• התנגד לקניית דירה מעבר ליכולת. ופעם אמר לאחד שרצה לקנות במקום יקר: "הרי אין לך כסף לזה, למה אתה רוצה לגור יותר מהאמצעים שלך ולחיות עם חובות", ושלחו לשכונה מרוחקת או לעיירת פיתוח. ופעם אמר בצחות למי שנכנס לחובות עבור הרחבת ביתו: "בפורת יוסף היו אומרים, "הבונה, כמה יבנה ויהיה חייב, הבונה כל שהוא" (שבת פ"ב מ"א), ללמדך, שגם על בניה מועטת נעשה בעל חוב".

• אמר: "מותר לקחת חובות לצורך דירה קניית דירה בדמי מפתח, כי שכר חודשי זה גלות. וכמו כן מותר ללוות בכדי לעבור דירה ממקום חילוני למקום דתי, כי השפעת הסביבה תזיק לילדיו וגם לו". (וראה בספר "אור לציון-חכמה ומוסר" עמ' קעו). לאברך שנכנס לחובות מפני קניית דירה, וחשב בדעתו למכור את ביתו על מנת לפרוע את החובות, הורה לו ללמד בתלמוד תורה.

• לזוג צעיר מבני המשפחה אמר רבינו שאם חפצם שלבניהם יהא ישוב הדעת ושלות נפש, ישתדלו לדבר בבית בטון נמוך. ואף כאשר יש צורך לגעור בילד, יעשו זאת בתוקף ובחדות אך בקול נמוך. כי דיבור בטון גבוה גורם לילד בלבול ואי שקט נפשי.

מצות 'פריה ורביה'

• אומר היה רבינו לחשוכי בנים שהתעסקות עם שידוכים של חתן וכלה הוא כמו "פריה ורביה", והראה לדברי המהרש"א בשבת לא ע"א, על מאמר חז"ל שליום הדין

האדם לשאת אשה, היה הדבר גובל בשיגעון" (עי' מדרש תהילים פרק ט).

ראוי לעשות עבור נישואי הילדים תכניות חסכון, והשיב שאין צריך לחסוך].

• קיי"ל שהבן מתייחס תמיד אחר אמו, ולכן הנולד מגוי וישראלית הוא ישראלי והנולד מגויה וישראלי הוא גוי (שו"ע אה"ע סי' ד סעי' ה וסעי' יט). ופעם נשאל רבינו לטעמו של דבר, והסביר בדרך משל, לאדם שלקח יחור אילן או שאר פירות הארץ ונטע בשדה חברו, של מי יהיו הפירות, של בעל הזרעים או של בעל השדה? ודאי של בעל השדה. וכמו כן ביחוס, מאחר והאשה היא שדה של האיש (תוס' קידושין ב ע"ב), לכן הולד הולך תמיד אחריה.

• אמר: "אין מצוה שעולה ביוקר רב כל כך כמו מצות פריה ורביה".

• בנוגע לתמיכה בילדים עבור רכישת דירה, וכן נתינת צדקה עבור הכנסת כלה כאשר בידוע שהמבוקש הוא קניית בית לבני הזוג. אמר רבינו: "מצוה לתת לחתן וכלה דירה שלשה חדרים, כי בלי דירה אי אפשר להתחתן. פעם עוד היה אפשר לתת דירה בדמי מפתח, אבל היום שאי אפשר, מצוה לתת דירה ג' חדרים". [פעם נשאל רבינו האם

הנהגות רבינו בענייני נישואין

או תלמידים, היה נוהג לעשות עם החתן קנין סודר, ובו מציין שהחתן מתחייב לקיים את הסידור חופה וקידושין במועד ידוע, שלא יאחר מתאריך פלוני. וכן שלא יבטל את השידוך ויבחר בהצעה אחרת.

• בהזמנות לבר מצוה או נישואין בבית רבינו, עמד על כך שבכית הדפוס לא יכתבו בכתב מרובע המצוי בדפוס כי אם באותיות רש"י או בכתב הדומה למה שרגילים לרשום כיום בכתב יד. [ומענין לענין, כשנפתח עיתון יתד נאמן באו ההנהלה להתברך מפי רבינו, נמנע ואמר: עיתון זה פוליטיקה ומתרחק הנני מכך כמו מאש, אבל אומר לכם ג' תנאים שאם תעמדו בהם, תצליחו. א. לא לכתוב לשון הרע. ב. לא להדפיס עיתון בחול המועד. ג. להדפיס בכתב עגול ולא מרובע].

• קרוב משפחה הגיע לבית רבינו בימים שלפני נישואיו ושטר כתובה בידו, ובהיות

• רבינו יצא מגדרו וחתם על נשיאות עמותה העוסקת בהכוונת נוער למוסדות, מפני שמבין פעולות הארגון היה גם סיוע בשידוך הנערים והנערות. ואמר שראה מי שכתב שהעסק בשידוכים נחשב לעוסק בפריה ורביה, ורצונו להיות שותף במצוה יקרה זו.

• את בני משפחתו היה מעודד שיתחתנו מוקדם, כדינא דגמרא. ופעם בא לפניו אחד מבני המשפחה והוא נער בן שבע עשרה שנה, ואמר לו: "נותרו עוד ג' שנים", ולא יסף לבאר כוונתו.

• טרח להשתתף בשמחות אירוסין של תלמידיו, אף בתקופת חוליו שהדבר היה כרוך בטורח גדול. לא אחת עלה לצורך זה אף כמה קומות בבניינים גבוהים ללא מעלית.

• במסיבות אירוסין של קרובי משפחה

קיום לכתובה הראשונה, בכדי שלא להוציא לעז על הילדים.

- כשהוזמן לקריאת הכתובה נהג להשביע את החתן בתקיעת כף, ואמר שכן הוא מנהג הספרדים ויסודו בהררי קודש. ופעם אמר לתלמידיו: "דעו כמה קשה עלי להשביע את החתן בשבועה חמורה בתקיעת כף, אבל מה נעשה שכן נהגו ישראל". [משפט הכתובה, עמ' תצה]. בחופת אחד מבניו של חכם מנצור בן שמעון זצ"ל, הוזמן רבינו בקריאת הכתובה והשביע את החתן, בנוכחות מייסד הישיבה הרב כהנמן והגאון ראמ"מ שך, זכר צדיקים לברכה.

- פעם הוזמן לסידור חופה וקידושין והכתובה היתה של בני אשכנז שהיה כתוב בה: "דחזו ליכי מדאורייתא", וביקש להביא אחרת. ניסו לטעון שימחקו תיבת "מדאורייתא" ורבינו לא הסכים. אמר: "בכתובה זו איני מסדר קידושין!"

- הקפיד על נתינת "אפר מקלה" על ראש החתן (כנפסק בשו"ע או"ח סי' תקס). בחתונת בנו הגאון רבי אליהו מתחילה נשכח הענין, ובתוך כדי מעמד החופה פנה רבינו לצד, שרף דבר מה והניח בראש החתן.

- פעם השתתף רבינו במעמד החופה וראה מי שמעשן סיגריה, הביע מורת רוח. אמר: "בשעה שחתן וכלה מתחתנים, תחת החופה, "שכינה ביניהם", איך אפשר לעשן?! ... [וכמדומה שהזכיר עוד שזהו מנהג גויים להעלות עשן בנישואי קרוביהם].

- בשמחת נישואין שהשתתף רבינו, היו פעמים שהיה מתעכב הרבה ופעמים שנכנס לכמה דקות ויצא. על פי רוב, כשרצה לשמח את הרבנית, היה מעודדה לנסוע לחתונה

ורבינו הוזמן לסידור חופה וקידושין, בא להסדיר את כתיבת הפרטים מבעוד מועד. רבינו ראה ושאל, איפה החתונה בירושלים או בבני ברק, ומשהשיב שהחתונה תתקיים בבני ברק משך ידו ואמר: "איך נכתוב כאן, נמתין עד לפני החופה". (ועי' בספר רבנו האור לציון ח"ב בתחילת פרק מט, סיפור דומה שסיפר רבינו על מרן רה"י הג"ר עזרא עטיה זצ"ל).

- בחופת בנו הגאון רבי אליהו בחר רבינו את רבני הישיבה לעדים בחופה וקידושין, באומרו שמינוי זה הוא היותר חשוב מכל שאר הכיבודים הנהוגים כיום באמירת הברכות. ככלל, לא החשיב את כיבוד הברכות בחופה ולא עשה מכך עסק. בעיניו היה זה כשאר "ברכות הנהנין".

- העדיף לברך ברכת "אשר ברא" בכדי לצאת מן הספק האם רשאים לחלק הברכות. והיו פעמים שכאשר הבחין בטרם החופה שבדעת בעלי השמחה לכבדו בברכות, היה מקדים ומבקש שיתנו לו ברכה זו.

- קודם סידור הקידושין היה זהיר לבדוק את העדים שלא יהיו קרובים לחתן ולכלה, ולא הם ביניהם. פעם בא לפניו בן אחותו (ר"י ישראלי) וסיפר לפי תומו שלמד בהלכות עדות שחד "אשתו כגופו" אמרין, והנה נזכר שלא מזמן העמידו אותו להיות עד בחופה יחד עם חתן בת דודתו (ר"ד כהן) אחות רבינו (לבית אלאיוף). ואמר לו רבינו שיקרא לבני הזוג אצלו, באו לפניו וסידר להם שוב קידושין כדת וכדין. [ובמעשה שהיה בזוג שהיו להם כבר ילדים ולימים נודע שהעדים היו קרובים (שלישי בראשון), הורה רבינו שיעשו קידושין חדשים ועשה

החתן בפועל, כי קשה עליו הריקוד. ואף שאמרו לו שהחתן שמח מעצם הופעתו בשמחתו, לא הסכים אפילו לשתות.

• כשהיה מגיע חתן לבקרו בתוך שבעת ימי המשתה, היה מלווהו עד המעלית, משום ש"חתן דומה למלך", וכן כשהבחין בחתן בעת כניסתו לבית הכנסת, היה קם לכבודו.

• ובכן מה נהדר היה המראה הגדול ביום חופת הבנות שהיו עוזרות לרבנית ע"ה, כאשר בחרו ביום כלולות לצאת לאולם השמחות מבית רבינו, והיו מהן ששהו בביתו כבר מבוקרו של יום. רבינו והרבנית היו לבושים בבגדי שבת ומכינים לפניו שולחן מתוק כהכרת הטוב על סיועו. ולקראת ערב, אחר שקיבלו ברכתם היו נפרדות מהבית הגדול בשמחה וגיל ובזריקת סוכריות. והיה רבינו משורר ומרקד לפניו בדמעות ומלווה אותן עד לחדר המדרגות, לקיים בעצמו "כיצד מרקדין לפני הכלה". והיה זהיר לומר להן בפה מלא: "כלה נאה וחסודה".

שהוזמנה והיה הולך עימה, מתעכב דקות ספורות ויורד ללמוד בבית מדרש סמוך וחוזר לבסוף.

• דעתו רבינו היתה שאין לברך "שבע ברכות" אלא בבית החתן או בבית אבי החתן. ואכן לקראת ימי המשתה לנישואי בנו הג"ר אליהו, ביקש שיקימו אהל בכניסה לבנין שבו התגורר (ברחוב אלקנה), והחתן והכלה דרו שם בכל שבעת ימי המשתה, ובכל ערב הזמינו סוג אחר של מקורבים (אורחים חדשים לפנים חדשות), ובירכו שם את כל ה"שבע ברכות". ביום הראשון הוזמנו חכמי ורבני ישיבת פורת יוסף, אחר כך חבריו מבית הדין, חברי החתן, שומעי לקחו בבית הכנסת אהל רחל. וכל זאת בכדי שיוכלו לברך ברכת חתנים בכל יום ללא כל ספק.

• בתקופת חוליו השתתף פעם בחתונת תלמיד מקרובי המשפחה, וכיבדוהו לטעום משהו ונמנע מפני חשש שאינו משמח את

רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
ירושלים

פסקי דינים ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בהלכות חופה וקידושין

נכתב על ידי רשימות של הגר"ש אלישיב זצוק"ל בקרית ספר וירושלים

- א. אין לעשות לכתחילה שידוך בין בני דודים דיש בזה הרבה בעיות.
- ב. בדרך לחופה ילך אבי החתן לימין החתן ואבי הכלה לשמאל החתן.
- ג. חתם העד בכתובה יצחק עד ולא כתב שם אביו, הורה מרן זצוק"ל שיכתוב בן וכו' אחרי עד.
- ד. בכתובה יש לכתוב את השם עלקא כך.
- ה. בסעודת שבע ברכות צריך שהחתן יאכל לפחות מזונות ויברך על המחיה.
- ו. צריך שלפחות עשרה אנשים ישמעו שבע ברכות ללא רמקול.
- ז. מי שהשתתף בריקודים שבחתונה ולא היה בחופה ובסעודה אינו יכול להיות פנים חדשות.
- ח. כשאוכלים החתן והכלה אצל ההורים ארוחת צהרים ויש ג' לזימון, אין מברכים "אשר ברא" דרק אם יש בסעודה מאכלים יותר מהרגיל וגם יותר משתתפים מהרגיל מברכים.
- ט. אומרים דוי הסר בר"ח.
- י. כשאין פנים חדשות מברכים רק אשר ברא ואין סומכים על הדרשות וריבוי המאכלים.
- יא. בסעודה שלישית מעיקר הדין א"צ פנים חדשות וסומכים על הדרשה אולם לכתחילה עדיף שיהא פנים חדשות ואין נפק"מ אם מברכים לפני השקיעה או אחרי.
- יב. אין לעשות תזמורת בשבע ברכות בירושלים מכיון שזה כמו חתונה.
- יג. היה כתוב בכתובה שישים ושנים ואמר לתקן ולכתוב ושתים. היה כתוב אחד ועשרים לחודש ולא היה כתוב יום, ואמר שזה בסדר. היה מרחק בין חתימת העדים למילה יד ואמר שזה בסדר.
- יד. את השם בת שבע הורה מרן לכתוב בהפסק קטן ולא לעשות קו בין בת לשבע.
- טו. לעדים הורה לחתום שמם ושם אביהם ומשפחתם (וא"צ לכתוב למשפחת) ותיבת "עד", ואם כתבו למשפחת זה בסדר.
- טז. אפשר לתת לב' אחים בחופה אחד אחרי השני, זה לא עליה לתורה.
- יז. ספרדי יכול לעשות חדר יחוד ואין בזה משום הוצאת לעז.

כה. קוראים לחתן אליה ישרון ורק בעליה לתורה משתמשים עם ב' השמות, הורה מרן לעשות פסיק ביניהם.

כו. גולדא יש לכתובה בכתובה בא'.

כז. שמנה יש לכתוב בלי ו'.

כח. אדר ב' יש לכתוב אדר השני.

כט. יש בזה משום חסרון צניעות להניק בפני זרים אף שאין רואים את המקומות המכוסים.

ל. מותר להניק בפני הילדים בבית ואין בזה משום חסרון בצניעות.

לא. אסור ללכת בסעודת שבע ברכות לפני ברכת המזון וז' ברכות, רק אם כיון בנט"י לא להצטרף עמהם אז יכול לברך לבד או לברך בזימון עם ג'.

לב. אומרים תחנון כשיש חתן ביום החופה לפני השקיעה.

לג. חתן צריך שומר רק מהחופה.

לד. אפשר להתיר ללכת לפני החתונה לקברי אבותיהם אף שזה בתוך י"ב חודש.

יח. אם הבעל אינו גנב מותר לו לדעת איפוא מונח הכתובה אפילו בביתו, אולם המנהג שהכתובה מונחת בבית הוריה כלה או קרובה.

יט. מה שקונים היום דירות לחתן וכלה חשיב הכנסת כלה אף שכתוב רק שוכרין להם דירה.

כ. בחדר יחוד שהעדים ימתינו 5 דקות.

כא. בכתובה של לוי לא כתבו שהוא לוי, והורה מרן להוסיף לפני למשפחת הלוי בצורה כזאת (להוסיף שם תיבת הלוי).

כב. מרן כותב בכתובה ירושלים עם י' אף שבגט כותבים בלי י', והסביר שכתובה זה שטר ויש לכתוב בלשון מבורר וכן בגמ' כתוב עם י', רק בגט כותבים בלי י' שכן כתוב בתנ"ך.

כג. לאם החתן קוראים זהבה גולדא ולכלה קוראים גולדא, להוסיף לכלה עוד שם, מכיון שהשם זהבה זה תרגום של השם גולדא.

כד. בדוחק אפשר להתיר להדליק קלטת של שירה בחתונה בירושלים.

פסקי הלכות ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

בהלכות חופה וקידושין ושבע ברכות

נכתב ונערך על ידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א מו"צ בקרית ספר וירושלים בבתי הוראה אהבת שלום

- א. אין לעשות מצוה טאנץ בחתונה אף שהסבא מבקש שיעשו, דזהו נגד מנהג אשכנז.
- ב. מכוס קידושין די רק לטעום וא"צ לשתות רוב כוס.
- ג. אפשר לקחת לקידושין טבעת עם חריצים.
- ד. נשאל מרן זצוק"ל האם יכולה כלה לילך לקנות את הטבעת קידושין ואח"כ תקנה את זה לחתן, ואמר מרן זצוק"ל דאין לעשות כן דיכול לצאת מזה מכשולים דלא יעשו את הקנין כמו שצריך.
- ה. העיקר לעשות קנין למקום היחוד (ולא על מקום החופה), ואם בעל הבית לא נמצא אמרינן דמסתמא גמר ומקנה אף שתמיד מגיע לעשות קנין עם החתן.
- ו. כתבו בכתובה ראובן בלי ו' ואמר מרן שאם חותם עם ו' זה כתובה עם טעות, ואם העדים זוכרים אפשר לתקן, ואם לא זוכרים יש לכתוב כתובה חדשה.
- ז. עולה מרוסיה סיפרה לפי תומה שהיתה נשואה לאח בעלה ונפטר, אינה נאמנת לאסור את עצמה, ואם אפשר לברר שיבררו.
- ח. אין נוהגים לברך רק אשר ברא כשאין פנים חדשות או כשאין מנין.
- ט. את הכוס לשבע ברכות מוזגים לפני ברכת המזון.
- י. שתי מחותנות לאחת קוראים אסתר ולאחת חיה אסתר וכולם קוראים לה אסתר חוץ מהוריה שקוראים לה חיה, שידאגו שעוד כמה אנשים יקראו לה אסתר ויכולים לעשות השידוך.
- יא. אין נוהגים לומר שהשמחה במעונו כשאין פנים חדשות.
- יב. אשה שהתגיירה גירות מפוקפק ועשו אח"כ לילדים גירות לחומרא ואחד מהילדים התגרש וכתבו את שם אביו, ואם הגירות פסולה אינו אביו ויש לכתוב אברהם, הורה מרן לכתוב גט חדש, ובשעת הדחק אפשר לסמוך על מינוי השליחות הראשונה של הבעל שאמר לכתוב גט לאשתו וא"צ לשאול שוב (דהיינו שבפעם הראשונה בקושי הצליחו להוציא ממנו מינוי שליחות לגט).
- יג. קראו לה ליבי וכן קוראים לה כולם, אבל היא חותמת ליבא שחשבה שזהו השם האמיתי, יש לכתוב ליבי דמה שחתמה ליבא היה בטעות.
- יד. המתחתן ביי"ב תשרי שלא יצום ביום החופה דזה מיד אחרי יו"כ.
- טו. ספרדי לא יכתוב דאורייתא בכתובה.
- טז. בסעודת ז' ברכות בחוה"מ צריך פנים חדשות.
- יז. בסעודת שבע ברכות של בן ספרד, אם זה לא בבית החתן אף שכל המשתתפים הם

מה טובו אהליך יעקב | פסקי הלכות ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל

- בני אשכנז אין מברכים ז' ברכות דהולכים לפי מנהג החתן.
- כג. אפשר לתת לכתחילה ברכה בחופה לבן ספרד כשיברך בהברה ספרדית.
- יח. מותר לסכתא להתיחד עם ניהה.
- כד. נקטינן כדעת הרמב"ם דמי שהיה בחופה אינו יכול להיות פנים חדשות.
- יט. נתנו לו בברית ב' שמות ומשתמשים רק בשם אחד ובעליה לתורה קוראים לו בב' השמות, יכתבו בגט את ב' השמות.
- כה. מי שנכנס ואמר מזל טוב ומיד יצא, אינו נחשב יותר לפנים חדשות כיון דכבר השתתף בשמחה.
- כ. שם הכלה וחמותה זה אותו שם יכולים לגמור את השידוך ולהוסיף שם לאחד מהם (ואין נפ"מ למי מוסיפים) והעיקר להשתמש בשם החדש.
- כו. מי שהיה בקבלת פנים קודם החופה נחשב כפנים חדשות.
- כז. הפנים חדשות יש לו לאכול לפחות מזונות.
- כח. פנים חדשות צריך להיות אדם שיש הנאה שבא ויש להשתדל שיהיה אדם חשוב אבל אדם מן השוק לא חשיב פנים חדשות.
- כא. בל' תשרי אמר מרן לכתוב בכתובה "בשלושים יום לחודש תשרי שהוא ר"ח מר חשוון".
- כב. החתן שמו שלום יש לכתוב שלום מלא.

רבי נתן גשטמנר זצ"ל

בעל להורות נתן ושא"ס, בני ברק

ברכת המזון בסעודת נישואין

(סעיף ה') איתא שמברכין ברכת חתנים בבית חתנים אחר ברכת המזון בכל סעודה וסעודה עיין שם, ומבואר דחיוב ברכת חתנים תליא בברכת המזון - ועיין מה שכתבנו בזה באורך בשו"ת להורות נתן (חלק ח' סי' צ"א, צ"ב) - ומכיון דאין מברכין ברכת חתנים אלא כשעשרה מברכין ברכת המזון, ואף לענין ברכת אשר ברא בלבד בעינן עכ"פ ג' מברכים וכרמ"א (סי' ס"ב ס"ד), א"כ זה שהתכוין ליחלק ולא הצטרף עם שאר המסובין לענין חיוב זימון בשלשה ועשרה, לא נתחייב גם בברכת חתנים, דהא ליכא חיוב ברכת חתנים אלא כשעשרה מברכין ברכת המזון, וכיון שהוא מברך לעצמו בלא עשרה ובלא זימון של שלשה, אין עליו חיוב ברכת חתנים.

ג) גם יתכן לומר דהא דאיתא בשו"ע דבני החופה שנתחלקו לחבורות שכולם מברכים ברכת חתנים, מכל מקום אין זו חובת גברא לומר דכל אחד מבני החבורא נתחייב בברכת חתנים, אלא דהמצוה היא על כל חבורא וחבורא לברך, ואם כן אף אם הלכו איזה בני אדם מבני החבורא, מכל מקום כל שנשאר מנין עשרה מבני החבורא שיברכו ברכת חתנים סגי בהכי, כיון דעכ"פ אותה החבורא מברכת ברכת חתנים. [ועיין שו"ת להורות נתן (ח"ה סי' ל"ב אות ב')] שכתבנו כעין זה לדון, דמצות קריאת התורה

ע"ד מי שמיסב בסעודת נישואין אם מותר לו לברך ברכת המזון לעצמו בלי שבירך ברכת חתנים.

א) בשו"ע אה"ע (סי' ס"ב סי"א), בני החופה שנתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בבתים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל, כולם מברכין ברכת חתנים, לא מבעיא אם השמש מצרפן אלא אפילו אין השמש מצרפן כיון שהתחילו לאכול אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה, כולם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלים מסעודה שהתקינו לחופה עכ"ל. ומבואר דכל האוכלים בסעודת החתן חייבים בברכת חתנים.

ב) אולם נראה דמי שבא לאכול בסעודת חתן ואין בדעתו להשאר עד ברכת המזון לא נתחייב בברכת חתנים, דהנה כתב בס' חכמת שלמה להג"ר שלמה קלוגר ז"ל או"ח (סי' קצ"ג) דאע"ג דמבואר בשו"ע שם (סעיף א') דשלשה שאכלו כאחד אינם רשאים ליחלק וכן בעשרה, מ"מ אם מתחלה ישבו לאכול על דעת שיהיו רשאים לחלק פשוט דמותר לחלק דאין מצטרפין בעל כרחם עיין שם. ונמצא דזה שהיסיב לסעודת חתן ואין בדעתו להשאר עד ברכת המזון אין עליו חיוב זימון לא בשלשה ולא בעשרה. והנה מבואר בשו"ע אה"ע (סי' ס"ב ס"ד) שאין מברכים ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים, ושם

קצ"ג ס"ב) "ומצוה לחזור אחר עשרה, ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת זימון מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה עשרה מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם, יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת שלא ישמע בעל הבית, וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת הזימון שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך" עיין שם. וכתב המג"א (סק"ו) שאם יברכו לחוד וישמע בעל הבית איכא זילותא דר"ג וגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה, וכתב דכל שכן אם צריכין ללכת לדבר מצוה שרשאין ליחלק ג' ג' עיין שם. והכי נמי בסעודת נישואין אם יחלקו עשרה ויברכו לעצמם ברכת חתנים ודאי שירגישו בהם, ואיכא קפידא דחתן ודבעל הסעודה, והיא זילותא להם כי ברוב עם הדרת מלך וחתן דומה למלך.

ו) וכבר כתבנו דיש סברא גדולה לומר שאם כל בני החופה יושבים בחבורה אחת, וכמו דנהוג האידנא שכולם יושבים בחדר גדול אחד, סגי אם בני חבורה זו יברכו ברכת חתנים, ואין חובה על כל אחד ואחד לשמוע או לברך ברכות אלו, וא"כ היכי דהוא רשאי לברך לעצמו וכמש"כ הגרש"ק הנ"ל שאם מתחלה ישב על מנת ליחלק מותר לחלק, מותר לו לברך לעצמו ואינו חייב בברכת חתנים. ואף כשמברך בשלשה או עשרה הם פטורים מברכת חתנים, כיון דבחבורה זו עתידים לברך חתנים, ואף איכא זילותא לבעל הבית אם יברכו ברכת חתנים לעצמם, ויש גם חשש של ברכה לבטלה כיון דלדרכנו הם פטורים. ואף אם נימא דליכא ברכה לבטלה להראשונים המברכים כיון דעכ"פ

בשבת ובשני וחמישי, אינה חובה המוטלת על כל יחיד ויחיד אלא הוא חובת הצבור עיין שם ואכמ"ל]. ובאמת נראה שגם אם בירך ברכת המזון בעשרה אין עליו חיוב להשאר ולשמוע ברכת חתנים, דאין זו חובת גברא על כל יחיד ויחיד לברך ברכת חתנים, אלא שתקנו חז"ל לברך ברכת חתנים בסעודת חתן, וכל דאיכא עשרה שמברכין הרי קיימו תקון חז"ל, ואין זו חובת גברא שכל אחד ואחד מהמסובין חייב לברך או לשמוע ברכת חתנים. ובודאי דלכתחלה איכא מצוה שישאר לשמוע הברכות משום חכם לב יקח מצוות – ועיין תוס' פסחים (קיג ב) ד"ה ואין, דיש לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב מצוות – מ"מ לא עביד איסורא אם הלך ולא שמע הברכות.

ד) ומעתה בזמן הזה שרגילים כל בני החופה לאכול בחדר אחד, וכולם הם חבורה אחת, מסתבר מאוד דכיון דעכ"פ יברכו בחבורה זו ברכת חתנים בעשרה, שוב אין חובה על האחרים לברך ברכת חתנים, ואף אם חלק מהמסובים יזמנו בעשרה יש סברא רבה לומר דפטורין מברכת חתנים. ומה דאיתא בשו"ע דבני החופה שנתחלקו לחבורות כולם מברכין ברכת חתנים, היינו דוקא בנתחלקו לחבורות וע"כ נתחייבה כל חבורה וחבורה לברך, אבל כשכולם אוכלים ביחד והם חבורה אחת ובאותה חבורה יברכו ברכת חתנים בעשרה, שוב אין חיוב על האחרים לברך, ואף אם יזמנו לעצמם בעשרה אין צריכים לברך כיון דעכ"פ יברכו את הברכות בחבורה זו.

ה) ובלאו הכי נראה שאין ראוי שעשרה יתחלקו לעצמם לברך ברכת המזון וברכת חתנים, דהא מבואר בשו"ע או"ח (סי')

הם מבני חבורה, אבל אז איכא חשש ברכה לבטלה לבני החופה שיברכו אחר כך בשעת סיום הסעודה, דהא כבר ברכו ברכת חתנים פעם אחת בחבורה זו. וע"כ ודאי שאין לברך. ובאמת לא ראינו מי שיברך ברכת חתנים זולת בסיום הסעודה, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

(ז) ושוב ראיתי בשו"ת חשב האפורד (ח"א סי'

ט') שהביא מעשה רב לברך ברכת חתנים כשמסובין עשרה בחדר לחוד, אבל כשיושבין בני חבורה ביחד אין לברך משום קפידת החתן שאין זה הדרת מלך להשאר עם מנין מצומצם עיין שם. והנה ענין קפידא זו יש לו מקור גדול בשו"ע או"ח (סי' קצ"ג ס"ב) הנ"ל. וכבר כתבנו כמה טעמים שאין חיוב על היחיד לברך כשאכלו כולם בחבורה אחת.

רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל

חבר בית הדין הגדול

מחב"ם שו"ת "דברי שלום" על סדר הש"ע

היו עשרה בתחילת שבע ברכות ויצאו מקצתן, או שיצאו הפנים חדשות האם גומרים את הברכות

בכנה"ג (בהגה"ט סימן מד אות כו) ועוד כתב הרב בירך את אברהם (שם אות טו) שאם בירך לאחר ברהמ"ז בופה"ג תחילה פשיטא שאינו חוזר דסמכינן אהרמב"ם שלא חילק בין ברכת הנישואין לברהמ"ז ומשמע שבכל גוונא מברך בופה"ג מתחילה ע"ש.

ונ"ל לפי"ז שאם בירך בופה"ג מתחילה ויצאו מקצתן או הפנים חדשות שאין גומרין את הברכות דזה לא חשיב כהתחילו ברכת חתנים, דברכה זו מברכין אותה כשמברך ברהמ"ז על הכוס, ועוד נ"ל שרק יגמור את אותה ברכה שהתחיל ולא ימשיך את שאר הברכות (שהרי אין מעכבות זא"ז), ועוד יש לומר שדוקא בברכות ראשונות שהזכיר שם ומלכות הוא שגומר את אותה ברכה, אבל אם היה עומד בברכת שוש תשיש או שמח תשמח, שיכול להפסיק כיון שלא הזכיר שו"מ אינו גומר אותה ברכה אלא יפסיק וכל זה גם ביצאו מקצתן כן נלע"ד. (מלבד אשר ברא שמברכין אותה בלא עשרה ובלא פנים חדשות).

ועוד יש לומר שדוקא בהתחילו בעשרה ויצאו מקצתן הוא שגומרין כמו שקיי"ל בעלמא לגבי קדיש וקריאת ס"ת אבל היכא שהתחילו בפנים חדשות ויצאו. אין לגמור דהא דקיי"ל בעלמא ביצאו מקצתן שגומרין

כתב מרן באה"ע (סימן ס"ב ס"ד) אין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין וחתן מן המנין, בין שאומרים אותה בשעת נישואין בין שאומרים אותה אחר ברכת המזון ע"ש.

עיין בספר זכור לאברהם (אה"ע ח"ב או"ב) שכתב אשה לא חשיבא פנים חדשות דאין פנים חדשות אלא למי שראוי להמנות עשרה של ברכת חתנים, כ"כ מהר"ר בצלאל בפ"ק דכתובות דף ז. ולפי"ז הוא הדין עבדים וקטנים לא חשיבי פנים חדשות ע"ש, וכתב עוד הזכ"ל דאם התחילו ברכת חתנים בעשרה ויצאו מקצתן, וכן אם התחילו בפנים חדשות והלכו גומרין ע"ש. וכ"כ הרב בירך את אברהם (פריסקו) דף קי ע"ב סימן עט אות ל"ה, וכתב עוד הרב בירך את אברהם דפשוט דדוקא שהתחילו ברכת חתנים אבל אם לא התחילו אף שבשעת ברהמ"ז היו שם פנים חדשות אינו מועיל ע"ש. וכן הביא הפ"ת (ס"ק יד) את הזכ"ל.

ועיין עוד בספר בירך את אברהם (שם אות לז) שכתב לענין אי אמרינן בופה"ג לאחר ברהמ"ז ברישא או אחר השש ברכות במחלוקת שנויה להתוספות מברך ברישא וכ"ד הרמ"ע מפאנו סימן מ' אבל להרא"ש והטור מברך בסוף הברכות וכן המנהג, כ"כ

בעינן שישתיירו רובא, ולכן נראה שאין דין פנים חדשות כדין אם יצאו מקצתן ואפילו אותה ברכה שעומד בה כשיצא אחד מהפנים חדשות אין לגומרה וצ"ע.

(ועיין בדברי שלום חלק י"א אה"ע ח"ב סימן כו אות ה' ובזכרונות אליהו חאה"ע מערכת ב' אות יט בשם החינא וחסידא שכתבו שפנים חדשות סגי באחד וכן הוא המנהג באזמיר, והארץ חיים כתב שמנהג ירושלים פנים חדשות דוקא בשנים).

היינו דוקא שנשארו רובן אבל אם לא נשתיירו רובן אין גומריין, והכא גבי פנים חדשות שיצאו לא נשתיירו כלל אפילו מיעוטא, ונראה דאם יצאו הפנים חדשות ולא נשארו עשרה גם הזכור לאברהם יודה דאין גומריין דאיכא תרתי לריעותא ולא התירו אלא בחדא לריעותא.

ולדעת הסוברים דצריך פנים חדשות של שנים ולא סגי פ"ח דאחד, והיו שנים ויצא אחד מהם לא נשתיירו רוב אלא מחצה ואנן

רבי חיים קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה, בני ברק

שו"ת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בעניני חתן וכלה
נכתב על ידי הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א במח"ס עזרת אליעזר
לבקשת רבינו זצ"ל כמה פעמים
חלילה לסמוך על מה שאני עונה מקופיא

הרב שליט"א יוצא שחמש שנים צריך בחור
להתפלל למצוא שידוך טוב.
ת. נכון א.

ש. חז"ל בקידושין כט' ע"ב אומרים
"אמר רב חסדא האי דעדיפנא צחבראי
דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר
הוי אמינא לשטן גירא בעיניך". מבואר
שאפשר להתחתן גם קודם גי' לשמונה עשרה.
לכאורה איך זה מסתדר עם דברי חז"ל
באבות פרק ה' משנה כא' בן שמונה עשרה
לחופה, שמעתה ואילך צריך להכנס לחופה
כשאר הזמנים שנזכרו במשנה בן חמש
למקרא וכדומה.

ת. בן יח' חיוב, אבל מה שקודם יותר
טוב.

ש. כשמתפללים על בחור עבור שידוך,
האם צריך להזכיר שמו ושם אביו או שם
אמו.

ת. שם אמו.

ש. כשמתפללים על בחורה עבור שידוך,

עד האירוסין.

ש. ממתי צריכים ההורים להתחיל
להתפלל על צאצאיהם שיזכו להשיא אותם
בשעטו"מ בשידוך טוב עבור כל אחד.
ת. משנולדו.

ש. ממתי בחור צריך להתחיל להתפלל
על שידוך.

ת. מבר מצוה עי' קידושין כט' ע"ב שבן
יג' יכול לקדש.

ש. אם בחור צריך להתחיל להתפלל
מגיל בר מצוה על שידוך, ממתי לפי"ז צריכה
בחורה להתפלל, האם מגיל בת מצוה או
אפילו קודם לכן.

ת. מבת י"ב.

ש. בחז"ל באבות (פרק ה' משנה כא')
מבואר שבן שמונה עשרה לחופה, היינו
שמגיל זה צריך להשתדל להכנס לחופה, כמו
כל הזמנים שנזכרו שם במשנה "בן חמש
שנים למקרא בן עשר למשנה וכו'". א"כ לפי

א. באילת השחר על התורה שמות יב' פסוק ה' עמוד עד' שמה שכתוב בחז"ל בן יג' למצות הכוונה למי שעברו
עליו יג' שנים, אבל מה שכתוב בן יח' לחופה, הרעק"א מפרש שהכוונה לתחילת שנת יח'.

האם צריך להזכיר שמה ושם אביה, או שיזכיר שמה ושם אביה כי מצינו בחז"ל בת פלוני לפלוני ולא בת פלונית.

ת. שם אמה.

ש. מצינו בחז"ל שיצחק תיקן תפלת המנחה "ויצא יצחק לשוח בשדה" ומבואר במפרשים שאז התפלל על השידוך. משמע שעל שידוך התפלל בזמן התפילה. לעומת זאת מצינו שיצחק ורבקה נעמדו להתפלל להיפקד בזרע של קימא "ויעתר יצחק לד' לנכח אשתו וגו'", האם גם זה היה בזמן תפלה כגון שחרית ומנחה או סתם נעמדו להתפלל.

ת. כן.

ש. חז"ל אומרים בברכות ח' ע"א "על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא א"ר חנינא לעת מצא זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב". מדוע לפי דרשת חז"ל רק חסיד צריך להתפלל למצוא אשה, וכי כל שאר בני אדם שהם לא בדרגת חסיד לא צריכים להתפלל על כך.

ת. אם מתפלל הוא חסיד.

ש. חז"ל שם מביאים כמה פירושים על מה חסיד צריך להתפלל לכשיצטרך, או אשה

או תורה, או מיתה או קבורה. מדוע לא נזכר להתפלל לזכות לזרע של קיימא.

ת. זה בכלל אשה.

ש. מה בחור צריך לחפש בשביל שידוך טוב לתורה ויראת שמים.

ת. יראת שמים².

ש. ע"י איזה דבר אפשר לזכות לדורות ישרים מבורכים בלי שום פסול ח"ו.

ת. תפלה.

ש. יש בחורים בשידוכים שבקריאת התורה בשני וחמישי של פרשת אמור מאד רוצים את העליה של ישראל שקוראים שם את הפסוק "והוא אשה בבתוליה יקח", בטענה שזה סגולה לשידוך, עד שעוברים מבית כנסת לבית כנסת אחר באופן שעדיין לא קיבלו עליה זו באותו שבוע, האם יש מקור לסגולה זו.

ת. לא שמענו³.

ש. בחור שהגיע לגיל עשרים ועדיין לא התארס, האם יש עליו לעשות משהו מיוחד ביום העשרים שנה.

ת. להתפלל.

ש. מי שיש לו בנים תאומים בגיל שידוכין, האם צריך לשמוע לשניהם באותו

ב. הרה"ר ר' מנחם שטיין שליט"א הביא שהקהלות יעקב וצוק"ל כתב פעם מכתב שצריך לחפש בשידוך אצל חתן את המילה "משה" המרמז על ג' דברים אלו מידות טובות, שכל ישר, התמדה. ואילו אצל הבת צריך לחפש את המילה "כץ" המרמז על כיבוד אב ואם, צניעות. והוסיף הרה"ג ר' מנחם שטיין שליט"א שהטעם שלא הזכיר הקהלות יעקב וצוק"ל יראת שמים, כי כמו שלא הזכיר שצריך שיהא להם ראש ושאר אברים, כי בלי זה חסר בצורת אדם, כך בלי יראת שמים חסר באדם.

ג. בספר מנהג ישראל תורה ח"ד בענין נשואין עמוד יז' אות ב' מביא בשם החיד"א בספר נחל קדומים פ' אמור על הפסוק והוא אשה בבתוליה יקח וז"ל "והוא גימ' י"ח דבן יח' לחופה, הכי דרוש דורשי רשומות וכו'". אולי לפי"ז זה נובע הקשר לנוהגים לחפש עליה זו.

ש. אומרים בשם הרב שליט"א שסגולה לשידוך זה לעשות זימון. ילמדנו רבינו שליט"א מה השייכות בין זימון למציאת שידוך.

ת. זימון ג"כ זוג.

ש. ילמדנו רבינו שליט"א מדוע דוקא זימון, וכי אם ישתדל להיות חזן כשצריך בשיבה שליח ציבור, לא יהא סגולה טובה.

ת. כנ"ל.

ש. הרב שליט"א מייעץ סגולה לשידוך להיות המזמן בסעודה, זה סגולה לבחור, ואיזה סגולה מייעץ הרב שליט"א עבור בנות שהרבה זמן בשידוכים.

ת. יעזור^ד.

ש. יש מביאים סגולה בשם הגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצוק"ל, בחורה בשידוכים מבוגרת שעדיין לא התארסה, ראוי שפתח את הדלת בליל הסדר לפני שפוך חמתך לאליהו הנביא. האם מותר לה לבקש בפה או במחשבה, תפלה שתזכה למצוא שידוך.

ת. לא שמענו סגולה זו.

ש. האם זה צנוע שאכן בת תפתח את הדלת לקבל אליהו הנביא.

ת. היכא דנהוג נהוג.

ש. במוצאי שבת יש נוהגים לומר רבון העולמים ושם מבקשים על פתיחת שערים. מדוע לא מבקשים שם על זרע של קיימא או למצוא שידוך טוב.

ת. זה נגזר כבר בשעת יצירת הולד.

זמן, או צריך למצוא שידוך למי שגדול מביניהם ואח"כ לשני.

ת. גדול קודם.

ש. בחור שכבר כמה שנים בשידוכים ויודע שחביריו בשיבה מקלקלים לו כשמבררים אצלם, כיצד אפשר לעודדו שלא יקפיד עליהם וכדומה.

ת. יתפלל.

ש. האם בחורים בשידוכים יכולים לעשות הסכם ביניהם שכל אחד יתפלל על חבירו כדי שיתקיים בהם כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר שנענה תחלה.

ת. כן.

ש. בחורים מבוגרים שעדיין לא התארסו, קיבלו על עצמם שאם יזכו במהרה להתארס, יאמרו נשמת כל חי בעשרה, האם יש מקור לסגולה כזו.

ת. יתכן.

ש. בחור מבוגר שעדיין לא זכה להתארס, הציע לו ראש השיבה שלו שאם יקבל על עצמו להעיר את הבחורים כל בוקר לפני התפילה, יהא לו זכות הרבים ויזכה להתארס, האם אפשר לומר כך לבחורים מבוגרים.

ת. כן.

ש. אומרים בשם הרב שליט"א שסגולה לשידוך, זה לעשות זימון בברכת המזון, האם הכוונה לחפש תמיד להיות המזמן.

ת. נכון.

ד. הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א בקונטרס מילי דבי הילולא עמוד ח' אות ו' מביא בשם הגאון ר' אהרן קוטלר ורבי אליהו לאפיאן זצוק"ל סגולה לבת שתהיה כלה במשך השנה, בליל הסדר של פסח תפתח את הדלת אחר מזיגת הכוס של אליהו הנביא.

ש. ממתי מותר לאסוף ולשמור כספי מעשר לצורך לחתן הילדים.

ת. אין ראוי.

ש. מצינו בחז"ל שאדם שמחפש שידוך יבדוק באחי הכלה. כיצד ינהג במצא בחורה טובה מאוד וחלק מהאחים טובים וחלק לא טובים כ"כ, מה יעשה.

ת. אם יש א' טוב מציל.

ש. כיצד ינהג במקום שיש רק אחיות בלא אחים כלל, האם צריך לבדוק באחיות.

ת. אין צריך.

ש. האם יש בעיה שהכלה תהיה יותר גדולה בשנים מהחתן.

ת. יש^ה.

ש. מי שיש לו חמש בנות בערך פחות מגיל בת מצוה, האם צריך כבר לעשות השתדלות איך להשיג פרנסה שיוכל אח"כ בעתו ובזמנו לחתן אותם בקלות ולא יפול על הצבור.

ת. להתפלל.

עניני אירוסין.

ש. האם לשלם לשדכן שהתעסק בשידוך מקיימים מצות ביומו תתן שכרו.

כן.

ש. מתי הוא הזמן לשלם ממון לשדכן כדי לקיים מצות ביומו תתן שכרו.

ת. כשנגמר השידוך.

ש. באופן שהחתן והכלה סגרו ביניהם להתארס בשעטו"מ והסכימו ההורים ועדיין לא עשו מסיבת התנאים ולא כתבו כלום ביניהם, ועכ"ז שילמו מיד לשדכן, האם הפסידו ביומו תתן שכרו כי שילמו לפני הזמן.

ת. לא.

ש. באירוסין כשקוראים את התנאים עושים קנין מהמחותנים והערבים והחתן, האם צריך לעשות קנין גם עם הכלה.

ת. כן.

ש. נשאלתי מדוע נוהגים לאחל בכל שמחה מזל טוב, הרי עם ישראל אין להם מזל כמבואר בשבת קנו' ע"א.

ת. יש להם מזל רק שיכול להשתנות.

ש. מדוע נוהגים לאחל מזל טוב הן באירוסין והן בחופה בעת שבירת הצלחת והכוס, הרי כל הטעם ששוכרים, זה לעלות על ראשנו חורבן בית המקדש, ומה הענין שדוקא עתה מאחלים מזל טוב.

ת. עתה גמר השמחה.

ש. כשיש כמה רבנים שצריכים לדרוש כגון באיזה אסיפה או בשמחה, ובין הדרשנים יש אחד שהוא כהן, האם צריך ליתן לרב שהוא כהן לדבר ראשון בפני הציבור.

ת. כן.

ה. ואין להקשות מתוס' בסוטה ב' ע"א לגבי ארבעים יום קודם יצירת הוולד שכתבו קודם יצירת הזכר בין אם הנקבה לא נולדה או שנולדה, ומשמע ששייך שהנקבה כבר בחיים והיא תהא יותר גדולה ממנו, כי אפשר שתוס' מדבר שתהיה גדולה ממנו במעט ולא ניכר שהיא יותר גדולה ממנו, ורבינו שליט"א מדבר בכמה שנים

ש. האם צריך לתת לרב שהוא משבט לוי לדבר ראשון בשמחה כשאין כהן.

ת. כן.

ש. מדוע כשגומרים לקרוא את השטר תנאים בסעודת אירוסין בזמנינו, נוהגים שאמהות של החתן והכלה הם שוברות את הצלחת, ואילו בחופה נוהגים שהחתן בעצמו שובר את הכוס.

ת. כדי שגם הנשים ישתתפו בהמצוה.

ש. כיצד הדין באירוסין שנוהגים שהמחותנות שוברות את הצלחת לאחר שגומרים לקרוא את השטר תנאים, לאחר שעושים קנין, ובטעות שברו את הצלחת התחילה עוד לפני הקנין וקריאת השטר תנאים, האם יצטרכו מיד להשיג צלחת חדשה לשבור בגמר השטר תנאים.

ת. כן.

ש. בנוסח שטר תנאים שעושים בזמנינו באירוסין כתוב שכל צד מתחייב להלביש את בנו או בתו "כמנהג בעלי בתים חשובים פה". כיצד באופן ששני הצדדים גרים בעיר אחרת, ורק את סעודת האירוסין עושים בעיר אחרת, האם מעיקר הדין מתחייבים להלביש כמנהג המקום שבו נעשה האירוסין, ויהא נפק"מ בזה לבני חוץ לארץ שגרים בחוץ לארץ, והחתן והכלה נמצאים כאן בארץ בינתיים, ועושים את האירוסין כאן בארץ ואח"כ חוזרים לגור בחוץ לארץ, האם ההתחייבות מעיקר הדין הוא לפי ארץ ישראל שבו נעשה נוסח השטר תנאים וכתוב כמנהג בעלי בתים חשובים פה.

ת. המקום שיגורו.

ש. אירוסין שעושים בימות הקיץ ושני

הצדדים מתחייבים להלביש את החתן והכלה כמנהג בעלי בתים חשובים פה, האם צריכים להלביש אותם גם בבגדי חורף, שבימות החורף מתחייבים ההורים לקנות לחתן והכלה מעיל גשם וכדומה כי כך התחייבו בתנאים שהיה בקיץ, או שהחיוב על הזמן עתה ולא מה שיהא בחורף.

ת. כן.

ש. באירוסין כשקוראים את השטר תנאים ושואלים את פי החתן והכלה האם אומרים הן, האם העדים צריכים לראות ולשמוע שענו הן.

ת. כן.

ש. כלה שמקבלת תכשיטים כגון שרשרות של זהב באירוסין, האם צריכה לברך עליהן שהחיינו או שעל תשכשיטים אין מברכים שהחיינו.

ת. אם שמחה.

ש. אם אכן הכלה צריכה לברך שהחיינו על התכשיטין, האם ראוי שבעת הברכה תכוין ותודה על השמחה הגדולה שמצאה את החתן המיועד לה.

ת. כנ"ל.

ש. שמעתי שדעת הרב שליט"א שמי שלובש שעון יפה, יש בזה בעיה של שמלת אשה, האם זה רק בשעון זהב ויוקרתי ויפה.

ת. בכל שעון.

ש. האיך נהגו פעם ליתן לחתן שעון זהב ובזמנינו שעון יוקרתי, הרי מכשילים אותו בשמלת אשה.

ת. לא ילבשנו אלא יחזיקנו בכיס.

ש. נתבקשתי לשאול את הרב שליט"א

בענין שאין ראוי לגבר להלביש שעון כי יש בזה חשש של לא ילבש שמלת אשה, כיצד הדין בשעון שודאי נשים לא ילבישו עליהם, כי נשים לא לובשות שעון בצורה כזו פשוטה, ואין שום אשה שלובשת כזה שעון, האם יהא מותר לגבר.

ת. כל שעון הוא שמלת אשה.

ש. משפחה שסגרו שידוך בשעטור"מ בערב פסח בבוקר ושותים המסובים ביחד לחיים ואוכלים מזונות האם אפשר באכילה זו להיפטר מתענית בכורים.

ת. לא.¹

ש. סגרו שידוך בערב החג וכתבו זכרון דברים ביניהם, ורוצים לערוך אירוסין בחול המועד, האם מותר לכתחילה לכתוב שטר תנאים.

ת. לא.²

ש. אברך שהציע שידוך ושיקר כל מיני דברים בשעה שהציע ההצעה, ועכ"ז לבסוף סגרו שידוך, ואח"כ לפני החתונה התבטל השידוך וגילו שהשכן היה שקרן, האם מגיע לו שיחזיר הכסף בחזרה להורים, או מכיון שנסגר השידוך, קיבל את הכסף כדין, כי היה עליהם לברר, ומה שהתבטל אח"כ השידוך, לא קשור רק אליו ולא יצטרך להחזיר הכסף.

ת. אדעתא דהכי נתנו.

בין האירוסין לנשואין.

ש. נהוג בשיבות גדולות כשיש חתן בחור מהישיבה שזכה להתארס, שלמחרת בצהרים רוקדים ושמחים עמו בני הישיבה בחדר אוכל. האם מותר לעשות כן גם בימי הספירה.

ת. א. המנהג להקל.

ב. מסתבר שמותר.

ש. האם יוכלו לרקוד ולשיר לו בשלושת השבועות.

ת. כנ"ל.

ש. האם מותר לתת לחבר סיגריה או שמסייע לו בדבר המזיק שאסור.

ת. מנ"ל שמזיק.

ש. אם סיגריות מזיקות לבריאות כדעת הרופאים בזמנינו, מדוע מותר למכור בחנות הרי מוכר דברים שמזיקים ומכשיל את הרבים.

ת. הרופאים אין יודעים כלום.

ש. ראה את חברי מחזיק סיגריה ורוצה לעשן זאת ובא וחתף ממנו את הסיגריה והשמיד זאת, האם החוטף צריך לשלם לחבירו על הסיגריה שלקח ממנו, או שעד

1. כעין זה אמר לי הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א שכמדומה ששמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאין זה סעודת מצוה ולא יפטור.

2. בספר אשרי האיש ח"ג עמוד סא' הביאו דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ששטר תנאים שכותבים בזמנינו ללא פרטי התחייבות אלא כותבים כמדובר, אם כבר עשו קנין על ההתחייבות של הצדדים, וכתבו על זה זכרו ודברים כנהוג, ורוצים לעשות בחול המועד את מסיבת התנאים, מן הראוי למלאות כל שטר התנאים לפני החג, ואין לעשות סעודה גמורה בשעת התנאים רק כיבוד קל כגון מעשה מרקחת וכדומה.

עיי' חוט שני הלכות יו"ט וחול המועד עמוד רמז'.

- כמה שהציל אותו מדבר המזיק, לא צריך לשלם לו כלום.
- ת. בודאי צריך לשלם.
- ש. יש מקומות שנוהגים שחתן ממחרת האירוסין, כשבא לשיבה מחלק סיגריות לחברים, האם מותר לחלק או מכיון שכולם אומרים שזה מזיק לבריאות, אסור לחלק.
- ת. מותר.
- ש. מה הדרך הטובה לבחור מאורס לעבור את התקופה בין האירוסין לנשואין מתוך עליה ברוחניות ויראת שמים.
- ת. ילמד הלכות נדה^ח.
- ש. בחור שהתארס בשעטור^מ, האם בברכת המזון כשאומרים "הרחמן הוא יברך וכו'", יכול להוסיף את כלתו, וכן להיפך שהכלה תוסיף "הוא יברך את חתני וכו'".
- ת. יכולים^ט.
- ש. האם אפשר לכבד חתן וכלה בתקופה שבין האירוסין לחתונה להיות קוואטר שמביא את התינוק לברית.
- ת. החזו"א לא היה מרוצה מזה.
- ש. מדוע אין בעיה של שונא מתנות יחיה במנהג שנותנים מתנה לחתן והכלה.
- ת. מתנות מצוה.
- ש. באופן ששולח החתן המאורס משלוח
- ש. מה המקור למנהג ישראל שהורי הכלה נותנים ש"ס לחתן.
- ת. כדי שילמד.
- ש. האם לרמז לו שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, וכעת יכול להתחיל ללמוד כל הש"ס מהתחלה.
- ת. גם נכון.
- ש. מדוע הורי החתן נוהגים לשלוח סידור לכלה בין האירוסין לחתונה.
- ת. שתדע להתפלל.
- ש. האם המנהג כן לזרז את הכלה שתדע שכל ההצלחה מכאן ואילך תלוי כמה שיותר תתפלל ללא הפסקה כשיש זמן.
- ת. כן.
- ש. בהלכה בסימן תרצה^י מבואר לגבי משלוח מנות שאיש לא ישלח לאשה וכן אשה לא תשלח לאיש. כיצד הדין בבחור מאורס בשעטור^מ שרוצה לשלוח משלוח מנות לארוסתו בתקופה שבין האירוסין לנשואין וכן להיפך, האם מותרים לשלוח מנות זה לזה או אסור, הגם שרגילים לתת מתנות זה לזה בתקופה זו.
- ת. לא נהוג.
- ש. באופן ששולח החתן המאורס משלוח

ח. בספר שיעורי טהרה לגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א עמוד ה' מביא מדברי המהרש"א שלהי נדה שמבואר בדבריו שמה שחז"ל הזכירו שם הענין של תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, בעיקר זה הולך על לימוד הלכות נדה בכל יום, וע"ש עוד.

ט. בספר ברכת חתנים עמוד רמ' ראיתי הערה מדוע רק אחרי החתונה מתחיל אדם להוסיף "הרחמן הוא יברך אותי וכו'", הרי לגבי עצמו לבקש ברכה יכל לבקש לפני הנישואין. א"כ יכל לומר הרחמן הוא יברך אותי בעודו בחור, ולאחר החתונה רק להוסיף ואת אשתי. אלא מבאר, כל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה, הרי בעודו בחור שאינו שרוי עם אשה, אינו שרוי עם ברכה ולא יכול לבקש הרחמן הוא יברך אותי. רק אחרי שהוא שרוי עם אשה וראוי לברכה, כעת יכול לבקש הרחמן הוא יברך אותי.

מנות להורי הכלה, האם יכול בתוכו לשלוח גם משהו מיוחד לכלה שלו.

ת. חלילה.

ש. הורים שזכו בשעטור^מ לארס שני ילדים, האם יכולים לחתן את שניהם באותו חודש בהבדל של שבועיים זה מזה, או שמפני עין הרע ראוי שיעשו הרחקה יותר גדולה, שלא ידברו עליהם תראו איך שהם זוכים לחתן בבת אחת שני ילדים וכדומה.

ת. יכולים (ואפילו שניהם כאחת).

ש. כמה זמן צריך להזדרז לערוך את הנשואין אחרי האירוסין.

ת. עד שילמד הלכות נדה.

ש. כשאחד מהצדדים בשנת אבל לא עלינו ורוצים להמתין עד שיגמר שנת האבל וזה להמתין כחמש חודשים בערך, האם מותר להמתין ולערוך אז הנשואין.

ת. אין ראוי להמתין.

ש. כשאחד מההורים באמצע שנת אבל לא עלינו, האם צריך בשביל כך לדחות את הנשואין בכמה חודשים או שעדיף להזדרז כמה שיותר מהר.

ת. חלילה לדחות.

ש. סיכמו עם אולם על תאריך נישואין, ולפתע נודע להם שיכולים לקבל אולם אחר בחינם בעוד חודש וחצי, האם רשאים משום כך לדחות את החתונה, באופן שבעל האולם

מסכים, או שאין זה סיבה לדחות את החתונה הגם שיפסידו עתה כסף כשיעשו בתאריך שקבעו בתחילה.

ת. ידחה.

ש. האם יש תאריכים בחודש שאין ראוי לקבוע בהם נשואין.

ת. אנחנו לא מקפידים על זה כדעת הגר"א שאמר בידך כל עתותי.

ש. נשאלתי מדוע הדין שלא לעשות דין עם גוי בחודש אב, ולעשות דין עם גוי בחודש אדר, וכן אלו שלא מתחתנים בסוף החודש וכדומה, מדוע זה לא נכלל באיסור של "לא תעוננו ולא תנחשו".

ת. זה רמז מה"ת.

ש. לנוהגים לא לערוך נשואין בסוף החודש כשאין את הלבנה, מה הדין לאחר המולד רק שעדיין לא רואים בפועל את הלבנה.

ת. מסתמא אפשר^י.

ש. כיצד הדין בא' דראש חודש שזה ל' יום של החודש הקודם, האם נחשב במשהו כתחילת ראש חודש ויוכלו לערוך בו נשואין.

ת. כן.

ש. אם מא' דראש חודש כבר יכולים לערוך נשואין, נחשב למזל בריא, האם צריכים לערוך את החופה דוקא אחרי השקיעה של ליל א' דראש חודש, או

י. בהליכות שלמה על ראש חודש עמוד יח' אות כב' כתוב עושין נישואין בשני ימי ראש חודש אף אם הוא עדיין לפני המולד, אפילו בא' דראש חודש שהוא החודש העבר, דמשעה שנתקדש החודש נתחדש גם לזה סימן טוב ומזל טוב.

הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א כתב לי בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאחרי המולד זה בסדר. והוסיף שאין צריך להקפיד על זה.

שיכולים לערוך חופה לפני השקיעה ואת כל החתונה יעשו אח"כ הלל ראש חודש.

בליל האחרון של חנוכה שזה זאת חנוכה יותר משאר ימי החנוכה.

ת. מוטב אחר השקיעה.

ת. לא שמענו.

ש. אדם שצריך לעשות סעודת מצוה כגון בר מצוה או נשואין וכדומה, האם יש ענין שיעשה זאת בחורף ביום שני אחה"צ דהיינו בליל שלישי יום שנכפל בו כי טוב, יותר משאר הלילות.

ת. לא שמענו.

ש. בחור שהתארס בשעט"מ, האם צריך ליתן שיבדקו לו את התפילין הגם שלא רואה פגם.

ת. טוב שיעשה.

ש. האם יש מעלה להתחתן בתאריך ט"ו באב שמצינו בחז"ל שלא היו ימים טובים כחמשה עשר באב, יותר מתאריך אחר בחודש אב.

ת. כן.

ש. האם יש מעלה להתחתן בימי חנוכה שהם ימים שנעשו בהם נסים לישראל.

ת. אם לא יפריע למצוה.

ש. רוצים לקבוע חתונה בחנוכה אבל יודעים שזה יפריע מאד לאחד הצדדים להדליק נר חנוכה בזמן, כי הם גרים מחוץ לעיר ויצטרכו להדליק בלילה מאוחר, האם עדיף בשביל כך לדחות את החתונה עד אחר ימי החנוכה, האם זה סיבה לדחות את מועד החתונה, או שיעשו בחנוכה וימצאו פתרון להדליק נר חנוכה ע"י שליח או לאחר החתונה.

ת. לא לדחות.

ש. האם יש מעלה לעשות את הנשואין

ש. האם יש מעלה להתחתן בט"ו בשבט או בפורים קטן בשנה מעוברת.

ת. כן.

ש. האם יש מעלה להתחתן בחודש אדר, חודש שנעשה בו נסים לישראל, עד שכתוב לעשות דין עם גוי בחודש זה דבריא מזלי.

ת. כן.

ש. מי שיש לו אפשרות לעשות נשואין או בימים אחרונים של חודש שבט או בתחילת חודש אדר מה יעשה, האם יש עדיפות לחודש אדר חודש מסוגל וימתין כמה ימים או זריזין מקדימין.

ת. כרצונו.

ש. האם מותר לקבוע נשואין אחרי ראש חודש סיון לפני חג השבועות כשיודע שע"ז יצטרך להיות בביתו בליל שבועות ולא יוכל ללמוד כל הלילה.

ת. אין ראוי.

ש. האם מותר לעשות נשואין בעשרת ימי תשובה.

ת. מצוה.

ש. איך מותר לקבוע נשואין בשבוע שחל בו תענית אסתר ויודעים שעל ידי זה יבטלו החתן והכלה את התענית בידם, ע"י שמחת הנשואין. הרי לכאורה נחשב שעושה משהו בידים להפקיע עצמו לפרוש מהציבור כשיגיע התענית אסתר ולא יצטרך לצום.

ת. חייך קודמין.

ש. האם מותר לקבוע נשואין אחרי ראש

ש. אדם שזכה לחתן כמה בנות בשעטו"מ באולם מסוים, ועתה כשעומד לחתן בת נוספת בשעטו"מ, בגלל החובות הגדולים הרובצים עליו, רוצה לערוך את החתונה באולם פשוט וקטן וכל יחסוך לעצמו הוצאות מרובות, אולם הבת הכלה, מתחננת לערוך את החתונה באותו אולם כמו ששאר האחיות שלה התחתנו, שלא רוצה להיות משונה מהן, והחליט האבא שישמע בקולה ולקח על עצמו עוד חובות בגלל לזה העיקר שתהא מרוצה ולא תאמר שהאבא משנה בין הבנות. האם בכה"ג צריך ליתן לאבא כסף מעשר, או שהוא גרם לעצמו הוצאות יתירות אלו שלא כהוגן.

ת. שמע לקולה.

ש. אברכים צעירים ומבוגרים שלומדים ביחד בכולל, ויש ביניהם כאלו שזוכים להשיא את ילדיהם, ומכיון שרוצים לקחת הלוואות לצורך ההוצאות של הנישואין, מבקשים מאברכים הצעירים שיהיו ערבים על ההלוואות, האם אברכים צעירים צריכים לעשות חסד ולחתום ערבות, הגם שמדובר על סכום גדול ואין להם אפשרות לשלם זאת אם יצטרכו חלילה.

ת. אין חייבין.

ש. לגבי נשואין בשנה מעוברת האם יש עדיפות לערוך נשואין באדר ב' יותר מאדר א'.

ת. כן, כמו פורים.

ש. העולם נוהג שחתן וכלה כמה ימים לפני החתונה לא נפגשים כלל. האם יש לזה מקור, ומה הטעם לכך.

ת. המנהג שבוע. (והטעם משום דם חימוד).

חודש סיון לפני חג השבועות כשיודע שעי"ז יצטרך להיות בביתו בליל שבועות ולא יוכל ללמוד כל הלילה.

ת. אין ראוי.

ש. שני אברכים שמחתנים את צאצאיהם כל אחד עם מישהו אחר, וכעת לאותם שני אברכים יש כסף מעשר, האם יכולים לעשות הסכם ותנאי ביניהם שכל אחד יתן את המעשר כספים לחבירו.

ת. כן.

ש. אברך שמחתן את ילדיו ולוקח על עצמו חובות גדולים על מנת לקנות דירה דוקא בעיר עבור צאצאיו ולא רוצה שיגורו מחוץ לעיר, עתה אוסף כספים לצורך זה, האם מותר ליתן לו כסף מעשר, או מכיון שיכול לקנות להם דירה במקומות אחרים רחוקים ושם הדירה יותר זולה ממילא היה לו פחות חובות, א"כ הוא גורם לעצמו להיות בחובות, א"כ אולי אי אפשר ליתן לו כסף מעשר.

ת. לא.

ש. אברך שיש לו חובות וכעת מחתן את בנו באולם יוקרתי בזמן שיכול לחתן באולם פשוט יותר, האם צריך ליתן מעשר כספים לאדם כזה, כי הוא מוסיף לו סתם עוד חובות.

ת. לא.

ש. באופן שמתבייש לערוך את החתונה לבנו באולם פשוט מפני הסובבים ולכן מקיים את החתונה באולם יותר יקר וזה גורם לו להוצאות מרובות, האם מותר ליתן לו מעשר.

ת. כן.

- ש. האם אפשר שיכתבו החתן והכלה מכתבים זה לזה בימים אלו.
- ת. אפשר.
- ש. האם יכולים לשוחח בטלפון בימים אלו.
- ת. אין ראוי.
- ש. חתן וכלה בתוך שבוע לפני החתונה שנוהגים לא להיפגש ורוצים לכבדם בברית להיות קוואטר, האם שיקחו זאת או עדיף שלא יפגשו.
- ת. לא.
- ש. חתן וכלה שלא נפגשים בשבועיים שלפני הנישואין ולפתע באחד מהימים האלו נפגשו באקראי בדרך וכדומה, האם צריכים לקצר בדיבור ע"י אמירת שלום וכדומה כמה שפחות לדבר או יכולים לדבר מה שמוכרחים.
- ת. לקצר.
- ש. החתן היה בדרכו לדירה לפני החתונה בימים שלא נפגשים כלל, ולפתע רואה את הכלה שגם היא בדרכה לדירה להניח שם חפצים, האם החתן ישנה בדיבורו ויאמר לה שהוא בדרך למקום אחר, או שיכול לעזור לה לקחת החפצים לדירה.
- ת. מה שפחות.
- ש. נפגשו באקראי באוטובוס בימים שלפני החתונה, האם החתן צריך לרדת האוטובוס מיד שאפשר ע"י שיאמר לה שלום ותו לא, או יכולים להמשיך בנסיעה כל אחד למקומו.
- ת. מה שיכול לברוח.
- ש. מדוע נוהגים שהכלה לפני החתונה נותנת לחתן טלית.
- ת. לרמז לנישואין.
- ש. היום שנוהגים שמשפחת הכלה שולחים לחתן טלית לפני החתונה, האם כיון שכך המנהג זה מחייב את כולם לנהוג כן.
- ת. א. אין חיוב.
- ב. הכל כמנהג המדינה.
- ש. האם ראוי שצד הכלה שנותן טלית גדול לחתן לפני החתונה יתנו לו שני טליתות, אחד לשבת ואחד ליום חול, או די בטלית אחת לרמז בזה שמזמן הנישואין צריך להתעטף בטלית גדול.
- ת. כרצונם.
- ש. קופת צדקה שעוזרים לצד הכלה בהוצאות של החתונה, האם צריכים ליתן להפ גם כסף לשלוח טלית לחתן.
- ת. כרצונם.
- ש. בהלכה נזכר שחפץ ששווה הרבה כסף מברכים עליו שהחיינו כשקיבל כסף חדש. ואם זה טוב לשני אנשים ביחד מברכים הטוב והמטיב. יש לעיין כיצד יברכו חתן וכלה מאורסים לפני הנישואין באופן שהכלה קיבלה חפץ יקר מאד וזה טוב ושמחה עבור הכלה והחתן כאחד, האם יברכו הטוב והמטיב כי למעשה שמחים שני אנשים בחפץ הזה, או מכיון שעדיין לא היו נשואין, אינם אפילו כשותפין כי אם שני אנשים נפרדים, ויצטרך כל אחד לברך רק שהחיינו הגם ששניהם שמחים, ומדובר בחפץ שמיועד אח"כ לשניהם.
- ת. ימתינו עד החתונה.
- ש. האם שייך לומר שמצד חלק הממון

וקיבל סכום כסף גדול מכמה אנשים, האם המקבל צריך לברך הטוב והמטיב.

ת. לא נהגו. יא

ש. חתן וכלה מאורסים שזכו שההורים קנו להם דירה, האם יברכו הטוב והמטיב כי זה טובה לשניהם, ומתי יברכו ברכה זו.

ת. כשיכנסו ויקבעו המזוזות. יב

ש. באיזה מרחק צריך להרחיק שלא יגורו חתן וכלה בסמיכות לבית של הורי הכלה.

ת. יפסיק בית.

ש. הגמ' ביומא יב' ע"א אומרת אמר אביי שמע מינה אורח ארעא למישבק איניש גולפא ומשכא לאשפיזיה. האם ראוי לנהוג כן מהלכות דרך ארץ, כגון בחור מאורס שמגיע לשבת להיות אצל הכלה לפני החתונה בין האירוסין לחתונה, והולך לישון אצל שכן בדירה הסמוכה, האם יצטרך ליתן מתנה כל שהיא בכל פעם שמגיע להתארח אצל השכנים האלו, מדינא דגמ' להשאיר משהו למארח, וכן כלה שמגיעה בין האירוסין לחתונה לביתו של החתן, והולך לישון אצל שכנים בשבת, שתצטרך להביא מתנה.

ת. ראוי לתת.

ש. האם מועיל שהחתן והכלה שמתארחים אצל השכנים בכל פעם שבאים זה לזה בשבת, שיתנו פעם אחת מתנה יקרה ויאמרו למארח שזה עבור הטירחה בעד

שבגוף החפץ, נחשב הדבר היקר שקיבלה הכלה כחפץ ששייך לשניהם כאחד הגם שהם עדיין רק מאורסים, אבל קיבלה את החפץ היקר הזה בגלל שהתארסה עם החתן וזה מיועד עבורו ג"כ, ומצד החפץ יש גם לחתן חלק בזה והרי הם כשותפין ושפיר יכולים לברך הטוב והמטיב.

ת. אין לו טעם.

ש. חתן וכלה שקיבלו סכום גדול של כסף כחמשת אלפים שקלים מסבא וסבתא וכדומה על מנת שיקנו לביתם מוצר יקר מאד, האם צריכים לברך שהחיינו או הטוב והמטיב כשמקבלים את הכסף לידם, או מכיון שזה מיועד לקנות את המוצר המיוחד, יברכו רק אח"כ כשיקנו את המוצר.

ת. אח"כ.

ש. חתן וכלה שקיבלו כסף מאנשים כמתנה לחתונה על מנת שיקנו לעצמם כלים שצריכים לבית לפי ראות עיניהם, האם צריכים להפריש מעשר ממעות אלו, הגם שמיועד לצורך מסוים.

ת. ראוי.

ש. מחותנים שקיבלו כספים מאנשים על מנת שיוכלו לכסות את ההוצאות הכספיות שהוציאו לחתונה, האם צריכים המחותנים להפריש מעשר מהמעות שקיבלו.

ת. ראוי.

ש. אדם שחיתן אחד מילדיו בשעטו"מ

יא. אולם הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א אמר לי בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שצריך לברך באופן שיאמר לאשתו כדי שישמחו שניהם.

יב. עיין להורות נתן ח"ב סימן יב'.

שחיתן כבר כמה מילדיו בשעטו"מ באולם מסוים, והיה מאד מרוצה, וכעת רוצה להשיא עוד ילדים, רוצה לעשות את החתונה באולם אחר, באופן ששניהם באותו עיר, האם נאמר לו שלא ישנה ממקום שהיה רגיל וצריך לעשות את שאר החתונות באותו אולם שהיה רגיל.

ת. לא ישנה.

ש. הזמין בני משפחתו להשתתף בשבת שבע ברכות, ודואג להם לדירות בשבת, האם צריך להשתדל שכל אורח שמגיע יקבל את הדירה ששם כבר היה רגיל לשבות בשאר השמחות כשהיה מגיע, באופן שאותם דירות פנויות לאירוח, או שיכול לשנות.

ת. אם יכול.

ש. אם יש ענין מצד דרך ארץ להשתדל לעשות את כל השמחות שלי באותו אולם שהיה כבר רגיל לעשות שם שמחות כאכסנאי שלא ישנה ממקום האכסנאי שלו, האם זה גם באופן שכעת בעל אולם שמחות אחר מציע לו מחיר זול יותר.

ת. כנ"ל (והכל לפי הצורך).

ש. מי שנוסע למנוחה לנפוש בצפון באיזה דירה, וכעת באותה עיר הציעו לו דירה יותר טובה, האם צריך ללכת דוקא לדירה שכבר היה בה פעם כדי לא לשנות מאכסנאי שהיה רגיל בה.

ת. ראוי.

ש. חתונה בליל ל"ג בעומר, האם מותר לחתן להסתפר בל"ג בעומר לפני החתונה, ומה הדין שאר המשפחה.

ת. כמדומה שמקילין.

אותם שבתות שנצטרך שיארח את החתן או הכלה ולא יצטרכו עי"ז ליתן בכל פעם מתנה מועטת, או שעדיף בכל פעם שמתארחים ליתן מתנה בפני עצמה.

ת. לא מועיל.

ש. באופן שהבחור המאורס בא לשבת להיות אצל הכלה ודאגו לו הורי הכלה שישן אצל שכן, על מי מוטל מהלכות דרך ארץ להביא מתנה אם צריך למארח, האם זה מוטל על הורי הכלה שהם ביקשו את הדירה וזה לצורכם, על מנת שהחתן יגיע אליהם, או שזה מוטל על החתן, כי סוף סוף הוא נהנה מהדירה ששם נתארח בשבת.

ת. על שניהם.

ש. באופן שהורי הכלה ביקשו מהשכן שאם הוא יכול שיביא להם את הדירה לשבת עבור החתן שמגיע אליהם לשבת לפני החתונה וישן בדירה של השכנים, והחתן לא הביא מתנה כל שהיא לבעלי הדירה ששם התארח וישן, האם הורי הכלה צריכים ליתן מתנה במקום החתן.

ת. יתכן.

ש. מדוע מותר למארח לקבל מתנה מהאורח שהתאכסן בביתו, ולא יהא חסרון של שונא מתנות יחיה.

ת. זה תשלומין.

ש. מצינו בחז"ל בערכין טז' ע"ב שאורח לא ישנה מהאכסנאי שהיה רגיל להיות שם, כמו שמצינו אצל אברהם אבינו שחזר להתאכסן באותם אכסניות שישן בפעם הראשונה. לפי"ז יש לעיין האם דין זה רק באכסנאי, או גם בשאר דברים, כגון מי

שבת עליה לתורה.

ש. בשיבות נוהגים שחתן בשבת האחרונה שלו בשיבה מקבל עליה ושרים לו לרגל שעוזב את הישיבה, ושבווע אח"כ לא יהא כאן כי אם בבית הכנסת ששם יעלה לתורה לפני החתונה. האם יש חיוב לעשות כן לתת לו עליה בשבת האחרונה שהוא בשיבה, מדין שעוזב את עירו ועובר למקום אחר, כמו בנוסע למדינה אחרת.

ת. מצוה.

ש. בשיבות נוהגים לתת עליה לחתן בשבת האחרונה שלו בשיבה ומזמרים לו בדיוק כמו בשבת עליה לתורה, האם מותר לשיר כן בשבת בימי ספירת העומר.

ת. כן.

ש. האם מותר לשיר כן בשבת חזון לחתן שעוזב את הישיבה ומתחתן אח"כ בבין הזמנים של חודש אב ויותר לא יתפלל בשיבה.

ת. כן.

ש. בשבת עליה של חתן לפני החתונה, יש נוהגים לזמר לחתן בשעה שמוליכים אותו מביתו לבית הכנסת, כיצד הדין בשבת חול המועד סוכות כשעולה לתורה והחתונה לאחר סוכות, מצד אחד אלו שצריכים ללוותו מביתו, צריכים להשכים לצאת מהסוכה ומפסידים המצווה של ישיבה בסוכה, מצד שני הולכים ללוות חתן, מה יעשו, האם בשביל לזמר לחתן יפסידו ישיבה בסוכה.

ת. יכולים.

ש. האם שייך לומר להם שמותר להם לצאת מהסוכה לצורך ללוות החתן בשבת עליה לתורה לפני החתונה מביתו לבית

הכנסת, הגם שמפסידים מצות ישיבה בסוכה, מצד תשבו כעין תדורו וגם מצוות חסד.

ת. מותר.

ש. האם שייך לומר שלא יצאו מהסוכה ללוות את החתן מביתו לבית הכנסת, כי כעת עוסקים במצוה ופטורים ממצוה אחרת, ולא עוד, יש כאן בעיה של אין מעבירין על המצוות.

ת. אין צריך לזה.

ש. שבת שלפני החתונה נקרא שבת שמזמרים לו, האם הכוונה לזמר כשבא מביתו לבית הכנסת או במה ששרים לו לאחר שעלה לתורה.

ת. שניהם.

ש. מדוע לא נוהגים כ"כ לשיר לחתן בשבת כשבא מביתו לבית הכנסת.

ת. לא רואים.

ש. בשבת שלפני החתונה שבו עולה החתן לתורה, נקרא שבת שמזמרים לו כשלוקחים אותו מביתו לבית הכנסת. האם די שישירו לו לפני שנכנס לבית הכנסת כדי לא להפריע לשכנים ע"י השירה מביתו עד הבית הכנסת.

ת. אין לחוש.

ש. בשבת חזון בערב תשעה באב, האם מותר לזמר לחתן לפני החתונה כשלוקחים אותו מביתו ובבית הכנסת לאחר עליה לתורה.

ת. א. קצת.

ב. פחמע"ד (פוק חזי מאי עמא דבר).

ש. יש בתי כנסיות שנוהגים שבשבת עליה לתורה לפני הנישואין, מכבדין את

גדול, ובזה רומזים לחתן, כמו פתיחת הארון זה עת רצון כי הולכים כעת לקרוא בתורה, גם החתן הזה שעד עתה היה שרוי בלא תורה, כעת שנושא אשה ומתחיל להיות שרוי עם תורה, זה ודאי עת רצון גדול, כי כעת שרוי בעמל התורה מכאן ואילך, ועליו לבקש בימים גדולים אלו של השבע ברכות סיעתא דשמיא שיעמול בתורה בלא מפריעים כל ימי חייו.

ת. אולי.

ש. האם אפשר לומר עוד טעם, באים לרמוז לחתן, כמו שהספר תורה שמור במקום קדוש ואי אפשר להניחו בביזיון, כך כשהחתן עתה מתחיל להיות שרוי בתורה, מתחיל דף חדש בחיים, עליו לדאוג שהתורה תהיה בבית קדוש, כדי שהשכינה והתורה שלומד אכן תשכון בו, שעליו לדאוג שהבית יהא כארון קודש, להוציא את הספר תורה שבקרבו לא ללא מקום, כי אם במקום קדוש, וממילא גם לשמור על עצמו שהוא כנרתיק לתורה שעמל.

ת. יתכן.

ש. כשקוראים לחתן לעלות למפטיר בשבת שלפני החתונה, אומר הגבאי יעמוד פלוני וכו' מפטיר חזק. מה הענין שאומרים "חזק".

ת. לחזק את העולה.

ש. נוהגים ליתן לחתן בשבת שלפני הנישואין עליה לתורה מפטיר. וכן מי שיש לו באותו שבוע ייארציט נוהגים ליתן לו מפטיר. כשיש חתן וייארציט, מי יקבל את המפטיר.

ת. חתן.

החתן שיעלה וישב במזרח ליד הרבנים, מה הטעם בזה.

ת. החתן כמלך.

ש. יש מקומות שנוהגים להושיב את החתן במזרח ליד הרבנים בבית הכנסת, בשבת שבע ברכות מפני כבודו כמלך שראוי לכבוד. באופן שיש חתן שמתבייש לשבת שם והגבאים מבקשים ממנו שכך זה מנהג המקום, האם יכולים להכריחו שישב במזרח או שאין צורך, ורצונו זהו כבודו עתה הגם שבבית הכנסת נוהגים בדרך כלל אחרת.

ת. ראוי שיסכים.

ש. יש בתי כנסיות שבשבת עליה לתורה לפני הנישואין נוהגים להושיב את החתן במזרח ליד הרבנים. האם אפשר לומר בס"ד טעם לשבח במנהג זה, שהרי מצינו בחז"ל שהשרוי בלא אשה שרוי להיות עמל בתורה, יזכה לעמוד במחיצת הרבנים גדולי תורה, לשבת במזרח לא מצד כבוד אלא מפני כבוד בלא תורה. ומהנשואין מתחיל החתן להיות שרוי בתורה, ובאים לרמוז ולהראות לו, שאם אכן יזכה לנצל את השאיפה התורה שיעמול, ורוצים לזרוזו שיעסוק ויקבל על עצמו עול תורה.

ת. אולי.

ש. מדוע נוהגים בהרבה מקומות לכבד את החתן להוציא הספר תורה מארון קודש חוץ מעצם העליה לתורה, הן בשבת שלפני הנישואין והן בשבת שבע ברכות.

ת. א, משום שמחה.

ב, תרי מצוות.

ש. האם אפשר לפרש טעם בזה, ידוע בשם הזוהר שעת פתיחת הארון זה עת רצון

ש. כשיש חתן לפני החתונה שצריך לקבל עליה לתורה מפטיר, ויש גבאי של הבית הכנסת שיש לו ייארצייט באותו שבוע ומתעקש שרוצה דוקא מפטיר ושיתנו לחתן עליה אחרת, מה לעשות.
ת. כנ"ל.

ש. מדוע בשבת שלפני הנשואין נוהגים לתת לחתן עליה לתורה דוקא מפטיר, האם בגלל שמזמרים לו לאחר שעולה לתורה, עדיף שלא יהא באמצע קריאת התורה, או טעם אחר.

ת. אולי לא יודע לקרות בתורה שזה הרוב.

ש. לכאורה תמוה, הרי יש בעל קורא שקורא לכל מי שעולה לתורה, ולא החתן קורא, א"כ מה הענין לעלותו למפטיר דוקא.
ת. כך היתה התקנה.

ש. ראיתי מביאים בשם הרב שליט"א מקור לזריקת סוכריות כשהחתן עולה לתורה, מדברי הגמ' בכתובות יז' ע"ב דרדוגי משחא ארישא דרבנן. מדוע הרב שליט"א לא ציין לסוגיא בברכות שמושכין יין וכדו' לפני חתן וכלה ואין בזה ביזוי אוכלין כי עושים כן לכבוד שמחה.

ת. שם זורקין.

ש. נוהגים שהחתן עולה לתורה בזמנינו

הן בשבת שלפני הנשואין והן בשבת שבע ברכות. מדוע אבל נוהגים לזרוק ממתקים על החתן רק כשעולה לתורה לפני הנשואין, מסברא החיוב לשמחו זה באמצע השבע ברכות, א"כ שיזרקו עוד פעם גם כשעולה לתורה בשבת שבע ברכות, ובפרט שכל פעם מתפלל במקום אחר, בתחילה בבית כנסת של אביו ובשבת שבע ברכות בבית כנסת של אבי הכלה.

ת. תחלת השמחה.

ש. מה הטעם שנוהגים לזרוק ממתקים וכדומה בשבת עליה לתורה על החתן לפני החתונה.

ת. שמחה י.

ש. האם בית כנסת יכול לתקן שלא יזרקו ממתקים על חתן לפני הנשואין לאחר עליה לתורה כי זה מלכלך את בית הכנסת, ושרק יחלקו שקית עם ממתקים בגמר התפילה וכך ישאר בית הכנסת נקי וגם יהא ריבוי שמחה.

ת. אין לשנות מנהג ישראל.

ש. מי שמתחתן בשבוע שחל בו פורים, ושבת עליה לתורה יוצא בשבת פרשת זכור, כיצד הדין במשפחה שלא רוצה לערוך את העליה לתורה בשבת פרשת זכור בגלל שיכול לצאת שע"י ריבוי המשתתפים בשמחה עם הילדים, לא ישמעו היטב את

יג. אפריון לשלמה לג"ר יהודה אריה דינר שליט"א במהדורה החדשה עמוד נא' הערה טו' מביא טעם לזריקת ממתקים בשעת עליית חתן לתורה, ששמע משום שהחתן מפחד מי יודע מה יקבל מאשתו זכה עזר כנגדו לא זכה וכו'. לכן זורקים לו ממתקים בשעת עלייתו לתורה לומר לו שאם הוא מקבל עליו עול תורה ויעשה "עלייה" בתורה, אז יקבל רק דברים מתוקים, להיות לו עזר כנגדו.

בחבורת חידושי תורה משכן שלמה ח"ח עמוד נב' ראיתי שמביאים בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שהמקור לזריקת סוכריות כשהחתן עולה לתורה הוא מהגמ' בכתובות יז' ע"ב דרדוגי משחא ארישא דרבנן. וחתן בר מצוה זה סירכא דחתן.

הקריאה ויפריעו לכל הציבור, האם יכולים להקדים את השבת עליה לתורה לשבוע קודם.

ת. כרצונם.

ש. האם בית כנסת יכול לעשות תקנה שלא עורכים עליה לתורה בשבת זכור, כי ריבוי המשתתפים מפריע להקשיב הקריאה ובפרט ע"י הילדים שמחכים לממתקים.

ת. יכולים.

ש. בחור ביישן שלא רוצה שישירו לו בעת שעולה לתורה ולכן עולה לתורה בבית כנסת צדדי ושקט בלי שידעו מזה כי אם הוא ומשפחתו בלא להזמין כלל אפילו הורי הכלה, האם שפיר למעבד הכי.

ת. לא.

ש. חתן בשבת שלפני החתונה שהעלו אותו באמצע שבעה קרואים, כי יש אדם אחר שעולה למפטיר, והציבור ניגש לאחל מזל טוב לחתן כששרים לו לאחר עלייתו לתורה, האם יש ענין להחמיר לא לגשת לאחל מזל טוב כי זה בתוך השבעה קרואים ואין להפסיק בין גברא לגברא, או שזה לכבוד החתן ואפשר להקל.

ת. מותר.

ש. העולם מביא מקור לשבת עליה לתורה לפני הנישואין מדברי הפרקי דר"א פרק יז' וז"ל "ראה שלמה שמדת גמ"ח גדולה לפני המקום וכשבנה בית המקדש בנה ב' שערים א' לחתנים ואחד לאבלים ולמנוודים והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבין בין שתי שערים הללו, והנכנס בשער חתנים הי ויודעים שהוא חתן והיו אומרים לו השוכן בבית הזה וכו' משחרב בית

המקדש התקינו שיהיו חתנים וכו' הולכים לבתי כנסיות ואנשי המקום רואים את החתן ושמחים עמו".

לכאורה צ"ב מה הראיה משם לענין שבת לפני הנישואין, הרי בפשטות מדובר שם על שבת שבע ברכות לאחר הנישואין דומיא דאבל ל"ע שהוא בתוך ימי האבילות, כך מדובר כשהוא כבר חתן ולא בשבת שלפני הנישואין שעדיין הוא לא חתן.

ת. היינו הך. (שמחה).

ש. עוד צ"ב, מנין לנו שחז"ל בפרקי דר"א מדברים על כך שהחתן היה עובר בשבת וכך בירכוהו, אולי מדובר שעברו בשערים האלו ביום חול, שהרי בשבת לא לובשים בגדי אבילות, ועד כמה שבאבל מדובר ביום חול, אולי גם אצל חתן מדובר ביום חול ולא בשבת.

ת. יתכן.

ש. העולם מביא מקור לשבת עליה לתורה לפני החתונה מפרקי דר"א שאומר שהיה בבית המקדש ב' שערים, בשער אחד עברו החתנים ובשער השני אבל ל"ע ומנוודה והעם בירכו כל אחד. האם החתנים עברו כן בשער המיוחד רק בשבת או גם ביו"ט.

ת. אצלו זה יו"ט.

ש. מי שמחתן בשבוע שחל בו שמחת תורה, האם אפשר שיעשו את העליה לתורה בשמחת תורה ולא בשבת חול המועד סוכות, או שצריך דוקא בשבת כי כל ההשפעה מתחילה משבת.

ת. רק בשבת.

ש. הרב שליט"א כתב לי שאין לעשות עליה לתורה לחתן בשמחת תורה כי אם

בתורה ולא יעסקו בפרנסה, יהא יותר שפע ושמחה בעולם.

ת. אולי.

ש. נשים זרקו ממתקים בשבת עליה לתורה על החתן ונשבר בשוגג המנורה בבית כנסת ע"כ, האם צריכים לשלם.

ת. לא.

ש. כשזרקו כמה נשים ממתקים ועתה לא יודעים מי גרם בשוגג שישבר על ידה המנורה של בית כנסת, האם מספק כל אשה צריכה לשלם, או יאספו את הכסף מכל הנשים שזרקו ויתכן שהם שברו.

ת. א"צ לשלם.

ש. חבר של חתן שהשתתף בעליה לתורה לפני הנשואין זרק בחוזקה מרוב שמחה ממתק ושבר בשוגג משקפיים של אחד המתפללים, האם צריך לשלם, או מכיון שזה ע"י שמחה פטורים מלשלם כי גם נעשה בשוגג.

ת. פטור.

ש. מהו המקור והטעם שנוהגים שחתן בשבת שעולה לתורה לפני הנישואין, עושים קידושא רבה לאחר התפילה לכל המתפללים.

ת. משום שמחת חתן.

ש. מי שאין לו כסף וכדו', רוצה לעשות קידושא רבה בביתו לכמה אנשים בודדים, האם אפשר.

ת. יכול.

ש. תוס' בפסחים קא' ע"א בד"ה דאכל ושתו וגנו בבי כנישתא מביאים בשם הירושלמי שהגם שאסור לאכול בבתי כנסיות ואין לשתות, מ"מ אכילה ושתיה של מצוה

בשבת. לכאורה צ"ב, עד כמה שהמקור לעליה לתורה הוא מהפרקי דר"א שהיה ב' שערים ובשער אחד היה נכנס החתן, מסתמא היה נכנס הן בשבת והן ביו"ט והן בחול, א"כ כמו שעושים עליה לתורה בשבת, שיעשו ביו"ט.

ת. רק בשבת עושין.

ש. האם אפשר לדחות בס"ד, שגם אם החתנים עברו בשער המיוחד להם גם ביו"ט, עדיין עליה לתורה עושים רק בשבת, כי מהמקור בפרקי דר"א רק לומדים שיש ענין לברך את החתנים, אבל מתי לעשות בדיוק כבר לא לומדים, כי יתכן ששם נכנסו בשערים אפילו ביום חול, ומסיבה אחרת עושים עליה לתורה בשבת בצירוף הפרקי דר"א, כי ההשפעה של כל השבוע כבר מתחיל משבת, לכן רצו שאת הברכות שנהגו בזמן בית המקדש, יברכו את החתן בשבת עליה לתורה, אבל עד כמה שיו"ט לא משפיע על כל השבוע כי אם שבת, לכן דוקא בשבת יש עליה לתורה.

ת. אולי.

ש. האם יש טעם למנהג ישראל מדוע נשים נוהגות לזרוק את הממתקים בשעה שהחתן עולה לתורה ולא הגברים זורקים.

ת. כי עסוקים בתפילה.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, כשהחתן עולה לתורה רומזים לו, כעת שהולך להיות שרוי עם אשה וממילא שרוי בתורה, הרמז הוא שכל שהוא יעסוק בתורה, הנשים יעשו את החלק שלהם לדאוג לו למה שהוא צריך לאכול, ומשמים יפרנסו אותם בשפע של פרנסה, לכן נהגו שהנשים זורקות ולא הגברים, כדי שכלל שהגברים יעסקו יותר

מותר, כמו שאכלו בקידוש החודש. וגם עכשיו מביאים תוס' שנוהגין לשתות כוס של הבדלה וברית מילה. האם לפי"ז יכול להחשב הקידושא רבה של החתן כסעודת מצוה של קידוש החודש ויהא מותר לעשות הקידוש בתוך בית הכנסת.

ת. כן.

ש. מצינו בחז"ל שחתן בוצע בראש. כיצד הדין בסעודה שעושים לכבודו בשבת בבוקר לאחר עליה לתורה שקודם הנשואין, האם ראוי שיבצע ראשון הגם שעדיין הוא לא חתן.

ת. ראוי.

ש. השומע קידוש בשבת בבוקר בבית הכנסת ואוכל שם מזונות ואח"כ בא לביתו להוציא בני ביתו בקידוש, האם בברכת הגפן שעושה בביתו רק להוציא אחרים, גם פוטר שאר משקין, או עד כמה שאין זה יין שבא אצלו לצורך סעודה, לא יפטר בזה שאר משקים כי אם בברכת המוציא.

ת. אם מכזין לפטור לכאורה פוטר.

ש. המקדש שכבר יצא ידי קידוש בשבת ואוכל מזונות וחוזר אח"כ לקדש לבני ביתו, האם ברכת המזון פוטר מברכה אחרונה על היין, או שכיון שאצלו אין הקידוש כחלק מן הסעודה, שהרי כבר קידש מקודם לכן, מחויב בברכה אחרונה על היין ואין ברכת המזון פוטר.

ת. מסתבר שאין צריך.

ש. מצוי בבית הכנסת בשבת בבוקר כשיש קידושא רבה לרגל איזה שמחה, שקוראים לאחד מהאנשים לבוא לעשות קידוש בעזרת נשים להוציאן ידי קידוש. האם יכול אדם אחד לעשות כמה פעמים קידוש לנשים שעדיין לא שמעו, גם באופן שאינו מברך אחרונה אחרי כל שתיית יין, כי בכוונתו בכל פעם שמברך הגפן זה להוציא נשים, או עד כמה שהגפן בבוקר אין זה ברכת המצוות כי אם ברכות הנהנין, לא יוכל לברך כמה פעמים הגפן להוציא אחרים, כל עוד לא בירך ברכה אחרונה על היין.

ת. שיכוין לפטור. יי.

יד. בספר דרור יקרא עמוד שעא' הביאו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שסובר שמי שאינו בר חיובא לא מוציא ידי חובתו עד כדי שבעל שכבר יצא ידי קידוש לא יכול להוציא את אשתו.

וכן כתב לי הגאון ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאם אינו יוצא ידי חובת ברכת הגפן אינו יכול להוציאם.

לפי"ז צריך לדעת איך אפשר לבקש מאיש שכבר שמע קידוש ועדיין לא בירך ברכה אחרונה שילך לעשות קידוש בעזרת נשים, הרי הוא כבר נפטר בברכת הגפן מקודם ואינו חייב עתה.

אולם בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נא' ראיתי שהאריך בכל זה שיכול להוציא אחרים גם ידי ברכת הגפן אף כשהוא לא צריך לכך כגון שהוא בתוך הסעודה ושאחד מהם ישתה שיעור מלא לוגמיו.

נעתיק את מה שכתב לי בענין הזה הגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א "אחדשת"ה באהבה, הנה התבוננתי מעט בשאלתכם המחוכמת אודות מי שכבר קידש על היין והיה בדעתו לשתות עוד יין ועתה נתבקש על ידי הנשים לקדש עבורם ונטל כוס יין ובירך על הגפן להוציאם ידי קידוש ושתה הוא עצמו מאותו היין והן לא שתו מאומה ממנו האם שפיר דמי למיעבד הכי והאם יצאו באופן כזה ידי חובת מצות קידוש או לאו.

ולכאורה נראה דיש בזה משום חשש ברכה לבטלה, דהנה המברך עצמו אינו זקוק לברכה זו דהרי מותר לו

לשותות על סמך ברכה קמייתא דבירך מעיקרא, וגם השומעים אינם שותים על סמך אותה ברכה א"כ נמצאת שהיא ברכה לבטלה, ובשלמא אם היתה ברכתו מוציאה אותם ידי חובת ברכת הנהנין והן היו שותות על סמך ברכה זו בודאי דהוי שפיר דמי, ואפילו אם הוא עצמו לא היה שותה כלל, דהרי נקטינן בשו"ע או"ח סימן רע"ג דברכת בורא פרי הגפן דצפרא נהי דביסודה היא כברכת הנהנין מ"מ דינא הוא דיצא מוציא, כיון דחובה היא ואינה ברכת הרשות, אבל כיון דהן אינן שותות על סמך אותה ברכה והוא אינו יוצא בברכה זו א"כ הו"א לה ברכה שאינה צריכה וכלבטלה דמיא ואינן יכולות לצאת בה ידי חובת קידוש, כך היה נראה בהקשפה ראשונה.

אלא דלענ"ד יש מקום לדון ולומר דכיון דבברכת בורא פרי הגפן דצפרא תרתי מילי איכללו בה, הן דין ברכת המצוה דנפקי בהו ידי תקנת חכמים דקידוש על היין בצפרא דשבתא והן ברכת הנהנין שלפני השתיה. (ובקידוש הלילה הוי ברכת היין רק ברכת הנהנין גרידא וכפי שהארכתי בזה בס"ד בסדר קידוש והבדלה – שביבי אש בהרחבה). וכיון שכן יתכן לומר דשפיר נפקי הנשים בברכה זו עכ"פ את ידי חובת ברכת המצוה דפתיך בהא ברכה, וכשם דמיסתבר דבכל קידוש על היין בצפרא נפקי השומעים אפילו אותן שלא שתו מן היין מאומה (ודלא כהמחמירים בזה) דהכי משמע מפשטות סתימת ההלכה, אלמא דניתן להפריד וליטול מברכה זו רק את חלק ברכת המצוה דאיכלל בה ודו"ק היטב.

והנה לכאורה מצינן למימר דלצורך האי חלק דברכת המצוה לא בעינן שיצא מאן דהוא בברכה זו ידי חובת ברכת הנהנין וסגי במה שבמציאות איכא כאן מעשה שתיה מדינא דהמקדש צריך שיטעום שזה דין מיוחד בדיני קידוש שצריכה להיות סמוך לטעימת יין, וכיון שכן לכאורה מצינן למימר דכיון דמעשה קידוש יש כאן על ידי הברכה והשתיה הסמוכה לה, וממילא שפיר מצו נפקי השומעים ידי מצות הקידוש כדין ברכת המצוה דמהני למיפק בה, אף שאיננו מועיל למברך אלא לשומעים בלבד.

ברם כבר הארכתי במקום אחר בס"ד בדין מי שבירך על היין בצפרא מקמי הסעודה או באמצע הסעודה ושכח לגמרי לקדש על היין, וברכה זו היתה לשם הנאת שתיית גרידא, מה יעשה בכדי לתקן את אשר עיוות ולהשלים את מצות ברכת הקידוש דצפרא.

ונאמרו בזה כמה דרכים, אית מאן דסבר דבכה"ג עליו להפסיק סעודתו ולברך ברכת המזון ואחר כך לקדש על היין ולקיים דין קידוש במקום סעודה. ויש אומרים דבכה"ג הוי לה מעוות שאינו יכול לתקן דעיקר מצותה היא לכבד את השבת בברכה חשובה לפני הסעודה. ויש מי שאומר שיטול כוס יין באמצע הסעודה ויברך עליה ויקיים בכך מצות הקידוש. (ודעת הגרשז"א היא ליטול כוס יין ולא לברך עליה ברכת היין אלא לומר פסוקי ושמרו ועוד לכבודה של השבת וצ"ע בזה).

והנה מאן דסובר לברך על הכוס באמצע הסעודה טעמו הוא דהוי כמו דינא דארבעה כוסות בליל פסח דהוי מצוה באנפי נפשה נברך עליה ברכה בפני עצמה, והכא נמי כיון דהוי מצוה בפני עצמה ראוי לבר עליה ברכה חדתא. יעוייין היטב בשו"ת שאילת שאול ח"א וכו' וכבר הארכתי שם לפקפק בדבר זה.

ובאמת הרי חזינן להדיא במי שבירך על היין מבעוד יום וקידש עליו היום דנקטינן דפורס מפה ומקדש על היין ואינו מברך על היין ברכ הנהנין משום דכבר בירך בתחילת סעודתו וכדאיתא בשו"ע או"ח סימן רע"א ס"ג וכו'. ומוכח להדיא דלא אמרינן דהמצוה דקעביד על הכוס מחייבת ברכה חדתא.

אולם לדרכינו יתכן לומר דדוקא בלילה דעיקרה של הברכה היא ברכת הנהנין התם הוא דאמרינן דאין מקום לברכה זו כיו דכבר יצא ידי חובת הנהנין בברכה קמייתא, אבל לענין קידושא דצפרא דבברכה זו פתיך בה דין ברכת המצוה היה מקום לומר דשפיר יוכל באמת לברך על הכוס מדין ברכת המצוה דפתיך בה, וכיון דבפועל הרי ישתה מיד לאחר הברכה הוי לה שפיר מעשה קידוש מעליא ואין כאן סרך ברכה לבטלה כיון דנפקי בה ידי ברכת המצוה דמצות קידוש בבוקר.

הרם לקושטא דמילתא אין נראה לומר כן דאפשר להפריד את הברכה ולחלקה לשנים ולצאת רק את חלק

ועדיין לא בירך ברכה אחרונה, האם יכול המקדש שבירך כבר להוציא אחרים שעדיין לא שמעו קידוש באופן שהם לא שותים כלל מהיין, והוא מצד עצמו מותר לו לשתות יין כבר ממקודם בלא ברכה זו עתה.

ת. לכאורה יכול.

ש. אם קידוש של שבת בבוקר זה רק ברכת הנהנין, האם אפשר להוציא ידי נשים באולם בחובת קידוש כשלא שותים מהיין כי אם המקדש בלבד.

ת. לכאורה אפשר וטוב שיטעמו.

ש. שכח בעל המחיה לומר לפני סיום הברכה רצה והחליצנו ביום השבת הזה, האם יחזור לומר רצה או שיסיים הברכה בלי שיתקן כלום.

ת. יחזור לומר רצה. טו

ש. מי שעשה קידוש בשבת בבוקר וכבר בירך ברכה אחרונה, וצריך עתה להוציא נשים ידי קידוש, האם יכול להוציאם הגם שאצלו זה ברכת הנהנין ואילו אצל הנשים זה ברכת המצוות באופן שהן לא שותות אח"כ כלל מהיין.

ש. אם צריך לברך ברכה אחרונה על היין לפני שרוצה לברך שוב הגפן להוציא נשים בקידוש, האם יש כאן ברכה שאינה צריכה, שהרי הוא לעצמו לא צריך את הברכה אחרונה, כי לא גמר לשתות ולאכול בקידוש או עד כמה שרוצה להוציא אחרים ולכן מברך ברכה אחרונה, לא נחשב לברכה שאינה צריכה.

ת. לכאורה אין ראוי לעשות כן.

ש. קידוש בשבת בבוקר שמברכים בו רק הגפן, האם זו ברכת המצוות או רק ברכת הנהנין בלבד או שניהם כאחד גם ברכת המצוות וגם ברכת הנהנין.

ת. שניהם.

ש. אם קידוש של שבת בבוקר שמברכים רק הגפן זה רק ברכת הנהנין, האם אפשר להוציא אחרים כשהם לא שותים מיין זה כלום כי אם המקדש.

ת. אפשר.

ש. אם קידוש בשבת בבוקר זה רק ברכת הנהנין, כיצד באופן שהמקדש כבר בירך מקודם הגפן ובאמצע אכילה של עוגות

ברכת המצוה שבה מבלי שיחול עליה כל תורת ברכת הנהנין, דלענ"ד נראה דהני דאית בה גם דין קיום מצוה אבל יסודה ועיקרה הוא גדר ברכת הנהנין, אלא שבמה שמברך ברכת הנהנין על הכוס מתקיימת דין מצוה של קידוש בצפרא דשבתא שתקנו חכמים כיון שבכך הוא מוסיף כבוד לשבת, אבל עיקר גדרה הוא גדר ברכת הנהנין גמורה לכל דבר, כנלענ"ד בבירורא דהא מילתא בס"ד.

(וצריך לומר לפי"ז מה שאנו מקילים לצאת ידי חובת קדוש אפילו בלי שתיה בפועל מצד השומעים, נראה דבאמת יצא השומע ידי חובת ברכת הנהנין ואפ"ה אין בכך חשש ברכה לבטלה דכיון דבזה מתקיימת דין המצוה שפיר הוי ברכה שצריכה לו ועדיין צ"ע בכל זה).

ואחתום בברכה נאמנה וביקרא דאורייתא.

טו. דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל כפי שמובא באשרי האיש ח"ב עמוד קכ"א שמי ששכח רצה בעל המחיה קי"ל שאינו חוזר וזה אפילו אם אכל המזונות בכדי לקיים קידוש במקום סעודה.

בשמירת שבת כהלכתה פרק נו' הערה ל' דן באופן שרוצה לצאת ידי חובת סעודת שבת במזונות שאז יש מי שאומר שצריך לחזור ולברך, לאופן שאינו יוצא בזה ידי סעודת שבת שאינו צריך לחזור ולברך.

ת. יכול.

ש. שמעו קידוש בבית כנסת לאחר התפילה, ואח"כ הולכים לאכול סעודת שבת בבית, האם צריך לחזור ולקדש לפני הסעודה בבית הגם שאין את מי להוציא בבית.

ת. לא.

ש. אם גם כשאין מי להוציא בבית, ראוי לעשות קידוש לפני סעודת שבת על פת, כיצד הדין בבני משפחה שאוכלים באולם לאחר הקידושא רבה, האם יצטרכו לקדש בסמוך לסעודה, או מכיון שזה באותו מקום שקידושו בתחילה לפני זמן רב לא צריכים לקדש.

ת. ראוי.

ש. כשעושים קידוש על מיץ ענבים האם זה פוטר שאר משקין או שזה דין ביין.

ת. פוטר.

ש. יש נידון בפוסקים האם יש ערכות להוציא נשים ידי חובה, כיצד יעשו גברים שצריכים להוציא נשים ידי קידוש לאחר שהגברים יצאו ידי חובתן.

ת. יכולים.

ש. בקידושא רבה בשבת בבוקר יש שלא מקפידים לשתות מהיין, האם צריך להקפיד לשתות.

ת. כן.

ש. באופן שלא שותים מהיין ויוצאים רק ידי ברכת המצוות של הקידוש, האם יכולים לעמוד הגם שהמקדש יושב, או שצריך לשבת הגם שלהם זה רק ברכת המצוות.

ת. יותר טוב שישבו.

ש. בקידושא רבה שעושים בבית כנסת

לאחר עליה לתורה של חתן, קראו לאחד המשתתפים שיבוא לעשות קידוש בעזרת נשים להוציאם ידי קידוש, אבל אין הנשים שותות מהכוס, והמקדש כבר שתה יין מקודם ועדיין לא בירך ברכה אחרונה, האם יכול המקדש להוציא הנשים ידי קידוש בבורא פרי הגפן, הגם שהוא יכול לשתות בלא ברכה, או כל שאין מי ששותה מהכוס מדין חיוב, הרי זה ברכת הנהנין לבטלה, שהרי עד כמה שיכול לשתות ממקודם, הרי שלא נפטר בברכה זו, ובברכת הנהנין אי אפשר להוציא אחרים כשאין בר חיובא ששותה.

ת. לא יכול.

ש. יש משפחות שבשבת בחורף כשעושים שמחה גדולה כמו שבת עליה לתורה לחתן, שאוכלים מנה ראשונה בנטילת ידים ומברכים ברכת המזון, מתפללים מנחה גדולה ואח"כ נוטלים שוב ידים לשם סעודה שלישית ואז אוכלים את הבשר והחמין. כי לא רוצים להטריח את הציבור שבאו להשתתף בשמחה שילכו הביתה בגמר הסעודה ויחזרו אחרי מנחה עוד פעם. האם שפיר למעבד הכי, כי נמצא שלא אכלו בשר בסעודה שניה של שבת כי אם בסעודה שלישית.

ת. בשעת הדחק אפשר.

ש. אדם שנמצא בקידושא רבה בבית כנסת לרגל שמחת חתן בשבת עליה לתורה, אבל אוכל מזונות לא לשם מזונות כי אם בשביל הדג מלוח שחריף לו מאד בלא המזונות, האם באופן כזה עלה לו המזונות לקידוש במקום סעודה, כי למעשה אוכל מזונות, או מכיון שזה טפל לא מועיל.

ת. עולה.

לומר ויהי נועם במוצאי שבת שלפני החתונה, או שלא אומר, כדין ציבור שלא אומרים ויהי נועם בשבוע שחל בו יו"ט.

ת. כל זמן שלא נשא אינו כלום.

ש. מי שרוצה בשבת להסתכל בהזמנה לחתונה כדי לדעת היכן העליה לתורה של החתן וזה לצורך שבת, האם מותר להסתכל בהזמנה היכן הבית כנסת, או נחשב כשטרי הדיוטות.

ת. לא ראוי.

יום החופה.

ש. חתן וכלה שצמים ביום חופתם, כיצד הדין באופן שרוצים לשתות לפני עלות השחר, האם בלילה לפני שהולכים לישון צריכים לעשות תנאי שאם יתעוררו יוכלו לשתות לפני עלות השחר ובלא תנאי לא יוכלו לשתות.

ת. ראוי שיעשו תנאי.

ש. חתן שמתחתן בימים שאינו מתענה בהם ביום חופתו, האם מפסיד את הכפרה שיש לחתן כי לא צם ואין לו את מעלת היום כיום כפור, או עד כמה שההלכה אומרת שלא יצום, זוכה לכפרה גם בלא הצום.

ת. לא מפסיד.

ש. מה הדין חתן ביום חופתו שצריך להתענות ומאד קשה לו הצום, האם יכול לפטור עצמו ע"י סיום מסכת וכדומה.

ת. לא מצינו ט".

ש. חתן ביום חופתו נשען על הסטנדר

ש. עד כמה שאוכל את המזונות בקידוש רק כטפל לדג מלוח, אבל בכל אופן עולה לו לקידוש במקום סעודה, האם בגלל זה אפשר לחייבו שיברך מזונות על העולה שאוכל, כי מתברר שהמזונות חשוב לו למצוה, או שהברכה נשארת שהכל כי זה טפל, ועכ"ז מועיל לגבי קידוש במקום סעודה.

ת. שהכל, ומועיל.

ש. מי שנוהג להחמיר לא לעשות קידוש בבוקר על מזונות כי אם על פת, ועתה הזמין אורחים רבים לשמחת עליה לתורה של בנו וכולם יורדים לקידושא רבה שעורך לאחר התפילה, האם מותר לו לקדש ולאכול עם הציבור בלא התרת נדרים, כי לא נחשב שמבטל מנהגו לשבת אחת.

ת. יתכן.

ש. אם צריך היה להתיר נדרו בערב שבת כדי שיוכל לאכול בקידושא רבה שעורך בנישואי בנו, כיצד יעשה באופן שנוכח רק בשבת בבוקר שנוהג לא לאכול, האם יכול להתיר נדרו בשבת.

ת. כמדומה שאפשר.

ש. האם עדיף שיקדש בצינעא על יין ויאכל מעט הגם שלא אוכל בשר כי אם בסעודה אח"כ עם כולם, לאחר שיברך ברכת המזון על מה שאכל בקידוש.

ת. כן.

ש. חתן שמתחתן בשעטו"מ באחד מימי השבוע, שמתחיל אצלו יו"ט של שמחת החתונה ושבעת ימי המשתה, האם צריך

טז. אפריון לשלמה עמוד נד' מביא בשם הגאון ר' נסים קרליץ שליט"א שכיון שהתענית הוא רק מנהג, לכן במקום קצת חולי יש להקל.

בעת אמירת הוידוי במנחה באופן שאם יקחו את הסטנדר יכול ליפול, האם יצא ידי חובתו או שצריך לחזור לומר וידוי.

ת. כמדומה שלא נהוג.

ש. חתן חלש שאם לא ישען באמירת הוידוי, קשה לו מחמת הצום להאריך בתפילה, האם בדיעבד יוכל להשען על הסטנדר.

ת. יכול.

ש. חתן ביום חופתו שכח במנחה לעמוד ליד הקיר כדי לא להפריע למתפללים לפסוע עד שיגמור את הוידוי ובטעות נעמד בין המתפללים, כעת שצריך להתחיל לומר הוידוי מרגיש וטרוד שגורם לאחרים שלא יוכלו לפסוע בגללו, האם טירדא כזו שלא יוכל הוידוי כדבעי, יכול לעבור למקום אחר, כדי שאלו שעומדים לפניו יוכלו לפסוע עושה שלום, כמו שמותר לזוז באמצע שמו"ע לצורך כשנפל סידור או לא יודע איזה הלכה.

ת. כן. י

ש. באופן שהחתן זז ממקומו באמצע שמו"ע לפני אמירת הוידוי לפינה כדי לא להפריע לפסוע לשאר המתפללים, האם צריך

אח"כ לחזור למקומו הראשון כמבואר בב"י בסימן קג' שאם התחיל שמו"ע והוצרך ללכת ממקומו כגון בגלל ריח רע, שחייב לחזור למקומו הראשון לפי כל השיטות, כי קבע מקום לשכינה במקום הראשון, וכך החתן הזה יחזור למקומו הראשון.

ת. כן.

ש. אם מותר לחתן הזה ביום חופתו לפני שמתחיל לומר וידוי לעבור למקום אחר כדי לא לגרום צער וטירדא לשאר המתפללים שלפניו שיוכלו לפסוע, האם צריך לחזור למקומו אחרי שכולם הלכו כבר, שהרי מצינו בב"י בסימן קג' שמי שהיה מותר לו לזוז ממקומו באמצע שמו"ע כגון ריח רע וכדומה, צריך לחזור למקומו הראשון לפי כל השיטות, כי שם קבע מקום לתפלתו לשכינה כשהתחיל להתפלל, א"ג גם החתן הזה שהוצרך לזוז ממקומו בגלל שאר המתפללים, נחייבו לחזור למקומו.

ת. אין ראוי.

ש. חתן שמתחתן בימים שבין ראש חודש סיון לחג השבועות שלא אומרים בהם תחנון האם מתענה.

ת. כמדומה שלא.

יז. בספר אשרי האיש ח"א עמוד קג' הביאו בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שמי שבא מאוחר לתפלה ונעמד לשמו"ע סמוך לפתח בית הכנסת ויש אנשים שצריכים לצאת מבית הכנסת ומתעכבים וכיוצא בזה והדבר מטרידו בתפלתו, אם הדבר מטרידו בתפלתו הרבה רשאי לעבור למקום אחר באמצע שמו"ע.

לפי"ז יש לעיין לגבי חתן שצריך לומר וידוי במנחה ביום חופתו ושכח לעמוד ליד הקיר וכדומה ובטעות נעמד בין המתפללים האם יוכלו לזוז ממקומו למקום אחר כשנגמר התפילה ואחרים רוצים ללכת והוא עדיין עומד בוידוי והדבר מטרידו.

הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שהחסידים מתפללים במנחה ביום החופה ביחידות לגמרי, והרבה מבני אשכנז מתפללים בעזרת נשים כדי שיוכלו לכוין היטב ביום גדול זה. וא"כ כמעט לא מצוי למעשה שאלה זז.

ש. במשנה ברורה משמע שלא אומרים תחנון ז' ימים אחרי שבועות כי זה שבעת ימים של תשלומי קרבנות, האם לפי"ז חתן שמתחתן בימים אלו לא יצטרך להתענות ביום חופתו.

ת. אולי.

ש. כיצד הדין באסרו חג של חג השבועות האם חתן מתענה או לא.

ת. כנ"ל.

ש. מי שמתחתן בפורים המשולש ויש מנהגים האם אומרים תחנון או לא, כיצד הדין לגבי תענית חתן וכלה האם מתענה.

ת. לא.

ש. מי שמתחתן בשנה מעוברת בחודש אדר א' בפורים קטן, האם מתענה, או מכיון שלא אומרים תחנון לא מתענה.

ת. לא.

ש. בפורים קטן בשנה מעוברת כיצד הדין לגבי תענית חתן ביום חופתו, האם לא מתענים בשני הימים או כל אחד לפי מקומו.

ת. לא.

ש. אם בפורים קטן זה תלוי כל אחד לפי מקומו, יכול לצאת דבר מעניין, כגון חתן שגר בעיר שעושים פורים ביד' באדר ואילו הכלה גרה בעיר שעושים פורים בטו', לפי"ז צריך לצאת, שהחתן שאצלו פורים קטן זה ביד' לא יצום, ואילו הכלה שהיא גרה במקום שעושים פורים בטו', א"כ כשהחתונה בליל טו' אדר א', החתן לא יצום ואילו הכלה תצום. וכן להיפך, כשהחתונה ליל טז' אדר א', החתן יצום כי במקומו טו' אדר א' זה כלום, והכלה שאצלה זה טו' אדר א' פורים קטן לא תצום, האם זה כך.

ת. תמיד פטור.

ש. לפי הסוברים שאכן תלוי כל אחד לפי מקומו, יוצא עוד חידוש נוסף, כיצד הדין בחתונה בליל טו' אדר א' והחתן שהוא בן עיר יד' לא היה בלילה ובעלות השחר בעירו והגיע רק אח"כ, האם לא יצטרך לצום, כי בלילה ובעלות השחר לא התחייב בדיני פורים קטן כי עדיין לא היה בעיר זה שעושים פורים קטן ביד', כמו לגבי פורים סתם שתלוי היכן נמצא בלילה ובעלות השחר.

ת. להקל.

ש. חתן שהלך למקוה בערב שבת עליה לתורה, האם צריך ביום החופה ללכת עוד פעם למקוה.

ת. כן.

ש. ראיתי מביאים בשם הרב שליט"א שחתן ביום חופתו בשחרית אומר לנמצח ביום צרה. האם זה נכון, וטעם הדבר כי כל עוד לא היה חופה אין כאן כלום, וזה אפילו באופן שהחופה לפני יהשקיעה כמו שלא פוטר הציבור מתחנון.

ת. נכון.

ש. חתן וכלה שאומרים במנחה בשומע תפלה את עננו ביום צום תעניתנו, האם ידלגו את המילים "כי בצרה גדולה אנחנו", כי הם לא בצרה גדולה כי אם ביום שמחה.

ת. לא ידלגו (הכונה על הצרה כללית של ישראל).

ש. חתן שיום חופתו זה ביום שני לפני השקיעה ויש גם קריאת התורה, צריך לקבל עליה לתורה. כיצד כשיש חתן אחר באמצע השבע ברכות, איזה חתן יעלו לתורה, מי

שיום חופתו או החתן שבאמצע השבע ברכות.

ת. שניהם.

ש. חתן ביום חופתו שכח לומר במנחה את הוידוי עד שגמר התפלה מה יעשה.

ת. יאמר אחר התפילה.

ש. התפלל החתן ביום חופתו ואמר וידוי, אבל בסוף הוצרך לחזור להתפלל שוב שמו"ע כגון שלא אמר בראש חודש יעלה ויבוא וכדומה, האם יחזור לומר שוב וידוי כשחזור להתפלל שמו"ע.

ת. כן.

ש. האם שייך לומר שיצא בוידוי הראשון דלא גרע מאמר וידוי ללא שמו"ע כלל אם מהני.

ת. לא.

ש. בימים נוראים יש שמקפידים לומר את הוידוי שיהא חלק משמונה עשרה ולכן לא אומרים לפני אלוקי נצור יהיו לרצון, אלא מיד מתחילים סדר הוידוי. לפי"ז יש לעיין בנוגע לחתן ביום חופתו שצריך לומר וידוי במנחה, האם לא יאמר יהיו לרצון לפני אלוקי נצור ויתחיל סדר הוידוי, או יכול לומר יהיו לרצון ואח"כ להתחיל סדר הוידוי.

ת. לומר יהיו לרצון י"ח.

ש. חתן ביום חופתו צריך לומר וידוי בגמר שמונה עשרה. כיצד הדין בשכח שיצטרך להאריך בשמונה עשרה עקב אמירת הוידוי, ונעמד בין כל המתפללים במקום לעמוד ליד הקיר, ועתה הציבור שעומד

להתפלל לפניו כבר גמרו מנחה ולא יכולים לפסוע עד שיגמור את הוידוי, וכבר התפלה נגמרה, מה יעשה החתן. האם יאמר הוידוי והציבור ימתינו עליו, או שידלג את הוידוי ויאמרנו אחרי שמונה עשרה, או שמותר להם לפסוע עושה שלום כשהחתן אומר את הוידוי.

ת. יאמר וידוי ולהם מותר לפסוע וימתינו עליו.

ש. המשנה ברורה בסימן צו' ס"ק ח' מביא בשם הט"ז שיש ליזהר למי שמתפלל מתוך סידור שירשום לעצמו תפלה כל המקומות שצריך להתפלל באותו תפלה ולא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל כי יפסיק עי"ז ולא יכוון יפה, עד שמביא בשם הברכי יוסף שכן נוהגים רבים מאנשי מעשה כשרוצין לומר תפלה מיוחדת בתוך שמונה עשרה כגון עננו או כגון ותודיענו ביו"ט שחל במוצאי שבת, שמכינים להם לפני שמונה עשרה את המקום שבה נמצאת התוספת ולא יצטרכו לחפש באמצע שמו"ע.

האם לפי"ז ראוי לחתן ביום חופתו להכין לעצמו לפני שמו"ע את העמוד שבו נמצא סדר הוידוי, כדי שמיד שצריך להתחיל לומר זאת, ידפדף לאותו עמוד ולא יצטרך באמצע שמו"ע לחפש את סדר הוידוי עד שימצא וסתם מפסיק ולא מכוון יפה.

ת. נכון.

ש. חתן ביום חופתו שאומר במנחה את הוידוי האם מותר לו להישען על הסטנדר בעת הוידוי, או שצריך ליזהר כמו שנזהרים

יח. הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שלדעות אלו גם חתן צריך לומר את הוידוי לפני יהיו לרצון כימים נוראים.

ביום כפור שלא להישען באופן שיכול ליפול
אם יקחו לו את הסטנדר.

ת. לא ישען.

ש. חתן שלא אמר כלל את סדר הוידוי
ביום חופתו, האם יש ענין לומר זאת באחד
מהתפלות בשבע ברכות, או שבימי השבע
ברכות זה כחול המועד ואין לומר וידוי.

ת. לא.

ש. האם הכלה צריכה לומר וידוי ביום
חופתה כמו החתן במנחה.

ת. כן.

ש. כלה שלא מקפידה להתפלל כל הג'
תפלות בכל יום, כיצד הדין ביום חופתה אם
לא מתפללת מנחה, האם תאמר הוידוי לבד
בלא תפלת מנחה.

ת. צריכה להתפלל.

ש. חתן שמתענה ביום חופתו ויש לו
ברית של אחיו האם צריך להתענות או יכול
לאכול.

ת. צריך.

ש. האם מותר לחתן לגזוז בערב בחתונה
צפרני ידיו ורגליו ביום אחד.

ת. כדאי ליזהר (אם אפשר).

ש. חתן שמתחתן בימים שלא מתענה
תענית, כגון בר"ח, חנוכה, ניסן, האם אומר
את הוידוי בתפלת מנחה.

ת. אומר.

ש. חתן שמתחתן בימים שבין ראש
חודש סיון לחג השבועות שלא אומרים בהם
תחנון האם מתענה.

ת. כמדומה שלא.

ש. חתן שמתחתן בחורף הרבה זמן אחרי
השקיעה וצאת הכוכבים, האם יכול לשתות
מעט מים עד החופה שתערך כשעתיים אחרי
השקיעה גם כשעדיין לא התפלל מעריב,
וכיצד כשהתפלל מעריב וממתין זמן רב עד
החופה.

ת. יש מקילין במעריב ובלבד שלא
ישתכר.

ש. האם חתן וכלה ששכחו לגזוז
צפרניים לפני החתונה, יכולים ביום חמישי
ביום חופתם לגזוז צפרנים.

ת. לכאור' לא.

ש. חתן וכלה המתענים ביום חופתם,
מדוע לא נוהגים שיקבלו התענית במנחה
לפני כן.

ת. מצווים ועומדים (ומ"מ לכתחלה טוב
שיקבלו).

ש. מצוי בכמה מקומות בערב ראש
חודש, שביום כפור קטן יש עשרה מתענים
וקוראים ויחל כתענית ציבור, האם יש ענין
לחתן שצם ביום תעניתו שילך להתפלל בכזה
מנין.

ת. כרצונו.

ש. עשרה חתנים שמתפללים במקום אחד
ביום תעניתם, האם יוכלו לקרוא פרשת ויחל
כתענית צבור כי יש עשרה שמתענים.

ת. לא יקראו.

ש. חתן וכלה שהתחילו ביום חופתם
להתענות ובאמצע היום הוצרך לדחות את
החתונה עקב אבילות שאירע במשפחה ביום
הנישואין, האם צריך להשלים התענית עד
הערב.

- ת. ישאלו לחכם ויתירם יט.
- ש. לא עלינו באופן שנדחה החתונה עקב אבילות, האם צריך לשלם לבעל האולם.
- ת. כן.
- ש. חתן שמתחתן בתאריך י' אב אחה"צ, האם מותר לו להסתפר כבר בבוקר הגם שכולם אסור עד חצות.
- ת. יתכן.
- ש. כיצד הדין בשאר בני המשפחה, אביו ואחיו האם יהא גם להם מותר להסתפר בי' אב בבוקר קודם חצות.
- ת. כמדומה שהתירו.
- ש. האם יהא מותר לכבס בגדים בי' אב בבוקר שצריכים זאת לצורך החתונה.
- ת. לא.
- ש. חתן שמתחתן בימים שבין ראש חודש סיון לחג השבועות שלא אומרים בהם תחנון האם מתענה.
- ת. כמדומה שלא.
- ש. כלה שהיתה רגילה עד החתונה להתפלל כל יום תפלת מנחה, ועתה ביום חופתה עקב הטרדות שכחה להתפלל מנחה, בפרט בימות החורף שהיום קצר, וכעת כשעומדים תחת החופה נזכרה שלא התפללה מנחה, והחופה סמוך לשקיעה, האם פטורה מלהתפלל מדין שעוסקת במצוה ש להנשואין של עצמה.
- ת. תתפלל אח"כ.
- ש. האם הכלה תצטרך להשלים במעריב לאחר החתונה להתפלל עוד תפלת תשלומין עבור מנחה.
- ת. כן.
- ש. מדוע הרמז ללימוד שאדם נושא אשה מוחלין לו על כל עונותיו, מרומז אצל מחלת בת ישמעאל ולא מרומז בנישואין של יצחק ורבקה, אצל אנשים קדושים וטהורים.
- ת. שלא היה להם עונות שצריכים שימחל, כי אם היה משהו, שבו מיד. כ.
- ש. ידוע שחתן וכלה זוכים שמוחלין להם

יט. יתכן שדברי רבינו שליט"א באופן שקיבל במנחה לפני כן שיצום מחר ולכן צריכים להישאל אצל חכם שיתירם.

הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א שודאי לא צריכים להמשיך את הצום גם בלי להישאל, שהרי גם אם קיבלו על עצמם את התענית במנחה, קיבלו זאת להדיא רק על הצד שהוא יהא מחר חתן, וכי באופן שביום החתונה יתבטל השידוך ולא יהי' יותר חתן, האם יש צד שיצטרך להמשיך לצום, הרי כל הקבלה שלו היתה על דעת שהוא חתן, ואכן כשיהא חתן יצום, אבל עד כמה שהוא כבר לא חתן היום, אין את עיקר התענית שקיבל מעיקרא ופשוט שלא יצטרך להמשיך לצום.

כ. הגאון ר' משה פינשטיין זצוק"ל מצאתי שעומד בזה בדרש משה בסוף פרשת וישלח ואומר וז"ל "מה שענין מחילת עונות בנישואין נזכר בתורה אצל עשו, נראה שהוא לידע רשעתו שאף שהיה לו להתעורר בזה שהוא יום כפרה כשישוב ולא נתעורר, הוא עון חמור ביותר".

בספר מעינה של תורה (בראשית עמוד קנז) אומר כדי שהשטן שרו של עשו לא יקטרג על החתן ויאמר שהוא עשה הרבה חטאים ואיינו ראוי למחילה לכן אמרה זאת התורה דוקא אצל עשו, כלומר אם מחלו לעשו, יש למחול לכל החתנים, כי הרי מדרגה יותר גרועה משל עשו לא יתכן.

רק נזכיר מה ששאל אותי הג"ר אברהם ישעיה אדלר שליט"א, הרי בשמת אשתו של עשו, היא לא היתה

עונותיהם ביום חופתם. ולא נתבאר לי כ"כ על איזה עבירות מדובר שנמחל להם. האם מדובר גם על עבירות שצריך להביא עליהם קרבנות, ובזמן בית המקדש היה קיים, מי שהיה חתן נפטר מקרבנות אלו ע"י שנמחלו לו עונותיו.

ת לא כ"א.

ש. עוד צריך ביאור, לפי הטעם שמכיון שנמחלים לחתן והכלה עונותיהם לכן מתענים ביום חופתם, מה עשו חתן וכלה בזמן בית המקדש, הרי אז נתכפר לישראל העבירות ע"י קרבן תמיד של שחר וערב וכל יום, א"כ על איזה מחילת עונות היו צריכים להתענות, הרי כל מה שחטאו עד יום חופתם, הכל נמחל בקרבן התמיד, וכי יום החופה ימחל על העבירות של אותו היום בלבד.

ת. צריכים.

ש. האם מחילת עונות שיש לחתן והכלה

ביום חופתם, זה גם על מצוות של בין אדם לחבירו, או שזה רק על בין אדם למקום, ואילו על עבירות של בין אדם לחבירו אין זה מכפר עד שירצה את חבירו בדיוק כמו ביום כפור.

ת. כדין יו"כ.

ש. האם חתן לפני יום חופתו, כשעוזב את החברים בשיבה צריך לפייס את חביריו כשיודע שאולי פגע בהם בלי כוונה, כדי לזכות למחילת עונות ביום חופתו.

ת. לא נהוג

ש. חתן שמתבייש לבקש מחילה מהחברים בשיבתו, ורוצה לתלות מודעה על ההזמנה, שהוא מבקש מחילה מכל בני החבורה ממי שהוא פגע בו בגוף או בממון, האם יכול לסמוך על מודעה זו ולצאת ידי חובה, ויתכפר לו עונות אלו ביום חופתו, או שראוי ועדיף שילך ויבקש מהחברים במפורש ולא יצא ידי חובה בלי לבקש.

אשתו הראשונה, שהרי בפרשת תולדות כתוב שהיו לו עוד נשים, א"כ כבר בנשים הראשונות היו צריכים לרמז על ענין מחילת עונות ולא באשה של נשואין אחרים, וצ"ע.

בעצם הענין של מחילת עונות, ראוי להביא את מה ששואל הגה"צ ר' שלום שבדרון זצוק"ל, (לב שלום עמוד רמב') למה באמת נמחלו לו כל עונותיו שעשה עד כה, וכי רוחניות זה מפעל הפיס שבשימת טבעת על יד האשה מרוויח חטאים רבים ואשמות גדולות. הרי חילול ה' לא מספיק בשביל לכפר לא יום כפור ויסורים כי אם מיתה, א"כ איך יתכן שנשיאת אשה תהיה יותר חשובה מתשובה ויום הכפורים ויסורים.

אלא הביא בשם גיסו מרן הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל שביאר, שאדם זוכה למחילת עונות רק לשעה אחת. כלומר, מכיון שמשנה האדם את מעמדו ומצבו, מעתה נכנס לדרך חדשה, הרי יש לו כח ההתחדשות שע"ז יוכל באמת להשתנות לגמרי. רק מכיון שמקודם הוא חטא ועבירה מטמטמת לבו של אדם וזה יכול לגרום שלא ירגיש כלל בהתחדשות החדשה לשנות דרכיו, לכן עושים עמו חסד מן השמים שבשינוי מצב כזה, לוקחים מהאדם את המשא הכבד של עונותיו, מחזיקים אותם בפקדון ליום אחד, כדי שיפתח לעצמו פתח של תשובה, וכעת אם תפס את החבל וניצל את אותה שעה של התעוררות ושב בתשובה ונטהר, הרוויח שע"י שלקחו ממנו את העבירות לשעה אחת לפתוח דף חדש. אבל אם נשאר בתרדמתו ולא עשה שום דבר, תיכף כשיעבור יום חופתו ויום עלייתו לגדולה, מחזירים לו בחזרה את כל החבילה שלו עם כל העבירות.

כא. באילת השחר על התורה בראשית פרק לו' פסוק ג' עמוד שיא' אומר שמחילה זו לחתן וכלה היא על חיובים בדיני שמים, אבל אם נתחייבו להענש בדיני אדם, לא יפטרו ע"י שישאו נשים.

ת. יכול.

ת. אם שמח. כב

ש. חברים שרואים מודעה כזו שחתן מבקש מחילה, האם צריכים לומר בפיהם במפורש שמוחלים כדי שחברם החתן יזכה למחילה, או אף אם לא מוציאים מחילה בפיהם.

ת. סגי בהרהור.

ש. חתן אבל בתוך השנה על אחד מהוריו שרוצה לכבוד החתונה ללבוש בגדים חדשים, האם יכול להלבישם ולחדשם או שצריך שמישהו אחר ילבישם לפניו.

ת. תפוס לשון אחרון.

ש. האם מועיל שהחתן האבל בתוך השנה יזרוק את הבגדים החדשים לארץ כחצי שעה כמו שיש שעושים כן בתשעת הימים שאח"כ לובשים בגדים מכובסים.

ת. כן.

ש. האם ברגע שלובש הבגדים החדשים יכול החתן האבל בתוך השנה לברך שהחיינו הגם שזה לפני החופה, או שיברך כן רק לאחר החופה.

ת. מיד.

ש. האם על משקפים חדשות צריך לברך שהחיינו, או עד כמה שזה לרפואה אין לברך.

ש. בעלי שמחה כגון חתן וכלה ושאר בני המשפחה שרוצים שהציבור יבוא להשתתף בשמחתם, וכשיוירד גשמים זה מפריע שמונע מהציבור להגיע, איך יכולים לבקש ותן טל ומטר ביום זה, האם זה לא שקר, כי לא רוצים גשם היום.

ת. תפילה כללית. כג

ש. אדם שבא לחופה והנה רואה שיש זמן רב עד שיערך החופה, ואינו יכול להמתין עד שעת החופה ורוצה לאחל מזל טוב וללכת עוד לפני החופה, האם קיים מצות שמחת חתן, או עד כמה שלא התחיל החופה, לא נקרא עדיין חתן ולא קיים המצוה.

ת. יכול.

ש. האם באופן זה שבא לחופה ורואה שהחופה תערך בעוד זמן רב והוא ממחר לדרכו, האם מותר לו לטעום מהעוגות שמניחים לפני החופה ואינו נחשב לנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, כי קיים מצות חתן לפני החופה, או שכל זמן שלא התחיל החופה, לא נחשב לחתן ולא קיים שמחת חתן ולכאורה לא יוכל לטעום מהעוגות עד שישמח את החתן לאחר החופה.

ת. אם אין מקפידים. כד

כב. כן דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (אשרי האיש ח"א עמוד רסג') דאם שמח בהם מברך דהוי כתכשיט, וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני שבת ח"ג עמוד רכו' אות ו') דנחשב ככלי ובגד חדש ולא כרפואה.

כג. בשו"ת על פרשת בראשית יש תוספת שאלה דומה שצרי ללהוסיף כאן עוד שאלה. ולכתוב הערה

כד. הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שכל עוד שלא היה חופה, אינו חתן, ודאי שאין את הדין של הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, כי רק מעת שהוא חתן צריך לשמחו, ולפני החופה כיון שאינו חתן ודאי אין בעיה של הנהנה מסעודת חתן, וזה כמו שיעשו סעודה לכבוד החתן יום אחד לפני יום החופה לכבודו, שודאי שאין בזה את הדין של כל הנהנה מסעודת חתן.

מצאתי בספר ישמח לב עניני שבע ברכות עמוד קמז' שמביא בשם הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א

ש. חתן שעורך את החופה לפני השקיעה, האם במשך כל היום כשבאים לאחל לו מזל טוב ומשמחים אותו, קיימו מצות חתן, ויוכלו אח"כ בלילה דרך דוגמא לטעום משהו מהסעודה של החתונה בלי לשמחו אח"כ, כי כבר שמחוהו מקודם, או שרק משעת החופה נחשב לשמחת חתן, ולפני החופה לא קיימו שמחת חתן.

ת. אולי.

ש. חתן שמתחתן בימים שלא צריך להתענות בהם כגון ר"ח וכדומה, האם צריך שלא לטעום ולא לאכול כחצי שעה סמוך לזמן החופה, כמו שאסור לטעום כלום סמוך לדבר מצוה.

ת. יטעום.

ש. באופן שהחופה לפני השקיעה וכעת נשאר לו כחצי שעה לפני השקיעה שיודע שהחופה ודאי תהיה בחצי שעה הקרובה, האם צריך שלא לטעום כלום כי הוא חצי שעה לפני מצוה.

ת. כמה שיכול.

ש. חופה שעושים בחורף אחר השקיעה, האם צריך להזדרז לעשות את הנשואין כמה שיותר מהר מדין זריזין מקדימים למצוות, כמו להזדרז בברית מילה ופדיון הבן.

ת. אמת ויציב.

עניני החופה.

ש. ממתי חתן וכלה זקוקים לשמירה.

ת. מהחופה.

ש. חז"ל בברכות טז' ע"א מספרים "רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרינ ליה גננא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואיתא לכו אזל אשכחיה וכו'". בפשטות נראה שכל המעשה הזה היה ממש ביום חופתו לפני החופה. לכאורה מלשון חז"ל משמע שהוא הלך יחידי לבית המדרש. וצ"ע איך הלך יחידי, הרי חתן צריך שמירה.

ת. לפני חופה אין צריך שמירה.

ש. אם מדובר שהלך עמו עוד אחד ללוותו לבית המדרש, מדוע חז"ל לא הזכירו ענין זה כדי ללמדנו על ענין השמירה אצל חתן ביום חופתו גם קודם החופה.

ת. כנ"ל כ"ה.

ש. בגמ' בברכות מג' ע"ב מבואר שירח כשלשה ולכן אינו ניזוק מהמזיקין בלילה. האם חתן שבדרך כלל צריך שמירה ממזיקין, יוכל ללכת ברחוב יחידי כשיש ירח.

ת. לא.

שכתב "נתעוררתי שאלה כשבאתי פעם לבית החתנות והיה קודם החופה, וישבנו עם החתן וכבר נהניתי מכוס משקה שהיה על השולחן אולם קודם החופה נאלצתי ללכ תלחופה אחרת לסדר חופה וקידושין, ועלה ספק בליבי כי יתכן שכבר נהניתי מסעוד תחתן שהרי הכיבוד שהיה שם לקראת החתונה והרי זה סעודת חתן, ומפני שעזבתי קודם החופה עדיין לא קיימתי מצות חתן וכלה שעדיין אינו חתן כיון שלא נכנס לחופה, ונמצא שהייתי נהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, אך מסתבר לומר שגם ביקור קצר זה נותן שמחה בליבו ש להחתן גם אח"כ, וצ"ע".

כ"ה. יתכן שהסוברים שחתן צריך שמירה ממוצאי שבת עליה לתורה, הם יבארו שהיה עמו עוד אחד ולא נזכר כיון שלא חייבי משישהו חשוב ולכן לא הזכירו שמו ואולי אכן היה שומר.

ש. היכן מצינו שהדורות שנפטרו מגיעים לנשואין של אחד מצאצאיהם, ועד כמה דורות באים.

ת. בזהר.

ש. האם בשעת החופה שההורים שנפטרו מגיעים לחתונה, יכולים וצריכים הבנים היתומים לבקש שימליצו עליהם טוב בשמים ובפרט על החתן, כעין שמבקשים בבית הקברות.

ת. כרצונם יי.

ש. כשהאחים של החתן היתום אבלים באמצע השנה, האם יכולים להשתתף כרגיל בחתונה.

ת. רק בחדר אחר.

ש. האם יכולים ללבוש בגדי שבת.

ת. לא.

ש. האם האחים האבלים יכולים בתוך השנה ללכת לסעודות שבע ברכות.

ת. כן וישבו בחדר אחר.

ש. שמעתי שבחור יתום נקרא עד הנשואין שאז כבר שמח ומתנחם באשתו, האם זה נכון ויש לזה מקור.

ת. כן וכן משמע ברמב"ם יי.

ש. אם אכן בחור יתום נחשב רק עד הנשואין, האם מהחופה ואילך כבר אינו יתום, והבאים לשמחו לא נחשבים למשמחים יתום.

ש. האם הדורות שבאים מגן עדן, זה רק בשמחה של נשואין, או גם בבר מצוה כגון ביתום שבא אביו בשמים לשמוח והדורות שלפני כן.

ת. כתוב רק בנשואין.

ש. האם אח שנפטר ל"ע גם מגיע לשמחות אצל בני המשפחה שלו.

ת. רק באבות.

ש. הורים שנפטרו ובאים לחתונה, האם זה רק בחופה או שנמצאים עד סוף החתונה.

ת. כל החתונה.

ש. האם צריך ללכת לבית קברות להזמין את ההורים שיבואו להשתתף בשמחה.

ת. מנהג חסידים.

ש. חתן יתום שעושה משהו בחופה לכבוד אביו, האם מכיון שנשמת אביו נמצאת בחופה, יחשב ככבוד אב בפניו, יותר מתמיד שאין זה בפניו בשאר הימים.

ת. יתכן.

ש. יתום שאביו ביקש ממנו לפני שנפטר שיעשה משהו בחופה, וכעת האמא של החתן האלמנה מבקשת ממנו שינהג אחרת, האם

כו. אברך נשוי שהיה יתום בשעת החופה סיפר לי שאכן הם ביקשו מאביהם שנפטר שימליץ טוב עליהם. כז. אחד מבני החבורה הראני את דברי הרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות הלכה י' שכתב וז"ל "חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות וכו' ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה, עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך לו לאמנם ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים". משמע שזה עד הנשואין שמאז אדם מתחיל כבר לדאוג לעצמו.

ת. עד גמר ז' ימי המשתה נקרא יתום.

ש. חתן יתום בתוך השנה על אביו לא עלינו, וכעת בחתונה עושים מנין אחד למעריב, ויש לחתן עוד אחים, מי עדיף שיתפלל במעריב לפני העמוד, האם נחתן ויש בזה כבוד קצת לפני אביו שנפטר שבא לחתונה, או שהאח הגדול יתפלל ולא החתן שהוא באמצע שמחה כחול המועד.

ת. הגדול.

ש. חתן יתום שצריך שושבינים שילוהו לחופה, ויש לו אפשרות או לכבד את הסבא והסבתא שלו שיקחוהו לחופה או אחיו הנשוי, את מי עדיף שיכבד, האם את אחיו הגדול שיש לו מצוה לכבדו, את לרבות אחיו הגדול.

ת. המנהג את הסבים.

ש. אם כיבד את אחיו הגדול הנשוי שיקחוהו לחופה, האם עתה האח הגדול צריך לכבד את הסבא והסבתא שלהם שהם יקחוהו ויוותר על מה שכיבדוהו.

ת. לא.

ש. אבא של החתן רוצה שבנו החתן ילבש קיטל בחופה ואילו אבא של הכלה רוצה שהחתן לא ילבש קיטל כי כך נוהגים במשפחתו שאין החתנים לובשים קיטל בחופה, מה יעשה החתן.

ת. כיבוד אב.

ש. כיצד באופן שאבא של הכלה דורש שהחתן ילבש קיטל בחופה, ואבא של החתן דורש שהחתן שהוא בנו לא ילבש קיטל בחופה, מה יעשה החתן.

ת. כנ"ל.

ש. מי שעושה תשובה מאהבה זוכה שזדונות נהפכות לו לזכויות, האם חתן ביום חופתו שמתענה וזוכה לעשות תשובה מאהבה יזכה שהזדונות ביום זה יהפכו לו לזכויות.

ת. כן.

ש. מצינו שהעולם נוהג לומר בשעה שמולכים את החתן לחופה, ובשעה שעומד ומתפלל תחת החופה והכלה מסובבת אותו. האם אפשר לפרש טעם למנהג זה, שהנה מצינו בתפארת ישראל שמבאר טעם מדוע נוהגים לומר אשמנו בגדנו ביום כפור כל הציבור במנגינה מסוימת, כי מראים בזה שהזדונות נהפכות לזכויות ע"י שחוזרים בתשובה מהאהבה, ושמחים שמקבלים בחזרה עוד זכויות. לפי"ז אפשר לפרש שגם בשעה שהחתן הולך לחופתו ושב עתה בתשובה, מרמזים לו שאם ישוב בתשובה מאהבה, יזכה לקבל ולהפוך את הזדונות לזכויות ושרים עמו כמו ששרים אשמנו בגדנו במנגינה.

ת. יפה.

ש. מהו הטעם שיש נוהגים ליתן את שמם וכדומה לחתן שיתפלל עליהם בחופה, שאם זה מצד שנמחלו עונותיו, א"כ גם ביום כפור נוכל לבקש מאחרים שיתפללו, כי נמחלים העונות ע"י תשובה כחתן, א"כ מה המיוחד בחתן שמתפלל על אחרים.

ת. עת רצון.

ש. ראיתי באיזה ספר שרוצה לומר ע"פ המדרש שחתן דומה למלך מה מלך גוזר ומקיים אף חתן כן. וזהו המקור להזכיר עצמו אצל החתן. האם לפי"ז יהא ענין ליתן שמות לחתן להתפלל על אחרים בכל ימי

השבע ברכות שאז הוא דומה למלך ולא רק בחופה.

ת. אולי.

ש. עוד צריך ביאור, שהמקור למדרש זה ראיתי מביאים בשם מדרש תלפיות וז"ל "ומה המלך גוזר ואחרים מקיימים אף החתן כן כל ז' ימי המשתה". א"כ יתכן שכוונת המדרש זה רק על בני אדם, שאם המלך גוזר, אחרים צריכים לקיים דבריו וכך בחתן. אבל אין זה אומר שאם המלך גוזר משהו שגם הקב"ה מקיים דבר מלך בשר ודם, שזה מצינו רק אצל צדיקים ששם נאמר "צדיק גוזר והקב"ה מקיים", שבזה שונה הצדיק ממלך, כי מלך לא מחייב שהקב"ה יקיים דבריו ואילו צדיק הוא בדרגה יותר גבוהה שגם הקב"ה מקיים דברי הצדיק, א"כ מניין לנו שחתן גוזר ומתפלל להקב"ה שודאי הקב"ה יקיים תפלתו.

ת. אמת.

ש. אם כוונת חז"ל שחתן דומה למלך וגוזר הקב"ה מקיים דברי החתן, האם לפי"ז מי שזקוק לסיעתא דשמיא מיוחדת כחולה ואשה שצריכה ללדת ראוי שיבקשו ברכה מהחתן.

ת. כן.

ש. מדוע צריך החתן לעשות שני דברים זכר לחורבן ביום חופתו, הן להניח אפר על ראשו והן לשבור כוס, ולא די בדבר אחד.

ת. השני לפרסם לצבור.

ש. עד מתי החתן צריך להיות עם האפר שמניחים על ראשו זכר לחורבן.

ת. עד אחר החופה.

ש. שכחו ליתן אפר על החתן לפני

החופה, האם יש עדיין ענין ליתן עליו אפר כשנזכרו בחתונה.

ת. כן.

ש. האם את האפר על ראש החתן צריך ליתן בתוך נייר או את האפר עצמו על הראש.

ת. המנהג בנייר.

ש. מדוע נוהגים להסיר מהחתן והכלה לפני החופה את התכשיטים ושאר הדברים שלהם.

ת. שמא תסמוך ע"ז ויה' מקח טעות.

ש. שאלתי את הרב שליט"א מדוע נוהגים להסיר תכשיטים מהחתן והכלה בעת החופה, והרב שליט"א תירץ לי שמא תסמוך ע"ז ויהיה מקח טעות. לכאורה תינח חתן צריך להסיר מטעם זה, אבל מדוע הכלה צריכה להסיר, הרי לגבה לא שייך טעם זה.

ת. שמא יסמוך החתן.

ש. לפני החופה נוהגים שהחתן נכנס למקום ששם יושבת הכלה ומכסה פניה בהינומא כמעשה קנין של חופה. לכאורה איך זה מועיל כל עוד לא היה מעשה קידושין של נתינת הטבעת.

ת. י"מ שחופה סגי.

ש. אם קנין ההינומא מועיל מה שעשה כן לפני החופה, כי נשאת הכלה מכוסה עד אחרי גמר החופה עם כל הברכות, כיצד הדין באופן שהחתן כיסה את הכלה בהינומא לפני החופה, ובעת דרכה לחופה נפל כל ההינומא לארץ כגון שהיה רוח וכדומה, וחזרו הנשים בעצמן לכסות את הכלה ולא החתן, האם מהני או שצריך שהחתן דוקא יחזור ויכסה

פניה, כי כיסוי ע"י מישורו אחר בלא שליחות
החתן לא מועיל.

ת. אין צריך.

ש. האם מועיל לכסות את הכלה
בהינומא שאפשר משם לראות את פני הכלה,
וזה מאד נח לעדים לראות את הכלה בעת
הקידושין, או שצריך הינומא שלא רואים
דרכה כלום.

ת. אפשר.

ש. האם יש ענין לכסות את הכלה
בהינומא עד החדר יחוד או די עד גמר
החופה עם הברכות.

ת. יותר טוב עד החדר.

ש. רש"י בכתובות יז' ע"ב אומר שמדוע
קוראים ליהנומא הינומא, כי הכלה עוצמת
את עיניה בגלל שלא רואה מה שנעשה
"ופעמים שמגמנת בתוכו מתוך שאין עיניה
מגולות", האם מזה יש ראיה שצריך לכסות
בעת החופה את הכלה בהינומא אטומה
לגמרי שענייה לא יהיו מגולות כלל ולא
שקוף.

ת. המנהג כן.

ש. האם הכולנסאות והיריעה של מקום
החופה שמשתמשים בעת החופה נחשב
כתשמיש של מצוה כי מברכים שם תחת
החופה ועושים שם הקידושין והכנסה
לרשותו, ויצטרכו לשמור על זה כתשמיש של
מצוה או שזה כלום.

ת. טוב ליזהר.

ש. אם הכולנסאות והיריעה של החופה
נחשב כתשמיש של מצוה, כיצד הדין באולם
שמחות שיש לו כמה אולמות ועושים שם
כמה חתונות ביום אחד ויש לו כמה מקומות
לעשות חופה, האם נאמר שיש ענין לעשות
חופה תחת הכולנסאות והיריעה שכבר
השתמשו לחופה אחרת מצד הואיל
ואיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד בה עוד
מצוה כמבואר בברכות לט' ע"ב, או שהכל
נחשב למצוה אחת.

ת. אם יכול.

ש. יש אולם שמחות שאת מקום החופה
בחוף, חיברו את הכולנסאות לריצפה חזק
כדי שיעמוד היטב, האם מכיון שזה מחובר
לארץ, יחשב עשיית החופה כבתוך הבית כי
זה לא עראי, או מכיון שזה פרוץ ובחוף, לא
אכפת לנו שהכלנסאות מחוב לארץ היטב.

ת. כשר וישר.

ש. מה הטעם שנוהגים בני אשכנז לערוך
חופה תחת כיפת השמים דוקא.

ת. החופה זה הבית. כח

ש. בני אשכנז נוהגים לעשות את החופה
תחת כיפת השמים, ובודאי נאמרו בזה כמה
טעמים. האם אפשר לומר בס"ד ביאור, מצינו
הן לגבי שבת קודש והן בקידוש לבנה
שיוצאים החוצה להקביל פני השכינה, ולכן
היו שיצאו בערב שבת מביתם החוצה. ועד
כמה שאיש ואשה זכו שכינה ביניהם, ובעת
החופה זה זמן שהשכינה באה להיות בבית

כח. כנראה שכוונת רבינו לפי מה שנדברתי עם בני החבורה, עד כמה שהחופה זה ביתו, לא מצינו בית בתוך
בית, וככל שעושים את החופה בתוך האולם, זה כאילו בתוך בית אחר, ולכן עושים זאת תחת כיפת השמים,
כדי שכעת זה ביתו לחוד.

זה שבונים עתה, לכן יוצאים לערוך החופה בחוץ להראות שהשכינה באה לשכון ביניהם, ועליהם לדאוג שהשכינה תשאר בביתם כל חייהם.

ת. אולי.

ש. האם מותר לבנות גג יפה מעל מקום החופה כדי שלא יזל גשמים בחורף על החתן והכלה בעת החופה, כגון שיניחו זכוכית יפה על החופה ויוכלו דרך שם לראות הכוכבים. ת. יכולים.

ש. מרפסת של בנין שיוצאת ומכסה בגובה מעל חצי ממקום החופה, עד שרק חצי ממקום החופה עומד תחת כיפת השמים, האם יש בזה בעיה וצריך להרחיק מקום החופה.

ת. בסדר.

ש. העמידו חופה בחצר באופן שיש אילנות שהענפים מכסים ומאהילים בגובה מעל החופה האם זה טוב, או שצריך שהחופה תעמוד לגמרי תחת כיפת השמים.

ת. יותר טוב תחת האויר.

ש. האם מקום החופה צריך שיהא פתוח מכל הארבע צדדים כאוהל, או שאפשר לסתום בצד לעשות קיר יפה ליפות את מקום החופה וישאר פתוח רק בג' רוחות.

ת. ראוי פתוח.

ש. בימות החורף מצוי מאוד שבמקום החופה עומדים כמות אנשים, וברגע שמתחיל לרדת גשמים חזקים, הציבור הולך לעמוד בכניסה לאולם תחת הגג, עד שבמקום החופה אין שם עשרה אנשים, האם האנשים שעומדים במקום רחוק מצטרפים לעשרה ע"י שרואים אלו את אלו הגם שלא

עומדים בסמיכות למקום החופה, לגבי לברוך הברכות.

ת. מצטרפים.

ש. בני אשכנז נוהגים לערוך את החופה תחת כיפת השמים, כיצד הדין ביום גשום וסוער מאד, שארובות השמים נפתח ויורד גשם ללא הפסקה כמעט, האם צריכים להתאמץ בכל מצב לערוך החופה בחוץ במנין מצומצם או שיכולים לערוך בשעת הדחק את החופה בתוך האולם.

ת. מצוה.

ש. מצינו בליל יו"ט ראשון של חג הסוכות שירידת הגשמים באופן שמפריע לקיים המצוה, נחשב כמו שהקב"ה שפוך על האדם קיתון, ומי שיושב בסוכה הגם שיורד גשמים חזקים, הרי הוא כשוטה. כיצד לפי"ז בחופה שעורכים תחת גשמים חזקים שיש מנין מצומצם בחופה, גם יחשב כשוטה מי שעושה כן, או אדרבה מתברך בברכות שמים מעל ראשו ואשרי חלקו.

ת. בסוכה יש דין מיוחד פרט למצטער.

ש. יש מי שרוצה לטעון שגם בשעת הדחק לא יכנסו לערוך החופה בתוך האולם לנוהגים בדרך כלל לעשות חופה בחוץ, כדי שלא יצא לעז על הכלה שהי אלא בתולה ולכן נכנסו לתוך האולם, ולא יפרשו שזה מחמת הגשמים, האם צריך לחשוש ללעז כזה או שמספיק שאחרים יודעים שזה מפני הדחק של הגשם.

ת. בחוץ.

ש. ביום שלג כבד בחוץ וזה סכנה לצאת החוצה שאף אחד לא ינזק, האם אפשר לעשות חופה בפנים.

ת. לא.

ש. אם מותר לעשות חופה בתוך האולם בשעת הדחק גדול מאד, כיצד הדין באופן שאחד הצדדים מתעקש לעשות החופה בחוץ דוקא, כי רוצה לעשות חופה כדין לכתחילה על הצד הטוב ביותר, והצד השני רוצה לעשות החופה בתוך האולם בטענה שכך יוכלו להשתתף בחופה קהל גדול שטרחו לבוא לחופה, ובאופן שיעשו בחוץ, לאיכול להשתתף כולם, עם מי הצדק.

ת. בחוץ.

ש. האם החתן צריך לקנות מבעל האולם שמחות את השטח שבו עורכים את החופה ואת החדר יחוד כדי שזה יהיה לרשותו, והאם זה קנין לזמן שחוזר אח"כ לבעל האולם בחזרה בלי קנין נוסף, או שצריך בעל האולם לקנות זאת שוב מהחתן אח"כ, גם באופן שלא סיכמו מראש להדיא שזה קנין לזמן, כי זה בלב כל אדם שעל דעת זה הקנו בתחילה.

ת. יש נוהגין כן.

ש. בהרבה אולמות שמחה מצינו שעורכים את החופה במדרכה ברחוב ליד האולם. ולכאורה קשה, היכן נחשב שמכניס החתן את הכלה לרשותו, הרי זה רשות הרבים ומקום זה לא קנה מבעל האולם, כי זה לא שטח שלו, א"כ איך אפשר לעשות חופה ברחוב ליד האולם.

ת. מקנים לו המקום.

ש. האם שייך לומר שמכיון שמשלמים

מיסים לעייריה אחד מהצדדים ויש להם כבר חלק במדרכה, וראש העיר מסכים שיעשו שם חופות, כבר יש זכות לחתן בשטח הזה ויכול לעשות שם חופה.

ת. יותר טוב שיאמרו מפורש.

ש. לפי"ז יש לעיין באופן שעושים את החופה בעיר שראש העירייה הוא חילוני ולא נתן רשות מפורשת לערוך חופות ברחוב, וגם המשפחות של החתן והכלה לא גרים בעיר זו ולא משלמים מיסים לעייריה, כיצד יקנה החתן השטח של החופה שיחשב כרשותו.

ת. משלמים שיהא כרצונם כ"ט.

ש. מדוע נוהגים שמקום החופה ששם עומדים החתן והכלה והמסדר קידושין יותר גבוה במעט משאר המקום שעומדים שאר המשתתפים.

ת. שישמעו.

ש. בתשב"ץ קטן מובא שהרבה מנהגים שעושים בחופה, זה דוגמת הנשואין של כלל ישראל במעמד הר סיני. האם לפי"ז אפשר לפרש, שגם במתן תורה מצינו שהתורה ניתנה על הר ולא בעמק, לרמז שצריך שמינית שבשמינית כפי שהרב שליט"א כתב לי. וכעין זה צריך גם בחופה שיהא גבוה מעט, ללמד לחתן והכלה שיכירו בערכם ומעלתם שזוכים להשראת השכינה כיסוד להמשך החיים.

ת. יפה.

ש. מצוי היום בהכנסת ספר תורה, שלא מחזיקים לפידים עם אש אמיתי מפני הסכנה,

כט. יתכן שכוונת רבינו שליט"א שעד כמה שבעל האולם גם משלם מיסים, הרי ניתן לו לעשות שם כרצונו ויש לו זכות לתת רשות לחתן להשתמש שם לצורך חופה.

אלא יש מנורות יפים צבעוני שמאיר לכבוד התורה. האם יוכלו המחותנים בחתונה להשתמש במנורות כאלו כשלוקחים את החתן והכלה לחופה, או שצריך דוקא אור ע"י נרות של אש ממש.

ת. לא נהוג. ל

ש. מדוע נוהגים בחופה שהכלה היא שמסתובבת סביב החתן ולא להיפך שהחתן יסתובב סביב הכלה.

ת. ע"פ קבלה.

ש. מדוע נוהגים בחופה שהכלה מסתובבת סביב החתן דוקא שבע פעמים לא יותר ולא פחות.

ת. ע"פ קבלה.

ש. מצינו שאיש ואשה זכו שכינה ביניהם. ועיקר הבית זה האשה. וידוע שיש שבעה רקיעים שהשכינה יורדת להיות אצל עם ישראל, עד שבמוצאי יו"כ אומרים ז' פעמים ד' הוא האלוקים לעלות את השכינה שהיתה ביום הזה בישראל. האם לפי"ז אפשר לפרש נפלא, שעד כמה שכעת בונים בית בישראל ורוצים השראת השכינה, לכן הכלה שהיא עיקרה של הבית ומפוקדת על חינוך הבנים, לכן ביסוד בנין הבית בעת החופה, נוהגים שהכלה היא מסתובבת שבע פעמים דוקא להוריד כביכול את השכינה מכל הרקיעים שישכון בבית הזה.

ת. יפה.

ש. בחופה כשהכלה מקיפה את החתן

שכחו כמה הקפות כבר עשו, האם יעשו עוד מהמספר שנזכרו, או מכיון שזה לא לעיכובא לא יעשו יותר.

ת. לחומרא.

ש. מדוע המחותנים שמלויים את החתן והכלה נוהגים להחזיק נרות.

ת. שיהא אור.

ש. נוהגים שהמחותנים מחזיקים נרות לפני החופה ומלווים את החתן והכלה עם נרות לחופה. עד מתי צריך שהנרות ידלקו, האם עד סוף הברכות בחופה או די עד תחילת מעשה הקידושין.

ת. עד שיכבו.

ש. מדוע חתן לא מברך על המצוה לישא אשה.

ת. תלוי באחרים.

ש. מדוע ההורים של החתן והכלה לא מברכים שהחיינו על המצוה להשיא צאצאיהם.

ת. שמא לא ירצו הילדים.

ש. האם שדכן כשר להיות עד או שנחשב לנוגע בעדות בחתונה אחר שקיבל כספו.

ת. לא.

ש. מי שמחזיק פלאפון לא כשר וכדומה, האם אפשר להשתמש בו כעד בחתונה או שפסול.

ת. פסול.

ש. הרב שליט"א כתב לי שמי שמחזיק

ל. גם בהכנסת ספר תורה שמעתי בשם מרן הרב ואזנר שליט"א שאמר שצריך לפחות שיהא כמה נרות מאש ממש, כי בעת מעמד הר סיני היה לפידים ואש ממש. לפי"ז יבואר שעד כמה שחופה זה דומיא דהר סיני ושם היה ממש אש, לכן צריך שיהא נרות עם אש אמיתי ולא אור בעלמא.

פלאפון לא כשר שאסרו הרבנים שליט"א הוא פסול להיות עד. באופן שמצאו לאחר החתונה שאחד מהעדים בחופה מחזיק במכשיר כזה שלא כשר, מה צריכים לעשות.

ת. לחזור ולקדש.

ש. מצינו בגמ' בקידושין מ' ע"ב שמי שאוכל בשוק פסול לעדות, ובתוס' שם הביאו כמה פירושים מתי נפסל לעדות. ובשו"ע חו"מ סימן לד' ס"ק יח' פוסק כשיטת הרמב"ם שלא הזכיר דוקא אכילת פת. אלא מי שאוכל בשוק לפני העם. לפי"ז יש לעיין לדינא הלכה למעשה, במי שקנה כמה עוגות ושאר מזונות בחנות ואוכל ברחוב, האם יהא פסול לעדות ואי אפשר להשתמש בו בנשואין וכדומה.

ת. יש להחמיר. לא

ש. כיצד הדין במי שקנה בקבוק קטן ושותה זאת בדרך כשחם לו, האם ג"כ נפסל לעדות.

ת. לחומרא ל"ב.

ש. האוכל בשוק דומה לכלב ופסול לעדות, כיצד הדין באברכים שנוסעים באוטובוס מיוחד לכולל ורוצה אברך לאכול בדרכו לכול לחסוך בזמן, האם נחשב שאוכל בשוק.

ת. זה לא שוק.

ש. אדם שנוסע למירון והנסיעה לשם בתחבורה הציבורית בערך כשלש שעות,

ומצוי שבאמצע הנסיעה, אנשים מתחילים לאכול מזונות וכדומה, האם מי שאוכל בנסיעה כזו שעוד אנשים אוכלים גם נחשב לאכול בשוק ודומה לכלב ויפסל לעדות.

ת. לא מסתבר.

ש. האם יעזור שישב בקצה האוטובוס באופן שכמעט אף אחד לא רואה ויוכל לאכול שם.

ת. אין נ"מ.

ש. יש חנות שמוכרים אוכל אבל אין מקום לאכול את המאכל בתוך החנות כי אם בכניסה לחנות בשטח שלפני החנות על המדרכה בפניה, אבל העוברים ושבים ברחוב יכולים לראות את האוכלים שם, האם יש בזה בעיה של אוכל בשוק, או מכיון שאוכלים בצד באופן צנוע ולא אוכלים באמצע רחוב, יותר קל ורשאים לאכול.

ת. יש להזהר.

ש. באופן שנוסעים באוטובוס בלילה ואף אחד לא רואה שאוכלים, האם לא נחשב כאוכל בשוק, כי עד כמה שלא רואים שאוכל, לא נחשב כמזלזל בעצמו ויהא רשאי לאכול.

ת. אין נפקא מיניה.

ש. נוסעים בימי בין הזמנים לים משפחות שלמות מהציבור שלנו באוטובוסים מיוחדים שארגנו לציבור, ואחרי הים רוצים

לא. בספר מעדני יו"ט לג"ר יו"ט זנגר שליט"א ח"ב עמוד רצה' האריך בענין פסול עדים שאוכלים בשוק.

לב. הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שבשתייה אין פסול לעדות כי אם באכילה. וגם באכילה תלוי היכן אוכל, אם אוכל בכניסה לחנות על המדרכה שזה צנוע, יותר קל ולא יהא פסול לעדות, אבל אם אוכל ממש בעת לכתו ברחוב אז זה בעיה וצריך להחמיר בזה.

לאכול, האם מי שאוכל נחשב כאוכל בשוק, הגם שכל הציבור שלנו.

ת. יזהר.

ש. האם יש בעיה ליתן לילדים פחות מגיל בר מצוה לאכול מאכל ברחוב, כגון שההורים קנו איזה מאכל של מזונות עבור הבית, והילד לא יכול להתאפק ורוצה מאד, האם מותר לתת לו.

ת. יזהר טוב להמתין אם יכול.

ש. ילדים שלא מספיקים לאכול מעט מזונות בבוקר לפני שהולכים לחידר ללמוד, מצוי שהולכים בידם עם המזונות ואוכלים זאת כשרצים במהירות לחידר וכדומה, האם רשאים לאכול או שצריך למנוע מהם.

ת. כנ"ל.

ש. הרב שליט"א כתב לי שראוי להחמיר אפילו באכילת מזונות וכן במי ששותה ברחוב כשחם לו. לפי"ז מסדר קידושין ומחותנים שצריכים להעמיד עדים כשרים לחופה והחדר יחוד, האם צריכים לחשוך בבן אדם האם הוא אוכל בשוק או שותה כדי שלא לקחתו להיות עד, כי שמא העד לא יודע בכלל שהוא נפסל, או שרוב בני אדם בחזקת כשרות ולא אוכלים ברחוב ולא צריכים לשאול.

ת. זה אינו שחוק.

ש. ליד אחד האולמות בבני ברק שנמצא סמוך לרחוב מרכזי בעיר, והניח בעל האולם שני ברזים עם מים קרים וכוסות לרווחת העוברים ושבים לעשות עמהם חסד בעיקר בימות הקיץ ואחרי קניות שעושים בחנויות הסמוכות, האם הוא מכשיל את הרבים במים

אלו, כי ע"י ששותים שם נפסלים לחומרא לפי דעת הרב שליט"א.

ת. מותר ומצוה.

ש. האם שייך לומר שמכיון שזה עומד לצורך רבים שעוברים ברחוב וצמאים, אין בזה גנאי ויהא כשר לעדות מי ששותה שם.

ת. פשוט.

ש. מי שיודע על פלוני שהוא אוכל ברחוב מזונות וכדומה, ורואה שלוקחים אותו להיות עד באיזה חתונה, האם צריך לומר למחותנים או למסדר קידושין שפלוני אוכל בשוק ופסול לעדות.

ת. כן.

ש. בחג השבועות הרבה מתושבי ירושלים עולים ברגל לכותל המערבי להתפלל שם ותיקין ואח"כ חוזרים לבתייהם. והרבה מאנשי ירושלים מוציאים לרחוב בסמוך לבתים יין ושתייה לקידוש ומזונות עבור העולים לרגל שלא יהיו צמאים בחזור לביתם. האם מכיון שאוכלים ברחוב בסמוך לבית יפסלו לעדות, או מכיון שזה נעשה קבוצות קבוצות ש לאנשים ביחד אפשר להקל.

ת. יש מקום להקל.

ש. בזמן חז"ל שרוב תשמישי הבית היו עושים בחצרות שלפני הבית, האם מי שאוכל שם ורואים אותו הסובבים, היה נפסל לעדות מדין כאוכל בשוק שפסול לעדות.

ת. יתכן.

ש. שאלתי את הרב שליט"א כיצד הדין בזמן חז"ל שרוב תשמישי הבית נעשו בחצרות שלפני הבית, האם מי שאכל שם וראו אותו הסובבים היה נפסל לעדות מדין

כאוכל בשוק שפסול לעדות. והרב שליט"א ענה לי יתכן. אבל לענ"ד חשבתי אח"כ, אולי הפסול אוכל בשוק זה מי שמזלזל בעצמו ולכן חשוד שישקר, אבל אדם שאוכל בחצרו ולא אוכל ברחוב, עדיין אין ראייה שמזלזל בעצמו, ואולי פשוט שיהא כשר לעדות הגם שיש שרואים אותו אוכל.

ת. זה הספק.

ש. האם יש ענין שהחתן יאחז בידו את הטבעת קידושין בעת שהרב המסדר קידושין מוציאו בברכת האירוסין כמו שמחזיקים כל דבר שמברכים עליו.

ת. לא שמענו.

ש. כלה שקיבלה טבעת בחופה שווה הרבה כסף, האם צריכה לברך על כך שהחיינו באופן ששמחה בזה, או נחשב כחפצא של מצוה שאין לברך שהחיינו כעין שהרב שליט"א כתב לי בתשובה אחרת בנוגע לנער בר מצוה שקיבל תפילין שלא יברך שהחיינו, כי מצות לאו ליהנות ניתנו.

ת. אם שמחה הרבה.

ש. חתן קנה בחנות טבעת קידושין מזהב, ובימי השבע ברכות גילה שאין זה זהב אמיתי ובעל החנות שיקר אותו, האם נחשב למקח טעות וכאילו קידש בטבעת לא שלו, כי לא את זה קנה ורוצה להחליף.

ת. מקח טעות.

ש. כיצד אפשר באופן כזה לדאוג שלא יהיה בעיה עם הברכות והקידושין כשמתברר שזה לא הטבעת שלו.

ת. יבדוק.

ש. האם יעזור מחילה של החתן על הטבעת כדי להציל את הקידושין, או שכל המחילה תהיה רק מכאן ולהבא וזה גם לא יעזור.

ת. יועיל.

ש. נשאלתי מי שהוא איטר יד, באיזה יד צריך ליתן את הטבעת לכלה, האם בימין כל אדם או בשמאל שלו שזה כימין.

בימין שלו.

ש. בגמ' בפסחים נז' ע"א מבואר שהיה כהן שנענש משום שהתעסק בקרבנות עם כפפות הן מצד חציצה והן מצד בזיון. לפי"ז יש לעיין כיצד הדין בחתן שקר לו מאד בחורף ורוצה ליתן הטבעת ע"י כפפות האם מותר.

ת. חלילה. לג

ש. האם יש בעיה למסדר קידושין להחזיק הכוס בשעת החופה עם כפפות באופן שלא רוצה שישפך עליו מהיין, וכיצד הדין באופן שקר לו בחורף.

ת. לא.

ש. מחותנים שהכינו כוס זכוכית לשבור בחופה, ולפתע לא מוצאים את הכוס, וביקשו מבעל האולם שיביא להם כוס אחרת לשבור וישלמו לו אחר החתונה. והנה לאחר החתונה מבקש בעל האולם מחיר גבוה על הכוס, מנצל את מה שהיו לחוצים להשיג כוס אחרת, האם צריכים לשלם לו את החמיר הגבוה שדורש בעד הכוס.

ת. כפי המחיר ברחוב לה.

ש. נתנו לפני החופה לאחר מהנמצאים שישמור על הכוס שצריך לשבור תחת החופה, ובטעות באמצע קריאת הכתובה, נפלה מידו הכוס ונשברה, האם צריך מיד להשיג כוס אחרת כדי שהחתן ישבור, והאם יצטרך לשלם על הכוס שנתנו לו לשמור.

ת. כן, והשובר יתכן שצריך לשלם.

ש. נשאלתי מדוע באירוסין שוברים דוקא צלחת ואילו בחופה שוברים דוקא כוס.

ת. תחת החופה ק ליותר לשבור כוס.

ש. מדוע נוהגים לשבור כוס בעת החופה ולא באמצע החתונה, הרי זכר לחורבן כבר עושים במה שנותנים אפר על ראש החתן, ושבירת הכוס מבואר בברכות לא' ע"א כדי שלא ישמחו יותר מדאי ויהא גילו ברעדה, א"כ היה עדיף לשבור כוס באמצע הריקודים ולא בחופה.

ת. אין ניכר לציבור.

ש. שאלתי את הרב שליט"א שמצינו בברכות לא' ע"א שהטעם ששוברים כוס בנישואין כדי שלא ישמחו יותר מדאי ויהא גילוי ברעדה. א"כ מדוע לא שוברים את הכוס באמצע הריקודים שאז זה ממש באמצע השמחה, ומה הענין ששוברים בחופה שאז זה לא ממש בשמחה, והרב שליט"א תירץ לי שאין זה ניכר לציבור. לכאורה עדיין קשה, שיכלו לסדר באמצע

הריקודים מעמד שבירת הכוס ע"י שהיו מפסיקים את הריקודים באמצע וכולם היו באים לראות איך החתן שובר הכוס למעט בשמחה כדי שיהא גילוי ברעדה והיה ניכר כך לכולם, והדרא קושיא לדוכתיה מה הענין ששוברים לפי טעם זה בחופה שזה לא ממשעט אח"כ בעת הריקודים מהשמחה כפי שחז"ל רצו.

ת. א. אינו דבר פסוק.

ב. לא יועיל אח"כ.

ש. עוד קשה, הרי היום באים אנשים אח"כ רק לריקודים לשמח את החתן, ומה ימנע מהם שלא ישמח ויותר מדאי, הרי הם לא היו בחופה ולא ראו את שבירת הכוס.

ת. וכי ישבור כל הכוסות שבעולם לה.

ש. מדוע כשוברים את הכוס בחופה נוהגים לאחל מזל טוב, וכי צריך לשמוח עתה, הרי צריך להיות בעצב ומה ענינו של אמירת מזל טוב לשבירת הכוס.

ת. שלא ישמחו יותר מדאי.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, מצינו בחז"ל בכתובות סו' ע"ב שרבן יוחנן בן זכאי אמר כשראה את בתו של נקדימון בן גוריון בשפל המדרגה "אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה וכו'". ומבואר במהרש"א שרבן יוחנן בן זכאי אמר

לד. הגאון ר' נפתלי נוסבויס שליט"א אמר לי לעיין בקצות החושן בסימן רכו' שמדבר בענין כזה שהמוכר מבקש סכום גבוה.

לה. כוונת רבינו שליט"א, שאם נרצה שכל האנשים שבאים לרקוד לחתונה יראו את שבירת הכוס כדי למעט בשמחה ויהא גילו ברעדה, א"כ כל כמה דקות נצטרך לשבור כוס אחרת, כי כל הזמן מתחלפים האנשים שבאים לרקוד, בכל פעם יש שבאי סוהולכים, ומי שבא מקודם ורקד ושימח לא נשאר אח"כ. לכן הזמן הטוב זה בחופה.

ולכן שר שיר עצוב באמצע החתונה, כדי שלא ישמחו יותר מדאי. מדוע בזמנינו מסתפקים רק בשבירת הכוס ולא שרים בריקודים שיר עצוב לאלו שלא היו בחופה. ת. כבר נזכרים ע"י הגמ'.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, בזמן רב המנונא שמחו מאד בשמחת חתן וראה צורך להוסיף היכי תימצי שלא ישמחו יותר מדאי ע"י שישיר שיר עצוב, אבל בזמנינו שברוך השם יש ריבוי שמחות, ולא מספיק שמחים בשמחת חתן, א"כ לא צריך לחפש שיר לגרום שישמחו פחות, כי אדרבה ע"י שיר עצוב, גם המעט שכבר יש יפסיק, לכן גם שבירת הכוס זה לא למעט בשמחה מדין גילוי ברעדה, אלא זכר לחורבן.

ת. סגי.

ש. מצינו בגמ' בברכות לא' שרב המנונא בחתונה של מר בריה דרבינא שר ווי לן דמיתנן והגם שצריך לשמח חתן ולא לצערו מ"מ, אסור לשמוח יותר מדאי. אבל קשה, שהרי שם זה המקור למה ששבורים כוס בחופה, ולא עוד שהרי אז שברו כוס יקרה, א"כ עד כמה ששברו כוס יקרה בחופה כדי שיהא גילו ברעדה ולא ישמחו יותר מדאי, לשם מה הוצרך שוב באמצע החתונה לשיר שיר עצוב ווי לן דמיתנן.

ת. כבר שכחו.

ש. שאלתי את הרב שליט"א שבגמ' בברכות לא' מובא שרב המנונא בחתונה של מר בריה דרבינא שר ווי לן דמיתנן, ולכאורה צריך לשמח חתן ולא לצערו ומדוע שר דוקא כזה שיר, והרב שליט"א תירץ כי איסור לשמוח לגמרי. וצ"ב הרי שם זה המקור ששבורים כוס בנישואין כדי שלא ישמחו

"אשריכם ישראל" על שני הצדדים. כי כל אומה יש להם מזל ושר בשמים, משא"כ ישראל אין להם מזל ושר אלא הם תחת הקב"ה. וגם נפילה למטה רואים מעלת ישראל שהם תחת הקב"ה ועל זה אמר אשריכם ג"כ.

א"כ אולי אפשר לפרש, בעת הנישואין בשעת החופה, זה מעמד של השראת השכינה בבחינה מסוימת כעין מה שהיה בהר סיני בקבלת התורה, וכעת בחופה אומרים לחתן והכלה, תראו איך שאתם עומדים במקום גבוה יותר משאר הציבור, כנהוג לעשות את מקום החופה מעט יותר גבוה, ואומרים להם, אשריכם ישראל, תיראו איך הקב"ה מחבב אותכם כשאתם עושים רצונו, מביאים את השכינה אליכם, ומיד שוברים את הכוס בחופה להורות על זמן של נפילה ושבירה, להורות שגם אם יש נפילה ושבירה, עדיין זה במקום הגבוה של החופה, כי בזמן של נפילה גם רואים אשריכם ישראל, כי תמיד אנחנו בידים של הקב"ה, ולכן הציבור אומר אז מזל טוב, כי אדרבה, בשבירת הכוס המרמז על מצב של נפילה גם רואים את המזל הטוב של ישראל שאין להם שר ומזל לאחר, והם בידים של הקב"ה בדיוק כפי שיש בזמן שהם ברום מעלתם, שהשכינה מלווה אותכם לכל החיים בכל המצבים, וצריך לדעת לייקר זמן זה, כדי שגם אם נפלו, מיד לחזור כגלגל החזור לעלות לשמי רום להתקרב להקב"ה. לכן שוברים את הכוס דוקא במקום החופה שהוא מעט יותר גבוה ומאחלים מזל טוב.

ת. יפה.

ש. בגמ' בברכות לא' מבואר שרב המנונא לא הסתפק במה ששברו כוס בחופה

יותר מדאי, א"כ עד כמה ששוברים כוס ובפרט בזמנם ששברו כוס יקרה, א"כ מה הצורך אח"כ לשיר איזה שיר שגורם שלא ישמחו, וכי לא מספיק הכוס ששברו.

ת. לא תמיד. לו.

ש. אם אכן לא מספיק הכוס ששברו בנישואין כי זה בזמן החופה וצריך שגם בעת הריקודים למצוא דרך למנוע שלא ישמח ויותר מדאי ובפרט שיש אנשים שלא היו בחופה, א"כ מדוע בזמנינו מספיק שבירת הכוס בחופה חוץ מטעם זכר לחורבן, היו צריכים לתקן שבאמצע החתונה יזכירו ע"י שיר וכדומה יום המיתה להעציב את הציבור מעט כדי שלא ישמחו יותר מדאי.

ת.

ש. האם שייך לומר שדוקא בחתונה של מר בריה דרבינא היה כנראה שמחה מיוחדת יותר מתמיד והרגיש רב המנונא שלא מספיק שבירת הכוס וצריך עוד משהו כדי שלא ישמחו יותר מדאי, ולכן שאני התם הוצרך לעוד משהו ואין ללמוד מכאן לשאר המקומות.

ת. הוא הי' הראשון.

ש. כוס שחתן שובר מתחת לחופה, האם נחשב שמשמשים בזה ויצטרך טבילה, או לא שלא צריך טבילה.

ת. לא מסתבר.

ש. האם הכוס צריכה להיות שלמה לפני ששוברים.

ת. כן.

ש. כשיש כהן המשתתף בחופה ובשבע ברכות ורוצים לכבדו בברכה, איזה ברכה לכבדו, האם ברכה ראשונה מדין וקדשתו או לתת לו ברכה חשובה והיא ברכה אחרונה כנהוג לתת לאדם חשוב.

ת. ראשונה.

ש. ראש ישיבה שליט"א שנוהג לסדר קידושין לתלמידיו, ויש לפניו ביום אחד שני תלמידים שצריך לערוך להם קידושין, ואחד מהם כהן. האם צריך ראש הישיבה ללכת לסדר חופה אצל הכהן קודם, כששניהם מתחתנים בערך באותה שעה מדין וקדשתו.

ת. לכהן.

ש. אדם שצריך ללכת לכמה חתונות בלילה אחד, ואחד מהם זה של כהנים, האם בכה"ג צריך להקדים את הכהן, או עד כמה שהכהן לא יודע אם בא לפניו כן אליו או לא, לא צריך ללכת בדוקא לכהן, כי בכה"ג לא מתכבד כלום.

ת. כהן קודם.

ש. חופה שאין שם כהנים אבל יש שם משבט לוי, האם צריך לכבדם ראשונים בברכה במקום כהן.

ת. כן.

לו. בספר באר יוסף על התורה פרשת ויחי עמוד קלא' ראיתי שמביא את הגמ' בברכות לא' ע"א אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטא וכו' ומבאר שמה שאמר ווי לן דמיתנן, מובן פשוט שהכוונה כדי שלא ישמחו יותר מדאי, כמו שאמרו שם במר בריה דרבינא ורב אשי בהלולא דעבדו לבניהם, דחזו רבנן דקא בדחי טובא, שברו לפניהם כלים יקרים כדי להחליש השמחה ולהעציבם, ועומד רק על קושיא מדוע כפל ואמר פעמיים ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן.

- ש. מדוע נוהגים לכבד אדם חשוב בשבע ברכות וכן בחופה שיברך דוקא ברכה אחרונה.
- ת. החתימה.
- ש. מדוע מברכים ברכת השבע ברכות ביום הנישואין פעמיים, הן תחת החופה והן אח"כ בסעודה.
- ת. שמחה כפולה.
- ש. מה הטעם שנוהגים להקריא בקול את הכתובה בשעת החופה.
- ת. לפרסם.
- ש. מדוע בכתובה רגילים לכתוב אחד בשבת ולא ראשון בשבת.
- ת. כמו בגט.
- ש. כיצד ינהגו באופן שכתבו בכתובה בראשון בשבת ולא באחד בשבת, האם עדיף לקחת כתובה חדשה או להשתמש בזה, או למחוק ולכתוב באחד בשבת.
- ת. כמדומה שאין מעכב.
- ש. האם בשנת השמיטה יש ענין לכתוב בכתובה "שנת השמיטה".
- ת. לא נהוג.
- ש. אדם שהתכבד לקרוא כתובה תחת החופה, ולפתע רואה ברק או שומע רעם, האם צריך לעצור ולברך, או שיכול בדיעבד מפני כבוד החתן והכלה וכבוד הצבור, לסמוך שאח"כ יראה עוד ברקים וישמע עוד רעמים ואז יברך עליהם.
- ת. צריך להפסיק ולברך, שהרי כל הציבור חייב להפסיק ולברך.
- ש. נוהגים לקרוא שם חודש אב בשם "מנחם אב", האם עתה שם החודש הוא מנחם אב וצריך לכתוב בכתובה מנחם אב, או די לכתוב רק חודש אב כי זה שם החודש.
- ת. כרצונו.
- ש. כמו כן נוהגים לקרוא לחודש חשון בשם "מר חשון", איך צריך לכתוב בכתובה.
- ת. כנ"ל.
- ש. האם החתן צריך לאחר קריאת הכתובה בחופה ליתן אותה לידי הכלה או לאם הכלה.
- ת. לכלה.
- ש. בברכות שאומרים בחופה ובשבע ברכות, יש ברכות שלא פותחות בברוך, כיון שזה ברכה הסמוכה לחברתה. לפי"ז איך אפשר לעלות לכל ברכה אדם אחר ויש הפסק גדול בין הברכות, ובפרט שלא תמיד המברך שמע בכלל את הברכה הקודמת.
- ת. אפשר.
- ש. האם העומדים בעת החופה חייבים לשמוע כל הברכות ואסור להם לדבר, כי גם הם חייבים בזה.
- ת. ראוי לשמוע. לז
- ש. נשפך היין בחופה לאחר כל הברכות ולא נשאר כלום בגביע, מה צריך לעשות.

לז. הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א בקונטרס שמח תשמח עמוד רט' מביא בשם הגאון ר' משה פינשטיין זצוק"ל שסובר שיהיו הציבור שלא ידברו בזמן אמירת הברכות, כי חובת ברכות הנשואין מוטל עליהם לברך את החתן והכלה.

החתן והכלה נכנסו לחדר יחוד, שיבוא לעמוד במקומו כעד. האם צריך מעתה להתחיל מהתחלה כאילו לא היה כאן עדים, כי העד שהלך ראה רק חצי דבר, ואי אפשר לצרף עד אחר שרואה חצי דבר אחר וימתינו שוב את הזמן הנצרך, או שאפשר לצרף את שני העדים שכל אחד ראה חצי מהזמן כעד שלם ביחד עם העד שראה את הכל, כי למעשה בצירוף כולם, ראו במשך הזמן שלא נכנס שום אדם אחר ולא יחשב כחצי דבר.

ת. אפשר לצרף לח.

ש. האם בחדר ייחוד לאחר החופה צריך לנעול את הדלת במפתח דוקא או די שהדלת סגורה.

ת. ראוי לנעול.

ש. כלה שמקבלת בחדר ייחוד טבעת יהלום יקרה מאד, אם מברכים שהחיינו על תכשיטין, האם ראוי שתכוין בשהחיינו גם על עצם הנישואין והשמחה ביום זה.

ת. יכולה.

ש. אם אכן מברכת הכלה שהחיינו על הטבעת שמקבלת בחדר יחוד, האם שתכוין להוציא גם את החתן במצות נשואין.

ת. אין צריך.

ש. בני ספרד נוהגים בחתונה שלא הולכים החתן והכלה לחדר יחוד בגמר החופה, כיצד הדין בחתן ספרדי הלומד

ת. יביאו כוס אחר דדעתו תחלה על כל הצורך.

ש. האם החתן לאחר החופה צריך ליתן יד לכלה כשהולכים לחדר יחוד.

ת. יש נוהגים כן.

ש. מדוע נוהגים שהכלה נכנסת ראשונה לחדר יחוד.

ת. ע"פ המדרש.

ש. יש נוהגים שחתן וכלה שהולכים אחר החופה לחדר יחוד, שהכלה נכנסת ראשונה. האם צריך לנהוג כן גם כשבאים לאחר החתונה לביתם הפרטי שהכלה תכנס ראשונה כמו שנכנסת ראשונה לחדר יחוד.

ת. לא שמענו.

ש. ביקשו מאדם שלא יודע הלכות עדות ולא דיני יחוד שיעמוד להיות עד ליד החדר יחוד, האם מהני להיות עד, כי יודע שלא נכנס שום אדם לחדר זה.

ת. מהני.

ש. האם נער בר מצוה יכול ביום זה להיות עד בחדר יחוד.

ת. כן.

ש. ביקשו משני עדים שיעמדו במשך הזמן שצריך ליד החדר יחוד, ובאמצע הזמן שצריך לעמוד, נצרך אחד מהעדים לצאת דחוף וביקש מאדם נוסף שראה מקודם איך

לח. שמחתי למצוא בשו"ת שבט הלוי החדש חלק יא' סימן רצד' שכבר שאל זאת הגאון ר' שמואל אלעזר שטרן שליט"א את מרן בעל שבט הלוי בענין מעשה שבא לידו בענין עידי יחוד שדרך הלכה שיחוד הראוילביאה הוא בערך ה' מינוט, ואחד מהעדים היה צריך לעזוב אחרי ג' מינוט, ומסר תפקידו לאחר לשתי מניוט, אם יש בכך גדר פסול דבר וחצי דבר כהאי דבב"ב נו' ע"ב דעדות שניהם בטלה וצריך להתחיל יחוד עוד פעם או לא. והשיב לו השבט הלוי שליט"א לענ"ד דאין צורך להחמיר בזה כי יש ספיקות טובא על עצם ההלכה וכו' וע"ש כל הצדדים.

בישיבה ליטאית, והוריו מבקשים ממנו שלא ילך לחדר יחוד, ורבותיו שהם מבני אשכנז מבקשים ממנו שכן ילך לחדר יחוד, מה יעשה.

ת. כמנהג אבותיו.

ש. העוברים ברחוב ליד אולמות שמחה ורואים עתה חופה האם צריכים לעמוד שם או מכיון שלא מכירים את המשפחות ולא את החתן והכלה אינם צריכים לעמוד שם ולא חל עליהם כלל חיוב לבטל בשביל שמחת חתן וכלה.

ת. יעמוד רגע.

ש. אם גם העוברים ושבים ברחוב ליד אולמות שמחה צריכים לעמוד בשעת החופה כי כולם חייבים בשמחת חתן וכלה, האם שייך לומר שאלו שהולכים להתפלל מנחה נחשבים מתחילת ההליכה לבית הכנסת כעוסק במצוה של מנחה ופטורים מלעמוד בחופה מדין עוסק במצוה שפטור מן המצוה.

ת. כנ"ל.

ש. כמו כן אלו שעושים קניות בחנות באותו רחוב שיש שם כמה אולמות שמחה, האם אפשר לפוטרים בגלל שעוזרים בקניות לבית ועסוקים בחסד או כיבוד אב וכך לא יצטרכו להמתין ליד החופה מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ת. כנ"ל.

ש. אברך שהולך ללמוד עם בנו, האם יחשב כעוסק במצוה מעת ההליכה ללמוד ולקיים ולמדתם את בניכם ויהא פטור מלעמוד ליד החופה.

ת. כן.

ש. מי שעובר ברחוב שיש שם כמה

אולמות ובשעה שעובר, נערכים שם כמה חופות בזה אחר זה, האם חייב לעמוד שם מדין המצוה של הכנסת כלה שמבטלין תלמוד תורה לכך ולא יוכל להמשיך בדרכו עד אחר כל החופות.

ת. יכול ללכת.

ש. בחצר שנערכים שם כמה חופות לחתן וכלה בבית אחת והוא משתתף בחופה של אחד מהם, האם בגמר החופה יכול ללכת לביתו, הגם שלצידו עדיין נערכת חופה למשפחה אחרת.

ת. יכול.

ש. הגיע לחופה סמוך לשקיעה והתחיל החופה ונזכר שעדיין לא התפלל מנחה, האם מותר לו ללכת משם להתפלל מנחה, או שנחשב לעוסק במצוה שפטור מן המצוה.

ת. יתפלל מנחה תחלה.

ש. אם היה אסור לו להתפלל מנחה ולא הלך להתפלל, האם צריך להתפלל מעריב פעמיים בשביל תשלומי מנחה, או מכיון שהוא פטור מדין עוסק במצוה לא צריך להשלים.

ת. צריך.

ש. חופה שנערכת אחרי השקיעה ומתפללים מנחה עם החתן באולם לפני השקיעה שלא נחשב ליום חופתו, האם לא יאמרו תחנון כיון שכבר נמצאים באולם שמחות, או שיאמרו תחנון.

ת. ספק תחנון להקל כש"כ השה"צ.

ש. חופה שנערכה הרבה זמן לפני השקיעה, וכשהלכו החתן והכלה לחדר יחוד, נעמדו הציבור להתפלל מנחה בתוך האולם ללא החתן, האם אומרים שם תחנון כי אין

החילופית מהר, כדי למנוע ממנה שלא תמשיך להצטער.
ת. גרמא.

שמחת חתן.

ש. מביאים בשם הפרקי דר' אליעזר (פרק כ') שמצוה לשמח חתן ולנגן לפניו בכלי שיר, כי מצינו שעשר חופות עשה הקב"ה לאדם בגן עדן והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדים בנקבים שנאמר תפוך ונקבך ביום הבראך". האם צריך לנגן בכלי שיר משעה שהחתן והכלה יוצאים לחופה או הכוונה בשמחת נישואין בשעה שרוקדים לפנייהם בסעודה. כי מצוי בזמנינו שבעלי התזמורת באים לנגן רק לארבע שעות, והחתן מעונין שהחתונה תגמר יותר מאוחר ואז התזמורת מגיעה ומתחילה מעת הסעודה ולא נמצאת מהחופה כי אז יגמר מהר הארבע שעות שלהם. א"כ השאלה האם יש ענין שינגנו בדרך לחופה, ואם החתן ירצה חתונה ארוכה יוסיף לבעלי התזמורת עוד כסף כדי שינגנו עוד שעות, או שלא צריך כלי זמר בחופה.

ת. בשניהם.

ש. כשיש חתן וכהן בסעודה, למי צריך ליתן ראשון מנה, לכהן או לחתן.
ת. המנהג לחתן.

ש. העולם נוהג לחטוף מהחלה הגדולה שפורס החתן לאכול בחתונה, האם יש בזה ענין ומקור.

ת. כן.

ש. מה הטעם שנוהגים לקחת בסעודת נישואין מהחלה הגדולה שבירך עליה החתן המוציא.

חתן, או שבאולם שמחות לאחר שכבר היה כאן חופה והתחיל החתונה, אין המשתתפים צריכים לומר תחנון כלל.

ת. לא.

ש. יש כלות שנוהגות להקל ביום חופתם שאינן לובשות כיסוי ראש עד אחר החתונה, ובכל החתונה נמצאות עם שערותיהן, ומצאו מי שפוסק להקל כך. כיצד הדין במי שכובד בברכה בשבע ברכות באופן שהכלה נכנסה לאולם היכן שהגברים, ויושבת מול המברכים את הברכות, האם יכולים לברך את הברכות מול הכלה, כששערותיה נראין בחוץ, או שצריכים להסתובב באופן שלא יעמדו מול הכלה ממש.

ת. לא.

ש. מי שלכלך את השמלה הלבנה של הכלה באמצע החתונה באופן שיש לה צער גדול ע"י שנעשה כתם מלוכלך באמצע השמלה ורואים זאת כולם, האם חייב לשלם לה אח"כ על הצער שעשה לה.

ת. בושת.

ש. כיצד שמין צער זה שעשה לכלה במה שלכלך את שמלת הכלה, האם כל כלה תוכל לבקש איזה סכום שרוצה שמרגישה שזה ירגיע אותה לאחר החתונה.

ת. לפי ההשערה.

ש. באופן שאם היה שייך להשיג לכלה זו עתה באמצע החתונה שמלת כלה אחרת באופן מהיר, רק שרוצים על כך הבעלים הון עתק של כסף, האם מי ששפך ולכלך את שמלת הכלה, מחויב לשלם את כל הכסף שידרשו ממנו ולהשיג לה את השמלה

ת. מפני הכבוד.

ש. האם יש ענין להדר להביא להדר לחתן בסעודת נישואין קערה עם מים שיטול ידיו לסעודה במקומו ולא יצטרך ליטול ידיים היכן שכולם נוטלים.

ת. יש ענין.

ש. אם יש ענין להביא לחתן למקומו קערה שיטול שם ידיים, האם זה גם בכל ימי השבע ברכות.

ת. כן.

ש. ביום כפור אומרים במוסף על מראה כהן גדול "כחסד הניתן על פני חתן מראה כהן". על איזה חסד מדובר שניתן על פני חתן.

ת. על כל חתן לט.

ש. נשאלתי, שמצוי בהרבה חתונות שבשעה שמגיע גדול הדור או ראש ישיבה חשוב, מתחילים לשיר להם "צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל". וקשה איך מותר לשיר עליהם פסוק זה, הרי הפסוק מדבר על הקב"ה.

ת. מליצה בעלמא.

ש. האם אפשר לתרץ, שמצינו בפסחים כב' ע"ב את ד' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, וכבוד הרב זה כבוד השכינה שכל גופן אש כמבואר בחגיגה, וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה. א"כ כשמכבדים גדולי ישראל מתרבה כבוד שמים ג"כ, ושייך לשיר זאת.

ת. אין צריך לזה.

ש. נשאלתי כמה פעמים, מה המצוה לשמח כ"כ את החתן והכלה, הרי אין מאושרים יותר מהם, כל אחד מצא את זיווגו, גם בגדים חדשים, ומדוע אחרים צריכים כ"כ לשמחם.

ת. מי יודע מה שיהי' מ.

ש. הרב שליט"א תירץ לי שהענין לשמח חתן וכלה כי לא יודעים מה יהי'. א"כ מה עוזר מה שמשמחים אותם עתה.

ת. מרגיעים אותם.

ש. הדין שמבטלין ת"ת להכנסת כלה, האם זה לצורך החופה או שמחת חתן בריקודים.

ת. להכל.

ש. חתן וכלה שהתענו ביום חופתם, ואח"כ בחדר יחוד אכלו מזונות יותר מדאי ובירכו ברכה אחרונה, וכעת כשנכנסים לאולם אין באפשרותם לאכול פת כלל כי מלאים ממה שאכלו ולא נוטלים ידיים. האם אפשר לברך בחתונה אח"כ את השבע ברכות.

ת. יאכלו מזונות.

ש. כיצד הדין באופן שאכלו יותר מדאי מזונות בחדר יחוד עד שלא מסוגלים לאכול כלום, ובכל אופן נטלו ידיהם לאכול כזית פת, האם אכילה גסה כזו נחשבת לאכילה שיוכלו לברך אח"כ את השבע ברכות, או

לט. יתכן שכוונת רבינו שהחסד הוא במה שהקב"ה נותן חן על כל החתנים בלי יוצא מהכלל ולא רק על הראויים.

מ. עיין בתוך הקונטרס מה שהארכנו בענין שמחת חתן וכלה.

שאינן על זה שם אכילה וכאילו לא אכלו כלום ולא יברכו. ואינו משמחו, עובר בחמשה קולות". מה הפשט בזה שעובר בחמשה קולות.

ת. כאילו מקבל ה' קללות. ת. כן.

ש. הגמ' בברכות ו' ע"ב אומרת "אגרא דבי הילולי מילי". אומר רש"י לשמח החתן בדברים". מבואר ברש"י שהשכר על שמחת חתן זה כשמשמחו בדברים. כיצד הדין באופן שמשמחו שלא בדברים, כגון שרוקד לפניו בלא לשיר בפיו כלום, או בעצם שהגיע לנשואין.

ת. הוי כדברים. מא

ש. מדוע הגמ' בברכות ו' ע"ב אומרת שאגרא דבי הילולי מילי ומבואר ברש"י לשמחו בדברים, הרי למעשה בכל מה שעושה לשמח את החתן והכלה, מקיים מצוה ויקבל שכרו, א"כ מדוע הדגישו דוק לשמחו בדברים, ע"י דיבור.

ת. בזה יותר משמח מ"ב.

ש. מי שהביא מתנה לחתן והכלה לחתונה אבל לא קיבלו זאת בידיהם כי אם הניחם במקום מיוחד למתנות, ורק לאחר

מא. בדרך שיחה ח"א עמוד קנ' מספר רבינו שליט"א ששמע מרבי אליהו דושינצ'ר זצ"ל שהסבא מקעלם היה פעם בחתונה ורצה לשמח החתן, הקריב את הסכין שהיה מונח על השולחן, עד החתן כאילו הולך עם הסכין אליו, והחתן חייך, ואמר שבזה יצא ידי חובת "משמחו".

בהערות ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות עמוד לד' מביא הערה, שהנה בכתובות יד' ע"א אמרו כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית אומרים כלה נאה וחסודה. וקשה, הרי שאלו כיצד מרקדין והשיבו כיצד מדברים. ומה השיבו על שאלתם, אלא ע"פ חז"ל בברכות שעיקר שמחת חתן וכלה ע"י דיבור הוא, א"כ הריקוד הוא טפל לענין, לכך השיבו שעיקר מצוה זו אינה ע"י ריקוד אלא ע"י דיבור, והמשיך לבאר כיצד ידבר.

מב. בהערות ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות עמוד לד' מביא הערה, שהנה בכתובות יד' ע"א אמרו כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית אומרים כלה נאה וחסודה. וקשה, הרי שאלו כיצד מרקדין והשיבו כיצד מדברים. ומה השיבו על שאלתם, אלא ע"פ חז"ל בברכות שעיקר שמחת חתן וכלה ע"י דיבור הוא, א"כ הריקוד הוא טפל לענין, לכך השיבו שעיקר מצוה זו אינה ע"י ריקוד אלא ע"י דיבור, והמשיך לבאר כיצד ידבר.

ש. האם הדין כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו נאמר גם על ילדים פחות מגיל בר מצוה.

ת. כן.

ש. כיצד הדין בילדים שהלכו לאיזה חתונה עם אביהם, ורק אביהם שימח את החתן, האם די בזה כדי שיוכל לתת לבניו לאכול גם שלא שימחו.

ת. הוא שמח שבאו.

ש. האם כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו נאמר גם על נשים שלא משמחות את הכלה, כי הלשון בחז"ל מסעודת חתן ולא הדגישו מסעודת חתן וכלה.

ת. כן.

ש. השתתף בשמחת חתן וכלה ולקח מעט מזונות מהחתונה לתת לאשתו ובני ביתו, האם נחשב שאכלו מסעודת חתן וכלה.

ת. קצת.

ש. אם אכן נחשב שאכלו מסעודת חתן, האם עוברים על חמש קולות ועל כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו כי הם נמצאים בביתם, או די במה שאביהם שימח את החתן והכלה.

ת. די.

ש. לאחר ברכת המזון באמצע החתונה לפני שאר הריקודים, אספו המלצרים את כל האוכל מהשולחנות למטבח. האם מותר לאכול ממה שיש במטבח גם בלי לשמח את החתן.

ת. זה שאסף משמח.

ש. נגמרה החתונה ונשאר אוכל במטבח ועדיין החתן והכלה נמצאים באולם, האם

החתונה יפתחו החתן והכלה את המתנות וידעו מי נתן להם, האם הנותן מתנה יכול לאכול בחתונה, או לא נחשב עדיין ששימח אותם.

ת. כן.

ש. אדם שמשותף בשמחת נשואין אבל אינו אוכל כלום, ונהנה רק ששומע ששרים לכבוד החתן והדומה, האם אינו נכלל בכל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו, כי הרי לא נהנה מהסעודה, או כל שנהנה מכל מה שקשור לחתונה, כבר נחשב לנהנה מסעודת חתן וצריך לשמחו, גם כשלא אוכל כלום.

ת. ג"כ נהנה.

ש. כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו, האם צריך לשמח דוקא את החתן או גם באופן שמשמח רק את ההורים ולא את החתן כלל, האם יהא מותר לאכול.

ת. הקפידו על החתן.

ש. חתן שמוציא הסעה לחתונה שלו ומשלם על כך. וכעת רוצה משהו להצטרף לנסיעה כדי לנסוע לחתונה אחרת, והחתן אינו מקפיד שישעו באוטובוס הזה. האם נחשב הנוסע הזה לנהנה מסעודת חתן וחייב לשמחו, או שהדין הזה נאמר בסעודה דוקא.

ת. בסעודה.

ש. כיצד הדין באוכל בחתונה מהמיני מתיקה שמחלקים אחר הסעודה של החתונה, האם זה נחשב לנהנה מסעודתו של חתן וחייב לשמחו, או שהדין הזה נאמר רק בסעודה ממש ולא במה שמחלקים אחר הסעודה.

ת. גם זה חלק מהסעודה.

מותר לאכול מהאוכל במטבח בלי לשמח את החתן והכלה.

ת. כנ"ל.

ש. בספר קב הישר (פרק י') מאריך עד כמה אדם צריך לזהר כשיעשה סעודת מצוה, להדר להיות בתוך הקרואים עניים ואביונים, כי בלא זה מתעורר עליו קטרוג ויסורים. האם לפי"ז עניים שבאים לחתונה יוכלו לאכול בלא לשמח את החתן, כי עושים חסד עם החתן ומשפחתו במה שאוכלים ונהנים מסעודתו, או כל זמן שלא הוזמנו לאכול, אסור להם.

ת. הם צריכים גם לשמחו.

ש. האם מותר לאנשים שבאו לשמחה בחתונה להוציא אוכל וכיבוד לחברים שלהם מחוץ לאולם, או שאסור לאחרים שבחוץ לאכול מדין הנהנה מסעודת חתן כל זמן שלא משמחו.

ת. ג"ז משמחו.

ש. כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, האם שייך שהחתן ימחול על זה.

ת. לא.

ש. מה שאמרו חז"ל כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות זה על הסעודה בנשואין או הוא הדין בכל ימי השבע ברכות כשעושים סעודה לכבוד החתן.

ת. א. לכתחילה בנשואין.

ב. כל ז' ימי המשתה מג.

ש. חז"ל בברכות אומרים "כל הנהנה

מסעודת חתן וכו'". "כל לאתויי מאי", די לומר הנהנה וכו'.

ת. אפילו נשים וקטנים.

ש. עניים שבאים רק לקבץ כסף בעת החתונה ולא משמחים אף אחד, האם מותר להם לאכול.

ת. ישאלו רשות.

ש. אדם שעובר בחורף בעת שירדו גשמים חזקים ליד אולם שמחות וראה שהנה זה פתוח עקב חתונה הנערכת במקום בשעה זו, וכך יכל להמתין בתוך האולם עד שיפסקו הגשמים החזקים ויוכל להמשיך בדרכו. האם נחשב שנהנה מסעודת חתן, כי לולי שהיה חתונה שם, האולם היה סגור ולא היה יכול להיכנס לעמוד שם, ויצטרך עתה לשמח את החתן.

ת. החתן שמח ברוב עם.

ש. כיצד הדין בימות הקיץ כשהלך אדם ברחוב ליד אולם שמחות, ומרוב עמל הדרך והחום החזק, ראה אולם שמחות פתוח שיש שם עתה חתונה ויש שם מזגן שמקרר את האויר באולם, החליט שיכנס ויעמוד בפתח האולם וינהנה מהאויר הטוב שיש עתה באולם עקב החתונה, האם הנאה זו נחשבת לנהנה מסעודת חתן.

ת. כן.

ש. חתן שהזמין לחתונתו תזמורת מיוחדת ויקרה ובאים כל מיני אנשים סקרנים לחתונה לא בשביל החתן כי אם בשביל לשמוע וליהנות מהתזמורת בלבד. האם נחשבים לנהנה מסעודת חתן ויצטרכו לשמח

את החתן, ובלא זה יהא אסור להם ליהנות מהתזמורת, או גם אם נהנים מסעודת חתן, אפשר שהחתן מוחל על הנאה כזו שלא יצטרכו לשמחו.

ת. כן.

ש. האם אפשר לומר, שעד כמה שעומדים שם באולם הרבה אנשים זה ודאי משמח את החתן שאומרים שיש כאן ציבור גדול, וממילא יוכלו הסקרנים לשמוע את התזמורת ואף לשתות משהו בלי לבקש רשות וללכת לומר מזל טוב, כי למעשה יש שמחת חתן.

ת. נכון.

ש. חתן שרצה זכויות ביום הנישואין ביקש מחבר שישב וילמד טוב כלילה הזה ומוכן אפילו לשלם לו כסף, האם החבר שלומד והלימוד נזקף לזכותו, יחשב כשמח חתן או לא.

ת. כן.

ש. אם הבחור שיושב ולומד בגלל בקשת החתן נחשב שזוכה לשמח את החתן, האם יהא מותר לו ליהנות מהסעודה כגון שבגמר הלימוד מגיע בסוף החתונה לאכול משהו, וכשבא לאולם לא ישמח את החתן כלל, האם יוכל לאכול כי שימח את החתן במה שידוע שבחור זה לומד עבורו.

ת. מותר.

ש. מצינו בגמ' בברכות דף ו' ע"א שמי שיושב ולומד זוכה שהקב"ה בא לברכו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, כיצד לפי"ז בחתן שמבקש מחבר שילמד עבורו ביום החתונה ומוכן לשלם לו בעד זה כסף, האם שניהם

זוכים לברכת הקב"ה בגלל הלימוד, כי הלימוד נזקף גם לצורך החתן וגם ללומד בפועל, או הברכה רק ללומד בפועל.

ת. כן.

ש. חתן שביקש משני בני אדם שיהיו כלילה של החתונה בדירה החדשה שלו מפני שמפחד שמא יגנבו דברים יקרים בזמן שידועים שהיום הוא מתחתן, ולכן ביקש משני בני אדם יהי ובדירתו במשך כל החתונה עד שהוא יבוא בגמר החתונה ומסכים לשלם להם, האם נחשב שמשמחים את החתן, כי למעשה זה גורם לו להיות רגוע במשך כל החתונה.

ת. כן.

ש. חז"ל אומרים בברכות כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות. כיצד הדין במי שמביא לעצמו אוכל מביתו לסעודת חתן ולא אוכל מהסעודת חתן, האם מכיון שנחשב שמשמח בסעודת מצוה, נמצא שהאוכל הפרטי שלו ג"כ נחשב כחלק מסעודת חתן ויהא חייב לשמחו, או מכיון שלמעשה אוכל משל עצמו, הגם שנחשב שאוכל בסעודת מצוה, אבל לא כנהנה.

ת. כן.

ש. המשתתפים בעת החופה נחשבים לעוסק במצוה של שמחת חתן, האם פטורים מליתן צדקה לעניים מדין עוסק במצוה שפטור מן המצוה.

ת. יתכן.

ש. הרוקדים בחתונה לכבוד החתן ועוסקים במצות שמחת חתן, האם פטורים מליתן צדקה לעני.

ת. כנ"ל.

ש. בעלי התזמורת שמנגנים ושרים בחתונה לצורך פרנסה שמקבלים כסף אחרי שגמרו לשיר ולנגן בחתונה, האם נחשבים לעוסק במצוה גם כשלא מכוונים לשם מצוה, כי למעשה עוסקים בשמחת חתן, או מכיון שעושים כן לצורך פרנסה לא נחשבים לעוסק במצוה.

ת. קצת.

ש. האם היושבים בסעודה של החתונה בינם לבין עצמם צריכים לומר דברי תורה על השולחן כדי שלא יהא זבחי מתים, או די שזה סעודת מצוה.

ת. אם החתן אמר סגי.

ש. שאלתי את הרב שליט"א האם היושבים בסעודת נישואין צריכים לומר לעצמם דברי תורה על השולחן כדי שלא יהא זבחי מתים, או די שזה סעודת מצוה. והרב שליט"א ענה לי שאם החתן דורש סגי. לפי"ז יש לעיין כיצד באופן שאין שום דרשות בחתונה כמו שמצוי בזמנינו, האם צריך לומר דברי תורה, או שבדיעבד סגי במה שזה סעודת מצוה.

ת. צריכים.

ש. אדם שמשותף בשמחת נישואין אבל אינו אוכל כלום ונהנה רק ששומע ששרים

לכבוד החתן וכדומה, האם אינו נכלל בכלל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, כי הרי לא נהנה מהסעודה, או כל שנהנה מכל מה שקשור לחתונה, כבר נחשב לנהנה מסעודת חתן וצריך לשמחו גם כשלא אוכל כלום.

ת. ג"כ נהנה.

ש. מצוי שאנשים באים לאיזה חתונה לא בגלל שקשורים לאחד מהצדדים, אלא מכיון שמחפשים איזה שידוך וכדומה, באים לראות איזה בחור מסוים שנמצא עתה בחתונה. האם לאותם אנשים יהא מותר לאכול ולטעום משהו בחתונה, כי סוף סוף החתן שמח שרואה את האולם מלא באנשים הגם שהם לא באו על דעת לשמחו כלל.

ת. ישמחו.

ש. איזה מעלה יותר גדולה בבין אדם לחבירו, להשתתף בצער של השני או בשמחה של השני.

ת. צער קודם.

ש. האם יש ראייה מהפסוק טוב ללכת לבית האבל מלכת אל בית המשתה שהמעלה יותר גדולה זה להשתתף בצער השני, או ששם הפסוק מדבר לאדם עצמו היכן עדיף ללכת.

ת. נכון מדי.

מד. הראוני שבספר ברכת חתנים סימן יד' עמוד רלז' האריך בזה שיש מחלוקת הפוסקים האם עדיף ללכת לבית האבל או אל בית המשתה, כי מצד אחד מצינו בכתבות יד' ע"א מעברין את המת מלפני הכלה ובמהרש"א, ומאידך רש"י במכות כד' ובסוכה מט' מבאר שטוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה קאי על שמחת נישואין,

בספר שלמי שמחה עמוד שטז' הביאו דעת הגרש"ז אויערבאך וצוק"ל בענין קדימה בין ללכת לנישואין או ללויה כשיש לקיים רק אחד מהם, שזה סוגיא ערוכה בכתבות יד' ע"א שמעבירין את המת מלפני הכלה, וממילא עדיף ללכת לבית המשתה של נישואין ואפילו אם מדובר בהלויה של חכם מופלג בתורה. והביאו שם שבספר

ש. כשיש אפשרות לבוא לשמח חתן פעם אחת, האם עדיף בחתונה או בשבע ברכות.

ת. בחתונה.

ת. כן.

ש. שבעת ימי המשתה של חתן, האם כל הימים זה מצוה אחת, ומי ששימח באחד הימים לא חייב לשמחו שוב, או שכל יום זה חיוב בפני עצמו, ומי ששימח ביום אחד ויכול לשמחו שוב ביום אחר, ראוי שיעשה כן.

ת. כולם מצוה אחת.

ש. אם כל שבעת ימי המשתה של החתן, הכל מצוה אחת לשמחו, כיצד הדין במי ששימחו באחד מהימים אבל עדיין לא נהנה בסעודת חתן, האם יוכל לאכול ביום אחר מסעודת חתן בלא לשמחו עתה, כי כבר שימח ביום אחר.

ת. יתכן.

ש. כיצד הדין בשימח את החתן בבית כנסת ע"י דבר תורה וכדומה, האם יכול אח"כ לאכול בסעודת חתן בלא לשמחו באותו היום, כי שמחו מקודם, או שזה דין לשמח בסעודה ואז יכול לאכול.

ת. כן.

ש. אדם שצריך ללכת לכמה שמחות ביום אחד בזה אחר זה, האם שייך בזה אין מעבירין על המצוות, כגון שעובר ברחוב שיש שם כמה אולמות שמחה וצריך להיות בכמה אולמות, האם נאמר לו שצריך להכנס תחילה לאולם שלפניו ואח"כ לאולם השני, או שמותר לו להכנס קודם לאולם הרחוק

לפני הקרוב, ולא נכלל באין מעבירין על המצוות.

ש. האם אין מעבירין על המצוות שייך גם באופן שיכול ללכת לאולם הרחוק דרך רחוב אחר בלא לעבור ליד האולם הקרוב, כי למעשה נמצא שהלך לאולם הרחוק לפני הקרוב, או שבכה"ג שאין שני האולמות ממש בדרך לפניו יכול לבחור באיזה דרך שרוצה.

ת. כרצונו.

ש. בנין שיש בכל קומה אולם שמחות אחר, וצריך האדם להשתתף בשמחות שיש בכל האולמות, האם מדין מעבירין על המצוות יצטרך להכנס בתחילה לשמחה בקומה א' ואח"כ לשמחה בקומה ב' ולבסוף לשמחה בקומה ג', או שאין בכה"ג אין מעבירין על המצוות.

ת. יש.

ש. רחוב שיש משני הצדדים אולם שמחות, בצד ימין ובצד שמאל, ואדם צריך להשתתף בשמחות בשני המקומות בשוה, האם נאמר לו שיפנה בתחילה לאולם בצד ימין, מצד כל פניות שאתה פונה שיהיו לצד ימין.

ת. ימין תחלה.

ש. נכנס לאולם שמחות לאחל מזל טוב לחתן, אב לרואה שהחתן עדיין בחדר יחוד ורוצה ללכת לחתונה אחרת האם מותר לו לצאת ולעזוב את האולם כאן למקום אחר,

העמק שאלה על השאלות סימן ג' הובא שאדם פרטי שנודמנו לפניו שתי מצוות הליות המת והכנסת כלה עדיף שיעסוק בהליות המת ולא בהכנסת כלה, וע"ש טעמו בזה.

או נחשב אין מעבירין על המצוות לאחר שנכנס כבר לאולם זה.	ת. כן (הידור).
ת. יכול למסור ע"י שליח.	ש. האם חתן פטור מלקום בפני רבנים שבאו לחתונה כי הוא מלך.
ש. לגבי מה אומרים למעשה שחתן דומה למלך.	ת. הידור.
ת. כמבואר בחז"ל שלא יצא יחידי. מה	ש. האם חתן שדומה למלך פטור מלקום בפני אביו ואמו.
ש. עד כמה שמצינו חתן דומה למלך, האם גם מצינו שהכלה דומה למלכה כי אשת המלך, ולגבי מה.	ת. כנ"ל.
ת. היינו הך.	ש. האם יש ענין לקום בכל פעם שרואים חתן כיון שדומה למלך.
ש. כשהיה מלך אצל ישראל, האם כל אדם היה צריך לקום בפניו כדין שצריך לקום בפני תלמיד חכם.	ת. כן. מו
ת. כן.	ש. בשביל לקיים שמחת חתן, זה דוקא לרקוד או די כשמאחל מזל טוב, כדי שיוכל לאכול מסעודת חתן ולא יעבור על החמשה קולות.
ש. האם היושבים בסעודה בחתונה צריכים לקום כשהחתן נכנס מהחדר יחוד לכבדו כעין שקמים בפני מלך וחתן דומה למלך.	ת. כל מה שנהנה מזה.
ת. כן.	ש. מה הדין בחורים שרקדו לשמח את החתן ולפתע נפל לאדם המשקפיים ואחר דרך עליהם באמצע הריקוד, האם יהא פטור מלשלם.
ש. אם אכן היו צריכים לעמוד כשמלך ישראל היה נכנס, האם יש ענין לקום בפני חתן בשבעת ימי המשתה שהרי הוא כמלך.	ת. אדם מועד לעולם מו.

מה. בספר נעימת החיים עניני שידוכים ונושואין עמוד תיג' הביא מחז"ל שמונה עשרה דברים שהחתן דומה למלך וסימנך בן יח' לחופה.

מו. בדרך שיחה ח"א עמוד קנא' מובא שנשאל רבינו שליט"א האם מכיון שחתן דומה למלך יהא פטור מלקום מפני אביו או ת"ח, והשיב שגם מלך חייב לקום לאביו, ומה שמבואר ברמב"ם שבפרהסיא לא יעמוד מפני אדם, מדובר על תלמיד חכם אבל לאביו חייב. והוסיף אחד השומעים בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאמר בשם התשב"ץ שחתן פטור מלקום בפני ת"ח, ושהגרי"ש אמר שבדאי אינו כן, ועל זה אמר הרב, חתן דומה למלך ואינו מלך, ובדאי חייב בכבוד ת"ח.

מו. בספר ישמח לב עניני אירוסין ונישואין עמוד קעט' כתב בענין הזיקו בחתונה האם צריכים לשלם, שהביא את דברי הרמ"א (ח"מ סימן שעח' ס"ט וז"ל בחורים הרוכבים לקראת חתן וכלה והזיקו זה את זה ממון חבירו דרך שמחה ושחוק וכן בשאר דבר שמחה הואיל ונהגו כן פטורין עכ"ל. וכתב התרומת הדשן דכל זה הוא רק

ש. המשתתף בסעודת נשואין, האם חייב לשמוע הברכות של השבע ברכות.

ת. ראוי שישמע. מח

ש. מעשה בחתן שההורים והסובבים מיהרו לעשות ברכת המזון ושבע ברכות באמצע החתונה לפני שיבאו הרבה אנשים, וכך עשו. והחתן עצמו לא היה בישוב הדעת ואמר שיברך ברכת המזון בסוף החתונה, ונמצא שרק ענה לזימון בלא ברכת המזון, האם יכלו לברך שבע ברכות בלא שהחתן יברך ברכת המזון.

ת. לכאורה לא.

ש. חתן באמצע הריקודים רוצה להסיר הכובע שעל ראשו כי חם לו וזה מפריע לו לרקוד, האם ראוי או נחשב כפושט בגדי מלכותו ואין ראוי.

ת. אין ראוי.

ש. מצוי היום סוגי חתנים שרוצים לשיר

ברמקול בחתונה של עצמם, האם שפיר עבדי או שלא מצינו שמלך יעשה כן, ועדיף לא לעשות כן, גם באופן שזה יכול לצערם כי ודאי מאד היו רוצים לשיר.

ת. לא יפה מ"ט.

ש. חתן שידוע לשיר יפה והכין לעצמו שיר מיוחד לחתונה ורוצה לשיר זאת ברמקול ללמד לכולם ובעיקר לשמח את כלתו, האם יכול לשיר כן ברמקול, או שאין זה דרך כבוד כעין שמלך לא ישיר בפני אחרים גם באופן שמאד אוהב לשיר.

ת. אין ראוי.

ש. מצוי היום סוגי חתנים תלמידים מובהקים לרבניהם שליט"א, שבחתונה לאחר שהרב שלהם רקד עמהם, כעת דואגים שהרב ינוח על כסא והחתן רוקד לכבוד הרב שלו. האם שפיר למעבד כן, וגם החתן חייב בכבוד רבו, או שמצד מלכות אין ראוי.

כשלא נתכוין להזיק, והוסיף הרמ"א דמכל מקום אם נראה לחכמים לעשות סייג וגדר ולחייב את המזיק הרשות בידם.

וכתב המג"א (או"ח סימן תרצה' ס"ק ז') דכל זה הוא רק כשהזיק ממון אולם כשהזיק את חברו בגופו נחלקו בזה הכנסת הגדולה והאגודה, דלשיטת כנסת הגדולה חייב לשלם ולשיטת האגודה גם בזה פטור מלשלם.

אולם בזמנינו כתב בערוך השולחן (או"ח סימן תרצה' ס"י) דלא נהגו לשמוח כ"כ עד שיבואו לידי הזיק ולכך אף במקום שהזיק רק ממון חברו חייב הוא לשלם.

ומביא ששאל את הגאון ר' נסים קרליץ שליט"א על שאחד שבר לחבירו משקפיים באמצע שרקד בחתונה ודרך עליהם, והשיב דמה שנאמר בשו"ע שהמזיק מחמת שמחת חתן פטור הוא דוקא במקום שעושה הרבר שמחה ע"י מה שמזיק, וזה עצמו שמחה, משא"כ כאן אין השמחה במה שהוא רוקד על המשקפיים. והוסיף דכאן יש לפוטרו מטעם אחר, כיון שזה שרקד לא ראה המשקפיים וא"כ הרי הוא אנוס, ובאנוס גמור הדין הוא שפטור מלשלם.

מח. בקונטרס שערי הנשואין עמוד ק' ראיתי שמביא הרבה פוסקים הסוברים שהמשתתף בסעודת נשואין חייב לשמוע את השבע ברכות, ועליהם לכוין לצאת באותו הברכה ולהקשיב היטב ולא להפסיק בדיבור באמצע הברכות וגם בין ברכה לברכה אין להפסיק שלא לצורך. ועיין עוד בזה בתשובות והנהגות ח"ג סימן תב'.

מט. לא הדגשתי בשאלה שרוצים לשיר איזה שיר אחד או שנים, ואולי הרב שליט"א חשב שרוצים לשיר הרבה זמן מהחתונה.

ת. רצונו הוא כבודו.

ש. רבנים חשובים מאוד באו לחתונה, וכשרוצים לחזור לביתם, רוצה החתן ללוותם ולצאת עמם מחוץ לאולם, האם יכול ללוותם, או מכיון שחתן דומה למלך, אין ראוי.

ת. יכול.

ש. אנשים באים לחתונה ומברכים את החתן והכלה בכל מיני ברכות, האם צריכים לענות אמן על כל ברכה שמברכים אותם, או די שיאמרו יישר כח.

ת. די.

ש. בעל אולם שמחות שבסוף השמחה נשאר לו אוכל נקי שראוי לאכילה, האם מחויב להוציא מכספו לדאוג לחלק את האוכל לאחרים כדי שלא יהא כל תשחית על האוכל הזה, או שאינו מחויב להוציא מכספו למנוע כל תשחית, כי יעבור על כל תשחית של כספו.

ת. אינו מחויב אבל טוב לעשות כן.

ש. עד כמה צריך לטרוח לנסוע לחתונה ושמחה אצל בני משפחה כדודים וכדומה.

ת. כמה שההורים מבקשים.

ש. בחור שביקשו ממנו בני משפחתו להשלים מנין בבית קברות או לבוא לסעודת שבע ברכות וכדומה על חשבון סדרי הישיבה שבה הוא אלומד, האם צריך ללכת או שמועבד לישיבה ולחברותא שלו.

ת. ישאל רשות מהישיבה.

ש. בחור שרוצה לנסוע לחתונה של אחד הבחורים בישיבתו, אבל החברותא שלו לא נוסע ומבקש מחבירו שלא יסע כי רוצה

להספיק עמו ביחד, וע"י שחבירו יסע ילמד פחות טוב. מה עליו לעשות.

ת. אין חייב לדאוג לו.

ש. בחור שיש לו בשיעור כמאה בחורים בל"ע וכעת התחילו להנשא החברים בשיעור שלו, האם צריך ללכת לחתונות של כל חברי השיעור.

ת. אם מקפידים.

ש. כמה צריך לטרוח ללכת לשמחת חתן וכלה של חבר בישיבה.

ת. א. כמה שלא מפריע להם לביטול תורה.

ב. אין לו שיעור.

ש. נסע לשמחה משפחתית מחוץ לעיר, ובעיר שנסע לשם יש עוד שמחה של חבר, האם יש בעיה ללכת גם לשמחה אצל החבר מפני גניבת דעת, שהרי בלא השמחה משפחתית לא היה נוסע מיוחד עבור השמחה אצל החבר, או שמותר ללכת, ואין כאן גניבת דעת.

ת. מותר.

ש. האם יש ענין להחמיר ולספר לחבירו שבא אליו בגלל שכבר היה כאן בעיר עקב שמחה משפחתית.

ת. אין צריך לספר.

ש. אורחים שבאו לחתונה ונתנו להורים מעטפה עם סכום כסף מסוים, למי שייך הכסף, האם להורים שיקבלו את הכסף, או שזה שייך לחתן והכלה כמו שאר המתנות שמקבלים ההורים להעביר לחתן והכלה.

ת. המוציא מחבירו עליו הראיה.

ש. המנהג הוא שבסוף החתונה באים

המלצרים שעבדו בשמחה להגיש את הכל, שמבקשים עוד כסף באופן פרטי מבעל השמחה חוץ מהמשכורת, האם כיון שכך נוהגים, זה מחייב את כולם כמנהג המדינה.

ת. פחמע"ד (פוק חזי מאי עמא דבר).

ש. האם מי שיש לו כמה אולמות שמחה צריך לעשות בחדרי יחוד זכר לחורבן.

כן.

ש. מדוע לא נזהרים בעלי האולמות שמחה לעשות זכר לחורבן בתוך האולם.

ת. שהם עם הארץ נא.

ש. שאלתי את הרב שליט"א מדוע לא עושים באולמות שמחה זכר לחורבן, והרב שליט"א תירץ שצריך לעשות, ומה שלא עושים זה עם הארץ. יש מי שרצה לטעון ללמד זכות, שאולי אולם שמחה של חתונות וכדומה נחשב בנין של שמחה ומצוה שפטור מלעשות שם זכר לחורבן, האם זה טענה או שצריך לעשות כי זה בנין פרטי של אדם מסוים שמרוויח מזה כסף ולא נחשב לבנין של מצוה.

ת. אינו נכון.

ש. מי יצטרך ליתן את התוספת למלצרים, האם בעל הסעודה, או גם אבי החתן צריך להיות שותף בזה, כי הכסף שמבקשים זה על השירות הטוב שעבדו להגיש בסעודה.

ת. כפי המנהג.

ש. חתונה שהתחילו לפני השקיעה בערב ששבעה עשר בתמוז, ובאמצע החתונה בירכו ברכת המזון ושבע ברכות, האם מותר אח"כ להמשיך לעשות ריקודים עם תזמורת או שמכיון שבירכו כבר ברכת המזון הסתלק הסעודה שהתחילו מבעוד יום ויהא אסור לרקוד עם תזמורת ועדיף שיברכו ברכת המזון רק בסוף החתונה.

ת. כיון שהתחילו גומרים².

ג. היה מעשה כזה בבני ברק באיזה חתונה שהשתתף שם דיין ת"ח גדול שאמר למחותנים שלא יברכו ברכת המזון עד סוף החתונה, כי אחרת לא יוכלו להמשיך לעשות תזמורת. אבל שאלתי לגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א ואמר לי שאין לזה מקור וודאי שאפשר להמשיך את הריקודים עם תזמורת אף שבירכו ברכת המזון.

נא. ראיתי בפסקי תשובות סימן תקס' אות ו' והערה 31 שמדבר בענין וכותב שמבנה ציבור כגון אולמות שמחה חייבים בהנחת זכר לחורבן, ותמוה שאין מקפידים על כך, ואולי משום דמחשבים זאת ג"כ לבנין של מצוה ואף כי הבעלים מקבלים על כך שכר. אמנם למעשה יש להחמיר בענין זכר לחורבן. אולם הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שאולם שמחות פטור מזכר לחורבן כמו שמשרדים פטורים מלעשות זכר לחורבן כי זה לא בית דירה שישנים שם.

הרה"ג ר' אליקים דבורקס שליט"א בספרו גנוזות הפרשה עמוד תפג' מביא שיש שכתבו שמבני ציבור כגון אולמי שמחות ובבתי מלון חייבים בהנחת זכר לחורבן וכך משמע מדברי השל"ה הקדוש בתחילת מסכת תענית, והביא בשם הגר"ח פלאג"י בספרו מועד כל חי פרק י' אות צה', בשם אביו שבדוק אצלו שכל בית שיש בו זכר לחורבן אמה על אמה כשיעור נגד הפתח ומראה הלבנים נראה, אז אותו בית נכון עד העולם וכל הדרים עליה.

כגון אולם שמחות שאינו דירה לשינה, כיצד הדין באדם ששכר בנין עבור אולם שמחות שעל השוכר להניח מזוזה, כיצד הדין באופן שנגמר השכירות ורוצה השוכר לצאת, האם מותר לו לקחת עמו המזוזה כיון שאין חובה להניח שם מזוזה.

ת. בזיון.

ש. אדם שחיתן אחד מילדיו בשעטו"מ וקיבל סכום כסף גדול מכמה אנשים, האם המקבל צריך לברך הטוב והמטיב.

ת. לא נהגו.^{נב}

ש. מצוי באולמות שמניחים בקצה האולם קופה גדולה סגורה ושם האורחים מכניסים מעטפות עם כסף כמתנה. למי שייך הכסף שבקופה זו באופן שהאורחים לא כתבו במפורש שזה להורים ולא כתבו במפורש שזה לחתן והכלה, אלא כתבו רק מזל טוב למשפחה המפוארת, מי זוכה בכסף הזה.

ת. לחתן.

ש. אומרים בברכות ו' ע"ב כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים". מה השייכות בין שמחת חתן לחורבות ירושלים.

ת. בנין עולם.

ש. לא זוכרים היכן הניחו את הכתובה בחתונה כי אם בתוך כל המתנות, האם צריכים בליל החתונה לפתוח כל המתנות כדי למצוא את הכתובה.

ת. כן.

ש. מצוי היום שבתי כנסיות בונים במקלט אולם שמחות מכספי בית הכנסת לצורך המתפללים שיוכלו לעשות שם שמחה, ודרך זה נכנס שוב כסף ורווחים לצורך בית הכנסת, האם אולם שמחות באופן זה שנבנה ע"י כסף של בית הכנסת לצורך בית הכנסת יהא פטור מלעשות שם זכר לחורבן כי זה נחשב בנין של מצוה וכספי ציבור, או שגם אולם כזה חייב לעשות זכר לחורבן.

ת. יש לעשות.

ש. דעת הרב שליט"א שצריך לעשות זכר לחורבן בכל אולם שמחות. האם זה מעיקר הדין ויצטרכו לעשות ברכה בעת קביעת המזוזה או שזה רק חומרא ויניחו בלא ברכה.

ת. כמדומה בלי ברכה.

ש. דעת הרב שליט"א שצריך לעשות זכר לחורבן באולם שמחות. לכאורה צ"ב, הרי מעיקר הדין אולם שמחות פטור ממזוזה שאין זה בית דירה שגרים וישנים שם, א"כ עד כמה שמעיקר הדין פטורים ממזוזה, מדוע באמת צריך לעשות זכר לחורבן.

ת. זה כמו בית דירה.

ש. כיצד הדין בחנויות שמוכרים אוכל וכדומה, או משרדים שבהם באים אנשים באים לעבוד, האם צריך לעשות שם זכר לחורבן, הרי פטורים מעיקר הדין ממזוזה שאין זה בית דירה.

ת. צריך.

ש. מקום שמעיקר הדין פטור ממזוזה,

נב. אולם הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א אמר לי בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שצריך לברך באופן שיאמר לאשתו כדי שישמחו שניהם.

שלמעשה שומעים תזמורת מלאה, כי האיסור הוא על החתן, או שלכתחילה אין לבוא לכזה חתונה, כי על כולם להזהר לשמור בתקנה של מנהג ירושלים שלא לשמוע הרבה כלי שיר בנישואין.

ת. לא יבואו.

ש. האם התקנה בירושלים שלא לנגן בהרבה כלי שיר בנישואין, זה כולל גם בשאר שבעת ימי המשתה, שלא להביא תזמורת שלמה לסעודת שבע ברכות או שמותר.

ת. אסור.

ש. מדוע בירושלים בשמחת בית השואבה בחג הסוכות, כן מביאים תזמורת עם הרבה כלי שיר ואילו בנישואין לא.

ת. אין זה אלא סמוך ונראה נג.

ש. הגמ' בברכות לא' ע"א אומרת "אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא דמר בריה דרבינא לישירי לן מר. אמר להו וי לן דמיתנן ויי לן דמיתנן". לכאורה איך רב המנונא שר בחתונה כזה שיר שמצער את החתן וכל השותפים שמזכיר להם יום המיתה, הרי בחתונה זה זמן לשמחו ולא לצערו בכאלו דברים. א"כ מדוע שר דוקא כזה שיר להזכיר יום המיתה.

ת. איסור לשמוח לגמרי.

ימי השבע ברכות.

עניני תפלה ותחנון.

ש. חתן שמלחרת החתונה הפסיד זמן

ש. האם יש שכר פסיעות לאדם שהולך לחתונה לשמח חתן וכלה, או שזה רק לתפילה.

ת. יש.

ש. אם יש שכר פסיעות למי שהולך לשמח חתן וכלה, האם זה רק כשהולך ברגלו או גם באופן שנוסע ברכב ויש פחות טירחה.

ת. יש.

ש. מנהג ירושלים שאין עושים חתונה עם תזמורת שלמה כי אם בכל יזמר אחד. האם הכוונה על כל ירושלים של זמננו ג"כ, גם על השכונות הרחוקות מהעיר העתיקה.

ת. על הכל.

ש. האם בני ספרד גם צריכים לנהוג כמנהג ירושלים ולהשתמש בנישואין רק בכלי אחד או לא.

ת. כן.

ש. משפחות של החתן והכלה שגרים כולם מחוץ לירושלים, ובאים לערוך את החתונה בירושלים, האם עליהם לנהוג כמנהג ירושלים ולא להשתמש עם הרבה כלי זמר, או מכיון שאינם תושבי ירושלים, לא מחוייבים למנהג המקום ויכולים להשתמש בתזמורת שלמה.

ת. חייבים.

ש. חתן שמתחתן בירושלים והודיע לחביריו בשיבה שהוא מביא תזמורת שלמה לא כפי שנהוג בירושלים, האם מותר להם לבוא לחתונה ולרקוד ולשמח, הגם

נג. יתכן כוונת רבינו שליט"א, שעד כמה שעושים זכר לשמחת בית השואבה שהיה בבית המקדש, לכן כל ירושלים שסמוך ונראה לבית המקדש, ג"כ עושים כבית המקדש והתירו בתזמורת מלאה.

ק"ש לגמרי, שקם מאד מאוחר, האם הוי כאונס או פושע.

ת. כאונס.

ש. חתן ביום הראשון שמתעטף בטלית בתפלה בשחרית, האם צריך לברך שהחיינו על הטלית החדשה.

ת. כן.

ש. אם חתן צריך לברך שהחיינו על הטלית החדשה כשלושה בבוקר בשחרית, האם צריך לכוין גם על כך שזוכה עתה פעם ראשונה להתעטף בטלית גדול.

ת. אולי.

ש. חתן בשבעת ימי המשתה רוצה להתפלל שחרית ותיקין, אולם כלתו ביקשה ממנו שרוצה ללכת עמו לבית הכנסת וללוחו, אבל היא לא יכולה לקום מאד מוקדם ומבקשת שילך להתפלל יותר מאוחר, מה עליו לעשות.

ת. יעזור לה לקום.

ש. חתן בשחרית ביום הראשון של השבע ברכות שכח לברך שהחיינו על הטלית החדשה עד שנזכר באמצע פסוקי דזמרה, האם יכול לברך שהחיינו בתוך פסוקי דזמרה או יחכה עד אחרי שמו"ע.

ת. אחר שמו"ע.

ש. כיצד הדין בנזכר בברכות קריאת שמע, האם יכול לברך שהחיינו על הטלית בין הפרקים.

ת. כנ"ל.

ש. חתן בימים הראשונים של השבע ברכות שמתחיל להתעטף בטלית גדול, שכח בברכה לכוין לפטור את הטלית קטן, וחשב

לברך בנפרד על הטלית קטן, האם נפטר בברכה על הטלית גדול וגם על הטלית קטן הגם שלא חשב לפטור, או שיצטרך לברך בנפרד על הטלית קטן.

ת. סתמא דעתו כדינא.

ש. לאחר הברכה על הטלית קטן מובא לומר יהי רצון כאילו קיימתי בכל פרטיה וכו'. כיצד באופן שמברך על הטלית גדול ופותר את הטלית קטן, האם גם ראוי לומר יהי רצון זה לאחר שגומר להתעטף בטלית גדול, או שיהי רצון זה נועד רק כשמברך על הטלית קטן.

ת. יאמר . . .

ש. בבתי כנסיות שנוהגים להמתין בקריאת שמע ואחרי שמונה עשרה אחרי אדם חשוב, כיצד באופן שאין אדם חשוב כי אם חתן, האם יצטרכו להמתין עד שהחתן יגמור כמלך שמכבדים.

ת. ראוי.

ש. האם מותר להוציא כהנים מבית הכנסת לפני עליה לתורה כדי שיוכלו לעלות שני חתנים לתורה.

ת. לא.

ש. אם נוהגים למעשה לומר תחנון אחרי השקיעה כמבואר במ"ב בסימן קלא' ס"ק יז', כיצד הדין בחתן ביום האחרון לימי השבע ברכות, באופן שבשקיעה הוא כבר לא חתן ועדיין לא אמרו תחנון, כי סיימו בדיוק בשקיעה, האם בכה"ג החתן לא פוטר מתחנון, כי לאחר השקיעה הוא כבר לא חתן יותר, או מכיון שתחנון קשור לתפלת מנחה ואז עדיין היה חתן כן יפטור מתחנון, כי התחנון נגזר אחרי ההתחלה.

- ת. לא יאמרו. יד.
- ש. האם חתן בכל ימי השבע ברכות אומר למנצח יענך ד' ביום צרה.
- ת. א. אין לנו אלא מה שאמרו חז"ל.
- ב. לא נה.
- ש. חתן שהתבלבל והתחיל לומר למנצח ביום צרה עם הציבור האם יגמור הפרק.
- ת. יגמור.
- ש. חתן שהתפלל שחרית עם הציבור ולפני סיום חזרת הש"ץ יצא החוצה באופן שכבר לא יחזור עם סיום התפלה, האם הציבור נפטר מאמירת תחנון, או שיאמרו כי עתה בתחנון לא נמצא החתן.
- ת. מסתבר שנפטר.
- ש. חתן בימי השבע ברכות ובעל ברית, מי קודם בעליה לתורה.
- ת. חתן.
- ש. חתן שמתפלל בימי השבע ברכות במקום קבוע, האם צריך לקבל עליה הן ביום שני והן ביום חמישי.
- ת. ראוי אם אפשר.
- ש. חתן בימי השבע ברכות שחל בימי החנוכה ומתפלל כל יום שחרית באותו בית כנסת, האם צריך ליתן לו בכל יום עליה לתורה יום אחר יום או רק ביום הראשון.
- ת. רק בראשון. יז.
- ש. האם החתן יכול למחול על כבודו ולומר לגבאי שלא יתן לו עליה בכל יום ויכבד אחרים, או שאסור לחתן לזלזל בכבודו כמלך וצריך ליתן לו עליה בכל יום.
- ת. אסור.
- ש. האם מותר לבקש מהחתן שיצא מבית הכנסת בחנוכה לפני שלישי וכך לא יצטרכו לכבדו בעליה לתורה כל יום, או שנחשב לבזיון ואין ראוי לעשות כן, ויעלוהו לתורה כל יום.
- ת. אין ראוי.
- ש. כשקוראים לחתן בשבת שבע ברכות לעלות לתורה, האם כשעובר לעלות, יש ענין לקום לכבודו כעין מלך.
- ת. פחמע"ד. (פוק חזי מאי עמא דבר). יז.
- ש. בראש חודש קוראים בספר תורה

נד. אין כוונת רבינו שיפטור בגלל שהיה חתן, אלא כי דעת רבינו שליט"א כפי שכתב בתשובה הקודמת שלאחר השקיעה לא אומרים תחנון גם כשאין חתן.

נה. תשובה זו נתנה בהזדמנות אחרת.

נו. וכן אמר לי הגאון ר' מרדכי גרוס שליט"א.

נז. באוצר הפוסקים סימן נה' ס"ק כב' אות כז' כתב, "בעת שהחתן עולה לתורה, האם עומדין, כתב במחזור רומניא דכשהחתן קורא בס"ת יש נוהגים לעמוד כל הקהל משום שנקרא מלך. ובשיירי כנסת הגדולה כתב דיש לתמוה למה אין נוהגין כן לעמוד בשעה שהחתן קורא בתורה. ומנהגי כשהחתן עובר לפני יהיה מי שיהיה אני עומד מפניו שהוא כמלך. ומביא שכבר תמהו על זה ומיישבים המנהג שאין עומדים מפני החתן.

וכן הביא בספר ישמח לב מביא בשם אורחות חיים שמביא את דברי הפרקי דר"א שהחתן דומה למלך מה המלך הכל מקלסין אותו לפניו כך החתן, ולכן נהגו שהעם עומדים על רגילהם בשעה שהחתן מהלך ובשעה שעולה לתורה, וסיים שהכל לפי המנהג

- ארבע עליות, איזה עליה עדיף ליתן לחתן, האם שלישי או רביעי.
ת. שלישי.
- ש. חתן שעולה לתורה בימי השבע ברכות ורוצה שיעשו לו מי שבירך, האם צריך לעשות לו.
ת. ראוי.
- ש. אם צריך לעשות לו מי שבירך, מהו הנוסח שצריך לברך ולהזכיר גם את הכלה.
ת. לא מחויב.
- ש. האם ראוי לבקש מחתן בימי השבע ברכות שיבוא להתפלל במנין מסוים כדי שלא יצטרכו לומר שם תחנון ובפרט בימי שני וחמישי, בזמנינו שלא כ"כ מכוונים כשמתפללים זאת, או שעדיף לומר תחנון ולא לקרוא בכוונה לחתן, ורק אם בא איזה חתן, אז לא לומר תחנון.
ת. כרצונך.
- ש. חתן שהגיע מוקדם לבית הכנסת באמצע מנין אחר ולא מתפלל עמהם, אלא ממתין למנין הבא, ובינתיים המנין הראשון הגיע לתחנון כשהחתן עומד שם, האם פטורים מתחנון או מכיון שלא מתפלל עמהם אינו פוטר.
ת. פטורין.
- ש. מתפללי בית כנסת האם יכולים למנוע מחתן להתפלל עמהם, בטענה שהם רוצים לומר תחנון.
ת. אינה טענה.
- ש. חתן שהאריך בשמו"ע והציבור לא יודע שיש חתן, האם יכול החתן באמצע שמו"ע לרמז לא לומר תחנון.
- ת. ידפוק.
- ש. התחילו לומר תחנון ולפתע נודע שיש חתן, האם ימשיכו את התחנון.
ת. יגמרו.
- ש. מה הטעם שימשיכו לומר תחנון כשהתברר שיש חתן.
ת. אם התחילו אין מפסיקין שהיא תפלה יפה.
- ש. חתן שהתפלל שחרית במנין ואחרי שמו"ע עבר למנין אחר כדי להתפלל תשלומין ש למעריב שלא התפלל אתמול, האם במנין השני שמתפלל שם שמו"ע כשתלומין של מעריב, נחשב הוא כחלק מהציבור הגם שהם מתפללים שחרית, והוא מתפלל השלמה למעריב ויפטרם מתחנון, או שאינו נחשב במנין השני כחלק מהציבור וכאילו לא מתפלל עמהם ולא יפטרם מתחנון.
ת. כן.
- ש. נשאלתי שאלה דומה בחתן שהתפלל עם הציבור שמו"ע, וכעת עבר למנין אחר כדי להתפלל עוד שמו"ע בתורת נדבה ומחדש בה דבר, האם בתפלת נדבה שמתפלל במנין אחר ג"כ יפטרם מלומר תחנון.
ת. כן.
- ש. יש מקומות בחוץ לארץ שאין הכהנים נושאים כפיהם לברך את העם בתפילה כי אם בשלש רגלים שאז זה זמן של שמחה. האם שייך לומר שכהן שהוא חתן יוכל לישא כפיו בחוץ לארץ בכל שבעת ימי המשתה שאצלו זה עתה כיו"ט וכולם שמחים עמו, והראיה שלא אומרים תחנון.
ת. הכל כמנהג המדינה.

מיוחדים כגון בראש חודש או חנוכה או פורים שיש הרבה שרוצים עליה ויש חתן בימי השבע ברכות שעדיין לא קיבל עליה, האם מותר למכור את העליות למי שרוצה. ת. שייך לחתן.

ש. האם באופן שמוכרים את העליות יש ענין שאחד יתנדב לקנות את העליה לחתן שדומה למלך כדי לכבדו.

ת. למה לא.

ש. חתן במוצאי שבת שבע ברכות, שאסור במלאכה כדין חול המועד, האם לא יאמר ויהי נועם.

ת. א. לא.

ב. יש מקום להקל.

ש. האם חתן אומר את הסליחות בתעניות ציבור או שהוא לא אומר כלל. אומר.

ש. האם חתן בימי השבע ברכות צריך לומר את הסליחות בערב ראש השנה ובעשרת ימי תשובה.

ת. כן.

ש. אם חתן פטור מלומר סליחות לפני ראש השנה בימי השבע ברכות, האם עדיף שלא יבוא לבית הכנסת בזמן שאומרים סליחות כדי לא לפטור הציבור מלומר תחנון

ש. העולם נוהג שחתן הולך בימי השבע ברכות להתפלל בית הכנסת ודלא כהמשנה ברורה. האם חתן יכול להחמיר על עצמו ולנהוג כהמשנה ברורה ולהתפלל ביחידות בביתו, או צריך לנהוג כמנהג העולם.

ת. כרצונו.

ש. חתן וכלה הלכו יחד לבית הכנסת לתפלת מנחה, ובאמצע חזרת הש"ץ יצא החתן ולא הספיק לחזור עד אחרי תחנון, והכלה נשארה בעזרת נשים, האם הכלה פוטרת מתחנון, או מכיון שהיא בעזרת נשים, איננה חלק מהמניין ולא פוטרת מתחנון.

ת. פוטרת את הנשים נ"ח.

ש. משפחה גדולה שנוסעים כל הדודים לבית מלון לערוך שם שבת שבע ברכות לחתן וכלה ורוצים להיות יחד במקום אחד, האם מותר להם לקחת עמהם ספר תורה לבית מלון ששם יהיו בשבת.

ת. מותר נ"ט.

ש. חתן שהוא באמצע השנה על אבילות של אחד מהוריו, האם צריך לגשת חזן בימי השבע ברכות, או מכיון שאצלו זה עתה כרגל ויו"ט לא ייגש כלל.

ת. יכול.

ש. בית כנסת שמוכר עליות בימים

נח. דעת רבינו הגר"ח שליט"א שנשים שמתפללות שמו"ע בעזרת נשים אומרות תחנון בלא נפילת אפים, א"כ כשיש כלה הן נפטרות מלומר תחנון כמו שחתן פוטר את הגברים. אבל הכלה לא פוטרת גברים.

נט. בפסקי תשובות חלק ב' סימן קלה' אות כז' כותב ע"פ האגרות משה ח"א סימן לד' שלצורך שמחת חתן וכלה שמתארחים החתן והכלה והמחותנים והאורחים בשבת או יו"ט במקום מסוים לשמוח יחד את שבעת ימי המשתה ואין שם ספר תורה, ויהיה לכבוד ולתועלת כשיתפללו שם ולא יצטרכו ללכת לבית הכנסת להתפלל יחד עם כל אנשי המקום, רשאים להביא ספר תורה לשם.

עיין עוד בציץ אליעזר חלק יז' סימן יב' באריכות דברים.

באמצע השבע ברכות, ויש תענית בה"ב, האם צריך להתענות חצי יום.

ת. אין צריך.

ש. המשנה ברורה בסימן תצב' ס"ק ג' דן בשאלה כשיש חתן בבית כנסת בשבת שצריך לומר מי שבירך על תענית בה"ב, האם לומר בשחרית ומכריע לומר במנחה משום מהיות טוב. אולם האגרות משה זצוק"ל וכן הגאון הרב ואזנר שליט"א סוברים שכל דברי המשנה ברורה היה בזמנו שאם לא בירכו תענית בה"ב בשבת בשחרית, יכלו לפרסם במנחה, אבל בזמנינו שיש הרבה בתי כנסיות ומי שהתפלל כאן בשחרית לא מתפלל במנחה ולא ישמע שעושים מי שבירך במנחה, ועוד החתן יכול לבוא שוב גם במנחה, ולא עוד, שצריך הטעם שדחו מבואר במג"א משום שנהגו להפטיר כשיש חתן בהפטרה שוש אשיש, אבל בזמנינו שוקראים הפטרה רגילה, לכן אפשר לומר המי שבירך בשבת בשחרית הגם שיש חתן. מה דעת הרב שליט"א, האם כדברי המשנה ברורה לומר במנחה, או בשחרית.

ת. כדבריהם.

ש. אם הרב שליט"א סובר שיעשו במנחה, מה יעשו באופן שהחתן מגיע לאותו מנין להתפלל במנחה, האם לפי"ז לא יאמרו באותו בית כנסת מי שבירך על תענית בה"ב.

ת. לא יאמרו.

ש. האם מותר לבקש מהחתן שלא יבוא במנחה למנין הזה וילך לבית כנסת אחר כדי שיוכלו לעשות כאן מי שבירך וזה יעזור לאלו שבאים להתפלל מנחה באותו מנין, שלפחות הם ישמעו מי שבירך, ומי שהפסיד הפסיד.

ויבוא אח"כ רק לתפילה כי זה חייב להתפלל במנין.

ת. לא פטור.

ש. אם חתן לא אומר כלל סליחות בתעניות ציבור כי אצלו זה יו"ט, מדוע בימים שלפני ראש השנה חתן צריך לומר סליחות עם הציבור, ומה ההבדל בין סליחות אלו לסליחות בתעניות ציבור.

כנ"ל.

ש. הרבה נוהגים בעת הסליחות (שלפני ראש השנה) במוצאי שבת לפשוט את בגדי שבת ולהלביש בגדי חול, כי לא נאה לבוא לבקש סליחה ומחילה לפני הקב"ה כשהוא מבושם בבגדיו הנאים כי אם בבגדי חול. כיצד ינהג חתן בימי השבע ברכות, האם צריך לשנות משהו מבגדיו היפים כשבא לומר סליחות, או יכול להשאר בבגדי מלכותו.

ת. לא שמענו.

ש. מנין שאומרים בו סליחות בימים של ערב ראש השנה אחר חצות לילה ויש שם חתן בימי השבע ברכות, האם נפטרו מאמירת נפילת אפים כבשחרית, ועד היכן אומרים את הסליחות.

ת. נפטרו, ואומרים כל הסליחות.

ש. במשנה ברורה בסימן תקנ' מבואר שחתן בימי השבע ברכות לא צריך להתענות תענית יארציט, האם צריך לגשת להיות חזן לעילוי נשמה.

ת. אין חייב.

ש. בחור שנהג להתענות בתענית בה"ב חצי יום, כיצד ינהג בשעה שהוא חתן

ת. אין לבקשו.

ת. לא שייך אחד לשני.^ס

ש. מדוע כשיש חתן בשבע ברכות לא ש. בליל הסדר שזה ליל שימורים
אומרים אב הרחמים, ואילו בשלש רגלים ממזיקין, האם חתן וכלה יוכלו בימי השבע
שזה יו"ט לכולם אומרים הזכרת נשמות. ברכות ללכת כל אחד בנפרד.

ס. בס"ד מצאתי בספר שיח תפלה עמוד שנה' כשמדבר על ענין יזכור ברגלים, באמת עומד בתוך דבריו ואומר שבאמת היה ראוי לנהוג בארץ ישראל לומר יזכור רק ביום כפור כדעת הרמ"א בסוף סימן תרכב', כי כבר העיר בעל התעוררות תשובה בהערותיו המבואות ע"י בנו בסוף ספר מאירי על מקואות אות יא' שאין זה נכון להזכיר הנפטרים ביום טוב ולעורר אבל ביו"ט, ובחוץ לארץ שוב הפעמים אומרים יזכור ביו"ט שני של גלויות, יש בזה קצת קולא, אבל בארץ הקודש שתמיד אומרים אותו ביו"ט דאורייתא, שהשמחה בו היא מצוה דאורייתא, היה עדיף לנהוג לא לאומרו ביו"ט כי אם ביום הכפורים, אלא שמאד קשה לשנות מנהג שכ"כ הורש.

אולם הגאון ר' אברהם ישעיה אדלר שליט"א ר"מ בשיבת רבינו חיים עוזר ביאר לי את הדברים, שהנהגה הלבוש (או"ח סימן תצ' אות ט') בתוך דבריו כתב שמה שמזכירין נשמות ביום אחרון דפסח הוא משום שרוצין לפסוק צדקה מפני שקורין בו פרשת כל הבכור שכתובה בה איש כמתנת ידו וכיון שפסקו צדקה נהגו ליתן בעבור הזכרת הנשמות שיזכור אותם אלוקים ואגבן יזכור אותנו עמהם לטובה בזכותם לכך מזכירים נשמות בכל הרגלים ביום שקורין בו כל הבכור, וביום כפור מזכירים מפני שהוא יום הדין אע"פ שאין קורין בו כל הבכור.

מבואר שלא תיקנו לומר הזכרת נשמות ברגלים, אלא אחרי שקראו ביו"ט אחרון קריאה העוסקת בענין מתנת ידו והתחילו אנשים לנדוב צדקה מעצמם בעד נשמות שנפטרו, ודרך זה רצו שיזכור הקב"ה גם אותם, לכן אמרו כבר הזכרת נשמות. ובאמת בארץ ישראל שאין קוראים פרשה זו ביו"ט אחרון, אין הכא נמי אין ענין להזכיר נשמות, כי הכל התחיל מענין הקריאה שקראו ביום הזה, רק כנראה שכיון שבחוץ לארץ שכן היו קוראים קריאה זו ביו"ט אחרון ונהגו לומר הזכרת נשמות, לכן גם כשבאו לארץ ישראל ולא קראו ביום זה את הקריאה הזו, המשיכו את מנהגם להזכיר נשמות לבד בלי הקריאה.

לפי"ז ודאי שאין סתירה בהזכרת נשמות לרגלים, אדרבה, האנשים הם אלו שהזכירו מעצמם את הנשמות ע"י שנדבו צדקה לעילוי נשמתם, ולכן זה לא סתירה לשמחות יו"ט, משא"כ בשמחת חתן שהוא אכן שמח ולא נודב עתה שום דבר מעניני הזכרת נשמות, כעת אם יזכירו ענין אב הרחמים וכדומה, זה ודאי סתירה לשמחת חתן שגורם לכולם להיות בשמחה עמו בבית הכנסת, לא תיקנו לומר אב הרחמים. ויתכן שזהו כוונת רבינו שליט"א.

בענין הזה ראוי להביא את דבריו של הגאון ר' משה מרדכי עפשטיין זצוק"ל בעל הלבוש מרדכי (בהקדמה למסכת בבא קמא בפתיחה עמוד ו' בתוך דבריו בטור בצד ימין) וז"ל "וכזה תרצתי לאחד על מנהג שנהגו לצאת בשעה שאומרים הקהל יזכור יוצאים אלה שאין אומרים, אשר כבר נאמרו הרבה תירוצים על זה. ולענ"ד נראה ג"כ לומר טעם ומזה יראו איך מנהג ישראל תורה. וממקום קדוש יהלך. דהנה קיי"ל אסור להזכיר נשמות בעת שחתן יש בבית המדרש. כי אחרי שחתן בבית המדרש יום טוב הוא לכל הקהל הקדוש אשר נמצאים אז בבית המדרש, ואיך יצטוו נפשם בשעת חדוה כי אחרי שחק לישראל להיות שמח בשמחת אחי הישראלי, א"כ כשחג לאחיו גם הוא צריך לשמוח עמו בשמחתו בפניו ואין לו להזכיר צערו אז בפניו. אשר בזה מראה הוא כי יש לו צער. ואף אם יהיו כמה אלפים בבית המדרש דוחה תפלת חתנון והזכרת נשמות של כל הקהל בשביל חתן אחד כי יו"ט הוא לכל הקהל.

ולפי"ז יקשה איך מזכירין נשמות ביום החג, מי גרע החג הזה של כל אחד מיו"ט של החתן. אך פשוט כי אדרבה עונג ונחת הוא להאיש אשר נגעו ה' בצער הזה עונג הוא לו להזכיר נשמת אבותיו ונעים לו הצער הזה,

מחבירו חליפה מיוחדת ללבוש ביום הנישואין, האם צריך ללבוש זאת ברשות בכל ימי השבע ברכות כבגדי מלכות, או בשאר הימים ילבש בגדי שבת רגילים.

ת. כל הז'.

ש. האם חתן מותר לכתוב חידושי תורה בימי השבע ברכות.

ת. כמו חול המועד סב.

ש. האם מותר לחתן לכתוב חידושי תורה שצריך לדרשות בימי השבע ברכות.

ת. כנ"ל.

ש. האם מותר לחתן והכלה לכתוב מכתבי תודה לאלו שנתנו להם מתנה ושימחו אותם.

ת. אין ראוי.

ש. עד כמה שבימי השבע ברכות, אלו כיום טוב עבור החתן והכלה, האם קניות שקונים לצורך אותם ימים, או נסיעות שנוסעים לכל מיני מקומות עבור סעודת השבע ברכות, האם מחזירים להם ההוצאות אלו כהוצאות יו"ט שחזור.

ת. א. עבורם הוא כיו"ט שלהם.

ת. לא.

ש. מדוע נוהגים לעשות טלית גדול עם כמה פסים בצבע שחור, וכן בטלית קטן מצמר.

ת. לנוי. סא

ש. שמעתי שיש נוהגים לקפל את הטלית גדול בצורה כזו, שבסוף הקיפול יראה הצד שבטלית בלי הפסים השחורים שבו. האם יש בזה באמת ענין לעשות כך.

ת. לא שמענו.

ש. האם כשאדם פשוט את הטלית בגמר התפלה צריך לפשוט זאת ביד שמאל שיהא לו יותר קשה כמו שמצינו בעת שמסיר תפילין.

ת. לא שמענו מקפידין.

ש. מדוע כשמסירים טלית בסיום התפלה לא נזהרים להוריד ביד שמאל כמו תפילין ומאי שנא.

ת. יותר קל.

עניי מלאכה.

ש. חתן שלא רצה לבזבז כסף לקנות ליום החופה חליפה יוקרתית, לכן השאיל

אך כל זה הוא להאיש אשר יש לו הצער וזוכרו, אך לא כן האיש אשר אין לו צער כזה הוא בשמעו הזכרת הנשמות תעורר בלבבו אך רגשי צער לא רגשי עונג וא"כ בעת שיש אחד בבית המדרש שאין לו הצער הזה אסור לכל הקהל להזכיר נשמות, כ הלא לא גרע האיש הזה מחתן בימי חתונתו, ששבעת ימי המשתה יו"ט הוא לו, גם להאיש הזה יו"ט הוא, ואיך יזכירו הקהל נשמות. אך כדי לעשות נחת רוח לאלה שרוצים להזכיר אשר להם הוא הרגש נעים להזכיר הנשמות משום זה יוצאין אלה שאין להם להזכיר כדי שיוכלו אלה הצריכים להזכיר נשמת אבותיהם. ויסוד הדבר בנוי רק כי מצות ה' אלקינו שכל אחד מישראל יהי' נושא בעול עם חבירו, יאהב לו כמוהו ממש בצרתו לו צר ובשמחתו ישמח לכו גם הוא, וכו'".

סא. שמעתי אומרים שפעם היו עושים בצבע תכלת לזכור את התכלת וזה היה דומה לשחור ואח"כ התחילו לעשות רק שחור.

סב. בפתחי מגדים הלכות נדה מביא בשם הציץ אליעזר חלק יא' סימן פה' בשם החיד"א שחתן אסור לו לכתוב כמו חול המועד.

מה טובו אהלך יעקב | רבי חיים קניבסקי זצ"ל

- ב. אין מוכרח סג. לעשות בימי השבע ברכות, ומה מותר לעשות.
- ש. האם מותר לחתן וכלה לעשות קניות בחנות במשך ימי השבע ברכות, או שזה יו"ט להם ואין ראוי לעשות קניות.
- ת. צורך המועד.
- ש. האם מותר לכלה לכבס בגדיה בימי השבע ברכות, וכיצד הדין בבגדים שצריכה לשבע ברכות.
- ת. אין ראוי.
- ש. הרב שליט"א כתב לי שלא ראוי שהכלה תכבס בגדים בימי השבע ברכות, כי זה כעין חול המועד. כיצד הדין בכלה שרוצה לבשל בימי השבע ברכות מאכלים ועוגות לצורך הימים שלאחר השבע ברכות, האם יהא אסור לה כעין שלא טורחים בחול המועד לצורך אחר המועד.
- ת. כלה כחתן.
- ש. הרב שליט"א כתב לי שהחזו"א לא קיפל טלית בימי חול המועד וכן שאר בגדים. לפי"ז יש לעיין כיצד הדין בחתן בכל ימי השבע ברכות, האם יחמיר שלא לקפל טליתו בכל הימים וכן שאר בגדים.
- ת. כן ראוי.
- ש. זוג שנכנסו לדירה חדשה ממש בשעטו"מ, מה עליהם לעשות בשביל חנוכת הבית.
- ת. לא מחויבים.
- ש. חתן וכלה שנכנסו לדירה הפרטית
- ב. אין מוכרח סג. האם מותר לחתן וכלה לעשות קניות בחנות במשך ימי השבע ברכות, או שזה יו"ט להם ואין ראוי לעשות קניות.
- ת. צורך המועד.
- ש. האם מותר לחתן בימי השבע ברכות להטביל את הכלים החדשים כשאינם צריכים הגעלה, או שנחשב לטירחא ויטבול רק כלים שחייבים לשבע ברכות עצמו.
- ת. יעשה ע"י שליח.
- ש. שאלתי את הרב שליט"א האם מותר לחתן להטביל כלים חדשים בתוך ימי השבע ברכות או נחשב לטירחא, והרב שליט"א תירץ לי שיעשה ע"י שליח. מדוע שלא נאמר שזה לצורך מצוה, ומצוה בו יותר מבשלוחו.
- ת. אסור לו.
- ש. מצוי בהרבה מקומות שביום שישי בערב שבת מברכים, אפשר להגעיל כלים חדשים. האם מותר לחתן וכלה בימי השבע ברכות ללכת בערב שבת מברכים להגעיל כלים חדשים באופן שאח"כ יצטרכו להמתין עד חודש הבא, או שעדיף שישלחו משהו אחר שיגעיל הכלים עבורם, הגם שמצוה בו עדיף.
- ת. עדיף.
- ש. איזה מלאכות אסור לחתן וכלה

סג. הג"ר אברהם צבי ישראלזון שליט"א ביאר לי את הצד שלא יחזירו, שכיון שזה יו"ט פרטי לו, אין זה נכלל בגדר הוצאת שבת ויו"ט.

ויתכן להוסיף עוד בזה, שדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שכל מה שמחזירים הוצאות שבת ויו"ט, זה רק במה שמחויב מצד דיני סעודות שבת, כגון יין וחלות ודגים ובשר, אבל כל התוספות שלא מחוייב בזה, זה לא יחזירו. א"כ הרי אין חיוב לחתן והכלה שיעשו עבורם סעודות שבע ברכות בכל יום וכל שאר הדברים שקונים, אין זה חיוב, ועל דברים שאין חייב לעשותם לא יחזירו בחזרה גם אם זה היה כיו"ט לכל דבר.

לפי"ז יש לעיין האם מותר לחתן לתלוש שערות מזקנו בשבעת ימי המשתה בדרך לימודו או שצריך ליהדר כחול המועד.

ת. לא.

ש. האם מותר לנשים לצבוע פניהם בחול המועד בתכשיטי נשים, והנפק"מ לכלה האם מותר לה לצבוע פניה בתכשיטי נשים בשבעת ימי המשתה.

ת. אין ראוי.

ש. חתן בשבעת ימי המשתה האם יכול לגזוז צפרניו או שזה כחול המועד.

ת. לא יגזוז.

ש. חתן וכלה שהתחתנו בחודש ניסן ונכנסו לדירה שלא ניקו אותה מחמץ, וכעת רוצים החתן והכלה לנקות מעט את הבית מחמץ, האם טירחא לצורך מצוה יתירו להם לנקות אף בתוך ימי השבע ברכות, או שיצטרכו להמתין עד אחרי השבע ברכות, או להוציא כסף ולשכור אחרים שינקו את ביתם עתה.

ת. בשעת הדחק מותר.

סעודות שבע ברכות.

ש. נשאלתי, שלכאורה יש סתירה בדעת הרמב"ם מי תיקן את שבעת ימי המשתה, שבפרק י' מהלכות אישות הלכה יב' כתב "וכן תקנו חכמים שכל הנושא אשה בתולה יהא שמח עמה שבעת ימים", משמע שזה תקנת חכמים, ואילו בפרק א' מהלכות אבל הלכה א' כתב "ומשה תקן להם לישראל שבעת ימי אבילות ושבעת ימי המשתה", שכאן משמע שזה לא תקנת חכמים אלא

שלהם מיד בגמר החתונה, ורואים בימי השבע ברכות ששכחו לעשות אמה על אמה על זכר לחורבן, האם יכול החתן בימי השבע ברכות לקלף ולעשות זכר לחורבן, או שלא יעשה כן בימי השבע ברכות כי אסור במלאכה.

ת. א. יתכן שמותר כי זה צורך.

ב. יבקש לאחר שיעשה ס'.

ש. אם אסור לחתן בימי השבע ברכות לעשות בביתו זכר לחורבן, האם עדיף שיקרא לאדם אחר שיעשה זאת, או שימתין לעשות זאת בעצמו לאחר השבע ברכות.

ת. מותר וכ"ש ע"י אחר.

ש. נשאלתי האם חתן בימי השבע ברכות מותר לשטוף את הכלים בביתו או לטאטא ולנקות הבית כמו שמותר בחול המועד שאין זה מלאכה, או מדין שדומה למלך לא יעשה כן כי אם הכלה.

ת. אין ראוי.

ש. חתן שדומה למלך מסתבר שמותר לו להסתפר בכל יום, כיצד כשהתחתן בל"ג בעומר, האם מותר לו להסתפר ולסדר זקנו כל יום הגם שזה ימי הספירה.

ת. אין ראוי.

ש. אם מותר לחתן בימי השבע ברכות להסתפר ולצחצח נעליים או דינו כחול המועד ולא ראוי.

ת. לא.

ש. הרב שליט"א כתב לי שחתן וכלה בשבעת ימי המשתה דינם כחול המועד.

ש. מדוע עושים שבע ברכות שבע ימים לא פחות ולא יותר.

ת. ויעש לו משתה שבעת ימים^ס.

ש. האם אפשר לומר שרצו שהשפע והשמחה של הימים האלו ישפיעו לו על כל ימות השבוע.

ת. אין צריך לכך.

ש. האם יש חיוב לדאוג לעשות שבת שבע ברכות, או אפשר שלא לעשות כלום.

ת. מצוה.

ש. מה המקור למנהג ישראל להזהר לעשות שבת שבע ברכות.

ת. כבוד שבת.

ש. האם אפשר לומר בס"ד, ידוע דברי התשב"ץ שהרבה מנהגים של חתן וכלה לומדים ממתן תורה, עד שכותב שהטעם שחתן מתענה, כי גם לפני מתן תורה התענו עם ישראל. מעתה אפשר לומר בס"ד, ידוע בחז"ל שהתורה נתנה בשבת לכו"ע, וכנראה שיש קשר וענין גדול בשייכות בין קבלת התורה לשבת קודש, כי התורה נקראת כלה והשבת נקראת כלה, א"כ שיש חתן וכלה, בשבת הראשונה שלהם שזה מעמד של השראת השכינה, עושים שמחה גדולה דוקא בשבת כמו במתן תורה.

תקנת משה. ודוחק לומר שהיינו הך, וכוונת הרמב"ם שתקנו חכמים זה משה, שא"כ מדוע בכל מקום כתב נוסח אחר, שבשני המקומות יאמר שמשה תקן.

ת. תקנת חכמים לדורות^ס.

ש. לכאורה צריך ביאור, שלפ"ז נמצא שמשה רבינו שתיקן לשמוח שבעת ימים זה היה לזמנו עד שחכמים תיקנו לדורות. ומדוע שמשה רבינו יתקן זאת לזמן מסוים ולא לדורות עד שהוצרכו חכמים לתקן לדורות.

ת. מי שרוצה.

ש. עוד יותר קשה, מצינו הרבה תקנות כקריאת התורה כמבואר בב"ק פב' ע"א שהיתה תקנה קדומה מזמן משה רבינו ואח"כ הוסיפו וסידרו איך לקרוא, אבל עצם התקנה של משה זה היה לדורות, הרי שבדרך כלל שמשה תיקן, עשה כן לדורות, ומדוע לגבי שבעת ימי המשתה ראה הרמב"ם שמשה תיקן זאת רק לזמנו והוצרכו חכמים אח"כ להוסיף לדורות.

ת. מה שהתנה התנה.

ש. מה המקור של הרמב"ם שתקנת משה רבינו לגבי שבעת ימי המשתה זה היה רק לזמן ואח"כ באו חכמים ותיקנו לדורות.

ת. בתורה לא כתוב שזה לדורות.

ס. בספר פתחי מגדים הלכות נדה סימן כו' אות ה' עמוד תעג' מיישב את הסתירה ברמב"ם, שמשה רבינו תיקן ענין ז' ימי המשתה, אבל לא קבע את דיני השמחה איך צריך להראות ומה צריך לעשות, ואת זה תקנו והגדירו החכמים שאסור בעשיית מלאכה אלא אוכל ושותה וכו'.

סו. בספר שלמי שמחה עמוד שדמ' הביאו דעת הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמנהג קדום לעשיית שבעת ימי המשתה מצינו אצל יעקב אבינו ע"ה בפרשת ויצא (בראשית כט' כז'), שכתוב "מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת", ופירש רש"י כי שבוע זאת הן שבעת ימי המשתה וכן מבואר בתרגום יונתן. אולם הרמב"ן על התורה בראשית כט' כא', שחולק כי שבעת ימי המשתה זה תקנת משה רבינו לישראל.

ת. אולי.

ש. האם יש ענין לדאוג שבכל יום יעשו סעודת שבע ברכות כדי שיוכלו לברך הברכות.

ת. כרצונם.

ש. ראיתי באיזה ספר ששאל לרבינו שליט"א האם יש מקור וענין למה שעושים בזמנינו סעודות שבע ברכות בכל יום, והרב שליט"א השיב לו "יש ענין להרבות בברכות כמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות ברכות". ששם רואים שכל המרבה להודות לד' ולשבחו תמיד הרי זה משובח. וצ"ע, הרי אין שם ראייה דוקא לסעודת שבע ברכות, שם רואים שאפשר לחפש לעשות ברכות, ואפשר גם לא לעשות שבע ברכות כי אם סעודת אמנים מה שמצוי היום שמביאים את כל סוגי הברכות ומברכים את כל הברכות, א"כ מה הראיה שיש ענין לשבע ברכות.

ת. למה לדחות.

ש. עשו סעודת שבע ברכות לעשרה אנשים וכשהתחילו את הברכות הלכו שנים וכעת אין עשרה, האם יכולים לגמור את שאר הברכות.

ת. גומריין.

ש. אביו ורבו מסובים עמו בסעודת שבע ברכות ורוצה לכבד את אביו ורבו, מה עליו לעשות, את מי לכבד בברכת המזון, ואיזה ברכה בשבע ברכות יכבדם.

ת. רבו.

ש. מה הטעם לאמירת פיוט דוי הסר וגם חרון וכו' בנשואין ובשבע ברכות.

ת. לשמח.^{סז}

ש. האם אומרים כן בשבת ומה הדין בסעודה שלישית.

ת. תמיד כפי המנהג.^{סח}

ש. האם אומרים דוי הסר בימים שאין

סז. בספר ישמח לב עמוד קפה' כתב שהטעם שבני אשכנז נוהגים לומר הפיוט דוי הסר קודם ברכת המזון בסעודת נישואין וסעודת שבע ברכות, שבספר עדות לישראל כתב דסיבת החיבור של פיוט זה הוא משום שחוננו של רבינו נסים גאון שהיה נקרא דונש לפני ינשואי בתו לרבינו ונסים מת בנו הגדול, ואז חיבר ר"נ ספר המעשיות הידוע ושלח לו לנחמו וכן אמר לו, אחרי צוקה, רווחה. אחרי צרה, שוון ושמחה. אחרי דאגה, הנחה. וכנראה שאז חיבר דונש הפיוט הזה וחתם שמו בראשי תיבות דוי הסר ואז נחני שעה.

ומה שאומרים אותו כעת, יש אומרים הטעם משום דכתיב ואחריתה שמחה תוגה, לכן מתפללין דוי הסר, שהקב"ה יצילנו מצער כזה, וכמו שאיוב חשש שמא בניו יחטאו ברוב שמחה ומשתה והקריב עולות לכפר עליהם.

אולם מביא שבספר מטה יהודה כתב דהטעם לפי שגזרו חז"ל כמה גזירות זכר לחורבן, ובפרט לגבי חתן וכלה, יש כמה תקנות לא לשמוח יותר מדאי, ועל כן אחרי שאכלו ושתו, מזכירין חורבן בית המקדש שעל זה דוה לבנו, ומכאן דוי הסר, הסר מאתנו, וגם אותו חרון שנאמר אצל חורבן בית המקדש, כלה ה' את חמתו שפוך חרון אפו ויצת אש בציון וגו' אות וחרון הסר ממנו.

והביא שיש אומרים בשבת פיוט זה ויש שלא אומרים משום שנתקן בעיקר להזכיר חורבן בית המקדש.

סח. בספר שובע שמחות עמוד עא' כותב יש שאין אומרים בשבת דוי הסר ויש להם לומר במקום זה נודה לשמך.

בהם תחנון, כגון ר"ח, חנוכה, פורים, כל חודש ניסן וכדומה.

ת. הכל כמנהג המדינה.

ש. שכחו לומר דוי הסר וגם חרון לפני ברכת המזון בשבע ברכות, האם יכולים לומר אחרי ברכת המזון לפני השבע ברכות.

ת. כן

ש. השו"ע בסימן קפ' סעיף ה' מביא שנהגו שבשבת ויו"ט אין צריך לכסות הסכין שעל השולחן, כיצד הדין בראש חודש וחול המועד.

ת. כחול.

ש. אם בסעודות חול המועד גם לא צריך לכסות את הסכין, כיצד הדין בחתן וכלה בשעה שאוכלים בביתם בימי השבע ברכות שדינם כחול המועד לגבי כמה דברים, האם לא יצטרכו לכסות הסכין בברכת המזון כחול המועד או שיצטרכו לכסות.

ת. כנ"ל.

ש. ביום האחרון של השבע ברכות האם מותר לברך את השבע ברכות אחרי השקיעה עד כשלש עשרה דקות כמו שמקילים לגבי להתחיל סעודה שלישית כמה דקות אחרי השקיעה.

ת. כן.

ש. התחילו לברך שבע ברכות ביום האחרון לפני השקיעה וחשבו שיספיקו לגמור את כל הברכות, ולפתע ראו שנמשך הרבה זמן עד שמצאו לסדר הכיבודים וכבר הגיע השקיעה ועדיין עומדים באמצע השבע ברכות, האם יכולים לגמור השבע ברכות אחרי השקיעה כיון שהתחילו לפני השקיעה.

ת. גומרים.

ש. סעודת ברית עם שבע ברכות לחתן, האם צריך פנים חדשות, או עד כמה שיש כאן סעודת מצוה מצד הברית לא יצטרכו פנים חדשות כעין שסעודות שבת שלא צריך פנים חדשות.

ת. יש אומרים שאין צריך והכי מסתבר.

ש. סעודת ברית או שבע ברכות שנערך בימי החנוכה, ומוסיפים לשיר שירות ותשבחות מעניני חנוכה, האם נוסף כאן על הסעודת מצוה עוד מעלה של סעודת מצוה מצד חנוכה.

ת. כן.

ש. חתן וכלה בשבעת ימי המשתה שהוזמנו לברית מילה אצל בני משפחה ונשארים לאכול בסעודת ברית, האם צריך בסוף ברכת המזון לברך שבע ברכות לכבוד החתן והכלה שהשתתפו בסעודה, או עד כמה שעיקר הסעודה זה לכבוד הברית, אין צריך לברך שבע ברכות.

ת. אם הוסיפו בשבילם.

ש. באופן שנמצאים חתן וכלה בסעודת ברית, האם לומר שהשמחה במעונו מצד החתן והכלה, או שעד כמה שזה סעודת ברית, אין לומר.

ת. יכולים אם הוסיפו קצת לכבודם.

ש. האם אפשר לעשות סעודת בר מצוה וסעודת שבע ברכות כאחד או נחשב חבילות ואין מערבין שמחות.

ת. אין עושין מצות חבילות.

ש. אכל זיתים כבר החודש וכעת נמצא בסעודת מצוה, כבעל ברית או בנשואין, האם יכול לאכול שם זיתים כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומסעודת מצוה לא ינזק.

ת. יכול.

ש. חתן וכלה ושניהם אסורים לאכול מאכל מחיטה וקמח כי אם אוכל מיוחד, האם כשאכלו דבר שברכתו שהכל מצטרפים לסעודה ויוכלו לברך את השבע ברכות.

ת. כמדומה שכן.

ש. כיצד באופן שרק לחתן עצמו אסור לאכול קמח וחיטה ואוכל דברים שהם שהכל, אבל הכלה מותרת לאכול קמח, האם יוכלו לברך שבע ברכות בגלל שהכלה אכלה לחם בסעודה.

ת. כן.

ש. חתן וכלה שנתקעו באחד מימי השבע ברכות באמצע הדרך ומאחרים לבוא ויש טירחא דציבורא ורוצים כבר ליטול ידיים לסעודה, האם מותר או שצריך לחכות לחתן והכלה שיגיעו, מצד גנאי שלא מכבדים את החתן שדומה למלך.

ת. טוב שיחכו.

ש. באופן שהחתן ביקש מהציבור שלא ימתינו לו בגלל העיכוב שמתאחר לבוא, האם רשאים ליטול ידיהם לסעודה.

ת. אין ראוי כשאפשר.

ש. חתן וכלה בברכת המזון בכל פעם שאוכלים בכל הימים פת, האם אומרים מגדול כמו בשבת ויו"ט או מגדיל כיום חול.

ת. כן.

ש. בסעודת שבע ברכות, האם הציבור יאמר ברכת המזון מגדול כבשבת ויו"ט, או מגדיל כיום חול.

ת. כבשבת ויו"ט.

ש. האם מותר לחתן וכלה בימי השבע ברכות לאכול במסעדה של חנות בארוחת צהרים, או מכיון שדומה לחתן שלא יעשה כן.

ת. אין ראוי לכתחלה אם אפשר לו.

ש. האם חתן יכול להיות פנים חדשות בשבע ברכות אצל חתן אחר.

ת. כן.

ש. הגיעו רבנים חשובים וכדומה באמצע סעודת שבע ברכות ואינם נשארים עד ברכת המזון, האם שייך לעשות את השבע ברכות בלי ברכת המזון באמצע הסעודה כדי לכבד את הרבנים בברכות.

ת. לא שייך.

ש. האם מי שנתכבד לברך ברכה בשבע ברכות צריך לאכול משהו או גם בלי לאכול יכול לברך.

ת. יטעם.

ש. התחילו לברך שבע ברכות על כוס זכוכית ולפתע באמצע מצאו גביע של כסף, האם ישפכו את היין לגביע של כסף וימשיכו הברכות על הגביע של כסף, או הכוס של ברכה עתה זה הכוס זכוכית וימשיכו בזה.

ת. ימשיכו.

ש. יש רק גביע אחת של כסף, האם ישתמשו בזה בברכת המזון או בשבע ברכות.

ת. בברכת המזון ס"ט.

ש. האם יוכלו בתחילה להשתמש בגביע של כסף בברכת המזון, והכוס השניה של

- השבע ברכות תהיה מלאה בכוס זכוכית, ואחרי ברכת המזון, ישפכו את היין שבגביע לכוס אחר, ואת היין שבכוס זכוכית יעבירו לגביע של כסף, ועי"ז יצא שהן בברכת המזון והן בשבע ברכות השתמשו בגביע של כסף. ת. יכולים.
- ש. חתן שאוכל ארוחת בוקר פת בכל ימי השבע ברכות, האם יאמר לפני ברכת המזון שיר המעלות כימים שלא אומרים תחנון, שלא אומרים על נהרות בכל כי אם שיר המעלות. ת. שיר המעלות.
- ש. האם חייבים לעשות שבת שבע ברכות, כגון כשאין כסף להזמין אנשים לשבת. ת. מצוה.
- ש. הרב שליט"א כתב לי שיש מצוה לערוך נשואין בעשרת ימי תשובה. לפי"ז יש לעיין, עד כמה שחייבים לעשות שבת שבע ברכות, כיצד כשחל יום הכפורים בשבת כמו השנה, ואי אפשר לעשות שבת שבע ברכות, האם בשביל זה עדיף לא לערוך נשואין בעשרת ימי תשובה כדי שלא יפסידו שבת שבע ברכות.
- ת. יקדימו.
- ש. הרב שליט"א אמר לי שאם יש חתן שצריך לדרוש וכן רב שהוא כהן שצריך לדרוש, שיתנו לחתן שידרוש בתחילה ויאמר ברשות כהן. לכאורה צריך ביאור, וכי החתן פטור מדין וקדשתו ליתן לכהן לדבר לפניו.
- ת. החתן הוא מלך.
- ש. בשו"ע אבן העזר סימן סב' סעיף ח' מבואר שבסעודה שלישית שאין פנים חדשות, אפשר לצאת ידי פנים חדשות ע"י הדרשה של החתן. האם הדרשה של החתן מועילה רק בסעודה שלישית, או בכל פעם שהחתן דורש.
- ת. בכל פעם.
- ש. האם בסעודה שלישית שמועיל דרשה, זה דוקא של החתן או כל דרשה שדורשים.
- ת. רק של החתן.
- ש. האם צריך שהחתן ידרוש דרשה חדשה שעוד לא דרש, או מספיק שלציבור זה, זה דרשה חדשה.
- ת. מספיק.
- ש. בשבע ברכות שעושים בסעודה

נאה ויפה והשנ ימזכוכית פשוטה, אחד מהגביעים מיועד לזמן עליו, והשני לברך עליו את כל השבע ברכות, כי הרי אין עושים מצות חבילות חבילות. נסתפקו התלמידי חכמים על איזה גביע יזמנו ועל איזה גביע יברכו את השבע ברכות. מצד אחד יש לכבד את המצוה דאורייתא של ברכת המזון בכוס הנאה לעומת ד' ברכות שהם מדרבנן. אך לעומת זה אולי יש להעדיף את הד' ברכות שהם יותר ברכות מברכת המזון, כי ברכת המזון זה ד' ברכות וברכת השבע ברכות זה שבע. וג"כ בסוף דבריו הביא בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א להעדיף את הכוס היפה לברכת המזון, מכיון שמקיימים מצות ברכת המזון בתחילה, ואין לחשוב על מצוה שתבוא לאחר מכן. ועוד, שתלוי אם ברכת המזון צריכה כוס. ואם לא צריכה כוס, א"כ נישואין כן צריכה כוס ויהא עדיף לברך של השבע ברכות.

עמהם, שתייתו לא עוזרת לשתיית כוס ברכת המזון.

ת. לא מתסבר כלל ע.

ש. האם אשה יכולה להיות פנים חדשות כשהיא משמחת מאד את הכלה.

ת. לא נהגו עא.

ש. אח או אחות של החתן והכלה שהיו בחתונה לפני בר מצוה או בת מצוה, ובתוך ימי השבע ברכות נעשה האח לבר מצוה או האחות לבת מצוה, האם יכולים עתה כשהגדילו להיות פנים חדשות הגם שהיו בחתונה, כי מקודם היו קטנים, ובפרט ששמחים עתה בגדלותם.

ת. לא.

ש. סעודת בר מצוה לאח של החתן ביחד עם שבע ברכות, האם החתן הבר מצוה יכול להיות כפנים חדשות הגם שהיה בחתונה, כי עתה הוא גדול וכולם שמחים עמו ג"כ.

ת. לא מסתבר.

ש. סעודת שבע ברכות שנערך בפורים ביום האם צריך פנים חדשות.

ת. יתכן שאין צריך.

ש. סעודת שבע ברכות שנערך בליל פורים האם צריך פנים חדשות.

ת. לכאורה צריך.

ש. מי שעושה פורים בשני ימים מספק, כיצד הדין בסעודת שבע ברכות ביום שעושה

שלישית אחרי השקיעה, איך לנהוג בנוגע לשתיית הכוס האם מיד או אחרי הבדלה.

ת. כמדומה אחר הבדלה.

ש. נוהגים בשבע ברכות לערב את היין שבכוס של ברכת המזון עם היין שבכוס של השבע ברכות ונותנים לחתן והכלה לשותות. כיצד ינהגו באופן שעשו הבדלה על כוס של ברכת המזון של סעודה שלישית, האם לערב את הכוס של הבדלה וברכת המזון עם הכוס של השבע ברכות וליתן לאשה הגם שמעורב בזה יין של הבדלה, או שעדיף בכה"ג לא לערב כלל, והחתן ישתה הכוס של ברכת המזון והבדלה והכלה תשתה מהכוס של השבע ברכות בלבד, וישפכו מעט מהכוס של השבע ברכות לכוס של הבדלה, כדי שלפחות החתן ישתה מהכל כאחד.

ת. תפוס לשון אחרון.

ש. בגמ' בברכות מבואר שיש ענין לשלוח כוס של ברכת המזון לאשתו. כיצד הדין באופן שעדיין לא בירכה ברכת המזון כגון שהיא באמצע הסעודה, האם יש ענין לשלוח לה כוס זה, או עד כמה שעדיין לא בירכה ברכת המזון, עבודה אין זה כוס של ברכה.

ת. כן ותשתה אח"כ.

ש. בירכו ברכת המזון על כוס והביאו את הכוס לשתות לאחד שלא היה עמהם כלל בסעודה, האם נחשב ע"י שתייתו כוס של ברכת המזון, או מכיון שלא אכל ולא בירך

ע. לכאורה חולק על דעת הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לגבי שבע ברכות בסעודה שלישית ליתן לשתות למי שעדיין לא בירך שסובר שאין זה נחשב לשתיית כוס של ברכה כל עוד לא בירך השותה. את הכוס.

עא. אולם דעת הגר"ש אלישיב זצוק"ל כפי שמובא באשרי האיש יור"ד ח"ב עמוד שפה, שאשה וקטן אם מרבים לכבודם, נקראים פנים חדשות לגבי שבע ברכות.

פורים מספק, האם צריך פנים חדשות כי ספק ברכות להקל, ואי אפשר לברך כל עוד אין פנים חדשות, וספק פורים אינו פוטר פנים חדשות, או אפשר להקל לברך גם בלא פנים חדשות.

ת. לא.

ש. האם יוכלו להקל בסעודת שבע ברכות בפורים מספק לברך שבע ברכות בצירוף דרשה של חתן כמו שמקילים בסעודה שלישית.

ת. יתכן.

ש. בסעודת פורים המשולש בירושלים וכדומה, האם נחשב כפורים ממש ולא צריך פנים חדשות.

ת. כן.

ש. האם בכל סעודת מצוה כגון בר מצוה, שבע ברכות וכדומה צריך להדליק נרות בשולחן.

ת. כמדומה שלא נהגו.

ש. האם מותר לחתן וכלה בשבעת ימי המשתה לצלם תמונות במצלמה או שלא ראוי כחול המועד.

ת. גם כל השנה אין ראוי.

ש. דעת הרב שליט"א שאין ראוי בחול המועד להכין ציציות לצורך אחר המועד. כיצד הדין בחתן בימי השבע ברכות, האם מותר לו להכין ציציות לצורך אחר שבעת ימי המשתה.

ת. לא.

ש. כיצד הדין בחתן בתוך שבעת הימים, האם מותר לו להכין ציציות לצורך אחרים.

ת. לא.

ש. האם מותר במוצאי שבת שבע ברכות למי שהוציא כבר שבת לצלם את המשתתפים כשהם עדיין לא הוציאו שבת ולא יודעים שמישהו אחר מצלם אותם.

ת. מותר.

עוד מענייני חתן וכלה.

ש. האם מותר בימי השבע ברכות לקרוא לחתן בשמו הפרטי או שאין זה דרך כבוד. וכיצד באופן שמוסיף לו תואר כבוד כגון הרב וכו' האם מועיל.

ת. א. פחעמ"ד (פוק חזי מאי עמא דבר).

ב. ר' חתן. עב

ש. כשהחתן והכלה קוראים מתוך הכתב בקול את הברכות שכתבו להם לרגל החתונה, האם שייך שיענו אמן, שהברכה תחול או לא צריך.

ת. לא נהוג.

ש. האם מותר להסתכל באלבום שבו נמצאים כל תמונות החתונה ולקרוא כל מיני שמות וברכות שכתבו בין התמונות.

ת. חלילה.

ש. חתן וכלה שהתחתנו בחורף בליל שישי, וכידוע שבחורף השבת נכנסת מאד מוקדם, ואירע שחתן והכלה הלכו ביום שישי בצהרים לנוח לקראת שבת שבע ברכות, ונרדמו ויישנו הרבה מרוב עייפות והתעוררו

עב. בהזדמנות אחרת ענה לי בנוסח זה. ובספר ישמח לב עמוד קפז בשם השדי חמד דיש לקרות לחתן בשמו חתן ולא בשמו הפרטי והוא מטעם דחתן דומה למלך וצריך לכבדו.

לאחר שכבר נכנס השבת ולא הדליקה הכלה נרות בשבת הראשונה. האם בכה"ג קונסים אותה שמכאן ואילך תוסיף נר נוסף בכל פעם שתדליק נרות, או שנחשבת כאנוסה, ובמשנה ברורה בסימן רס"ג ס"ק ז' מבואר שרק אם האשה שכחה להדליק נרות אז קונסים אותה אבל אם נאנסה ולא הדליקה, לא קונסים. ואיך דנים מקרה כזה, כאונס או כששכחה שהיתה צריכה להזהר ולעשות שומר שיעיר אותה לפני שבת.

ת. קונסים.

ש. האם הכלה צריכה לברך הטוב והמטיב בשבת הראשונה שמדליקה נרות על הפמוטים, כי גם בעלה נהנה מהיופי של הפמוטים.

ת. כן.

ש. מדוע חתן בימי השבע ברכות באמצע החודש כשיש ירח שלם לא יכול ללכת יחידי בלילה, הרי מבואר בגמ' בברכות מג' ע"ב שירח כשלשה להגן מפני המזיקים.

ת. לא פלוג רבנן.

ש. האם הדלקת החנוכיה בבית הכנסת בשחרית נחשב ככיבוד, ואם יש שם כהן או חתן ראוי לכבדם שהם ידליקו את החנוכיה, או שאין זה נחשב לכיבוד, אלא רק זכר לבית המקדש ואין חובה לכבדם.

ת. נחשב.

ש. חתן שהוא בכור והוא באמצע שבעת ימי המשתה מה דינו לגבי תענית בכורים.

ת. לא מתענה.

ש. עומדים כמה אנשים להיכנס בפתח בית הכנסת וביניהם חתן שבא ג"כ להתפלל, האם צריך להקדים שיכנס ראשון לפני כולם.

ת. כן.

ש. עומדים בתור לעלות לאוטובוס, האם צריכים ליתן לחתן והכלה לעלות ראשונים.

ת. כן.

ש. בית כנסת שנוהגים לכבד אנשים בימי החנוכה להדליק הנרות של בית הכנסת, וכיבדו ביום הראשון את החתן בימי השבע ברכות שמתפלל עמהם, האם באופן שמתפלל עמהם בשאר הימים, יצטרכו לכבדו שוב בכל יום שידליק הנרות, או די שכיבדוהו כבר ביום הראשון.

ת. כל יום.

ש. חתן וכלה שיקבלו הרבה כסף בחתונתם, וכעת צריכים להפריש סכום נכבד למעשר, וההורים שלהם צריכים את המעשר, אולם הזוג רוצה ליתן לקופת העיר וכדומה, האם צריכים ליתן את כל המעשר להורים, או שיכולים ליתן חלק להורים וחלק לקופת העיר וכדומה.

ת. חצי.

ש. יש בנין שאפשר דרכו לקצר דרך לעבור מרחוב אחד לרחוב אחר, והשכנים לא נותנים רשות לעבור דרך החצר, האם חתן שדומה למלך יוכל לעבור בדרך זו ללא רשות כעין שמלך פורץ גדר ואין מוחין בידו.

ת. לא.

ש. עומדים בתור כמה אנשים לקנות בחנות ולפתע רואים חתן וכלה שגם הם עומדים בתור, האם צריך להקדים את החתן והכלה כמלך פורץ גדר.

ת. א. ראוי.

ב. טוב שיקדימום.

- ש. האם חתן וכלה מותרים ללכת לביקור חולים או ח"ו ללוית המת בימי השבע ברכות.
- ת. ביחד.
- ש. כלה שקיבלה פמוטים לנרות שבת חדשים ויקרים, האם בשבת הראשונה שמדליקה בהם נרות יכולה לברך הטוב והמטיב כי הכלה והחתן נהנים מזה.
- ת. לא נהוג (כמדומה).
- ש. יש משפחות שנוהגים שאם יש חתן במשפחה, אז בשעה שגומר להבדיל במוצאי שבת שבע ברכות את ההבדלה, זורקים עליו דברים קטנים ומזמרים ושמחים, האם יש מקור למנהג זה.
- ת. לא שמענו מנהג זה ע"י.
- ש. האם חתן וכלה בימי השבע ברכות אומרים בק"ש שעל המיטה את הוידוי רבש"ע הריני מוחל.
- ת. יכול לומר.
- ש. חתן שיושב בימי השבע ברכות בביתו עם אשתו הכלה לשמחה בדברים, האם נחשב לעוסק במצוה ויהא פטור מליתן צדקה לעניים שדופקים על דלת ביתו.
- ת. כן.
- ת. כן. (ומ"מ ראוי להחמיר).
- ש. חתן וכלה בימי השבע ברכות שעסוק לשמח את אשתו הכלה ונמצא עמה כל הזמן, מדוע לא נפטר מללכת להתפלל מדין עוסק במצוה שפטור מן המצוה, הרי ברגע שהולך להתפלל מפסיד את המצוה לשמח את אשתו בימים אלו.
- ת. אדעתא דהכי נישאו.
- ש. שני חתנים באמצע ימי השבע ברכות, האם יכולים להיות שומרים זה לזה, או שאדרבה צריכים יותר שמירה מהמזיקים ויביא עמהם עוד אחד, ואולי לא דומה לחתן וכלה שהם אחד.
- ת. כל אחד נעשה שומר לחבירו.
- ש. כלה שיש לה כמה בגדים חדשים לכבוד ימי השבע ברכות, האם ביום הראשון שמברכת שהחיינו עדיף שתכוין על שאר הבגדים, או עדיף שבכל יום שלובשת בגד חדש תברך שוב שהחיינו.
- ת. רק בתחילה.
- ש. חתן וכלה שבאו בשבע ברכות לכותל המערבי, האם צריכים לקרוע בגדיהם.

עג. בספר האירוסין והנישואין ח"א עמוד שסג' הערה תרפו' משמע שיש ענין של שמחה אחרי הבדלה, ואולי מזה נובע קצת המנהג הזה.

שמעתי בבית עוד טעם שעושים כן, כי בדרך כלל במוצאי שבת שבע ברכות מכבדים את החתן שיעשה הבדלה, והרבה פעמים מצוי שהחתן לא יודע לעשות הבדלה, כי בזמן שהותו בשיבה היה רגיל לשמוע ולצאת הבדלה מאחרים, וכעת יכול מרוב לחץ שיש ציבור גדול ששומע אותו ואולי הוא יטעה, ע"כ יהיה לו בושה גדולה, לכן הנהיגו שזורקים דברים קטנים על החתן מיד בגמר ההבדלה, ואז יכול לומר שהיה בלחץ ממה שזרקו עליו שלא יתלכלכו בגדיו ואז לא ישימו לב שטעה בגלל שלא יודע, וכך ימנעו ממנו להתבייש, כי יתלו את הטעות במשהו אחר. הרי לנו כמה מנהג ישראל תורה לחשוב על זהירות בכבוד החתן.

- ש. לכאורה צריך ביאור, הרי להרבה דינים מצינו שזה דומה לחול המועד שאסורים במלאכה, לא אומרים תחנון ועוד, א"כ מדוע צריכים לקרוע בגדיהם.
- ת. יש אומרים שגם בחול המועד צריכים לקרוע.
- ש. בני משפחה שנסעו עם החתן בשבע ברכות להתפלל עמו אחת התפילות בכותל המערבי, האם נגררי אחריו כמו לגבי תחנון ולא יצטרכו לקרוע בגדיהם, או שחייבים לקרוע בגדיהם ולא דומה לתחנון.
- ת. קורעים.
- ש. חתן וכלה בפשטות צריכים להיות בשמחה בכל שבעת הימים של השבע ברכות, מדוע לא מצינו שצריכים לשתות יין ולאכול בשר כמו בחול המועד שצריך להיות בשמחה ושותיים ואוכלים בשר.
- ת. אולי מצוה.
- ש. מאיזה גיל יכול להיות ילד שומר עבור חתן בשבעת הימים של השבע ברכות.
- ת. נער שמבין שהוא שומר.
- ש. בגמ' בברכות מג' ע"ב מבואר שאם יש ירח, זה כשלשה בני אדם לשמור מהמזיקים ויכול האדם ללכת יחידי. האם חתן שצריך שמירה יכול ללכת ברחוב יחידי כשיש ירח.
- ת. לא.
- ש. כלה שהתחתנה ונאבד או נגנב לה טבעת הנישואין, האם יש ענין שהחתן יקנה לה שוב טבעת כעין של הנישואין.
- ת. א. אינו חייב.
- ב. גמילות חסדים.
- ש. מצינו שמלך אינו מעיד עדות, כיצד הדין בחתן האם יכול להעיד, כי אין דין שתהא אימתו של חתן עליך כפי שנאמר במלך או מכיון שלמעשה דומה למלך לא יוכל להעיד הגם שאין את הטעמא דקרא שנאמר במלך.
- ת. יכול אבל אין חייב.
- ש. האם בזמן שקידשו את החודש ע"י עדים יכל חתן לבוא להעיד וכן מלך.
- ת. כנ"ל.
- ש. בחור שראה עדות על איזה מעשה, ובית המשפט החילוני של ערכאות קראו לו לבוא להעיד וכעת הוא חתן, האם מותר לו ללכת להעיד, וכיצד באופן שיעניש ואותו על זלזול בבית משפט.
- ת. מותר.
- ש. האם בכל שבעת ימי המשתה צריך ליזהר לא לספר דברים שמצעים לחתן והכלה.
- ת. לא נהגו להקפיד.
- ש. ראיתי מביאים מדרש תלפיות כשמדבר על מעלות החתן שאומר מה מלך ישן עד ג' שעות אף חתן כן, שמתאחר לקום ממטתו בשבעת ימי המשתה. האם צריך לנהוג כן, ומה הביאור בזה.
- ת. לא מחויב ע"י.
- ש. "מהו הלשון בחז"ל בברכות ו' ע"ב "כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה מחורבות

ללמוד כי עתה זה כיו"ט עבדו, או שנפרש דבריו ליו"ט של רבים ולא ליו"ט פרטי.

ת. טוב להחמיר.

ש. קיבל על עצמו בלי נדר לשתות רביעית יין בימים טובים, האם כנעשה חתן יצטרך לשתות בימי השבע ברכות שנחשב ג"כ לימים טובים אצלו.

ת. ישתה.

ש. חתן שהוא בכור והתחתן כמה ימים לפני פסח, האם בערב פסח צריך לנהוג תענית בכורים ואסור לו לאכול עד שישמע סיום, או שכיון שאצלו זה יו"ט פטור מהתענית לגמרי.

ת. לכאורה פטור.

ש. הרבינו בחיי בפרשת צו (ויקרא ו' ב') אומר וז"ל "קרבת תודה בא על נס וכו' או שאר שמחות כגו ושמחת חתן וכלה שנאמר קול ששון וקול שמחה וגו' מביאים תודה בית ה'". האם לפי הרבינו בחיי כמו שחתן וכלה צריכים להביא תודה, צריכים גם לומר הגומל.

ת. לא ע"ה.

ש. אם לפי הרבינו בחיי צריכים חתן וכלה לברך הגומל, מדוע בפרק הרואה בברכות נד' ע"ב באותם ארבעה שצריכים להודות לא נזכר גם חתן וכלה.

ת. כנ"ל.

ש. האם לפי הרבינו בחיי שחתן וכלה צריכים להביא קרבן תודה, יהא ראוי שיכוונו במזמור לתודה, וכן הכלה גם אם לא

ירושלים", די לומר כאילו בנה מחורבות ירושלים, ומהו "האחת".

ת. כי לקח אשה א'.

ש. האם אנשים שיותר מבוגרים מהחתן צריכים לכבדו כגון לתת לו מקום לשבת, כי חתן דומה למלך.

ת. כן.

ש. האם מותר לערוך לחתן שבע ברכות בליל היארצייט של אחד מהוריו.

ת. כמדומה שאין מקפידין.

ש. האם החתן יכול בימי השבע ברכות ללכת ביארצייט של אחד מהוריו לבית הקברות.

ת. יכול (יעמוד מרחוק).

ש. חתן שעולה לאוטובוס בשבעת ימי המשתה ואין מקום לשבת, האם צריך ליתן לו מקום.

ת. אין צריך רק הידור.

ש. מי שמתחתן בשלשת ימי הגבלה לפני שבועות, האם צריך להשאר בביתו וללמוד כל הלילה שם, או שידאג שהכלה תלך לבית הוריה והוא יוכל ללמוד בבית כנסת.

ת. בביתו.

ש. בחור שקיבל על עצמו ללמוד משניות לעילוי נשמה של נפטר מסוים, וקיבל על עצמו בלי נדר שלומד כל יום חוץ משבתות וימים טובים שאז לא לומד משניות. כיצד באופן שזכה להתחתן ועתה בימי השבע ברכות אצלו זה כיו"ט, האם לא יצטרך

ע"ה. בעצם דברי הרבינו בחיי האריך בזה בספר כלולות חתנים עניני סעודת נישואין עמוד קצב' בשם בית גנזי.

הספיקה להתפלל, לפחות תאמר מזמור לתודה, להודות להשי"ת אחרי החתונה.

ת. אולי.

ש. הגמ' בברכות ו' ע"ב אומרת שהמשמח חתן וכלה זוכה בחמשה קולות ורב יאבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר מביאים תודה בית ד'. שאלתי את הרב שליט"א, מה שייך לומר כאילו הקריב תודה, הרי קרבן תודה צריך אדם להקריב רק לאחר שנעשה לו נס, והרב שליט"א תירץ שהמשמח חתן נעשה לו נס. ולא הבנתי איזה נס נעשה לו שצריך להביא על כך קרבן תודה.

ת. שזכה לשמחו.

ש. מפורסם דעת הרבינו בחיי בפרשת צו שאומר שחתן וכלה צריכים להביא קרבן תודה ולומר זאת מהפסוק 'כאן בגמ'. וקשה, שהרי כאן מדובר על המשמח חתן וכלה ולא על חתן וכלה בעצמם.

ת. היינו הך.

ש. חתן שמתחתן בליל ל"ג בעומר אחרי השקיעה, האם מותר לו להסתפר בתאריך ל"ג בעומר ביום לפני החתונה, וכיצד הדין באחים של החתן.

ת. כמדומה שמרן החזו"א זצ"ל התיר.

ש. חתן שהתחתן בל"ג בעומר ונוהג שבעת ימי המשתה, האם מותר למי שנוהג דיני אבילות לספר את החתן כי אצלו זה יו"ט.

ת. לא.

ש. חתן וכלה שנישאו בל"ג בעומר האם בשאר ימי השבע ברכות מותר לעשות להם עם תזמורת הגם שזה ימי הספירה כי להם זה כיו"ט.

ת. הכל כמנהג המדינה.

ש. האם יהא מותר לחתן וכלה לשמוע שירה בביתם לעצמם בימי הספירה כשהתחתנו בל"ג בעומר.

ת. אין ראוי.

ש. כיצד הדין בכל הנ"ל לגבי חתן וכלה שנישאו לפני שבעה עשר בתמוז, מה דינם בשאר הימים כשהתחיל כבר בין המצרים, האם מותר להם לעשות שבע ברכות עם תזמורת, לשמוע בביתם שירה, ולחתן להסתפר.

ת. בלי תזמורת לכתחילה.

ש. חתן וכלה שנישאו לפני שבעה עשר בתמוז, וכעת בימי בין המצרים הם באמצע השבע ברכות, האם מותר להם לקנות דברים חדשים ולברך שהחיינו, כי אצלם זה כיו"ט עדיין.

ת. אין ראוי.

ש. חברים בישיבה שעורכים שבע ברכות לחברים שהתחתנו בשבוע, כיצד ינהגו לאחר שבעה עשר בתמוז באופן שיש חתן אשכנזי שאסור לו לשמוע תזמורת ויש חתן ספרדי שמותר לו תזמורת, וכעת עושים שבע ברכות משותף לשני החברים החתנים כאחד, האם מותר לערוך השבע ברכות עם תזמורת כי יש חתן ספרדי שמותר, או מכיון שיש אשכנזי שאסור לו, לא יעשו, באופן שבכל פעם עורכים עם תזמורת וכעת גם רוצים לעשות כי יש חתן ספרדי.

ת. אפשר להקל.

ש. האם על הזמנות של שמחות בחודש אלול צריך לכתוב כתיבה וחתימה טובה או שלא נחשב לאגרת שלום ולא צריך לכתוב.

מחמת כל מיני סיבות, האם יש חיוב על אחד מהילדים ללכת לשהות אצל הוריו.

ת. מצוה.

ש. אם יש חיוב על הילדים לדאוג שאחד מהם ילך לחג להורים, על מי מהאחים מוטל החיוב.

ת. גדול בהם.

ש. בחז"ל מצינו שהיו תנאים ואמוראים שלמחרת החתונה מיד רצו ללמוד תורה במקומות אחרים, לכאורה איך קיימו את התקנה של משה או תקנת חכמים שצריך לשמח את אשתו בשבעת הימים, הרי עזבו את הבית.

ת. אחרי השבע ברכות.

ש. האם שייך לומר, שזה היה השמחה של נשותיהם שעזורות לבעליהם לגדול בתורה, ובזה קיימו הבעלים שמחת כלה אף בתוך שבעת ימי המשתה.

ת. א"צ לכך.

ת. נהוג.

ש. חתן שמתחתן בימי החנוכה ועוזב את בית הוריו לפני השקיעה, וכעת בזמן השקיעה הוא נמצא באולם, היכן ידליק נר חנוכה ומתי.

ת. יעשה שליח וידליק בביתו.

ש. משפחה שצריכים לנסוע לחתונה בחנוכה מחוץ לעיר ויוצאים מהבית לפני השקיעה, מה יעשו עם הדלקת נרות חנוכה, האם עדיף שיבקשו משכן שיכנס לדירתם וידליק עבורם את החנוכיה מדין שלית, או שידליקו אחר שיחזרו מהחתונה מאוחר בלילה לפני אנשי הבית.

ת. יעשו שליח (אם ידליקו לפני שיוצאים אם כבר הזמן).

ש. הורים שבס"ד זכו לחתן את כל ילדיהם בשעטו"מ, וכעת ביו"ט ראשון רוצים שאחד מהילדים הנשואין יבוא להיות בביתם בחג, וכל בן מעדיף להיות בביתו הפרטי

רבי חיים קניבסקי זצ"ל

שאלות ותשובות הלכות חופה וקידושין

נערך ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו, ומועדי הגר"ח.

חתימת הכתובה קודם לחופה

שאלה: חתימת הכתובה, יש לעשות קודם החופה או תחת החופה.

תשובה: קודם.

ומהני לחתום קודם החופה כתבו בשו"ת שאילת שלום מה"ת ס' ע' ובשו"ת כוכב מיעקב ח"א ס' קצ"ו, ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ו הביא דעת בעל המנחת שלמה לחתום תחת החופה ולא קודם. ובס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א שהקהילות יעקב חתם קודם החופה ועי' בס' אפריון חתנים ח"ב ס"ח, וכן נוהג הגר"ד פוברסקי כמובא בקובץ בהיכלא ח"ד עמ' מ"ו ובס' ישמח לב נישואין ח"ג וכן נוהג מו"ר הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף.

שם המשפחה בכתובה

שאלה: אם צריך לכתוב בכתובה שם המשפחה של החתן והכלה.

תשובה: עפ"ד לא צריך.

ובשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א ס' קע"ח שעדיף לכתוב שם משפחה, אכן בס' ישמח לב נישואין ח"ג עמ' ש' שבנו הגר"ד פיינשטיין לא כותב. ובעמ' שי"ז שם שהגר"ש קוטלר לא כותב. ובס' אפריון שלמה להגרא"ב פינקל זצ"ל סק"ג שהגר"י אברמסקי כתב משפחה. ובס' אהל יעקב

חופה וקידושין פ"ב ס"א שהמנחת יצחק לא כתב משפחה, ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ד שהגר"ז זצ"ל כתב משפחה בסוגריים. ובקובץ קול מהיכל ח"ד עמ' מ"ו שהגר"ד פוברסקי אינו כותב משפחה. וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תר"נ ובקובץ שבט הכהונה [בעריכת הגר"ג רבינוביץ] גליון ה' ו' עמ' נ"ד מו"מ בין הגר"ש אלישיב להגר"ר לוי רבינוביץ זצ"ל בזה. ובס' פניני שיח עמ' ר"פ מה שהשיב מרן. ועי' בשו"ת אבני דרך ח"ו ס' ק"צ.

אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד

שאלה: אם צריך אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד

תשובה: כמדומה שכך נוהגין.

וכן מבו' בתשו' התשב"ץ ח"ב ס"ז שיהיו אותם עדים. אכן בשו"ת מהר"ם מיניץ ס' ק"ט ליתן לעדים אחרים. ובקובץ מבקשי תורה כרך כ"ז, שבעל אבי עזרי זצ"ל נהג אותם עדים, ובס' נטעי גבריאל פל"א הביא שהדברי יציב נהג ליתן לאחרים. ובקובץ קול מהיכל ח"ד עמ' מ"ו מובא שהגר"ד פוברסקי נוהג לכתחילה ליחד אותם עדים, וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"ה, ובס' ישמח לב ח"א עמ' ש"ע השיב ע"ז מרן כרצונך. ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ג ובשו"ת ויברך דוד נישואין ס' ק"ז.

עדים בראית כיסוי פני כלה

שאלה: אם צ"ל לעדים שילכו עם החתן לכסות פניה של הכלה.

תשובה: כמדומה שכך נוהגין.

וכמב' ברמ"א אהע"ז ס' נ"ב ס"א, בשם י"א דהינומא מקיים מצות נישואין. ובס' ישמח לב ח"ג עמ' שי"ז שהגר"א קוטלר זצ"ל לא הקפיד בזה, ועמש"כ בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ו' ובשו"ת אבני דרך ח"ו ס' קפ"ב אות ד'.

ברכות ברמקול

שאלה: אם יש להקפיד לעשות סידור קידושין ברם קול.

תשובה: לכאן אין קפידא.

וכ"כ בס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"ט שהקהילות יעקב לא הקפיד, וכ"פ בשו"ת שבט הלוי ח"י ס' רמ"ז, אולם בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות י"ד להקפיד בזה, וכן מקפיד בזה הגרב"ד פוברסקי כמובא בקובץ קול מהיכל ח"ד עמ' מ"ז. וכן הקפיד הגר"א גניחובסקי זצ"ל כמובא בס' אגן הסהר עמ' 263, ועמש"כ בשו"ת אגרות משה ח"ב או"ח ס' ק"ח ובשו"ת מנחת שלמה מה"ק ס"ט ובס' שלמי שמחה פ"ל ובתשו' והנהגות ח"א ס' תשמ"ג, ובס' ישמח לב ח"א עמ' שע"ב מובא ממרן, שהסתפקו בזה ומנהג להקל, וכן נוהג הגר"י ליברמן בעל משנת יוסף ובקונ' ידון משה ח"ד עמ' קמ"א השיב מרן, דהוי ספק עי"ש, ובס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרצ"ז.

כלה לכוון בברכת אירוסין

שאלה: אם צריך לומר לאשה שתכוון לצאת ברכת אירוסין, או רק ברכת הגפן.

תשובה: אולי.

ובתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז, שי"א דגם על ברכת אירוסין תכוון האשה, אכן בס' הדרת קודש להגרצ"פ פראנק זצ"ל נישואין ס' ט"ו בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל בשם הגר"י זצ"ל שאומר לכלה לכוון רק בהגפן ולא באירוסין. ועמש"כ בס' בבית מתתיהו ח"א ס"ט אות ג'.

כלה בעניית אמן אחר ברכת אירוסין

שאלה: אם הכלה תענה אמן אחר ברכת אירוסין, דאם הוי מברכת המצוות אין חייבת, והוי הפסק.

תשובה: לכתחילה לא תענה, ובדיעבד ל"ה הפסק שהוי מענינא.

ובס' בית חתנים ס' כ"ח הביא שהגר"ד פוברסקי מקפיד לומר לכלה שלא תענה אמן אחר ברכת אירוסין וכן הביא בס' רץ כצבי ח"א ס' ט"ו בשם הגר"ש קוטלר, וכן בס' שלמי שמחה עמ' קפ"ג בשם המנחת שלמה, ועמש"כ בזה בס' בתים לבדים בשו"ת גלי הים שורש כ"ה ובס' בית מתתיהו ח"א ס"ט אות ג'.

מסדר קידושין בשתיית הכוס

שאלה: איך יעשה מסדר קידושין אם ישתה מהיין שנשפך, או מכוס קטן בצד.

תשובה: תפוס לשון אחרון.

ובשו"ת מאזנים למשפט ח"א ס' י"ב הביא שהגר"ח מבריסק נהג לשתות מיין שנשפך, וכן נהג הגר"ח זוננפלד זצ"ל כמובא בס' הדרת קדש נישואין ס"ה וכן הקהילות יעקב כמובא בס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א, ועמש"כ בפנ"י קר"א לכתובות אות כ"א ובשו"ת אפיקי ים ח"ב ס"ד ובס'

שמקפיד הגרב"ד פוברסקי, וכן מובא בס' ישמח לב ח"ג עמ' ש"ו.

עדות העדים על זמן היחוד.

שאלה: כמה זמן צריכים העדים לשהות ע"י חדר היחוד.

תשובה: ע"י סוטה ד' א'.

ובס' בד קודש קידושין ס"ז הביא שס"ל להגרי"ז זצ"ל שהזמן רגע והוכיח כן מהרא"ש פ"ק דכתובות, והביא דבריו בתשו' והנהגות ח"ה ס' של"ו, ועמש"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ד ס' צ"ה ובס' נשואין כהלכתם פ"ב ובס' אהל יעקב חו"ק פ"ג ס"ז ובשו"ת ויברך דוד נישואין ס' ק"כ.

לשכור מקום החופה

שאלה: אם צריך לשכור מקום החופה

תשובה: מנהג יפה.

ועמש"כ להוכיח כן בתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"ה ח"ד ס' רפ"ז ח"ה ס' של"ג, ועמש"כ בזה בשו"ת ישיב יצחק ח"ד ס' ל' ובס' אפריון שלמה פ"ג, ובס' ישמח לב ח"ג עמ' ש"ה הביא דהגר"ד פוברסקי אינו נוהג לשכור מקום החופה רק חדר יחוד ע"י"ש ובשו"ת אבני דרך ח"ו ס' קפ"ב אות י'.

לקדש ביין אדום

שאלה: אם צריך לקדש ביין אדום כמבו' בב"ב צ"ז ע"ב או אפשר ביין לבן.

תשובה: לכתחילה יש ליקח יין אדום.

וכן מבו' בריקאנטי עה"ת פר' בראשית, וכ"כ בס' נטעי גבריאלי נישואין פכ"ב ס"ה, ועמש"כ בזה בשו"ת רבבות אפרים ח"ה ס' תצ"ט, וכן נוהג הגרב"ד פוברסקי לכתחילה

תורת חיים ס' קס"ז ס"ק ל"ב ובשו"ת מהרש"ם ח"ה ס"ח ובתשו' והנהגות ח"א ס' תש"נ ובס' נטעי גבריאלי נישואין פכ"ב ס"ז, ובקובץ קול מהיכל ח"ד עמ' מ"ח שהגר"ד פוברסקי נוהג לשתות קצת מהיין שנשפך, או מכוס קטן בצד, ובדעת מרן שעדיף ליקח כוס קטן י"ל ע"פ המבואר בתמיד כ"ז לא ישתה ויתן לתלמידו ע"י"ש ובשו"ת אורחות יושר ח"ב עמ' רצ"ב, וכן מבו' בשו"ע או"ח ס' ק"ע ס' ט"ז. וע"ע בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ב, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ה ס' ס"ט.

עדים במסירת כתובה

שאלה: אם יש להקפיד שהעדים יראו מסירת הכתובה.

תשובה: כמדומה שכך נוהגין.

וכמבו' בשו"ת התשב"ץ ח"ג ס' ש"א, ובתשו' והנהגות ח"ב ס' תר"נ שכן הקפיד הגרי"ז זצ"ל ובס' נטעי גבריאלי נישואין פל"ב ס"ה שכן הקפידו הגרא"ז מלצר והגר"א קוטלר, ובמאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז שכן מקפיד הגרב"ד פוברסקי ושהחתן ימסור הכתובה לכלה ביד ועמש"כ בזה בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ט"ז ובס' שלמי שמחה פמ"א ובס' אפריון שלמה פ"ז הערה א' ובס' אהל יעקב חופה וקידושין פי"א ס"ג ובשו"ת קול אליהו ח"ב אהע"ז ס"ב.

שני פתחים סגורים בחדר יחוד

שאלה: כשיש שני פתחים בחדר יחוד אם צריכים שניהם להיות סגורים.

תשובה: כן.

וכן מובא בקובץ היכלא ח"ה עמ' תכ"ז

ביין אדום וכשאין לוקח לבן כמובא בקובץ בהיכלא ח"ה עמ' תכ"ז.

עדים בראיית פני הכלה

שאלה: אם יש להקפיד שהעדים יראו פני הכלה, או א"צ וסגי שרואים גוף.

תשובה: א"צ.

ובשו"ת מבי"ט ח"א ס' רכ"ו וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם [תאומים] ח"ב ס' כ"ז ובשו"ת זכרון יהודה לבן הרא"ש סו"ס צ"א ובשו"ת שארית יעקב אהע"ז ס' י"ח שצריך לראות הכלה, אכן באבני מילואים ס' ל"א סק"ד דא"צ כל שראו גוף וכ"כ בשו"ת בית שלמה אהע"ז ס"ט ובשו"ת עין יצחק אהע"ז ח"א ס' ס"ב ובשו"ת מהרש"ם ח"ג ס' רע"ט, ועמש"כ בזה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס' ק"מ ובשו"ת נפש חיה ס' כ' ובס' קהלת יעקב ס' ל"א ובערוך השלחן ס' ל"א ס"ט ובישועת יעקב ס' מ"ב סק"ו ובארוכה בס' אוצר הפוסקים ס' מ"ב סק"ל"ב אות כ"ב, ועי' בתשו' והנהגות ח"א ס' תשנ"ז ח"ד ס' רפ"ז אות י"ג הביא שהגרי"ז זצ"ל הקפיד לראות פני הכלה, אכן בס' הליכות חנוך עמ' קע"ח הביא שהגרי"ד סולוביצקי זצ"ל לא הקפיד כן, וכן בס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"ד שהקהילות יעקב ס"ל שא"צ לראות פני הכלה, וכן דעת החזו"א כמובא בס' הוראות והנהגות החזו"א עמ' צ"ו. אכן דעת הגר"ד פוברסקי להקפיד בזה כהגרי"ז, וכמובא בס' ישמח לב נישואין ח"ג עמ' ש"ה, ובקובץ קול מהיכל ח"ד עמ' מ"ז מובא שבעל המשנת יוסף אין מקפיד בזה עי"ש. ובשו"ת מציון תצא תורה שאלה תשו' תש"ח ובשו"ת מנחת חן ח"א אהע"ז ס"ז ובשו"ת ויברך דוד נישואין.

בני ספרד בחדר יחוד

שאלה: אם בני ספרד צריכים לעשות חדר יחוד, שיש המפקקים על זה.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בתשו' והנהגות ח"ו ס' רס"ב ח"ה ס' של"ג ובשו"ת אבני ישפה ח"ג ס' ק"ו ענף ד' ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ז אהע"ז ס"י ובשו"ת שמש ומגן ח"א אהע"ז ס"ד ח"ג אהע"ז ס' ל"ד אות ה', ובשו"ת עמק יהושע ח"ז אהע"ז ס' י"א ובשו"ת ברכת יהודה ח"ה אהע"ז ס"ז ובשו"ת קול אליהו ח"א אהע"ז ס"ב ובס' מצעדי גבר כתובות ס' י"ט ובשו"ת וישב הים ח"א ס' כ"א ובס' משנת שלמה קידושין ס"ט ובס' עולת כהן ברכת אירוסין ס' ט"ו ובס' ברכת יצחק יחוד עמ' תכ"ב ובארוכה בס' שושנת העמקים חופה וקידושין ח"א עמ' קל"ט ובס' בתורתו חופה וקידושין ח"א עמ' צ"ד ובס' משפט הכתובה ח"ו פנ"ד הערה י"ד ובס' מגיד הרקיע ח"ב, וכן לא הקפיד מוח"ז הגה"ח רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל בעל שו"ת דברי שלום, בעשיית חדר יחוד לבניו ונכדיו.

ובס' נזר החיים עמ' קמ"ז השיב מרן שיעשו כפי מנהגם.

ברכת חתנים לשני חתנים

שאלה: בשו"ע אהע"ז ס' ס"ב שני חתנים מברך ברכת חתנים אחת ומ"ט ל"ה חבילות.

תשובה: ענין אחד.

ועמש"כ בזה בס' ברכת יצחק נישואין עמ' תת"ל ומש"כ בארוכה בס' בית מתתיהו ח"א ס"ב אות ט'.

שדכן לעדות קידושין

שאלה: אם שדכן שעשה השידוך כשר לעדות קידושין, או שהוי נוגע בעדות.

תשובה: הפ"ת פוסלו.

ובכנסת הגדולה חו"מ ס' ל"ז אות מ"ה כתב שכשר לעדות, ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף חיי"א ס' קצ"ט ובס' אוצר הפוסקים ס' מ"ב ס"ק מ"ה אות ט"ו ובס' בית חתנים פ"ו הערה מ"ז. ובס' אהל יעקב חופה וקידושין עמ' נ"א שהקפיד בזה הגר"י קמנצקי זצ"ל ע"ש, וכן שמעתי עדות שהקפיד הגר"ח קרויזירט זצ"ל, ומובא כן בס' מים חיים עמ' קצ"ו, ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' ת"ש, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ה ס' ע'.

בחור לעדות קידושין

שאלה: אם בחור רווק כשר לעדות קידושין.

תשובה: כן.

ובס' דרך פיקודיך מ"ע א' כתב שפסול, אכן בשו"ת שערי דעה ס' קל"ז פשיט"ל שכשר. וכן נוהג הגר"ד פוברסקי ליקח בחור לעד כמובא בקובץ בהיכלא ח"ד עמ' מ"ט ועמש"כ בשו"ת משנת יוסף חיי"א ס' קפ"ז.

ליתן לברך לאב ובנו

שאלה: כשמכבדין השבע ברכות בחופה, אם אפשר ליתן לאב ובנו בזה אחר זה.

תשובה: יש קפידא משום עין הרע.

ועיין מה שכתב בזה בספר גם אני אודך תשובות הגר"ר יקותיאל ליברמן שליט"א, סימן קמ"ו.

חתן שמת אביו אחר חופה אם מניח תפילין ביום א'

שאלה: חתן שמת אביו אחר החופה אם מניח תפילין ביום א', דיושב שבעה אחר שבעת ימי משתה.

תשובה: לא.

ובשו"ת באר יצחק או"ח ס' כ"ג שמניח תפילין, אכן בס' גשר החיים ח"א סוף פי"ח אות י"ב שאין מניח, ועמש"כ בזה בס' בד קודש מועד א' ברכות ס"ט ובס' אשר לשלמה מועד ס' צ' ובס' מאור למלך כתובות ס"ה, ומש"כ בס' בית מתתיהו ח"ב ס' ל"ו אות ד' בזה.

אכל לפני החופה ולא שימח אם עובר

שאלה: מי שאכל לפני החופה ולא שימח החתן אם עובר בה' קולות כמבו' בברכות ו' ע"ב.

תשובה: לא עובר כי בראיתו שמחו

והסתפק בזה הגר"ד פוברסקי כמובא בס' דף על הדף ברכות ו' ע"ב ע"ש, ומש"כ בשו"ת שערי יושר ח"ה סו"ס ק"ז.

עובר בה' קולות

שאלה: מ"ט השמיט השו"ע כל הנהנה מסעודת חתן ואין משמחו עובר בה' קולות.

תשובה: מובן מעצמו.

ועמש"כ בזה בס' בתורתו חופה וקידושין ח"ב עמ' תתקל"ח ידידי הגר"ר שמואל כהן ע"ש.

שמח אשתו שנה ראשונה

שאלה: מ"ט השמיט השו"ע דינא דושמח את אשתו שנה ראשונה.

תשובה: מפורש בתורה.

ועמש"כ בזה בשו"ת מנחת אלעזר ח"ה
ס"כ ובשו"ת דברי יציב או"ח ס' רע"ד ובס'
בתורתו חופה וקידושין ח"ב עמ' תתקל"ט.

חתן קודם חופה בשמירה

שאלה: חתן קודם החופה אם צריך
שמירה כמבוי בברכות נ"ד.

תשובה: לא.

ועמש"כ בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ט ס'
רע"ד ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב ס' שט"ז
ובשו"ת ישיב יצחק ח"ח ס' ס"א, ובס' זכור
לאברהם נישואין עמ' תרפ"ג ובס' ישמח לב
ח"א ס' ס"א בשם מרן דכן ס"ל להחזו"א
עי"ש ובקונ' ידון משה ח"ד עמ' קע"ט ובס'
ישמח לב ח"א עמ' קצ"א הביא מהגר"ב ד'
פוברסקי שכן ס"ל להגרי"ז זצ"ל דשמירה רק
משעת החופה.

קטן שומר לחתן.

שאלה: אם קטן יכול להיות שומר לחתן.

תשובה: כן.

וכן ס"ל להגרש"ז זצ"ל כמובא בס'
שלמי שמחה עמ' קכ"ג, וכ"כ בשו"ת ישיב
יצחק ח"ח ס' ס"א ובשו"ת מעשה אפוד
[הנדמ"ח] ח"א ס' קמ"ט עי"ש, וכן מובא
ממרן בס' הקטן והלכותיו ח"א עמ' 22
ועמש"כ בקונ' בישורון מלך פ"ב ובס' שערי
ציון ח"ב ס' ת' בזה, ומה שכתבתי בס' בית
מתתיהו ח"ב סו"ס כ"ז.

חילוני לשמירת חתן

שאלה: חילוני אם יכול להיות שומר
לחתן.

תשובה: לא.

ובקונ' ידון משה ח"ד עמ' הביא ממרן
שגוי הוא שומר לחתן, ועי' בישורון מלך ח"ב
עמ' רנ"ו שהביא מהגרי"י פישר זצ"ל והגר"נ
גשטטנר זצ"ל של"מ גוי או חילוני. ובס' דבק
טוב הביא מהגר"מ שטרנבוך של"מ חילוני
ובס' אהל יעקב הל' מאכלי עכו"ם עמ'
שס"ט

רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל

במח"ס שו"ת אבני ישפה

כלה שקדשו אותה וכנסו אותה בעדים ולא ברכו שבע ברכות ועברו שבעה ימים

שעושיין ברכה בשעת הנשואין ע"ש. וכן פסק
היש"ש כתובות פ"א סי' י"ד ועוד פוסקים.

אבל כיון שהשו"ע פסק שגם אחר החופה
הוא חייב בשבע ברכות אפילו אחר כמה
ימים, ודאי שכן יש לנהוג. ומה שהבאת דברי
המקנה שהוא רק לענין שבעה ימים אבל
אחר שבעה ימים אין לברך שבע ברכות, הוא
חידוש גדול שהרי סתימת השו"ע הוא אפילו
אחר כמה ימים, ואם היתה ההלכה שהוא
מוגבל לשבעה ימים היה צריך להיות לשונו
"כל שבעת הימים". והיינו שבמשך השבעה
ימים הוא יכול עדיין לברך. אבל הלשון
"אפילו אחר כמה ימים" מוכח שאינו מוגבל
לשבעה ימים כלל. וכן סתימת כל הפוסקים
שלא הזכירו שום הגבלה בענין ומוכח שהם
סוברים שאין הדבר תלוי בזמן מסוים.

ולכן לענ"ד איש זה שקידש אשה בעדים
וגם הכניס אותה לחופה בעדים, אבל לא ברכו
שום ברכה, הוא חייב לאסוף עשרה אנשים
ולברך שבע ברכות כדי שהיא תהיה מותרת
לו, וזה אפילו אם עברו שבעה ימים ואפילו
אחר כמה שנים. ודרך אגב, הוא לא צריך
סעודה לשבע ברכות שהרי כאן זה במקום
השבע ברכות שתחת החופה. אבל ברכת
קידושין לא יברך כי אין זה עובר לעשייתו
ואי אפשר לברך אחר כך.

ואסיים בברכה נאמנה,
ישראל פסח פיינהנדלר

כ"ד אלול תשס"ד

לכבוד הרב יחב אבינועם שליט"א אבן
יקרה בביתר עילית,

אחדשה"ט

אשר שאל ממני במעשה שאדם קידש אשה
בפני שני עדים וגם הכניס אותה לתוך ביתו
בפני עדים אבל לא ברכו שום ברכה. מז' ברכות
וכעת כבר עברו שבעה ימים מהקידושין
והחופה, ושאל אם מותר לו לשהות עם אשתו
כיון שהוא לא ברכו בקידושה ברכת הקידושין
ולא שבע ברכות כלל וכלל.

כבר ראית את דברי השו"ע אהע"ז סי'
נ"ה סע' ג' שכתב וז"ל: אירס וכנס לחופה
ולא ברכו ברכת חתנים הרי זו נשואה גמורה
וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים וצריך
לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה ואח"כ
יהיה מותר באשתו עכ"ל.

ובאמת נחלקו הראשונים והאחרונים
בפירוש דברי חז"ל שכלה בלא ברכה אסורה
לבעלה כנדה. ושיטת רש"י היא שהברכות
מעכבות ואם כנסה לחופה ולא ברכו ברכת
חתנים אסור לבא עליה, ומביאו הבית
שמואל שם ס"ק א', וכן פסקו הרבה פוסקים
הו"ד באוצר הפוסקים כרך ט"ז עמ' צ"ג.

אבל שיטת רבינו שמשון ב"ר אברהם
הובא בהגהות מרדכי קידושין סי' תקמ"ה
דמה שאמרו כלה בלא ברכה אסורה, היינו
בלא חופה, אלא דנקט בלא ברכה לפי

בענין שבע ברכות

כ"ט מנ"א תשס"ג

בברכה אחרונה וכדברי רש"י שם, וגם את הקב"ה על זה שזכו להגיע לנשואין.

ולכן אף בזה יש חשש כאשר לא רוצים לברך את בני אברהם בברכת שמח תשמח ובברכה האחרונה של השבע ברכות, וחס ושלוי יכולה לחול הקללה של קצור ימים, ה' ירחם, כשמסרב לברך.

ענף ב: אם מותר לסרב לברך שאר ברכות של שבע ברכות

נראה לי טעם נוסף למה לא לסרב לברך, וזה לפי מה שכתב השעה"צ שם ס"ק י"ג וז"ל: ואף דדין זה לחיובא הוא דוקא באורח כמו שכתב המ"א מ"מ לכתחלה מצוה לכל אדם לחזור אחר כוס של ברכה [פמ"ג] עכ"ל. וכוונתו לדברי השו"ע שם סע' ד'.

וכתב המ"ב ס"ק ט"ו הטעם לחזור אחר כוס של ברכה וז"ל: שיהיה הוא המזמן ומוציא אחרים ידי חובתן ולא לשמוע ולענות אמן שאף שהשומע כעונה ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו מ"מ ממהרין ליתן שכר תחלה להמברך עכ"ל. ולפי טעם זה נראה ברור שיש לחזור אחר קבלת ברכה בשבע ברכות, שהרי עדיף שהוא יהיה המברך ולא שהוא שומע מאחרים את הברכות. ואף שיש לפקפק קצת לפי מה שכתבתי בשו"ת אבני ישפה חלק ב' סי' צב שלא צריכים לכוון לצאת ידי חובה בשבע ברכות, אבל עדיין יש כאן ענין של ברכת שבח שאחד אומר עבור כולם.

ולכן למעשה כיון שבשאר הברכות אין חיוב בענין שהרי אין אומרים כאן ברכה לחתן וכלה וגם לא לעם ישראל, ממילא אין

ענף א: אם מותר לסרב לקבל ברכת שמח תשמח וברכה אחרונה בשבע ברכות

מעשה בחתונה שהיתה במלון, וכבדו אדם בברכה מתחת לחופה, והוא לא רצה לקבל את הברכה וסרב לברך. ויש לעיין אם עשה איסור בזה או לא.

בשו"ע או"ח סי' ר"א סע' ג' כתב וז"ל: מי שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצרים ימיו עכ"ל. וכתב המ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל: ר"ל אורח שנותנים לו לברך בהמ"ז ואינו מברך מקצרים ימיו משום דבדין כשהאורח מברך מברך לבעה"ב וכנ"ל ובזה שמנע לברך את בעה"ב שהוא מזרע אברהם שנאמר בו ואברכה מברכיך ומכלל הן אתה שומע לאו נמצא גורם קללה לעצמו עכ"ל.

במעשה של שבע ברכות יש כמה דברים שהם דומים לענין של זימון שמכבדים אדם לברך. ראשית, במה שהוא אורח כאן בחתונה שהרי הוא אינו בעל השמחה. שנית שנתנו לו לברך ואינו רוצה לברך.

אלא שיש לחלק שבזימון מברכים את בעל הבית, ובשבע ברכות הברכה אינה לבעה"ב אלא על נושאים אחרים כמו "שהכל ברא לכבודו" או "יוצר האדם" או "שוש תשיש ותגל העקרה". אלא שישנה ברכה שמברכים בה את הזוג והיא "שמח תשמח רעים אהובים" וכן כתב רש"י כתובות ח' א' ד"ה שמח. ואף שאין כאן ברכה מיוחדת לבעל הבית אבל הדבר ברור שמברכים את החתן ואת הכלה, וגם מברכים את עם ישראל

וכן כתב בספר שובע שמחות פ"ו סע' ג' ששבע ברכות יש לו אותם הכללים כמו זמון. והעולם מחמירים שלא לצורך שמבקשים מן המצטרפים לאכול פת הבאה בכסנין כיון שאף שתיה מתוקה די לצרוף. ועיין בכף החיים ס"ק כ"א שמביא משו"ת חיים שאל סי' ע' שלכתחילה יש ליתן פת הבאה בכסנין, אבל שמא דבריו הם לענין שלשה אנשים שבזה יש פלוגתא בשו"ע שם סע' ג'. ואף אם החמיר גם בעשרה אין לעזוב דברי המ"ב שמקיל בפשיטות.

ענף ב: אם מועיל אכילת פת הבאה בכסנין לשובע כאשר צריכים לאכול פת עבור שבע ברכות

כבר הבאנו ששבעה אנשים צריכים לאכול פת עבור שבע ברכות והשאר אף שתיה מתוקה מועילה. אבל יש לעיין אם בין השבעה יכולים לאכול פת הבאה בכסנין במקום פת, שהרי לשון השו"ע הוא שבעה אוכלים דגן, ושמא גם זה כלול לענין דגן.

ומסתבר שמה שהזכירו דגן פירושו שצריך אכילת דגן שמחייבת בברכת המזון. ולכן אם הוא אכל פת הבאה בכסנין כשעור שחייבים עליו לברך ברכת המזון, שפיר מועיל למנות האוכל בין השבעה שאוכלים דגן.

ענף ג: מתי מותר לצאת ממקומו כדי לצאת לשובע ברכות

בשבע ברכות בשבתות נוהגים רבים לקרוא לשכנים להשלים המנין ואומרים להם שהם לא יברכו בביתם רק יברכו ברכת המזון בבית ששם עושים השבע ברכות. ויש לעיין

לאורח חובה לברך ברכה. אבל ישנה מצוה לחזור אחר הברכה, ואת זה הוא מפסיד. ואף שכוונתו היא לשם ענוה, אבל במקום רדיפה אחר מצוה אין מקום לענוה.

ב' ר"ח מרחשון, תשס"ד
לכבוד הגאון הרב שריה דבלצקי שליט"א
מח"ס שובע שמחות,
אחדשה"ט

נשאלתי כמה שאלות בעניני שבע ברכות, ורשמתי כאן כי הרבה טועים בהם. ואני מצפה לתשובתו.

ענף א: אנשים שבאים להשלים המנין לשובע ברכות מה יאכלו

כאשר מביאים בני אדם להשלים המנין לשובע ברכות, רגילים לתת להם לאכול פת הבאה בכסנין כדי שהם יוכלו להצטרף לעשרה, ויש לעיין אם חייבים לאכול דוקא פת הבאה בכסנין או שמא גם דבר אחר.

בשו"ע סי' קצ"ז סע' ז' כתב וז"ל: תשעה שאכלו דגן ואחד אכל כזית ירק מצטרפין להזכיר השם ואפילו לא טבל עמהם אלא בציר או לא שתה עמהם אלא כוס אחד שיש בו רביעית מכל משקה חוץ מן המים מצטרף עמהם עכ"ל. ובאר המ"ב ס"ק י"ב הטעם שלא מועיל מים משום שמים לא זייני ע"כ.

וחשבתי לפי זה שבאמת כל משקה שיש בו סוכר, שפיר מועיל לצרף לזימון בעשרה, שהרי כיון שיש בו סוכר הוא כבר מזין את האדם, וכן מפורש בספר ערוך השולחן שם סע' ה' שלימונדה מועיל לצרוף לזמון. ודין שבע ברכות שוה לדין זימון בעשרה שהרי צריך זמון בעשרה כדי לעשות שבע ברכות.

הרמ"א שהתיר למצוה עוברת, והשלמת המנין לשבע ברכות לא גרע ממצוה עוברת.

ענף ד: אם אמרו לו שצריכים אותו לשבע ברכות אבל שכח לכוון בשעת המוציא

חשבתי עוד דבר חשוב, שאם במשך היום הבעלי שמחה הודיעו לו שצריכים אותו עבור השבע ברכות ובקשו שיבוא לברכת המזון, אבל בשעת המוציא הוא שכח מן הענין, עדיין נחשב שהיה דעתו ללכת לשבע ברכות. וטעמי בזה הוא שחז"ל אמרו כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, וכדברי הגמ' שבת צ"א א'.

ענף ה: מה הוא חייב לאכול כדי שיברך ברכת המזון לא במקום שאכל

וראיתי שרבים טועים בענין השבע ברכות שבאים לברכת המזון וחושבים שדי להם לאכול כאן מיני מזונות או גלידה, ואז מותר להם לברך במקום שבע ברכות ברכת המזון. וזה אינו וכמו שאנחנו נבאר.

בשו"ע סי' קפ"ד סע' ב' כתב וז"ל: בד"א כשאין לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד יאכל במקום השני מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה עכ"ל. והענין שחייבים לברך ברכת המזון במקום שהוא אכל וכמבואר שם בסע' א', אבל כאן הוסיף השו"ע שאם אכל פת במקומו החדש כבר מותר לא לברך ברכת המזון במקום החדש כי נחשב שהוא גם אכל במקום החדש והוא המשך של אכילתו הראשונה.

והמ"ב שם ס"ק ט' כתב וז"ל: מעט, היינו אפילו פחות מכזית דמ"מ מצטרף זה לאכילה שאכל במקום הראשון, ודוקא אם במקום השני אכל ג"כ פת אבל פרפרת

אם מותר להם לברך ברכת המזון במקום אחר מן המקום שהתחילו סעודתם.

הרמ"א כתב בסי' קע"ח סוף סע' ב' וז"ל: מ"מ לכתחילה לא יעקור ממקומו בלא ברכה דחיישין שמא ישכח מלחזור ולאכול מיהו לצורך מצוה עוברת כגון שהגיע זמן תפלה מותר עכ"ל. וכן כתב המ"ב ס"ק מ' וז"ל: רק לכתחילה אין לעקור ממקומו עד שיברך במקומו אבל אם כבר עקר מותר לאכול כאן על סמך סעודה הראשונה ואם היה דעתו לזה מהני בסעודת פת אף לעקור לכתחילה מבית לבית וכן"ל עכ"ל. לא ידעתי כעת כוונתו שכתב וכן"ל.

שו"ר שכבר האריך הבאר הטיב ס"ק ז' בשאלה זו וכתב וז"ל: דחיישין שמא ישכח, לפי טעם זה אם מזמינים אותו לאכול במקום אחר שרי וכן המנהג פשוט אבל הב"ח כתב דוקא כשהיה דעתו בשעת ברכת המוציא לעקור אבל בלא"ה אסור לעקור דלכתחילה צריך לברך במקומו וכ"כ הרמ"א בתשובה ס"א מ"א, וט"ז האריך והעלה המנהג בינינו שאוכלין קצת בביתם והולכים לסעודת נשואין לגמור הסעודה וזה כשהיה דעתם מתחילה ללכת אח"כ שם וכן בהולכי דרכים שמברך במקום סיום אכילתו עכ"ל. ולא מצאתי שהמ"ב לא העתיק דברי האחרונים האלה על דברי הרמ"א הנ"ל.

ונראה לי שאף שצריך לחשוב בשעת המוציא שרוצים לסיים הסעודה במקום השבע ברכות, אבל שכחו להודיע לאנשים שיש שבע ברכות, נראה לי שמותר להם לסיים סעודתם במקום השבע ברכות אף שלא היה דעתם על זה, ובתנאי שצריכים אותם למנין. ומקור הדברים הוא מדברי

צריכים שעשרה יאכלו ביחד, ולא מספיק שסתם אכלו. ולכן כיון שאנשים אכלו בביתם, הרי עדיין אין חיוב של זימון, ורק אחר שאכלו במקום השבע ברכות ואז נחשב שהם אכלו עם הצבור של השבע ברכות, אז הם מצטרפים לזימון וכמבואר בסי' קצ"ג סע' ב'.

ענף ז: טעות שהחסירו אחת הברכות בשבע ברכות, איך ישלימו הברכה

כבר הביא הבאר היטב אבן העזר סי' ס"ב ס"ק א' בשם תשובות הרמב"ם שאין סדר לברכות לענין שבע ברכות. ולפי זה פשוט שאם החסיר ברכה אחת, יכול לאומרה היכן שנזכר, והיינו שלא במקומה או אפילו בסוף, כיון שאין הסדר מעכב בברכות של שבע ברכות.

ענף ח: חלק שבע ברכות לאדם שלא טעם כלום

לענין לכבד שבע ברכות לאדם שלא טעם כלום, ראיתי בספר שובע שמחות שהביא הוכחה שאפשר לכבד אדם כזה מן ההלכה של שו"ע אבן העזר סי' ס"ב סע' ז' שכתב שם הרמ"א וי"א דאם היו שם פנים חדשות אע"פ שאין אוכלין שם מברך בשבילם לילה ויום עכ"ל. הרי מבואר שאף שאין לברך שבע ברכות בלי פנים חדשות, אבל הם אינם צריכים לאכול. וכן כאן מי שמברך אינו צריך לאכול. ודפח"ח. וכן נראה למעשה.

ואסיים בברכה רכה,
ישראל פסח פיינהנדלר

וכיסנין מצדד בפמ"ג דאפילו כזית לא מהני עכ"ל. הרי מפורש שכדי לברך ברכת המזון במקום החדש הוא חייב לאכול שם דוקא פת ואפילו פחות מכזית, אבל פת הבאה בכסנין לא מועיל.

ומה שגרם לאנשים לטעות שמותר להם לברך ברכת המזון במקום החדש, הוא שהתבלבלו בין ההלכה שמועיל טעימה להצטרף לשבע ברכות, ובין ההלכה שחייבים לברך ברכת המזון במקום שאכל פת. והיינו שחשבו שכמו שמותר להם לצאת ממקומם החדש, וכמו שמותר לאכול במקום החדש אפילו שתיה מתוקה כדי להצטרף לשבע ברכות, אם כן ה"ה שמותר כבר לברך ברכת המזון במקום החדש. וזה טעות כי כל דין יש לו גדר אחר וכמו שבארנו.

ולמעשה אף שיכול להצטרף לשבע ברכות אם אכל אפילו כסנין או אפילו שתיה מתוקה, אם יש שבעה שאכלו פת, אבל אינו יכול לברך ברכת המזון במקומו החדש אלא אם כן יאכל לפחות משהו של פת.

ענף ו: אם כבר אכל סעודה ובא להשלים מנין לשבע ברכות, אם חייב לאכול גם כאן

ראיתי שגם אנשים שהיו כבר באמצע הסעודה ובאו להשלים מנין לשבע ברכות לבביות, הם תמיד אוכלים איזה דבר במקום השבע ברכות. ויש לעיין אם יש חיוב לעשות כן או לא.

ומסתבר שיש חיוב מצד שאף שכבר אכלו במקום אחר, אבל כדי לעשות זימון

רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל

במה"ס שו"ת רבבות אפרים

פסקי הלכה ששמעתי (או כתב לי) מו"ר הגאון אפרים גרינבלאט זצ"ל

מאת תלמידו הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א (מה"ס שו"ת אבני דרך)

לכתוב כתובה, ע"פ התאריך העדכני, בו נכתבת עתה הכתובה וכך עשינו.

חופה:

א. קריאת כתובה בחתונה של זוג שאינו דתי

דעת מו"ר רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל שאמנם לכתחילה אי אפשר לבטל לגמרי בכל קהילות ישראל את קריאת הכתובה דכיוון דזהו מנהג, אך בזוג שאינו דתי ניתן שלא לקרוא.

ב. חופה בבין המצרים

נתבקשתי לערוך חופה בתאריך י"ט בתמוז, לזוג שנרשם באחת הרבנויות, ונאמר לי כי החתן ספרדי.

בשו"ת רבבות אפרים (ז, רפט) נשאל האם ניתן לסדר קידושין בימי בין המצרים וציין להחמיר בזה, והביא דהכי איתא בשו"ת דעת משה (כה) ושם נאמר שהוא "מזהירו לטובתו שלא יעשה", ושם לא מבואר האם מיירי בחתן ספרדי. וכאשר שוחחתי עם מו"ר רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל ואמרתי לו שאנכי נשאלתי לגבי חתן ספרדי אמר לי שעדיף שרב ספרדי יערוך את החופה, אך אם לא ימצאו אני יכול לערוך.

ג. תאריך בכתובה שאבדה

מו"ר רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל הורה

ד. קידושי שחוק

אחת התלמידות אמרה מגיע לחברתי מזל-טוב, היא התחתנה. על אף שהיא אמרה זאת מתוך בדיחה. שאלתי ברצינות על מה מדובר. וסיפרה התלמידה כי היא הלכה עם חברתה לחנות פיצה, ותוך כדי שהיא ישבה שם ניגש אליה בחור שהיא מכירה וביקש לראות את הטבעת שיש לה. הוא לקח את הטבעת, הסתכל ולאחר מכן החזיר לה ואמר: הרי את מקודשת לי בטבעת זו. התלמידה חייכה ולא אמרה דבר. עתה אמרתי שהמעשה חמור מאוד וצריך לבדוק האם היא צריכה גט מספק.

הבת שמעה שיש לחקור אותה כמה הדיוק אירע, שינתה מספר פעמים את גירסתה, בתחילה היא אמרה שהבחור לא הניח לה את הטבעת על אצבעה, אלא הניח על השולחן. לאחר מכן היא אמרה שלא היו דברים מעולם, היא בדתה את הכל. בעקבות זאת אמר מו"ר רבי אפרים גרינבלאט זצ"ל שוודאי שיש להתיר אותה והיא אינה צריכה גט מספק, כיוון שהטבעת לא הייתה של

הבחור אלא של הבת וממילא הוא לא יכול לקדש בטבעת שאינה שלו (אלא א"כ עשה קניין). כמו כן, יש פה את הכלל של הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ועוד יש בת אחת שראתה ולא עדים. ואוי לדור שכה נפרץ וחובה על הרבנים לעשות סייגים וגדרים.

מנהגי מרן הגאון רבי אפרים גרינבלט זצוק"ל

בעל ה"רעבנות אפרים"

בסידור חופה וקידושין

נערך ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח

ישמח לב נישואין ח"ג עמ' ש' הביא שבנו הגר"ד פיינשטיין לא נהג לכתוב משפחה ובעמ' שי"ז שם שהגר"ש קוטלר לא כתב שם משפחה. וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תר"נ ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ד שכתב משפחה בסוגריים. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי, ע"פ דין א"צ לכתוב שם משפחה, ובס' אפריון שלמה להגרא"ב פינקל זצ"ל סק"ג, הביא שהגר"י אברמסקי זצ"ל כתב משפחה, ועי' בס' אהל יעקב חו"ק פ"ב ס"א שהמנחת יצחק לא כתב משפחה, ועיין בקובץ שבט הכהונה [בעריכת הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] גליון ה' ו', עמוד נ"ד, מו"מ בזה בין הגרי"ש אלישיב זצ"ל להגר"ר לוי רבינוביץ זצ"ל עי"ש. ובשו"ת אבני דרך ח"ו ס' ק"צ, והגר"ח פ' שיינברג זצ"ל לא הקפיד לכתוב שם משפחה כמובא בספר מגדלתו ומרומתו עמ' 367 ובס' בסערת אש עמ' תמ"ג מובא שבעל אבי עזרי זצ"ל כתב שם משפחה. אולם בספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות ב', שהגר"ד פוברסקי אינו כותב שם משפחה.

א. חתימת הכתובה ע"י העדים עושה גם לפני החופה

נזמנהני לחתום קודם החופה כתבו בשו"ת שאילת שלום מה"ת ס' ע' ובשו"ת כוכב מיעקב ח"א ס' קצ"ו ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ו הביא דעת בעל המנחת שלמה לחתום תחת החופה ולא קודם. ובס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א שחתם קודם החופה. וכן נהג מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל כמובא בקובץ מבקשי תורה וכן הגרי"ד סולוביצקי זצ"ל כמובא במבקשי תורה. וכן נוהג הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף. וע"ע בס' אפריון חתנים ח"ב ס"ח, וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי שחתמת הכתובה יש לעשות קודם החופה. ועי' בס' בסערת אש עמ' תמ"ד שבעל אבי עזרי זצ"ל חתם קודם. וכן נוהג הגר"ד פוברסקי שליט"א כמובא בספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות א' עי"ש.

ב. אין כותב שם המשפחה של החתן והכלה בכתובה

נבשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א ס' קע"ח שעדיף לכתוב שם משפחה. אכן בס'

ג. אינו מצריך אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד

[ונכמבואר בשו"ת מהר"ם מינץ ס' ק"ט ליתן לעדים אחרים ע"ש. אכן בשו"ת הרשב"ץ ח"ב ס"ז שיהיו אותן עדים. ובקובץ מבקשי תורה כרך כ"ז שבעל אבי עזרי נהג אותם עדים. ובס' נטעי גבריאל נישואין פל"א הביא שהדברי יציב נהג ליתן לאחרים, ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ג, ובשו"ת ויברך דוד נישואין ס' ק"ז, ובס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 367 שהגרח"פ שיינברג זצ"ל לא הקפיד אותם עדים וכן בעל אבי עזרי זצ"ל לא הקפיד כמובא בס' בסערת אש עמ' תמ"ב. אולם בס' אהל יעקב ה' שבע ברכות עמ' ק"מ בשם הגר"ד פוברסקי לכתחילה כדאי שיהיו אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד.

וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"ה, ובס' ישמח לב ח"א עמ' ש"ע כתב ע"ז הגר"ח קנייבסקי כרצונך. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי אם צריך אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד, כמדומה שכן נוהגין. ובס' דבק טוב פ"ב ס"ו הביא מהגר"מ שטרנבוך, שא"צ אותם עדים ואם רוצה רשאי ע"ש, ובס' שלחן הלוי פכ"ז שאלה ט"ו].

ד. מצריך שהעדים ילכו עם החתן לכסות פניה של הכלה

[ונכמבו' ברמ"א אהע"ז ס' נ"ה ס"א, בשם י"א דבהינומא מקיים מצות נישואין, ובס' ישמח לב ח"ג עמ' שי"ז שהגר"א קוטלר לא הקפיד בזה. ועמש"כ בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ו', וכתב לי הגר"ח קנייבסקי אם העדים צריכים לילך עם החתן לכסות פני הכלה, כמדומה שכן

נוהגים]. ובס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 367 שהגרח"פ שיינברג זצ"ל לא הקפיד, ובס' בסערת אש עמ' תמ"ב שבעל אבי עזרי זצ"ל הקפיד שהעדים ילכו לראות פני הכלה ע"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"ו ס' קפ"ב או"ד. ובספר גם אני אורך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות ד', מהגר"ד פוברסקי שנוהג לומר לעדים שילכו עם החתן לכסות פניה של הכלה.

ה. נוהג לומר לעדים אתם עדי כדי ליחדם בלבד בכדי שלא יהיו קרובים

[א"ה, וה"ה ליחדם קודם חדר יחוד וכל דבר שעושים לשם נישואין, כיון שהוא במעמד קרובים פסולים לעדות. ועי' בריטב"א קידושין מ"ג, ובערוך השולחן אהע"ז ס' מ"ד ס' ל"א, ומש"כ בתשו' והנהגות ח"ב ס' רפ"ז אות ח'].

ו. אומר לחתן לצאת בברכת בורא פרי הגפן, וגם לכלה.

[ונכתבואות שור ס"א ס"ק נ"ט כתב שא"צ להוציא החתן בברכת אירוסין שהברכה לקהל, אכן בשו"ת שארית יעקב אהע"ז ס' י"ח, שהחתן צריך לצאת. וכן הביא בס' הדרת קודש נישואין ס' ט"ו שהגרי"ז זצ"ל אומר לחתן לצאת גם בברכת אירוסין, וכ"כ בבן איש חי פר' שופטים ס"ב ובס' פסקי תשובה ס' רפ"ד בשם האמרי אמת. ועמש"כ בשו"ת דעת מרדכי ח"ב ס' ס', ובהגהת הר צבי על הטור אהע"ז ס' ס"ב ר"ל שאם הברכה לקהל ולא לחתן ה"ה ברכת בורא פרי הגפן א"צ להוציא. אכן בס' שלחן העזר ס' ל"ד ס"ב שצריכים לצאת כיון שטועמים.

ובתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז, די"א שגם על ברכת אירוסין תכוון האשה. אכן בס'

וכן הקהילות יעקב כמובא בס' אורחות רבינו ח'ה עמ' י"א, וע"ע בס' נטעי גבריאל נישואין פכ"ב ס"ז, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי שיש לשתות מכוס קטן בצד. [ועי' תמיד כ"ז]. ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ב, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ה ס' ס"ט, ובס' בסערת אש עמ' תמ"ג שבעל אבי עזרי זצ"ל לא שתה מהיין ולא ממה שנשפך.

ובקובץ שבט הכהונה חלק ח', בעריכת הגר"ג רבינוביץ שליט"א, הבאנו בהנהגות הגר"ד פוברסקי שנוהג לשתות קצת מהיין שנשפך או מכוס קטן בצד.

ט. מקפיד שהעדים ידעו שהטבעת שווה פרוטה

[וכמובא ברמ"א אהע"ז ס' ל"א ס"ב שיש להקפיד שתשמע הכלה עי"ש ובשו"ת מהרש"ג ח"ב ס' רמ"ו ובשו"ת פרי אליהו ס' ע"ה, ובספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות י' שכך נוהג הגר"ד פוברסקי ומובא גם בקובץ שבט הכהונה חלק ח', עי"ש, ובקובץ אהל יעקב שבע ברכות עמ' קמ"ב.

י. שואל לחתן קודם הקידושין אם הטבעת שלו.

וכמש"כ הבית שמואל ס' כ"ח ס"ק מ"ט, שהמסדר קידושין צריך לשאול לחתן עי"ש ובחתם סופר גיטין. וכך נוהג הגר"ד פוברסקי כמובא בספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות י"ז ובקובץ שבט הכהונה חלק ח' עיין שם, ובספר אהל יעקב שבע ברכות עמ' קמ"ד.

יא. מתקן את קורא הכתובה אם עשה טעות בקריאה, רק אם משנה המשמעות.

ובספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב'

הדרת קודש נישואין ס' ט"ו, בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל בשם הגרי"ז זצ"ל שלכלה אמר רק לצאת בהגפן ולא באירוסין. וכתב לי הגר"ח אם צריכה האשה לכוון בברכת אירוסין, אולי].

ז. מקפיד שלא יאמרו הברכות ברמקול

וכ"כ להקפיד בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות י"ד, אכן באורחות רבינו ח'ה עמ' י"ט שהקהילות יעקב לא הקפיד בזה, וכן מתיר בשו"ת שבט הלוי ח"י ס' רמ"ז, וע"ע מש"כ בשו"ת אגרות משה ח"ב או"ח ס' ק"ח ובשו"ת מנחת שלמה מה"ק ס"ט ובס' שלמי שמחה ס' ל' ובתשו' והנהגות ח"א ס' תשמ"ג וכן א"ל בעל המשנת יוסף שאין מקפיד בזה. ובס' ישמח לב ח"א עמ' שע"ב השיב ע"ז הגר"ח קנייבסקי שהסתפקו בזה ומנהג להקל. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי לכאן אין קפידא ברמקול, אולם בס' אגן הסהר עמ' 263 מובא שהגר"א גנייבסקי זצ"ל הקפיד בזה. ועי' בס' פשט ועיון ברכות נ'. ומה שצינתי בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרצ"ז. ובקובץ שבט הכהונה חלק ח' שכך מקפיד הגר"ד פוברסקי לא לומר הברכות ברמקול.

ח. נוהג לטעום קצת בידו רק אם לא ניכר כדי שלא יהא נראה כיוהרא

והפני יהושע קו"א לכתובות אות כ"א, איך מברך והחתן שותה עי"ש, ובשו"ת מאזנים למשפט ח"א ס' י"ב הביא שכך נהג הגר"ח מבריסק לשתות מיין שנשפך ועמש"כ בזה בשו"ת אפיקי ים ח"ב ס"ד ובתשו' והנהגות ח"א ס' תש"נ ובשו"ת מהרש"ם ח"ה ס"ח ובס' תורת חיים ס' קס"ז ס"ק ל"ב, וכן נהג הגרי"ח זוננפלד זצ"ל לשתות מיין שנשפך כמובא בס' הדרת קודש נישואין ס"ה

י"ח, ובקובץ שבט הכהונה חלק ח' עיין שם, וקונטרס אהל יעקב שבע ברכות עמ' קמ"ד עי"ש.

יג. מצריך כוס שני לשבע ברכות, ולא יאמרו על אותו כוס שעליו בירכו ברכת אירוסין ג"כ ברכת נישואין.

אמנם בעל אבי עזרי זצ"ל לא הצריך, כמובא בס' בסערת אש עמ' תמ"ג.

ועמש"כ בס' נופת צופים מבעל העטרת פז חו"ק כ"ח ס' ט"ו.

יד. הזמן שצריכים העידי יחוד להעיד על היחוד הוא חמישה רגעים.

בשו"ת מנחת יצחק ח"ד ס' צ"ה הביא בשם הגרי"ז שצריך לישאר זמן מרובה, אולם בספר בד קודש קידושין ס"ז שא"ל הגרי"ד בן הגרי"ז דהזמן רגע, ושכן נהג הגרי"ז, וזה שמועות סותרות בדעת הגרי"ז, וכן הקשה הגר"י קוק ר"י מאור התלמוד בסתירה שבין המנחת יצחק להבד קודש ועי' בשו"ת מציון תצא תורה שאלה תרצ"ח, ובשו"ת ויברך דוד נישואין ס' ק"ב, ובס' בסערת אש בשם בעל אבי עזרי זצ"ל, דאין שיעור רק שיראו מתייחדים.

וע"ע מה שהשיב לי מרן הגר"ח קנייבסקי בקובץ שבט הכהונה חלק ח', ובקוני' אהל יעקב שבע ברכות עמ' צ', ועיין סוטה ד' ע"א.

סימן כ' אות ט"ו, הבאנו בשם הגר"ד פוברסקי שליט"א שמתקן את קורא הכתובה רק אם עושה טעות בקריאה עי"ש, ומובא בקובץ שבט הכהונה חלק ח' עי"ש.

ובס' בסערת אש עמ' תמ"ג מובא שבעל אבי עזרי זצ"ל, היה עוקב אחר קורא הכתובה ומתקנו.

יב. מקפיד שהעדים יראו את מסירת הכתובה, שכך ראה אצל הגר"ז מלצר זצ"ל.

כן מבו' בשו"ת התשב"ץ ח"ג ס' ש"א, ובתשו' והנהגות ח"ב ס' תר"נ הביא שכן הקפיד הגרי"ז. ובס' נטעי גבריאל נישואין פל"ב ס"ה שכן הקפידו הגר"ז מלצר והגר"א קוטלר. אכן בס' ישמח לב ח"א עמ' שס"ט בשם הגר"ק לא שמענו קפידא. ושם ח"א עמ' ש"ד בשם בעל רבבות אפרים שראה שמקפיד כן הגר"ז מלצר, ובעמ' שי"ח שם שכן הקפיד הגר"א קוטלר. וע"ע בס' שלמי שמחה פמ"א ובתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ט"ז, וכתב לי הגר"ק כמדומה שכן נוהגין ועי' בס' אהל יעקב חו"ק עמ' ק"כ, ובשו"ת קול אליהו ח"ב אעה"ז ס"ב ובשו"ת מנחת אשר ח"ג ס' צ"ה, ובס' בסערת אש עמ' תמ"ג שבעל אבי עזרי זצ"ל הקפיד שהעדים יראו מסירת הכתובה. וכן מקפיד הגר"ד פוברסקי כמובא בספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ב' סימן כ' אות

רבי יוסף ליברמן זצ"ל

במח"ס משנת יוסף

רב קהל סדיגורה וראש כולל שומרי החומות

תשובות בעניני נישואין

בס"ד, י"ח תמוז תשע"ז

בימי בין המצרים, בתוך כל ישראל ינוחם
מן השמים, הרה"ג החר"ף ובקי, יקר
הערך, מו"ה יוסף ירוסלבסקי שליט"א,
מחשבי תושבי שכונת שומרי החומות
ברמות ד' פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"מ, בדבר שאלותיך השונות בעניני
נישואין:

א. חתן שיום חופתו חל בראש חודש, האם
אומר הוידוי במנחה. - ולכאורה י"ל,
דכיון שרואים שבסתם שבת אומרים אב
הרחמים לפני מוסף, ובמנחה אומרים
צדקתך, משא"כ כשחל ר"ח בשבת אין
אומרים אב הרחמים וצדקתך, וחזינן דר"ח
חשיב טפי משבת לגבי צידוק הדין. וכיון
דכשיום החופה חל בשבת ודאי שאין החתן
אומר וידוי במנחה בשבת, ה"ה בר"ח שחמיר
משבת לגבי צידוק הדין, כל שכן שאין החתן
אומר וידוי במנחה.

הנה לא יתכן לומר שר"ח חמור משבת,
ומנהג העולם שהחתן אומר הוידוי בראש
חודש, ועיין מ"ש בשו"ת משנ"י (חי"א סי'
קצב) בענין תענית חו"כ ביום חופתם,
וכתבנו דכשיום החופה בר"ח, מתענין
בער"ח, והוידוי אומרים בר"ח שהוא יום
החופה. - ויש לחלק בין וידוי לצידוק הדין,

דשאני וידוי שהוא לצורך תשובה, ובפרט
אצל חתן וכלה שהוא אצלם כיום הכיפורים.

ב. מקובל שהחתן קונה מבעל האולם את
מקום החופה והחדר יחוד, כדי שיהיה
נחשב שמביא אותה לביתו. האם באולמות
שעושים החופה בכביש שע"י האולם, ג"כ
אפשר להחשיב המקום כרשותו, כיון
שהעיריה מקצה שטח זה ליד האולם לצורכי
חניה, וא"כ הוא משמש לצרכי האולם, או
שלא כיון שהשטח אינו מיועד לצורך החופה
אי אפשר להחשיבו לרשותו.

הנה, שכירות מקום החופה הוא כדי
לצאת ידי דעת הר"ן (על הרי"ף, כתובות א.)
שכתב דחופה היינו כל שהביאה הבעל מבית
אביה לביתו לשם נישואין עכ"ל, ולכן צריך
לשכור המקום שיהא רשותו. ואכן לפי דעה
זו לכאורה יש לערוך החופה בחצר האולם
דוקא ולא ברה"ר, כי ברה"ר אין לו ממי
לשכור המקום ואינו שייך לו, ועיין בתשובות
והנהגות (ח"ה סי' שלג) שכבר עורר על כך.
והעושה ברה"ר יצא ידי הביאורים האחרים
שנאמרו בפוסקים על מהות קנין החופה,
שהוא פריסת טלית מעל החו"כ, או שהוא
בית שהוכן לשם נישואין, ואפילו אינו ביתו
של החתן. - ואני הייתי נוכח בכמה חופות
של גדולי ישראל שמחמת אי האפשרות עשו
החופה ברחוב.

דברכות (דף ו:): כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות וכו'. אף דמצוה היא אפי' על מי שאינו נהנה וגם לשון עובר אינו מובן דמשמע דיש עבירה בדבר, נראה דהכוונה בזה על מ"ש בכתובות יומא קמא מברך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות מברך כולהו ואם לא אשר ברא, וכת' הרא"ש הפנים חדשות היינו שמרבים הסעודה בשבילם, וכתבו החלקת מחוקק והבית שמואל (בסי' ס"ב סק"ג) קצת פוסקים הואיל וראוי להרבות בכבודו אף שלא הרבו מ"מ איכא שמחה יתירה. וכיון שכבר ברכו ז"ב בשעת חופה ומה שמברכין אח"כ בסעודה היינו משום שמחת החתן במה שאוהביו סועדים עמו וכן בסעוד' אחרות בפנים חדשות, הרי דכל ה' ברכות בסעודה אינם אלא משום שמחת החתן באנשים הסועדים עמו, לכך אותן שנהגו חיוב עליהם לשמח חתן וכלה שהרי מפני זה מברכים בשבילם ז"ב, ואם אינם משמחים הרי החמשה ברכות שאין מברכים אלא בשביל פנים חדשות הם ברכה לבטלה, חוץ מברכת אשר ברא דלא בעי פנים חדשות, וחמשה ברכות אלו תקנו נגד חמשה קולות לכך אמרו שעובר בה' קולות, עכ"ל.

דושה"ט בברכה

ג. אדם שהשתתף בשמחת חתן וכלה כשהחתן היה עדיין בחדר יחוד, האם צריך להמתין עד שיצא החתן משם כדי שיוכל לשמחו ולברכו, ולא יהיה בכלל "כל הנהנה משמחת חתן וכלה ואינו משמחו". והאם יש חילוק אם נטל ידיו לסעודה, או שאכל רק מיני מזונות.

יש הנוהגין להמתין אבל אי אפשר לכל אחד. ובפשטות יש שמחה לחתן מעצם ריבוי המשתתפים בשמחה, שאין האולם ריק.

ד. האם כלל זה של "כל הנהנה משמחת חתן וכלה ואינו משמחו" נאמר רק לגבי סעודת החתונה או גם בסעודות ימי השבע ברכות.

לכאורה מסתבר שנאמר רק לענין סעודת החתונה, כמשמעות כמה מאמרי חז"ל שהפליגו במעלת שמחת חתן וכלה כשנכסים לחופה, עד שאמרו (מגילה כט.) מבטלין תלמוד תורה להכנסת הכלה, וכן בגמ' (כתובות ז.) שרבי יהודה בר אילעאי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, ורב שמואל בר יצחק הוה מרקד אתלת, וכל זה נאמר רק על סעודת הנישואין. - אולם הראוני מספר המקנה (אהע"ז סי' סה, א) שכתב, מצוה לשמח וכו'. אמרו בגמרא

בעניני שבע ברכות ופנים חדשות

בס"ד, ח' תמוז תשע"ו

שוכמ"ם לידירי היקר, ה"ה הרה"ג החריף ובקי, עוסק באורייתא תדירא, מו"ה יוסף ירוסלבסקי שליט"א, מחשובי תושבי

קרית 'שומרי החומות' ברמות, ירושלים

אחדשה"ט באה"ר, שמחתי במכתבו היקר ובו שאלות שונות בעניני שבע ברכות ופנים חדשות, ונוגעים לי עכשיו ב"ה בהיותי

מתכונן לשמחת חתן וכלה אצל יו"ח הי"ו.

א. האם המברך את הברכות או הפנים חדשות, צריכים ליטול ידיהם לסעודה, או לאכול עכ"פ מזונות ומיני תרגימא, או אין צריך לטעום כלום.

לגבי פנים חדשות - הר"ן (כתובות ב: מדפי הרי"ף ד"ה והוא) כתב בשם הרמב"ן דאע"פ שאינו אוכל שם מברכין שבע ברכות. אבל בשטמ"ק (כתובות ז: ד"ה וכתבו) בשם תלמידי רבינו יונה כתב, שאם היו שם בשעת נישואין ולא היו שם בשעת אכילה ביום הראשון, אם באו בימים האחרונים לאכול הו' פנים חדשות, ע"ש. וכן מדייק השטמ"ק מרש"י שכ' והוא שבאו אל המשתה פנים חדשות. ומסתימת המחבר (אהע"ז סי' סב, ז) ושאר הפוסקים משמע, דפנים חדשות צריך לאכול עמהם בסעודה. אבל לדעת הרמ"א (שם) סגי אף כשאין הפנים חדשות אוכל כלל עמהם. וכ"כ בדרך החיים (דיני ברכהמ"ז בבית חתן אות ה) ובקיצור שו"ע (סי' קמט, ה) ושולחן העזר (סי' יב ס"ג). ולכן יש מחמירים שיטלו ידיהם, אבל בדרך כלל די במזונות, ויש מקילים יותר שדי בטעימה ובשתיה כל שהוא, וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' צג) דלא בעינן שיאכלו פת רק די אם יושבים עמהם בחבורה אחת ונהנים קצת ממגדנות ושמחים חתן וכלה בשבילים ומברכים שבע ברכות, עכ"ד.

ולגבי המברך אם צריך שיטעום - כבר כתבתי בזה בשו"ת משנ"י (חי"א סי' קצז) והבאתי משו"ת חשב האפוד (ח"א סי' ט) שמאריך בזה, ומסיק דנהגו העולם לתת לברך גם למי שלא השתתף בסעודה, ואינו יודע מקור לזה. ולפני הרבה שנים שמעתי שכ"ק דודי הגאב"ד טשעבין זצ"ל היה מברך

רק אם אכל עכ"פ מזונות. עוד הבאתי שם בשם שו"ת באר משה (ח"ב קיח) שהעיד שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל טעם רק דגים ושתה קצת שכר ובירך שבע ברכות. וכן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הקפיד לאכול עכ"פ משהו, אפילו לא מזונות.

ב. האם הכלה צריכה לאכול לחם או די במזונות.

בשו"ת האלף לך שלמה (סי' צג) כתב, שבאופן שרק ג' בנ"א נטלו ידיהם לפת, ושאר החבורה והחתן והכלה לא נטלו ידיהם לפת, רק אכלו מגדנות עם לחמניות פחות משיעור קביעת סעודה, אין מברכים ז"ב, כי לא נקרא ברכת נישואין אם החתן אינו סועד עמהם. אך אם גם החתן נטל ידיו לפת, שפיר מברכים, ע"ש. ומשמע מדבריו דדי בזה שהחתן סועד ומתחייב בבהמ"ז, וא"צ שתאכל גם הכלה.

ג. האם אשה מועילה להיחשב לפנים חדשות.

לא, דצריך עשרה שראויים להימנות למנין בתפילה. וכבר נתבאר בשו"ת משנ"י (ח"ח סי' צח) דדעת החת"ס בחידושי כתובות (ז: בסוד"ה במקהלות), דלגבי ברכת נישואין צריך מקהלות של עשרה בנ"א גדולים, אבל למקהלות, ר"ל לאיש הפנים החדשות, סגי באשה וקטן "כל שמרבים שמחה עבורם". ודברים אלה מתאימים לדברי הקהלות יעקב (כתובות סי' ו). שהסתפק מה פועל הפנ"ח, ולמה בשבילו מברכים שבע ברכות. אם מפני שיש חיוב על המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים

פלוגתתם בחקירה הנ"ל בטעם שצריך פנים חדשות, אם הוא בכדי להשמיע הברכות לפני החדשות שעדיין לא שמע הברכות, או שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה הראשונה. וכתב דאם ננקוט כהצד הב' שמרבים שמחה, אז י"ל שגם קטן נחמד ששמחים עמו נחשב לפני החדשות. וה"ה אשה חשובה שמפארת המעמד בבואה ומרבים מאכל בשבילה, והיא מרבה כבוד ושמחה למשפחה, בפרט לכלה ושושבינותי', דאז זה בכלל מ"ש בשו"ע (אהע"ז סי' סב, ח) שמרבים בשבילם, וכמ"ש הח"מ והב"ש שראויים הם אלה שמוסיפים שמחה וראויים שירבו בשבילם [איזה תבשיל שהם אוהבים]. וכיון דהחת"ס (שם) נקט להדיא "כל שמרבים שמחה בשבילם", לכן כתב דגם אשה וקטן בכלל.

והמחבר בשו"ע (אהע"ז סי' סב, ז) הביא ב' הדעות, ומסיק דפשוט המנהג להקל כהרא"ש ולצרף מי שהיה בעת החופה. ובשולחן העזר (סי' יב ס"ג סק"א) כתב, דכן מסקנת הפוסקים מאחר דרוב רבותינו נקטו כדעת הרא"ש. ובעזר מקודש להגה"ק מבוטשאטש (שם ס"ח) כתב שאין להחמיר אפי' ממידת חסידות לקרוא למי שלא שמע עדיין הברכות, עיי"ש. וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רפ), ע"ש.

ואם היה בשעת הריקודים לכאורה גם זה יהא תלוי במחלו', דלהרמב"ם כיון דעדיין לא שמע הברכות יכול להיחשב לפני החדשות. ולהרא"ש כיון שכבר ניתוסף שמחה על ידו, אינו יוכל להיחשב לפני החדשות. ולמעשה יש להחמיר משום ספק ברכות, וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (שם).

ה. האם הפנים חדשות צריך להישאר עד שיאמרו הברכות, או כיון שאכל או טעם בשמחה כבר חל על המסובים חיוב לומר הברכות ויכול ללכת. וכן אם אכל בסעודה אך לא שמע הברכות, האם יכול להיות פנים חדשות למחר.

חדשות שעדיין לא שמע הברכות, מברכים בשבילו. או שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה הראשונה. וכתב דאם ננקוט כהצד הב' שמרבים שמחה, אז י"ל שגם קטן נחמד ששמחים עמו נחשב לפני החדשות. וה"ה אשה חשובה שמפארת המעמד בבואה ומרבים מאכל בשבילה, והיא מרבה כבוד ושמחה למשפחה, בפרט לכלה ושושבינותי', דאז זה בכלל מ"ש בשו"ע (אהע"ז סי' סב, ח) שמרבים בשבילם, וכמ"ש הח"מ והב"ש שראויים הם אלה שמוסיפים שמחה וראויים שירבו בשבילם [איזה תבשיל שהם אוהבים]. וכיון דהחת"ס (שם) נקט להדיא "כל שמרבים שמחה בשבילם", לכן כתב דגם אשה וקטן בכלל.

אבל למעשה לא מברכים על אשה וקטן, כמ"ש הפת"ש (סקי"ד). וכ"כ הריטב"א (כתובות ז:): שאשה אינה חשובה לברך עבורה, דאינה ראוי' להמנות לעשרה. ור"ל דאף דאשה חשובה מרבה שמחה, וראוי' היא שירבו מאכל בשבילה, מ"מ כיון שמברכים רק בעשרה, צריך זה הפנ"ח להיות ראוי להמנות לעשרה, ואין זה סותר להטעם דפנ"ח משום שמרבים שמחה, ודו"ק.

ד. השתתף בחופה או בריקודים, ולא אכל בסעודה, האם יכול להיחשב לפני החדשות.

הנה הראשונים נחלקו בגדר פנים חדשות, לדעת הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב (כתובות סי' ו הנ"ל) תלה

עיקר התקנה דפנים חדשות הוא באדם חשוב ששמחים עמו בשבע ברכות, וכמו שפסק המחבר "יש אומרים שאינם נקראים פנים חדשות, אלא א"כ הם בני אדם שמרבים בשבילם [בסעודה]", עכ"ל. וביארו החלקת מחוקק (שם סקי"ג) והבית שמואל (סק"י), דלאו דוקא שהרבו הסעודה בשביל הפנים חדשות, אלא דסגי באדם חשוב שהדרך להרבות בשבילו מפני חשיבותו. ועיי' בערוך השולחן (סעי' כו) שכתב, דלדעת הרמב"ם הנ"ל דפנים חדשות היינו מי שלא שמע עדיין ז' ברכות, אפילו אם הפנים חדשות הוא אינו חשוב מברכין בשבילו.

ובספר שובע שמחות (פ"א סקל"ח) כתב, דהחזו"א הקפיד לדעה זו שלא לברך רק בפנים חדשות שראוי להרבות בשבילו. - ולכן, למעשה יקראו לאדם שיש עכ"פ קצת תוספת שמחה בביאתו. אבל אם קראו סתם אדם מן השוק שאינו מוכר כלל, או מלצר שעובד שם, שאינו גורם שום תוספת שמחה, אין ראוי כ"כ לצרפו לפנים חדשות.

ז. מעשה בשבע ברכות שהרב המרא דאתרא מיהר ללכת, לכן בירכו באמצע הסעודה ברכת המזון עם שבע ברכות, אבל החתן והכלה לא בירכו והמשיכו הסעודה, ואח"כ הגיעו אנשים אחרים שלא היו קודם, והם לבד מניין גם בלי אלה שבירכו קודם, האם יכולים לברך שוב שבע ברכות, דהיינו הגם שבסעודה זו של החתן והכלה כבר בירכו שבע ברכות, אם אפשר לברך עוד פעם כשהגיעו עוד אנשים ופנים חדשות אחרות.

באמת מסופקני בזה, כי אלו שהגיעו אח"כ מתחייבים לברך, ולא יצאו במה שכבר בירכו קודם, כי הרי לא שמעו את הברכות. אבל לעומת זאת י"ל דספק ברכות להקל,

גם זה יש לתלות בפלוגתת הראשונים הנ"ל בגדר פנים חדשות, דלדעת הרמב"ם דפנים חדשות נקרא מי שעדיין לא שמע את הברכות בשעת החופה, ונתבאר בקה"י שצריך להוציאו יד"ח הברכות. א"כ ודאי דצריך להישאר עד שיאמרו הברכות כדי שיוכלו להוציאו. - אבל לדעת הרא"ש דפנים חדשות נקרא זה שעדיין לא אכל בסעודת חתן וכלה ויש תוספת שמחה על ידו. א"כ שפיר יכול לצאת קודם ברכת המזון, כיון דכבר ניתוסף שמחה ע"י ביאתו.

וממילא נפשטה גם השאלה אם יכול להיות פנים חדשות כשאתמול אכל ולא הצטרף לזימון, דלדעת הרמב"ם כיון שאתמול לא שמע הברכות, שפיר יכול להיחשב למחר פנים חדשות. אבל לדעת הרא"ש אינו יכול להיחשב לפנים חדשות, כיון שאתמול כבר ניתוסף שמחה ע"י ביאתו.

ולמעשה נראה שהברכות הן דין בברכת המזון, שכך תיקנו שיאמרו שבע ברכות אחרי הברהמ"ז דוקא, וכדמשמע בשו"ע (סעי' ה), וא"כ צריך הפנים חדשות להמתין עד שיברכו, ואם הלך לפני כן אין מברכים, וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (אעה"ז סי' קז). ועיי' בפתחי תשובה (סקי"ד) דאם התחילו ברכת חתנים בפנים חדשות והלכו הפנ"ח באמצע גומרין לברך, ע"ש. - ולענין השאלה במי שהיה בסעודה אך לא שמע הברכות, עיי' בריטב"א (כתובות ז:) שהביא מחמירים שלא לצרפו פ"א לפנים חדשות, והוא ז"ל דחה דבריהם. אך למעשה נראה להחמיר בזה משום ספק ברכות.

ו. האם אפשר להביא מלצר או סתם איש מהרחוב, ולצרפו למנין ולפנים חדשות.

ט. האם ראוי שכל מי שבירך על הכוס יטעום ממנו, או מספיק שהחתן והכלה טועמים.

הדבר ראוי משום חיבוב מצוה בעלמא, וכמו שראוי גם לשאר המסובים שלא בירכו, אבל ע"פ הלכה די שהמברך עצמו ישתה ויתן להחתן והכלה.

י. זוג בעלי תשובה שלא היו נשואים, וחזרו בתשובה ונישאו זה אל זה כדת משה וישראל, האם צריכים לעשות להם שבע ברכות ז' ימים או רק יום אחד.

עיי' בזה בפת"ש (אעה"ז סי' סב סק"ט) שהביא דעת הנוב"י (תניינא סי' פב) שאין מברכים אלא יום ראשון בלבד. אך דעת החת"ס (שו"ת אעה"ז סי' קכג) שמברכים כל שבעה, כיון שגם על חגיגת נישואין מברכים, וזה נישואין ראשונים אצלו, ע"ש.

יא. במעשה שהיה שהחתן והכלה עמדו בשעת החופה תחת כיפת השמים, ורק לאחר החופה הרגישו בזה, ואמר הרב המסדר קידושין שדי בכך, ואין צריכים להחזירם להיות תחת החופה כדי שיהיה עוד קנין של חופה, דמאי דהוה הוי.

לענ"ד צדק הרב דבדיעבד די בכך, שהרי אנו עושין כל הקניינים, חופה על כלונסאות, ואח"כ יחוד בחדר היחוד, ואח"כ לקיחה שהחתן לוקח אותה לביתו, א"כ אפילו חסר אחד מן הקניינים ודאי שכשר. אמנם לכתחילה ודאי יש להקפיד על כל מנהגי החופה, וכמ"ש בשו"ת משנ"י (ח"י סי' קסח).

דושת"ה בברכה

וכיון שבסעודה זו כבר בירכו שבע ברכות, אין להרבות בברכות ולומר שוב שבע ברכות, דמחשש ברכה לבטלה אין לברך פעמיים אותה ברכה באותה סעודה. ויש בזה תשובה בשו"ת חשב האפוד ( ) וכפי זכרוני התיר לעשות שני פעמים שבע ברכות, כשהמברכים בירכו לעצמם בלא חתן וכלה. וכן משמע מדברי השו"ע (שם, יא) בדין בני החופה שנתחלקו לחבורות, שכולם מברכים ברכת חתנים, ע"ש. אלמא דבסעודה אחת יכולים לברך כמה פעמים. וכן מדבריו (שם, יב) בדין השמשים האוכלים אחר סעודת נישואין, שי"א שאין מברכים ז' ברכות, וי"א שמברכין. ומסיק המחבר שהדעת נוטה כדעה ב' שמברכין ע"ש. וחזינן דיכולים לברך ב' פעמים בסעודה אחת. ואף שהט"ז (סק"ט) נחלק עליו בדין זה, היינו משום דס"ל דהשמשים יצאו יד"ח במה שהמסובים בירכו כבר, וגם החתן והכלה אינם שם. אבל בנדו"ד שבאו אחרים שלא שמעו הברכות, וגם החתן והכלה עדיין נמצאים שם, שפיר מברכים שנית. - אלא שצריך ליזהר בכה"ג, שיהיה אחד מן הבאים פנים חדשות, דאל"ה א"א לברך.

ח. בירכו הברכות ואמרה הכלה שלא שמעה אותן, האם צריכים לחזור ולברך.

מעיקר הדין אין הכלה צריכה לשמוע את הברכות, ואינו מעכב כלל. וראה בשו"ת משנ"י (ח"א סי' קצז) דאפי' כשדילג יוצר האדם, ובירך אשר יצר את האדם, לא יברך עוד יוצר האדם. וא"כ כ"ש כשבירך והכלה לא שמעה, דודאי אין לחזור ולברך שוב, משום ברכה לבטלה.

פנים חדשות שהחתן אינו מכיר

בס"ד, כ"ו טבת תשע"ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לכבוד ידידי
הדולה מים מבארות עמוקים, שוקד על
התורה לילות כימים, הרה"ג הרריף
ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה יעקב אהרן
סקוצילס שליט"א, מח"ם 'אהל יעקב'
כמה חלקים, ועל המשכם אנו מחכים.

מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו
צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים
חדשות שעדיין לא שמע הברכות, מברכים
בשבילו. או שצריך פנים חדשות משום
שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן
והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה
הראשונה.

בענין מה ששאל בענין פנים חדשות
בשבע ברכות, האם סגי אף באופן שהחתן
אינו יודע מיהו הפנ"ח, או שאינו מכירו, ודי
בזה שהורי החתן והכלה יודעים ומכירים
אותו. או שצריך דוקא שהחתן יכירו.

ולפי"ז י"ל דלדעת הרמב"ם פשוט שאין
צריך שהחתן ידע מיהו הפנ"ח, כי העיקר
שיהיה אדם שלא שמע הברכות ויוכלו לברך
בשבילו. אבל לדעת הרא"ש צריך שיהיה
אדם שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן
והכלה, א"כ באופן שהחתן אינו מכירו, לא
ניתוסף אצלו שום שמחה.

לכאורה יש לתלות שאלה זו במחלו'
הראשונים בטעם פנים חדשות, לדעת
הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות
נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות
בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות
פ"א ס"י ג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין
לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר
שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב
(כתובות ס"ו ו) תלה פלוגתתם בחקירה בטעם
שצריך פנים חדשות, אם מפני שיש חיוב על
המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן

אולם נראה דגם להרא"ש יכולין לברך
כשאין החתן מכירו, כיון שעכ"פ ניתוסף
שמחה למסובין ולהורי החתן והכלה,
והשמחה מתרבת במקום הסעודה, וממילא
ניתוסף שמחה גם להחתן עצמו. ואכן כך
נוהגים העולם מאז להקל בדבר ואין מקפידין
שדוקא החתן יביא מכירו.

דושה"ט בברכה

אם נחשב לפנים חדשות כשמשותף בשבע ברכות ע"י מסך

בס"ד, י"ז סיון תשע"ו

שוכמ"ם לכבוד הרה"ג המופלג בתורה,
חריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי
שליט"א, מח"ם 'בית מתתיהו' כמה
חלקים.

בשבע ברכות שהיו מניין אנשים אבל לא היו
להם פנים חדשות, אלא שהיה להם מסך
[כשר] ושם ראו אדם שלא השתתף בשמחת
החתונה, והוא גם ראה אותם ואף דיבר
ושימח אותם, אם גם בזה נקרא פנים חדשות.

ודנת בזה בחכמה ודעת, שתלוי במחלו'

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך בעובדא דהוי

יד) ובמשנ"ב (סקנ"ב) לגבי עזרת נשים. והארכת בזה בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' כא) עייש"ה.

וא"כ ה"ה בנידו"ד לכו"ע אינו מצטרף לפנים חדשות, דהגם שניתוסף שמחה ע"י ראייתו במסך וע"י דבריו המשמחים, מ"מ צריך להיות עמהם ממש וכמו בתפילה, כדי לצאת לכו"ע ולא להרבות ח"ו בברכות לבטלה. ובפרט שפסק המחבר (אהע"ז סי' סב, ח) שפנים חדשות הוא מי שמרבים בשבילו [איזה תבשיל וכדומה]. א"כ בנידו"ד לא שייך כלל שירבו בשבילו. ואף שכתבו שם החלקת מחוקק והבית שמואל, דחשיב פנים חדשות אף שעכשיו אינם מרבים בשבילם אלא הם ראויים להרבות בשבילם. מ"מ משמע שעכ"פ צריך לשהות עמהם, ולא שנמצא בריחוק מקום.

מלבד זאת נראה עוד, דעיקר שמחת החתן והכלה הוא מריבוי המשתתפים בשמחה שבאים ומשמחים אותם, ואפילו אם משוחחים בינם לבין עצמם, השמחה שורה בכל מהלך הסעודה ע"י השתתפותם. משא"כ כשאנו בא בגופו רק רואים אותו למספר דקות דרך המסך, אף שהם שמחים בדבריו ובראייתו, אין השמחה נרגשת במהלך כל הסעודה כמו עצם ההשתתפות בגוף, ובפרט באופן שהאולם ריק מאנשים והוא בוש להם, מה יועיל אם במשך דקות מספר ישמעו אחד שידבר דרך מסך. ולכן לא מסתבר לומר שיועיל זה לפנים חדשות. וראה מש"כ בשו"ת משנ"י (ח"ג סי' שלא) בענין השתתפות בסיום מסכת בערב פסח ע"י מסך בשידור חי, שאין זה לכתחילה ע"ש. וכ"ש הכא לענין פנים חדשות שאינו מועיל.

וכבר כתבתי כעין זה בשו"ת משנ"י (ח"ח

הראשונים בגדר פנים חדשות, שדעת הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) שפנים חדשות הוי מי שלא שמע הברכות בשעת החופה, אפילו אם אכל בסעודת הנישואין. אולם דעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) דאפילו היה בשעת החופה, אם לא השתתף בסעודת הנישואין נחשב לפנים חדשות. והבאת מספר ערוך השולחן (אהע"ז סי' סב, כד) והקהילות יעקב (כתובות סי' ו) שביארו, דפליגי בטעם הדבר שצריך פנים חדשות, אם זה משום תוספת שמחה, שע"י הפנים חדשות ניתוסף שמחה, או דילמא לאו משום תוספת שמחה, אלא שיש חיוב על המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים חדשות שעדיין לא שמע הברכות מברכים בשבילו. - א"כ מסקנתך עולה יפה, דלהרא"ש וסייעתו הסוברים שענין פנים חדשות הוא לתוספת שמחה, ומה"ט גם שבת הוי פנים חדשות, א"כ גם אם רואים אותו ע"י מסך מהני כיון דניתוסף שמחה על ידו. אולם להרמב"ם דס"ל דענין פנים חדשות הוא שעל ידו מתחייבים המסובים שוב לברך כדי להוציאו, א"כ יש להסתפק אם כשרואים אותו ע"י מסך הוי כמשתתף בשמחת השבע ברכות וצריך להוציאו בברכות אלו, וכן אם הוא בעצמו יכול לברך השבע ברכות, עכתו"ד.

לענ"ד מסתבר שענין צירוף לעשרה בשבע ברכות דומה לצירוף עשרה לתפילה, וכמו שבתפלה ודאי אינו מועיל אם רואים אותו דרך מסך בלבד, רק צריך שישהה גם בקירוב מקום, שאז י"א דאף שמפסיק מחיצה ביניהם מהני רואין זה את זה, ויש החולקים דגם זה לא מהני, כמבואר בשו"ע (סי' נה,

לברך עבורה, דאינה ראויה להימנות לעשרה. דאמנם י"ל דאשה חשובה מרבה שמחה, וראוי' היא שירבה מאכל בשבילה, אבל כיון שמברכים רק בעשרה, צריך זה הפנ"ח להיות ראוי להמנות לעשרה, ואין זה סותר להטעם דפנ"ח משום שמרבים שמחה, ודו"ק. דושת"ה בברכה

סי' צח) בתשובה אליך, אם אפשר לצרף לפנים חדשות קטן נחמד ששמחים עמו, או אשה חשובה שמפארת המעמד בבואה ומרבים מאכל בשבילה, או שצריך עשרה שראויים להימנות למנין בתפילה. וכתבתי שם שלמעשה לא מברכים על אשה וקטן, וכהריטב"א (כתובות ז.) שאשה אינה חשובה

אשה הנמצאת באולם הנשים אם נחשבת לפנים חדשות

חדשות בכה"ג שהשתתפה רק באולם הנשים ושמחה את הכלה, הרי סו"ס לא ניתוסף שום שמחה לחתן שלא ראה פנים חדשות בשמחה. וכ"ז לפי הטעם שענין פנים חדשות הוא שעל ידו מתרבה השמחה. - [וציינת למש"כ בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' עה, ח"א סי' קיז) בסתירת דברי החת"ס בסברא זן].

יש לומר דסגי בזה שאשה חשובה מפארת את המעמד בבואה ומרבים מאכל בשבילה, והיא מרבה כבוד ושמחה למשפחה, בפרט לכלה ושושבינותי', וכמ"ש בשו"ע (אהע"ז סי' סב, ח) שמרבים בשבילם, וכמ"ש הח"מ והב"ש שראויים הם אלה שמוסיפים שמחה וראויים שירבו בשבילם, וכמ"ש החת"ס (שם) להדיא "כל שמרבים שמחה בשבילם", בכה"ג כולם שמחים גם החתן בעצם העובדה שהיא נמצאת ומשתתפת בשמחה. ואין החתן צריך לראותה כי אינה צריכה להיראות בין הגברים, אלא די בזה שיודע שהיא משתתפת בשמחה.

וא"כ דוקא בחנוכה שזו מצוה קבועה הנוהגת בכל שנה והיא תקנת חז"ל מיוחדת להדליק בחוץ, לכן מתחילה לא תיקנו לנשים לצאת מפתח ביתה ולהדליק כהלכתה בחוץ,

בס"ד, ו' טבת תשע"ז

שוכט"ם לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'.

אחדשה"ט, אודות מש"כ בחי' החת"ס (שבת כב) בטעם שאין האשה מדלקת נר חנוכה, אלא סומכת על בעלה, משום דכל כבודה בת מלך פנימה ולא ברה"ר, ואין דרכן להדליק בפתח הבית בחוץ כשהגברים מדליקים שם. והקשית בספרך בית מתתיהו (ח"ב סי' יג, ב) ממש"כ החת"ס עצמו (כתובות ז:) שאשה נחשבת לפנים חדשות בשבע ברכות, ולכאורה איך תיחשב לפנים חדשות לאנשים, הרי זה היפך מכל כבודה בת מלך פנימה. - ובקובץ אוצרות הסופר (כז, עמ' קא) כתבו לתרץ דסגי לאשה שתהא נחשבת לפנים חדשות בכך שהיא פנים חדשות לכלה ומשמחת אותה, דדי בזה שבאה להשתתף בשמחה לשמח הכלה, ואינה צריכה לשמח את החתן, וממילא אין זה חסרון בכל כבודה בת מלך פנימה, דוכי אין דרכן של נשים לבוא לשמח את הכלה באולם הנשים.

ותמהת ע"ז דלכאורה מנלן שמהני פנים

(ח"ח סי' צח) דלמעשה לא מברכים על אשה וקטן, כמ"ש הפת"ש (סקי"ד). וכ"כ הריטב"א (כתובות ז:): שאשה אינה חשובה לברך עבורה, דאינה ראוי' להמנות לעשרה. ור"ל דאף דאשה חשובה מרבה שמחה, וראוי' היא שירבו מאכל בשבילה, מ"מ כיון שמברכים רק בעשרה, צריך זה הפנ"ח להיות ראוי להמנות לעשרה, ואין זה סותר להטעם דפנ"ח משום שמרבים שמחה, ודו"ק.

דושה"ט בברכה

משום כל כבודה בת מלך "פנימה", ולכן אין הנשים יוצאות בחוץ להדליק שלא יתערבו עם האנשים, וגם אין זה צניעות. אבל בשבע ברכות שהאשה החשובה נשאת בעז"נ, ואין תערובת ולא בעיית צניעות, וסגי בכך שהמברך יודע שהכלה שמחה עם אשה חשובה שמשמחת אותה, שפיר אפשר להחשיבה לפנ"ח, ובפרט שזה אקראי בלבד שלא יהיה פנים חדשות רק אשה חשובה בלבד.

אבל יש לציין למש"כ בשו"ת משנ"י

שוטה אם נחשב לפנים חדשות בשבע ברכות

שעדיין לא שמע הברכות, מברכים בשבילו. או שצריך פנים חדשות משום שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה הראשונה. - ולפי"ז י"ל לדעת הרמב"ם כיון ששוטה לאו בר חיוב במצות וא"א לברך בשבילו, אינו יכול להיחשב לפנ"ח. אבל לדעת הרא"ש אם ניתוסף בביאתו שמחה יתירה להחתן והכלה, שפיר נחשב לפנ"ח, אתו"ד.

(א) הנה לאמירת הברכות בעינן עשרה הראויים להצטרף למנין, ומטעם זה אשה אינה מצטרפת לשבע ברכות, וכמו שכתב הריטב"א (כתובות ז:): שאשה אינה חשובה לברך עבורה, דאינה ראוי' להמנות לעשרה. וכ"ה בפתחי תשובה (אבהע"ז סי' סב סקי"ד) מזכור לאברהם בשם שיטמ"ק (כתובות דף ז) דאשה לא חשובה פנים חדשות, דאין פנ"ח אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים. וה"ה עבדים וקטנים לא חשיבי פנ"ח.

בס"ד, ח' כסלו תשע"ח

רב ברכות וישועות, להרה"ג המפואר במעלות, מו"ה מתתיהו נבאי שליט"א, מח"ם 'בית מתתיהו'.

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך אם שוטה שמשתתף בשבע ברכות יכול להיחשב לפנים חדשות.

ותלה שאלה זו במחלו' הראשונים בטעם פנים חדשות, לדעת הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב (כתובות סי' ו) תלה פלוגתתם בחקירה בטעם שצריך פנים חדשות, אם מפני שיש חיוב על המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים חדשות

ובשו"ע (אבהע"ז סב, ח) הובא י"א שאינם נקראים פנים חדשות, אלא א"כ הם בני אדם שמרבים בשבילים [בסעודה]. וביארו שם החלקת מחוקק (סקי"ג) והבית שמואל (סק"י) דהיינו אדם חשוב שהדרך להרבות בשבילו מפני חשיבותו. ואף שכבר נתפשט המנהג להקל ולקרוא סתם אנשים אף שאינם חשובים כ"כ ולהרבות בשבילם, וכסתימת הדעה הראשונה בשו"ע שלא חילק בדבר זה, מ"מ לא מסתבר שגם שוטה בכלל זה.

(ד) למעשה א"א להורות בזה הוראה כללית, כי לפי העולה מפסק הרמ"א והמשנ"ב (הנ"ל) לא כל מחוסר דעה בכלל הגדרת שוטה. וכבר חילקנו בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קג) גדרי שוטה לה' חלוקות, כמתבאר מדברי הרמב"ם (הל' עדות ט, ט), והן: (א) מהלך ערום ומשכר כלים. (ב) מי שדעתו משובשת אפילו בדבר מן הדברים, אע"פ שמדבר ושואל כענין בשאר הדברים. (ג) הנכפה בעת כפייתו. (ד) הפתיים ביותר. (ה) הנבהלים ומשתגעים ביותר. עיי"ש ואכמ"ל. - ובכל מקרה צריך לדון בשיקול הדעת נכון, עפ"י הכללים האמורים, ובהוראת חכם.

ובשו"ת משנ"י (חי"ב סי' קיא) הבאנו עובדא בהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהגיע פעם לברית מילה, וניגש אליו יהודי אב לבן מונגול ושאלו אם אפשר לצרפו למנין, וענה, אם אתה שולחו לחנות מכולת ומביא לך החפץ שרצית ועודך הכסף, יכולים לצרפו למנין (מפי כבוד חתני הגרמ"מ פוקס שליט"א). - וכאמור הכל תלוי לפי הענין והמצב ובדברים אלו קשה לענות מבלי לראות דאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות.

דושה"ט בברכה מרובה

(ב) וא"כ לענין צירוף שוטה, נראה דתליא בגדר שטותו, וכדמצינו לענין זימון שכתב רמ"א (קצט, י) דשוטה שיכול לכוין ולהבין מצטרף לזימון. ובמשנ"ב (סקכ"ט) דלא מיירי בשוטה גמור דזה אין מצטרף, אלא שאינו חכם כ"כ כשאר אינשי והעם מחזיקים אותו לשוטה. ועפ"י העלה בביה"ל (סי' נה, ח ד"ה הוא כשוטה) דכל שהגדרתו עפ"י חז"ל כשוטה גמור אינו מצטרף למנין. - וכמו שלתפלה מחמירים שלא לצרף שוטה אפילו בשעת הדחק, לכאורה ה"ה שאין להחשיבו לפנ"ח, אא"כ אינו שוטה גמור רק בני אדם מחזיקים אותו לשוטה.

(ג) מה שצידד דלהרא"ש שפיר נחשב לפנ"ח, אינו לדינא, שכן אשה אינה מצטרפת אפילו תהא אשה חשובה שמרבה שמחה, וראוי היא שירבו מאכל בשבילה, מ"מ כיון שמברכים רק בעשרה, צריך זה הפנ"ח להיות ראוי להמנות לעשרה, [ובפרט שהריטב"א כתב ג"כ כהרא"ש דפנ"ח הוא ענין חידוש השמחה, ואעפ"כ כתב דל"ח פנ"ח אלא מי שראוי להמנות לעשרה. ויל"ע בחת"ס (כתובות ז: ד"ה במקלות) שכ' דסגי לפנ"ח כל מי שמרבים הסעודה לכבודו אפילו אשה ועבד וקטן], וא"כ ה"ה בשוטה שאינו ראוי להימנות למנין בתפלה שאין מברכים בשבילו.

ומה גם שבדרך כלל אין השוטה מביא תוספת שמחה, שאף שיש שמחה מסביבם, אבל אין זה בכלל תוספת שמחה שמרבים בשבילם, כי באמת אין כבוד מזה שהם באים, רק צוחקים בשביל לחזקם, או כי התנהגותם גורם שיצחקו. ולהרבות בסעודה זה בשביל אנשים רגילים ששמחים כשהם באים לשבע ברכות.

עריכת שבע ברכות לזוג שאינם שומרים תורה ומצוות

בס"ד, ט"ו כסלו תשע"ז

שלומים מרובים, כמל וברכיבים, לכבוד
הרה"ג החר"ף ובקי, לן בעומקה של
הלכה, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א,
מח"ם שו"ת 'אבני דרך'

מעשיהם הרעים, ייטיבו דרכם, לאלה יעשו
שבע ברכות. אבל באנשים כאלה שאין
בדעתם לשוב וכ"כ רחוקים מהדת עד שכבר
עושים להכעיס, יש להענישם.

ולגבי זוג שלא נישאו כדין וכדת אלא חיו
חיי אישות בנישואין אזרחיים, וכבר טעמו
טעם ביאה, ואח"כ באו להינשא כדת משה
וישראל. שהבאת המחלו' הידועה בין
המהר"ש בן הנודע ביהודה לחת"ס שנחלקו
כמה ימים יש לנהוג שבע ברכות, דלדעת
מהר"ש (מהדו"ת אהע"ז סי' פב) יש לנהוג
רק יום אחד. ולדעת החת"ס (אהע"ז סי' קכג)
יש לנהוג שבעה ימים, כיון שהשבע ברכות
נתקנו גם על חיבת הנישואין ולא רק על
חיבת ביאה. וכ"כ בפתחי תשובה (סב סק"ט)
בשם שו"ת שמש וצדקה. אבל ראה בשו"ת
קנין תורה (ח"ג סי' יד, וסי' לב), שאפילו
לדעת החת"ס אם כבר חיו הרבה זמן חיי
אישות, אפילו באיסור, אין כאן חיבת
נישואין ולא חיבת ביאה, ומודה שאין רק יום
אחד.

דושה"ט בברכה

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך כיצד לנהוג
בזוג שאינם שומרים תורה ומצוות, האם יש
לערוך להם סעודת שבע ברכות. והבאת דעת
החזו"א (מעשה איש ח"ד עמ' קסד) שאם
אינם שומרים טהרת המשפחה אין לערוך
להם שבע ברכות. אבל דעת הגרשז"א
(מעדני שלמה עמ' שמב) שבכדי לחזקם
מותר לערוך להם סעודת שבע ברכות, ואע"ג
שאינם שומרים תומ"צ, מ"מ סו"ס נישאו
כדין.

הנה מי יכריע בין ההרים הרמים, וכיצד
לנהוג למעשה יש כאן ב' סברות הפוכות
ששניהם אמת, שדעת החזו"א להענישם,
בכדי להוקיע מעשיהם, ולהעמיד הדת על
תילה. לעומת זאת דעת הגרשז"א לקרבם כדי
לחזקם. א"כ שניהם לא פליגי והכל לפי
ראות עיני הדיין, שבמקום שעי"ז שיוקיעו

אמירת יה"ר ע"י החתן אחרי ברכת האירוסין

בס"ד י' סיון תשס"ז

שוכמ"ם להאברך המו"מ בתוי"ש חו"ב
ושוקך עה"ת הרב ישראל דייטעל
שליט"א.
אחדשה"מ,

קידושין וכו', דכתוב בספרי זמנינו לאמרו
אחרי ברכת האירוסין שאומר הרב מסדר
הקידושין, ותמהת, שהרי היה רצון הוא
הפסק בין הברכה למעשה הקידושין,
ושוק"ט בזה לדמותו לאמירת היה רצון של
ה"סימנים" דליל ר"ה, עי' מש"כ בזה בשו"ת
משנ"י (ח"ו סי' קט), שג"כ תמהתי מה

במכתבך שאלת מתי יאמר החתן תחת
החופה הנני מוכן ומזומן לקיים מצות

החרדה לומר יהי רצון לפני האכילה, הרי יכול לאומרו לפני הברכה או אחר האכילה, או אחר מקצת האכילה, ויישבתי בדוחק עיי"ש.

ובליל הסדר כתוב בכל ההגדות המדוייקות, לומר יהי רצון לפני אכילת מצה, אחרי נט"י, ולא הוי הפסק כיון שהוא לצורך המוציא ומצה, אבל פשיטא שאחרי ברכות מוציא ומצה אסור לאמרו. וא"כ לכאורה כש"כ שבין ברכת אירוסין לקידושין אין לאמרו, דבברכת המצות קפדינן טפי שיהא סמוך ממש הברכה לקיום המצוה.

ולא הסתכלתי כעת בכל הספרים בענין זה, רק ראיתי בא' הספרים שיכול לומר היה"ר בלכתו לחופה, או בעת שמסבבים הכלה סביבו. - אבל נראה דלא הוי הפסק כשאומר היה"ר בין ברכת אירוסין למעשה

הקידושין, דשאני ברכת אירוסין שהיא ברכה כללית על קדושת ישראל, וגם לא החתן עצמו אומרה אלא הרב, ומש"ה יש בה קולות (עי' אעה"ז סי' לד בח"מ ובעזר מקודש) שי"א שיכולים לאומרה גם אחרי הקידושין, עיי"ש. - אבל כמובן מוטב שלא להפסיק לגמרי, והאומר היה"ר יכול לאומרו לפני כן כנ"ל.

ובלא"ה בעת שמסובבים הכלה, הוא זמן גדול של הרהורי תשובה לחתן, וכוונתו לקיים המצוה, ותפלה לה' שזיווגו יעלה יפה, ובחיי קדושה וטהרה. - [ושמעתי מזקן א' שנוהג בחופות של יו"ח, בעת סיבובי הכלה, להזמין ההורים מצד אביו ואמו וחמיו וחמותו, כל הדורות, שכידוע באים מג"ע להשתתף בשמחת צאצאיהם].

דושה"ט ובברכה

חתן אם מותר לו להתגלח ביום חתונתו בראש חודש

בס"ד, כ"א אב תשע"ו

בימי האבל על ירושלים, יתברך מן השמים, בכפלי כפליים, הרה"ג החריף ובקי, מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, בית שמש ת"ו.

אחדשה"מ, ע"ד שאלותיך השונות:

חתן שיום חתונתו הוא בראש חודש ושכח להסתפר, וכעת נזכר, ושואל האם יכול להסתפר, או שמא יש לחשוש לצוואת רבי יהודה החסיד "שלא יגלח אדם הראש בראש חודש".

הנה, צוואה זו שלא לגלח בר"ח העתיקהו המג"א (או"ח סי' רס) השו"ע הרב (שם, א) והמשנ"ב (סק"ז) להלכה. וא"כ

לכאורה יש לאסור הדבר. אך היות שיש בזה משום כבוד הבריות שבזיון הוא לחתן לבא לשמחת נישואיו עם שערות מגודלות, אולי יש להקל, בפרט שהוא לצורך מצות נישואין. - אלא שיש להתיישב בזה, דסוף סוף יש בזה חשש סכנה מפני אזהרת רבי יהודה החסיד, ולפי אופן השאלה נראה ששכח להסתפר גם בערב שבת עליה לתורה [אויפרוף], וזה דבר שאינו שכיח שישכח פעמיים מלהסתפר, פ"א קודם שבת ופעם שניה קודם החתונה. וגם אפשר שבכה"ג ששכח פעמיים, מן הסתם אין הדבר חשוב אצלו כ"כ, וא"כ למה נתיר לו להסתפר בר"ח.

ואם נאמר שהשאלה נוגעת לר"ח שחל

מבואר בשע"ת (סי' תצג סק"ג) דמותר להסתפר לכבוד שבת העליה לתורה, ע"ש. - ולכן למעשה אם מזדמנת שאלה כזו, יש לשקול הדברים היטב, והכל לפי הענין ומצב השואל.

דושת"ה בברכה

להיות בע"ש עליה לתורה ושכח להסתפר קודם לכן, למה נתיר לו להסתפר בר"ח, הלא יכול להסתפר לאחר השבת לפני הנישואין, שבעיקר אז הוא דומה למלך וצריך לגלח שער ראשו, ורק מצד המנהג מתגלח לפני שבת עליה לתורה. ואין לומר דמיירי בימי הספירה ויום החתונה נקבע לר"ח סיון, דבזה

נישואין ביום הרביעי בשבוע

יוסף מביא שהגירסא שאין מתחילין בב"ד אין "מסיימין" בד', ולפ"ז להתחיל בד' אין חשש. שלישית מביא דרכי תשובה שם בשם רבינו הבני יששכר, שבחודש הרחמים אלול מותר לעשות חתונה אף בסוף החודש אחרי מילוי הלבנה. - ועפ"ז כ' הג"ר אשר אנשיל כ"ץ ז"ל אבד"ק סערדאהעל בתשו' שנדפסה בסוף ס' שולחן העזר על עניני שידוכין ונישואין (שצולם מחדש באמריקה ולי יש חלק א' ישן), דכמו"כ באג"ה ליכא קפידא בחודש הרחמים.

רביעית סיפר לי ר' מרדכי שמעון זיכרמן (נ"י) [ז"ל] שבדידי' הוי עובדא שבשבוע שקבעו חתונתו ה' כמו כאן יום א' ג' וה' אג"ה בחודש, ושאל לכ"ק מרן קוה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, ואמר לעשות חתונה ביום ד'.

בברכה מרובה

בס"ד

אל מע"ב הרה"ג... שליט"א

בענין יום החתונה אי"ה בשעטומ"צ עיינתי עוד פעם בדבר, ועיין בשו"ע אהע"ז (סי' סד ס"ב) שכ' רמ"א שעושים רק במילוי הלבנה, ומביא הפתחי תשובה מהפני יהושע (בח' כתובות, קונטרס אחרון אות א') שתמה למה לא הביא ברייתא דבר קפרא (כתובות ה.). דבתולה נישאת לרביעי, כדי שהיחוד יהי' באור לחמישי שבו נאמרה ברכה לדגים, וכ' דאה"נ מי שרוצה להדר יעשה כן. - ועיי' שו"ע יו"ד (סי' קעט ס"ב) דאין מתחילין בב"ד (יום ב' וד'), וקשה ממשנה מפורשת דבתולה נישאת ליום הרביעי שהוא לא רק עפ"י דין כי אם גם לסימן ברכה.

אמנם המעיין בדרכי תשובה שם יראה, ראשית דלדבר מצוה ליכא קפידא, ואדרבא ב'ד קודש ילבש. שנית שהרחיד"א בברכי

במנהג ריקדת מצוה בליל החתונה

בס"ד ר"ח חשון תשס"ו

שלמא רבא מן שמיא למעב"ת ש"ב
הרה"ג החו"ב חו"פ שלשלת היוחסין
כש"ת מוה"ר יעקב אלעזר הלוי
ראטענבערג שליט"א, בק"ק בני ברק
ת"ו.

אחדשה"מ וש"ת,

על אשר נסתפק כת"ר במכתבו, אודות
המנהגים השונים בריקוד של מצוה בליל
החתונה, או לפניו ולאחריו, איך לנהוג
כשמשתדכים יחד הנוהגים במנהגים שונים,
ואם כל א' אוחד דוקא במנהגו, אם למנוע
מלהשתדך. ומה הוא המנהג הנכון בזה ע"פ
הלכה.

(א) הנה המנהג הנפוץ אצל החסידים הוא
לקיים מנהג זה בסוף ליל החתונה,
בנוכחות בני המשפחה בלבד, ללא בחורים
חברי החתן. - ומקצת אדמוריים נהגו לעשות
בלילה שלפני החתונה סעודה, יש שעשו
"סעודת אביונים" עבור עניים בלבד, ויש
שעשו "חתן מאהל" ובזה יש שנהגו לקיים
מנהג הריקוד.

(ב) עצם הריקוד מקורו מחז"ל (כתובות יז).
שנהגו כן תנאים ואמוראים, ורב אחא
נקט לכלה אכתפיה ורקד, ובפשיטות היה זה
בליל החתונה. ולזה נתכוין הב"ח (אהע"ז סי'
כא, מובא בח"מ סק"ו וב"ש סק"א) שנהגו
לרקד עם הכלה לחבבה על בעלה, ות"ח ראוי
להחמיר עיי"ש. - ואין המדובר כרב אחא,
אלא כמנהגינו.

והסעודה בלילה שלפני החתונה נזכרה
בב"ש (בשו"ע אהע"ז סי' לה סק"ב) שעושין
סעודה בלילה שקודם החופה, כדי שהחתן

יראנה. - וביתר אריכות ביד אפרים (בהגהת
שו"ע יו"ד סו"ס קצז), שבמדינות אלו
[גליציה] המנהג בלילה שלפני החופה עושין
סעודה בבית הכלה, שקורין חתן-מאהל,
ומביאין החתן ג"כ לשם עם הבחורים, לאחר
הסעודה מייחדים החתן והכלה בחדר מיוחד,
מ"מ נראה דשפיר טובלת ביום [אם הוא
היום הז' דלא שייך בזה סרך בתה, דאע"פ
שמייחדים אותם, מ"מ אינו לביאה, רק לקיים
מאמחז"ל דאסור לקדש אשה עד שיראנה,
וגם שיהא לבו גס בה עכ"ל] וכי לא הכירו
זא"ז כלל]. - ובמג"א (סי' תמד סק"ט, וסי'
תקנח סק"א) דנוהגים בני אשכנז בלילה
שלפני החופה בסעודת סבלונות, וכ' הא"ר
שאם שולחים אז סבלונות הוי סעודת מצוה
(ועיי"ש לענין אכילת בשר במוצאי ת"ב). -
אבל לא הזכירו מריקודים בסעודה זו.

(ג) וריקדת החתן והכלה בליל החתונה
שמחזיקים זל"ז בידם, איני יודע כעת
מקורו, ואכן לא בכל עדות החסידים נהגו כן,
אבל כיון שנהגו כן יראים ושלמים זה כמה
וכמה דורות, אין לנו להרהר אחריהם. -
ונלענ"ד דמי שלא ינהג כן, רשאי, כי כבר
מלעזים עלינו החילונים על המנהג הזה,
והם לא ידעו ולא יבינו החילוק שבינינו
לבינם כרחוק מזרח ממערב, דאצלינו כל זה
בקדושה וטהרה בהרהורי תשובה ללא שום
קלות ראש. - וגם יבואר בס"ד דאין אנו
יכולים לדמות עצמינו לראשונים כמלאכים.

ויש אדמוריים שבליל שבת של שבע
ברכות רקדו הם בלבד עם הכלה, באופן
שהחזיקו בידם בקצה חגורה ארוכה, ובקצה
השני הכלה, כנהוג היום בליל החתונה. - וגם

אחרי החתונה. - [וכהיום בליל החתונה מעמידים בדחן, שבתוך דבריו מרבה בדברי בדחנות וקלות ראש, וצוחקים אנשים ונשים בקול. ומה נאה הנוהגים כמקדם להזכיר בעיקר זכות האבות ודברי התעוררות וכו']. - וצריך לשמור על גדר הצניעות, שלא ישבו האנשים מול הנשים ממש, אלא פניהם לצד אחר, ואשרי מי שיכול לבצע לעשות מחיצה, כמש"כ בשו"ת קנה בושם.

ו) וממילא נפשטו ספיקות כת"ר שליט"א, דכיון דנהגו בזה לפני או אחרי החתונה רק רבנים וצדיקים, והיו אז בעת הריקוד בהתלהבות דקדושה ובכונות עמוקות לאוקמי שכינתא מעפרא. יכול כל א' לומר איני בדרגה זו, ודי לי לקיים המנהג הנפוץ בכלל החסידים, רק בליל החתונה. ומי שנהגו כן אבותיו בליל החתונה ימשיך בזה, בתנאי שיהא בגדרי הצניעות.

ואם א' הצדיקים מחזיק במנהג אבותיו לקיים הריקוד גם בליל שלפני או אחרי החתונה, נוהגים כמנהג המקום, שאם החתונה במקום הכלה נוהגים כמנהג אבותיה, וכן אם היא במקום החתן. - ולא שמעתי שנמנעו מלהשתדך עבור זה. והרי השתדכו בעלזא וטשערנוביל, ומנהגיהם שונים כידוע. - ואם החתונה בעיר אחרת, באיזה אולם, אז ה"ז תלוי במדת הותרנות של הצדדים, והמוותר ניכר עליו ביותר יחוס אבותיו.

ש"כ דושת"ה בברכה מרובה

בזה כמה מנהגים, שרבני פולין רקדו אפילו בליל החתונה רק "לפני" הכלה, בלי חגורה. - [כשהייתי באמריקה אצל האדמו"ר מבאבוב זצ"ל, לנישואי נכדתי תחי' עם נכדו ג"י, רקד בליל ש"ק אחרי שלחנו, עם שש כלות שהחזיקו בקצה השני של החגורה]. - וכמובן שזה רק לאדמו"רים בנש"ק ע"פ מנהג אבותיהם.

ד) ויעיין נא במשנת יוסף דרשות ומאמרים (ח"א עמ' קעד), שהבאתי בס"ד מהחינוך (מ' קפח) דמה שמוצאים בגמ' מעשים, דהאסור עם הנשים, לא היו מקצת חכמי הש"ס חוששין, דרק במקום מצוה הקילו, כר' יוחנן דיתבי אשערי טבילה (ברכות כ.), והוא לא הסתכל בהו ח"ו. ורב אחא (בכתובות יז. הנ"ל) עשה כן לשמחה, ועוד שהם ז"ל כמלאכים וכו', והיתה מפורסמת כונתם לכל העולם וכו', אבל אנחנו עכשיו אין לנו לפרוץ אפי' גדר קטן וכו' וכל א' יגדור עצמו, עכד"ק.

וכעי"ז כתב הריטב"א (שלהי קידושין, מובא בפת"ש אהע"ז סי' כא סק"ג) שהמכיר עצמו שיצרו נכנע וכפוף לו, ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להקל, אבל לא כל ת"ח בוטחין ביצריהן. - וביארנו במשנ"י שם כונתו, שדבריו שייכים רק בצדיק מפורסם בקדושתו, שאל"כ יש ח"ו ח"ה, והארכנו שם בס"ד בענין זה יעיי"ש.

ה) ולכן בדורינו רק מקיימים הריקוד בליל החתונה, זולת כמה אדמו"רים בנש"ק שנוהגים ע"פ אבותיהם בלילה שלפני או

איך לכתוב בכתובה שם פסיה

בס"ד, ו' אד"ב תשע"ו

שוכמ"ם לכבוד ידידי הרה"ג המופלג
בתורה, ויראת ה' מהורה, מיחסי כהונה,
מו"ה גמליאל רבינוביץ שליט"א מח"ס
'גם אני אורך' ופרדס יוסף החדש

אחדשה"ט וש"ת, ראיתי מכתבכם
באיחור, ובתחילה נאחל לכם ברכת מזל טוב
לרגל הולדת בתכם תחי', ויה"ר שתזכו
לגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים,
מתוך רוב נחת דקדושה לאויושט"א.

והנה נתתם לבתכם השם 'פסיה' ע"ש
זקנתה שקראו לה כן, והיא היתה כותבת
'פסיה' בלי אות עיי"ן או אל"ף. ונתעורר לכם
השאלה, איך לכתוב את השם בכתובה,
מאחר שלפי דברי הנחלת שבעה שבכתובה
יש להקפיד מאד לכתוב את השם נכון.
והבאתם משו"ת שבט הלוי (ח"ג בהקדמה)
שמזכיר את השם פעסיה עם אות עיי"ן.
ועוררת שיש כותבים פעסיה, ויש פעסיל.

בשו"ע (אהע"ז סי' קכט, לד) איתא דכל
שם שאינו בלשון הקודש כותבין באל"ף.
ושם בבית שמואל (סק"ג) כתב שאם שינה
וכתב ה"א במקום אל"ף או אל"ף במקום
ה"א ה"ז כשר, וכ"ז איירי אם אין ידוע איך
היה חתום, אבל אם שינה ולא כתב כאשר
היה חתום שמו, י"ל דהוי שינוי השם. וכ"כ
בספר 'אהלי שם' על שמות אנשים ונשים
מהגאון רבי שלמה גאנצפריד בעל הקיצור
ש"ע, כי כך כתבו לפני שמות לע"ז של
שמות נשים עם אות אל"ף בסופן. אבל
בלשה"ק שמות נשים מסתיימות עם אות
ה"א בסופן, כדמצינו שמות הנשים שבתנ"ך

כשרה רבקה לאה דבורה שאין אל"ף בסופן.
ומה שמוסיפים האות עיי"ן אחר הפ"א, הוא
לפי שפת האידיש שסגול הוא עיי"ן, ולכן
כתבו פעסיה.

והנה הגאון השבט הלוי לא כתב
הקדמתו ללמוד ממנו שמות נשים, שזה
מקצוע גדול בתורה. אלא הדבר תלוי בעיקר
איך היא עצמה חותמת, כש"כ הבית שמואל
(שמות נשים אות ג). ובפתחי תשובה (שמות
נשים אות ב) הביא, דכן הסכימו הגאון
הנודע ביהודה, והגאון מהר"י מבריסק,
דאזלינן בתר חתימתה. ואף שהפתחי תשובה
הביא משו"ת קרית חנה (סו"ס לח) דבאשה
אין להשגיח בחתימתה אפילו לכתחילה,
דחתימתה לא מעלה ולא מוריד, כי נעשה
שלא בהשכל ואין חכמה באשה וכו'. כבר
כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' קיז)
דבזמנינו היכי שהאשה מקום מגוריה או
נתגדלה בא"י, לכו"ע יש לכתוב בה"א אם
היא חותמת בה"א, כיון שבאר"י רבות
הנוהגות כעת לכתוב שם לע"ז בה"א לבסוף,
כדי לדמותן לשפה העברית השגורה שם.

וכן הביא מהג"ר אליעזר דייטש ז"ל
מח"ס שו"ת פרי השדה, דבאופן שחותמת
עצמה בה"א, יכתבו לפי חתימתה, דכיון
דלעולם כשר אם כתבו ה"א במקום אל"ף,
ואם יכתבו אל"ף במקום ה"א יהא חשש של
שינוי השם שהוא פסול, וא"כ עדיף לכתוב
באות ה"א שאז אין חשש פסול, יעו"ש. וא"כ
בנידו"ד כיון דלפי דבריך היתה חותמת
עצמה 'פסיה', יכתבו לפי חתימתה.

דושת"ה בברכה

חתן וכלה הסובלים מ"צליאק" אם יכולים לברך אצלם שבע ברכות

בס"ד ט' שבט תשע"ה

בבור מכובדי הרה"ג החו"ב ר' רועי תמיר שליט"א, בית שמש.

שמחות (פ"א סעי' יט) שאפשר לברך אף בלא אכלו לחם, ובעל צי"א נוטה שרק יאמרו שהשמחה במעונו. ובהגהות יעב"ץ (פסחים קיד.) כתב: אם אין לו פת ויש לו שאר מאכלים מקדש עליהם, שהסעודה קרויה לחם בכל מקום, וכל דבר שסועד, לחמו הוא היכא דלא אפשר בפת וכו'.

הנה, עובדא כעין זו נדירה מאוד, שלא יוכלו שניהם גם החתן וגם הכלה לאכול מיני דגן. ומ"מ נראה, דעשרה אנשים שאכלו פת, אפילו החתן והכלה לא אכלו רק קטניות וכדומה, יכולים לברך. אבל בלי פת כלל בסעודה, לא נעשה מעשה, אפילו שתה כ"א כוס יין.

דושה"ט בכרכה

אחדשה"ט, בדבר שאלתך בחתן וכלה הסובלים מצליאק ואסורה להם מאכלים מחמשת מיני דגן, ורק אוכלים דברים שברכתם בורא נפשות. האם יוכלו לברך שבע ברכות בסעודת הנישואין ובשאר ימי השמחה. וצינת לשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' צג) שאם לא נטל החתן ידיו, אפילו נטלו כמה אנשים ידיהם לפת, לא יברכו שבע ברכות, כי אין זה סעודת נישואין, ואפילו בליל החתונה. ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' צט) דן במש"כ ידידי הגר"ש דבליצקי שליט"א בספרו שובע

כתובה שהוסיף בה אחד העדים את שם משפחת העד השני לצד

חתימתו

בס"ד כ"ד טבת תשס"ו

שוכמ"ם למע"ב הרב הגאון החו"ב הנודע לתהלה בשערים המצויינים בחלכה מו"ה יעקב וייננולד שליט"א, בני ברק ת"ו אחדשת"ה,

ח"א סי' קעח), והוסיף העד הראשון שם משפחתו, והוסיף בכתב ידו גם שם משפחת העד השני, בשורה של העד השני. ונתעוררה השאלה אם עי"ז פסל או גרע העד הא' שעשה כן את הכתובה, דאולי מיחזי כזיוף שבגוף חתימת העד הב' מעורב כתב חברו. - והורה רב א' לכתוב כתובה שניה, וכן עשו, שחתמו אותם עדים למחרת על כתובה חדשה, ומסרוה לחתן שיזכה בה וימסרנה לכלה, וכן עשה.

אחרי זמן מה העיר ח"א, שמהנכון לכתוב כתובה שלישית, דאולי העדים עצמם

בקונטרסו הארוך, המלא וגדוש בכל פרטי הפרטים של השאלה הנדונה, דן כת"ר על כתובה שתחתיה מודפס בתחילת השורה "נאם", ובסופה "עד", ובין שתי תיבות אלו חותמים העדים. - והוי עובדא בכתובה שחתמו ב' עדים פב"פ, ואמר להם הרב מסדר הקידושין להוסיף שמות המשפחה שלהם, כדעת שו"ת אגרות משה (אהע"ז

אין יכולים לכתוב ולחתום על הכתובה השנית ללא ציווי ומינוי החתן שנית, ואם הכתובה הראשונה כשרה בדיעבד, א"כ כבר עשו וגמרו העדים שליחותם, וכאשר עשו כתובה שניה, היה זה בלא מינוי החתן, ולכן צריך כתובה שלישית במינוי החתן [וצריך לדייק בכתיבת התאריך].

וכת"ר צלל במים אדירים בהביאו כל מכמני הפוסקים, ולא אוכל כעת לרדת לעומק הים הגדול הזה, אך לענ"ד בקצירת האומר ייאמר, שהכתובה השניה כשרה לכתחילה, ואין צורך בכתובה שלישית.

בכתובה זו תיבת "עד" מודפס לכתחילה, ואינה מחתימת העדים, א"כ כאשר הרב מסדר הקידושין הורה לכתוב שם המשפחה של העדים, י"ל שלא נתכוין ששם המשפחה יהא מגוף החתימה, רק לזיהוי יכתבו שמות המשפחה, דא"כ ימצאו איש ששמו פ"פ. וא"כ היו לכתחילה יכולים להדפיס שמות המשפחה לפני תיבת עד [בכתובה שמדפיסים אותה במחשב מראש]. - ולפ"ז העד הא' לזה נתכוין, שאין בשם המשפחה שלו ושל חברו משום חתימה, אלא לצורך זיהוי, ואין חסרון במה שהוא בכתב ידו יכתוב שם המשפחה של העד הב'. - וא"כ הכתובה הראשונה כשרה לכתחילה, ועכ"פ בדיעבד.

ובכל זאת שפיר כתבו לו כתובה שניה, על סמך מה שמינה אותם לפני החופה לזכות לו כתובה כהוגן, וזה ע"פ מה שכתב כת"ר שליט"א בקונטרסו לפני כמה חדשים, מכמה פוסקים ומס' פחד יצחק, שיש להקפיד מאוד שהכתובה תהא כהוגן, וכשרה לכתחילה,

שאל"כ זה יכול ח"ו להזיק לחיי הזוג ולילדים וכו'. ואפי' אם אין בדברים כאלה סכנה ח"ו, אך כל חתן מקפיד על זה מאוד, ומינה את העדים לחתום באופן הטוב ביותר, בלי שום חשש או פגם הכי קטן בחתימתם. וא"כ משקרה המקרה הנ"ל בחתימת שם המשפחה של העד השני, בודאי דעתו בהחלט דלתקוני שדרתיך ולא לעוותי, וצא ותקן את אשר קלקלת בחתימתך בכתובה הראשונה. - נמצא שעל הכתובה השניה חתמו העדים במינוי ובציווי החתן, כי עדיין לא נגמרה שליחותם, לעשות לו כתובה יפה ומהודרת כשרה לכתחילה שבלכתחילה, אשר רק בכתובה זו רוצה לשהות עם אשתו, ונקי יהיה לביתו עם כתובה בלי כל רבב, ושו"ר שכ"כ כת"ר בקונ' (עמ' ז' אות יג).

וזה כעין הישועות ישראל מקוטנא (חו"מ סי' מא) שכו', דבכתובה כיון דאסור לשהות עם אשתו ללא כתובה, מסתמא ניהא ליה שיעשו העדים שטר כתובה שנית מתוקנת, עכ"ד (כנזכר בקונ' כת"ר עמ' ב). - ולא דמי לשטרי ממונות, שכיון שהשטר כשר, אמרינן שעשו העדים שליחותם וגמרו השטר, ונגמר מינוי בעל השטר, דהכתובה מוחזקת אצל הזוג, חוץ משטר ממון, גם כעין קמיע לשמירה, ושלא תהא בה שום שאלה, וא"כ סתמו כפירושו היתה דעת החתן שהעדים יחתמו לו על הכתובה השניה בכל ההידורים.

כ"ז כתבתי בלי לרדת לעומק הים הגדול של שטרות, ולענ"ד סברתי ניתנת להאמר.

דושת"ה בכרכה

כתובה שנמצאת מקושקשת ע"י ילדים

בס"ד ט' ניסן תשס"ח

את חג המצות, יחוג בריצות, מע"ב
מכובדי, הרב הגאון החריף ובק, סוע"ה
משנתו קב ונקי, כש"ת מוהר"ר יעקב
ויינגולד שליט"א, מחכמי ומריצי
התורה בב"ב.

אחדשת"ה,

ע"ד כתובה שהאשה מצאה בביתה,
כשהיא מקושקשת בצבעים בהירים שונים
מעשה תינוקות, שדרכם לחטט בארונות
ומגירות ולקשקש בצבעי ילדים, והכל ניתן
לקרא בשטר הכתובה כמקדם, השמות ועיקר
הטופס וחתימת העדים והסכום, מבלי כל
מגרעת. - והסכימו עם כת"ר גדולי ת"ח
דיינים מומחים בחו"מ, להכשיר הכתובה,
ולא להצריכה כתובה אחרת.

כי כאן ניכר שאין זה קרע בכלל, ואינו
מחק שמוחקים כשתי וערב בעט רגיל, או
בעט שמן (עבה), כשרוצים לפסול שטר, ויש
המוסיפים עליו גם תיבת "מבוטל", ואילו
בנדו"ד ההיפך הוא הניכר עליו, שרק מעשה
תינוקות הוא, בצבעים שלהם הבהירים
ובגוונים שונים, מה שאין בנ"א מבוגרים
עושים, והוי יותר מאומדנא דמוכח שאף א'
לא מחק שטר כתובה זו.

וא"כ מעמידים שטר על חזקת כשרותו
(לבוש חו"מ מג, יד), ואפי' נקרע אלא

שנראה עליו שנקרע מאליו בכפליה ה"ז כשר,
ואיתא בשו"ע (חו"מ סו"ס נב) דנטשטש אם
רישומו ניכר כשר, ואפי' נעשה ככברה ע"י
שהריקב, וכ' הרמ"א כל שעיקרו ניכר כשר
(תשו' רא"ש ומיימוני). - וגם בקרוע ה"ז
פסול רק במקום העדים והזמן והתורף (ועי'
ש"ך סי' נב סק"ו). - וכל שע"י קשקוש
הצבעים ע"י התינוקות כנ"ל, לא נשתנה שום
צורת אות, והכל ניתן לקרא בבהירות
כמקדם, ה"ז אין בו פגם כלל, ועדיף טפי
מנקרע ע"י משמוש היד שמכשירים הב"ח
(ס"ד) וסמ"ע (סק"ח).

ובנדו"ד הרי אין האשה באה לגבות
כתובתה, וכל הדיון הוא כפי הנראה מפני
האיסור שלא להשהות אשתו בלי כתובה,
א"כ בכתובה זו שהיתה כשרה מעולם,
ונתקשקה ע"י קשקושי תינוקות אשר זה
ניכר לכל המסתכל עלי', לא נפלה בה עי"ז
שום ריעותא. - וגם לא נמצאה הכתובה
במקום שנראה כזקוקה (עי' שו"ע חו"מ סי'
מא, ב), אלא היתה מונחת במקומה, אלא
שהתינוקות חיטטו ושיחקו והוציאוה
וקשקשו עלי' כדרכם, ה"ז כשרה.

וכיון שדיינים מומחים בחו"מ הכשירוה,
א"צ אפי' להעדפה על דבריהם שכשרה.

בברכת חג כשר ושמח, ובדשת"ה

אודות כתיבת השם 'שאשא' או 'סאשא'

בס"ד ו' אלול תשס"ד

נשאלתי מכ"ק האדמו"ר מתולדות אהרן
הנח"צ רבי דוד קאהן שליט"א איך
לכתוב שם בתו בכתובה "שאשא" רויזא,
או "סאשא" רויזא.

ועניתי מכיון שהיא נקראת ע"ש אשת
הרה"צ רבי ישראל יוסף לאבין ז"ל (והיתה
בת מהרי"א מזידיטשוב זי"ע), ותבלחט"א
גיסתי (אלמנת הרה"ח ר' שמעון קליין ז"ל)
ג"כ נקראת כן, וחונתי הרה"צ ממאקאווע ז"ל
קרא אותה שאשא, הגם שאמה חמותי ע"ה
קראה אותה סאשע, וכן אחיותיה הרבנית
מבעלזא (תליט"א) [ע"ה], ו[תבלחט"א]
זוגתי תחי', מ"מ בכתובה של גיסתי הנ"ל
הנמצאת אצל בנה ר' משה יהושע נ"י כתוב
"שאשא" וכמו שקראה חונתי, כן עיקר. וכן
אומר חותן הגה"צ הנ"ל, הרה"צ רבי נפתלי
צבי לאבין (שליט"א) [ז"ל] אדמו"ר
מזידיטשוב בנ"י, ובקוויטלאך שנתן גיסי
הנ"ל למרן מהר"א מבעלזא זי"ע כתב תמיד
"שאשא".

האהלי שם (באות ש), כי שאשא הוא כינוי
לשרה, וכ"כ הפת"ש (אהע"ז סו"ס קכט
שמות נשים אות ש') עיי"ש. - וכן הוא כינוי
לשושנה. וא"כ כאשר קוראים לה שרה
סאשא צ"ל באות ס', כמו שרה, ואפילו
כותבים שאשא ה"ז בהברת ס'. אבל כאשר
קוראים לה שאשא רויזא, ה"ז כינוי לשושנה
וצ"ל באות ש.

והרה"ק מבארדיטשוב זי"ע ידוע בשם
רבי לוי יצחק בן שרה סאשא, א"כ זה כינוי
לשרה. אבל תבלחט"א גיסתי נקראת שאשא
רויזא, וזה כינוי לשושנה.

שו"ר בקב ונקי שמות נשים לא הביא
שם שאשא, אלא (באות ס') סאסיא או
סאשא. ובהערה (י') שם, שראה הקמיע שהי'
תמיד על צואר הרה"ק מבארדיטשוב וכתוב
עליו "לוי יצחק הנולד מגוף האשה סאסיא
שרה".

עכ"פ בנדו"ד בבת הגה"צ הנ"ל, שם
העריסה הי' שאשא רויזא. וגם קוראים לה
כן, א"כ כן צריך לכתוב בכתובה. - וע"ע
מ"ש בזה בשו"ת משנ"י (ח"ח סי' קב-קג).
[וחמותי ע"ה שקראה לגיסתי סאשא, הוא
משום שהיתה ילידת גליצי', וכמה מילים הם
מחליפים ש' בס', כגון רא"ס חודש].

ובאהלי שם שמות נשים כ', שיש שם
"סאשא" ויש "שאשא". ואם נקראת שאשא
וכתבו סאשא פסול, וכן להיפך. ובנדו"ד
נקראת גיסתי כך וכך כנ"ל. - נראה עפ"ד

פנים חדשות שאין החתן מכיר

בס"ד, כ"ו טבת תשע"ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לכבוד ידידי
הדולה מים מבארות עמוקים, שוקד על
התורה לילות כימים, הרה"ג החר"ף
ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה יעקב אהרן
סקוצילס שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב'
כמה חלקים, ועל המשכם אנו מחכים.

אחדשת"ה,

המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן
מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו
צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים
חדשות שעדיין לא שמע הברכות, מברכים
בשבילו. או שצריך פנים חדשות משום
שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן
והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה
הראשונה.

ולפי"ז י"ל, דלדעת הרמב"ם פשוט שאין
צריך שהחתן ידע מיהו הפנ"ח, כי העיקר
שיהיה אדם שלא שמע הברכות ויוכלו לברך
בשבילו. אבל לדעת הרא"ש צריך שיהיה
אדם שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן
והכלה, א"כ באופן שהחתן אינו מכיר, לא
ניתוסף אצלו שום שמחה.

אולם נראה דגם להרא"ש יכולין לברך
כשאין החתן מכיר, כיון שעכ"פ ניתוסף
שמחה למסובין ולהורי החתן והכלה,
והשמחה מתרבת במקום הסעודה, וממילא
ניתוסף שמחה גם להחתן עצמו. ואכן כך
נוהגים העולם מאז להקל בדבר, ואין
מקפידין שדוקא החתן יביא מכירו.

דושה"ט בברכה

בענין מה ששאל בענין פנים חדשות
בשבע ברכות, אם סגי אף באופן שהחתן אינו
יודע מיהו הפנ"ח, או שאינו מכיר, ודי בזה
שהורי החתן והכלה יודעים ומכירים אותו,
או שצריך דוקא שהחתן יכירו.

לכאורה יש לתלות שאלה זו במחלו'
הראשונים בטעם פנים חדשות, לדעת
הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות
נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות
בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות
פ"א ס"י ג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין
לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר
שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב
(כתובות ס"ו ו) תלה פלוגתתם בחקירה בטעם
שצריך פנים חדשות, אם מפני שיש חיוב על

מעט מהנהגות מרן הגה"ק רבי יוסף ליברמן זצוק"ל, בעל ה"משנת יוסף" בסידור חופה וקידושין.

שאמר להגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס "בית מתתיהו" [עם הוספותיו ומראי מקומות]

ברכות על ידי המקול

אינו מקפיד לומר הברכות על ידי מקול.

[ובתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז כתב להקפיד בזה עי"ש ובתשו' והנהגות ח"א ס' תשמ"ג. וכן הבאנו בספר גם אני אודך מתשובתי חלק ב' סימן כ' סעיף ט"ז, דמו"ר מרן הגר"ד פוברסקי מקפיד לא לומר הברכות ברמקול, ואולם בס' מנחת רפאל ס' נ"ב אות י"א הביא שראה להגר"ד פוברסקי שאינו מקפיד ברמקול, וכן בס' ארחות רבינו ח"ה עמ' י"ט, שהקהילות יעקב זצ"ל לא הקפיד ברמקול, וכ"כ בס' כאייל תערוג עמ' תקנ"ט, בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאינו מקפיד ובס' מראה דבר ח"ה ס' מ"ב אות ס"ב הביא שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל מברך ברכות החופה ברמקול עי"ש, ובס' תורת חיים נישואין עמ' פ"ב השיב ע"ז הגר"ח זצ"ל יש דעות בזה, ובבית מתתיהו ח"ד ס' ט"ז אות ה' הבאנו תשו' הגר"ח זצ"ל, לכאן אין קפידא ברמקול ויעו"ש מה שהארכנו בזה וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"י ס' רמ"ז עי"ש, ואולם הגר"א גניחובסקי זצ"ל הקפיד ברמקול, כמובא בס' אגן הסהר עמ' 263, ועמש"כ בזה בשו"ת ושב ורפא ח"ג ס' רכ"ח, ובס' תורת הקידושין פ"ב ס' פ"ד, ומש"כ מרן זצוק"ל בשו"ת משנת יוסף ח"י ס' צ"ז אות ד', יעו"ש].

חתימת הכתובה לפני החופה

חתימת הכתובה נוהג לעשות לפני החופה ולא מתחת לחופה.

[וכן נהג בעל הקהילות יעקב זיע"א, לחתום קודם החופה כמובא בס' ארחות רבינו ח"ה עמ' י"א וכן בעל אבי עזרי זצ"ל, כמובא בס' בסערת אש עמ' תמ"ד, וכן נוהג מו"ר הגר"ד פוברסקי כמו שהבאנו בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן כ' סעיף א', ועי"ש מה שציינתי בזה, ומש"כ בשם מו"ר בזה בס' מנחת רפאל ס' נ"ב אות י"א ומש"כ בזה בשו"ת נזר כהן ח"ב ס' ל"ג ובס' חופת ציון עמ' 34, ובשו"ת תפארת יעקב להגר"ר יעקב מוצפי זצ"ל אהע"ז ס' כ"א עי"ש].

עדים אין צריכים לראות פני הכלה

אינו מקפיד שהעדים יראו פני הכלה מפני שראו הכלה מכוסה, וסגי בזה לדין עדות קידושין,

[ובשו"ת מבי"ט ח"א ס' רכ"ו נקט שמעיקר הדין צריך לראות פניה, וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם תאומים ח"ב ס' כ"ז ובשו"ת שארית יעקב אהע"ז ס' י"ח עי"ש וכן מקפיד מו"ר הגר"ד פוברסקי לראות פני הכלה, וכמו שהבאנו בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן כ' סעיף ח', ויעויין שם מה שהבאנו על ידי זה מראי מקומות רבים בזה, וכן בס' הליכות אמרי סופר ח"א עמ' רנ"א שהקפיד ע"ז בעל אמרי סופר מערלוי זצ"ל לראות פני הכלה, וכן בספר פסקי בושם [היוצא לאור על ידי מכון גם אני אודך] פרק ל"ט סימן כ"א, שבעל הקנה בושם זצ"ל הקפיד שהעדים יראו פני הכלה,

שמא הוי הפסק.

[כן הבאנו בבית מתתיהו ח"א ס"ט אות ג', דכתב לי מו"ר מרן בעל המשנת יוסף זצוק"ל, על הנהגת מו"ר הגרב"ד פוברסקי שאומר לכלה לא לענות אמן אחר ברכת אירוסין, אם נימא דברכת אירוסין הוי מברכת המצוות והאשה אינה חייבת בזה וא"כ הוי הפסק בין הברכה לשתייה, וכתב לי על זה בעל המשנת יוסף, הצדק עם הגרב"ד פוברסקי שהוי הפסק, ומובא דברינו בס' הוראה ברורה אהע"ז ס' ל"ד, עי"ש, ומש"כ ע"ז בקובץ ויען שמואל חכ"ה עמ' רכ"ו, ובשו"ת מנחת פרי ח"ו ס' קי"ח אות ה', ובס' בנין שמואל אהע"ז עמ' שמ"ט, ובס' בתים לבדים שו"ת גלי הים שורש כ"ה עי"ש, ובס' רץ כצבי ס' ט"ו, הביא שכן חשש להפסק הגר"ש קוטלר זצ"ל עי"ש, ובס' שלמי שמחה עמ' קפ"ג בשם בעל המנחת שלמה זצ"ל עי"ש, ובס' ברכת חתנים סי' כ"ח, ואולם מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, כתב לי דלכתחילה לא תענה, ובדיעבד אין זה הפסק שהוי מענינא].

ויעו"ש מש"כ בזה האדמו"ר משאץ שליט"א בהסכמתו לספר עי"ש, ובס' מסורת משה ח"ד עמ' שע"ה ובשו"ת דברות אליהו ח"י ס' קמ"ה ובס' מעדני יום טוב ח"ב ס' נ"ט ובס' עין במשפט פ"ה ס"ב ובשו"ת עמק ההלכה ח"א ס' ע"ח ח"ב ס' פ"ג, ובס' בתים לבדים ח"א סי' ס' פ"א, ובדבריו בקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק י"א עמוד רנ"ג, ובס' אהל יהושע מהרי"ל דיסקין ס' שס"ד, ובס' לקט הלכות הלכות להגרח"ש סגל ח"ד עמ' תקס"ה ובשו"ת ויען ראובן ח"ד ס' פ"א ובס' עדות איש פ"ג ס"א, וכן הקפיד הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל שהעדים יראו פני הכלה, וכפי שאמר לי נכדו הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, בעל גם אני אודך, ואולם מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל כתב לי שאין צריך לראות פני הכלה כיון שראו גוף, וכמו שהבאנו בס' נתיבי המנהגים נישואין עי"ש].

כלה בעניית אמן אחר ברכת אירוסין

הכלה לא תענה אמן אחר ברכת אירוסין

רבי שמעון בעדני זצ"ל

בני ברק

פסקי הלכות בעניני נישואין

נכתב על ידי הגאון רבי יחזקאל מועלם שליט"א

החיים שכאשר השמות זהים יש להוסיף שם, אך כאן מלכתחילה יש לשניהם שם נוסף.^א

מדיני הכתובה

חתן ספרדי שכתוב בכתובתו שבועה אך למעשה החתן לא נשבע (כגון שהמקדש הוא רב אשכנזי ולא אבה להשביעו), פשוט הדבר דיש לפסול כתובה זאת ויש להחליפה בכתובה אחרת, כי שקר מעידים העדים.^ב

יש לעשות הקנין על הכתובה אחר החופה ולא לפניה, משום מחזי כשקרא, שהרי כתוב בה "וצביאת כלתא דא והוה ליה לאנתו" ועוד לא נעשה כן, ואם לא עשו כן יש לחוש ולפסול הכתובה.

בן ספרד שיש לו כתובה שבה נכתב דחזי ליכי מדאורייתא, אף באופן שלא העביר קולמוס על תיבת דאורייתא הכתובה כשרה, (וזאת מטעם שאין שקר בעדותו של החתן ולא בעדותם של העדים, משום שהעדים מעידים בזה שהחתן אכן חתם לפניהם והסכים לזה שזה ערך כסף דאורייתא וקיבל

חתן שאינו שות"מ אם פוטר מתחנן

חתן הנורש אשה או חתן בר מצוה שאינו שומר תורה ומצוות רח"ל, אינו פוטר מן התחנן.^א

זמן הנשואין

רק מי ששקוע בלימוד ואין לו נסיונות של יצה"ר והרהורים, יכול לאחר את נישואיו לאחר גיל עשרים, אבל אם אינו בגדר הנ"ל אסור לו להתאחר.^ב

תפלה על בנות

שמעתי ממרן הגר"ש בעדני (שליט"א), שבירך את החתן בברכת המזון שבשמחת שבע ברכות "הרחמן הוא יברך את החתן והכלה בבנים זכרים ובנות לעבודתו יתברך", ופירש דבריו מהטעם הנ"ל שהרי אינו מקיים מצות פריה ורביה מבלעדי הבת.^ג

אחד משמות החתן כשם חמיו

כשלחתן וחמיו שני שמות שאחד מהם זהה, אין לחוש בזה, על פי מה שכתב בכף

א. יוסף דעת ח"ב עמ' רה.

ב. נשמע מפ"ק תמוז תשע"ד. (הגיע זמן עמ' 70).

ג. קונטרס וילד בנים ובנות, נדפס בירחון נזר התורה (חלק כג עמ' קמב).

ד. במעגלי צדק, עמ' סח.

ה. דודאי אשר (ח"ג עמ' רנז).

עליו ענין זה, ולכן גם לענין הסכום שהוא פי שמונה מכסף מדינה גם כן קיבל עליו החתן, ילכו לביה"ד, אבל לעולם לענין עדות שקר אין כאן שהרי החתן חתם לאשר זה ובידיעתו ומ"מ אם יש ביניהם דין ודברים על הסכום קיבל עליו).¹

1. שם (עמ' רנח, רסז).

**תשובות מרנן ורבנן
גדולי הפוסקים שליט"א
בעניני אירוסין ונישואין**

רבי אביגדר הלוי נבנצל

רבה של עיר העתיקה

שאלות ותשובות בעניני נישואין ממרן הגר"א נבנצל שליט"א

נכתב על ידי הגר"א סקוצילס שליט"א ראש כולל להוראה ירושלים
מח"ס אהל יעקב שו"ת מציון תצא תורה

תהליך גיור יומיים אח"כ, האם הוא יכול להיות פנים חדשות בשבע ברכות?

תשובה: אחרי הגיור.

הבחינה באמצע שבע ברכות שלמלה אין לה טבעת שבחרה

שאלה: מעשה שהיה בשבע ברכות שהבחין הכלה שהיא קבלה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה בחנות, כי המוכרת הביאה לה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה וממילא החתן הביא לה בחופה את הטבעת שלא בחרה בה הכלה, האם צריכים לעשות קידושין שנית בשבת בפני עדים?

תשובה: היא הסכימה אם הטבעת שוה פרוטה.

למלא כוס עם יין לבן בחופה

שאלה: האם מסדר קידושין יכול למלאות לכתחילה הכוס עם יין לבן?

תשובה: כן.

ועוד דבר, האם מותר לא למלאות את הכוס עד גדותיה לכתחילה?

תשובה: כן, בתנאי שיש במה שישאר רביעית.

חדר יחוד שיש לפועלים מפתחות

שאלה: חדרי יחוד הנמצאים באולמות שמחות אם יש לפועלים מפתח לחדר האם זה עדיין יחוד טוב כיון שיש עדים לפני החדר יחוד?

תשובה: כן.

אם למנוע הכנסת חתן על גבי כתפיים של בחור אחר

שאלה: מה שנוהגים בחתונות להכניס את החתן על הכתפיים האם יש למנוע מזה? תשובה: לא.

נאבד כתובה ובעלה מחוסר הכרה

שאלה: מה לעשות במעשה שהיה שהבעל מחוסר הכרה רח"ל ואשתו חיי אתו בבית אבל נאבד להם הכתובה, וכמובן שאי אפשר לסדר כתובה כעת, האם מותר להם להמשיך לחיות כך בלי הכתובה?

תשובה: מותר עד שיבריא הבעל. אבל בדרך כלל יש לה העתק הכתובה במועצה הדתית.

גר שהתגייר אחרי שהיה נוכח בחתונה אם יכול להיות פנים חדשות

שאלה: בחתונה א' השתתף בו גוי שעבר

חתן וכלה לצום ביום החופה אחרי תענית

שאלה: חתן וכלה שיש להם חתונה יום אחרי תענית, האם פטורים מלצום כיון שקשה לצום יומיים?

תשובה: אם קשה להם. [הוסיף רבינו שליט"א בעל פה אם החתונה עד ז' ימים אחרי הצום לא צמים בחופה]

גדר ביטול זמן לצורך השתתפות בחתונה

שאלה: חבר שמתחתן בעיר אחרת, וכדי להשתתף בחתונה ולקיים מצות שמחת חתן וכלה, צריכים לבטל מזמן לימוד, ויש לעיין האם מותר לבטל תורה כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה?

תשובה: כן.

ועוד האם חייבים לנסוע לעיר אחרת במקרה שמותר לבטל תורה כדי לקיים את המצוה לשמח חתן, או כיון שהוא בעיר אחרת פטור מלנסוע?

תשובה: תלוי עד כמה קרוב לחתן.

בני ספרדים אם מקפידים שחתן צריך שמירה
שאלה: לגבי הדין של חתן צריך שומר בשבעת ימי המשתה, ידוע שהרמב"ם ושו"ע לא הביאו את הענין לקחת שומר ואיסור לצאת יחידי, לכן מה צריך להורות לספרדי אם מותר לו ללכת לבית הכנסת לבד בשבעת ימי המשתה?

תשובה: איני יודע.

שבע ברכות שחתן וכלה לא אכלו שם

שאלה: חתן וכלה שהגיעו לשבע ברכות מאוחר, כגון שבת שבע ברכות בסעודת שלישית אחרי השקיעה, ולא הספיקו לאכול, האם מותר לברך ז' ברכות?

תשובה: לא.

ומה הדין אם רק אחד מהם אכלו פת ולא שניהם האם מברכים ז' ברכות?

תשובה: לא.

גדר לכו גס בה עם חמותו

שאלה: בדיני יחוד, אם חמותו נחשבת בכלל "לכו גס בה" או לא?

תשובה: אסור.

ומה הדין לגבי גיסתו אם היא נחשבת כלכו גס בה לגבי דיני יחוד?

תשובה: אסור.

בעל תשובה לענין ז' נקיים ושבע ברכות

שאלה: בעלי תשובה שגרו ביחד שנים רבות, ובס"ד חזרו בתשובה ורוצים להתחתן על פי הלכה, האם היא צריכה לחשוש לדם חימוד?

תשובה: לא.

ומה הדין לגבי ז' נקיים אחרי בעילת מצוה שהרי היא בעולה, האם היא צריכה להמתין?

תשובה: לא.

וכן מה הדין לגבי שבע ברכות האם מותר להם לברך ז' ברכות לז' ימים כדי שההורים לא יתביישו [במקרה שהם מתביישים אם לא עושים כמו כל זוג]?

תשובה: לא.

כתובה של לוי או כהן ששכחו לכתוב את זה

שאלה: כתובה של חתן או גט שהמגרש הוא כהן או לוי, ושכחו לכתוב את כהן או לוי בתוך הכתובה, האם הכתובה או הגט כשרה בדיעבד?

מה טובו אהליך יעקב | רבי אביגדר הלוי נבנצל קפא

תשובה: כן.^א
להם שבע ברכות לז' ימים, או רק יום אחד, ואם יש בזה חשש ברכה לבטלה?
שבע ברכות לזוג שחזרו בתשובה אחרי שחיו ביחד
תשובה: ז' ימים, כיון שהוא במקום כבוד
שאלה: זוג שחיו ביחד רח"ל, ובס"ד הבריות.^ב
חזרו בתשובה וכעת התחתנו, האם עושים

שאלות ותשובות בעניני שידוכין ונישואין

בעריכת הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח

הצעירה לפני הבכירה בזמן הזה
שאלה: אם יש להקפיד בזמן הזה
דהצעירה לא תינשא לפני הבכירה.
תשובה: לא.
ובשו"ת הלכתא מאורייתא ח"א ס' י"ז
ובשו"ת מנחת אשר ח"ב ס' ע"ד, והארכנו
בזה בבית מתתיהו ח"ז.
בחור ישיבה לבת כהן
שאלה: בחור ישיבה אם יכול לינשא
לבת כהן.
תשובה: כן.
ובשו"ת תפארת יעקב ח"א בקונ' ויחי
יעקב עמ' פ"ז, בשם הג"ר יעקב מוצפי זצ"ל
דאף בחור ישיבה לא ישא כהנת. וכן בס'
בנין חיים ס"ח בשם בעל אור לציון זצ"ל
עיי"ש. ואולם בס' תולדות יעקב עמ' שכ"ב
בשם בעל הקהילות יעקב זיע"א. דאם הבחור
יודע ללמוד עמוד גמרא עם תוס' אין חשש
שישא כהנת עיי"ש, וכן השיב מרן הגר"ח
וכ"כ בשו"ת תפארת יעקב להג"ר יעקב
מוצפי זצ"ל עמ' קצ"ט שא"צ להמתין לאח
הגדול עיי"ש. ואולם בשו"ת חת"ס ליקוטים
ס"ה כתב דקשה לעבור על דבר מפורש
בתורה דאין ליתן הצעירה לפני הבכירה
עיי"ש. ובס' אגרות סופרים ס' כ"ט, ובשו"ת
ציץ אליעזר חכ"ב ס' נ"ב ובשו"ת שואלין
ודורשין ח"ט ס' צ"ה ובספרו האיש מקדש
ובשו"ת דודאי אשר ח"ה אהע"ז ס' ט"ז,
ובשו"ת עמודי משפט ח"א אהע"ז ס"ו
ובארוכה בס' הצעירה לפני הבכירה ס"י.

א. רמ"א אבן העזר (סימן קכ"ט סעיף ז') הביא דעות אם לא כתב כהן או לוי בגט אם נפסל בכך, וכתב שבמקום
הדחק סומכים להקל, אבל לכתחילה יש לכותבו, ובט"ז שם (ס"ק ט') מיקל שאין לפוסלו, וכן בפתחי תשובה
(ס"ק ט"ז). וכן העלה בשו"ת אגרות משה חלק ג' אבן העזר (סימן כ"ו) כתב דאינו מעכב בין בגט בין בכתובה.
ולכן מורין תמיד שלכתחילה צריך לכתוב שם של החתן או המגרש ולהוסיף הלוי או הכהן, ובכתובה או גט
ששכחו עד לחתום שמו לוי וכהן אינו מעכב בדיעבד. ואפילו בשמות של החתן או המגרש בכתובה וגט אינו
מעכב בדיעבד.

ב. וכן שמעתי ממרן שליט"א כמה פעמים להורות כן, ולא חוששים לברכה לבטלה במקום כבוד הבריות, וכן
העלה כמה פוסקי זמנינו, שו"ת תשובות והנהגות חלק א'.

שני שבת חלק ג' עמ' רע"א), ר' חיים קניבסקי זצ"ל (הליכות חיים חלק ב' אות שכ"ט), אבל האגרות משה (לב איטה) סבר שאין צריך מיד אחרי החופה, וכן סבר הגר"א קוטלר זצ"ל (קול התורה חוברת ס' עמ' קס"ב, הליכות חיים חלק ב' הע' רפ"ח), ועיין ישמח לב (סי' רמ"ה).

אנוס מלשמח החתן בחתונה מעורבת אם עובר בה' קולות

שאלה: הוזמן לחתונה מעורבת ואין יכול לרקוד ולשמח החתן, אם עובר בה' קולות כשנהנה מהסעודה.

תשובה: לא.

ובס' שפתי יצחק ברכות ס"ו הביא ממרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דלא יאכל שם עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ז. ובשו"ת תשובות ישראל ח"ז סימן ר"ח.

קטן שנהנה בחתונה ולא שימח אם עובר בה' קולות

שאלה: קטן שנהנה בסעודת נישואין ולא שימח אם עובר בה' קולות.

תשובה: לא.

ובס' תורת חיים עמ' צ"ח, השיב מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, דגם קטן שאכל בחתונה ולא שימח עובר בה' קולות, עיי"ש. ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ז ס' אות י"ח. ובשו"ת תשובות ישראל ח"ז סימן ר"ח.

חתן בשבע ברכות באמירת תיקון חצות

שאלה: חתן בשבע ברכות אם אומר תיקון חצות.

תשובה: איני יודע.

ועמ"ש"כ בזה בס' נופת צופים חו"ק עמ' רל"ו ובס' נטעי גבריאל נישואין פ"ח ס"כ

קניבסקי זצ"ל בס' שמחה לאיש סי' אות קי"ח בבחור ישיבה שהציעו לו כהנת, דאם יושב ולומד, ובדעתו להמשיך ללמוד, אין חשש, עיי"ש, ובס' בת כהן לישראל ס"ב ס"א.

עדים בראיית כיסוי ההינומא

שאלה: אם יש להקפיד שהעדים יראו פני הכלה בכיסוי ההינומא, או שאין צריך לראות.

תשובה: אין צריך.

ובספר גם אני אודך מתשובתי חלק ב' סימן כ' אות ד', הבאנו בהנהגות מו"ר הגרב"ד פוברסקי, שאומר לעדים ללכת עם החתן לראות פני הכלה בכיסוי ההינומא, ויעויין שם מה שציינתי בזה מראי מקומות רבים בזה, עיי"ש. וכן בספר מצודתו פרוסה מירושלים [היוצא לאור על ידי הגר"ג רבינוביץ והגר"מ ציון] עמוד רס"ו, בהנהגות מו"ר בעל המשנת יוסף זצוק"ל, מה שהוספתי שם על זה מראי מקומות רבים.

כסוי ראשה של כלה

שאלה: מתי הכלה צריכה לכסות ראשה, אחר החופה או אחר הביאה?

תשובה: אחר החופה.

וכן סבר רשז"א (ועליהו לא יכול חלק א' עמ' שי"ח, קובץ מבקשי תורה חוברת כ"ו עמ' שצ"ב אות מ"ח), אמת ליעקב (אה"ע סי' נ"ה הע' כ"ה), ר' אלישיב זצ"ל (קובץ מבקשי תורה חוברת מ' עמ' כ"ו), נטעי גבריאל (הלכות נישואין פרק ל"ז סעי' ט'), ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה סי' ל"ז סעי' י"ג), תשובות והנהגות (חלק ד' סי' רפ"ז אות כ"א, וסי' רצ"ד), ר' נסים קרליץ זצ"ל (חוט

ובס' מורא מקדש פ"ג ס' ל"ו ובקובץ רב ברכות ח"ד עמ' 72, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ו ס' י"א אות ג' עי"ש.

פנים חדשות הלכו קודם ברכת המזון

שאלה: בענין שבע ברכות, אם הפנים חדשות היה שם בשעת הסעודה אבל הלכו קודם ברכת המזון האם עדיין יכול לומר השבע ברכות?

תשובה: נכנסים בזה למחלוקת, לכן כדאי להשיג לפחות איש אחד שישאר.

עיין רשב"א (כתובות דף ח' ע"א ד"ה כאן בשם תוס') שמשמע שאינו צריך, וכן פסק אגרות משה (בספר אהלי ישרון חלק א' עמ' 104 אות 4), רשז"א (בספר ברכת חתנים

עמ' ר"א בהערה כ'), ר' אלישיב (ישמח לב חלק א' עמ' רמ"ה), אבל עיין ריטב"א (כתובות דף ז' ע"ב ד"ה מאן) שמשמע שצריך להיות שם, וכן עיין רא"ה (שם), ר"ן (שם, וכן מביא הב"ח באהע"ז ס' ס"ב סוף ס"ק ו'), רמב"ם (ברכות פרק ב' הלכה י'), וכן פסק האלף לך שלמה (אהע"ז ס' ק"ז, וכן בשנות חיים ס' ק"ה), פעולת צדיק (חלק ב' ס' פ"א), ערוך השולחן (אהע"ז ס' ס"ב אות כ"ז), באר משה (חלק ג' ס' ל"ב אות ט'), שערים מצויינים בהלכה (ס' קמ"ט ס"ק ו'), שובע שמחות (מר' שריה דבליצקי פרק א' אות י"ב), שבט הלוי (מבית הלוי חלק ט' עמ' מ"ג), ועיין ברכת חתנים (עמ' ר' אות ה'), ר' חיים קניבסקי (ישמח לב חלק א' עמ' שפ"ד אות קל"ד)

רבי ברוך דב פוברסקי

ראש ישיבת פוניבז'

הנהגות מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א כסידור חופה וקידושין

נכתב ונערך ע"י תלמידו הגאון רבי מתתיהו גבאי מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח.

א. חתימת כתובה לפני החופה

חתימת הכתובה נוהג לעשות לפני החופה ולא מתחת לחופה.

[ומהני לחתום קודם החופה כתבו בשו"ת שאילת שלום מה"ת ס' ע' ובשו"ת כוכב מיעקב ח"א ס' קצ"ו ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ו הביא דעת בעל המנחת שלמה לחתום תחת החופה ולא קודם. ובס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א שחתם קודם החופה. וכן נהג מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל כמובא בקובץ מבקשי תורה וכן הגר"ד סולוביצקי זצ"ל כמובא במבקשי תורה. וכן נוהג הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף. וע"ע בס' אפריון חתנים ח"ב ס"ח, וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי שחתמת הכתובה יש לעשות קודם החופה].

ב. אין כותב שם משפחה בכתובה

אינו נוהג לכתוב שם משפחה של החתן והכלה בכתובה.

[ובשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א ס' קע"ח שעדיף לכתוב שם משפחה. אכן בס' ישמח לב נישואין ח"ג עמ' ש' הביא שבנו הגר"ד פיינשטיין לא נהג לכתוב משפחה ובעמ' שי"ז שם שהגר"ש קוטלר לא כתב שם משפחה. וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תר"נ ובס' שלמי שמחה עמ' קע"ד שכתב משפחה בסוגריים. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי, ע"פ דין

א"צ לכתוב שם משפחה, ובס' אפריון שלמה להגר"א"ב פינקל זצ"ל סק"ג, הביא שהגר"י אברמסקי זצ"ל כתב משפחה, ועי' בס' אהל יעקב חו"ק פ"ב ס"א שהמנחת יצחק לא כתב משפחה, ועיין בקובץ שבט הכהונה [בעריכת הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] גליון ה' ו' עמוד נ"ד, מו"מ בזה בין הגר"ש אלישיב זצ"ל להגר"ר לוי רבינוביץ זצ"ל ע"ש.

ג. עדים לכתובה קידושין ויחוד

לכתחילה כדאי שיהיו אותם עדים לכתובה קידושין וליחוד.

[וכמבואר בשו"ת הרשב"ץ ח"ב ס"ז שיהיו אותן עדים. אכן בשו"ת מהר"ם מינץ ס' ק"ט ליתן לעדים אחרים ע"ש. ובקובץ מבקשי תורה כרך כ"ז שבעל אבי עזרי נהג אותם עדים. ובס' נטעי גבריאל נישואין פל"א הביא שהדברי יציב נהג ליתן לאחרים, ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ג.

וע"ע בתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"ה, ובס' ישמח לב ח"א עמ' ש"ע כתב ע"ז הגר"ח קנייבסקי כרצונך. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי אם צריך אותם עדים לכתובה קידושין ויחוד, כמדומה שכן נוהגין. ובס' דבק טוב פ"ב ס"ו הביא מהגר"מ שטרנבוך,

שא"צ אותם עדים ואם רוצה רשאי עי"ש, ובס' שלחן הלוי פכ"ז שאלה ט"ו].

אהע"ז ס' מ"ד ס' ל"א, ומש"כ בתשו' והנהגות ח"ב ס' רפ"ז אות ח'.

ד. עדים יראו כיסוי פניה של הכלה

נוהג לומר לעדים שילכו עם החתן לכסות פניה של הכלה.

ז. לכוון לשם קידושין משום מצוות צריכות כוונה
אומר לחתן קודם הקידושין לכוון לשם מצות קידושין משום מצוות צריכות כוונה.

[וכמב' ברמ"א אהע"ז ס' נ"ה ס"א, בשם י"א דבהינומא מקיים מצות נישואין, ובס' ישמח לב ח"ג עמ' שי"ז שהגר"א קוטלר לא הקפיד בזה. ועמ"כ בתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ו', וכתב לי הגר"ח קנייבסקי אם העדים צריכים לילך עם החתן לכסות פני הכלה, כמדומה שכן נוהגים].

[א"ה, וכן נהג בעל המנחת חינוך כמובא בס' דרך המלך ריש הל' אישות בסידור קידושין לומר לחתן לכוון לשם מצוה. ויש לדון עפ"מ"כ הקובץ שיעורים כתובות אות רמ"ט שבמצוה שעיקרה התצאה א"צ כוונה. וכן הביא מרבינו שליט"א שאומר לחתן לכוון, בקובץ היכלא ח"ה עמ' תכ"ו עי"ש. וכן נקט בס' דרך פיקודיך מ"ע א' ועי' בשו"ת דברי יציב אהע"ז ס' נ"ו].

ה. להוריד מהחתן דברים מכיסו

אומר לחתן להוריד מעצמו כל דברי ערך ולהוציא דברים מכיסו וכן שעון ולרוקן הכיס.

ח. עדים יראו פני הכלה
מקפיד שהעדים לכתחילה יראו פני הכלה שכך נהג הגרי"ז זצ"ל, אולם אין זה לעיכובא.

ובס' ישמח לב נישואין ח"ג הביא מרבינו שליט"א שאינו נוהג בזה ואינו נכון. ועמ"כ בס' תשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ו או"ד שתליא במנהגים. ובס' ישמח לב ח"א עמ' שס"ז השיב ע"ז הגר"ח קנייבסקי הנזהר תע"ב. ועי' בחת"ס כתובות י"ז ע"ב ובס' שלחן העזר ס"ז ס"ד סק"ב ובקובץ זכור לאברהם נישואין עמ' רצ"ה.

[א"ה, ובשו"ת מבי"ט ח"א ס' רכ"ו נקט שמעיקר הדין צריך לראות פניה, וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם תאומים ח"ב ס' כ"ז, ובשו"ת זכרון יהודה לבן הרא"ש סו"ס צ"א ובשו"ת שארית יעקב אהע"ז ס' י"ח. אולם באבני מילואים ס' ל"א סק"ד א"צ שיראו כל שראו גוף. וכ"כ בשו"ת בית שלמה אהע"ז ס"ט ובשו"ת עין יצחק אהע"ז ח"א ס' ס"ב ובשו"ת מהרש"ם ח"ג ס' רע"ט, וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס' ק"מ ובשו"ת נפש חיה ס' כ' ובס' קהלת יעקב ס' ל"א. ובערוך השולחן שם ס"ט ובישועת יעקב ס' מ"ב סק"ו ובארוכה באוצר הפוסקים ס' מ"ב סק"ל"ב אות כ"ב. ולמעשה בתשו' והנהגות ח"א ס' תשנ"ז וח"ד ס' רפ"ז אות י"ג הביא שהגרי"ז הקפיד לראות פני הכלה. ומאידך

ז. אומר לחתן לומר לעדים אתם עדי

אומר לחתן לומר לעדים אתם עדי לפני שהולכים לכסות פני הכלה.

[א"ה, וה"ה ליחדם קודם חדר יחוד וכל דבר שעושים לשם נישואין, כיון שהוא במעמד קרובים פסולים לעדות. ועי' בריטב"א קידושין מ"ג, ובערוך השולחן

יא. חתן יכוון לצאת בורא פרי הגפן וברכת אירוסין

אומר לחתן לצאת בברכת בורא פרי הגפן, ולכוון בברכת אירוסין ולענות אמן.

[ובכתבואות שור ס"א ס"ק נ"ט כתב שא"צ להוציא החתן בברכת אירוסין שהברכה לקהל, אכן בשו"ת שארית יעקב אהע"ז ס' י"ח, שהחתן צריך לצאת. וכן הביא בס' הדרת קודש נישואין ס' ט"ו שהגרי"ז זצ"ל אומר לחתן לצאת גם בברכת אירוסין, וכ"כ בבן איש חי פר' שופטים ס"ב ובס' פסקי תשובה ס' רפ"ד בשם האמרי אמת. ועמש"כ בשו"ת דעת מרדכי ח"ב ס' ס', ובהגהת הר צבי על הטור אהע"ז ס' ס"ב ר"ל שאם הברכה לקהל ולא לחתן ה"ה ברכת בורא פרי הגפן א"צ להוציא. אכן בס' שלחן העוז ס' ל"ד ס"ב שצריכים לצאת כיון שטועמים].

יב. כלה בעניית אמן בברכת אירוסין

הכלה לא תענה אמן אחר ברכת אירוסין שמא הוי הפסק.

[כן הביא מרבינו שליט"א בס' בית חתנים ס' כ"ח שראה כן. ואישר לי רבינו שליט"א שמועה זו. לסוברים שברכת אירוסין מברכת המצוות, האשה אין חייבת והוי הפסק. וכן הביא בס' רץ כצבי ס' ט"ו שחשש כן הגר"ש קוטלר זצ"ל, וכן בס' שלמי שמחה עמ' קפ"ג בשם בעל המנחת שלמה, וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי שלכתחילה לא תענה, ובדיעבד ל"ה הפסק שהוי מענינא, ועמש"כ בזה בס' בתים לבדים בשו"ת גלי הים שורש כ"ה ומש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"ט אות ג'.

בס' הליכות חנוך עמ' קע"ח מעיד בעל חשב האפוד שראה לבן הגרי"ז הגרי"ד זצ"ל שלא הקפיד בזה וצ"ע, ובס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"ד שהקהילות יעקב ס"ל שא"צ לראות פני כלה. וכן ס"ל להחזו"א כמו שהעיד הגר"ח ק"ב בס' הוראות והנהגות החזו"א עמ' צ"ו וכן א"ל הגר"י ליברמן בעל משנת יוסף שא"צ לראות כיון שראו גוף, וכן בס' רשומי אהרן ח"א עמ' ע"ו בשם האגרות משה שא"צ. ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תש"ח].

ט. לקדש בין אדום

לכתחילה מקדש על יין אדום כמבואר בב"ב צ"ז ע"ב אולם אם הביאו יין לבן אין מחזר אחר אדום.

[א"ה, ובריקאנטי עה"ת פר' בראשית שיש לקדש בין אדום וכ"כ בס' נטעי גבריאל נישואין פכ"ב ס"ה, וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי שלכתחילה יש ליקח יין אדום. ועמש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ה ס' תצ"ט].

י. ידיעת הכלה בשיווי הטבעת

מקפיד לומר לעדים שהכלה תשמע ממה עשויה הטבעת כגון מזהב לבן וכדו', וכן שזה שוה פרוטה.

[וכמובא ברמ"א אהע"ז ס' ל"א ס"ב שיש להקפיד שתשמע הכלה עי"ש ובשו"ת מהרש"ג ח"ב ס' רמ"ו ובשו"ת פרי אליהו ס' ע"ה, וכן מובא מרבינו שליט"א שמקפיד בזה בקובץ היכלא ח"ה עמ' תכ"ז. ודלא כמו שהביא מרבינו בס' ישמח לב נישואין ח"ג. ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ט ס' ר"פ].

יג. כלה תכוון בברכת הגפן

אומר לכלה לכוון בברכת בורא פרי הגפן, אבל רק על כוס זה.

[ובתש"ו והנהגות ח"ד ס' רפ"ז, די"א שגם על ברכת אירוסין תכוון האשה. אכן בס' הדרת קודש נישואין ס' ט"ו, בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל בשם הגר"ז זצ"ל שלכלה אמר רק לצאת בהגפן ולא באירוסין. וכתב לי הגר"ח א"א צריכה האשה לכוון בברכת אירוסין, אולי].

יד. אמירת את מקודשת קודם מסירת הטבעת בשלימות

מקפיד שיגמור החתן את כל נוסח הרי את מקודשת לפני שמוסר הטבעת. ומבקש מהחתן שיאמר בשקט הנוסח לפני זה שלא יטעה, כיון שקרו כאלו דברים בעבר שטעו.

כן מובא הנהגת רבינו שליט"א במאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז.

טו. מתקן טעות בקריאת כתובה

מתקן את קורא הכתובה אם עשה טעות בקריאה.

כן מובא הנהגת רבינו שליט"א בס' ישמח לב נישואין ח"ג, אולם במאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז בשם רבינו דאין שום קפידא לתקן טעות בקריאה, שלא איכפ"ל שלא יקרא, רק אם אומר טעות מעמידו על האמת.

טז. הברכות ברמקול

מקפיד שלא יאמרו הברכות ברמקול.

וכ"כ להקפיד בתש"ו והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות י"ד, אכן באורחות רבינו ח"ה עמ' י"ט שהקהילות יעקב לא הקפיד בזה, וכן מתיר בשו"ת שבט הלוי ח"י ס' רמ"ז, וע"ע מש"כ בשו"ת אגרות משה ח"ב או"ח ס' ק"ח

ובשו"ת מנחת שלמה מה"ק ס"ט ובס' שלמי שמחה ס' ל' ובתש"ו והנהגות ח"א ס' תשמ"ג וכן א"ל בעל המשנת יוסף שאין מקפיד בזה. ובס' ישמח לב ח"א עמ' שע"ב השיב ע"ז הגר"ח קנייבסקי שהסתפקו בזה ומנהג להקל. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי לכאור' אין קפידא ברמקול, אולם בס' אגן הסהר עמ' 263 מובא שהגר"א גניחובסקי זצ"ל הקפיד בזה. ועי' בס' פשט ועיון ברכות נ'. ומה שצינתי בס' מועדי הגר"ח ח"א תש"ו תרצ"ז.

יז. שתיית יין מכוס אחר או מהנשפך

נוהג לשתות קצת מהיין שנשפך, או מכוס קטן בצד.

והפני יהושע קו"א לכתובות אות כ"א, איך מברך והחתן שותה עי"ש, ובשו"ת מאזנים למשפט ח"א ס' י"ב הביא שכך נהג הגר"ח מבריסק לשתות מיין שנשפך ועמש"כ בזה בשו"ת אפיקי ים ח"ב ס"ד ובתש"ו והנהגות ח"א ס' תש"נ ובשו"ת מהרש"ם ח"ה ס"ח ובס' תורת חיים ס' קס"ז ס"ק ל"ב, וכן נהג הגר"ח זוננפלד זצ"ל לשתות מיין שנשפך כמובא בס' הדרת קודש נישואין ס"ה וכן הקהילות יעקב כמובא בס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א, וע"ע בס' נטעי גבריאל נישואין פכ"ב ס"ז, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי שיש לשתות מכוס קטן בצד. [ועי' תמיד כ"ז]. ועי' בשו"ת מציון תצא תורה תש"ו תש"ב.

יז. שואל לחתן אם טבעת שלו

שואל לחתן קודם הקידושין אם הטבעת שלו.

וכמש"כ הבית שמואל ס' כ"ח ס"ק מ"ט, שהמסדר קידושין צריך לשאול לחתן עי"ש ובחתם סופר גיטין..

יח. מסירת הכתובה מחתן לכלה ביד

מקפיד שהעדים יראו מסירת הכתובה בידיהם. ושהחתן ימסור לכלה הכתובה ביד.

כן מובא מרבינו שליט"א בס' ישמח לב נישואין ח"ג, וכן במאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז. ושהעדים יראו מסירת הכתובה כן מבו' בשו"ת התשב"ץ ח"ג ס' ש"א, ובתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"נ הביא שכן הקפיד הגרי"ז. ובס' נטעי גבריאל נישואין פל"ב ס"ה שכן הקפידו הגרא"ז מלצר והגרא"א קוטלר. אכן בס' ישמח לב ח"א עמ' שס"ט בשם הגר"ח"ק לא שמענו קפידא. ושם ח"א עמ' ש"ד בשם בעל רבבות אפרים שראה שמקפיד כן הגרא"ז מלצר, ובעמ' שי"ח שם שכן הקפיד הגרא"א קוטלר. וע"ע בס' שלמי שמחה פמ"א ובתשו' והנהגות ח"ד ס' רפ"ז אות ט"ז, וכתב לי הגר"ח"ק כמדומה שכן נוהגין ועי' בס' אהל יעקב חו"ק עמ' ק"כ.

יט. אין מצריך שני כוסות לאירוסין ונישואין

אינו מצריך כוס אחר לשבע ברכות אלא אותו כוס שעליו ברכו לאירוסין הוי לנישואין.

כן מובא מרבינו שליט"א בס' ישמח לב נישואין ח"ג

כ. שכירות מקום החופה וחדר יחוד

אינו נוהג לומר לחתן לשכור מקום החופה, אבל אומר לו לשכור את מקום היחוד.

ומקום החופה א"צ לשכור מובא בשם החזו"א במעשה איש ח"ב עמ' קע"ב. וכתב לי הגר"ח"ק אם צריך לשכור מקום החופה, מנהג יפה.

וחדר יחוד יש לשכור כן מנהג בריסק

כמובא בס' נטעי גבריאל נישואין פל"ז ס"ג וכן הקפיד הגר"ד יונגרייז, אולם בס' דבר הלכה ה' יחוד הביא מהק"י שא"צ לשכור מקום היחוד וע"ע מש"כ בזה בס' אורחות רבינו ח"ה עמ' י"א כ"א, ובתשו' והנהגות ח"ב ס' תרנ"ה ח"ד ס' רפ"ז ח"ה ס' של"ג ובשו"ת ישיב יצחק ח"ד ס' ל' דעת הדברי יציב, וע"ע בס' אפריון שלמה פ"ג ובס' ישמח לב ח"א עמ' שס"ז בשם הגר"ח"ק דניח"ל שישכור.

כא. חדר יחוד נעול

חדר יחוד צריך להיות נעול ושהעדים יראו שאכן הפתח נעול.

ועמ"ש"כ בשו"ת הרידב"ז ח"א ס' קכ"א. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד ס' כ"ט ובאוצר הפוסקים ס' נ"ה ס"ק כ' אות ה'.

כב. זמן עדות על היחוד רגע

הזמן שעדי יחוד צריכים להיות בכדי להעיד על היחוד הוא הזמן של נעילת המפתח.

והיינו רגע, וכן הביא בספרו בד קודש קידושין ס"ז שא"ל כן הגרי"ד בן הגרי"ז, ושכן נהג, אולם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד ס' צ"ה הביא בשם הגרי"ז שצריך לישאר זמן מרובה, וזה שמועות סותרות בדעת הגרי"ז, וכן הקשה הגרא"י קוק ר"י מאור התלמוד בסתירה שבין המנחת יצחק להבד קודש ועי' בשו"ת מציון תצא תורה שאלה תרצ"ח.

כג. שני פתחים בחדר יחוד

אינו מקפיד שיש שני פתחים לחדר יחוד שיהיו עדים בכל פתח. אבל צריך שפתח שני יהא סגור ולוודא שהוא סגור.

וכן מובא מרבינו שליט"א בס' ישמח לב נישואין ח"ג ובמאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז. כן הביא מרבינו שליט"א במאסף היכלא ח"ה עמ' תכ"ז.

כד. בחור לעדות קידושין ויחוד

לוקח בחור לעדות קידושין אף שעבר גיל עשרים.

ובס' דרך פיקודיך מ"ע א' חידש שרווק שעבר כ' שנה פסול לעדות שלא נשא אשה. אולם בשו"ת שערי דעה ס' קל"ז פשיט"ל שכשר לעדות. וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי, ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"א ס' קפ"ז.

כה. קנין כתובה בסודר העדים

קנין הכתובה יהא בסודר של העדים ולא שאחר יתן להם.

כו. שבועה בשעת קריאת הכתובה

לא ניחא ליה בשבועה שיש העושין בקריאת הכתובה ובעבר היה מקפיד בזה, אולם אין נמנע לסדר קידושין משום השבועה.

ובשו"ת קול אליהו ח"א אהע"ז ס"א הביא בשם בעל המנחת שלמה שראש הישיבה יסדר הקידושין, וקריאת הכתובה יתן לרב הנוהג בזה. וראה בארוכה בס' משפט הכתובה ח"ח עמ' רנ"ה שהאריך בזה, ובדעת בעל אבי עזרי ועוד.

רבי יצחק זילברשטיין

מרא דאתרא דרמת אלחנן, וחבר מועצת גדולי התורה

החזרת עמרה ליושנה – בענין אמירת דברי תורה בחתונות

תשובת מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א להגרמ"י קראוס שליט"א

והנני לעורר על דבר שחשבתי עליו פעמים רבות, שבשנים האחרונות בארץ ישראל נמנעים לגמרי מלהשמיע דרשות בחתונות [לעומת שמחות אחרות כאירוסין ושבע ברכות וסעודות ברית ופדיון הבן שיש דרשות], וזכורני בחו"ל היו בחתונות ריבוי דרשות, אולי יותר מהראוי באמת, ועפ"י המסופר, בזמנים קדומים הי' החתן משמיע דברי תורה באריכות [והי' מקומות שהפסיקוהו באמצע כידוע].

ואמנם על מה שאחז"ל "אגרא דבי הילולא מילי" פירש"י דברים שמשמחים את החתן, והכוונה בעיקר מה שאחז"ל "כיצד מרקדים לפני הכלה", והדרשות הארוכות לא תמיד משמחים את החתן, אבל לא מחמת זה [מחמת אגרא וכו'] באתי לעורר, אלא על מה שאמרו חז"ל "שלושה שאכלו על שלחן אחד ואין ביניהם דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים", וידוע שחז"ל לא דיברו במליצות אלא דברים כהויתם, ואיזה ברכה והצלחה יכולות לצאת מחתונה שבמקום לאכול משולחנו של מקום אוכלים זבחי מתים ר"ל.

ואם יאמר מי שרוצה ללמד זכות, שבחתונה של בני תורה בודאי האברכים והבחורים שנמצאים בזמן האוכל, מדברים ביניהם בלימוד, ודי בזה, הלואי שיהיה כך,

למע"כ הנאון, מובה הרבים בתורה ויראה הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, רבה של רמת אלחנן וראש כולל בית דוד חולון

שלו' וברכה בכבוד והוקרה כעה"ר

לאחרונה הביאו עלינו משמים מגיפה של נגיף הקורונה, ואנו מאמינים באמונה שלימה שזה בגלל עונותינו, וכל פרט ופרט ממה שסבלנו, וכל אחד ואחד עד כמה שנפגע על ידה, הכל בהשגחת ה' יתברך בכוונה מיוחדת ובדקדוק אמיתי, אף שאין אתנו יודע את חשבונות השמים כלל, ואין לנו לקבוע מה הגורמים ומה עלינו לתקן, וכמו ששמעתי מפיו של מרן הגרא"מ שך ז"ל, שבזמנינו אין מי שיכול להצביע על סיבות מסויימות שגרמו לצרה ואסון, ולכן צריך להתחזק באופן כללי, וכל אחד במה שצריך אצלו חיזוק, אף על פי כן כאשר אנו יודעים בענינים שבהם הי' סבל גדול בעקבות המצב דברים הטעונים תיקון, בודאי זה מהדברים הראשונים שמוטלים עלינו, וגם יש אז שעת הכושר לטפל בהם כאשר בע"ה יורוה.

והנה אחד הדברים שפגעו ברבים, הוא מניעת עריכת חתונות בצורה ראויה ומקובלת, ובפרט צערם של החתן והכלה בודאי גדול מאוד, וכן בני משפחותיהם,

אגדה או ספרי מוסר, ואינו יוצא במה שמברך ברכת המזון, ועכ"פ יאמר איזה מזמור, וטוב לומר אחר ברכת המוציא, מזמור ה' רועי לא אחסר, דהוא דברי תורה ותפלה על מזונותיו.

ובערוך השולחן (שם ס"א) כתב, ואצלינו יוצאים במה שאומרים על נהרות בבל קודם ברכת המזון, ובשבת ויו"ט ור"ח אומרים שיר המעלות בשוב וגו', אמנם מי שיכול לקיים ללמוד דברי תורה ממש מה טוב.

ובכן איש חי (ש"ר שלח ס"ז) כתב, שהמנהג אצלם לומר קודם נטילת מים אחרונים, את ההלכה "מים אחרונים חובה", וכך היה נוהג אביו, ולפעמים היה סומך על הלכה זו במקום דברי תורה שאומרים על השולחן קודם ברכת המזון כשאין שהות לומר דברי תורה, כי זו הלכה מתורה שבע"פ, ודבר בעתו מה טוב.

ולכן בדיעבד כאשר אוכל בחתונה, ורוצה להנצל שלא יהיה זבחי מתים, די במזמור אחד, או אפילו בהלכה אחת, וכבר אינו זבחי מתים, ובדיעבד אפשר לצאת בזה ידי חובה, על ידי ברכת המזון, ואף שהקשו הפוסקים שאם כן אטו ברשיעי עסקינן, יש לציין שגם רש"י (אבות שם) כתב כן, "ורגילין בני אדם לפטור עצמן בברכת המזון".

ותירץ בסידור צלותא דאברהם (עמוד תעב) שאז בזמניהם היו רגילים שהיו מסירים את השולחן קודם ברכת המזון, וצריך לומר דברי תורה דווקא על השולחן שאכלו עליו, ולכן לא היו יכולים לצאת ידי חובה בברכת המזון שבירכו, כיון שהשולחן כבר לא היה לפניהם, אבל בזמננו שהשולחן נשאר, יוצאים ידי חובה בברכת המזון.

וזה היה באמת טוב יותר מדרשות שרק חלק מהציבור מקשיב, אבל לצערי לא נראים הדברים כך.

ואם יאמרו האומרים שהריקודים בהם משמיעים פסוקים ומאמרי חז"ל, הם הדברי תורה, ערבך ערבא צריך, וגם הריקודים הרבה פעמים רחוקים מלהיות באופן שמתאים לבני תורה, ועל כל פנים לא על דברי תורה כאלה כיוונו חז"ל.

ואמנם ראוי שלא יהי' הרבה דרשות שמכבדות על החתן וכלה ועל הציבור, ויהי' דברים ערבים ונעימים שמתאימים לזמן ולמקום, וזכורני כאשר הגה"צ ר' יעקב גלינסקי ז"ל הי' מדבר בחתונות הי' בזה גם דברי תורה וגם שמחת חתן וכלה, וחבל על דאבדין, אבל עכ"פ יהי' קצת דברי תורה.

והיות ומע"כ כת"ר שליט"א זכה שדבריו נשמעים, וזכה לזכות את הרבים בכמה ענינים שהזמן גרמן, אולי יש בידו לעורר גם בענין זה, ויהי' זכות הרבים תלוי בו.

בברכת התורה

מרדכי יהודה קראוס

תשובת מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א:

דבריכם נפלאים ומוצדקים, ובמה שכתב שיש לחוש באכילה זו, משום שאמרו במסכת אבות (פ"ג מ"ג) שכל שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים. אמנם ברע"ב כתב, שיוצא בזה בדיעבד במה שמברך ברכת המזון, וכבר הקשו עליו בתו"ט ובשל"ה אטו ברשיעי עסקינן שאין מברכים ברכת המזון.

ולכן כתבו שאין לסמוך על זה אלא צריך לומר ממש דברי תורה, וכתב במשנה ברורה (סימן קע סק"א) דילמוד משנה או הלכה או

עולם, והוא שסיים באומרו קול אומרים הודו את ה', שקולות השמחה יהיו בשבח המקום.

וכן אמר מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (הערות שם) "אגרא דבי הלולי מילי". בפרק האשה שנתארמלה (כתובות דף יז ע"א) אמרינן "כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים "כלה נאה וחסודה". ויש לתמוה, שהרי שאלו כיצד מרקדין והשיבו כיצד מדברים, ומה השיבו בכך על שאלתם.

ועל פי המבואר כאן, שעיקר שמחת חתן וכלה ע"י דיבור הוא, אם כן הריקוד הוא טפל לענין. לכך השיבו שעיקר מצוה זו אינה ע"י ריקוד אלא ע"י דיבור, והמשיך לבאר כיצד ידבר.

עוד מצינו בספר תולדות אדם על הגאון ר' זלמן מוואלוז'ין זצ"ל וז"ל: "והצדיק ר' זלמן ישב בראש הקרואים. פתח פיהו וכו' עוד ישמע וגו', ודרשו חז"ל כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות וכו', היה מונה וסופר כל מדרשי רבותינו הקדמונים על מקרא זה, והכל בקול צלול נעים וערב מאד לאוזן שומעת, עד שהיו מעירים ומעוררים אהבת ה' וחפץ מצותיו בנפש השומע. אחז ביד החתן ודבר עמו דברי תורה, אשר זורו במזור האמת והאמונה, וחובשו בתחבושת השכל הזך ורוכבו בדברי צחות ומליצות ערבות, עד שצהלו פני החתן מרוב שמחה וגיל וכו', עד שפחד ורחב לבב כל הקרואים ועיניהם החלו יורדות מים מרוב גיל ושמחה".

ושמעתי שהגאון רבי יהושע מקוטנא זצ"ל הגיע פעם לחתונה, ושאל את החתן כמה שנים קיבלת 'קעסט' [שהיה מקובל

וכל זה בענין המשנה באבות, אבל מה נעשה עם מה שכתב בשו"ת באר שבע (סימן נ) וז"ל: הא דאמרינן כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו כו', איכא למידק שמחה זו מה היא..., ונ"ל דשמחה זו היא לשמח החתן בדברים, ומצאתי לי און בגמרא ערוכה בפ"ק דברכות (דף ו ע"ב) אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי, ופרש"י מילי לשמח החתן בדברים, ונ"ל שדברים אלו הם על דרך כיצד מרקדין לפני הכלה אומרים כלה נאה וחסודה, עכ"ל.

וכעין זה כתב בחידושי רע"א על דברי הגמרא בברכות (דף ו ע"ב) כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, וז"ל: "טוב לאיש שיחזיק בה, והמג"א בחשבו בסימן קנ"ו הרבה ענינים שצריך אדם לדקדק, גם בענין זה לשמח חתן וכלה קחשיב, וצריכים לדקדק בזה כל אחד כפי דרגתו, לבן תורה לשמחו בדברי תורה, כי הוא עיקר שמחה, ולאיש פשוט בשיחה בדברי אגדה, וליותר פשוט בשיחה נאה ומילתא דבדיחותא במילי דעלמא, וצריך דקדוק גדול בזה שלא יהא שום נגיעה ח"ו בהוללות, ולהיות ערום בעניינים אלה, ושיהא על פי דרכי המוסר ללמוד מה משיחות חולין שמדבר להחתן, בנוגע להנהגה בדרך התורה והמסורה", עכ"ל.

וכך היה המנהג מקדמת דנא כמו שכתב במהרש"א על הגמרא בברכות (שם) שכן נהג בר קפרא בהילולי דרבי שמעון ברבי (נדרים דף נא ע"א) שאמר מילתא דבדיחותא מתובל בדברי תורה. ועוד כתב שם המהרש"א שהמצוה היא לשמחו בשמחה בדבור של מצוה להזכיר חסדי המקום בבריאה לקיום

בזמניהם שאבי הכלה היה מתחייב לזון את הזוג כדי שיוכל ללמוד תורה ללא הפרעה] החתן השיב שה'קעסט' שלו הוא ל-5 שנים.

אמר לו רבי יהושע: נראה לי לומר דבר-חידוש, והוא, שחמש השנים הללו מתחילות לאחר השבע ברכות... כי שבעת ימי השמחה, הם מחוץ לחשבון, והם נכללים בהסכם של המחותנים על הוצאות החתונה...

הגאון זצ"ל אמר, כמובן, את הדברים הללו, כמילתא דבדיחותא, לשמחת חתן וכלה, ואכן החתן שהבין את הענין, חייך... כשיצא מן החתונה, אמר רבי יהושע מקוטנא: 'ברוך השם שזכיתי לקיים מצוות שמחת חתן'...

וכהיום זה כבר לא נפוץ כלל כל הדברי תורה, וכל השמחת חתן בדברי תורה בדרך צחות, ומשקיעים כל כך הרבה כסף בתזמורת ובשאר הדברים הנלווים אל החתונה, ועיקר השמחה שהיא בדברי תורה שהיו בכל הדורות הקודמים שכחו.

ומה טוב לחזור למנהג הקדום, שהמחותנים ישכרו אדם שיודע לומר דברים ערבים בדברי תורה על דרך הצחות, והוא יהיה שליח של כל הציבור, ובזה יקיימו מצוות שמחת חתן כהלכתו.

בברכה ובהוקרה
יצחק זילברשטיין

רבי אשר ווייס

גאב"ד דרכי תורה

קידושין בטבעת גנובה

חתיכות זהב ביד בנ"א ואם גנבה תכשיט אף שהיה ישן ולא חשוב והיה עומד להתיכו מ"מ כיון דשם כלי עליו הוי שינוי גמור וקנאו, ונראה לכאורה דגם במטילי זהב הוי שינוי דאין זה גוש זהב בעלמא אלא עם צורה מסוימת ורשמית ולא הוי כנסכא אלא ככלי ודו"ק.

אמנם אף דשינוי החזור לברייתו אינו שינוי גמור לקנות אפשר דקונה בהדי יאוש, דהנה כתב בשו"ע (שנג, ב - וסי' שסא, ב) די"א דשינוי השם גרוע החזור לברייתו קונה עם יאוש, ויש להסתפק אם כן הדין גם בשינוי מעשה החזור או רק בשינוי השם בלבד. הנתיבות (בסי' שסא סק"א) האריך לבאר דרק שינוי השם החזור קונה גם היאוש ולא שינוי מעשה, וכ"כ בהגהות רעק"א (או"ח סי' יא) והביא כן גם מהשער המלך, אמנם בדברי הדרישה (שם בסי' שנג) מבואר דגם בשינוי מעשה אמרו כן, ועיי"ש ברעק"א שתמה עליו. אמנם הנתיבות שם חידש דאם הגזלן עצמו עשה מנסכא מטבע קנה בהדי יאוש עיי"ש היטב שחילק בין שינוי ע"י אחר לשינוי ע"י הגזלן, ולפי דבריו שפיר קנתה האשה טבעת זו.

ולכאורה יש כאן ס"ס, ספק א' דשמא קנתה בשינוי מעשה גרידא די"א דנסכא ועשאה כלי קנה, וספק ב' גם אם לא הוי שינוי גמור דחזור לברייתו אפשר דקונה עם

בדבר אשה נשואה ואם לבנים ובנות שהתודתה בצער ובדאגה שבעלה קידשה בטבעת שלה שנתנה לו ע"מ שיקדשה בה, וטבעת זו עשתה מזהב שגנבה מאחד ממכריה, ונפשה בשאלתה אם קידושה כשרים או לא.

שני צדדים יש בשאלה זו: (א - אם האשה קנתה טבעת זו ע"י שינוי מעשה כשעשתה מהזהב טבעת. - ב) אם לא קנתה היא שמא קנה הבעל ביאוש ושינוי רשות.

איתא בגמרא (ב"ק צג:): דנסכא ועשאה מטבע לא קנה משום דהוי שינוי החזור לברייתו משא"כ מטבע ועשאו נסכא, ולפי"ז לכאורה גם בני"ד אין כאן קנין ע"י השינוי שעשתה טבעת מן הזהב, וכך מבואר בשו"ע (חו"מ שס, ה). אך התוס' שם חידשו דדוקא עשאו מטבע לא קנה בשינוי אבל אם עשאו כלי דחשיב טפי קנה אף דחזור לברייתו עיי"ש. אך אין דבריהם מוסכמים ועיין סמ"ע (שם סקי"א) שהביא שנחלקו בזה הראשונים, והש"ך (שם סקי"א) כתב דלדידן דשינוי החזור לא קונה גם עשאו כלי לא קנה עיי"ש. ולפי"ז בודאי לא הוי קידושין ודאים מכח השינוי.

אך יש לברר אם גנבה נסכא דהיינו חתיכת זהב בעלמא ובזה דעת הש"ך דאינו שינוי או שמא גנבה תכשיט זהב וכדומה, אך מסתבר לכאורה דלא שכיח כ"כ שיהיו

יאוש כמבואר. ולכאורה יש לסמוך על ס"ס דמקודשת. אך לבי מהסס בזה, דאפשר דבשני הספיקות נטיית ההלכה לבטל את הקנין דהש"ך הכריע דלא כשיטת התוס' בנסכא ועשאה כלי, וגם בשינוי החוזר עם יאוש הלא אף בשינוי השם אין זה אלא י"א ורבים מן האחרונים נקטו דאף לשיטה זו אין הדברים אמורים אלא בשינוי השם ולא בשינוי מעשה כמבואר, וא"כ אפשר שאין זה ס"ס גמור.

אך מטעם אחר נראה דשפיר מקודשת, דהלא סתם גניבה הוי יאוש בעלים כמבואר בסמ"ע (סי' שסא סק"ד), וכ"פ רמב"ם (פכ"ד מכלים ה"ו), וכ"כ הלח"מ לפרש את דברי הרמב"ם (פ"ה מאישות ה"ז) עי"ש. (ופלא שהמחבר לא כתב דין סתם גניבה אלא הא דסתם גזילה לא הוי יאוש בעלים שם בסעיף ג'), וא"כ הוי יאוש ביד האשה ושינוי רשות

ביד הבעל ויאוש ושינוי רשות קנה.

ואף שכתב הגרש"ק בחכמת שלמה (חו"מ סי' שנו) דבמתנה על מנת להחזיר ליכא שינוי רשות כיון שהוא עומד לחזור לרשות הנותן, אין זה מסתבר, והארכתי במקו"א להוכיח שלא כדבריו. וגם בדברי החזו"א (ב"ק סי' טז אות יח) מבואר דאף במתנה על מנת להחזיר יש שינוי רשות, ובפרט בני"ד דאף דאנן סהדי שלא נתנה לו את הטבעת אלא על מנת שיקדשנה, מ"מ כיון שלא התנה כן בפירוש בתנאי לא הוי מתנה על מנת להחזיר ולכו"ע קונה ביאוש ושינוי רשות.

ומשום כל זה נראה, דאין כאן בית מיחוש, ואשה זו מקודשת גמורה, ובפרט אם גנבה תכשיט או כלי זהב והתיכה אותו ועשתה ממנו טבעת בודאי אין שום ספק בקידושיה, כן נלענ"ד פתרון שאלה זו.

רבי שמאי קהת הכהן גרום

דומ"ץ חסידים בעלזא

ומח"ס שבט הקהתי

שו"ת בעניני נישואין

כפי שהשיב להג' רבי יוסף אביטבול ורבי מתתיהו גבאי שליט"א

שיש בה פחות פחות מג' טפחים, ונשאלה השאלה האם הוא לכוד ואז לא חשיב שהוא חופה מתחת כיפת השמים.

תשובה: בשעת הדחק אפשר לסמוך ולא לכתחילה.

כתיבת שם בכתובה של חתן שאביו גוי ואמו ישראלית

שאלה: כיצד כותבים בכתובה שם של חתן שאמו יהודיה ואבא גוי?

תשובה: שם האם.

אמצע שבע ברכות הבחינה הכלה שהטבעת לא שלה

שאלה: מעשה שהיה בשבע ברכות שהבחין הכלה שהיא קבלה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה בחנות, כי המוכרת הביאה לה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה וממילא החתן הביא לה בחופה את הטבעת שלא בחרה בה הכלה, האם צריכים לעשות קידושין שנית בשבת בפני עדים?

תשובה: מדינא מותר ואין צריך, והארכת בת' אבל טוב לקדש עוד הפעם.

תענית לחתן וכלה שמתחתנים יום אחרי תענית ציבור

שאלה: חתן וכלה שיש להם חתונה יום

שאלת שלום בין חתן וכלה בזמן אירוסין

שאלה: נשאלתי מחתן שרוצה לדעת אם מותר לו לומר מה שלומך לארוסתו, בעת זמן האירוסין וכדומה עד החתונה או שזה אסור משום שאלת שלום לאשה אבן העזר כא, ו, או שמא קיל טפי כי כך נוהגים משום חשש אי נעימות שלא דורש בשלום הכלה?

תשובה: אם כולם אומרים. ואם יכול להשמיט לומר באופן אחר יש להקל.

שומר לחתן שקונה אוכל למכולת

שאלה: האם חתן שהולך למכולת לקנות אוכל נחשב לצורך מצוה ואי"צ שומר.

תשובה: צריך לכתחילה.

מקור: וראה מה שנתבאר בגם אני אודך תשובות הגר"י אביטבול שליט"א, פסקי הלכות נישואין.

שומר לחתן קנייה במכולת מתחת הבניין

שאלה: האם במכולת מתחת לבניין אי"צ שומר ואפשר להקל כיון שיש רבים.

תשובה: יש להקל.

חופה תחת פרגולה

שאלה: יש אולמות שעתה עושים בתוך האולם גג נפתח, ומעליו יש כעין פרגולה

אחרי תענית, האם פטורים מלצום כיון שקשה לצום יומיים?

תשובה: כן.

גדר השתתפות בחתונה של חברו שכרוך בזמן רב

שאלה: חבר שמתחתן בעיר אחרת, וכדי להשתתף בחתונה ולקיים מצות שמחת חתן וכלה, צריכים לבטל מזמן לימוד, ויש לעיין האם מותר לבטל תורה כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה? ועוד האם חייבים לנסוע לעיר אחרת במקרה שמותר לבטל תורה כדי לקיים את המצוה לשמח חתן, או כיון שהוא בעיר אחרת פטור מלנסוע?

תשובה: תלוי בכמה דברים ואי אפשר למסור, רק בעל פה.

בני ספרדים אם מקפידים לצאת יחידי לחתן בשבעת ימי המשתה

שאלה: לגבי הדין של חתן צריך שומר בשבעת ימי המשתה, ידוע שהרמב"ם ושו"ע לא הביאו את הענין לקחת שומר ואיסור לצאת יחידי, לכן מה צריך להורות לספרדי אם מותר לו ללכת לבית הכנסת לבד בשבעת ימי המשתה?

תשובה: מותר בפרט ברחוב ששכיחי רבים ובפרט ביום.

לבו גס בה בחמותו

שאלה: בדיני יחוד, אם חמותו נחשבת בכלל "לבו גס בה או לא?

ומה הדין לגבי גיסתו אם היא נחשבת ללבו גס בה לגבי דיני יחוד?

תשובה: נחשב ללבו גס בה רוב פעמים.

בעלי תשובה שמתחתנים אחרי שגרו ביחד שאלה: בעלי תשובה שגרו ביחד שנים רבות, ובס"ד חזרו בתשובה ורוצים להתחתן על פי הלכה, האם היא צריכה לחשוש לדם חימוד?

תשובה: מחלוקת יש להחמיר.

ומה הדין לגבי ז' נקיים אחרי בעילת מצוה שהרי היא בעולה, האם היא צריכה להמתין?

תשובה: יש לברר אם לא נשאר בתולים אצל האחות.

וכן מה הדין לגבי שבע ברכות האם מותר להם לברך ז' ברכות לז' ימים כדי שההורים לא יתביישו [במקרה שהם מתביישים אם לא עושים כמו כל זוג]?

תשובה: להתייעץ עם חכם המדריך, עי' תשובות והנהגות דמיקל.

פנים חדשות על ידי מסך

שאלה: כשאין פנים חדשות בשבע ברכות, ורואים ע"י מסך כשר פנ"ח, שמשמח הקהל אם הוי פנ"ח.

תשובה: מסתבר דל"ה חפנ"ח כיון דא"א לכבדו באכילה.

ועמש"כ בזה מו"ר הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף והו"ד בקונ' אהל יעקב שבע ברכות עמ' קל"ב עי"ש, ומש"כ הגר"מ מלכה בעל האמרי אליהו, והובא דבריו בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ו' עמוד שצ"ה. ומה שכתבתי ע"ז בס' בית מתתיהו ח"ג עמ' רכ"ז עי"ש. ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו או"ח סימן י"ט או"ד.

השמטת השו"ע דמבטלין ת"ת להכנסת כלה

שאלה: מ"ט השמיט השו"ע מבטלין

ת"ת להכנסת כלה כמבו' בכתו' י"ז, ורק הרמ"א הזכיר כן באעה"ז ס' ס"ה, ולענין לוית המת הזכיר כן השו"ע.

תשובה: איני יודע.

כן הקשו בשו"ת התעוררות תשובה ח"ד ס' ל"א ובשו"ת חמדת שאול ח"א סו"ס ל"ד עי"ש, ומש"כ בשו"ת מציון אורה ח"א אעה"נ ס"ה ובשו"ת דברי ישראל אעה"ז ס' י"ז, ומה שהאריך הג"ר רבי שמואל כהן בס' בתורתו חו"ק ח"ב עמ' תתק"ל ובספרו חתן ותורה, והגר"ח קניבסקי כתב לי ע"ז, כי היום מבטלים כל הימים אפי' להבלים וע"ע בשו"ת אבני דרך חי"ג ס' קצ"א.

רבי אליהו שלזינגר

גאב"ד שכונה גילה

מח"ס שואלין ודורשין וש"ס

ירושלים

מי שלא נימול מחמת שאחיו מתו מחמת מילה, אם צריך לספר
זאת למשודרת. ואם נישאו יש לעיין אם יכולה למעון כי הוא מקח

טעות

בן יבואר דינו לענין קרבן פסח

לגבי האם — היינו, מניחים שבנים שלה
מתים מחמת המילה. הדבר ברור שלדעת
רש"י האשה היא זו שנושאת תכונה זו
ומעבירה חסרון זה לבניה. המאירי אומר
בפירוש שחזקה זו נקבע רק במות כמה בנים
מאם אחת (אפילו מכמה אבות — ראה
רמב"ם הלכות מילה א, יח), שהאם היא
שמעבירה מחלה זו לבניה. לעומת זאת איש
שיש לו בנים מכמה נשים, וכמה מהם מתים
מחמת מילה, אין כל חזקה נקבעת לגבי בניו
לעתיד [דבר זה מתאים למדע התורשה
שהאם מעבירה לבנה. הנשים במשפחה כזו
רק מעבירות לבניהם את המחלה, אך הן
עצמן אינן חולות בה]. המאירי אומר עוד
שמטעם זה דיברה הברייתא על אם שמביאה
את בניה למול, אף על פי שהאב הוא זה
שמחויב למול את בנו. הברייתא רומזת בכך
לזה שהאם היא שגורמת לחזקה זו (ראה גם
ביאור הגר"א יורה דעה רסג, ד). אולם יש
הסוברים שאפילו במקרה של איש שבניו
מנשים שונות מתים מחמת מילה, נקבעת
חזקה (ראה שלטי הגיבורים שבת נג, א בדפי
הרי"ף, בית יוסף יורה דעה רסג ד"ה וכתב

בגמרא יבמות (סד, ב) מבואר: "מתניתין
מני — רבי היא, דתניא מלה הראשון ומת
(מחמת המילה), השני ומת (גם הוא מחמת
מילה), השלישי לא תמול (מכיון שמיתת שני
בניה הראשונים קובעת חזקה שבניה מתים
מחמת המילה, ואסור למול תינוק במקרה
שהדבר יסכן אותו), דברי רבי. רבן שמעון בן
גמליאל אומר: שלישי תמול, רביעי לא תמול
(כי שלושה מקרים של מוות מחמת המילה
קובעים חזקה שבניה מתים מחמת המילה).

ונחלקו הראשונים אם לא תמול לעולם
כדעת התוספות רי"ד, והנודע ביהודה הובא
בפתחי תשובה יו"ד (רסג, ה). אולם דעת
הרמב"ם בפ"א מהל' מילה הלכה יח שאם
גדל הילד והוברר הדבר שניתן למולו, חובה
לקיים את מצות המילה. וכן דעת הנימוקי
יוסף, וכן הובאה דעה זו בנודב"י שם וראה
גם ישרש יעקב.

[הגמרא בהמשך מסבירה שהבנים מתו
משום שלא ניתן היה לעצור את הדימום, זה
מראה נטיות של מחלת ההימופיליה (דִּמְמוּת)
במשפחה. רש"י אומר כאן שהחזקה נקבעה

ה"ר מנוח; שו"ע יו"ד רסג, ב ורמ"א שם, ראה גם חזון איש יו"ד קנד, ב באורך]].

והנה צריך עיון מה דינו של אדם זה שלא נימול משום שאחיו מתו מחמת מילה לענין קרבן פסח שנאמר בתורה"ק (שמות יג) "וכל ערל לא יאכל בו", ובגמרא פסחים (כח, ב) פרש"י ד"ה ערל, שמתו אחיו מחמת מילה, ועליו נאמר "לא יאכל בו". ובתוספות שם ד"ה ערל, פירש, דהחידוש בזה הוא דמתו אחיו מחמת מילה דאינו אוכל אע"ג דאינו חייב למול. ומזה נראה דאעפ"כ נחשב הוא לערל.

אמנם דעת רבינו תם (הובא בתוספות חגיגה ד, ב ד"ה דמרבא), הסובר שמדובר בערל שאינו רוצה למול את עצמו, אבל אם היה אנוס, חייב בקרבן פסח. וכן הובא בתוספות וברשב"א בפסחים שם. וכן הוא בתוספות ביבמות (עא, א). והיינו דסבירא להו דאיש זה אין לו דין ערל לענין פסח ותרומה.

והיינו דלדעת רבינו תם ודעימיה, מי שמתו אחיו מחמת מילה הוא מופקע ממצות מילה וזה דומה למילה בתוך זמנה כמו שכתב הרשב"א ריש פרק הערל דאינו בפרשת מילה, ואין עליו שם ערל כלל, ולכן יכול לאכול קרבן פסח. משא"כ לדעת רש"י דמה שכתבה התורה "וכל ערל לא יאכל בו" מדבר על מי שמתו אחיו מחמת מילה, והגם שאי אפשר למולו והוא כאנוס דמי, עכ"פ יש לו דין ערל, ולא יכול לאכול קרבן פסח, דלא חשיב כמי שהוא מופקע ממילה.

ובענין זה דן בספר "הררי קדם" (סי' סא) ומבאר את השיטות בזה, ונעתיק מה שנוגע לענייננו.

כח, ב תוד"ה ערל. התוספות הביאו שיטת

רש"י דערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה, והתוס' תמהו עליו דמאי שנא מערלות שלא בזמנה דהיא איבעיא דלא איפשיטא ביבמות (עא, א). ובאמת עיין בתוספות ביבמות שם שהביאו שיטת ר"ת דס"ל דערל שמתו אחיו מחמת מילה, אין לו דין ערל לענין פסח ותרומה, ובגדר ערל מצינו בל' הר"ת בתוס' ישנים שם, "לכן פר"ת דערל ר"ל משומד לערלות", וכ"כ כאן בתוס' הרשב"א "ונראה לר"ת דערל היינו משומד לערלות, בן נכר היינו משומד לכל התורה כולה", וכ"כ התוס' בזבחים (כב, ב ד"ה משום) "ור"ת מפרש דמומר לערלות", ומשמע מל' ר"ת דגדר ערל לענין פסח ותרומה זהו המשומד לערלות, וצריך ביאור טובא דהא בודאי גם קטן ערל לאחר שמונה ימים שלא נימול, יש לו דין ערל לפסח ותרומה, והתם איך שייך לקוראו משומד ומומר לערלות, וצ"ע.

והנראה לומר דיעוין ברמב"ם בפ"ו מביאת מקדש הל' ח: הערל הרי הוא כבן נכר, שנאמר: "כל בן נכר" ערל לב וערל בשר, לפיכך ערל שעבד חילל עבודתו ולוקה. ובגמ' זבחים (כב, ב), ת"ר בן נכר יכול בן נכר ממש ת"ל ערל לב, א"כ מה ת"ל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (והיינו מומר לכל התורה), ואין לי אלא ערל לב, ערל בשר מנין ת"ל וערל בשר. וצריכי, דאי כתב רחמנא ערל בשר משום דמאס וכו', ואי אשמעינן ערל לב משום דאין לבו לשמים אבל ערל בשר דלבו לשמים אימא לא, צריכי, וכע"ז בגמ' יבמות (עא, א). וצריך ביאור בכל הצריכותא כאן בגמ' דמה ענין ערל בשר דהוי מחמת שם ערל בגופו, לבין ערל לב דיסוד הפסול הוא משום שהוא בן נכר ומומר לכל התורה, וצ"ע.

שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות, ואינו נלמד מבן נכר לא יאכל בו", ומבואר ברש"י דלמומר לערלות ממש לא בעינן קרא, והרי הוא בכלל בן נכר, והדבר צ"ע רב וכמו שהקשה בטורי אבן בחגיגה (ד,ב), דהא מומר לדבר אחד אינו נחשב מומר, ומהיכ"ת דנחשבנו כמומר.

אולם להנ"ל נראה, דרק במומר לערלות ס"ל לרש"י דהוא נחשב לבן נכר, משום דמומר לערלות חל שם בן נכר עליו, דע"י הערלות שבגופו הוא נחשב כמומר בעצמו, וכדחזי' בצריכותא בגמ' דכל החילוק בין בן נכר ערל לב ערל בשר, דערל בשר לא נתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, וס"ל לרש"י דזה רק כשמתו אחיו מחמת מילה, אבל אם לא מתו אחיו מחמת מילה, הרי גם נתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ושוב חוזר הדין דערל חשיב כמומר והוא בכלל בן נכר, ועי' תוס' זבחים שם במש"כ בדעת ר"ת בבאור הגמ' בזה.

אולם הרא"ם (שם, ושם יב, מג) כתב בדעת רש"י, דפי' בן נכר לרש"י ז"ל הוא המומר לאיזו עבירה מן העבירות לא עכו"ם כדכתב הרמב"ם בפרק ט מהל' קרבן פסח כו' אלא שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים כדאיתא בפ' הערל (עא,א), ופי' נתנכרו מעשיו הוא המומר לעבירה מן העבירות, ולפי"ז גם המומר לשעטנו וכל כה"ג פסול לקרבן פסח. — עד כאן מתוך "הררי קדם".

ונראה לכאורה דנידון דידן תלוי בשיטות אלה אם מי שמתו אחיו מחמת מילה אם נקרא "ערל" אם לאו. דאם נקרא ערל יכולה היא לטעון דאינה רוצה להיות נשואה למי

והנראה מבואר מזה, דגם ערל בשר יש לו שם משומד בגופו, אלא דהמומרות שלו אינה מחמת שאין לבו לשמים, שהוא מבטל את מצות מילה, אלא עצם הערלות שבגופו קובעת את שמו כמומר וכבן נכר, ולכן גם תינוק יותר מבן ח' ימים חשיב כמשומד לערלות, ואפילו מי שאין לו סכין למול את עצמו והוא ערל לאונסו, יש לו דין מומר לערלות, דהא סו"ס בר מילה הוא, וכן טומטום אף שהוא אנוס על המילה, אבל מכיון שהוא יכול אם ירצה לקרוע את עצמו ולמול, הרי הוא בכלל מצות מילה ויש עליו שם ערל ומשומד לערלות, ורק במתו אחיו מחמת מילה שאסור לו למול את עצמו, ונמצא שהוא מופקע ממצות מילה, הרי הוא דומה למילה בתוך זמנה כמו שכתב הרשב"א ר"פ הערל, דאינו בפרשת מילה, ואין עליו שם מומר לערלות.

אולם הדבר פשוט דגם לר"ת ערל שמתו אחיו מחמת מילה שבא להתקיים, בודאי אינו נעשה גר בטבילה בלבד, דהוא אינו דומה לאשה שהיא נכנסת לברית בטבילה בלבד, ואפילו לא למי שנכרת לו כל הגיד, דכתבו התוספות ביבמות (מו,ב ד"ה דרבי יוסי) דאין דומה שמילתו מעכבתו מלהתגייר, דשאני התם דאין לו כלל ערלה בגופו, אבל מי שמתו אחיו מחמת מילה בודאי אית ביה ערלה והוא חשיב ערל, ומילתו מעכבת את גירותו, אלא שמ"מ מכיון שהוא מופקע ממצות מילה, אין לו דין משומד לערלות, וכמש"נ.

והנה שיטת רש"י היא דערל המוזכר בכל מקום היינו מי שמתו אחיו מחמת מילה, וטעמו של רש"י מפורש בפ' עה"ת שמות (יב, מח), "וכל ערל לא יאכל בו, להביא את

הרופאים את הביצה השמאלית, והאחרונים ז"ל מכשירין אותו לבוא בקהל עפ"י שיטת רבינו תם ז"ל וספר התרומה דלהלכה כשר בביצה אחת, ובצירוף שיטת הרמב"ם ז"ל דע"י חולי חשוב בידי שמים, עיין שו"ע אבהע"ז (סי' ה) בפתחי תשובה (ס"ק ז) תשובת הגר"ח ז"ל מוולוז'ין.

והוסיף שם דאמנם אין ההיתר ברור לכו"ע, אבל עכ"פ בשעת הדחק כזה יש מקום להתיר, דאם לא כן אין לו תקנה ולכן התירוהו. וכבר הותר האי גברא על פי הוראות גדולי הרבנים, ושאל, אם מחוייב עכ"פ להגיד עניינו למשודכת ולספר מה שעבר עליו. והשאלה נחלקת לשנים, (א) שמא אם לא יגיד יש כאן חשש של קידושי טעות, (ב) דאפילו תאמר שאין כאן חשש לקידושי טעות, אבל שמא עכ"פ מחוייב להגיד כדי שלא תהא כאן אונאה וגניבת דעת הבריות להנשא בחזקת כשרות.

וכתב שם סברא דאין לדמות טעות במקח וממכר לטעות בקידושין ונישואין, דהא חזינן דהמוכר דבר האסור הוי מקח טעות גמור כמבואר בבכורות (לז,א), ואפילו מכר דבר האסור מדרבנן הוי מקח טעות וחוזר כמבואר ברמב"ם ובשו"ע חו"מ (סי' רלד). ואילו חייבי לאוין שלא הכיר בה לדעת רב הונא אין זה מקח טעות. ואפילו לרב יהודה עכ"פ חייבי עשה שלא הכיר בה הוי קידושי ודאי ולא חשיב מקח טעות וכנזכר לעיל.

ובטעם הדבר כתב שם, דגבי לוקח חפץ אין הלוקח רוצה דוקא חפץ זה או חתיכה זו, שהרי לא איכפת לו גם בחפץ אחר דומה, ולכן כשיש כאן צד ריעותא ודאי זה נחשב לו למום במקח, כי למה לו דבר זה, והרי באותם דמים יכול לקנות אחר כיוצא בזה

שהוא ערל, ואם הוא מופקע ממילה, ולא חשיב ערל, ממילא אינה יכול לטעון דאינה רוצה להיות נשואה לערל, כיון שהוא לא נחשב לערל. כך ביאר באתון דאורייתא כלל יג, בית האוצר כלל כ', ובקובץ הערות סי' מח אות יט. וראה עוד אריכות דברים בפירוש "עשירית האיפה" על המנחת חינוך מצוה יז להגאון רבי שמואל עקיבא יפה שלזינגר שליט"א גאב"ד שטרסבורג.

אלא דמכל מקום צריך עיון, דגם אם אינו נחשב לערל, אך סוף סוף הוא לא נימול, והיא יכולה לטעון דאינה רוצה להיות נשואה למי שהוא לא מהול, ובפועל הוא נקרא ערל גם אם מבחינת התורה הוא אינו ערל. דזה אמנם נכון שהוא לא מצווה על המילה, ואם לא מל לא רק שלא עבר על שום מצות עשה, אלא אף קיים מצות התורה שבמקרה זה המצוה היא שלא למול. אבל במציאות הרי יש עליו ערלה, והיא לא חפיצה לחיות עם מי שיש עליו ערלה, אף שבאמת אינו ערל.

וצריך עיון אם היה מחוייב לספר לה קודם שנפגשו, כיון דסוף סוף יכול הוא לטעון "כשר אני" ומותר אני, אף ערל אני לשיטת ר"ת, וגם לשיטת רש"י שכן נחשב לערל, מ"מ הרי התורה אסרה עליו למול את עצמו, וזה הדין, ואינו פגום ח"ו, וא"כ מה יש לו לספר.

הנה בדומה לנידון דידן כתבנו תשובה בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ז סי' עג) ונביא כאן את הדברים הנוגעים לעניינינו.

בדומה לזה דן מרן הסטייפלר זצ"ל בספרו קהילות יעקב למסכת יבמות (סי' לח) על דבר אחד שמחמת חולי נטלו ממנו

לפנינו) ולא רקדא (והגמל אינו רוקד, כלומר – אתה שהתרת דבר שאין הכל מתירין אותו, הנה כשמגיע הדבר לידי מעשה אין אתה מאמת את הוראתך ואתה נמנע מלתת לו את בתך לאשה, ונראה שאין הוראתך אלא כעין גוזמא). אמר ליה (רב): אי ניהוי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתי (גם אילו היה גדול כיהושע בן נון לא היית נותן לו את בתי).

הריב"ן פירש כיון שהיה מאוס בעיני רב לתת את בתו למי שנולד מן העכו"ם. אבל המהרש"א מפרש הטעם משום שהבת שתיוולד מהם לא תהיה ראויה להנשא לכהן. אולם הרמב"ן והמאירי הוכיחו מזה להיפך: אילו היה רב סבור שהולד פגום לכהונה, היה אומר לו בטעם סירובו שאינו רוצה לערב בזרעו פסול כהונה עיי"ש.

וממשיכה הגמרא: "אמר ליה (שימי בר חייא): אי הוה כיהושע בן נון, אי מר לא יהיב ליה אחריני יהבי ליה (אילו אכן היה כיהושע בן נון, אף אם מר לא היה נותן לו את בתו, אחרים היו נותנים לו). האי (אולם אדם זה) אי מר לא יהיב ליה, אחריני לא יהבי ליה (אם מר אינו נותן לו את בתו, גם אחרים לא יתנו. כנראה משום שיש החולקים על הוראתך ואומרים שהוא ממזר. ובכל זאת רב לא חזר בו מדבריו, ואותו איש...) לא הוה קאזיל מקמיה (לא הלך מפניו). יהיב ביה עיניה ושכיב (רב נתן את עיניו באותו האיש, והוא מת)".

מה היה חטאו של אותו האיש שבגללו היה ראוי למיתתו, ביאר בספר בן יהוידע כך: השאלה אם וולדו של עובד כוכבים או עבד שבא על בת ישראל כשר לבוא בקהל היתה שאלה שנחלקו בה שנים רבות. כשרב שהיה

בלא מום. אבל לגבי שידוכין אשר קשה לזווגם כקריעת ים סוף, וכשהצדדים מסכימים להנשא נחשב אצלם לשמחה גדולה, ולא יסכימו להנשא לאדם סתם אלא למי שבוחרים בהם ומוצא חן בעיניהם, ולכן סתם ריעותא שיש בהם לא נחשב למום לבטל קידושין, אלא א"כ הוא מום גמור אשר ידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן.

ולענין אם מחוייב להודיע כדי שלא להונות את המשודכת, הנה מבואר בשו"ע חו"מ (סי' רכת, סעי' ו) דאסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקח צריך להודיע ללוקח וכו', והיינו, אפילו מום כזה שאינו מבטל את המקח, דמ"מ גניבת דעת יש כאן, וראה שם בסמ"ע. וא"כ לכאורה הוא הדין בנידון דידן.

והביא שם ראייה נפלאה להוכיח דאין צריך להודיע, ונבאר זאת ביתר הרחבה.

מובא בגמרא יבמות (מה,א): "דההוא דאתא לקמיה דרב (היה מעשה ובא אדם לפני רב) ואמר ליה: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל מהו? אמר ליה (רב): הולד כשר. אמר ליה (אותו איש שהיה בעצמו ולד כזה, אם כן...) הב לי ברתך (תן לי את בתך לאשה. השיב לו רב...) לא יהיבנא לך (לא אתן אותה לך). אמר שימי בר חייא לרב: אמרי אינשי (רגילים אנשי לומר את הפתגם): גמלא במדי אקבא רקדא (במדי, גמל גדול מלומד לרקוד בארבע רגליו בכלי המחזיק מידת קב בלבד, כלומר – דרך אנשים להגזים בתיאורי מאורעות במקומות רחוקים שאי אפשר לבדוק את אמיתותם. כך פרש"י וריב"ן) הא קבא והא גמלא והא מדי (הרי קב והרי גמל לפנינו ואנו במדי ומצפים שירקוד

טעות, עיין חו"מ סי' רכח סעי' ו' ובסמ"ע שם).

ומזה מוכיח בקהילות יעקב שם לענין אותו איש שהרופאים נטלו ממנו את הביצה השמאלית, דכה"ג כיון שהוא כשר על פי דין תורה, אינו מחוייב להגיד פגמו.

ובטעם הדבר דלא אסרינן כהאי גוונא משום גניבת דעת, כתב שם בקהילות יעקב, דגבי כל מקח אפילו מום שאינו מבטל את המקח, היינו שאין אדם מקפיד על כך להיות גברא הדרנא עבור כיוצא בזה, וזה לא מפריע לו כ"כ עד שירצה להחזיר את המקח, מ"מ אילו בא המוכר מרצונו להחזיר לו הדמים ולבטל את המקח, היה ניחא ליה, אבל לענין נישואין, הרי בדיעבד אחרי שכבר נישאו אפילו אילו היה הצד השני מסכים מרצונו הגמור לבטל את המקח היינו להתגרש, מ"מ אומדנא היא שלא היה רוצה בזה אחרי שכבר נתקשרו בחבה, וקשין גירושין ומי יודע מה יזדמן לה עוד. ומשו"ה כל כה"ג שבדיעבד לא ירצה לוותר על הקנין, אע"פ שיש בו מום זה, לא חשיב גונב דעת במה שלא סיפר כל מומיו.

עוד סברא כתב, דאיסור זה של גניבת דעת (היינו שלא מרמה בפירוש, רק שאינו מספר חסרונותיו) אינו אלא מדרבנן, ובספר חסידים הביא במצוות לא תעשה מדרבנן בפרק ד' ממצוות לא תעשה הוא שמדברי קבלה עיי"ש. ובמקום חשש ביטול פו"ר ושאר מכשולות לא גזרו חכמים, ואיך שיהיה הטעם, מ"מ מבואר מסוגיא דיבמות הנ"ל שאינו מחוייב להגיד פגמו כל היכא שאינו אסור ע"פ דין.

אשר על כן נראה לענ"ד דלא יכולה

גדול הדור הכריע בענין, התאפשרה לראשונה קביעת הדין, כי הלכה כרב באיסורי, אולם על אף שרב היה בטוח בהיתרו, לא רצה את האיש כחתן לבתו. ואילו היה הלה נשאר בחיים וממשיך לבקש את בתו לאשה, הרי סירובו של רב היה מתפרסם. ואז היה משתמע כאילו רב אינו בטוח בהוראתו, ובכך היתה נחלשת קביעתו, משום כך הביא הקב"ה לידי מיתתו של אותו אדם.

ממשיכה הגמרא: "ואף רב מתנה מורה בה להיתירא, ואף רב יהודה מורה בה להיתרא. דכי אתא לקמיה דרב יהודה (כשאדם כזה בא לפני רב יהודה, ואמר לו שאנשים אינם רוצים להשתדך עמו) אמר ליה (רב יהודה): זיל איטמר (לך תתחבא, כלומר — לך למקום שאינם מכירים אותך ושם תוכל לישא בת ישראל מיוחסת, כי לא ידעו את יחוסך), או נסיב בת מינך (או שתשא אשה שכמותך, בת של ישראלית מן העכו"ם או מן העבד). וכי אתא לקמיה דרבא (כשאדם כזה בא לפני רבא) אמר ליה (רבא): או גלי (או שתצא לגלות למקום שאין יודעים את יחוסך) או נסיב בת מינך (או תשא בת מינך)" — ע"כ דברי הגמרא.

ולכאורה קשה, כיון שהיודעים את יחוסו יסרבו לתת לו את בנותיהם, כפי שמשמע ממה שרב יהודה מיעצו לעבור למקום אחר שאין מכירים אותו ושם יוכל לישא ישראלית, וכיצד יהיה מותר לו לשאת אשה בלי לגלות את פגמו, ומדוע אין זה נחשב כגניבת דעת בדומה למוכר שמסתיר פגם בחפץ שמוכר כשיודע שהקונה לא היה קונה את החפץ אם היה יודע מהפגם (אף כשהפגם הוא קטן ואינו מבטל את המקח משום מקח

לטעון שזהו מקח טעות, וגם נראה שלא היה צריך לספר על כך. אמנם יתכן שממדת חסידות ראוי להודיע על כך, כיון שיש אומדנא ברורה שכנראה העולם מקפיד על זה. והא ראייה, שהרי אמוראים שבעצמם פסקו להתיר את מי שנולד מעבד או עכו"ם שבא על בת ישראל. ואעפ"כ לא רצו להשיא להם את בתם. וכנראה שזה הטעם, כיון שאינם רוצים להשיא את בתם למי שיש בו

פגם כל שהוא שלדעתם (וכנראה זה מה שהעולם חשב) הוא פגם אף שהוא כשר וישר. ומזה יש דוקא ראייה הפוכה ממה שהסיק מרן הסטייפלר זצ"ל.

ועל כן אי אפשר לדחות על הסף את הטענה שהיו צריכים לספר על כך מקודם, אף שהוא לא נימול כדת וכדין תורה. והבוחר יבחר, והכל לפי הענין.

רבי אברהם יפה שלינגר

גאב"ד בצל החכמה

מח"ס שו"ת באר שרים

איך כותבים שם איידל בכתובה

כ"ה אדר תשס"ד לפ"ק

שו"ר יבוא ויקרב אמע"ב הרה"ג המהולל
בתשבחות וכו' בש"ת מו"ה יצחק משה
בלומענפעלד שליט"א, מרבני כולל
מארטיקוב בע"ת ברוקלין נוא-יארק יצ"ו.

אחדשה"ט במשנה ברכה.

הפאקס בו שואל לדעתי בשם אשה
שהיא כלה ונקראת בפי כל אידי, אך השם
שניתן לה בעת לידתה היה איידלא, וכן
משתמש אביה במי שברך בספר תורה בשם
זה. וכן כתבו בהזמנה לנישואין שלה, מה הוי
דינא בכתיבה בכתובתה. וכותב מר, ג'
הערות. א, השם איידל לא נזכר בפוסקים
כלל. ב, האם השם איידלא חשיב שם
שנשתקע כיון שהעולם לא קורין אותה כן. ג,
מבואר בפוסקים דהשם בו עולה לתורה
חשיב שם עיקר האם גם בנשים כשעושים
להם מי שברך בשם זה חשיב שם עיקר
עכת"ד.

הנה כבר כתבתי בספרי שו"ת באר שרים
(ח"א סי' ה') שיש לדקדק בכתיבת השמות
בכתובה כי אנו מעתיקין משם לגט"נ עי"ש.
וראה בדברי הגה"ק מהר"י אסד ביהודה
יעלה (אבה"ע סי' קכ"ב ממש בסוף
התשובה). ולכן בודאי יש לדקדק בתכסיס
כתיבת השם, וכן מה לכתוב ומה להשמיט
באם אכן יש להשמיט. ועיין מה שכתבתי

בבאר שרים (ח"ב סי' ט' אות ו') בשם
שנכתב בכתובה האם חשיב שם שנשתקע
באם בפי כל לא נקראת כן, האם יש לכתבו
בגט"נ עי"ש מילתא בטעמא, מה שהבאתי
דעת הפוסקים בזה, ובראשם הטיב גיטין
(בלק"ש אות ל"ח) וכן בשו"ת דברי חיים
(אבה"ע ח"א סי' נ"ט) ומסקנתי, דבאם
נקראת בפי כל רק בשם אחד אין לכתוב
השם השני הגם דנזכר בכתובה. ומזה,
דבכתובה כותבין כל השמות עי"ש. (וא"ל
דמיירי דבעת הכתובה הייתה נקראת בב'
השמות ורק אח"כ בעת שהיו עסוקים בגיטה
היה המצב דנקראת רק בשם אחד, כי גם
בכה"ג דבעת הכתובה היה לה ב' שמות על
אף שלא הייתה נקראת בב' השמות ובעת
הגט נשתקע לגמרי שם אחד נישנה דיון זה).
וע"ע (שם בספרי באר שרים ח"ב סי' נ"ב
אות ד').

ולענ"ד בכתובה דניד"ד יש לכתוב את ב'

השמות ובפרט בניד"ד, דהכינוי אידי או
איידל מחזירו ומזכירו לשם איידלא, שם
שקבלה מהעריסה, ולא יחשב השם איידלא
לשם שנשתקע. וכן מתבאר בשו"ת משיב
דבר לרבינו הנצי"ב, (ח"ד סי' ס"ט) וז"ל,
בשם האשה שנקראת מעריסה בלימלא
ונשתקע שמה והיא נקראת ביטטא, הייתי
כותב ביטטא לחוד, והה"ג הנ"ל הביא שו"ת

מי שברך ולכן לענ"ד בנ"ד יש לכותבו בכתובה. (וע"ע בחידושי אנשי שם סי' קמ"ח בסופו) ודו"ק.

ואנוכי רואה בשו"ת דברי חיים (ח"ב אבה"ע סי' קנ"ה ד"ה ובפרט) דמשמע מדבריו דשם שכותבין בקוויטליך (לפני צדיקים), גם שם זה מצילו מהיותו לשם שנשתקע. ובנ"ד באם האב עושה מישברך בשם איידלא כנראה גם בשם זה מזכירה בקוויטליך. וע"ע לו (שם בסי' קנ"ו קנ"ז) שכן משמע מדבריו. אך צ"ע לי מה שראיתי (שם בסי' ק"ס) שם תבר הדברי חיים לגזיזה וכתב דמה שעושין לאשה מי שברך בס"ת עדיין לא מצילו משם שנשתקע וכתב לפסול גט באם הוסיפו שם של מי שברך שעושין לאשה בגט כאשר אינה נקראת בשם זה. וזה לענ"ד בסתירה גמורה למה שהעלה בכמה תשובות לעיל עי"ש. וגם (שם בדברי חיים סוף סי' קט"ו) כתב והקוויטליך אין מעלין ומורידין כלל עי"ש. וזה בסתירה למה שכתב (בסי' קנ"ה). עכ"פ לענ"ד בנ"ד כיון דשם אידי מזכירו לשם העריסה איידלא כנ"ל, אינו שם שנשתקע, כמו שכתב במשיב דבר הנ"ל, גבי פייווש ומשולם הנ"ל, וגם ממה שנזכר בגט מסודר מדעת הגמהרש"ק דשם מי שברך מוציאו משם שנשתקע ואף לכתוב עליו דמתקריא כנ"ל.

וגם בכלל יש לדעת, דיש דעות דשם עריסה אינו חשיב שם דנשתקע, רק הדיון בגט"נ היכן מקומו בגט האם בשם ראשון או בשם שני, עיין להגאון ר"ש גאנצפריד ז"ל, באוהלי שם (כלל ב' ס"ק כ"ג) בשם הרדב"ז (ח"א סי' קנ"ו) ז"ל, אם נעקר שם יוסף לגמרי וקורין אותו כל העולם רפאל כותבין בגט רפאל דמתקרי יוסף אע"ג דאין העולם

ח"ס בשם לביאה ונקראת לעני שיש לכתוב לביאה המכונה לעני וכו' וכשרואין איש שמו פייווש הכל יודעים שנקרא מעריסה משולם מש"ה אפילו נשתקע שם העריסה לא מקרי נשתקע דכינורו מזכירו, משא"כ אם נקרא מעריסה יהודה ושמו הרגיל פייווש ועל כיוצ"ב כתב הרמ"א שם שעושין שם העברי עיקר ועל השני כותבין דמתקריא (צ"ל דמתקרי), שהרי שם הלעז אינו כינוי על שם העריסה עכ"ל. ולכן בנ"ד ששם העריסה הוא איידלא אפי' נקראת בפי כל כיום רק בשם אידי, אין השם מהעריסה חשיב ומקרי שם שנשתקע, שהרי כינויו מזכירו כנ"ל. ובפרט, שבמי שברך עדיין משתמשים בשם העריסה איידלא ולכן אינו שם שנשתקע. וראה בספר גט מסודר (שער החמישי סי' י"ב בחקור דבר אות י"ב) שהביא בשם שו"ת בית שלמה בשם המבי"ט דמי שברך שעושין מיחשב כמו קריאה לתורה, והביא שם בשם הגמהרש"ק בחידושי אנשי שם בשאלה (סי' צ') באשה שהכל קורין לה שארלאטע, ורק לדברים שבקדושה בכתובה ובעליות בעלה ואביה למי שברך, משתמשת בשם המשפחה שינדל, והשיב שיש לכתוב שארלאטע דמתקריא שינדל. הרי שדעתו לכתוב על שינדל דמתקריא אעפ"י שאין איש קורא בו, והיינו מחמת המי שברך שעושין לה בשם זה בעליות בעלה ואביה. דמחמת ששם שינדל כתוב בכתובה ובשטרות וכדומה אין לכתוב עליו דמתקרי, כמו שאין לכתוב דמתקרי על שם שהוא רק שם חתימה ומה שכתוב בכתובה ובשטרות וכדומה מועיל רק שהשם לא הוי נשתקע. ועי"ש שהמשיך לבאר באם עושין מי שברך בתמידות או רק באקראי, שיש לחלק בזה. אך עכ"פ מזה, בודאי נשמע דשם שנשתקע אינו נחשב, היות ועושין לה

ב' הדברים יחד. אך בניד"ד גבי כתובה נראה דמכל הנ"ל יש לכתוב בודאי ב' השמות.

ועתה לתכסיס כתיבת השמות דבר שכב' כותב דשם איידל לא נזכר כלל בפוסקים. הנה גם בב"ש בסדר השמות הנדפס בשו"ע אבה"ע בהל' גיטין גם באוהלי שם (שמות נשים אות א', גם בגט מסודר שמות נשים הישנים אות א', ובעוד ספרים) הזכירו השם אדל וכאשר קורין האל"ף בצירי כותבין אידל יו"ד לאחר האל"ף. ולכן נראה פשוט לכתוב בכתובה דנן אידלא דמתקריא אידל או איידלא דמתקריא איידי. וראה בחידושי אנשי שם להגמ"הרש"ק (סי' ט"ז) שדן בשם המובא בב"ש שמות נשים לייקו ודן שם האם סגי לכתוב ליקא הלמד בצירי והקוף בסגול או לכתוב בב' יודי"ן וסיים לכתוב בנידונו ב' גיטין, וע"ע לו (שם סוף סי' כ"ו). והנה בכתובה בודאי אין להחמיר בב' כתובות, וצריך לראות איך חותמת, דאי חותמת בב' יודין בשם איידל יש לכתוב כן, אך באם אינה חותמת בשם זה אלא חותמת בקיצור השם כגון באות אל"ף בלבד, יכולים גם לכתוב אידלא דמתקריא אידל. ואם האל"ף הוא בפתח קשה יש לכתוב בב' יודי"ן אחר האל"ף. איידלא דמתקריא איידל או איידלא דמתקריא איידי (לפי מה שקורין לה). ועיין בחידושי אנשי שם (סי' ר"ז) באשה ששמה ראכיל וכתב רייכל בשני יודיע"ן דפסל הגט גם בדיעבד.

והנה בשו"ת בית שלמה סקאלא, אבה"ע (סי' ע"א בסוף התשובה) כתב, וז"ל, וכן שם אשה אידל יש לכתוב מסתמא בלא יוד כמ"ש הט"ג בשני' אות א' פק"ח בשם ס' מהח"ס עכ"ל. וכונתו בלי יוד אחר הדלת אך אחר האל"ף כותבין יוד עי"ש בטיב גיטין בשמות

מכירין אותו בשם יוסף לא מחזי כשקירא, כיון דהשם הראשון שקרא לו אביו הוא יוסף וכל קרוביו ומשפחתו מכירין אותו בשם זה ואם אין העולם מכירין בשם וכו' עי"ש. (ועי"ש באהל"ש מה שהביא מחלוקת הפוסקים האם שם שנכתב בכתובה מעלהו מהיותו שם שנשתקע וכבר זכרנו לעיל בזה). וע"ע לו (שם בסקכ"ה). וראה עוד באוהלי שם (כלל ז' סקנ"א בד"ה ושוב) מה שהביא משם הגאון בעל ערוך לנר בזה"ל, מה שהרב אב"ד דק"ק בקראיאנקע נ"י רצה לידון דשם הניתן בשעת המילה נקרא נשתקע, כיון שאין קורין אותו בשם זה רק בשם לעז הנתחדש אח"כ לא נראה לענ"ד, דכ"ע ידעי דהשם מלעז אשר נקרא בהם האיש והאשה לא ניתן להם בשעת לידה רק השם מהמשפחה, ועוד ישתמשו בו לדברים שבקדושה כאמירת מי שברך וכדומה ואף שלא נקראו בו רק מעט מ"מ לא נקרא שם שנשתקע כיון שלכתחלה לא ניתן רק לדברים האלה וכו' ולכן טוב ג"כ שלא להזכיר בכתובה רק שם זה כיון שנכתבה בלה"ק ולשם דבר מצוה הלא לזה הונח השם הזה וכו' ובכתובה שאין קפידא, לכן בכתובה יש לענ"ד לכתחילה לכתבו, עכ"ל. ולענ"ד גם השם שנקראת בפי כל אידי ידוע שלא הוא השם שקיבלה בעריסה כנ"ל. ולכן השם איידלא לאו שם שנשתקע הוא. עוד הוסיף שם בזה"ל, ועלי להדגיש דבגט"נ גבי שם שידוע להעולם מי הם הנקראים, אך בכתובה שחשוב הוא רק לב"ד כשתבא לכלל גבייה טוב שלא לכתוב רק שם העריסה אשר הונח לדברים שבקדושה עכ"ל. וגבי גט"נ בשם שנשתקע, מסתברא דבעינן שם עליה לתורה ושם חתימה ביחד (עיין בתורת גיטין סי' קכ"ט ביאורים אות כ"ה) עי"ש גבי שם עיקר ושם טפל בכה"ג דבעינן

האלף בודאי כן יש לכתוב, אך באם לא חותמת וכל ראייתנו מן מבטא השם סגי לכתוב אידלא דמתקריא אידל כמ"ש. ובשם אידי שם געגועים הוא נראה לכתוב בב' יודין כן הרגשתי. כי ביוד אחד הוא נשמע כמו רב אידי, גם ראיתי שם זה אדל המובא בשו"ת האלף לך שלמה (ח"ג סי' קפ"ו) דשם האלף בקמץ עי"ש דהוא משם האדיל עי"ש, ומכשיר גט שנכתב אדל כאשר שמה האדיל .

מסקנא ותבנא לדינא בכתובה דהאי כלה יש להזכיר ב' השמות כנ"ל ולכתוב אידלא דמתקריא אידל, ובאם המבטא בפתח חזק יש לכתוב איידלא דמתקריא איידל, וזאת בכתובה, ואם היה בא לפני ענין זה בגט"נ הייתי מכריע לפי מבטא הנשמע לפנינו (באם אין ראי' מהחתימה).

הכו"ח תוך צפי' לדבר ישועה ורחמים בכלל כ"י, מו"מ
אברהם יפה-שלזינגר
רב ואב"ד דפה

נשים אות א' (סק"ח). גם ראה בשו"ת הרי בשמים (מהד"ת סי' קנ"ה) נשאלתי באשה מתגרשת ששמה מעריסה אידל וכו' וכן סיים לכתוב אידל דמתקריא איטשא עי"ש. וכן ראה בשו"ת אגרות משה (ח"ג אבה"ע סי' מ') בשם אדל איך לכתוב, דתלוי במבטא המקומות אם דוחקין הדלת בחיריק צריך לכתוב אדיל ביוד אחר הדלת ואם אין דוחקין הוא כמו שווא אף שנשמע כעין חיריק וכו' צריך לכתוב אדל בלי יוד ולכן איתא בליקוטים בספר קב ונקי בשמות נשים ב' השמות אדל בלא יוד אחר הדלת ואדיל ביוד מפני שתלוי במבטא המקומות. וכן ציין לטיב גיטין הנ"ל שיש שם נשים אידל ביוד אחר האלף והוא השם שבערינו ביוראפ היה שם האשה אידלא או אידליא והוא בנקוד צירי תחת האלף שלכן צריך לכתוב ביוד אחר האלף וכו' עי"ש. אך לא זכר שם לכתוב בשני יודין אחר האלף גם כהמבטא תחת האלף הוא בצירי. כך שהשם אדל נזכר בפוסקים כדחזי, ותלוי במבטא המקומות. ולכן לענ"ד באם חותמת בשני יודין אחר

רבי יעקב מאיר שטרן

אב"ד קהילות יעקב בני ברק

במח"ס אמרי יעקב ומשנת הסופר וש"ס

צלם של חתונה שהתבקש להיות עד קידושין אם מועיל עדותו: רב מסדר קידושין אי יכול להיות עד

ב"ה כסלו תשפ"ג

לכבוד ידידי המופלג ומפואר בחדרי
תורה והלכה הרב הגאון המושלם כש"ת
מוח"ר יצחק שמואל שווארץ שליט"א רב
ביהמ"ד חיסדא ב"ב

א

אחדש"ת בכבוד וידידות, הנני בזה
אודות השאלה ששאל כ"ת, במעשה שהיה
שהאנשים שנאספו בזמן החופה, היו קרובים
לחתן וכלה, והיה חסר להם עד אחד, ולא
מצאו אלא את הצלם שהוא ירא ושלם וכשר
לעדות, ובלית ברירה לקחו אותו בתור עד
קידושין, ושואל כ"ת האם עדותו כשרה,
שהרי יש לו נגיעה לעדות שחפץ הוא
שיתקיים הקידושין כדת, דאל"ה הרי יתבטל
החתונה ויפסיד ממלאכתו שהוזמן לצלם את
כל אירוע החתונה מרישא עד גמירא, ואם לא
יתקיימו הקידושין כהלכה הוא יפסיד
מעבודתו ושכרו, ולא יקבל שכרו על כל
הערב, אלא כפועל בטל כמבואר בשו"ע (סי'
של"ג) ונמצא שהוא נוגע בעדות עכת"ד.

הנה כדי לברר ענין הנ"ל, יש להקדים
דברי הטור והשו"ע (סי' ל"ז ס"א) שכתבו:
כל עדות שיש לאדם הנאה בה פסול להעיד

ע"כ, ומקור הדברים בב"ב (מ"ב ע"ב) כמו
שהביא שם הב"י, וכבר כתב הרמב"ם (פט"ז
ה"ד מעדות) דאם יש לעד צד הנאה בעולם
בעדות זו, אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי
זה לא יעיד בה עכ"ל, וכ"ה בשו"ע (סי' ל"ז
סכ"א). ומצאנו כבר בפוסקים שדנו האם הרב
שמסדר קידושין יכול לשמש גם בתור עד,
שהרי הוא מקבל שכר עבור פעולתו, וראיתי
בשו"ת מהר"י ברונא (סוסי' צ"ד) שכתב
וז"ל: ואני אומר שיש די בעד או לרב (אולי
צ"ל והרב) ולא חשיב הרב נוגע בדבר עכ"ל,
וכן בשו"ת חות יאיר (סי' י"ט) כתב: הלא
המסדר קידושין היה מקרי להחתן מלה
במלה כנהוג, והוא צופה ומביט מאזין
ומקשיב ומצטרף עכ"ל, ומשמע בפשטות
מדבריהם דהגם שהרב מקבל שכר עבור
הסידור קידושין, מ"מ רשאי הוא להיות עד,
ואף שלא כתבו ופירשו להדיא בדבריהם דזה
אמור אפילו כשנוטלים שכר, מ"מ מסתימת
ופשטות הדברים מוכח כן.

והרמ"א (יו"ד סי' רמ"ה סכ"ד) כתב: אם
בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר
הרב הדר שם לעשות חופות וקידושין וליטול
השכר הבא מהם, הואיל והוא פרס הרב הדר
שם, אבל מותר לעשות החופה ולתת השכר

שיקדש בינו לבינה לפני שני עדים, ולכן דל עדות המסדר קידושין, מכל מקום עשה את שלו לסדר קידושין בפני עשרה ולברך ברכת אירוסין אשר על זה מקבל שכרו, וא"כ כשמעיד לא הוי נוגע במה שמקבל שכרו כנלענ"ד עכ"ל הבנין ציון.

הערה על הבנין ציון

אולם בעניי לא עמדתי כאן על דבריו אלו, דאף שנכונים הדברים שאם לא היה קידושין מפני עדים פסולים וכיו"ב, דא"צ שוב ברכת אירוסין ונישואין, וסגי בקידושין אחרים בלבד, אבל החתן והכלה שדרו יחד חיי אישות עד הקידושין השניים, הרי הם נמצאו בלי קידושין, וא"כ איזה טענה זו לומר דמ"מ הועיל להם המסדר קידושין שא"צ שוב לומר הברכות, אבל על מעשה הקידושין שזה העיקר לא הועיל כלום, וא"כ בפשטות הרי הוא נוגע בדבר, ולא זו בלבד אלא אם החתן לא ירצה לשלם להרב עכ"פ כל שכרו שסוכם עמו, בטענה שהוא גרם מכשול זה שלא היו שני עדים כשרים בקידושי את כלתו יתכן מאוד שצדקו דבריו, וא"כ ודאי דהרב המסדר קידושין הוא נוגע בדבר שהקידושין יהיו כדת וכדין (לא רק החופה והברכות) ושהעדים יהיו כשרים, ונמצא שהרב נוגע בעדות, שהרי הוא מקבל שכר עבור מעמד החופה והקידושין שיהיו כדין, ודברי הגאונים יד הלוי ור' אברהם בינג ז"ל לכאורה מובנים יותר.

ג

שו"ר בשו"ת אהל אברהם (סי' נ"ט להגר"א שאג תלמיד החת"ס זצ"ל) שעמד ג"כ על מדוכה זו, ומתחלה הביא שם להרה"ג המפורסם מו"ה הירץ זצ"ל שמנע

לרב הקבוע עכ"ל, וע"ע שו"ת חת"ס (יו"ד סי' ר"ל) עכ"פ המנהג היה פשוט דרב המסדר קידושין נוטל שכר עבור זאת, ועם כל זאת פשיטא להו למהר"י ברונא וחוות יאיר שרשאים הם להיות עד קידושין.

אבל מאידך ראיתי חלק מהאחרונים דשדו בזה נרגא, הגאון בעל מלאכת שמים בשו"ת יד הלוי (ח"ג סי' קנ"ט) כתב וז"ל: על דבר צירוף המסדר קידושין עצמו לעדי קידושין, אמר לי הרב אברהם אדלר בשם הרב אברהם בינג זצ"ל שהיה מפקפק בזה, ואין בזכרוני לפי שעה אם אסרו לחלוטין או מספיקא מצד פקפוק, ולענ"ד יש בו חשש מצד הדין, כיון שהמסדר מקבל מנה יפה יותר משכיר יום הקבוע לו עבור הסידור, וכשלא יסדר הקידושין אינו מקבל כלום, וממילא הרי נוגע בעדות עכ"ל.

ב

ובשו"ת בנין ציון (ח"א סי' קנ"ז) נמי דן בענין זה והשיב לשואל (שהוא בנו של המלאכת שמים הרב משה אריה במברגר ז"ל שכתב לו דאביו מחמיר בזה) וז"ל: ולענ"ד יש להשיב דמסתמא גם בלא עדות המסדר קידושין יהיו עוד אחר כשר כאן להכשיר הקידושין, ואפילו נימא שכולם פסולין ורק ע"י עדותו נעשה הקידושין בהכשר, מכל מקום יש לו לקבל שכר סידור קידושין, דהועיל להזוג כשמקדש שנית בפני עדים כשרים שלא צריך להיות בחופה בעשרה, ולא צריך שנית ברכות אירוסין ונישואין כמבואר ברמ"א (ס"א ס"א) אם קידש בטעות והיה לו נישואין עמה אע"פ שחוזר ומקדשה א"צ לברך שנית ז' ברכות, וכבר כתבתי במקום אחר שה"ה שא"צ ברכת אירוסין, רק

לא יעיד בה ע"כ, ובשו"ת מהרי"ט (חור"מ סי' פ') הובא בקצוה"ח (ל"ז ס"ק ד') ס"ל דבעינן הנאת ממון דוקא, דמה שכתב הרמב"ם ואפי' בדרך רחוקה ונפלאה, היינו נמי הנאת ממון ע"ש, אבל מאידך דעת הש"ך (ל"ז ס"ק י') דלענין נגיעת עדות לא בעינן נגיעה של ממון, אלא כל נגיעה של שום הנאה נמי פסול ע"ש.

וכן הביא בחידושי רעק"א (ל"ז כ"א) בשם מהריב"ל (ח"א סי' ל"ה) וכ"כ הפ"ת (ל"ז ס"ק י"ג) בשם כנה"ג והרשד"ם, וכן מסיק בספר שער משפט (ל"ז ס"ק א') וז"ל, אך מ"מ לענין דינא יש כמה פוסקים שחולקים על מהרי"ט, כמו שהביא בכנה"ג וכ"ה דעת הש"ך בס"ק י' עכ"ל.

ד

פקפוק על דברי האהל אברהם

ומעתה לפי הנ"ל נראה, דגם היכא שהמסדר קידושין מקבל שכר משני הצדדים, מ"מ הוא נוגע בעדות, דהנה ידוע דכל מסדר קידושין מעוניין ורוצה שמעמד החופה והקידושין יעברו באופן חלק בלי שום פקפוק, ואם חלילה קרתה תקלה והקידושין היו בהם פקפוק הלכתי, גם אם נימא שלא יעוכב שכרו שהובטח לו, מ"מ אם נצרך מאיזה סיבה לחזור ולעשות קידושין אחרים, דבר זה פוגע בתדמיתו וחשיבותו של המסדר קידושין שלא היה מספיק ערני ובקי בטיב הקידושין ויצא מכשול מתחת ידו, ולכן אם למשל אחד העדים לא ראה את רגע נתינת הטבעת על היד ועכ"פ שזה נמצא מיד על ידה ממש (ע' תומים סוסי' צ' בשם הרשב"א, מקנה סי' מ"ב סק"י חת"ס אהע"ז ח"א סי' ק"א מהר"ם שיק חור"מ סי' נ"ז אמרי דוד סי'

עצמו מזה מחשש נוגע בדבר, אך שוב כתב בשם הגט פשוט (סי' ק"כ ס"ב ס"ק י"ט) דבשניהם נותנים שכר להעיד ונוטל משניהם בשוה, דאין כאן שום הטיה וחשש עדות שקר, ובזה אסרה התורה ליטול שכר מטעם מה אני בחנם וכו', וכל זה יש חשש רק בעדות שבא לברר האמת, אבל בגיטין וקידושין דקיום הדבר דוקא ע"פ עדים ושניהם רוצים בדבר, דהמקדש בלא עדים אינן קידושין, "ושניהם נותנים שכר" שיהו אלו עדים בדבר, הרי אין כאן חשש הטיה בשעת המעשה הקידושין, ומה אמרת אם לאחר המעשה יצטרכו להעיד על הקידושין יש חשש הטיה, אבל כל זה היכא שבאמת נוטל שכר להעיד יש חשש דלאחר זמן יעיד מתוך אומדנא, אבל בגונא דידן דבאמת אין מקבל שכר להעיד, מה חשש איכא, הרי בשעת מעשה הקידושין אין כאן חשש שקר והטיה וכו' עכת"ד של האהל אברהם.

אמנם גם לדבריו אלו, הרי לא מצא ישוב להתיר הדבר רק היכא "ששניהם נותנים שכר" כמ"ש שם, וא"כ לפי המנהג שתשלום סידור קידושין מקובל שצד החתן נותן ולא הכלה, א"כ לפ"ז אזדא סברת האהל אברהם, וא"כ עדיין לא מיושב המנהג. אולם גם היכא ששניהם נותנים שכר, עדיין איכא מקום לעיונא, דהנה מה שכתב האהל אברהם דבקידושין אין חשש הטיה משום דעצם קיום הקידושין שניהם רוצים בדבר וכו', דבר זה צ"ע לענ"ד וכדלהלן.

ונקדים פלוגתת הפו' האם כשיש נגיעה שאינה של ממון אי יש בו פסול עדות, דהנה כבר הבאנו לעיל דברי הרמב"ם והשו"ע (ל"ז כ"א) שכתבו דאם ימצא לזה העד צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה

המעשה שנתברר שהשמש היה קרוב פסול לכולה) והחת"ס לא העיר מידי על עצם הדבר שהרב המסדר קידושין הוא עד, ומשמע נמי דס"ל דאין בו פסול, גם בשו"ת מהר"י אסאד (ח"ב סי' מ') ס"ל דיכול להיות עד, ומשמע מסתימת דבריהם כנ"ל דאף שהמסדר קידושין נוטל שכר מ"מ שפיר דמי, וא"כ וראי דנתחזק הלימוד זכות על המקילים, ומ"מ אם אפשר לכתחילה נלענ"ד דראוי לדקדק לחוש לדעת המחמירים. עוד איכא לעיונא האם זה שלא החתן משלם רק אביו, האם יש בזה קולא וצ"ע.

ולעצם שאלתנו לגבי הצלם שהוא היה עד קידושין, הואיל ומסתמא תשלום עבודתו הוטל על שני הצדדים כמקובל, א"כ י"ל דאין לו שום נגיעה על עצם הקידושין, וכמו שכתב האהל אברהם לכן נראה דבזה בדיעבד הוי עדות כשרה וא"צ לקדש שוב.

ואף שמצאנו בבאה"ט (סוסי' ל"ח) דפועל או שכיר כשר להיות עד מדינא, מ"מ אין מזה ראייה לנדו"ד, די"ל דשאני התם שהמעשה שעליו מעיד אין לו קשר ושייכות לעבודתו, ועל זה אמרין דאף שהוא שכיר, מ"מ כשר לעדות, משא"כ הכא הצלם מקבל שכר עבור החתונה עצמה שהחופה הוא התחלת החתונה ודו"ק, ואף שאינו מקבל שכר עבור ראיית הקידושין, אבל מ"מ שכרו מתקיים ע"י קיום החופה והחתונה וא"כ י"ל דהוי נוגע בעדות.

כ"ד) או כגון שנתברר שהעדים היו קרובים זל"ז וכיו"ב, כל הנ"ל אם אירע בחופה, בודאי שזה מוריד ממעמדו של המסדר קידושין, ולכן אם הוא עצמו נעשה עד י"ל דהוי נוגע בעדות, דיתכן שהיה איזה בעיה בענינים הנ"ל שלא ראה את הקידושין ע"פ הדין או פסול קרובים וכיו"ב, ומ"מ הוא ישתוק ע"ז כדי שלא יפגע מעמדו בתור מסדר קידושין, וע' סמ"ע ושו"ך (ריש סי' ל"ז) דבנוגע לעדות חשיד אפילו לשקר.

והגם דלשיטת המהרי"ט והקצוה"ח אין לחוש לזה, דהם סוברים דדוקא נגיעה של ממון הוא דבר הפוסל, אבל כאמור לשיטת הש"ך והרבה אחרונים יש להחמיר בזה כנ"ל, אמנם יתכן דענין זה תליא בשני תירוצי התוס' (ב"ב מ"ג ע"א ד"ה מפני) שהקשו דתיפוק ליה משום דלא ניחא ליה דתהוי תרעומת עליו, ותירצו ב' תירוצים תירוץ אחד: דאין נפסל בשביל כך לעדות, א"נ דהכא מיירי אפילו מכיר בה שהיא שלו דליכא תרעומת עכ"ל, וא"כ לתירוץ השני שגם מניעת תרעומת יש בו פסול עדות, ולכן לכתחילה נלענ"ד דראוי לחוש ולהמנע שהמסדר קידושין יהיה גם עד קידושין, וכדס"ל ליד הלוי ועוד גדולי ישראל שהובאו לעיל, והגם דיש מקום ללמד זכות וכדברי האוהל אברהם, אבל כיון דאין הדבר פשוט ותליא באשלי רברבא, ראוי לכתחילה להמנע מזה.

ה

אחר כתבי הנ"ל שוב מצאתי בשו"ת חת"ס (אהע"ז ח"א סי' ק') שכתב וז"ל: נידון רב אחד סידר קידושין וצירף עמו שמש אחד להיות ב' עדים מיוחדים וכו' (שם היה

ו

והנה כתב הכנה"ג (ל"ג, ד') והובא בקצוה"ח (סי' ל"ו ס"ק א') דשושבין פסול לעדות, ולכאורה צ"ע דמאי שנא משכיר או פועל דכשרים לעדות כנ"ל, ונראה דהחילוק

זו בלבד אלא מסתימת הדברים משמע דאפילו הוא מקבל שכר עבור שליחותו נמי אינו גורע הדבר וכשר לעד.

וכתב הרמ"א (סי' ל"ד סי"ח) דמי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך ולראות הענין שיהיה עד מותר, וע"ש בש"ך (ס"ק י"ח) ובתומים (ס"ק א') דעכ"פ שכר בטלה שרי, ומוכח מכל זה דלא אמרינן שהעד נוגע בדבר הואיל והוא מקבל טובת הנאה מהעדות, כיון שאין לו נגיעה לעצם העדות.

העולה להלכה: מסדר קידושין אם אפשר הדבר כדאי להמנע מלהיות עד קידושין אפילו אם מקבל שכר משני הצדדים, ומ"מ המקילים בזה אפילו אם מקבל רק מצד החתן יש להם ע"מ לסמוך וכנראה שרבים נהגו כן במשך הדורות ואין לערער על זה, כמו כן צלם של חתונה דינו כן ועכ"פ א"צ שוב לקדשה שנית.

דברי ידירו דו"ש"ת מצפה לרחמי ד' יעקב מאיר שטרן

הוא דאף דאזהב או שכיר כשרים, מ"מ שאני התם דאין להם שום נגיעה למעשה העדות של עכשיו, משא"כ בשושבין שהוא הרי מוביל את החתן לחופה, ונחשב הוא כמחותן וקרוב שיש לו נגיעה בדבר, וע' בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סוסי' ל"ז) שמתיר לשושבין לאכול בסעודת החתן אף שהוא תוך י"ב חודש דלא כט"ז (סי' שצ"א ס"ק ד'), ולפי הנ"ל י"ל דגם בצלם יש להמנע לכתחלה, אולם בדיעבד אין לפסול דאינו חמור מרב המסדר קידושין, ובפרט לפי המקובל דהצלם מקבל שכר משני הצדדים.

ראיה מדין שליח נעשה עד

שו"ר דיש לנו עוד מקור להכשיר הדבר, דהרי קיי"ל דשליח נעשה עד (קידושין מ"ג ע"א) ובשו"ע (סי' ל"ה ס"ב) השליח נעשה עד, לפיכך אם עשה שני שלוחים לקדש לו אשה א"צ עדים אחרים ע"כ, הרי דאף דהשליח יש לו נגיעה שהשליחות יתבצע בשלימות, מ"מ שפיר נעשה עד קידושין, ולא

מאימתי הזמן של תחלת ז' ימי המשתה

היה בלילה, או דלמא ניזיל בתר זמן הקידושין שהיה תחת החופה, דאף שהיה בבית שמ"ש מ"מ יש להחשיבו כיום, והרמ"א כתב (סי' ס"ב ס"ו) בשם הרא"ש: ואלו ז' ימים מתחילים מיד לאחר ז' ברכות שבירך בראשונה עכ"ל, אולם כבוד מעלתו הביא ששאל את הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב לו שמיד לאחר הקידושין מתחיל מנין הז' ימים, דמכיון שהם עומדים תחת כלונסאות החופה, מיד לאחר הקידושין כבר נחשב לנישואין, ועיקר כונת הרמ"א רק לאפוקי מהסוברים

ב"ה י"ט אדר תשפ"ג
לכבוד האי גברא יקרא המפואר בתורה
וחסידות הרה"ג מוה"ר משה דו'לובסקי
שליט"א בעיה"ק ירושלים ת"ו
אחדש"ת בכבוד וידידות, הנני בזה
אודות הענין הנוגע למעשה, באם התחילו
מעשה הקידושין תחת החופה לפני השקיעה
בין השמשות, וסיימו הברכות לאחר צאת
הכוכבים, מאימתי יש למנות את ז' ימי
המשתה, האם אזלינן בתר סיומן ויש למנות
הז' ימים מיום המחרת, כיון שסיום הברכות

שאין למנות ז' ימי המשתה אלא מזמן הסעודה עכ"ל.

וכבוד מעלתו חיזק הדבר מדברי הבית שמואל (נ"ה ס"ק א'), דס"ל דהא דתניא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, היינו כלה בלא חופה" אבל הברכות אינם מעכבין, וכ"פ הרמ"א (ס"א ס"א) דכנסה לחופה ולא ברך ברכת חתנים הוי חופה גמורה דאין הברכות מעכבות, וכתב הב"ש (ס"ק ה') דהוא כשיטת הראשונים דכלה בלא ברכה אסורה כנדה היינו החופה בלבד, (מיהו ע' להלן סוד"ה גם), וא"כ הדברים מכוונים לפסקו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דז' ימי המשתה מתחילין מיד אחר הקידושין שנעשה תחת החופה ע"כ דבריכם.

הנה לענ"ד אין פסק הנ"ל מחוור כלל וכדלהלן, וראשית דבר יש להקדים דענין הנ"ל של כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, דאיתא במסכת כלה (פ"א ה"א) יש בזה מחלוקת עצומה בין הפוסקים האם הכונה בלא ברכה היינו כפשוטו, או דלמא בלא ברכה הכוונה בלי חופה, דמצד אחד ישנם חלק מגדולי הפוסקים דס"ל דהכוונה על החופה, וכמו שכתב התרומת הדשן (ח"ב סי' ק"מ) בשם תשובת מיימוני (הל' אישות סי' י"ח) דאין ברכות מעכבות דיעבד, דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, היינו בלא חופה, אלא דנקט בלא ברכה לפי שעושין ברכה בשעת נישואין, וכי תעלה על דעתך אם אין במדינה עשרה שלא תנשא אשה משום דברכת חתנים בעשרה עכ"ל.

מיהו הב"י (סי' ס"ב) לאחר שהביא דברים הנ"ל כתב ע"ז וז"ל, ואין דבריו נראין דמה טענה היא זו, דאין הכי נמי שאם אין

שם עשרה שלא תנשא אשה, ואין זה אלא כמכריח הדבר בעצמו עכ"ל, אבל הדרכ"מ (שם ס"ק ח') פליג ע"ז, וכתב ואין דבריו נראין, אלא אין הברכות מעכבות כמו שנתבאר לעיל בסמוך עכ"ל, וכונתו למה שכתב לעיל (ס"ק ז') בשם המרדכי ועוד ראשונים ויבואר להלן, גם היש"ש (פ"ק דכתובות סי' י"ד) ס"ל הכי, דכלא ברכה הכונה בלי חופה, וכ"מ בחלק"מ (ס"ב ס"ק ג'). וכ"נ שס"ל להבית מאיר (סי' נ"ה) ועוד פוסקים.

דעת הוזה"ק והראשונים דבעינן ברכה דוקא

אולם מאידך ישנם הרבה פוסקים דס"ל כהב"י הנ"ל (סי' ס"ב) דכלה בלא ברכה היינו כפשוטו, וכן האבודרהם (ברכת אירוסין ע' שנ"ח) כתב בשם הרמב"ן וז"ל: ומה שאמר כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, אינו אלא לומר שכיון שנכנסה לחופה נתחייב לברך ואסור ליהנות ממנה בלא ברכה עכ"ל.

וכ"ה שיטת רש"י (כתובות ז' ע"ב ד"ה שמתייחד עמה) שכתב ד"ה ואסר לנו את הארוסות, ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה בברכה, כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל, וציין עליו הב"ש (סי' נ"ה ס"ק א') וכ"כ הר"ן (כתובות ב' ע"א מדפי הרי"ף) וז"ל: ואסר לנו את הארוסות ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה ובברכה עכ"ל, וכ"ה בריטב"א שם, וכ"כ הראב"ן, וכ"מ בזה"ק תרומה (קס"ט סוע"א): בכל חופה אצטרך תקוני שפיר לחופאה לחופה ליקרא דכלה וכו', ועל דא אסור לשמשא בה עד דתאכלולת באינון שבע ברכאן וכו' עכ"ל, וע"ע שו"ת יבא (ח"ב סי'

ו') דמייתי כמה פוסקים ראשונים שהולכים בדרך זו של הזוה"ק.

היטב דזהו כונת הרמב"ם והמ"מ דלא כבית שמואל נ"ה ס"ק א').

וכ"כ השלטי הגבורים בשם הרי"א ז' (פ"ק דכתובות ב' ע"ב מדפי הרי"ף) וז"ל: וכך אמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ואפילו כנסה לחופה אסורה היא לו בלא ברכה עכ"ל, וכ"מ מדברי המאירי (כתובות ז' ע"ב) שכתב וז"ל: ואמר עכשיו שמברכין ברכת חתנים בבית חתנים, ר"ל בשעה שנכנס לחופה וכו', ומתוך כך תקנו לברך שבע ברכות אף בשעת אירוסין מיד בחופה כל דהו מפני שאמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל.

והנה מה שברור דהגם דישנם מאירי הפוסקים דס"ל להקל (תרומת הדשן, דרכ"מ, רש"ל, חלק"מ ועוד) אבל מאידך ודאי דישנם הרבה מחמירים, וקשה להכריע בזה להקל נגד הזוה"ק הראשונים והפוסקים הנ"ל.

ביאור שיטת הרא"ש

הנה הבית שמואל (סי' נ"ה ס"ק א') כתב וז"ל: וצ"ל דסבירא ליה להרמב"ם דהא דתניא במסכת כלה, כלה בלא ברכה אסורה כנדה, היינו חופה ונקרא על שם ברכה, כמו שכתב בפסקי מהרא"י (תרומת הדשן סי' ק"מ) פירוש זה, ובתשובת הרא"ש (כלל ל"ז סי' א') כמו שכתב ב"י (סי' נ"ז ד"ה ומ"ש רבינו) אבל הברכות אינם מעכבים וכו' עכ"ל, ולדבריו של הב"ש יש לנו עוד עמוד גדול והיינו הרא"ש דס"ל כשיטת הפוסקים המקילים.

גם הכנה"ג (סי' ס"ב הגהת הב"י אות ז') כתב אחר שהביא דהרדב"ז (ח"א סי' קפ"ה) מיקל, [אבל באמת דיש סתירה ברדב"ז דבמקום אחר ח"ו סי' שני אלפים שכ"ו כתב דאף שהיא נשואה אסור לבוא עליה עד שיברך ברכת חתנים, וכבר העיר ע"ז הפ"ת (ס"ב ס"ק ג'), ובס' נוה שלום (סי' כ"ב) כתב דהרדב"ז בסוף ימיו חזר בו, וס"ל דברכות מעכבות] כתב וז"ל: אמר המאסף ואינו נ"ל, שהרי שנינו במס' כלה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ודוחק לומר דר"ל בלא כניסה לחופה, וכן יש לדקדק מדברי הרב המגיד שכתב על דברי הרמב"ם ז"ל אע"פ שצריכה ברכה אינה מעכבת וחופה הראויה הוא ע"כ, ונראה כונתו אע"פ שצריכה ברכה כדי שיהא מותר לבוא עליה, מ"מ חופה הראויה היא להיות קנויה לו ליורשה ולטמא לה עכ"ל, (וזה דלא כהבנת היש"ש הנ"ל שהביא בשם המ"מ להקל) ושם באות ח' הביא דכ"ה דעת ר' אברהם צרפתי ע"ש, וכ"ד השב יעקב (סי' כ"ד) וכן החיד"א (בחיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות נ"ה ע"ש

אבל לענ"ד אין הדבר מחזור כלל, דהמעין בדברי הרא"ש יראה דלא כתב דבריו אלא לענין ירושה, דבזה סגי לקנותה ע"י חופה בלבד, אבל ליהנות ממנה אסורה בלי ברכה, וז"ל שם: ושכתבת שנהגו במקומך לארס נשים ולהתיחד עמהם ולדור ביחד "בלא חופה ובלא ברכה", מנהג רע הוא וחייבין הקהל לבטלו, כי אמרו חז"ל (כלה פ"א) כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ובהמשך שם כתב וז"ל: כיון שדר עמה בבית "הוא כאשתו לענין ירושה" וכו', כי היחוד ברשותו היא החופה, וברכת חתנים אינה מעכבת וכו', הילכך כיון שנתייחדה עמו בבית "היא כאשתו לענין ירושה" עכ"ל, ומפורש להדיא בדבריו דק לענין ירושה

אמרינן דברכות אינם לעיכובא, אבל ליהנות ממנה אסורה בלא ברכה.

ראיה מדברי הרא"ש עצמו

וראיה לדברינו מהרא"ש עצמו, שכתב בתשובה (כלל עשרים וששה סי' ב') וז"ל: ודע כי משעת הברכה מונין שבעה ימי החופה, "כי החופה היא מקום יחוד חתן וכלה, ומשעת הברכה שהותרו להתיחד מתחילין ז' ימי החופה" וכו', אבל אין הדעת נוטה כך שיהא תלוין שבעת ימי החופה באכילה ראשונה, אלא בשבעה ברכות כמו שכתבתי עכ"ל, הרי מפורש בדברי הרא"ש דבעינן תרתי, חופה וגם ברכות, וזה כדבריו בתשובה הנ"ל, ודברי הרא"ש העתיקים הרמ"א (סי' ס"ב ס"ו).

גם לדעת המקילים יש לומר דז' ימי המשטה מתחילים מגמר הברכות

עוד היה נראה לענ"ד לומר, דגם להפוסקים דס"ל דאין הברכות מעכבות, מ"מ כיון שחז"ל תקנו לברך ז' ברכות והוא חובה גמורה, וגם החלק"מ (ס"ב ס"ק ג') כתב וז"ל: ואם אין במדינה עשרה וא"א לו לילך למדינה אחרת רק בטורח גדול, אז הוי כדעבד וברכות אין מעכבות, ויכניסנה לחופה בלא ברכה עכ"ל, הרי דלא היקל בזה אלא בשעת הדחק גדול מאד שיתבטלו הנשואין לגמרי, ולכן הנראה לענ"ד כמו שכתבתי, דגם למקילים דס"ל דאין הברכות מעכבות, מ"מ מנין ימי המשטה מונין מגמר הברכות דוקא, שזה היה תקנת חז"ל שחופה בשלימות תהיה דוקא ע"י ברכות (עכ"פ כשאפשר) ומנין ז' ימי המשטה מתחילין מגמר הברכות.

ראיה מדברי הדרכ"מ והרמ"א עצמו

תו נראה לחזק יסוד דברינו הנ"ל, דהרי הרמ"א בדרכ"מ (סי' ס"ב ס"ק ח') שפליג שם על הב"י שחולק על התרומת הדשן, וס"ל דהברכות הם לעיכובא, כתב ע"ז הדרכ"מ: ואין דבריו נראין אלא אין הברכות מעכבות עכ"ל, ומאידך הרמ"א עצמו העתיק לדינא את דברי הרא"ש הנ"ל דשבעת ימי המשתה מתחילין לאחר שבע ברכות עכ"ד, וא"כ משמע דגם הדרכ"מ דס"ל דאין הברכות לעיכובא, מ"מ מאידך ס"ל דגם היכא דאיכא חופה, מ"מ אין מונין אלא לאחר הברכות. [וע"ע מש"כ באמרי יעקב (אהע"ז ע' רמ"ו) אודות דברי הטיב קידושין וכוונתו, וע"ש עוד בעמוד רמ"ז].

הערה בדברי הדרכי משה

אמנם לענ"ד יש מקום לעיונא בדברי הדרכ"מ (סי' ס"ב ס"ק ח') שפליג על הב"י, דס"ל דברכות הם לעיכובא, וכתב עליו וז"ל: ואין דבריו נראין, אלא אין הברכות מעכבות כמו שנתבאר לעיל בסמוך ע"כ, ושם לעיל (ס"ק ז') מייתי מדברי המרדכי (קידושין סי' תקמ"ו), וז"ל: ובא מעשה לפני רש"י באחד שקידש ונמצא אחד מעידי קידושין קרוב וכו', והשיב אע"פ שצריך לקדש פעם אחרת, א"צ לא כניסת חופה ולא ברכה אחרת של אירוסין ונישואין וכו' עכ"ל, ומזה הבין הדרכ"מ דרש"י ס"ל כדעת האומרים דכלה בלא ברכה היינו חופה, אבל א"צ ברכה ממש.

אבל לענ"ד הדבר צ"ע, דלפ"ז יוצא דרש"י סותר עצמו, דהרי בכתובות כתב רש"י (ז' ע"ב) ואף ארוסה לא התיירו עד שתכנס לחופה ובברכה, כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל, הרי דס"ל

דהברכות לעיכובא, ולכן נראה דאין כאן שום סתירה באמת, דמעשה שבא לפני רש"י שאני, דהיה שם חופה וברכה כדין רק הקידושין לא נתפסו, וע"ז ס"ל לרש"י דאין הדבר לעיכובא כיון שסו"ס היה חופה וברכה (אף שהיה לפני קידושין), אבל היכא דלא היה כלל, בזה ודאי י"ל דרש"י ס"ל כמ"ש בכתובות דהברכות הם לעיכובא, וא"כ אין לנו ראייה ממעשה דרש"י נגד דברי הב"י דס"ל דהברכות הם לעיכובא, וענין הנ"ל י"ל נמי בביאור דברי הר"י ווייל שהובא שם בדרכ"מ ע"ש.

דעת הדרך החיים וש"א

וכן ראיתי בספר דרך החיים (להחיות דעת סי' רכ"ה אות ח') שכתב וז"ל: שבעת ימי המשתה וכן ג' של אלמנה מתחילין תיכף אחר שבע ברכות שברכו בשעת החופה עכ"ל, ומפורש בדבריו דגם אם היה חופה וקידושין כרגיל, מ"מ אין למנות ימי המשתה אלא מגמר הברכות, גם בס' ברכת הבית (שער ס"ב סכ"ו) כתב וז"ל, ז' ימי המשתה מתחילין מיד לאחר ז' הברכות שברכו תחת החופה (רמ"א ס"ו) עכ"ל, הרי דנמי פשיטא ליה דגם אי איכא חופה אין למנות מהקידושין רק מלאחר הברכות, וכן בערוך השלחן (ס"ב ל"א): שבעת ימי המשתה מתחילין מיד לאחר שבע ברכות שבירכו בראשונה, והיינו מהברכות של שעת החופה עכ"ל.

פסקם של הגר"מ פיינשטיין והשבט הלוי זצ"ל וראוי להוסיף מה שראיתי מובא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אהלי ישורון עמוד ל"ב) דאם החופה התקיימה בביהש"מ"ש והסעודה בלילה, מתחילין למנות שבעת ימי המשתה מהלילה, דבאופן זה יש לסמוך על שיטת הכנסת יחזקאל (עפ"ת ס"ב ס"ק י"ב), וכע"ז כתב מרן השבט הלוי זצ"ל (ח"ט סי' עד"ר אות ב') לענין אם עשו החופה בתוך ביהש"מ"ש וז"ל, כבר ביארתי בעניי במקום אחר, דלבי נוטה דביהש"מ"ש שהוא ספק לא נחשב יום לענין ז' ימי שמחה, ויש לו עוד יום לענין ז' ימי שמחה עכ"ל, הרי דלדעת עמודי ההוראה הנ"ל פשוט דאם התחילו החופה בביהש"מ"ש וגם אם גמרו בביהש"מ"ש יש למנותו ממחר, אולם גם אי לא ננקוט כדבריהם, אבל אם גמר החופה והיינו גמר הז' ברכות היה כבר בזמן צאת הכוכבים, בזה ודאי נראה פשוט דיש לנקוט כדברי הדרך החיים ושאר אחרונים הנ"ל, וכפשטות דברי הרמ"א דאין להחשיב הז' ימים אלא מיום המחרת.

העולה מכל הנ"ל חופה שהותחל בביהש"מ"ש, וגמר הז' ברכות היה בצאת הכוכבים, יש למנות ז' ימי המשתה ממחרת, דמה שקובע בזה הוא גמר השבע ברכות של הנישואין, וה"ה אם הקידושין היו לפני השקיעה.

דברי ידידו דו"ש"ת מצפה לרחמי ד' יעקב מאיר שטרן

רבי יוסף בנימין הלוי ואזנר

אדמו"ר משבט הלוי

ראש ישיבת חכמי לובלין וראש ישיבת שבט הלוי

ודומ"ץ בזכרון - מאיר, בני - ברק

בענין כתובה שכתבו בלשון זכור במקום נקבה

ר"ת כגון שהיה לו לכתוב שנים עשר וכתב
י"ב כשר, עכ"ל הרמ"א.

והנה כדי דייקנין בלשונו הזהב, נמצא
שאם במקום לכתוב שנים עשר יום כתב
שנים עשר ימים, הרי זה כשר רק אם כבר
ניתן, הגט או בשעת הדחק, ובשאר הטעות
כתב שבדיעבד כשר, ולא התנה לא שיהא
כבר ניתן ולא שיהא בשעת הדחק, וכן מש"כ
בסעי' שאח"ז שאם במקום לשון זכר כתב
לשון נקבה, כגון שהיה לו לכתוב חמש וכתב
חמשה כשר, וגם שם לא התנה בנתינה כבר,
ולא בשעת הדחק, משמע שאין צריך לכתוב
גט אחר ואם כבר נכתב יכול ליתנה (וכ"מ
בב"ש ס"ק ט"ז).

וידוע מש"כ הפוסקים שחומרות שנכתבו
בגט אין כולם נוהגות בכתובה, וגם מה
שהחמירו בכתובה הוא רק בענין השמות, כי
אם יהא נכתב כך בכתובה אזי ח"ו אם
יצטרכו מחר לכתוב גט ילמדו ממה שנכתב
בכתובה ויכתבו כן גם בגט ויכול לצאת
מכשול, אבל שאר ענינים אין מעכב בכתובה
מה שמעכב בגט.

ולפ"ז היה פשוט אצלי שה"ה בנידון
דין שהיה שצריך לכתוב שמנים ואחת וכתב
שמנים ואחד, הרי זה כשר ואין צריך לכתוב

בס"ד ח' לחודש מרחשון תשפ"א לפ"ק
לכבוד הנאון הגדול הנודע בהיכלי
התורה וההוראה מו"ה רבי נמליאל
רבינוביץ שליט"א מח"ס ספרים רבים
ונכבדים

אחדשה"ט וש"ת בכבוד

בדבר אשר נשאלתי על ידכם בעובדא
שרשמו בכתובה השנה תשפ"א, בתאריך,
שמונים ואחד, [בלשון זכר], במקום לרשום
שמונים ואחת, [בלשון נקיבה], האם זה
מעכב, והאם עדיף לכתוב כתובה חדשה, או
שאינ שום צורך להחליף הכתובה, עכ"ל
השאלה.

מחמת הצורך להשיב למעשה בדחיפות
כבקשתו הנני משיב בקוצר אמרים, היות
והדבר מבואר להדיא בשו"ע (אבה"ע סי'
קכ"ה סעי' ד') שיכתוב הימים בשלון זכר,
ואח"כ כתב המחבר (שם סעי' ה') שיכתוב
השנים בלשון נקבה, והעיר הרמ"א (בסעי' ד'
שם) בזה"ל ויכתוב ימים עד עשרה, בשני
ימים בשלשה ימים וכו', ומכאן ואילך יכתוב
יום, אחד עשר יום, שנים עשר יום וכו', כתב
ימים לא מיפסל בדיעבד אם כבר ניתן, וכ"ש
בשעת הדחק, כתב שלשה או שמנה מלא
בו"ו או שלא כתב בשני רק שני, או שכתב

כתובה חדשה, ובפרט בראותי דברי מהר"י ברונא (בשו"ת סי' פ') להכשיר לשונות אלה גם בגט, גם בכתובה, וגם בשטר, ושיש להוציא ממון בשטר כזה, והוסיף שלא תהא כזאת בישראל להחמיר לפסול שטר כזה, עיי"ש שביאר בזה מילתא בטעמא, אמרתי שיש להכשיר הכתובה הנ"ל בשופי.

אלא שלפי דברי החלקת מחוקק (שם ס"ק ט"ז) אתא נרגא בדברינו, שכתב להסתפק האם גם בכתב אחת במקום אחד, או להיפך האם גם בזה יהא כשר עכ"ד, סתם ולא פירש מ"ש שינוי מלשון זכר לנקבה או ההיפך במספר חמש וחמשה, לבין השינוי בין מספר אחת או אחד, אמנם ראיתי בגט פשוט (שם ס"ק כ"ו) שציין לתשובה שכתב מהר"י בן לב, וראיתי שכתב שם ממש כעין נידון דידן שנכתב אחד במקום אחת והכשיר למסור הגט לאשה, אמנם כתב הטעם שמכשיר בגלל שזה כדיעבד כיון שהבעל נסע משם למרחקים, משמע שאם הבעל היה שם היה מצווה לכתוב גט חדש.

מ"מ לו היה הנידון בגט היה מקום לחוש

לספיקא דהח"מ ולחומרת מהר"י בן לב, להצריך גט אחר אם לא ניתן עדיין, אבל בכתובה לית דין צריך בשש, והכתובה כשרה לינתן וכ"ש אם ניתנה כבר שאין צריך לכתוב כתובה חדשה כפסק הרמ"א, וכדברי מהר"י ברונא שלא תהא כזאת בישראל להחמיר לפסול שטר כזה.

ואגב אורחיה אבקש לעורר שכתובת מספר שמנים נכתבת בלשון הקודש חסר בלי וי"ו, ולא כפי שנכתב בשאלה שמונים, אלא שמנים.

והנני בזה דוש"ט ומברכו שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה ולהפיץ מעינותיו חוצה.

כ"ד מברכו בלוי"ג
יוסף בנימין הלוי ואזנר

נ.ב. יסלח מעכתה"ג שלא עניתי על השאלות ששלח עלי בימי החג שעבר עלינו ועכ"י לטובה, כי בימי החג אין הדואר מגיע אלי, ואח"כ הייתי טרוד עם התחלת הזמן בישיבות הק'.

רבי יעקב מאסקאוויטש

כ"ק האדמו"ר משאץ, בני ברק

הפסק בין החופה ליחוד

בס"ד. ער"ח שמרבין בו בשמחה תהא שנת פדות לפ"ק פה בני ברק ת"ו

אל מע"כ ידיד ה' וידיד כל בית ישראל, הרה"ג המפורסם לשב"ת, עושה ומעשה גדולות ונצורות בהרבצת תורה ובירורי הלכה, מוכתר בנימוסין, גומרין עליו הלל השלם ה"ה כמוה"ר ר' גמליאל ראבינאוויטש שליט"א, ר"מ בעיר רחובות ת"ו בעמח"ס גם אני אודך ועו"ס שלומים מרובים כראוי

הן הובא לפני הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב גליון ח, קנקן חדש מלא ישן שדעת חכמים נוחה הימנו. יזכהו ה' להמשיך בהרבצת תורה עוד רבות בשנים דשנים ורעננים אורך ימים ושנות חיים של תורה ויראת ה' מהורה בשמחה.

ראיתי אריכות הדברים שכתב הרב הגאון המופלג רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס שו"ת בית מתתיהו שהרים ידו ובנה בנין מפואר בבקיאות נפלאה בדין אי אריך שהחתן יפסיק בין החופה ליחוד כי גמר הנישואין אינו אלא ביחוד ואם יפסיק לפני שהתייחדו נמצא שברכת הנישואין לבטלה כי אין להן על מה לחול, כי אין נישואין בחופה אלא ביחוד ובלי נישואין אין ברכת נישואין. גם ראיתי שידינ"פ הגאון האדיר הר"ב פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז' נשאל מיבלחט"א כ"ק אדמו"ר משומרי אמונים זצ"ל על מה סמכו העולם שחתנים מפסיקים

בדיבור בין החופה ליחוד. האמת שגם אנכי הקטן חדל האישים זכיתי לשאלה זו מאותו השואל זצ"ל נלחט"א, אבל לדידי ולענ"ד דרך אחרת בביאור הדברים ונתבארו בעזר"ה בספרנו הדל בתים לבדים מהדו"ב בכמה מקומות, מהם ובעיקר במבוא לסימן י ומבוא לסימן יג. לכבוד האכסניא המפוארה לד"ת הנקרא קובץ מה טובו אהליך יעקב ולכבוד הגר"מ גבאי שליט"א בעל המאמר נחזור על מה שהשבתי. לתועלת ומעלת אמרם ז"ל בריש פסחים לעולם ישנה אדם דרך קצרה אקדים את המסקנה הנלענ"ד שחשש הפסק בין החופה ליחוד נכון מאד מעיקר הדין אבל רק בזווג שני, אבל בנישואי זווג ראשון אין כאן בית מיחוש כלל ועיקר. ולקיים מה שנאמר בהקדמת רבינו הב"י שהקיצור אינו מעלה לעצמו עד שיבאר הדברים משרשיהם ומוצאיהם, עיי"ש נועם לשונו.

והנה. הן פשוט כביעתא בכותחא לכל בר בי רב אפילו דחד יומא ומבואר בכמה מקומות בש"ס קידושין וכתובות ושו"ע אהע"ז הל' קידושין שבכדי שהמקודשת תהא מותרת לבעלה המקדש צריך שיהיה אירוסין ונישואין. אירוסין הוא הקידושין בטבעת כדמו"י או בכל דבר השו"פ, ונישואין הוא החופה היינו כניסתה לביתו ולרשותו לשם קידושין. אלא שנחלקו הראשונים והפוסקים

מסיימי השו"ע הלכה למעשה מהי החופה. הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' אישות ה"א ס"ל שחופה היא היחוד. כל עוד לא הביאה לתוך ביתו והתייחד עמה והפרישה מכל העולם לו, אסורה לו כדין ארוסה שאסורה לכל העולם כולל המקדש [כברש"י כתובות ז' ע"ב ד"ה ואסר לנו]. יחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום. כלומר, בלי יחוד אינה נשואה אלא ארוסה. וכן דעת הטושו"ע שם סי' נ"ה ס"א.

בב"ח אהע"ז סי' ס"א הוסיף וכתב שעיקר החופה היא שמתייחדין במקום צנוע ואוכלין שם סעודתם וכמ"ש הטור שם.

בב"י אהע"ז סי' ס"א כתב בשם או"ח להר"א מלוניל שהסודר שפורסים על ראש החתן והכלה בשעת הברכה זו היא החופה.

ברם, ברמ"א שם סי' נ"ה ס"א כתב להדיא דלא כדעת הרמב"ם ז"ל והמח' שם וז"ל, וי"א דחופה אינה יחוד אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נישואין. וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה. וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינמא, ואלמנה משנתיחדו. והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסאות ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה שם ומברכין שם ברכת אירוסין ונישואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע וזהו החופה הנוהגת עכשיו, עכ"ל.

יסוד מחלקותם היא אם החופה צריכה להיות ראויה לביאה. הרמב"ם ודעימיה ס"ל שחופת יריעה הפרוסה על ארבעת הכלונסאות אינה חופה מצד המקום כי בין אנשים רבים אינה ראויה לביאה, ונישואין

צריך להיות ראוי לביאה. שאר הפוסקים ס"ל שאין החופה צריכה להיות ראויה לביאה לפיכך גם יחוד זה של חופת יריעה פרוסה על ארבעת הכלונסאות עושה נישואין כי מ"מ הכניס אותה לרשותו. הנפק"מ הגדולה, אם חופת נדה קונה. לדעת הרמב"ם ז"ל שחופה צריכה להיות ראויה לביאה אין האשה נשואה למקדש כי אינה ראויה לביאה משום אריא דאיסור נדה רביעא עלה. וזהו מש"כ בשו"ע שם סי' ס"א ס"א, כיון שהכניס האיש ארוסתו לחופה אע"ג שלא נבעלה הרי היא כאשתו לכל דבר וגובה עיקר כתובתה ותוספת אם תתאלמן או תתגרש. במה דברים אמורים, כשראויה לביאה. אבל אם היתה נדה ואח"כ כנסה לחופה ונתייחד עמה אינה כאשתו אלא עדיין כארוסה מאחר שהיתה נדה. וע"ז הגיה הרמ"א וכתב, למ"ד חופת נדה הוי חופה אעפ"י שאינה ראויה לביאה. ושם בס"ב כתב המח', כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, ועיי"ש ביהגר"א סק"ח ובט"ז סק"ג אי באמת ס"ל לב"י שחופת נדה לעיכובא כי לפימש"כ בס"א כדעת הרמב"ם הדבר ברור לכאורה לעיכובא כי אינה ראויה לביאה. וברמ"א שם, ועכשיו המנהג שלא לדקדק ואין ממתניין, ע"כ. בט"ז שם סק"ד כתב הטעם שעכשיו אין מדקדקין אחופת נדה כי אנו קיי"ל כדעה השניה בר"ן ריש כתובות שכתב לפי שאנו נוהגין עכשיו לעשות חופה בלא יחוד אין אנו מקפידין אם היא נדה ומ"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר, כי חופה באמת לאו היינו יחוד ואפ"ה הוה נישואין כיון שמסר אותה לרשות החתן בעת ההיא, ע"כ.

ויהי אחר הדברים האלה, לדעת הרמ"א שאנו בני אשכנז יוצאים ביד רמ"א והולכים

להלן. [אגב, במקנה קו"א סי' נ"ה ס"ג כתב בזה"ל, לשון הרמב"ם הוא אירס וכנס לחופה ולא בירך ברכת חתנים ה"ז נשואה גמורה וחוזר ומברך אפי' אחר כמה ימים, ע"כ. יש להסתפק אם דוקא תוך ז' ימי המשתה דהוא זמן ברכה או אפי' תוך י"ב חודש, אבל אחר י"ב חודש דאין מברכין שהשמחה במעונו ואפי' מחמת נישואין כדלקמן סי' ס"ב לא שייך לומר משמח חתן וכלה. ואפשר דלאחר שלשים יום לא מיקרי תו כלה כדאי' בריש כתובות, וביומא ע"ח ע"ב כלה רוחצת פניה כל ל' יום. והיינו דאמרו כלה בלא ברכה, כ"ז שנקראת כלה, ע"כ].

עד כאן המדובר בחופת בתולה שפרט לדעת הרמב"ם ז"ל וסיעתו כו"ע ס"ל שנקנית בחופת יריעה הפרוסה, אבל חופת גרושה ואלמנה או בכל כל אשה המוגדרת כזווג שני [כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' ס"ז ובבתים לבדים ריש סימן י'] נחלקו גדולי עולם אי נקנית בחופת יריעה הפרוסה. בתירוצו הראשון בתוס' יומא י"ג ע"ב ד"ה ולחדא בדעת הירושלמי, רמב"ם פ"י מהל' אישות ה"ב, הרא"ש ריש כתובות סי' ג', מרדכי סוף ביצה, הר"ן בביצה ל"ו במתני' אין דנין, תשב"ץ קטן סי' תנ"ד בשם מהר"ם מרוטנבורג, או"ח להר"א מלוניל הלכות כתובות סי' ד' בשם בעל העיטור הביאו בב"י אהע"ז ריש סי' ס"א, מהרי"ל הלכות שבת סי' י"ח בשם מהר"ש, שו"ת משאת בנימין סי' צ', כלבו סי' קכ"ד אות כב הביאו בב"י או"ח סי' של"ט ס"ד, וכך נפסק להלכה בטושו"ע אהע"ז סי' ס"ד ס"ה ובטושו"ע או"ח סי' של"ט ס"ד ומג"א שם סק"א, שו"ע הרב ומשנ"ב שם ס"ח, ב"ש אהע"ז סי' ס"ד סק"ו, דרך החיים בדיני חופה ערב שבת וכן משמע דעתו

לאורו [עיי' שו"ת חו"י בסוף הספר בהשמטות סי' קס"ה במסוגר, הביאו בפת"ש חו"מ סי' כ"ה סק"ב, שכתב דכל מה דסתם לן הב"י בשו"ע ולא חלקו עליו הבאים אחריו הוי דבר משנה ודיין שטעה בו דינו כטועה בדבר משנה וחוזר דינא, ובמקום שהביא הרמ"א דעת חולקים והסכים עמהם ג"כ הו"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותיה] דלא נקט כדעת הרמב"ם שרק היחוד נקרא חופה ואינה נשואה לו עד שיתייחדו, נמצא שבגמר החופה הרי היא נשואה לו לכל דבר ומותרים זה לזה, אלא שחייבים לברך ברכות נישואין כי אמרו חז"ל כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ובב"ש סי' נ"ה סק"א נקט כאותם הראשונים דס"ל שבלא ברכה היינו ברכות נישואין ולא ברכת אירוסין. ודייקו חז"ל שאסורה כנדה ולא אמרו שאסורה כארוסה כי היכי למשמע מיניה כאילו חסרון בקניניו בה, אלא אמרו כנדה היינו כתוספת איסור חיצוני אבל אין כאן חסרון בקנינים בה כמש"כ ברמ"א סי' ס"א ס"א. לפי"ז נמצא שהיחוד שאנו עושים אחרי חופת יריעה הפרוסה אינו אלא חומרה וכמש"כ בב"ח סי' ס"א, הביאו בב"ש סי' נ"ה סק"ה, וברמ"א סי' נ"ה ס"א. היינו, גם אם לא נתייחדו כלל אין ספק שקנויה היא לו לכל דבר. מעתה, אין כאן בית מיחוש שהחתן יפסיק בדיבור או הליכה ממקום החופה ליחוד כי מעיקר הדין כבר נקנתה לו לכל דבר, אלא שמחמירין לחוש גם לדעת הרמב"ם שחופה אינה היריעה הפרוסה אלא היחוד. והאמת שגם הרמב"ם ס"ל שברכות נישואין אינן במהות הקנינים כי כן כתב בפ"י מהל' אישות ה"ו, אירס וכנס לחופה ולא בירך ברכת חתנים הרי זו נשואה גמורה וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים, ועוד ידובר

סי' צ', ט"ז אהע"ז סי' ס"ד אות א', ח"מ סי' נ"ה סק"ח וסי' ס"א סק"ב, שו"ת שבות יעקב ח"א סי' צ"ז, בית מאיר אהע"ז סי' נ"ה ס"א, הגר"א בביאורו לסי' נ"ה סק"ט וסי' ס"ד אות י"א ובאו"ח סי' של"ט ס"ד ד"ה הכונס, חזו"א הל' קידושין סי' ס"ג אות י"ז ואות י"ח, תוס' שבת או"ח סי' של"ט סק"ד בשם ספר סולת למנחה הביאו בפת"ש אהע"ז סי' נ"ה סק"ב. עיי' בתים לבדים כמה חילוקים ונפק"מ להלכה.

לניד"ד, הנפק"מ הבולט ביותר והחילוק בין זווג ראשון לזווג שני אם חופת יריעה הפרוסה מועילה שתהיה נשואה ולסלק ממנה תואר ארוסה, אם מותר לחתן להפסיק בין סוף החופה ליחוד. לדעת הרמ"א דס"ל שבתולה נקנית לכל דבר בחופת יריעה הפרוסה, נמצא שאחרי החופה קנויה היא לו ואף מותר לו לבוא אליה אין בית מיחוש שהחתן יפסיק אחרי החופה ולפני היחוד כי באמת כבר נקנתה לו בחופה ועל נישואין של החופה חלה ברכת הנישואין. מה שאנו נוהגין ליחדם בחדר מיוחד אחרי החופה אינו אלא חומרה לחוש לדעת הרמב"ם ודעימיה שרק יחוד הוי קנין ולא חופת יריעה הפרוסה, ולדעת הרמ"א אין זה מעיקר הדין. תיפ"ל, כלה נדה שאסורה ביחוד גם קנויה לו לכל דבר אחרי חופת יריעה הפרוסה ואין חשש ברכות לבטלה אעפ"י שאינם מתיחדים כדמשמע בסי' ס"א ס"ב, עיי' ביהגר"א סי' ס"א סק"ח. משא"כ חופת גרושה ואלמנה שהמח' בסי' ס"ד ס"ה הכריע שאינן נקנות בחופת יריעה הפרוסה כי אם ביחוד הראוי לביאה, או יחוד ביאה למר כדא"ל ולמר כדא"ל כמבואר לעיל, וכדמשמע מלשון הרמ"א סי' נ"ה ס"א שהביא דעת התוס' ביומא שם בלשון וי"א

בשו"ת חת"ס חאהע"ז סי' צ"ח כולם מתנבאים בסגנון אחד שחופת יריעה הפרוסה לא מהני בגרושה ואלמנה שתהיה קנויה לבעלה לכל דבר ולסלק ממנה תואר ואיסור 'ארוסה' שתהיה 'נשואה' ויהא מותר לו לבוא אליה. גם אם כיסה החתן את ראשה בהינומא ונכנסה עמו תחת היריעה הפרוסה על ארבעת הכלונסאות ואכלו סעודתם במקום צנוע שלא עפ"י כללי ודיני יחוד, עדיין ארוסה היא ואסורה לבעלה. לדעתם, הקנין היחיד שבו קונה את הגרושה או את האלמנה וניתרת לו אחרי שנתקדשה בטבעת כדמו"י, הוא יחוד הראוי לביאה. יש מהפוסקים שאמנם נוקטים כשיטה זו אבל בחומרה יתרה שאפילו ביחוד הראוי לביאה עדיין אינה קנויה לו לגמרי ואינה נקראת נשואה אלא בביאה ממש, ה"ה תירוצ' ראשון בתוס' יומא י"ג ע"ב ד"ה ולחדא בדעת הירושלמי, שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ש"א, שו"ע הרב או"ח סי' של"ט ס"ח כדעת המרדכי סוף מס' ביצה ומהרי"ל בהל' שבת הביאו במג"א או"ח סי' של"ט סוסקי"א, ט"ז יו"ד סי' קצ"ז ס"ב סק"ו שלמד כן בדברי הרמ"א שם, טהרת ישראל סי' קצ"ז ס"ב אות י"ז. דעת המח' בסי' ס"ד ס"ה אינה מבוארת כל צרכה אם ס"ל שצריך יחוד הראוי לביאה או יחוד ביאה ממש, עיי"ש בב"ש סק"ו.

אבל יש חולקין וס"ל שבקנין חופה אין בין גרושה ואלמנה לבתולה, כולן נקנות בחופת יריעה הפרוסה. היינו, מיד כשהביא החתן את הכלה לביתו ורשותו נשואה גמורה היא וקנויה לו עם כל זכויותיו בה וחובותיו כלפיה ומותר לו לבוא אליה, הלא המה תירוצ' השני בתוס' יומא י"ג ע"ב ד"ה ולחדא בדעת הירושלמי, שו"ת הר"א אשכנזי הביאו בח"מ סי' נ"ה סק"ח ובשו"ת משאת בנימין

שבנמצאים ואין ראוי שיברך אותם החתן לפי שהם ברכה לו ואין ראוי שיברך אדם ברכה כזו לעצמו. ורבינו אברהם בן הרמב"ם כתב בריש החידושים שבס' מעשה רוקח שמר אביו כעס על חתן שבירך ברכות אלו לעצמו. וידעתי שגדול אחד בירך ז' ברכות לעצמו ובעניי אמרתי דנעלם ממנו דברי הרמב"ם ז"ל ושהוא ז"ל הקפיד על זה, ע"כ.

נמצא לפי האמור שלא מצאתי מקום להרעיש ולהתריע על מה שחתנים בזווג ראשון אינם מקפידים ומפסיקים בין החופה ליחוד הן בדיבור והן בהליכה רבה עד לחדר היחוד מחשש הפסק בין ברכת נישואין ליחוד. ה"ה שאין קפידה כלל לשורר שירה אחרי החופה ולפני היחוד. מה שעורר עוד על הנהוג בבתי צדיקים שהחופה מתקיימת בחצר האדמו"ר ואח"כ הולכים החו"כ לאולם השמחה גם בזה אין קפידה כמבואר, מה גם שעד כמה שידוע לי מתיחדים החו"כ בבית האדמו"ר לפני שהולכים לאולם השמחה, ושם אוכלים סעודתם במקום צנוע. עד כאן בחתנים וכלות בזווג ראשון, אבל חופות בזווג שני נהיגנא מקדמת דנא להקפיד מאד שמיד אחרי חופת יריעה הפרוסה ילכו לחדר היחוד ואפילו מתנה אני עם החו"כ לא להתעכב ועד כמה שניתן לא יפסיקו עד שנכנסים לחדר יחוד, והמחותנים ומחותנות לא יעכבם כלל.

בוה אתן שביתה לקולמוסי כפי הנלענ"ד, בתפלה ובקשה לנותן התורה והחונן לאדם דעת לכוון לאמיתה של תורה ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי. אסיים בברכת הדיוט, יתן לו ה' ברכה והצלחה ושמחה מרובה בחודש השמחה ויגדיל תורה ויאדיר למען שמו ית'.

הכ"ד החותם בברכת השמחה

שחופת בתולה משיצאה בהינומא ואלמנה משנתיחדו, נמצא שאחרי חופת יריעה הפרוסה עדיין לא נקנתה לו לכל דבר ואסורה לו ולכל העולם ככל ארוסה עד שיתיחדו, ממילא יש להקפיד שהחתן לא יפסיק עד אחרי היחוד כי עד שיתיחדו אין כאן נישואין שהברכות יחולו עליו. מהאי טעמא נוהגין בחופת זווג שני שהחופה אינה תחת כיפת הרקיע להתברך ככוכבי השמים לרוב כבזווג ראשון כמש"כ הרמ"א בס"א ס"א, אלא החופה נערכת בתוך הבית במקום הכי קרוב לחדר היחוד כדי למעט בהפסק בין ברכת הנישואין לנישואין שהוא היחוד, פשוט שאין להפסיק בדיבור שאינו מענין החופה או היחוד או הכתובה.

עוד ראוי לציין כי לית מאן דס"ל שברכות נישואין דינן כברכת המצוות שיחול עליהן הכלל של עובר לעשייתן, ואפילו אברכת אירוסין הסתפק הרא"ש בכתובות פ"א סימן י"ב אי הוי ברכת המצוות כי אין שם אשר קדשנו במצותיו לקדש אשה, כ"ש ברכות נישואין, עיי"ע היטב בשו"ע סי' ל"ד ס"א דמשמע לכאורה ריהטת לשונו דהוי ברכת המצוות אבל אינו כן כבט"ז סק"ב. גם אינן ברכת השבח במושג ברכת השבח דעלמא כשהחיינו ודומיהן, אלא ברכת השבח לחו"כ האלו הנישאים [כדמשמע מרש"י כתובות ז' ע"ב ד"ה מאי מברך] וברכה לישראל אורחי הנישואין [כמש"כ רש"י שם ח' ע"א ד"ה שמח תשמח]. ועוד, כתב רבינו החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות נ"ו הערות לאהע"ז סי' ס"ב וז"ל, אין ראוי שיברך החתן ז' ברכות בעצמו לפי שז' ברכות הם שבח לה' ית' וברכה לחתן והכלה וישראל, ולכן הראוי שיברך אותם הגדול

לכבוד שני אחים בברכה בשבע ברכות

בס"ד. א' דר"ח מרחשון תהא שנת פדות לפ"ק
פה בני ברק ת"ו

אל מעב"ק הנה"צ הדגול ומפורסם
לשבו"ת, בנשקו"מ, ידיד ה' וידיד כל בית
ישראל, עושה ומעשה בקיטומי דמלכא
שמקורן בסטרא ימינא שבעין חיים הטוב,
טוב לשמים ולבריות גם בהרכבת תורת
הנגלה והפצת פרי עטמו בספרים
מופלאים ומחוכמים, גומרין עליו הלל
השלם ה"ה כמוהר"ר גמליאל שליט"א
למשפחת ראבינאוויטש המפוארה,
בעמח"ם גם אני אודך, על ישראל הדרתו
בעו"ב רחובות ת"ו

שלומים מרובים קדם מעכתה"ר כראוי

אקדמות מילין במזמור לתודה שקבלתי את
הספרים ששלח מר שליט"א ובראשם הספר גם
אני אודך. עברתי על חלק ניכר ממנו וראיתי
נושאים חשובים שכ"ת חוקר בהם כדת של תורה
לדעת את המעשה אשר יעשון ואת אשר לא
יעשון, אבל לא בכל התשובות של המשיב ה"ה
הגאון המפורסם הר"מ גבאי שליט"א ירדתי לסוף
דעתו לאיזה צד הכריע. גם ראיתי הנהגת ידידי
הגר"ב פוברסקי שליט"א בסידור חו"ק עם הערות
הגרמ"ג שליט"א בעל שו"ת בית מתתיהו, וב"ה
תל"ת שכל ההנהגות מבוארות היטב בספרנו
הדל בתים לבדים ולא אמרו רבנן בכפיל"א.

מאי דנהג מר שליט"א עין טובה בנו
ושיתפני בחקירתו במש"כ בשו"ע סי' קמ"א
ס"ו ששני אחים לא יעלו לתורה בזה אחר זה
משום עין הרע, האם מותר לכבד שני אחים
בברכה מברכת נישואין בזא"ז. אם הבנתי
נכונה, כוונתו לחקור אם חשש עיה"ר בשני
אחים בזא"ז הינו רק בעליה לתורה או גם
בשאר דברי מצוה כגון לא יברכו ברכת

אירוסין בזא"ז, שני אחים כהנים לא יעלו
ביחד לדוכן לברך את ישראל או לדרוש
ברכים בזא"ז, וכן לא יערוך אדם סעודת
שבע ברכות לחתן ביחד עם בר מצוה לאחיו.
ואפשר דה"ה בכל מילי אחריתא אפילו שלא
בדבר מצוה כגון ששני אחים לא יגורו ביחד
ולא יסעו ביחד ולא ישובו בסעודה זה ליד זה
וכדו'. האמת שיפה חקר כי נזקי עין הרע
חמורים מאד ושנינו בב"מ ק"ז ע"ב והסיר ה'
ממך כל חולי, אמר רב זו עין וכו'. רב סליק
לבי קברי עבד מאי דעבד נ'ודע היה ללחוש
על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו
מיתה מת אם מת בזמנו אם בעין רעה, רש"י
אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך
ארץ. פירש"י, כל חלי דבר שכל החלאים
תלויין בו וזו העין, עין רעה. וכן אמרו ז"ל
במד' תנחומא פר' כי תשא ד"ה פסל לך
שהלוחות הראשונות שנתנו בפומבי לפיכך
שלטה בהם עין הרע ונשתברו, ובלוחות
השניות א"ל הקב"ה אין לך יפה מן הצניעות
שנא' ומה ה' דורש ממך כי אם עשה משפט
ואהבת חסד והצנע לכת. ובש"ס ריש ב"ב
אמרו אסור לאדם לעמוד בשדה חברו בשעה
שהיא עומדת בקמותיה. פירש"י, שלא יזיקנו
בעין רעה. וכן הוא לדינא בשו"ע חו"מ סי'
קנ"ד ס"ז ברמ"א ושם סי' שע"ח ס"ה.

והנה. דומה להנ"ל מצינו בספר חסידים
סי' תעז שג' או ד' אנשים בעלי אותו שם לא
ידורו בבית אחד כי לא יצליחו. יתר על כן
כתב שם ששני חתנים שעושים נישואין
בשבת אחת לא יצליחו. ברמ"א אהע"ז סי'
ס"ב ס"ב הביאו מסמ"ק בשם ס"ח, והוסיף
שם בשם המרדכי ריש מו"ק שגם שתי

נכריות יש לזהר שלא לעשותן כאחת משום איבה שמא יכבדו אחת יותר מחברתה, ע"כ. מקופיא מובן שטעמו בס"ח ששני חתנים לא יעשו נישואין בשבת אחת, משום עיה"ר. אבל האמת אינו כן כי במרדכי מו"ק שם הל' חוה"מ רמז תתמג שממנו ומס"ח הם המה המקורות להך דינא דרמ"א שאין לעשות נישואים שני אחים בשבת אחת, ושם כתב להדיא שלא משום עיה"ר נקט הא מילתא וז"ל במרדכי, אין מערבין שמחה בשמחה. בירושלמי יליף לה מדכתיב מלא שבוע זאת ונתנה לך וגו', מלא שבוע של לאה שלא להתערב שמחה של זו בזו. ומשו"ה נהגו הראשונים שלא לעשות נישואי שני בנות או שני אחים או אח ואחות ביחד. ואפי' בנכריות הראשונים היו נזהרים. והכי תניא באבל רבתי אין מקלסין שתי כלות בבת אחת אא"כ יש בה לזה וכדי לזה. וא"ר שמואל, ואפ"ה אסור מפני האיבה. פי', אם האחת יפה וחברתה אינה יפה יש איבה ביניהם וכן אם מכבדים האחת יותר מחברתה. ונראה לראב"י העזרי שמתעם זה הקפידו הראשונים בכך, עכ"ל. הוי אומר שגם איסור נישואי שני אחים אין הטעם משום חשש עיה"ר, אין בזה ענין פנימי שראה בעל ס"ח ברוח קדשו לצוות לדורות אחריו כשאר צוואותיו אלא דברי בעל ס"ח הם כהראשונים המובאים במרדכי שם. ומשו"ה, אעפ"י שאין דרכו של רבינו הרמ"א להביא פסקי ומנהגי בעל ס"ח אם אין בהם מקור בש"ס ופוסקים מ"מ הביא מנהג זה כהלכה פסוקה כי אין זה ענין של נסתר כשאר הצוואות או חשש עיה"ר אלא הלכה המחייבת כל ישראל גם שאינם מזרע בעל ס"ח. אגב, פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה למה ומדוע הביא המרדכי הביא רק את

הרישא של הראב"ה שקנה מקומו בח"ג מו"ק סי' תתיח, שמתעם זה הקפידו הראשונים לא להשיא ביחד שתי נכריות, אבל השמיט את הסיפא והסיום שהאידנא לא קפדי בהו עלמא מפני הוצאה ושומר פתאים ה', ע"כ. בשלמא רבינו הרמ"א שלא הקיל כהראב"ה עכ"פ בשתי כלות נכריות עניות להשיאן ביחד כדי לקמץ בהוצאה, כי כבר כתב בשו"ע יו"ד סי' קט"ז ס"ה לזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה כי סכנתא חמירא מאיסורא ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור. וכל הדברים האסורים משום סכנה שומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה. והרי עיה"ר היא דבר האסור מחמת סכנה כלעיל מש"ס ב"מ, אבל המרדכי אמאי לא הביא דברי הראב"ה בשלמות, וצ"ע. עכ"פ נמצא מכל הנ"ל שפרט להלכה זו לא לקרות שני אחים לתורה בזא"ז לא מצינו עוד מקום לחשוש לעיה"ר בשני אחים.

נחזור לעניננו. הן אמת שבכל קהלות ישראל נתקבל שאין קוראים לתורה שני אחים בזא"ז מחשש עיה"ר, ובמשנ"ב שם סקי"ט שאין לקרוא שני אחים זא"ז גם אם אומרים שאין מקפידים על עין הרע וכמו"כ בכה"ח סי' קמ"א סקכ"ט העלה בשם עוד אשלי רברבא שאין להקל למאן דלא קפיד אעיה"ר, דלא כמש"כ בערוך השולחן שם ס"ח שמאן דלא קפיד יעשה כרצונו. אבל כאמור, פרט להלכה זו לא מצינו בדברי הפוסקים הראשונים ואחרונים רמז דרמיזא לדרוש סמוכין לחשוש גם בענינים אחרים. לדידי דומני שאם כחקירת מר שליט"א לא לכבד שני אחים בברכת נישואין בזא"ז כלומר באנו לידי כך לחשוש בכל מילי ובכל

כשמתגלה ומתפרסם ברבים לעין כל חסדי ה' שלראובן שני בנים שומרי תומ"צ ונקראים בשמותם ובשם אביהם, או חסדי ה' שראובן ובנו הולכים בדרכים ישרות ומברכים את ה' ואת תורתו, בכך מתגלים חסדי ה' ועלול ח"ו ח"ו שהחיצונים ישלטו בו בעין לא טובה.

בטרם אתן שביתה לקולמוסי אימא בהו מילתא. עוד יש לחקור למה לא הזכירו הפוסקים העצה טובה שאמרו חז"ל בברכות נ"ה ע"ב האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה, ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר בן פרת יוסף בן פרת עלי עין וגו'. אל תקרי עלי עין אלא עולי עין, ע"כ. וא"ת איך יאמר כן ואינו יודע אם הוא מזרעא דיוסף או כהנים ולויים שבודאי אינם מזרעא דיוסף, כתב שם במהרש"א ח"א שאפשר לומר כן אעפ"י שאינו מזרעא דיוסף כי אין הכוונה שהוא מזרע יוסף אלא הלחש הוא כן. ועוד, דכל ישראל נקראו ע"ש יוסף דכתיב נוהג כצאן יוסף וגו', ע"כ. כדברים אלו ממש וכמתכונתם כתב גם רבינו החיד"א זצ"ל בחומת אנך פר' ויחי עה"פ בן פורת יוסף וכו' אות ט'. בספרו דבש לפי מע' ע' כתב באופן אחר וז"ל, קרוב הדבר לומר דיכול אדם מישראל לומר אנא מזרעא דיוסף כי נשמתו מאוצר נשמות הקדושות שזה לנשמות ישראל שבטי י"ה ובכללם יוסף הצדיק ע"ה. מה גם למ"ש גורי האר"י זצ"ל דיוסף הצדיק היה נפש אדה"ר וכמ"ש בנושאי ארונו של יוסף לנפש אדם, א"כ שפיר מצי כל אדם מישראל לומר אנא

מקום, נמצא ששני אחים כהנים לא יעלו לדוכן, ושני אחים לא יורו הוראה בישראל זה ליד זה, לא ידרשו ברבים בזא"ז, לא ישבו זה ליד זה בביהמ"ד, לא יסעו בקרון ולא ילכו יחד ברחובות קריה וכו' וכו' הכל משום חשש עיה"ר, ודבר זה לזר יחשב. ולא עוד אלא בשו"ע שם אין החשש רק בשני אחים בזא"ז אלא גם בבן אחרי אב, ולדעתו בשכנה"ג המובא בבאה"ט שם סק"ה יש לחשוש גם בנכד אחרי סבו, וכדברים אלו בודאי ובודאי לא שמענו ולא ראינו. אדרבא. שמענו וראינו בכל תפוצות ישראל שישבו אחים יחדיו ובנים אצל אביהם ונכדים אצל סבם ולית מאן דפוצה פה ומצפצף. כהנים בני משפחה אחת עלו ביחד לדוכן, בני משפחה נתכבדו בחופות ובסעודות נישואין בזא"ז ולית מאן דקפיד.

הנראה טעם הדבר כי מלשונות הפוסקים שם משמע שחמורה עליה לתורה ורק בזה החמירו כי זה המקום היחיד שקוראים את העולה לתורה בשמו ובשם אביו ברבים ובפרסום מה שלא נעשה כן בשום מקום אחר. לאפוקי כהנים המברכים את ישראל או שני אחים או אב ובניו לברך ברכת נישואין שאינם נקראים בשמם ובשם אביהם, בזה אין קפידה כי אם אינו נקרא בשמו ובשם אביו אין הכרח שהם בני איש אחד. ואעפ"י שנכד נקרא בשמו ובשם אביו ולא בשם סבו ומ"מ החמיר בשכנה"ג, אפשר שבאמת גלל כן לא נתקבלה הוראה זו. סימוכין לדברינו ראיתי בספר הליקוטים פר' כי תשא בביאורו הפ' ולא יהי' נגף בפקוד אותם וז"ל בא"ד, וז"ס מ"ש וז"ל כי עין הרע שולטת בדבר הנגלה והמנוי, כי הקליפה הנקראת עין הרע הם שולטים בחסדים המתגלים וכו', ע"כ עיי"ש.

יכפר בעדי וכל פטפוטיא בישין לבר מפטפוטיא דאורייתא. אסיים בברכת הדיוט שיתן לו ה' רב ברכה והצלחה מרובה וירחיב גבולות הקדושה והטהרה ע"ד ישראל סבא ויעמיד תלמידים הגונים, יתקדש ויתהדר שם שמים על ידו ותורתנו הק' תהרנו ותקדשנו בקדושתו העליונה א"ס.

והנני בזה בכל חותמי ברכות ישועות ורפואות ובצפיה לישועה

מזרעא דיוסף קאתינא דאבוהון דכולהו אדם, ע"כ. לפי"ז, מדוע לא השתמשו הפוסקים בלחש זה עכ"פ בדיעבד כששני אחים נקראו לעלות לתורה בזא"ז. כרגע עדיין לא זיכני ה' בישוב נכון ואני תפלתי והאר עינינו בתורתך. בזה אתן קנצי למילי כפי הנלענ"ד, בתפלה ובקשה לחונן לאדם דעת שיעמידני בנתיבי האמת והיושר לכוון לאמיתה של תורה. ואם שגיתי ה' הטוב

בענין המנהג לגלות פני הכלה בחופה לצורך עדי קידושין

הקידושין יראו פני הכלה לפני הקידושין. עוד העיד מדינ"פ הגאון האדיר הגר"ב פוברסקי שליט"א ועוד מגדולי ישראל שנהגו ונוהגים כן.

אקדים ואומר, הנני במזמור לתודה לכ"ת שהעירני על כך כי כנראה שבספרנו שם לא יצאתי יד"ח הביאור מהו הכיעור שבדבר וקצרתי במקום שאמרו להאריך, ב"ה וב"ש שאנה לידי לתקן המעוות וזה החלי.

הלשון מכוער לא אני המצאתי אלא כך כתב בשו"ת בית שלמה אהע"ז ח"א סי' ט'. כידוע, אין חקר לגאונותו האדירה ובקיאותו בכל חדרי התורה של בעל שו"ת ב"ש, מהגאונים ופוסקים המובהקים שכל בעלי הוראה בזמנו ואחריו הרימו ידיהם כלפי פסקיו, פחדו ורעדו להרהר שלא דכוותיה. ביניהם הגאון האדיר המופלג בעל שו"ת מהרש"ם זצ"ל שגם הוא לא השאיר פינה בארבעת חלקי שו"ע שלא חזר עליה ד' מאות פעמים כמו שכתב בעצמו על ספר הטור שלו היום סיימתי הטור ארבע מאות פעם. לשלמות ולתועלת הביאור מן הנכון להעתיק לשונו בשו"ת בית שלמה שם, בדבר

עש"ק הגדול י' ניסן תהא שנת פדות לפ"ק בני ברק ת"ו
יום בקיעת הירדן בימי יהושע ב"נ, עיי' ט"ז סי' ת"ל

אל מע"ב הגאון המפורסם חובר חיבורים מחובכים כמוהר"ר מהר"ם גבאי שליט"א, מח"ס שו"ת בית מתתיהו וש"א"ם, אבן יקרה בכתר התורה של עיד"ק ירושת"ו

אחדשכ"ת כראוי

ג"י הגיעני לנכון ע"י ידידנו הדגול אין גומרין עליו ההלל כמוהר"ר גמליאל הכהן ראבינאוויטש שליט"א רו"מ בעיר רחובות ומזכה את ישראל בכל מקומות שהם להגדיל תורה ולהאדירה. מה שבדק לן מר אמשכ"נ בספרנו בתים לבדים סי' י' סעיף פ"א שמכוער הדבר לגלות פני הכלה כדי שעדי קידושין יראו פניה להעיד, והביא עדות נאמנה שידני"פ יבלחט"א הגאון הגדול בעל שו"ת קנה בושם זצ"ל הקפיד שהעדים יראו פני הכלה בשעה שמכסים אותה בהינומא, ואם לא התלוו העדים לחתן בלכתו לכסותה בהינומא הורה לגלות פניה בחופה כדי שעדי

אפילו להסתכל בפני כלה לחבבה על בעלה לא הותר אלא למי שבקי בעצמו, ע"כ. ע"ז הדרך כתב שם בשימ"ק בשם הרא"ם הלוי ז"ל, לית הלכתא כוותיה יש מי שסובר דכל ז' הוא דאין מסתכלין, הא בשעת יציאתה בהינומא שהיא שעת הכנסתה לחופה וחוק הוא שמגלין פניה ומראין אותה לבני אדם, המסתכל בה אין בכך כלום. ויש מי שאומר כיון דאמר' לית הלכתא כותיה אין מסתכלין בה כלל לא בשעת הכנסתה לחופה ולא לאח"כ לפי שאין לנו להתיר דבר זה אלא בראיה ולא מצינו ראיה להתירו, ע"כ.

עוד בשימ"ק שם בשם תלמידי רבנו יונה, יש מפרשין לית הלכתא כותיה דוקא כל שבעה אינו מותר אבל ביום הראשון שהוא עיקר החיבוב אצל בעלה מותר. ואומר מורי הרב נר"ו שאפילו יום ראשון ואפילו שעה אחת אינו מותר. וא"ת, כיון שאינו מותר לראותה היאך נוכל למצוא עדים שיראו אותה שיצאת בהינומא וראשה פרוצ. י"ל, כיון שרואין הינומא או שאר הדברים שדרך לעשותם לבתולה ואומרים כל העולם זו כלה פלונית [א.ה. אעפ"י שלא ראו פניה] אותה חזקה כמו ראיה דהא קיי"ל דסוקלין ושורפין על החזקה. ורבינו מאיר הלוי ז"ל תירץ בענין אחר. דדוקא להסתכל אמרו דאינו מותר, אבל ראיה בעלמא לפי שעה בשעה שמוליקין אותה מותר. ע"כ.

בטור אהע"ז סי' ס"ה הוסיף בזה"ל, וכתב א"א הרא"ש ז"ל י"א [א.ה. ה"ה תלמידי רבינו יונה] שביום ראשון מותר להסתכל בה שהוא עיקר החיבוב כדי לחבבה על בעלה. וליתא, דאפילו שעה אחת אסור להסתכל בה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת שערה, ע"כ.

הקידושין שרוצה לחדש לגלות פני הכלה קודם הקידושין בכדי שהעדים יראו אותה עפ"י דברי חידושי מהרי"ט וכו' אני אומר ח"ו לשנות בזה ממה שנהגו עד עתה עפ"י דברי רמ"א סי' ל"א ס"ב וכן הוא דרך צניעות, בפרט שדבר מכוער לעשות כן להסתכל באשה במתכוון. ודי בזה דברי האבני מילואים סי' ל"א סק"ד שכתב שאף שלא גילו פניה להסתכל בה הוי קידושי ודאי [א.ה. בא"מ שם כתב בשם שו"ת מבי"ט שאביו מהרי"ט ז"ל הקפיד לגלות פני הכלה וע"ז כתב שם בזה"ל, אך לענ"ד דכה"ג הוי קידושין בעדים דהא דבעינן עדים על גיטין וקידושין אינו אלא בכדי שיתוודע לעלמא ולא יוכל אחד מהם להכחיש, עפ"י שנים עדים יקום דבר. וכיון שיכולין להחזיק בה ולראותה הו"ל כאילו מקדש אותה בפני עדים וכו', ע"כ]. ועוד יש להוסיף בזה אבל לא רציתי להאריך, וכל המחדש בזה לעשות נגד מנהג אבותינו ידו על התחתונה. וידעתי שלא כביר היה רב בקהלה גדולה שרצה לחדש דבר זה וכיו"ב ולעזה עליו כל העיר וישתקע הדבר, ע"כ נועם לשונו היסודיים. ועיי"ע פת"ש שם סי' ל"א סק"ה שהביא עוד פוסקים דלא ס"ל כמהרי"ט. כשאני לעצמי מה אני לבאר דברי בעל שו"ת בית שלמה כאילו זכיתי לרדת לסוף דעתו, מ"מ אימור בהו מילתא לפי קוצר המשיג.

והנה. בש"ס כתובות י"ז ע"א שנינו א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה, ולית הלכתא כוותיה. במאירי שם כתב בזה"ל, מגדולי החכמים היו מרכיבים אותה [א.ה. את הכלה] על כתפיהם, אלא שדבר זה לא הותר אלא למי שמוצא עצמו נקי מכל הרהור, הא לאחר אסור.

ואף אם יש מקום להתיר להסתכל עליה בשעה שהחתן מכסה אותה בהינומא כי עדיין אין לה דין כלה, אבל לגלות פניה בחופה כדי שעדים יסתכלו עליה להעיד מאן דכר שמה. נמצא, עד שאתה שואל למה העתקנו מש"כ בשו"ת בית שלמה שאין לגלות פני הכלה לצורך עדי קידושין, תמה תמה אקרא מאין ומהו מקור ההיתר של המחייבים לגלות פניה.

מש"כ בשו"ת ב"ש שם שמכוער הדבר אע"פ ואומר לענ"ד שהדברים מדויקים ביותר. שם הסתייע במש"כ ברמ"א אהע"ז סי' ל"א ס"ב שנוהגין לכסות פני הכלות הצנועות ואינן מקפידות במה מתקדשת. דברי הרמ"א נובעים משו"ת הרשב"א שמיירי באונאה של שווי הטבעת אם יש לחוש על הקידושין משום מקח טעות, ולפיכך כתב שם בח"מ סק"ז שהכלות מכסות פניהן כדי שאף אם נמצא הטבעת נחושת אין כאן קידושי טעות דהוי כאלו אמרה תתן לי מה שתמצא רק שיהיה שו"פ, וע"כ אינה רואה במה מתקדשת כי רצונה לומר שאין חילוק בין מקדשה, בשל נחושת ממש או בשל זהב ונמצא נחושת, ע"כ. אבל עדיין צ"ע בלשון הרמ"א, למה ומדוע הוסיף שכך עושות הכלות הצנועות. חדא, מאין הוציא הרמ"א שהכלות מכסות פניהן כי היא דרכן של הצנועות, הרי ברשב"א שם כל יראה וכל ימצא ענין כיסוי פניהן מחמת צניעות. ועוד, צנועות או לא צנועות אינו נוגע לדין אונאה בקידושין, גם כשמכסה את פניה שלא מטעם צניעות הוי קידושין ודאי מטעם שכתב בח"מ. ואף אם אינה מכסה את פניה ואומרת לא איכפת לי במה מקדש רק שיהיה שו"פ,

נמצינו למדין, דעת רוב מנין ובנין של הראשונים שאסור להסתכל בפני הכלה. לא בשעה שמכסין אותה בהינומא, לא בשעה שמוליכין אותה לחופה וכ"ש לא לגלות פניה להסתכל בה כשעומדת בחופה. המתיר היחיד הוא רבינו מאיר הלוי ז"ל שהתיר לראותה בהעברה בעלמא אבל להסתכל עליה בעיון באופן שיוכלו העדים להעיד עליה שנתקדשה לפלוני אסור גם לדידה. לפי"ז הכריע בשו"ע אהע"ז סי' ס"ה ס"ב, אסור להסתכל בכלה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת ראשה.

מה שהתיר הטושו"ע להסתכל בתכשיטין ובפריעת ראשה וזו ההיתר היחיד, אבל הסתכלות זו לא יועיל מאומה ולא יתן לעדי קידושין להעיד איך פלוני בן פלוני קידש אשה פלונית בת פלוני כי לא ראו את פניה כ"א תכשיטיה ולא ע"ז צריכים להעיד. יתר על כן, בדרישה שם סק"ה שדי נרגא בעצם ההיתר להסתכל שיוצאת בהינומא שהביא הטור ממר אביו הרא"ש ז"ל וכתב, לא התירו להסתכל כדי להעיד עליה שיוצאת בהינומא ליתן לה מאתים, דלא מצינו שמחויבין לדקדק אחר זה. גם הרא"ש לא כתב שם אלא י"א דיום ראשון מותר דאל"כ מי יעיד עליה שיוצאת בהינומא. ואינו ר"ל שצריכין לדקדק ע"ז אלא אלשון הגמ' קאי שקאמר שם [כתובות ט"ו ע"ב] שיוצאת בהינומא סימן לבתולה ליתן לה מאתים, והגמ' ודאי לא ברשיעי עסקינן שמסתכלין בה שלא כדת. ומשו"ה כתב שם טעם אחר דיש אומרים שמותר להסתכל עליה ביום ראשון כיון שהוא עיקר החיוב, וגם ע"ז מסיק דליתא, ע"כ. הוי אומר שלא מצינו מתיר להסתכל בפני הכלה באופן שיוכלו להעיד שנתקדשה.

גם מהני לקידושין ודאי. אלא ע"כ הבין בעל ב"ש שפרט לדין אונאה בשווי הטבעת בא רבינו הרמ"א ללמד עוד דבר גדול שחז"ל הזהירו עליו. היות ולכו"ע אסור להסתכל בפני הכלה, ומטעם זה מכסות הצנועות את פניהן בחופה שלא יכשלו אנשים בהסתכלות עליה, מעתה אפשר לנצל כיסוי פניה גם לתועלת דין אונאה בשווי הטבעת וכאילו אומרת שמסכימה להתקדש בכל דבר השו"פ. מזה שכתב הרמ"א שהכלות מכסות פניהן מטעם צניעות, הבין בשו"ת בית שלמה שאם לא כן עושים, אם הכלה מגלה פניה אפילו רק שהעדים יסתכלו עליה להעיד, דבר זה מכוער כי נוגד עיקרי יסודות הצניעות.

לענ"ד נראה להוכיח כוותיה מהא דאמרו בש"ס ב"מ צ"א ע"א במנאפים עד שיראו כדרך המנאפים, ובכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכו'. אמר רב יהודה מין במינו [הרבעת בהמה מין במינו] מותר להכניס כמכחול בשפופרת, ואפילו משום פריצותא ליכא. מ"ט, בעבדיתה טריד. פירש"י, במנאפים מעידין עליהם העדים לחייבן מיתה ומלקות וכו' כדרך מנאפים, ואין צריך לעדים שיראו כמכחול בשפופרת דלא הזקינתן תורה להסתכל כל כך. בכלאי בהמה מין במינו אפילו משום פריצותא אין כאן משום דשמא יבא לידי הרהור דבר כדאמרי' [ע"ז כ' ע"ב] לא יסתכל בחמור ובחמורה בחזיר ובחזירה בשעה שהן מזווגין ונוזקין זה עם זה, דהתם כשאינו שלו שאינו צריך לסייע, אבל האי בעבדיתה טריד ולא מהרהר, ע"כ. וכך איפסיקא הלכתא באהע"ז סי' כ' ס"א לגבי חיוב מיתה בניאוף, ושם סי' קע"ח סט"ז לגבי סוטה, ושם סי' כ"ג ס"ג לגבי היתר מרביעי בהמה. המובן מרש"י,

האמת שכדי שהנואף והנואפת יתחייבו מיתה צריכים העדים לראות עצם הכנסת מכחול בשפופרת כי זה בעצם האיסור, אלא שהתורה לא חייבו העדים להסתכל על דברים מכוערים כ"כ. להתעסק בהרבעת בהמה באמת הוי פריצות משום איסור הרהור כבש"ס שם אלא שאם טריד בעבדיתה אין כאן הרהור. תדע כברש"י שם, כשהבהמה אינה שלו באמת באיסורא פריצות ואיסור הרהור קיימא. נמצא פשוט שעצם ההסתכלות מכוער היא ופריצותא עד כדי שהנואף והנואפת נהרגין גם בלי ראית העדים כמכחול בשפופרת. ואפשר שהסתכלות בכלה חמורה מהסתכלות בשאר הנשים כאמרם ז"ל שבת ל"ג ע"א הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. פי', עצם הדבר שכלה עומדת עם החתן בחופה מעלה רעיונות ומחשבות לא רצויות, משא"כ בנשים אחרות. אין טעם להאריך בזה כי עצם ההתעסקות בדברים שנפשו של אדם חומדתן פוגמת מחשבה טהורה ועל קוטב זה מסתובב כל סימן כ"א בשו"ע אהע"ז.

עוד יש לעיין במנהג זה לגלות פני הכלה בחופה אם שכרם של העדים לא יצאו בהפסדם. בשו"ע אהע"ז סי' כ"א ס"ג שנינו, מותר להסתכל בפנויה לבדקה שישאנה וכו' ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, ע"כ. ושם בח"מ סק"ג וב"ש סק"ו, הא דאמרו בב"ב קס"ח ע"א האי צורבא מדרבנן דאזיל לקדושי אתתא לידבר ע"ה בהדיה דילמא מיחלפא ליה, תירץ המ"מ בפכ"א מהא"ב [ה"ג] משום דת"ח אף שרואה אותה פעם א'

שלמה שיצא בשצף קצף נגד חידוש מנהג זה, ומדוע לא נהגו רבנים וצדיקי וגדולי הדורות הקודמים לגלות פני הכלה לצורך עדי קידושין. גם אני הקטן עיני ראו ולא זר רבנים וצדיקים מפורסמים בדור שלפננו נ"ע שלא כן עשו, פשוט כביעתא בכותחא שהתנזרו מלעשות כן מחשש איסור הסתכלות והיתה להם אותה הרגשת הצניעות כהרגשת הרמ"א כהבנת רבינו הבית שלמה. גם גדולי זמננו לא ראיתי שנהגו כן. במסגרת השימוש לא פעם ולא פעמיים התלויתי למרן בעל שבט הלוי זצ"ל בחופות שסידר יבלחט"א ועיינתי היטב בכל מעשה והנהגה, ולא ראיתי הנהגה לגלות פני הכלה. בהיות כן, אדרבא. מתפלא אני הפלא ופלא על הגר"מ בראנסדארפער זצ"ל שכך נהג.

אחרי כתבי הראו לי חברי מש"כ בשו"ת משנה הלכות חי"ד סי' ל"ד, ברוך שכוונתי.

יתן ה' ויזכהו לחוג חג הפסח וחג המצות בדיצה ורינה, שנרגיש קדושת הימים והכנתם לקבלת התורה כמש"כ הרמב"ן בפר' אמור ומיכלא דאסוותא ישפיעו רפואות וישועות לכ"ת ולמשפחתו ולכל ישראל ומי יתן שעוד השנה נזכה לאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים בגאולה שלימה ובנין הבית המקווה ברחמים וחסדים, אמן.

החותם בברכת כט"ס

אינו בקי בצורת נשים ויש לחוש שמא יחליפוה, אבל ע"ה יכירה בפעם אחת, ע"כ. מעתה, הני עדים שמסתכלים בפני הכלה להעיד, ממנ"פ. אם הם תלמידי חכמים שאינם בקיאים בצורות נשים מה התועלת בהסתכלותם הרי בבוא העת בודאי לא יזכרו פניה להעיד. ואם הם עמי הארץ שמכירים צורות נשים בהסתכלות פעם אחת, בשו"ע חו"מ סי' ל"ד סי"ז מבואר להדיא שע"ה פסולין להעיד. ואף אם לא נגזים לכנותם עמי הארץ לפוסלם לעדות, אבל עכ"פ יפסלו לעדות בגלל עצם העבירה של הסתכלות כבשו"ע שם סכ"ד שהעובר עבירה שאיסורה ידועה לכולם נפסלו לעדות עכ"פ מדרבנן, עיי"ש בש"ך.

מכל הלין טעמי, אחרי שלא מצינו מי שיתיר להסתכל בפני הכלה, נמצא שהסתכלות זו שעדים מסתכלים בפני הכלה אפי' רק כדי להעיד עבירה היא וככה לא יעשה. ולא עוד אלא מי הוא זה ואיזה הוא שיאמר זכיתי לבי להסתכל על אשה בכוונה תחילה לשם הסתכלות ואנצל מאיסור דאורייתא של הרהור, ע"ד אמרם ז"ל בסנהדרין ס"ב ע"ב המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. פירש"י, עצם ההנאה של הערוה אחשביה כמתכוון אע"ג שרק התעסק בה.

מעשה מובן כמין חומר דעת שו"ת בית

חופה בזמן המגיפה והחתן והכלה סירבו לשתות מהכוס

בס"ד. כ"א לחודש לידת משיח תהא שנת פדות
לפ"ק

יומא דהלולא רבא דמרן הגה"ק רשכבה"ג
רבינו אהרן קדוש ה' מכובד מבעלזא זצוק"ל
זי"ע ועכ"י

אל מע"ב הרה"ג המפורסם לשבו"ת,
עושה ומעשה בהרצת תורה ובירורי
הלכה, אבסניא מפוארת להגדיל תורה
ולחארייה גומרין עליו הלל השלם, ה"ה
כמוה"ר ר' גמליאל ראבינאוויטש
שליט"א, רו"מ בעיר רחובות ת"ו
בעמח"ם גם אני אודך ועו"ם

אחדשכתה"ר כראוי

ג"י הגיעני בעתו ובזמנו ומטרדת הזמן
אחר עד עתה. שאול שאלת בעובדא דהוי
בחופה, כשגמר מסדר הקידושין ברכת
אירוסין הגיש את הכוס לחתן ולכלה לשתות
מהכוס כנהוג אבל סירבו אף לטעום מחשש
הידבקות בקורונה. מה היה על מסדר
הקידושין מן הראוי לעשות.

הנה יש לעיין, חו"כ שלכתחילה הודיעו
למסדר קידושין שלא ישתו מן הכוס, את"ל
מחמת אימת הקורונה או משום חולי מסוים
שמקננת בהם וכדומה, איך היה על מסדר
קידושין לנהוג. הנראה שיש בזה ב' אופנים.
העיקר והחשוב בהם שמסדר קידושין יכוון
להוציא את עצמו יד"ח הברכה ויטעם מן
הכוס ובכך לא תהיה ברכתו לבטלה. אע"ג
שנהוג לתת לחו"כ לטעום כמש"כ רש"י
בספר האורה ח"ב סי' י"ד ובמחזור ויטרי סי'
ת"ע ד"ה אחד מן העדים וברוקח הלכות
אירוסין ונישואין סי' שנ"א ובעוד ראשונים
וכך המנהג, אבל ודאי אין מנהג זה לעיכובא

כי כל הראשונים הנ"ל כתבו להדיא שהמברך
טועם מן הכוס ומטעימים גם לחו"כ, אלא
מנהגנו שהמברך אינו טועם ורק מטעימין
לחו"כ כי כך נתיסד ע"י הראשונים כמלאכים
שמפיהם אנו חיים. עיין פנ"י בקו"א למס'
כתובות סי' כ"ב, הביאו בפת"ש אהע"ז סי'
ל"ד סק"ה, שתמה תמה קרא מנין המנהג
שרק מטעימין לחו"כ והמברך אינו טועם מן
הכוס, הלא ברכת הנהנין א"א לברך להוציא
אחרים יד"ח אם המברך אינו טועם. והרי דין
כוס ברכת אירוסין אינו ככוסות קידוש
והבדלה שהמברך מוציא אחרים יד"ח אף אם
אין המברך טועם, כי אלו הם כוסות של
חובת מצוה ואינן כברכת הנהנין אלא ברכת
המצוות, לאפוקי כוס ברכת אירוסין שאינה
חובה כמש"כ ברמב"ם פ"ג מהל' אישות
הכ"ד ובטוש"ע אהע"ז סי' ל"ד ס"ב ושם
ביהגר"א סק"ח, ועוד שם סי' ס"ב ב"ש
סק"ב שאם אין יין מברכין ברכת אירוסין בלי
כוס. ועיי"ע בספרנו בתים לבדים מהדו"ב
מבוא לסימן י הערה כא ושם במדור
התשובות שורש מה שהארכנו בתמיה זו.
עיקר החובה בזה היא הטעימה כי אחרי
שברכו על הכוס ואין טועמין ממנו נראה
כגנאי כמבואר להלן, לפיכך כשיודע
שהחו"כ לא יטעמו מהכוס יכוון בברכה גם
על עצמו. העצה השניה, לברך ברכת אירוסין
בלי כוס כלעיל.

לכאורה יש עוד עצה, לייחד אחד
מהעומדים בחופה שיכוון לצאת יד"ח
הברכה ומסדר קידושין יכוון להוציא וההוא
יטעם מן הכוס. אבל דרך זו אינה מחוורת כי
עצה זו תלויה במחלוקת ראשונים אם ברכת

שמסדר חכמים נסדרו כאחת, אין לומר על קצתן לצאת ועל קצתן שלא לצאת, עכ"ל. ומאחר שבטוש"ע שם מבואר כי א"א להוציא אחרים יד"ח ברכת הנהנין כי אם בברכות חובה, גם ברכת היין שבברכת אירוסין הוי כברכת הנהנין שא"א להוציא אחרים אם אינו נהנה עמו, ועוד יבואר להלן.

עד כאן כשהמברך ברכת אירוסין ידע שהחור"כ לא יטעמו מן הכוס. אבל בניד"ד שלא ידע שהחור"כ לא יטעמו, ולמרות שלא צוין בשאלה נוטה אני להאמין שעובר לברכת הכוס הדריך מסדר הקידושין את החור"כ שיכוונו לצאת יד"ח ברכת הכוס ולא לענות אחריה ב"ה וב"ש כמנהג מסדרי קידושין, עלינו לדון אם מסדר קידושין עצמו מותר לטעום ממנו להציל את הברכה מלהיות לבטלה אחרי שלהדיא לא היתה כוונתו לעצמו אלא להוציא החור"כ יד"ח הברכות.

הן הראוני חברי בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' י"ח אות י"א שכתב בפשוט ובלי ראייה והוכחה שמסדר קידושין אינו יכול לסמוך על ברכה זו לטעום מן הכוס וז"ל, נלענ"ד אם אחד עשה קידוש בשבת בבקר בכוונה שהוא עצמו לא ישתה כלל מהיין וקידש רק להוציא אחרים, אם נמלך אח"כ ורוצה לשתות חייב ודאי לחזור ולברך עוד פעם בפה"ג, ע"כ. הגרש"ז ז"ל הניח היסוד כדבר הפשוט לכל בר בי רב אבל אנכי יצאתי ללקט שבלים נפזרים בשדות קדמונינו והראשונים להצדיק הצדיק מעיקרא ומצאתי בחידושי הגר"ח זצ"ל שכתב לבאר דין ערבות שכל ישראל ערבים זל"ז, איזו סוג ערבות זו כי מצינו בה שני סוגים. יש ערב סתם, שאמר למלוה הלווה ואני ערב. יש ערב

היין כברכת אירוסין דינה כברכת המצוות. בטור סי' רצ"ז נחלק הרא"ש ברבינו אפרים בתקנת חכמים שחייבו לקיימה לכתחילה אבל אינה חובה ממש לעיכובא, אם תקנה זו נחשבת כמצוה עד כדי להוציא אחרים על אף שאינו מברך לעצמו. ס"ל לרבינו אפרים כיון שאין הכוס חובה לחזור עליו לעיכובא אינה בגדר מצוה כקידוש והבדלה וברכת מצה ושופר ודומיהן שאינן מנהג חכמים אלא מצות חובה שחייב לחזור עליהן לעיכובא, בכזו אף שאינו מברך לעצמו כי כבר קידש והבדיל ותקע בשופר ואכל מצה אעפ"כ מברך להוציא אחרים. לאפוקי תקנת חכמים שאינה לעיכובא, דין ברכתה כברכת הנהנין גרידא שאם המברך אינו נהנה עמו אינו מוציא יד"ח הברכה. טעמו ונימוקו, כי לברך להוציא אחרים הוא מטעם ערבות כמבואר בש"ס ר"ה כ"ט ע"א אבל הערבות היא רק במצות וברכת חובה אבל בעניני הנאה אין ערבות כאמרם ז"ל שם לא ליתנהי ולא ליברך ומוסכם להלכה בטוש"ע סי' קס"ז סי"ט וס"כ. אבל רבינו ב"י ס"ל בדעת הרא"ש שמ"מ הוי מצוה מכח תקנת חכמים. כי אותה ברכת הנהנין אינו משום שכך עלה במחשבתו להתאוות תאוה להנאה כלדהי דייקא בזה המקום אלא משום צווי חז"ל, ברכה כזו אינה ככל ברכת הנהנין שא"א להוציא אחרים אם אינו נהנה עמו אלא דינה כמצוה וכקידושא ואבדלתא שלכו"ע אעפ"י שיצא מוציא. גם במאירי ר"ה כ"ט ע"ב ס"ל כן וז"ל, יש דברים שהם חובה מוטלת על האדם ונמשכת עם עשייתם הנאה, שמצדה הוא צריך לברך בה ברכת הנהנין מצורפת עם ברכת החובה וכו'. אלא הואיל ותקנת חכמים הם ולא מצד הנאתו הוא מביאם, אעפ"י שנהנה מהם הרי הם כברכת חובה. ועוד, כיון

המצות כערב קבלן על פרעון החוב ולא רק על העונש, וכיון שחברו עדיין לא יצא אמרינן שגם הערב מחויב בקיום המצוה של חברו ומחויב בדבר קרינן ליה, לפיכך מצי לברך גם עבור חברו, ע"כ מחידושי הגר"ח זצ"ל.

יש לציין שכדברים אלו כבר כתב הריטב"א בחידושי ר"ה שם ד"ה תני אהבה וכו' וז"ל, פי' כל ברכות המצות אעפ"י שיצא מוציא שאעפ"י שהמצות מוטלות על כל אחד, הרי כל ישראל ערבין זה לזה וכולם כגוף אחד וכערב הפורע חוב חברו, ע"כ. וע"ז הדרך כתב הריטב"א בהל' ברכות פ"ה סי' א' בזה"ל, כל הברכות שהם חובה על האדם וחברו שהוא גדול חייב באותה ברכה כמוהו, מוציאו יד"ח אעפ"י שכבר הוציא עצמו. והטעם לפי שכל ישראל ערבין זה לזה, וכשחברו חייב הרי הוא כאילו הוא עצמו חייב, ע"כ. עוד מצאתי בפסקי הרי"ד ר"ה שם וז"ל, תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן וכו'. פי', כל הברכות שהן חובה אעפ"י שיצא מוציא לפי שכל ישראל ערבים זה לזה וחובת חברו מוטלת עליו. אבל ברכת הלחם והיין ושאר מיני פירות שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, אם יצא אינו מוציא, ע"כ.

בשו"ע סי' קס"ז סי"ט, מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים. במג"א שם סק"מ כתב, וה"ה בכל ברכת הנהנין. דדוקא בברכת המצות שכל ישראל ערבין זה בזה וכשחברו לא יצא כאלו הוא לא יצא לכן יכול לברך, עיין סי' תקפ"ה ס"ב. משא"כ בברכת הנהנין לא ליתנהי ולא ליברך, ע"כ. וכ"כ בעולת שבת סי' ער"ג ס"ד סק"ג. מה שציין במג"א לעיין בסי' תקפ"ה

קבלן שאמר תן לו ואני אפרע, עיי' ב"ב קע"ד ע"א, ונ"מ גדולה ביניהם. בערב סתם גובין מן הבע"ח תחילה ואח"כ מן הערב, אבל בערב קבלן ניתן לגבות מן הערב תחילה אפי' אם יש נכסים ללוה, עיי' חו"מ סי' קכ"ט ס"ח וסט"ו. ביאור החילוק, בערב סתם אינו מקבל על עצמו עצם החוב אלא מקבל להיות ערב על הפרעון שאם הבע"ח לא יפרע החוב ישלם הערב, לכן ביש נכסים ללוה גובין ממנו תחילה. אבל ערב קבלן מקבל על עצמו עצם החוב כאילו הוא בעצמו לזה המעות והלוה כאילו הוא שליח הערב וכמו שביאר הרשב"ם בב"ב שם, לפיכך ניתן לגבות מן הערב תחילה בלי לתבוע את הלוה. והנה. יש להסתפק מהי הערבות שנתחייבו בה ישראל זל"ז. אם הכוונה לסתם ערב, היינו שקיבלו על עצמם באם לא יתקיימו המצות יענשו הערבים. או דילמא הכוונה שנתחייבו בה כערב קבלן, היינו לא על העונשים ערכו אלא נעשו ערבים על עצם קיום המצות דהיינו שהם ערבים שיתקיימו כל המצוות ע"י ישראל. וע"כ כצד השני שנעשו ערבים לעצם קיום המצות כגדרי ערב קבלן, והא ראייה מהא דאיתא בר"ה כ"ט ע"א תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. פירשו שם הראשונים שבכל הברכות יכול להוציא כיון שהרי כל ישראל ערבים זה לזה למצוות חוץ מברכת הלחם והיין שאינן חובה וכו' עיי"ש וכו'. ולכאורה אם נפרש שהערבות אינה אלא לגבי העונשין אכתי צ"ב איך יכול להוציא את חברו ולברך עבורו אשר קדשנו במצותיו וצונו, הרי הוא עצמו כבר קיים המצוה ואינו מצווה עוד. וע"כ מתבאר בזה שהערבות הוה על עצם קיום

לא לגנות את הכוס אם אין טועמין ממנו צריך מאן דהו לשותות מן הכוס כמש"כ רש"י בעירובין מ' ע"ב ד"ה ליתביה לינוקא, שאם אין אדם נהנה ממנו לאלתר נראית ברכת היין שלא לצורך, ומכי טעם ליה אחרינא שפיר דמי. ועיי"ע יו"ד סי' רס"ה ס"ד ברמ"א, ביוהכ"פ נוהגין ליתן לתינוק הנימול כמו שנתבאר באו"ח סי' תרכ"א, ע"כ. שם ס"ג דעת המח' שביוהכ"פ מברכין על המילה בלא כוס, ודעת הרמ"א בשם הראב"ן שמברכין על הכוס ונותנים לתינוק הנימול. ביאורו כתב שם במג"א סק"ג, כיון דטעימת כוס אינו אלא משום גנאי שלא יאמרו ברכה זו שלא לצורך לכן די כשנותנין לתינוק קטן כזה וכו'. מ"מ נ"ל דמלבד מה שנותנין לפי התינוק כשאומר בדמיון חיי צריך ליתן לו לשותות קצת מהכוס דאל"כ מ"מ איכא גנאי לכוס, עכ"ל. ועיי"ע יו"ד שם ביהגר"א סק"ח. מעתה, אף אם המברך והחור"כ לא טעמו מן הכוס וגינוהו שלא כהוגן אבל בשביל כך לא נעשתה הברכה לבטלה כי בירך מפני שכן צוו חז"ל. הראיה הניצחת, אם חובת טעימה בברי"מ ביוהכ"פ אינה משום גנאי לכוס אלא להציל הברכה שלא תהיה לבטלה, מה יתן ומה יוסיף לתת כמה טיפות יין בפי התינוק הנימול, הלא הא דקיי"ל אעפ"י שיצא מוציא משום שכל ישראל ערבים זל"ז ובקטן כזה לא שייך ערבות כי כלל אין לו חיוב לברך ונמצא שגדול המברך להוציא קטן בן שמונת ימים ברכתו ודאי לבטלה. אלא ע"כ שחובת הטעימה לתינוק הנימול אינה אלא משום גנאי לכוס, וכמש"כ רש"י שגם תינוק כזה מציל מגנאי הכוס. יתר הביאור תמצא בשו"ע יו"ד סי' רס"ה ס"ד ט"ז סק"י והבן. מ"מ תמיהני, בשו"ע הרב סי' תרכ"א ס"ה כתב

ס"ב, שם כתוב קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר ויברך שהחיינו. הגה, ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפי"ה מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות, ע"כ. אלא שנחלקו שם האחרונים לגבי ברכת שהחיינו מי מברך כשהתוקע כבר בירך ויצא לעצמו, אם יברך התוקע או השומעים עיי"ש בפרמ"ג.

ויהי אחר הדברים האלה נמצא, מסדר קידושין המברך על הכוס בהדי דברכת אירוסין הרי הוא כערב קבלן וכאילו חובת החתן חלה עליו, אבל כיון שאליבא דאמת אין המברך חייב בזה כ"א החתן, מדין ערבות הו"ל כגוף החתן וכאילו החתן עצמו בירך. לפי"ז פשיטא שהמברך עצמו אינו יכול לשותות מן הכוס כי לא הוא בירך אלא החתן, בפרט שלהדיא לא התכוון לטעום מהכוס בעצמו כי טעימת המברך היפך המנהג. ויפה כתב הגרש"ז ז"ל בשו"ת מנחת שלמה שהמקדש להוציא אחרים אינו יכול לשותות בעצמו כי רק השומע בירך ולא המברך.

עדיין פש לן לעיין לגבי ברכת היין שלא טעמו ממנו אם זו לבטלה. הנראה שברכת המצות כגון דא אף כשלא טעמו ממנו אינה לבטלה. כי כוס ברכת המצות כגון זו של ברכת אירוסין, חובת הטעימה ממנו אינו משום שבירך בפה"ג ואחריה חייב לשתות ממנו, אלא חובת השתיה והטעימה הינה רק כדי לא לגנות את הכוס. היינו, המברך ברכת אירוסין לא בירך על הכוס כי התאוה לו תאוה לברך ברכת הנהנין ולשתות יין ואם אינו טועם ממנו בירך לבטלה, אלא ברכת הכוס חובה מדין ברכת המצות ואחרי שבירך קיים המצוה ודי לו גם בלי טעימה. אלא, כדי

בזה"ל, ויש נוהגין לברך על הכוס ולהטעים ממנו לתינוק הנימול, שבקטן כזה אין לגזור שמא ישתה אף לכשיגדל. ואעפ"י שכל כוס של ברכה צריך להטעים ממנו לקטן שהגיע לכלל חינוך ברכות כמ"ש בסי' רס"ט ותקנ"ט, מ"מ כוס של מילה שהברכה נתקנה בשביל תינוק הנימול לכן די כשנותנים לו לשותות. ומ"מ צריך לזהר שיתנו לו לשותות קצת מהכוס מלבד מה שנותנים לפיו כשאומר בדמיון חי, עכ"ל. מדוע לא כתב הטעם שנותנים לתינוק הנימול כי להציל גנאי הכוס גם קטן בן שמונת ימים סגי. גם במג"א סי' תרכ"א כתב טעם הראב"ן להציל גנאי הכוס, ובסי' רס"ט סק"א כתב טעמים אחרים, ביניהם כמ"ש בשו"ע הרב בסי' תרכ"א. ולכאורה טעמא דראב"ן עדיפא כי להציל הכוס מגנאי סגי בקטן שלא הגיע לחינוך, עיי"ש במג"א סי' רס"ט.

מה שכתבנו לעיל שמסדר קידושין יברך על הכוס להוציא אחר יד"ח הברכה ולא החו"כ אינה דרך מחוורת ולדעת רבינו אפרים בטור סי' רצ"ז לא סגי לי' כי כוס אירוסין אינו חובה, אבל בברכת אירוסין עבדי' כדעת הרא"ש שם בסי' רצ"ז ועל אף שאינו חובה מוציא את החו"כ יד"ח הברכה, בפנ"י כתובות ז' ע"ב כתב בזה"ל, ת"ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים וכו'. וכתבו כל הפוסקים דנוהגין לברך ברכת אירוסין ג"כ על הכוס אלא שאינו מעכב. וראיתי להזכיר מילתא דקשיא לי טובא על מה שנהגו דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו, היאך מברך בפה"ג כיון דאין המברך שותה ממנו ואיך יוצאין החתן והכלה בברכתו של המברך הא קיי"ל בר"ה כ"ט ע"א כל הברכות אם יצא

מוציא חוץ מברכת הנהנין. ומיבעיא לן התם ברכת הכוס של קידוש וברכת המוציא של מצה מהו. מי אמרינן כיון דחובה ניהו מברך או דלמא ברכות לאו חובה ניהו, ומסקינן דמוציא. וכתבו התוס' שם דהנך דוקא. ובאמת כתבו כל הפוסקים הטעם דבכל ברכת המצות אדם מוציא חברו היינו משום דכל ישראל ערבים זה בזה והו"ל כמחויב בדבר משא"כ ברכת הנהנין. וא"כ הכא נמי כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה ניהו והאיך מוציא חברו, הא הו"ל ברכת הנהנין. בשלמא ברכת נישואין אפשר כיון דטעונין כוס הדר הו"ל כדבר שבחובה משא"כ ברכת האירוסין. ואפשר כיון דמ"מ עיקר היין לאו להנאה מכוון חשיב שפיר כברכת המצות ועדיין צ"ע, עכ"ל. שמעינן מינה דעכ"פ בברכת אירוסין סמכי' אסברת ב"י שם וכמ"ש"כ במאירי ר"ה שם דכל כוס וכל ברכת הנהנין שאינו מברך להנאתו אלא משום תקנת חכמים אע"ג שאינה חובה מוציא אחרים יד"ח.

עוד אחת אדבר ואל יחרה אף. באו"ח סי' רצ"ו שע"ת סק"ג כתב בא"ד בזה"ל, ויש נוהגים שאם הבעה"ב מבדיל מכוון לא לצאת בברכת הבדלה אבל מברך על הבשמים ועל הנר בעת שמבדיל בעה"ב ואח"כ מהדר אחר כוס ומברך עליו בפה"ג ואומר עליו ברכת המבדיל, לדידי חזי לי דאע"ג דברכת המבדיל עושה כתיקונה לכתחילה מ"מ משנה הסדר ומטבע שטבעו חכמים בסדר הבדלה לומר יבנה"ה [כב"ה] אליבא דרבי יהודה בברכות נ"ב ע"ב ובפסחים ק"ג ע"א, רמב"ם פכ"ט מהל' שבת הכ"ד, טושו"ע סי' רצ"ו ס"א. ולכן מי שרוצה לחזור אחר כוס לעשות המצוה כתיקונה ימתין גם עם בשמים

הגה"ט סי' קל"ז בזה"ל, מעשה בש"ץ אחד בסדר נשא לא הפסיק בסוף הפרשה, אלא המשיך וקרא מפרשת בהעלותך עד כן עשה את המנוחה כדרך שעושים באחרון מחנוכה. והיו מרננים על הש"צ, י"א ששינה ממטבע שטבעו חכמים וראוי לנזיפה. ואמרתי להם שאעפ"י שמה שעשה מעשה בורות, אין כאן משנה ממטבע שטבעו חכמים דלא אמרו כן אלא במשנה מטבע הברכה או הקריאה או מוסיף במקום דהוי הפסק, אבל זה לא הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים כיון שלא תקנו חכמים שיקראו סדר זה בשבת זה וסדר זה בשבת אחרת אלא ממנהגא הוא, ע"כ.

סיומא דהלכתא כפי הנלענ"ד. חו"כ אלו שסירבו לטעום בודאי לא עשו כהוגן שלא הודיעו למסדר קידושין שאין בדעתם לשתות מהכוס. אבל אין כאן חשש ברכה לבטלה כי כאמור, כל מקום שהכוס חובה, אם לא חובה כד' כוסות בליל התקדש חג אבל עכ"פ חובה משום שירה על היין [עיי' היטב יו"ד סי' רס"ה ט"ז סק"י וביהגר"א סקכ"ח, הן לגבי חובת השתיה והן לגבי השיעור. אבל אין כן דעתו בשו"ע הרב או"ח סי' ק"צ ס"ד ואכמ"ל] אין חשש ברכה לבטלה אף אם כלל לא טועמים מן הכוס. וכיון שחובת הטעימה מן הכוס אינה אלא שלא לגנותו, על אף שכתבנו לעיל שלא יעזור לייחד מי מהעומדים לכוון לצאת יד"ח הברכה והוא יטעם מן הכוס, חזר דינא שמסדר הקידושין או כל מי מהעומדים בחופה יברך ברכת הכוס ויטעם. עוד אסיקנא בעזר"ה, המברך להוציא אחרים יד"ח ונמלך לשתות או לאכול על סמך ברכה זו, אין הברכה עולה לעצמו ומצטרף לברך שנית.

ונר לסדר אותם על כוס וכו', ע"כ. גם מכאן מובן שהקושי בזה הוא השינוי של הסדר יבנ"ה, אבל שמברך שנית על היין אין בו עיקולי ופשוטי אלא אדרבא טוב עשה כי המברך לאחרים להדיא לא לעצמו אף אם בדיעבד נמלך אין הברכה עולה לו, וכשבדיעבד נמלך לצאת יד"ח הבדלה אחרי שהבדיל לאחרים אינו יוצא לעצמו יד"ח ברכת היין. ה"ה בברכת היין שמברך לאחרים ונמלך לשתות חייב לחזור ולברך.

מ"מ נראה להעיר, מש"כ דמשנה הסדר הוי כמטבע שטבעו חכמים בסדר ברכות הבדלה, הנראה דעל אף שהמשנה סדר הברכות קרי ליה בשע"ת משנה ממטבע שטבעו חכמים אבל פשוט שאין הכוונה כמשנה ממש אלא השתמש בזה כמליצה. לכתחילה ודאי אין לשנות מדעת ב"ה בסדר הברכות אבל לא סדר זה מעכב אף בדיעבד כדין כל משנה ממטבע שטבעו חכמים. כי בש"ס ברכות מ' ע"ב אמר רבי יוסי כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו. פירשוהו הרמב"ם ז"ל להדיא על נוסח הברכה וז"ל בפ"א מהל' ברכות ה"ה, נוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה, וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה וכו', ע"כ. ועיי"ע סי' תקצ"א ס"ז שיש לומר היום לזרעו תזכור, והמדקדק לומר לזרע יעקב תזכור משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה. ואפי' בזה כתב שם במג"א סק"ח שאינו משנה ממש ובדיעבד יצא. כ"ש בניד"ד שאינו משנה מטבע הברכה אלא הסדר, שאינו בגדר משנה. ומצאתי דברים מפורשים בשכנה"ג

תהא בזה שביתת הקולמוס ויתן לו ה' ברכה והצלחה ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח. יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים ארוכים ולשלום בספרן של צדיקים גמורים כראוי למזכה את הרבים ככוכבים, מתוך בריאות השלמות ואריכות ימים ושנים טובות דשנים ורעננים עם כל מילי דמיטב ברוח ובגשם.

החותם בברכת התורה

רבי אליהו בר שלום

הרב הראשי לבת ים

מח"ס משפט הכתובה

המשכת יין לכבוד חתן וכלה

ועם שיתכן שאלו צנורות של ימינו, יתכן עוד שכוונתו למזרקות, או לצנור המשריץ כלפי מעלה קצת, והיין נאסף שוב בקערה למטה.

והנה, הראשונים בסוגיין עמדו על שאלת "בל תשחית" ועל שאלת "בזיון אוכלין" בהמשכת היין הזו, איך היה מותר לעשות כן. ונחלקו בזה כמו שיבואר להלן. רש"י עה"מ כתב, "ואין כאן משום בזיון והפסד, לפי שמקבלים אותו בראש פי הצנור בכלי". וכן פירש הר"ח (ד"ה ת"ר ממשיכים), והביאו הראב"ה (ח"א סי' קלז), שמדובר באופן שהיין אינו הולך לאיבוד. וכן כתב גם הרא"ש עה"מ (סימן לב). וכן כתב בחי' הרא"ה (ד"ה ת"ר ממשיכין) שמדובר בנשפכין לכלים ואינם נמאסים. וכן הביאו המאירי (ד"ה ומותר) והשיטה מקובצת (ד"ה ממשיכים), בפירוש הראשון. גם רבנו ירוחם (נתיב טז חלק ה) כתב דמיירי שמקבלים את היין הזורם מפי הצינור. וכ"כ בס' הבתים, כמו שיובא להלן. הרי למעלה משבעה ראשונים דס"ל שלא הותר להשחית יין בשביל שמחת חתן וכלה.

אלא שא"כ קצת קשה מאי רבותא במאמר זה של הגמרא, יעשו החוגגים כרצונם, ומה נפ"מ איך יימזג היין אל הכוסות, אם ישירות מן החבית, או דרך צינור המקלח, או כיוצ"ב, ומה ראו חז"ל לציין את

במסכת ברכות (נ:) אמרו חז"ל, 'ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה'. ופירש רש"י ששופכין יין ומעבירין אותו בצנורות לפני חתן ולפני כלה, שזהו סימן טוב. כלומר כמ"ש הלבוש (אור"ח סי' קעא ס"ד) שזה רמז שתימשך שלוותן וטובתן של החתן והכלה. ע"כ. ולכאורה עיקר הסימן-טוב אינו היין, אלא ההמשכה, דהא יש הרבה יין ששותים בסעודות חתן, אבל מה שמזרימים וממשיכים אותו הוא רמז שהשמה הזו תימשך להם מיד. ובאמת כע"ז מצינו (במס' הוריות יב ע"ב ובמס' כריתות ה ע"ב) שמושחין את המלכים על המעיין, כי המעיין מימיו נמשכים הלאה, ויש בזה רמז, שתימשך מלכותו של אותו אדם. אבל גבי חתן וכלה, ממשיכין יין שהוא משקה חשוב, ולא ממשיכין בצנורות מים או דבר פשוט כיוצ"ב.

ומסתבר שהיו ממשיכין את היין בצנורות פתוחים (כעין האות בלועזית, ודומיא דמעין שמימיו נמשכים והוא פתוח ונראה לכל), והנאספים היו רואים את היין, ובזה מתרבה הכבוד והשמחה. ולא היו ממשיכין בצנורות סגורים, דאם כן מי רואה מה שיש בצנור, ואיזה סימן יש בזה. אמנם עיין בנימוקי יוסף כאן שכתב לבאר את המילה 'צנורות', שהם "כלים חלולים המקלחים את היין למרחוק".

זה. ובחי' רבינו מנוח (עמ"ס ברכות פ"ז ה"ט) ביאר שחידוש הברייתא הוא שאין בענין חשש משום דרכי האמורי. כי גם הגוים היו עושים כן. ע"כ. ובאמת שכבר בתוספתא נראה שזה הוא הנושא, כי זה לשונם (במס' שבת פ"ז הט"ז) "ממשיכין יין ושמן בצינורות לפני חתנים ולפני כלות, ולא משם דרכי האמורי". גם במסכת שמחות (פ"ח ה"ד) מבואר שאין כאן חשש דרכי האמורי, ויועתק הלשון להלן. כלומר, אע"פ שגם הגוים עושים כן, מותר לנו לעשות כן, וכנראה כיון שעושים זאת לסימן ברכה, ולא בתור ניחוש, כמו בדרכי האמורי.

ובמאירי כאן (ד"ה ומותר) כתב, שהחידוש בברייתא הוא שמותר לעשות כן אפילו שיש בזה קצת זלזול ביין. וצריך לבאר את דבריו, שמה שיין פתוח וזורם סתם גלוי לכל עין (שהיה זורם כנראה בצינור כעין כמו שכתבנו), ואינו נמזג עבור שתיה, הוא קצת זלזול. וכמו אדם שיקח פרי ויזרקנו לגובה בלהטוטים רבים, עד שיאכלנו, שיש בזה קצת זלזול. אולם אעפ"כ הדבר מותר לכבוד שמחת חתן וכלה.

לרש"י ודעימיה שאסור לזלזל ולהשחית את היין, היו ממשיכין אותו בצינור של עץ, שבזה אין היין נמאס. וכתב השטמ"ק בסוגיין (והובא במשנ"ב ושה"צ סי' קעד ס"ק יט), שזה לאפוקי שלא היו ממשיכין את היין על גבי הקרקע. ולכאורה הוא פלא, דבגמרא כבר איתא 'בצינורות'. ומהיכי סלקא דעתין לראשונים לחשוב שיהא מותר להמשיך היין ל גבי 'קרקע', עד שיחדשו שהוא דווקא צנור עץ. ואולי היה להם גי' אחרת בגמרא. עיין בשטמ"ק שם. ואילולי דברים הנ"ל היה

אפש"ל צנור 'עץ' ולאפוקי צנור 'מתכת', שהין נמאס מהברזל. ויש לע"ע.

אך ראשונים אחרים ס"ל שמותר לעשות כן אף אם על ידי כך נשחת היין, כיון דהוא לצורך שמחת חתן וכלה. וראש בשיטה זו הוא הראב"ד, כמו שהביא בשמו בספר המכתם (למס' ברכות בסוגיין ד"ה ממשיכין) שמותר להמשיך יין בצינורות גם באופן שהיין הולך לאיבוד, ואין חוששין להפסד היין, כי זה מרבה שמחת חתן וכלה במה שמראים שיש ברכה גדולה. וכתב לבאר דאע"פ שאסרו לזרוק קליות ואגוזים בימות החורף כיון שהם נפסדים על ידי כך, זה מפני שאין באותה זריקה כל כך שמחה; אבל יין הוא שמחה גדולה ולכן מותר. ורק השחתת אוכלין בדרך ביזוי אסור. כיוצ"ב נמצא גם בס' הבתים (הל' ברכות שער ששי סעיף יג) וזה לשונו, "אין נוטלין הידיים ביין, וכן אין מפסידים שאר אוכלים ומשקין דרך ביזוי ובעיטה".

ואני עני תמה, למה לא הביאו הראשונים מקור ערוך לדבריהם ממסכת שמחות (פ"ח ה"ד), שם איתא להדיא בזה"ל: "ממשיכין לפני חתנים ולפני כלות צינורות של יין וצינורות של שמן, ואין חוששין משום דרכי האמורי, ואין חוששין משום איבוד אוכלין. ומעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל שנכנסו אצל רבי זכאי לכבול, והמשיכו אנשי העיר לפניהם צינורות של יין וצינורות של שמן". הרי שלכל דבר של צורך מותר לעשות כן, ואין איסור איבוד אוכלין אם עושים באוכל דבר נוסף לשירות האדם, אע"פ שאינו לעיסה ואכילה ממש. ואכן חושבני שבאמת היה פשוט לכולם שזה המקור, אבל הביאו את הדברים בשם הראב"ד, כי הוא זה

מצוה, אסר להפסיד את היין; אבל אם היא מצוות שמחה, לשמח חתן וכלה - לצורך מצוה התירו להמשיך היין אף אם הוא נפסד.

והראב"ה (ח"א סי' קלז) כתב טעם אחר שמותר להפסיד את היין, מפני שיין עומד גם לזילוף, וכמו שהביאו בגמרא (פסחים כ:): מימרא של הבריות שאומרים בלגלוג, "שותין מלוג בסלע, ומזליפין מלוג בשתיים". פירש"י שם, לוקחים את היין הנמכר בשני סלעים לזילוף, ואת היין הפשוט הנמכר בסלע - אותו שותין. הרי שיין משמש לשני דברים, לשתייה, או להנאה וכבוד, ואין זה כל תשחית כלל. והנה טעם זה שהיין עומד גם לכבוד, לא יכון בזמננו, שאין משתמשים ביין לזילוף אלא רק לשתייה. ומ"מ גם בזמננו עומד טעם הראשון של רוב הראשונים, וכפי שביאר בהם הב"ח, שמשום המצוה לשמח חתן וכלה - התירו לאבד היין.

ויל"ע איך התירו לעשות איסור מפני שמחת חתן וכלה, והיכן שמענו ששמחת חתן וכלה דוחה איסורים, אדרבא בכמה מקומות ראינו שאין שום איסור נדחה מפני שמחת חתן וכלה. (עיין מה שאסף בגודלו מרן הגר"ע יוסף זלה"ה בשו"ת יביע אומר ח"ה יור"ד סי' יד אות ג, ובח"י יור"ד סי' נח אות טז, ובשו"ת יחיה דעת ח"ה סי' נ, ובספרו מאור ישראל ח"א עמ' נט, ובספרו חזון עובדיה על פורים, עמ' קצט). וצ"ע. ובהכרח שיש לומר שאין כאן כל תשחית ממש, ואין היין נשחת עד שאינו ראוי כלל, אלא שהוא מאבד קצת מחשיבותו וטעמו על ידי שהוא עובר בצנורות. אבל לעולם הוא נשאר ראוי לשתייה בשעת הדחק.

מ"מ למעשה לא התיר מרן השו"ע להמשיך יין, אלא בלי איבוד. וזה לשונו

שהסביר את הטעם, שאין חשש איבוד אוכלים אלא כשעושה כן דרך איבוד והשתחה.

וכן כתבו בשם הראב"ד ראשונים נוספים בסוגיין. ומשמע דס"ל כוותיה. כן כתבו בחי' הרשב"א ובחי' תלמידי רבנו יונה בסוגיין, שמותר להמשיך יין בצנורות לפני חתן וכלה אע"פ שהם נמאסים, משום שעיקר שמחת חתן וכלה היא בכך (כנראה לפי מנהגם אז), וכדי לשמחם התירו. ומה שאסור לזרוק קליות ואגוזים בימות הגשמים משום שנמאסים בכך, זהו מפני שאין עיקר שמחתם בכך; אלא שכיון שיש בזה קצת שמחה התירו לזרוק בימות החמה. ע"כ. וכ"כ המאירי (בסוגיין ד"ה ומותר) בשם יש אומרים. וכ"כ בן דורו רבי דוד הכוכבי בספר "הבתים" (בית תפילה בית מנוחה, על הרמב"ם הל' ברכות פ"ז אות יב), בשם הראב"ד. וכעין זה כתב בשיטה מקובצת (ד"ה ממשיכין) שיש מפרשים שמותר להמשיך יין בצנורות אפילו על גבי קרקע שהוא נמאס, משום שעיקר שמחת חתן וכלה בכך. עוד ראיתי מי שכתב, שדברי הראב"ד הללו הובאו גם ברבנו מנוח (בדפו"י עמ' שט), ובתשב"ץ (דפו"י עמ' רצג), וברבנו אברהם אלבשוילי (עמ' תסט). הרי ראשונים רבים דס"ל שמותר להמשיך יין לכתוב חתן וכלה אף אם יפסד. וטעם כולם משום שיש בזה גם שמחה וגם סימן ברכה, ואינו דומה לקליות שאין בהם כל כך שמחה או ברכה, ולכן שם חוששין לאיבודם. וכ"כ הב"ח (סי' קעא ס"ו) שדבר פשוט הוא שכל שיש בו מצות שמחת חתן וכלה מותר גם להפסיד את האוכלין; וביאר שרש"י לשיטתו שפירש שהיו עושים זאת לסימן טוב, ואין בזה

ללכלך את הרצפה, וגם פן יחליקו עליה אנשים. אלא שעדיין נהגו בשפיכת קצת יין בקצת קהילות של יוצאי תוניס וג'רבא, ומנהגם שאחרי גמר ברכת המזון וטעימות החתן והכלה משתי הכוסות כראוי, מעבירים את היין מכוס לכוס, וכל הקהל שרים את סיום הברכה השביעית כפי שהובאה בקדמונים, "חתן ישמח בכלה, כלה תשמח בחתן, בבנים בבנות, בעושר ובכבוד", והכל נדחפים לראות וכו', ואין מפסיקים את השירה והריקודים עד שרוב היין נשפך ארצה.. וראיתי כי כבר הראב"ה (סי' קלז) כתב כעין זה, וז"ל, "ממשיכים יין בצנורות וכו'. והשתא נהוג עלמא שבין בברכת אירוסין ובין בברכת נישואין שופכים מקצת יין מהזכוכית לפני החתן והכלה, כעין ממשיכים היין". עכ"ל. והיכא דנהוג נהוג. והיכא שלא נהוג אין צורך להנהיגו, אחר שוא מנהג עם בעיה, השחתת אוכלין, או ביזוי אוכלין, ועם שהגמרא התירה את זה, לא אמרה שחובה לעשות כן, אלא שמותר לעשות כן לצורך שמחה. ובזמננו נוהגים לשמח את החתן באופנים אחרים.

סוף דבר: בזמן חז"ל היו ממשיכים יין בצנורות או במזרקות, כדי לשמח את החתן והכלה. והיה זה לסימן כבוד וברכה, שתימשך להם ג"כ השמחה. וי"א שהיין היה מתלכלך ואובד, וי"א שלא היה מתלכלך ואסור להפסידו או להפסיד אוכל אחר עבור שמחת חתן וכלה. עכ"פ בזמננו לא נודע עוד מנהג זה, ואי"צ להחזירו.

(בסי' קעא ס"ד), "ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה, והוא שיקבלנו בכלי כפי הצנור". ויל"ע למה פסק כן, ולא כסתמות המסכת שמחות שהבאנו, ולא כקבוצת הראשונים שהתירה. ובפרט שאיסור ביזוי אוכלין הוא איסור דרבנן. ואין כאן איסור תורה של כל תשחית, כיון שעושה זאת לצורך שמחה. האמנם, המעיין בבית יוסף שם (ד"ה ממשיכין) יראה שהוא למד גם בדעת הרשב"א ותלמידי רבנו יונה שלא התירו לאיבוד, ושכיון שלא נזכר בדברי הרשב"א ורבינו יונה שהתירו אפילו הפסד אוכלין, נראה שאף הם דיברו כשמקבלים את היין בכלי כפי הצינור, וכמו לפירוש רש"י, אלא שאעפ"כ חששו לביזוי אוכלין כיון שעצם מה שמשתמשים בהם שלא לצורך אכילה ושתיה הוא זלזול באוכלין, או של ידי שהם ניגרים בצינור הם נמאסים קצת, ומצד חשש קל זה של 'זלזול' - בזה התירו לצורך שמחת חתן וכלה; אבל שילכו לאיבוד לגמרי לא התירו בשביל זה. ע"כ להב"י. מאידך הב"ח (סי' קעא ס"ו) חלק בזה, וס"ל שהרשב"א הולך בשיטת הראב"ד והחונים עליו. עיין עליו.

מנהג זה של שפיכת יין בצנורות, עם שהובא בגמרא ובשו"ע, לא ידוע עוד בימינו. והטעם לכך כנראה, משום שלמ"ד שצריך שיקבל את היין אחרי השפיכה ולא יפסידנו, הנה נעשו הבריות איסטניסים ואינם מוכנים לשחות יין אם נתלכלך מעט, וא"כ יופסד היין אם יעבור בצנורות. ולמ"ד שיכולים לשפוך היין לאיבוד, מ"מ אין הבריות רוצים

רבי נח אייזיק אהלבוים

אב"ד ד'הומנא קויינס נוא יורק

מח"ס מנחת חן

שבע ברכות לזוג שחזרו בתשובה אחרי שחיו ביחד

ג) אלמן שנשא בעולה פנוי אפילו היא בעילתא דידי, אינו מברך אלא יום אחד, עי' שו"ת חתם סופר אהע"ז (סי' קכ"ג), וסידור בית עובד ברכת חתנים (אות ו'). ושו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' רע"ט אות ה').

ד) ולענין שאילתא דידן אתיא לן כך, דבתולה שנבעלה לפני הנישואין בין שנבעלה למשודך, ובין שנבעלה לאדם אחר, [דאין לחלק בין הנבעלת למשודך, לבין הנבעלת לאחר, ואף שהמהרש"ף בשו"ת חיים ושלום ח"ב (סי' ע"ד) חילק ביניהם, שדוקא בנבעלת למשודך, יש להם ז' ימים למשתה אם נשאת לבחור, אבל בנבעלת לאחר לא, כבר השיג עליו הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר ח"ה אהע"ז (סי' י"א אות ג') ופסק שאין לחלק, שהרי סוף סוף נשאת לבחור, ומצד זה יש לו לברך כל ז' הימים, עיי"ש].

ה) ובין שנבעלה הבתולה ברצון ובין שנבעלה באונס, דינה כאלמנה, (לעיל אות ב'), ולכן אם נשאת לאלמן או לגרוש, אין מברכים להם שבע ברכות, אלא בסעודה הראשונה שלאחר הנישואין בלבד, כדין אלמן הנושא אלמנה, - אבל אם נשאת לבחור, ואפילו לאותו הבחור שבעלה, מברכים להם שבע ברכות משך כל שבעת ימי המשתה, כדין בחור הנושא אלמנה.

א) הנה בהאי ענינא ישנם כמה חילוקי דינים באופנים שונים, והבה נפרט את פרטי הדינים אחד לאחר, - גרושה או אלמנה אף שלא נבעלה, גרוש או אלמן שלא בעל עדיין, אפ"ה אין מברכין אלא ביום ראשון, שדינה כנבעלה או בעל, עיין בב"ח אהע"ז (סי' ס"ד), ובפתחי תשובה (ס"ק י"א), וב' עצי ארזים (ס"ק ג') ובשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' ל"ח אות נ"ח), יד דוד ח"ג (עמוד ל"ה), ושו"ת פני יצחק (מערכת הברכות אות ק"ט), דאעפ"י שלא נבעלה, מ"מ אין החתן שמח כ"כ כשכבר נישאת, - אבל עי' בהפלאה כתובות (דף צ' ע"א) ד"ה בגמרא כאן בבחור, שדעתו דאפילו אלמנה שנכנסה לחופה ולא נבעלה מברכין כל שבעה שבע ברכות, עיי"ש, - אכן ספק ברכות להקל, וכ"כ בפני יצחק שם דספק ברכות להקל. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' רע"ט אות ג').

ב) בתולה שזינתה אפילו באונס וכנסה אלמן, דינה כאלמנה ואינו מברך אלא יום אחד, עיין בפתחי תשובה (ס"ק ט') בשם גינת ורדים (כלל א' סי' י"ז), שמש צדקה חאהע"ז (סי' ה'), וביביע אומר ח"ה אהע"ז (סי' י"א אות ה'), חקרי לב (סי' ל"א), פני יצחק ח"א (אות ק"ו), יד דוד ח"ג (עמוד ל"ה), ובחופת חתנים (סי' ט' אות ט').

(י) ועוד יש להוסיף סניף להקל בניד"ד כהחת"ס לעשות שבע ברכות ז' ימים, אעפ"י שבבבב"ח כבר חטא ובעל ועכשיו נושא בעולתא, כיון שעדיין לא נשא אשה מימיו א"כ יש חיבת נישואין, - ואעפ"י שבתשו' נוב"י הנ"ל (באות ז') חולק עליו, מ"מ יש לצרף הענין של גדול כבוד הבריות, שאם יצטרכו לומר שלא עושים שבע ברכות בכל ז' ימים, שאז נשמע חשוד לאנשים מדוע עושים כן.

(יא) ויסוד הדברים, דהנה בשבת (פא:), התירו להעלות אבנים לצורך בית הכסא בשבת, דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, וכן כתב בשו"ע או"ח (סי' שי"ב ס"א), והקשו בתוס' שבת (צד, ד"ה גדול), דגבי טלטול דהוי איסורא דרבנן, לא שרינן משום כבוד הבריות, - אלא ע"י ככר או תינוק, וכמו שאמרו בשבת (ל: מג:), ותיצו, דשאני טלטול, דאפשר על ידי ככר או תינוק, לכך לא התירו בענין אחר, יעו"ש, - ומבואר, שכל שאין אפשרות אחרת, אמרינן להאי כללא, דגדול כבוד הבריות.

(יב) וביאר בתוספות הרי"ד לעירובין (מא:), דילפינן ל"י שדוחה לא תעשה שבתורה, מהא דברכות (יט:): "והתעלמת מהם", פעמים שאתה מתעלם מהם, ופעמים שאין אתה מתעלם מהם, הא כיצד, אם הי' כהן והיא בבית הקברות, או הי' זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חבירו, לכך נאמר "והתעלמת", הרי שאמרה תורה דמשום כבודו ידחה לאו ד"לא תוכל להתעלם", וכן כתב בשו"ע חו"מ (סי' ער"ב ס"ג), ואף שדחו שם בגמרא, דאיסורא מממונא לא ילפינן.

(ו) ויסוד הדברים בזה, לפי המבואר בשו"ת שמש צדקה חאה"צ (סי' ה') הובא בפת"ש (ס"ק ט'), וטעמו משום ששמחה לחתן שיאכל חולין בטהרה, ולא דמי למחזיר גרושתו שרגיל בה, והעיד שכן המנהג, עיי"ש, וכן משמע מדברי החקרי לב אה"צ (סי' ל"ב), וכמו שהבין הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בוש"ת יביע אומר שם בדבריו, וגם הרב בעצמו פסק כמותם, מטעם שסוף סוף יש בחתן צד בחירות, ומצד זה אפשר לברך כל ז' ימי המשתה, עיי"ש.

(ז) וכן כתב בשו"ת חתם סופר אה"צ (סי' קכ"ג) לחלוק על הנודע ביהודה המדו"ת אה"צ (סי' פ"ב) שהעלה דנואף הנושא בעולת עצמו דינו כאלמן שנשא אלמנה ואין מברכין ז' ברכות אלא ביום ראשון בלבד מפני שכבר טעמו טעם ביאה.

(ח) והחת"ס חלק עליו, שאין הדברים ראויים למי שאמרם, דאין ספק דבבב"ח הנושא איתנייהו תרתי, חייבת נישואין חדשים, וביאה חדשה, אבל מ"מ בחדא נמי מברך, דברי אלמן שנשא בתולה מברך משום חיבת ביאת בתולה, ובחור הנושא אלמנה מברך כל ז', משום שמחת נישואין דילי', וא"כ פנוי הנואף בעולתא, אעפ"י שטעם טעם ביאה כיון שהוא נישואין ראשונים שלו מברך כל ז' אם ימצא ריעים כמותו לחדש פנים כל ז' יברכו להם כל ז', עיי"ש, ומובא בפת"ש (סי' ס"ב ס"ק ט'), ועי' בשו"ת קנין תורה ח"ג (סי' י"ד, וסי' ל"ב).

(ט) ועכ"פ לפימשנ"ת, בחור שחטא בימי בחורו באיסור קריבה לפנוי, אעפ"י כן דינו כבחור, שהרי לא נשא עדיין אשה מימיו, וכן כתב בס' בית חתנים (פ"ז סעי' ד') בסוף הערה ציון 9.

טו) וכן כתב בשו"ת הראב"ן (סי' פ"ז), ורבינו ישעיה מטראני בספר המכריע (סי' ע"ח), דבודאי דברכה לבטלה לא אסירא אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכדאמר רבינו תם, עיי"ש. וכ"כ בחי' הרשב"א והר"ן ר"ה (לג.), וכ"כ הרא"ש בפ"ק דקידושין (סי' מ"ט), וכ"כ תלמידי רבינו יונה (פ"ח דברכות), קודם המשנה דמי שאכל ושכח ולא בירך בשם רבני צרפת, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סוף סי' שפ"ד) בשם הרא"ה, וכ"כ בחי' הריטב"א ברכות (לג.), ובחידושי לשבת (סט:) בד"ה בקידושא ואבדלתא, שאיסור ברכה שאינה צריכה לאו מדאורייתא הוא, אלא מדרבנן, וכן דעת עוד הרבה ראשונים.

טז) ולעומתם הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ק"ה) כתב, שברכה שאינה צריכה איסורא דאורייתא הוא, שנושא שם שמים לבטלה, וכ"כ המג"א (סי' רט"ו סק"ו), שדעת הרמב"ם איסור ברכה שאינה צריכה הוי דאורייתא, והכי הוי פשטא דהש"ס בתמורה (ד.) עיי"ש, ובס' ווי העמודים (סי' א' דף א' ע"ג) הביא לשון הגמ"ר שהובא בב"י חו"מ (סי' פ"ז), דמוכח שאף בה"ג ס"ל שאיסור הזכרת ש" לבטלה הוי מה"ת משום לא תשא.

יז) ועכ"פ כתב החיד"א בס' פתח עינים ברכות (כ:) שלדעת רוב הפוסקים איסור ברכה שאינה צריכה אינו אלא מדרבנן, וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ח יו"ד (סי' ל"ב), דרוב מהראשונים סוברים שאיסור ברכה שאינה צריכה הוי רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, וכ"כ בספר טל אורות (דף ד' ע"ב) שרוב הראשונים בהסכמה עלו ברכה שא"צ אינו אלא דרבנן, וכ"כ הישועות יעקב

(יג) מכל מקום, כל זה כדי להתיר איסור דאורייתא. אבל אה"נ דילפינן מהתם, דדחו רבנן לאיסורייהו משום כבוד הבריות, וכן כתב בחידושי הרשב"א לברכות (יט:) ד"ה פושטן, דבכלאים פושטן אפילו בשוק, ודוקא בכלאים דאורייתא דהיינו טווי ונוז, הא לאו הכי גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דרבנן, וכן כתב שנית שם (ג.) ד"ה וליברכו, וכן פסק המחבר בשו"ע יו"ד (סי' ש"נ ס"א), שהרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו ה' מהלך בשוק, ה' קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפילו ה' רבו, "ואם ה' של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק, עד שמגיע לביתו", יעו"ש, - וא"כ הוא הדין בזה, שיש בושה ברבים שלא עושים שבע ברכות לז' ימים, יש לסמוך להקל לעשות שבע ברכות כדעת החת"ס.

יד) והנה בברכות (לג.) איתא רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו, כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא את שם אלקיך לשוא, - ונחלקו הראשונים אם האיסור הוא מן התורה, או שמא אין האיסור אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, שהתוס' בר"ה (לג.) בשם רבינו תם כתבו להוכיח דהאי דרשה הנ"ל אסמכתא בעלמא היא, מדאמר בברכות (כא.) ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר, ואילו ה' איסור ברכה שאינה צריכה מן התורה, ה' לו לאסור לחזור ולברך מספק, משום דהוי ברכה שאינה צריכה ועובר משום לא תשא, אלא ודאי דהוי מדרבנן, - וההיא דאמרינן בתמורה (ד.) דמוציא שם שמים לבטלה אסור מדכתיב את ה' אלקיך תירא, הני מילי בלא ברכה, עיי"ש.

מפרשים גם דעת הרמב"ם דהא שעובר על לא תשא, היינו במזכיר שם שמים לבטלה בלא ברכה, וכדעת הרב נשמת אדם, עיי"ש.

יט) ומעתה הואיל ורוב הפוסקים ס"ל שאיסור ברכה שאינה צריכה אינה אלא מדרבנן, א"כ בודאי בניד"ד יש להקל לפסוק כהחת"ס לברך שבע ברכות לז' ימים, ובפרט דבניד"ד יש גם הוספה של גודל כבוד הבריות אם לא יעשו שבע ברכות שיתביישו ההורים, לכן יש מקום להקל כפסקו של החתם סופר.

וכעת מצאתי בשו"ת מכתב לדוד או"ח (סוסי"ט"ז) וש"צ קבוע שהוא תלמיד חכם, או רב בית הכנסת ששכח ולא מנה יום אחד ספירת העומד, ויש חשש שיתבייש אם לא יספור, יכול לספר בביהכ"נ מכאן ולהבא בברכה, לפימ"ש הפוסקים דברכה שא"צ מדרבנן, שגדול כבוד הבריות.

(סי' מ"ו סק"ו), ועיין עוד בס' חיי אדם בנשמת אדם (כלל ה' סעי' א'), ובשו"ע הגר"ז (סי' רט"ו), ובשו"ת קרן לדוד (סי' נ"ט, וסי' ס"א אות ד'), ובשדי חמד (מע' ב' כלל קט"ו), ובשו"ת בנין שלמה (סי' כ' דכ"ו ע"א).

יח) והגאון מהרש"א אלפאנדרי בשו"ת הסבא קדישא ח"ב (סי' י"ג דף ע' ע"ב) כתב, וידעי רבנן שאיסור ברכה שאינה צריכה לפי הסכמת רובא דרובא קמאי ובתראי אינו אלא מדרבנן, ואף בדעת הרמב"ם, נסתפקו רבני האחרונים, עיי"ש, וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' ס"א אות ד') להוכיח מתשו' הרמב"ם לחכמי לונל, הובא בכסף משנה (פ"ג מהל' מילה) דס"ל שאיסור בשא"צ הוי רק מדרבנן וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא נ"ג סוף אות ב'), שאילו ראו המג"א והגרעק"א דברי השאילתות היו

רבי יצחק יוסף

הראשון לציון

מח"ס ילקוט יוסף

שתיית החתן והכלה מכוס היין של הקידושין בתקופת הקורונה

לכבוד הרב החשוב והנעלה, כש"ת
הרה"ג נמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
שלום רב,

לשאלתו אודות חתן וכלה שלא רוצים
לשתות מכוס היין של הקידושין והנשואין
מחשש להידבק בנגיף הקורונה, האם צריכים
לשתות בדוקא,

בשו"ת רבכות אפרים (ח"ה סי' תק"ח
הסתפק בזה הלשון אי הכלה צריכה לשתות
דיתכן דהחיוב הוא רק על החתן, כי הוא היה
צריך לברך, ומכמה טעמים הרב מברך ולא
החתן, אבל על הכלה יתכן שאין חיוב
לשתות ויש לעיין ע"כ,

והנה כתב הרוקח (סי' שנ"א) ואח"כ
ישתה המברך והחתן והכלה, ושם עוד (בסי'
שנ"ב) בדין ברכת הנשואין ושותה המברך
והחתן והכלה, וכ"כ הפני יהושע (קונטרס
אחרון) (כתובות ז'): שהמברך צריך לטעום
מהיין ולא די במה שהחתן והכלה טועמים,
שרק בברכת המצוות אמרינן אע"פ שיצא
מוציא משא"כ בברכת הנהנין, וכוס של
ברכת הארוסין אינו חובה, ובשלמא ברכת
הנשואין כיון שטעונה כוס הוה ליה כדבר
שבחובה, משא"כ בברכת האירוסין, אלא
שסיים שיש לצדד להקל כיון שאינו מברך
בשביל להנות, חשיב כברכת המצוות, וא"צ

לטעם מכוס בברכת האירוסין, וכיו"ב כתב
הישועות יעקב (סי' ס"ב סק"ב), וכ"כ בשות
רשב"ץ (אבה"ע סי' קי"ב) ובמעשה רוקח
כתב וז"ל כבר פשט המנהג שאחר שיטעום
המברך ז' ברכות מהיין ישקה לחתן מאותו
הכוס, והחתן ישקה לכלה, ואין זה אלא מנהג
נאות, ואין ראוי לצאת ממנו, עם היות שהגמ'
לא תחייב זאת ע"כ. ובספר נהר מצרים (דף
קפ"ב) כתב שמנהגינו שהמברך טועם
מהכוס, ונותן לחתן ולכלה שיטעמו וכסברת
הרמב"ם, ועיין בספר ילקוט יוסף הלכות
חופה וקידושין (פרק ו' סעיף ס"ד). ומ"מ כל
מה ששותים החתן והכלה הוא לא לעיכובא
אלא לחיבוב מצוה, ומעיקר הדין די במה
ששתה המברך מן היין, ואף שראוי שלא
לבטל מנהג זה להשקות את החתן והכלה,
במקום חשש של סכנה והדבקות, ואפי'
בספק די שישתה המברך, וראוי להכין להם
כוסות נפרדים, ויכוונו לברכות שמברך ואחר
שיסיים המקדש הברכות, יטעמו מהכוסות
שלהם אם הם חוששים לשתות מכוס
המקדש.

בברכת התורה

יצחק יוסף

הראשון לציון

רב הראשי לישראל

רבי דוד ברוך לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הגדול

בענין מעות בכתובה

בס"ד, ז' חשון, תשפ"א
לכבוד הרה"ג נמלאל הכהן רבינוביץ
שליט"א
שלום רב

[על שאלתו אם רשמו בכתובה השנה
תשפ"א, בתאריך, שמונים ואחד, [בלשון
זכר], במקום לרשום שמונים ואחת, [בלשון
נקיבה], האם זה מעכב? והאם עדיף לכתוב
כתובה חדשה, או שאין שום צורך להחליף
הכתובה?]

ראשית, לכתחילה יש לכתוב "שמונים"
ולא "שמונים". והטעם כפי שכתב בפתחי
תשובה (אהע"ז סי' קכו סע"ק ט) בשם
הפנים מאירות (ח"ב סי' פז) דתיבת
"שמונים" יש לכתוב חסר כיון שבמסורה רוב
ה"שמונים" שבמקרא חסרים, וזאת על פי
הרמ"א (סי' קכט סע' לא), שכתב דבר
הנמצא בכתוב לפעמים חסר ולפעמים מלא
הולכים אחר הרוב. מי שכתב שבגט שלשה
או שמנה בכתוב מלא עם וא"ו, כתב הרמ"א
(קכו סע' ד) דכשר. ובשו"ת רבינו בצלאל
(סי' כג) הביא בשם מהר"א סאגיס שהתיר כי
מצאנו בתנ"ך בכמה מקומות שנכתבו
מלאים. והפר"ח מוסיף שכשר כיון שאין
הענין משתנה בגלל השינוי הזה. וראה שם
בפתחי תשובה שגם הוא הכריע שאם כתב
"שמונים" מלא כשר, וכן דעת הישועות
יעקב (סוף סימן קנד).

את השנים יש לכתוב בלשון נקבה ואת
הימים בלשון זכר, ואם טעה והחליף מלשון
זכר ללשון נקבה או להיפך כתב הרמ"א (סי'
קכו סע' ה) וז"ל: "כתב לשון זכר במקום
לשון נקבה כגון שהיה לו לכתוב חמש וכתב
חמשה כשר" (בשם המהר"ל). אמנם החלקת
מחוקק (סע"ק טז) מסתפק אם כתב אחת
במקום שראוי לכתוב אחד או להיפך האם
ג"כ כשר. ומדוע נסתפק הח"מ במקרה זה,
מבאר בספר ראש פינה - חלקת השדה
שדוקא אם לא חסר כלום אלא שנתווספה
אות כשר בדיעבד, אבל אם נחסרה אות אחת
יש מקום להסתפק. ומוסיף שה"ה אם כתב
חמש במקום חמשה דחסרה אות אחת. וראה
גם בגט פשוט (קכו) בשם המהר"י בן לב
(ח"ג סי' סח).

הפרי חדש כתב על דברי הח"מ "הנה מה
שנסתפק בלהיפך דהיינו בכותב אחד במקום
אחת, אין מקום לספק זה דכי היכי דאם כתב
חמשה במקום חמש כשר, ה"ה לכותב אחד
במקום אחת דדא ודא חדא מילתא היא". וכן
הוא מכשיר אם כתב אחת במקום אחד.

מהנ"ל עולה שאין צורך לכתוב כתובה
חדשה.

בכבוד רב
הרב דוד לאו
הרב הראשי לישראל

רבי חיים יוסף דוד ווייס

ראב"ד אנטווערפן

מח"ס שו"ת ויען דוד

גר וקמן לענין פנים חדשות

כבר כתבתי בתשובה מגמרא (ע"ז דף י' ע"ב), דשייך ידידות עם נכרי.

ג

ואמנם פנים חדשות הוא לפי חשיבותו, באהע"ז (סימן ס"ב סעיף ח'), שמרבה הסעודה בשבילו, וכבר כתבתי דנכרי לא נחשב לפנים חדשות, (הגם דשייך שירבה בסעודה בשבילו, בגמרא (ביצה דף כ"א ע"ב) עיי"ש), וכשנתגייר נעשה חשוב ביותר.

ד

ואולם לפי"ז, מי שהיה אצל הסעודה, ועלה לגדולה באמצע ימי השבע ברכות, וכי יוכל להמנות עוה"פ לפנים חדשות, אך שם לא נשתנה מהותו, והגם דמוחלין לו כל עונותיו (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג), מ"מ בגר שנתגייר, ונשמתו נתחלפה, (ועדיף בזה לגבי נשמתו אף ממי שמת וחי בתחיית המתים), והוי כקטן שנולד כנ"ל, נראה שנחשב לפנים חדשות.

ה

וכן לענין קטן שנתגדל, (הגם דבשנים בלי סימנים סמכינן רק אחזקה דרבא), מכיון שנתחייב במצוות, נשתנה מהותו, ואמנם לפי"ז ה"ה בשוטה (שפטור מן המצוות)

לכבוד הרה"ג מה"ר יעקב אהרן סקוצ'ילס נ"י, בעהמח"ס אהל יעקב, רב ומו"צ וראש כולל בירושלים ת"ו

אחדש"ה,

א

גר שהשתתף בחתונה לפני שגמר את תהליך הגיור, ויומיים אחר כך השלים הגירות, האם יכול להיות פנים חדשות, וכן מה הדין בכל קטן שנתגדל בתוך ימי השבע ברכות, שהשתתף בחתונה בעת שהיה קטן, אם יכול להיות פנים חדשות.

תשובה: שאלה זו נדירה מאד, ומקודם אציע הגמרא (יבמות דף כ"ב ע"א), ועיין בתוספות (שם דף ס"ב ע"א ד"ה רבי), דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, (ועיין מש"כ בתשובה לענין היחס בין גר לאמו הנכרית, לענין יחוד וכו').

והא דאיתא (שבת דף פ"ו ע"ב) דגוף של נכרי משונה משל ישראל, מדאכלי שקצים ורמשים, היות שכבר נזהר בעניני כשרות, בודאי לא נשתנה טבעו מיומיים לפני שנתגייר.

ב

ואם משום שנתגייר נתרבה הידידות, הרי

שנשתפה, (אחר שכבר השתתף בסעודה חדשות לאו דוקא, שהרי פניו לא נשתנו, בהשתתפותו).
והרי שבת ג"כ בכלל פנים חדשות, וש"מ
דפנים אינו כפשוטו.

ו

והנני דוש"ת וכט"ם
חיים יוסף דוד ווייס

ואם כנים הדברים, על כרחך "פנים"

רבי מתתיהו דייטש

גאב"ד רמת שלמה

מח"ס נתיבות אדם, ירושלים

קנין טבעת קידושין

ב. שיטות הפוסקים דמהני אף כשכולט

מחוץ לידו

איברא, מצאנו דנחלקו בזה הפוסקים, דהנה מוח"ז הגה"ק הברוך טעם בהגהותיו על הקצה"ח סי' רסח פליג עלה, וס"ל דשפיר קנה בקנין יד אף כשכולט החפץ מחוץ לידו, וכן מסיק בפסקי הלכות יד דוד חלק א, דף מא, והאמרי בינה הל' יו"ט, סי' כא, והאבן האזל פ"א מהל' נזקי ממון, הל' א, ובתשו' צמח צדק אהע"ז חלק ב, סימן ד"ש העלה דאם רוב החפץ בידו קנה כולו, עי"ש.

אך אכתי מידי ספיקא לא נפקי, ובתשו' אבני נזר אהע"ז, סי' קסא צידד דשפיר קונה אף בכולט בצידי ידו, אלא דשוב מסיק, דכיון דבהמקנה ובשו"ת רעק"א כתבו כדברי התו"ג בטלה דעתו, עי"ש.

ג. יבואר דלכאנ' בקידושין לא מהני הקנין

אף לחלק הנמצא בידה

ואף אם תמצי לומר דלכו"ע קנה עכ"פ מקצת החפץ שמונח בתוך ידו, וכאשר העלה בערך ש"י סי' רסח ובאמרי בינה קונטרס הקנינים, סי' ר בדעת הנתיבות, עי"ש. מ"מ נראה דלא מעלה ארוכה בנידון דידן, כיון דהרי כוונת הכלה הוא להתקדש בכל הטבעת כולה. ובשב שמתתא שער ד, פרק יד

בהא דמטינן בספר נתיבות אדם - חופה

וקידושין בשם מו"ר גאון ישראל רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל, להעיר ע"ד קנין הטבעת בחופה על יד הכלה, דהיאך קנתה הכלה את הטבעת בקנין יד, והרי זה בולט מצדדי אצבעה, ואיך מועיל לפ"ד הפוסקים דבעינן בקנין יד שיהיה כולו בתוך חלל היד. ולמה אין חוששין לזה למעשה, שתכניס הכלה את כל הטבעת לחלל ידה על ידי כיפוף אצבעה לבפנים וכדומה.

א. שיטות הפוסקים שצריך שיהיה בולו

בידו

ונראה ליישב בזה בס"ד, דהנה שורש הדבר הוא מפאת דעת הנתיבות סי' קצח, ס"ק ג. סי' רסח, ס"ק ב דלחלות קנין יד צריך שיהא החפץ מונח כולו בחלל ידו, ואז הוי כחצירו, אבל אם מקצתו בולט חוץ לחלל ידו, לא קנה, דבחצירו נמי לא קנה כשמקצת החפץ חוץ לחצר. וכ"כ בתורת גיטין (סי' קלט, סעי' טו, ובס' המקנה קדושין, דף כו ע"א. וכן הוא דעת הגרעק"א, דכתב בתשו' סי' רכב, אות כג לענין נתינת גט לידי האשה, דצריך לזיהר שלא יהא מקצת הגט חוץ לידה, ומסיק דצ"ע לדינא.

מבואר דס"ל דבכה"ג לא קנה כלום, ועימש"כ בזה בני יקירי הגה"צ המשפיע מוה"ר יהודה ארי' שליט"א בנתיבות אדם חלק א, סי' ע"ה, עייש"ה ואכמל"י.

ומעתה לכאורה איכא לעיוני טובא, למה לא ניחוש בקדושין עכ"פ לשיטות רבותינו הנתיבות ודעימ' ז"ל, ואכן בנתינת גט, מקובל בבתי הדין לחוש לזה, ולמה לא ניחוש גם הכא בטבעת הקדושין.

ד. מבאר דבקנין טבעת לכו"ע מהני אף כשבו"ט מחוץ לאצבעה

ונראה לומר בס"ד, דשפיר יש מקום לומר דהכא אליבא דכו"ע שפיר קנתה הטבעת בקנין יד אף שבו"ט מצדדי אצבעה. משום דעד כאן לא קאמרי הנתיבות והרעק"א דבעינן שיהיה כל החפץ בחלל ידו בקנין יד, אלא היכא שבא לקנות איזה חפץ, שאין דרכו ומקומו כך להיות מונח מקצתו בידו, או באצבעותיו, כגון גט או שאר חפץ, שאין מקומו להיות מונח ביד, ואין מכניסו כעת לידו אלא לשם חלות הקנין, בזה הוא דאיצרכו הני רבנן ז"ל שיהיה מונח כולו בתוך ידו, כמו בחצר.

משא"כ בדבר שכך הוא דרך שימוש בידו רק במקצתו, בכה"ג שפיר יועיל בהו קנין יד אף כשבו"ט מהצדדים החוצה, אם הוא משתמש בו בידו כדרכו.

וביאר הדברים בזה, דהנה בעיקר סברת הנתיבות שהצריך שיהיה מונח הכל בפנים בקנין חצר ויד, ובלאו הכי לא קניא, לכאורה יסודו הוא, דשאני קנין חצר משאר קנינים, דהתם הרי הקונה קא עביד איזה פעולה של

הוראת בעלות, כגון משיכה והגבהה, וכש"כ נתינת מעות, משא"כ קנין חצר ויד, הרי כל יסוד חלות הקנין בזה הוא רק בכך שהדבר נכנס תחת רשותו, ובזה נעשה חלות הקנין, שיש בזה הוראת בעלות, כיון שהחפץ נמצא תחת רשותו, ובזה הוא דחידשו הנתיבות והרעק"א דבעינן שיכנס כולו, כדי שיחול עליהו הקנין, דהמקצת שבו"ט בחוץ לא חל עלה רשותו, וממילא לא קניא. ומוכן בזה סברת הצ"צ דסגי' כשרובו נמצא בחלל ידו, וכמש"נ.

ומעתה נראה, בשלמא בכל חפץ דעלמא, מוכן שפיר דכל עוד שלא מונח כולו ברשותו, אכתי לא קניא, דאין עלה הוראת בעלות ולא חלות של רשות דלוקח. ולא סגי' באחיזת רק מקצת החפץ שתחול עליו חלות קנין חצר ויד. משא"כ בטבעת שלובשת על האצבע, אשר כך הוא דרך שימושה ברשות בעה"ב, שפיר מהני לחול עלה קנין יד, כי כך הוא צורת הכניסה לרשות הלוקח, ממילא נקרא שהטבעת נכנסה לרשותה, ויש בזה הוראת בעלות כי הרי כך הוא דרך השתמשות בעה"ב בזה, ממילא שפיר חל עלה חלות קנין חצר ויד.

דהרי לאו משום גזה"כ קאמרי הנתיבות ורעק"א ז"ל שצריך להיות כולו בתוך ידו, אלא מפאת הסברא דכדי שיחול קנין חצר ויד צריך שיהיה הכל בפנים דבלא"ה לא מקרי שבא ברשותו שיחול עליו האי קנינא דחצר ויד, וממילא בענידת טבעת, שכך היא דרך שימושה על האצבע, ממילא שפיר מקרי שבא לרשותה כאשר היא לובשת הטבעת על אצבעה, כדרך בעה"ב שהוא שלו, וממילא קניא שפיר.

ה. ראי' מדברי שו"ת דברי מלכיא"ל
שהביא להעיר מרן הגאב"ד הגרי"ט ווייס
זצ"ל על ספר נתיבות אדם - חופה
וקידושין

והנראה, דהיינו הך מש"כ בתשו' דברי
מלכיא"ל חלק ה, סי' רו ליישב בזה ענין קניית
טבעת הקידושין אליבא שיטת הנתיבות,
דמהניא אף דבולט בצידי ידה, כיון
דלובשתה על אצבעה בדרך לבישה הרי זה
קנין אף שאינו תוך ידה ממש, עי"ש. והעיר
לזה מרן הגאב"ד הגה"צ רבי יצחק טוביה
ווייס זצ"ל בהערותיו על ס' נתיבו"א חופה
וקידושין. ונראה דעומק הכוונה הוא כמו
שנתבאר, דכיון שכך הוא דרך לבישתה שפיר
חשיבא כבא ברשותו, ומהניא שפיר מדין
קנין חצר ויד, וכמשנ"ת.

ו. פ"ז ישוב קנין ארבעת המינים

ודאתינן להכא אתאן לבאר בזה לענין
קנין יד בארבעת המינים, דנילאו בזה
הפוסקים, דלכאורה לפ"ד הנתיבות והרעק"א
לא מהני בזה לקנותו בקנין יד, כיון שאין
נכנס כולו בחלל ידו. ואכן כך העלה בתשו'
מהרש"ם חלק ט, סי' לז דלשיטתם אין קונים
אתרוג בקנין יד, עי"ש. ונפק"מ טובא בנוטל
לולב מחבירו בביהכ"נ במתנה ע"מ להחזיר.
ולכאורה יל"ע, דהנה בתשו' באר יצחק יו"ד,
סי' כג ס"ל נמי דאין קונה בקנין יד אם בולט
חוץ לידו, ואעפ"כ כתב בתשו' שם דקונין
אתרוג בקנין יד, עי"ש. ונתקשה בזה טובא
בספר תורת הקנינים פרק י, ענף א. וכן
נתקשה בדברי האבני נזר דפשיטא לי' בתשו'
או"ח, סי' תצד דקנין יד הוא כשכל החפץ
בידו, ומ"מ כתב שם דקונין אתרוג בקנין יד,
ונשאר בצ"ע.

ז. ביאור דברי מוהר"מ אריק שבאתרוג
קונה מטעם קנין חצר

והביא בשם מוהר"מ אריק זצ"ל
בהגהותיו בס' אשל אברהם מהדו"ת, סי'
תרנח דמהני קנין יד בנוטל אתרוג, משום
דגם כשבולט למעלה מידו קונה מטעם אויר
חצר, וכמש"כ הנתיבות בעצמו סי' קצח, ס"ק
ג, עי"ש. אך נתקשה עלה, דא"כ בעינן שיהא
עומד כנגד אויר חלל ידו ממש ולא ינטה
לצדדין כלל, וזה רחוק מן המציאות, ונשאר
בצ"ע. והתיינח לגבי אתרוג, אפ"ל דמחזיקו
כולו בידיו, ומה שבולט למעלה קנאו באויר
ידו, אבל לגבי קנין הלולב, הדרא קושיא
לדוכתא, איך מועיל בזה קנין יד, והרי לא
שייך להכניס כולו לתוך חלל ידו. זולת
כשמחזיקו למטה והוא עומד כולו ישר מול
ידו, וזה לא מסתברא. ואכן משום הכי העלה
בספר ערך ש"י או"ח, סי' יד, סעי' ד. סי'
תרנח סעי' ג דאין קונים לולב בקנין יד כיון
דיוצא מחלל ידו, עי"ש.

מיהו לפי מה שנתבאר לן בס"ד נראה
דשפיר יש מקום לומר דאף לדעת הנתיבות
ורעק"א מהני קנין יד לקנות הלולב, כיון כי
כן הוא דרך שימוש ביד לבעה"ב כל השנה,
כשאוחר בו רק מקצתו, דהרי עיקר שימושו
הוא לכבד את הבית, כמבואר ברש"י סוכה,
דף לט ע"א. וממילא על ידי אחיזה זו, שהוא
דרך תשמישו, סגיא לחול עליו כך קנין יד,
דאית בי' הוראת בעלות, שמחזיקו בידו כדרך
אחיזתו דבעה"ב, והרי זה דומה להמבואר
בקנין הטבעת על האצבע, דמהניא לקנות
בקנין יד לכו"ע, כיון שלבשתה כדרך
לבישתה על היד, הה"נ הכא גבי הלולב, כיון
שנטלו ואוחז בו ברשותו על ידי אחיזתו בידו

כדרך שימוש, מהניא שפיר לחלות קנין יד בו, וכמש"נ.

ה. ישוב דברי שו"ת פרי יצחק מסוגיא דרבן גמליאל והזקנים

וארווחנא ליישב בזה מש"כ בשו"ת פרי יצחק חלק ב, סי' סה) לפרש בעובדא דרבן גמליאל וזקנים סוכה, דף מא ע"ב, דהזקנים קנו האתרוג בקנין יד, שלקחו כל האתרוג בתוך היד, ולכן שפיר קניא לי' בקנין יד.

ותמה עלה בספר תורת הקנינים פרק י, ענף א דהא בגמרא איתא שם שגם הלולב קנו מרבן גמליאל, והרי לא שייך להכניס כולו לתוך ידו או באויר ידו, ונשאר בצ"ע. אך לפמש"נ י"ל שאני לולב, כיון דכך הוא דרך שימוש תמיד על ידי אחיזה במקצתו, לכן סגי בזה לקנותו כך בקנין יד, דבזה מקרי שבא לרשותו, וכמשנ"ת.

ט. הלכה למעשה והנהגת גדולי ישראל בזה

והעולה מן המדובר, דשפיר מהניא קנין יד בקידושין לקניית הטבעת ששם החתן על אצבעה, ופוק חזי מאן עמא דבר דלא חיישו

בזה. וכן ראיתי אצל מו"ר גאון ישראל מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זצ"ל וכקש"ת מרן מו"ח עמוד ההוראה זצ"ל שלא העירו בזה, ועכצ"ל כמו שנתבאר בס"ד, כיון דכך הוא דרך הליכה סגיא בזה, אף דבולט מצדדי האצבע. וכן אמר לי להבחיל"ח מרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, והובא בהערותיו למהדו"ב בספר נתיבו"א חופה וקידושין הנ"ל.

י. בירור דעת מרן הגר"א גניחובסקי זצ"ל בזה למעשה

ושוב נתברר לי בדעת מו"ר זצ"ל בזה, כי לא נחית לחוש לזה למעשה רק העיר בזה כדרכו בקודש דלכאורה לפ"ד הנתיבות והגרעק"א היה ראוי שתכסה את כל הטבעת בחלל ידה. וכן אמר לי בנו ידידי הגאון רבי שלמה יוסף גנחובסקי שליט"א דברירא לו שאביו מו"ר זצ"ל לא הקפיד בזה למעשה, ואף שלח לי סדר סידור קדושין שסידר וכתב מו"ר זצ"ל בכי"ק על כל פרטיה ודקדוקיה הדק היטב, ולא הזכיר כלל מענין זה. ונתחזקו דברינו דהכא מהניא שפיר לכו"ע, והנח להם לישראל.

רבי בן ציון הכהן קוק

גאב"ד מרכז פתח תקוה

וראש בית הוראה הכללי

שו"ת בחלבות נישואין ממרן הגרב"צ קוק שליט"א

א.

העיד בקידושין מי שתובע בערכאות בלא לפנות תחילה לבית דין או מי שמגלה בתער. האם יש לחזור ולקדש, שהרי (חושן משפט לד, כד) עבר על איסור מדאורייתא וא"כ עדותו פסולה.

תשובת הרב:

לצערנו, איסור זה פרוץ מאד עד שרבים תובעים בערכאות בלא שרואים זאת כאיסור. וכן לגבי גילוח בתער כתב רעק"א (שו"ת קמא צו) "כיון שנתפשט השחתה בתער בעוונותינו הרבים אצל הרבה, לא חשב שזהו איסור... ואין זה מגרע". והוא כקוברי מת ביום טוב, שהגמרא אומרת (פסחים כו, ב) שאינם פסולים לעדות משום שסבורים שאין בזה עבירה, ולכן עדותם אינה פסולה.

אכן האבני נזר (אהע"ז ח, קלז) מסייג ואומר שדברי הרעק"א אמורים רק בדייטשלאנד, מקום בו רבים גילחו בתער בלא שהחשיבו זאת כלל לאיסור, אך בשאר מדינות שמוחזק הדבר כאיסור, חוזר דינו לפסול לעדות. אכן הורה מרן רבינו הגריש"א כי בעוונותינו הרבים כיון שאף בארץ הקודש רבים ואף המגדירים עצמם כשומרי מסורת מגלחים כך ולא יודעים כלל שהוא איסור, חזר דינו כפסק הרעק"א שניתן לסמוך על

עדותו. ואף שהגמרא אומרת שקוברי המת סוברים שמקיימים בזה מצוה, והרי אין צד שהתובע חושב שמקיים מצווה בפנייתו לערכאות, אך מדברי הרמ"א (חושן משפט לד) שהוסיף "והוא הדין בשאר דבר איסור, שנוכל לומר שעבדו מכח טעות" יש ללמוד שאף כשלא סבורים שעושים מצווה, אלא כיון שטועים לחשוב שאין בזה עבירה אינם פסולים. וכן ביורה דעה (ק"ט, ז) החשוד בדבר שלא משמע לאינשי שהוא עבירה, לא מקרי חשוד" (ציוני הלכה - נישואין צד).

ב.

כיצד לכתוב את שמות ההורים בכתובה לבת שאביה גוי ואמה יהודיה.

תשובת הרב:

כיון שאינה מתייחסת אחר האב אלא רק אחר האם, יש לכתוב את שם האמא בכתובה (דגול מרבבה אבן העזר קכט, ט) וכפי שמצינו בגמרא "רב מרי בר רחל" שנקרא כן כיון שאביו היה גוי ואין לכתוב "בת אברהם אבינו" כיון שזהו נוסח לגר, ויחשבוה לגיורת ולא תוכל בשטר זה לגבות כתובתה. ובדיעבד אם עבר וכתב את שמה ושם משפחתה בלא שם האם, גם זה כשר כיון שכתובה היא שטר חוב, וניתן לגבות אף בשטר שכזה (ציוני הלכה - נישואין קכד).

ג.

אנחנו כהנים, ובני התגרש, ובין השידוכים יש הצעות של בנות שההורים חזרו בתשובה או שההורים הם בני בעלי תשובה, ושאלתי הוא, האם אפשר לכהן להנשא לבת למשפחה כזאת, שראיתי שהערוך השולחן בסי' ב' כותב שהוא שקי"ל שכל משפחות מיוחסות היינו רק לישראל אבל לכהן צריך לבדוק, ולכאורה הורים שלא שמרו מצוות הרי יש מקום להרבה חששות לפסלות, ואיך אפשר לבדוק כזה דבר, וכי משפחה שלא שמרה תורה ומצוות אפשר לומר שהם מיוחסות. רצוני לשמוע איך ההנהגה למעשה בזה.

תשובת הרב

מעולם לא שמענו שכהן הבא לישא אשה בודק בה בד' דורות. וכבר כתב החזו"א (אבה"ע א' כ"ג ובכל העניין שם) דלדינא כל המשפחות בחזקת כשרות אפילו לכהן. ואין חיוב בדיקה אלא ביצא עליהן ערער. וכבר העיד לן הגר"ש קלוגר (האלף לך שלמה (אאה"ע ט"ו) שכך הוא המנהג שאין הכהן בודק וז"ל "וגם לכהן נראה דאין להחמיר בזה כיון דסוגיא דעלמא לא נהגו כן ואין מדקדקין אחר שום משפחה רק כל אשה הבאה להנשא מחזקין אותה בחזקת כשרה להנשא לכהן ואין מצריכין להביא ראיה כן נ"ל לדינא" ודלא כהע"ש (ראה בהרחבה אוצ"ה ב', ב' ה).

רק אם המדוברת עצמה בעלת תשובה צריך לברר שלא נבעלה בעבר עם מי שמחללה מכהונה (גוי או קרוב משפחה בדרגה ראשונה) וכיון שהיא עתה שומרת מצוות נאמנת להעיד על עצמה שכשרה (הוראת מו"ר מרן רבינו הגריש"א).

ואף שכך הוא מהדין, מהראוי לברר בירור קל כגון בשיחה עם המדוברת ולהתירשם על כשרות ייחוסם.

וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

ד.

התקשרו לברר על שידוך ואינו חפץ לענות, האם בני ביתו יכולים לומר שאינו נמצא בבית?

תשובת הרב

כן, מפני שהרי יכול היה לומר 'אינני רוצה לדבר עמכם' ורק בכדי שלא יפגעו אומר כנ"ל, וכל שמתרץ בצורה מסוימת כדי שזולתו לא יפגע, הרי הוא בכלל ההיתר (יבמות סה, ב) לשנות מפני דרכי שלום, כמבואר בספר חסידים (תרמב) "יכול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חברו".

כמו כן אם שואלים בחור על עסקי משפחתו והוא מתבייש בזה, ואין שאלתם לשם שידוך שייתכן שהוא בכלל 'מקח טעות' אלא לסקרנות גרידא, מאחר ואין לשואל נפקא מינה בזה יכול לשנות ולומר שאביו מת וכדו'. ולזה אין צריך להיתר 'מפני דרכי שלום' כנראה בתוס' בבא מציעא (כג, ב בפוריא) שמותר לשנות בכדי שלא יתגנה, וביאר הרי"ף (שם) שהוא משום שהשואל לא נצרך לידיעה ולא משום דרכי שלום.

ה.

האם יש להקפיד בניסוח ההזמנה לחתונה שלא לכתוב פסוקים, כיון שהם צריכים גניזה.

תשובת הרב

כדאי שלא לכתוב (ציוני הלכה - נישואין

קלד. באגרות משה יו"ד ב קלה. או"ח ד, לט).

ולמרות שמראש נכתבו הפסוקים על דעת שרוב מקבלי ההזמנות ישליכום לאשפה, וממילא לא חלה עלה קדושה, בדומה למה שכתב העין יצחק (או"ח ה) שכאשר כתבו שמות הקדושים על דעת שימחקום, אין איסור למחקם. ואף בשו"ת משאת בנימין (ק) כתב שנחשב כאילו התנה שלא תחול קדושה עליהם.

אך מלכתחילה אסור להשליך הזמנות עם פסוקים לאשפה, אלא יש לנהוג בהם לפחות כחוטאי ציציות שהם דבר שהשתמשו בו לקדושה, שפסק המשנה ברורה (כא, ז) "לזרקן בידים אסור, אך אם מתוך שלא גזון נשרקו ממילא אין לחוש לזה".

ואומנם מותר לכתוב את שם הפרשה כגון: העליה לתורה תתקיים בשבת פרשת תרומה, ואף עם ציטוט קל כגון לסדר ושכנתי בתוכם, משום שהוא רק מודיע איזו פרשה יקראו בשבת, ולא כשיכוץ של פסוק בניסוח עצמו.

ו.

בשמחת נישואין רבים מעדיפים יין לבן לברכות החופה, כדי שלא ילכלך את בגדי הכלה. האם יש חסרון בזה שאינו יין אדום?

תשובת הרב

מעלת היין האדום קיימת רק בארבע כוסות בליל הסדר "זכר לדם שהיה פרעה שוחט את בני ישראל" (אורח חיים תע, יא),

אך בכוס שבע ברכות ואף בקידוש של שבת וחג, אין מעלה ביין אדום. ומה שכתב המשנה ברורה (ערב, י) "מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום" מפני שהאדום משובח יותר, אך בימינו שאף היינות הלבנים משובחים, אין מעלה דווקא באדום.

ואמנם הרמב"ן סובר שעדיף יין לבן, אך רוב הראשונים חולקים ופסק השולחן ערוך "ומנהג העולם כסברא ראשונה". והתבאר ברשב"ץ "היין החשוב הלבן כשר לכתחילה" אף כשלא חשוב יותר מהאדום, אלא רק חשוב ואינו עשוי מזה "שנתלבן בגריעות". ומדויק כן אף מהמשנה ברורה שלא הביא את לשון הרמ"א בהלכות פסח שצריך שהלבן יהא משובח יותר מהאדום בכדי שיותר להשתמש בו.

ז.

שרים בברכת 'אשר ברא' בשבע ברכות. האם יש בזה הפסק, כיון שבאותו זמן המברך שותק ולעתים מאריכים יותר מ'שהה כדי לגמור את כולה'.

תשובת הרב

אין בעיה בזה, למרות שהקהל שרים ולא המברך, כיון שהוא מעניין הברכה.

ולא דומה לדברי המשנה ברורה (סה, ד) "לכתחילה נכון להיזהר שלא ינגן הש"ץ הרבה בברכת קריאת שמע, שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה, שאז יצטרכו הקהל להפסיק הרבה בשתיקה על ידו", כיון שבשבע ברכות ובהלל השירה היא חלק והמשך הברכה (ציוני הלכה - נישואין קסב).

רבי משה בראנדסדארפער

גאב"ד היכל הוראה

ירושלים

קביעת יום נישואין לבלה

ט' חשון תשנ"ז

כבוד מורי ורבי הגאון הגדול מהרא"י
אולמאן שליט"א, רב ומו"ץ בשכונת
גבעת שאול [ובעת חבר הביד"ץ דהעדה
החרדית] פעיה"ק ירושלים ת"ו

ע"ד השאלה שנשאלתי על ידי כת"ר
כשהעמידני בכור המבחן בהוראה, בענין אם
אפשר לקבוע זמן חתונה בא' תמוז הבעל"ט,
לכלה שראתה א' תשרי תשנ"ז, ב' חשון, ג'
כסלו, א' טבת, כ"ט טבת, כ"ח שבט, כ"ז
אדר א', א' ניסן, כ"א אייר, ואחרי ראיתה
האחרונה רוצים לקבוע זמן החתונה לא'
תמוז.

והנה אחר שחשבנו כל צדדי וחששות
הוסתות הנ"ל לא ראיתי שום חשש מצד
הווסתות על יום א' תמוז ולענ"ד אפשר
לקבוע החתונה ליום זה.

אמנם אולי היתה כוונת כת"ר שליט"א
בשאלתו הנ"ל לא מצד חששות הווסתות
אלא לענין המחלוקת שבין הרמב"ם והרא"ש
אי חופה דלא חזיא לביאה הוי קנין או לא,
דהנה דעת הרמב"ם (פ"י מהלכות אישות
ה"ב) דלא הוי קנין ודעת הרא"ש (פרק אע"פ
ס"ו) דהוי קנין, ולפי מה שנראה לענ"ד
שאלה דידן תלויה במחלוקת הרמב"ם
והרא"ש דלהרא"ש אפשר לקבוע זמן
הנישואין ליום א' תמוז ולהרמב"ם אי אפשר

לקבוע ליום הנ"ל, דלפי החשבון יהיה א'
תמוז באמצע ספירתה של ז' נקיים כפי מה
שראינו בראיות אחרונות שלה שזמן ראיתה
הוא בד"כ בסביבות השלושים יום, או יום או
יומיים או אפי' ג' ימים קודם ל' יום, או יום
או יומיים מאוחר, ועתה שאנו עומדים בכ"א
אייר זמני ראיתה הבאים דהיינו ימי הספק
הם כ' כ"א כ"ב כ"ג סיון ואם תראה באחד
מהימים האלו אי אפשר לה להיטהר עד
שיעברו שנים עשר יום דהיינו ה' ימי ראיה
שבדרך כלל רוב נשים ראיתם נמשכת
כחמשה ימים ועוד ז' נקיים ונמצא לפי"ז
דאם תראה כגון בכ"ב בסיון אז נגמר הז'
נקיים בב' תמוז ובזה האופן דעת הרמב"ם
דהחופה אינה קנין דהרי בא' תמוז עדיין
אינה ראויה לביאה משא"כ לדעת הרא"ש
אפשר לקבוע ליום זה דדעתו דהוי קנין
דסו"ס ראויה היא לביאה כשיגיע זמנה .

והנה אע"פ דדעת המחבר באבן העזר
סימן ס"א עיקר כהרמב"ם דמביא שם ב'
הדיעות ואת דעת הרמב"ם כתב בסתם ואת
שיטת הרא"ש כתב בשם י"א, וכן כתב שם
הבית שמואל בסק"ב דדעת המחבר עיקר
כהרמב"ם אמנם מדכתב המחבר בס"ב דברי
הר"ן (בריש כתובות א. ד"ה או) "כשר הדבר
שלא תנשא עד שתטהר" משמע דדעתו דרק
לכתחילה צריכים לחשוש להרמב"ם

תוך ז' נקיים, ב' דהב"ש מיירי באופן שהכלה יושבת ז' נקיים על דם חימוד ודם חימוד הוי דרבנן (כמבואר ביו"ד סי' קצ"ב) ובזה שייך לומר דמתירין אפי' לכתחילה, ובזה אפשר להבין במה שכתב דגם הרמב"ם יודה ע"ז דהו קידושין המסורים לביאה, משא"כ בדם דאורייתא בוודאי לא יודה הרמב"ם וגם הבית שמואל לא יודה דמותר לכתחילה לקבוע זמן הנשואין באופן שאפשר שהכלה תשב ז' נקיים מדאורייתא. וכן נראה לי הלכה למעשה.

משה בראנדסדארפער

והואיל ואתא לידן האי ענינא בענין קביעת זמן החתונה נימא בה מילתא דהנה כל הנ"ל כתבנו בשעתו בדרך משא ומתן על דרך הלימוד בעומדנו בכור המבחן כאמור, אמנם ההוראה למעשה בזמנינו מה שנוהג פעה"ק ירושת"ו על פי היסודות שהניח אאמו"ר זצ"ל לרבנים ומורי הוראה ולמדריכות הכלות איך לקבוע זמן לחתונה הוא שקודם יקבעו ההורים זמן החתונה בזמן הנוח להם ויאמרו לכלה שתכתוב זמני הווסתות שראתה ושלש שבועות קודם הזמן המיועד לחתונה יבואו אל אחד מן הרבנים הבקאים בענינים אלו שחזן מידיעתם הפרקטית מתוך נסיונם העשיר וידיעותיהם ההלכתיות הוכח שרק הם יכולים להורות את הדרך שבעקבותיה יוכלו ליכנס לחופה וקידושין בזמן הראוי לביאה אפילו לשיטת המחמירים כדעת הרמב"ם בזה, והנסיון הוכיח שכל אלו שהורו והדריכו על פי דרכו של אאמו"ר זצ"ל לא היתה להם עגמת נפש כתוצאה מחופת נדה, וכאן המקום להעיר שלא ללכת שולל ולשמוע בקול אלו

ובדיעבד אפשר לסמוך על הרא"ש, ועתה שנתבאר שדעת המחבר לכתחילה להחמיר ובדיעבד להקל נמצא דבנידון דידן צריכים להחמיר דזה הוי ממש כלכתחילה דהא אפשר לקבוע הנשואין לזמן אחר לגמרי.

והנה אפשר שכל זה לאחינו בני הספרדים שפוסקים כמחבר המחבר ודווקא הם צריכים להחמיר לכתחילה, אבל אנחנו בני אשכנז דנקטינן להלכה כרבינו הרמ"א אפשר להקל אפי' לכתחילה שלא לדקדק וכמ"ש הרמ"א דעכשיו המנהג שלא לדקדק ואין ממתניין ומ"מ טוב להודיע לחתן תחילה שהיא נדה עכ"ל משמע בפירוש מדברי הרמ"א דאם מודיעים להחתן תחילה אין שום חשש.

אבל אחרי שהתבוננתי קצת בדברי הרמ"א נ"ל לומר דגם הרמ"א מיירי באופן שהוא בדיעבד דכתב "ואין ממתניין" (פי' שכשהגיע זמן הנשואין והיא טמאה אינה צריכה להמתין עד שתהא טהורה) אבל לקבוע זמן לנשואין באופן שצריכים ליכנס בשאלה זו אם צריכה להמתין עד שתטהר או לא, בודאי אין כן דעת הרמ"א, וכן משמע ביו"ד סימן קצ"ו בש"ך סק"ו דכתב שם אע"ג דאנן לא מדקדקים בהכי מ"מ ודאי היכא דאפשר בטהרה טפי עדיף ע"כ, ומכל מה שנתבאר למעלה נראה דודאי אסור לקבוע הנשואין לא' תמוז.

אמנם ראיתי בבית שמואל שם ס"ק ב' דכתב דכלה הצריכה לישב ז' נקיים והחופה שלה תוך ז' נקיים ס"ל להמגיד דהוי חופה גם להרמב"ם ע"כ ולא כמו שכתבתי, מ"מ נראה דצדקו דברי הראשונים דבעיון קצת יראה לכל המעיין בב"ש דהוא מיירי ג"כ באופן שהיה בדיעבד דכתב דהיה החופה

ואז אפשר לכוין בנקל עד מתי שרוצים למנוע הווסת מלבוא וכמובן שצריך לדעת איך לקחת הכדורים ואיזה כדורים לקחת, גם יש לדעת שאין לקחת לצורך זה כדורים למניעת ההריון שהנסיון מוכיח שהשימוש בהם גורם לכתמים.

וכתבתי כל זה גם בשביל להוציא מדעתם של אותם שיאמרו שגם אם תהיה חופת נדה אין בכך כלום, ואין הדברים כן כי כשהחופה היא חופת נדה יש בזה דעות שלא חלו הקידושין כלל, ועל כן ודאי שמן הראוי והנכון עד כמה שדינו מגעת למנוע דבר זה. הנ"ל

שאומרים לכלות שיתחילו לקחת הכדורים כמה שבועות קודם החתונה כדי שתוכלנה לימנע מנטילת כדורים בשעת החתונה שאדרבה הנסיון מעיד שרוב הכלות שעשו כן היתה חופתן חופת נדה כיון שאלו המקדימות ליטול את הכדורים עושות כן כדי להקדים את הווסת, וכשהפסיקו מליטול אחר יום או יומים בא הווסת ואז הן חושבות שבזמן החתונה כבר תהינה נקיות אבל הנסיון מוכיח שאחר שהווסת הקדימה שלא בזמנה השתבש האיזון ההורמונאלי וזה גורם לכתמים בימי ספירת הז' נקיים שלפני החתונה, ואילו לדרך שייסד אאמו"ר זצ"ל הכדורים באים כדי למנוע את הווסת מלבוא

הוראות ופסקי דינים שרשמתי ע"פ ציווי אאמו"ר זצ"ל לחופה וקידושין לחרש וחרשת שפודרו על ידו

וחרש מקיים תקנתא דרבנן, ודרכן להיות שלום ביניהם (עיין יבמות ק"ב וברש"י שם).

עוד יש לדעת דבכל חופה וקידושין מברכים ברכת אירוסין ומכוונים להוציא את החתן בברכות אלו, אבל חרש הואיל ואינו שומע אינו יכול לצאת ידי חובתו מפי המברך, ומשו"ה תמה הגאון בעל נודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע סי' א) דהלא עיקר הברכה להוציא את החתן, וכיון שהוא חרש שאינו שומע אינו יוצא בברכה ואין יברך המסדר, ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכת בברכת אירוסין אפשר היה לומר שהמסדר מוציא את הכלה ידי חובתה, אמנם גבי חרש שנשא חרשת ודאי לדעתי אין כאן מקום לברכה כלל עכ"ד, ומ"מ בכדי שלא

בס"ד, יום ה' ד' אדר תשס"ז לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

על דבר חופה וקידושין לחרש וחרשת שנערכו ביום ג' ב' לחודש אדר שנת תשס"ז ע"י אאמו"ר מרן (שליט"א) [זצוק"ל]

הנה באו לפני אאמו"ר הגאון זלל"ה חרש וחרשת מירושלים עיה"ק ובקשו ממנו לסדר להם חופה וקידושין כדת משה וישראל, לאחר שליבן כל הדינים המיוחדים לחופה וקידושין כאלו רשמתי לו ע"פ ציווי דינים העולים לדינא וסדר ההליכות וההלכות למען יעמדו ימים רבים.

בראשונה יש לדעת שקידושי חרש הם רק מדרבנן שתיקנו לו רבנן קידושין הואיל

לכו"ע רק הב"ד יכולים לכתוב ולא החרש בעצמו, דהא אין במעשיו כלום, דלא תיקנו לו רבנן כתובה.

וכן בעינן בכל שלבי החופה והקידושין שהכל יהיה בנוכחות בית דין כמו שכתב בספר מלאכת חרש (חלק ז סדר קידושי חרש אות י) שהוא ע"פ מה שהעלה הגאון בעל תוס' יו"ט, מובא בשו"ת צמח צדק להגאון רבי מנחם מנדל קרוכמאל (סי' ס"ח) לענין גט חרש דאי אפשר שהחרש ירמוז בלא ב"ד שיהיו חוקרים על מה שהוא רומז אם הוא כהוגן, ואם כן הוא הדין לענין קידושין.

כשעה לפני החופה לקח אבי את שני הדיינים (בלי החתן והכלה) לחדר הסמוך למעמד החופה והכינו טופס שטר הכתובה, ועבר עמהם על כל סדר החופה והקידושין.

באדעקן - כרגיל עשו עם מנין אנשים ובתוכם הדיינים (וכן היה מקפיד על דבר זה בכל חופה וקידושין שיהיו בשעת הבאדעקן מנין אנשים ובתוכם שני העדים).

במעמד החופה נכחו שלשת הדיינים עם עוד אחד שהוא מבין ברמיזותיו (במקרה דנן היה זה אביו) ואחת המבינה ברמיזותיה (במקרה דנן היתה זו האשה שהכינה אותה לנישואיה).

קנין הכתובה עשו תחת החופה (מטעם סדר קנין הכתובה כמבואר לקמן אות יז על כל פרטיה)

מתחת החופה ביררו הדיינים ושאלו להחתן אם ברצונו לישא אשה זו והשיב הן ברמיזותיו ובעזרת האדם הממונה להבין את רמיזותיו שאמר לדיינים מה שהשיב החתן לשאלתם.

לשנות יותר מן המוכרח משאר חופות בישראל הנהיג אאמו"ר לברך הני ברכות באופן המפורט כאן, וכן הנהיג שיטעום הרב המסדר מן היין מיד לאחר ברכת הגפן.

לענין ברכות נשואין כתוב בספר מלאכת חרש (חלק ה' טיב קידושין לחרש אות מ"ו) דאף דבברכת אירוסין דעת הרמב"ם שהחתן מברכם, מ"מ לענין ברכת נישואין אדרבה דעת הרמב"ם דאחר מברך ולא החתן וכמו שכתב רבי אברהם בן הרמב"ם בחי' הרמב"ם שבספר מעשה רוקח וז"ל המנהג הפשוט שיברך אלו השבע ברכות הגדול שבנמצאים שם כמו שזכרנו, ואין ראוי שיברך אותם החתן לפי שהם ברכה לו ואין ראוי שיברך אדם ברכה זו לעצמו, וכזה הועתק משם אבא מארי ז"ל שכעס על החתן שבירך ברכות אלו לעצמו וזכר סיבת כעסו כמו שזכרתי עכ"ל, ולכן ברכות אלו אפשר לברכם כנהוג כמו בשאר חופות.

לענין אמירת הרי את מקודשת וכו' אף שבקושי גדול הצליח חתן דנן להוציא מפיו כמה הברות לא ברורות, מ"מ רצה אאמו"ר שעכ"פ ישתדל החתן באמירה זו כדי שלא לשנות יותר מן ההכרח משאר חופה וקידושין.

לענין הכתובה מבואר בספר נחלת שבעה (מהדו"ב דף לט עמוד ב) כמה טעמים אמאי כתובת החרש היא כמעשה ב"ד ואינה כשאר הכתובות, ואחד מן הטעמים הוא דאם יכתבו לו כתובה כמו שהוא מקובל אצל שאר החתנים הוי מחזי כשיקרא כשיכתוב שהחרש אמר כך וכך והוא אינו מדבר, ומשו"ה מסיק בספר מלאכת חרש (שם אות מט) דבכתובה

אח"כ שאלו להכלה אם ברצונה להתקדש לחתן זה, וענתה כן ברמיזה ובעזרת האשה המבינה רמיזותיה.

אח"כ הסבירו לו את חיובי הכתובה שהם עתידים לחייבו, ושאלו ב"ד להחתן אם הוא מוכן לקבל על עצמו כל חיובי הכתובה, ורמז הן, כנ"ל.

בירך המסדר ברכת בורא פרי הגפן וטעם מן היין מיד.

אח"כ בירך המסדר ברכת אירוסין בלא שם ומלכות ובהקדם הנוסח ויברך דוד כדלהלן:

ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלוקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם: לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה. ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין.

מקור הברכה בסגנון זה הוא בפתחי תשובה (הלכות חלה יו"ד סי' שכח ס"ק א) וכן היה אאמו"ר נוהג בכל פעם שהיה לו ספק ברכה וכגון בברית מילה לתינוק שלא נימול בפעם הראשונה כדין והוצרכו אח"כ לתקן וכדו'.

החתן והכלה בירכו לעצמם ברכת הגפן כמיטב יכלתם וטעמו מן הכוס.

גילו הדעקטיך כדי שיוכלו להבין ברמיזותיה שהיא רוצה להתקדש לו וגם הוא יגלה דעתו ברמיזותיו שרוצה לקדשה.

אח"כ ביררו שהקנו את הטבעת לחתן ע"י דעת מקנה באופן המועיל, ושהוא שוה פרוטה כנהוג, וגם ביררו שהכלה מבינה שהיא מתקדשת ע"י טבעת זו ששוה פרוטה.

החתן רמז לה שהוא רוצה לקדשה בטבעת זו.

הכלה רמזה לו שאכן מתרצה להתקדש לו.

אח"כ הביאו לפני החתן דף שעליו כתוב הנוסח "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל" והחתן קרא כמיטב יכלתו ונתן הטבעת על אצבע הכלה.

החתן שבר כוס זכוכית ברגלו כנהוג זכר לחורבן.

הדיינים קבלו קנין על ההתחייבויות של הב"ד שהוטלו על החתן מכוחם באופן שנתנה הכלה את סודרה לב"ד (דוקא סודר שלה ולא של אחרים כדי לצאת בזה דעת הפוסקים שקנין עם סודר של אחרים הוא מדין זכייה ואין זכייה לחרש) ובוזה זיכו להכלה את כל ההתחייבויות והשעבודים שהוטלו על החתן המפורשים בכתובה (ועדיין יש להתיישב בדבר).

ליתר שאת לקח החתן סודר של הכלה וקנה אותה ועל ידי זה התחייב לה חיובי כתובה.

הדיינים קראו לעצמן תוכן שטר הכתובה ואח"כ חתמו עליה בשמותם כגון ראובן בן יעקב דיין.

קראו הכתובה כנהוג כדי להפסיק בין אירוסין לנישואין (כדי שלא לשנות מסדר הנהוג בחופות).

סדר ברכות נישואין כרגיל, אלא
שהמברך בורא פרי הגפן טעם מיד אחרי
ברכתו שהרי אינו מוציא החתן והכלה
בברכה זו שהרי אינם יכולים לשמוע.
אחרי גמר הברכות ברכו החתן והכלה
ברכת בורא פרי הגפן כמיטב יכלתם (מכיון
רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

בחור שהבי"ד אינם רוצים לרשום אותו לנישואין משום פקפוק ביחוסו אם מותר להפנותו לבי"ד המיוחד לייחוס

ושוב התבוננתי בזה וראיתי שהבי"ד
בעיר הנ"ל לא קבעו שהוא אינו יהודי אלא
אמרו שאינם יכולים להגיע לחקר האמת בזה
ורק מטעם שהדבר היה מסופק אצלם לא
התירו לו להנשא, ועל כן פשוט שאין לחוש
לא לדין זה של חכם שאסר וכו', ולא לכלל
של בי דינא בתר בי דינא לא דייקי, דכל זה
הוא כשיש לחוש לשיקול דעת מוטעה של
הבי"ד הראשון אבל בנדון דידן שדחיית
בקשתו אינה מחמת שיקול הדעת אלא משום
שלא היה להם האפשרות לברר את ייחוסו
וכו', ואחר שלפי מה שחקרתי ודרשתי עלה
בידי לעמוד על יחוסו ושאפשר להחזיקו
כיהודי ולכן שלחתי אותו לבית הדין לבירור
יוחסין ..... פעה"ק ירושלים, שלהם יש
את האמצעים לעמוד על חקר האמת כדת
וכדין של תורה והם יחזיקוהו כיהודי.

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

בס"ד, כ"ז סיון תשע"ב לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

בא לפני בחור בשם ... הי"ו שעלה לארץ
ישראל מרוסיה והוא רוצה להתחתן עם ב"ג
... ובא לרשום את נישואיו ברבנות המקומית
בעיר ... אך הם אינם מאפשרים לו להרשם
כיון שאין בידו מספיק ראיות לאשר את
יהדותו ולכן סגרו התיק לבירור יהדות.

ועתה אחר חקירה ודרישה היטב עלה
בידי שעל פי דעת תורה יש להחזיקו כיהודי.
אלא שנסתפקתי דאחרי שכבר יצא פסק דין
של רבנים לא לקבלו בתור יהודי אם מותר
להפנותו לביה"ד לעניני יוחסין, האם אין זה
בכלל מש"כ חכם שאסר שאין חבירו רשאי
להתיר, וכ"פ הרמ"א בשו"ע (יו"ד סימן רמב
סעיף לא) [והכלל של בי דינא בתר בי דינא
לא דייקי (ב"ב קלח ע"ב) אפשר שלא שייך
כאן כי אפשר לומר שדין זה מיירי רק בדיני
ממונות ולא בדיני איסור והיתר].

נשואי בת כהן לישראל

בס"ד, יום ג' י"ג תמוז תשע"ב
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

אוכלין בתרומה, וגם משום כיון דכבר דשו
ביה רבים עיי"ש.

נשאלתי מבחור אחד שהוא ישראל
והציעו לו שידוך של בת כהן והוא חושש
לגשת לשידוך זה היות והגמ' בפסחים (מט
ע"א) אומרת שבת כהן לישראל אין זיווגן
עולה יפה, ושאלתו בפיו אם זה נוהג גם
בזמנינו וכן מהו הגדר של תלמיד חכם לענין
זה בזמנינו.

ומכל מקום מה שהוריתי לו שאין לו
לחשוש לכולם ויכול לגמור השידוך הוא
דאף דלכתחילה בודאי יש להקפיד על זה
אמנם נלע"ד דבזמנינו מי שהוא בן ישיבה
אפילו אינו בקי במסכת אחת מכל מקום אינו
נקרא עם הארץ לענין זה דסוף סוף אם ישב
בישיבה ודאי למד ושנה ויש לו ידיעות
בתורה ואי אפשר לכנותו בשם עם הארץ.

והוריתי לו שהלכה למעשה שאם הוא בן
ישיבה יכול לגמור את השידוך ועל אף
שמובא בשו"ת מהר"ם שיק (סימן ו') דבחור
מופלג וירא שמים יכול לישא בת כהן וזיווגן
יעלה יפה, שהרי אנו חייבים לכבדו ואפילו
ביניק וחכים, וסתמא המצוה הוא גם בזמן
הזה, וכיון שאנו חייבין לכבדו בודאי אין
גנאי לאהרן ואדרבה לכבוד יחשב עיי"ש.
וא"כ משמע מדבריו דעכ"פ צריך שיהיה
הבחור ת"ח מופלג וירא שמים ודוקא בחור
שהוא מיוחד בתורתו וביראת שמים שלו
אבל לא כל בחור שנמצא במסגרת של ישיבה
ורוצה ליטול את השם יבוא ויטול ומי שאינו
מן המופלגים אינו ראוי לידבק בזרעו של
אהרן.

[שוב ראיתי מה שכתב הרה"ק הייטב לב
מסאטמאר זי"ע בשו"ת אבני צדק (אהע"ז
סימן ה') שיש בזה שלש מדרגות, שאם הוא
תלמיד חכם ממש יש לו להתאמץ לדבוק
בזרעו של אהרן, ובדין הוא שיטול שכרו
ויתעשר כיון שהוא שבח לאהרן. ואם הוא
עם הארץ שנאמרו בו ששה דברים בפסחים
(מט ע"ב), אסור לו לישא בת כהן, שגנאי
הוא לאהרן שזה נדבק בזרעו, וסופו לבוא
לידי מיתה או עוני. אבל אם הוא בינוני,
שאינו תלמיד חכם ממש ולא עם הארץ גמור,
אין בזה לא שבח ולא גנאי לאהרן, ובזה אף
שאינו צריך לרדוף לישא כהנת מכל מקום
אם נזדמנה לפניו בת כהן ודאי שרשאי
ליקחנה].

ואף אם אינו תלמיד חכם מופלג עכ"פ
צריך שיהיה בקי לכל הפחות במסכת אחת
כמובא בשו"ת צמח צדק החדש (אהע"ז
סימן יא אות ז') שכתב דאין להחמיר כל כך
בתלמיד חכם שיהיה ממדרגה הגדולה אלא
כל שיוודע מסכת אחת כבר נקרא ת"ח ומותר
לו לישא כהנת כיון דהאידינא ממילא אין

וזה הבחור השואל שלומד בישיבה
ותורתו אומנותו נמצא תורה וכהונה במקום
אחד, ובודאי יעלה זיווגם יפה.

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

אם מחותן יכול להיות עד קידושין אצל נישואי מחותנו

בס"ד, יום כ"ח סיון תשע"ב לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

נשאלתי מאחד אם מי שהוא מחותן איתו יכול להיות עד קידושין אצל בנו, והאם נחשב לקרוב שפסול לעדות או לא.

והוריתי לו דאם הם כבר מחותנים דהיינו שכבר השיאו ילדיהם זה לזה אז מותרים להעיד זה לזה, אבל אם עדיין לא השיאו ילדיהם אלא שבאו בברית האירוסין אינם מעידים זה לזה, הגם שבשו"ע (ח"מ סימן לג סעיף ו') פסק המחבר שאבי החתן ואבי הכלה מעידים זה לזה, ומשמע דבכל גווני מעידים זה לזה אף לאחר אירוסין [קודם הנישואין], אולם בחידושי חת"ס בגליון השו"ע (שם) מבואר דדוקא אחר הנישואין יכולים להעיד ולא קודם לכן, ועיי' עוד שם בטורי זהב ובשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סימן א') שאליו ציין החת"ס.

ומטעם זה אני נוהג לשאול בשעת סידור קידושין את העדים אם הם מחותנים של בעלי השמחה, כי יש מקומות שנוהגים לכבד את המחותרים להיות עדים בנישואי בניהם, והרבה פעמים הם אמנם מחותרים אבל היות שילדיהם הם אחרי האירוסין ועדיין לא נשאו זה לזה בחופה וקידושין ובאופן זה הבאנו לעיל דברי הפוסקים שלא יעידו זה לזה ואין מן הראוי שישמשו כעדים בנישואין אלו.

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

מ"י דהוראה

והואיל ואתי לידן האי ענינא דעדות של מחותרים בקידושין נימא בה מילתא מה

שאמר לי אחד שהיה נוכח פעם אחת בשעה שאאמו"ר זצ"ל סידר חופה וקידושין ואחד מהצדדים כיבד את מחותרו [לאחר שכבר נישאו ילדיהם] להיות עד והוא זצ"ל אמר לו שיקח עד אחר והגם שאני לא שמעתי ממנו דבר זה, אך אם כנים הדברים נראה לי דטעמו דמאחר ובחתונה באים הקרובים וביניהם אנשים פשוטים שאינן תלמידי חכמים ואין יודעים לחלק בין מחותרים קודם נישואין למחותרים שאחר נישואין ואחר כך כשתהיה שמחה אצלם הם יכבדו להיות עדים את המחותרים גם קודם שילדיהם נישאו זה לזה. שכך היה דרכו בקודש שכאשר נתעוררה שאלה ברכים שכאשר אנו דנים על השאלה הזו עצמה ההלכה היא להיתר אלא שאותה פעולה בהיכי תמצוי אחרת היא אסורה אזי אם השואל היה אדם פרטי היה מורה להיתר אך אם היתה השאלה ברכים שהרבה מהם אינם יודעים הלכות היה מורה לאיסור מחשש שמא יבואו לטעות ויתירו גם בהיכי תמצוי שאסור.

ואנקוט דוגמא אחת מני רבות, שפעם אחת שאלו אותו בליל יו"ט של שבועות שהיה שם ציבור גדול של אנשים שהשתמשו במים החמים לשתיה והיות ואזל הגז מהבלון (מיכל הגז) באו לשאול אותו אם מותר לחבר בלון אחר לברז של הגז, והורה לאיסור ושאלתי אותו הרי בשו"ת קנה בשם [ח"א סימן כט אות א'] הורה להיתר בנדון זה, ואמר לי היות וההיתר שכתב שם הוא מחמת שאין החיבור נעשה כדי שיתקיים בהמשך ובזה ליכא איסור לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש ואם כן אין הכי נמי דבנדון דידן באמת אינו עשוי להתקיים שהרי אחר יו"ט

המחותנים יכולים לשמש כעדים כמו שהבאתי בהוראה.

כך נראה לי לבאר הנהגת אמו"ר זצ"ל אם כנים הדברים שכך היה המעשה, אך אני לכשעצמי אחר שלא שמעתי ולא ראיתי אצל אמו"ר זצ"ל לא נהגתי כן עד עתה, אך כעת ששמעתי עובדא זו וניכרים דברי אמת הנני משתדל לנהוג כן ואני מבקש מהמחותנים שלא לעשות את המחותנים שלהם לעדים באם אפשר להם להעמיד עדים אחרים ואף דמעיך הדין אין צריך להמנע מזה כמו שכתבתי מכל מקום כיון שיש לחוש שיצא מזה מכשול כנ"ל.

שוב התבוננתי בזה אחר שראיתי דברי הרמ"א באהע"ז (סימן קל סעיף א') שכתב דלכתחילה אין להחתים בגט גם מחותנים, וכמי שיסד בסדר הגט ס"ב בשם המהרי"ל, ע"כ. וידוע שמובא בפוסקים דכל מה שמדקדקים בגט יש לדקדק גם בכתובה ובקידושין עיין נחלת שבעה (סימן יב סעיף יז), וידוע אני שהיה מנהגו של אמו"ר זצ"ל להקפיד בחופה וקידושין והמסתעף לזה בכל הדברים שמקפידים עליהם בגט, על כן יתכן שמשום זה הקפיד לכתחילה שלא יהיו המחותנים [אף לאחר נישואי ילדיהם] עדים בחופה וקידושין, אף שמעיך הדין מותר. הנ"ל

יפרקו את כל המערכת [המערכת של הגז לא היתה בשימוש קבוע אלא רק לזמנים שיש בהם ציבור גדול והיו צריכים להכין מים חמים לכל הציבור לכן היו מציבים מערכת נוספת שתספיק לכל הציבור] וכיון שכן מעיקר הדין מותר לחבר את הבלון למערכת אך היות ויש לחשוש שכעת בשעה שמחברים את הבלון למערכת הגז יש אנשים שאינם יודעים את ההלכה וילמדו מזה שגם אם בכיתם אזל הגז מהבלון מותר לחבר בלון אחר למערכת הגז ביו"ט וזה באמת אסור, שהרי כל אדם בביתו כשמחבר בלון חדש הבלון נשאר לאורך זמן עד שיכלה וזה הוא דבר העשוי להתקיים שאסור משום בונה ויותר מזה שהרי במערכת הגז שבבית בדרך כלל מחובר לקיר ואז אסור לעשות כן משום בונה אף כשאנו מתקיים. ויש איתי עוד כמה דוגמאות מהנהגתו של אמו"ר זצ"ל בענין זה ואכמ"ל.

ומעתה בנדון דידן אף שמעיך הדין מותר לקחת מחותן לעדות בסידור קידושין אבל זה דוקא אחר שנישאו ילדיהם זה לזה והיות וכל סידור קידושין הוא ברבים יש לחשוש שהרואים יחשבו שבכל אופן אפשר לקחת מחותן לעדות קידושין אף כשעדיין אין ילדיהם נשואים זה לזה [דהיינו בין הווארט לחתונה] שעל זמן זה יש דעות שאין

שבע ברכות ביום השביעי שנמשך אל תוך הלילה אם אפשר לברך שבע ברכות

ברכות האחרון של יום השביעי מהנישואין, והיות שעומדים כעת כמה דקות קודם השקיעה ועדיין לא הספיקו לברך ברכת

בס"ד, יום כ"ג שבט תשס"ט לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו
ע"ד מה שנשאלתי מאחד שעשה שבע

המזון, שואלים אם מותר להמשיך הסעודה עד הלילה ולברך אז שבע ברכות כי התחילו הסעודה מבעוד יום.

והוריתי להם שאם אפשר יברכו ברהמ"ז ושבע ברכות קודם השקיעה, ואף אם ברכו קודם צאת הכוכבים עדיין אפשר לסמוך על דעת הפוסקים ולברך שבע ברכות. וכמו שראיתי אצל אאמו"ר זצ"ל שהקפיד על זה שיברכו קודם השקיעה.

וכן ראיתי בקונטרס אור השמחה (שכט תשעב) להרב הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א שכתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שאפילו דקה אחת אחר השקיעה כבר אין לברך דכבר אין עליו שם חתן, והוא כתב עוד שם שהנוהגים כשיטת ר"ת יכולים לברך עד ע"ב דקות אחרי השקיעה רק שהוא מסתפק מה יהיה הדין בחתן הנוהג כר"ת והמסובים אינם נוהגים כר"ת אם אזלינן בתר החתן. ואינו דומה לשבת או לר"ח דאזלינן בתר תחילת הסעודה כמובא בפתחי תשובה (אהע"ז סימן סב סק"ב) בשם תשובת גינת ורדים, והחילוק בזה כתב רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה דהזכרת המאורע ברצה ויעלה יבוא המחייב הוא אכילת הפת והיא היתה עוד ביום אבל אצל שבע ברכות המחייב הוא ברכת המזון ולכן זה תלוי בברכת המזון. ע"כ.

ועתה אם השבע ברכות האחרון הוא בש"ק דהיינו שהנישואין היו ביום ראשון קודם השקיעה דאז היום השביעי הוא יום

ש"ק דבכה"ג בסעודה שלישית בש"ק עדיין לא עברו ז' ימים מעת לעת, וא"כ להפוסקים דבעינן מעת לעת אפשר לברך השבע ברכות בשופי, אך אם השבע ברכות האחרון הוא ביום חול דאז יש היכי תמצי שאחר השקיעה יעברו כבר שבעה ימים מעת לעת [כגון שהיו הנישואין בלילה] דבכה"ג לכו"ע אין לברך שבע ברכות אלא אם כן נלך בתר תחילת הסעודה, וכבר כתבנו לעיל בשם רבי שלמה קלוגר שיש לחלק בין אמירת רצה בברהמ"ז לבין שבע ברכות.

אמנם להלכה יש פוסקים דלא בעינן מעת לעת בשבע ברכות וא"כ אין נפק"מ בזה ובכה"ג מיד כשנכנסים ליום השמיני אין לברך שבע ברכות אף שלא עברו שבעה ימים מעת לעת, ואפילו במוצאי שבת צריך להקפיד בסעודה שלישית אם רוצים לברך שבע ברכות שיברכו עכ"פ קודם צאת הכוכבים, ואם מאריכין בסעודה שלישית עד הלילה אף שאומרים רצה לא יברכו השבע ברכות. וכן היה דעת אאמו"ר זצ"ל.

[ועיין בספר אוסף מכתבים דברי אמונה (מכתב ע') מה שנו"נ בזה רביה"ק בעל דברי אמונה זי"ע עם יבלחט"א האדמו"ר מערלוי שליט"א. ובהערה שם (אות עג) הביא שם דעתו של מרן הגרי"צ דושינסקי זצ"ל שחילק בין מוצ"ש ליום חול].

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

רבי ברוך אבערלאנדער

אב"ד בודאפעסט

נישואין בסוף חודש ניסן ואחרי ל"ג בעומר בימי מגיפת הקורונה

י"ג ניסן תש"פ, בודאפעסט

שוכמ"ם לכבוד ידידי היקר, בהן שדעתו
יפה, הו"ח הרב יוסף יצחק ש"י כצמאן,
קריונהייטס, ברוקלין נ"י

החתונה בטח עובר את דעת הרבי על חומר
הדבר להאריך בין ימי השידוך ליום החתונה,
ואין צורך להזכיר את הצער הגדול לחתן
וכלה.

והשאלה ברורה, האם שייך שרבני חב"ד
יתאספו ביחד לפסוק שאפשר לקיים את
החתונות בסוף חודש ניסן בזמן של מגיפה
וגזירה, שהרי בהרבה קהילות בישראל
נוהגים כן, ומצד עיקר הדין הרי מותר לעשות
חתונות אז.

אנא תרחמו על החתנים ועל הכלות
הסובלים מהמגיפה והתוצאות, להתיר
ולעודד קביעות יום החתונה לימים ההם.
ומובן שהעדר הבירור בזה מטריד את כולם
ומשפיע על בריאותם ומצב רוחם של
החתנים והכלות ומשפחותיהם. אנא תרחמו
על כולנו ולהוציא פסק משמח בהקדם הכי
אפשרי.

עד כאן תוכן מכתבו בדברים היוצאים
מהלב.

לצערי לא יכולתי להתפנות מיד לכתוב
בכתב את אשר היה בדעתי, ואחר עד עתה,
ואתו הסליחה. ואציע בזה עיקרי ההלכה
בתוספת כמה הערות מענין לענין בס"ד.

האם יש חילוק בין איסור נישואין לאיסור

תספורת

"דינים הנוהגים בימי העומר" מפורטים

קיבלתי את מכתבו בו כותב: הוכרחת
בתוככי עוד כמה מאנ"ש לבטל חתונת בתי
תחי' בבוקר של החתונה ברגע האחרון ממש,
לאחרי מאמצים נוראים למצוא דרך ומקום
לקיים את החתונה ביום שנקבע לער"ח ניסן,
כי הכלה נפלה למשכב במחלת הקורונה.

השאלה בנוגע לפועל: מנהג חב"ד לא
לעשות חתונות בימי ספירה כלל וכלל. עפ"י
ספר מנהגי חב"ד ישנם המון תאריכים שלא
עושים חתונות, כמו חודש חשוון וחצי השני
של רוב החדשים וכיוב"ז. והנה בשנים
האחרונות ראינו שהנהיג הרבי שינויים
גדולים בכל המהלך של קביעות זמן חתונה.
נראה ברור ששיטת הרבי שהיום דחיית
קביעות יום החתונה יותר חמור מהרבה
מהמנהגים שלא לקבוע חתונה בתאריכים
שאפילו הובאו בפוסקים, ובטח תאריכים
שרק ענין של מנהג בזה.

ולכן, שאלתי, תחינתי ובקשתי לרבנים,
עצם דחיית זמן החתונה לתאריך מאוחר,
בזמן שכולם, החתן והכלה, היו כבר מוכנים
ללכת לחופה באותו יום ממש ומפאת
המגיפה והחולאת שתפסה אותם הוכרחו
לבטל, הרי כל יום שעובר ונדחה זמן

יוסף' שם לשלול כשכתב: "ודע דכשם שמותר להסתפר מל"ג ואילך, כך מותר לישא אשה, דכיון שפסקו אז מלמות למה יהא אסור לישא אשה... ורבינו שלא הזכיר אלא שמסתפרים, נקט חדא מנייהו".

ונראה שכדי לשלול אי-הבנה בענין זה כתבם אדה"ז בשולחנו (ס"א) ביחד: "נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת...", שהרי בינינו נהוג שלא מבחינים כלל בין שני האיסורים (אמנם ב'ערוך השלחן' ס"ב-ג עדיין הם מחולקים בסעיפים שונים).

ואולי י"ל שיש בזה גם נפק"מ להלכה, דהנה אדה"ז שם (ס"ז) כתב ש"אינו יכול לתפוס קולי המנהגים, דהיינו שינהג היתר עד ר"ח אייר כסברא האחרונה, וגם ינהג היתר מל"ג בעומר ואילך עד ערב עצרת כסברא הראשונה, כיון שב' קולות אלו סותרות זו את זו", והנה בשו"ת 'חתם סופר' (או"ח סי' קמב) כתב לדייק "דתספורת ונישואין אין סתירה זה לזה... ואפשר משום דנישואין הוה מצוה, ולפעמים הזמן דחוק...", ועל כן גם במקום ש'נוהגין היתר תספורת ביום ר"ח אייר ול"ג בעומר ונוהגין איסור בג' ימי הגבלה" יש מקום להקל בנישואין בג' ימי הגבלה כפי המנהג השני. וראה גם שו"ת 'אגרות משה' (או"ח ח"א סי' קנט), די"ל דנישואין ותספורת אינם סתירה זה לזה, לא רק משום דנישואין הוי מצוה, אלא "משום שבמעשה אין סתירה מזה לזה, כיון שהם מעשים חלוקים". ואולי י"ל שע"פ אדה"ז שכלל שני האיסורים ביחד, אז כן יש לדון תרתי דסתרי מתספורת לנישואין, משא"כ לפי המחבר בשו"ע. אבל אין זה מוכרח.

בסימן שלם בשו"ע (או"ח סי' תצג). שם בסעיף א כתוב: "נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא...". ובסעיף ב ממשיך: "נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות...". ובסעיף ג מפרטים המחבר והרמ"א את המנהגים השונים אודות תספורת עד ר"ח אייר.

ולכאורה צריך ביאור למה מופיעים איסורי הנישואין והתספורת בסעיפים שונים. והביאור בזה, דהנה ב'טור' כאן כתב: "נוהגים בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת. והטעם, שלא להרבות בשמחה, שבאותו זמן מתו תלמידי ר"ע... ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר...", בדברי ה'טור' יש הדגשה ברורה וכפי שביאר הב"ח: "כלומר בענין נישואין נהגו בכל המקומות איסור, אבל בתספורת יש מקומות שנהגו איסור ויש מקומות שנהגו היתר" (וראה המקורות שצוינו ב'מנהג אבותינו בידינו' מועדים ח"ב עמ' תקכח-תקלב, תקלה). ולמרות שב'בית יוסף' כתב על מנהג התספורת: "וכן המנהג פשוט בינינו", וכן כתב הב"ח שם: "ועכשיו נוהגין כל המקומות שלא להסתפר", אמנם נראה שבעקבות ההבחנה של ה'טור' באופן התפשטות המנהגים, כתב המחבר בשו"ע את שני האיסורים בסעיפים שונים, כיון שרק איסור הנישואין נתקבל בכל המקומות.

ע"פ הנ"ל לכאורה היה קס"ד לומר דהמנהגים השונים להקל בתספורת עד ר"ח וב' אייר ומל"ג בעומר ואילך זה רק בנוגע לתספורת שאינו אלא מנהג "יש מקומות", אבל איסור הנישואין שהוא מנהג "בכל המקומות" חמור יותר. ואת זה בא ה'בית

למה לא מתירים לישא למי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה

וכתב אדה"ז שם (ס"ג): "מי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה או שאין לו מי שישמשנו, כיון שמותר לו לישא אפילו בתוך שלשים לאבילות אביו ואמו שחייב להתאבל עליהם מגזירת חכמים, כל שכן שמותר לו לישא באבילות ימים הללו שאינן אלא מנהג בעלמא. ומכל מקום במדינות אלו נהגו להחמיר."

הסברא להתיר מקורו במה שהביא ה'פרי חדש' (אות א) בשם הר"ם לונזאנו בספר 'שתי ידות'. והמסקנא להחמיר מקורו בב"ח שכתב: "נראה לי דאין חילוק בין נישואין של מצוה, כגון שאין לו אשה ובנים, לנישואין שאינן של מצוה, דבאבלות ישנה כזו שאינה אלא מנהג לא חילקו ביניהם, וכך נהגו". וראה ב'באר היטב' (סק"ג) מה שהביא משו"ת 'שבות יעקב' (ח"ב סי' לה).

והנה הלשון "אבלות ישנה" מקורו בש"ס יבמות (מג, ב) לגבי דיני תשעה באב והימים הסמוכים אליה, שהגמרא אומרת שם שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד. ולכאורה כוונת הב"ח לרמז דנישואין בימי ספירת העומר דומה לנישואין בימי בין המצרים, והרי גם שם מבואר בשו"ע (סי' תקנא ס"ב) "מראש ח[ו]ן[ו] דש עד התענית... אין נושאין נשים", והכוונה "שאין נוהגין לישא אשה כלל אפילו מי שאין לו אשה ובנים", וכפי שכתב ה'בית יוסף' שם, והובא ב'מגן אברהם' (סק"ח).

והנה הרמ"א שם בהגהה כתב: "ונוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז ואילך עד אחר תשעה באב", וב'משנה ברורה' שם (סקי"ח) כתב ע"ז: "היינו אפילו מי שלא

קיים פריה ורביה", וב'שער הציון' (סקכ"ה) ציין שמקורו מ'דרך החיים' (סי' קכט ס"א), אמנם "משלחן ערוך אין ראייה לדינו, ואולי מצא באיזה מקום". ולכאורה כוונתו לחלק בין נישואין מר"ח ואילך, ששם אכן מפורש בב"י שאין נושאין כלל אפילו מי שאין לו אשה ובנים, אבל זה לא יכול לשמש כמקור למה שכתב ה'דרך החיים' שגם מ"ז בתמוז ועד ר"ח אב אין נושאין כלל. ויש לציין שלזה נוטים גם דברי ה'ערוך השלחן' שם (סוף ס"ז): "אם הדבר מוכרח לישא בימים אלו יש להתיר לפי זה, אך בשבוע שחל בו ת"ב ודאי אסור". אמנם כדברי 'דרך החיים' סתם לאיסור גם בשו"ת 'שבות יעקב' (שם) "באלמון אחד שרצה לישא בין המצרים שלא קיים עדיין מצות פ"ו... נ"ל דשומר נפשו ירחק מנישואין בימים כאלו, אף שיהיה הרבה צדדים להקל, כי חמירא סכנתא מאיסורא ולא לבטל המנהג". ולפי מה שכתבנו לעיל, יש לנו ראייה ל'דרך החיים' גם מדברי הב"ח, "דבאבלות ישנה כזו שאינה אלא מנהג לא חילקו ביניהם".

ולפי כל זה יוצא שבדברי הב"ח ישנה הדגשה מיוחדת שאין בדברי אדה"ז, שהרי אדה"ז כתב רק ש"מכל מקום במדינות אלו נהגו להחמיר" גם במי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, אבל הב"ח מדגיש שאין זה רק תוספת חומרא, אלא שזה גדר אחר של אבילות, שהרי באבילות ישנה ואבילות דרבים אין נוהגין להקל בכגון דא (וביאור גדרי אבילות הללו ראה אצל הגריד"ס בספרו 'מן הסערה' עמ' 49-64).

אמנם למרות המבואר בפוסקים שנהגו להחמיר בימי ספירת העומר גם במי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, מ"מ מצינו

צריך לעשות כן... כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא".

[אמנם ב'הערות וביאורים' (גליון א' קסה עמ' 46-47) כתבתי שאולי רמז יש בדברי אדה"ז שהנהגה הרצויה היא להחמיר ולנהוג מנהגי אבילות כל מ"ט הימים שבין פסח לעצרת, שהרי סתם וכתב בתחילת דבריו (ס"א) כתב: "נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת..." ואין כאן שום רמז שהכוונה רק לל"ג ימים שבתוך המ"ט ימי הספירה.]

למה אין מברכים בחב"ד שהחיינו כל ימי ספירת העומר

ואחרי כל זאת יש לעיין ולבדוק האם ישנה הוראה מרבתינו נשיאנו לפי איזה דעה לנהוג מנהגי האבילות של ימי ספירת העומר.

לכל לראש יש להביא המסופר ב'היום יום' (ג' סיון) וב'ספר המנהגים - חב"ד' (עמ' 44): "כשהסתפרו בימי הגבלה, קודם ערב חג השבועות, לא היתה רוח אאמו"ר [אדמו"ר מהרש"ב] נוחה מזה". אמנם ב'הערות וביאורים' שם (עמ' 48-49) ביארתי שאין זה קשור כלל למנהגים השונים של ימי האבילות, אלא הנהגה שע"פ הקבלה המוכא ב'שערי תשובה' שם (סק"ח): "ובשם האר"י ז"ל כתבו שלא להסתפר כלל עד ערב חג השבועות".

אמנם יש להביא הוראה אחרת שב'היום יום' (כ"ד ניסן) וב'ספר המנהגים - חב"ד' (עמ' 43): "נוהגים שאין מברכים שהחיינו בימי ספירת העומר". סתם ולא פירש, ומשמע שלא מברכים שהחיינו בכל ימי ספירת העומר. ולכאורה זה מורה שנהגו

בשו"ת 'חתם סופר' שם שצירף זה לסניף להתיר "למי שלא קיים פ"ו והזמן דחוק לו", וראה עד"ז גם בשו"ת 'אגרות משה' שם.

בשו"ע אדה"ז אין הוראה להחמיר לפי שני המנהגים

בשו"ע שם (סעיפים ב-ג) מובאים המנהגים השונים אודות הימים שבהם נהגו ימי האבילות. ואדה"ז האריך בזה (סעיפים ה-ו): "ל"ג ימים יש אומרים שהם מתחילין מיום ראשון של ספירת העומר ומסיימין בל"ג בעומר [ובזה עצמו ישנם שני מנהגים האם מותר להסתפר ולישא רק לאחר שהאיר היום או כבר בליל ל"ג]... ויש אומרים של"ג ימים אלו מתחילין מיום ב' לחודש אייר ומסיימין בערב שבועות... [וגם בזה ישנם שני מנהגים, כי יש נוהגין איסור כבר ב"ח אייר, ומסיימין ביום ראשון של ההגבלה]".

ושם (ס"ז) כתב אדה"ז אודות ההנהגה לפועל: "אם יש לו ספק במנהג המקום אינו יכול לתפוס קולי המנהגים... אבל יכול לתפוס חומרי המנהגים, דהיינו שיהג איסור מפסח ועד ערב שבועות או עד יום ראשון של הגבלה חוץ מל"ג בעומר... ומכל מקום אין צריך לעשות כן, אלא יכול לתפוס איזה מנהג שירצה, ואין חוששין שמא מנהג מקום הזה אינו כן כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא אין להחמיר בספיקא. אבל אם ידוע לו מנהג המקום אין לו לשנות מן מנהג המקום להקל... או להחמיר... אם אינו עושה כן מחמת חומרא בעלמא, שמחמיר על עצמו לחוש לדברי המחמירין בימים אלו...".

כדאי לדייק בדברי אדה"ז שאינו מורה שכדאי ונכון להחמיר, אלא שבאם רוצה להחמיר "מחמת חומרא בעלמא" מותר לו להחמיר. ואדרבה הוא כותב בפירוש ש"אין

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש: "אין נוהגים בתוככי אנ"ש לקבוע חתונה בימי הספירה... מלבד אם יש הכרח גדול"

אמנם באגרת כ"ד אדר תשכ"א (צילומו מופיע ב'תשורה' יצחקי, ר' טבת תשע"ב, עמ' 12) כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש: "לכתבו הצעות לענין זמן החתונה - הנה אין נוהגים בתוככי אנ"ש לקבוע חתונה בימי הספירה, ואפילו לא בל"ג בעומר או בר"ח אייר [כמובן מלבד אם יש הכרח גדול - שאינו בנידון זה כלל]".

והנה באם אין כאן ט"ס וצ"ל: "או עד ר"ח אייר", היה אפשר לדייק מזה שהרבי מציין "או בר"ח אייר", שמזה משמע שרק בר"ח אייר ולאחרי זה לא קובעים חתונה, שזה מתאים למנהג שנזכר בשו"ע אדה"ז שם (סוף ס"ו) ש'נוהגין אבילות ל"ג ימים שהן מתחילין בר"ח אייר ומסיימין ביום ראשון של ההגבלה", אבל בסוף חודש ניסן עד ר"ח אייר כן עושים חתונה.

אבל אי משום לא אריא, שהרי "נהגו שלא לישא נשים אלא בתחילת החודש בעוד שהלבנה במילואה" (שו"ע אה"ע סי' סד ס"ג, ועד"ז יו"ד סי' קעט ס"ב). ויש לדחות ולומר שכמו ש'בחדש אדר הרי כל החדש חודש של שמחה וכמבואר בקרא" ועל כן אפשר לקבוע בחתונה גם בחציו השני ('אגרות קודש' אדמו"ר זי"ע חלק ז עמ' פח, חלק יט עמ' קמה), עד"ז גם בחודש ניסן ש'נוהגין לעשות כולו קודש כעין יום טוב" (שו"ע אדה"ז סי' תכט ס"ט). וכפי שכתב ה'מגן אברהם' בפירוש (סק"ב): "מיהו עד ר"ח אייר מותרין לישא", ואכן מצינו במנהגי קהילות שונות שהיו קובעין חתונות בסוף חודש ניסן (ראה לדוגמא שו"ת 'מלמד

מנהגי אבילות בכל ימי הספירה, וכדעת המחמירים בזה, שהרי משמע שאלו שנהגו שלא לברך שהחיינו בימי ספירת העומר, נהגו כן רק בימים שבהם נהגו מנהגי אבילות (ראה 'נטעי גבריאל' פסח ח"ג פנ"ד הערה א דברי ה'מאמר מרדכי' ו'כף החיים' ועוד).

אמנם י"ל שמנהג חב"ד בזה מבוסס על סברא אחרת, דבכל אותם הימים שבהם חלק מהאנשים נוהגים בהם מנהגי אבילות, אינו מתאים לומר אז ברכת שהחיינו, שהרי אינו מתאים שימי האבל לקהילה אחת ישמשו כימי שמחה לקהילה שניה, והרי זה כולל כל ימי הספירה.

[ומעין דמיון לזה המבואר בתענית (יא, א) אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, ופרש"י: "דצריך אדם לנהוג צער בעצמו", והיינו חיוב השתתפות בצער הציבור (אמנם ראה ב'בית הבחירה' למאירי שם בשם תלמוד המערב טעם אחר: "שלא יהא הקב"ה עוסק בחורבנו של עולם והוא בונה", אמנם גם לשיטתו יש חיוב של השתתפות בצער הציבור, וכפי שכתב שם בעצמו לפני זה: "אף בשני רעבון ראוי לו לאדם שלא ישביע עצמו, הכונה שלא ישכח הרעב שבבית חבריו...". ודבר זה מבואר בהמשך הגמרא שם: בזמן שישאל שרויין בצער ופירש אחד מהן וכו' ואכמ"ל). ולהעיר ממה שאמרו (נדה לא, ב): מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה, שלא יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים. יש לציין גם למנהג שבצום י"ז בתמוז וט' באב לא נותנים לקטנים מעדנים ומיני מתיקה ('נטעי גבריאל' בין המצרים ח"א פ"ו אות ה). אמנם אינו דומה ממש, ששם הרי זה מטעם חינוך לאבילות.]

להועיל' או"ח סי' קיג אות כב: "המנהג בברלין מקדמת דנא לעשות נישואין עד ר"ח אייר ועד בכלל".

אבל בפשטות נראה שכוונת הרבי שגם בר"ח אייר לא קובעים חתונות, וזה כולל גם סוף חודש ניסן.

אמנם יש שני דברים חשובים מאד במכתב הנ"ל: (א) הרבי באגרות שלו תמיד מדייק בלשונו להבחין בין "מנהג חב"ד" (ראה לדוגמא 'אגרות קודש' חלק טו עמ' ה, חלק לב עמ' קפח), לבין "מנהג אנ"ש" וכיו"ב (ראה לדוגמא שם חלק יד עמ' כט, חלק טז עמ' יב, חלק יט עמ' תכב), כי "מנהג חב"ד" זה מנהג שנהגו ע"פ הוראות רבותינו נשיאינו, ואילו "מנהג אנ"ש" נאמר במקרה "שלא שמעתי בזה הוראה מפורשת". גם בנדו"ד מדייק הרבי לכתוב שכן "נוהגים בתוככי אנ"ש", ואינו קובע שזה מנהג חב"ד, ומסתבר שהכוונה שבדרך כלל נוהגים בזה כפי המנהג הנפוץ (ראה 'נטעי גבריא'ל' פסח שם פמ"ח אות ז), אבל זה לא נקבע כמנהג רשמי של חסידי חב"ד. (ב) הרבי כותב בפירושו: "כמובן מלבד אם יש הכרח גדול - שאינו בניהול זה כלל", שכל מה שנהגו להחמיר בזה זה רק בזמנים רגילים, אבל בשעת הדחק והכרח לא נהגו להחמיר בזה, ואז יש לנהוג כפי אחד המנהגים המבוארים בשו"ע.

מפני הצניעות ביטל הרבי ההגבלות בקשר לימי החתונה

המזכיר הריל"ג ז"ל מסר ('אסיף מנהגים והנהגות - מעגל החיים' עמ' 454 הערה עב): "בשעתו אמר לי כ"ק אדמו"ר זי"ע: תכנס להרב דווארקיין, ותאמר לו שאני מבקש [ש]בתור רב פוסק דינים שיפסוק לבטל כל

ההגבלות בקשר לזמן החתונה, הן בנוגע לחדשים והן בנוגע לימי החודש, בכדי שהחתן וכלה יוכלו להתחתן מה שהוא יותר מוקדם גם בנוגע לימים. אחרי שמסרתי הנ"ל הוא פסק שמב[ו]טלים כל אותן ההגבלות, ופירט הן בנוגע לחדשים והן בנוגע לימים. כשחזרתי והודעתי הנ"ל [לכ"ק אדמו"ר זי"ע] אמר: תתן לו 'ישר כח', ולי אמר שיש לפרסם הנ"ל".

והדבר מפורש במענה בכת"ק של הרבי ('שלחן מנחם' ח"ו עמ' קנא-קנב) במענה לשאלה האם לעשות חתונה בחציו השני של החודש (כמפורש במאה"מ ח"א עמ' 310): "הגבלות בימינו אלה בנוגע לימי החתונה - מלבד המפורשים, כמובן ופשוט - מביאים לדחית ואיחור זמן החתונה - מביאים בכמה וכמה מקרים, בעוה"ר - למכשולים בעיני צניעות וכו' דחתן וכלה וד"ל. וצע"ג ביותר הכדאיות הן או אדרבא. [ולכן] עצתי בכלל שלא לאחר זמן חתונה". ע"פ צילום הכתי"ק יש לשער שהמענה משנת תשמ"ב ואילך (וראה עוד מה שהבאתי בענין זה בהערות וביאורים' שם עמ' 52-50).

[ובענין זה יש להעיר שב'שלחן מנחם' שם (עמ' קמו-קנב) נעתקו כמה וכמה אגרות אודות שלילת דחיית זמן החתונה, אמנם הדברים באים בעירוביאי, כי (א) יש אגרות שבהם שולל הרבי דחיית זמן החתונה "לאחר שכבר הוקבע", וזה קשור למה שכתב אדה"ז ב'אגרות קודש' שלו (עמ' תכה) "שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו" (נעתק ב'שלחן מנחם' שם עמ' קמח הערה ו). (ב) ובאגרות אחרות הרבי שולל דחייה מחמת חוסר דיור, בסיבת אבילות, מסיבות פרנסה וכיו"ב. (ג) ושוב שלל הרבי כל המושג של

בארה"ק כתבו חו"ד להתיר את החתונות עד ר"ח אייר.

ומעתה לית דין צריך בושש שבתו הכלה שתחיי יכולה להתחתן בימים הבעל"ט עד שבת שהוא אדר"ח אייר. ובאם ירצו לקבוע את זמן החתונה ליום ועש"ק, אז הרי יש לנו היתר מפורש בשו"ע אדה"ז (ס"ח): "אף להנהיגין איסור גם עד ר"ח אייר, מכל מקום אם חל בשבת, כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור"ח, יש להתיר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת, וגם לישא אשה בו ביום, כיון שעיקר סעודת הנשואין יהיה בשבת וראש חודש".

ובאם מאיזה סיבה שתהיה לא יסתדר לערוך את החתונה עד ר"ח אייר, ודאי אפשר לערוך אותו בל"ג בעומר, בשלושת ימי ההגבלה, או מר"ח סיון ואילך (ראה בארוכה מה שכתבתי בזה ב'הערות וביאורים' שם).

ובאם צריך אפשר להתחתן בכל הימים שמל"ג בעומר ואילך, וכפי שכתב אדה"ז שם (ס"ה) שלפי המנהג הראשון "מותר לו להסתפר בל"ג [בעומר] לאחר שעבר(ו) משהו מהיום ולישא בו אשה וכן מל"ג [בעומר] ואילך". והנה בט"ז שם (סק"ב) כתב ש"המנהג שלנו שאין נושאים [גם] אחר ל"ג בעומר, אבל להסתפר ודאי שרי אחר ל"ג בעומר", אבל אדה"ז לא הביא מנהג זה, ולדעתו לפי המנהג הראשון שאז כבר מותר להסתפר אחרי ל"ג בעומר, אז גם לישא אשה מותר.

ותלך לחופה בהקדם בשעטור"מ, ויזכו ביחד עם החתן שי' לבנות בית נאמן בישראל, ותזכו לראות מהם בנים ובני בנים

הדחייה מטעמי צניעות ויר"ש וכתב שהזריז בזה הרי זה משובח, והם שלושה ענינים שונים לגמרי.]

תבנא לדינא

בנידון השאלה שלפנינו יש בידנו לצרף כמה צדדים לקולא, שהרי ודאי שהזמנים הללו של מגיפת הקורונה נחשבים כשעת הדחק, ואין אדם יודע מה יולד יום, ובפרט בנידון דידן דהוי צער גדול במיוחד, אחרי שכבר עמדו להיכנס לחופה, והיו צריכים לדחותו ביום החתונה מפני המגיפה, וא"כ ודאי דזה נחשב "הכרח גדול" שבקשר לזה לכתחילה לא לקחו על עצמם להחמיר כמנהג המחמירים (וא"כ ודאי אינו צריך התרת נדרים, והרי אפילו כשיש מנהג להחמיר אלא שמחמת חולי רוצים להקל, אז לדעת ה'דגול מרבה' יו"ד סי' ריד א"צ התורה, וכש"כ בנידו"ד).

ובפרט אחרי שכ"ק אדמו"ר זי"ע עמד וזיזו שיקדימו את החתונות עד כמה שאפשר, ודאי שאפשר לסמוך על המנהג השני המובא בשו"ע שימי האבלות מתחילים בר"ח או בב' אייר, למרות שעד עכשיו לא נהגו בזה. ויש לצרף לזה כסניף קיום מצות פריה ורביה.

וכן אמר לי מו"ר הגאון ר' גבריאל ציננער שליט"א רב ומחבר ספרי 'נטעי גבריאל', שבשלחן ערוך אדמו"ר הזקן מבואר שיש בזה כמה מנהגים שונים, ועל כן למרות שבכל שנה אנחנו מחמירים לפי כל המנהגים גם יחד, אבל בשעת הדחק אפשר להתיר ולסמוך על אחד המנהגים המובא בשלחן ערוך שם.

ועכשיו ראיתי שגם בית דין רבני חב"ד

גם שו"ת 'דברי שלום' ח"ה סי' קצא. אמנם קדמו ה'צמח צדק' וכו"ל, העירני לכ"ז ידידי הגרנ"ג).

וכל הידידים והחברים ינהגו כפי שכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בהזמנה לחתונת בתו וחתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע (צילומי ב'תורת מנחם - דרושי חתונה' עמ' שכה): "בשמחה וטוב לבב אקרא לידידי ומכירי אשר גם מרחוק יואילו נא לשמוח אתנו יחדיו, ביום שמחת לבבנו, ולברך את הזוג יחיו, ואותנו כולנו, בברכת מז"ט, וחיים מאושרים בגשמיות ורוחניות".

ויהי רצון שנחוג את חג המצות בדיצה ורינה, ונזכה לאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים בביאת משיח צדקינו, ותחל שנה וברכותיה.

הכ"ד ידיו המברכו ומשתתף בשמחתו, ובפרט אחרי שחיותי בעצמי את גודל האהבת ישראל שלו עד למסירת נפש ממש,

ברוך אבערלאנדער
אב"ד בודאפעסט

עוסקים בתורה ובמצוה, מתוך בריאות הנכונה ומנוחת הנפש.

אמנם חשוב מאד לצמצם את כמות המשתתפים בשמחה עד כמה שאפשר, שבשום פנים ואופן לא יבואו אורחים להשתתף בשמחה, כי הם יכולים לגרום שח"ו יתפשט המחלה לעוד אנשים. וחוב קדוש להיזהר בדבר זה מאד מאד, וספק פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה.

וכדאי להעתיק בזה הוראת רבינו ה'צמח צדק' ('אגרות קודש' שלו עמ' צה, שו"ת 'צמח צדק' או"ח ח"ב סי' קט) אודות צום ט' באב בזמן מגיפה: "ואין להחמיר כלל, כי החומרא קולא היא בחשש סכנת נפשות, והרי כתיב [ויקרא יח, ה] וחי בהם, ולא שיבא אפילו לספק סכנה כמו שמבואר בדברי אאזמו"ר נ"ע שבת סי' שכ"ח [ס"ב] (ודבר זה מפורסם בבי מדרשא בשם הגר"ח סולובייציק מבריסק, וכפי שהובא גם ב'מועדים בהלכה' בפרק 'צום העשור': "הוא היה רגיל במקרים אלו לומר: כלום אני מקיל באיסורים, אני מחמיר בפיקוח נפש". וראה

רבי אליהו מלכא

רב העיר כרמיאל

מח"ס שו"ת אמרי אליהו ב"ב

בנושא פנים חדשות בסעודת חתן וכלה בהופעת אדם על מסך וידאו מה הדין בזה

פנים חדשות, דלפ"ז להרא"ש לכאורה האיש הנראה על המסך והוסיף שמחה שלא במקודם יחשב פנים חדשות ע"כ עיקר דבריך שאלת ממני לחוות דעתי בעניין

א.

בע"ה אשתדל להשיבך הנראה לעני"ד ועם כב' הסליחה שלא השבתיך עד היום,

ובכן דע. היסוד לדין זה מהגמ' כתובות דף ז' ע"ב ת"ר מברכין ברכת חתנים בעשרה, אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות, משמע שפנים החדשות צריכים להגיע לסעודה שלא היו בשום סעודה אחרת, וכ"כ התוס' שם ד"ה והוא שבא וז"ל פנים חדשות אין קורא אלא בבני אדם שמרבים בשבילם השמחה יותר, ע"כ, כלומר מאכלים שנעשו לכבודם שבאו לשמח החתן והכלה.

כפירוש "ר"י כתב הרא"ש בפסקיו בגמ' כתובות הנ"ל בזה"ל, אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות שלא אכלו עד עתה וכ"ו, ונראה דלא מקרו פנים חדשות אלא בני אדם שמרבים בשבילם שמחה יותר, היינו בשר ויין כדברי חז"ל שאמרו אין שמחה אלא בבשר ויין שהכינו בשבילם לכבוד החתן והכלה, לעני"ד דמה שכתב הרא"ש תחילה,

לכבוד הרה"ג הרב מתתיהו נבאי שליט"א, מחבר ספר בית מתתיהו

בימים אלו ראיתי בין מכתבי שאלת כת"ר בעניין סעודת חתן וכלה כשהוא מופיע על גבי מסך וידאו והוא נראה לעיני כולם וכן גם המשתתפים רואים ושמח הקהל הנוכחים האם אדם זה יחשב כפנים חדשות לברך עליו שבע ברכות או לא, וכב' בקש ממני חוות דעתי בזה.

כב' ניסה לתלות שאלה זו במחלוקת ראשונים, הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ב ה' יוד כתב, האוכלים בסעודת חתן וכלה שלא שמעו ברכת נישואין בשעת נישואין מברכין בשבילם אחר ברכת המזון שבע ברכות

היוצא מדברי הרמב"ם רק המוזמנים שלא שמעו ברכות נשואין והוזמנו לאחד הסעודות נחשבים פנים חדשות ומברכין עליהם שבע ברכות, יוצא להרמב"ם לכאורה יש מקום לדון באיש הנראה על המסך כפנים חדשות לשבע ברכות דהרי הוא לא היה בזמן ברכת הנשואין

הרא"ש בפסקיו בכתובות דף ז' סו, י"ב כתב אחרת והוא דאף ששמע ברכות נשואין כל עוד שלא אכלו עד עתה בשום סעודה חתן וכלה ועתה בא לסעודת חתן וכלה הוי

פנים חדשות הן, ויש מפרשים שלא היו כלל ולא שמע ברכות הנישואין.

מסכם המאירי דבריו בזה, מכל מקום כתבו התוס' שכל שבאו פנים חדשות מברכים בשבילם לא בסעודה אחת בלבד אלא שבכל הסעודות שבאותו היום ע"כ

הנה אתה רואה כולם מחייבים צריכות להיות ממש בסעודה כדי שהשמחה תהיה שמחה ולא בדרך הצגה שהחתן ייהנה ממנו וישמח אתו ועל דבר זה הייתי קורא הוא כאיסור חדש שלא מברכים על חדש, והבן.

מלבד האמור ראיתי בהשיטה מקובצת כתובות בדף ז' ע"ב שכתבו בשם התוס' שאין קרוי פנים חדשות אלא כשבא אדם חשוב שלא היה שם מעיקרא שראוי להרבות שמחה בשבילו ע"י מאכלים, ואשה לא בת הכי כלל אף על פי שהיא חשובה שאין פנים חדשות אלא למי שראוי להימנות בעשרה של ברכת חתנים ע"כ. לפ"ז האיש דנד"ד הנראה על מסך הווידאו הוא תמונה בעלמא שאין בו ממש הרי לא ניתן לאחוז בו וממילא אינו יכול להצטרף לא לזימון ולא לברכת המזון ובוודאי לא לברכת שבע ברכות

ואומנם ראיתי להטור אבן העזר ס"א ס"ב שכתב ואינו נקרא פנים חדשות אלא אם מרבים בשבילם ע"כ. כתב עליו הב"ח הלשון הזה שכתב רבינו הטור הוא סתום שלא פירש מהו הריבוי שמרבים בשבילם, הב"ח שם הביא את התוס' ובאשר"י שכתבו מפורש היינו מרבים בשמחה והב"ח הרחיב הענין להבנה בשם ר"ת וז"ל. ר"ת כתב דהאי פנים חדשות היינו ששמחים עליו בני החופה, ובהגהות מימוני פ"ב מהלכות ברכות אות ה' כתבו בשם ר"י אורחים שהחתן מתכבד בהם,

שלא אכלו עד עתה, הראה בזה שזו הסיבה שהרבו בשבילם וזהו הפנים החדשות.

וכן כתב השלטי גיבורים שעל הרי"ף וז"ל וכתב ר"י דווקא פנים חדשות שדרך להרבות בשבילם כגון אדם חשוב ואפילו בא קודם החופה האיל ושהה שם לכבוד החופה מברך את כולם, לכבוד החופה שכתב כאן, היינו סעודת חתן וכלה במשך שבעת הימים ונקראת חופה ע"ש החופה שהייתה,

מכל זה למדין פנים חדשות, אלו הבאים ממש בגופם ובנפשם ושמחים בבואם להיות נוכח עם החתן והכלה בסעודתם לכך כתבו מרבים בשבילם שהשמחה תהיה בזה שהם אוכלים מסעודת חתן וכלה וע"ז באה השמחה.

ב.

המתברר מדברי הראשונים הנ"ל האיש המופיע על מסך וידאו בעת הסעודה הוא רחוק מכוונת חז"ל בהצריכם פנים חדשות לברכת שבע ברכות סך הכל סרט נע שאינו במציאות כאדם חשוב הבא להשתתף בסעודת חתן וכלה שבשבילו מרבים מאכלים לעשיית שמחה להגדירו פנים חדשות לברך שבע ברכות ולא על האי גוונא התכוונו חז"ל פנים חדשות וזה ברור.

ולך נא ראה מה שכתב המאירי בעניין פנים חדשות דף קע"ט וז"ל פנים חדשות-נחלקו המפרשים לכמה דעות, ואין בידינו להכריע, והוא מגדולי הרבנים מפרשים פנים חדשות שלא אכלו כלל באותו חופה, ויש מפרשים שאפילו שאכל שם כל ימות החופה הואיל ואינו רגיל לאכול עמו כל השנה ובשביל כבוד חופה הוא אוכל

עתה לפ"ז לכאורא אכן יש מקום לומר האיש המופיע על המוצג בהופעתו הוא מרבה שמחה והחתן מתכבד בו ונהנה ממנו ואפשר שיחשב לפנים חדשות אפ"י שאינו אוכל עמהם

אלא לאחר העיון בדברי הב"ח שם בהמשך דבריו הביא את המורדכי כתובות קל"ג שהביא את ר"ת שכתב פנים חדשות קרי אדם חשוב שהוא כבוד לחתן ודרך להרבות בשבילו אבל אינש אחרינא לא, ע"כ, וע"ז כותב הב"ח משמע דמפרש דמרבים בשבילו היינו מנות בסעודה, עתה אפשר דרבינו הטור דכתב בסתם. נתכנין לומר שמרבים בשבילם כל מילי דהינו שמחה ומנות בסעודה, ואומנם כותב שם הב"ח, דמלשון המורדכי משמע דכל שבאו פנים חדשות אע"פ שלא הרבו בשבילם מנות, מכל

מקום מסיים כיון שדרך להרבות בשבילם והיינו מנות ואוכלים מברכין שבע ברכות שזהו מציאות של פנים חדשות

דלפ"ז היוצא מכל האמור רובם ככולם בהסכמה פנים חדשות היינו שמרבים בשבילם מנות בסעודה דבר המגדיל את השמחה לכבוד החתן והכלה ואין שמחה שרויה אלא בבשר ויין שהם כסם להשמחה וזה רק כשהאיש המכובד משתתף בסעודה ובשמחה בגופו ובנפשו ונמנה יחד עם העשרה לברכת המזון וברכת שבע ברכות

המסקנה הן להרא"ש והן להרמב"ם איש אשר הופיע על המוצג אינו חשוב כפנים חדשות שיוכל לחייב ברכת שבע ברכות מדין פנים חדשות

הנראה לענ"ד כתבתי וה' יאיר עינינו בתורתו אמן אליהו מלכא בן ר' אברהם מלכא

רבי יצחק שמואל שכטר

מח"ס ישיב יצחק, נתניה

**באמצע סידור קידושין ע"י הרב בא אחר ובירך ברכת אירוסין
ונישואין שלא ברשות וסידר קידושין האם מחני או יש לחזור פעם
שנית לומר ברכת אירוסין ונישואין**

שבת תשפ"ד

לכבוד מכובדינו מאוד נעלה הרה"ג
המפורסם הרב וכו' שליט"א

שחטף הברכות ולהפוסקים דהרב מברך
בתורת שליחות א"כ שפיר עשה הרב שבירך
שנית ואין בזה חשש ברכה לבטלה וי"ל גם
לש"פ מ"מ החו"כ והשושבינין לא רצו ולא
נתכוונו למה שבירך ולא הי' ברשות וכ"ש
נגד דעת רבני העיר ויש בזה חשש כלה בלא
ברכה וכו', והבן.

בעיקר ניד"ד יש לדון בכוכ"ד:

א. האם ברכת אירוסין ונישואין הוה ברכת
המצוות או כברכת הנהנין או ברכת
הודאה.

ב. והאם עיקר הברכה מוטל על החתן והרב
המברך הוי כשלוחו.

ג. או יש בזה חילוק בין ברכת אירוסין
לברכת נישואין.

ד. והאם יש בזה חשש כלה בלא ברכה דאם
עשה שלא ברשות לא יצא.

ה. ומה"ד בש"ץ או בעל תוקע שהתפלל או
תקע שלא ברצון הקהל האם יצאו יד"ח.

ו. או יש חילוק בזה בין החתן והכלה עצמו.

ז. והאם צריכים החו"כ לכוין לצאת ע"י
המברך ברכת חתנים.

בנידון העובדא שאירע בבני ברק שכיבדו
רב אחד לסדר קידושין ובא אחר וחטף שלא
ברשות ואמר ברכת אירוסין ונישואין ושוב
חזר הרב שהוזמן וברך שנית האם מן הדין
מהני הברכה נישואין ואירוסין של הראשון
או דילמא כיון שהוה שלא ברשות כבר
מבואר בשו"ע סי' נ"ג ובש"מ דהמתפלל
שלא ברשות אין עונין אחריו וכבר דן בזה
בשו"ת האלף לך שלמה לענין הש"ץ וכמ"כ
בסדר התקיעות שיש בעל תוקע קבוע ובא
אחר ותקע או התפלל שלא ברשות להוציא
הקהל אם יצאו יד"ח.

ידוע מה שדן הש"ך בחו"מ לענין מילה
וכדו' וברכת המזון אם אחד עשה שלא
ברשות כיון דקיי"ל דהעונה אמן יותר מן
המברך אי חייב לשלם שכר הברכה של י'
זהובים, עכתו"ד השאלה.

הנה בעיקר הדין כבר דנו הפוסקים על מי
חל ברכת אירוסין ונישואין אם עיקר החלות
הוא על החתן ורק הרב אומר בשליחותו או
אין חלות הברכה על החתן ובניד"ד לכאור'
החתן והכלה לא רצו לצאת יד"ח ע"י מי

ח. והאיך מברך המסדר קידושין ברכת היין ולא שותהו בעצמו רק נותן להחזיק.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

אי ברכת נישואין חל על החתן עצמו או מהני שליחות הוה כברכת השבח

בעיקר דין זה נחלקו הקדמונים וכמ"כ דנו בזה הנוב"י והט"ז ורע"א ואעתיק מש"כ בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק מ"ה (סי' י"א).

בגדר ברכת אירוסין

הראשונים נחלקו בגדר ברכת אירוסין, (א) דעת הרמב"ם בפ"ג מהלכות אישות הל' כ"ג שהיא ברכת המצוות והמקדש הוא שמחוייב בברכה זו על מצות הקידושין שעושה, ולכן כ' שם דהמקדש או שלוחו צריך לברך ע"ש בהג"מ (ב) ואילו דעת הרא"ש בכתובות פרק א' סי' י"ב שאין זו ברכת המצוות אלא ברכת השבח יעו"ש, עמש"כ בהדרת קודש (פראנק) נישואין סי' ו' ושם סי' ז' דתליא אי הקידושין הם מצוה או לא אם אפשר לקיים המצוה בפילגש, עמש"כ בסמוך משו"ת דברי יציב בזה.

האם עיקר ברכת אירוסין מוטלת על החתן

א. מדברי הט"ז יור"ד סי' א' (סקי"ז) מבואר דס"ל דעיקר ברכת אירוסין מוטלת על החתן, אלא שהחתן יוצא בברכת הרב מטעם שומע כעונה.

י"פ דאין בכלל חיוב להוציא את החתן

ב. אבל בתבואות שור שם (סקנ"ט) תמה עליו דלא דמי כלל, דאטו בעינן התם שהרב יכוון להוציא את החתן והחתן יכוון לצאת

בברכתו, שכן לא נתקנה מעיקרה דוקא על החתן כברכת שחיטה שנתקנה על השוחט והמברך צריך לכוון להוציאו, רק נתקנה על הנועדים בבית הארוסין כו', ותו הרא"ש גופיה בפרק קמא דכתובות (סי' י"ב) מחלק בהדיא ביניהם וכתב, דברכת אירוסין נתנה להם שבח אמצות איסור עריות, וברכת השחיטה נתקנה על העשה, עיי"ש מש"כ בזה. גם מהבאר שבע (סי' מ"ט) משמע שדעתו כהתבואות שור שאינה מוטלת על החתן וי"א דתליא במחלוקת הרמב"ם והרא"ש הנ"ל.

בעיקר שיטת הנוב"י - בנישואי אנדרוגינוס וחרש

בשו"ת נובי"ת אבהע"ז (ס"א) דן בנישואין אנדרוגינוס וכ' אמנם הברכות לא יברכו כי אינו מצווה לישא רק מותר לישא וכנ"ל ולא שייך לאסור דשמא זכר הוא וא"כ חייב לברך וכלה בלא ברכה אסורה דכאן שאי אפשר לברך אין הברכות מעכבות. ומה טוב לכוין שתהיה חופת כאחד עם חתן אחר וכלה שלו וישמע ברכות של החתן ההוא, אבל אנדרוגינוס שהוא ספק אם שייך בו ברכה ונשאר בספיקו לעולם אמרין ספק ברכות להקל.

בנישואי חרש

וכ' שם הנוב"י וידע מעלתו שגם בנישואי חרש אני מסופק בברכות כי ברכת אירוסין על החתן לברך והרמב"ם בתשובה כתב שאם אחר מברך הוי ברכה לבטלה רק החתן בעצמו יברך. והנה מנהג ישראל אינו כן והמסדר קידושין מברך, וכתב הב"ש סי' ס"ב שהוא מטעם שלא לבייש את עם הארץ שאינו יודע לברך.

חילקו בין נישואי אדרוגינוס לנישואי חרש - האם גם הכלה שייכת בברכה זו

וכי' ועכ"פ עיקר הברכה להוציא את החתן וכיון שהוא חרש שאינו שומע אינו יוצא בברכה זו ואיך יברך המסדר ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכת בברכת אירוסין ומוציא המסדר את הכלה, אמנם חרש שנשא חרשת ודאי לדעתי אין כאן ברכה ואפ"ה מקרי נישואין כמבואר ביבמות בפרק חרש במשנה ב' אחין חרשין נשואין לשתי אחיות חרשות יעו"ש, הרי שקורא זה נישואין

החתן פיקח

וכי' שם ומ"מ בחתן שאינו חרש הביא שם שיטת הרשב"א שהביא הב"ש סי' ס"ב (ס"ק ד') דבמקום דליכא עשרה אסור לישא היינו משום דימתין עד שימצא עשרה ויברך ועוד שכיון שמצוה לברך אסורה לו בלא ברכה, ע"כ ע"ש.

בחטף אחר הברכות

ולכן בנידון שאלתינו לא מבעי' לשיטת הרמב"ם שעיקר הברכה על החתן וחטף אחר הברכות לא יצאו היות שהרב והמסדר קידושין הוא בשליחות החתן כמש"כ הנוב"י א"כ אם בירך אחר שלא ברשות ברכת אירוסין ונישואין לא יצאו ואסורה עליו ככלה בלא ברכה ולכן צריכים מדינא עוד פעם לברך עליהם ברכת אירוסין ונישואין.

מ"מ גם לשיטת הרא"ש דאין המברך בשליחות החתן מ"מ בחטף אחר הברכות שלא ברשות החו"כ ושושבינין הוי ולא רצו ולא כיוונו בכלל לצאת ע"י ויש חשש כלה בלא ברכה ושפיר בירכו ברכת אירוסין ונישואין שנית כדינו כדלהלן.

בזה"ז אין הש"ץ מוציא הקהל

ומה שדן מעכ"ת אי דמיא לש"ץ או לבעל תוקע שלא ברשות אי לא יצאו הקהל הנה לענין ש"ץ כתוב בתשו' מהרי"ק הובא בב"י (סי' נ"ג) כיון דהתפילה במקום קרבן ציבור, אין ראוי שיהא שליח להקריב קרבנם שלא מרצונם. וכתוב בשו"ע (סי' נ"ג סי"ט) דאפי' יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהי' החזן, וכתוב במג"א (שם סק"כ) דזה דוקא בזמניהם, שהיה הש"ץ מוציא הרבים ידי חובתן בתפילתו, ואין נעשה שליחו בעל כרחו, משא"כ בזמנינו שכולם בקיאים, והש"ץ הוא רק לפיוטים אין כ"כ קפידא, וכעין זה כתוב בשו"ע הרב (סי' תקצ"א) דבזמנינו שהש"ץ מפסיק באמצע התפילה בפיוטים אין אדם יוצא בתפילתו.

ההיתר בזה"ז לש"ץ ליטול שכר

ועל יסוד זה כתוב נמי הגה"ק מבוטשאטש באשל אברהם סי' תקפ"ה (ס"ה) דאע"ג דכתוב בשו"ע שהנוטל שכר להתפלל אינו רואה סימן ברכה, מ"מ בזמנינו שאינו מוציא הרבים ידי חובתן, ובוחרים בו רק להרים קולו לנגן, יש בזה סימן ברכה, ובשו"ת חתם סופר (סי' ר"ה), כתוב בש"ץ שנודע עליו שקלקל בחטא קודם חתונתו, וכבר כלה הזמן שקיבלו אותו ויש שאין רוצים בו כתוב שם דבודאי אין נכון לקבלו מחדש, ומ"מ אין כדאי לעשות מחלוקת בזה, דבלא"ה בזה"ז אין מוציא הרבים ידי חובתן אפי' בימים הנוראים, ע"ש עמש"כ בסמוך משו"ת האלף לך שלמה דגם בזה"ז יש חשש פסול.

בני הקהילה נחלקו אי לשכור בעל תוקע ביוקר

רב

הנה בעיקר הדין בתקע שלא ברשות או

התוקע שליח הקהל ואם יעבור על תנאם בטל שליחותו

וכ' שם ובדבר מה שאמרו אלו ששה שאלו לא נתרצו חביריהם היו מתנים עם התוקע שלא יצאו בתקיעתו רק הם ולא חביריהם ואם נפשוט בזה אם בידם לעשות כך נראה פשוט דאם מתנים עם התוקע שיכוין שלא יצאו הם בתקיעתו ודאי תנאם קיים כי המה אינם מחוייבים להעמיד תוקע לחביריהם וגם על התוקע אין חיוב, ואם מכוין להוציא דווקא אלו ולא כל השומעים ודאי לא יצאו וכו', ואם יעבור על התנאי ויכוין להוציא כל השומעים נ"ל דכל השומעים לא יצאו (עשו"ת ר"ש מדינא או"ח כ"א שצ"ט) דנקרא התוקע שליח בנ"י כמו הש"ץ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחותו ואם יש שאלה אם יפה כהוגן עשו בזה נראה דתלי בשיטה שכתבנו אם המסרכים בדין עשו וכו', ע"ש.

ש"ץ שמשנה מכפי ההלכה אין יוצאין בתפילתו

וכן דן בזה בשו"ת האלף לך שלמה חלק או"ח (סי' ל"ו) בענין ש"ץ שלא ברשות בש"ץ שיש לו שונאים ואומר בתפילתו בקול רם בברכת המינין וכל אויבי עמך "ואויבי" מהרה יכרתו וכו', כ' הנה רע עלי המעשה מכמה טעמי (א) אחד דאסור להזכיר בקו"ר מה דשייך ליחיד רק מה שהוי צורך רבים מותר להוסיף בקו"ר אבל מה ששייך ליחיד אסור להוסיף בתפילתו על תקנת חז"ל, (ב) ועוד עובר על דברי חז"ל שאמרו מי כתיב יתמו חוטאים חטאים כתיב (ג) והיות קשה מ"ש בשו"ע סי' נ"ג במג"א דצריך הש"ץ להסיר הקנאה בתפילתו עיי"ש (ד) ועוד מבואר בס' תקפ"א שאם מכוין שלא להוציא שונאיו בתפילתו גם אוהביו אינן יוצאים

לא כיון להוציאם יד"ח שלא יצאו בשו"ת חוות יאיר (סי' קפ"ו) נשאל מעשה בכפר שהיו בו י"ג ב"ב וקבעו חדר יפה לביהכ"נ ולהתפלל יום יום במנין ובהגיע ימים הנוראים לא היה להם תוקע להוציאם ידי חובתם רק בריחוק מקום שש פרסאות היה בקהלה ג"כ תוקע מומחה ומפני שהיה שעת חירום וגייסות לא רצה לבוא אליהם רק בשכר כ"ף ר"מ ושיתנו המעות לפני נסעו כי ירא שאח"כ יהתלו בו ולא יתנו לו רק כאשר נתנו לו שנה בשנה והוא ששה ר"ש, ועמדו הב"ב הנ"ל למנין אם יתנו לו מה שביקש ואמרו ששה מהם שיתנו לו מה שביקש שיצאו י"ח ביום הנורא וז' מהם אמרו כי אינם רוצים לפזר ממון כ"כ כי עניים הם ואנוסים מבילתי יכולת וכו'.

והוגד לי כי אלו ששה ב"ב אשר נגע יראת אלוקים בלבבם הסכימו אם יעקשו חביריהם יתנו המה לבדם להתוקע שכרו ויתנו עמו שלא יצאו בתקיעתו רק הם לא חביריהם.

אולינו בתר רוב בע"ב אי הם בעלי יכולת

והאריך שם בזה וכ' החוות יאיר ונחזור לדון דאילו תמן הוינא חזינא אם רוב מב"ב בעל כיסים באופן כי לא יחסר לחמם ופרנסתם מבזבזו ממון הזה ונכלל בזה סתם ב"ב שאינם נצרכים למתנת אחרים ודאי הדין עם המבקשים אף שהם עניים כי יתנו לפי ערכם ויכלתם משא"כ אם רובם עניים אף שקצתם מסכימים לבזבזו ממון הדין עם המתעכבים כי אזלינן בתר חיוב ופטור מצד הדין ולא בתר דעתם ואף כי גובין לפי הערך מ"מ אין העני מחוייב לבזבז אפי' מעט יותר מראוי מפני מעט מזער הנשאר לו, ע"כ.

דייק דס"ל להחיות יאיר וכמו"כ להגרש"ק דאם הש"ץ והתוקע שהם שליחים שינוי מדעת משלחם ומדעת הקהל בטל שליחותם ולא יצאו יד"ח וה"ה בניד"ד כיון דלא המזומן ע"י החתן והשושבינין בירך רק אחר שחטף שלא ברשות בירך ברכת אירוסין ונישואין ל"מ לשיטת הרמב"ם דברכת אירוסין ונישואין שייך רק לחתן ולא לאחר ודאי דלא יצאו בברכותיו רק אפילו לשיטת הנוב"י והטו"ז שיוכלים לכבד לאחר לברך מ"מ ס"ל דכל זה מתורת שליחות לחתן וא"כ כיון דלא הוי שליחי דידהו ובירך שלא ברשות א"כ לא יצאו בברכתו וכ"כ הנוב"י ע"פ דברי הרשב"א דבכה"ג מיקרי כלה בלא ברכה ואסורה לבעלה ולכן טוב עשה שבירך שנית, רק מה שיש לדון לשיטת שאר הפוסקים דברכת אירוסין ונישואין היו ברכת שבח ולא שייך כלל לחתן ולא מברך בתורת שליחות יש לדון בזה אם בירך אחר שלא ברשות אי יצא כבר או לא כיון דחטף שלא ברשות לא מהני מעשיו כלל או יש חילוק בין ענה אמן או לא.

לענין חשש ברכה לבטלה

ומ"מ לענין השאלה להשיטות דברכות אירוסין ונישואין הוי ברכת השבח א"כ המברך לא בתורת שליחות מברך א"כ מחשש שהרב בירך שנית ברכת אירוסין ונישואין אי יש חשש ברכה לבטלה להלכה אין שום חשש בזה כדבסמוך.

מצא טעות בס"ת וא"א לתקנו קודם שבת האם מחוייב להודיע לציבור או אין חשש אם יקראו בו בשו"ת אבני צדק או"ח (סי' י"ז) נשאל בזה במגיה א' ס"ת ומצא בו טעות ולא נמצא סופר לתקנו קודם שבת אם מחוייב להודיע לציבור שלא יקראו בו או שתקנתו יפה, ע"ש,

בתפילתו והטעם נראה עפ"ד המג"א הנ"ל כיון שמכוין שלא להוציא שונאיו מוכח דאינו מסיר הקנאה מלבו בזה פסול להיות ש"ץ וזה שאומר ואפי' גלי' דעתי' שאינו מכוין להוציאם ואומדנא דמוכח הוא ואף אם הוא אינו מכוין לכך עכ"פ אויביו לא יענו אמן בזה אמן על ברכה זו וא"כ הם אין יוצאין בתפילתו והוא הגורם להם במה שאומר כן וא"כ כיון שגורם שאויביו אין יוצאין בתפילתו גם אוהביו אין יוצאין בתפילתו.

תוקע שלא ברשות - חילוק בין ש"ץ ורב אי יחיד יכול למחות או הולכין בתר רוב

ובשו"ת האלף לך שלמה או"ח שם (סי' שנו"י) לענין תוקע שלא ברשות ע"ד התוקע אם יחיד יכול למחות, הנה מבואר בטו"ז ומג"א דעכשיו א"י למחות דהוי הכל אחר רוב פורעי המס וכן הסכים הטו"ז וכן הפמ"ג בשם הלבוש אך י"ל דהמנהג הוי רק בש"ץ ורב דאין מוציאין את הרבים ידי חובתן אבל בשופר שמוציא הרבים איך יוציאנו בע"כ וספק בתקנה אם הוי התקנה גם על זה אוקמהו אדינא וי"ל דיחיד יכול למחות ולומר וכו'.

וכ"ז באין חשש פסול בבעל תוקע אין היחיד יכול למחות

וכתב שם וכ"ז אם יש ליחיד טעם הגון הנראה שהראשון קלקל מעשיו יותר מבראשונה אבל אם אין הציבור רוצים בהשני רק דוקא בהראשון אז אין היחיד יכול למחות ויתקע הראשון והיחיד יכוין לצאת בתקיעתו וכמו דהש"ץ צריך לכוין להוציא שונאו כן יכוין התוקע להוציא המוחה והמוחה יכוין לצאת בתקיעתו, ע"כ.

וכ' מרן שם (אות ב') וכן במור וקציעה שם (סי' תל"ב) על קושיית המג"א, ג"כ תמה דמאי קשיא ליה הא קיימ"ל בכל התורה שלוחו של אדם כמותו והתורם שאינו שלו ברשות מברך, וטעמא כדאמרינן עיי"ש.

גדר שליחות בברכת אירוסין על הברכה ולא על המצוה

שו"כ מרן ושם במור וקציעה בסוף דבריו הוסיף, וגדולה מזו מה שנוהגין לברך ברכת אירוסין ע"י המסדר קידושין שאין לו חלק ונחלה בעסק מצוה זו ואינו אפי' שליח רק עוסק בגמילות חסד, ומברך במקום המארג עם היותו שם ומקיים המצוה בעצמו עיי"ש. ומ"ש ואינו אפי' שליח, כ' מרן כוונתו דגדולה מזו אף שאינו שליח על המצוה שהרי החתן מארג בעצמו, ורק על הברכה הוא שליח, אפ"ה שפיר דמי, ומכל שכן בעושה המצוה והברכה בשליחותו, אבל לא כשעושה לגמרי שלא בשליחותו וידיעתו.

וכ' מרן ובאמת לגבי ברכת אירוסין י"ל כמ"ש הטו"ז ביור"ד סי' א' (ס"ק י"ז) שהיא ברכת שבח והודאה ולפיכך הרב מברך שהוא על איסור עריות שאמר לכל ישראל וכו'.

כשעושה בשביל חברו שלא מרצונו וידיעתו ל"ש ע"ז ברכה

והביא שם מרן מש"כ בתבואות שור סי' א' (ס"ק נ"ט) דהשוחט אף שאינה מצוה חיובית כל כך שייך בה ערבות עיי"ש.

אך כל זה בשוחט מדעתו אבל משום ערבות גרידא כשעושה המצוה בשביל חברו שלא מרצונו וידיעתו, על זה לא תיקנו ברכה, דענין ערבות הוא רק מניעת עבירה מחברו, וכמ"ש בסנהדרין (דף כ"ז ע"ב) וכשלו איש באחיו איש בעוון אחיו, אבל גוף המצוה של

(והארכתי בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק נ"ד (ס"א))

בלא ידוע שהוא פסול וסוברים לברך כדינו ואינם מכוונים לבטלה לא עברו למפרע אברכה לבטלה

כ' שם באב"צ בניד"ד שהציבור לא עלה ע"ד שא"צ ברכה כיון שלא הודיעם והם סוברים שצריך ומחוייב ברכה ה"ה אינם מכוונים להוציא ש"ש לבטלה כ"א בתורת חיוב אם שאח"ז יודע שלא הי' צריכים לברך לא עברו עבירה דלא תשא כלל דזה בכוונה תלי' מלתא דדווקא מכיון לשוא עבירה אבל אם אינו מכיון לשוא לאו עבירה כלל אפילו כשנודע שא"צ, ע"כ תו"ד שו"ת אבני צדק (ע"ש עוד כו"כ צירופים) לכן גם בנ"ד אין חשש ברכה לבטלה וכ"ש די"ל דהי' צריכים לברך שנית הברכות גם מחשש כלה בלא ברכה ובפרט דהוי כהיפך כוונה והוי החוטף כמברך שלא בשעת חופה (עיי' לקמן מש"כ בזה) ועיי' תוס' ר"ה ל"ג ע"א (ד"ה הא) דכל שאמר דרך ברכה אין בו חשש ועיי' בשו"ת בית שלמה או"ח (סי' ד').

שליח אי יכול לברך

מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב יור"ד (סי' קפ"ט) בדין ברכה בקובע מזוזה שלא מדעת בעה"ב כ' שם (אות א') הנה בגוף הענין לברך כשעושה מצוה לחבירו, עיי' במג"א סי' תל"ב (סק"ו) במצוה לאחר לבדוק אותו אחר יברך, וצ"ע דהאיך יברך הא אין המצוות מוטלת עליו לבדוק, ולא דמי למ"ש סי' תקפ"ה גבי שופר שהתוקע מברך, דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו אבל הכא למה יברך הבדוק כיון דאין המצוה עליו ע"ש מש"כ ליישבו ומה שהעיר על המ"א הנוב"י בהגה' דגמ"ר שם.

חבירו אינו מוטלת עליו, ורק שמוטל עליו שחבירו יקיים המצוה, וע"ז לא תיקנו חכמים ברכה במה שמונע חבירו ממכשול ביטול מצוה עכ"ל מרן זי"ע ע"ש עוד מה שהאריך בזה מרן זי"ע לענין לקבוע מזוזה בבית שאינו שותו"מ, ע"ש וה"ה בנ"ד בכרך אחר שלא ברצונו וידעתו לא שייך בזה דין ערבות, והבן.

ברכה על השלילה - מהות ברכת הקידושין

מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב אבהע"ז (סי' ק"ב) בנידון ברכת יבום וחליצה שם (אות י') כ' בתו"ד הביא מש"כ בעל העיטור דמברך ברכת אירוסין על העריות כתב וז"ל אלא עיקרה על הקדושה היא אשר בישראל וקדשם במצותיו, וכ' מרן אמרתי לבאר דברי הט"ז יור"ד סי' א' (סקי"ז) שכתב, דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול אלא עיקר הכוונה לתת שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה וכו' עיי"ש. ובשו"ת חתם סופר או"ח (סו"ס נ"ד) תמה מדברי הראשונים שאין מברכין על השלילה אלא על החיוב עיי"ש. ולהנ"ל י"ל דמברכין על הקדושה וכמ"ש בברכת קידושין שנתקנה על הקדושה ולא על האיסור, וה"נ בנבלה שנאמר בה ולא תטמאו בהם, וי"ל כן בכוונת הט"ז וכו' ע"ש עוד מש"כ בזה.

ביסוד מחלוקת הרמב"ם והרא"ש אי המברך ברכת אירוסין הוא שליח ומש"כ בזה הט"ז והתבואות שור והנובי"ת אהע"ז (ס"א) הגרעק"א (בהג"ה לשו"ע יור"ד סי' א' על ט"ז ס"ק י"ז) כ' שזה אינו בתורת שליחות, ע"ש.

מי מברך ברכת אירוסין

בעיקר הדין כבר כ' בשו"ע אבהע"ז סי' ל"ד (ס"א) המקדש בעצמו יברך אכן הרמ"א כ' די"א דאחר מברך וכן נוהגין ע"ש. ובב"ש שם (סק"ב) הטעם שלא לבייש מי שאינו יכול לברך ואי ליכא אחר אזי יברך החתן ע"ש וכ"כ בטו"ז שם ובביאור הגר"א ע"ש.

תליא אי קידושין מצוה או הכשר מצוה

בשו"ת באר שבע (סי' מ"ט) כ' לסתור הטעם שכ' הב"ש שלא לבייש וכו' דא"כ הי' לתקן שיהי' החתן מברך מתוך הסידור או שיהיו מקריין לו כמו שמקריין לו באמירת האמק"ל וכדתנן בבכורים וכו' וכ' מהמרדכי הטעם משום דמיחזי כיוהרא וכן מצא רש"י בשם הגאונים ואח"כ כ' הוא טעמו לשבח מאחר דאין מברכין לקדש אשה אלא מברכין על קדושתן של ישראל ע"כ אינו מוטל על החתן לברך, וא"ת הא גופה טעמא מאי וכו' די"ל דהקידושין אינו מצוה אלא הכשר מצוה לפו"ר ואין מברכין על הכשר מצוה וכ"כ בפ"ק דכתובות ע"ש, אכן עי' בהרמב"ם פ"א מה"א סל"ב דנקט שהקידושין הם מצ"ע של תורה ועי' בכ"מ שם ע"ש ובשולחן העזר סי' ח' הביאו וכו' ועי' לעיל סי' א' ס"א (סק"א) מזה ועכצ"ל דהב"ש הנ"ל כתב טעמו לדעת הרא"ש פ"ק דכתובות (סי' י"ב) דחולק על הר"מ הנ"ל ע"ש.

אי צריכין לכוין להוציא

עיין שד"ח מערכת חתן וכלה אות י"ח ושולחן העזר סי' ח' ס"ק ד' א' כ' בליקוטי מהרי"ח בסדר נישואין שעכ"פ צריך אחר המברך לכוין להוציא החתן והכלה בברכתו והם ג"כ יכוונו לצאת מ"ש וציין שם להנוב"י

האיך מברך בפה"ג כיון דאין המברך שותה ממנו ואיך יוצאין החתן והכלה בברכתו של המברך הא קיי"ל בסוף פ"ג דר"ה (כ"ט ע"א) כל הברכות אם יצא מוציא חוץ מברכת הנהנין וכו'.

וא"כ הכא נמי כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה ניהו והאיך מוציא חבירו דהא הו"ל ברכת הנהנין. בשלמא ברכת נישואין אפשר כיון דטעונין כוס הדר הו"ל דבר שבחובה משא"כ בברכת האירוסין. ואפשר כיון דמ"מ עיקר היין לאו ליהנות קמכוין חשיב שפיר כברכת המצות ועדיין צ"ע עכ"ל הפנ"י שם אבל עיין עזר מקודש אבהע"ז סי' ל"ד שכתב דאינו כברכת הנהנין רק כברכת קידוש עיי"ש.

לענין אי יש חילוק בין ברכת אירוסין לברכת הנישואין

כתב בערוך השלחן אהע"ז (סי' ס"ב ס"ט) דאע"ג שבברכת אירוסין כתב הרמב"ם בפ"ג דאישות שהחתן עצמו יברך (כמבואר בסי' ל"ד ס"א) מ"מ בברכת נישואין משמע מדבריו בפ"י שאחר מברך, והטעם משום דברכת אירוסין היא כשארי ברכת מצוה ועל העושה לברך, משא"כ ברכת נישואין שהם ברכות לחתן ולכלה שיצליחו, בהכרח שאחרים יברכו אותם, וכ"כ בתשובת הגה"ק מהרא"מ אלתר מגור שבקובץ הבאר כרך ב' ג' (סי' נ"ז), ונדפסה בתשובה הנ"ל בפסקי תשובה (סי' רפ"ד) ובמכתבי תורה (סי' מ"ז) שנראה מהפוסקים כי בז' ברכות מברכים את החתן והכלה (עי' רש"י כתובות ז' ע"א ד"ה משמח חתן וכלה) וכמ"ש מהרי"ל שבברכת שמח תשמח הפך פניו אל החתן, וא"כ לא שייך שיברך החתן את עצמו, [עיין אוצה"פ שם סי' ס"ב בתחילתו].

הנ"ל ב) ויש חולקין בזה דא"צ להוציאם כדלהלן בסמוך.

גדר המצוה או הכשר מצוה בקידושין

ובעיקר דברי הבאר שבע הנ"ל דקידושין הוי רק הכשר מצוה ולכן אין החתן מברך ביותר מזה כ' המנ"ח מצוה א' לענין דין מצהב"ע בבן ממזר דגם הביאה אינה אלא הכשר מצוה ועיקר המצוה היא הבנים ע"ש והארכתי בזה לא מכבר לענין קיום מצוה פו"ר בממזר.

אי גם הכלה שייכת בברכה

ובעיקר דברי שו"ת נוב"י הנ"ל (מהדו"ת אהע"ז (סי' א')) הדן בברכת אירוסין בנישואין חרש וחרשת שכתב בתו"ד וז"ל, ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכת בברכת אירוסין ומוציא המסדר את הכלה וכו', ולא ביאור השייכות (וכ"צ הפת"ש שם ובאריכות באוצה"פ שם תחילת סי' ל"ד).

כ' בספרי חלק מ"ה (סי' י"א) ומ"מ י"ל כיון דחייבת לינשא לאיש שייכת לברכת אירוסין עכ"פ משום מצות לא תהו בראה לשבת יצרה. ובתוס' חגיגה ב' ע"ב (ד"ה לא) ובגיטין מ"א ע"ב (תוד"ה לא) ובב"ב (י"ג ע"א) כתבו שלכן כופין את הרב לשחרר את העבד אפילו רק משום לשבת יצרה, לפי שמצות לשבת יצרה היא מצוה רבה, והבן.

ברכת אירוסין ונישואין אי הוי לחתן ולכלה בברכת הנהנין

אעתיק מש"כ בספרי הנ"ל חלק מ"ה (סי' י"א) דהפני יהושע כתובות בקו"א (כ"א ע"ב) כתב בתו"ד, ראיתי להזכיר מילתא דקשיא לי טובא על מה שנהגו דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו וא"כ

אי צריך לכוין המברך להוציא החתן

לכאור' תליא במחלוקת הרמב"ם והרא"ש הנ"ל אי עיקר הברכה על החתן והמברך הוא בתורת שליחות (א) כ"ה לעיל מליקוטי מהרי"ח בסדר נישואין שצריך לכוין להוציאם והם יכונו לצאת (ב) אבל בשו"ת הר צבי או"ח ח"א (סי' מ"ג) כ' דלשיטת הרא"ש אין צורך שהמברך יתכוין להוציא את המקדש דשהמקדש יתכוין לצאת וכן משמע בהגה' רעק"א יור"ד סי' א' (לט"ז ס"ק י"ז) ועיין בית שלמה או"ח (סי' י"ד אות ב') בשם השיטה מקובצת כתובות.

ובודאי דהרמב"ם שאומר דאין האחר יכול לברך ברכת אירוסין הוא רק לשיטתו דקידושין מצוה והברכה היא ברכת המצוה, אבל להראב"ד והרא"ש וסייעתו דלאו ברכת המצוה היא, ל"ש לומר דרמיה על החתן והרמ"א שכתב דאחר מברך היינו משום דנקטין להלכה כוותייהו, וקצת נראה שהנוב"י עצמו תבר' לגזיזה בתשובה שאחריה (סי' פ"א) שכתב ומעתה ברכת אירוסין שאינה ברכת המצוה ממש והרבה פוסקים שפסקו אפילו לכתחילה א"צ עובר לעשייתן וכו', הרי דאיהו גופיה אומר שברכת אירוסין אינה ברכת המצוות ממש וא"כ לא מסתבר שיהא צריך דוקא להוציא את החתן, ע"ש.

ויעל ברכת היין להוציא החתן והכלה דהמברך לא שותה כבר הבאתי לעיל מש"כ בזה הפנ"י והעזר מקודש].

החוטף מצוה אי חייב לשלם וגדר הקנס ומה"ד בזה"ז

ולענין הדין בחטף לאחר הברכות אי חייב לשלם לו י' זהובים כבר האריך בזה הש"ך חו"מ סי' שפ"ב בסופו ועיין מה

שהקשה עליו הקצוה"ח ומה שהביא שם מהמשל"מ והתבואות שור במצות שיש בו דין שליחות או לא, וכתב בערוך השולחן שם וכן מי שנתנו לאחד כוס של ברכה לברך ברכת המזון ובא אחר וחטפו, וכן מי שקראוהו לעלות לתורה ובא אחר ועלה במקומו, ואין לפני הראשון עליה אחרת, ככולם משלם כפי ראות עיני הדיינים.

וגם כלל גדול יש בזה, שאע"פ שקנסינן על חטיפת מצוה ועל חטיפת ברכה כמ"ש, מ"מ במצוה שיש בה גם ברכה כמילה וכיסוי הדם וכיוצא בזה, לא קנסינן רק קנס אחד, ולא קנסינן שתי קנסות על דבר אחד.

כללא דמילתא כתב הרמב"ם בפ"ז מחובל (ה"ז) שהורו הגאונים שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה וקדם אחר ועשאה, משלם עשרה זהובים, או כפי ראות עיני הבית דין כמ"ש ומדברי הטור משמע דמצוה שעל האדם לעשות בחיוב כמילה וכיסוי הדם, הקנס קצוב עשרה זהובים, ומצוה שעל האדם לעשות להציל מנזק, כמו הריגת מזיק וקציצת אילן וכיוצא בזה, אין הקנס קצוב אלא כפי ראות עיני הדיינים.

עכשיו שאין לנו סמוכין כמ"ש חו"מ סי' א' (ס"א) אין דנין דיני קנסות, ולכן אין מגבין בזמן הזה הקנסים מכל מ"ש בסי' זה. ואם תפס לא מפקינן מיניה כמ"ש שם (ס"ז) ומ"מ בין כך ובין כך לא טוב עשה, וצריך לפייסו (ט"ז ס"א). ומ"מ בידי שמים כבר כתב היש"ש דאפי' בלא תפס חייב.

ובעיקר מה שנחלקו שם בחוטף מצוה ובירך והיה בעל המצוה יכול לענות אמן אם גם בזה חייב, עי' ערך ש"י חו"מ סי' ש"ו

(סעי' ד') ובסי' שפ"ב ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח (סי' ל') ובד"ג כלל ל"ו (ס"ק כ"ה) הביא בשם ספר יהושע פו"כ (א' ת"י"ד) שהקשה איך מותר לענות אמן אחר החוטף כיון שגזולן הוא אין זה אלא ניאוף, ע"ש

זאת תורת העולה:

בעיקר ניד"ד בבא אחר ובירך שלא ברשות ברכת חתנים ברכת אירוסין ונישואין שלא מדעת החתן וכלה והשושבינים ושוב בירך הרב שנית ברכת אירוסין ונישואין שיש שדנו שהוי כברכה לבטלה.

להלכה אין בזה שום לתא דאיסור של חשש ברכה לבטלה לא מיבעי לשיטת הפוסקים דהמברך ברכת חתנים מברך בשליחות החתן דעיקר הברכה מוטלת על החתן ויוצא מטעם שומע כעונה כמו שפסק הרמב"ם והט"ז והנוב"י וש"פ, וביותר להפוסקים שצריכים החתן וכלה לכוון לצאת מהמברך א"כ המברך שלא ברשות ולא רצו לצאת בברכה לא יצאו וצריך לכתחילה לחזור ולברך ברכת חתנים וביותר מחשש כלה בלא ברכה וכו'.

רק גם לשיטת הרא"ש ודעימי' דלא נתקנה לכתחילה הברכה על החתן מ"מ לכו"ע יסוד הברכה תיקנו בשביל החתן דכלה בלי ברכה אסורה לבעלה ומטעם ערבות ומסתמא מכוין לצאת וכעין שכ' העזר מקודש והפנ"י לענין ברכת הגפן דהוה כברכת המצוות וגם עצם ברכת אירוסין ונישואין הוה בשביל החתן להתירו לו כנ"ל

כמו שכתבו חז"ל כלה בלי ברכה אסורה לבעלה כנדה וכעין שכ' הנוב"י הנ"ל כיון המצוה לברך אסורה לו בלא ברכה

וכע"ז כ' היעב"ץ במור וקציעה או"ח סי' תל"ב דאפי' אינו שליח מברך במקום המאוס והסבירו מרן זי"ע בדברי יציב יור"ד (סי' קפ"ט) הגם דאינו שליח על המצוה דהחתן מאוס בעצמו רק מברך במקום המאוס ויסוד הברכה על הקדושה כמו שביארו בדברי יציב אבה"ע"ז סי' ק"ב בשם בעל העיטור דעיקר הברכה על הקדושה אשר בחר בישראל וקידשו במצוותיו הגם דעיקר הכוונה ליתן שבח למקום אין הברכה על האיסור רק על הקדושה וכמש"כ בשו"ת באר שבע דמברכין על קדושתן של ישראל וכתב בליקוטי מהרי"ח דבעינן שיכוין הוא להוציא את החתן והכלה וגם הם יכוונו לצאת או מסתמא מכוונים הם כמש"כ העזר מקודש הנ"ל ולכן מברך בשביל ערבות וכשאחר עושה המצוה שלא מרצונו ומידיעתו לא יצאו דע"ז לא תיקנו הברכה.

וביותר מזה כ"כ האבני צדק בתשו' או"ח סי' י"ז דגם כשנודע שלא צריך לברך אם סובר שצריך ברכה גם אם מתברר שלא צריכין לאו עבירה הוא כלל דלא מיקרי לשוא עי"ש וכע"ז בתוס' ר"ה (ל"ג ע"א), והבן.

הנלענ"ד כתבתי
המוקירכם מאוד
יצחק שמואל שכטר

רבי יחיאל מיכל שטיינמן

אב"ד סקווירא בארא פארק

מח"ס משיב נבונים וש"ס

קביעת שידוכים עפ"י גרפולוגיה עפ"י הלכה

ת"ל תמים תהיה עם ה"א והובא בכ"י שם, ועפ"י דברים הללו יש מקום לדון בכל מיני דרכי הבדיקות שנתחדשו לאחרונה האם אינם בכלל האיסור של הטלת גורלות שיסוד האיסור הוא משום שנאמר תמים תהיה עם ה"א (ולפעמים גם יש חשש של איסור כישוף ואכמ"ל).

טעם הדבר שאין שואלים בגורלות

ובביאור האיסור בגורלות כתב שם הלבוש "דאיסור קוסם ומכשף הוא משום דכל אלו הם דברי שוא והבל ואין בהם ממשות כלל, ולכך אסרתם התורה בלאוין ועונשים גדולים שלא יטעו בהם, אבל השואל בחוזים בכוכבים או בגורלות, אע"פ שלפעמים אומרים אמת וחכמה גדולה היא, וגזירה שגזר הקב"ה מששת ימי בראשית להנהיג עולמו בכך, מ"מ אמרו חז"ל שאסור לשאול בהם, משום תמים תהיה עם ה"א כלומר שיתלה עצמו במי שאמר והיה העולם, והוא ברחמיו יציל עבדיו מפגע רע", ומבואר מדבריו שהאיסור בגורלות אינו משום שאינו בירור אמיתי, אלא שגם אם זה הוי בירור אמיתי ג"כ אסור, באופן זה מחויב לתלות עצמו בהקב"ה ולהתהלך עמו בתמימות, וא"כ אף באופן שרואים בחוש על איזה מין בדיקה שהוא בירור אמיתי, מ"מ כמוכח שיש לחוש לדברי המחבר הנ"ל, ולברר אצל רב

נשאלתי מאברך הגר בארץ ישראל לחוות דעתי, האם מותר ונכון לקבוע שידוכים עפ"י גרפולוגיה, דהיינו שנותנים כתבים של המדובר והמדוברת לגרפולוג והוא בודק האם לפי תכונות נפשם מתאימים הם להיות בני זוג, ושורש השאלה הוא ראשית כל האם באופן כללי מותר עפ"י הלכה להשתמש עם בדיקת גרפולוגיה.

תשובה

באמת מתחילה עניתי לשואל שאין לי שום מושג מה הוא גרפולוגיה כלל, שהרי אצלינו בארה"ב לא נהוג כמעט להשתמש בגרפולוגיה, ובאופן כללי בכל מיני דרכים חדשים של דרכי בדיקה שנתחדשו לאחרונה (ואין כאן המקום להאריך בשמותיהם ופרטיהם של כל מיני דרכי הבדיקה הללו כיון שרבים הם וכידוע לכל), פשוט שאין להשתמש בהם, רק עם יש הוראה מפורשת ממורה הוראה מוסמך הבקי בדינים הללו שאין שום חשש איסור בדבר, וטעם הדבר שיש לברר היטב בכל הני דרכי הבדיקה אם מותרים הם עפ"י הלכה הוא, עפ"י מה שפסק המחבר ביו"ד סי' קע"ט סעיף א', שאין שואלים בחוזים בכוכבים ובגורלות, ומקור הדברים כתבו התוס' במסכת שבת דף קנו. בשם הספרי, מנין שאין שואלים בגורלות

מורה הוראה הבקי בדינים הללו אם אין בו איסור משום תמים תהיה.

כיון שאינו בירור העתידות אין כאן שום בית מיחוש

גרפולוגיה הוא בירור של תכונות נפשו של הכותב אך השואל התעקש שבארץ ישראל רבים וכן טובים הם המשתמשים בבדיקת גרפולוגיה לכל מיני בירורים, ורוצה לשמוע חוות דעתי אם יש בזה צד איסור להלכה, ולאור כן אכן בררתי ושמעתי שבא"י נתרבו המשתמשים בחכמה זה, וחקרתי ושאלתי מאנשים יראים הבקאים בבדיקה זו של גרפולוגיה, ואחר שמיעת הפרטים של חכמת הגרפולוגיה נראה פשוט לדינא שאכן אין כאן חשש עפ"י הלכה להשתמש בזה, כיון שאין כאן ראיית עתידות כלל, אלא שישבו לפני הרבה שנים כמה מחכמי האומות ובדקו בכתבי ידם של אנשים רבים, וראו שיש הרבה שינויים בין כתב יד של כל אחד ואחד, עד ששמו לב שבדרך כלל אנשים שיש להם אותו תכונות נפש כותבים צורת האותיות באופן אחד, ולאילו שיש להם תכונות נפש אחרת כותבים בצורה אחרת, דהלשון הוא קולמוס הלב, וכמו ששמעתי למשל אחד מן הדוגמאות, שמי שהוא בעל עומק במחשבה כותב בצורה אחרת למי ששכלו הוא מאוד פשוט ושטחי, וכמו כן מי שהוא בעל רגש גדול וטוב לב כותב בצורה אחרת ממי שהוא בטבע קר רוח ואינו בעל רגש כ"כ, וכן הלאה בכל עניני תכונות הנפש, וגם שמעתי שהגם אין בדיקה זו של גרפולוגיה בדיקה של בירור גמור של מאה אחוז, וגם לדעת הגרפולוגים אינו אלא בירור של בערך 90 אחוז, מ"מ יש בזה בירור טוב ומעמיק על תכונות הנפש של הכותב.

וכיון שאין כאן בירור עתידות כלל נראה פשוט שעפ"י הלכה אין כאן שום מיחוש, והוא עפ"י דברי האלף לך שלמה בסי' ס"ב, שנשאל שם האיך נוהגים להטיל גורל באמירת קדיש, והרי כתבו תוס' שאין שואלים בגורלות, והשיב שם שכוונת תוס' הוא לשאול בגורלות לדעת מה יהיה להבא, כגון אם יחיה החולה או אם ימצא האבידה וכיו"ב על ענינים שלהבא, אבל להפסיד בין שני ענינים לידע אם שייך לזה או לזה בוודאי מותר, שהרי בבית המקדש היו מפייסין מי שוחט ומי זורק יעו"ש, ומבואר שעיקר יסוד האיסור הוא רק בנוגע לענינים של בירור העתידות, והרי גרפולוגיה אינו בירור על להבא, רק מברר תכונות הנפש של הכותב, ולכן פשוט שאין כאן שום בית מיחוש עפ"י הלכה, ואכן בארץ ישראל בהרבה מוסדות החינוך בחיידרים וכדו' שם לא מקבלים מלמדים רק עם בדיקה של גרפולוגיה, שבודקים תכונות נפשו של המלמד אם אכן ראוי הוא לתפקד קדוש זה, כדאי למנוע כל מיני מכשולים ח"ו, וגם שמעתי בעת שהתחלתי לברר על גרפולוגיה, שלאחרונה יש כמה מוסדות התורה כאן בארה"ב שהכירו בתועלת בדיקה זו, והתחילו לבדוק כל מי שרוצה להתעסק בעבודת הקודש בבדיקת גרפולוגיה, ובארץ ישראל בהרבה מקומות עבודה לא מכניסים פועל חדש בלי בדיקה זו, כדי לברר עליו האם הוא אדם נאמן עם ישרות, והאיך הוא מתנהג כשצריך להתעסק עם אנשים אחרים, כדי לעמוד על תכונות נפשו, האם הוא ראוי לתפקיד העבודה, ועפ"י האמור אכן מותר לעשות בדיקת גרפולוגיה עפ"י הלכה ואין

וממילא איננו רואה המעלה שיש בזה, אבל מאידך כיון שאין כאן איזה נדנוד של איסור בזה אין מקום לאסור לעשות בירור זה וכנ"ל.

העולה לדינא

א' כל סוגי הבדיקה ובירור שנתחדשו לאחרונה יש בחלק מהם חששות עפ"י הלכה.

ב' ואין להשתמש בהם רק עם הוראה מפורשת ממורה הוראה הבקי בזה.

ג' בדיקת גרופולוגיה מותר עפ"י הלכה.

ד' לכן לגבי שידוכים לברר תכונות הנפש אין בו שום פקפוק עפ"י הלכה.

ה' וכמו"כ לגבי מוסדות לפני שמקבלים מלמדים לחיידר מותר לעשות בדיקת גרופולוגיה.

כאן שום מיחוש של יסוד האיסור של הטלת גורלות.

מותר להשתמש בגרופולוגיה למקור נוסף לבדוק התכונות

עפ"י האמור נראה לי, דאם הציעו לו שידוך ורוצה לברר תכונות נפשו של המדובר או המדוברת ע"י בדיקת גרופולוגיה, איננו רואה שיש איזה חסרון אם הוא משתמש בבדיקה זו, שהרי עפ"י הלכה ליכא שום איסור בזה וכמש"כ, הגם שאיננו רואה צורך בבירור זה, שהרי ב"ה עשו ועושים שידוכים כל השנים בלי בירור זה, וב"ה הקימו בתים בכלל ישראל לשם ולתפארת בכל הדורות, ומאידך שמעתי שגם לאלו שקובעים שידוכים עפ"י בירור זה, גם בהם לפעמים שאע"פ שעל פי בירור זה היו אמורים להיות זוג מתאים, עפ"י בדיקת התכונות של בני הזוג מ"מ התחתנו ונתפרדה החבילה רח"ל,

האם ראוי לקבוע שידוכים עפ"י גרופולוגיה

ונכון לעשות כן, לתת לגרופולוג את כח ההכרעה בזה לפי תוצאות הבדיקה שלו, דיש הרבה אנשים בא"י שנותנים להגרופולוג שני הכתבים של המדובר והמדוברת, והוא בודק את הכתבים איזה תכונות יש להם ועפ"י מה שנראה לו קובע האם לעשות את השידוך, ויש גם גרופולוגים שיש להם כבר מוכן אצלם כל מיני טבלאות של תכונות הנפש, איזה אנשים מתאימים להתחתן ביחד ואיזה לא, ועל פי זה קובעים את ההחלטות שלהם, והנה כבר כתבתי שם שאיננו רואה צורך בבירור זה, שהרי ב"ה עשו ועושים שידוכים כל השנים בלי בירור זה, וב"ה הקימו בתים

נשאלתי מאברך הגר בארץ ישראל האם ראוי ונכון לקבוע שידוכים עפ"י גרופולוגיה, דיש אנשים בא"י שנותנים כתבים של המדובר והמדוברת לגרופולוג, והוא בודק האם לפי תכונות נפשם מתאימים הם להיות בני זוג, ועל פי הכרעתו קובעים האם לעשות או לא לעשות השידוך, ונשאלתי האם ראוי לעשות כן.

תשובה

כבר הארכנו בסי' מ' לברר שעפ"י הלכה אין שום איסור לבדוק ולברר תכונות הנפש ע"י בדיקת גרופולוגיה, אך הספק האם ראוי

בכלל ישראל לשם ולתפארת בכל הדורות, ומאידך שמעתי שגם לאלו שקובעים שידוכים עפ"י בירור זה, גם בהם לפעמים שאע"פ שעל פי בירור זה היו אמורים להיות זוג מתאים, עפ"י בדיקת התכונות של בני הזוג, מ"מ התחתנו ונתפרדה החבילה רח"ל, וממילא איננו רואה המעלה שיש בזה, אך באמת נראה עוד יותר שיש גם חסרון בזה לגבי קביעת שידוכים.

מדות רעות שאינם ניכרים כלפי חוץ

והוא דידוע שיש לכאורה תכונות שעליו לתקנם ולשפרם במשך שנות חייו, והרי זה אחד מן התפקידים שמוטל עלינו במשך שנות חיינו, לתקן את המדות, ולמשל מי שהוא כעסן או בעל גאווה רח"ל תפקידו ללמוד ספרי יראה וספרי מוסר האריך לתקן חסרון זה, ויש אנשים שאכן עומדים בזה ומתקנים המדות הרעות שיש להם ביגיעה עצומה במשך שנות חייהם, והנה לרוב כאו"א מנסה בכל כחו להסתיר את מדותיו הרעות שלא יהיו ניכרים לעין כל, וכידוע שאמרו צדיקים שלפעמים מתחת לאלף מחיצות של שפלות יש נקודה קטנה של גיאות, וכן הוא בכל המדות כידוע, ולמעשה כשבני זוג מתחתנים לוקח הרבה שנים עד שכ"א לומד להכיר את בני זוגו באמת ולעמוד על תכונות נפשו האמיתיים, ובין כך נעשה קשר של קיימא בין בני הזוג ולומדים לחיות ביחד, ואח"כ גם אם נתגלה במשך השנים מדות רעות שלא שמו לב להם בהתחלה, מ"מ כיון שנבנה הקשר כבר ביניהם, על כל פשעים תכסה אהבה, ולומדים האריך לחיות ביחד למרות החסרונות, ומעמידים בית עם דורות ישרים ומבורכים לשם ולתפארת, ולכן אם הולכים

לגרפולוג עם הכתב למשל של הבחור, ורואה ומגלה כל מיני מדות רעות שאינם ידועים לאנשים הקרובים אליו, כיון שהם מכוסים ומוסתרים ע"י, לגבי דבר זה יש חסרון עצום בגרפולוגיה, דכיון שאין מדות הללו מניעה לעשות את השידוך וכמש"כ, שבדרך כלל בכל בני הזוג יש חסרונות, מ"מ לומדים במשך השנים האריך להתנהל ולהסתדר עם בן הזוג למרות חסרונותיו, משא"כ אם מגלים מיד החסרונות הטמונים בו מפחדים לגשת אל השידוך ונמנעים מזה הגם שכמו שבארנו בכל שידוך יש דברים הללו וחיים בני הזוג ביחד ומקימים משפחות לשם ולתפארת, ולכן גם אם נימא שעפ"י הלכה אין איסור בזה, מ"מ לגבי שידוכים יש לדון בכובד ראש בזה האם ראוי לעשות כן, ורק אם אומר הגרפולוג שיש חסרונות שיפריעו מיד אחר החתונה שיהיה בלתי אפשרי להם לחיות ביחד מיד אחרי החתונה, בכה"ג אולי יש תועלת בזה, או באופן ששמעו מאנשים בבירורים כל מיני חסרונות וע"י בדיקת גרפולוגיה רוצים לברר האם נכון הדבר שיש לו חסרונות הללו, באופן זה שפיר יש מקום לתועלת בזה, ובאמת בדרך כלל גרפולוג בעל ניסיון וירא שמים אכן נזהר לא לומר דברים שאינם ניכרים כלפי חוץ, רק דברים שמאוד בולטים ויפריעו בחיי יום יום, אבל כמובן שראוי להיזהר לא ללכת לכל גרפולוג בעניני שידוכים, מחמת טעם זה.

אין לקבוע שידוכים עפ"י הוראת גרפולוג לבד

אך כל זה שכתבנו הוא בוגע לעצם נתינת הכתבים לברר את תכונות הנפש, אך מ"מ נראה פשוט שמה ששאל השואל האם ראוי ונכון לקבוע השידוך רק עפ"י הכתבים, דהיינו שכל צד נותן כתב לגרפולוג והוא

שהוא, וזה מה' יצא דבר לא נוכל לדבר אליך רע או טוב", ומבואר מדבריו כמו שכתבנו שעיקר השלימות נעשה מזה שאינם שווים בדיעותיהם ועי"ז נעשה שלימות אמיתית, ועיקר בשידוכים הוא כמש"כ שם לדעת מה' יצא הדבר, שמן השמים יעזרוהו למצוא את השידוך שמתאים לו עם כל החילוקים והפכים שיש ביניהם, וא"כ אדרבה ע"י הכרעת הגריפולוג לא יבואו לידי זה, כיון שהוא מחפש שיתאימו ויהיו שווים בדיעותיהם.

אם יש לפעמים חילוקי דיעות יש בזה תועלת וראיתי דברי מחודש מאוד בספה"ק אמרי פנחס פרשת ויצא (ד"ה ויאהב) שמבאר שמכיון שנאמר ויאהב יעקב את רחל ולא היה ביניהם שום הקפדה קלה וחילוקי דיעות, לכן לא זכתה רחל אימנו לבנים והיתה עקרה, ורק כאשר היה "ויחר אף יעקב ברחל" זכתה להפקד בבנים, ומסיים שם שמכאן מוכח שכשיש אהבה יתירה בין איש לאשתו יותר מדאי, דהיינו שאין ביניהם בשום עת שום הקפדה לפעמים הוא מניעת ההולדה, ומדגיש בדבריו שאן הכוונה ח"ו לקטטה ביניהם כי גדול השלום שבין איש לאשתו, רק מה שלפעמים באים לידי קפידה קלה יש בזה מעלה וזהו סגולת ההולדה עי"ש, ואף שאין לנו השגה בדבריו הקדושים, מ"מ יש ללמוד מדבריו שהנהגה הראויה אינה להשתוות לגמרי בלא חילוקי דיעות.

טעם שבירת הכוס תחת החופה

ולפי דבריו הקדושים יש לומר עוד טעם לשבירת הכוס תחת החופה, דידוע מה שכתב האמרי נועם (עניני אירוסין אות א') בדרך

יושב ומתבונן בשני הכתבים ואומר להם האם כן לעשות השידוך או לא לפי מה שיוצא לו ע"י בירור התכונות, קשה לומר שמותר לסמוך על הכרעת הגרפולוג, בלי שום הוראת חכם האם לעשות את השידוך או לא, שהרי מי הוא זה שיכול באמת לדעת לפעמים זה שיש לכל אחד מהם שינויים בתכונות נפשם זה מביא לשלימות הדבר, וכלשון הכתוב אעשה לו עזר כנגדו, שע"י הכנגדו זה גופא נעשה לו כעזר ולפעמים החסרונות ושינויים שיש בין בני הזוג זה גופא מביא השלימות, כידוע לכל אחד שמעסק קצת בנושא זה של שלום בית, ששלימות הבית נבנה מזה שכ"א משלים החסרון של השני ועי"ז מתאחדים לזוג.

זה שאינם שווים בדיעותיהם זה קיום הבית

וראוי להעתיק כאן מה שהדפיסו בתורה משה פרשת תולדות, דברי בעל התעוררות תשובה בשיר מעון שכתב שם, עה"פ לא נוכל לדבר אליך רע או טוב, והקשה שם דבשלמא רע לא יוכל לדבר יען כי ראה שמה' יצא הדבר, אבל טוב היה יכול לדבר, ותי' שם "דהנה כתיב אעשה לו עזר כנגדו, ונראה לפרש, דהנה אם האיש נדבן ופזרן בעניני הבית מטוב לבו, אם גם האשה תפזר מאוד, אזי חודש נכנס וחודש יוצא ואין בידם מאומה, לכן צריכה היא לקמץ ולצמצם בהוצאות הבית מאוד, ונהפוך הוא אם הבעל הוא מקמץ ומצמצם מאוד מאוד, צריכה האשה לפזר קצת וכמובן, וזה אעשה לו עזר כנגדו, במה שהיא כנגדו בתהלוכתה זה הוא לו לעזר ולהועיל, וכן בהרבה דברים, לכן ירא לבן לדבר על רבקה טוב, כי אולי לפי מדותיו של יצחק לרע יחשב לו לפי מה

על על עצם היצירה, אלא דעיקר שלימות האדם בא ע"י הכנגדו וכנ"ל, שמזה בא לידי שלימות בשבירת המדות ולכן דווקא שעת הנישואין הוא עיקר עת היצירה, ויש להוסיף לרמז גם שע"י כנגדו יהיה לו עזר שע"י יזכה לדורות וכמבואר בדברי האמרי פנחס הנ"ל, עכ"פ מבואר שאדרכה יש תועלת מזה שאינם שווים בדיעותיהם, ולכן מה שהגרופולוג מסתכל לפי ראות עיניו אם מתאימים הם ולפ"ז מכריע לעשות השידוך לפי המבואר אדרכה יש בזה קלקול וכנ"ל, דיש תועלת נפלאה בזה שיש ביניהם לפעמים חילוקי דיעות.

יעשה רק עפ"י הוראת גדול בישראל

הכלל היוצא מכל דברינו שבעניני זיווגים אין עיקר ההכרעה אם הם מתאימים לגמרי או לא, לאור כל הנ"ל נראה פשוט שאינו ראוי לתת כח ההכרעה בשידוכים לגרופולוג, וכמובן שאין הכוונה באופן שהגרופולוג אומר שאחד מבני הזוג יש לו תכונות רעות מאוד באופן מופלג ביותר, באופן שא"א לדור איתו בכפיפה אחת, שבאופן זה אכן ראוי לחוש לדבריו ולברר היטב לפני שעושים השידוך וכלי בירור בוודאי שב ואל תעשה עדיף, אך בדרך כלל אנו כן, רק שרואה הגרופולוג ששונים הם בתכונות נפשם ולפי הבנתו הפשוטה ודעתו של הגרופולוג אינם ראויים לבנות בית ביחד, ולכן מיעצם לא לגשת לשידוך, באופן כזה פשוט שאין להתנהג כן, שהרי גם בגלות החל הזה ששרויים בחושך עד כי יבוא שילה, אך בעניני שידוכים רואים בחוש יד ה' בזה, וכמו שאמרו צדיקים שבזה גם בדורנו עכשיו רואים בהתגלות הנהגת הבורא כידוע, ויש כמה וכמה שידוכים שמצליחים באופן מופלג

הלצה בטעם שבירת הכוס שהוא על דרך אמרם ז"ל (ב"ר פ"ג ס"ה והובא ברש"י שם) עה"פ בפרשת ויצא, שאמרה רחל אסף אלוקים את חרפתי, "כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו, מי שבר כלי זה בנך", וזה הרמז ששוכרים כוס להראות אשר מזה הזיווג יהיו דורי דורות ויוולדו בנים, ואז אף אם ישבר איזה כלי לא יגיע לה נזק כי תוכל לתלות בבנה", והוספתי פעם על דבריו שאולי זה הענין שאומרים מזל טוב אחר שבירת הכוס, שאומרים לחתן כלה שגם אם יש לפעמים שנשבר כלי בבית ויש קצת חילוקי דיעות ג"כ אין זה פגם כל דהו בזיווג והוי זיווג אמת, ולפי הנ"ל יש לומר עוד דשבירת כוס מרמז על חילוקי דיעות, שכשנשבר כלי בבית ע"י האשה יש לבעל טענות עליה וכמבואר במדרש הנ"ל, וא"כ כיון שיש קצת הקפדה וחילוקי דיעות זה עצם סגולת ההולדה, ולכן שוכרים כוס לרמז שיהיה להם לפעמים קצת חילוקי דיעות ואדרכה ע"י יזכו לדורות ישרים.

אעשה לו עזר כנגדו ע"י ההתנגדות

ועפ"י דברי האמרי פנחס אמרתי פעם שיוצא מדבריו שאכן זיווג אמיתי יש להם לפעמים חילוקי דיעות, וע"י שיש להם חילוקי דיעות לומד הבעל האיך להתגבר על כעס ושאר מדות רעות, וא"כ יש לו תועלת ברוחניות ובשבירת המדות ע"י אשתו, ובזה יש לפרש בעוד דרך לשון הפסוק אעשה לו עזר כנגדו, שהכוונה שע"י שהיא לפעמים חולקת עליו והולכת כנגדו מזה גופא יש לו תועלת וכנ"ל, (ועפ"י זה אמרתי לתרץ למה מברכים ברכת יוצר האדם בשעת הנישואין, מה השייכות לזמן הנישואין הרי הברכה הוא

של הבחור לגרפולוג מומחה בארץ ישראל לבדוק את תכונות נפשו של החתן, ועי"ז יצא האמת לאור, וכן עשו ואכן הגרפולוג הכחיש את כל השמועות מכל וכל, ואמר שרואים שהכותב הוא בחור עדין הנפש ובעל שאיפות לתורה ויר"ש, ואינו יכול להיות אמת כל השמועות ששמעו עליו, והשתכנע אבי הבת ועשו את השידוך והתחתנו.

אך למעשה תקופה אחר החתונה חזר החתן לדרכיו הרעים, והתברר שכל השמועות עליו היו אמת, ואחר דין ודברים שהתערבו בזה עסקנים במשך תקופה החליטו לאחרונה לעשות פירוד בין בני הזוג, כיון שהאשה היא צדקת וירא"ש אמיתי ואינם תואמים כלל, והלך אבי האשה והתקשר בטלפון לאותו גרפולוג בארץ ישראל, וטענתו בפיו האיך הטעהו והפילו בפח, שכל השידוך עשה על סמך מה שאמר אז, וכחיים בתו עומדת לפני גירושין רק בגללו, וחוז' מכל העגמ"ג של הגט יש כאן גם הפסד של כל ההוצאות הממונות שהוציא על החתונה וכו', והכל עשה רק בגללו, שהוא הכחיש ע"י מה שראה כתבו של הבחור שאין השמועות נכונים כלל, ואם היה אומר לו את האמת הרי מעולם לא היה עושה את השידוך.

אך הגרפולוג עמד על שלו שאינו מצוי אצלו כזה טעות כלל, וזה פעם ראשונה שקרה כזה מקרה אצלו, וביקש מאבי הבת שתשלח לו האשה עוד כתב יד מבעלה, ויבדוק עוד פעם הכתב יד של האברך, והלכה האשה ושלחה לו כתב יד מבעלה שכתב לה מכתב אחר החתונה, ובראותו הגרפולוג את הכתב השני אמר מיד שאכן מדובר באדם שאין מעשיו הגוניים כלל, ואינו אדם עדין כלל וכמו שאכן התברר כעת.

הגם שכלפי חוץ היה נראה שלא יהיה לזה קיום, מחמת השינויים בתכונות של בני הזוג, ולכן באופן כזה פשוט שאין לסמוך עליו שהוא יהיה המכריע האחרון, האם לעשות את השידוך או לא, רק שישמע ממנו כל מה שהוא רואה עפ"י גרפולוגיה וילך לרבו או לגדול בתורה, וישאל האם לעשות את השידוך או לא, וכמובן שכל דברינו הוא רק בנוגע למי שרוצה להכריע עפ"י גרפולוג בלי שום הוראת חכם, אבל במקום שהורה לו רבו גדול בישראל שילך לגרפולוג ויעשה עפ"י מה שיאמר, פשוט שהוי הוראת חכם שאין לפקפק בזה ח"ו ובוודאי מן השמים יהיה לו הסייעתא דשמיא שיכריע הגרפולוג כרצון השם, וכל הנידון הוא רק אם רוצה מיוזמתו להכריע האם כן לעשות או לא לעשות השידוך עפ"י הכרעת הגרפולוג, באופן זה נראה שאין ראוי לעשות ונכון לתת את כח ההכרעה להגרפולוג וכמבואר.

בשולי הגליון

ובעת עסקו בכתיבת התשובה הנ"ל נשאלתי שאלה בנוגע לשידוך שנעשה ע"י בדיקת גרפולוגיה, ומתוך הדברים ניתוסף לי סמוכים לדברי שבוודאי מן הראוי לבדוק בשידוכים כמו שנהגו בכל הדורות ולא ע"י גרפולוגיה.

נשאלתי כאן בארה"ב, שהציעו לאחד שידוך לבתו ובחלק מן הבירורים שמע כל מיני שמועות על היר"ש של הבחור, שאינו מתנהג כראוי וכהגון ולכן חשש לעשות את השידוך, והשדכן ואבי הבן רצו מאוד את השידוך, והשדכן שכנע אותו שכל השמועות באים מאנשים שמקנאים באב ובנו ואין בו שום שייכות להאמת כלל, ואחר כמה דינים ודברים בא השדכן והציע שישלחו את הכתב

הבחור, ולפעמים טועה ולוקח כת"י שאינו של הבחור ההוא ויוצא מזה מכשול הנ"ל, וגם יש חברים שרוצים לעזור לחברם ושולחים בכוונה תחילה כת"י של בחור אחר, ומ"מ מכל הנ"ל יוצא שהמברר רק ע"י גרפולוגיה אינו נכון לעשות כן כיון שיכול להיות שאינו כתבו כלל וכמבואר.

העולה לדינא

א' עפ"י הלכה אין שום איסור לבדוק תכונות הנפש ע"י גרפולוגיה.

ב' אם רוצה לבדוק תכונות הנפש של המדובר לגבי שידוכים יזהר לברר רק חסרונות הנגלים לכל הקרובים אליו.

ג' גם נכון שיזהר בזהירות יתירה שאכן הוא בטוח שזה כת"י של הבחור.

ד' אם הגרפולוג טוען שלפי תכונות נפשו של הכותב א"א בשום אופן לדור איתו בכפיפה אחת ראוי לחוש לדבריו.

ה' אין לתת מיוזמתו כח ההכרעה בשידוכים לגרפולוג, שהוא יחליט ויאמר האם הם מתאימים לפי תכונות נפשם, רק ישמע ממנו הצדדים שיש לו ויעשה שאלת חכם.

ו' אם רבו או מורה דרכו הורה לו להכריע עפ"י גרפולוג פשוט שאין לפקפק בזה.

אך התפלא הגרפולוג האיק לא ראה כל זה על כתב יד הראשון ששלחו לו לפני השידוך, ואדרבה שם ראה להיפך ממש, והלך וחיפש את הכתב יד ששלחו לו לפני השידוך, ומיד ראו שינוי בולט בין שני הכתבים שלא יצאו מאותו כותב כלל, ואחר בירורים הודה הבעל שהיות שרצו כ"כ את השידוך ופחדו ממה שיגלה הגרפולוג על כתב יד של הבחור, הלכו ושלחו לו כתב יד מבחור אחר מאותו ישיבה, שהוא היה אחד מהבחורים החשובים של אותו ישיבה, ואכן על אותו כתב יד אמר הגרפולוג את מה שאמר מתחילה.

ולאור כל הנ"ל בא אבי האשה ושאלתו בפיו האם יכול לטעון טענת מקח טעות על השידוך, ולחייב את אבי הבעל לשלם כל ההוצאות מטעם אותו רמאות שעשה, ולמעשה אין כאן המקום להאריך למה אינו יכול לטעון טענת מקח טעות, הגם שאכן התנהגו כאן ברמאות, אך מתוך הדברים התברר טעם נוסף מדוע אין לסמוך על גרפולוגיה לבד, כיון שיכול להיות שאינו כתב ידו של הבחור כלל, ושוב שמעתי שבא"י שבדיקת הגרפולוגיה מצוי מאוד, אכן בודקים בשבע בדיקות שאכן זה כת"י של הבחור, כיון שמצוי טעות הנ"ל גם בשוגג, שבחור אחד חבר של מי שמציעים אותו לוקח בלי ידיעתו כתב יד מחי' התורה שכתב

להחליט איזה שידוך לעשות עפ"י הגורל

שווים הם, ומסופק לאיזה הצעה לגשת ושאלתו בפיו האם נכון להכריע את הספק ע"י עשיית גורל.

נשאלתי מאחד שהציעו שדכנים לבת שלו שני הצעות, ואחר בירור הדברים לשני ההצעות יש להם מעלות וחסרונות ובעיניו

תשובה

הנה לאחרונה נשאלתי כבר כמה פעמים האם מותר להכריע בספיקות בשידוכים ע"י עשיית גורל, ובאמת במקום שיש ספיקות בוודאי ראוי ונכון לשאול גדול בישראל האיך להתנהג, אבל המדובר באנשים שאין להם מחמת כמה וכמה סיבות מי לשאול את הספיקות, ונשאלתי האם יש איזה צד איסור בזה, ובאמת בפשטות שורש שאלה זו הוא הלכה מפורשת בשו"ע ביו"ד סי' קס"ח אך אין זה פשוט כ"כ כמו שיבואר.

אין שואלים בגורלות

פסק המחבר ביו"ד סי' קע"ט סעיף א', שאין שואלים בחוזים בכוכבים ובגורלות, ומקור הדברים כתבו התוס' במסכת שבת דף קנו. בשם הספרי, מניין שאין שואלים בגורלות ת"ל תמים תהיה עם ה"א והובא בב"י שם, ובביאור האיסור בגורלות כתב שם הלבוש "דאיסור קוסם ומכשף הוא משום דכל אלו הם דברי שוא והבל ואין בהם ממשות כלל, ולכך אסרתם התורה בלאוין ועונשים גדולים שלא יטעו בהם, אבל השואל בחוזים בכוכבים או בגורלות, אע"פ שלפעמים אומרים אמת וחכמה גדולה היא, וגזירה שגזר הקב"ה מששת ימי בראשית להנהיג עולמו בכך, מ"מ אמרו חז"ל שאסור לשאול בהם, משום תמים תהיה עם ה"א כלומר שיתלה עצמו במי שאמר והיה העולם, והוא ברחמיו יציל עבדיו מפגע רע", ומבואר מדברי הלבוש שהאיסור בגורלות אינו משום שאינו בירור אמיתי, אלא שגם באופן זה מחויב לתלות עצמו בהקב"ה ולהתהלך עמו בתמימות, עכ"פ בפשטות לפי דברי המחבר אין להטיל גורל בשידוכים, אך דבר זה אינו פשוט כ"כ וכמו שיבואר.

כמה מקומות שעשו גורלות עפ"י השם

והנה מצינו כמה פעמים בתנ"ך דעשו ע"י גורל כמו חלוקת הארץ שנעשתה ע"י גורל, כמפורש בפסוקים בפרשת פנחס, בצירוף רוח הקודש ואורים ותומים וכדאיתא בגמ' בב"ב דף קכב. וכ"כ רש"י בחומש (במדבר כ"ו נ"ד) בשם הספרי, וכמו"כ הגורל של שני השעירים ביו"כ וכמפורש בפסוקים בפרשת אחרי, וכן מצינו בפרשת בהעלותך (במדבר י"א נ"ו) בשבעים זקנים דנעשה עפ"י הגורל, וברש"י שם בשם הספרי דאמר להם משה לאותם שעלה בידם פתק חלק המקום לא חפץ בך עיי"ש, וגם במעשה דעכן (יהושע פרק ז') איתא דנלכד ע"י גורל וכמבואר בגמ' בסנהדרין דף מג. "בשעה שאמר הקב"ה ליהושע חטאו ישראל, וכו' אמר ליה (הקב"ה) וכי דילטור אני לך הפל גורלות, הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן וכו' אמר לו יהושע לעכן אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידיה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר אך בגורל יחלק הארץ ע"ש (ועי' בתוס' שם שהעירו שבחלוקת הארץ לא היה רק ע"י גורל אלא עם אורים ותומים, ובאמת ברש"י ביהושע פי' דגם שם היה עפ"י אורים ותומים, וע"ש עוד ברד"ק ובמלבי"ם שפי' דנלכד ע"י ארון הקודש, וע"ע ברלב"ג שכתב דהיתה הטלת גורל עפ"י לפני השם יעו"ש), ולכאו קשה מזה על דברי המחבר הנ"ל ודוחק לתרץ דמשמע מדברי הלבוש שאינו אלא איסור דרבנן, ועפ"י תורה ליכא איסור בדבר, שהרי מ"מ טעם האיסור הוא משום לתא של תורה משום מצות תמים תהיה, וא"כ אדרבה נילוף מהני מקומות דליכא טעם לאסור אף מדרבנן, אך האמת נראה דהתם נעשו הגורלות בציווי השם, ואין להביא מזה ראייה

שמותר לאדם לעשות מרצונו גורלות וכמבואר.

מצינו בכמה מקומות בש"ס שעשו גורל

אלא דיש לעיין מכמה מקומות בש"ס דהיו מטילין גורלות, עי' במשנה בשבת דף קמח: דמפיס אדם (דהיינו שעושה גורל) עם בניו ובני ביתו על השלחן ועי' באו"ח סי' שכ"ב כל הפרטי דינים מתי מותר להגדיל בשבת במנות הסעודה, ובגמ' יומא כב. דהיו הכהנים מטילין גורלות על העבודות ועל המנות בביהמ"ק, ובבב"ב דף קו: האחין שחלקו כיון שעלה הגורל לאחד מהם קנו כולם, ונפסק להלכה בשו"ע חו"מ סי' קע"ג סעיף ב' אלא שנחלקו המחבר והרמ"א שם אם הגורל קונה לגמרי או שרק מברר החלקים יעו"ש, וע"ע במג"א סי' קל"ב ס"ק ח' דמטילין גורלות לענין קדיש ושיר השירים, ובכל הני מקומות יש לעיין בזה דלכאור' סותרים הם דברי המחבר הנ"ל דאין שואלים בגורלות, עוד יש לעיין דמצינו בשו"ת גאוני קדמאי (סימן ס') ביורשים שרצו למכור ירושתם מדעת כולם ולא רצה אחד מהם למכור חלקו, כתב שם דאם אין חלקו עדיין מבורר מפילין גורלות, ובכל מקום שיפול הגורל יטלנו, ואין רשות לאדם מישראל לעבור על הגורל, שאין הגורל אלא מפי שמים שנאמר עפ"י גורל תחלק הארץ, והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות יעו"ש, (והו"ד בספר אורח למשפט סי' קע"ד הגהות הטור אות ג', ובכנסת הגדולה בסי' קע"ג בהגהות הב"י סוף אות ב'), ומבואר שם שיש לברר ע"י גורלות וכמה חמור מי שחולק על הגורל, והתמיה הוא האריך כל זה מובן לפי דברי המחבר הנ"ל.

יש שני אופנים של גורלות

ונראה דהחילוק הוא פשוט, דיש שני אופנים של עשיית גורל, יש מי שעושה גורל לברר ע"י עתידות, כגון לשאול עפ"י הגורל אם יחיה החולה או ימות, דדבר זה אסור כמבואר במחבר הנ"ל, ויסוד האיסור הוא משום תמים תהיה שענינו להלך עם השי"ת בתמימות ולא לחקור אחר העתידות, וכמבואר ברש"י בחומש שם (דברים י"ח י"ג) על הפסוק תמים תהיה, ולכן אסור לשאול עתידות עפ"י הגורל, משא"כ אם יש לו ספק עכשיו מה לעשות למשל בחלוקת ירושה שמסתפק האריך לחלק החלקים שאין כאן בירור העתידות רק בירור האריך לחלק החלקים, או למשל בדוגמת המג"א הנ"ל לברר למי לתת את הכיבוד של הקדישים, שג"כ אין כאן בירור העתידות, ככה"ג ליכא שום חשש בדבר ומותר להחליט עפ"י הגורל, ולפ"ז גם מובן כל המקומות שמצינו בתורה עשיית גורלות, בחלוקת הארץ בשני שעירים ובשבעים זקנים, וכן במעשה דעכן, שהרי התם היה מעשה בירור בעלמא ולא בירור עתידות, ולכן לפי המבואר באופן זה מותר לכתחילה לעשות גורל.

כיון שאינו בירור העתידות אין כאן שום בית מיחוש

שוב מצאתי כדברי בשו"ת האלף לך שלמה בסי' ס"ב, שנשאל שם האריך נוהגים להטיל גורל באמירת קדיש, והרי כתבו תוס' שאין שואלים בגורלות, והשיב שם שכוונת תוס' הוא לשאול בגורלות לדעת מה יהיה להבא, כגון אם יחיה החולה או אם ימצא האבידה וכיו"ב על ענינים שלהבא, אבל להפיס בין שני ענינים לידע אם שייך לזה או לזה בוודאי מותר, שהרי בבית המקדש היו

מפייסין מי שוחט ומי זורק יעו"ש, ומבואר כדברינו שעיקר יסוד האיסור הוא רק בנוגע לענינים של בירור העתידות.

אמר לו החזו"א שמותר

ועי בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סי' תנ"ד) שכתב ששמע מחמיו ז"ל, שבכל דבר שהיו לו שני צדדים היה עושה לפי הגורל, והיה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי, ושאל לרבני החזו"א אם מותר והשיב לו דמותר ואין בזה חשש שאינו מקבל הדברים אלא כעצה ע"ש, ונראה דכוונת החזו"א הוא כעין דברינו שאינו חוקר כאן עניני עתידות, אלא משתמש בגורל בתור עצה האין לעשות עכשיו במקום ספק, דבאופן זה מותר וכמש"כ לעיל.

אם רוצה לברר לאיזה שידוך לגשת מותר

עפ"י האמור נראה דבנידון דידן שרוצה להחליט בספיקות של שידוכים עפ"י הגורל תלוי מה הוא רוצה לברר, דהיינו אם מסופק לאיזה שידוך לגשת דבעיניו שניהם שווים, ורוצה לברר עפ"י הגורל לפי המבואר ליכא שום חשש בדבר ומותר לעשות כן, אבל אם רוצה לברר עתידות ע"י הגורל, למשל באיזה שידוך יהיה לו יותר כסף במשך ימי חייו, או באיזה שידוך יהיה להם יותר ילדים וכדו', באופן זה כיון שרוצה לברר עתידות ע"י הגורל אסור לעשות כן, וכמבואר במחבר הנ"ל דיש איסור לשאול בגורלות, וכאן המקום לעורר שיש להימנע ללכת אל אנשים הקוראים עצמם כמקובלים, ומשתמשים בגורלות ובכל מיני דרכים לומר עניני עתידות, שהרי מבואר כאן שיש איסור בדבר.

לסמוך על הגורל בדיני נפשות

בספר חסידים (סי' תרע"ט) כתב "בני

אדם שעוברים בים ועמדה עליהם רוח סערה לשבר הספינה או להטביעה, ושאר הספינות עוברות בשלום, בידוע שיש בספינה מי שחייב, ורשאים להפיל גורלות, על מי שיפול הגורל ג' פעמים זה אחר זה רשאים להפילו בים (עי' במפרשי ספר חסידים המקור שיש לעשות ג' פעמים ואולי דווקא לגבי דיני נפשות כ"כ), ומתפללים שלא יפול על הזכאי אלא על החייב וכו' (מכאן יש מקור לדברי התשובות והנהגות הנ"ל שיש להתפלל לפני עשיית הגורל אך יש לחלק שלא כ"כ אלא לגבי דיני נפשות) ואם יש שם כלי או עריבה קטנה אל ישליכוהו בים אלא יתנהו שם באותה כלי ואם ינצל ינצל", ומבואר שאפשר לסמוך על גורל גם לגבי דיני נפשות, אולם להלן (סי' תש"א) כתב "בני אדם שבספינה והיה רוח סערה אין רשאים להפיל גורלות, שאם יפול על אחד מהם צריך להטילו לים, אין זה לעשות כאשר עשה ליונה בן אמיתי, לפי דהשתא אסמכתא לא קניא לענין ממון וכ"ש לענין נפשות שלא יסמכו עפ"י הגורל, וע"ש שהאריך מתי כן מותר לעשות גורל לגבי ממון", וסותרים דבריהם אהדי וכבר האריכו מפרשי ספר חסידים ליישב את הסתירה (ועי' במדרש תלפיות ערך הגורל, ובכנה"ג סי' ר"ז בהגהות הטור אות צ"ו, ובשו"ת מהר"ם יפה בסי' קט"ו והאריך בזה בשו"ת יביע אומר ח"ו חו"מ סי' ד') ולמעשה לדינא נקטו רוב האחרונים דאין לסמוך על הגורל בדיני נפשות.

ובדרך חידוד ואגדה מדוע אין שידוכים בדיני נפשות

והנה מבואר דאין סומכין על הגורל לגבי דיני נפשות, ויש להוסיף לחידודא שאין להקשות על מה שכתבנו לעיל שמותר

מהיכי תייתי שיצא לפועל, הרי הגורל אינו מכריח את צד השני להסכים לשידוך, והוא אינו אלא סומך על הגורל רק שמצידו יעשה את השידוך, וגם באופן ששני הצדדים סומכים על הגורל מ"מ פשוט כמו שכתבנו, וגם דאינו אלא גרמא בעלמא, וגם דיש אפשרות של גירושין וכמשי"כ הנמק"י שם וא"כ אינו בהכרח דיני נפשות, וכתבתי כל זה רק לחידודו ופשוט.

העולה לדינא

א' אסור לשאול בגורלות משום תמים תהיה ב' משמעות הפוסקים שהיו איסור דרבנן. ג' דין זה הוא רק בשואל עתידות אבל לברר ספק של עכשיו מותר. ד' אין לסמוך על הגורל לגבי דיני נפשות. ה' מותר להחליט בשידוכים איזה שידוך לעשות עפ"י הגורל. ו' כל זה באופן שאינו אלא בירור בעלמא אבל אסור לברר עתידות עפ"י הגורל. ז' לכן אסור לברר עפ"י הגורל באיזה שידוך ירוויח יותר כסף במשך ימי חייו וכדו'.

להחליט בשידוכים עפ"י הגורל, שלכאו' הוי דיני נפשות והוא עפ"י המבואר בגמ' במסכת מו"ק (י"ח:): אמר שמואל מותר לארס בחולו של מועד (אף דאין מערבין שמחה בשמחה), שמא יקדמנו אחר, ומקשה הגמ' והאמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני וכו' ומתרץ הגמ' אלא שמא יקדמנו ברחמים, וע"ש בנימוקי יוסף (י: מדפי הריף) דאע"פ שנגזר על האדם מן השמים בת פלוני לפלוני, אם יוסיף איש אחר להתפלל לה' אפשר שישמע לו ה', ואע"פ דלבסוף תתקיים הגזירה שיגרשנה האיש שהתפלל עליה במהרה או ימות יעו"ש, וא"כ מבואר דאם עושה שידוך שאינו שלו א"כ יגרשנה או ימות ח"ו במהרה, א"כ יוצא שסומך על הגורל לדיני נפשות, אך פשוט שאינו נכון כלל שנידון הספר חסידים הוא לגבי דיני נפשות ממש שמבררים מי להמית ע"י הגורל, משא"כ בשידוכים הרי אינו דיני נפשות כלל, ראשית כל שאנו מבררים שזה הוא השידוך שלו וממילא ליכא כאן דיני נפשות, דהיינו שאם סומכים על הגורל הרי נקטינן שזה הוא השידוך שלו, וגם שאם אינו השידוך שלו

הפרשת מעשר כספים מהמתנות שקיבלו חתן וכלה

ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל 'את כל'. וביארו התוס' דמ'כל' דרשינן לרבות גם מעשר כספים, ועיי"ש שהאריכו הרבה בשבח המפריש מעשר כספים. וכן הוא במרדכי (ב"ב פרק א סימן תרנט), ובתשב"ץ (חלק א סימן קמד, בשם מדרש תנחומא פר' ראה),

נשאלתי האם חייבים החתן והכלה להפריש מעשר כספים ממתנות שקיבלו.

תשובה: בתוס' (תענית ט, א) הובא מדרש הספרי עה"פ 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה', אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, ריבית

מידת חסידות, וכמו שמצינו אצל יעקב אבינו שנדר 'עשר אעשרנו לך' הרי דבלא זה לא היה מעשר, (ועיין מש"כ לעיל מדעת זקנים לבעלי התוס'), ואין חיוב לנהוג כן, ורק למי שנהג לעשות כן נעשה הדבר כנדר והוה חיוב עליו, וע"ע בשו"ת חוות יאיר הנ"ל.

מחפצים ומתנות

והמקבל חפצים ושאר שווה כסף במתנה, הנה זה לשון רבינו יונה בספר היראה (אות ריג) במעשרות אל תרפה ידך מליטלה כראוי, כיצד, מכל דבר שמשכר הן ללמד הן לכתוב הן לעשות מלאכה, או אפילו מצא מציאה או נתנו לו במתנה או כל ענין שיהיה הן כסף הן שווה זהב, מן הכול יפריש מעשר ע"כ. ומצאתי בפסקים שנדפסו מהגרש"ז אויערבך זצ"ל שכתב להוכיח מלשון זה דאף ממתנות של שווה כסף חייב להפריש מעשר כספים, וכתב דיש לחשב דמי המתנה כשיעור דמי בשר בזול, שהוא שליש פחות מהערך שהיה משלם אילו היה הולך לקנות בחנות, ועשירית משווי זה צריך להפריש למעשר כספים.

ועיי"ש עוד דאם נתנו לו מתנה רהיטים יקרים בשווי אלפים דולר, ואם היה קונה בעצמו לא היה קונה אלא באלף דולר בלבד, מ"מ יפריש מעשר לפי השווי שקיבל ולא לפי הסכום שהוא היה קונה.

יש חולקים שאינם חייבים במעשר

אבל בדרך אמונה (מתנות עניים פרק ז ציון ההלכה אות סז) כתב בשם החזון איש ד'חפצים' אינם חייבים במעשר מעיקר הדין, ובשם הגאון בעל הקהלות יעקב זצ"ל (ארחות רבינו חלק א עמוד רצו) כתבו הטעם בזה, משום דמה שאנו נותנים מעשר כספים

ובאור זרוע (חלק א הלכות צדקה סימן יג), וע"ע בדעת זקנים לבעלי התוס' (בראשית כח, כב), עה"פ וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, שכתבו שיעקב תיקן לתת מעשר מן הממון, עיי"ש.

חיובו מן התורה או מדרבנן

ונחלקו הפוסקים אם הוא חיוב מן התורה או מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, וי"א דאינו אלא מנהג של מצוה בלבד, ובתשב"ץ (סימן תצז) פירש דהוי דאורייתא, וכן דעת הספר חסידים (סימן קמד) וכ"כ בשו"ת שער אפרים (סימן פד) בדעת התוס' שהביאו הספרי הנ"ל, וכן כתב בדעתם בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א סימן ו). ודעת המהרי"ל (בסימן נד) והטו"ז (סימן שלא) דאינו אלא חיוב מדרבנן, וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן פז) בדעת הרמב"ם, וכן פסק לדינא הנודע ביהודה (מהדו"ק חלק יו"ד סימן עג).

אבל דעת הב"ח (יו"ד שם) דאינו כי אם מנהג של מצוה בלבד, וכן הסכימו רוב האחרונים. ועיין באריכות בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א סימנים א' ג' ו') שהאריך בזה להוכיח כדעת הב"ח, ושכן דעת אביו החכם צבי, וכן כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן רכד), ובשו"ת פני יהושע (חלק א או"ח סימן ב), ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רלא), וכן נקט לדינא הערוך השלחן (סימן רמט), וכן נקטינן להלכה.

מנהג שנהג בו כמה פעמים

וע"ע בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל שכתב דלאחר שנהגו כך נעשה חוב על כל ישראל מחמת המנהג, אולם בשו"ת שאילת יעב"ץ וחתם סופר (שם) כתבו דלא הוי אלא

זהו מתורת חיוב מצות צדקה, ולכן אין חיוב רק על רווח או מתנות של ממון, אבל חפצים לא, דאין אדם חייב למכור ביתו ומטלטליו לצורך צדקה עיי"ש, וכן הוא מנהג העולם כדעת החזון איש והקהילת יעקב.

במקומות שהדרך הוא להחזיר ולתת מתנה להנותנים

וראיתי בספר אמת ליעקב (להגאון רבי יעקב קמינצקי) בחי' לשו"ע (יו"ד סימן רמט הערה 132), שכתב לחדש דאין החור"כ צריכים להפריש מהמתנות שנותנים להם משום דלא חשיב רווח, כיון דהדרך הוא להחזיר למי שנתן להם מתנות כשנושא הוא אשה, וא"כ לא הוי אלא כהלואה וחליפין ולא הרוחה, עיי"ש.

וכן מצאתי בשו"ת יד הלוי (ח"ב סי' מ"ד) שכתב דבמקומו באשכנז נהגו שלא להפריש מעשר מן הדורונות שנותנים לזוג, וכתב ג"כ כטעם הנ"ל מפני שדומה לשושבינות שרגילים להחזיר והוי כהלואה, עיי"ש.

ודבריהם מיוסדים על שכתב המחבר (אבה"ע סימן ס) דכשנושא אדם אשה צריך שריעיו ומיודעיו ישלחו לו מעות כדי שיתחזק על ההוצאה שמוציא במשתה, ואלו המעות נקראים שושבינות, ושושבינות זו אינה מתנה גמורה, שלא שלח לו אלא שאם הוא ישא אשה יחזור וישלח לו כמו ששלח לו, ואם לא החזיר לו הרי זה תובעו בדין. (ומקור הדברים במסכת בבא בתרא (קמ"ד, ב) במשנה, ובגמרא (שם קמ"ה, א)). אכן עיי"ש במחבר שסיים וכתב דלפי דבזמן הזה לא נהגו לתבוע תביעה זו ראיתי שלא להאריך בזה עיי"ש.

ועיין בקונטרס אחרון להמקנה (אבה"ע שם) שביאר טעם שנתבטל המנהג, עכ"פ חזינן דבזמנינו אין המנהג והדרך להחזיר למי שנתן לו, א"כ שוב הוה כרווח וצריך ליתן ממנו מעשר כספים. ושמא יש ליישב לפי מה שכתבו בספר אבן פינה ובספר דרישת ארי (אבעה"ז שם - הובאו דבריהם באוצר הפוסקים) שדייקו מלשון המחבר שכתב אין נוהגים 'לתבוע' תביעה זו, ולתבוע אין נוהגים, אבל מנהג השושבינות וחזרתו נוהגים גם בזמן הזה, ומהאי טעמא כתב המחבר גופיה מדינים אלו בשו"ע חו"מ עיי"ש. ויותר מזה כתב בספר רוח חיים (להגר"ח פלאגי' - שם) דעתה קפדי ההמון בהכי, ובכן אם יבואו לבית דין בדין הוא לחייבו, וכאשר עשה כן יעשה לו הן רב והן מעט עיי"ש. ולדבריהם יש מקום לדברי שו"ת יד הלוי והאמת ליעקב הנ"ל, דהוא כעין חיוב ומנהג מצד הדין להחזיר עכ"פ בציבור שנהגו כן.

אכן בציבור וקהילות שנוהגים שאין מחזירים, או שהמחותנים מחזירים ולא החתן והכלה, וודאי אין לסמוך על היתר זה באם קבלו מתנות של מעות, אבל באם קבלו מתנות של חפצים כבר כתבנו לעיל להקל.

כשנתן סכום ע"מ שיקנו דבר מסוים

ובאופן דהנותן נתן להם כדי שיקנו דבר מסוים, יכולים להפריש מזה מעש"כ, ולא חשיב דמשנה מדעת הנותן דהו"ל גזל, וכמו שכבר כתב החזו"א (והובא בדרך אמונה הנ"ל), דמסתמא אין הנותן מקפיד אם המקבל יפריש מעשר על כן חייב במעשר, ובאופן דאם יפריש לא יספיק לקניית החפץ, ירשום המעשר כחוב לעצמו וכשיזמין ה'

מה טובו אהליך יעקב | רבי יחיאל מיכל שטיינמן

שה

לידו יפרע. ומכל מקום אם הנותן התנה עמו בפירוש דשיתמש רק לצורך אותו דבר, אסור להפריש מזה כספי מעשר, כיון דמשנה מדעת הנותן. ויש בזה חשש גזל. כן נראה לענ"ד. וע"ע מה שהארכנו בזה בשו"ת משיב נבונים (חלק ו סימן מט).

העולה לדינא

א, מעות שמקבלים חתן וכלה לחתונה, צריכים להפריש מהם מעשר כספים.

ב, חפצים ושאר מתנות אפשר להקל ואינו חייב להפריש מהם מעשר כספים.

רבי יקותיאל ליברמן

רב בית המדרש סדיגורה ושכונת שמואל הנביא, עיר"ק ירושלים ת"ו
מח"ס "משנת יקותיאל"

בענין הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו

זהו משום איסור גזל, או משום מצות שמחת חתן, אתו"ד.

תחילה יש להדגיש שאיסור גמור להשתתף בשמחה מעורבת, וכפי שעורר כבר בביה"ל (סי' שלט ד"ה להקל בכל), עיי"ש באריכות גדולה. ותשובתינו מתייחסת רק לעצם הנידון שעורר כת"ר בנוגע לנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו, וחלילה לפרשו כגושפנקא על השתתפות בשמחה מעורבת.

לענ"ד כל האריכות אם נחשב כאנוס במה שאינו יכול לשמח את החתן, ואם צריך לשמח חתן חילוני ובחתונה מעורבת, אך למותר, לפי שגם אם נאמר דצריך לשמחו, הלא בעובדא הנ"ל היתה השתתפות האיש נחוצה מאד לבעלי השמחה, ולכן אף הסכימו להושיבו תוך מחיצות למרות שלא ניחא להם ענין המחיצות, ובלבד שלא יעדר משמחתם. וא"כ פשוט דנחשב כמשמח את החתן, דעצם השתתפותו בשמחת הנישואין הוא שמחה גדולה לבעלי השמחה וממילא ניתוסף שמחה גם להחתן והכלה.

ומה שיושב תוך מחיצות ואינו רוקד אינו מגרע, וכמו שכתב אאמו"ר זי"ע בשו"ת משנ"י (חט"ו סי' שיג) דמי שבא לשמוח בשמחת החתונה לבן ידידו, והחתן עדיין בחדר היחוד, או שלא יצא לו לשמחו מאיזה

בס"ד, כ"ב מנחם אב תשפ"ד

יראה בנחמה, יחד עם כל ישראל שה פזורה נאלמה, האי גברא רבא, השוקד עה"ת לילות כימים, עיניו כאפיקי יונים, על מרחב ש"ס ופוסקים, בחריפות וסברא מעלה פנינים יקרים, ה"ה הרב הגאון החוב"ט מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו' ו'מועדי הנר"ח'.

אחדשה"ט, יקרת מכתבו הגיעני בזמנו, אולם לרגל היותי מוקף חבילי טרדן לא באתי לידי מדת השבה, ואחר עד עתה, ואתו הסליחה. במכתבו נסתפק בעובדא דהוי באחד שהוצרך להשתתף בסעודת נישואין שהיתה מעורבת, ועשו להם מחיצה קטנה כדי שיוכלו להשתתף בסעודה, והסתפק אם יכול ליהנות מהסעודה ללא שישמח את החתן, שהרי אמרו חז"ל (ברכות ו:): כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות, ומובא בטור (אבהע"ז סי' סה). וכת"ר נו"נ אם י"ל שהוא כאנוס במה שאינו יכול לשמח את החתן. ואולי כיון שהחתונה מעורבת א"כ החתן רשע ומג"ל שמצוה לשמחו, ושפיר יכול לאכול שם, ותליא לכאורה בחקירת הגר"א וסרמן הי"ד (הו"ד בס' אהל יוסף ברכות ו:): אם מה שנהגה משמחת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות,

או שצריך פנים חדשות משום שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה הראשונה.

ולפי"ז י"ל, דלדעת הרמב"ם פשוט שאין צריך שהחתן ידע מיהו הפנים חדשות, כי העיקר שיהיה אדם שלא שמע הברכות ויוכלו לברך בשבילו. אבל לדעת הרא"ש צריך שיהיה אדם שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה, א"כ באופן שהחתן אינו מכירו, לא ניתוסף אצלו שום שמחה. – וכתב אאמו"ר זי"ע (שם סי' שטז) דנראה דגם להרא"ש יכולין לברך כשאין החתן מכירו, כיון שעכ"פ ניתוסף שמחה למסובין ולהורי החתן והכלה, והשמחה מתרבת במקום הסעודה, וממילא ניתוסף שמחה גם להחתן עצמו. ואכן כך נוהגים העולם מאז להקל בדבר, ואין מקפידין שדוקא החתן יביא מכירו.

ודון מיניה לענינו שההורים נחוץ להם מאד השתתפותו, ולמרות שזה דורש מהם להניח מחיצות, מעדיפים לעשות כן כדי שיוכל להשתתף שם, ובהכרח שזה מרבה להם את השמחה מאד. וממילא השמחה מתרבת במקום השמחה, וניתוסף שמחה גם להחתן.

ובזכות שמירת גרדי הצניעות והקדושה בישראל נוכח לבנין ביהמ"ק בב"א

דושה"ט בברכה מרובה לכמו"ס יקותיאל ליברמן

סיבה שהיא, מותר לו לטעום דבר מאכל, ואין זה בכלל כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, כי החתן שמח בעצם ריבוי המשתתפים בשמחה, שאין האולם ריק. ובשם הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע מובא, דאף מי שאינו משתתף בעצם הריקוד רק מסתכל על הרוקדים, גורם ג"כ להרבות השמחה, כי ע"י שמתבונן עליהם, הוא מוסיף להם כח ועוז להמשיך בריקודם, והוא כמסייע שיש בו ממש לשמחת החתן.

וכיוצא בזה דנו לענין פנים חדשות בשבע ברכות, אם סגי אף באופן שהחתן אינו יודע מיהו הפנים חדשות, או שאינו מכירו, ודי בזה שהורי החתן והכלה יודעים ומכירים אותו, או שצריך דוקא שהחתן יכירו. דלכאורה תליא במחלוקת הראשונים בטעם פנים חדשות, לדעת הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב (כתובות סי' ו) תלה פלוגתתם בחקירה בטעם שצריך פנים חדשות, אם מפני שיש חיוב על המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים חדשות שעדיין לא שמע הברכות, מברכים בשבילו.

רבי משה פריד

מח"ס שו"ת וישמע משה

תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א בעניני כתובה ונישואין

ספק בסדר כתיבת השמות של החתן או הכלה

שאלה: מעשה שהיה שבשעה שכתבו את שמה של הכלה בכתובה שכחו שיש לה שתי שמות וכתבו רק שם אחד מביניהן, כגון שהיה שמה של הכלה מרים נחמה וכתבו בכתובה מרים בלבד. ולאחר מכן נזכרו בטעות והלכו וכתבו כתובה חדשה עם התאריך הראשון וכשעמדו לכתוב בה את השם המלא לא הצליחו ההורים להזכר האם השם הוא מרים נחמה או נחמה מרים. האם סדר השמות מעכב? ומה יעשו במקרה כזה?

תשובה: בעיקר הדין האם סדר השמות מעכב או לא, עיין גט פשוט סימן קכט סקס"ג שדעתו שהסדר מעכב והביא דבריו בשו"ת פרי יצחק ח"ב סימן מב וז"ל: אבל מי שנקרא בשני השמות ביחד שם החול עם שם הקדש כנ"ד דנקראת ראסי' דבורה להפוך סדרן של שמות ולכתוב דבורה ראסי' זו לא שמענו וחוששני משינוי השם, וכמ"ש הגט פשוט בהדיא בסי' קכ"ט (ס"ק ס"ג) דמי שנקרא משעת לידה בשני שמות ביחד כגון ראובן שמעון אם הפך השמות הגט פסול. ובודאי דאין חילוק כלל בין שנקרא בשני שמות הקדש או שנקרא בשם החול עם שם הקדש דאם מהפך סדרן של שמות מקרי שינוי השם, ודברי הרמ"א אינו ענין כלל לזה, ע"כ.

ובאבני נזר אבן העזר סימן קעה מביא דעת כמה פוסקים להתיר אם שינו סדר השמות וז"ל: הנה בדין חילוף מנחם גדלי' לגדלי' מנחם נראה לי דתלוי אם נעשין שם אחד מורכב או שני שמות הן, שאם שם אחד הם וודאי בכה"ג הוי שינה שמו ממש ומי ששמו ראובן שכותב בן ראו הוי שינה שמו, אבל אם שני שמות הן שינוי סדר לבד אינו שינוי בעצם השם, ובסנהדרין (מ"ט ע"ב) כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר, כ"ש במילי דעלמא, והגם שנתכוין לקרות שם רבו קודם היינו לכתחילה, אבל לא שיהי' קפידא בדיעבד, וכן מייתי הש"ס שם בחליצה דלכתחילה המצוה כסדר, ואי אפיך לית לן בה כו'. והנה לדינא העלה בספר טיב גיטין ליקוטי שמות אות ב' דשני שמות הם, ובמקום עיגון מכשיר אפילו כתבם בשני שיטין, וא"כ נראה להלכה ולא למעשה להכשיר, ע"ש.

וכ"כ בעל ערוך השלחן אה"ע סימן קכט סמ"ח: יש מי שאומר שמי שנקרא בשני שמות ראובן שמעון וכתב בגט שמעון ראובן דהגט פסול [ג"פ סקס"ג] ולענ"ד לא נראה כן כו', וזכר לדבר שמצינו במקרא בשני שמות שפעמים מקדים שם אחד ופעמים שם האחר כמו [בראשית ב, ד] אלה תולדות השמים והארץ וגו' ביום עשות וגו' ארץ ושמים וכן [שמות ו, כו - כז] הוא אהרן

ומשה הוא משה ואהרן ואף על גב דזהו באנשים נפרדים ובדברים נפרדים ואין מזה ראייה לאיש אחד מ"מ הפסוק כשמתחיל כן ומסיים להיפך ש"מ דאין קפידא בזה והגם שיש דרשות חז"ל בזה ללמד ששקולים הם מ"מ סוף סוף דרך המקרא כן הוא וצ"ע לדינא, ע"ש.

אמנם כל זה בגטין, אבל בשטר כתובה יש מקום גדול להקל ע"פ מש"כ הנחלת שבעה מחודשים סימן יב שלכתחילה יש לכתוב כתובה לפי כללי כתיבת הגט, אולם בדיעבד יש להכשירה גם אם כתובה לפי כללי כתיבת שטר ממון, והרי לענין שטר ממון מבואר בשו"ע חו"מ סימן מט שמי שיש לו שני שמות וכתבו בשטר רק אחד מהם השטר כשר. וא"כ גם הכתובה כשרה בשם אחד בלבד. וכן הורו הלכה למעשה הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי מנדל שפרן, רבי שמאי גרוס, ר"ע פריד שליט"א. והוסיפו דאין להחמיר ולכתוב כתובה אחרת דאין זו חומרא אלא קולא דלכתחילה אין להחליף הכתובה המקורית שחתמו עליה בעת הנישואין.

מה יעשו בזמן שאין דעתו צ'ל"ה שנאבדה הכתובה ש"ו

שאלה: מעשה באדם זקן שכבר אין דעתו צלולה ר"ל, ואבדה הכתובה שכתב לאשתו, ואי אפשר לכתוב כתובה חדשה מפני שאינו בן דעת, ונתעוררה שאלה האם מותר לאשתו להתייחד עמו בלא כתובה. ושמה י"ל דמכיון שכל הטעם שאסור לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה הוא משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והרי אדם זה שאינו יכול לכתוב לאשתו כתובה חדשה

מפני שאינו בן דעת, כל שכן שאינו יכול ליתן לה גט כשאין דעתו צלולה, ומכיון שלא שייך טעם הגזירה שמא יש להתיר להם להתייחד בלא כתובה.

תשובה: הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן ורבי שמאי גרוס שליט"א התירו מן הטעם שכתבתי בשאלה, דמכיון שאינו יכול לגרש את אשתו לא שייך טעם הגזירה ויש להקל להם להתייחד בלא כתובה. והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א התיר מטעם אחר, דמכיון שבמצבו הזה אינו יכול כלל לשמש ואין כאן אלא ייחוד בעלמא יש להקל יותר. ואלו דבריו במכתב: הנה לענ"ד יכולה להמשיך להיות עמו ולהתייחד וא"צ לחפש עצות רחוקות להתיר הדבר, וראשית דבר דהרי כתב הב"ח (אה"ע סי' ס"ו ס"א) דאין איסור להתייחד בלי כתובה ומש"כ שם הטור דאסור להתייחד הפריז על המדה דאיסורא ודאי לא שמענו עכ"ד, והעתיקוהו להלכה החלקת מחוקק והבית שמואל שם (סק"א). [ובזה יובנו דברי הרמ"א (או"ח סימן תקמה ס"ה) שהתיר לכתוב כתובה במועד וכתבו האחרונים דמיירי שנשא ערב הרגל, וכתב המ"ב (סקכ"ז): ואף דאסור להתייחד עם אשתו בלי כתובה צ"ל שהיה שעת הדחק שאז רשאי לסמוך להתייחד על עידי קנין, ע"כ. ולהנ"ל מיושב דדעת הרמ"א כהב"ח שמותר להתייחד בלא כתובה].

עוד יש להוסיף מש"כ ההפלאה בקונטרס אחרון (ס"ו סק"א) דאם כתב לה כתובה ודר עמה ואח"כ נאבדה מותרים הם בייחוד לכו"ע ע"ש. ועוד, דהגר"א כתב בטעם הטור שאסור להתייחד משום שאסור לבעול ולכן

אסרו גם בייחוד. וא"כ נראה דכאן שהאיש במצב שאינו מסוגל לשמש לא שייך איסור ייחוד. ועיין אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' סה אות י) שהתיר לזקן חולה שאינו יכול לבוא לידי קישוי להתייחד עם ערוה גמורה, וכעין זה כתב בציץ אליעזר (ח"ו סי' רל), ויש להביא ראיה לדבריהם מדברי הרא"ש בקידושין (פ"ד סימן כז) ע"ש, וכ"ש בנידון דידן.

וראוי להוסיף דאף דנחלקו הראשונים אי כתובה דאורייתא, דדעת ר"ת ור"י (כתובות י" ע"א תוד"ה אמר) דהוא דאורייתא, אבל רובם ס"ל דהוא דרבנן - הרי"ף והרמב"ם וכל הגאונים, ר"ן, עיין חלקת מחוקק (סי' ס"ו כ"ו) דהכי קי"ל להלכה, וא"כ ודאי דיש לסמוך על הנ"ל, ובפרט דהפוסקים קראו לדין הכתובה איסור קל (עיין חלק"מ ס"ו סק"ז, ב"ש שם סק"ד).

והגר"ש גרוס הביא ראיה נוספת להקל בזה, דהנה הרמ"א באה"ע (סו ס"ג) כתב: ועיין לקמן סי' קע"ז, דבמקום שאין מגרשין רק מרצון האשה [כגון המאנס את הבתולה דכתיב לא יוכל לשלחה כל ימיו דא"צ לכתוב כתובה - חלקת מחוקק סק"ז], אין צריך לכתוב כתובה. אם כן בזמן הזה במדינות אלו, שאין מגרשין בעל כרחיה של אשה משום חרם רבינו גרשום, וכמו שיתבאר לקמן סימן קי"ט, היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה, אבל אין המנהג כן ואין לשנות, ע"כ. וכתב החלקת מחוקק (סקי"ח) הטעם: בקל יש לחלק בין דבר שאסור מן התורה לגרש למה שהוא רק מתקנת ר' גרשון מאור הגולה, ע"כ. והגאון רבי שלמה קלוגר ביאר

טעם החילוק בין מאנס לבין חרם דרבינו גרשום, שבמאנס אף בדיעבד לא חלים הגירושין אם אינה רוצה, ובתקנת רבינו גרשום אם עבר וגרש בעל כרחיה חלו הגירושין, לכן חייב לכתוב לה כתובה. ולפ"ז י"ל דמכיון שאדם זה הוא במצב שאינו יכול לגרש כלל ואפילו בדיעבד לא יחולו גירושין שלו כיון שאינו בן דעת, ממילא אין עליו חיוב כתובה לכור"ע.

וכן הסכים למעשה הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל שאין צריך לכתוב כתובה חדשה עבורו.

והגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א הקל מטעם אחר דשמא יש אחרים שיודעים היכן הכתובה נמצאת, ואף שהאשה אינה יודעת כעת היכן היא נמצאת, מכל מקום אין זה בודאי שאבדה ושמא יש מי שיודע היכן היא, ובכחאי גונא לא גזרו חז"ל.

ומב"ד שבט הלוי שמעתי עצה שהאשה תתפוס ברשותה רכוש כגון כלי כסף בשווי מאתים זוז ושוב לא שייך הטעם שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ומותרת להתייחד עמו.

והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א אמר שמבואר בחו"מ (סימן רצ סכ"ז): השוטה והחרש, דינם כקטנים ומעמידים להם אפוטרופוס. ומכיון שאדם זה שאין דעתו צלולה צריך למנות אפוטרופוס שיהיה ממונה על נכסיו, יכול האפוטרופוס גם לקבל עבורו קנין על הכתובה וזו העצה הפשוטה.

והגאון רבי משה שאול קליין שליט"א אמר שהאיסור להתייחד בלא כתובה הוא על האיש ולא על האשה, ומכיון שהאיש אינו בן

דעת ואינו חייב במצוות כלל לא שייך לאסור עליו את הייחוד בלא כתובה. ולדבריו הסכימו כמה רבנים.

והגרש"א שטרן הוסיף שהגיעה לפניו שאלה אודות אדם זקן בן דעת אך משותק בגופו ר"ל שנאבדה כתובתו, והרי בשעה שכותבים כתובה במקום כתובה שנאבדה נוטלים קנין מן הבעל שהוא מתחייב על הכתובה, ונשאלנה השאלה כיצד יתכן לעשות מעשה קנין באדם משותק שאינו יכול להניע את ידו כדי להגביה את הסודר. ובאמת הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים האם בהנחת הסודר בתוך ידו הוא קונה אותו [בקנין יד] אף אם אין בכוחו להגביה אותו. והגאון רבי חיים מאיר מונדרי שליט"א אמר לי שנקטינן לעיקר במחלוקת זו כדעת הפוסקים שקנין יד מועיל אף אם לא הגביה את היד ובתנאי שהניחו את הסודר בתוך ידו ממש. וכן הסכים הגר"ח קניבסקי זצ"ל.

בירך "יוצר האדם" במקום "אשר יצר" האם יכול להמשיך כהוגן

שאלה: מעשה שאירע לאחרונה בחתונה שנערכה בקרית בעלזא ת"ו, שקראו לאחד לברך ברכה שלישית שהיא ברכת "אשר יצר את האדם בצלמו", והמברך טעה וחשב שכבדוהו בברכה שניה, והתחיל לומר "יוצר", ולפני שסיים את הברכה תקנו אותו שברכה זו בירכו כבר. האם צריך לחזור לתחילת הברכה או שיכול לתקן עצמו ולומר "אשר יצר" עד סוף הברכה.

תשובה: לכאורה שאלה זו תלויה בספק של הגמ' בברכות (יב, א): היכא דקא נקיט

כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא, מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. והכא נמי אי אזלינן בתר תחילת הברכה, א"כ מכיון שבשעת אמירת ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם היה דעתו לסיים ברכת יוצר האדם, אינו יכול לתקן עצמו ולסיים אשר יצר אלא צריך לברך שוב. אמנם אי אזלינן בתר סוף הברכה מכיון שתיקן עצמו קודם שסיים הברכה ואמר "אשר יצר" יצא ידי חובתו ולא יחזור ויברך. ובמעשה שהיה הורה הגאון הצדיק רבי אהרן מרדכי רוקח שליט"א שהיה מסדר קידושין, שלא יחזור ויברך אלא ימשיך "אשר יצר" עד סוף הברכה, דאף אם הוא ספק אין לו לחזור ולברך מספק. וכן הסכימו הגאונים רבי זלמן נחמיה גולדברג, רבי שמאי גרוס, רבי חיים צבי שפירא שליט"א, דמספק לא יחזור ויברך אלא ישלים הברכה כהוגן.

והגאון רבי אלי' וינד שליט"א הורה שצריך לחזור ולברך מתחילת הברכה, וכן הורו בב"ד שבט הלוי.

האם יש שם סעודת נישואין לסעודה שאכלו לפני שהגיע החתן לאולם

שאלה: בשבוע שעבר היו הפגנות גדולות בכל הארץ אשר זה זמן רב לא נראו כמותן, ונוצרו פקקי תנועה ענקיים, שגרמו לכך שאנשים נתקעו בדרכים במשך שעות רבות מאוד. ואירע בעיר בית שמש באולם שבו היתה צריכה להתקיים חתונה באותו לילה, שהחתן עצמו נתקע בדרך לבית שמש במשך שעות ארוכות והגיע לאולם השמחה רק

בשעה אחת עשרה בלילה ואז נערכה החופה. המחותנים הורו למלצרים להגיש את סעודת החתונה למוזמנים שישבו והמתינו במשך שעות ארוכות לחתן, עוד לפני החופה, והיו ביניהם שכאשר התאחרה השעה לא יכלו להמתין יותר והלכו לבייתם. ונשאלה השאלה האם נחשב הדבר שאורחים אלו השתתפו כבר בסעודת נישואין, ושוב אינם יכולים להיחשב כפנים חדשות בשבע ברכות שיערכו בשבעת ימי המשתה, או שסעודה זו אין עליה שם סעודת נישואין כלל. ועוד שאלה נשאלה שם, האם אותם אנשים שמברכים ברכת המזון לפני בוא החתן ומוזמנים בעשרה, האם יאמרו "שהשמחה במעונו" או שעדיין אין כאן שמחה ואי אפשר לומר שהשמחה במעונו.

תשובה: מבואר בשו"ע אבן העזר (סימן סב ס"ז) שיש ב' דעות מה נקרא פנים חדשות שמברכים עבורם שבע ברכות: א. אלו שעדיין לא שמעו שבע ברכות ומברכים כדי להוציא אותם. ב. שאוכלים בפעם הראשונה כעת בסעודת החתן. ולדעה הראשונה אם שמעו שבע ברכות בחופה או בסעודת החתונה שוב אינם בגדר פנים חדשות ואם לא נחשבים עדיין פנים חדשות. ולדעה שניה אם שמעו בחופה ולא אכלו עדיין מסעודת החתן מברכים עליהם שבע ברכות.

ולדעה השניה יש מקום לדון באלו שנהנו כבר מסעודת החתונה קודם החופה האם הם ראויים להיחשב פנים חדשות אח"כ. והסכימו הפוסקים שאלו שנשארו לחופה או לריקודים, אע"פ שכבר בירכו ברכת המזון קודם לכן, בודאי נחשב הדבר שנשתתפו

בחתונה ואינם בגדר פנים חדשות. וכן אפילו אלו שאכלו את הסעודה אחרי החופה, אע"פ שהחתן היה בחדר יחוד ולא ישב עמם בסעודה, וברכו והלכו לדרכם לפני שיצא החתן מחדרו, אינם בגדר פנים חדשות שהרי אכלו בסעודת חתן. אבל אם הלכו לפני החופה הורה הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל שאין זה נחשב השתתפות בסעודת חתן כלל והרי הם פנים חדשות לכל דבר. וכן הסכימו כל הפוסקים, וביניהם הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי נפתלי צבי ראטטענבערג, רבי משה שאול קליין, רבי שמאי גרוס שליט"א.

ולענין אמירת "שהשמחה במעונו" אמר לי הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, שמכיון שמבואר בגמ' כתובות (ח, א) שמן הדין יש לומר "שהשמחה במעונו" מכי רמו שערי באסינתא, כלומר שמתחילים לטרוח בהכנת צרכי החופה, אף דלא נוהגים כן למעשה, ועיין בזה בבית יוסף אבן העזר סימן סב, מכל מקום אלו שישבו ואכלו מסעודה שכל כולה הוכנה לצורך שמחת הנישואין, אף שאכלו את הסעודה לפני החופה, יש מקום לומר שאם הם מזמנים בעשרה יאמרו "שהשמחה במעונו". וגם הגרנ"צ ראטטענבערג אמר שיתכן שמותר לומר שהשמחה במעונו מכיון שהכל כבר ערוך ומוכן לסעודת חתן וכלה.

וזכיתי להעלות את השאלה לפני הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א, ונהנה מן השאלה ולא רצה להשיב למעשה האם לומר שהשמחה במעונו לפני החופה או לא, אבל הוסיף חידוש למעשה שמי שברך לפני

תשובה: זכיתי להעלות שאלה כעין זו לפני גאון ישראל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ואמר לי שגם בשמחה המונית של חסידות גדולה כדוגמת בעלזא יש לחתן שמחה מהשתתפותו של כל אחד, ואע"פ שאינו מבחין בכולם ואינו מכיר את כולם, מכל מקום ריבוי האנשים יוצר את המצב ואת האווירה המרוממת של חתונה שכל החסידות משתתפת בה, ולכן כל אחד ואחד מן המשתתפים נחשב ששימח את החתן ואת הכלה ושוב אינו יכול להיחשב כפנים חדשות בימי השבע ברכות הבאים. וכדבריו הורו כל הפוסקים שליט"א שבודאי אינו נחשב פנים חדשות לשמחת השבע ברכות.

ועוד שאלה התעוררה בענין זה במהלך השמחה, כאשר באחד מימי השמחה התקיים שבע ברכות מרכזי שנטלו בו חלק כל החסידים, וגם ארבעה חתנים נוספים שנשאו בשבוע זה ישבו במקום נכבד במעמד זה, כך שברכות השבע ברכות שנאמרו בסעודה זו היו עבור כל החמשה חתנים כאחד. והתעוררה שאלה לגבי מי שהשתתף בשבע ברכות הזה, ולמחרת הוא מגיע להשתתף בשמחת השבע ברכות אצל אחד מארבעת החתנים הללו, האם הוא נחשב פנים חדשות בשמחתם או שמכיון שכבר השתתף אמש בשבע ברכות שבו נאמרו הברכות גם עבורם שוב אינו נחשב פנים חדשות בשמחת החתנים הללו.

והשיב הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל שמכיון שאדם זה הגיע אמש להשתתף בשמחת נכד האדמו"ר ולא היתה דעתו כלל להשתתף בשמחת אותם החתנים,

שהגיע החתן, ובינתיים הגיעה החתן והשתתף בחופה וכעת הוא רוצה לחזור וליטול ידיו ולאכול מסעודת החתן, ולבו נוקפו דנמצא שגורם בזה שהברכה שברך תיחשב ברכה שאינה צריכה, יש להורות דמותר לכתחילה לחזור וליטול ידים ולא חשיב ברכה שאינה צריכה מכיון שעושה זאת לצורך מצוה של ברכת נישואין ואמירת שהשמחה במעונו, וכמו שהתירו בערב פסח שחל בשבת לברך ברכת המזון ולחזור וליטול ידים לאלתר כדי לקיים שלש סעודות בשבת.

בגדר פנים חדשות בשמחה המונית שמשתתפים אלפי בני ישראל

ב. שאלה: בשמחת בית בעלזא שנערכה בשבוע שעבר השתתפו כרבת אנשים כ"י, ולמחרת נערך שבע ברכות מצומצם במסגרת משפחתית. והנה אחד המוזמנים היה אברך צעיר כבן גילו של החתן אשר השתתף אמש בשמחת החתונה ועכ"ז העלה סברא שהוא יכול לשמש כפנים חדשות בשמחת השבע ברכות, וטענתו שהשתתפותו אמש לא היתה לכבוד החתן כלל אלא לכבוד כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א ובנו הרה"צ שליט"א, וגם לא נגרמה לחתן כל שמחה מהשתתפותו, שהרי הוא לא הבחין בו כלל בין אלפי החסידים שנכחו שם. ואילו כעת הוא הגיע לשבע ברכות במיוחד עבור החתן והוא יושב עמו ומשמח אותו בדברים ובשירה וכדו', וא"כ ראוי להחשיבו כפנים חדשות מחמת החתן ששמח בו. האם נכונים דבריו?

זצוק"ל, מה יעשו במקום שאין פנים חדשות, האם יבטלו אמירת שבע ברכות? והשיב הגרי"ש אלישיב שהחתן ידרוש בדברי תורה, ויש לסמוך בענין זה על הפסק של החתם סופר שאפשר לברך שבע ברכות כשהחתן דורש בדברי תורה.

וחזר הרב השואל ואמר להגרי"ש אלישיב שחיפש בכל תשובות חתם סופר ולא מצא שכתב כן בשום מקום. והשיב לו הגרי"ש אלישיב שאכן דברי החתם סופר אינם בנמצא בתשובותיו אלא בחידושו למסכת כתובות דף ז. וחזר הרב השואל והקשה, וכי אפשר לסמוך במקום ספק ברכות על דברים שהחתם סופר כתב אותם כחידושים על הש"ס ולא כפסק להלכה למעשה? והשיב לו הגרי"ש אלישיב דמכיון שהחתם סופר כתב כדברים האלה, אין נ"מ אם כתב כאן בתשובות או בחידושי הש"ס ואין לזוז מדבריו הקדושים להלכה ולמעשה.

האם השתתפות בטיש עם חתן היא סיבה שלא ייחשב פנים חדשות

שאלה: בהרבה מחצרות החסידים מקובל שהחתנים משתתפים בטיש שעורך האדמו"ר בסעודה שלישית ואחרי ברכת המזון מברכים שבע ברכות לכבודם. ויש להסתפק האם כל החסידים המשתתפים בטיש נפטרו בשמיעת שבע ברכות ושוב אינם נחשבים לפנים חדשות לברך עליהם שבע ברכות ביתר ימי השמחה, או שמכיון שסעודה זו לא נערכה כלל לכבוד החתנים והם אינם העיקר בה אין המשתתפים בה נפטרים בשמיעת השבע ברכות וניתן לברך עליהם אח"כ.

לא חשיב כלל שהשתתף בשמחתם וכעת כשהוא מגיע להשתתף בשמחתם הוא נחשב פנים חדשות שראוי לברך שבע ברכות עבורו, ואע"פ שהברכות שברכו אמש היו גם עבורם מכל מקום הם היו בגדר טפלים לשמחה הגדולה, וכעת כל השמחה היא עבורם ובגללם. וכן הסכימו כל הפוסקים שדברתי עמם בענין זה, וביניהם הגאונים רבי מרדכי גרוס, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמאי גרוס שליט"א.

והגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א אמר לי שיש לשאול למי שהכין את הסעודה עבור הציבור, האם היתה דעתו רק עבור האדמו"ר ובנו ונכדו, ולא היתה דעתו כלל על החתנים האחרים שהשתתפו שם, או שדעתו היתה שזו סעודת שבע ברכות משותפת עבור כל החתנים, שבזה יש לחוש שמי שהיה שם נחשב כאילו השתתף בשמחתם הפרטית של כל אחד מן החתנים ושוב אינו נחשב פנים חדשות אל אף אחד מהם.

ואגב אורחא סיפר לי הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א ששמע מפי הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמי שנחשב פנים חדשות בשמחת שבע ברכות חייב להיות חלק מן הסעודה, ואע"פ שאינו חייב ליטול ידיים לסעודת פת, מכל מקום צריך לאכול עכ"פ מיני מזונות לשובע ואין די בשתיית יין וכדו', ובלאו הכי אי אפשר לברך שבע ברכות בגללו, ודלא כהמקילים בזה בשתיית רביעית יין.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הוסיף בענין זה מה ששמע בעצמו ששאל אחד מגדולי ישראל שליט"א את הגרי"ש אלישיב

תוספת לכבוד החתן אי אפשר כלל לברך שבע ברכות, ורק אם מוסיפין איזה מאכל מיוחד כגון קוגל וכדו' לכבוד החתן חשיב סעודת חתן ואפשר לברך שבע ברכות. וא"כ שאלתנו אמורה בכהאי גוונא שהוסיפו משהו עבור החתנים והסעודה נחשבת סעודת חתן, האם עי"ז נחשבים כל הנמצאים כאילו השתתפו בסעודת שבע ברכות ושוב אין מברכים עליהם או לאו.

והשיב הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל שיש להחמיר ואין לברך שבע ברכות על כל אלו שהשתתפו בטיש של הסעודה שלישית. וכן השיב הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א. וגם הגאונים רבי מגדל שפרן ורבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א אמרו שאם מייחדים להם מקום חשוב לכבוד השמחה וגם מביאים מאכל מיוחד לכבודם יש לחוש שכל הנוכחים כבר יצאו ידי חובה בשבע ברכות ששמעו ושוב אין מברכים עליהם. והוסיף הגרש"א שטרן שאין זה דומה לשאלה שנידונה בשבוע שעבר לענין שמחת שבע ברכות של נכד האדמו"ר, דשם החתנים האחרים הם בגדר אורחים בלבד ואין השמחה נערכת לכבודם כלל.

ואני הוספתי שפעמים הרבה באים לטיש אנשים שלא השתתפו בחתונה וכעת הם רואים את החתן והמחותנים יושבים אצל האדמו"ר ומברכים אותם בהזדמנות זאת בברכת מזל טוב ושמחים בשמחתם, ובפרט לפי הנהוג בבעלזא שלאחר ברכת המזון רוקד האדמו"ר עם החתנים וא"כ הקהל משמחים את החתנים בעצם נוכחותם ונחשב הדבר שהשתתפו בשמחה שנערכה לכבודם.

תשובה: בשבוע שעבר העלינו שאלה דומה אודות החתנים שהשתתפו בטיש שנערך לכבוד נכדו של האדמו"ר, ובזה הסכימו כל הפוסקים שליט"א שמכיון שעיקר הסעודה היא לכבוד חתן אחד, והחתנים האחרים טפלים בה אליו, אין הדבר נחשב שכל המשתתפים בטיש השתתפו בשמחתם של שאר החתנים כלל, וצריך לברך עליהם שבע ברכות לאחר מכן. אולם כעת הנידון הוא באופן שעיקר הסעודה אינה סעודת שבת ברכות כלל אלא טיש של סעודה שלישית, ומכל מקום מה שאומרים שבע ברכות אחרי הטיש הוא רק לכבוד חתן זה [או חתנים אלו אם יש שם כמה חתנים], וא"כ י"ל שכל הנוכחים נפטרו בשמיעת השבע ברכות ושוב אי אפשר לברך עליהם.

והראוני בספר קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצוק"ל (אה"ע ח"א סימן קסא) בתשובה שכתב לידידו הגאון האדמו"ר מערלוי זצוק"ל, ובתוך דבריו כתב: כן הוריתי לפני כחדשיים שלא לברך ברכת חתנים על סעודת ברית הואיל והסעודה הוכנה לברית לא לכבוד החתן והכלה, אך בעזר מקודש להגה"ק מבוטאשאט זצ"ל בסימן סב ס"ח כתב ז"ל דהמנהג הוא כן לברך וכו', ברם בט"ז סימן ס"ב כו', ע"כ נראה ברור דיש לברך ברכת חתנים בכל בית שעושים בו סעודה לכבוד החתן והכלה, ע"ש שהאריך, ומסיים: ולפ"ז הדרינן לדינא דאין מקום לברך ברכת חתנים אם לא הוכנה הסעודה לכל הפחות גם עבור החתן והכלה, ע"כ. ומדבריו למדנו שאם הסעודה שלישית מתנהלת כמדי שבוע ואין מוסיפין בה שום

ומקצת המסובים לסיים את הסעודה בטיש. והתעוררה שאלה האם ניתן לברך בטיש שבע ברכות, או שמכיון שבסעודה זו עצמה כבר ברכו שבע ברכות אי אפשר לחזור ולברך.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל השיב שיכולים לחזור ולברך שבע ברכות בטיש אע"פ שכבר בירכו בסעודה זו גופא בבית החתן. וכן הסכים הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א והביא סמך לדבר מהא דאיתא בשו"ע אה"ע סימן ס"י: "א שאם החתן יוצא מחופתו, אפילו כלתו עמו, והולכים לאכול בבית אחר, אין אומרים שם ברכת חתנים; והני מילי כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו, אבל אם הלך לגמרי לבית אחר וכל החבורה עמו, נעשה אותו בית עיקר גם שם נקרא חופה ומברכין ברכת חתנים, ע"כ. והעיקר כדעה שניה שיכולים לברך שבע ברכות במקום שהלכו לשם, והכי נמי יכולים לחזור ולברך בטיש למרות שכבר ברכו עליהם בביתם.

והגאון רבי אברהם דירנפלד שליט"א השיב שאין זו ראייה כלל לנידון דידן, דהתם לא התחילו בסעודה זו במקום הראשון אלא הלכו למקום אחר לאכול שם, אבל כאן אכלו סעודה זו עצמה במקום אחר וכבר בירכו עליהם שבע ברכות בסעודה זו גופא ואיך יחזרו ויברכו. והוסיף הגר"א דירנפלד שבהרבה מקומות אין החסידים אוכלים את עיקר הסעודה במקום שעורך האדמו"ר את הטיש אלא האדמו"ר לבדו אוכל שם והחסידים מקבלים מן השירים כנהוג, והיה מקום לדון אם אפשר בכלל לברך שם שבע ברכות, ומכל מקום העולם נהגו לברך שבע

ואילו הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס, רבי אברהם דירנפלד, רבי מאיר הלר שליט"א השיבו דאע"פ שהוסיפו מאכל מיוחד עבור החתן אין זה גורם רק שיוכלו לברך שבע ברכות, ומכל מקום כל הנמצאים שלא באו לשם כדי לשמוח עם החתן אלא כדי להשתתף בטיש ובסעודה שלישית כדרכם מדי שבוע י"ל דלא חשיב שהשתתפו בסעודת שבע ברכות וניתן לברך עליהם בפעם אחרת.

ואמר הגרמ"ש קליין שאם כל המשתתפים בסעודה שלישית מקבלים מאכל מיוחד כגון קוגל לכבוד שמחת החתן י"ל דחשיב שהשתתפו כולם בסעודת שבע ברכות, אבל אם רק החתן קיבל מן המאכל המיוחד אין זה משפיע על יתר הנאספים. ואילו הגרי"מ שטרן והגר"ש גרוס והגר"א דירנפלד צידדו שגם בכהאי גוונא יכולים לברך עליהם בפעם אחרת, שהרי בסעודה המונית שכזאת אין אחד מכיר את חבריו, ואין זה נקרא שהשתתפו כולם בשמחת חתן וכלה.

האם ניתן לברך שבע ברכות ב' פעמים באותה סעודה

שאלה: מעשה בחתן שאכל את סעודות השבת עם בני משפחתו ובסעודה שלישית רצו החתן וחלק מהמסובים להמשיך את הסעודה בטיש שעורך האדמו"ר ומקצת המסובים רצו לילך לביתם ומאחר שנתחייבו בשבע ברכות ברכו ברכת המזון ושבע ברכות בפני החתן והכלה ואחר כך הלכו החתן

ברכות בכהאי גונא, ומכל מקום הבו דלא לוסף עלה ובכהאי גונא שכבר בירכו בביתם בודאי לא יחזרו ויברכו, ומ"מ נשאר בצ"ע למעשה.

ואילו הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי מנדל שפרן, רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א הסכימו שאפשר לחזור ולברך בשבע ברכות. ואמר לי הגרי"מ שטרן שכבר עמד בשאלה זו ממש בספרו אמרי יעקב לאה"ע עמוד רסה, וכתב שאותם שאינם הולכים לטיש חייבים לברך

שבע ברכות בגמר הסעודה, וכשהולכים החתן ומלוויו לטיש חוזרים ומברכים עליהם ואין בזה חשש ברכה לבטלה. והגר"מ שפרן והגרש"א שטרן הוסיפו שדוקא אם החתן אוכל בטיש, אך אם אינו אוכל שם כלום אין מברכים עליו שבע ברכות.

והגאון רבי משה שאול קליין שליט"א אמר שאם החתן נתכוין שלא לצאת ידי חובתו בשבע ברכות שברכו אלו שלא הלכו עמו לטיש, בודאי יכולים לחזור ולברך בטיש ללא חשש. ובלאו הכי לא יברכו.

רבי יעקב אהרן סקוצ'ילס

רב ומו"צ בבית הוראה הכללי ירושלים ובבית הוראה יד הרמ"ה

ראש כולל להוראה ירושלים

מח"ס אהל יעקב

בענין ממתית מתחיל חוב כיסוי ראש לכלה בחופה

ראש חודש תמוז תשפ"ב

לכבוד הנאמן רבי גמליאל הכהן רבינוביץ
שליט"א דומ"ץ רחובות ומח"ס גם אני
אודך.

להבין את הסוגיא ואת השיטה המקילה
נשתדל לכתוב לכם בקיצור מה שיוצא מכל
השיטות בזה עם מקורות, בס"ד.

הנה הטור (סימן ס"ה) כתב וז"ל וכתב
אדוני אבי הרא"ש ז"ל יש אומרים שביום
ראשון מותר להסתכל בה שהיא עיקר החיוב,
כדי לחבבה על בעלה, וליתא דאפילו שעה
אחת אסור להסתכל בה, אבל מותר להסתכל
בתכשיטין שעליה או בפריעת שעה, עכ"ל.
הרי משמע דלא רק שמותר לה להיות ראשה
פרוע בגילוי שער אלא דמותר אפילו
לכתחילה להסתכל על שערתיה כל יום
ראשון דשבעת ימי המשתה. ועי' בלבוש,
ובמקנה מה שכתבו בענין זה. וכתב הרמ"א
אבן העזר (סימן נ"ה) שבתולה אחרי החופה
דינה כנשואה, אם כן חייבת בכיסוי ראש,
ומ"מ אחרי היחוד שאף לדעת המחבר דינו
כנשואה חייבת לכסות את ראשה.

בדבר השאלה שהערת לי היות ושמעת
שבארה"ב הרבה מבני תורה נהגו במשך
תקופה ארוכה שהכלות מתחת החופה לא
היו מכסים את ראשן והוא על פי דעת בעל
אגרות משה זצ"ל ועוד, והיה תמוה לך אע"פ
שהיום המנהג להחמיר בזה בהחלט ובפרט
כאן בארץ ישראל, מ"מ מדוע לא הזכרנו
(בספר חופה וקידושין על פי נתיבות אדם עם
הערות אהל יעקב) רק את הדעות של
המחמירים ולא המקילים ובפרט ששמעת
שהרבה נהגו כן בחיי מרן הגר"מ פיינשטיין
זצ"ל וכדאי להצדיקם אם יש מקורות לזה
היות והם לימדו זכות על הרבה שנהגו כן
רבות בשנים, עכ"ד.

ועי' בשו"ת מהר"י הלוי (אחיו של הט"ז,
סימן ט') שהביא דברי הרא"ש שם, ולמד
מדבריו היתר פריעת ראש הכלה, וכתב וז"ל
ומדברי הרא"ש שם משמע דאפילו אחר
החופה ביום ראשון מז' ימי המשתה מותרת
בפריעת ראש בפנים רבים ע"כ. ועי' עוד שם
שכתב לחדש שהרא"ש לא התיר אלא לגלות

תשובה: לענין מה שכתוב בספר חופה
וקידושין למעשה הספר יצא לאור על ידי
ביחד מו"ר הגר"מ דייטש שליט"א במח"ס
נתיבות אדם ואב"ד רמת שלמה, והיות ואצל
רוב העולם אין מנהג כזה קיים הוא ביקש
להשמיט אותו מהספר כיון שאין מי שנוהג
בפרט אצלם, ועכ"פ ביישוב למה שביקשת

זצ"ל. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן רצ"ז).

ואמנם כבר הכריע בשו"ת שבט הלוי חלק ט' (סימן רנ"ט) שאין להקל בזה, ויש לכסות את הראש מיד בתחילת החתונה. ובספר ישמח לב הביא ששמע מהגר"נ קרליץ זצ"ל שיש בכל הנ"ל מח' גדולה אם חייבת משעת אירוסין או משעת נשואין, ולכן בזמן שיוצאת הכלה מחדר יחוד ודאי שחייבת לכסות ראשה לכו"ע. ואין היתר כלל למעשה לסמוך על השבות יעקב. ועוד אמר שם ששמע שיש שמקילים ונוהגים שכל החתונה הכלה אינה מכסה ראשה, ואיני יודע מה ההיתר בזה. ועי' בספר אמרי יעקב שם שסיים אחרי אריכות שכיון שהמנהג הנפוץ הוא להחמיר בזה בודאי שח"ו לפרוץ גדר הצניעות, ויש להקפיד לא לגלות אפילו מקצת שיערה אחרי החופה והיחוד.

ואח"כ ראיתי בקובץ אור ישראל גליון כ"ג שהביאו בתגובות עדות מתלמידי הגר"א קוטלר זצ"ל שהורה לכסות הראש מיד לאחר החופה, וכן דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן רצ"ד) שהמנהג שהאשה הולכת לחופה מכוסת ראש מיד, ואפילו נימא שרק בעולה חייבת מ"מ בנישואין עם עדי יחוד דינה כבעולה, ולמעשה המנהג לכסות את הראש מיד לאחר החופה שהיא אשת איש גמורה צריכה לכסות ראשה. ושמעתי כבר כמה פעמים ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א שיש לעמוד על זה בתוקף רב וזה יסוד גדול בצניעות ובבנין הבית על אדני הקדושה והטהרה.

אמנם הגר"ט גולדשטיין זצ"ל שמע מבעל האגרות משה זצ"ל להקל עד הבוקר

מקצת שיערה וקצת הוא מכוסה על ידי ההינזמא, אולם יש שהעירו עליו דהרי לשון הרא"ש הוא ראיית ההינזמא כשהוא עליה "או פריעת הראש" אין זו הסתכלות בפניה. הרי כתב להדיא או פריעת ראש לחוד משמע כל פריעת ראש ולא מקצת.

ועוד ראיתי שהעירו על כל ההיתר הנ"ל מדברי הירושלמי ריש פרק ב' כתובות, דגם בתולה נשואה חייבת בכיסוי הראש דקאמר וחש לומר שמא בתולה מן הנשואין הוא, ומשני שם שבתולה מן הנשואין אינו יוצאת וראשה פרוץ. ולפי זה קשה על הרא"ש, ועי' בספר אמרי יעקב (ביאורים סימן ס"ה) מה שכתב ליישב כל הנ"ל.

אמנם אח"כ ראיתי בשדי חמד אסיפת דינים מערכת דת יהודית (ס"ק א') שכתב דבתולה אחר אירוסין אסורה בגילוי הראש, אבל בשיטה מקובצת כתב וראשה פרוץ פירוש בראש מגולה וכך היו נוהגים לבתולה, והא דאמר ופרע את ראש האשה ותניא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש, ומבואר מדבריו דרק נשואות חייבות בכיסוי הראש.

ובבאר היטב (סימן כ"א ס"ק ה') הביא מח' בין החוות יאיר והשבות יעקב אם היא חייבת בכיסוי ראש מיד אחר החופה או לא. ועי' בשדי חמד שם ד"ה ולענין.

ולענין הלכה למעשה לפי השיטות הסוברים שארוסה מותרת לגלות ראשה ואוסרים רק לנשואה למנהגינו שהחתן והכלה מתייחדים מיד אחר החופה, א"כ יש חיוב על הכלה לכסות את ראשה מיד כשיוצאת מחדר יחוד, וכן דעת הגרשז"א

שלאחר ליל החתונה (ומובא בקונ' לב איטא, וובסטער), וכן היה דעת הגר"י קמנצקי זצ"ל כפי שהורה להגר"י בעלסקי זצ"ל, (ודלא כמו שמודפס בהערה בספר אמת ליעקב כך שמעתי מתלמידו), וכן יש נוהגים במקומות בארה"ב, ועי' בספר לבושה של תורה (סימן כ"ז) מה שהביא שם בענין כיסוי הראש אחרי החופה והלימוד זכות להמקילים. ועי' בספר אשי ישראל (פרק נ"ה הערה ע"ז) בשם הגרשז"א זצ"ל שאמר שיש להמקילים על מה לסמוך. ולמעשה כאן בארץ ישראל ידוע כבר שהפוסקים החמירו שאשה חייבת בכיסוי ראש אחרי שבעלה מסר לה טבעת ואמר הרי את מקודשת לי וכו', שו"ת קנין תורה חלק ב' (סימן מ"ג), ושו"ת אז נדברו חלק ח' (סימן ס"ה), ספר חוט שני הל' שבת חלק ג' (עמוד רע"א), שו"ת אבני ישפה חלק ג' (ק"ז ענף ב') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ושו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן רצ"ד) וחלק ה' (סימן של"ד) ועוד גדולי הפוסקים. וראה עוד בשו"ת ואשיבה דברי חלק א' מה שהאריך בכל זה, וכן בספר החשוב שיעורי הלכה להגר"ש פעלדער שליט"א הל' הרחקות מן העריות (פרק יז סעיף ד').

טעם דעת מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

והנה באתי להוסיף כאן מה שמצאתי ביאור לטעמו של בעל האגרות משה זצ"ל שהוא מקור למנהג של הרבה בני תורה בחו"ל שהכלה לא מכסת את ראשה עד אחרי החתונה כשחוזרת לביתה, וידוע כפי שהזכרתי שאין שום סתירה בדעתו אלא שכך נהגו הרבה על פיו ואין לפקפק בזה כלל. ובספר מסורת משה חלק ב' (עמוד שכה) הביא שם קטע של שיחה בין הגר"ד פיינשטיין זצ"ל לאביו בעל האגרות משה

להבין פשוט מדוע אביו הקיל בזה ולימד כך זכות לכל כך הרבה בני תורה. והנני מעתיק משם לשון המשא ומתן: הגר"ד שאל רבינו מהו המקור והסברא למה שפסק רבינו שאין חיוב לכסות ראש אשה נשואה מיד אחר החופה, אלא לאחר שחוזרת הביתה. וטען דהלא יש כמה שיטות, בעיקר מוזכרת בתשובת רעק"א (בשם הגר"י הלוי, אחיו של ה"ט"ז) שפוסקים שגם ארוסות צריכות לכסות ראשן, וכך מוזכר במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק י"א) ובתולדות ארוסות אסורות לילך בגילוי הראש וה"ה בתולדות שנבעלו צריכות לכסותה ראש וכו', והשיב רבינו שמה אפשר לעשות הלא זה כנגד משנה וגמרא מפורשת (כתובות ריש פרק ב') שהארוסות היו יוצאות לנישואין בהינומה וראשם פרוע, ובודאי שארוסות פטורות. וא"כ מצד חיוב אישות, ומצב של אישות אין חילוק בין נשואות לארוסות, וכל גזה"כ לכסות ראשן תלוי בבעולות, ורק שנשואה נחשב כבעולה. וא"כ בודאי השיטות שסוברות שבעולות חייבות, מסתברא שסברו שרק מאז שיש שם נשואה, שיחדו לזמן שיש לחשוב שנבעלו, ואפילו אם פירסה נדה, מ"מ לא ידוע זה לכל, ומאז שהולכת לביתה מחייבת לכסות. אבל אפילו השיטות שסוברות שבעולה שהיא לא נשואה פטורה, זה נשים שמצריכות שני המצבים, שם נשואה נוסף לשם בעולה. [וכנראה אלו שמחמירים על ארוסות, וגם על בעולות לא ארוסות, מחמירים ככל השיטות מספק. ורואים ממה שמיקל המשנה ברורה בבעולה, אם אינה רוצה, שזה רק חומרא, ובעצם סובר שתלוי בשם ארוסה, לא במצב של בעולה.]

אח"כ ראיתי בקובץ המאור (שנה ע חוברת ב' עמוד ה') תשובה מאת מרן הגר"מ

אם כלפי שמיא איננה בעולה, מ"מ כל שבחזקת בעולה היא, איכא פריצותא אם יוצאת וראשה פרוע.

ואין לי הקטן מה להוסיף בכל הנ"ל כי ראינו בזה כמה מנהגים וכל אחד יעשה על פי מנהגיו, ואין לשום בן אדם לזלזל בהיתר ולימוד זכות של פוסק הדור מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שנודע לכולם שעליו סמכו הכלות עד היום הזה למי שמיקל בזה בארה"ב.

בברכה מרובה

ובציפוי לחיזוק תמידי בהלכות צניעות

ידידך יעקב אהרן סקוצ'ילס

פיינשטיין זצ"ל וז"ל: שהחיוב על האשה לכסות ראשה אחר שנישאת חל אחר לילה הראשונה, שאז חל עליה שן בעולה, ולא מיד אחר החופה ויחוד, דאז עדיין היא בחזקת בתולה. והטעם פשוט, שמבחינת אישות בעצם אין חילוק בין ארוסה לנשואה, אלא החיוב לכסות ראשה תלוי באם היא בתולה או בעולה, כדאיתא בפירוש במשנה כתובות דף טו: דבתולה יוצאת בראשה פרוע. רואים מזה שהחיוב חל כשיש לה שם בעולה, וזה הוי אחר לילה הראשונה, דאז היא בחזרת בעולה, בין אם היה חופת טהורה או חופת נדה, עכ"ל. הנה מבואר מדברי מרן זצ"ל שהכל תלוי בהיותה בחזקת בעולה, ואפילו

בגדר שמחת חתן וכלה אמירת מזל טוב אם יכול להנות מסעודת חתן וכלה

תשרי תשפ"ג

מי שאינו נהנה דאינו עובר מ"מ איכא מצוה לילך לשמחו.

בעזר מקודש (סימן ס"ה) כתב בגדר שמחת חתן וכלה, שאם מושיט מאכל או משקה לחתן או אומר איזה בדיחותא שמשמח החתן או שמשבח הזיווג, או שאומר ברכה תחת החופה, מקיים מצות שמחה בזה. ועי' ברעק"א במסכת ברכות שם שכתב בביאור צורת שמחת חתן, שתלוי לפי כל חתן וחתן, אם הוא בן תורה לשמחו בדברי תורה, כי הוא עיקר השמחה, ולאיש פשוט בשיחה בדברי אגדה, וליותר פשוט בשיחה נאה מילתא דבדיחותא במילי דעלמא, וצריך דקדוק גדול בזה, ושיהא על פי דרכי המוסר ללמוד מה משיחות חולין שמדבר להחתן, בנוגע להנהגה בדרך התורה

בדבר השאלה שנשאלתי מאחד שהגיע לחתונה של חבריו ורצה לחזור לשיבה, וראה אותו בהתחלה והספיק לומר לו מזל טוב לרגע, ואח"כ לא הספיק לרקוד איתו כי הוא רצה לחזור לשיבה ללמוד, והסתפק האם מותר לו להנות מהסעודה בכה"ג, וכן האם על ידי אמירת מזל טוב נחשב ששימח את החתן.

והנה הגמ' הידועה במסכת ברכות דף ו: כל הנהנה מסעודת חתן וכלה ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, דכתיב קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, והובא שם שעובר בחמשה קולות, בפרישה (סימן ס"ה) כתב כלומר לא יזכה לאלו הה' קולות בנחמת ירושלים. ובבית שמואל שם כתב שמ"מ אף

והמסורה, וכמו כן אם אדם חשוב הולך לסעודה מקיים המצוה במה שהחתן מתכבד שהאדם הגיע לשמחתו.

בספר ישמח לב חלק א' (עמוד קע"ג)
הביא בשם הגאון ר' אלחנן הי"ד בעל הקובץ שיעורים שהקשה, למה אמרו חז"ל כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, דהוי ליה למימר הנהנה מסעודת חתן, ותי' דיש לחקור בגדר איסור זה להנות בלי לשמחו, אי משום לתא דגזילה, דכיון שנהנה מהסעודה צריך לפרוע לו, ועושה כן על ידי שמשמחו אי משום חיוב שמחה, דכיון שנהנה מהסעודה נתחייב להשתתף גם בשמחה לשמח את החתן. ואמר שנפקא מינה בינייהו באדם חשוב שנהנה ולא עשה מעשה לשמחו, דלא שייך ב' לתא דגזילה כיון שעצם ביאתו לשם הוי נתנה כמבואר כעין זה בקידושין לגבי קידושין דף ז., אבל אם הסיבה היא משום שנתחייב לשמחה החתן, אם כן גם אדם חשוב חייב לשמחו, ולא סגי בביאתו גרידא, ולכן אמרו חז"ל כל הנהנה, גם אדם חשוב חייב לשמחו, דלא כהעזר מקודש אבל נראה דבעצם אמירת מזל טוב, כבר יקיים מצות שמחת חתן.

ובספר משיב נבונים כלילת חתנים סוף סימן כ"ד, חידש דבזמנינו שרוב העולם באים לחתונה בשביל המחותנים, ואינם הולכים לחתן לברכו בברכת מזל טוב, ומשתתפים סעודה רק בשביל המחותנים, אינם עוברים האיסור דכל הנהנה מסעודת חתן, אפילו אם החתן משלם עבור הסעודה, דעיקר האיסור הוא רק כשבאים להסעודה בשביל החתן, אינו בכלל האיסור. אבל ראיתי בספר החשוב מעדני יום טוב אבן העזר חלק ב' (עמוד רע"ח) שהעיר דלא שייך חידוש

כזה בלי ראייה, לחלוק מסברא על פשטות האיסור מגמ', ובפרט לפי הצד שהזכיר ר' אלחנן הי"ד דנתחייב בשמחה כשנהנה מהסעודה וממילא חייב לשמחו, וזה ברור דכל מי שיגיש לחתן ויברכו בשמחה מעומק הלב, מקיים מצות שמחת חתן אפילו כשאינו מכירו.

אמנם אח"כ ראיתי בספר שושנת ישראל הל' נישואין (פרק י' סעיף א-ב) עוד חידש הגר"ש מילר שליט"א אב"ד טורונטו שעיקר הקפידא להנות מסעודת חתן בלי לשמחו הוא כדי שיהא בזה פיוס להחתן על הוצאותיו, אבל בזמנינו שהמחותנים עושים את החתונה לא שייך תביעה זו.

ולענין הלכה עוד העלה שם על פי הכרעת הגר"ש אלישיב זצ"ל הובא בספר אשרי האיש אבן העזר חלק א' (עמוד קנ) שאפילו אם משמח אותו בדרך כל שהיא אפילו אם מאחל רק לחתן מזל טוב, נקרא משמח. וכל זה דוקא כשאוכל או שותה במקום המשתה שהרי המשתתף סעודה ולא שמחו, אבל אם לקח האוכל לביתו ואכל שם אינו עובר. ואפילו אם רק שתה נחשב שנהנה מהסעודה ועובר. וכן ראיתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' (סימן ר"ל) שדן בזה וכתב שנראה פשוט דאפילו אם לא אכל כשיעור אלא טעם מידי גם כן הוי בכלל הנהנה מסעודת חתן דעכ"פ נהנה כמו דאסור להנות בלא ברכה דלא בעי שיעור אכילה כמ"ש תוס' במסכת ברכות דף לט. ד"ה בציר.

עוד חידש שם על פי הכרעת הגר"ש מילר שליט"א אב"ד טורונטו שמי שמגיע לחתונה בזמן שהחתן והכלה עדיין בחדר יחוד ואין בדעתם להמתין עד שהחתן וכלה יכנסו לאולם, מותרים לטעום שם ואין צריך

דהדבר תלוי במנהג המקומות, דבמקום שהחתן והכלה שוהים בחדר יחוד זמן קצר – עד כעשרים דקות, צריך להמתין שייצאו ויוכל לשמח את החתן בעצמו. אולם במקום ששוהים זמן רב בחדר יחוד, ולא כל אדם עיתותיו בידו להתעכב בחתונה כל כך, אין צריך להמתין, דהחתן מזמין את האורחים אדעתא דהכי שלא כולם יוכלו להמתין לו ולברכו בעצמם. ומכל מקום נכון שיעשה כעצה הנ"ל של הגר"א ויגד.

ועוד יש לומר דהכל תלוי מי הוא הנהנה, דאם הוא אדם גדול שהכל יודעים שאינו בא לשמחה אלא לרגעים ספורים ליתן 'מזל טוב' והולך לדרכו מיד, די בזה שיאמרו לחתן לאחר מכן שפלוני היה כאן, שהרי החתן יודע שאותו גדול אינו יכול להתעכב ולהמתין עליו. אולם לסתם אדם אין ראוי לנהוג כן, דהחתן רוצה שימתין עליו וישמח עמו, ואין מועיל מה שיאמרו לו אחר כך שהיה כאן. ואמרתי סברא זו לפני הגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א ואמר לי שהיא סברא נכונה.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א ציין לדברי המאירי (ברכות ו' ע"ב) שכתב: 'יש דברים שהאדם צריך להתעורר בהם לשמחה ואחת מהם סעודת חתן שראוי לשמח שם בכל מיני שמחות', ע"כ. ומשמע שאין חיוב להיות בשעה שהחתן נמצא כדי לשמחו, אלא שכאשר החתן נמצא צריך לעשות את כל ההשתדלות כדי לשמחו. וממילא מי שיצא בשעה שהחתן היה בחדר יחוד לא עבר על דברי חז"ל. והראה לי מש"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"ה סימן ר"ל) שכל הקפידא הוא בפניו דוקא.

אמנם הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן

לחוש שהוא כנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, מפני שהחתן שמח במה שהוריו שמחים. אכן הגר"ש אלישיב זצ"ל פסק אחרת, שאם אחד בא לחתונה לצורך הורי החתן או הכלה ואינו משמח החתן, עובר.

בספר ישמח לב חלק א' (סימן רנ"א) הביא מהגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאם אומר מזל טוב שפיר הוי נחשב כשמח את החתן, והוסיף שפסק הגר"ש אלישיב זצ"ל שאם הגיע לחתונה כאשר החתן היה בחדר יחוד, מותר לו להנות מהסעודה אפילו שהולך קודם שיצא החתן, וטעם הדבר משום שזה שהוא היה שם עם הנוכחים בחתונה גם כן נחשב שמשמח את החתן, כיון שהוא ישמח לשמוע שהיה ציבור גדול, וכ"כ לי מרן הגר"א נבנצל שליט"א ובמח"ס שבט הקהתי שליט"א.

והנה ראיתי בספר שו"ת וישמע משה חלק ג' (סימן שמ"א) שדן בזה שהגיע לחתונה והחתן וכלה היו בחדר יחוד אם נחשב ששמח אותם ושאל הרבה פוסקי זמנינו ונביא מקצת דבריהם החשובים, וז"ל: הגאון רבי אליהו ויגד שליט"א אמר שאין צריך לומר לחתן 'מזל טוב' בליל החתונה דוקא, ודי שיאמר לו למחרת 'מזל טוב' ויספר לו שהשתתף בחתונה. ואם לא יפגשנו בעצמו יכול לבקש מאחר שיודיע לחתן למחרת שפלוני השתתף בחתונה בעת שהיה בחדר יחוד ואיחל לו ברכת 'מזל טוב'. וכן הסכים הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל, והמליץ ע"ז בחיוך את מאמר חז"ל 'יש לו תשלומין כל שבעה', דכל שבעת ימי המשתה נקרא חתן ומצוה לשמחו. וכן צידד הגאון רבי יעקב גרינוולד שליט"א.

והגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א אמר

בחתונתו וזה גורם לאוירה של שמחה, וכל אחד מן הנמצאים משמחו בעצם נוכחותו.

והגר"ש גרוס הראני בטעמי המנהגים (עניני אישות אות תתק"פ) שכתב בשם בעל 'קרבן עני', דמהאי טעמא נהגו שאבי הכלה עושה הסעודת נישואין ולא אבי החתן, כדי שעי"ז לא תיחשב עוד סעודת חתן, ושוב לא יהיו בני אדם נכשלין במה שנהנין מן הסעודה ואינן משמחין החתן. נ"ל דגם בזמנינו ששני הצדדים מתחלקים בהוצאות, מ"מ החתן אינו מוציא משל עצמו כלום, ורוב המשתתפים באים כדי לכבד את המחותנים וכן"ל, ולא חשיב כל סעודת חתן].

העולה לדינא: בדין לשמח חתן וכלה בחתונה מספיק אם אומר להם מזל טוב מעיקר הדין, ובחתונה אפילו שתיה נקרא נהנה מסעודת חתן שחייב לשמחו, אכן לפעמים משמחו בעצם זה שהוא ראה שהוא הגיע לחתונה. ולכן אם הגיע לחתונה כשהחתן וכלה היו בחדר יחוד לא עובר על דברי הגמ'.

שליט"א לא ניחא ליה בהאי התירא שיאמרו לחתן אח"כ שפלוגי השתתף בשמחה או שישמחנו באחד מימי השבע ברכות, ולדעתו ראוי להמתין עד שייצא החתן מהחדר יחוד וישמח עמו.

והואיל ואתא לידן מילתא זו, הגר"י גרינוולד השיב כנגדי דעד שאנו דנים אם יוכל לשמח את החתן למחרת, יש לנו לברר תחילה כיצד משמחו ביום חתונתו ממש, דבדרך כלל החתן אינו מכיר את רוב הנוכחים, אלא הם באים לכבד את אבי החתן ואבי הכלה ולהשתתף עמם בשמחה. ויש להסתפק האם צריך דוקא לרקוד לפניו, או לברכו בברכת 'מזל טוב'. ובחתונות גדולות של אדמורי"ם וכדו' קשה מאד אפי' לומר לחתן 'מזל טוב', ובמה נקיים מאמר חז"ל? והראני בספר עזר מקודש להגאון מבוטשאטש באבן העזר (סימן ס"ה) שכתב שיש ליתן להחתן לשתות יין כדי לשמחו, כדכתיב "ויין ישמח לבב אנוש". אמנם יש לומר דהחתן שמח במה שיש ציבור גדול

אם מותר לחתן לרכוב על כתפיים של חברו בחתונה

מרחשון תשפ"ג

לכבוד ידידי הנאון הגדול רבי נמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א דומ"ץ בבית ההוראה אור החכמה רחובות ומח"ס גם אני אורך

והנה איתא בגמ' מסכת נדה דף יד. את האיסור לאחוז באברו בשעת הטלת מי רגלים, אך בנשוי וכן במקום פחד יש להקל. ובשו"ע או"ח (סימן ג' סעיף יד) הזכיר רק את הקולא של נשוי אא"כ הוא מידת חסידות, אבל את הקולא של פחד, ובביאור הדברים כתב במגן אברהם שם ואף דבשאר מקומות כגון וסתות כן בקיאיין בזה מ"מ הכא אין אנו בקיאיין בשיעור הפחד כיון שהוא

בדבר השאלה המצויה לגבי המנהג לשים החתן על כתפיים של אחד האורחים האם ראוי לעשות כן או לבטל מנהג כזה על פי הלכה.

איסור חמור ויש להחמיר. ומ"מ במשנה ברורה (סימן ג' ס"ק כ"ח) כתב דאם הוא נשוי וגם מפחד אין צריך להחמיר אף ממדת חסידות.

עוד מובא בגמ' שם שאסור לרכוב על גבי בהמה בלא אוכף, ופירש רש"י ד"ה רוכבי גמלים שיש לחוש שאברו יתחמם בבשר הבהמה ויוציא זרע. ויש לעיין האם בנידון כזה של רכיבה על גבי בהמה או לגבי החתן שרוכב על גבי כתפיים של בן אדם יש מקום להקל כמו לגבי הגמרא הנ"ל החזקת אמה למי שהוא נשוי או לא. ובספר אוצר הפוסקים (סימן כ"ג סעיף ו') הביא סמ"ק שכתב בהדיא להקל בנשוי ובמקום פחד כמו שהקילו בהטלת מי רגלים.

אכן בריטב"א במסכת נדה יג: כתב דאסור ללבוש מכניים צרים אף בנשוי, ואיסור מכנסיים קל יותר מאיסור רכיב על גבי בהמה בלי אוכף, שהרי הרמ"א אבן העזר (סימן כ"ג סעיף ו') צידד דמכנסיים הדוקין אינו אסור אלא לאוכלי תרומה דיש לחוש לטומאה, ואילו איסור רכיבה נוהג בכל אדם. ולפי זה לדברי הריטב"א אם אין מקילים לנשוי במכנסיים כל שכן שאין להקל באיסור רכיבה ודלא כסמ"ק. וכל זה הובא באוצר הפוסקים שם.

ולפי זה בספר רוח חיים להגר"ח פאלאג'י הובא שם וגם בספר כף החיים (סימן תרס"ט ס"ק כ"ב) כתב דביום שמנחת תורה אסור לרכוב מי שאינו נשוי על גבי כתפיים וראוי לבטל את המנהג, וכן בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן ר"ג) כתב בקיצור שאע"פ שיש צדדים להקל, מ"מ כיון שיש כאן חשש דאורייתא אין להסתמך על הצדדים להקל וראוי להחמיר, וכתב שם

שהוא מחה בזה כבר כמה פעמים. וכן הביא את דברי הרוח חיים בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב (סימן ע"ג) וז"ל: מה שאמרתי שהגר"ח פלאג'י ז"ל אוסר הרכבת חתן על הכתפיים ולרקוד עמו, היא לו בספרו רוח חיים חאו"ח סי' תרס"ט אות ח' שכותב וז"ל ביום ח' עצרת וש"ת ראוי לכל ראש הקהל שיתן דעתו שלא ירכיבו אדם על כתפיהם לרקד, וראוי לבטל מנהג הרע הזה מתלתא דפורענותא, תיתי חדא עלית על כולנה. לפעמים המרכיב הוא בחור או המגביהין אותו הם בחורים ומק"ו שלא ירכוב על חמור בלי אוכף נפקא דלא יתכן לעשות כן דאיכא למיחש להרהור וקישוי וכו' עיין שם, ודון מינה ומינה במה מצינו ובגזירה שוה. וראה עוד מה שכתב בזה בחלק י"ז (סימן מ"ט אות ו').

ומ"מ מכל הנ"ל יש באמת לימוד זכות עם כמה צדדים להקל בזה בשופי, מי שהוא נשוי יש לצרף שאין חשש, וכן כיון שיש לו פחד שמא יפול אין חשש, ועוד ראינו באוצר הפוסקים שם שהביא מספר זכרונות (להגר"צ הכהן) שאולי רכיבה על גבי חמור לזמן קצר שרי כמו שמצאנו ברמ"א שם לענין מכנסיים הדוקין דמותר לזמן מועט, וה"ה לגבי חתן. וכן פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א הובא בספר דבק טוב לידידי הגר"מ שניידר שליט"א.

וכן הזכרנו שיש גם משנה ברורה שמיקל בזה בצירוף נשוי ופחד, וכן ראיתי בספר אשרי האיש אבן העזר שהגרי"ש אלישיב זצ"ל התיר מה שנוהגים להרים את החתן על גבי הכתפיים משום חשש פחד שמא יפול. וראה עוד בספר אמרי יעקב אבן העזר (עמוד קנ"א) שאף שיש מחמירים בזה מ"מ יש כמה

צדדים להקל כדי ללמד על אחרים זכות, אך מי שירים את החתן עם כסא תע"ב. וראה עוד בספר החשוב שושנת ישראל ה' נישואין (פרק י' סעיף יג).

אח"כ ראיתי בספר בית חתנים (פנירי, פרק כ"ד הערה כ"ו) שכתב שמהגרי"ש אלישיב זצ"ל שמע שאין איסור בדבר, משום שהחתן חושש כל רגע שמא יפול, ובכה"ג אין חשש להרהור כמבואר בגמ' שם דף יג: במעשה דרבי יהודה, שכיון שהיה מפחד שמא יפול התיר לו שמואל לאחוז באמה ולהשתין, הא חזינן שוב שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דימה את ההיתר של פחד שנקטינן מסוגיא של או"ח (סימן ג') בהחזקת האמה, והשווה לנידון דידן. וכן הביא שם שיש להקל כנ"ל מהגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכתב שם בספר בית חתנים שיש לימנע שכיון שאפשר לרקוד עמו כשהוא יושב על כסא, עדיף לעשות כן לצאת אליבא דכו"ע. ובספר ועליהו לא יכול הביא מהגרשז"א זצ"ל שאין בזה איסור כי החתן מפחד שמא הוא יפול, וממילא אין לחשוש שמא הוא יבוא לידי חימום. אמנם עצם המנהג הוא מנהג לא יפה, ולכן למעשה - אין למחות

במי שנוהג כך, אבל לא כדאי להיות זה שלוקח את החתן על הכתפיים. וכן שמעתי ממרן הגר"א נבנצל שליט"א שבעצם אינו מבין מדוע עושים את זה, אבל יש להם על מה לסמוך, כי יתכן שיש לצרף את הקולות של נשוי, פחד, וזמן קצר כדי ללמד זכות על שעושה כן.

ונמצא מכל הנ"ל שיש מקום להקל לרכוב על כתפיים של אחרים, אך בחורים אחרים אין להם לרכוב על כתפיים של אחרים, ומ"מ גם לזה אפשר לסמוך על הכרעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שסומכים על פחד בלבד בכה"ג אפילו במי שאינו נשוי, ואולי מצרפים גם שזה לזמן קצר. וראה עוד בשו"ת אז נדברו חלק י"ג (סימן נ"ט) שגם כן נקט להקל.

העולה לדינא: מה שמצינו שמרכיבים את החתן על הכתפיים בחתונות, סומכים על זה שהוא נשוי וגם מפחד שמא יפול, ולא יבוא לידי הרהור, ולפי זה גם לפי המשנה ברורה אין מידת חסידות למנוע מזה, אבל בחורים יקפידו בזה לכתחילה ממידת חסידות.

אבל שהגיע לשבע ברכות ולא השתתף בסעודה רק אבל לבד אם יכול להיות פנים חדשות

בס"ד שבט תשפ"ב

לכבוד ידידי הנאון רבי בנימין בינוש הולנדר שליט"א עורך ראשי "משנה ברורה דרשו",

בדבר השאלה, אודות אבל בתוך השנה שכן דוד שלו עשה שבע ברכות והוא קיבל

הוראה שמותר לו ללכת לשם אבל צריך לשמש קצת ויאכל בשלחן צדדי, והסתפקו שם האם הוא יכול להיות פנים חדשות מאחר והוא נכנס ויצא רוב הזמן ואכל בצד עם המלצר השני, וכן יש לעיין מה הדין באחד שלא קשור בכלל לצדדים של החתן או

נמצא לכאורה שאפשר לברך בשביל מלצר וכדומה.

ולענין הלכה בדעה העיקרי נקטינן כדעת תוס' ולפי זה קשה לברך ז' ברכות אם הפנים חדשות הוא מלצר שלא מוסיף שמחה. ובביאור הגדר של מרבין בשמחה, ראה בב"ח הובא בבית שמואל (ס"ק י') שיהיו עכ"פ אנשים כאלה שראוי להרבות בשבילם כאדם חשוב שהוא כבוד לחתן שבא להשתתף בשמחתו, ראה עוד במחצית השקל שם.

ביום של שלמה מסכת כתובות (פרק א' סימן י"ח) הוסיף שגם קרוב משפחה שראוי להרבות הסעודה והשמחה לכבודו, ואף שלא הרבו בשבילו, מ"מ איכא שמחה ששמחים בשבילו בני החופה והמשפחה. ובחלקת מחוקק (ס"ק י"א) כתב שיהיו בני החופה שמחים בביאתו.

ועכ"פ נראה שאפילו אם מוסיפים קצת שמחה אפשר לברך שבע ברכות. וראה עוד בשיטה מקובצת כתובות דף ז': שנראה מדבריו שאם אחד מגיע לשבע ברכות והוא נכלל בתוך הגדר הנ"ל אע"פ שהגיע פתאום אל השמחה ולא הרבו בשבילו מידי מ"מ מברכים.

אם ניתן להקל ולהחשיב כל אדם חשוב או מכיר חו"כ כפנים חדשות

בספר ברכת הבית שער ס"ב ס"ק ט"ז כתב שפנים חדשות היינו שהוא חשוב אצל בני הסעודה עד שראוי להרבות בשבילו ובני החופה שמחים בביאתם. וכן בספר ישמח לב חלק א' (עמוד רמ"ו) הביא בשם הגרשז"א זצ"ל שהחזון איש החמיר בזה, שאין לצרף אלא בני אדם ששמחים בביאתם.

הכלה, ורק עבד בתור מלצר אם הוא יכול להיות פנים חדשות שבזכותו יכולים לברך שבע ברכות. ומאותו ענין הסתפקו אודות מלצר עצמו שעבד בסעודת שבע ברכות שבמקרה היה צד החתן קרוב משפחה שלו, אם יכול להיות כפנים חדשות.

חיוב שבע ברכות דוקא כשפנים חדשות נמצאים

תשובה: והנה איתא בגמ' במסכת כתובות דף ז' ת"ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים כל שבעה, אמר רבי יהודה והוא שבאו פנים חדשות, והיינו דבשאר ימי המשתה אין מברכין שבע ברכות אלא א"כ יש פנים חדשות, מלבד ברכת אשר ברא דלא בעינן לה פנים חדשות. ולכן צריך בכל סעודה כדי לברך ז' ברכות שיהיו שם פנים חדשות. ובטעם הדבר והגדר בפנים חדשות נבאר בסמוך על פי המח' הידועה בין תוס' שם והרמב"ם. ולענין דינא כתב בטור (סימן ס"ב) שאין מברכין שבע ברכות אלא א"כ יש פנים חדשות, וסגי באחד מהם.

גדר מי נחשב כפנים חדשות

והנה איתא בשו"ע אבן העזר (סימן ס"ב סעיף ז' ח') ב' דעות בגדר פנים חדשות דעה א' שפנים חדשות נקראים בני אדם הבאים שעוד לא סעדו שם בחתונה. אף שאין מברכים בשבילם באופן מיוחד, זה שיטת הרמב"ם. ולדעה שניה צריכים דוקא בני אדם שמרבים בשבילם, כ"כ בטור בשם תוס'. נמצא מדברי המח' הנ"ל דלדעת תוס' המעלה של פנים חדשות היא משום שמרבים שמחה בשבילם, כלומר שצריכים אנשים דוקא שמוספים שמחה בשבילם. משא"כ לדעת הרמב"ם שמברכין בשביל הפנים חדשות שלא שמעו הברכות, לפי דבריו

בספר אהלי ישרון הביא פסקים מאת מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שפנים חדשות יכול להיות דוקא אדם שמכירים אותו החתן או הכלה או ההורים של אחד מהם. מלבד אם הוא אדם חשוב או תלמיד חכם, שאז יכול להיות פנים חדשות אפילו אם אין אחד מהנ"ל מכירים אותו, כיון שבדאי החתן והכלה שמחים בהשתתפותם. וכן בספר שערי הנישואין (עמוד של"ה) הביא ששמע ממרן בעל שבט הלוי זצ"ל שפנים חדשות היינו דוקא אדם שראוי להרבות בשבילו בסעודה, וזה מועיל אפילו אם למעשה לא הרבו בשבילו.

לימוד זכות להקל בכה"ג

והנה עד כאן מצאנו שיש כמה טעמים שנוכל להקל ולצרף אותו לפנים חדשות, ראשית כל במקרה דידן מצד הכלה מכירים את הבן דוד שלה, ואע"פ שהוא עובד כמלצר זה גופא מעורר שמחה לראות שקרוב משפחה נמצא איתם בשמחה שלהם, ואע"פ שזה סברא בעלמא נכון מאוד. עוד ניתן לצרף אפילו אם הגיעו מהרחוב וכו' אם הוא בן אדם מכובד כלומר לא מהריקים וכו' כתב בחינא וחסדא מסכת כתובות דף קיא. שאם הם אנשים מכובדים אפילו אם לא הגיעו לצורך השמחה שפיר יכולים להיות פנים חדשות.

בספר שלחן העזר (סימן י"ב ס"ק א' הערה ח') כתב ליישב המנהג שמביאים אחד מן השוק כפנים חדשות ע"י שם. וכ"כ בשו"ת יביע אומר חלק ג' (סימן י"ג ס"ק ה') בשם חנא וחסדא שם דכן המנהג לברך אפילו על סתם אורחים שלא באו מחמת החתונה, ואפילו הם זרים ובמקרה סעדו שם. בספר שובע שמחות (פרק א' הערה ל"ו) כתב

דלכתחילה ראוי להחמיר בזה, וכן דעת החזון איש, מ"מ בזמנינו מתפשט המנהג בהרבה מקומות כדעת האומרים שפנים חדשות נחשבים אפילו אנשים שאין מרבים בשבילם לא בשמחה ולא במנות. ובהוספות במהדורה החדשה הוסיף שמה שכתב באחרונים לצרף אפילו ארחי פרחי, נראה שאין להחשיב אותם כפנים חדשות ממש, ורק אדם סתם מקילים, וכעת נראה דכל אדם המתווסף למקום גורם מעט רבוי שמחה לחתן, וגם זה גופא שעל ידי ביאתו יברכו ז' ברכות גופא משמח. ועוד יש לומר דאנו מקילים כשתי השיטות. לדבריו נראה בנידון דידן שהוא היה קרוב משפחה ששפיר מרבה ריבוי שמחה לחתן וכלה. ומן הראוי לציין שאף אני הקטן שאלתי את הגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי זצוק"ל בנידון דומה של מלצר אם הוא יכול לשמש כפנים חדשות, והורה לי להקל באדם שאין מרבים סעודה בשבילו, אולם איש זר בלתי מוכר כגון עני המוזמן לשם או מלצר שאין לו הכרות עם הבעלי שמחה אין להחשיב לפנים חדשות, ומאחר שאין כן המציאות של נידון דידן כי אפילו המלצר עצמו קרוב משפחה לא' מצדדי בעלי השמחה ניתן להקל בשופי. ולמעשה מרן הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי שאם הבן אדם שומר תורה ומצוות והוא מרבה בשבילו בשמחה יכול להיות פנים חדשות.

ומצאתי לנכון להביא את עוד לימוד זכות במה שכתב בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרמ"ה) והנה יש להקפיד שאכן יהיה אדם חשוב ומכובד דוקא שביאתו מביא ריבוי כבוד ושמחה למסובין ושמרבים בשבילו בסעודה, ולא סתם ארחי

ופרחי שאין שמחים בהם, דלא ליהוי ברכה לבטלה, וכ"פ ביש"ש כתובות פ"א סימן י"ח ובמרדכי וכ"פ בקיצור שו"ע ועה"ש, ושמעתי גם בשם רבינו החזו"א זצ"ל שהחמיר בארחי ופרחי שלא להחשיבם כפנים חדשות, וזקני הגרש"ז פנס זצ"ל נהג להחמיר בזה מאד.

אולם כיום נתפשט המנהג שלא מקפידים על כך להצריך דוקא אדם חשוב שמרבים בסעודה בשבילו, עיין בשובע שמחות פ"א הערה ל"ו. ויש שכתבו הטעם שסומכין על הפוסקים דס"ל דאין צריך לפנים חדשות מרבין בסעודה בשבילו, [עיין בשיטמ"ק כתובות ז' ע"ב לדעת רש"י, וע"ע בשד"ח מערכת ברכות סוס"י ג'].
 עוד שמעתי טעם להקל דמה שצריך פנים חדשות הוא רק כשעשו הסעודה בבית החתן וכמו שנהגו בזמנם וכמבואר בגמרא כתובות (ז ב) שמברכין בבית חתנים כל שבעה ואז צריך פנים חדשות לרבוני שמחה, אבל כאן שכל השמחה וצורת הסעודה נעשית לשמחת חתן וכלה, וההזמנה עם הכיבוד היא גופא שמחה מיוחדת לא צריך פנים חדשות.

עוד שמעתי טעם להקל דמה שצריך פנים חדשות הוא רק כשעשו הסעודה בבית החתן וכמו שנהגו בזמנם וכמבואר בגמרא כתובות (ז ב) שמברכין בבית חתנים כל שבעה ואז צריך פנים חדשות לרבוני שמחה, אבל כאן שכל השמחה וצורת הסעודה נעשית לשמחת חתן וכלה, וההזמנה עם הכיבוד היא גופא שמחה מיוחדת לא צריך פנים חדשות.

ושמעתי שהגה"ק רבי נתן אדלר זצ"ל נמנע בימי השבוע לברך שבע ברכות מחשש ברכה לבטלה, שצריך דוקא אנשים המשמחין לפנים חדשות. מיהו כאמור אנו נוהגין להקל,

ולמבואר היינו כיון שאינו סעודה רגילה הנה עצם הסעודה הוי חידוש לשמחה, ואף חידוש זה חשיב פנים חדשות, ורבוני שמחה מועיל כה"ג אף שאינו לבד סיבה לשמח וצ"ב. (ובמק"א הבאתי דלשיטת הרמב"ם שפנים חדשות היינו שעדיין לא שמעו הברכות, יש לזהר מאד שהפנים חדשות ישמעו לצאת הברכה, שעיקר הברכה בגללם), עכ"ד.

ועוד נציין שהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א הורה לי דנוהגים להקל בזה בכל אופן של מלצר כל עוד שהוא לא אדם מבזה. ובאמת שכן מביאים מחמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר ברכת חתנים (עמו שכ"ד) דכל אדם נחשב לפנים חדשות אף שאין מרבים בשמחה בשבילו ואין מכירין אותו אלא אם כן הוא אדם בזוי.

העולה לדינא: מלצר שהוא קרוב משפחה של החתן או הכלה אע"פ שאכל הסעודה בשלחן צדדי מ"מ אם הוא שומר תורה ומצוות ומכירים אותו בודאי שיכול להיות פנים חדשות, ויש פוסקים שנקטו ללמד זכות לקחת אפילו איש שומר תורה ומצוות מהרחוב להיות פנים חדשות.

בברכה מרובה
 יעקב אהרן סקוצילם

רבי ישראל מויב

במה"ס שו"ת תשובות ישראל

בדין קמן שהיה בחתונה ונעשה גדול באמצע ימי השבע ברכות אם חשיב פנים חדשות וכן בגוי שהיה בחתונה ונתגייר בימי השבע ברכות

כבוד הנאון ר"א סקוצילס שליט"א
אחדשה"ט

ברכות ואפי' שאותו יחיד שמע כבר הברכות
מ"מ אם לא השתתף בסעודה ועכשיו הגיע
לסעודה ושימח שמחה מיוחדת מברכין ז'
ברכות שזהו תקנת חז"ל לברך ז' ברכות
כשיש ריבוי שמחה וזה נעשה ע"י הפנים
חדשות שהוא אחד מיוחד שיודע לשמח
ושמח ונעשה כן שמחה מחודשת, ואם לא
נתרבתה שמחה אף שהוא ת"ח מופלג ואפי'
גדול ככל שיהיה אין מברכין אלא אשר ברא
ומרבים בשבילו היינו שמרבים שמחה
בגללו.

ג) ולפי"ז בגר שכבר היה בסעודה ואח"כ
נתגייר אין מברכין בגינו ז' ברכות דכבר
שימח והשתתף בסעודה ולא נתרבה שמחה
עכשיו, ומה איכפת לן שנתגייר וכקטן שנולד
דמי סו"ס לא הרבה שמחה ואינו פנים
חדשות דכבר השתתף בסעודה ובשמחה
כשהיה גוי.

וכן קטן שהגדיל לא מהני מודי דכבר
השתתף ואין כאן ריבוי שמחה, [ורק
להרמב"ם לכאן] מהני שהגדיל אם יש עוד
אחד פנים חדשות שלא שמע הברכות, ונראה
די"ל דלהרמב"ם אם כבר שמע הברכות

א) שאל בחכמה בחתונה שהשתתף בה גוי
בתהליכי גיור, ואח"כ באמצע ימי השבע
ברכות נתגייר שכבר מל ונתרפא וטבל
באמצע ימי השבע ברכות, ושאל כת"ר האם
נחשב פנים חדשות לברך ז' ברכות בסעודת
שבע ברכות שהרי גר שנתגייר כקטן שנולד
דמי.

עוד שאל בקטן שהשתתף בחתונה
ובאמצע ימי השבע ברכות נהיה בר מצוה
האם נחשב פנים חדשות.

ב) והנה כבר כתבנו בדיני פנים חדשות בס"ד
בתשובות ישראל ח"ג סימן פ"ו, פ"ז וכן
בח"ד סימן קי"ד, ונתבאר שם דעת הרמב"ם
דענין פנים חדשות שבאו שני אנשים שלא
שמעו ברכות חתנים וא"צ ריבוי שמחה וסגי
בשביל אותם ב' לברך ז' ברכות בעשרה.

ודעת הרא"ש וסיעתו וזו דעת רוב
הפוסקים והכי קי"ל להלכה למעשה וכן
המנהג פשוט, שענין פנים חדשות שהוא
מרבה שמחה מיוחדת וסגי באחד שהרבה
שמחה חדשה וזהו פנים חדשות ומברכין ז'

וכמו שלא מהני ריבוי שמחה ע"י שהביאו קוף ושימח שם.

אבל בנידון דידן ודאי אין מברכין עליו אף שנגייר כיון דכבר ליכא ריבוי שמחה כיון דכבר היה בסעודה והשתתף ושימח.

משא"כ קטן ועבד ושוטה אם ריבו שמחה מברכין שהרי היה כאן ריבוי שמחה, וכיון דהם ישראלים יש כאן דין פנים חדשות.

ה) ונמצא להלכה שגוי שהיה בחתונה ואח"כ נתגייר ובא לשבע ברכות אין מברכין בשבילו, וכן קטן שהיה בחתונה ואח"כ הגדיל לא חשיב פנים חדשות.

וע"ז בעה"ח
בברכת כו"ח טובה ידידו דוש"ת
ישראל מויב

בקטנותו כבר אינו פנים חדשות אף שהיה קטן דסו"ס כבר שמע, וזה פשוט דלהרמב"ם אם באו ב' קטנים אף שלא שמעו הברכות אי"ז פנים חדשות דלא תיקנו לברך בשביל קטנים, אבל גם להיפך י"ל דאם שמעו הברכות כשהיו קטנים והגדיל וקנו אין מברכין בשבילם דסו"ס כבר שמעו הברכות, וכמו קטן שספר ספירת העומר בקטנותו ואח"כ הגדיל באמצע דממשיך לברך ולספור, דמעשה קטן בקטנותו נחשב ברכה לכל דבר וכן אם אכל ובירך ברהמ"ז והגדיל א"צ לברך שוב וכל כיוצ"ב, וכ"ז לפלפולא לשיטת הרמב"ם, אבל להלכה קיי"ל כהרא"ש וסיעתו].

ד) ובאמת מדינא י"ל שגוי פנים חדשות נמי מברכין בגללו אם הרבה שמחה, אלא שלא תיקנו חז"ל פנים חדשות אלא בישראל

רבי יום טוב זנגר

רב שכונת האדמו"ר מצאנז והסביבה

ורב ביהכנ"ס תלמידי ישיבת פוניבז' ב"ב

בירור תכונות ומדות החתן ע"י גרפולוג

גזל, ב. אין השואל רשאי להשאל, ג. לשון הרע, ד. עד כמה ניתן לסמוך על גרפולוג.

גזילת כתב יד לטובת הנגזל

לפעמים בחור לוקח הכתב יד של חברו בלי לבקש רשותו, כדי למוסרו לגרפולוג, וזה בודאי אסור מדין גזל, גם אם כוונתו היא לטובת בעל הכתב יד, בפרט שבדרך כלל לא ניחא ליה שגרפולוג יבדוק את כתב ידו. אבל בנד"ד לכאורה לא היה שאלה של גזל, כיון שהוא קיבל את השיעורים בהיתר, אמנם גם אם קבלם בהיתר, יש להסתפק טובא אם שמעון היה מסכים להשאל את הקלסר לראובן אם היה יודע שכוונתו לא היתה רק ללמוד מהשיעורים, אלא בעיקר כדי למוסרו לגרפולוג. בנוסף לכך, בפשטות הוא בגדר שואל, וא"כ יש להסתפק אם שומר יכול למסור לשומר שני בלי רשות מהבעלים.

אין השואל רשאי להשאל

שנינו בב"מ (כ"ט:) ת"ר השואל ס"ת מחבירו הרי זה לא ישאלנו לאחר, והק' הגמ' מאי אריא ס"ת אפילו כל מילי נמי, ותי' הגמ' ס"ת איצטריכא ליה, מהו דתימא ניחא ליה לאינש דתעבד מצוה בממוני' קמ"ל, וכן נפסק להלכה בשו"ע (חו"מ סי' שמ"ב) אין השואל רשאי להשאל, אפילו שאל ס"ת

מעשה שהיה בשדכן שפנה לר' יעקב והציע לו שידוך עבור בתו, והבחור המדובר ראובן לומד בישיבה מסויימת. אחרי שר' יעקב עשה בירורים, אשתו שהיא גרפולוגית ביקשה מבעלה שרוצה לראות כתב יד של ראובן, כדי שתוכל לאבחן אם כל מה ששמעו עליו הוא נכון. יעקב פנה לבחור שמעון שלומד באותה ישיבה וביקש ממנו אם יכול להמציא לו כתב ידו של ראובן לצורך בירור בשידוכין. שמעון פנה לראובן ואמר לו "מכיון שאתה כותב השיעורים של ראש הישיבה, ואני התחלתי לחזור על המסכתא, ואני רוצה לעבור על השיעורים מתחילת השנה, האם אתה יכול להשאל לי את הקלסר של השיעורים לתקופה של שבוע". ראובן הסכים בלב שלם, אבל אמר לו שאינו יכול לתת לו את השיעורים מהתקופה האחרונה, אלא אלו שכתב בתחילת המסכתא בתחילת השנה. אחרי שקיבל את השיעורים, שמעון למד מהם קצת כדי שלא יקרא שקרן, ואח"כ מסרם לר' יעקב, אבל אחרי שהרהר קצת במעשיו, היו לו ספיקות אם היה מותר לו למסור את השיעורים לר' יעקב שלא בדיעת ראובן.

כדי לדון בשאלה זו, יש לחלק הנושאים לכמה שאלות: א. לפעמים יש בזה משום

ארוכה, ולכן בזמן של התפשטות מחלת הקורונה שהיו מנינים מחוץ לביהכנ"ס לתקופה ארוכה, הגבאים היו צריכים לקבל רשות מבעלי הס"ת אם רצו להשאילם למנינים הללו.

לפי האמור, בנדר"ד אסור לשמעון למסור לר' יעקב את השיעורים ששאל מראובן. אבל אם שמעון יצלם את השיעורים, ויתן הצילומים לר' יעקב, לא יהיה איסור של אין השואל רשאי להשאיל, כיון שאינו נותן לו השיעורים בעצמם, ומ"מ עדיין יש לדון אם יש איסורים אחרים בזה כמו שיתבאר.

האם יש שאלה של לשון הרע בבדיקת גרפולוג שלא בהסכמת המדובר

עוד יש לדון אם יש איסור של לשון הרע כשמראים כתב יד לגרפולוג, דהרי החפץ חיים (הל' לשה"ר כלל א' ס"ח) כ' שאין חילוק אם הוא מספר לשה"ר עליו בפירוש, ובין אם הוא מספר לשה"ר עליו בדרך רמז, בכל גווניו הוא בכלל לשון הרע, והוסיף בבאר מים חיים (סקי"ד) וז"ל פירוש אפילו אם אינו מדבר או כותב עליו, רק שמראה לאחרים מכתביו שכתב פלוני אליו, שניכר מכותלי מכתביו שאינו חכם או למדן וכדומה מעניני גנות, גם זה בכלל איסור לשה"ר הוא עכ"ל. לפ"ז יש לדון טובא מה ההיתר להראות כתב יד של חבירו לגרפולוג, שיוכל לראות התכונות ומידות של בעל הכתב מתוך הכתב, ואע"פ שכל כוונתו לתועלת, אבל בדרך כלל כשהוא צריך לכתוב את חוות דעתו המקצועית, אע"פ שלפעמים הוא מגלה דברים חשובים מאוד (ויתבאר בהמשך אי"ה), עד כמה ניתן לסמוך על מה שהוא גילה), בכל זאת בסמכות תפקידו, הוא מפרט עוד הרבה פרטים שבודאי אינם נצרכים לשידוך

שעושה מצוה בשאלתו אינו רשאי להשאילו לאחרים.

והנה מעשים בכל יום, שמבקשים מגבאי בתי כנסיות שישאלו ספרי תורה שהופקדו אצלם, לצורך קרה"ת במנינים אחרים כגון בבית האבל, ויש להסתפק האם נאמר שאין דין הביהכנ"ס כשואל אלא כשומר, דאין כל הנאה שלו משום שגם המשאל נהנה כיון שהוא מקיים מצוה, ופטור מפרוטה דרב יוסף, ועוד דהנאת השואל הוא רק הנאת המצוה ומללה"נ כמבואר בש"ך (סי' ע"ב סקכ"ט) וסמ"ע (שם סקכ"א) ובקצוה"ח (שם סקל"ד) בשם הר"ן. אבל אין זה היתר מפולש, דהרי גם שומר אינו יכול למסור לשומר אחר כמבואר בשו"ע הרב (הל' מציאה ופקדון ס"ל) ממשמעות הסוגי' בב"מ, ואע"ג דהתם מיירי בשואל, אבל מדברי רש"י בגיטין (כ"ט.) מבואר דיש איסור גם בשומרים משום שמעביר על דעת בעה"ב, וכן פסק בערוה"ש (חו"מ סי' רצ"א סמ"ו) דאפילו אם השומר רוצה לקבל ע"ע אחריות אם השני יאבדנו באונס, אע"פ דמסביר נראה שאין חסרון בזה, מ"מ כ' שם דלמעשה לכתחילה אסור לשומר למסור לשומר (ואמנם נחלקו הפוסקים אם שומר אבידה יכול למסור האבידה לשומר אחר - ע' אריכות בזה בשיעור פ' ויגש תשע"ו - אבל יש לחלק טובא בין שומר אבידה לנדר"ד ואכמ"ל).

לפ"ז כל ביהכנ"ס שמקבל ס"ת בהשאלה, צריך לסכם עם הבעלים מראש אם הוא מסכים שישאלו את הס"ת שלו לעת הצורך למנינים מחוץ לביהכנ"ס, וגם אם מסכמים אתו, מסתמא ההסכם תקף אך ורק להשאלות לתקופות קצרות, ולא לתקופה

לסמוך על הרבוננו של עולם" (צדיק כתמר יפרח פכ"ג עמוד של"ב).

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל נשאל בענין שידוך שצד הבת רצו לבדוק את הכתב יד של הבחור, וענה "מה איכפת לו, אם נגזר זה יהיה, ואם לא נגזר ממילא לא יהיה" (הובא במנחת תודה פרק מ"ט עמוד תפ"ד).

אבל הוסיף יסוד חשוב מאוד, שכל החכמה של גרפולוגיה יש בה ממש רק אצל הגויים ולא אצל ישראל, כי אם למשל הכתב מפוזר ומראה שבטבעו הוא מפוזר, וכן להיפך, מ"מ בישראל ע"י התורה אפשר לשנות טבעו והנהגתו (דרך שיחה ח"ב עמוד שע"ד).

מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הביא ראיי' לדבריו (חשוקי חמד יבמות מ"ה: עמוד שנ"ט) ממש"כ השטמ"ק בנדרים (ל"ב:) בשם הרא"ם: מעשה בחכם אחד ששלח את דמות פרצופו לחכם אחר, שהיה מכיר בדמות הפרצופין. קיבל החכם את התמונה מהשליח המביאו, ונטמן מפני ביעתותיה (מהבהלה) דההוא פרצוף.... לסוף שאל לו השליח למה נטמן ממנו, וענה: אותו הפרצוף מאדם רע שאין כדמותו. חמדן, ונואף וליסטים, ואין להביט אליו. השליח נתיירא מלשוב אל אדוניו, עד ששלח אליו אדוניו שלא יירא ממנו, ושאל לו כל הענין. סיפר לו כל מה ששמע, ולכן ירא היה כ"כ לשוב אליו. אמר החכם: בודאי אין חכם כמו אותו בעל הפרצוף, שכל מה שאמר היה אמת, שיצרי מגרה בי ומסית אותי לעשות כל זאת, כל אשר שפט עלי החכם קשור בי בטבע, אבל החכמה שבי, מונעת אותי מכל זה, בכח אמיץ התחזקתי ורדיתי את אותם חסרונות, קניתי לי היפוך אותם מדות רעות

וממילא אינם לתועלת, וכשמגלה חסרונות שאינם רלוונטים לשידוך, ולא יכריעו כלל בהצלחת השידוך, הרי אין בהם היתר של לשון הרע לתועלת.

עוד יש להעיר שלפעמים הגרפולוג טועה בחוות דעתו, דהרי אם הבחור כתב השיעור מהר מאוד משום שהר"מ דיבר במהירות, אין הכתב משקף אמיתות תכונותיו, וכמו"כ הכתב משתנה אם כתב כשהוא עייף, ובכלל לא חסר מקרים שהוא טועה, וכיון שהטעויות הנ"ל שכיחים, יש לדון טובא באיסור של לשה"ר ומוציא שם רע על הכותב.

האם ראוי לבדוק תכונות החתן או הכלה ע"י גרפולוג

והנה בעצם הדבר שבודקים התאמת השידוך ע"י גרפולוג, שאלו את מרן בעל אילת השחר זצ"ל שאנשים בודקים את השידוכים שלהם ע"י גרפולוגים, וכבר כמה פעמים השידוך לא יצא טוב דרך זה, וענה "מה הם רואים עי"ז, חסרונות, יש לכל אחד, וגם לפעמים הם טועים". פעם אחר התבטא, כיון ששידוכים הם מסודות הבריה, אין לחכמת הגרפולוגיה חלק בזה, והוסיף "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" (כאיל תערוג על שידוכין ונישואים עמוד י"ג).

מעשה שהיה שהציעו בחור טוב מאוד לבתו של ראובן, וכל רבותיו וחבריו שיבחו אותו, אבל בכל זאת נתן את כתב יד של הבחור לגרפולוג לבדוק, והוא מצא איזה חסרון, ושאלו את מרן בעל אילת השחר זצ"ל האם יש להתייחס לכך, והוא ענה "למה בכלל הלכת לבדיקת גרפולוג, וכי כולם מתחתנים עם בדיקת גרפולוג? כיון שרבותיו וחבריו שבחוהו לא צריך בדיקת גרפולוג (אם אין סיבה מיוחדת), וצריך

עם הנער, ולא הלך, ואחר שלמד עמו אמר שינסנו עדיין, הדין עם המלמד כיון שיודע עכשיו.

עוד יש לדון, אם צד הכלה שילמו לגרפולוג, כיון שהאבחון אין לו קשר לחתן המדובר, הרי הוא גרם לאבי הכלה לשלם כסף על סמך מה שהוא אמר שמוסר לו את כתב ידו, וא"כ אפשר צריך להחזיר את התשלום כמו בכל מי שהוציא מעות על פיו.

אם החתן והכלה נפגשו ונתרצו זה לזה, אבל אבי הכלה אינו מסכים שישתדכו עד שהבחור ימציא את כתב ידו כדי שיוכל להראותו לגרפולוג, אם בציור כזה הבחור הביא כתב יד של חברו, מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד יבמות מ"ה. עמוד שנ"ז) טען דאע"פ שהיה אסור לעשות דבר כזה, מ"מ יתכן שאין בזה משום הונאה, דהרי הכלה הסכימה להתארס לחתן זה, והיא לא ביקשה להראות כתב יד לגרפולוג אלא אביה ביקש, ומעיקר הדין אינה חייבת להישמע לקול אביה אם אינו מסכים שתחתן לבחור זה (ואמנם הביא מקור לכך מהמבואר בשו"ע יו"ד סוסי' ר"מ, שם נפסק שהבן אינו חייב לציית לאביו כשאינו רוצה שיתחתן עם המדוברת, אבל יש מקום לחלק, דהתם מיירי בבן שחייב בפו"ר, משא"כ בת שאינה חייבת בפו"ר, ומ"מ ע' מש"כ במעדני יו"ט ח"ב סי' נ' שהרבה פוסקים - שו"ת נוב"ת אהע"ז סי' מ"ה, ושו"ת מחנה חיים אהע"ז ח"ג סי' ל"ב, ושו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קכ"ד, וקובץ תשובות ח"ג סי' קמ"ג - פסקו דאין נ"מ בזה בין בן לבת, בפרט שהבת מצווה במצות "לשבת יצרה", וע"ע מש"כ במעדני יו"ט שם היאך צריך לנהוג למעשה בשאלה כזו),

לטבע שני, וזאת בכח התורה וקיום המצוות, והחכמה תעז לזכרם להדריכו בדרכי יושר. הרי מפורש שהתכונות שהמומחה יכול לראות בכתב יד, אינו הכרחי שהן התכונות שיש לו באמת.

והביא עוד ראיי' מתוס' בכתובות (ס"ג. ד"ה אדעתא) שחידש שאם עם הארץ נהיה ת"ח, אע"פ שאין מתירין נדר בנולד, מ"מ אין זה נחשב כנולד, משום שהדבר שכיח, ובזה יישב היאך ר' עקיבא התיר את הנדר של כלבא שבוע.

בקשו כתב יד של בחור כדי להראותו לגרפולוג ומסרו לו כתב יד של בחור אחר

מעשה שהיה שאבי הכלה הסכים להשתדך עם בחור מסויים בתנאי שיתן את כתב ידו לגרפולוג, ומרוב פחד הביא את כתב יד של חברו שהוא העילוי שבישיבה, ועל פי חו"ד שהגרפולוג נתן על הכתב יד שהוא בדק, גמרו את השידוך, אבל הבחור פנה למרן בעל אילת השחר וצ"ל ואמר שלבו נוקפו שהטעה את אבי המדוברת. מרן וצ"ל אמר לו שיתכן שחייב להודיע לו שלא היה כתב יד שלו, ואע"פ שבעיקרון בדיקת הגרפולוג היא מיותרת ואין בה צורך, מ"מ כיון שאבי הכלה גמר את השידוך ע"פ המלצת הגרפולוג שראה את הכתב יד שאינו של החתן, יתכן שיש בזה מקח טעות (כאיל תערוג על שידוכין ונישואין עמוד י"ג).

אבל לכאורה יש דרך לתקן החסרון של מקח טעות, אם החתן ימסור את כתב ידו לגרפולוג אחר, והוא יאשר שיש לו אותן מעלות כמו שהיו בכתב יד הראשון של חברו, וכעין זה מבואר ברמ"א (חו"מ סי' של"ה ס"א) שאם בעה"ב שכר מלמד, ואמר לו שילך אצל קרובו לנסותו אם יוכל ללמוד

לו ספרים מעל ומעבר המקובל, בזה בודאי יש שאלה של גזל בידו, ויצטרך להודיע לאבי הכלה על מקורו של הכתב יד, אא"כ הוא באמת ישתנה להיות כמו שהגרפולוג תיאר אותו, וכמו שמבואר בשטמ"ק הנ"ל וצ"ע.

וע"ש שכתב דבודאי עשה שלא כהוגן, אבל מ"מ מכמה סיבות יש מקום לומר שאינו צריך לגלות אח"כ. ומ"מ אם אבי הכלה כ"כ התפעל מהחוות דעת של הגרפולוג על החתן - שהוא מתמיד ושקדן גדול ושואף לגדולות, ובעל מדות תרומיות - ובעקבות כך הוא קנה

בעלה של השדכנית היה עד קידושין לפני ששילמו דמי שדכנות

א"כ גם אם החתן וכלה יכולים לזהר מאיסור יחוד עד מוצש"ק, אבל א"א לברך שבע ברכות בסעודות בש"ק, והדבר יהיה בושה גדולה, בפרט שהרבה אורחים הגיעו מחוץ לעיר במיוחד לשבת שבע ברכות.

האם שדכן יכול להיות עד קידושין

הפוסקים דנו אם מותר לכבד שדכן להיות עד קידושין, דאפשר יש לפוסלו כיון שהוא נוגע בדבר מדיני ממונות. באוצר הפוסקים (אה"ע"ז סי' מ"ב סקמ"ה אות ט"ו) הביא מגדולי הפוסקים דשדכן שלא נטל שכרו פסול להיות עד קידושין, משום שהוא נוגע בדבר, וגם אם כבר נטל שכרו, אם הוא בענין שאם יתבטל השידוך יצטרך להחזיר את שכרו, א"כ הוא עדיין נוגע בדבר ופסול לעדות. אבל כל זה הוא רק במקום שנוהגים לשלם בזמן הנישואין כמש"כ הרמ"א (חו"מ סי' קפ"ה ס"י) וז"ל ובמקום שאין צריך לשלם לו עד הנישואין, אם חזרו בהן ונתבטל השדכנות, פטורים הבעלים מלשלם לו שכרו עכ"ל, משמע דהנוהגים לשלם בזמן התנאים וכמנהגינו, אינם פטורים מלשלם שכרו גם אם מבטלים השידוך, דהשכר הוא רק על עצם הפעולה שהביאם לתנאים, וכ"כ הט"ז (שם סק"א) להדיא, וז"ל ונראה פשוט, דאף

הרבה נוהגים שהמחותנים מסכמים ביניהם מי יהיו העדים לקידושין ולכתובה, ויש שנהגו שצד החתן מביא עד אחד, וצד הכלה מביא עד שני. מעשה שהיה בחו"ל שאבי הכלה כיבד ראש הכולל שלו להיות עד קידושין. בליל שבת שבע ברכות פנה ראש הכולל לאבי הכלה אחרי התפלה, והעיר לו שהוא חושב שיש מקום לשאול שאלה, מאחר ואשתו היתה השדכנית, ורק עכשיו נודע לו, שעדיין לא קיבלה דמי השדכנות מצד החתן, וממילא אפשר היא נחשבת כנוגע בדבר שהזוג יתחתנו כדי שתקבל את הכסף, וכיון שמעשה ידיה של אשתו שייכים לו, אפשר הוא היה עד פסול, וצריכים קידושין מחדש. עוד הוסיף, כיון שנהוג בכולל שלו (כמו ברוב הכוללים בחו"ל) שמקבלים מילגה חודשית לפי מספר הילדים שאינם נשואים הגרים בבית, ממילא אחרי שהכלה תתחתן, המילגה לאבי הכלה יתמעט, וא"כ ראש הכולל מרויח מזה, ואפשר גם זו היא סיבה לומר שהוא נוגע בדיני ממונות.

לפ"ז יש להסתפק, אם נאמר שצריכים קידושין מחדש, האם במצב כזה מותר לקדש אשה בשבת, ואת"ל שחייב לקדשה שנית אפילו אם רק לחומרא, ואסור לקדשה בשבת,

הגר"א גנחובסקי זצ"ל הוסיף, דכל מי שמעוניין שיתקיימו הקידושין כדי שיקבל שכרו, כגון שדכן או בעל קייטרינג, נחשב כנוגע בדבר, ולא יהיה עד לקידושין (אגן הסהר ח"א עמוד 460).

האם שדכן יכול להיות עד קידושין אם עדיין לא שילמו לו דמי שדכנות

אבל גם אם נאמר ששדכן הוא כשר להיות עד קידושין, מ"מ אם עדיין לא שילמו לו, יש לדון טובא. והנה גם לשיטת רוב הפוסקים דשדכן שפיר יכול להיות עד בקידושין, ולכאורה היינו אפילו אם עדיין לא קיבל את שכרו, מ"מ יש מקום לומר דעדיין יש לו נגיעות, דאפשר אם יתבטל השידוך, לא ירצו לשלם לו אע"פ שמגיע לו על פי דין, ויצטרך לאוקמי בדינא ודיינא, וזה ג"כ מיקרי נגיעות כמבואר בש"ך (חו"מ סי' ל"ז סק"י) שפסול עדות אינו דווקא בנגיעות ממון, וז"ל אלא בנגיעה של שום הנאה נמי פסול, והרמב"ם וטור ושו"ע כ' דאם יש צד הנאה בעדות זו, אפילו בדרך רחוקה ונפלאה לא יעיד עכ"ל.

האם בעל השדכנית יכול להיות עד קידושין עוד יש להסתפק האם הבעל של השדכנית פסול להיות עד באופן שעדיין לא שילמו דמי שדכנות לפני החופה. במשפט הכתובה (ח"ו עמוד שנ"ג) כתב, שאם השדכנית עדיין לא קיבלה את הכסף המובטח לה, ופרנסת אותו אברך הוא מהכספים שאשתו השדכנית מביאה, הרי גם הוא נוגע בדבר כל זמן שלא שילמו את הכסף (ובפרט שבמציאות, האיש הוא זה שיכנס עמם במו"מ לקבל הכסף המובטח לאשתו), אבל אם המצב הוא שאינו מתערב בעסקי אשתו ובמה שהיא מקבלת, ואין

אם נתרצו שניהם בחזרת השידוך אחר כתיבת התנאים, לא הפסיד זה שדכנות במקום שגובין השדכנות אחר כתיבת התנאים עכ"ל. הרי מבואר בפשטות דשדכן שפיר יכול להיות עד בקידושין.

בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קצ"ט) דן בשאלה אם שדכן יכול להיות עד קידושין, והביא מש"כ בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' ל"ו) שבפסול מחמת נגיעת ממון, רבו המקילים דלא בעינן תחילתו וסופו בכשרות מג' טעמים: א. שבידו לסלק עצמו כל שעה. ב. אינו פסול לכל אדם, ולא דמי לקרובים. ג. שאני קרוב שהיה עד פסול מתחילתו, ותו לא מתכשר, משא"כ נגיעת ממון, היה מתחילתו בעל דבר ולא עד, ובשעה שמסלק עצמו הוא דנעשה עד. לפ"ז כ' בשו"ת משנת יוסף, אם השדכן יצהיר ויקבל קנין, שמוותר החוב המגיע לו לשכר שדכנות לפני החופה דווקא, אז יתכשר לעדות. אבל בנד"ד שכבר התחתנו, לא יועיל עצתו.

בשו"ת ישא יוסף (אהע"ז סי' קי"א) כ' שמרן הגריש"א זצ"ל ס"ל דשדכן כשר להיות עד קידושין, משום שהחיוב לשלם דמי שדכנות חל בזמן האירוסין, ובזמן הקידושין אין לו כלל נגיעות ממון.

מאידך גיסא בתלפיות (קובץ ס"ח עמוד נ"ו אות שצ"ט) מובא שמרן הגריש"א זצ"ל אמר דאע"פ שמדינא יכול להיות עד קידושין, אבל למעשה אין לקחת השדכן לעד קידושין כיון דסו"ס יש לו נגיעה שיתקיים השידוך (וכן הובא בשמו בציוני הלכה על הל' נישואין עמוד מ"ט), וכששאלו אותו על מעשה שהיה שהעד הגיע מיוחד מבני ברק לירושלים לצורך זה, אמר שאין זו סיבה לא ליקחו לעד.

אישיית מראש הכולל לשלם לאברכים כשאינן כסף בקופת הכולל.

מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל (פעולת שכיר פ"ה סי"א) שאברכי כולל אינם כשכירים, כיון שאסור להם ליטול שכר עבור הלימוד, רק שכר בטלה (ע' שו"ע יו"ד סי' רמ"ו סכ"א), וממילא אינו שכירו של ראש הכולל. מאידך גיסא, בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' שט"ו) נשאל אודות הפסקת התמיכה לאחד מחברי הכולל באמצע הזמן, ודן אם התמיכה יש לו דין משכורת של פועל, שאז בודאי נתחייב המעביד לשאת בהוצאות העובד לכל הזמן, או שמא נידונת כמענק בעלמא ורשאי להפסיקה, וכ' שיותר נוטה לומר שיש לאברך דין פועל לזמן שנתקבל ללמוד שם, והוסיף דצריך לשלם לו שכרו משלם, ולא רק כפועל בטל. בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ק"א) ג"כ נדרש לדון בשאלה זו, מאברכים שראש הכולל שלהם לא שילם להם לתקופה של ז' חדשים, ולכן עזבו את הכולל, אבל תבעו ממנו שישלם להם עבור התקופה שלמדו אצלו, והוא טען שאינו חייב לשלם להם כלום, כי לא חל עליו חיוב כלל, בפרט שאין הקומץ משביע, ומה שביכלתו לקבץ מנדיבים הוא נותן לאברכים שעדיין לומדים אצלו (וע"ע בענין זה בשיעור של פ' וארא תשע"ו).

חידוש החתם סופר שגם אם אחד מהעדים היה פסול היא מקודשת מדין "אנן סהדי"

הפת"ש (אהע"ז סי' מ"ב סק"א) הביא שו"ת חת"ס (אהע"ז ח"א סי' ק') שנשאל בענין רב שסידר קידושין, וצירף עמו השמש להיות העד השני, ובחופה היו שם רבנים והרבה אנשים, אבל לא השגיחו על הקידושין כנהוג, ואחרי כמה שבועות נודע

פרנסתו מכסף זה, הוא אינו פסול, ורצה לדמות בעל השדכנית לאחיו של השדכן שהוא כשר להעיד לחתן לכתחילה, דהרי קרובי הנוגע אינם פסולים. ולמסקנא כ' שרק אם יש לנו לחוש שהבעל משקר בגלל נגיעתו בדבר משום שאשתו היתה השדכנית בזוג זה, יש לפוסלו, אבל אם לא, אינו פסול. ולענ"ד נראה שתלוי בהא דקיי"ל דמעשה ידי אשתו שייכים לו, דבשלמא אם אמרה "איני ניזונית ואיני עושה", או שאמר לה שכל פעם שתקבל דמי שדכנות, הרי הם שלה ואינה נותנת לו הכספים, ממילא אינו נוגע בדיני ממונות, אבל אם במציאות היא נותנת לו את הכסף תמיד, אפילו אם אמר לה שאינה צריכה ליתנם לו, מ"מ כיון שלמעשה תמיד היא נותנת לו, הרי הוא נוגע בדיני ממונות, וממילא כיון שצד החתן עדיין לא שילמו לה, לכאורה בעלה של השדכנית הוא עד פסול.

ראש הכולל של אבי החתן או אבי הכלה

עוד יש להסתפק, אם ראש הכולל של אבי החתן או אבי הכלה יכול להיות עד קידושין, כאשר יש לו נגיעות בדבר, כגון שהמילגה שהאברכים מקבלים תלויה על מספר הילדים הגרים בבית, משום שאחרי החתונה ראש הכולל יוריד לו מהמילגה.

בשו"ת ישא יוסף (הגר"י אפרתי שליט"א

- אהע"ז סי' קי"א) כ' שמרן הגריש"א זצ"ל פסק שיכול להיות עד קידושין, הואיל ויתכן ותשלום המלגה אינו בהכרח חוב ממוני המוטל על ראש הכולל, דהרי אם לא יהיה לו לשלם פטור מהתשלום, וא"כ חשיב שאין לו נגיעות בדיני ממון. ולכאורה שאלה זו תלויה במחלוקת פוסקי זמננו זצ"ל במעמד של אברך כולל היום, ואם יש התחייבות

עדים אלו והם פסולים, פשיטא דהקידושין לא הוו קידושין, אע"ג דהקידושין נעשו בפני המון עם והיו שם הרבה עדים, ואיכא למימר תתקיים בשאר כדאיתא באשר"י פ' יש נוחלין (ב"ב פ"ח סי' ג') ופ"ק דמכות (סי' י"א), שאני התם שלא ייחדו עדים פסולים, אבל הכא כיון דיחדו עדים פסולים, א"כ היתה כוונתם שהעדים שיחדו יהיו עדים ולא האחרים עכ"ל. הרי מפורש בדברי המהר"י וי"ל שאם ייחד עדים, כוונתו לומר שאלו הם העדים ולא אחרים, ועוד מבואר מדבריו, דס"ל דאע"פ שהקידושין נעשו בפני המון עם, לא סמכינן על סברת "אנן סהדי", אלא בעינן עדים ממש.

בשו"ת אחיעזר (ח"א סי' כ"ז סק"ו) כ' דגם בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תש"ז) ושו"ת דברי ריבות (סי' רכ"ח) מבואר כשיטת המהר"י וי"ל, ואילו בשו"ת לחם רב (סי' כ"ו) ובשו"ת שב יעקב (אהע"ז סי' כ"א) כ' דהוי ספק קידושין, והוסיף האחיעזר דהגם שמרן החת"ס זצ"ל פסק דאע"פ שהזמינו עדים הפסולים לקידושין מ"מ לאו כל כמיניהו להפסיד הקידושין, ובודאי דעת המקדש והמתקדשת שיהיו עדים כשרים, מ"מ הרבה ראשונים חולקים על יסוד זה ע"ש, וע"ע באוצר הפוסקים (סי' מ"ב סקל"א) ובברכת שלמה (להגר"ש טנא זצ"ל, אהע"ז סי' י"ב).

שיטת הרמ"א שייחוד עדים אינו מונע עדים אחרים מלהעיד

אבל למעשה, הרמ"א (אהע"ז סי' מ"ב ס"ד) כ' בשם הריב"ש, שאפילו אם ייחד עדים, אחרים שראו המעשה יכולים להעיד (וע"ש בשו"ת הריב"ש דמירי באופן שהעדים שייחדו היו פסולי עדות), אבל שיטה זו אינה דומה לחידושו של מרן

למסדר קידושין שהשמש שהי' העד השני הי' קרוב משפחה של הכלה (שני בשני), ודן אם יש לסמוך על אסיפת העם שהיו שם אע"פ שלא ראו והשגיתו על נתינת הטבעת ואמירת "הרי את מקודשת לי", והשואל הוסיף שאם יקדשנה שנית בפני עדים כשרים, יהיה זילותא לרבנים שהיו בשעת החופה ולא הרגישו בדבר, וזילותא של המשפחה שהחתן וכלה היו יחד כמה שבועות בלי קידושין.

רבינו החת"ס זצ"ל כ' דאין הפסד וזלזול אם יקדשנה שנית בסתר בפני שני עדים, ומ"מ כיון דתורה היא, צריך לענות על השאלה, וכ' (בד"ה ונהי) שיצאו מהחופה בחזקת נשואים בלי פקפוק ורעור, וא"כ אנן סהדי וכולנו עידי מסירת הקידושין מיד החתן ליד הכלה, והדבר פשוט יותר מביעא בכותחא שא"צ לקדשה שנית. עוד כ' דיש אומדנא דמוכח שנתקדשה, וחידש (בד"ה מיהו) דכל עדות שהוא ע"י "אנן סהדי" א"צ דין עדות, ולא יפסל ע"י צירוף פסולים וקרובים, דהרי בכל "אנן סהדי" פסולים וכשרים מצורפים, וסיים דאין כאן חשש מעיקר הדין, אבל מהיות טוב יקדשנה שנית. כעין סברתו מבואר גם בשו"ת חות יאיר (סוסי' י"ט ד"ה נשמע) ובשו"ת רב פעלים (ח"א אהע"ז סי' י"א) ובאג"מ (אהע"ז ח"א סי' ע"ו - ע"ז).

שיטת המהר"י וי"ל שאם ייחד עדים א"א לסמוך על עדים אחרים

אבל מאידך גיסא הבה"ט (אהע"ז סי' מ"ב סק"ד) הביא מש"כ בשו"ת מהר"י וי"ל (סי' ז') וז"ל ששאלת ע"ד הקידושין שיחדו שני עדים, והעדים היו פסולים, בן ראובן נשוי עם בת שמעון, נראה דכיון שייחדו

החת"ס זצ"ל שפסק שאין צריך דין עדות משום דסגי ב"אנן סהדי", אבל כיון שהרבה פוסקים (המהר"י וייל וכל הפוסקים הנ"ל, ושו"ת מהרש"ך ח"א סי' כ"ה, ושו"ת עין יצחק ח"ב סי' ס"ד סק"ח) חולקים על חידושו של החת"ס, וגם החת"ס בעצמו כ' דמהיות טוב שיקדש אותה שנית, לכן יש צורך לערוך קידושין שניים בלי ברכה.

האם יברך כשחוזר ומקדשה והאם צריך עידי יחוד יש להסתפק אם צריך עידי יחוד ג"כ עוד פעם כמו שצריך עדים לקידושין. המדכי בקידושין (סופ"ב סי' תקמ"ו) כ' וז"ל בא מעשה לפני רש"י באחד שקידש ונמצא אחד מעידי קידושין קרוב, או לא הי' שוה פרוטה, והשיב אע"פ שצריך לקדש פעם אחרת, אין צריך לא כניסת חופה ולא ברכה אחרת של אירוסין ונשואין, ואע"פ שצריך לקדש פעם אחרת ונמצא שהיתה החופה קודם הקידושין, מה בכך, הרי קטנה שהשיאוה אחיה ואמה, אין הקידושין קידושין עד שיגדלו ויבעלו, ואמרינן פרק הכותב (כתובות צ.) קטן שהשיאו אביו כתובתו קיימת שעל מנת כן קיימה, ואמר רב הונא לא שנו אלא מנה מאתיים וכו' נמצאת חופתו קודמת לקידושין עכ"ל.

והנה הב"ח (אהע"ז סי' ס"ב ס"ה ד"ה כתב בתשובות מיימוני) הביא מתשובות מיימוני (סוף הל' אישות סי' ח"י) דכשהיו קידושי טעות ונישואי טעות א"צ לחזור ולברך שנית אלא יקדש שנית בלא ברכה, מיהו נראה לשם דווקא בדאיכא קידושין כל דהו ונישואין כל דהו, אבל היכא דליכא אפילו כל דהו צריך לחזור ולברך ברכת אירוסין. אבל בספר אמרי דוד (סי' כ"ה, הובא באוצה"פ סי' ל"ד ס"ג סקי"ט אות ג')

הק' על הב"ח שהצריך קידושין ונישואין כל דהו, דהרי בתשובות מיימוני מייירי גם בקידושין שאינם קידושין כלל, דהרי הביא ראי' מקידושי קטן ושוטה דלא תקנו בהם נשואין כלל, וכן מייירי התם בקידוש בפחות משה פרוטה ודעתו דאינו אפילו ספק קידושין, וכן מבואר ברמ"א (אהע"ז סי' ס"א ס"א) דאם קידש בטעות והיה לו נישואין עמה ואח"כ נודע שהקידושין היו בטעות, אע"פ שחוזר ומקדשה, א"צ לברך שנית שבע ברכות. כעין זה מבואר בשו"ת מהר"י וייל (סי' ז') במי שקידש בפני עדים פסולים, דכשחוזר ומקדשה א"צ לברך לא ברכת אירוסין ולא ברכת נישואין, דכיון שכבר בירך בשעת קידושין הראשונים, יצא ידי ברכה, וכן מבואר בשו"ת חוות יאיר (סי' י"ט) ובשו"ת בית שלמה (אהע"ז סי' נ"ג).

טעמים למה אין צריך לברך ברכת אירוסין שנית בהסבר הדבר כ' בשו"ת משיב דבר (ח"ד סי' ל"ד), מאחר דברכת אירוסין למדין מרבקה, והתם לא היו קידושין ממש דהרי אליעזר הי' עבד ואינו נעשה שליח לקדש כמו בגירושין, ולכן כ' ביצחק ויקח את רבקה ותהי לו לאשה, היינו שקדשה שנית כדין תורה, הרי מבואר דברכת אירוסין שהיתה בשעת קידושין שלא ע"פ ד"ת מהני, וא"צ לברך שנית. ועוד הסבר כ' החזו"א (אהע"ז סי' ס"ג סקכ"ג) וז"ל וכן בקידושי טעות הברכה קיימת כיון שברכו בשעה שהיו ראויין לברך, ואף שהי' בטעות, ראוי האדם לברך את ה' בכל היום, אלא שאין רשאי להרבות בזה, וכעין שאמרו סיימתנהו לכולהו שבחי (ע' ברכות ל"ג:), ולכן צריך להתנהג בגדרים מיוחדים, ולזה הגדירום חז"ל אימתי לברך וקבעו השעות שהאדם

שהתחילו ז' ימי המשתה מיום החופה אף שהיה בטעות ע"ש.

מקור וטעמי האיסור לקדש אשה בשבת

כ' בשו"ע בהל' שבת (סי' של"ט ס"ד) שאין מקדשין אשה בשבת, ומקור האי דינא במתני' בביצה (ל"ו:), ומבואר בגמ' (ל"ז.) שטעם האיסור הוא גזירה שמא יכתוב (פרש"י שטר אירוסין), ואמנם הירושלמי ביומא (פ"א ה"א) נתן טעם אחר, משום קנין בשבת, אבל להלכה קיי"ל כשיטת הבבלי (ע"ש במ"ב סקט"ו בשם הפמ"ג).

מעשה שהיה שהרמ"א סידר קידושין בליל ש"ק שעה וחצי אחרי צאה"כ

בשו"ת הרמ"א (סי' קכ"ה) הביא מעשה של יתומה מאמה, ואביה אירס אותה, אבל נפטר בתקופת האירוסין, והכלה נשארה גלמודה, אין לה אב ואם, והקרובים נעשו לה רחוקים, והעלימו עיניהם ממנה עד שאחי אמה הכניסה לביתו כי אין לה גואל קרוב ממנו. כשהגיע זמן נישואיה אמרו לה להכין את עצמה לחתונה כי יהיה לה הנדוניא, וכאשר נטו צללי ערב, וכמעט קידש היום, וקרוביה היו צריכים ליתן הנדוניא, היה חסר כמעט שלישי, והחתן נסוג אחור ולא רצה בשום אופן לכנסה, ולא שת לבו לדברי מנהיגי העיר שלא לבייש בת ישראל מכח כסף נמאס, ונמשך הזמן מכח קטנות ומריבות, והצליח מעשה שטן עד שהגיע לשעה וחצי אחרי צאה"כ (בחידושי אנשי שם על המרדכי בסוף ביצה, העיד המהר"ם טיקטין - תלמידו של הרמ"א - שסידור הקידושין היה כשתי שעות בלילה), ורק אז השוו עצמן ונתרצה החתן ליכנס לחופה, ולכן כדי שלא לבייש בת ישראל הגונה, הרמ"א סידר קידושין בליל שבת, משום

יותר מוכן בהכרת בוראו וחסדיו, וכל שעשה ברשות, חשיב ברכה ויוצא בה, שכבר הגיע שעה המוכנת אף שהיתה בטעות (ומקרי חד אישות מהכניסה שהיתה בטעות עד עכשיו שחידש הקידושין) עכ"ל.

בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ק"מ) ג"כ פסק כן, והוסיף דכשיקדשה שנית א"צ עשרה, דאינם רק משום ברכות אירוסין ונישואין.

האם צריך לערוך חופה שנית

כבר הזכרנו מש"כ המרדכי בשם רש"י דבקידושי טעות א"צ חופה עוד פעם דסגי בחופה קודם קידושין, וע' בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' שע"ב) שג"כ כ' דהסדר אינו מעכב, ולכן כתב שאם שידך אשה והכניסה לחופה ובירך ז' ברכות ואח"כ קידשה, הרי היא אשתו לכל דבר אע"פ שאין ראוי לעשות כן לכתחילה, אבל בקידושי טעות (התם מיירי שקדשה בטבעת שאולה) ברור שא"צ לחזור ולברך. וע' בשו"ת שער אפרים (סי' קט"ו) שג"כ פסק דבודאי מהני בחופה קודם לקידושין, וכן מבואר במל"מ (הל' אישות פ"י הי"ב).

האם ז' ימי המשתה מומשיכים אע"פ שהקידושין הראשונים היו פסולים או שמוא מתחילים מחדש

יש לציין שבספר המקנה (קו"א סוסי' ס"א סק"ה) הוסיף, כיון שמקדשה שנית בלי ברכת אירוסין ובלי ברכת נישואין, ממילא ז' ימי משתה מתחילין משעת חופה ראשונה אע"פ שהיה טעות בקידושין, דהא שבעת ימי המשתה מתחילין משעת הברכה כמבואר בשו"ע (אהע"ז סי' ס"ב), ויש סמך לדבר מקרא דכתיב "ויעש יעקב כן וימלא שבוע זאת", וכתרגומו "ואשלם שבועתו דדא", הרי

שחשש לפירוד הזיווג ולביוש הבתולה, וכ' (בד"ה כל זה) וז"ל ובפרט דעיקר הסיבה שאין מקדשין בשבת היא שמא יכתוב, וידוע המנהג פשוט בישראל שאין החתן כותב בעצמו הכתובה או שטר אירוסין, והוא מטעם שאין אנו בקיאים בכתיבה, ואפילו מי שידוע לכתוב אינו כותב שלא לחלק בין בקיאים לשאינם בקיאים..... ואין לחוש שהחזן יכתוב משום קידוש החתן, דגזירה כזו לא מצינו..... ולכן אין לחוש בזמן הזה לגזירה זו כלל עכ"ל, וע' ברמ"א הנ"ל (סי' של"ט ס"ד) שהביא פסק זה להלכה, וכ' דסומכין ע"ז בשעה"ד, גם כי גדול כבוד הבריות.

שיטת המ"ב דאין להקל לסדר קידושין בשבת
אא"כ נתקיימו ג' תנאים

אבל המ"ב (שם סק"ט) כ' בשם הח"א (כלל ל"ח ס"ו) דאין להקל בזה רק אם נשלמו שלשה פרטים, דהיינו שלא קיים פו"ר עדיין, ויש הפסד רב, וגם ביוש לחתן וכלה אם לא יכנס אז (וע"ש בסק"ח דמירי גם לגבי קידושין ולא רק לגבי חופה).

לפ"ז גם בנד"ד איכא כל הני ג' תנאים, דהרי החתן עדיין לא קיים פו"ר, וכמו"כ הוי הפסד הסעודה, וכן אם לא יברכו ז' ברכות תהיה בושה גדולה לחתן וכלה, שחיו עד עתה בלי קידושין, ולכן י"ל שיקדש אותה באמצע הסעודה בליל ש"ק בפני שני עדים, ויזהיר אותם שלא יפרסמו הדבר כדי שלא יצא לעז על הזוג שכבר התייחדו אחרי החופה עד ליל ש"ק, ויש בזה משום כבוד הבריות.

אמנם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (הובא בחשוקי חמד - כתובות עמוד תער"ב) העיר, דכל ההיתר של הרמ"א הי' במקום בושה כזו

שהכלה תחזור לביתה מבוישת, אבל אין ראוי מזה דיש להקל לכל בושה, וממילא צידד לומר שאם קידש אשה בעדים ונתברר שאחד מהם היה פסול, אולי אין להתיר לעשות קידושין בשבת, דשמא הרמ"א לא התיר לקדש בבושה כזאת, ונשאר בצ"ע. אבל לכאורה יש מקום להעיר על דבריו, דהרי המ"ב הביא בשם הח"א דיש להתיר בצירוף של ג' סניפים, ולא כ' שההיתר הוא רק באופן שיש חשש שמא תפרד החבילה (אמנם בח"א כלל ל"ח ס"ו הביא הני ג' תנאים, וגם כ' שבאופן כזה התיר הרמ"א בתשובתו, ואפשר כוונתו לומר שכל ההיתר הוא רק במקרה של הרמ"א שיש חשש שלא יתחתנו כלל, אבל המ"ב לא הזכיר פרט זה) וצ"ע.

סיכום לדינא

אם אחד מהעדים היה הבעל של השדכנית, והיא רגילה למסור כל מה שמרויחה לבעלה, ואחד מהמחותנים עדיין לא שילם דמי השדכנות בזמן הקידושין, יש לחוש שבעלה נחשב כנוגע בדבר בדיני ממונות, ואע"פ שיכולים לחייב המחזות לשלם גם אם לא יתחתנו משום שהיום נוהגים לשלם בזמן האירוסין, מ"מ כיון שיש להם הנאה אם כבר קבלו את הכסף כדי שלא יצטרכו ללכת בדינא ודיינא עם המחזות הללו, הרי זה נחשב כנוגע בדבר. בנוסף לכך, העד היה ראש הכולל של אבי הכלה, וכיון שבכולל שלו רגילים לתת מילגה לפי מספר ילדים במשפחה, ועכשיו שהכלה מתחתנת, ראש הכולל ישלם מילגה פחותה, א"כ אפשר הוא נחשב כנוגע בדבר משום שיש לו אינטרס שיתחתנו, מ"מ מרן הגריש"א זצ"ל פסק דיתכן שתשלום המילגה אינו בהכרח

יקדש את הכלה שנית בפני שני עדים אחרים, וא"צ לברך ברכות אירוסין ונישואין שנית, וגם א"צ חופה או כתובה חדשה, וממשיכים שבעת ימי המשתה כרגיל מיום החופה, ומ"מ אם נודע להם על כל הסיפור הזה בשבת, צ"ע אם יקדש אותה שנית בשבת.

חוב ממוני המוטל על ראש הכולל, דהרי אם לא יהיה לו לשלם פטור מהתשלום, אבל יש לציין דחלק מפוסקי זמננו ס"ל שראש הכולל יש לו חיוב לדאוג לשלם המילגה גם אם אין לו כסף.

ולכן למעשה בודאי מן הראוי שהחתן

חתן שנתן הטבעת לכלה בו בזמן שאמר לה "הרי את מקודשת לי"

הנוסח לפני נתינת הטבעת, ולכן בא לשאול אם ראוי שהחתן יקדש את אשתו הכלה עוד פעם, ואע"פ שהטבעת נמצאת אצלה, יבקש ממנה שתחזיר לו הטבעת כדי שיוכל לקדשה עוד פעם כדת וכדין כמנהג ישראל סבא.

שיטת הפוסקים דצריך להקפיד להקדים אמירת הרי את מקודשת לי לפני נתינת הטבעת

בכנסת הגדולה (אהע"ז סי' כ"ז בהגהות הטור סק"ח) כ' דלא יתן טבעת הקידושין על ידה ואח"כ יאמר הרי את מקודשת לי, דהוי מקדש במלוה, אלא יאמר תחילה הרי את וכו', ואח"כ יתן הטבעת על ידה, וכן פסק הבן איש חי (שנה א' פ' שופטים ס"ו), אלא ששינה קצת, וכתב דאם יקדים נתינת הטבעת הוי כמקדש במלוה, ולא כתב דהוא ממש מקדש במלוה כמש"כ בכנה"ג.

חידוש ספר המקנה דאין ליתן הטבעת קידושין לפני שסיים לומר נוסח הקידושין

הפת"ש (אהע"ז סי' כ"ז סק"ב) הביא דבספר המקנה (קו"א סי' כ"ז סוס"ג סק"ט) הוסיף עוד חידוש, וכתב דנחלקו רב ושמואל בקידושין (מ"ו:) גבי המקדש אחותו אי אמרינן הואיל ואדם יודע דאין קידושין תופסין באחותו, נותן לה לשם מתנה או שמא נותן לה לשם פקדון, ולהלכה נפסק בשו"ע

מעשה שהי' בחתן שקידש את הכלה תחת החופה, ואמר לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל, אבל כבר הניח הטבעת על אצבעה אחרי שאמר "הרי את מקודשת" לפני שסיים המשך הנוסח. אחד מהעדים העיר להרב המסדר קידושין דאפשר יש חסרון בדבר, דהי' צריך לומר לה מתחילה שנותן לה הטבעת לשם קידושין ורק אח"כ לתת לה הטבעת, ובנוסח "הרי את מקודשת" לא יי"ח אפילו בדיעבד, אבל הרב המסדר קידושין דחה טענת העד וענה לו דכיון שהיו עסוקים באותו ענין אין שום חסרון בסדר הדברים, ולכן אפילו אם הקדים הנתינה לפני האמירה ג"כ מקודשת, וכאן הי' עוד יותר טוב דהרי הי' באמצע האמירה בזמן שנתן לה הטבעת.

הרב המסדר קידושין הביא עוד ראיי' מלשון הגמ' בקידושין (ה:), ת"ר כיצד בכסף, נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי... הרי זו מקודשת. הרי מפורש בלשון הגמ' דאם הקדים נתינת הכסף לפני אמירת הרי את מקודשת לי דהיא מקודשת. העד קידושין קיבל את תשובתו של הרב המסדר קידושין, אבל מאוחר כלילה הרהר בלבו דסוף סוף מנהג ישראל שאומרים

(אהע"ז סי' נ' ס"ב) כשמואל דמעות מתנה, ולכן אם נתן לה לשם מתנה אינו יכול לחזור בו, דלא מצינו בשום מקום, במוכר או בנותן לחבירו וקנה במשיכה או בקנין, שיכול לחזור בו תוכ"ד, ואדרבה מצינו בהקדש דאינו יכול לחזור בו תוכ"ד משום דאמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט דמי. הרי משמע להדיא דלאחר מסירה להדיוט אינו יכול לחזור בו אפילו תוכ"ד, ובטעם הדבר הסביר בעל ההפלאה דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, ולכן סיים שם שצריך ליזהר בקידושין שיגמור אמירתו קודם שנותן הטבעת בידה, דאל"ה יש לחוש שנתן לה לשם מתנה והוי כאמירה לאחר מתן מעות.

ישוב שיטת הרמב"ם ושו"ע בענין הקדמת נתינת הכסף לפני האמירה

אבל יש להקשות טובא על חידוש זה, מלשון השו"ע (אהע"ז סי' כ"ז ס"א) שהביא היאך מקדשין בכסף, וז"ל נותן לה בפני שנים פרוטה או שוה פרוטה ואומר לה הרי את מקודשת לי בזה עכ"ל. הרי מפורש דמקדים הנתינה להאמירה, אבל בחידושי הרי"ם (שם סק"ו) כ' דצ"ל דפירוש השו"ע הוא, שנותן לה ואומר בשעת הנתינה קודם שבא לידה, או בבת אחת כשבא לידה, ובאמת ברמב"ם (הל' אישות פ"ג ה"א) מבואר שקודם אומר לה ואח"כ נותן לה.

והנה בחסדי דוד על התוספתא בקידושין (פ"א ה"א) העיר דקושי' זו היא גם על חידושו של הכנה"ג שפסק דצריך להקדים האמירה לנתינה, ואילו בסוגי' שם בקידושין (ה:): ובתוספתא הנ"ל מבואר שמקדים הנתינה לפני האמירה, דהרי שנינו בכסף כיצד, נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי, ותי' החסדי דוד דלשון הגמ'

ותוספתא מדוייק מדתניא נתן לה שהוא לשון עבר, והיינו אם קידשה באופן כזה, בדיעבד מקודשת, אבל לכתחילה בודאי צריך להקדים האמירה לנתינה כדברי הכנה"ג. ואמנם זה מיישב לשון הגמ' ותוספתא, אבל בשו"ע (אהע"ז סי' כ"ז ס"א) פסק בכסף כיצד, נותן לה בפני שנים פרוטה או שוה פרוטה ואומר לה, וא"א ליישב הלשון בשו"ע לפי חסדי דוד, ועכצ"ל כמו שפירש בחידושי הרי"ם הנ"ל בהבנת דברי השו"ע.

קושיית האחרונים על שיטת המקנה מהגדר של תוכ"ד בקידושין

והנה יסוד חידושו של ספר המקנה תלוי בגדר של תוכ"ד, דהרי שנינו בב"ב (קכ"ט:) הלכתא כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי לבר מעבודת כוכבים וקידושין, ומבואר מדברי המקנה שהבין, דכיון שלא שייך תוכ"ד בקידושין, א"א להחל חלות קידושין לשנות מתנה לקידושין בסברת תוכ"ד, ולכן חידש דכשנתן לה כסף בלי שום דיבור הרי זה נחשב כמתנה, ואח"כ שוב אינו יכול לשנות המתנה לקידושין אפילו אם תוכ"ד יאמר שהכסף שנתן הם לשם קידושין. אבל הראשונים בסוגי' שם הבינו דכוונת הגמ' לומר שאחרי שעשה מעשה קידושין א"א לבטלו תוכ"ד, דהרי ברשב"ם שם (ק"ל.) כ' וז"ל שאם קידש אשה בפני עדים וחזר ואמר בתוכ"ד להווי מתנה ולא להווי קידושין, אין שומעין לו, ומקודשת ואינה מקודשת, וחומרא דרבנן היא משום לעז ממזרות אם תנשא לאחר בלא גט עכ"ל. והנה אע"פ שהרשב"ם ס"ל דאם חזר בו מהקידושין תוכ"ד היא ספק מקודשת, אבל הרבה ראשונים (תוס' והרא"ש בנדרים פ"ז. והיד רמ"ה בב"ב קכ"ט: ושו"ת הר"ן סי' מ"ג

נותן לה, והיא קבלה החפץ בסתם, ותיכף אחר הנתינה אמר לה הרי את מקודשת לי בו ושתקה, אין זה בגדר שתיקה לאחר מתן מעות, דקבלתה נחשבת כקבלה, והיא מחרישה לדעת על איזה כוונה נתן לה, וכאשר שמעה שניתן לה בתורת קידושין ולא השליכה מידה, י"ל דמתחילה קיבלתה לסיבה זו לשמוע ממנו שמקדשה בו, ואע"פ שהקבלה היתה בסתם בלי שום גילוי דעת, מ"מ כיון שאמר לה תוכ"ד סמוך להנתינה הרי את מקודשת לי בו, הרי זה כמו שאמר כן בשעת הנתינה, ואע"פ דמבואר בב"ב (קכ"ט:) דבקידישין לא אמרינן תוכ"ד כדיבור דמי, היינו דלקולא לא הוי כדיבור משום לעז ממזרות.

לפי השיבת ציון נד"ד אינה שאלה של חזרה תוכ"ד בכלל, וממילא אין שום חסרון במה שנתן לה הטבעת באמצע האמירה, דהרי אפילו אם היה נותן לה הטבעת תוכ"ד אחרי האמירה ג"כ היתה מקודשת, וכש"כ בנד"ד שנתנה לה באמצע דבריו לשם קידושין.

חידוש הערך שי דרך כשמקדש אשה שאין קידושין תופסין בה נחשב הכסף כמתנה

והנה בעצם הדמיון של ספר המקנה לקידושי אחרות דקיי"ל כשמואל דהמעות הוי מתנה, כ' בערך שי (אהע"ז סי' כ"ז ס"ג סוד"ה ועוד) דסברת מתנה היא רק במקדש אחרות כיון שידע שאינו יכול לקדשה, אבל במקדש סתם אשה, ונתן לה הכסף לפני שאמר לה שרוצה לקדשה, הוכיח סופו על תחילתו דלשם קידושין יהיב, וכעין זה מבואר גם בטיב קידושין (סי' כ"ז סוסק"ט).

בשיטת הרמב"ם (ס"ל דאם חזר בו תוכ"ד אינה חזרה בכלל, וכן נפסק בשו"ע (אהע"ז סי' ל"ח סל"ד) דאין חזרה תוכ"ד כלום, והרי היא מקודשת.

כשיטת הראשונים גם מבואר בב"י בבדק הבית (אהע"ז סי' ל"ו ס"ט), דמבואר בטור שם, אם אשה היא שלוח לקבל קידושין לחברתה, ולאחר שנתן הקידושין לידה אמר לה "את נמי", או "וכן את" וכיוצא בזה, שתייהן מקודשות, והעיר הב"י דאינו מדוקדק לומר שאמר כן לאחר שנתן בידה א"כ אמר לה תוכ"ד, ואע"ג דבקידישין לא אמרינן תוכ"ד כדיבור דמי, היינו דווקא שאינו יכול לחזור בו (אמנם ע"ש באבני מילואים סק"ו שהקשה, כיון שאינו יכול לחזור בו מהקידושין תוכ"ד, א"כ כשמסר לה הכסף לשם חברתה לקידושין, כבר זכתה חברתה בכל הכסף, ומהיכ"ת יכול לחזור בו מחלק של מתנה זו כדי לקדש השליח אחרי שחברתה כבר זכתה בכל הכסף, וא"כ איך מקדשה דהרי הכסף שייך לחברתה ע"ש).

חילוק השיבת ציון בין שתיקה לאחר מתן מעות שנתקבל בפקדון לנתקבל סתם

הפת"ש (אהע"ז סי' כ"ח סקט"ז) ציין לשו"ת שיבת ציון (סי' ס"ט) שדן אודות נער שקידש בתולה בטבעת של נחושת, שנתנה לה ואח"כ אמר לה הרי את מקודשת לי וכו', ודן שם אי הוי שתיקה לאחר מתן מעות דמבואר בשו"ע (אהע"ז סי' כ"ח ס"ד) דאינה מקודשת, והסביר דרך אם אמר לה מתחילה שנותן לה בתורת פקדון ושקלתה, ואח"כ אמר התקדשי לי, בזה אמרינן דהוי שתיקה לאחר מתן מעות ואינו כלום, אבל אם נתן לה חפץ לידה ולא אמר לאיזה כוונה הוא

קושיית האחרונים מהמבואר בשו"ע דיכול לחזור
בו תוכ"ד אחרי שעשה קנין

עוד העירו הרבה אחרונים על סברת ספר
המקנה, כיון דלא אתי דיבור ומבטל מעשה,
אינו יכול לבטל המתנה שנתן ע"י דיבור של
קידושין, דהרי נפסק בשו"ע (חור"מ סי' קצ"ה
ס"ז) דבשאר דרכי הקנייה אין שום אחד מהם
יכול לחזור בו לאחר כדי דיבור, הא משמע
דתוכ"ד שפיר שייך חזרה (ע' שו"ת רע"א
מהדו"ק סי' צ"ז ד"ה גם יש לומר). מאידך
גיסא הפת"ש (שם סק"ו) ציין למש"כ בשו"ת
ושב הכהן (סי' י"ט) שהעיר על השו"ע שם,
דאע"פ דזו היא שיטת הרא"ש ורבינו ירוחם,
אבל אינו מוסכם להלכה בלי שום חולק,
דהרי הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פט"ו
ה"א) פסק דאינו יכול לחזור בהקדש אפילו
תוכ"ד, וצ"ל דהטעם הוא משום דאמירה
לגבוה כמסירה להדיוט (וכן הסבירו עוד
הרבה אחרונים, אבל באחיעזר - אהע"ז סי'
כ"ו סק"א ד"ה ובמקום - הסביר סברת
הרמב"ם, דבדבר שחל במחשבה לא אמרינן
תוכ"ד כדיבור, וכן הסביר בשו"ת דובב
מישרים ח"א סי' כ"ז ד"ה ולכאורה), וא"כ
מוכח דבמסירה להדיוט אינו יכול לחזור בו
אפילו תוכ"ד, וכן מדויק גם בתוס' במנחות
(פ"א: ד"ה תודה), ונשאר בצע"ג על השו"ע
שסתם כשיטת הרא"ש ורבינו ירוחם.

אבל בערך שי הנ"ל (ד"ה בקו"א המקנה)
כ' דאפילו לפי קושיית שו"ת ושב הכהן, מה
שאינו יכול לחזור בו היינו דווקא כשבא
לעקור המעשה, אבל באופן שאינו רוצה
לעקור המעשה, אלא לפרש דבריו שנתכוון
תחילה לקידושין ולא נתן הכסף למתנה או
להלוואה, בודאי מהני, והביא ראיי' מתוס'

בב"ק (ע"ג:) והובא גם בנתיבות (סי' קנ"ה
סק"ג), דאפילו במקום דתוכ"ד לאו כדיבור
דמי כגון בהקדש, מ"מ יכול לפרש דבריו
תוכ"ד בהקדש דלא נחשב כקנוניא דשכיב
מרע ע"ש.

יישוב שיטת ספר המקנה דס"ל דחזרה תוכ"ד
אינה שייכת בכל הקנינים

והנה כדי ליישב שיטת המקנה קצת, דלא
להוי פירכא מהאי דינא בשו"ע דשייך חזרה
תוכ"ד בקנינים (והיינו אפילו אם לא ס"ל
כשיטתו של שו"ת ושב הכהן), הרי גם בט"ז
(אהע"ז סי' ל"ח סק"ב) מבואר כשיטתו,
ובספר המקנה בעצמו (שם סי' ל"ח סק"ג
ד"ה ומ"ש עוד הט"ז) העיר מהא דמבואר
בשו"ע בחור"מ סי' קצ"ה, והסביר דהתם
מיירי דווקא בקנין כסף וקנין אגב קרקע,
אבל לא בקנין משיכה (וע"ע ברע"א בחור"מ
סי' קצ"ח ס"ח, ובאבנ"מ סי' כ"ז סק"ט,
ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קט"ז), והיינו משום
דמהא דבהקדש אינו יכול לחזור בו תוכ"ד
משום דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט,
מוכח דבמסירה ממש לא מהני חזרה תוכ"ד
(והיינו כתוס' הנ"ל במנחות פ"א: ד"ה
תודה), ואמנם בקצוה"ח (סי' קצ"ה סק"ז)
חולק על הט"ז הנ"ל, וגם דחה הראיי' מתוס'
במנחות (ע' מש"כ בקצוה"ח סי' רנ"ה סק"ב)
דשאני הקדש דאמירה דידיי, מעשה הוא
כמסירה, ואלים טפי, ולכן אינו יכול לחזור
בו, משא"כ בהדיוט דמסירה ומשיכה אינן
עושות קנין אם אינו אומר להקנות לו,
וכמו"כ אמירה גרידא אינה עושה קנין עד
שימשוך, לכן התם כיון דמשיכה אינה עושה
קנין רק ע"י דיבורו שאמר לו קני, שפיר יכול
לחזור בו תוכ"ד.

קושי' מהרמ"א שכתב מפורש דמהני אמירה בשעת נתינת כסף הקידושין

עכ"פ אפילו אם יישבנו קושיות האחרונים על מש"כ בספר המקנה, אבל בנד"ד שאמר ונתן בב"א, לכאורה שפיר מקודשת, ולמה כ' בספר המקנה דצריך לסיים אמירתו לפני שנותן לו לדעתה, ובפרט יש שהקשו עליו ממש"כ הרמ"א (אהע"ז סי' כ"ט ס"י) וז"ל ואם אמר לה בשעה שהוא נותן לה הרי את מקודשת לי, וקבלה מקודשת עכ"ל. אבל אין זה ראוי מפורשת נגדו, דהרי התם מיירי באופן המבואר בשו"ע, שאמרה לו תן לי מיני כלים או מיני מאכל או שאר כל דבר, ונתן לה, אינה מקודשת, וע"ז הוסיף הרמ"א דמ"מ אם הוא דיבר בשעת הנתינה הוי מקודשת דלא הוי בגדר נתן הוא ואמרה היא. אבל עדיין יש מקום להעיר קצת דאפשר נד"ד עדיין דומה להתם, דהרי דיבור שלה אינה פועלת הקידושין בלי דיבורו, ושוב יצטרך לומר דיבורו לפני הנתינה לשיטת המקנה, אבל יש לחלק בין הנדונים.

ותמה) כ' דאפילו לשיטת המקנה דלא שייך תוכ"ד בקנין של משיכה וכשיטת הט"ז הנ"ל, אפשר יש מקום להבין חידושו באופן שבחור פגש בחורה ברחוב וקדשה ע"י נתינת טבעת ואח"כ דברו, אבל כיון שבספר המקנה כתב מפורש דמיירי באופן שיש שם מסדר קידושין, א"כ כיון דעסוקים בענין קידושין בזמטוטי חתן וכלה ושושבינים, וכלה למה נכנסה לחופה, אין לך עסוקין באותו ענין יותר מזה, ואפשר אפילו למ"ד דס"ל דעסוקים באותו ענין לא מהני וצריך לפרש, אבל בעסוקין באותו ענין כזה אפשר דמודה דמהני. עוד הוסיף, כיון דבעסוקין באותו ענין אפילו שתיקה מהני, כש"כ וק"ו עסוקים כזה, הגם דבודאי לא התכוונו לקידושין עד שיאמר הרי את מקודשת לי וכו' כדת משה וישראל, ונהוג דאומרים כן, מ"מ אין כאן חשש מתנה, וחזו מה עמא דבר שאין נוהרין בזה כ"כ, וכן נראה ברור לדינא, ופשוט דאין זה דומה למש"כ הרמ"א הנ"ל (אהע"ז סי' כ"ט ס"י).

סברת הכתב סופר דבעסוקין באותו ענין כו"ע מודים דמקודשת

ולכן למעשה נראה דאין שום צורך או ענין לקדשה שנית, ואדרבה עדיף שלא יקדש עוד פעם, מכמה וכמה טעמים.

בשו"ת כת"ס (אהע"ז סי' ל"ח ד"ה

החלפת ערי יחוד אחרי שתי דקות

מעשה שהיה בראובן שהיה אחד משני עדי יחוד, ואחרי שכבר עמד שתי דקות מחוץ לחדר שהחתן וכלה התייחדו שם, קיבל טלפון דחוף שחייב לחזור הביתה מיד, ובדלית ברירה מינה את לוי לעמוד שם להיות עד במקומו יחד עם שמעון העד השני.

אבל אח"כ הסתפקו האם לוי היה יכול להצטרף עם שמעון להשלים את הרגעים הנותרים של העדות, או דילמא, כיון דכל חד מינייהו הוא בגדר חצי דבר, ואף אחד מהם אינו מעיד על יחוד שלם, אלא על חצי יחוד, אין כאן צירוף לעדות.

נ"מ בין שני כיתי עדים לחזקת ג' שנים ולסימני גדלות

לכאורה יש לדון בשאלה דידן לפי המבואר בסוגי' בב"ק (ע:) וב"ב (נ"ו:) דמהני חזקת ג' שנים בצירוף שלש כתי עדים, כאשר כל כת מעידה על חזקה בקרקע לשנה אחת, והק' תוס' מאי שנא מעדות על סימני גדלות, כאשר כת אחת מעידה על שיערה אחת בגבה וכת אחת מעידה על שיערה אחת בכרסה, דקיי"ל שאינם מצטרפים משום ש"דבר" ולא חצי דבר אמר רחמנא, ותי' תוס' בב"ק דיש לחלק בינייהו, דבשלש שנות חזקה, כל שנה העדים ראו כל מה שהיו יכולים לראות באותה שנה, משא"כ בעדות על ב' שערות שכל עד היה יכול לראות שתי שערות, ולא רק אחד, ולפ"ז גם בנד"ד י"ל, שכל כת עדים שהעידו על יחוד של כמה דקות, לא הי' יכול להעיד על השלש דקות האחרות, ולכן שפיר מצטרפי. אבל תוס' כתב בשם הרי"ף דיש חילוק אחר בין עדות על חזקת ג' שנים ועדות על ב' שערות, דבחזקת ג' שנים מהני סהדותיהו לגבי הפירות שאכל בשנה ראשונה, לחייבו לשלם עבורן אם לא ימצא עדים על כל שנות החזקה, משא"כ בעדות על ב' שערות, שעדות על שער אחד אין לה שום חשיבות, ותוס' בב"ב רק הביא תי' זו של הרי"ף, וא"כ בנד"ד שפיר הוי חסרון של דבר ולא חצי דבר, כיון שהעדות על יחוד של שתי דקות אינה נחשבת כעדות על יחוד.

להלכה בשו"ע (אהע"ז סי' קמ"ב סי"ב) מבואר דס"ל כשיטת הרי"ף, שהעדות על שנה אחת יש לה תוקף משום שיש נ"מ למעשה בעדות זו, לחייב תשלום עבור הפירות, ולפ"ז בנד"ד דלכאורה העדות על

יחוד של שתי דקות אין לה תוקף, ממילא יש לדון טובא היכן יש עדי יחוד, אבל הב"ש (שם סקב"א) והט"ז (שם סקי"א) והסמ"ע (חור"מ סי' ל' סקל"ט) פסקו כשיטת תוס', וכן משמע בקצוה"ח (סי' ר"ה סק"ד), ולפי דבריהם כיון שהעדים הראשונים ראו כל מה שיכולים לראות, שפיר מצטרפי עם העדים השניים.

עדות שלא ראו תחילת היחוד ורק לבסוף נתברר הדבר

עוד יש להסתפק, מה יהיה הדין אם שמעון (שכבר היה העד השני), ישאר לחמש דקות אחרי שלוי התחיל את עדותו, האם זה יועיל להכשיר את העדות מכאן ואילך, דיש מקום לטעון דגם זה לא יועיל, דהרי לוי לא ראה כשהחתן והכלה נכנסו לחדר, משום שכשהוא הגיע הוא רק ראה שדלת החדר סגורה, ואמנם סיפרו לו שהחתן וכלה נמצאים בתוך החדר, אבל הוא בעצמו לא ראה הדבר, וא"כ הוי בגדר עד מפי עד, והיאך יכול להעיד על היחוד בתורת עדות גמורה, אא"כ נאמר שלעדות של יחוד חתן וכלה, א"צ עדות גמורה דאינה אלא בגדר גילוי מילתא בעלמא, וא"כ שפיר יכול לסמוך על מה שאמרו לו העדים.

אלא דיש סברא לומר, שאם שמעון ולוי ימתינו יחד חמש דקות, כאשר החתן יפתח את הדלת אח"כ, ויראו שהחתן וכלה התייחדו יחד בחדר זה, אז תחול עדותם למפרע על הזמן שעמדו מחוץ לחדר, דהרי כעת יש לנו עדות גמורה על יחוד שלם של חמש דקות, ומסתבר לומר שהבירור הזה יועיל גם למפרע, אע"פ שבשעה שעמדו מחוץ לחדר, העדות של לוי אין לו תוקף כיון שלא ראה שהחתן וכלה נמצאים בתוך החדר.

מחלוקת הפוסקים אם צריכים עדים ליחוד מעיקר הדין

והנה יש לדון אם בכלל צריך עדים לחופה, דהרי הרמב"ם (הל' אישות פ"י ה"א) כ' וז"ל הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה..... ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שניה בבית אביה עד שיביא אותה לתוך ביתו, וייתחד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום עכ"ל.

האור שמח (שם ה"ב) הסתפק אם חופה צריכה עדים, או שמא סגי בהודאה של שניהם, דמצד אחד י"ל שחופה הוי כמו קידושין שצריך עדים, וכמו שהתם אינה מקודשת בהודאת שניהם, כמו"כ בחופה אינה נחשבת נשואה בלי עדים, ואחרי שנו"נ בזה, סיים וז"ל עדיין הך מילתא מסתפקא לי טובא להלכה, וה' יורני האמת בדברי קדשו עכ"ל.

שיטת הפוסקים שא"צ עדים לחופה

והנה גדולי האחרונים נחלקו בשאלה זו להלכה, דהרי חופה אינה דומה לקידושין, משום שקידושין גם נוגע לאחרים, שעל ידי הקידושין נאסרת האשה על כל העולם, ולכן אין הודאתם לבד יכולה לאסרה על כל העולם כמבואר בקידושין (ס"ה:), ואילו חופה אינה נ"מ לאחרים, דהרי האשה כבר אסורה על כל העולם משום הקידושין, וממילא א"צ עדים לחופה כיון שאינה דבר שבערוה, דהרי היא כבר אסורה לכל העולם משעת הקידושין, ואע"פ שע"י החופה מתחייבים ממון זה לזה, ע"ז מהני הודאתם ככל דבר שבממון. בשו"ת אבני נזר (אהע"ז סי' שצ"ה סק"ג) נו"נ בהני סברות, וכ' וז"ל

ברור דחופה אחר קידושין לא בעי עדים עכ"ל.

כמו"כ כ' הגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה (אהע"ז סי' קל"ט), והוכיח כן מהסוגי' בגיטין (נ"ז). מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין העובדי כוכבים, והשיאום זה לזה, אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך, ולא נגע בה עד יום מותו, והגמ' ממשיכה במעלתו של ארוס זה יותר מיוסף הצדיק, שאצל יוסף הצדיק פטפט ביצרו באשה שלא היתה אשתו, ואילו הוא פטפט ביצרו באשה שהיתה אשתו. הרי מבואר שהנישואין שלהם ה' נישואין גם בלא כתובה, דאם לא חלו הנישואין כלל, הול"ל אילו יוסף לאו ארוסתו והכא ארוסתו, ומדקאמר "אשתו", מבואר שהיתה אשתו ממש ע"י הנישואין גם בלי כתובה, ועכצ"ל שלא היו שם עדים ישראלים דאל"ה ה' כותב לה כתובה, ומזה הוכיח שא"צ חופה בפני עדים (אמנם יש לדחות הראי' לפמ"ש"כ המהרש"א בסוגי' שם, דעכצ"ל שהיו שם עשרה מישראל לברך ברכת נישואין, דאל"ה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה, ואם לא היו שם מנין, הול"ל למימר האי טעמא ולא משום שאין לה כתובה, והסביר דהא דלא כתב לא כתובה הוא משום דכל מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ לא היה לו במה להשתעבד לה לכתובתה).

וכן הוכיחו החלקת יואב (אהע"ז סי' ו') ומרחת (ח"ב סי' א' אות ג' סק"ב) שחופה אינה צריכה עדים, והביאו ראיות אחרות, והכי מבואר גם בהפלאה בכתובות (מ"ח. ד"ה מתניתין) ובספרו המקנה (ק"א סי' נ"ז סק"ב, וצ"ע דבסי' נ"ז סק"ב לא כ"כ).

בסקילה, ואילו הבא על נשואה דינו בחנק (ע' רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"א ה"ו), ועוד שארוסה אסורה לבעלה עד שתכנס לחופה. בתוס' ר"י הזקן בקידושין (י'): כ' מפורש שצריך עדים לחופה, וכן נקטו להלכה האבני מילואים (סי' ל"ח סק"ז) והמקנה (סי' נ"ה ס"א) ופסקי הלכות להגר"ד קרלינר זצ"ל (הל' אישות פ"ג ה"ב עמוד מ"ט). ושו"ת יעלת חן (להגר"ד אריה ליב צינץ זצ"ל גאב"ד פלאצק- בית חתנות סי' י"ח תשובה י"ב עמוד ל"א: ובנדמ"ח סי' ל"ח סק"ה). שוב ראיתי סברא (אפריון שלמה להגרא"ב פינקל זצ"ל - פ"ט הערה א') דמה שנהגו העולם שעדים יעידו על חלות היחוד, אפשר הטעם הוא משום שהוא גמר חלות האישות, וגם הוסיף מש"כ בתוס' ביבמות (ג.) שהאיסור של אשה וכתה נאמר רק אחר נישואין, וא"כ הנישואין עצמן הן חב לאחריני, ולכן צריך עדים כמו בקידושין.

כמה זמן צריכים העדים להשאר מחוץ לחדר יחוד אבל בלא"ה, אפילו אם נאמר שצריך עדים ליחוד משום שהוא אחד מדרכי החופה, עדיין יש מקום להסתפק מה שיעור הזמן של היחוד, דאם דימו דין יחוד לגבי נישואין לאיסור יחוד בערוה, ודימו איסור יחוד בערוה לדין סתירה לגבי דין סוטה, התם אמרו חז"ל (סוטה ד.) שהשיעור הוא כדי צליית ביצה וגמיעתה. אמנם בדיעבד יש להקל בזמן קצר ביותר, ובפרט שיש גדולי האחרונים שהקילו דא"צ שהיית זמן כלל, וכיון שראו שנתייחדו, שוב אין צריך (ע' המקנה סי' ס"ד ס"ה וקו"א סי' נ"ז סק"ב, בית מאיר סי' נ"ה, ועזר מקודש סי' ס"א ס"ב).

אבל הבית מאיר כ' דלשיטת הבית

מביאים בשם מרן הגר"ח מברסק זצ"ל שג"כ ס"ל שא"צ עדים לחופה (אע"פ שלמעשה לא שינה ממנהג העולם לייחד עדים לחדר יחוד) משום שנישואין אינו חלות ידיה שהבעל פועל, והראיה שאינו יכול להתנות תנאי בנישואין, אלא שאם נמצאים ביחד לשם אישות זהו נישואין, והתורה משוי לה נשואה (והסביר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שצ"ג ד"ה ולענין, שהוא כעין יבום שא"צ עדים - ע' ביאור הגר"א אהע"ז סי' קס"ו סק"ט - משום שאין הוא קונה אותה, אלא שהקנו לו היבמה מן השמים ע"י הביאה), ובאופן קצת אחרת הסבירו שיטת מרן הגר"ח זצ"ל, שאין הבעל פועל כלום, כעין שמצינו בזנות דאוסרת וא"צ עדות לחלות האיסור, וא"כ י"ל גם בנד"ד, בעצם התנהגות חיי אישות נעשית נשואה, ולכן מציאות החופה פועלת בלי עדים (שו"ת תשובות והנהגות ח"ד עמוד תס"ה).

וע"ע באבי עזרי (מהדו"ק הל' אישות פ"ג הי"ג ד"ה והנה) שכתב דלא מצינו בשום מקום להצריך עדים בנישואין, וטעם הדבר משום שאינו גדר קנין אלא מעשה נישואין, ולא שייך להצריך עדים, משום שרק קנין בעי עדים לקיומא, דאפשר להתבטל, אבל מעשה הנישואין כבר נעשה גם בלי עדים, ואינה יכולה להתבטל. עוד יש לציין, דבשו"ע בהל' נישואין (אהע"ז סי' נ"ה וסי' ס"א) לא הזכיר כלל שצריך עדים להעיד על החופה.

שיטת הפוסקים שצריך עדים לחופה

אבל מאידך גיסא, י"א דחופה שעושה נישואין נחשבת כדבר שבערוה ולכן צריך עדים, ואע"פ שהיא כבר ארוסה, בכל זאת יש עדיין כמה נ"מ, דהרי הבא על ארוסה מיתנו

דחופה קונה בתחילתה, והיינו כשיטת מרן הגרי"ז זצ"ל שאין שום שיעור ליחוד בחופה (הובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' של"ו).

האם יחוד העדים באמירת "אתם עדי" היא לעיכובא

עוד העירו לי, כיון שהחתן מייחד את העדים באמירת "אתם עדי", ובנד"ד החתן ייחד ראובן ושמעון ולא לוי, א"כ יש להסתפק אם יש חסרון בזה.

כ' הערוה"ש (אהע"ז סי' מ"ב סל"א), שאם קידש בפני עדים, אפילו לא אמר "אתם עדי", מקודשת, דאין העדים צריכים להיות מזומנים כמבואר בחו"מ סי' ל"ט, אלא כיון שראו את המעשה מעידים ע"ז, ולפ"ז אפילו ייחד עדים, יכולים אחרים שראו המעשה להעיד, ומ"מ נכון לייחד עידי קידושין תחת החופה, וכן נהגו בכמה קהלות קדושות, ונכון הוא מאד מכמה טעמים: א. מפני שרוב העומדים שם טרודים במזמוטי חתן וכלה, ואינם מביטים על עיקר הקידושין שראו שני עדים כדין תורה. ב. על פי הרוב, העומדים סמוך להחתן והכלה, הם קרובים ופסולים לעדות, והכשירים לעדות עומדים מרחוק, ומפני הדוחק אינם רואים הקידושין כלל, ונמצא דהוי קידושין בלא עדים. ג. לכמה פוסקים, כשקרובים עם רחוקים רואים איזה עדות, נפסלים גם הרחוקים כדין נמצא אחד קרוב או פסול, וכשמייחדים עדים, אין הקרובים פוסלין אותם כמש"כ בחו"מ סי' ל"ו, ומהנכון שהחתן ייחד העדים, אלא שמפני הבושה א"א להעמיס עליו כזאת, ולכן נכון שהרב המסדר הקידושין ייחד העדים עכתו"ד, ולכאורה בנד"ד החשש השלישי אינו נוגע, משום שבדרך כלל רק

שמואל צריך להיות שיעור הראוי לביאה, והוא כדי לצלות ביצה ולגומעה (ובמקום אחר כ' הב"ש סי' ס"א סק"ב שהוא כדי שיעור העראה), וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חי"ד סי' ס"ז) שהביא הרבה ראיות דשיעור היחוד הוא שיעור של יחוד הראוי לביאה, וכ"כ בשו"ת אבני נזר (אהע"ז סי' שי"ט).

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' צ"ד) דן לגבי שיעור איסור יחוד, ופסק שהוא חמש דקות, ושוב הביא (שם סוסי' צ"ה) שנאמר לו בשם מרן הגרי"ז זצ"ל שהחמיר מאוד שהעדי יחוד ימתינו זמן מסויים, והי' לו חומרא גדולה בשיעור הזמן, ואולי לחומרא נקט הזמן היותר גדול (ודבריו סותרים למה שיתבאר בהמשך בשם מרן הגרי"ז זצ"ל), ומרן הגרשז"א זצ"ל היה מורה ששיעור יחוד לחתן וכלה הוא שבע דקות (שלמי שמחה עמוד רל"ב), והג"ר ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל העיד שבווילנא נהגו להמתין תשע דקות ע"פ מרן הג"ר חיים עוזר זצ"ל (ישמח לב ח"א עמוד ק"ס).

מאידך גיסא הגר"ש קרליץ זצ"ל סיפר לי ששמע ממרן הגרי"ז זצ"ל שאין שום שיעור ליחוד בחופה, כיון שהוא רק לקנין בעלמא, וכן מביאים בשם מרן רה"י הגרא"מ שך זצ"ל (ישמח לב ח"א עמוד ק"ס), אבל למעשה נהגו שהעדים ממתנים מחוץ לחדר יחוד. והנה מרן רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א הביא ראי' לשיטה זו שא"צ שום שיעור, מהרא"ש בכתובות (פ"ה סי' ו'), דשנינו התם (נ"ו). בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו, והסביר הרא"ש (לשיטת הרמב"ם) שהבעיא הוא כשפירסה נדה קודם שנכנסה לחופה, דאי פירסה נדה אחר שנכנסה לחופה, כבר קנאה בתחילת חופה,

העדים נמצאים מחוץ לחדר יחוד, ולא אנשים אחרים.

עוד יש להוסיף, דלכמה פוסקים, ייחוד העדים אינו לעיכובא (ע' בית שמואל אבהע"ז סי' מ"ב סק"ח, ופת"ש שם סק"א בשם האבני מילואים, ושו"ת רע"א סי' צ"ד ד"ה והוא).

פסק השבט הלוי שיש להקל אם נתחלפו העדים באמצע זמן היחוד

שוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי (חי"א סי' רצ"ד) שדן ברוב הנקודות הנ"ל, ופסק בענין שאלה דידן, דאין צורך להחמיר בזה, משום שיש לצרף כמה ספיקות בשאלה זו כדלהלן:

א. גם לשיטת הרמב"ם דעיקר חופה הוא הראוי לביאה, מ"מ נחלקו גדולי הפוסקים אם חופה צריך עדות כמו קידושין, ולפי כמה וכמה פוסקים (ובתוכם המאירי פ"ק דכתובות) סגי בהודאת בעלי החופה (ע' אוצר הפוסקים סי' נ"ה), ואין מקור מפורש בש"ס וראשונים דבעי עדות, ומה שכתבו כמה רבנים, דחופה לדידן, אחרי שנתקדשה בעדים, היא ג"כ דבר שבערוה דבעינן שנים, הנה מצד קנין חופה מדין ממון, אין לזה שייכות לדבר שבערוה, ואם משום הדין דאסור לנו הארוסות, לא מיבעי דלרש"י (פ"ק דכתובות) הוא רק מדרבנן, אלא גם להראב"ד ודעימ' שהוא מה"ת, מ"מ אפשר אינו בגדר עריות ממש.

ב. להלכה קיי"ל כשיטת הרמב"ם (הל' אישות פ"י ה"ב) דבעינן יחוד הראוי לביאה רק לכתחלה (ע' אהע"ז סי' נ"ה ובפת"ש שם, ובבית שמואל סי' ס"ד סק"ו, ובפת"ש שם סק"ט), והגאון החו"ד ז"ל בסידור דה"ח ג"כ כ' דראוי לביאה אינו לעיכובא, דהא

קיי"ל דביאת בתולה, שהיתה נדה בשעת היחוד, מותר בתחלה בשבת אע"פ שלא הי' אפשר יחוד הראוי לביאה, והוא נפסק להלכה בכל הדורות, כשיטת הרא"ש (כתובות פ"ה סי' ו') ודלא כרמב"ם (ע' בפוסקים סי' ס"א ס"ב, וע' בש"ך יו"ד סי' קצ"ב סק"ח דהמנהג פשוט לעשות נישואין כשהיא נדה), וכן פסק המ"ב (סי' של"ט סק"ב), דמעיקר הדין בבתולה סגי גם ביחוד שאינו ראוי לביאה, אלא שאנחנו מחמירים לכתחילה לצאת גם לשיטת הרמב"ם אם אפשר ביחוד הראוי לביאה (וידוע דזמן זמנים טובא, בכמעט כל חו"ל לא חששו כלל להעמיד עדים ליחוד).

ג. באופן שהעדים ראובן ושמעון כבר היו שם שלש דקות, המעיין בסוגי' בסוטה (ד.) בענין שיעור סתירה, יראה שיש הרבה דעות דשלש דקות הוא כבר שיעור כדי ביאה, אלא דמבואר בשו"ע (אה"ע סי' קע"ח) לענין לאסור אשה על בעלה, דקיי"ל כר"ע דשיעור סתירה של ביאה הוא כדי לצלות ביצה ולגמעה, וכן פסק הרמב"ם, וזה יכול להיות יותר משלש דקות, והיינו כדי שלא לאסור אשה על בעלה, אבל הכא שהוא להיפך, לקרב אשה לבעלה, יתכן מאד שנוכל לצדד כשאר הדעות בסוטה שם שהוא שיעור קצר מאוד, וכיון דכל הענין של חופה ראוי לביאה שנוי במחלוקת, וגם לדידן אינו מעכב בכל אופן, ממילא ראוי לנטות דגם כשיעור של שלוש דקות כבר נחשב שיעור ביאה, אבל גם בלי סניף זה נראה דיש להקל, אמנם לגבי יחוד של אלמנה יש לעיין טובא, דהרבה פוסקים ס"ל דהתם שפיר בעינן יחוד הראוי לביאה עכ"ל.

סיכום לדינא

שתי דקות, גם אם רק נשאר שם לשלש דקות נוספות, ולא היו שני עדים לחמש דקות רצופות, יש להקל.

אם שני עדים ראו תחילת היחוד של חתן וכלה, ועד שלישי החליף אחד מהעדים אחרי

בירורים בדיני סעודת נישואין

ליהנות מהסעודה בחתונה כשהחתן עדיין בחדר יחוד

בשבע ברכות). ואמר דנ"מ בינייהו באדם חשוב שנהנה ולא עשה מעשה לשמחו, דלא שייך ב' לתא דגזילה כיון דעצם ביאתו לשם הוי נתינה כמבואר כעין זה בקידושין (ז). לגבי קידושין, אבל אם הסיבה היא משום שנתחייב לשמוח עם החתן ולשמחו, א"כ גם אדם חשוב חייב לשמחו, ולא סגי בביאתו גרידא, ולכן אחז"ל כל הנהנה, גם אדם חשוב חייב לשמחו.

דרכים לשמח החתן

אבל יש לציין שדבריו הם דלא כשיטת העזר מקודש (אהע"ז סי' ס"ה), שכתב שאם מושיט מאכל או משקה לחתן, או שאומר איזה בדיחותא שמשמח החתן או שמשבח הזיווג, או שאומר ברכה תחת החופה, מקיים מצות שמחה בזה (וע' רע"א בברכות ו: מש"כ בביאור צורת שמחת החתן, דתלוי לפי כל חתן וחתן, אם הוא בן תורה לשמחו בד"ת כי הוא עיקר השמחה, ולחתן שהוא איש פשוט בשיחה בדברי אגדה, וליותר פשוט בשיחה נאה מילתא דבדיחותא במילי דעלמא, וצריך דקדוק גדול בזה... ושיהא ע"פ דרכי המוסר ללמוד מה משיחות חולין שמדבר להחתן, בנוגע להנהגה בדרך התורה והמסורה), וכמו"כ אם אדם חשוב הולך לסעודה מקיים המצוה במה שהחתן מתכבד שהאדם הגיע לשמחתו, אבל נראה דבכל

מילתא דשכיחא מאוד, שאורחים מגיעים לחתונה כדי לאחל מז"ט לבעלי השמחה, ואין להם אפשרות להשאר להרבה זמן, אבל הרבה פעמים הם מגיעים כשהחתן עדיין נמצא בחדר יחוד, והמחותנים מכבדים את האורחים בכיבוד של שתיה או אוכל, ויש להסתפק האם מותר להם לאכול שם אע"פ שלא שמחו את החתן, דהרי אחז"ל בברכות (ו:): כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות (והובא להלכה במ"א סי' קנ"ו).

איזה איסור עובר כשנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו

לכאורה צריך להבין מה הקשר בין ההיתר לאכול בסעודת חתונה להחייב לשמח את החתן. מביאים שמרן הג"ר אלחנן הי"ד (ע' בספר ישמח לב ח"א עמוד קע"ג - אור אלחנן ח"א עמוד רס"ח) הקשה, למה אחז"ל כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, דהול"ל הנהנה מסעודת חתן, ותי' דיש לחקור בגדר איסור זה ליהנות בלי לשמחו, אם הוא משום לתא דגזילה, דכיון שנהנה מהסעודה צריך לפרוע לו, ועושה כן ע"י שמשמחו, אי משום חיוב שמחה, דכיון שנהנה מהסעודה, נתחייב להשתתף גם בשמחה לשמח את החתן (ואפשר יש לדמותו, למי שהשתתף בסעודה זו שמתחייב

אופן, בעצם אמירת "מזל טוב" לחתן, כבר יקיים מצות שמחת חתן.

האם יש מצוה על האורחים לשמח את הכלה והנה לכאורה צריך להבין, למה אחז"ל שדיוקא הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, ולמה לא נאמר הכי גם אם הסעודה היא סעודת הכלה, דהרי הלימוד הוא מהפסוק "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה.....".

ביאור מרן הגרי"ז זצ"ל שיש ב' דינים בשמחת חתן בשבעת ימי המשתה

ואפשר יש ליישב הקושי' לפי חידושו של מרן הגרי"ז זצ"ל (הובא בחי' ר' שמואל על כתובות סי' ח' אות ב'), דבחיובי שמחת חתן איכא ב' דינים, חדא דכשנושא אשה חל על החתן חלות רגל דשבעת ימים, ועוד איכא דינא אחריאתא, שהבעל חייב לשמוח עם אשתו שמחה הראויה לה, בבתולה שבעה ימים ובאלמנה שלשה ימים. ודייק מרן הגר"ש זצ"ל דכן מדויק גם ברמב"ם בהל' ברכות (פ"ב ה"ט) שפסק וז"ל בבית חתנים מברכין ברכת חתנים וכו', ואם בחור שנשא אלמנה או אלמן שנשא בתולה, מברכין אותה כל שבעת ימי המשתה עכ"ל, וק' טובא דהרי הרמב"ם (הל' אישות פ"י ה"י) ס"ל דבחור שנשא אלמנה שמח עמה רק ג' ימים אע"פ שמברך כל ז' ימים, ולמה כ' הרמב"ם שיש "שבעת ימי המשתה", אבל לפי הסבר הגרי"ז זצ"ל מיושב היטב, דחוץ ממה שהוא מחוייב לשמוח עמה ז' ימים, יש לו עוד דין, שחל חלות רגל דחתן למשך ז' ימים, והרמב"ם ס"ל דהדין רגל דחתן תלוי בברכה, ולכן בבחור שנשא אלמנה, אע"פ שאינו מחוייב לשמוח עמה יותר מג' ימים, מ"מ דין רגל דחתן הוא כל שבעה, ולכן גם בבחור שנשא

אלמנה, נקראים כל הז' ימים שבעת ימי המשתה.

כמה ימים נמנעים מלראות נגע צרעת בחתן שהוא בחור שנושא אלמנה

ולענ"ד יש להביא עוד ראיי' מהא דתנן בנגעים (פרק ג' משנה ב') ונפסק ברמב"ם (הל' טומאת צרעת פ"ט ה"ח) וז"ל חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה, וכן אם נראה בבגדיו או בביתו, אין רואין אותו עד אחר המשתה עכ"ל. ונסתפק המנחת חינוך (מצוה קע"ז אות י"ד) לגבי בחור שנשא אלמנה או גרושה דאע"פ שחייב בברכה שבעה, מ"מ השמחה היא רק שלשה ימים, וא"כ אפשר גם לגבי נגעים נותנים לו רק ג' ימים. אבל לענ"ד נראה, כיון שהרמב"ם לא חילק בין הנושא בתולה לנושא אלמנה, מוכח דס"ל דנותנים לו שבעת ימי המשתה בכל אופן, והיינו כמו שהסביר מרן הגרי"ז זצ"ל, דחוץ ממה שהוא חייב לשמוח עם אשתו, יש לו עוד דין, שחל חלות רגל דחתן למשך ז' ימים, ולכן הרמב"ם לא חילק בין הנושא בתולה לנושא אלמנה.

לפי הגדרתו של מרן הגרי"ז זצ"ל, יוצא שעיקר החיוב הוא לשמח את החתן, אלא שהחתן חייב לשמח את הכלה, וממילא כשאחרים משמחים את הכלה כיון שהחתן שמח בזה, ממילא מקיימים את המצוה לשמח את החתן.

מנהג העולם שהחתן אינו משלם עבור הסעודה האחרונים הציעו כמה תירוצים ליישב מנהג העולם בזה שאוכלים מהסעודה מבלי לשמח את החתן. י"א שכל האיסור הוא רק ליהנות מ"סעודת חתן", ומה"ט נהגו בהרבה

סוסי' כ"ד) דבזמנינו שרוב העולם באים לחתונה בשביל המחותנים משום שאינם מכירים החתן כלל, ולפעמים אפילו אינם הולכים לחתן לברכו בברכת מזל טוב, ומשתתפים בסעודה רק בשביל המחותנים, אינם עוברים האיסור של "כל הנהנה מסעודת חתן", גם באופן שהחתן משלם עבור הסעודה, דעיקר האיסור הוא רק כשבאים להסעודה בשביל החתן, ולכן מי שאינו בא כלל בשביל החתן, אינו בכלל האיסור. אבל לענ"ד נראה ברור דלא שייך לומר חידוש כזה בלי ראיי', לחלוק מסברא על פשטות האיסור בגמ', ובפרט לפי הצד שהזכיר מרן הג"ר אלחנן הי"ד דנתחייב בשמחה כשנהנה מהסעודה וממילא חייב לשמחו, וזה ברור דכל מי שיגש לחתן ויברכו בשמחה מעומק הלב, מקיים מצות שמחת חתן אפילו כשאינו מכירו.

מקומות שצד הכלה משלמים עבור הסעודה, וממילא אם החתן לא שילם עבור הסעודה בעצמו, ובפרט אם ההורים ביחד שילמו עבור החתונה כנהוג בדרך כלל כאן בא"י, א"כ אין זה בגדר "הנהנה מסעודת חתן" (ראש פינה אהע"ז סי' ס"ה סק"א, שו"ת שיח יצחק סי' תצ"ז פ"ה, טעמי המנהגים אות תתק"פ בשם הקרבן עני, ופסקי תשובה סי' קצ"ד עמוד כ"ב בשם השפת אמת זצ"ל). וי"א (מרן הגריש"א זצ"ל - הובא בישמח לב ח"א עמוד קע"א) דגם אם האורח הולך לפני שהחתן יוצא מהחדר יחוד, מ"מ בזה שהוא הגיע, והחתן ישמע שהיה ציבור גדול (מסתמא כוונתו לומר שישמע שהאורח הגיע לשמחו), סגי בהכי, דגם זה משמח את החתן.

וי"א (שו"ת משיב נבונים כלילת חתנים

אכילה בסעודת חתונה לפני מעריב

שרי. עוד כ' המ"ב (סקי"ח) בשם המ"א שאם ביקש מאחד שיזכירנו להתפלל, ליכא אסורא להתחיל לאכול, אפילו אם כבר הגיע זמן ק"ש.

היתר של שומר

והנה ההיתר הזה של שומר לא מהני בסעודה גדולה, משום דשכיחא שכרות כמבואר במ"ב (סי' רל"ב סקכ"ט), אבל לכאורה הכל תלוי במציאות, משום שבמקום שאין שותין משקה המשכר בכלל בסעודה, אין לחוש לכך. עוד יש לציין שכל ההיתר של שומר הוא רק בתנאי שהשומר בעצמו אינו אוכל (מ"ב סי' רל"ה סוסקי"ז), ולכן אם

בתקופת הקיץ רוב החופות בא"י הם סמוך לשקיעה, ועד שמגיעים ליטול ידיים לסעודה, בדרך כלל כבר הגיע זמן ק"ש של ערבית, או ממש סמוך לזמן זה, ויש לדון האם חייבים להתפלל מעריב לפני שנוטלים ידיים לסעודה זו, בפרט שהיא מוגדרת כסעודה גדולה וחמיר טפי מסעודה קטנה.

כ' בשו"ע (סי' רל"ה ס"ב) אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית, והסביר המ"ב (סקט"ז) טעם הדבר שמא ימשך בסעודתו, ופעמים ישחק עי"ז גם בשינה וישכח לקרות ק"ש, ומ"מ טעימה בעלמא, מיני פירות או אפילו פת בכביצה

יש לו פאלאפון, יכול לבקש מחבירו שאינו שם, שיצלצל אליו להזכירו להתפלל.

אמנם יש מי שרצה להקל בלי שומר באופן שבעלי האולם סוגרים את האולם לפני סוף הזמן, אבל מביאים בשם מרן הגרשז"א והגרש"א זצ"ל דאין לסמוך ע"ז, דיש לחוש שישכח כל החיוב לקרא ק"ש ולהתפלל, ולכן צריך להקפיד דווקא למנות שומר, וגם זה בתנאי שהשומר אינו אוכל (שבות יצחק ח"ב - הל' שהיה וחזרה עמוד רצ"ז), ויש עצה שבעל האולם ימנה שומר להזכיר לכולם אחרי הסעודה, אבל יש להסתפק, דאם ההיתר להתחיל לאכול הוא משום שבעל השמחה מינה שומר, אפשר הוא צריך להודיע ברמקול לכל האורחים שהוא מינה שומר, דאל"ה אם האורחים אינם מודעים לכך והם אוכלים לפני שהתפללו מעריב בלי למנות שומר, הרי זה בגדר נתכוון לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר טלה.

רבים מדכרי אהדי

והנה יש שרצו ללמד זכות על המקילין בדבר, לפמש"כ המ"ב (בהקדמה לסי' תרס"ט) דיש קולא של רבים מדכרי אהדי,

ולא יבואו לשכוח תפילת מעריב, וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש (סוסי' רל"ב מהדו"ת), ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' פ"ח - פ"ט וסי' צ"ג) האריך להוכיח דלפ"ז יש להתיר לאכול בסעודה שיש שם רבים לפני שהתפלל מעריב, אבל כתב (שם סי' צ"ג סק"ה) שהקולא הזו לא מהני בחתונה להני אנשים שעוזבים לפני סוף הסעודה ואין מי שיזכירם, ועוד הוסיף דלא מהני רק במקום שאין נוהגים לשנות משקה המשכרת בסעודות כאלה, דאילו שותין משקה המשכרת, לא מהני מדכרי אהדי דשמא ישתכר ולא יוכל להתפלל.

להתפלל מעריב במנין באמצע החתונה

דרך אגב יש להעיר, דאם מתארגן מנין למעריב בצידי האולם באמצע החתונה, פסק מרן הגרשז"א זצ"ל דאין לחוש משום העוסק במצוה פטור מן המצוה, דאינו חייב להתעסק בכל רגע ורגע בשמחת חתן, דהרי יש עוד משמחים אחרים, וכמו שדרך אנשים להתעסק בזמן זה גם בשאר דברים, כש"כ שמותר להתעסק בתפילה, ואפילו בתפילה בציבור (שלמי שמחה עמוד שט"ו).

רבי אהרן יהודה גרוסמן

מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת

דומ"ץ בירושלים-ובראכפאלד

שלח שדכן לשדך בין בת פלוני לבנו והלך השדכן ושירכה עם בן שלו

והבינה יפה קודם קבלת הקידושין שאמר
הרי את מקודשת לי, דאל"כ אדעתא דמה
שאמר לה תחילה לקדשה לפלוני קבלה
קדושין, אבל אם טעה השליח ואמר מקודשת
לי אין כאן בית מיחוש, דהקדש בטעות לא
הוי הקדש עכ"ל.

(ב) התוס' רי"ד תירץ שהיה מקום לומר שלא
מסתבר שהתכוין השליח לנהוג שלא
כהוגן, ולקדשה לעצמה, וכן היא לא נתכוונה
לכך, אלא עשו זאת רק להקניט את המשלח,
וחידש המשנה שאין אומרים כן, והרמב"ן
תירץ שהחידוש הוא שאין אומרים שאם
היתה האשה יודעת שאדם אחר שלחו לקדשו
לו לא היתה מתרצה להתקדש לשליח, אלא
חלו הקידושין, ואינם קדושי טעות,
והרשב"א תירץ עפ"י מה שמצינו ביבמות דף
קי., מעשה באחד שחטף אשה שעמדה
להינשא לאחר, ונשאה, ולא הצריכו אותה גט
מהחוטף, כדי להינשא לראשון, שכיון שעשה
החוטף שלא כהוגן, עשו חכמים עמו שלא
כהוגן, והפקיעו ממנו את הקידושין, וסד"א
דגם בנד"ד אינה מקודשת לשני, קמ"ל,
(החילוק מבואר בחי' הרשב"א ביבמות שם,
ששם מיירי שהיתה אשתו של ראשון
מדרכנן, ורבנן תיקנו נשואין לקטנה, וגדלה
אצלו ולא מיחתה לכן הפקיעו הקידושין

בס"ד פניה"ק ירושלים ת"ו יום כו' לחודש
אייר שנת תשע"ט לפ"ק

מע"ב ידי"ה וידי"ג הרה"ג ר' ר. ב.
שלימ"א

אחדשה"ט בירידות.

ע"ד ראובן ששלח שדכן לשדך בת פלוני
לבנו, וכששמע השדכן מעלותיה של בת
פלוני שלח שדכן אחר לשדך בינה לבנו שלו,
וכן עשה, ונשתדכו ביניהם, האם עבר השדכן
הראשון על איסור עני המהפך בחררה, או
רמאות, או רשעות, או היה מותר לו
לכתחילה לעשות כן עת"ד.

(א) בקידושין דף נח: תנן, "האומר לחבירו צא
וקדש לי אשה פלונית, והלך וקידשה
לעצמו, מקודשת לשני, והק' התוס' מה
חידוש יש כאן, פשיטא, ותי' די"ל דמיירי
כגון דאמר השליח לאשה בשעת קידושין
פלוני שלחני לקדשך לו, ובתוך כך אמר לה
הרי את מקודשת לי, ואשמועינן חידוש דמהו
דתימא הא דקאמר "לי" לצורך משלחו
קאמר, קמ"ל דלא עכ"ל, וברא"ש שם הוסיף
ביאור קצת, דסד"א דלי דקאמר כלומר
"לעשות שליחותי לקדשך למי ששלחני
לקדשך", ותתקדש לראשון, קמ"ל, דמקודשת
לשני, והוסיף הרא"ש דמיירי שהאשה שמעה

מהשני, אבל כאן לא היתה מקודשת למשלח כלל, ולכן היא מקודשת לשני עיי"ש).

ג) גם רבותינו האחרונים תירצו תירוצים, הנצי"ב במרומי שדה תירץ, שכיון דקיי"ל בעירובין דף לא: שחזקה הוא דשליח עושה שליחותו, נחשוש שמא קידשה לראשון, ולכל הפחות תהא ספק מקודשת לראשון קמ"ל, והתפארת ישראל על המשנה תירץ עפ"י הא דקיי"ל בתמורה דף ד: כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, וי"א כן אפילו בדרבנן, וכיון שהשליח נהג ברמאות לא יועיל הקדושין, קמ"ל דלא אמרינן כן, כי עצם הקידושין אינם בעבירה, והרמאות הוא ענין צדדי עיי"ש.

ד) בשו"ע אה"ע סי' לה' סעי' ט' כתב המחבר וז"ל, העושה שליח לקדש לו אשה פלונית, והלך שליח וקדשה לעצמו, הרי זה מנהג רמאות, (הב"ש בסק"כ הביא שברמב"ם בפ"ט אישות הל"א כתב דנקרא רשע), ומה שעשה עשוי, אם לא קדשה במעות של המשלח, אפילו אמר לה תחילה פלוני שלחני לקדשך לו, ובשעת קדושין אומר לה הרי את מקודשת לי, הרי זו מקודשת לשליח, ודוקא שהאשה שמעה והבינה יפה קודם קבלת הקדושין שאמר לה הרי את מקודשת לי, דאל"כ אדעתא דמה שאמר לה תחילה לקדשה לפלוני קבלה הקדושין וכו' עכ"ל, וכתב החלקת מחוקק שם בס"ק כ' שהחידוש הוא דלא אמרינן שכוונתם של האשה ושל השליח הם דברים שבלב, דתיבת "לי" עם צירוף הכוונה הוי חזרה ומקודשת לשליח, (נלענ"ד שכוונתו הוא שתיבת לי מוציא מענין דברים שבלב, ונעשו דברים "שבפיו"), ושיטת הח"מ שאם לא כיון לעצמו, ואמר לי, מקודשת למשלח,

כי בדיעבד לי קאי גם אמשלח (לשליחותי כנ"ל) עכ"ד.

ה) המהרש"ל בחכמת שלמה שם כתב וז"ל, חזר וטרח לקדשה (אשה פלונית), ובא אחר וקידשה, לאו רשע נקרא, ולא רמאי, ואינו דומה לעני המהפך בחררה, שיכול לומר לך קנה במקום אחר, משא"כ בנשיאת אשה שיכול לומר לא ניחא לי באחרת, ואפילו לרש"י שפירש חררה של הפקר, אפילו הכי נוכל לחלק, דבקדושין שרי משום פריה ורביה, כמו שחילק רש"י בפרק בתרא דע"ז על מתני' דהמקדש בערלה, והרא"ש הביאו, ומ"מ היכא שקידשה כבר ועשה מעשה, פשיטא דנקרא רמאי ורשע עכ"ל.

ו) האגרות משה באה"ע ח"א סי' צא' נשאל במשתדך לאיזו נערה, אם מותר לאחר לנסות להשתדך עמה, שגם הוא רוצה בה, אם יש בזה משום עני המהפך בחררה או לא, והשיב שכל זמן שלא החליטו שנגמר השידוך, שהוא או היא מסתפקים עדיין בעצם הדבר אם הוא טוב לפניהם, או אף רק באיזה תנאים בעיניי ממון כאלו שאפשר שלא יבא לידי גמר, ברור שליכא דין מהפך בחררה, דאף בעיניי מקח וממכר פסק הרמ"א בחו"מ סי' רלז' סעי' א', דדין מהפך בחררה הוא כשכבר פסקו הדמים שביניהן, ואין מחוסרין אלא הקנין, אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך, והקונה הרוצה יותר בזול, מותר לאחר לקנותו, בין אם המוכר עכו"ם בין אם המוכר ישראל, ועיין סמ"ע שם בסק"ז.

ז) ואח"כ כתב הגרמ"פ, דלא כהחכמת שלמה הנ"ל, שכתב דאם כבר החליטו לעשות השידוך הוא תלוי במח' רש"י ותוס' בענין עני המהפך בחררה של הפקר, דלשיטת

במי שאמר על חבירו שנהג ברמאות, והמהרש"ל מיירי במי שאינו שליח של הראשון, רק יודע מהראשון, וגם הוא רוצה, והקדים את הראשון, אבל בשליח שהמשלח סומך עליו, שרמאות ורשעות לשלוח שדכן אחר לשדכה לבנו, כן יוצא לדינא מכל הסוגיא, ואף דאנו מאמינים ובני מאמינים זיווגים הם משמים, והקב"ה יושב ומזווג זיווגים, מ"מ דרכי השי"ת נעלמים מאתנו, (כמו שסיים האג"מ שם), והאדם צריך להתנהג ביושר, לא ברמאות ולא ברשעות, וכל גזלן יטעון שמשמים הוא שהצליח לגזול, ובאמת במדרש איתא שהוא מטריח כלפי שמיא שצריכים להחזיר לנגזל, מה שגזל, וכן הוא בס"ח, שלא יפציר בתפילה לשידוך זה, שלפעמים גורם שהוא עצמו ימות, כי ראוייה אותה פלונית לאחר, רק תמיד ישלים תפילתו כ"והטוב בעיניך עשה", שקוב"ה יודע מה שטוב לנו בכל דבר, אבל לאחר המעשה שכבר נשתדכו, נשתדכו, ועל השדכן הראשון לפייס את המשלחו, והמשלח ראוי למחול ויאמין שיזמין השי"ת זיווג בנו בקרוב ובנקל, כנלענ"ד.

ידידו

אהרן יודא הלוי גרוסמן

פעיה"ק ירושלים תובב"א

רש"י הו"ל איסור דעני המהפך בחררה, ולא ס"ל דפריה ורביה שאני, (קצת פלא שלא הביאו הגרמ"פ להמהרש"ל), והוסיף האג"מ שם, שאם עשו קנין, אף שהוא קנין דברים, שישאו זל"ז דלא מועיל כמש"כ הסמ"ע בסי' רמג' סק"ב, מ"מ אסור משום החרם שיש בביטול שידוכים, ואסור לאחר להשתדך עמה, שגורם שתעבור על החרם, ואח"כ פלפל שאחר שיש חרם, י"ל דהוי כבר מהפך, וכתב דכן ס"ל להרמב"ם, ולכן כתב שהוא רשע, ובסוף כתב שיוצא לדינא שכל זמן שלא הוסכם בין שניהם לגמור השידוכין, ליכא שום איסור לאחרים להשתדך לה, ורק אחרי קנין הנהוג, או כתיבת תנאים, או פירסום שנשתדכו, אז איסור גמור יש לאחר לנסות להשתדך עמה, ולפי"ז בנד"ד לכאורה לא פשע השדכן הראשון בכלום, אולם הפ"ת בסק"ט שם הביא משו"ת נו"ב, דעיקר העבירה של השליח במתני' הנ"ל הוא, במה שלא קיים שליחותו, שחבירו סמך עליו, וזה מנהג רמאות, ולדעת האג"מ שם אחרי שאסור לשליח לקדשה לעצמו משום רמאות זו, כבר נעשה גם איסור מהפך בחררה, ונקרא גם רשע, לא רק רמאי, וזה תואר החמור טפי, דבקדושין דף כח. תניא, הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, ולא מצינו כן

בענין שתיית הכוס תחת החופה למסדר קדושין ולחתן ולכלה

בס"ד יום ט"ב לחודש מנחם אב שנת תש"פ
לפ"ק

מע"ב ידי"ע וידי"נ הרה"ג ר' גמליאל
רבינוביץ שלימ"א מח"ס הנפלאים גם אני
אודך ופרדם יוסף החדש.

אחדשכתר"ה בידרות.

היה חופה שהמסדר קידושין רצה להביא
לחתן ולשתות מהכוס והוא סירב כי חשש
להידבק מהקורונה וכן הכלה סירבה לשתות,
מה העצה שהיה ראוי לעשות בזה.

ת: יש עצה פשוטה שהרב המסדר
קדושין לא ישתה מהכוס רק יטעום הטיפות
שעל ידיו, או ישפוך מהיין לכוס אחר. ואז
רק החתן והכלה ישתו מהכוס, או שייכנו
כוסות לכולם (להמסדר ולחתן ולכלה),
ויוריקו מהכוס לתוכם, ואף אחד לא ישתה
מהכוס, או שאחרי שמילאו הכוסות ישתה
המסדר קדושין מהיין שנשאר בכוס, וכמו
שנוהגים בכל בית ביין של קידוש, עיין שו"ע
או"ח סי' רע"א סעיפים טז' ויז', (בכלל מה
ששותה המסדר קידושין הוא רק מנהג, עיין
שד"ח ערך ברכות סי' ג' אות ה', וערוך
השולחן סי' סב' סעי' ח', ושו"ת מהרש"ם

ח"ה סי' ח', וע"ע פנ"י כתובות קי"א סי'
כא', והאפיקי ים בסי' ב' כתב העצה שישתה
המסדר מטיפות היין שנשפכו, ע"ע אוצר
הפוסקים סי' לד' ס"ק יג' אות ב', ודי
בטעימה בלבד כמש"כ הערוה"ש בסי' לד'
סעי' ט', וסי' סב' סעי' ח', וא"צ רביעית או
רוב כוס עיי"ש, ועיין מ"ב סי' תק"נ ס"ק יב'
שאם עשו החופה ביום צום אף אחד אינו
טועם מהכוס, רק נותנים לקטן לטעום, הרי
שהטעימה אינה מעכב, כי גם שתיית החתן
והכלה אינו אלא מנהג המובא בספר
המנהגים להמהר"ם מרוטנברג עמוד 82,
ורבינו אברהם בן הרמב"ם בתחילת ספר
מעשה רוקח, והתשב"ץ בח"ג סי' סה',
והרוקח בסי' שנב', והפנ"י הנ"ל, וסידור
הגר"ז, ודרך החיים, ובערוה"ש הנ"ל, ובזכות
מצות ונשמרתם מאד לנפשותיכם נזכה
לונשמרתם מכל דבר רע ואך טוב וחסד
ירדפוננו כל ימי חיינו עד ביאת גוה"צ ועד
בכלל בב"א.

כעתירת ידיו

אהרן יודא הלוי גרוסמן

פעיה"ק ירושלים תובכ"א

בענין חופה וז' ברכות לבעולת עצמו בנר שנתנייר

הנשואין ולכן ז' ימים, ערוה"ש צידד רק יום אחד, ולכן סב"ל (על אף שהחת"ס ראה את הנו"ב ויצא לחלק, והלכתא כבשראי, עיין רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ו', וע"ע חו"מ סי' כה' סעי' ב' ברמ"א, ופ"ת שם סק"ח).

ג) מחלוקת, שולחן העזר ח"ב דף לא. כן, אבל לאו דוקא שיהיו זיווג ראשון, להערוך השולחן סי' נה' סעי' כד' וסי' סד' סעיף יז' אין נוהגים שושבינות כלל, ויעשו כרצונם.

ד) לפחות יתחילו הסעודה באותו יום עיין חכמ"א כלל קכט' סעי' ד', ולכתחילה אם מחמירים כהנו"ב רק יום אחד, צריכים לעשות הכל באותו יום. (עיין שו"ע אה"ע סי' סב' סעי' ו', וב"ש סק"ה דב"ל).

נ.ב. עיין שו"ע אה"ע סי' סב' פ"ת סק"א שעושים חופה כזה בפנים ולא מתחת השמים, ולא זורקים חטים וכדומה, ואין מנגנים בכלי זמר, (עיין ערוה"ש סי' נה' סעי' כד', וסי' סד' סעי' יז'), ולא רוקדים לפני הכלה, עיין כתובות דף טז: וברש"י שם, אבל החתן והכלה צמים (מ"ב סי' תקעג' סק"ח, כ"ש בנד"ד שצריכים הרבה מחילה עיי"ש), ושוברים כוס, אומרים שהשמחה במעונו ג' ימים ראשונים, ואין אומרים תחנון ג' ימים עיין מ"ב סי' קלא' ס"ק כו', אם יש להם מצות שמחה שנה ראשונה עיין סוטה דף מד. וחינוך מצוה תקפב' במחזיר גרושתו וכו', ואולי תלוי במח' הנו"ב והחת"ס הנ"ל וצ"ע.

ובזה הנני דושה"מ, בכרכה מרובה ובכרכת התורה
אהרן יודא הלוי גרוסמן

בס"ד יום כח' לחודש אייר שנת התש"פ לפ"ק
מג' למטמונים

בימי המ"טמונים, יתברך מנבחי מרומים,
וקרנו בכבוד ירים העומק בתורה
ובחלכת, יום ולילה הוגה בתורה
הקדושה, ה"ה הרה"ג ר' אלחנן פרינץ
שליט"א מח"ס שו"ת אבני דרך
שלומכם ישגא לעולם

ע"ד שאלתכם לגבי זוג שעלו מחבר העמים לפני שנים רבות, וחיו בנישואים אזרחיים כשלושים שנה, האשה יהודיה והאיש היה גוי, רח"ל, עם השנים האשה התחזקה מאד בדת (והפכה לדתיה חזקה), בס"ד. כעת הבעל מסיים את תהליכי הגיור, ובעוד כשלושה שבועות הם יתחתנו [*] צריכים להתין ג' חדשים כהתשובות והנהגות הנ"ל בשם אבני זכרון ח"ג סי' לא', וע"ע אג"מ יו"ד ח"ג סי' קי' שהזכיר הנ"ל], ונשאלנו כמה שאלות למעשה בזה:

א) האם הכלה לובשת הינומא?

ב) כמה ימים עושים להם שבע ברכות?

ג) האם יש שושבינים לחתונה זו?

ד) האם צריכים לעשות את החופה והסעודה באותו יום?

ת: א) מחלוקת, שולחן העזר ח"ב דף כו, אנשים אחרים יעשו כן, (חלקת מחוקק סי' נה' סק"ז) וערוה"ש סי' נה' סעי' כד' אין פורשין צעיף כלל, ודעביד כמר עביד.

ב) עיין בשו"ת קנין תורה ג' לב', ושו"ת תשובות והנהגות א, תשמא' ותשנה', נוב"ת אה"ע סי' פב' משום חיבת ביאה ולכן רק יום אחד, להחת"ס אה"ע סי' קכג' משום שמחת

בענין מגפת הקורונה אם לעשות תקיעת כף ואם לדחות חתונה והאיך לערוך לוויה וסעודת ז' ברכות כשהכלה בבית אחר וטלטול ס"ת לבית פרטי

כדי לברך ז' ברכות, אבל אם החתן או הכלה אינם באותו מקום כבר כתבתי תשובה שלפי הריטב"א א"א לברך, וכן בלוייה ח"ו, מנין מצומצם יהיו בפנים במרחק זמ"ז והציבור יעמוד בחוץ תחת כיפת השמים, ויעבירו ההספדים ברמקול, וגם ירחיקו זה מזה, (מי שמת ח"ו מהמחלה, יזהרו להתרחק ביותר מהמטה, אף ששמעתי שבכה"ג שמים את הנפטר במקפיא עמוק עד שהחיידיק נהרג, אבל בכל זאת שומר נפשו ירחק, הרי כתוב ונשמרתם "מאד" לנפשותיכם, וקבלתי מרבתי ש"מאד" הוא עד אין שיעור).

(ג) על אף שטלטול ס"ת ממקום למקום הוא חמור מאד, (עיי' זוה"ק ויחי דף רכה', ובמעשה רב אות קכט', ומור וקציעה סי' קלה' סעי' יד'), הרמ"א שם פתח פתח היתר, שאם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם מותר, ואדם חשוב בכלל קיי"ל דשרי, ובעשרה חבושים בבית האסורים מביאים להם ג"כ כמש"כ הביה"ל שם, כי אנוסים הם, ובשע"ת בית שערס או"ח סי' מח' התיר להדיא ס"ת לציבור שמתפללים בבית כשא"א להתפלל בביכהנ"ס מחמת הצינה עיי"ש, ולעניינינו כשרוצים לעשות מנין בבית פרטי מחמת המצב, אם אפשר שעשרה ילוו את הס"ת מעת לעת קודם הקריאה (אשל אברהם ומ"ב ס"ק מט'), ולהשאיר שם מעת לעת אחר הקריאה, (ואם הוא במקום שצריכים כספת ויש כספת רק בביכהנ"ס

בס"ד פעה"ק ירושלים ת"ו יום כ' לחודש אדר שנת תש"פ לפ"ק
לכבוד הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך
אחדשכתר"ה.

הנני להשיב על מכתבו ששלח היום בפקס, כיון שהדברים נוגעים מאוד למעשה, (השאלות יתבארו מתוך התשובה).

(א) ברור כשמש בצהרים שחייבים לשמוע להוראות הרופאים בענין המגפה העולמי עד שיתבררו הדברים, ומי שאינו שומע הוא כמעט בגדר רודף ח"ו, אולם בכל זאת שערי עצות לא ננעלו, כגון תקיעת כף שנהוג אצל אחינו בני עדות המזרח, אפשר לנקות היד עם סבון ואלכהול לפני ואחרי התקיעה, ובכה"ג בודאי שומר מצוה (ומנהג) לא ידע דבר רע, לדעתי ח"ו לדחות חתונה, בפרט שא"א לדעת מתי יסתיים המצב הנורא, וח"ו שלא יהיה "כיון דאידחי אידחי" (סוטה דף טו:), יש לעשות החופה בחצר תחת כיפת השמים כנהוג ויעשו סעודה מצומצמת בבית ובבית השכנים, (נשאלתי בזה כבר מכמה וכן עשו בס"ד), וכן נהגו בדורות הקודמים וב"ה יש היום מצאצאיהם דורות ישרים ומבורכים, (ואם יעזור השי"ת בקרוב שישתפר המצב, יוכלו אז לעשות סעודת מצוה עם ריקודים וכו' כנהוג היום, כלענ"ד פשוט וברור).

(ב) בסעודת שבע ברכות תעמוד הכלה מאחורי מחיצה בחדר הגברים וסגי בזה

יעזור השי"ת שבקרוב כל השאלות הנ"ל לא יהיו נוגעים למעשה

כעתירת

אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה"ק ירושלים תובכ"א

נ.ב. בכלל יש לעיין בב"ק דף ס: רבא בעידן המגפה סגר חלונותיו ורע"א שם ציין לשו"ת הרשב"ש עיי"ש שהוא נוגע מאד לזמנינו והארכת בזה בודרשת וחקרת על סוגיות הש"ס בשנת תשנ"א.

הנ"ל כבודה של הס"ת להחזירה לביהכנ"ס), ואם אפשר להביא ארון קודש לבית הפרטי מה טוב, אבל אין זה לעיכובא, וכן אם אדם גדול בתורה מתפלל בבית הפרטי ביותר אפשר להקל, (ע"ע אג"מ ח"א סי' לד' שחתן בז' ימי המשתה כיון שהוא דומה למלך בכלל אדם חשוב הוא), ובודאי המצב היום הוא בגדר "אונס" כשאין מספיק חדרים בביהכנ"ס לעשות מגינים קטנים בהם, (גם ס"ת פרטי קיל טפי כמבואר ביומא דף ע. עיין כה"ח סק"כ) ודי בזה.

בענין שמירת יולדת ולחתן וכלה

כשמצויים רבים שא"צ שימור, עיין בית חתנים סוף פי"ז, הו"ד בהנשואין הלכה ים פט"ו הערה 19 וכן לענין איסור יחוד במונית עיין דבר הלכה סי' טו' סק"א, ושור"ת שבה"ל ח"ה סי' רב' אות א', וע"ע אוצר הפוסקים סי' כב' סקל"ה אות ח', (דלא כאג"מ אה"ע ח"ס סי' שה' אות ג') כ"ש כשהוא שעת הדחק ובעיר, אבל לכתחילה כשאפשר שכמה נשים יסעו יחד עדיף טפי, ויהודי עדיף מגוי, ושומר תורה בודאי עדיף, (כמדומה שיש תחנות של מוניות שמעסיקים רק יהודים ויש להזמין אצלם).

ובזה הנני דושה"ט, בברכה מרובה בברכת התורה

אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה"ק ירושלים תובכ"א

בס"ד יום יט' לחודש שבט שנת התשפ"א המאיר לארץ ולדריים, יזרח אור לישרים, וקרנו בכבוד ירים, לאיש ששמו מפארים, בספריו היקרים והטובים, המאירים לנו כספירים, כבוד הרה"ג ר' אלחנן פריינץ שליט"א מח"ס שו"ת אבני דרך שלומכם ישנא לעולם

ע"ד שאלתו אם יולדת שיוצאת מבית חולים רשאית להזמין מונית להגיע לביתה (או למקום ההבראה), דהרי יולדת צריכה שמירה (ברכות נד. משנ"ב רל"ט, ס"ק ט' ועוד), ומצוי במקרים רבים כי הנהגים בחברת המוניות נכרים (או שאינם שומרי מצוות), וצ"ע האם הם מיקרי כשומר.

ת: הפוסקים התירו לחתן וכלה "ביום"

בענין שבירת כוס זכוית תחת החופה

עד" אין לשוברו שמורה ח"ו על שבירת הענין.

(ג) מנהגינו מפורש הוא בליקוטי מהרי"ח עניני נישואין, ושולחן העזר סי' ח' ס"ק כה', ובפרמ"ג באו"ח שם מש"ז סק"ד, שלוקחין כוס כסף או זכוית לברכת אירוסין, "וכוס מיוחד עבור שבירתה", וכ"כ המהרי"ט בצפנת פענח דברים שלוקחים דוקא כוס זכוית שיש לו תקנה, לרמוז על הגאולה, הו"ד בפרמ"ג שם, ובשע"ת שם סק"ח, ובהגהות חת"ס שם, ובהגהות רע"א שם, (והרמ"א בדרכי משה שם כתב ששוכרים כוס של חרם, עיי"ש, ועיין בן איש חי ש"ב שופטים סעי' יא' שכן נהגו במקומו אבל הדגיש שלא שוכרים כוס שבירכו עליו).

(ד) הראב"ן כתב שלא ישברו כוס עם יין משום בל תשחית, אבל המחזור ויטרי כתב שמנהגם היה לשבור דוקא כוס עם יין, וכתב התשב"ץ וז"ל, ומה שאנו שופכים כוס של ברכה ע"פ הבית, סימן טוב שישפיע להם הקב"ה ברכה, שנאמר והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיכלו שפתותיכם מלומר די, וכ"כ הנזירות שמשון בסי' יב' במחודשים אות ה', דכל בית שלא נשפך יין כמים וכו'.

(ה) (אגב אכתוב לו מענין לענין באותו ענין מעשה, ברב אליהו ב. דורון שהוזמן לחתונה ברוסיה, של גבירים אדירים אילי הון, ובאמצע הריקודים לקח הגביר שק מלא בשטרות של מאה דולר, וזרק כשלושים אלף דולרים באויר על החתן לסימן טוב, (כנ"ל), ולפי הנימוס לא היו המוזמנים מרימים את הכסף, וזה נשאר למלצרים הגוים, ולזמרים העבריינים, אחד העוזרים לחש להרב שעם

בס"ד יום יד' לחודש מנחם אב שנת תשפ"א לפ"ק

מע"ב הבה"ח כמר צ.ב. שליט"א
אחדשה"ט בידירות.

ע"ד שאלתו בענין שבירת כוס זכוית תחת החופה, אם יש לשבור דוקא הכוס שבירכו עליו, (לא ראה שנוהגים כן) או כוס אחר, עכתו"ד הנעמיים.

(א) בשו"ע אה"ע סי' סה' סעי' ג' כתב הרמ"א וז"ל, ויש מקומות שנהגו לשבר כוס אחר שבע ברכות, זהו מנהג נהוג במדינות אלו, שהחתן שובר "הכלי שמברכים עליו ברכת אירוסין", (כלבו), בכל מקום לפי מנהגו וכו' עכ"ל, הרי ברורים מילוליה של רבינו הרמ"א "וכל מקום לפי מנהגו".

(ב) מנהגינו לברך על כוס של כסף ולשבור כוס אחר של זכוית, גם היא יסודתו בהרי קודש, שהמטה משה והמהר"ם מינין כתבו שהשמש מניח כוס של זכוית ליד רגלו של החתן, והחתן שוברו ברגלו הימני, והעומדים שם מברכים מזל טוב, והוא סדר מנהגי פולין, ועיין מחזור ויטרי אות תע' ותעו', שהיו זורקין הכוס על הקיר, ובשולחן העזר כתב שהמנהג כיום ברגל החתן כנ"ל, וכ"כ החופת חתנים והשד"ח, ובאו"ח סי' תקס' הזכיר הרמ"א שבירת כוס, ולא הזכיר שדוקא הכוס שבירכו עליו עיי"ש, (אולם בדרכי משה שם שפיר הזכיר לשבור הכוס של ברכת אירוסין), אבל הלבוש גם באו"ח וגם באה"ע שפיר הזכיר שישבור הכוס של ברכת אירוסין, (ולא כוס של ברכת נישואין, שכיון שאמרו עליו "והתקין לו ממנו בנין עד

שהוא זכר לחורבן, בודאי יתבטל, אבל לפי הרוקח בסי' שנג', והמחזור ויטרי באות תצ', שהוא משום וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהא רעדה, מסתבר שלא יתבטל, שכן להשלה"ק בשם הריקנטי בפרשת שופטים שהוא לשתק המקטרגים כיון שעלה לגדולה, אולי לא יהיו אז מקטרגים, ולמש"כ האור החיים שהוא משום עין הרע, ג"כ אולי יתבטל כל הענינים האלו, ותשבי יתרון).

אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה"ק ירושלים תובב"א

כסף זה אפשר לשמח הרבה אלמנות ויתומים בא"י אולי כדאי ליקח קצת שטרות, והשיב לו על אתר, "יפול מצדך אלף, ורכבה מימינך, אליך לא יגש, רק בעיניך תביט, ושילומת רשעים תראה... (הובא בקובץ מוריה שבט תשפ"א בעמוד קפד'), המורם מכל הנ"ל שנהרא נהרא ופשטיה, כל אחד ימשיך במנהג אבותיו, ואף שבקראקא המנהג היה לשבור את הכוס שבירכו עליו דוקא כהכלבו, מנהגינו ליקח כוס אחר.

והנני בזה ידידו דו"ש, (ואם יתבטל מנהג זה כשיבא משיח תלוי בטעמים, דלפי הרמ"א

בענין כתובה שחסר מילת "ואיזון"

משתמשים בכתובה לכתוב גט, וגט פסול הוא התרת אשת איש לשוק ח"ו, ולכן למעשה יש לכתוב להם כתובה חדשה כהלכה, ע"י רב מומחה שבקי בטיב גיטין וקידושין, כי אסור לשהות עם אשתו בלא כתובה אפילו שעה אחת, כדאיתא בשו"ע אה"ע סי' סו' סעי' ג', אבל קנין החופה חלה אף שהיתה הכתובה פסולה, כמש"כ הב"ש בסי' סא' סק"ג, וכ"כ הבאר היטב שם בשם תשובות הגאונים סי' רפ"ז, ושו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' ט', (דלא כהשער המלך חופת חתנים סי' ו'), וע"ע שו"ת מהר"ם מינץ סי' קט', ונחלת שבעה סי' יד', נוסח הכתובה השניה שכותבים כשנמצא טעות בראשונה אחר יום החופה, (ויהרהרו הזוג בתשובה על שנכשלו בשוגג, ודי בזה).

ידידו דו"ש
אהרן יודא הלוי גרוסמן

בס"ד יום ו' לחודש מנחם אב שנת תשפ"ב
לפ"ק

מע"ב ידיד ח' וידי"נ חרה"ג רבי גמליאל
רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אורך
ופרדם יוסף החדש.
אחדשה"ט בירידות.

כתובה שחסר המילה "ואיזון" פסולה, כ"כ הנחלת שבעה סי' יב' סעיף יט' אות ד', ובכלל יש לדעת, שצריכים לדקדק בכתיבת הכתובה כמה שאפשר, עיין פחד יצחק ערך כתובה, שהוא גם משום סימן טוב, (מפורסמים דברי האדמו"ר מאשלג על זה), אף שאם לא דקדקו באותיותיה בדיעבד כשירה היא, כל שאין שינוי במשמעות הדברים, ולא בכתיבת השמות, הזמן, המקום, וסכום המעות, עיין שמש צדקה, סי' יד', וכנה"ג סי' סו' הגה"ט אות לט', עוד כתב הנחלת שבעה טעם לדקדק, כי לפעמים

רבי גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך"

שירה באמצע אמירת "שבע ברכות"

מפסיק באמצע הברכה, שיוכלו לשיר, אלא עובר בבת אחת כל הברכה. עכ"ל.

(ב) הגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט זצ"ל, בעל "רכבות אפרים", כתב לי וז"ל: "בדבר שאלתך שבשבע ברכות בברכת אשר ברא ששון ושמחה, ויש שמזמירין את זה כמה פעמים, האם זה הפסק, או אולי הוללות, נראה שבוודאי ופשוט האומר את הברכה הוא לא יכול לומר פעמיים, כי זהו הפסק ומוסיף בברכה.

אלא המנהג שהוא שותק, והציבור חוזרים אשר ברא, ושרים, יתכן שזה לא הפסק, ויכולים לעשות כך, אבל להקפיד שהמברך לא יחזור שוב על המילים, ועושים את זה להרכות השמחה. עכ"ל.

(ג) מרן הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי זצ"ל, כתב לי על זה, וז"ל: "אינו נכון, וכבר הערתי על זה הרכה פעמים", עכ"ל.

(ד) הגאון הגדול רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א, רב העיר העתיקה ירושלים, כתב לי וז"ל: "לענ"ד הטוב ביותר שלא לשיר. לשיר פעם אחת נחא, לשיר יותר פעמים - לענ"ד הוא הוללות", עכ"ל.

(ה) הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז זצ"ל, ראש ישיבת "כסא רחמים", כתב לי

אמרתי לברר ענין חשוב מה שנשתרבו מנהג, בשמחת נשואין, באמירת ברכת "אשר ברא ששון ושמחה" כשהמברך אומר "גילה, רינה, דיצה, וחדוה, אהבה, ואחוה, ושלוש, וריעות", הוא לא ממשיך, והקהל שרים מתחילת הברכה "אשר ברא", ויש מהדרין, ששרים זאת פעם שניה בהברה ספרדית, ויש מהדרין מן המהדרין, שממשיכים אחר כך כל מיני שירים שונים, שאין להם שום קשר בכלל לברכה זו.

ויש לברר האם נכון לנהוג מנהג זה, או דהוי הפסק, או שהוא מנהג הוללות, ?

שאלה זו שאלתי בפני הרבנים הגאונים, ולהלן אביא תשובתם בעזרת השם יתברך.

(א) זקני הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל, בעל "מעדני השלחן", כתב לי וז"ל: "מה ששאלת על מה שנהוג באיזה מקומות, בחתונה ובשבעת ימי המשתה, שמזמירין באמצע ברכת אשר ברא ששון ושמחה.

הגם שאני זוכר עוד מימי נעוריי שהתנהגו כך, עם כל זה לא נראה בעיני, כי אני רואה שבסוף מתנהגים בזה בקלות ראש, וכן משום הפסק הברכה.

לכן אם מכבדים אותי בברכה זו, אני לא

וז"ל: "מנהג ישראל תורה הוא, וכל שכן שנהגו כך כמה קהלות בחוץ לארץ להרבות השמחה. ומכל מקום לא כדאי לחזור כמה פעמים. ועיין בשו"ת יחווה דעת ח"ב (סוף סימן ה'), עכ"ל.

(ו) הגאון הגדול רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א, מגדולי פוסקי דורנו, כתב לי, וז"ל: "לענ"ד אם שרים ומזמרים בצורה מסודרת ונעימה, הרי זה נחשב כחלק מהשמחה, ואין זה הפסק [אך בודאי ראוי שהמברך יחזור ויאמר את התיבות באופן שיהיו נשמעים לציבור, ולפחות לעשרה], אך פעמים רבות הדבר נעשה בדרך הוללות ופורקן, וזה גורם בזיון לברכות, ונוח שלא נברא משנברא", עכ"ל.

(ז) הגאון הגדול רבי אליהו כ"ץ זצ"ל גאב"ד קרית יואל וקהל יטב לב ד'סאטמאר בני ברק בעמח"ס שו"ת ראש אליהו, כתב לי באורך, וז"ל:

לנכון קבלתי מכתבו אשר בו שאל בענין ברכת אשר ברא שאומרים בשבע ברכות, שנהגו בהרבה מקומות שבעת שהמברך אומר ברכה זו אז מפסיק המברך באמצע והקהל מזמרים אשר ברא וכו' עד 'ואחזה וריעות', - יש מזמרים אותו רק פעם אחת ויש מזמרים אותו כמה פעמים באופנים שונים. ונפשו בשאלתו האם נכון לעשות כן או דאין לעשות כן משום הפסק, או דאולי יש בזה אף ענין של הוללות, ע"כ תוכן שאלתו.

הנה בענין זה יש לדון ולברר לגבי מה שראיתי שנהגו בזה בכמה אופנים: (א) שבשעת ברכות "הנשואין" באמצע הברכה דאשר ברא, מפסיק המברך כשמגיע לקול ששון וקול שמחה ואז הקהל מזמרים המילים

הללו, ואח"כ אומר המברך קול ששון וקול שמחה וכו' עד הסוף. (ב) שבשעת השבע ברכות של "הסעודה" בג' הברכות האחרונות, אומר המברך את הברכות בניגון והמסובין מסייעים לו בניגון, וספק הוא אם יש עשרה ששומעין את המברך. (ג) שלפעמים יש מהמסובין בסעודת הנישואין או השבע ברכות, שמתחילים באמצע הברכה של אשר ברא לזמר ניגונים שונים ואינם נותנים להמברך לומר ולסיים הברכות כראוי, אשר זה הוא כמו שחוק והוללות, ואת זאת עושים בפרט בברכת אשר ברא.

והנה ענין זה כבר מובא בספר שובע שמחות על דיני שבע ברכות (מהגאון המקובל רבי שריה דבליצקי זצ"ל, בפ"ד סעי' כ"ו) שכתב ע"ז בקיצור נמרץ וז"ל:

רצוי לבטל את המנהג שבשעת ברכת אשר ברא מפסיקים הקהל את המברך בשירת התיבות אשר ברא ששון וכו' או קול ששון וכו'. ושם (הערה ע"ח) כתב: דאם ימשיך לומר אז, לא ישמעו הקהל, אף דלענין אשר ברא די בשלשה, עכ"פ באשר ברא שבסעודה. ואם יפסיק להמתין בשתיקה, הרי לכתחלה אין להפסיק באמצע ברכה בשתיקה, עכ"פ כדי לגמור את כולה שאסור לכתחלה, כאור"ח סי' ס"ה מ"ב ס"ק ד', עכ"ל.

והנה מה שמציין לסי' ס"ה בענין ההפסק בשהה כדי לגמור את כולה, הלא מקור הדברים הוא לענין תפלה כמובא בב"י (או"ח סימן ס"ה, סו. ד"ה קראה) שמציין לדברי הגמרא במס' ברכות (כב:) דאיתא שם: היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחזור ומתפלל, ופליגי רב חסדא ורב המנונא, חד אמר חזור לראש וחד

וכן הלכה. ובחידושי הגהות (שם סק"א) מפרש להסביר כוונת הב"י, דר"ל שכן דעת הרי"ף כה"ר יונה לענין "ק"ש", שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק, אבל לענין "תפלה" הא כתב למעלה שדעת הרי"ף והרמב"ם לחזור לראש, עכ"ד. וכן כתב שם הפרישה (סק"ב), דהרי"ף והרמב"ם לא חילקו בין אנוס לשאינו אנוס אלא בין ק"ש לתפלה (דאילו בעלי התוס' אינם מחלקים בין קר"ש לבין תפילה אלא לבין אם הוא אנוס או אינו אנוס) ומציין לסי' פ"ה.

והמחבר בשו"ע (סימן ס"ה ס"א) פסק כן לגבי קריאת שמע דחוזר למקום שפסק, והרמ"א כתב דיש אומרים (והיינו דעת בעלי התוס' הנ"ל) דאם היה אנוס והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש, והכי נהוג. והמג"א (סק"ב) כתב, דמשמע מלשון הטור והתוספות והרא"ש דאפילו באנוס לסטים או אנוס חוזר לראש, ומביא דברי השו"ת מהר"ם מינץ (סימן פ"ה) דאם ההפסקה היה מב' אנשים שהתקוטטו יחד, דלא הוי דיחוי דבכל עת היו יכולים להשוות עצמן, אבל הב"ח אינו סובר כן, עיי"ש מש"כ עוד בזה. ועיין בערוך השלחן (סי' ס"ה ס"ב) שמסביר בדעת בעלי התוס' הנ"ל לחלק בין אם ההפסק היה ברצונו ואם היה רוצה היה יכול לגמור, דאז אינו חוזר לראש מטעם דלא מיקרי הפסק כיון שהיה יכול לגמור, לבין אם היה מוכרח להפסיק עפ"י "הדין" כגון כשהתחיל להשתין וכו' דאז חוזר לראש כשהיה כדי לגמור את כולה. וכן שם (ס"ד) כתב (כהמשך להדיעות הנ"ל לקבוע החילוק בין אנוס ללא אנוס) דיש סוברים שגם לסטים מיקרי אנוס כי כל שהעיקוב הוא מחמת אחרים מיקרי אנוס, אמנם להראב"ד והמאור רק אם לא

אמר חוזר למקום שפסק, ואמר רב אשי דלכו"ע אם שהה כדי לגמור את כולו חוזר לראש, ובדלא שהה קא מיפלגי. ועל זה כתב הב"י דהרי"ף פסק בשם רבי' האיי דהלכה כמ"ד דחוזר למקום שפסק באם לא שהה כדי לגמור את כולה, אבל באם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. אבל הב"י כתב שם, דבתר הכי (כד:): לגבי ק"ש כתב הרי"ף, דאעפ"י דשהה כדי לגמור את כולה חוזר רק למקום שפסק, וכך הוא המסקנא בסוף מסכת ר"ה, וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה, אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכן פסק הרמב"ם (הל' קריאת שמע פ"ב הלכה י"ב), אבל התוס' שם (כב: ד"ה אלא) כתבו אהא דאמר רב אשי דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, משמע דהכי הלכתא. והקשה הב"י ממה דלגבי תקיעות ומגילה משמע דאין הלכה כן דחוזר לראש, וע"ז כתב לחלק בשם המהר"ם מקוצי, דודאי היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה בלא דיחוי ואנוס אלא שהה מעצמו - ואם היה רוצה מעצמו היה יכול לגמור, בכה"ג אינו חוזר לראש, אבל היכא ששהה מחמת אנוס כגון שהיו מים שותתין על ברכיו הרי לא היה יכול להתפלל באותה שעה, דבזה לכו"ע באם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכתב הב"י דכן כתב הרשב"א בשם הראב"ד וכן פסק הרא"ש ז"ל, והטור שם בסי' ס"ה סתם דבריו, אבל בסי' ע"ח וסי' פ"ה בשם ר"י פסק כן, וכתב שם הטור דהרי"ף חולק ע"ז. שוב הביא הב"י עוד בשם הרבינו יונה בשם רבני צרפת, דאפילו בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר רק למקום שפסק ולא חילק בין אם שהה מחמת אנוס או לא, ומסיים הב"י דכבר כתבתי שכן דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל

המ"א שם בדעת השר מקוצי וכו', וא"כ בוודאי דהוא הדין בכל הברכות הדין כן, עכתו"ד

ונבוא כעת לענייננו. דלפי האמור יש סברא לומר שאם מפריעים להמברך כשמזמרים באמצע שאז הרי עפ"י הדין אינו יכול להמשיך הלאה כיון שלא ישמעו הברכות, א"כ זה ג"כ נקרא שהפסיק משום "אונס" וצריך לחזור לראש. ומאידך, אולי הרי זה דומה יותר להא דהמג"א בשם המהר"ם מינץ בב' אנשים שהתקוטטו יחד והפסיקו דלא הוי דיחוי דבכל עת היו יכולים להשוות עצמן, ע"כ. והכא נמי בנד"ד דבכל עת יכולים להשוות עם המזמרים להפסיק את שירם וזמרים, ולפי"ז אין זה אונס ואינו צריך לחזור לראש.

ולכן הנראה בנד"ד: א] לגבי ברכת אשר ברא בברכות "הנישואין" אשר יש נוהגים שהמברך מפסיק כשמגיע למילים קול ששון וכו' והקהל מזמרים מילים אלו ואח"כ ממשיך המברך, הרי בדרך כלל אין ההפסק בשיעור כדי לגמור את הכל, וא"כ אין חשש בזה. ב] האמנם לגבי "סעודת שבע ברכות": א) הנה במנהג זה שנוהגין שהמברך מתחיל עם ניגון את הברכות ד"ש תשיש וכו' ושמח תשמח", הרי ג"כ יש נוהגין שהמברך אינו מפסיק רק ממשיך קצת עם הניגון ביחד עם כמה אנשים שמסייעים לו, וממילא עכ"פ יש להדר שהמברך יאמר בקול רם שישמעוהו עשרה אנשים. ב) משא"כ באמצע הברכה של אשר ברא יש שמפסיקין אותו בשירה ובזמרה אשר הרבה פעמים נמשך זה לזמן יותר מכדי לגמור את כולה, ואז הרי באנו לידי ספק האם זה שמפריעים להמברך שבעל כרחך ומדינא הוא מוכרח להפסיק באמצע הברכה

היה יכול עפ"י הדין להתפלל כגון שמשתיין או המקום אינו נקי אבל שארי מיני אונסין לא נחשב אונס כלל. עיי"ש. ועכ"פ אנו רואים מכל זה, דיש מחלוקת האם אונס נחשב רק כשהעיכוב הוא מחמת האיש או המקום שאינו ראוי לקרות או להתפלל כגון במים שותתין לו וכדו' - ואילו אם העיכוב הוא מחמת אדם אחר אינו אונס, או דבכל ענין הוי אונס ורק כשהעיכוב היה מחמת עצמו כגון שרצה להפסיק או הפסיק מחמת מריבה שהיה בידו שלא להפסיק, זה הוא דלא מיקרי אונס. ועיין היטב בדברי הפרי מגדים שם ("א"א סק"א ב-), וכן שם בדברי המשנה ברורה והביאור הלכה בביאור הדברים.

ובאמת הרי יש מקום להרחיב הדין בענין זה בדברי הראשונים והאחרונים בשיטות שונות הן בענין חזון לראש או למקום שפסק והן לגבי באיזה אופן נקרא אונס או לא וכדו', וכיון שאמרתם שברצונכם הוא שדברינו יכתבו בקיצור על כן לעשות רצונכם חפצתי, ואעתיק את דברי החיי אדם (כלל ה' סעיף י"ב) שפסק להלכה לענין הפסקה דברכות, דאם הפסיק בשתיקה באמצע ברכה, אם הוא מחמת שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה ומי רגלים ושהה כדי שיאמר כל אותה ברכה מתחלה ועד סוף, צריך לחזור לראש הברכה, ומשערין כל אדם לפי דיבורו אם בנחת או במהירות, אבל אם שתק ברצון או אפילו מחמת אונס אחר אפילו שהה כדי לגמור כולה א"צ לחזור לראש, ודין זה שוה גם לק"ש חוץ מתפלה שיתבאר לקמן דינה בכלל כ"ה סי' י'. ועיי"ש בנשמת אדם (אות י"ג) דכתב כן לפי דברי הד"מ בסי' ס"ה והרמ"א שם עפ"י הכרעת

בחידושי החת"ס שם, וכן גם ממה שמובא בספה"ק כוונת ברכה זו.

על כן הנראה להלכה למעשה:

א] לגבי ברכת אשר ברא בברכת "נשואין". אין חשש באלו הנוהגים שהמברך מפסיק כשמגיע למילים קול ששון וכו' והקהל מזמרים מילים אלו ואח"כ ממשיך המברך, ומשום דבדרך כלל אין ההפסק בזה בשיעור כדי לגמור את הכל.

ב] לגבי הברכות דשש תשיש וכו' ושם תשמח "בסעודת שבע ברכות". במנהג שאין המברך מפסיק בשעת הניגון אלא ממשיך עם הניגון ביחד עם כמה אנשים שמסייעים לו, עכ"פ יש להדר בזה שהמברך יאמר בקול רם כדי שישמעוהו עשרה אנשים.

ג] לגבי ברכת אשר ברא "בסעודת שבע ברכות". להפסיק לגמרי בשירה וזמרה את המברך אינו נכון כלל, היות שהרבה פעמים נמשך זה לזמן יותר משיעור של כדי לגמור את כולה, שהוא ספק טובא בזה, ולפי דברי השו"ת בית יהודא יוצא שצריך לחזור ולברך, וא"כ ודאי לכתחלה ראוי להדר שלא לבוא לידי ספק ולברכו בכבוד ובכוונה הראוי.

ובפרט שהרבה פעמים באים לידי ליצנות והוללות וכדו'. והצדק עם זקינכם הגאון הגדול (שליט"א) [זצ"ל] אשר כבר הביע בשיחתו אתנו [בחודש אלול העעל"ט] את כאב לבו על הזלזול הגדול בזה בברכה שמברכים את השי"ת אשר ברא ששון ושמחה וכו', שלדעתו הגדולה מן הנכון לפרסם את גודל האיסור בזה. (עכ"ל).

ח] ואחרון חביב ביאור יקר ששמעתי מכ"ק אדמו"ר הגה"ק ה"פני מנחם" מגור

- כיון שלא ישמעו ברכתו, נחשב לשהה מחמת דיחוי ואונס כמו במים שותתין על ברכיו או לסטים ואנס - וכנ"ל (ענף ב' ד"ה והנה. ובענף דידן ד"ה ונבוא) מדברי המהר"ם מקוצי ומדברי הערוך השלחן, ובכה"ג לכו"ע חוזר לראש באם שהה כדי לגמור את כולה, או דנחשב לשהה בלא דיחוי ואונס אלא שהה מעצמו וכו' (כנ"ל שם סוף ד"ה ונבוא) דבכה"ג אינו חוזר לראש, ויש סברא לצדד לכאן ולכאן.

אשר לכאורה לפי דברי השו"ת בית יהודא (מהגאון רבי יהודא עייאש ז"ל, חאו"ח סי' ל') שכתב, ע"ד המעשה שאירע שבשבת חתונה כשעלה הכהן לס"ת היה מוכרח הכהן המברך להפסיק בשתיקה אחרי אמירתו ברוך ה' המבורך כיון שהתחיל הפייטן לזמר פיוטים וסירב נגד הקהל ולא רצה לשתוק, ופסק שם שצריך לחזור ולברך. ובשו"ת ויקרא אברהם (להגאון רבי אברהם חיים אדאדי ז"ל. סי' ב' ד"ה העולה) דן בדברי הבית יהודא דזה תלוי במחלוקת הראשונים, ומציין למש"כ הוא בעצמו בספרו מטה יהודא (סי' נ"א) עיי"ש (ויש מקום להרחיב הדיבור בזה אבל רצוני לקצר כנ"ל). וא"כ ודאי לכתחלה ראוי להדר שלא לבוא לידי ספק. ובפרט שבמציאות יש הרבה פעמים שאף באים לידי שחוק והוללות וליצנות וגם אולי אף באים לידי בזיון והלבנת פנים של המברך. ובנוסף לכל זה הרי המדובר בברכות שנאמרים לטובת החתן וכלה, ועיין במהרש"א במסכת כתובות (ח). מה שמבאר גודל ענין ברכה זו שנתיסדה לשמחת חתן וכלה שתהי' שלימה לעתיד בעת הגאולה וכו', וכן עיין מש"כ ע"ז

לפנות בוקר, ואז יש עוד ברכות לכבד למי שלא קיבל ברכה, כגון הנותן לשכוי בינה וכו',

ובדרך דרוש יש לומר ב"ה שזה רמז לגאולה העתידה, עוד ישמע בערי יהודה וכו', ויהיה "ברכה אחריתא" של הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן כן יהיה רצון.

(ו) ואסיים בדרך צחות, למה בברכה אחריתא כל הציבור שרים ביחד, קול ששון וקול שמחה ?

ויש לומר, כי זה 'כמו הנערים', שכל מי שלא קיבל ברכה, משלים עכשיו..

ועוד יש לומר, ששרים כולם, כי אין שמחה כהתרת הספיקות, שהיה לכל אחד ספק מי יקבל ברכה אחריתא, ועתה אין כבר ספיקות.. וכמו שאחד לא הגיע לחופה, כי היה לו "ספק ברכה", אם יקבל ברכה אחריתא, וספק ברכות לקולא, להקל לא לבוא לחופה..

זצוקללה"ה שהיה אדמו"ר וגאון אדיר, שאמר ביאור נפלא כדי להצדיק המנהג, על דרך שמתאים לאדמו"ר וגאון, שהנה המנהג שהקהל מזמרים באמצע ברכה זו, ואז יעירו הנוכחים שזה "הפסק", וזה יעורר כביכול גם למעלה, שאומרים בברכה זו: מהרה ה' אלקינו ישמע בערי יהודה וכו', ומבקשים שלא יהיה "הפסק" כל כך בגלות זו, אלא "מהרה" ישמע בהרי יהודה וכו' בגאולה השלימה במהרה בימינו אמן. ודפח"ח.

(ט) ואגב, שמעתי פעם מהגאון הגדול רבי מאיר מאזוז זצ"ל להעיר למה קוראים לזה, "ברכה אחריתא", שמשמעו שיש אחרי כך עוד ברכה אחרת, ויותר מתאים לקרוא לזה "ברכה בתרייתא", עכ"ד.

ויש לתרץ ב"ה בדרך צחות, שמי שרוצה עוד לקבל ברכה, אומרים לו שיש עוד ברכה אחריתא..

וכמו שיש חתונות שגומרים מאוחר מאד

רבי חיים שלום הלוי סגל

מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א

ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה

ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ח', ו'לקט הלכות' ד"ח, ועוד

חתן שאינו רוצה לדחות את החתונה, והוריו רוצים לדחות

מה בכך, וכביכול נופלים מהשרוול כלאחר יד, אבל לי פשיטא וברירא ששאלות כגון אלו באים רק אחר שמע"כ מונח ושקוע בתורתינו הק'. ואשתדל לענות עליהם כפי מיסת הפנאי.

ע"ד שאלתו, חתן שקבעו לו תאריך לנישואיו^א עב"ג, ועתה בעקבות הנגיף יש אילוצים לדחות את החתונה, והוא אינו רוצה לדחותו, והוריו רוצים לדחות. והיאך הדין איפכא חתן שרוצה לדחות את החתונה, והוריו אינן רוצים לדחות.

תשובה: (א) הנה ע"ד דחיית זמן החתונה^ב, מצינו להיעב"ץ במגילת ספר (עמ'

יומא תנינא למעשה בראשית לסדר צו ה' לחודש אשר ישועות בו מקיפות ה'תש"פ יוד"ר דאזהב ישראל מאפטא זיע"א

משוכן מרומים רוב שלומים, בחודש ניסן יתברך בכל ענין חרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה', מח"ס גם אני אודך י"ח ופרדס יוסף החדש ד"ח

אחר מבוא הברכה והשלום.

קיבלתי את ארבעים וחמש שאלותיו שהתעוררו בעקבות הנגיף קורונה. בבחינת ועתה ישראל מה ה' אלוךך שואל מעמך. ואנשים רגילים לחשוב ששאלות הם דבר של

א. ובתחילת הענין אביא הנה, חשיבות הדבר לקבוע תאריך לחתונה, הגם דפעמים נראה דעדיין אין את האפשרויות לזה, עכ"ז יש לקפוץ למים ולקבוע, וה' יהא בעזרו, כדהובא בספר קדוש ישראל על האדמו"ר בעל אהבת ישראל מויד'ניץ זצ"ל, דיהודי נכנס לפניו שאחד מיוצאי חלציו עומד לפני הנישואין, אולם לרש אין כל במה לעשות הכנות לחתונה, שאלו האדמו"ר האם כבר קבע זמן לחתונה, והשיב: שלא, כי אין בידי פרוטה לפורטה. וישא בעל אהבת ישראל משלו ויאמר [על דבר בעתו], התורה קבעה מועד לזמן חג הפסח, ולכאורה מדוע קבעה תאריך, הוה לה למימר דכל אחד תחילה ינקה את הבית לפסח, וכשיסיימו אזי יקבעו את הזמן לחג, אלא שאם אכן התורה היתה נוקטת כך, לעולם לא היו מסיימים את העבודה, על כן קבעה התורה זמן קבוע לחג, ולעת ההיא 'בערבי פסחים' סמוך למנחה הכל מוכן ומזומן, דהרי כולם צריכים להספיק לעשות ביעור חמץ ושאר צרכי הסדר לשעה שקבעה התורה.

סיים בעל אהבת ישראל, בדרך זו תתנהג גם קבע זמן לחתונה והקב"ה יהא בעזרך להשיג כל הנחוץ לכך. ע"כ.

ב. מפורסמת האמרא ד'אפשר להקדים זמן חתונה, אבל לא לדחותו'. כן הובא באגרות קודש מאדמו"ר רבי מנחם מנדל מליובאוויטש זצ"ל (חכ"ב עמ' לז).

כד) בו מספר מתהלכות חייו של אביו בעל החכם צבי זצ"ל בזה"ל וקודם חג השבועות קרב זמן החתונה שלי... שבנו מהמבורג לברעסלוי על נישואין שלי ולא רצה לדחות הזמן

ומצינו מכמה גדולים וצדיקים ה"ה בעל התניא^ג, והרה"ק מאוסטרובצא בשם הרה"ק מקאזניץ^ד, והרה"ק רבי אהרן מטשערנביל^ה, והרה"ק רבי פנחס מקאריץ^ו זיע"א שכתבו

שלא לדחות, עיין הערות הנ"ל. וכמו"כ בספר מאיר עיני ישראל (ח"ג) מצינו שהורה החפץ חיים שאין לדחות, כדמסר תלמידו רבי שלמה בלוח זצ"ל 'מדארף זיך צו איילן וואס גיכער, וויל דער בעל דבר זוכט צושטערן' [ובתרגום: צריך להזדרז כמה שיותר מהר, מכיון שהבעל דבר מחפש להפריע]. זיע"כ^ז.

וכן פסק הגאון בעל מנחת יצחק זצ"ל -

ג. באגרות קודש אדמו"ר הזקן (עמ' קפח) כתוב בזה"ל, הנה אמת נכון הדבר, והוא קבלה בידינו מרבותינו קדושי עליון נ"ע, שלא לבטל השידוך בעבור שום דררא דממונא, ויש חשש סכנה בזה ח"ו. וגם שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו. ע"כ. וכן הובא בספר מאה שערים (אות יג).

ד. בספר מאיר עיני חכמים (מהדור' תליתאי עמ' ריג) מובא דהרה"ק מאוסטרובצא קיבל מפי הרה"ק ממאגלניצא בשם זקנו הרה"ק המגיד הק' מקאזניץ - במכתב למחותנו הרה"ק רבי נתן מבארדיוב זצ"ל, וז"ל הלא דבר זו לאחר ח"ו זמן חתונה אינו דבר קל... ויותר טוב לבעל דבר לאחר זמן חתונה יום אחד, מלהביא את צדיק הגמור לעבירה הגדולה ח"ו. ע"כ.

ה. בספר נעמת החיים (עמ' תקעה) הובא מכתבו של הרה"ק רבי אהרן מטשערנביל זיע"א שכתב לחתנו הרה"ק רבי דוד משה מצ'וטקוב זיע"א בזה"ל, כבוד חתני ולבכי הרב הק' וחסידי מפורסם בוצינא קדישא וכו' כבוד שם ק' הרב ר' דוד משה שי' וביתו בתי... ובניהם נכדי היקר מנחם מרדכי שי' וכו' שלום וברכה חיים וכל הטוב. מכתבכם קיבלתי... ואשר שאלו אם לאחר זמן הנישואין מזמן המוגבל בהתנאים של נכדי החתן היקר מנחם מרדכי שי', הנני להשיבם שלא יאחרו זמן נישואיו מזמן המוגבל בהתנאים, כי הדבר הזה היה קפידא בלב אבי אדמו"ר הק' זיע"א, ובזה יעשו הנישואין בזמנו. ע"כ.

ו. בספר לקוטי שושנים (אות עב) כתב, שהשידוך הוא כמו הגליפה של בריאת העולם, ואם מאחרין החתונה מתקלקל ח"ו הגליפה, ואח"כ קשה כבר לעשות החתונה ע"כ.

ז. בספר דברי א"ש להגאון רבי אברהם שלמה כ"ץ אבד"ק ריסקווא זצ"ל [לימים רב אב"ד שיכון סאטמאר בני ברק] (בהקדמה) הובא, טרם נישואי בנו של הרב מריסקווא ה"ה הרה"ח מו"ה רבי יוסף ז"ל - והחתן כבר היה בארה"ב, והרב מריסקווא מחמת שלא היה עדיין בידו המסמכים הנדרשים, נשתהה ביאתו לארה"ב, ולאחר שכבר נקבע זמן החתונה של בנו נתקבלו בידו המסמכים שיוכל לבוא לארה"ב אחר איזה שבועות, שזה יצא כבר אחרי מועד החתונה, ואז שאל החתן את רבינו [בעל הדברי יואל מסאטמאר] ז"ל האם כדאי לדחות מועד החתונה לזמן מאוחר, בכדי שאביו יוכל לקחת חבל בשמחתו. רבינו לא הסכים לזה, והוסיף לו תשאל לאביך ותראה שגם הוא לא יאמר לך לדחות את זמן החתונה.

כשקיבל הרב מריסקווא ז"ל את המכתב עם השאלה הנ"ל מבנו, היה נבוך בדעתו, כי באמת רצונו היה עז להשתתף בחתונת בנו, והיה לו לפלא דברי רבינו מה שצוה שישאלוהו, וגם מה שאמר רבינו שבדאי לא יסכים על זה.

ולמעשה היה ענין מפליא, דביום קבלת המכתב נסע הרב מריסקווא לשוב אחד שכיבוהו בסנדקאות, ובהיותו על מסילת הברזל פגש באיש אחד שהיה צריך ליתן להרב מריסקווא איזה כתב אודות דין תורה שהתקיים אצל הרב מריסקווא, והאיש הזה מידי משמושו עבור הכתב הנ"ל, הוציא מכתב הרה"ק מאוסטרובצא

ושמעתי מידידי הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א, ע"ד בתו הכלה תחי', שהיתה צריכה להינשא בשעטו"מ בימים אלו [שהנגיף מתפשט] - בשלהי אדר ה'תש"פ, ובתחילה שהרשויות עדיין הסכימו להתיר להינשא עד מאה מששתתפים, אזי התחילו הצדדים להתארגן לזה, אבל כמעט בין רגע חלף והלך לו פרק זמן זה, ושוב לא התירו אלא עד עשרה מששתתפים, ובאופן זה אמרה הכלה שאינה רוצה להינשא.

וכבר מצינו במהרי"ל - מנהגים (הלכות עירובי חצירות עמ' רל) שכתב בזה"ל מעשה שאירע לפניו אשר מתה מושלת המדינה, ולכבודה צוה המושל שלא לנגן בכל המדינה אותה השנה בשום כלי שיר, ואירע להיות נשואין בישוב אחד תחת ממשלתו תוך אותה השנה, ושאלו ממנה"י סגל אם לעשות נשואין בלי כלי זמר, והיה הרב מורה להם שלא יעשו הנישואין בלי כלי זמר, דהוא עיקר השמחה של חתן וכלה, וכן עיין בתוס'

הובא בקובץ עדות (עמ' פז), במענה לשאלה האם יש מקום לדחות את זמן החתונה אשר נקבעה ליום ג' באלול ה'תשל"ט, והימים ימי צער אחר שנשבה ארון הקודש האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר זצ"ל, וביום הנ"ל היה הקמת מציבה, ואבי החתן הוקשה לו ביום כאב זה לחגוג הילולא לבריה, והשיב בזה"ל 'דעת תורתנו הק' שאין ח"ו להעלות על הדעת לעשות כן, לדחות ח"ו החתונה מהיום שנקבע להיות בשעטו"מ'. ע"כ.

(ב) אולם יש באמתחתי מכתב ובו עדות אישית הוראת בעל שבט הלוי זצ"ל בזה, דנשאל ע"י הרה"ג רבי יצחק בירך דסקל שליט"א האם מותר לדחות חתונה על דבר של מה בכך ט, והשיב בזה"ל: 'אין כל ענין שלא לדחות חתונה. העולם סתם חושש בזה, ובאמת אין בזה שום חשש ושום ענין'. עכ"ל ק.

בשם הרה"ק מקאזניץ [הנ"ל] שהיה ברשותו, ולגודל חשיבותו הראהו להרב מריסקווא וכו'. ומעתה כבר הבין את דברי רבינו [מסאטמאר] מה שאמר לבנו וכו', והיה לו תשובה ברורה לכתוב לבנו כל הנ"ל. ע"כ.

ח. וראה בספר מנהג ישראל תורה - נישואין דלכן נהגו שלא לכתוב בתנאים זמן קבוע ותאריך בכדי שלא להיכנס לזה. [כדהובא בספר שמירת הנפש (אות ז' ענין ק')] משמיה דאביו הרה"ק רבי נחמן זאב ממאנסטרישץ זצ"ל 'ושמעתי מאדמו"ר הרה"צ זצ"ל, שהיה לו קבלה מצדיקים שלא לכתוב מטעם זה זמן בתנאים, רק היה כותב שזמן החתונה תהיה בתוך שנה או שנתיים וכדומה'. ע"כ.

ט. שאלה זו היתה לעת חתונתו, וכבר נקבע תאריך ליום מסויים, ואז שמע אביו הרה"ח רבי שמואל דסקל ז"ל שידידו הקרוב אליו גם קבע חתונה לאותו ערב, אזי רצה לדחות אך בכדי ששני הידידים יוכלו להשתתף האחד אצל השני, וכאמור התיר בעל שבט הלוי זצ"ל במחי יד.

י. בספר מאמר מרדכי להרה"ק רבי מרדכי חיים מסלונים זצ"ל הובא, דבשנת ה'תרע"ד השיא את אחד מצאצאיו. והיתה זו עת צרה זמן מלחמת העולם [הראשונה], ואנשי העיר לא רצו לקבוע חתונות לצאצאיהם, כי לא ידעו מה יולד יום, אמנם הצדיק ר' מוטל זצ"ל לא שת לבו לכך. וכאשר ראו כי האיש מרדכי לא יכרע ולא יתפעל מפגעי הזמן, קבעו זמן חתונה לנכדו. והוא מצא אסמכתא לדרך שלו, דכתיב (בראשית ט, ו) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. וסמך ליה קרא ואתם פרו ורבו, ולכאורה מה שייכות בין שני הפסוקים, אלא כך מלמדתינו התורה דאפילו בתקופה של שופך דם האדם באדם, אתם אין לכם להתעסק בהדי דכבשי דרחמנא, אלא ואתם פרו ורבו. ע"כ.

ג) ומ"מ כל היכא דהחתן רוצה לישא אשה, ודאי שאין למנוע בעדו, כיון דמוטל עליו החיוב דמצות פריה ורביה. וכבר הבאנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' רט הערה א') משו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קיא) שכתב, ע"ד מה שהביא הרמ"א (יו"ד סו"ס ר"מ) מדברי המהרי"ק (שורש קסו) דאם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפזין בה הבן, אין צריך לשמוע אל האב ע"כ, ואיירי שהיה זילותא לאב ומשפחתו שישא הבן אשה זו, כיון דיש קול שנחשד עליה, דהיתה נטענת ממנו בעודה אשת איש, ואעפ"כ אם מן הדין אין איסור, הצדק עם הבן [ואין האב יכול למחות], ויש ללמוד מזה לכל כיוב"ז, והוא חידוש בעיני וצ"ע. וסיים (שבט הלוי) - 'וכל פעם שבא שאלה כזאת לפנינו, אני מחמיץ הדין וממתין אולי יראה הבן צדקת האב' ע"כ.

(סוף מסכת ביצה) וכו'. ואם אי אפשר במקומם ילכו למקום [אחר] שאפשר, וכן עשו שהלכו ג' פרסאות מעיר עייפנישטיין לק"ק דמגנצא ועשו שם הנשואין בכלי זמר. ע"כ. ובמג"א (סימן של"ח סק"ד) הביא לדבריו, הרי לן חשיבות ענין כלי שיר, וממנו בנין אב.

ועיין בספר אמרי יעקב - אהע"ז (עמ' כה מקורות סק"ג) שכתב, ונראה דבמקום צורך אין להקפיד מלדחות. ע"כ. ושמעתי סברא יא, דכל מה שמצינו בצדיקי קמאי שהזהירו שאין לדחות זמן החתונה, זה היה בימים ההם דעיקר העילה לדחות את החתונה מפאת ריב ומדנים בין המחותנים על עסקי ממון, ופעמים מכיון דאידחי אידחי, לכן נזהרו מלדחות. אבל עתה שאינו על רקע זה כלל וכלל, נראה דשאני.

האם אחר החופה חולכים החתן והכלה שלובי ידים

אחר מבוא הברכה והשלום.

בתשואות חן קיבלתי את ספרו החדש שיצא לאור עולם 'שו"ת באר הלכה', דשדר לן ידידי אהובי ויקירי מזכה הרבים, הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א, וברכתי עליו ברכת הנהנין, כל הרואה אומר ברקאי, והוא מאיר לארץ ולדרים עליה. ולאות כי עיינתי בדבריו הנחמדים, אבוא נא באיזה גרגיר.

א) בספר בתים לבדים יב' (עמ' רמ) הביא,

יומא חמישאה למעשה בראשית לסדר ויקהל פקודי - החודש כ"ג לחודש שקיבלוה ברצון - אדר ה'תש"פ בחודש אדר שלמא אשר, לפרי עץ הדר, לכבוד איש המעלה, מורה ודאין לשבח ולתהלה, איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות, הרה"ג רבי אלדר סבאג שליט"א, מח"ס באר מלך על הרמב"ם ה"ח, רב קהילת חניכי הישיבות הספרדים - קרית אתא

יא. וכן ראיתי מובא בהוספות לאגרות קודש הנ"ל (עמ' תסו), דהמו"ל דייק דרך בביטול שידוך משום דררא דממונא יש קפידא, משא"כ אם יש סיבה אחרת. יב. לאדמו"ר רבי יעקב מאסקוויץ שליט"א משא"ן.

היחוד שהחתן מחזיק בהכלה, והוא מוליכה בדוקא לחדר ייחוד ע"כ.

ועייין בשער המפקד (הלכות קידושין טז, ב אות יב) שהאריך להקשות על טעם זה, דהחתן הקונה את הכלה אין צריך לאוחזה בידו, וסגי שהולכים ביחד. וכתב טעם אחר, והוא לזכרון מעשה אבותינו הקדושים, שכן כתוב בתורה (בראשית כד, טז) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאבהב וגו', בכדי שבזה תהיה חביבה על בעלה. ואנחנו בניהם אוחזים בידינו מעשה אבותינו, ומברכתם נתברך גם אנחנו וכו'. ע"כ.

וע"ע בספר אוהל ישרים - ענתבי (סוף שער הנשים עמ' רי) שכתב, שהמנהג פה צובה יע"א שאחר שעושים חופה בבית אביה של הכלה, תיכף הולכים לבית החתן, והחתן מקדים והולך לביתו ויושב בתוך החופה שהוא מקום הגבוה שבחצר, וממתין לביאת הכלה, וכיון שבאה הכלה יצא החתן מחדרו וירד כמה מדרגות, ולוקח הכלה (מידה) [בידה] ויוצאים שניהם ויושבים בכלילה של החתנים. ולפעמים החתן אינו רוצה לירד אלא רוצה שהיא תעלה מאליה אצלו, וכל הנמצאים שם צועקים עליו, ואינם מניחים אותה לעלות מאליה לבדה אצלו עד שירד הוא בכבודו ובעצמו וליקח אותה (מידה) [בידה] ולצאת ע"כ.

ג) ומ"מ אין המנהג כן בכל הקהילות, וכבר מזה זמן זמנים אמר לי האדמו"ר מסאדיגורה שליט"א לרפו"ש, על הני שאינן נוהגים במנהג זה [כגון חסידי חב"ד וחלק מבני ליטא שאינן הולכים שלובי זרוע כלל], דהא מקורו ממהרי"ל. עכ"ד.

נוהגים שהחתן מוביל את הכלה לחדר ייחוד שלובי ידיים. וטעמו נראה עפ"י מה שכתב מהרי"ל (הלכות נשואין אות ב') שהחתן מביא את הכלה לחופה כשתופס אותה בידו, ובחיבורן יחד [ולגירסא אחרת 'בקרבם ידיהם יחד'] זורקין כל העם על גבי ראשן חיטין... והולכין יחד עד אצל פתח בית הכנסת [שכן היה המנהג לעשות החופות בבית הכנסת], ויושבים שם מעט, ומוליכין הכלה לביתה. עיי"ש. ועוד טעם הביא שם בכדי שיהיה לבו גס בה, ולא יבוש מלקיים בעילת המצוה. ע"כ.

ונראה כוונת המהרי"ל שהחתן מביא אותה 'לחופה' וכו' היינו גם לחדר ייחוד - שהוא כחופה. (ולטעם השני הנ"ל שהובא בכדי שיהיה לבו גס בה, יש להבין וכי זה צריכים לעשות לפני קהל עם ועדה, את זאת יעשה בחדרי חדרים). וכן כתב בכלילת חתנים (סימן י' אות ד') בזה"ל, והחתן והכלה יוצאים מחופתם לביתם בחיבוק ידיים. ע"כ. וכ"ה בשלחן העוז (ח"ב דף סז אות ג') שכן המנהג בקהילות האשכנזים בירושלים שמוליכה בידו אחר החופה לחדר הייחוד ע"כ.

ב) וראיתי מובא משו"ת פרי האדמה (ח"ג עמ' י') שכתב, דלדעת הט"ז (סימן נ"ז סק"ד) בזה שהחתן מוליך את הכלה בידו לחדר הייחוד, נחשב כמסירה לרשותו, לכן מה שמוליכה החתן בידו לבית הנשואין יותר מד' אמות קונה ע"כ. וכן כתב בספר תקנות ומנהגי ירושלים - שנת תר"ב, וז"ל המנהג שהחתן מוליך הכלה בידו לבית הנשואין יותר מארבע אמות וכו' ע"כ. וכ"ה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן רפ"ו) המנהג בעיה"ק כשמגיעים לד' אמות שלפני חדר

בתחילה ברצוני לספר למעכ"ת שמנהג זה אינו של 'איזה חתנים' כמו שכתב מע"כ, אלא מנהג זה קיים אצל חצי מכלל ישראל, גם במקהלות החסידים נהגו רובם כן [למעט חסידי חב"ד], וכמו"כ לפי מה שהוברר לי אצל חלק נכבד מבני ליטא נהגו כן, וכיון שכן אלמה יכתוב לשונות כאלו 'אינו מגדרי הצניעות', 'ענין של פריצות' 'אין זה מדרך ישראל הצנועים', - על דבר שנהגו גדולי עולם וקדושי עליון, וענקי האומה הישראלית ביראת שמים וקדושה. והרי בעצמו הביא מקורות מקמאי"ג.

והיה צריך להתריע ביתר שאת רק על מנהג זה שנעשה כנגד ריקוד בחורים רווקים, וכן שנותן יד לכלה לעיני חבריו של החתן, וחברותיה של הכלה, שזה דבר מאוס שכמעט ואין כדוגמתה, דמאי שייטא לבחורים ללוות את החתן והכלה לחדר יחוד, וכן להמתין על החתן והכלה שייצאו מחדר היחוד - כנהוג במקהלות בני ליטא, ולענ"ד דבר זה אסור בתכלית האיסור, לעמוד ולהסתכל על כלה ביפיה, באיצטלא של מצוה לשמח ולרקוד לפני הכלה, והרי [אף] מטעם זה מכסין את פני הכלה - ועיין הערה י"ד, ובאמת דבר זה לא ייזכר במקהלות החסידים.

וראה בשו"ת שבט הלוי (חי"א סימן רצ"ג), שכתב בזה"ל... בחז"ל נמסרו דברים

וראיתי בספר נטעי גבריא - נשואין (ח"א עמ' ריט הערה א') שכתב, דדעת כמה גדולי דורינו עקב פירצת הדורות, להנהיג שהחתן ילך לצד הכלה, ואין צריך לאחזה בידו, שעיקר הקניין הוא ע"י שהולך עמה וכו'. ע"כ.

ד) והנה מע"כ כתב בספרו 'שו"ת באר הלכה' (סימן נח עמ' תצח) אודות מנהג זה ליתן יד לכלה בדרך לחדר ייחוד. וז"ל מה שנהגו איזה חתנים שאחר החופה נותנים יד לכלה והולכים עמה לחדר יחוד וכו', מ"מ אינו ראוי לעשות כן קבל עם ועדה, ואינו מגדרי הצניעות.

והגם דבעצמו כתב - והנה לא אכחד כי מנהג זה יש לו מקורות איתנים, והוא לו מדברי המהרי"ל, וכן הובא בספר כלילת חתנים, ושלחן העזר, ופרי האדמה.

ובהמשך הדברים שם בספרו (ד"ה ואולם) שציין לדברי הרוקח... אפשר דהתם מיירי בסמוך לחדר יחוד ממש שאז יש ענין שהוא יכניסנה בעצמו, 'אבל לא שילכו מהחופה קבל עם ועדה ונגד ריקוד בחורים רווקים' וכו'. וכמו"כ (שם ד"ה מיהו) לענ"ד יש בזה ענין של פריצות שנותן יד לכלה לעיני חבריו של החתן, וחברותיה של הכלה, ואפשר דדבר זה יוצר הרהור בלבם, וגם כאמור אין זה מדרך ישראל הצנועים לנהוג כך וכו'. ע"כ.

יג. וזאת אנו צריכים לידע ולהתחנך דברים שיש להם מקור בקדמונים, ובפרט דכן הוא עמא דבר, אזי צריכים אנו ליישר את הראש שלנו לתורה הק', ובנד"ד זה לקדמונים. ואביא דוגמא אך לשבר את האוזן, ולא בשביל להשוות בין הדברים, וכי היאך נוכל להבין בשכל הפשוט ענין מצות חליצה, שהתורה צוותה להקים שם בישראל לאחיו המנוח, וכל היכא שאינו מייבם את האלמנה מכל סיבה וטעם, אזי היא צריכה לחלוץ את נעלו ולירוק בפניו. או מה שצוותה התורה על טבילת גיורת בפני שלושה אנשים.

יד. [א] הטור (אהע"ז סימן ס"ה) הביא מאביו הרא"ש שכתב, יש אומרים שביום ראשון [לנישואין] מותר להסתכל

אלה רק למופלגים וצדיקים ע"כ, כמדומה שכוונתו על ענין המצוה טאנץ שרוקדים לפני הכלה אפילו אנשים זרים שאינם מבני המשפחה. דזה נמסר אך לגדולי עולם. [ובמקום אחר כתבנו באורך על כל ענין המצוה טאנץ].

החתן והכלה ממקום החופה לחדר היחוד

שלובי ידיים. ומ"מ המקומות שלא נהגו כן,

הן הנה שאינן עושין כן אבל יזהרו מלהעזיז

לפצות פה על מנהג זה, כיון שכן נהגו קדושי

ותקיפי קמאי.

נותן התורה יהא בעזרו שיפוצו מעיינותיו

חוצה, ותזכה לראות פרי בעמלך ולעשות עוד

פרחים ציצים ושקדים לתורתנו הק', מתוך

בריות גופא ונהורא מעליא, מנוחת הנפש

והרחבת הדעת כל הימים.

בברכת התורה

חיים שלום הלוי סגל

ואמנם כתב מע"כ במסקנת הדברים, דיש

כמה מקהילות האשכנזים שנהגו כן ויש להם

על מי לסמוך וכו' עיי"ש, אבל כאמור לענ"ד

יש לו לתקן במהדורה הבאה את הניסוח

בתוך התשובה.

העולה מן הדברים: אחר החופה הולכים

בה שהוא עיקר החיוב, בכדי לחבבה על בעלה. וליתא דאפילו שעה אחת אסור להסתכל בה, אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה, או בפריעת ראשה. וכתב הדרישה (שם אות ה') וצ"ע מנין לרבינו דמותר להסתכל בתכשיטין, כיון דבשאר נשים אסור, וכמבואר לעיל בסימן כ"א דאסור להסתכל בבגדי צבעונין של אשה שהוא מכירה, והרא"ש לא התיר כי אם להסתכל בהינומא שעליה ובפריעת ראשה וכו', דזה סימן שהיא בתולה ליתן לה מאתים זוז [ולא מאה כאלמנה], והגמרא ודאי לא ברשיעי עסקינן שמסתכלין בה שלא כדת וכו'. ע"כ.

[ב] וראה בשו"ת דברי יציב (אהע"ז סימן פ' אות טו) שכתב בזה"ל, והא שהכלה הולכת כשמשורבבת הינומא על עיניה 'זה מחמת צניעות' ובושה וכו'. וזה עושה הכלה מצד עצמה, וכדאיתא במשנה (פסחים סוף פ"ז) הכלה הופכת פניה. וברע"ב משום שהיא בושה. ובתויו"ט משום צניעות. ובליקוטים – בשולי גליון המשניות (שם) הביא ממהר"ם זכותא דהאיסור הוא להסתכל ביפיה עיי"ש, ורש"י כתב דבושה [הכלה] לאכול לעיני האנשים, ע"י שמסתכלין בה, ולישנא ד'על ידי' אינו מדויק לכאורה, דהוי ליה למימר 'לפי' שמסתכלין בה. אלא דרש"י רצה ליישב מאי דקשיא היאך מסתכלים בפני הכלה שאוכלת עד שתצטרך להחזיר פניה, הא קי"ל דאין מסתכלים בפני האוכל שלא לביישו, לכך אמר עי ידי שמסתכלין בה תדיר מפני שהיא כלה, אסור להסתכל בה גם כשהמאכל בפיה. זה כוונת רש"י. ע"כ.

סידור קידושין למעשה

שאלה: ע"ד בקשתו לכתוב עבורו בתמצית 'סידור קידושין למעשה'.

תשובה: טו (א) כתובה טז יש ליקח עפ"י נחלת שבעה יי.

(ב) יש לבדוק היטב גוף תיבות הכתובה שאין בהם חסר או יתר יי. וכמו"כ לדייק בשמות החתן והכלה, ואביהם.

בביתר אצל אדמו"ר מסאדיגורה שליט"א לרפ"ש, עם ספרו אמרי יעקב הנ"ל, אמר אד"ש שהמנהג אצל משפחתם לכתוב את הכתובה ע"ג קלף בכתב אשורית [עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רפ"ו אות ה')], וכמו"כ הוא (אד"ש) נוהג ללמוד עם בניו את הכתובה, והנה בעת נסיעתו לחתונת אחד מבניו בארה"ב, למד עם החתן על אם הדרך את הכתובה, והגיעו עד לחצי הכתובה ואז הוצרכו להפסיק. וקודם החופה ביקש מחותנו האדמו"ר מראפשיץ שליט"א לראות את הכתובה, ואזי שם לב שנחסרה שורה שלימה, או אז הבין כמה צדקו דברי הפוסקים שעדיף שלא לכתוב ע"ג קלף. עכ"ד.

יז. א[אחד החילוקים בין כתובה עפ"י נחלת שבעה לשאר נוסחאות, דשם כתיב 'נדוניא' 87 בלי יו"ד, בכדי שלא יקראוהו לשון דין. ב] מנהיגו שיהיה כתוב הנוסח 'בתר חיים' ולא בתר מותא. כן הביא בקובץ מקדש עמו ישראל לידידי הרה"ג רבי משה שטיין שליט"א (עמ' כו אות יח) בשם בעל שבט הלוי זצ"ל.

יח. כתב בנחלת שבעה (סימן י"ב אות טז) בזה"ל, ויש לדקדק בכתובה בכל דבר שמדקדקים בגט, בכדי שאם יקרה מקרה שיגרש אחד את אשתו, ולא יהיו יודעין דקדוק כתיבת שמו, או שמה, או שמות אבותם, יהא נלמד מהכתובה. ואם הסופר אינו נזהר בכך יוכל להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, שיסמכו בגט על כתיבת הכתובה. וראיה ממה שהקפיד מהרש"ל ז"ל על הרמ"א בשביל שכתב משולם מלא, ובפסוק כתוב חסר. והביא ראיה דמצא כתוב דיש לתלמיד חכם לדקדק אפילו באיגרתו מפני שלומדים ממנו לענין גיטין. וא"כ מכ"ש שלומדים מכתובה לגיטין. עכ"כ.

טו. בראשית הדברים אבוא בברכה ותהילה לראש משביר לאדמו"ר שליט"א על שסייע בעדי בעריכת סימן זה, מתוך נסיונו הרב במקצוע גדול זה, בעמדו רבות בשנים כנאמן ביתם של אדמו"ר בית סאדיגורה זצ"ל ויבלחט"א שליט"א, ואזי מאות עריכת הכתובות לקהל אנ"ש עברו תחת ידו, בבירור אופן כתיבת השמות בכתובה והמסתעף, מתוך קשר הדוק עם גדולי הרבנים - ובפרט עם ידידנו הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א מח"ס 'כתובה כהלכה' ו'סדר אירוסין ונישואין', שכבר אתמחי גברא ואתמחי קמיעא בהילכתא דברבתיא דא.

טז. הגם דיש הידור בהלכה בכתובה שנכתבה בכתב יד ברור, עכ"ז עדיף באופן כללי להשתמש בכתובות המודפסות. וראה בקובץ מבית לוי (ח"ד עמ' ו') הובא תשובת בעל שבט הלוי זצ"ל, וז"ל מן הנסיון למדתי... מן הראוי יותר להשתמש בכתובות עם טופס נדפס כהלכה, שהן עשויים כהלכה וגם בצורה מכובדת למען יעמוד ימים רבים, ובפרט אלה שנעשו עפ"י תלמיד חכם אמיתי ומורה צדק, וכן יש ללמד להמונים. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רפ"ו אות ד').

בספר אמרי יעקב - אהע"ז (עמ' שט ליקוטים אות ב') כתב, לכתוב כתובה ע"ג קלף נראה לענ"ד דאינו כדאי, דהרי אם יטעה הסופר וימחוק יצטרך לקיימו. ע"כ. ושם עוד (מקורות אוק"ו) הוסיף, ודאי פשוט דמי שרוצה דוקא בכך אין למונעו, אולם הואיל והדבר מצוי שיש טעויות בכתיבה, לכן נראה לענ"ד שעדיף להימנע מזה. ואף שהקלף מחזיק זמן יותר מ"מ איכא בשוקא כתובות הנדפסות על נייר עב באופן שמחזיק ג"כ זמנים טובא ע"כ.

ובהיות הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א

א] אם נכתב רק שם אחד משמותיהם של החתן או הכלה, אם אותו השם הוא העיקרי, יש להכשיר הכתובה, אך לכתחילה יש לכתוב אחרת כתיקונה יט.

ב] בשמות החתן והכלה, בתחילת הכתובה וסופה כותבים גם את שמות אביהם י. אבל באמצע הכתובה כותבים רק את שמותיהם בלי שמות אביהם.

ג] יש לכתוב התואר כגון הכהן או הלוי בסוף, היינו אחר שם האב. ואילו באמצע הכתובה דכאמור כותבים רק את שמות החתן והכלה, אזי יש להצמיד את התואר לשמו.

ד] תאריך הכתובה כותבים את המיעוט לפני המרובה כגון שבעה ועשרים, ולא עשרים ושבעה. וכמו כ" יש תיבות שכותבים חסר, כגון שמנה לחודש ולא שמונה.

ה] שמות משפחה אין נוהגים לכתוב, ויש המהדרים לכתוב - עיין הערה כא.

ו] אין צריך לשייר תיבת 'קנינא', ואפשר לכתוב אף לפני קבלת הקנין כב.

ז] אם אירע טעות בשטר הכתובה שהוצרכו למחוק ע"י העברת קולמוס תיבה אחת או יותר, או שהוסיפו תיבה בין השורות או מחוץ לשורות, צריך לקיימם בסוף הכתובה, והיינו שבסוף הכתובה כותב 'תיבות אלו ואלו הם על המחק, או בין השורות, או מחוץ לשורות'. בכדי שיהא מוכח שתיקון זה נעשה כהלכה. לאחר קיום המחיקות והתליות, יש לכתוב שוב 'הכל שריר וקיים' כג.

ח] שיעור הכתובה לבתולה מאתיים זוז כמבואר בשו"ע (סימן ס"ו ס"ו) - ושיעורו כהיום (מרחשון ה'תש"פ) סך 3.000 ש"ח לערך, ולאמנה וגרושה מאה זוז.

לכתוב שם המשפחה לאחר מילת עד. ע"כ.

ובספר משפט הכתובה (ח"ב עמ' תקלג) הביא עוד מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאמר, אי איישר חילי הייתי מצריך להוסיף שם משפחה אפילו בגט, מכיון דכהיום אין מזהים בני אדם לפי שמם ושם אביהם, אלא לפי שמם ושם משפחתם. ע"כ.

וראה עוד בספר אמרי יעקב - אהע"ז (עמ' שלט ליקוטים סקכ"ג) דיש מהדרין לכתוב שם משפחתם, ויש לכתוב בלשון 'למשפחת פלוני' שיהיה ניכר שהוא שם משפחה. ע"כ.

כב. כן העלה בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' יג אות ז'), דאדרבה עדיף לכתוב את כל הכתובה קודם לחופה.

כג. ולכתחילה כדאי להדר לכתוב כתובה אחרת ללא טעויות וקיומים. כן הביא בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' טז הערה א') מבעל שבט הלוי.

יט. כן הובא בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' י" סוף הערה ה').

כ. כן הובא בסדר הגט - בשו"ע אהע"ז (סימן קנ"ד סעיף ס"ב).

כא. א] כן הובא בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' י"א אות ח' והערה י"ג), בשם בעל שבט הלוי זצ"ל. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן רפ"א אות ג') ע"ד שני יוסף בן שמעון בעיירות גדולות, לכתחילה לכתוב אבי האבות כבגמ' בבא בתרא, אבל גם חניכת משפחתו מכשירתו. ע"כ.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סימן ק"ג אות יח) גם במקום דאיכא שני יוסף בן שמעון, אין הכתובה נפסלת. ע"כ.

ב] אולם בקובץ אפריון לשלמה - קידושין וחופה (עמ' נט) הביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש לכתוב שם משפחה. ופעם שכח העד לכתוב שם משפחתו, וכבר כתב תיבת 'עד', והורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל

ט] בכתובה בעיה"ק ירושלים תובב"א כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל ירושל' 87 ע"ס י', אף שבגט כותבים בלי י'. וביאר שכתובה זה שטר, ויש לכתוב בלשון מבורר, וכן בגמ' כתוב עם י' [(ברכות ג, א)], רק בגט כותבים בלי י' שכן כתוב בתנ"ך [יהושע י, א] (קובץ מה טובו אהליך יעקב (ח"ב עמ' כד אות כב).

ג) קבלת קנין: הסודר יד יהיה של אחד העדים יח. ואם אין להם סודר מקנים לאחד מהם את הסודר יז.

ואח"כ מקנים את הסודר לחתן יז וזוכה בו, ותמורתו הוא מקבל על עצמו את התחייבות הכתובה. יח

ד) החתן יגביה את הטבעת לפני העדים, שיראו שעשה בו קנין ושהוא שלו יט. וכמו"כ לכתחילה יש לחתן להחזיק הטבעת קידושין בידו קודם שיתחיל המסדר קידושין לברך ל.

ה) חתימת העדים: יש לברר אצלם שאינם קרובים, או אף מחותנים לא.

ו) לבקש מהעדים שיחתמו קודם החופה לב על פיסת נייר, בכדי למנוע טעויות בשטר הכתובה.

(חור"מ סימן ל"ט ס"ג).

כט. בקובץ אפריון לשלמה (עמ' פב הערה יד) בעת שבעל שבט הלוי זצ"ל סידר קדושין אצלינו, ביקש מהחתן שיגביה הטבעת לפני העדים.

ל. כדמצינו בכל הברכות שצריך ליקח החפץ בידו קודם הברכה, וכמו שנתבאר בשו"ע (או"ח סימן קס"ז ס"ג). כן הביא בקובץ אפריון לשלמה (עמ' פב הערה יד) בעת שבעל שבט הלוי זצ"ל סידר קדושין אצל בנו.

לא. בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' טו אות יז) הביא ששמע מבעל שבט הלוי זצ"ל, דרצוי להימנע מליקח מחותנים לעדות, אף שכשרים מן הדין. ע"כ.

לב. בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' יד אות יב) הערה יג) הביא ששמע מבעל שבט הלוי זצ"ל, דעדיף שהעדים יחתמו על הכתובה לפני החופה, ולא אחר הקידושין, בכדי שלא יבואו לידי טעות ומכשול מהלחץ בחתימה תחת החופה. והוסיף לומר, דגם את כתיבת הכתובה עדיף לעשות בעוד היום גדול, ולא ממש סמוך לחופה בכדי שלא יארע טעות. וגם שיהיה די זמן להסביר לחתן מה היא התחייבות הכתובה. עיי"ש.

כד. בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן ש"ז אות א') כתב, דגארטל ודאי כשר לקנין סודר, אלא שלכתחילה מקפיד על סודר חשוב, בכדי שיבין החתן להחשיב את הקנין. ע"כ.

כה. סודר או מפית ששייך לבעל האולם, מועיל בדיעבד לקנין, אף שלא נטלו רשות מפורשת לצורך הקנין. כן הביא בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' יג אות ה') בשם בעל שבט הלוי זצ"ל דמסתמא ניחא ליה לבעל האולם שישתמשו בו אף לכך. עיי"ש.

כו. כתב הרמ"א (חור"מ סימן קצ"ה ס"ג), ...הורגלו לעשות הקנין בסודר של עדים אפילו בפני הקונה, לפי שרוב הקנינים הן שלא בפני הקונה. ע"כ. ואף אם נתן הרב או אחר את סודרו לחתן ג"כ מועיל בתורת קנין סודר.

כז. ואף שעיקר הכתובה הוא חיוב מן התורה או מדרבנן, והוא תנאי ב"ד, מ"מ עושים קנין משום חיוב תוספת כתובה, ועיין בשו"ע (אה"ע סימן ס"ו ס"ח).

כח. אם קיבלו את הקנין מבעוד יום, אזי כותבים בכתובה את התאריך של היום, אף אם החופה נעשית בלילה, דהשעבוד חל משעת הקנין. וכמבאר בשו"ע

(ז) להצמיד את המילה 'עד' לג' לחתימת העדים לד'.

(ח) לומר לעדים 'אתם עדי' לה' [וכמו"כ לומר להם שיהרהרו בתשובה ל'].

והאם אותם עדים המעידים על התחייבות הכתובה, יהיו גם עידי הקידושין והיחוד, י"א טוב שיהיו אותם עדים לי, ויש חולקים לה' - עיין הערות.

(ט) נתינת אפר על מקום הנחת תפילין של ראש החתן, זכר לאבילות ירושלים לט'.

כתובה – שעליהם מוטל לראות את התחייבות החתן ליתן לכלה דמי כתובה אם יגרשנה, יהיו גם עידי קדושין – ויראו את מעשה הקידושין, דכיון דאיתעביד בהו מצוה חדא ליתעביד בהו מצוה אחריתא, וז"ל אעפ"י שכל אחת מהאירוסין ונישואין עדות בפני עצמה היא, כשהאירוסין וחתימת הכתובה נעשים כאחת, "טוב הוא שיהיו עדי האירוסין עדי הכתובה", ויש לדמות זה לרפתא דערוכא בשבתא (ברכות לט, ב) דמברכין עליה המוציא, משום דכיון דאתעבידא ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתא, הכא נמי "כיון דאתעבידא ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתא", וזה למצוה מן המובחר. [נאף דלכאורה יש לחלק, דבעירובי חצירות האמור בגמ' ברכות, קאמרינן כיון דאיתעביד וכו' על "חפצא", והכא יליף מיניה "אגברא"]. עכ"ל. וכן כתב בעזר מקודש (אהע"ז סימן מ"ד), שנהגו כן. וכן הוא המנהג כיום אצל בני אשכנז.

לח. אולם המהרי"ל (הלכות נשואין סימן ה'), ושו"ת מהר"ם מינץ (סימן ק"ט), ונחלת שבעה (סו"ס י"ב) פליגי וסברי שיהיו ב' עידי כתובה חוץ מעידי קידושין, וטעמיהו כתב בשו"ת מהר"ם מינץ הנ"ל, כדי להרבות עדים לכבוד חתן וכלה וכן לפירסומי מילתא. וע"ע בספר משפט הכתובה לרבי אליהו בר שלום שליט"א (ח"ב שער ט' עמ' תק"ט) בזה.

לט. כן הובא בשו"ע (אהע"ז סימן ס"ה ס"ג – או"ח סימן תק"ס ס"ב) זכר לאבילות ירושלים, דכתיב (תהלים קלז, ו) אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי (נחלת צבי אהע"ז שם). וראה בסידור יעב"ץ שכתב, מי יודע כמה לא הצליחו זיווגם בעון שאין שמים לב על ירושלים ביום שמחתם. ע"כ.

לג. בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רפ"ה אות ו') כתב, דאם תיבת 'עד' מודפסת בסיום הכתובה, אזי אין צריך לכתוב בכתב ידו תיבת עד. וכמו"כ (שם אות ד') אין צריך לכתוב לפני חתימתם תיבת 'נאום', כיון שתיבה זו לא הוזכרה בלבוש, ולא במהר"ם מינץ ובנחלת שבעה. ע"כ.

לד. יכולים העדים לחתום זה שלא בפני זה, דדוקא גבי גט אין חותמין זה שלא בפני זה, משום גזירת כולכם.

לה. בקובץ אפריון לשלמה (עמ' עו) הובא מהגר"נ קרליץ זצ"ל דמעיקר הדין החתן הוא זה שצריך לייחד את העדים, מאחר שהוא הבעל דבר על הקידושין, אלא שהרב המסדר קידושין מייחד עבורו.

ויסוד הדבר דבעינן לייחד עדים, כיון דהקרובים עומדים מסביב ורואים את הקידושין, שמא ע"י ראייה לבר, יש כאן צירוף עדות, ועיין בראשונים (מכות ו, א), ונמצא שכל העדות פסולה משום נמצא בהם קרוב או פסול, ולכן מייחדים את העדים שרק הם יהיו העדים, ולא שאר האנשים, עיין ש"ך (חו"מ סימן ל"ו סק"ח).

וראה בסידור אוצר התפילות שהביא בשם דרך החיים שכתב בזה"ל 'ויאמר להחתן והכלה שאלו לבד יהיו עדים ולא אחר'. ע"כ.

לו. בקובץ אפריון לשלמה (עמ' עו) הובא, אמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל יש לומר לעדים להרהר בתשובה, וכמבואר בגמ' (קידושין מט, ב) דע"י הרהור בתשובה נעשה צדיק. עיי"ש. וכן מפורש ברמ"א בסדר חליצה בקצרה (אהע"ז סימן קס"ט ס"א) בזה"ל, וטוב שיהרהרו כל החמשה [ב]תשובה בלבם, באולי חטאו ופסולים לדון. ע"כ.

לז. וכן מצינו בתשב"ץ (ח"ב סימן ז') שכתב, שהעידי

(י) מנהג שהחתן לובש קיטל^מ, ונוהגים שהשושבינים מלבישים לחתן את הקיטל^{מא}. ואין אוגדים את חגורתו בקשר, אלא בתחיבת הקצוות^{מב}.

סימן מ"ז אות ב'.

וע"ז הדרך ראה בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ז) שהביא מספר ברכת אהרן על ברכות (מאמר רסג) שכתב, דבכדי להזכיר לחתן יום המיתה, וכל הון לא יועיל לו, ולא מלוים לאדם לא כסף ולא זהב (אבות פ"ו מ"ט), ועל כן יתן אל לבו לשוב בתשובה שלימה. ע"כ.

מא. טעם שאחרים מלבישים, בכדי להזכירו את יום המיתה, שאז אחרים מלבישים, עיין בקצשו"ע (סימן קמ"ז ס"ד - הנ"ל). וי"א משום דחתן דומה למלך, עיין אוצר הפוסקים (אות כ').

מב. אן בספר נשמת חיים לרבי מנשה בן ישראל (מאמר ג' פי"ח) הובא, דיש נוהגין להחיתר להחתן והכלה כל הקשרים שבבגדיהם קודם החופה, ואין מניחין להם שום קשר, דחיישינן לכשפים שלא יוכלו להזדקק זה לזה. ע"כ. כדמצינו בתרגום יהונתן (פר') כי תצא כד, ו) על הפסוק לא יחבול רחם ורכב – ולא יהי גבר אסר חתנין וכלין בחרשין, ארום נפשא דעתיד למיפק מינהון הוא מחבל. ובפירושו יהונתן כתב, שלא יהא קושר חתנים וכלות בכישוף שימנעוהו מבוא עליה. ודרש סמיכות הפסוק דלעיל מיניה (שם ה) כי יקח איש אשה חדשה ושמח את אשתו אשר לקח, דהיינו מצות עונה, וסמין ליה לא יחבול רחם ורכב, ללמד אזהרה שלא ימנע את עונתו במעשה כשפים שלא יוכל לבוא עליה כדרך אנשים. ודברה תורה בלשון נקיה שלא יקשור הריחים רמז לאשה, ורכב רמז לאיש.

ואיתא בירושלמי, כל דעבד אילין ככפר בחיי עלמא, פירוש רשע העושה אלה, אין לו כפרה עולמית, ואין לו חלק לעולם הבא, לפי שכפר בו בזה. והטעם כיון דביאת המשיח תלוי בכלי הנשמות שבגוף, כדאמרו רז"ל (יבמות סב, ב) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבחדר הנקרא גוף, וזה מעכב הגאולה במעשה זה שלא נלקח נשמה מהחדר הזה.

ומצאתי בספר חרדים – והוא חיבור קדוש מארץ ישראל (פ"ה מצוה מב) שהפליג בעון זה מאוד, וכתב

מ. אן מנהג זה הוזכר בקדמונים וז"ל מטה משה ומתעטפין החתן בטלית לבנה כדי לקיים בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט, ח), כן כתב הכל בו (סימן ע"ה) – ומטעם זה מלבישין אותו הקיטל בשעת כניסת חופה. ולי נראה טעם למנהג זה על דרך דאיתא במדרש שלוש מוחלין להם עונותיהם מלך נשיא וחתן וכו', ומאחר שנמחלין עונותיהם לכן הוא לובש הקיטל להראות הסליחה, על דרך אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א, יח) ע"כ. ועיין בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן תרצ"ג) מנהג קדום במצרים 'דשבזמן החופה' לובשים לבן, ובשבת של אבילות, ובשבת איכה, ובשעת מיתה משום שנאמר (תהלים ב, יא) וגילו ברעדה וגו' עכ"ל, הנה מזכיר הטעם בחופה הטעם משום וגילו ברעדה כמו בשעת מיתה. וכ"ה במהר"ם מינץ (סימן ק"ט ד"ה עתה אבאר) וזוהחתן 8 ימים המטרום בראשו כאבל, כדי להזכירו ימי אבילות שנאמר וגילו ברעדה, לכן לובשים את הכלה חלוק סרגנית של נשים כדי להזכיר יום המיתה ע"כ. וסרגנית הוא מה שאנו קורין קיטל כדאיתא להדיא בספר נוהג כצאן יוסף (דיני ליל א' דפסח).

וראה בספר מנהג ישראל תורה – נישואין (עמ' קנא ערך קיטל) שכתב, דהגם דמהר"ם מינץ כתב כן אצל הכלה, ואילו אצל החתן כתב זכר אחר להשימ המטרום על ראשו, אנו שאין לנו מנהג שימת המטרום, עלינו להלביש הסרגנית והיינו הקיטל. ע"כ. וכן כתב בקצשו"ע (סימן קמ"ז ס"ד) בכדי שיזכור יום המיתה ויתעורר בתשובה. ע"כ. ולא ירדוף אחר תאוות עולם הזה.

בן ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (אהע"ז סימן פ"ח) שהביא, דמנהג לבישת הקיטל היה ללעג וקלס בקהילות אשר אינן ארטודקסין וכו', ואני שמעתי מחשובי אומות העולם ששבחו מנהג זה שהוא אות ברית אהבה בין הזוג עד המות, כי רק המות יפריד ביניהם. וגם שע"ז יתעורר שלא יתמלא תאוותם ליקח אשה אלא דרך הקדוש יקרא לה לשבת יצרה לקיים המין וכו'. ע"כ. וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (תניא

(יא) פותחים קשרי הנעלים מג.

(יב) את הבגד העליון לובשים רק יד אחת מד.

(יג) להוציא את כל החפצים והפריטים מהכיסים מה.

(יד) האם צריכים העדים לראות את כיסוי ההינומא, עיין הערה מו.

ברכת אהרן, דהמנהג בעת החופה, החתן מוסר כל החפצים שיש לו בכיסו לאיש אחר והולך אל החופה בכיס ריק. והטעם בכדי להזכיר לו יום המיתה, דאין מלויים לאדם לא כסף ולא זהב (אבות פ"ו מ"ט) ע"כ. ועיין בחידושי חתם סופר (כתובות יז, ב) שכתב, שהיה מנהג במדינות אלו שאלמנה אינה נכנסת לחופה בתכשיטה, משום אבילות על בעל נעוריה, משמע שסתם כלה יכולה ללבוש תכשיטין. ע"כ.

וראה עוד באפריון לשלמה שהובא בהנהגות מהגרא"מ שך זצ"ל (בראש הקובץ אות א') בזה"ל, בחו"ל לא נהגו שהחתן יוריד מעצמו כל דברי ערך שעון וכדומה, אבל זה ממנהגי ירושלים ע"כ. וכן הובא משמו בספר בסערת אש (עמ' תמב). וע"ע בספר תשובות ונהגות (ח"ד סימן רפ"ו אות ד') שכתב, דדבר זה תליא במנהגים. ע"כ. ובספר ישמח לב (ח"א עמ' ססז) השיב הגר"ח קניבסקי שליט"א על זה, דהנהגה בזה תבוא עליו ברכה. ע"כ.

ומכל מקום י"א דמטפחת שבכיס אינו צריך למסור, כן הביא בספר נטעי גבריאל (פט"ו הערה טו) משמיה דאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל, כיון דמטפחת כיס הוי בכלל הבגדים, ובפרט דבעת החופה קעסיק בהתעוררות תשובה נצרך למטפחת.

מו. א] בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' תעב ואילך) העלינו להילכתא דראיית העדים את פריסת ההינומא אינו אלא הידור ובגדר מהיות טוב.

ושכן כתב בספר אמרי יעקב - אהע"ז (סימן נ"ה מקורות סק"ד) דאינו אלא הידור. וז"ד, יש נוהגים שהעדים יראו את פריסת ההינומא, עיין אמרי דוד (אהע"ז סימן כ"ט) ולענ"ד זה בגדר מהיות טוב, ואינו אלא הידור, והרי סגי שרואים זה בשעת החופה – וזה מה שאמרו דיוצאת בהינומא. ועוד דיש אומרים דחופה אין צריך עדים כמו שכתבתי במקום אחר [שער הציון (סקכ"ט), עיין להלן (הערה ס') באורן].

בזה"ל ושמעתי מפי חכם אחד רבי עובדיה בן רבי זכריה, שמעשה באדם אחד שקשר יהודי אחד, ונכרת בתוך שנתו, ולא היה אדם יודע שהוא חטא בזה, רק הרשע הזה הגיד בשעת מיתתו אני קשרתי את פלוני החתן, והנה לפני מלאך המות וחרבו שלופה בידו, אומר לי שהעון הזה גרם מיתתי וגם אין לו חלק לעולם הבא, ומיד פרחו נשמתו ע"כ. והשומע יבורך (פירוש יהונתן).

ב] וראה בשלחן העזר (סימן ז' ס"ד סק"ב) שכתב, דבעיה"ק יצ"ו ישנם אנשים המתירים קשרים לחתן ולכלה, או מניחים קודם החופה מטבע בכיסו של החתן. ומ"מ סיים, דכל זה אינו אלא לאנשים שעושין כן לסגולה שלא ישלוט בהם הכישוף ח"ו, אבל היראים התמימים מקיימים הפסוק (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלוך. ושומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח, ה). ע"כ. וע"ע בספר עבודת ישראל להרה"ק מקווצניץ זיע"א על יוה"כ (ד"ה כה"ג משמש).

מג. בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ז) הביא דיש מנהג להתיר קשרי הנעלים. ואולי לרמוז שאין הוא קשור לעצמו, אלא פתוח לכל, ולעזור לכל. ע"כ.

מד. בספר מנהגי מהרי"י (אות תתרמט בהגה) הביא למנהג זה, דיש נוהגין שלא להלביש החתן מלבושו העליון בשלימות, והיינו שאין לובשין את בית היד השמאלי ונשאר חלוצ, על דרך דאיתא בשו"ע (יו"ד סימן ש"מ סט"ז) דאבל חולץ כתף, ומזכירין בזה להחתן את יום המיתה להכניע את לבו כמו בהלבשת הקיטל. אלא שהעיר בספר הנ"ל, דהרמ"א (שם ס"ז) כתב, שאין אנו נוהגין בחליצת כתף להאבל, וא"כ אין שום טעם לחליצתו אצל החתן. וראה בספר מנהג ישראל תורה – נישואין (עמ' קנד ד"ה כתב בספר ברכת) שכתב, דבאמת רבים אין נוהגין כן כלל. ע"כ. מה. בשלחן העזר (דף קלו, א בהערות) הביא מספר

טו) נוהגים להדליק ארבע אבוקות, ושני השושבינים ושתי השושבינות מחזיקים אותם עד לאחר גמר החופה מז.

טז) בעת החופה יעמדו החתן והכלה לצד מזרח, והיינו כשהמזרח כנגד ירושלים ובית המקדש, וכל מקום יעמידו לפי זה מח.

יז) מעמידים את הכלה לימין החתן מט. והמברך מצדד את עצמו, ופניו למזרחי, ורבים נוהגים לפני המברך נגד החתן והכלה נא.

יח) מסדר הקידושין יכוין להוציא בברכת האירוסין נב ובברכת בפה"ג את החתן והכלה,

דכתיב (תהלים מה, י) נצבה שגל לימין וגו'. וי"א דעפ"י קבלה החתן בימין, כדאיתא בזה"ק (פר' פינחס) חתן לימינא, כלה לשמאלא. ומ"מ נוהגין כדיעה הראשונה דמעמידים הכלה לימין החתן, כן כתב בקצשו"ע (סימן קמ"ז ס"ה), וכן כתב באמרי יעקב – אהע"ז (עמ' רטז מקורות סקט"ו).

אין חילוק בזה בין איטר לאיש אחר, כן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בקונטרס איש איטר (אות ע').

ג. כן כתב הבאר היטב (אהע"ז סימן ס"א סק"ז). וכן כתב בקצשו"ע (סימן קמ"ז ס"ה). וראה בספר דרך המלך (ריש הלכות אישות) דבעל המנחת חינוך נהג בסידור קידושין לומר לחתן לכוון לשם מצוה, משום מצות צריכות כונה. וכן נקט בספר דרך פקודיך (מ"ע א'). ועיין בשו"ת דברי יציב (אהע"ז סימן נ"ו). וראה בספר גם אני אודך – הגר"מ גבאי (ח"ב עמ' ריג אות ז') שכתב לדון, עפ"י מה שכתב בקובץ שיעורים (כתובות אות רמט) שבמצוה שעיקרה התוצאה, אין צריך כונה. ע"כ.

נא. שלחן העזר (סימן ח' סק"ז), וכן הוא במנהגי מהר"ם מרוטנבורג (עמ' פב).

נב. ראה בספר בירורי חיים (ח"ב עמ' קעח) מה שהארכנו האם ברכות האירוסין חשיב כברכת המצוות או כברכת השבח, ונפק"מ אף לענין עמידה בברכותיה. עיי"ש. ועיין בשו"ת שבת הלוי (ח"י סימן רמ"ד אות א') שכתב בזה"ל, ולכתחילה גם אנחנו

ובכמה מקומות אין החתן מכסה כלל כמו שכתב הדגול מרבבה (יו"ד סימן שמ"ב) ע"כ.

ב] בנישואי בני הרב צבי אריה הלוי שליט"א סידר חופה וקידושין ידידינו הרב הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א, ושם הורה לשני עידי הקידושין ה"ה ידידי הגה"ח רבי מיכל שצ'דרובצקי שליט"א וידידי הרה"ג רבי אברהם חן שליט"א שאין העדים צריכים לילך כלל לראות פריסת ההינומא, ובאמת לא הלכו לראות.

וכמו"כ הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל לא הקפיד שהעדים יראו פריסת ההינומא כמו שהביא בספר ישמח לב (ח"ג עמ' שיז). וכן בספר מגדלתו ומרומתו (עמ' סזז) הביא דהגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל לא הקפיד ע"ז.

מז. כתב התשב"ץ (סימן תס"ה) כיון דחתן דומה למלך, וחיילות מקיפין אותו, אף חתן שושבניו מקיפין אותו. ע"כ. וראה עוד בספר הערוך (ערך לפד) שכתב, מנהג בארץ ישמעאל שמוליכין הכלה מבית אביה לבית בעלה – קודם הכנסתה לחופה, מוליכין לפניה כעשר קונדיטין של עץ, ובראש הקונדס כעין קערה של נחושת, ובתוכה חתיכת בגד ושמן ועיטרן, ומדליקין אותן ומאירין לפניה. ע"כ. וע"ע במהרי"ל (סדר נשואין).

מח. שו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן ז').

מט. כן כתבו הרוקח (סימן שנ"ג), מהר"ם מינץ, ודרשת מהרי"ל (הלכות נישואין אות ג') והטעם

והם יכוונו לצאת ידי חובתם. וכבר נוהגים רבים מהרבנים המסדרים לומר בפירוש להחתן והכלה לכוין לצאת בברכתם^{נז}.

ומנהג העולם שהחתן והכלה ייטעמים מעט^{נה} מהיין תחת החופה, ולא המברך.

(ט) מסדר הקידושין אומר לעדים לראות את הטבעת אם היא שוה פרוטה^{נו}. אבל אין העדים צריכים לראות את פני הכלה קודם הקידושין^{נז}.

שתדע הכלה שאין מקדשה רק בשוה פרוטה. ע"כ. נז. א] הנה בפתחי תשובה (אהע"ז סימן ל"א סק"ה) הביא מעשה באחד שקידש אשה שהיו פניה מכוסות בשעת קידושין, ולא ראו אותה העדים, ורק אח"כ כשהלכה החזירה וגילו פניה בכדי שיוכלו לדעת מי היא המתקדשת, ופסק המבי"ט (ח"א סימן רכ"ו) שאין לחוש לקידושין כלל, דהוי כקידש בלא עדים. וכעין מה שכתב בתשובת הרשב"א (ח"א סימן תשפ) דכשהעדים לא ראו את נתינת הטבעת, ורק ראו שהטבעת נמצא על ידה אינה מקודשת.

אולם בנו המהרי"ט ז"ל (חידושי קידושין על הרי"ף פ"ב ד"ה והא דכתב הרשב"א) פליג וס"ל דלא דמי, דהתם דלא ראו את מעשה הקידושין, משו"ה אינה מקודשת. משא"כ בזה שראו את מעשה הקידושין ומהני עדותן. וכי אם יראו העדים שבעל איש אחר את האשה, כמו שאם יראו העדים לאחד שפניו מכוסין ורצח את חברו, וכי לא היו יכולים להעיד ע"ז, אף שאם היה מתרחק לא היו מכירים אותו, מ"מ בודאי מהני עדותן, וחשיב שפיר שיש כאן ידיעה וראייה עיי"ש.

ב] וראה באפריון לשלמה (עמ' עח) שהביא מבעל שבט הלוי זצ"ל שאמר לו, לא ראיתי אצל רבותי ואבותי שהיו מקפידין שהעדים יראו פני הכלה. וטעם הדבר, כיון דאפילו היו רואים פעם אחת, אחרי כמה דקות לא היו יכולים להבחין בינה לאשה אחרת שדומה לה. ודו"ק. וכמו"כ הביא מהגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל שלא הקפיד שהעדים יראו את פני הכלה. וע"ז הדרך הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר, דגם מרנא החזון איש זצ"ל לא הצריך לעדים לראות פני הכלה. ושם באפריון לשלמה הביא, עובדא היה שבעל שבט הלוי זצ"ל סידר קידושין אצל בנו בעיה"ק ירושלים ת"ו, ובאותו זמן היה עוד חופה באותו אולם,

נוהגים להגיד לחתן לפני קידושין שיכוון לצאת, אבל להגיד דאם לא שמע כלל דלא יצא ידי חובתו, אינו פשוט כלל ע"כ.

נג. בספר אפיקי ים (ח"ב סימן ב') כתב אנכי תמה, דרובא דרובא החתנים והכלות אינן מכוונים כלל לצאת בברכת המברך, וגם אם אומרים להם וכו' לא ידעו ולא יבינו מה שאומרים להם, ועינינו רואות כי אינם מכוונים כלל לברכת המברך וכו', ממילא אינם יוצאים בברכתו. ומלבד דהמטעים מספי ליה איסורא לטעום בלא ברכה, עוד נשארה ברכת המברך ברכה לבטלה, אחרי שהוא בעצמו אינו טועם כלל.

ועיין שם עוד שהביא ממכתבו של הגאון רבי שמחה זליג זצ"ל ראב"ד בריסק, שכתב בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, שהיה נוהג בעצמו שקצת מהכוס ישפך על ידו, והיה טועם אחר הברכה מהנשפך על ידו באופן שלא הרגישו האחרים. ומשמע משום דחשש שהחתן והכלה לא כיוונו לצאת, ונמצא ברכתו לבטלה. עיי"ש.

נד. וראה עוד בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ס"ט) שכתב, שמנהג העולם שהחתן והכלה שותים תחת החופה, ולא המברך. ועפ"ז כתב דבסעודה שלישית בשבת ראוי יותר שהמברך לא ישתה רק החתן והכלה. ע"כ. וע"ע בשו"ת בירורי חיים (ח"ז עמ' תפז) בזה.

וכן העלה בקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' כד אות יב) דהחתן והכלה שותים בחופה, והמברך אינו שותה. שכן שמע מבעל שבט הלוי זצ"ל.

נה. ומ"מ אינם שותים רוב הכוס, רק טועמים מעט, עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רע"ז אות ג').

נו. ברמ"א (אהע"ז סימן ל"א ס"ב) נוהגין תחת החופה לשאול לעדים אם הטבעת שוה פרוטה, בכדי

(כ) העדים צריכים לשים לב היטב למעשה הקידושין, לשמוע את אמירת החתן הרי את מקודשת לינה כדת משה וישראל, וכמו"כ את נתינת הטבעת מיד החתן נט לאצבע הכלה ס.

ראו את הנתינה אין לבטל את הקידושין, דאם ראו דבר המוכיח יכולים להעיד כאילו ראו את גוף המעשה, דהא אמרינן (שם סה, ב) הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, אע"ג דלא ראו את הביאה, מ"מ אם ראו את היחוד הוי כמו שראו את הביאה. ע"כ. אלא שמהר"ם בר ברוך בתשובה – שהובא בתשובות מיימוני (סוף ספר נשים סימן א') ובמרדכי (גיטין פ"ט סימן תנ"א) כתב, דדוקא בביאה אמרינן כן משום דא"ל לראות כמכחול בשפופרת [(בבא מציעא צא, א)], גם יש לומר אש בנעורת ואינה שורפת [(סנהדרין לז, א)], אבל בקידושין צריכים לראות המעשה ממש. ומ"מ העלה הבית שמואל בשם היר רמה (סנהדרין שם) שהובא בטור (ח"מ ס"ס צ' סכ"ד) דיני ממונות מתקיים בדיעה בלא ראייה, ולפי"ז יש לומר דבקידושין ג"כ מהני בלא ראייה, וס"ל כהמרדכי, כיון דלענין דיני דרישה וחקירה קיי"ל (אהע"ז סימן מ"ב ס"ד) דקידושין דומה לדיני ממונות.

אולם האבני מילואים (שם סק"ח) דחה לדברי הבית שמואל, וס"ל דלא דמיא לדיני ממונות שהביא מהטור (ח"מ סימן צ') הנ"ל.

[ב] ברם, בשו"ת צמח צדק (סימן ע"ט) כתב כהבית שמואל, וראה בפתחי תשובה (אהע"ז סימן מ"ב סק"ב) הביא לדברי המקנה (קונטרס אחרון ד"ה וצריכים) שכתב דליכא פלוגתא בין הרשב"א להמרדכי, דהמרדכי מייירי באומדנא דמוכח טפי, כגון שעמדו אצל המקדש והמתקדשת וראו הטבעת בידו, ושמעו שאמר הרי את מקודשת לי בזה, אלא שהעלימו עין בשעת נתינה ומיד ראו הטבעת בידה, בענין שאי אפשר לה לומר שלא רצתה לקבל בתורת קידושין ונתן לה במתנה, ידיעה כזו ודאי מהני. ושכן משמע מתשובת הרשב"א שהביא הרמ"א הנ"ל, במי שקידש דרך חור עיי"ש.

וע"ע בתומים (ח"מ ס"ס צ' סק"ד), ובקצות החושן (שם סק"ז), ובשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן פ"ד), ובתשובת מהר"ם מבריסק (סימן כ"ו), ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סימן ק"א), ובגליון מהרש"א על גליון השו"ע (שם סימן מ"ב ד"ה ב"ש סק"ב)

ושאלתיו מאחר דעתה איכא הכא שני כלות, האם בכי האי גוונא יש להקפיד שיראו פני הכלה, והשיב: שגם בהאי גוונא אינן צריכים לראותם. ובביאור הדבר הובא בספר מעשה איש (ח"ה עמ' כה) מהגר"ח קניבסקי שליט"א בשם מרן החזו"א זצ"ל, דמאחר שרואים את גוף המתקדשת, ואם היתה מזנה שם יש לנו עדות לכך, א"כ שפיר יש לנו עדות לכך. ע"כ.

[ג] וכבר כתב בשו"ת בית שלמה להגאון רבי שלמה דרימר מסקאלא זצ"ל [ראה בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' קעד הערה ט') אודותיו] (אהע"ז סימן ט') שהשיב לשואל שרצה לחדש לגלות פני הכלה קודם הקידושין - בכדי שהעדים יראו אותה, ח"ו לשנות בזה ממה שנהגו עד עתה עפ"י הרמ"א, וכן היא דרך הצניעות, בפרט שדבר מכוזר הוא לעשות כן להסתכל באשה במתכוון, וכל המחדש בזה דבר לעשות נגד מנהג אבותינו ידו על התחתונה. ומעיד וכותב שלא כביר היה רב בקהלה גדולה ורצה לחדש דבר זה וכיוצא בזה, ולעזה עליו כל העיר ונשתקע הדבר עכ"ל.

ועיין בשו"ת מציון תצא תורה (עמ' תקלז אות תשח) שהביא מהגאון רבי אביגדור נבנצאל שליט"א שאין העדים צריכים להסתכל פני הכלה. ע"כ.

נח. לא אמר 'בטבעת זו' אינו מעכב בדיעבד, כן העלה בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קע"ח) שכן הוא דעת רוב הפוסקים – ה"ה המבי"ט (ח"א סימן ר"ז), ושו"ת חתם סופר (ח"א ס"ס ק"ז), והובא בפתחי תשובה (ריש סימן כ"ז), וכן כתבו באוצר הפוסקים (סק"ו) שכן היא דעת רוב הפוסקים.

נט. א] הנה הרמ"א (סימן מ"ב ס"ד) כתב, וצריכים העדים לראות את הנתינה ממש לידה או לרשותה, אבל אם לא ראו את הנתינה ממש לידה, אעפ"י ששמעו שאמר התקדשי לי בחפץ פלוני, ואח"כ יצא מתחת ידה אינן קידושין עד שיראו הנתינה ממש, ואין הולכין בזה אחר אומדנות והוכחות. ומקור דבריו מתשובת הרשב"א (סימן תש"פ).

אולם הבית שמואל (סק"ב) הביא לדברי המרדכי (קידושין פ"ג סימן תקלא) דפליג וס"ל דאפילו לא

הכלה אינה עונה כלום אחרי אמירת החתן סא.

כא תשלום עלות שטרי הכתובה, ע"י החתן, כמבואר בשו"ע (סימן ס"ו ס"א) דהבעל נותן שכר הסופר, ובחלקת מחוקק (סק"ג) מפני שהוא טובה שלו שע"י הכתובה מותר לו לבא עליה.

כב לאחר קריאת הכתובה נהוג למסור את הכתובה לכלה, והיא יכולה למסרה אח"כ לאמה שתשמור עבורה. וצריך להזהירם שלא יאבדו הכתובה כב.

כג החתן סג שובר סד כוס זכוכית סה אחר הקידושין סו תחת החופה סז.

אמה של הכלה, או בין המתנות עיי"ש.

ובהיותי בבית ההוראה בזכרון מאיר, הגיעה שאלה טלפונית מחוץ לארץ נבעת שאצלם היה עדיין לילה, דחזרו מהחתונה], ומן הסתם היה חשש שנאבדה הכתובה, אזי אמר הגרי"מ שטרן שליט"א שיקנה את השטריימל או את שעון זהב שלו להכלה, דודאי יש להם את שוויות הכתובה.

סג. בראש פינה הנדפס בשו"ע אהע"ז מכון י-ם (סימן ס"ה ד"ה החתן שובר) בגמ' (ברכות לא, א) לא משמע דהחתן שובר, דאמר תבר קמיהו, משמע דאחר שבר לפנייהם. ובקהילה אחת ראיתי שהשמש שבר, אך בקהילת בראד ובשאר קהילות נוהגין שהחתן שובר. ועיין בשו"ת אבן השוהם (סימן נ"א). ע"כ.

סד. בספר בתים לבדים לאדמו"ר רבי יעקב מאסקוויץ שליט"א משאץ (עמ' רא-רב) העיר, ע"ד שלוקחים כוס מבעל האולם, דצריך לבקש ממנו רשות, או לשלם לו תמורת הכוס. כי כלי הסעודה שבאולם הושכרו לאכול ולשתות בהם, ולא לשברם, ואפילו לגרום שום נזק לחבירו אסור כמבואר בשו"ע חו"מ (סימן שפ"ו ס"א), וכ"ש להזיק בידים. וגם כשכלי נשבר בשוגג חייב לשלם כמבואר בשו"ע (שם סימן שע"ח ס"א), 'וממיטב' כמו שכתב הרמב"ם (חובל ומזיק פ"א הי"א) ושו"ע (שם סימן תכ"א ס"ד), מכ"ש שאין לשברם בידים.

ואל תשיבני מהא דכתב הרמ"א (שם סו"ס שע"ח) דבחורים הרוכבים לקראת חתן וכלה, והזיקו זה את זה ממון חבירו דרך שמחה ושחוק דפטורין מלשלם, והוא מדברי התוס' (סוכה מה, א ד"ה מיד תינוקות) דבהא איירי שהזיקו בלא כונה להזיק אלא שאגב השמחה הזיקו נראה מה שכתבנו בשו"ת בירורי חיים

שהביא לדברי התוס' (יבמות מה, ב ד"ה מי לא טבלה לנידתה) שכתבו בזה"ל, כיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדים שם דמי. עיי"ש.

ג ומזה רבות בשנים שנתבקשתי להיות עד קידושין, והרב מסדר הקידושין היה הגאון החסיד רבי מנדל מנדלזון זצ"ל גאב"ד קוממיות נוכח כתבנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' תעז הערה ה') אודותיו], והנה בשעת הקידושין שעמדנו – העד השני ואנכי לראות את מעשה הקידושין בנתינת הטבעת, אזי הבזיק פלש ממצלמה, וחשש הרב הנ"ל זצ"ל והצריך לחזור על מעשה הקידושין, ולהאמור מדברי הבית שמואל והפ"ת ודעימיה – אינו אלא חומרא וחסידות בעלמא.

ד ושמעתי מהגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א, דלהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל היה חומרא נוספת שהעדים יראו שהטבעת נשארת אצל הכלה, ולא סגי ברגע הקבלה, דאפשר שקבלתו על מנת לזרוק ע"כ.

ס. באיזה אצבע, כתב בשו"ת הריב"ש (סימן ק"ע) הכלה מושיטה את אצבעה הסמוכה לאגודל. ובשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ק"ט) כתב של ידה הימנית.

סא. עיין סידור הרב בעל התניא טעם הדבר.

סב. בשו"ע (סימן ס"ו ס"ג) כתב, דאם נאבדה הכתובה אסור לשהות עמה עד שיכתוב אחרת. ומצוי בליל החתונה כשבאים החתן וכלה לביתם אינם יודעים היכן הכתובה. ובקובץ מקדש עמו ישראל (עמ' כז הערה כג) הביא ששמע מבעל שבט הלוי זצ"ל, דנראה דאפשר להקל ולסמוך, דמסתמא היא אצל

כג) מותר לומר הברכות דרך רמקול (שבט הלוי ח"י סימן רמד) ס"ה, ובפרט שבע ברכות

בשעת חופה – 10(באהע"ז הנ"ל הלשון 'אחר שבע ברכות').

ובמשנה ברורה (שם סק"ט) עושים כן לרמז מוסר למען יתנו לב. ולכן יראה לשבור כוס שלם, ואין בו משום בל תשחית.

ובשעה"צ (סק"כ) הביא מהפמ"ג (משב"ז סק"ה) דבתנאים ראוי ליקח קדירה שבורה, והיינו משום דבתנאים עושים להבהיל ולמעט השמחה, ראוי ליקח קדירה שבורה חרס, מחרסי האדמה לשבור, משא"כ בתנאים דהטעם ששוכרים למען יתנו לב יראה לשבור כוס שלם. ע"כ.

וכן הוא בראש פינה הנדפס בשו"ע אהע"ז מכוון י-ם (סימן ס"ה ד"ה שובר) ... אבל מה שמתחמקין קצת ונותנין כלי שבור קצת, נראה דיש למנוע, כי בגמ' משמע דאדרבה יהיה כלי טוב, כדאיתא בברכות (לא, א) אייתי זוגי חזרתא וכו'. ע"כ.

סח. א] וראה מה שהבאנו לעיל (אות יז בהערה) מספר בירורי חיים (ח"ב עמ' קעח), שהארכנו בפלוגתא הראשונים והפוסקים האם ברכות האירוסין חשיב כברכת המצוות או כברכת השבח, דלדעת הרמב"ם (אישות פ"ג הכ"ג), ברכת אירוסין הוי ברכת המצוות. וכן כתב הרמב"ם בתשובה (סימן ח' – א). ואילו לדעת הרא"ש (כתובות פ"א סימן יב) שכתב, וברכה זו [דאירוסין] נתקנה לתת 7 שבח 8 להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות וכו', כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ע"כ. וכן נראה מדברי השאלות דרב אחאי גאון (שאלתא ט"ז) דסבירא ליה דהוי ברכת השבח. ועיין מה שכתבנו שם דאיכא נפק"מ אף לענין עמידה בברכותיה. עיי"ש.

ועיין בתבואות שור (יו"ד סימן א' סקנ"ט) דפשיטא ליה דאין הרב צריך להוציא כלל את החתן, דלא נתקנה רק לנועדים שם לשבח. וכפשיטות הגרעק"א בחידושי יו"ד על הט"ז (שם סק"ז) בקידושי חרש שמדבר ואינו שומע – וגם הכלה חרשת, דמברכין

(ח"ח עמ' קמח-קמט אות ב-ג') בזה. ותו, גם על כיוצא בזה כתב הדרכי משה בשם תרומת הדשן, דראוי לקנוס את המזיק בכדי לעשות סייג וגדר שלא יכוון כל אחד להזיק את חבירו וכו'.

בר מן דין, אין כדאי להכביר במילים ששבירת כוס בשעת החופה היא דבר הלכה שיש לקיימו, ואין בה שום ענין של שמחת החתן. למה הדבר דומה, לגונב נייר מבעל האולם לכתוב עליו הכתובה. מ"מ גם הפוטרים מלשלם יודו שאין זו משנת חסידים, בפרט בזמן שמחת נישואין שעושים כמה וכמה ענינים המורים על הצלחה וסימן טוב כמ"ש בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ק"ט), ואפילו על צד הספק אין לעשות מעשים המכעיסים את הבורא ברוך הוא, היפך ההצלחה ח"ו והרחק מן הכיעור והדומה לו, בפרט בגזל המקטרג בראש [מדרש רבה קהלת (פרשה א')].

והא דיש האומרים להקל, משום דשבירת הכוס נכללת במחיר שכירות האולם והכלים, ועל דעת כן השכיר את המקום בידעו שהמנהג הוא ששוברין כוס, או שמראש מחל על כך, נראה דהא תינח כשמחל על כך להדיא, אבל בסברות קלושות אין מקילין אפילו בספק חשש איסור דאורייתא החמור של גזל, ועצם זהירות זו יכולה היא שתרחם. ובודאי שעל דרך המוסר עובר הוא על מצות ואהבת לרעך כמוך, כי השובר את הכוס לא היה רוצה שישברו לו כוסות אם הוא היה בעל האולם, ומה דעלך סני לחברך לא תעביד. ועיין בשלחן העזר (סימן ט' ס"ח סק"א) שהביא כמה מ"מ בענין זה לאיסורא. ע"כ.

סח. בראש פינה על גליון השו"ע מכוון י-ם (סימן ס"ה ד"ה החתן שובר) הביא משו"ת אבן השוהם (סימן נ"א) שכתב, דדוקא כלי זכוכית לרמז דיש לו תקנה, משא"כ כלי חרס. ע"כ. וכ"ה בפתחי תשובה (אהע"ז סימן ס"ה סק"ד), ובפמ"ג (או"ח סימן תק"ס משב"ז סק"ד).

סו. כן הוא המנהג כדהביא בעל הקצשו"ע בהוספות לסידור דרך החיים, וכ"ה בליקוטי מהרי"ח – נישואין.

סז. כן הובא ברמ"א (אהע"ז סימן ס"ה ס"ג – או"ח סימן תק"ס ס"ב) דיש מקומות שנהגו לשבר כוס

דאינו אלא מנהג טוב שישמעו החתן והכלה^{סט}. ויש מחמירים, ועיין הערה ע'.

ברכת אירוסין גם כשהחתן אינו שומע כלל, וכמ"ש הט"ז שם דהוא ברכת השבח.

ומאיך הנודע ביהודה (תנינא אהע"ז סימן א'), חייש לדעת הרמב"ם דהוי ברכת המצוות.

ב] וכבר הבאנו לעיל משו"ת שבט הלוי (ח"י סימן רמ"ד אות א') שכתב בזה"ל, ולכתחילה גם אנחנו נוהגים להגיד לחתן לפני קידושין שיכוון לצאת, אבל להגיד דאם לא שמע כלל דלא יצא ידי חובתו, אינו פשוט כלל ע"כ.

סט. וראה בערוך השלחן (אהע"ז סימן ס"ב סל"ז), שכתב לענין בני החופה שמפני דוחק המקום נפרדו בפני עצמם לחדרים אחרים, וכיון שכולם אין ביכולתם לשמוע הברכות מפי המברך בשלחנו של החתן, אמרין ליה שיברכו בפני עצמם השבע ברכות 'ואע"ג דהחתן והכלה לא ישמעו הברכות מפי אלו, אין זה כלום דזה שנהגו להביא גם את הכלה לשמוע הברכות אין זה לעיכובא אלא מנהג יפה, לפי שהברכה היא על הצלחת שניהם ראוי שיעמדו לשמוע את הברכות, אבל אין זה לעיכובא'.

ומקור דבריו מהמהרש"ל בספרו ים שלמה (פ"א סימן כ') שכתב בזה"ל, ומ"מ מנהג יפה כשמברכים ברכת חתנים דהיינו כל ז' ברכות שמוליכים הכלה במקום החתן, ד' ברכות על עיקר הזיווג וחיבור נתקנה א"כ ראוי לברך על שניהם ע"כ. וע"ע בשו"ת בירורי חיים (ח"ז עמ' תפו אות ב') בזה. וכמו שכתב בשבט הלוי הנ"ל (סוף אות א') 'ברכת נשואין לכל הדעות הם רק ברכת השבח שמברכים במעמד החופה' ע"כ.

ע. א] וכבר הבאנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ז עמ' קכב אות ג') מספר הליכות שלמה (עמ' רסד הערה נו) שכתב, כבר נודע בשער בת רבים כי עוד בימי חורפו, אור רבינו [הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל] כנגד חלציו, לדרוש ולתור בחכמה בכל השאלות שנתעוררו בדבר השימוש במכשירים חשמליים, בכל דיני התורה בכלל וכו', וחזרו ונדפסו בספרו מנחת שלמה (ח"א סימן ט'), ופרש הדבר כשמלה שאין נשמע בהם קול האדם כלל, אלא שהאדם בקולו גורם

רק לשנות אנרגיה חשמלית, הגורמת לבסוף באופן מכני לזעזע את המכשיר הנקרא 'מברנה', ע"י מגנט, כדוגמת הזעזועים שעשה בתחילה במיתרי הקול, ולכן נחשב הדבר רק כהנפת סודרים שהיתה במצרים לדעת היכן החזן עומד בתפילתו, אבל א"א כלל לצאת בשמיעה זו, בשום דבר שחייבים לשמוע מפי אדם.

וסיים בזה"ל: האמת הוא כדברינו, וברור הוא בעיני, שזה מזור רק לאלה שאינם יודעים כלל מה טיבם של המכשירים האלה. וחושבים מחשבות הבל, שחוטי הטלפון או גלי הרדיו מוליכים ממש את קול האדם, וכדי להוציא מלבם טעות זו הארכתי מאוד בבירור הדברים, אבל לא ליודעים את האמת, כי בדברי בזה עם מביני מדע ויודעים בהלכה כולם הסכימו לי וכו'. ומצטער אני שאין אני ממלא בזה את חובתי לפרסם איסור זה, שאין יוצאים ידי חובה על ידו, - בשער בת רבים. ע"כ. ועיין בשו"ת שלמת חיים (סימן רע"ז) שכתב נמי, 'פשוט דלא יצא [ע"י טלפון] ע"כ. ובספר אגן הסהר (עמ' רסג) הובא שהגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל הקפיד בזה. וע"ע בספר החשמל בהלכה (ח"א פי"ג) באורך בזה.

ב] אולם יעויין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ט' – הנ"ל) שהביא (בעמ' סו בהערה) מדברי החזון איש זצ"ל שאמר לו שיתכן שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר, וגם הקול הנשמע מיד ע"י הרמקול או הטלפון כדרך המדברים, אפשר דחשיב כשומע ממש מפי המדבר עי"ש. וכן הובא בספר ארחות רבינו הקהלות יעקב (ח"ה עמ' יט) שלא הקפיד בזה. ובספר גם אני אודך – הגר"מ גבאי (ח"ב עמ' רטו) הביא מבעל המשנת יוסף שליט"א שאינו מקפיד מלהשמיע הברכות ברמקול. וכ"ה מהגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב לו, דלכאורה אין קפידא ברמקול. עי"ש.

וראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן ק"ח) שכתב, ולדידי מספקא לי טובא, שאף אם נאמר שהאמת כאמירת המומחים שהנשמע דרך רמקול, אין זה קול האדם אלא קול אחר שנעשה מקולו, הרי כל מה שנשמע נעשה מקולו ממש, ומנין לנו על עצם כוח השמיעה איך הוא, שאולי הוא ג"כ באופן זה שנעשים גלי קול באויר ומגיעים לאוזנו. וכן מסתבר לפי דברי

כד) אחר החופה הולכים החתן והכלה ממקום החופה לחדר היחוד שלובי ידים, ועיין הערה ע"א.

נשואין אות ב' שהחתן מביא את הכלה לחופה כשתופס אותה בידו. עיי"ש. ועוד טעם הביא שם בכדי שיהיה לבו גס בה, ולא יבוש מלקיים בעילת המצוה. ע"כ.

ונראה כוונת המהרי"ל שהחתן מביא אותה 'לחופה' וכו' היינו לחדר יחוד – שהוא כחופה. 10(ולטעם השני הנ"ל שהובא בכדי שיהיה לבו גס בה, יש להבין וכי זה צריכים לעשות לפני קהל עם ועדה, את זאת יעשה בחדרי חדרים). וכן כתב בכלילת חתנים (סימן י' אות ד') בזה"ל, והחתן והכלה יוצאים מחופתם לביתם בחיבוק ידים. ע"כ. וכ"כ בשלחן העזר (דף סז אות ג').

ב] וראיתי מובא משו"ת פרי האדמה (ח"ג עמ' י') שכתב, דלדעת הט"ז (סימן נ"ז סק"ד) בזה שהחתן מוליך את הכלה בידו לחדר היחוד, נחשב כמסירה לרשותו, לכן מה שמוליכה החתן בידו לבית הנשואין יותר מד' אמות קונה ע"כ. וכן כתב בספר תקנות ומנהגי ירושלים – שנת תר"ב, וז"ל המנהג שהחתן מוליך הכלה בידו לבית הנשואין יותר מארבע אמות וכו' ע"כ.

ועיין בשער המפקד (הלכות קידושין טז, ב אות יב) שהאריך להקשות על טעם זה, דהחתן הקונה את הכלה אין צריך לאוחזה בידו, וסגי שהולכים ביחד. וכתב טעם אחר, והוא לזכרון מעשה אבותינו הקדושים, שכן כתוב בתורה (בראשית כד, סז) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאבה וגו', בכדי שבזה תהיה חביבה על בעלה. ואנחנו בניהם אוהבים בידינו מעשה אבותינו, ומברכתם נתברך גם אנחנו וכו'. ע"כ.

ג] ומ"מ אין המנהג כן בכל הקהילות, וכבר מזה זמן זמנים אמר לי האדמו"ר מסאדיגורה שליט"א לרפ"ש, על הני שאינן נוהגים במנהג זה [כגון חסידי חב"ד וחלק מבני ליטא שאינן הולכים שלובי זרוע כלל], דהא מקורו ממהרי"ל. עכ"ד.

וראיתי בספר נטעי גבריאל – נשואין (ח"א עמ' ריט הערה א') שכתב, דדעת כמה גדולי דורינו עקב פירצת

חכמי הטבע שאומרים שהקול הולך ומגיע לאוזן, ויש שיהיו זמן בהילוכו. ומ"מ נחשב שהוא קולו של האדם, וא"כ אפשר שגם הקול הנעשה ע"י רמקול, הוא קול האדם ממשי, ובכלל אינו ברור הדבר מה שאומרים שהוא קול אחר, וא"כ מצד ההלכה אין למחות ביד הקוראים קריאת המגילה ברמקול.

וכמו"כ בספרו (או"ח ח"ד סימן צ"א אות ד') העלה, דהיכא דלא אפשר שרי לשמוע הבדלה דרך הטלפון, שהדעת נוטה יותר לומר שיוצאים בזה ידי חובה, כמו שכתבנו במקום אחר [הובא לעיל] לענין קריאת המגילה ע"י רמקול. וכמו"כ צריך לענות אמן על ברכה ששומעים דרך רמקול וטלפון. ע"כ.

וכן כתב בספר מקראי קודש להגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל (עמ' צו). וכ"כ בשו"ת ירושת פליטה (סימן י') דמכיון שהקול המדבר נשמע ברור, אף שהרמקול מסייע, יש לומר דמסייע אין בו ממש, והוי כמו ששמע מפה לאוזן. ע"כ. וכ"ה בספר מעשה חושב להגאון רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל (ח"א עמ' מו) המשמיע קול ע"י רמקול או טלפון, או ע"י מכונת שמיעה, כל ההפעלה של הדיבור, יש לייחס אותה כמעשה האדם, ולא הוי כמו כח כוחו ע"כ.

וראה עוד בספר חזון עובדיה – ימים נוראים (עמ' כא) באורך בזה. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן פ"ה ד"ה ומתחילה - ואילך). וע"ע בשו"ת פני מבין (או"ח סימן ל"ג), ובשו"ת מערכי לב (סימן ה') ובהשמטות (סימן א').

ועיין בגליוני הש"ס לרבי יוסף ענגיל זצ"ל (ברכות כה, ב) כתב ע"ד אם יוצאים י"ח מצות קול שופר ע"י טלפון, והביא ממה שכתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן מ"ה) בחרש המדבר ואינו שומע כי אם ע"י כלי כמין חצוצרות, דחייב בשופר, שכשם שאמרו בגמ' (סוכה לז, א) לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ה"ע שמיעה ע"י דבר אחר הוי שמיעה. ע"כ.

ע"א. א] ראה בספר בתים לבדים (עמ' רמ) שכן הביא, נוהגים שהחתן מוביל את הכלה לחדר יחוד שלובי ידים. וטעמו נראה עפ"י מה שכתב מהרי"ל (הלכות

(כה) העדים יעמדו מבחוץ ויראו שהדלת נסגרת, ולא יכנס לשם שום אדם - ועיין הערה עב.

(כו) הזמן שצריכים החתן והכלה לשהות בחדר יחוד^{עג}, הוא בכדי שהעדים יראו שמתייחדים עד.

מעשה נשואין, על כן לא שייך להצריך עדים, דרק קנין בעי עדים לקיומא דאפשר להתבטל וכו'. ואעפ"כ החמיר כדעת האבני מילואים (סימן ל"ה סק"ז) דהוי ככל דבר שבערוה שצריך עדים. עיי"ש.

[ובשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' תעה אות ד') כתבנו ע"ד האם חופה צריכה עדים, עיין בספר אור שמח (אישות פ"י ה"ב) דנסתפק בזה. וראה בספר אבני מילואים (סימן ל"ח ס"ז), ובספר המקנה (סימן נ"ה) סברי דבעינן עדים. וכן כתב בשלחן העוז (סימן ח') דכן משמע בתוס' ר"י הזקן (קידושין דף י'). וכן בשו"ת הרדב"ז (ח"א סו"ס קכ"א) נראה דבעי עדות. אך י"א דאין צריך עדים - ראה בספר האלף לך שלמה (אהע"ז סימן קל"ט), חלקת יואב (אהע"ז סימן ו' ד"ה והגם)].

וכמו"כ הובא בקובץ אפריון לשלמה (עמ' צו הערה ב') שמשפחת הגרי"ז מבריסק זצ"ל מעידים שהיה אומר דשיעור יחוד הוא כהרף עין, וברגע שסגור ונעלו את הדלת ונתייחדו יחוד גמור, הרי זה קנה עיי"ש. וכן הובא בספר בד קודש להגאון רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א (קידושין סז) שאמר לו הגאון רבי יושע בער זצ"ל בן הגרי"ז זצוק"ל, שהוא בכדי להעיד על זמן של נעילת המפתח, והיינו רגע. ע"כ.

אלא שכתב (אפריון לשלמה) דצ"ע מה שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן צ"ה סק"ז) שנאמר לו בשם הגרי"ז מבריסק שהחמיר שהעדי יחוד ימתינו זמן מסויים, והיה לו חומרא גדולה בשיעור הזמן. ע"כ.

בן אולם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן צ"ה סק"ז - הנ"ל) כתב דשיעור יחוד הוא חמש דקות. ובקובץ אפריון לשלמה (עמ' צה הערה ב') הביא שכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל. [10] (אולם הגר"מ גרוס שליט"א אמר לי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דהשיעור הוא שש דקות). ושהגר"ש אויערבאך זצ"ל אמר לו, שיש הנהגים שיעור יחוד שבע דקות.

הדורות, להנהיג שהחתן ילך לצד הכלה, ואין צריך לאחזה בידו, שעיקר הקנין הוא ע"י שהולך עמה וכו'. ע"כ.

עב. בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן כ"ט סק"ז) כתב, דאין צריך לנעול את הדלת, וסגי לסגרה בלי מנעול, דהא לכל היותר צריך יחוד 'הראוי' לביאה. ע"כ.

וראה בקובץ אפריון לשלמה (עמ' צו הערה ג') הביא דהעיר, דלפי מה שהעלו כמה מהפוסקים דבדלת סגורה בלי נעילה, לית בזה איסור יחוד [ראה מה שהארכנו בספר לקט הלכות ח"ד - יחוד (אות כא) בזה], ה"ע לכאורה לית בה קנין יחוד, ויש לתרץ עפ"י מה שכתב בספר המקנה (ריש סימן נ"ה ד"ה בהגה"ה וי"א דחופה) שהוכיח בכמה ראיות, דאפילו למ"ד דבעינן יחוד הראוי לביאה, לאו יחוד גמור שלא יהא שם שום אדם, אלא שיהא מקום צנוע ומיוחד להם כמ"ש הב"ח שיש למנוע באותה שעה שלא יכנסו שם רבים. ע"כ. וכן מבואר בערוך השלחן (סימן נ"ה סי"א ו-ט"ו).

וכעין זה כתב החזון איש (אהע"ז סימן ס"ג אות יז) בזה"ל, ואפשר אף הרמב"ם מודה דאין צריך יחוד גמור שלא יהיו נכנסים ויוצאים, אלא קביעות פיתא ולינה בחדרו. ע"כ.

עג. ראה בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' תח) מה שכתבנו, האם מהני לעשות את היחוד בעזרת נשים שיש בו ספרים. עיי"ש.

עד. א] ראה בקובץ אפריון לשלמה בהנהגות מהגאון רבי אליעזר מן שך זצ"ל (בראש הקונטרס אות כו), וז"ל שאלתי אותו כמה זמן יראו העדים להיות [החתן והכלה] בחדר יחוד. ואמר שאין שיעור אלא העדים צריכים לראות שמתייחדים. ועיין בספרו אבי עזרי (קמא אישות פ"ג הי"ג) דאין צריך כלל עדים בשעת היחוד, דלא מצינו בשום מקום להצריך עדים בנישואין, ולהמתבאר שאין הנשואין גדר קנין רק

שטר תנאים - שידוכין

(א) יש להביא שני שטרי תנאים.

(ב) קבלת קנין: הסודר יהיה של אחד העדים, ולכן מקנים לו הסודר.

העדים צריכים לראות את קבלת הקנין הנעשה ע"י א' החתן [שבו הוא מתחייב על הנאמר בתנאים לישא את האשה למזל טוב. ואם יבטל את השידוך, ישלם קנס לפצות]. ב' הכלה. ג' אבי החתן [מקבל קנין על ההתחייבות כמדובר]. ד' אבי הכלה. ה' ערב קבלן מצד החתן [מקבל קנין על ההתחייבות]. ו' ערב קבלן מצד הכלה.

ג' חתימות: א' יחתמו המחותנים. ב' העדים חותמים. ג' ויש מקומות שגם החתן והכלה חותמים.

רבי זאב יהודה סטארק

רב בית כנסת "שמחת התורה" - ביתר עילית

בעמח"ס 'ומתוקים מדבש'

ענייני שידוכים בהלכה

אסור לקדש אשה עד שיראנה - איסור או מצוה
לכתחילה

עיין בגמ' (קידושין דף מא.) שמלבד
הטעם של 'מצוה בו יותר מבשלוחו' שהוא
סיבה לקדש 'בעצמו' ולא ע"י 'שליח', איכא
דאמרי דאיסור נמי אית בה, וכדרב יהודה
אמר רב שאסור לאדם לקדש את האשה עד
שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה
עליו, ורחמנא אמר: 'ואהבת לרעך כמוך' א.

לכבוד ידידי הגאון המפורסם רבי נמליאל
הכהן רבינוביץ שליט"א - בעמח"ס רבים
שכלל ישראל הולכים לאורם - וגם אני
הקטן משתמש אתם תמיד.

ישר כוח גדול על כל ההרבצת התורה
שכבודו שליט"א עושה לז"ג האי גברא
רבה - בעל מידות נפלאות מאד הרב מלי
זצוק"ל אביו של ידידי עוז מנערותי הגאון
בעל האהל יעקב שליט"א. שהקב"ה ישלח
נחמה לכל משפחת סקוצילס הי"ו

א. ובספר דרך שיחה (חלק א דף שעב) איתא ששאלו למרן רשכבה"ג רבי חיים קניבסקי שליט"א אם באשתו
מקיימים מצות 'ואהבת לרעך כמוך', וכן באשתו גיורת - אם מקיימים בה גם מצות 'ואהבתם את הגר', וענה:
זו גמרא מפורשת במסכת קדושין (מא.), 'אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה
ותתגנה עליו, ורחמנא אמר 'ואהבת לרעך כמוך'. ואם שלא לאהוב - בשלילה - שייך כלפי האשה, כך גם
'ואהבת' (ב'חיובי') יש. עיי"ש.

ועיין עוד ברמב"ם (אישות פרק טו הלכה יט - עפ"י הגמ' ביבמות דף סב:) שכתב שצו חכמים שיהא אדם
מכבד את אשתו יותר מגופו, ואהבה כגופו וכו'. עיי"ש. וברמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ג) כתב שמצוה
על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך' וכו'. עיי"ש. וא"כ יש להקשות,
מה ואיזה תוספת יש אצל אשתו מאחר שמצווה כן כלפי כל אחד מישראל. ועיין ברמב"ם (ספר המצוות מצוה
רו) שכתב שצונו לאהוב את הגרים, והוא אמרו יתעלה 'ואהבתם את הגר', ואע"פ שהיה נכלל בזה עם ישראל
באמרו 'ואהבת לרעך כמוך' שזה הגר גר צדק, אבל מפני שנכנס בתורתנו הוסיף האל אהבה על אהבתו וייחד
לו מצוה נוספת, כמו שעשה באזהרת 'ולא תנו' ואמר 'וגר לא תונה' וכו'. עיי"ש. ואולי עפ"י אפשר לתרץ גם
את קושייתנו לגבי אשתו, וצ"ע.

ועיין עוד בספר גליוני הש"ס (לרבי יוסף ענגיל זצ"ל קידושין שם) שהקשה, שקצת צ"ע מדוע לא הביאה
הגמ' את הפסוק 'לא תשנא את אחיך בלבבך' שהוא חמור יותר, שהוא לאו. וגם בתוספתא (סוטה פרק ה) איתא
שהנושא אשה שאינה הוגנת לו עובר על 'לא תשנא' וביאהבת לרעך, וגם הוסיף שם 'לא תקום ולא תטור'
ועוד לאווין, והניח קושיא זו בצ"ע. עיי"ש.

עיי"ש. וברש"י (שם) כתב אם יכול לקדש בעצמו וקידש ע"י שליח, דמצוה שיראנה שמא תתגנה עליו. עיי"ש. ולכאורה חזינן שתי דברים מדברי רש"י: האחד - שזה אינו מעכב (ועיין בבית יוסף ובשו"ע אבה"ע סימן לה שאם אי אפשר לו לקדש בעצמו או אפילו מחמת שכבודה פנימה - מותר לכתחילה לקדשה ע"י שליח בלי שיראנה), ושנית - שהוא רק 'מצוה' ו'לכתחילה' ולא איסור (והלשון 'איסור' הוא בגלל שהוא אינו עושה את המצוה, ולא שהוא איסור בעצם)². ועיין עוד ברמב"ם (אישות פרק ג הלכה יט) שכתב שמצות חכמים שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה וכו', וכן האיש אין ראוי לקדש קטנה, ולא יקדש אשה עד שיראנה וכו'.

עיי"ש. ועיין בספר ברכת אברהם (קידושין שם) שדייק שהרי קרי לדין זה 'מצות חכמים', וכתב בלשון 'אין ראוי', ושינה מלשון הגמ' ד'אסור'. עיי"ש. ורואים לכאורה שאין כאן איסור ודבר עבירה, אלא דהוי מצוה שיראנה קודם הקידושין. ולפי"ז לא קשה מידי ממה שמבואר במשנה שאפשר לקדש ע"י שליח. אמנם אם לומדים שהוא איסור ממש, איך יחול הקדושין ע"י שליח (וכפי שמבואר במשנה שהוא חל), והרי אין שליח לדבר עבירה. אמנם יש שלמדו שיש כן מעין 'איסור' (במאירי קידושין שם כתב ש'נדנוד עבירה' יש למי שמקדש - עד שיראנה קודם קדושין)³, ולא שהוא רק מצוה לכתחילה, ולפיכך הקשו ש'אין שליח לדבר

ב. אמנם בפשטות יש בזה איסור דרבנן - שצריך לראותה לפני הקידושין "שמא" וכו', ובאופן שא"א לו לראותה - לא גזר, וכן משמע מלשון השו"ע שכתב בלשון 'אסור', וכלשון הגמ', ועיין לקמן במה שהבאנו מבעל ה'תורה תמימה'.

ג. ועיין עוד בשו"ע (יו"ד סימן קצה סעיף ט) שכתב: בקושי התירו לה להתקטש בימי נדותה כדי שלא תתגנה על בעלה. עיי"ש. ובשו"ע (יו"ד סימן שפא סעיף ו) מבואר שאף שאסור לאשה לכוול ולפרקס במשך כל השלשים של אבילות, מיהו אם היא נשואה מותרת לאחר ז' כדי שלא תתגנה על בעלה. עיי"ש. וכן איתא בשו"ע (או"ח סימן תקנד) לגבי הלכות תשעה באב, ובשו"ע (תריג סעיף י) לגבי יוה"כ, שכלה כל ל' יום מותרת לרחוץ פניה משום שלא תתגנה על בעלה. עיי"ש. ואי נימא דהא ד'שמא תתגנה על בעלה' הוא באמת מחמת איסור, ויכול לבוא עי"ז לידי איסור דאורייתא של 'ואהבת לרעך כמוך' - מה החידוש בזה, והרי כל עניין הקישוט בנדה הוא מדרבנן, וכן לגבי רחיצה לאבל ובת"כ וכו' (וכבר דנו האחרונים אם כל העינויים הם מדאורייתא או רק מדרבנן - עיין במשנ"ב סימן תריא ס"ק ג), וא"כ מה החידוש שהוא דוחה, הרי הוא דרבנן במקום חשש דאורייתא. אמנם יתכן דכיון שהוא רק חשש רחוק של "שמא", והוא אינו אלא ספק או אפילו פחות מספק, מחמת זה היה הו"א שלא לדחות איסור דרבנן במקום של 'חשש' מדרבנן, ואולי משום כך 'שב ואל תעשה עדיף', ויש לתרץ.

ועיין עוד בחומש תורה תמימה (ויקרא אות קכג) שכתב שמדברי כל הפוסקים מבואר דלאו דוקא איסור ממש יש בזה, אלא ר"ל 'ראוי' לעשות כן וכו', ולא מצאתי מי שהעיר מניין להם להפוסקים להוציא פשיטות לשון הגמרא מפשטיה, דאמרו 'אסור', ומה הכריחם לזה. ואמת שמצינו כמה פעמים בש"ס הלשון 'אסור' שאינו אסור ממש, אלא רק מדת חסידות, כמו 'אסור להסתכל בפני אדם רשע', ומתבאר במגילה (כח.) דאין זה מצד הדין ממש, מדשאלו לריב"ז 'במה הארכת ימים', והשיב 'מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע'. ואם היה זה מצד הדין - מאי רבותיה? ! וכן הא דאסור לעשות שותפות עם העובד כוכבים, שאין זה אלא מדת חסידות (כמש"כ התוס' ריש בכורות ב: ור"ן ספ"ק דע"ז). אבל באמת כאן א"א לפרש כן, שהרי מטעם המבואר כאן אמרו (נדה יז.) שאסור לשמש המטה ביום, שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך', ושמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתם

עבירה^ד, וכן הביא קושיא זו בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אבה"ע סימן עז), ובאחד מתירוציו הביא שמשום ש'איסור' זה הוא רק מחמת שמא תתגנה עליו, אם גומר בדעתו שהוא מרוצה ואפילו אם ימצא בה דבר מגונה – אין כאן איסור, וא"כ אין הוא איסור בעצם אלא איסור התלוי בדעתו של האדם, ועל דבר כעין זה אין אומרים 'אין שליח לדבר עבירה', כיון שאין זו עבירה בעצם^ה. עיי"ש. ותירוצו דומה לזה מצאתי בשיעורי רבי יעקב משה שורקין (קידושין שם) שכתב שיש לחקור, האם אסרו חז"ל הקידושין כשלא ראה אותה, או דילמא לא אסרו את עצם הקידושין, ועצם הקידושין הוי מעשה היתר, אלא דיש איסור צדדי של 'שנאת

אחיך' שעבר עליו בזה. ולפי צד שני זה אתי שפיר, שאין בעצם שליחות להקידושין שליחות לדבר עבירה, ושפיר חל השליחות והקידושין. דהוי כמו שולח שליח לקדש לו אשה וגם להכותה בבת אחת, שודאי חלה השליחות לקידושין אע"פ שהשליחות להכותה אינה חלה, דהוי שליח לדבר עבירה, ודו"ק^ו. עיי"ש.

הסתכלות בזמן השידוך

עיין בשו"ע (אבה"ע סימן כא סעיף ג) שכתב שמותר להסתכל בפנויה לבדקה אם היא יפה שישאנה, בין שהיא בתולה או בעולה, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל בה דרך זנות וכו'. עיי"ש.

ומבואר בפוסקים: (א) שמותר להסתכל

פסקו כל הפוסקים לאיסור ממש. וא"כ הלא גם כאן בהכרח הפירוש והדין כן (דהיינו שהוא אסור כפשוטו). וגם מגוף הסוגיא שבכאן מבואר מפורש דאיסור ממש הוא, דמקודם אמר על המשנה 'האיש מקדש בו ובשלוcho' - השתא בשלוcho מקדש בו מבעי, ומשני דקמ"ל מצוה בו יותר מבשלוcho, ואיכא דאמרי - בהא איסורא נמי איכא, כדבר דאמר אסור לקדש עד שיראנה. ואי נימא דהאי אסור אינו אלא מצוה א"כ מאי מוסיף האיכא דאמרי על לשון ראשון דמצוה בו, ודו"ק. עיי"ש.

ד. ועיין עוד בפתחי תשובה (אבה"ע סימן לה ס"ק א - מהנודע ביהודה) להקשות, איך יכול לקדש ע"י שליח, הא הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. ותירץ שכיון שהיא בעלת בחירה והיא מתרצית לזה - ממילא אין רצונה באחר, ולא הוי חב לאחרים, ולא דמי למציאה. עיי"ש במה שפלפל בזה.

ה. וידוע כבר בעולם התורה מה שהקשה המהרש"א (ב"ב טז. - על מה דאיתא בגמ' שם שאברהם לא הסתכל בשרה כדכתיב 'הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את'), שהרי אברהם קיים את כל התורה כולה, וא"כ למה לא הקפיד ע"ז לראות אותה לפני שקידשה. ותירץ שיתכן שקודם שנשא אותה הסתכל עליה וזה היה בימי נעוריה, והפליא (אע"ה) שגם בזקנותה נשארה ביופי. עיי"ש. ועיין עוד בגמ' (שבת דף נג:): מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת, ולא הכיר בה עד יום מותה, אמר רבי, בא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה וכו', אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו. עיי"ש. ואפשר לומר שאולי ראה את פניה, וצ"ע אם די בלראות את הפנים כדי לקיים דין זה, ובפשטות די בזה (שוב ראיתי שכן תירץ מרן רשכבה"ג רבי חיים קניבסקי שליט"א - הובאו דבריו בספר 'אשיחה' על הש"ס דף קעח). אמנם לפי דברי הנודע ביהודה שאין זה איסור בעצם אלא שתלוי בקפידתו - אפשר לתרץ זאת וגם את קושיות המהרש"א - שהם גמרו בלבם שלא ישנאו, או שהיו בדרגה עליונה כ"כ שממילא בודאי שהדבר לא יפריע להם, ושוב אין בזה איסור. ועיין עוד בהגהות היעב"ץ (בגמ' שבת שם), ובהגהות העיני שמואל (ב"ב שם). עיי"ש.

ו. ועוד הביא הנודע ביהודה מהר"י המבורג שמכח קושיא זו מוכח שאף שאין שליח לדבר עבירה, מ"מ המעשה שעשה חל והאשה מקודשת. עיי"ש.

לפני הגדול, אפילו אם הקטן גדול בחכמה. עיי"ש. אמנם עיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ב סימן א) שכתב שהב"ח שם איירי בשעומדין שני האחים לעשות נישואין, שכבר נשתדכו שניהם, והנידון הוא רק לענין כבוד, איזה נישואין יעשו תחלה, שמחדשין שיעשו נישואי הגדול תחלה אף שהקטן גדול בחכמה וכו', אבל באם הגדול עדיין אין לו אשה לישאנה, אף שהגדול הוא גם ת"ח - גדול ממנו, אינו צריך לחכות עד ששיגי הגדול אשה, דאף איש פשוט אין לו לבטל מצותו בשביל ת"ח. וגם, הא 'כבוד' לא שייך אלא בקדימה כשיכולין שניהם לעשות, ולא כשאחד אין יכול לעשות עתה. והוסיף שם שלא שייך לאסור משום חשש שזה יגרום בושות להאחים וכדו'. ועוד הביא ראייה לדבריו מהגמ' (קידושין סד:) ש'המקדש את בתו סתם - אין הבוגרת בכלל, ומן הסתם התכוון לבתו הקטנה. עיי"ש. והקושיא ממה דאיתא בבנות צלפחד - דחה האגרות משה זצ"ל, ששם - לכולן היתה האפשרות להתחתן. עיי"ש. אמנם עיין בליקוטי שו"ת חת"ס (סימן מ) שהחמיר בדבר מאד - לגבי בנות. אמנם האגרות משה כאמור הקיל ג"כ לגבי בנות. ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (אבה"ע חלק א סימן תשלט). עיי"ש.

ובספר תולדות יעקב (דף שכא, ועיין עוד בקובץ אגרות להחזו"א חלק א-קסו, ובארחות רבינו חלק א דף רעא) הביא מהסטייפלר זצ"ל שאפילו אם יש עניין כזה, הוא מוטל על האב, אבל על האח הצעיר אין כל איסור ושום קפידא בדבר, ומותר לו להינשא קודם כשלאחיו הגדול קשה בשידוכים והצעיר מתבגר. וגם היה אומר

בראיה היטב (עיין בראב"ד הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ג - כן יוצא מדברי הבית שמואל שם ס"ק ו, והחלקת מחוקק ס"ק ג), והגדר בזה הוא שכאשר היא ראייה יותר מהנצרך - אחר שכבר הכירה כפי שנחוצן לו, אסור (יפה ללב על השו"ע שם, ועיין עוד בביאור הגר"א אות יג שם). (ב) גם מותר לבנו אחיו או אחד מקרוביו להסתכל (שם). (ג) לכתחילה צריך לראות אותה קודם הקידושין (ערוך השלחן אבה"ע סימן לה סעיף ב). (ד) מסתבר שראייה ע"י תמונה לא מספיקה לקיים דין זה, כי יש הרבה דברים ופרטים שעדיין עלולים להפריע לו - שא"א לראות ולהבחין ע"י תמונה, וא"כ עדיין קיימת הבעיה של 'שמא תתגנה עליו'. אמנם אם רואה אותה בשיחת וידיאו - יש לדון, כי מחד גיסא עדיין י"ל שכאשר רואה אותה ב'חי' זו מציאות אחרת, ויש לדון בכ"ז. כי אין כאן 'דין ראייה', אלא דין שלא תתגנה עליו, וכל אחד צריך לדון מתי די לו כבר, ומאימתי זו כבר ראייה מספקת עבורו - לפי סגנון אישיותו או חינוכו, שלא תתגנה עליו. (ה) פשוט שאין די שההורים שלו יראו אותה (עזר מקודש אה"ע"ז סימן לה בהשמטות). (ו) אין האשה צריכה לראות אותו (גמ' קידושין שם - אמנם באביו שמקדש בתו קטנה אין אומרים סברא זו של 'טב למיתב' וכו' והיא צריכה לראות אותו - עיין תוס' שם ד"ה אסור לאדם שיקדש את בתו, אמנם עיין ברמ"א אבה"ע סימן לז סעיף ט).

להשיא בן או בת - הצעיר לפני הגדול

בענין זה של 'לדלג' על אח או אחות בשידוכים, יש שרצו להביא ראייה לאיסור מהש"ך (יו"ד סימן רמד ס"ק יג - בשם הב"ח) שכתב שלא יקדימו נישואי הקטן

שאינן קפידא להשיא בת צעירה לפני בן המבוגר ממנה, והעיד על עצמו שחיתן את בתו לפני בנו, ועשה כן על פי הוראת מרן החזו"א זצ"ל. עיי"ש.

גדר איסור לישא אשה לשם ממון

עיינן בגמ' (קידושין ע.): 'אמר רבה בר רב אדא אמר רב, כל הנושא אשה לשם ממון הויין לו בנים שאינן מהוגנים' וכו'. עיי"ש.

וברמ"א (אבה"ע סימן ב סעיף א - בשם הריב"ש - וכן משמע ברש"י שם ד"ה בנים) איתא, שהאיסור הוא רק כשהיא פסולה, אמנם כשרה מותר לישא לשם ממון. עיי"ש. ועיינן עוד בחלקת מחוקק (שם ס"ק א) שלומד בדברי הרמ"א שאמנם אסור לעגן כלתו או עצמו בגלל ממון (דהיינו להימנע מלישא עד שימצא אשה שתתן לו ממון). עיי"ש. אמנם עיינן בביאור הגר"א (שם ד"ה כי הממון - וכן לומד בדעת הרמ"א, ודלא כהחלקת מחוקק הנ"ל שחילק בדברי הרמ"א כמו שכתבנו) וכתב שתלוי הדבר, שאם אשה כמוה היה נושא גם בלי ממון - מותר לחפש אשה שתתן ממון, אבל אם מוותר על מעלות כדי להשיג ממון, אסור. עיי"ש. ובערוך השלחן (אבה"ע סימן ב סעיף א) איתא שאם נושא אשה כשירה לשם ממון, שאלמלא ממוניה היה נושא אחרת, אין בזה עוון, ואדרבא, ראוי לעשות כן אם הוא ת"ח, דע"י זה לא יצטרך להיות טרוד הרבה בענייני העולם, וכן נוהגין אנשים ישרים ליקח ת"ח לבתו, וליתן לה ממון הרבה ולהחזיקו על שולחנו כמה שנים שישב וילמוד, ואין לך מצוה רבה מזה, ובשכר זה מצליחים בעסקיהם. עיי"ש.

חזינן מדברי הערוך השלחן דשפיר דמי אפי' אם הממון הוא המכריע עבורו לישא אותה, ובלא זה לא היה נושא אותה, כל זמן שהיא כשירה. אמנם לפי דברי הגר"א - לכאורה מותר רק אם היה נושא אותה גם בלי הממון. ופוק חזי, דנראה שמנהג העולם הוא כדברי הערוך השלחן. אמנם עיינן עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רסד). עיי"ש.

וראוי לציין מה דאיתא במשנ"ב (סימן רכב ס"ק א) שמי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא בחפצו, מברך 'הטוב והמטיב' ו'דיין האמת'. עיי"ש. ועיינן בספר חשוני חמד (להגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א - מכות דף ג.) שכתב שזה מותר בגלל שהוא כעין פיקוח נפש, והוא מעונין באשה זו כדי שיהיה לו מחיה, ואז מותר, כי הוא אנוס לשאתה, ואז יתקיים בה 'חן האשה על בעלה', ובפרט אם בגלל זה יחזיק לה טובה. עיי"ש.

נישואין לבת ת"ח ולא לבת עם הארץ

עיינן בגמ' (פסחים דף מט. - מט.): דאיתא, לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, ואל ישא בת עם הארץ, שאם מת או גולה מובטח לו שבניו ת"ח, משא"כ בנושא בת ע"ה. עיי"ש. ועיינן ברש"י (שם ד"ה שרץ, ועיינן עוד בתוס' שם ד"ה ויש אומרים) שכתב ש'עם הארץ' המדובר הוא שאינו נזהר במצוות. עיי"ש. וכן נפסק ברמ"א (אבה"ע סימן ב סעיף ו, ולשון השו"ע לגבי חיתון עם בת ת"ח הוא - 'לעולם ישתדל', ולגבי חיתון עם ע"ה כתב בלשון - 'ואל'), שכל זה בעם הארץ שאינו מדקדק במצוות (וזה הוא אפילו לגבי חיתון בתו עם 'עם הארץ' עצמו). עיי"ש. ובט"ז (שם ס"ק ד) איתא דהך 'דקדוקי מצוות' אין

חיתון עם הארץ עם בת כהן

עיינן בגמ' (פסחים דף מט.) דאיתא: תניא, רבי שמעון אומר, כל סעודה שאינה סעודה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה וכו', וכגון בת כהן לישראל שאין זיווגן עולה יפה וכו'. והגמ' מקשה מהא דאמר רבי יוחנן שהרצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן וישא כהנת, ואם הוא תלמיד חכם כל שכן שתורה שלו וכהונה שלה מעשירה אותם. ומשנינן, לא קשיא, הא דקאמר שהוא מתעשר איירי בתלמיד חכם שנשא כהנת, והא דתניא מביאתו לידי עניות איירי בעם הארץ שנשא כהנת, שגנאי הוא לאהרון בכך, ומשום כן הוא נענש. עיי"ש. ובשו"ע (אבה"ע סימן ב סעיף ח) איתא שעם הארץ לא ישא כהנת, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה, שתמות היא או הוא מהרה, או תקלה תבא ביניהם. אבל תלמיד חכם שנושא כהנת הרי זה נאה ומשובח - תורה וכהונה במקום אחד. עיי"ש. ובפתחי תשובה (שם ס"ק ט בשם החוות יאיר) איתא שאין לנו ע"ה שדיברו החכמים פה. עיי"ש. ובערוך השלחן (אבה"ע סימן ב סעיף ה) ביאר את דברי החוות יאיר וכתב, ומה מקרי ע"ה לענין זה, המזלזל במצות, אבל לא ששומר מצוה, אף שאינו ת"ח. ולכן יש מי שאומר דאין לנו עתה ע"ה כזה שחשבו חז"ל (חוות יאיר). עיי"ש. וכן איתא בשו"ת שלחן הלוי (להגר' ישראל בעלסקי זצ"ל - חלק א פרק כז אות א) שכתב שלמעשה בזמנינו אין לחוש לזה, וכן המנהג. ואף לענין סעודת החתונה - שפיר נקרא סעודת מצוה גמורה. עיי"ש. ומובא בשם החזו"א זצ"ל ויבדלחט"א מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (עיינן בספר מעשה איש, קובץ אגרות, ארחות רבינו) ש'זה הירא מדינא דגמרא (דהיינו זה ששואל אם ראוי לו

פירושו שאין יודעים רק עיקר המצוות ולא כל דקדוקים ופרטים, דא"כ רוב בני אדם מהמון עם אינם יודעים זה, ודוקא לאנשים צדיקים רגילים לקרואם 'מדקדקים'. עיי"ש. ובבית שמואל (שם מהב"י דרישה וב"ח - דלא כהטור) איתא, שאפילו אינו עובר להכעיס, מ"מ כיון שעובר על מצוות ויודע המצוה וכו'. עיי"ש.

ועיינן בפתחי תשובה (שם אות ה - בשם החיד"א) שכתב שאף לדעות שדין ת"ח האמור בחז"ל בכמה עניינים ליתא בזה"ז, מ"מ לעניין זה דלישא בת ת"ח נראה דשפיר נוהג בזה"ז, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, שהת"ח יהיה רשום ביראת חטא כחכמי דורו החשובים, והכל לשם שמים. עיי"ש. ובט"ז (שם ס"ק ג) איתא שאם יש בת ע"ה שהיא חכמה ומבינה חשיבות התורה, אין בה איסור מצד שאביה ע"ה. עיי"ש.

ועיינן בחיד"א (אבה"ע סימן ב ס"ק ג) שכתב שאם נראה לו באמת שיהיה לו יותר יישוב הדעת ויהיה לבו פנוי לתורה ולעבודה בקחתו בת אדם פשוט ירא שמים מאשר יקח בת גדול בתורה, יבחר את האשה ההוגנת אשר לבו נוטה שיהיה לו יישוב הדעת ויהיה לבו פנוי לתורה. עיי"ש.

וראוי לסיים ענין זה עם מה דאיתא בספר מעשה איש (חלק ב דף רח) שאחד שאל להחזו"א זצ"ל שיש לו שתי הצעות, האחת לקחת בת ת"ח ומיוחדת, והשניה מיוחדת יותר מהראשונה אבל אינה בת ת"ח, איזו להעדיף. והשיב, אם הבת עצמה היא בת ת"ח - אין בכך כלום שהאבא עם הארץ, והיה אומר: כל חניכת 'בית יעקב' היא בבחינת 'בת תלמיד חכם'. עיי"ש.

עיי"ש. ובביאור הגר"א (שם) ציין להא דמסכת כלה (פרק א): 'עז פנים לגיהנם. רבי אליעזר אומר - ממזר. רבי יהושע אומר - בן הנדה' וכו'. עיי"ש.

ויש מפוסקי זמנינו שכתבו לפי"ז דהוי רק פגם וקלקול במדות, ומשום"ה באופן שהמדובר הוא בעל מדות טובות יותר מאיש בינוני, אות הוא שאין בו הקלקול והפגם. ואף יש לתלות שבאמת אינו בן הנדה, כגון שטבלה בים לשם רחיצה וכיוצא בזה, ולמעשה לא היתה נדה מדאורייתא (עיי"ן בשו"ת אגרות משה יו"ד חלק ד סימן יז אות ט).

ועיין עוד בפירוש רבינו יונה (מסכת אבות - מכת"י) על המשנה (אבות פרק ה משנה כא) 'עז פנים לגיהנם', שכתב בזה"ל: 'כשבעל בעזות ולא נתבייש מלבעול אשתו נדה או מלבעול אשה נכריה האסורה לו, וגם היא לא נתביישה, ויצא הבן עז פנים'. עיי"ש.

והיה נראה לאור דבריו, דהיינו דוקא אם אכן עשו זאת דרך עזות, אבל בעלי תשובה שמלפנים לא ידעו הדינים והאיסורים שבתורה, והיו בגדר 'תינוק שנשבה', אפשר שאין לנולדים מהם פגם של 'בן הנדה', כיון דלא המציאות קובעת זאת כי אם העזות שיש אצל ההורים בשעת המעשה, וזה שייך רק במי שעשו זאת בדרך עבריינות. וביותר יש לומר כן כלפי זוג יראים שנתברר להם שבדרך אונס בעלו בנדותם, כגון שלא הלכו למקוה כשרה, או שנעלם ממנה חציצה הפוסלת [מדאורייתא], אזי אין כאן פגם בבן הנולד, ולא יהיה בגדר בן הנדה שהוא 'עז פנים'. אמנם אפשר לפקפק בזה ולומר שהדבר הוא 'בעצם', דהיינו עצם הדבר של

לינשא לבת כהן) ראוי לידבק בזרעו של אהרן'. וכוונתו הוא שבן אדם כזה כבר לא נכלל בכלל 'עם הארץ'. ומכל הנ"ל צע"ק על מה שמובא בשם הגרי"ש זצ"ל (עיי"ן ספר חשוקי חמד גיטין דף שצח - נדה דף רצה) שגדר עם הארץ לענין נשואי בת כהן הוא כל שאינו יכול להבין בעצמו גמ' - בלא רב שילמדנו. וגדר ת"ח (בעלמא), שמרוב לימודו קנה כל כך הרבה חכמה, שבכל מקום שישאלוהו ויקשו לו קושיא התלויה בסברא יוכל לענות בטוב טעם ודעת ולהסביר כראוי, ואפילו בסוגיא שכלל לא למד, ואפילו בסוגיות קשות בש"ס כגון שעדיין כלל לא למד 'מנחות', יוכל לענות בזה בסברא. עיי"ש.

ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תשלח) שכתב, היינו דווקא בכהונתו, דכהנים הם עובדי השי"ת, שאילולא ישאנה היא תנשא לת"ח או לאחד שעכ"פ אינו ע"ה. ובזה יש קפידא שלא תינשא לע"ה, וכמאמר הגמ' דלא ניחא לאהרן בחתן ע"ה, אבל היכא שאבי הבת גופא הוא ע"ה שאינו בכהונתו, דהא לא ימסרו לו מתנות כהונה כשיש חבר וכו', כל הקפידא אינו נוגע. עיי"ש.

חיתון עם בן או בת נדה - גדר הדברים

עיי"ן בשו"ע (אבה"ע סימן יד סעיף יג) שכתב: 'איזהו ממזר, זה הבא על אחת מכל העריות, בין בחייבי מיתות בין בחייבי כריתות, חוץ מהבא מהנדה, שאע"פ שהוא פגום אינו ממזר אפילו מדרבנן'. עיי"ש.

וביאר המפרשים (חלקת מחוקק ס"ק ז, בית שמואל ס"ק טו - מדברי הדרכי משה בשם הרא"ש) דאינו פגום לכהונה, אלא שהוא פגום ומקולקל, וראוי להרחיק ממנו.

ומאי שנא הכא – דבא עליה ג"כ באיסורא – אמאי לא נצטרך להפרישם צ' ימים של הבחנה לידע אם הוא בן נדה או לא.

ודחק הט"ז ליישב, דבאמת היה צריך לעשות הבחנה גם כאן, רק מאחר שכבר היה בעלה מצוי אצלה קודם לכן, לא יועילו ימי ההבחנה, דשמא נתעברה מן הביאות הכשרות שקדמו לביאה האסורה, וכל כה"ג שאין שום בירור ע"י ההבחנה אין צריך להפריש צ' יום, כמ"ש כן הרמ"א (אה"ע שם סעיף ו) באשה שנאנסה תחת בעלה, שמאחר שלא מועילה ההבחנה אינה צריכה להמתין, דרוב בעילות אחר הבעל ותולים שממנו נתעברה ולא מן המאנס. ולפי"ז אם באמת בעלה לא היה עמה קודם לכן תשעים יום, אכן צריכים להפריש אחר ביאה זו האסורה צ' יום.

ומעתה, כיון דכל ההיתר מחמת שבלא"ה א"א לברר ע"י הבחנה – לכן אין צריכין להפרישם זה מזה, א"כ נמצא דבזמננו שאפשר לברר ולדעת בנקל אם האשה בהריון או לא [ואשה הטובלת לנידת ווסתה ודאי שאינה מעוברת], שוב צריך לעשות הבחנה, שכן אם טבלה שלא כדין וגם יודעת בבירור שאינה מעוברת, יצטרכו להמתין צ' יום כדי שלא יהא הוולד בחשש בן הנדה, ולא ראיתי בפוסקים ואף לא שמעתי שדיברו או חששו לזה. וצ"ע.

אמנם בש"ך (שם בנקודות הכסף) כתב,

בעילת אשה נדה זה דבר המראה שאין לו בושא, ואין הדבר שייך ל'איסור'. וצ"ע¹.

וכי תימא, דא"כ גם למאן דאמר 'עז פנים' היינו 'ממזר', שג"כ כתב רבינו יונה דהוא משום העזות שאינו מתבייש 'לבעול' אשה נכריה', אטו נאמר שאין גריעותא דממזר בכך הנולד מביאת איסור כשהוא תינוק שנשבה וכדומה?! הא בורכא היא, דעצם שם ממזרות ודאי תלויה במציאות עצמה שנולד מביאה אסורה, אפי' בדרך אונס. ורק לגבי גנות העזות שמא י"ל עפי"ד רבינו יונה שאכן לא יהיה עז פנים, אבל מציאות האיסור ושם ממזר אינו מסתלק ממנו שהרי הדבר תלוי במציאות. משא"כ פגם בן הנדה עיקר יסודו לפי דבריו הוא משום העזות כנ"ל ואין כאן משום 'מציאות' אלא משום 'פגם'.

ועיין עוד בט"ז (יו"ד סימן קצו ס"ק יא) על מש"כ המחבר שם (סעיף יב), דאשה שלא טבלה כראוי אחר ז' נקיים ושימשה, הרי זו טובלת בכל עת מבלי להמתין שש עונות. ותמה הט"ז, והלא עליהם להמתין 'ימי הבחנה' תשעים יום, להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה, כדאשכחן גבי איש ואשה שנתגיירו דמפרישין אותן צ' יום מהאי טעמא (עיין באה"ע סימן יג סעיף ה) [ואע"ג דבלא"ה יהיה הוולד כשר מצד הגירות של אמו, מ"מ צריך להבחין בין זרע שנזרע שלא בקדושה].

ז. ועיין בדברי הב"ח בשם הסמ"ק (הובאו דבריו בט"ז יו"ד סימן קצו ס"ק ז) שיכולה האשה לשכב בנדותה בסדינים של הבעל, ואינה חוששת שמא תתעבר מש"ז שעליהם ויהיה הוולד בן הנדה, דאין כאן ביאת איסור. וגם הבאנו שהפוסקים (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ועוד. אמנם עיין בשיעורי שבט הלוי – נדה – בהקדמה מה שכתב בזה) התירו לפי"ז עבור מי שצריכים להתעבר בדרך הזרעה מלאכותית, שיכולים לעשות כן גם כשהיא נדה. ומכל זה מבואר שהפגם מיתלא תליא בביאה האסורה. ומוכן הדבר ביותר לפי דברי רבינו יונה כאן.

ההנהגה בהנ"ל למעשה

ולדינא הביאו הפוסקים בענין שידוכים דחייבים לגלות אם הבחור הוא בן נדה. ובספר יבקשו מפיהו מביא מפי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל דגם אם אביו של החתן או הכלה הוא בן נדה יש לגלות זאת, דהפגם עובר בירושה. אלא שכתב שם דאם הסבא נולד בטהרה - שוב אין צריך לגלות, וכן א"צ לברר אחר זה, דאין הפגם עובר בשלושה דורות. כמו"כ מובא שם דאם יש לחתן או הכלה מדות טובות יותר מאנשים בינוניים, נקטינן שאין בהם פגם. וכבר מובא כן בארחות רבינו (בשם החזון איש), דתלינן להקל בדאיכא מידות טובות, וכן הוא בשו"ת אגרות משה (הנ"ל) דסומכים על הסימנים שיש להם מדות טובות לומר שאינם בני נדה. וכל זה רק משום שאין כאן איסור לדינא רק מעלה בעלמא, וע"כ סומכים על סימנים הללו. והאג"מ הוסיף, שאפילו אם ברור לנו שלא הלכה למקוה כשרה, יש לתלות שטבלה טבילה המועילה מן התורה, כגון בים או בבריכות גדולות, ומאחר שזו טבילה כשרה מן התורה - 'שוב אינה בחשיבות נדה לענין בניה'. וכן האריך בזה עוד (באהע"ז חלק ד סימן יד) בעוד אפשרויות נוספות שיתכן שמחמתן אינה נדה מדאורייתא. עיי"ש^ח.

וכך נקטו גם שאר גאוני דורנו, כהגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק שאין חיוב לפרוש

דאין לדמות נדה לגר, דהתם יש נפקותא להלכה באם היתה הורתו שלא בקדושה, כגון לענין יבום וחליצה - אם נקרא אח מן האב [כלפי האחים שיבואו אחריו], דזה שהורתו שלא בקדושה אינו פוטר מיבום ואינו חולץ. לפיכך יש לעשות הבחנה לדעת שאין היא בהריון מלפני הגירות, שבכה"ג גם אחר הגירות אין הבן הנולד מתייחס לאביו שהזריעו כשהיה גוי. אבל בבן הנדה - כיון דאין שום נפק"מ להלכה בידיעה זו אם הוולד בן נדה או לא, אלא הוי פגם בעלמא, בזה לא מצינו חובת הבחנה. (וכעין זה איתא בבית שמואל אה"ע סימן ד ס"ק טו).

(וצ"ע על דברי הש"ך מדברי השו"ע שביארו המפרשים בדבריו - הובאו לעיל - שראוי להרחיק מבן הנדה כיון שהוא פגום ומקולקל, וא"כ יש שפיר נפק"מ להלכה בדבר. וצ"ע).

הרי דנחלקו הט"ז והש"ך עד כמה הוא פגמו של בן נדה, האם שייך לחייב כאן הבחנה או דאינו פגם עד כדי חיוב הבחנה. [אך לדברינו עפ"י דברי רבינו יונה דלעיל, אפשר דבכה"ג כיון שלא ידעה כששימשה שעדיין היא טמאה, אין כאן התחלת פגם, שכן אין כאן דרך עזות של האב והאם, וממילא לא יהיה הוולד עז פנים, כמשנ"ת לעיל].

ח. ולכאורה יל"ע ממה שדנו הפוסקים (ביו"ד סימן קצו) בשימשה עם בעלה ולא ידעה שהיא אסורה לו, ונקטו שהוולד הוא בן נדה אלא שא"צ להבחין - כל חד מטעמיה כמובא לעיל, ולדברי הגרמ"פ זצ"ל צריך לומר דאירי שלא טבלה טבילה מדאורייתא. ודו"ק. דאינו מדויק הלשון בשו"ע שם 'שלא טבלה כראוי', דמשמע מריהטא דלישנא דאירי נמי בפסול טבילה מדרבנן, כגון בחציצה הפוסלת מדרבנן (כגון מיעוט המקפיד וכדו'), וקצת צ"ע מזה על דברי החזו"א זצ"ל, והגרמ"פ זצ"ל. ויש לתרץ, שעצם מעשה הטבילה לא היה כראוי, וזה תמיד יפסול מדאורייתא. וצ"ע.

להתחתן עם המצרי או עם האדומי אחר שלושה דורות, שאין כונת הכתוב לצוותנו להתחתן עמם חלילה, והמשפחות המיוחסות שבישראל לא ירדו ממעלתן להתחתן עמהם, אבל ימנענו הכתוב מהרחיק חתונם בטענת איסור, ויודיענו שאין בהם איסור כלל וכו'. עיי"ש. אולם אפשר לחלק בין מצרי וכו' לבין גרים מאומות אחרות. וצ"ע. ונראה מכ"ז שאפילו לדעת אלו המפקקים בענין חיתון עם גרים (עיי"ן להלן), אין זה עניין 'הלכתי' אלא אך בגדר 'עצה טובה' ולא יותר מזה, מלבד בכהן שהדבר אסור מדינא.

הטעמים שיש להימנע והדין בזה לכהנים

ועיי"ן ברשב"ם (פסחים קיב:) שכתב 'ולא תנסוב גיורתא' - משום דאמרין (גמ') סנהדרין צד. גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה. עיי"ש. כלומר כיון שהגרים מרגישים קשר ושייכות לגויים, לכן יש בזה פגם ועדיף שלא להתחתן אתם. או אפשר שהוא משום שאונאה מצויה אצלם אם ידברו בפניהם בגנות גויים, כי כאמור - עד עשרה דורות מרגישים הם עדיין קשר ושייכות (עיי"ן ברש"י באחד מפירושו על הכתוב "ויחד יתרו"). ובעינים למשפט (ברכות ח:) הביא גירסא מכת"י דאיתא הכי: 'לא תנסבו גיורתא דלית לה זכותא דאבהתא'. עיי"ש. ועיי"ן בהגהות יעב"ץ (בברכות שם) שכתב שי"ל הטעם משום שהנבעלת לגוי קשה לפרוש, ואם אפילו בישראלית הזהירו (פסחים שם) אל תבשל בקדרה שבישל בה

משפחה שאנו יודעים שמקילים בדיני כתמים ומראות אסורים. שכן בדרך כלל הוא רק איסורא דרבנן. הרי שמעינן שנקט ג"כ דבן הנדה מדרבנן אין בו הפגם כלל.

אכן במקהלות החסידים החמירו יותר בכגון דא, שכתבו הפוסקים: 'ראוי להרחיק ממנו'. וידוע כבר בעולם התורה מה דאיתא בשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימנים ריא-ריג) שהאריך במשא ומתן עם מרן הקהלות יעקב זצ"ל שכתב כו"כ צדדים להקל (מובא בקהלות יעקב יבמות סימן כג), אך דעתו של בעל המשנה הלכות זצ"ל להחמיר, עיי"ש באריכות. והפסק שלו לא נתקבל בעולם הישיבות. ועכ"פ לפי מה שהבאנו לעיל מדברי רבינו יונה יש לנו סניף גדול להקל מטעם דבדרך כלל לא היה אצלם הדבר כדרך עזות, אלא לפי תומם ואונסם. ובכה"ג יש צד לומר דאין פגם אצל הבנים כלל.

חיתון עם גיורת^ט

עיי"ן בגמ' (ברכות ח:) שרבא הורה לבניו 'אל תשבו על מטה ארמית'. ויש מחלוקת בגמ' (שם) מה בדיוק היה הציווי, ויש אומרים שכוונתו הייתה לצוות שלא יתחתנו עם גיורת. עיי"ש. ומימרא זו לא הובאה להלכה ברמב"ם וטושו"ע. ועיי"ן בספר החינוך (מצות תקסד - מצוות שלא להרחיק מצרי אלא עד דור שלישי ולא שלישי בכלל) שכתב שאפילו שנמנענו שלא להרחיק ולתעב המצרי מהתחתן עמו בדור השלישי אחר שיתגייר, אל תשמע מדברינו שנהיה מצוים

ט. ועיי"ן ברש"י ובתוס' (קידושין דף ע, יבמות מז-קט; נדה יג:) שהביאו כמה טעמים למה 'קשים גרים כספחת'. עיי"ש.

י. ובבן יהוידע (שם) כתב שנ"ל שאע"ג דנתגיירה, עכ"ז יש בה תערוכת חלקים של אביה ואמה שהם גויים. עיי"ש.

שמעדיפים וצריכים לרוץ ולקחת גיורת יותר ממשוחררת - באופן שאינם מצליחים לקחת בת ישראל, שהרי אמרו בגמ' (ברכות הנ"ל) 'לא תיסוב גיורתא'. עיי"ש.

ובאחרונים הקשו (עיין בספר עיון יעקב שם בברכות, ובהגהות יעב"ץ שם ובהוריות) שצ"ע דהא יהושע נסב את רחב, ובוועז את רות, שהיו גיורות. ותירצו שאין מביאין ראיה מנביאים וחכמים ששמשו ברוח הקדש, וכן מצינו בהושע שנצטוו לקחת אשת זנונים, ואין כל הגיורות שוות, ויהושע ובוועז וזולתם יוכיחו, שהניחו בנות ישראל ובחרו להם גיורות. ואפשר דהדר נשאו נשים גם מבני עמם יב. עיי"ש. וגם שלפי דעת רש"י (חולין קלג. ד"ה זכי) דרבא היה כהן י"ל דמשום הכי הזהיר להם כן, להראות להם הדין דכהן אסור בגיורת (עיין אבה"ע סימן ו סעיף ח), ואף לדעת התוס' (שם ד"ה אמר) דגרסי 'רבא', ומשמע שרבא לא היה כהן, י"ל דהכא נמי גרסינן רבה במקום רבא, או י"ל כיון שרבא נשא את בת רב חסדא שהיה כהן, וכיון שזרעו היה מזרע כהונה מצד אמם, אע"פ שלא הוזהרו הכשרות בנות אהרן להנשא לפסולי כהונה (עיין אבה"ע סימן ז סעיף כב), אפ"ה החמיר עליהם בזה כיון שהם מזרע כהונה. עיי"ש. ויוצא מדבריו שרק כלפי כהנים יש אזהרה זו, או עכ"פ גם כלפי אלו שאמם בת כהנים.

חברך מטעם שאין כל האצבעות שוות, כ"ש בגוי שבודאי אינו שוה יא. ועוד, מפני שרגילה אצלו בימי נדוטה שכיח לה פריצא, ורוצה בקב ותיפלות ופריצות. עיי"ש. ויוצא מדבריו שיש עניין שלא להתחתן עם בעלי תשובה וכדו'. ובמנחה חדשה (ברכות דף יט. ד"ה דוגמא השקוה) ביאר הטעם ע"פ מה דאיתא התם ד'אין משקין מי סוטה לגיורת', ומש"ה הקפיד רבא שלא ישאו בניו גיורת כדי שיהיו ראויות לשתות מי סוטה ויתיראו מלזנות תחת בעליהן, והגם שרבא היה חי לאחר החורבן, מ"מ בכמה דוכתי מצינו שחששו שמא יבנה בית המקדש. עיי"ש. ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תשכח) כתב דמדאמר להו הלשון שלא לישב על מטה ארמית, נראה שפירש להם הטעם שלא לישא גיורת - דהוא משום שעדיין קשורה וחושבת על משפחתה הגויים, אבל במקרה שאינה חושבת על המשפחה - הגויים - אין נוגע אזהרה זו. ועוד י"ל, דהגמ' נקטה אזהרה על דרך כלל, אבל יש לפעמים שניכר בגיורת שניתקה קשריה עם משפחתה לגמרי, וקשורה עכשיו לעם היהודי באופן חזק וכו'. עיי"ש.

ועיין בגמ' (הוריות יג.) שהכל רצים לישא גיורת. ולכאורה זה סותר לגמ' (בברכות) הנ"ל, אמנם עיין בהגהות יעב"ץ (בהוריות שם) שכתב שהכוונה היא

יא. וזה יתרץ עוד קושיא שראיתי באחרונים, שלכאורה תמוה, אם לפי דעתו אין להדבק בגרים, למה מזהיר דוקא לבניו שלא ישאו גיורת (עיין בגמ' ברכות שהובא בפנים הספר), דמכלל לאו דבנים אתה שומע הן בבנות דלא קפיד אם ינשאו לגר, וצ"ע איזה חילוק יש בדבר לאסור באיש ולהתיר באשה. ולפי תירוץ זה דהיעב"ץ יש לומר שקפידא זו היא רק בנישואין לגיורת. ויש לדון בקושיא זו לפי שאר התירוצים. ועיין בספר כתבי אבא מרי (ברכות ח: - להג"ר שמואל דוד בן רבי אהרן וואלקין זצוק"ל) במה שפלפל בזה. עיי"ש.

יב. וגם לפי דברי השו"ת תשובות והנהגות (הנ"ל) יש לחלק בין אופן שהיא עדיין קשורה לבית אביה וכו', לבין אופן שהיא כבר אינה קשורה אליהם.

סרך איסור לישא גיורת, וז"ל: 'ולישא גיורת - אם היא גיורת לשם שמים ליכא שום איסור, ומפורש בגמ' (הוריות דף יג.) מפני מה הכל רצין לישא גיורת וכו', עכ"פ נאמר לשון 'הכל רצין' שמשמע שליכא שום איסור ושום חשש, אבל ודאי כשהיא ראויה להוליד בנים טוב ליקח יותר בת ישראל, שהרי הבנים דומין לאחי האם. אבל ודאי לאחד שרוצה לישא גיורת צריך לבדוק הרבה לידע מאיזה טעם נתגיירה. עיי"ש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תשכח) שכתב שהרבה מבני ישראל מיוחסים והם צאצאי גיורות, ולא נקרא בזה ח"ו פגם, וידוע שכל נשמות הגרים וגיורות שעד סוף כל הדורות היו במעמד הר סיני יחד עם כל ישראל, ואברהם אבינו 'אב המון גויים' הוא האב לגרים שיתגיירו וכו' יג. עיי"ש.

ועיין עוד בשו"ת קנה בושם (חלק ב סימן צא) שכתב שבחור הרוצה לישא גיורת המתנהגת כשורה ונתגיירה בבית דין הגון, ואביו ואמו מוחים בדבר מפני כבוד המשפחה, אינו מחוייב לשמוע להם. אך ירבה עליהם רעים תלמידי חכמים שישכנעו את ההורים להסיר את התנגדותם. עיי"ש.

אמנם עיין בשו"ת דברי יציב (אבה"ע סימן יט) שנקט דאיכא קפידא שלא לישא גיורת, ובתו"ד כתב שצריך להודיע לקטנה שנתגיירה בקטנותה שהיא גיורת, כדי שתדע שהיא אסורה להנשא לכהן, וגם כשתנשא

וראיתי באחרונים שהקשו שתי קושיות על הנחה זו שרק משום שהוא היה כהן הזהיר את בניו שלא לישא גיורת. א) שדבר פשוט הוא לכאורה שכהן אסור בגיורת ולמה היה צורך להזהיר בניו ע"כ (ובשלמא אם חידש להם שמשום שאמם הייתה בת כהן, חידש להם שהם ג"כ בכלל אזהרה זו). ב) שבגמ' (פסחים דף קיב:) איתא שגם רבינו הקדוש הזהיר לבניו שלא ישאו גיורת, ואע"פ שרבינו הקדוש לא היה כהן.

ועל הקושיא הא' ראיתי תירוץ באחרונים ע"פ מה שנחלקו הפוסקים בשו"ע (אבה"ע סימן ו סעיף ח) אם גיורת אסורה לכהן אף בלא נבעלה. ועיין בתוס' (יבמות דף סא. ד"ה אין ימצא) דלרבא כל גיורת אסורה לכהן משום זונה, ואפילו שלא זינתה, וזה דחידש רבא לבניו שלא ישאו גיורת אפילו שלא זינתה (עיין בשו"ת שואל ומשיב - מהדורה תליתאה חלק א סימן רכה). ועל הקושיא הב' ראיתי תירוץ באחרונים דשמא י"ל דכיון שרבינו הקדוש היה מזרע מלכות בית דוד הקפיד על בניו שלא ישאו אלא נשים כשרות לכהונה, אך רבא שלא היה מזרע המלוכה הקפיד על בניו רק משום שגיורת אסורה לכהן (עיין בספר עבודה ברוה - מסכת ברכות דף תרג).

ההנהגה בזה למעשה

ולמעשה עיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ד סימן עא) שנשאל אם יש

יג. ועיין עוד שם שדן בחשש שהביאו הראשונים, שתמהו היאך גירות מועילה בזה"ז שאין בי"ד מומחין, ותירצו דשליחותיהו קעבדינן, והרי 'עבדינן שליחותיהו' אינו אלא מדרבנן, וא"כ הגירות חלה רק מדרבנן, שעקרו דבר תורה ועשאוה כישראלית ומותר לישאנה. וכן מפורש ברמב"ן וברשב"א. ועיין בנתה"מ (חושן משפט ריש סימן א) שפירש כן. ואם כן לכאורה בכל נישואין עם גיורת נמצא שנשוא אשה שהיא ישראלית רק מדרבנן, עיי"ש במה שפלפל בזה.

לישראל - אם לא ידע הבעל שהיא גיורת - יש לחוש דהוי כמקח טעות, כדאיתא בסוגיין דאיכא קפידא שלא לישא גיורת. עיי"ש. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק י סימן רלט) שכתב שוראי מצוה לדבק בטובים ממשפחה מיוחסת, הגם שמצוה לאהוב את הגר, להנשא מהם ולהתערב עמהם זה ענין אחר, ונישואין ואהבת האדם שני דברים נפרדים הם, והרי אפילו בישראל מצוה לאהוב כל אחד מישראל, מכל מקום לאו בכל אדם נכון להתחתן, עיין בשו"ע (אבה"ע סימן ב) וכו'. עיי"ש. ועיין בספר נטעי גבריאל (שידוכין דף קכ) שכתב, אם אפשר - שלא להשתדך עם גיורת, טוב אפילו בכמה דורות, ובמקום שעת הדחק יש לעשות שאלת חכם. עיי"ש.

וראוי לסיים ענין זה בדברי הספר חסידים (סימן שעז) שכתב שכל שיש לו לב טוב ולוקח גיורת שיש לה לב טוב, וצנועים וגומלי חסדים ונעימים במשא ומתן, מוטב להתחתן בזרעם מלהתחתן בזרע ישראל שאין בהם אלה המדות, לפי שהזרע של גר יהיו צדיקים וטובים. עיי"ש.

בדיקת 'דור ישרים' לצורך שידוך

בדורנו אנו נכלל בגדר ההשתדלות המחוייבת - הבדיקה הנקראת "דור ישרים" למניעת מחלות גנטיות, ועושים בדיקות אלו לפני הפגישות בין המועמדים וההחלטה להתארס זה עם זה.

וראוי להביא את הכרעת גדולי ישראל בעניין זה:

עיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע חלק ד סימן י) שמבאר שעל אף שיש רק סיכוי קטן לחלות במחלות שהבדיקה דלעיל בודקת אותן, ולכאורה ע"ז נאמר 'תמים תהיה עם ה'

אלוקיך', מ"מ עדיין ראוי לעשותן, שעתה שנעשה זה באופן קל לבדוק, יש לדון שאם אינו בודק את עצמו הוא כסגירת העיניים לראות מה שאפשר לראות, ומכיון שאם ח"ו אירע דבר כזה הוא להורי הילד צער גדול מאד, מן הראוי למי שצריך לישא אשה לבדוק את עצמו. ולכן טוב לפרסם הדבר ע"י עתונים ואופנים שידעו העולם שאיכא בדיקה כזו. עיי"ש. ועיין עוד בספר נטעי גבריאל (שידוכים דף צו) שכתב שמסר לו בנו של הגרשז"א זצ"ל שאביו הגרשז"א זצ"ל הקפיד מאוד שלא יעשו שידוך רק לאחר שעשו בדיקה זו. עיי"ש.

ובספר ארחות רבינו (חלק א דף רעד) שכתב, וכמדומה לי ששמעתי בעצמי, וכן גם שמעתי מבנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שהסטייפלער זצ"ל לא היה בעד עשיית בדיקות דם כאלה למשתדכים - כמו שמציעים היום, והיה אומר שאף פעם לא ידעו מבדיקות כאלה ולא עשו בדיקות כאלה, והשתדכו כך. ואצל נכדיו ונכדותיו - בין אלה שהוריהם חתנום ובין אלה שהוא חתנם - לא עשו בדיקות דם הנ"ל. עיי"ש. ועיין בספר שמחה לאי"ש (מכת"י של הגר"ח קניבסקי זצ"ל דף פה) שכתב שמרן שר התורה זצ"ל אמר שאין צריך לעשות בדיקת 'דור ישרים' כמו שיש עושים במהלך פגישות השידוכים לקראת החתונה, ולא הבין (המחבר הנ"ל) אמאי לא חשיבא בדיקה זו כהשתדלות פורתא מיהא, וענה הגר"ח זצ"ל: 'אמרתי שאין חייבים'. עיי"ש.

וכנראה שכיום כבר נתקבל הדבר ברוב תפוצות ישראל בלא שום פקפוק - לעשות בדיקה זו.

וראוי לציין שלעניין בדיקה זו לאחינו

בני עדות הספרדים - יתכן שההלכה בזה ישרים" שיש להם בדיקות מיוחדות שהם שונה. אמנם לאחרונה פורסם ע"י ארגון "דור עורכים עבור בני עדות המזרח.

רבי אמיר ולר

מח"ס שו"ת ירוין דברו, אמרתו ארין, ועוד

פסקים תשובות בעניני יחוד חתן וכלה

יחוד עם משודכתו

המתקיימת בבית של אחד מקרוביהם וכיו"ב, יש לוודא שדלת החדר שבו נמצאים המשתדכים לא תהיה נעולה, ושיהיו בני משפחה מצוים בבית. וטוב שמדי פעם יכנס משהו מבני הבית לאותו חדר בו נמצאים המשודכים.²

לינה בבית המשודכת ולהיפך

ג. מעיקר הדין מותר למשודך לשבות בבית המשודכת בחדר נפרד, וכן להיפך, כאשר

א. אסור לבחור להתייחד עם משודכתו קודם החתונה, וכן אסור לו לדור עמה אף באופן שאין ביניהם יחוד, שמא יקוצו זה בזה. ואין הבדל בזה בין משודכים לבין מאורסים. וכבר כתבו רבותינו הקדושים שיש להיזהר בזה מאוד מאוד.³

בפגישה לצורך שידוכין

ב. לכן בפגישה הנעשית לצורך שידוכין,

א. כן פסק הרמ"א באה"ע (סי' נה ס"א). והחלקת מחוקק (שם סק"א) כתב, שכשם שהארוס וארוסתו אסורים ביחוד, הוא הדין במשודכת, דכל שאסורה בביאה אסורה ביחוד. והובאו דבריו להלכה בבאר היטב (שם סק"א). וכ"כ הגר"מ אפשטיין בערוך השלחן (שם ס"א) ע"ש.

ועיין בכנה"ג (סי' סו הגה"ט אות א) שכתב לגבי המנהג שלאחר השידוכין מכניסים אותם לחדר אחד בהסגר מוחלט כמו שמסגרים הנשואה אחר שבע ברכות, שמנהג רע כזה ומר הוא ואיכא איסורא מכמה פנים וכו'. ע"ש. וכן בשדי חמד (מערכת חתן וכלה אות יב) כתב דכבר צווחו קמן רבותינו על המנהג הרע הזה שנתפשט שמתייחדים ארוס וארוסתו ומטיילים זה עם זה ובאים לידי איסורים וכו'. ע"ש. ועיין עוד להגאון החסיד מוהר"א פאפו בספרו פלא יועץ (ערך כלה בבית אביה) שכתב דיש מקומות שכלה בהיותה משודכת יש לה קירוב דעת עם החתן שלה, ויש להם ימים מיוחדים שמתראים פנים זע"ז, ויושבים זה בצד זה, ומדברים יחד ושוחקים יחד, וכהנה מנהגים רעים. וכבר צווחו על המנהג הרע הזה בספרים, כי כשם שאי אפשר לאש בנעורת שלא יבהב, כך אי אפשר לחתן להינצל מקשוי לדעת שהוא עוון פלילי וכו', הנה כי כן חיובא רמא על מי שבירד לתקן ולמחות על דבר כבוד שמו, שישאג כאריה ויצא לקראת נשק לבטל מנהג רע זה וכו'. ע"ש. והגאון החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ג פ"ו) כתב גבי יחוד עם משודכת, דיש מההמון הבורים שאין יודעים זה ונכשלים באיסור יחוד כזה והוא באמת עוון פלילי ועתידין ליתן את הדין בעוה"ב וגם לסבול יסורין בעבור זה בעוה"ז. ע"כ.

ומ"ש שאין להם לדור יחד אף כשאין יחוד, כ"כ האגודה (פ"ק דכתובות אות ז) שנמצא בשם גדולים שאפילו איש ואשה שעשו שידוכין יחד בלא אירוסין, אין טוב להם להיות בבית אחד, ולא משום איסור אלא שמא יקוצו זה בזה, וכן משמע במדרש. ע"ש. וכן ראיתי בספר מנחת איש ח"ב (עמ' קנז) שהביא דברי המדרש (בראשית רבה יז, ז) וז"ל: אמורה הייתי להנשא לאחי אמי, אבל ע"י שגדלתי עמו בבית התכערתו בעיניו, והלך ונשא אשה אחרת ואינה נאה כמוני. עכ"ל. וע"ע בכל בו (סי' עב), ובים של שלמה (פ"ק דכתובות סי' יז) ודו"ק.

ב. אע"פ שבדין פתח הפתוח לרשות הרבים טוב להחמיר שיהיה הפתח פתוח ממש וכמבואר לקמן (פרק י סעיף ב), מ"מ בני"ד די בזה שהדלת תהיה סגורה ולא נעולה, דהרי בני הבית נכנסים לחדר זה מבלי ליטול רשות,

ההורים ישנים עמהם בבית. אולם המנהג כשמתארח המשוך בבית המשוך ולהיפך, שהוא ישן בבית אחר, וכשהיא מתארחת בביתו, הולך הוא לישון במקום אחר והיא נשארת ללון בביתו, וכן נכון וראוי לנהוג ולהנהיג כדי להתרחק מן הנסיון^ג.

כאשר הכלה נדה ד. חתן שכנס את כלתו בימי נדתה או בתוך ימי ספירת שבעה נקיים, וכן חתן שפירסה כלתו נדה לאחר החופה קודם בעילת מצוה, אסורים להתייחד ללא שמירה, אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים^ד [וגדרי

דהרי זה ביתם, והמשודכים מירתתי שמא בכל רגע עלול להכנס משהו ולא יבואו לעשות עבירה. ועיין בשו"ת אבני ישפה ח"ב (סי' פח) שנשאל האם מותר לקיים פגישה לצורך שידוכין והמשודכים נמצאים בחדר סגור ולא נעול בזמן שבעל הבית ואשתו ישנים באותה שעה, וכתב דכיון שיש אור דלוק בחדר שמתייחדים בו ויכולים בני הבית להתעורר ולהכנס, אין בזה משום יחוד. ע"ש. אמנם בספר מנחת איש (פכ"ד סי' א) כתב, דכל שבעל הבית ואשתו ישנים באותה שעה, לא מועיל היתר זה שהדלת סגורה ולא נעולה, אלא בעינן שהדלת תהיה פתוחה לגמרי, וכמ"ש הגרש"ק בשו"ת טוטו"ד תליתאה (ח"א סי' ה), ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (שאלת שלום סי' ג). ע"ש. וע"ע במנחת איש (פי"ג הערה טז) ודו"ק.

ג. הנה הגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ושלום ח"ב (סי' פט) כתב, שעשה הסכמה בעירו איזמיר, שלא יכנס שום חתן לבית כלתו לבקר ולאכול שם ברגילות וכל שכן לישון שם בלילה, מחשש שיבואו לידי עבירה ומחשש שיבוא החתן לשחוק ולקלות ראש המרגילים לערוה עם חמותו. ע"ש. ועיין בירחון אור תורה (שנה יח סי' קלב) שכתב הגאון הנאמ"ן ס"ט על דברי הגר"ח פלאגי הנ"ל שאין הם מן הדין אלא לגדרי צניעות בעלמא. ע"ש. ובספר מנחת איש ח"ב (עמ' קנח) כתב שכן פסק מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א, שמעיקר הדין מותר לחתן לישון בבית כלתו וכן להיפך, אם בבית ישנים גם ההורים. ע"ש. ומ"מ כבר פשט המנהג להחמיר בזה שהחתן ישן בבית אחר כדי להתרחק מן הכיעור והדומה לו, וכך ראוי לנהוג ולהנהיג. ועיין עוד בשו"ת שלמת חיים להגר"ח זוננפלד (סי' תנז). ע"ש.

ד. דין זה מקורו בכתובות (ד). חתן שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, דרש רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא, לא שנו אלא שלא בעל, אבל בעל אשתו ישנה עמו. ע"כ. והטעם הוא כמו שביארנו לעיל (פ"ב סי' א) דכשעדיין לא בעל יצרו תקיף ביותר, מה שאין כן שבעל כבר פעם אחת שאז מותר להתייחד עם אשתו נדה כיון שאין יצרו תוקפו.

ונחלקו הפוסקים בנדון דידן האם היחוד אסור מן התורה או מדרבנן. הנה הרמב"ם (פכ"ב מהל' איסורי ביאה ה"א) כתב וז"ל: אסור להתייחד עם ערוה מן העריות, שדבר זה גורם לגלות ערוה, חוץ מהאם עם בנה והאב עם בתו והבעל עם אשתו נדה. וחתן שפירסה אשתו נדה קודם שיבעול, אסור להתייחד עמה, אלא היא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים. ע"כ. ונראה מפשטות לשונו שאיסור יחוד עם אשתו נדה כשעדיין לא בעל הוא מן התורה. וכן משמע מדברי הר"ן (שבת יג, ד"ה מה אשת) ע"ש. וכן כתב מהר"ם בדעת התוס' (סנהדרין לו). [ועיין לעיל (פרק ג הערה 1) שהערוך לנר ומהר"י טייב ועוד כתבו לדחות פירוש מהר"ם בדברי התוס']. וכן מהר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (ח"א סי' ה) כתב להוכיח כן מדברי הרמב"ם הנ"ל, דבנ"ד אסורים ביחוד מדאורייתא. ע"ש.

אמנם התוס' בסוטה (ז. ד"ה נדה) כתבו וז"ל: תימה דמשמע בפרק אין מעמידין (ע"ז לו): דיחוד דעריות דאורייתא, א"כ יחוד דנדה מנלן דשרי, ויש לומר דוקא יחוד דעריות דאין להן היתר דומיא דבן עם אמו אסרה תורה, אבל נדה לא. עכ"ל. ומבואר מדבריהם דכל שיש היתר לאיסורו דלא הוי דומיא דבן עם אמו, מותר מן התורה. ולפי"ז בנ"ד כיון שעתידיה לספור שבעה נקיים ולטבול, הוי היתר לאיסורו ומותר להם מן התורה להתייחד, ורק חכמים הם שגזרו היכא שעוד לא בא עליה כיון שיצרו תקפו. ובספר יראים (סי' קצב) כתב וז"ל:

השמירה יבוארו להלן]. ואין בזה חילוק בין
אלמן או גרוש לבין בחור רווק^ה.

חדר יחוד בחופת נדה
ה. מנהג בני אשכנז לייחד את החתן והכלה
מיד לאחר החופה בחדר יחוד המיוחד

להם^י. אמנם אם הכלה איננה טהורה, כגון
שהיא נדה או שהיא בתוך שבעת ימי ספירת
שבעה נקיים, אסור להם להתייחד לבדם
בחדר היחוד, אלא מתייחדים שם על ידי
שומר, או שלא ינעלו את דלת החדר במפתח
[וטוב שבאופן זה ידעו העדים שהיא נדה,

אע"ג דיחוד אסור מן התורה בשאר עריות שבתורה, מ"מ לא אסרו אלא בעריות שאין להן היתר, כמו בן עם
אמו, וכדדרשין מדכתיב כי יסיתך אחיך בן אמן. אבל נדה יש לה היתר לאחר ספירת שבעה נקיים וטבילה,
ואינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו. ע"כ. ומשמע ג"כ שזה תלוי אם יש היתר לאיסורו, שאז יש לו
פת בסלו, ומה שאסרו בנדה היכא שלא בעל, היינו מדרבנן. וכיו"ב כתב הרשב"א בתורת הבית (דף קסו סוף
ע"ב). ע"ש. וכן דעת הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' קסד) שכתב לגבי המחזיר גרושתו מן הנישואין, שכיון שהוא
רגיל בה ואינה חדשה אצלו, אם פירסה נדה מותר להתייחד עמה שאין יצרו תקפו, וסיים, "וחששא דרבנן היא
ואין לנו אלא מה שאמרו". ע"כ. ומוכח דס"ל שהאיסור הוא מדבריהם. וכ"כ הב"ח ביו"ד (ס"ס קצב) בדעת
הראב"ד. ע"ש. וכן כתב הגאון חזון איש יו"ד (סי' צא אות ג) שנראה שאיסור היחוד באשתו נדה היכא דלא
בעל אינו אלא מדרבנן, שאל"כ לא היינו מתירים את היחוד ביום אליבא דהראב"ד, וכן לא היה מקיל תרומת
הדשן (סי' רנג) באופן שהיה יכול לבעול ולא בעל, וכמו שכתב הרמ"א. ע"ש. וכן עיקר. וע"ע בשו"ת חקרי
לב (אה"ע סי' יז), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (אה"ע סי' יב אות ב), ובספר ווי העמודים למהר"י טייב (סי'
קצב), ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' מ פכ"ה, עמ' רלה), ובספר טה"ב ח"א (עמ' תצב) ודו"ק.

ה. הנה בתוס' (יומא יח: ד"ה יחודי) מבואר דהדין המובא בכתובות (ד). שמי שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין
האנשים והיא ישנה בין הנשים, מיידי רק בבחור רווק שלא בעל מעולם, אבל אלמן אע"פ שעכשיו אין לו אשה,
כיון דכבר היתה לו אשה אין יצרו תקפו כ"כ ואשתו ישנה עמו בחדר. ע"ש. והובאו דבריהם בדרכי משה
להרמ"א יו"ד (סי' קצב אות א). וכן הובאו בערך לחם להגאון מהריק"ש (סי' קצב ס"ד). ע"ש.

אולם בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' קסד) נשאל בזה, והשיב בזה"ל: לא חילקו חכמים בכל הנושא אשה ופירסה
נדה דהוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, דכיון דאשה חדשה היא לו, הדבר ברור דתקיף ליה יצריה
ושמא יבוא עליה, ואדרבה אלמון תקיף יצריה טפי כיון שהוא יודע ורגיל בזה. עכ"ל. וכן כתב מהרש"ל ביש"ש
(פ"ק דכתובות ריש סי' ו) ע"ש. וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' קצב ס"ד) וז"ל: ואין לחלק בזה בין בחור לאלמן או
בתולה לאלמנה (רבינו ירוחם נתיב כו). ע"כ. והנה דברי רי"ו הובאו ביתה יוסף (שם) וזת"ד: כתב רי"ו י"מ
שאיין הפרש באלו הדינים בין אלמנה לבתולה, ונראה שכתב כן לאפוקי מדעת הרמ"ה שאכתוב בסמוך. ע"כ.
ובאמת שרבינו ירוחם לא דבר כלל מאלמן אלא מאלמנה, ומה שציין הרמ"א במקור הדברים ברי"ו קאי על סוף
דבריו דגם באלמנה אסור להתייחד. וכבר כתב כן הפרדס רימונים (סי' קצב שפתי חכם אות יב) והוסיף שהרמ"א
כתב כן גבי אלמן לאפוקי ממ"ש התוס' ביומא הנ"ל, ונראה שמקורו מדברי התוס' ביבמות (לז): דלא ס"ל
לחלק בזה. ע"ש.

ועיין בש"ך (שם ס"ק יב) שכתב: ואין לחלק בין בחור לאלמן וכו', כלומר דלא תימא דבאלמן שבעל כבר
לא תקיף יצריה קמ"ל. וכן משמע לקמן (ריש סי' קצה) דאין חילוק בזה. עכ"ד. ונראה שכוונתו למש"כ מרן
(סי' קצה ס"א) "אבל מותר לו להתייחד עמה דכיון שבא "עליה" פעם אחת תו לא תקיף יצריה. ע"כ. ומשמע
דוקא כשבא "עליה" אבל לא על אחרת. וכן פירש בדעת הש"ך הפרד"ר (שם). וע"ע בספר קנה בשם (סי' קצב
ס"ד). ודו"ק.

ו. כן כתב בדרשות מהרי"ל (הל' נשואין דף סא ע"א) שמנהג קדמונים לייחד החתן והכלה אחר שבע ברכות

ושיאמרו לחתן שיש שומר שבכל רגע עלול להכנס¹.
הולכים לביתם ושם מתייחדים, ואין לשנות המנהג².

גדרי השמירה לבני ספרד:

מנהג בני ספרד שאין חדר יחוד

1. מנהג בני ספרד ועדות המזרח שאין החתן והכלה מתייחדים מיד לאחר החופה, אלא היחוד נעשה רק לאחר סיום הסעודה כאשר 2. כלה שפירסה נדה לאחר החופה קודם בעילת מצוה, או שכנסה החתן בימי נדתה כנ"ל, אסורים הם ביחוד, אלא הוא ישן בין

בחדר אחד ואוכלים שם ביחד, כדי שיהיה לבו גס בה, ואין שם רק אשה אחת מקרובות הכלה המשרתת להם, ורק לאחר מכן נכנסים הקרואים לאכול עמם ולשמחם, והאידנא נשכח המנהג והכל נכנסים לשם, ואין שם שום יחוד, ולא נכון הוא. ע"כ. וכ"כ הרמ"א בהגה (סי' נה ס"א) וז"ל: והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסין שם יריעה פרוסה ע"ג כלונסות ומכניסין תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונשואין ואח"כ מוליכים אותם לביתם ואוכלין ביחד במקום צנוע וזה החופה הנוהגת עכשיו. עכ"ל. וכן המנהג פשוט בזמנינו בקרב בני אשכנז, שמיד לאחר ברכות הנשואין מוליכים את ההחתן והכלה לחדר יחוד המיוחד להם. וע"ע בספר פתחי מגדים (פרק לד סי' כג) ע"ש.

3. כן כתב בספר טהרת ישראל (סי' קצב ס"ד ס"ק לו) דכשהכלה איננה טהורה יזהרו שלא יהיו לבדם בחדר היחוד בלא שמירה. ע"ש. וכ"כ בספר פתחי מגדים (פל"ד סי' ט) שאסור לחתן ולכלה להתייחד לבדם בחדר אפי' זמן מועט, ולכן צריך שיהא שם שומר. ע"כ. ועיין בשו"ת אגרות משה (חאה"ע ח"ד סי' פו) שכתב בתשובה לבנו שאם החתן והכלה אינם רוצים לפרסם הדבר שהיא אינה טהורה, יראו להגיד לאחד ממכיריהם שהיא חופת נדה, והוא יהיה בחדר היחוד מתחילה. ע"ש.

ומ"ש שמותר להם להתייחד בחדר שלא נעול במפתח, כן כתב בספר דבר הלכה (חלק השו"ת סי' טו) שבזמנינו אין נזהרים שלא להכנס לחדר יחוד בזמן שהחתן והכלה שם, ולכן אם החדר סגור ולא נעול במפתח, לא הוי יחוד ואין צריך שומר מבפנים. וכתב שכן הורה גאון אחד [הוא הגאון הסטייפלר זצ"ל] ע"ש. והביאו בספר פתחי מגדים (שם) והוסיף, דבכה"ג נראה דטוב שידעו העדים שהיא נדה, וגם טוב שיאמרו לחתן ולכלה שיש שומר שעלול להכנס בכל רגע. ע"ש. וכ"כ בספר שיעורי טהרה (עמ' תשיב) ע"ש.

וראה במשנה ברורה (סי' שלט ס"ק לב) שכתב, דבבתולה סגי אפי' יחוד בעלמא ולא בעינן דוקא יחוד הראוי לביאה, ולכן אפי' אם היתה נדה או שבני אדם נכנסין ויוצאין שם באותו חדר ולא הוי יחוד הראוי לביאה, אעפ"כ הוי חופה גמורה וקונה בבתולה קנין גמור למהוי כנשואה בכל הדברים. עכ"ד. וכ"כ בשו"ת פני יהושע (סי' ג) ובלחם יהודה עייאש (דף מב ע"ב) ע"ש.

ח. ידוע ומפורסם שמנהג הספרדים ובני עדות המזרח שאין החתן והכלה מתייחדים מיד לאחר אמירת השבע ברכות, אלא היחוד נעשה רק בשעת לילה מאוחרת לאחר שסיימו הסעודה כאשר מגיעים לביתם. ולכאורה יש בזה הפסק גדול בין ברכת הנשואין לחופה, ובשלמא לדעת הפוסקים הסוברים שהחופה אינה יחוד אלא פריסת הטלית על ראש החתן והכלה בשעת הברכות, ניחא. אמנם לדעת הרמב"ם (פ"י מהל' אישות ה"א) ומרן הש"ע (סי' נה ס"א) "שענין החופה הוא שיביא החתן את הכלה לתוך ביתו וייתחד עמה ויפרישנה לו", לכאורה היה צריך לעשות את היחוד מיד לאחר הברכות. אמנם אין זה מוכרח, דהנה הר"ן (פ"ק דפסחים ז:; כתב וז"ל: ולענין ברכת נשואין נהגו שאין מברכין אלא לאחר כניסה לחופה, לפי שאין ברכות אלו אלא ברכות תהלה ושבח, תדע שהרי מברכין אותם כל שבעה. וכן נראה מדברי בה"ג. אבל הרמב"ם (פ"י מהל' אישות ה"ג) כתב שצריך לברך אותם קודם נשואין, וכן דעת הרמב"ן ז"ל. ולא מפני שהן בכלל מ"ש כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הן, אלא מפני שחופה יחוד היא ובעינן ראוייה לביאה, וכלה בלא ברכה

האנשים והיא ישנה בין הנשים, דהיינו שישנו
שני אנשים בחדרו של החתן, ושתי נשים
בחדרה של הכלה. ובלי שמירה זו אסורים
הם לישון בבית אחד אף אם הם ישנים
בחדרים נפרדים, ואפילו אם כל אחד מהם
נוצל את חדרו במפתח. אין היתר ט.

אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. ומבואר מד' הר"ן דא"צ שיהיה היחוד מיד לאחר הברכות, דאין הברכות האלה אלא ברכות השבח, ולא בעינן שיהיו עובר לעשייתן. והנה הטור (אה"ע ריש סי' סב) כתב, מברכין ברכת חתנים קודם כניסה לחופה. וכתב ע"ז מרן הב"י: ומ"ש רבינו קודם כניסה לחופה, כ"כ הרמב"ם בהל' אישות (פ"י ה"ג), והטעם מבואר משום דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. והר"ן (פסחים ז: ד"ה ולענין) כתב, אבל הרמב"ם כתב שצריך לברך אותם קודם נשואין וכ"ד הרמב"ן ז"ל, ולא מפני שהיא בכלל מש"א כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הם, אלא מפני שחופה יחוד הוא ובעינן ראוייה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. וממה שהבא מרן דברי הר"ן באחרונה משמע דס"ל הכי. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ע סי' ח אות ב) דנראה שמרן סבר וקבל דעת הר"ן שברכות השבח הן. ע"ש.

וכן העידו בגדלם רבים מפוסקי ספרד במשך הדורות שאין מנהג הספרדים להתייחד מיד לאחר החופה, וכמ"ש בשיורי הכנה"ג (או"ח סי' שלט סק"י) שרק בע"ש נהגו בקושטא שהחתן והכלה מתייחדים. ע"ש. ומוכח שבשאר ימות החול לא היו מייחדים החתן והכלה לאחר הברכות. וכ"כ הגאון מהרימ"ט בחידושו (ריש כתובות), וכ"כ הגאון שער המלך (פ"י מהל' אישות קונ' חופת חתנים ס"ס ט), וכן כתב הגאון רבי אהרן בן שמעון בספר נהר פקוד (אה"ע דף טז ע"ב) ע"ש. וראה מה שהאריך בזה הגאון הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א בספרו שובע שמחות (עמ' רמח-רנג) וכתב שכן הנהיגו ראשי ישיבת פורת יוסף הגאון הגדול רבי עזרא עטייה והגר"י צדקה והגר"צ אבא שאול ועוד. ע"ש. ועל כן אין לבני ספרד לזוז ממנהגם, וכל המשנה ידו על התחתונה. ועיין עוד בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ע סי' ח) ומשם בארה.

[ואחר כתיב כל זאת יצא לאור החלק הששי משו"ת תשובות והנהגות ושם (בסי' רסב) כתב וז"ל: מנהגינו שאחר החופה מתייחדים החתן והכלה בחדר וכו', אבל אצל הספרדים לא נהגו לעשות כן. ועובדא אירע אצל חתן בחור ישיבה ספרדי שרבותיו ראשי הישיבה הפצירו בו שלא ינהג כמנהג אבותיו בני ספרד וכו'. ולענ"ד נראה דאין להפציר בבחור ספרדי לשנות ממנהגם שלא להתייחד עם הכלה, שאצלינו שנוהגים שהחתן והכלה מתייחדים בחדר לזמן, ישנם חתנים שמתחממים ובאים לידי הר"ל רח"ל. ואולי מהאי טעמא נהגו אצל הספרדים לא להחמיר לצאת ידי השיטות שחופה זהו יחוד, שחששו שזוהי חומרא שעלולה להביא לידי מכשול כמו שכתבתי. וכש"כ מה שנתפשט בזמנינו להתייחד עם הכלה לשעה ויותר, בודאי ראוי לחשוש שיבוא לידי הרהורים ר"ל. ולכן אני אומר שאם הוא ספרדי ורוצה לנהוג כאבותיו, אין להפציר בו לנהוג לשנות לנהוג כמנהגינו, רק כל אחד ינהג כאבותיו, שדי לנו האשכנזים שאנו חייבין לא לשנות ממנהג אבותינו שמתייחדים אחר החופה, אבל הספרדים שלא נהגו כן למה לנו לשנות אצלם לנהוג חדר יחוד, שהמנהג עלול להביא לידי מכשולות וכו'. עכ"ל. ודפח"ח. וע"ע בירחון יתד המאיר (סיון התשע"ד גליון 149) במאמרו של הגר"א בחבטו שליט"א. ודו"ק.]

ט. בגמרא בכתובות (ד). איתא, מת אביו של חתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובויעל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות, וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים, וכן מי שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"א). ע"ש. והנה הראב"ד בספר בעלי הנפש (שער הפרישה) כתב, דבעינן תרוייהו דוקא ולא סגי בחדא מינייהו, אלא שצריכים להיות בבית אנשים ונשים, והוא ישן בצד אחד בין האנשים והיא ישנה בצד השני בין הנשים, ונמצא שהיחוד הזה חמור יותר מיחוד של אשת איש, שהיא מתייחדת עם שני אנשים כשרים, וזו אינה מתייחדת עם בעלה עד שיהיו שם אנשים ונשים. והטעם

מפני שהיא אשתו והיצר מקטרג עליו להכשילו. ע"ש. והביאו הרא"ש (פ"ק דכתובות ס"ס ה). ונראה דדייק כן מלשון הברייטא דנקטה בלשון רבים, שהוא ישן בין "האנשים" והיא ישנה בין "הנשים". והרמב"ן בספר תורת האדם (אות נט) הביא דברי הראב"ד הנ"ל וסיים: "וכבר הורה זקן". ע"ש. ומשמע שמסכים לדבריו. וכ"כ הרשב"א בתורת הבית הארוך (בית ז שער שני דף ו) ע"ש.

וכן נראה דעת הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"ח) שכתב שנשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששים ליחוד. וכתב ע"ז הרב המגיד שלמד כן הרמב"ם מהא דאיתא בכתובות (ד) גבי חתן שפירסה כלתו נדה, הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ע"ש. ומלשון הרמב"ם שכתב אנשים "הרבה" עם נשים "הרבה" על כרחך דבעינן שתי שמירות. וכן ראיתי בספר עצי ארזים (אה"ע סי' כב סק"י) שהביא קושיית הח"מ (סי' כב סק"ט) על הרב המגיד, ותיירץ, דהרמב"ם ס"ל כהראב"ד שהביא הרא"ש בכתובות דבעינן שמירה לחתן וגם לכלה, ולא כדעת הרא"ש שכתבו הטור והב"י יו"ד (סימן קצב וסימן שמב) דבשמירה אחת סגי. ע"ש. וע"ע בהגהות מיימוניות (פכ"ב מהל' א"ב אות א), ובשיטה מקובצת (כתובות ד) ע"ש.

אמנם הרא"ש (פ"ג דמועד קטן סי' לו) אחר שהביא דברי הראב"ד הנ"ל, כתב: מאוד הפליג החכם להחמיר בלילה להצריך שתי שמירות וכו'. ע"ש. ומבואר דס"ל דדי בשמירה אחת, דהיינו או שהחתן ישן בין האנשים או שהכלה תישן בין הנשים. וכ"כ הטור בקיצור פסקי הרא"ש (שם אות לו) וז"ל: הא דאמרין הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים, או או קתני. עכ"ל. וכוונתו היא שכוונת הגמ' היא או שהוא ישן בין האנשים או שהיא תישן בין הנשים. וכ"כ השלטי גיבורים (שם דף יג. מדפי הרי"ף אות ב) בדעת הרא"ש, דא"צ שתי שמירות אלא או הוא בין האנשים או היא בין הנשים. ע"ש. וכן גם דעת הרז"ה בהשגות על בעלי הנפש (אות ה) שכתב וז"ל: אבל זו ברור לנו, דכי קתני הוא ישן בין האנשים ואשתו בין הנשים, אורחא דמילתא קתני, ובכל שימור שמוציאו מאיסור יחוד דיו. ע"כ. וכן כתב בספר התרומה (סי' קט), דהחתן אסור לישון בחדר שהכלה שם אא"כ יש עמהם אחר באותו החדר וכו'. ע"ש. ומבואר דס"ל דדי בשמירה אחת. ועיין בדרכי משה הארוך (סי' קצב אות ו) שהביא שכן גם דעת המרדכי בהלכות נדה (שבועות סי' תשמא). ע"ש.

והנה לענין מספר השומרים, משמע מלשון הגמ' דבעינן שני שומרים עם החתן ושתי שומרות עם הכלה, דהרי כתוב הוא ישן בין "האנשים" והיא בין "הנשים" ומיעוט דרבים שנים. וכ"כ בהגהות מיימוניות (פכ"ב מהל' א"ב אות א) וז"ל: מיעוט אנשים שנים ומיעוט נשים שנים, לפיכך צריך שיהיו עמהם בבית ב' נשים וב' אנשים והוא ישן לצד אחד עם האנשים והיא ישנה לצד אחר עם הנשים. מיסוד רבינו אב"ד. עכ"ל. וכן נראה דעת הרמב"ם (שם הלכה ח) שכתב, נשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששים ליחוד. וכתב הרב המגיד (שם) שלמד כן מדין חתן שפירסה אשתו נדה, שהוא ישן בין האנשים וכו'. ע"ש. ומלשון הזהב של הרמב"ם נלמד דאנשים הרבה ונשים הרבה פירושו שלשה אנשים עם שלש נשים, דהרי אנשים ונשים הוא לשון רבים ומיעוטו שנים, וממש"כ "הרבה" היינו לכל הפחות עוד אחד ואחת, והרי לך ג' אנשים עם ג' נשים. ועיין בש"ע המקוצר ח"א מאה"ע (עמ' רפט) שכתב, שכיו"ב מצאנו בתורת כוהנים והובא ברמב"ם (פ"ו מהל' א"ב ה"ז) על הפסוק "כי יזוב זוב דמה ימים רבים" שפירשו רז"ל ימים שנים, רבים שלשה. ע"ש. ועיין עוד בגיטין (מו.), ובכתובות (עה.), ובש"ע יו"ד (סי' רכח סעיף כא). ודו"ק. וכן הבינו בדעת הרמב"ם מהרש"ל (הובא בפרישה סי' כב סק"ט), ומרן החיד"א בספרו שער יוסף (סימן ב), והב"ש (סי' כב סק"ח), והעצי ארזים (שם סק"ו), והיד אהרן ח"ג (סי' כב הגב"י אות א), והגרי"ח בעוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז) בשם הנתיבות שלום, וערוך השלחן (שם ס"ט), ובטהרת ישראל (סי' קצב אות יז) ועוד. גם הרא"ש אע"ג דס"ל דדי בשמירה אחת, מ"מ סובר דבעינן שני שומרים (דהיינו ב' אנשים אצל החתן או ב' נשים אצל הכלה). וכן כתב בדעתו הקרבן נתנאל (פ"ק דכתובות סי' ה אות י) ע"ש. וכ"כ השיטה מקובצת (כתובות ד) בדעת רש"י, וכן דעת הרשב"א בתורת הבית הארוך (ב"ז שער ב דף ו). ע"ש.

אולם דעת המרדכי (שבועות הל' נדה סי' תשמא), וספר התרומה (סימן קט), והסמ"ג (לאוין קיא עמ' קעז

שומרים גדולים דוקא

שומרות גדולות דוקא ועיין בהערה'. ואם

ח. השמירה אצל החתן צריכה להיות על ידי אחת מן השומרות של הכלה היא אמה או שני אנשים גדולים וברי דעת, וכן אם החתן [בצירוף שומרת נוספת] שפיר השמירה אצל הכלה צריכה להיות ע"י שתי נחשבות שומרות"א.

בהוצאת מכון (ירושלים) שבשומר אחד סגי, ומה שאמרו בגמ' בין האנשים היינו הבעל ושומרו, ובין הנשים היינו האשה והשומרת שעמה.

ואחר הודיענו אלהים את כל זאת, הבוא נבוא לבאר מהי דעת מרן הש"ע. הנה ביו"ד (סי' קצב ס"ד) כתב לגבי החתן שפירסה אשתו נדה קודם שבא עליה, שלא יתייחד עמה, אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. וכן פסק ביו"ד (סימן שמב) לגבי אבל, וכן פסק באה"ע (סי' כב ס"א). ע"ש. ומשמע מלשונו דס"ל כדעת הראב"ד ודע"מיה. ובפרט שבב"י (סי' שמב) הביא דברי הראב"ד והרמב"ן הנ"ל וכתב: והכי נקטינן. ע"ש. וכן כתב בשו"ת באר שבע (קונט' מים חיים סי' טו) דקי"ל כהראב"ד שהסכימו לו רוב הפוסקים, ושכן פסק מרן ביו"ד (סי' שמב) ע"ש. וכ"כ מהר"י עייאש בספרו שבט יהודה (סי' שמב דף טז ע"ב) דנקטינן כהראב"ד והרשב"א שצריכים ב' שמירות, החתן בין האנשים והכלה בין הנשים. ע"כ. וכן כתב הגאון החת"ס בחידושיו לכתובות (ד). כדברי הראב"ד. ע"ש. וכן העלה ריש גלותא דבבלי הגרי"ח בעוד יוסף חי (פר' שופטים אות ב) שצריך שני אנשים אצל החתן ושתי נשים אצל הכלה והוא לעיכובא. ע"כ. וכן פסק מופת דורינן הראש"ל הגרע"י שליט"א בספרו טה"ב ח"א (עמ' תצו). ע"ש. וכבר כתבנו לעיל שכן נראה מלשון מרן בסימנים הנ"ל, וכן יש עוד להוכיח ממ"ש באה"ע (סי' כב ס"ו) לגבי יחוד של אנשים הרבה עם נשים הרבה, ומקורו בדברי הרמב"ם שהבאנו לעיל, וכבר ביארנו שרוב הפוסקים למדו בדעתו דס"ל דצריך לפחות ג' אנשים וג' נשים כדי שיהיה מותר להתייחד, ומכך שמרן פסק כמותו משמע דגם הוא ס"ל הכי. וכן כתבו האחרונים בדעת מרן, דבעינן שתי שמירות שבכל שמירה יש ב' חוץ מהחתן והכלה. ועיין עוד בספר אבני שהם (סי' קצב ס"ד), ובמנחת איש (פכ"ד סי' ח) ודו"ק.

י. כן כתב מהר"י עייאש בספרו שבט יהודה (סימן שמב), שכן משמעות לשון הגמ' והש"ע שנקטו הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, ומשמעות אנשים היינו גדולים ובני דעת. ע"ש. וכן כתב בשו"ת באר שבע (קונטרס מים חיים אות טו) דפשוטא דלישנא של אנשים נשים בכל התורה היינו גדולים, דאל"כ הו"ל לפרש ולא לסתום. ע"כ. ומהרש"ל ביש"ש (פ"ק דכתובות סי' ו) כתב בזה"ל: לא טוב הדבר שלוקחים תינוק ותינוקת, דלא סגי בהו, מאחר דקילא ליה לא מסתייפי מיניהו, או יפתה אותם שלא יגלו, והם סוברים שבהיתר בא הוא לאשתו. ע"כ.

וכעת הראוני מש"כ בספר תורת היחוד (פ"ב סי' ח) שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שגם לנוהגים כהבית יוסף סגי בשמירת קטן וקטנה, כיון שאין שום משמעות שהרמ"א חולק על מרן, ולכן גם למרן מועיל שמירת קטן וקטנה. ע"ש. וכ"כ בספר מקוה ישראל (פ"ז ס"ח) להקל בשמירת קטן או קטנה לבני ספרד. ע"ש. אולם בספר מנחת איש (פכ"ד הערה ט) הביא דבריו וכתב ע"ז, דכל מש"כ שם עירבב מנהגי האשכנזים והספרדים יחד. והעלה דאין להקל בזה ולדעת מרן בעינן גדולים דוקא. ע"ש.

והן אמת שמנהג בני ספרד הוא כמו שכתבנו, דבעינן גדולים דוקא ואין לשנות, אולם לענ"ד בשעת הדחק יש לסמוך על סברא זו שמועיל השמירה בקטן וקטנה, ובלבד שיהיו בגדר שיועדים טעם ביאה ואינם מוסרים עצמם לביאה [ודלא כמו בני אשכנז שזה רק מטעם צניעות ונוחות ולא מן הדין וכדלקמן בסי' יא]. וע"ע בספר גן נעול (פ"ב סי' כ), ומה שנכתוב בזה לקמן בס"ד (סע' יא והלאה) ודו"ק.

יא. בשו"ת באר שבע (שם) כתב למחות ביד הנוהגין שכלה פירסה נדה, שבאה רק אם הכלה לישון עמה, שמנהג זה אינו מן הדין, דלא די שאינם חוששין לשיטת הראב"ד דס"ל להצריך ב' שמירות לחתן וב' שמירות לכלה,

האם צריכים שמירה ביום
ט. יש אומרים שכל דין זה שאסור לחתן
להתייחד עם אשתו שפירסה נדה ללא
שמירה הוא דוקא בלילה, אבל ביום מותרים
הם להתייחד בלי שמירה כלל, ויש אומרים

שאין הבדל בזה בין היום לבין הלילה, אלא
שביום יש להקל שמספיק בשמירה אחת
ואפילו של קטן או קטנה. ולהלכה העיקר
כדעה ראשונה, והמחמיר שלא להתייחד אף
ביום בלי שמירה, תבוא עליו ברכה י". ולענין

אלא גם אינם משימים על ליבם הא דאמרו חז"ל (פסחים ק"ג). הוי זהיר באשתך מחתנה ראשון. ועוד אמרו
(קידושין יב:) דרב מנגיד על חתנא הדר בבית חמוה מטעם שלא יכשל בחמותו, דסתם חמות אוהבת את חתנה.
ע"ש. והביאו מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כו דף מ:). וכתב דמשמע שגם עם אמו של החתן אסור לה
לישון. ע"ש. וזה סיוע לדבריו שם שאסור לאדם להתייחד עם אשה כשאמו עמו כיון שמחפה עליו. ע"ש.

אולם אחה"ר יש להעיר על דב"ק, דהטעם שכתב הבאר שבע למחות על המנהג הוא משום דסתם חמות
אוהבת את בעלה, ולפ"ז אין שום חשש אם אמו של החתן תהווה שמירה לכלה. וכ"כ המנחת איש ח"ב (עמ'
קעא) להעיר על דברי החיד"א, ומה שלא כתב הבאר שבע להדיא שמותר היחוד באופן שאמו של החתן עמה,
הוא משום דלא נחית לתת עצות בדבר אלא רק צוות על המנהג הרע שנהגו. ע"כ. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר
ח"ו (סי' מ פ"ד אות ג) שכתב, שכל מה שאסר החיד"א הנ"ל להתייחד עם אשה כאשר אמו עמו זה דוקא
ביחוד האסור מדאורייתא כמדוקדק מלשוננו: נראה ברור דאינו יכול להתייחד "עם ערוה" כשאמו עמו. ע"כ.
דון מינה הא אם איננה ערוה אלא פנויה (טהורה) וכל כדומה, שהאסור הוא רק מדרבנן, ס"ל נמי דמותר
להתייחד כשאמו עמו. עכ"ד. ולפ"ז בנ"ד שהאסור הוא מדרבנן, שפיר יש לסמוך על הפוסקים דס"ל שמותר
לאיש להתייחד כשאמו עמו, כמ"ש בשו"ת בית שלמה (חאו"ח סי' מח), והמהראנ"ח (סי' צ), ובשו"ת חיים
ושלום פלאגי ח"א (סי' יט). וטעמם הוא מפני שהוא בוש מאמו ולא יעשה עבירות בפניה. ועוד, משום שהיא
לא תזנה עמו היא נעשית כשומרת. ואף מרן החיד"א שאוסר, י"ל שבמידי דרבנן יודה להקל וכדברי הצי"א
הנ"ל.

ומ"מ לדין יש להקל בפשיטות, כיון דאנן נקטינן כהראב"ד ודעימיה וכמו שפסק מרן בש"ע דבעינן ב'
שמירות, ומש"כ הבאר שבע מיירי רק כאשר רק אמה של הכלה נמצאת עם בני הזוג מבלי שמירה נוספת,
וכמ"ש להדיא "שאנים חוששים לשיטת הראב"ד", ולכן כאשר יש שומרת נוספת חוץ מאם הכלה או אם החתן
יש עוד שני שומרים עם החתן, יש להתיר בשופי.

יב. הנה הראב"ד בספר בעלי הנפש (סוף שער הפרישה) כתב, דהא דלא נקטה הברייא (בכתובות ד). בסתמא
לא יתייחד עמה דמשמעו בין ביום ובין בלילה, אלא נקטה לשון הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים,
מוכח שדוקא בלילה נאסר עליהם להתייחד אבל ביום לא, ומותר להתייחד עמה כשאר נשים. ע"כ. והובאו דבריו
בספר תורת האדם להרמב"ן (אות נט) וסיים שם "וכבר הורה זקן". ע"ש. ומשמע שהסכים לדבריו. וכדעת
הראב"ד כתב גם האהל מועד (שער איסור והיתר דרך יא סוף נתיב ב) וז"ל: נדה בימי חופתה שאסור בכל אלה
ואסור להתייחד עמה "בלילה". עכ"ל. ע"ש.

אמנם הרא"ש (פ"ג דמו"ק סי' לו) השיג על הראב"ד וכתב שהפליג להקל להתיר יחוד ביום יותר מבלילה,
וכתב דאדרבא איפכא מסתברא כי למראית העין היצר מתגבר ביותר, הילכך איסור היחוד נוהג ביום כמו בלילה.
ע"ש. וכן כתב הרז"ה בהשגותיו על הראב"ד (שם אות ה) וז"ל: קשה בעיני דבר זה, כי המלך הזקן מושל רע
למשול ביום ובלילה ואיננו מבדיל בין האור ובין החושך, והוא אין לו עינים ולא בינה להבחין בין יום ובין
לילה. ע"ש. וכן דעת הרשב"א בתוה"ב הקצר (ב"ז שער ב דף ד:), וכן מוכח מדברי הר"ן (שבת יג.). ומהנימוקי
יוסף בחידושיו לכתובות (ד). וכן כתב הרא"ז בפסקיו (פ"ק דכתובות ה"ז). ע"ש.

והנה מרן הביא ביתה יוסף (יו"ד סי' קצב) מחלוקת הראב"ד והרא"ש הנ"ל ולא הכריע, אולם בב"י (יו"ד

סי' שמב) בדין חתן אבל, אחר שהביא דברי הראב"ד ושהרמב"ן מסכים לו כתב "והכי נקטינן". ע"ש. ומשמע דס"ל שמותר להתייחד ביום ללא שמירה, וכמ"ש הדרישה (שם סק"ג) והשלחן גבוה (שם ס"ק יד) בדעת מרן. ע"ש. וכן כתב הב"ח (סוף סי' שמב) שהעיקר כסברת הראב"ד שביום אין צריך שמירה, והביא ראיה לכך מהירושלמי (פסחים נג:). ע"ש. וכן העלה מרן הראש"ל בספרו טה"ב ח"א (עמ' תצז) וז"ל: ולענין הלכה נראה שהעיקר כדעת הראב"ד והרמב"ן, ודלא כמהר"י עייאש בספרו שבט יהודה (סי' שמב) שפסק להחמיר כהרא"ש. וכבר השיב על דבריו בספר חינוך וחסדא (כתובות דף מז ע"ג) וכתב שגם מדברי מרן משמע דס"ל להתיר היחוד ביום כשאר הנשים. ע"ש. ומ"מ בודאי שצריך להחמיר בכל ההרחקות שבין איש לאשתו נדה (כמבואר בסי' קצה). עכת"ד.

ועינא דשפיר חזי להגר"מ פנירי שליט"א בספרו אבני שהם (סי' קצב ס"ד) שכתב להוכיח במספר ראיות שדעת מרן לאסור היחוד ביום ללא שמירה, ולחבת הקדש אמרתי אדרוף אציג דבריו: א. אע"פ שמרן כתב בב"י (סי' שמב) שהעיקר כדברי הראב"ד והרמב"ן, מ"מ בב"י (סי' קצב) הביא מחלוקת הרא"ש והראב"ד וסיים שהר"ז ג"כ חלק על הראב"ד ואסר יחוד ביום, ומוכח קצת שהבין שרוב הראשונים חלקו על הראב"ד. ב. יש לעמוד על שינוי לשון מרן בש"ע, שהרי בסי' שמב כתב וז"ל: הילכך כל ד' ימי המשתה וכל ד' ימי האבל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. עכ"ל. ואילו בסי' קצב כתב כלשון הרשב"א והטור בזה"ל: חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה, "לא יתייחד עמה", אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. עכ"ל. ומזה יש ללמוד דס"ל למרן לאסור עמה היחוד לגמרי בין בלילה בין ביום. ג. כן מוכח ממה שהביא מרן דין זה באה"ע (סי' כב ס"א) שכתב שם וז"ל: אסור להתייחד עם ערוה וכו' חוץ מהאם עם בנה וכו' והבעל עם אשתו נדה, וחתן שפירסה אשתו נדה קודם שיבעול, אסור להתייחד עמה אלא היא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים. עכ"ל. ואם סובר מרן כהראב"ד, מדוע הביא דין זה בהל' יחוד, והלא הראב"ד מתיר יחוד ביום. וכתב שם שיש ליישב את דברי מרן בשני דרכים: האחת, שמרן חזר בו ממ"ש בב"י (סי' שמב) דס"ל כהראב"ד, ולא מבעיא ביו"ד (סי' קצב ס"ד) ובאה"ע (סי' כב ס"א) שכתב כן בפירושו, אלא גם מסי' שמב משלא כתב להדיא לחלק בין יום ללילה וסתם דבריו, משמע דהדר ביה מהב"י. והוסיף שזו שיטת מהר"י עייאש בשבט יהודה (סי' שמב), ושכ"כ במסגרת השלחן הספרדי (סי' שמב). ודרך שניה בזה, היא שמרן חילק בין איסור אבילות לאיסור נדה, שיש מקום לחלק בין חתן שהוא אבל שכל האיסור הוא מדין אבילות שהוא מדרבנן, לבין חתן שפירסה אשתו נדה שהיא אסורה עליו באיסור תורה. ועפ"ז יובן שינוי הלשון בין הסימנים. עכת"ד. וכן ראיתי שחילק כן בספר מנחת איש ח"ב (עמ' קעז), ובספר מעין הטהרה (עמ' קעח). ע"ש.

אולם אחה"ר מכת"ר יורשה לנו להעיר על דברי קדשו, הנה מש"כ בתחילה שאע"פ שמרן בב"י (סי' שמב) כתב שנקטינן כהראב"ד ודעימיה, מ"מ ביו"ד (סי' קצב) הביא לשון החולקים בשתיקה וכו'. יש לומר דמרן כתב כל זאת בסי' קצב לפני מש"כ בסי' שמב, וא"כ אין הכרח שסובר כדעת הרא"ש והר"ז, דהרי בסי' קצב לא גילה דעתו, ובסי' שמב אחר שידע וכתב את הדעות החולקות על הראב"ד, בכל זאת כתב להדיא דנקטינן כהראב"ד כיעו"ש.

והנה מש"כ לעמוד על שינוי הלשונות בין הסימנים הנ"ל, לענ"ד אין ללמוד מזה שמרן ס"ל שאלו שני דינים חלוקים או שחזר בו, דהרי המעיין בטור בסי' שמב יראה שכתב בזה"ל: הלכך כל שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. עכ"ל. ובסי' קצב בדין חתן שפירסה אשתו נדה כתב וז"ל: חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה "אסור לו להתייחד עמה" אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. עכ"ל. והרי לך שגם בטור יש את שינוי הלשון בין הסימנים כדאיתא ג"כ בש"ע. והנה מרן בב"י (סי' קצב ד"ה כתב הרא"ש) אחר שהביא דברי הרא"ש החולק על הראב"ד כתב: וכ"כ רבינו (הטור) בשמו (של הרא"ש) בסי' שמב, ואע"ג דהתם לענין אבילות מיירי הרא"ש ורבינו, נראה דלהא מילתא לא מפלגינן ביניהם, דהא ברייתא פ"ק דכתובות (ד). משוה להו, דקתני "וכן" חתן שפירסה אשתו נדה וכו' עכ"ל. ומוכח להדיא

שאצ"פ שהטור שינה לשונו מסימן לסימן, מ"מ לדעת מרן אין שום חילוק בין הדינים, ומ"ש בס"י שמב גבי אבל הוא הדין בס"י קצב גבי חתן שפירסה אשתו נדה. ומכאן נלמד לגבי שינוי הלשון בש"ע דאין שום חילוק בדינים ומרן לא חזר בו, אלא אגב שיטפיה העתיק לשון הטור כמבואר.

ועוד מש"כ דמוכח שמרן לא ס"ל כהראב"ד ממ"ש באה"ע (סי' כב ס"א), אחר הסליחה אין זה מוכרח, דהרי ידוע שבכמה מקומות תופס מרן את לשון הרמב"ם או שאר פוסקים אף שאין כל הלשון מדויק להלכה לדעתו ז"ל, ויש לומר דגם הכא ממ"ש באה"ע, הרי זה לשון הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"א), ומרן שיגרד דלישנא דהרמב"ם נקט, ולדידיה לא ס"ל הכי לדינא, וכמ"ש כיו"ב בשיירי הכנה"ג (או"ח סי' שיט הגב"י סוף אות יב) שמרן תפס לשון הרא"ש אע"פ שהוא לא ס"ל הכי. ע"ש. ועיין עוד במטה יהודה עייאש (סי' תקפב סוף אות ב), ובספר יד מלאכי (כללי הש"ע אות יא), וכ"כ המאמר מרדכי (סוף סימן תרנה), והש"ך ביו"ד (סי' קג ס"ק יג), ובספר מטה יהונתן יו"ד (סי' פז ס"ו), ובשו"ת רב פעלים חיו"ד (ח"א סי' יז). וע"ע בספר לוית חן (עמ' רכא) שהביא עוד פוסקים דס"ל הכי בכללי הש"ע. ובפרט שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וביותר דעה נחית מרן לסוגיא דידן וי"ל דסוגיא בדוכתיה עדיף.

ולאמור אין הכרח כלל לומר שמרן חזר בו ממ"ש בב"י (בס"י שמב) דנקטינן כהראב"ד, דהרי סתם בשלחנו הטהור דהוא ישן בין האנשים והוא ישן בין הנשים [והחינא וחסדא הנ"ל דייק מכאן שמרן ס"ל כהראב"ד שנקט בלשון "ישן וישנה", ומשמע דרק בלילה שהוא זמן שינה חל האיסור], ולמה נאמר בחינם דבש"ע הדר ביה ממ"ש בב"י.

ומש"כ בדרך שניה ליישב דברי מרן, שיש חילוק בין חתן אבל לבין חתן שפירסה אשתו נדה וכו'. כבר ביארנו לעיל שמרן הב"י בעצמו (סי' קצב) כתב בדעת הרא"ש והטור דלא מפלגינן בין הדינים כיעו"ש. ואין לומר דכתב כן בדעתם אבל הוא לא ס"ל הכי, כיון שהוכיח כן מלשון הגמ' דחר דינא הוא לשניהם, ואי הוה ס"ל אחרת היה לו לפרש. ועיין עוד למרן החיד"א בשו"ת שער יוסף (סי' ב עמ' יג) שתפס על הכנה"ג (סי' קצב הגה"ט אות ג) שכתב דהרא"ש ס"ל לחלק בין אבילות לנישואין, וכתב, ולא זכר שר דברי הב"י שם שכתב לדעת הרא"ש והטור ששוו בשיעוריהן. ע"ש.

שוב ראיתי באבני שהם הנזכר שכתב שכן מוכח מדברי הבא"ח בעוד יוסף חי (פר' שופטים אות ב) ממה שלא חילק בזה, וגם ממה שהוסיף שמנהג בגדאד שאפי' אחר בעילה ראשונה אינו מתייחד עמה עד שתטבול ויבוא עליה פעם שנית. ע"ש. אמנם אחה"ר, לענ"ד יש לדייק איפכא מדברי העוד יוסף חי, שהרי כתב שם וז"ל: הא דאמרו חכמינו היא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים הוא לעיכובא, דתרחי בעינן וכו', ולא סגי בישנה בין נשים בלבד, דחוששין שמא היא תבוא "בלילה" לחדר משכבו ולכן בעינן שומרים אצלו גם כן. ע"כ. ונראה מהא דנקט שחוששין שתבוא לחדרו "בלילה", כל החשש וצורך השמירה קאי על הלילה בלבד, דאי לאו הכי לא היה לו לחלק אלא לכתוב בסתמא שחוששין שהיא תבוא לחדרו [אמנם יש לומר שחילק משום דס"ל שביום לא בעינן שמירה כפולה כמו בלילה, אך עדיין אסור להתייחד לגמרי, ומ"מ אין הכרע מדבריו לאסור היחוד ביום]. ולענין המנהג שהיה בבגדאד אין ללמוד מזה על עיקר הדין שהרי הבא"ח כתב שם בעצמו בזה"ל: ואם בא עליה ביאה ראשונה ואח"כ נטמא "מותר להתייחד עמה", ופה עירנו בגדאד נהגו שאינו מתייחד עמה וכו'. ע"כ. ומבואר דאין ללמוד מכאן לעיקר הדין.

והנה הב"ח (בס"י שמב) כתב שטעמו של הראב"ד להתיר היחוד ביום הוא משום שבלא"ה אסור לשמש ביום ולא חשו לזה. ע"ש. גם הרב בעל שלחן גבוה (סי' שמב ס"ק יד) כתב, דהטעם הוא כיון שישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום. ע"ש. ויש להביא סיוע לכך מהא דכתב מהר"י עייאש בספרו לחם יהודה על הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"ח) שכתב להוכיח שכלה שפירסה נדה קודם בעילת מצוה לא מקרי אשתו משמרתו, דכיון שעדיין לא בא עליה ביאה ראשונה לא גייסא בהדיה ובושה ממנו. ע"ש. [וכ"כ ביד אהרן ח"ג (בהגה"ט אות יא) ושכ"כ מהר"ט בחי' לכתובות, וכן דעת החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כו), וכ"כ בכנה"ג (סי' כב

גדרי היום והלילה לדין זה האם זה מעלות השחר עד צאת הכוכבים, או שזה תלוי דוקא בזמן שינה, עיין בהערה יג.

ישנים בשני בתים

י. מה שכתבנו בסעיפים הקודמים, זהו דוקא כאשר נמצאים החתן והכלה בבית אחד

[ואפילו בחדרים נפרדים ונעולים], אולם אם הם ישנים בשני בתים, החתן בבית אחד והכלה בבית אחר, כאשר יש דרך רשות הרבים או חצר מפרידה ביניהם, אין חוששים ליחוד, ואף על פי שהוא יחיד בביתו והיא יחידה בביתה יד.

בהגה"ט אות ז) ועוד]. ולפי"ז יש לומר מסברא דלא תתרצה האשה להיבעל בפעם הראשונה ביום כיון דבושה ממנו, ולכן ראו לנכון להקל לגבי היחוד ביום.

שוב ראיתי בספר שיעורי טהרה (גרוס עמ' תשיז) שכתב, דלגבי יחוד ביום סתם (מרן) ולא ביאר, ומדלא חילק משמע שגם ביום צריך שמירה כבליה, והמיקל יש לו לסמוך שאין צריך שמירה כלל, מהא דנקט המחבר הוא "ישן" בין האנשים, דמשמע דרק בלילה צריך שמירה וביום פסק כהראב"ד שאין צריך שמירה כלל וכדעתו בב"י (סי' שמב). ע"כ. ומבואר דס"ל בדעת מרן שמעיקר הדין מותר היחוד ביום.

לכן העיקר להלכה כדברי הראב"ד והרמב"ן וכן נראה דעת מרן הש"ע, וכן העלו הב"ח והחינא וחסדא, ומרן הראש"ל הגרע"י שליט"א בט"ה"ב, ואף שיש חולקים בדבר, מ"מ בנ"ד שאיסור היחוד אינו אלא מדרבנן, הוי ספיקא דרבנן ולקולא. ומכל מקום המחמיר שלא להתייחד אף ביום ללא שמירה תבוא עליו ברכה.

[סמוך לחתימה הראוני שהגר"י רצאבי נר"ו בספר בארות יצחק (עמ' רכא) ג"כ הוכיח בדעת מרן דמותר להתייחד ביום ללא שמירה, ובהרבה דברים זכיתי לכוון לדעתו בס"ד. ושו"ר שהגאון רבי דוד טהרני שליט"א בשו"ת דברי דוד ח"א (חיו"ד סי' לז) כתב להוכיח כל בתר איפכא, ושמרן אוסר יחוד ביום ללא שמירה. ע"ש. ולענ"ד אחא"ר אין דבריו מוכרחים, והעיקר שיש להקל בזה מן הדין. וכן ראיתי להגר"ר דוד ביטון יצ"ו בספרו פתח הבית (עמ' שיג) שהאריך לדחות דברי הגר"ד טהרני הנ"ל. ע"ש. ואכמ"ל.]

יג. נראה דגדר יום לענין זה הוא לא מעלות השחר עד צאת הכוכבים, וכן גדר לילה הוא לא מצאה"כ עד עלות השחר, דהרי כתב הראב"ד שהשמירה צריכה להיות רק בלילה מדיוק לשון הגמ' "הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים", ומשמע שהכל תלוי בשעת השינה. לכן לילה לענין זה נקרא מאימתי שרגילים לישון באותו מקום, ולאפוקי שעות הערב המוקדמות שאחר צאה"כ שבדרך כלל כולם נעורים בשעות אלו. ולאידך גיסא, גם בשעות הבוקר המוקדמות שעדיין רוב בני האדם ישנים, יש להחשיבם כלילה לענין זה, אע"פ שעברה שעת עלות השחר. ועל כן יש להזהיר את השומרים שלא יצאו לדרכם כל זמן שהחתן והכלה ישנים, אלא או שיביאו שומרים אחרים או שיעירו את החתן וילך עמהם לתפלה. וכן כתב בספר משנת היחוד (עמ' מב), ובספר מנחת איש ח"ב (עמ' קעח) ע"ש.

אמנם יש להסתפק לפי מש"כ הב"ח (סימן שמב) והשלחן גבוה (שם ס"ק יד) שכל טעמו של הראב"ד להתיר היחוד ביום הוא משום שבלאו הכי אסור לשמש ביום ולכן לא חשו לזה. ע"ש. ולפי"ז לכאורה יש מקום לומר דלילה לענין זה הוא מזמן שמותר לשמש ואינו בכלל משמש מטתו ביום, ועיין בספר דברי סופרים (עמק דבר אות קיג) שג"כ הסתפק בזה ונשאר בצ"ע. אך נראה מלשון הראב"ד שמצריך שמירה כפולה, דהיינו שני שומרים לחתן ושתי שומרות לכלה, היינו דוקא בזמן שינה, דחיישינן שמא אחד מהם ירדם, אבל בשעות הערב המוקדמות לא בעינן שמירה כפולה. אך מש"כ הראב"ד שביום אין צריך שמירה כלל, לפי טעמו של הב"ח הנ"ל צ"ל דזה רק עד צאה"כ, אבל לאחר מכן כיון דכבר אין איסור בתשמיש (דלא מקרי משמש מטתו ביום), צריכים שמירה כל שהיא. לכן לענ"ד יש להחמיר שמשעת צאה"כ יהיה איתם לפחות שמירה אחת עד זמן שרגילים לישון, ואז יבואו שאר השומרים להיות עמהם במשך הלילה. וצ"ע.

יד. מרן הבית יוסף ביו"ד (סי' קצב ד"ה כתב הרא"ש) כתב, שנראה מדברי הרשב"א (בתוה"ב הארוך ב"ז ש"ב

דף ו: דהא דבעינן שמירות לחתן והכלה זה דוקא שהיו ישנים בבית אחד, אבל אם הם ישנים בשני בתים, החתן בבית אחד והכלה בבית אחר, אין שום אחד מהם צריך שומר. ע"כ. והנה הרמ"א (סי' קצב ס"ד) כתב וז"ל: ואם אינם ישנים בחדר אחד אינם צריכים שימור כלל (ב"י בשם רשב"א) עכ"ל. וצ"ע אמאי נקט הרמ"א בלשון "חדר אחד" דיכול להשתמע מזה שאע"פ שהם בבית אחד, כל זמן שהם נמצאים בחדרים נפרדים, אין צריכים שימור. והרי מקורו מדברי הרשב"א שהובא בב"י, ושם כתוב להדיא שכל זמן שהם בבית אחד צריכים שימור, ורק כאשר הם בבית נפרדים אין צריך שימור כלל, ויש נפק"מ גדולה בין הלשונות.

וכבר הרגיש בזה הגאון חזו"א כיו"ד (סי' צא אות ה), ובאה"ע (סי' לד אות ה) וכתב בזה"ל: הא דאיתא ברמ"א שאם אינן בחדר אחד אינן צריכין שמירה, נראה דהיינו באין פתח מחדרו לחדרה, אבל אם יש פתח ביניהן כחד חדר הוא בעלמא, אלא כשצריך ללכת דרך רשות הרבים או אין חוששין אע"ג שהיא יחידה בחדרה והוא יחיד. ואע"פ שאין להם מי שימחה ויעכב, מ"מ שרי. עכ"ד. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קיא אות ז) אחר שהביא דברי הרמ"א, כתב, אלא שבב"י הלשון שני בתים במקום ב' חדרים, והוא מדויק יותר, דלא מהני ב' חדרים אלא דומיא דב' בתים שנפרדים לגמרי. ע"ש. וכן העלה מרן מלכא נר"ו בספרו טה"ב ח"א (עמ' תצה), שכל ההיתר הוא רק בבית נפרדים, משא"כ חדרים נפרדים בבית אחד. ע"כ. ועיין עוד בספר תורת היחוד (פ"ב סי' יב) שהעלה כן.

ותבט עיני בספר משמרת הטהרה (קארפ ח"ב פט"ו הערה 47) שכתב ליישב דברי הרמ"א, דהכוונה שדוקא אם הם בחדר אחד חל האיסור, ושמקורו במרדכי (פ"ב דשבועות סי' תשמא) שציין בדרכי משה הארוך שכתב, "אסור לחתן להתייחד עם הכלה בחדר אא"כ יש אדם אחר באותו החדר וכו'" אבל לאחר שבעל בעילת מצוה ופירש, מותר לישון עמה בחדר". וכן הוא להדיא בספר התרומה סוף הל' נדה שכתב "החתן אסור לישון בחדר שהכלה שם אא"כ יש אחר עמהם באותו חדר". ע"ש. וכן הוא לשון השערי דורא. ולהדיא שכל האיסור דוקא באותו חדר וכלשון הרמ"א. ומה שהעמיד החזו"א דברי הרמ"א שכתב דבישנים בחדר אחד מותר דהיינו משום שרה"ר מפסיק ביניהם, צע"ג דא"כ אין בכך שום חידוש, דלאו יחוד הוא כלל. עכ"ד.

אמנם אחה"ר יש להעיר על דברי קדשו, דהנה לשון הרמ"א בדרכי משה הארוך (אות ו): הוא ישן בין האנשים וכו', בסי' שמב לקמן מבואר אי בעינן תרוייהו דוקא, שהיו הנשים עם הכלה והאנשים עם החתן. ואע"ג דלקמן איירי לענין אבילות, ה"ה לענין נדה, וכ"כ ב"י. ועיין לקמן אי מותר ליחד עמה כלילא נ"ה-ה נראה דצ"ל "ביום", דכלילא לכ"ע אסור. והמנהג הוא ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה, ובמרדכי דהל' נדה משמע דאם אחד בחדר די בכך. וב"י כתב בשם הרשב"א דדוקא שהיו ישנים בבית אחד, אבל אם הם ישנים בשני בתים, החתן בבית אחד והכלה בבית אחר, אין שום אחד מהם צריך שמירה. עכ"ל. ומבואר דדין המרדכי קאי על ענין השמירה, דהוא ס"ל שדי בשומר אחד, ודלא כשאר הפוסקים דס"ל שלכל הפחות בעינן שני שומרים. ולגבי השינה בבית אחד, מקורו מהרשב"א וכמו שציין בהג"ה. והא דשינה הלשון בהג"ה מבית לחדר, כתב בספר שיעורי טהרה (עמ' תשכ) שביאר בהגהות מהרי"ק שכוונתו ג"כ לשני בתים, אמנם אם הוא שני בתים כפשוטו אין בזה סרך יחוד, וא"צ הרשב"א לומר זאת, אלא הכוונה כמבואר בחזו"א (אה"ע סי' לד אות ה) שהחתן והכלה בשני חדרים, ואין פתח מחדר זה לחדר זה, אלא כל חדר פתחו לרה"ר, והוא כוונת הרמ"א וזוהי כוונת הרשב"א. עכ"ד. ועיין בספר מנחת איש (שפירא חלק הביאורים עמ' תרמט) שכתב, דפשיטא דאין כוונת הרמ"א לומר דגם בבית אחד בשני חדרים מהני, דהא ודאי כיון דיכול להיכנס מחדרו לחדרה בכל עת שירצה ועיקר ביתם נעול וכדו', שלא יכנס אחר לשם, א"כ אין לך יחוד גדול מזה. וסיים ג"כ שהעיקר כדברי החזו"א הנ"ל. ע"ש. וע"ע בספר לבושי עז (עמ' שעט), ובאבני שהם ח"א (עמ' תנא) ודו"ק.

ובענין שני בתים נפרדים באותו בנין מגורים, כאשר יש חדר מדרגות מפריד בין הבתים, כתב בספר קדושים תהיו (עמ' שסג) דבכה"ג אסורים לישון ללא שמירה. וכתב לדייק כן מדברי החזו"א הנ"ל, דבעינן דוקא רה"ר שתפריד בין הבתים. ע"ש. אמנם אחר המחילה, לענ"ד מסתימות דברי הרשב"א משמע שאין לחלק, אלא כל

שומר או שומרת שנועלים הדלת

החדר ומחזיקה במפתח, וכן אם מעמידה מיטתה בסמוך לדלת באופן הנ"ל, והחתן ישן בחדר נפרד, מותרים באופן זה, ובתנאי שהבעל של השומרת שעמה נמצא באותה העיר, הא לאו הכי אין היתר ט".

גדרי השמירה לבני אשכנז:

יב. חתן שפירסה כלתו נדה לפני בעילת מצוה, אסורים ביחוד, אלא צריך שיהיה

יא. אם בחדר שבו ישן החתן יש איש נוסף אשר נועל את הדלת ושומר אצלו את המפתח, וכן אם מעמיד מיטתו בסמוך לדלת באופן שאי אפשר לפותחה מבלי הזנת המיטה, והכלה ישנה לבדה בחדר אחר, אינם צריכים שמירה יותר מזה. וכן להיפך, אם יש שומרת בחדרה של הכלה שנועלת בעדן את

שהם נמצאים בשני בתים שונים, רשאים לישון ללא שמירה כלל. וכן ראיתי שכתב בשיעורי שבט הלוי (עמ' רלג) ע"ש. וכן כתב להדיא מרן הראש"ל הגרע"י זצוק"ל בטה"ב (שם) וז"ל: אם הם בשתי דירות נפרדות, שצריך לצאת מהדירה לחצר או "לחדר מדרגות" כדי להגיע לדירה שלה, אינם צריכים שמירה. ע"ש.

טו. הנה החזון איש ביו"ד (סי' צא אות ה) כתב וז"ל: אם אמה ישנה עמה והמפתח ביד האם לכ"ע שרי, דלענין חמותו אין לחוש דאשתו משמרתו, וממילא נאמנת לשמירת המפתח, ולא שייך כאן דין שאמרו דבליה צריך שלשה, דכשהאם ישנה כותל מפסיק ביניהם, ואין כאן חסרון שתי שמירות דהכא רמי גודא ביניהן. עכ"ל. וכן העלה בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קיא אות ז), ובספר פתחי מגדים (פל"ד סי' טז), וכ"כ הגר"נ קרליץ בספר חוט שני (סי' קצב ס"ד אות ה). וע"ע בספר סוגה בשושנים (קונט' חופת נדה סי' ד סע' יב). ע"ש. ונראה דמ"ש החזו"א אמה, לאו דוקא, אלא הוא הדין גם בסתם שומרת. והן אמת שמבואר בחזו"א הנ"ל, דכל ההיתר הזה הוא למ"ד שאשה שפירסה נדה קודם בעילת מצוה חשיב אשתו משמרתו, וכסברת הרא"ש ודעימיה. אמנם מהרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"ח) לא משמע כן, אלא כלה שפירסה נדה לא מקרי אשתו משמרתו, וכמ"ש הלחם יהודה (שם) בדעתו, וכ"כ היד אהרן ח"א (אה"ע סי' כב הגה"ט אות יח), והכנה"ג (אה"ע סי' כב הגה"ט אות יז) בשם מהרי"ט, והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כו). ע"ש. וכן משמע ממרן הש"ע (סי' כב ס"ה) ע"ש. ולשיטתם לא שייך ההיתר הנ"ל, דיש לחוש שמא השומרת תפתח את הדלת ותלך אצל החתן, דהרי אין אשתו משמרתו.

ולכן הוצרכנו לכתוב דבעינן שבעלה של השומרת יהיה בעיר, דאז אע"פ שהכלה אינה משמרת את בעלה, מ"מ זו השומרת אימת בעלה עליה ולא תזנה תחתיו [א"ה- ואע"פ שהחכ"א (כלל קטו ס"ו) כתב, דכשהבעל נתן לה רשות להתייחד, אין שייך היתר זה דבעלה בעיר. מ"מ דעת הרדב"ז ח"ג (סי' תפא), והחיד"א בשו"ב (סי' כב) ועוד, שגם בכה"ג שייך היתר זה דבעלה בעיר. ועי' לקמן (פרק ט סעיף ד) שהארכנו בזה]. ובצירוף סברת הרא"ש, והמרדכי, והסמ"ג, וסה"ת שאע"פ שעוד לא בא עליה, מ"מ מקרי אשתו משמרתו, יש להיתר באופן זה של השמירה אף לבני ספרד דאזלינן בתר שיפולי גלימתיא דמרן הש"ע. ובפרט שבנ"ד הוי תרי דרבנן, חדא, היחוד של בעל עם אשתו שפירסה נדה הוא אסור מדרבנן, ועוד, שהיחוד כאן הוא עם שתי נשים דהוי מדרבנן. אך עכ"פ אם אין בעלה של השומרת בעיר, אין להתיר וכאמור.

ובאופן השני, שהחתן נמצא בחדר נעול עם שומר, והמפתח ביד השומר, קיל טפי, דאין לחשוש שמא ילך השומר אצל הכלה, דהרי גם מאן דס"ל שכלה שפירסה נדה אינה משמרת את בעלה, מודה שבעלה משמרה, דסו"ס אימת בעלה עליה, ומועיל בה ההיתר של בעלה בעיר, וכש"כ שנמצא עמה באותו הבית, ודאי שלא תזנה תחתיו. ועיין עוד בספר משנת היחוד (עמ' מב) שג"כ העלה להקל באופן השמירה הנ"ל. ע"ש.

ומש"כ שמועיל העמדת המיטה בסמוך לדלת באופן שלא יוכלו לפותחה מבלי הזנת המיטה, כ"כ בספר תורת היחוד (פ"ב סי' יד) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, והטעם הוא משום שהעמדת המיטה אצל הדלת הוי כנעילת

שומר אחד לחתן ושומרת אחת לכלה. ונוהגים לקחת כשמירה קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה, וכל זה בלילה, אבל ביום די בשומר אחד אצל החתן או בשומרת אחת אצל הכלה טו.

גדר הקטנים שמועילה שמירתם

יג. קטן או קטנה האמורים לעיל, צריכים להיות שידועים טעם ביאה ואינם מוסרים עצמם לביאה. וקטנים הפחותים במקום שאין קטן או קטנה יד. במקום שאין קטן או קטנה, מותר לקחת כשומרים שני קטנים או שתי קטנות,

הדלת והמפתח ביד השומר. ופשוט שהמיטה צריכה להיות של השומר או של השומרת ולא של החתן או הכלה. והלום ראיתי בספר תורת הטהרה להגר"ד יוסף שליט"א (סי' י אות יד) שכתב: דאם אדם שלישי סוגר את חדר החתן במפתח ונוטל עמו את המפתח, והכלה ישנה בחדר אחר, אפי' בדירה אחת, מותר, ואינם צריכים שמירה יותר מזה. ע"כ. וכ"כ בספר מנחת איש (פכ"ד סי' יב) ע"ש.

טז. הנה הרמ"א ביו"ד (סי' קצב ס"ד) כתב וז"ל: יש אומרים שאסורה לייחד עמו ביום כמו בלילה ואין צריך להיות שתי שמירות, רק הוא בין האנשים והיא בין הנשים (טור בשם הרא"ש), וי"א דבליילה צריך שתי שמירות וביום מותר להתייחד (הראב"ד), והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה ואין מתייחדין ביום בלא קטן או קטנה. עכ"ל. והנה לפי מה שכתב הגר"י מולכו ז"ל בשלחן גבוה יו"ד (סי' קס ס"ק כו) דהכלל בדברי מרן שכותב י"א וי"א הלכה כ"א בתרא שייך אף בדברי הרמ"א, וכ"כ מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"י (תאה"ע סי' כט עמ' תכד טור א), י"ל דהרמ"א כאן פסק כהראב"ד דבענין שתי שמירות בלילה. וכן כתב המחצית השקל (ס"ק יד) בדעת הרמ"א וז"ל: ודע, דהמנהג להחמיר כב' דעות שכתב מור"ם, ומשו"ה פסק מור"ם והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה. ר"ל בלילה צריך ב' שמירות. ומסיים, ואין מתייחדין ביום בלא קטן או קטנה. ר"ל דגם ביום צריכין שימור, מיהו סגי בקטן או קטנה. ע"כ. ומבואר דהרמ"א מצריך ב' שמירות בלילה, אלא דסגי בשומר אחד לכל משמר, דהיינו שומר אחד אצל החתן ושומרת אחת אצל הכלה, וזה דלא כמ"ש בהגה"מ (פכ"ב מהל' א"ב אות א) דבענין שני שומרים אצל החתן ושתי שומרות אצל הכלה. ע"ש. אלא כמ"ש המרדכי שהובא בד"מ הארוך (סי' קצב אות ו) דסגי בשומר אחד בכל משמר. וכן דעת סה"ת (סי' קט), והסמ"ג (לאוין קיא הוצאת מ"י עמ' קעז). ע"ש.

ועוד מוכח מדברי הרמ"א הנ"ל דביום ג"כ בעינן שמירה, אלא דסגי בשומר אחד או לחתן או לכלה, והמנהג לקחת קטן או קטנה. וכן הסכימו גאוני אשכנז וכן נוהגים. ועיין בספר שיעורי שבט הלוי (עמ' רלג אות ז), ובפתחי מגדים (פל"ד סי' יג, יז), ובספר חוט שני (סי' קצב ס"ד אות ב-ג), ובספר דבר הלכה (סי' ו סע' יא), ובנעטעי גבריאל (הל' יחוד פ"ח אות ב), ובבדי השלחן (סי' קצב ס"ק נה), ובתורת היחוד (פ"ב ס"ח). ודו"ק.

יז. הנה הב"ח ביו"ד (סימן שמב) כתב וז"ל: מיהו עכשיו נוהגין לייחד אחד עם החתן ואחת עם הכלה, ואין מצריכין ב' אנשים וב' נשים וכו', מיהו אם מייחדים עמהם קטן וקטנה, צריך שיהיו יודעים טעם ביאה ושאינה מוסרת עצמה לביאה, כמו שמבואר באה"ע (סי' כב) עכ"ל. ועיין בש"ך (סי' קצב ס"ק יד) שכתב בשם הב"ח דצריכים להיות שידועים טעם ביאה ושואין מוסרין עצמן לביאה. והובא גם בבאר היטב (שם סק"ז) ע"ש.

והמנחת יעקב בתורת השלמים (שם סק"ח) כתב, שראה בב"ח שלמד דבר זה ממה דאיתא באה"ע (סי' כב) ודחה, דאין ראיה משם כלל, דדוקא להתייחד עם אשה אחרת אסור אא"כ עם קטנה שאינה מוסרת עצמה לביאה, דבמוסרת עצמה לביאה אסור מטעם שאסור לאיש אחד להתייחד עם שתי נשים, משא"כ כאן, דאפשר דאף

במוסרת עצמה לביאה מותר, דלא חיישינן שישכב אצלה כיון שאשתו הנכנסת לחופה עמו ואשתו משמרתו. עכ"ד.

אמנם הגר"י אייבשיץ בכרתי ופלט (סי' קצב אות ד) כתב ליישב את דברי הב"ח, דהא מבואר באה"ע (סי' כב ס"ה בהגה) דבליילה אפי' בעיר בעינן ג', וא"כ בבעל ואשתו עם איש ואשה דעלמא, אע"ג דביום מותרים להתייחד, דאשה בעלה משמרה ובעל אשתו משמרתו, והבעל והאשה שומרים לאיש והאשה דעלמא, מ"מ בליילה אסור כה"ג, דשמא ישן הבעל ויפתה האיש דעלמא לב' הנשים, וא"כ ה"ה הכא, ודאי דבעל ליכא חשש כיון דאשתו משמרתו, ואפילו בליילה לא חיישינן שמא תישן אשתו, מ"מ יהיה הקטן ער, אבל הכא מייחדין קטן עם הבעל, ואותו קטן ג"כ איירי דידע טעם ביאה וכו', וא"כ אף הוא אסור להתייחד, וא"כ אם תהיה הקטנה בגדר מוסרת עצמה לביאה, הרי הקטן מתייחד עם הקטנה ועם הכלה וכו', ולכן מצריך (הב"ח) שאותה קטנה לא תמסור עצמה לביאה, וא"כ הרי כאן לגבי הקטן עם הכלה ב' שומרים, הקטנה והבעל. עכ"ד.

אולם אחה"ר מהדר"ג, יש להעיר דמ"כ שאם הקטנה תהיה בגדר של מוסרת עצמה לביאה, אז הקטן נמצא מתייחד איתה ועם הכלה וכו', הנה בחידושי תוס' שאנץ (סוטה כה). איתא, דארוסה שקיבלה קידושין מבעלה, אימתו עליה, ולפיכך כשהוא בעיר מותר להתייחד עמה דמתייראת ממנו. ע"כ. וכ"כ החשק שלמה (שם נדפס בסוף המסכת). וא"כ בנ"ד אין לחוש ליחוד זה של הקטן המתייחד עם השומרת והכלה, דהכלה בעלה משמרה, ועדיף טפי מההיתר של בעלה בעיר דהרי נמצא עמה באותו בית, ומירתת טפי, וכיון דהיא לא תזנה היא מהוה שמירה לשומרת שלא תהיה עם הקטן. ושוב אח"כ ראינו שכן כתב הפרדס רימונים (סי' קצב אות יד בשפתי חכם) להעיר על הכו"פ, ותלי"ת שזכיתי לכוון לדעתו הרמתה.

וכן ראיתי להסדרי טהרה (סי' קצב ס"ק יג) שכתב לדחות דברי הכו"פ, וכתב ליישב את דברי הב"ח באופן אחר, דאפשר דיש לחלק בין כלה דלא מקרי אשתו משמרתו לסתם אשה דכן משמרת את בעלה, ומכאן למד הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"ח) דנשים הרבה מותרים להתייחד עם אנשים הרבה, וכמ"ש שם המ"מ בדעתו, דלמד כן מדין חתן שפירסה כלתו נדה דהוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. וכיון דהרמב"ם למד מזה קולא וס"ל לחלק בין כלה לאשה אחרת, מכל שכן דיש ללמוד מזה חומרא, וזה טעם המנהג שלוקחין דוקא קטן וקטנה ודברי הב"ח נכונים. עכ"ד. וכבר ביארנו לעיל שכן היא דעת הרמב"ם ומרן הש"ע, דבכלה לא אמרינן אשתו משמרתו, וכמ"ש גם הלחם יהודה, והיד אהרן, ומהרי"ט, והחיד"א ועוד. ולפ"ז אין קושיא כלל ע"ד הב"ח שהצריך שיהיו הקטנים יודעים טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, דאם השומרת תהיה גדולה, חיישינן שיוזנה עמה, דכלתו אינה משמרתו ותניחנה לזנות עמה בכדי שיכוא גם עליה, משא"כ קטנה שאינה מוסרת עצמה לביאה דלא חיישינן להכי. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קיא אות ח) שהסכים ליישובו של הסד"ט.

לאור האמור נראה, דכיון שבכלה שפירסה נדה לא אמרינן אשתו משמרתו, בעינן שהקטנה תהיה בגדר שאינה מוסרת עצמה לביאה. אך לגבי הקטן, כיון דאמרינן דאף בכלה שייך ההיתר של בעלה בעיר כיון דמתייראת ממנו, וכש"כ בנ"ד שנמצא עמה באותו הבית, י"ל דאין חיוב שיהיה בגדר שאינו מוסר עצמו לביאה, דהרי לא חיישינן שיוזנה עם הכלה כיון דבעלה משמרה, וגם עם השומרת אין חשש כיון דלא מוסרת עצמה לביאה. וכן יש לדקדק מלשון הב"ח הנ"ל שכתב: מיהו אם מייחדים עמהם קטן וקטנה צריך שיהיו יודעים טעם ביאה "ושאינה מוסרת עצמה לביאה". עכ"ל. ומתיישרים הדברים כפתור ופרח, דבעינן ששניהם יהיו יודעים טעם ביאה, דאל"כ לא הויה שמירה כלל, וכמ"ש הסד"ט (ס"ק יג), והשערי טוהר (שער יב סק"ו), והפתחי מגדים (פל"ד סי' יג), והנטעי גביראל (פ"ח הערה ו) ע"ש. אמנם גדר שאינה מוסרת עצמה לביאה כתב הב"ח רק לגבי הקטנה, ומשמע דבקטן ליכא קפידא שיהיה אינו מוסר עצמו לביאה דוקא. [ועיין בש"ך (סי' שמב סק"ט) דג"כ משמע שרק היא צריכה להיות בגדר אינה מוסרת עצמה לביאה. ואילו בסי' קצב (ס"ק יד) כתב "שצריכים להיות שיוודעים טעם ביאה ושאינן מוסרים עצמם לביאה". ומשמע דשניהם צריכים להיות בגדר זה. ועיין בפרד"ר (שם

דהיינו שישנו אחד עם החתן ואחד עם הכלה
(כגון אחיה), או אחת עם הכלה ואחת עם
החתן (כגון אחותו) י"ט.

שינה באותו חדר עם השומר

לישון בבית של זוג נשוי
טז. יש לחתן ולשומר שעמו לישון בחדר
טו. מותר לחתן ולכלה לישון בבית של זוג
נשוי, והחתן ישן עם בעל הבית בחדר
אחד, ולכלה ולשומרת שעמה לישון
בחדר אחר. ויש אומרים שמותר לחתן ולכלה

ס"ק יד ד"ה ובוה) שעמד בזה. וע"ע בסד"ט (ס"ק יג), ובפרי דעה (שפתי לוי ס"ק יד) ע"ש. אמנם הסד"ט
(שם) לא מחלק בזה וס"ל דבעינן ששניהם יהיו בגדר שאינם מוסרים עצמם לביאה. ע"ש. ועיין עוד בהערה
הבאה.

והנה בגדר קטן וקטנה שיודעים טעם ביאה ואינם מוסרים עצמם לביאה עיין לקמן (פרק יב סעיפים ב' ד')
ודו"ק.

יח. בתורת השלמים (סי' קצב סק"ח) כתב דקטן וקטנה המיועדים לשמירה אינם חייבים להיות בגדר שאינם
מוסרים עצמם לביאה, אלא אפי' מוסרים עצמם לביאה סגי, ודוקא ביחוד עם סתם ערוה בעינן קטנה שאינה
מוסרת עצמה לביאה, משא"כ הכא שאשתו של החתן משמרתו. ע"ש. ומבואר דס"ל דסגי גם בשמירת גדולים.
וכן משמע מהב"ח (סי' שמב) שכתב וז"ל: מיהו עכשיו נוהגין לייחד אחד עם החתן ואחת עם הכלה ואין
מצריכין שני אנשים ושתי נשים כמו שכתוב בהגה"מ ומביאו ב"י, גם לא כסמ"ג ומרדכי דמקילין דסגי באחד
אלא צריך שנים, מיהו אם מייחדין עמהם קטן וקטנה צריך שיהיו יודעים טעם ביאה ושאינה מוסרת עצמה
לביאה. עכ"ל. ומשמע שסובר דמועיל שמירת גדולים, אלא שאם לוקחים קטנים אז צריך שיהיו יודעים טעם
ביאה וכו'. [ולפ"ז לא מובנת כלל קושיית תוה"ש (סק"ח) על הב"ח, וכן לא צריך את יישובם של הכו"פ
והסד"ט. וכן ראיתי שעמדו בזה הדבר הלכה (סי' ו' הערה יב) והנטעי גבריאל (פ"ח הערה ז) ונשאר בצ"ע.
ע"ש.]

וכן כתב הגאון החזו"א יו"ד (סי' צא אות ג) אחר שהביא דברי הרמ"א, שנראה דאפילו בגדול עמו וגדולה
עמה מותר, ואע"ג דבלילה בעינן שלשה דהרי הבעל ואשתו משמרים את האחר מהאחרת, שהרי אין הבעל
באיסור יחוד משום שאשתו עמו, ואין על האשה איסור יחוד משום שהבעל עמה ואימת בעלה עליה וכו', ומה
שנהגו בקטנים מפני הצניעות. עכת"ד. וכ"כ בבדי השלחן (סי' קצב סס"ק נה) שאם אין מוצאים קטן וקטנה,
גם בגדול וגדולה מותר. ע"ש. ועיין עוד בדבר הלכה (סי' ו' סע' יא). וכן העלה הנטעי גבריאל (פ"ח הערה ז)
ובתורת היחוד (פ"ב סי' ט) ע"ש.

לכן העיקר למעשה דיש לכתחלה להשתדל למצוא קטן וקטנה כמ"ש הרמ"א שכן המנהג, וכהסכמת רוב ככל
גאוני אשכנז האחרונים. ואם לא מוצאים קטנים יש להתיר גם ע"י גדולים.

יט. בספר סוגה בשושנים קונטרס חופת נדה (סי' ד ס"ב בבאר אליהו) אחר שהביא את דברי הרמ"א כתב,
דמסתברא דהוא הדין בב' קטנים, דהיינו אצל החתן קטן ואצל הכלה קטן כגון אחיה, וכן הוא הדין בקטנות,
דהיינו אצל החתן קטנה (כגון אחותו) ואצל הכלה קטנה, ולא נקט הרמ"א קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה
אלא משום דאורחא בהכי. עכ"ד. וכ"כ בספר דבר הלכה (סי' ו' סוף הערה יב) דאם אין איש ואשה, אפשר לקחת
שני זכרים או שתי נקיבות. ע"ש. וכן פסק הנטעי גבריאל (פ"ח סי' ה), וכן העלה הגר"נ קרליץ בספר חוט שני
(סי' קצב ס"ד אות ד), וכ"כ בספר תורת היחוד (פ"ב סי' ח) ע"ש. [ומדבריהם משמע דאין צריך דוקא אחיה
או אחותו, אלא אפי' קטנים בסתמא מותר.]

כ. הנה באופן זה אין חשש כלל לשיטת הרמ"א, ודמי לשמירת קטן וקטנה שיודעים טעם ביאה ואינם מוסרים

לישון בחדר אחד, והשומרים בחדר אחר, חתן שעשה העראה בלבד
ובלבד שדלתות החדרים ישארו פתוחות יז. חתן שניסה לבעול בעלת מצוה אך לא
לגמרי. והעיקר כדעה ראשונה כ"א. הצליח לגמור ביאתו, ועשה העראה

עצמם לביאה. ואפי' למ"ד שהכלה לא מקרי אשתו משמרתו, מ"מ הכא בעל הבית ואשתו ודאי משמרים אחד
את השני, ואף אם ישן אחד מהם אין חשש שיבואו לידי עבירה וממילא מהווים שמירה לחתן ולכלה. וכ"כ
בספר מחשבת הטהרה (פ"ט סע' טו), וכן כתב האבני שהם (סי' קצב ס"ד אות ט) לשיטת הרמ"א, ועיין עוד
בספר מנחת איש (שרגא פכ"ד סע' יח) ע"ש.

כ"א. מלשון הגמ' בכתובות (ד.) הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, משמע דבעינן שכל אחד ישן עם
שומרו בצד נפרד. וכן מוכח מלשון הראב"ד בספרו בעלי הנפש שכתב בזה"ל: והוא ישן לצד אחד עם האנשים
והיא ישנה לצד אחר עם הנשים. ע"כ. והביאו רבינו ירוחם (נתיב כב ח"ב עמ' קפה ע"ג) ע"ש.

והנה ראיתי בשו"ת טוב טעם ודעת ח"ב (חיו"ד סי' ה) שכתב וז"ל: ולמה דייק הש"ס בלשונו הוא ישן בין
האנשים והיא ישנה בין הנשים ולא קאמר סתם שצריכין לישן במקום דשכיחי אנשים ונשים, ובעל כרחך דלא
סמכינן על זה, רק בעינן שיהיה ישן החתן ממש סמוך לאנשים או אצלם ממש וכן הכלה בין הנשים באופן
שאם ילכו זה אל זה בלילה ירגישו בהם הישנים אצלם, וכן משמע מלשון הרמ"א (סי' קצב ס"ד) שהמנהג ליקח
קטן "אצל" החתן וכו', משמע דבעינן שישנו שם עמהם ממש, ומוכח דזולת זה מה שישנים בחדר זה נשים
ואנשים לא מהני אם לא סמוך להם. עכ"ל.

איברא דהוי חזית בספר דבר הלכה (סי' ו סע' יא) שכתב שמותר לחתן והכלה לישון לבד בחדר אחד
והשומרים בחדר אחר אף שאין פתחיהם מכוונים, ובלבד שדלתות החדרים ישארו פתוחות קצת. וסיים שכן
שמע שפסק החזו"א. ע"ש. ובהוספות שם (מהדורה חמישית דף רכד) כתב: "הוראה זו בלשון שכתוב כאן ממרן
החזו"א צדוק"ל שמעתי לאחר הדפסה ראשונה מבעל העובדא שהוא ממשפחת מרן, וכך היתה גם דעתו של
מו"ר (שליט"א) צדוק"ל, שאמר לי שהשומרים יכולים לישון בחדר אחר רק שהדלתות יהיו פתוחות, סיפרי
למו"ר הוראה זו של מרן ואמר לי להדפיסה, הראתי למו"ר צדוק"ל את הנוסח לפני הדפסה ואמר לי בסדר".
ע"כ. ומו"ר של הדבר הלכה הוא הגרי"י קנייבסקי בעל הקהילות יעקב. וכן ראיתי בספר תורת היחוד (פ"ב סי'
י-יא) שכתב שכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ע"ש. וכ"פ בספר חוט שני (סי' קצב ס"ד אות ז) ע"ש. וטעמם
להקל באופן זה הוא דאע"פ שהם נמצאים בחדרים נפרדים, מ"מ כיון שדלתות החדרים פתוחות חשיב כחדר
אחד. ועיין בספר שיעורי טהרה (עמוד תשכ) שתלה היתר זה בשמיעה, דהיינו אף שאין החדרים זה מול זה,
מהני אם באופן שכשיהיה רעש בחדר זה ישמעו בחדר השני, אבל אם לא יוכלו לשמוע הקולות לא מהני היתר
זה. ע"ש.

אלא דיש להעיר, דהרי רוב הפוסקים שהתירו באופן זה שהחתן והכלה ישנו בחדר אחד והשומרים בחדר
אחר כאשר הדלתות פתוחות, הסתמכו על הוראת החזו"א הנ"ל שהובאה בדבר הלכה. אמנם בשו"ת ישיב יצחק
ח"א (חיו"ד סי' יד) כתב, דמה שהתיר הדבר הלכה ע"פ החזו"א שהחתן והכלה ישנו בחדר אחד והשומרים
בחדר אחר, אמר ע"ז הגר"ח גריינמן (שליט"א) שאכן זוכר הוא את המקרה הנ"ל שהחזו"א התיר, אבל היתה
שם סיבה מיוחדת שהתיר כן, וא"כ אין לדון משם דינא לשאר מקומות, וגם החזו"א לא כתב כן בספרו וכו'
ע"ש. [אמנם הוסיף הדבר הלכה שכן הורה לו הגאון קהילות יעקב וכדלעיל].

על כל פנים, לפי פשט הגמרא ודברי הראב"ד, וכן משמע מהרמ"א שצריך שיהיה השומר אצל החתן ממש,
והשומרת אצל הכלה ממש. וכ"כ בשיעורי שבט הלוי (עמ' רלח) וז"ל: בפשטות הכוונה שיהיו לידו ולידה ממש
ולא רחוק מהם, והיינו שקרובים כ"כ עד שיכולים לראות ולהרגיש הנעשה ביניהם, וכן ודאי צריכים להיות יחד
איתם ברשותם. עכ"ד. וכן נראה עיקר, ובפרט לפי מ"ש לעיל בשם הגר"ש קלוגר בשו"ת טוטו"ד כיעור"ש. אלא

בלבד, ואחר כך פירסה אשתו נדה, מותרים יצרו תוקפו כל כך, והיא עתידה להיטהר לו, ביחוד, דכיון שבעל ע"י העראה שוב אין חשיב יש לו פת בסלוי.

כיון דרוב פוסקי דורינו האשכנזים התירו בכה"ג, המיקל בזה יש לו על מה לסמוך.

כב. בענין גדר העראה נחלקו רבותינו הפוסקים, ונבאר תחלה בס"ד הדעות בזה. בגמ' ביבמות (נה:) איתא, כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן העראה זו הכנסת עטרה, גמר ביאה גמר ביאה ממש, מכאן ואילך אינו אלא נשיקה ופטור עליה ופליג אדשמואל. ע"כ. והנה הרמב"ם (פ"א מהל' א"ב ה"י) כתב: "המכניס ראש העטרה לבד הוא הנקרא מערה מלשון את מקורה הערה. עכ"ל. והטור באה"ע (סי' כ) כתב בזה"ל: ומה היא העראה, משהכניס העטרה מהגיד אע"פ שפירש מיד ולא גמר ביאתו ולא הוציא זרע חייבים וכו'. ע"ש. והרמ"א בהגה (שם) כתב שהעראה היינו שהכניס העטרה. ע"ש.

ונחלקו הט"ז והב"ש בגדר זה, דהט"ז (אה"ע סי' ה סק"ד) כתב שאם מכניס קצת הוה הכנסת עטרה, ולכן לא אמרו נשיקת אבר במקום תשמיש, אבל אם מכניס מיד הוא הכנסת עטרה. ע"ש. ואילו הב"ש (סי' כ סק"ג) הקשה על הט"ז מהסוגיא ביבמות (נו.), מכאן ואילך אינו אלא נשיקה, ופרש"י מהכנסת עטרה ולמטה. ולפירושו של הט"ז אין לך שום דבר למטה מהכנסת עטרה. ולכן הכנסת עטרה היינו שיכניס כל העטרה כולה אפי' של צד מעלה. ע"כ.

והנה ראיתי להגאון הנודע ביהודה תניא (אה"ע סי' כג) שהאר"י הרחיב בזה והעלה כהב"ש, והוכיח כן מדברי הרמב"ם בטו"ד כיעו"ש, ולא עוד אלא שהעראה היא אינה החדירה בשפתי הרחם בלבד אלא החדירה אל הנקב שבאמצע הפרוזדור (דהיינו שמכניס העטרה כולה לאו"מ, שהוא הנקב באמצע הפרוזדור) ע"ש. וכתב ע"ז החת"ס בתשובה (ח"ב מאה"ע סי' צה) שדבר ה' בפייה אמת. ע"ש. וכן העלה ג"כ בספר פתחי מגדים (פל"ג סי' י), שגדר העראה הוא שהכניס כל העטרה לנקב שבאו"מ. ע"כ.

דעה שלישית בזה היא דעת הסדרי טהרה (סי' קצג סק"ג) שכתב, דמן הכנסת העטרה ועד גמר ביאה, הכל נכלל בכלל העראה, שנחשב שעדיין לא גמר ביאתו עד שהכניס את כל האבר, ושכ"ג מדברי הרמ"א שם. ע"ש. וכן כתב החכ"א (כלל קטו סי' טו), וכן משמע מהאבני נזר חיו"ד (סי' רכ אות ו) ע"ש. וכ"כ הגרי"ח בבן איש חי (ש"ב פר' צו אות יט) ולמד כן מדברי הרמב"ם (בפ"ה מהל' א"ב ה"ד) כיעו"ש.

א"כ נמצאנו למדים דיש סוברים שהעראה זה הכנסת מקצת מהעטרה, ויש דס"ל שזה הכנסת כל העטרה, ויש דס"ל שכל זמן שלא הכניס את כל האבר מקרי העראה. ועיין עוד לקמן.

והנה מהרש"ל ביש"ש (פ"ק דכתובות סי' ו) כתב, ומדארינן "לא שנו אלא שלא בעל בעילת מצוה אבל בעל בעילת מצוה אשתו ישנה עמו", ולא אמר סתמא "לא שנו אלא שלא בעל", שהרי דין זה שייך גם באלמנה, אלא בא לומר דלא מהני אלא כשבעל בעילת מצוה, כלומר בעילה גמורה, אבל בעילה דרך איברים או אפי' העראה לא מהני לענין זה דנימא נח יצריה, אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ע"כ. אמנם לפי גירסת הגמ' שלפנינו ליתא "בעילת מצוה" אלא "לא שנו אלא שלא בעל, אבל בעל אשתו ישנה עמו". וכן הנוסחא ברי"ף וברא"ש וברוב הראשונים, וכמ"ש בטה"ב ח"א (עמ' תצב) ע"ש. ולפ"ז לא שייך האי דיוקא של מהרש"ל דבעינן בעילה גמורה דוקא, ואפשר שהעראה נמי מועילה לענין זה, וכמ"ש התוס' בקידושין (י.) בשם ר"ת, שאחר שנתרבתה העראה כגמר ביאה, בכל מקום שמזכיר הש"ס ביאה היינו העראה. ע"ש.

ועיין בדבר הלכה (חלק השו"ת סי' ג ד"ה אמנם) שכתב, שסיפר לו הגר"נ קרליץ שליט"א שבאה שאלה לפני מרן החזו"א במקרה שהיתה רק נשיקה ולא יותר מזה (היינו העראה), והורה החזו"א זצ"ל שאסורים ביחוד. ע"ש. ויש לומר דמשום שהיתה רק נשיקה ולא יותר מזה החמיר החזו"א, אבל אם היתה העראה היה מורה לקולא. וכן ראיתי למרן מופת הדור זצוק"ל בספרו טה"ב ח"א (במשמרת הטהרה עמ' תצד) שכתב כן בדעת החזו"א. ע"ש.

היתה טהורה ולא בעלה ופירסה נדה
 יח. חתן שכנס וכלתו היתה טהורה בזמן
 בעל, מוכח שאין יצרו תוקפו על אשה זו,
 ומותר להם להתייחד. ובמקרה כזה יש
 לשאול חכם שיוורה להם כיצד לנהוג. ועיין
 נדה, יש אומרים שאסורים ביחוד, ויש
 בהערה כג.

אולם הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' קצג ד"ה ומהאי טעמא) העלה להחמיר בזה, דבהערה בלבד עדיין
 יצרו תוקפו כמו בלא בעל כלל. וכן העלה במסקנתו הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קכ) ע"ש. אמנם
 דעת הרבה מן האחרונים שאם היתה הערה ופירסה נדה לאחר מכן מותר להם להתייחד, וכמ"ש בשו"ת ציץ
 אליעזר ח"ו (סי' מ פכ"ה אות ד), ובספר דבר הלכה (שם), ובשו"ת באר משה (ח"א סי' נב וח"ב סי' סט), וכן
 העלה בטה"ב (שם עמ' תצב) ע"ש.

ולענין הלכה נראה דכיון שאיסור היחוד בנ"ד אינו אלא מדרבנן, ויש פלוגתא דרבוותא אם מותר להתייחד
 או לא, הוי ספקא דרבנן ולקולא. ובפרט שרוב המחמירים נשענו על מהרש"ל הנ"ל, וכבר ביארנו שזה לגירסתו,
 אבל לפי הגירסא שלפנינו שהיא גירסת רוב הראשונים, אין זה מוכרח כלל דבעינן בעילה גמורה. וכיון שיש
 מחלוקת בגדר הערה, יש לשאול לחכם כיצד לנהוג ולפרט בדיוק את המקרה, וכל אשר יאמר להם יעשו.

והלום ראיתי בשו"ת קנה בשם ח"ב (סי' ס) שנשאל אודות אברך אחד שלאחר כמה חודשים אחר חתונתו
 נודע לו שעד עכשיו טעה בעצמו ולא בעל במקום הראוי, וחשב שבמקום הראוי לבעול הוא בועל, וגם אשתו
 טעתה לחשוב שמקום הבעילה הוא שם, ונתברר להם עתה שעד עכשיו טעו בדבר, והיתה אז בימי טומאה,
 והסתפק אם אסורים הם להתייחד כדן חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה. והעלה שם דמכיון שנודע לו
 עכשיו שעדיין לא בעל אותה, חיישינן דתקיף ליה יצירה לבעול אותה בעילתו הראשונה ונתעורר בו כעת תאוה
 חדשה על טעם ביאה כדרכה שלא טעם בה עדיין. וכתב סמוכין לדבריו מדברי הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' קסד)
 שנשאל באלמן שנשא אשה ופירסה נדה אם אסור להתייחד עמה בלא שומר, והשיב דלא חילקו חכמים, וכיון
 שהיא אשה חדשה לו הדבר ברור דתקיף ליה יצירה ושמא יבוא עליה, ואדרבה אלמן תקיף ליה יצירה טפי כיון
 שהוא יודע ורגיל בזה. עכת"ד.

ובמחכ"ת, אם יורשה לי הדל להעיר בדבריו, דנראה שבכ"ה ג שגמר ביאתו יש לומר דנח יצירה ולא חיישינן
 שמא יבוא עליה, ולא דמי למ"ש הרדב"ז הנ"ל, דהתם מיירי באשה שהיא חדשה לו, דודאי תקיף יצירה, כיון
 שמתאוה לה ולא בא עליה מעולם, משא"כ בנ"ד שהאשה היא אותה אשה רק שלא בעל במקום הנכון, אין
 לומר דתקיף יצירה עליה. ומצאתי סיוע לזה מהא דכתב הש"ך (סי' קצב ס"ק יב) דאין לחלק בזה בין אלמן
 לרווק ושכן משמע בריש סימן קצה דאין חילוק בזה. ע"ש. וביאר בפרדס רימונים (שם אות יב בשפתי חכם)
 שכוונת הש"ך למ"ש מרן הש"ע (סי' קצה ס"א) דמותר להתייחד עמה, דכיון שבא "עליה" פעם אחת תו לא
 תקיף יצירה. ע"כ. דמשמע דוקא שבא "עליה" אבל לא מהני לן מה שבא על אשה אחרת. ע"ש. הרי לך
 שהקפידה מצאה מקום לנוח רק כאשר האשה חדשה לו ולכן יצרו תוקפו. ואם תרצה לומר שיש לאסור מצד
 הסיפא שכתב הרדב"ז "דאדרבה אלמן תקיף ליה יצירה טפי כיון שהוא יודע ורגיל בזה", וא"כ ה"ה לנ"ד, זה
 אינו, דממה נפשך, את"ל דרגיל בזה הרי נח יצירה כמה שבעל עד עכשיו, ואת"ל שאינו יודע ורגיל בזה משום
 שבעל במקום שאינו ראוי לבעול, אז ממילא אינו יודע ורגיל בזה, וכאן זו אותה אשה שכבר היה עמה ולא
 תקיף יצירה. לכן יש להתיר להם להתייחד בזמן נדתה.

כג. בתרומת הדשן (סי' רנג) נשאל בזה והשיב בזה"ל: בהוראה זו איכא פלוגתא דרבוותא. אחד מן הגדולים
 הורה לאסור הואיל ולא בעל עדיין כדמשמע לישנא דתלמודא (כתובות ד). בסתמא "לא שנו אלא שלא בעל".
 וחד מרבוותא התיר ואמר דמה שאמר הספר דבלא בעל אסור להתייחד, היינו דוקא היכא דלא הוות חזיא לבעול

בתחילת החופה וחיישינן דילמא תקיף עליו יצרו, אבל בנדון דידן דחזינן דלא תקיף ליה יצריה באשה זו אפי' בשעת החופה, ולא בא עליה מעולם וראויה היתה לו, לא חיישינן ליחוד דידה דודאי לא יעבור דלא תקיף יצריה. והיה נראה להביא סעד לסברא זו מהא דשור המועד חוזר לתמותו כדחזינן דראה שוורים ג' פעמים ולא נגח, אע"ג דאיהו נמי תקיף יצריה ליגח כדאיתא בב"ק (יט:), מ"מ כי חזינן דנח יצריה דיינינן ליה בתם ולא אמרינן דבהא זימנין הוא דנח יצריה והיום או למחר הדר ליה יצריה. הכא נמי בנ"ד אע"ג דקים להו לרבנן דבסתם אדם תקיף ליה יצריה באשה שלא בא עליה מעולם, היכא דחזינן דהאי גברא לא תקיף ליה יצריה דיינינן ליני כמי שנתייחד עם אשתו נדה שבא עליה כבר, ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה. עכ"ל. והובאו דבריו ביהא יוסף (יו"ד ס"ס קצב) ע"ש.

והנה הרמ"א בהגה (סי' קצב ס"ד) הביא להלכה דברי תה"ד הנ"ל, אמנם הט"ז (סי' קצב סק"ז) כתב לדחות דברי תה"ד, שאין הנדון דומה לראיה ושאינו שור המועד שיצא מן הכלל, דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי, ונמצא שכל שור שהוא מועד לנגוח הוא משונה מטבע סתם שוורים, ומשום הכי כל שאנו רואים שראה שוורים ולא נגח לתבטל השינוי שלו ונעשה כשאר שוורים, משא"כ הכא דסתם אדם יצריה תקיף עליה ולא מוקים אנפשיה וכמ"ש התוס' בכתובות (ט: ד"ה מאי לאו), ונמצא דהאי חתן שלא בעל הוא נשתנה מטבע העולם ולא אמרינן שבשביל שנשתנה שעה אחת או ימים אחדים יהיה כן לעולם וכו', לכן נראה לי כדברי האוסרין, והוא דין גמור שצריך שמירה. עכ"ד.

אולם הש"ך בנקודות הכסף כתב לפקפק ע"ד הט"ז הנ"ל, דסתם בני אדם בחזקת כשרות שלא יבוא על נדה באיסור, והתוס' מיייר כשהיא טהורה, ולכן לא מוקי אנפשיה. ע"ש. וכ"כ החכמת האדם (כלל קטו סי' ט), וכן כתב התפארת למשה. ע"ש.

איברא דחזיתיה למהרש"ל ביש"ש (פ"ק דכתובות סי' ו) שכתב להעיר ע"ד תה"ד מצד אחר וז"ל: ולא נהירא לי כלל, דאינו דומה אדם לבהמה, דגבי אדם אמרינן, אינו דומה למי שיש לו פת בסלו ונח יצריה, אבל השתא דקמה עליו באיסורא ליכא פת בסלו, וחיישינן דילמא תקיף יצריה וכו'. ע"ש. וכוונתו דאין ראיה ממה שלא בעל בתחלה, שלא יבוא עליה אח"כ, דיש חילוק גדול בין יש לו פת בסלו או אין לו. וא"כ יש לומר שבתחלה שהיתה מותרת לו, לא תקפו יצרו שהרי מותרת לו בכל שעה, אבל עכשיו שנשמאה ואסורה לו, ועדיין לא בא עליה מעולם יתקפנו יצרו, דמים גנובים ימתקו. וכן ראיתי שכתב בספר אמרות טהורות לרה"ג אליהו בנימין מאדאר ח"ב (סי' לו אות ז) ע"ש. והוסיף עוד להקשות, דאף את"ל דבאמת הויה הוכחה ברורה שאין יצרו תקפו ולא יחטא, מ"מ הרי כלל גדול בידינו דלא פלוג רבנן, ורבתינו ז"ל כשגזרינן גזרתם אינם מחלקים בין אדם זה לאחר, אלא מילתא פסיקתא נקטי, דאף באדם שלא שייך טעם הגזרה הוא בכללה. עכ"ד.

ולענ"ד כדי ליישב דברי תה"ד, יש לומר דס"ל שכל הגזרה של חז"ל חלה בחתן שלא היה יכול לבעול בתחילת החופה, ורק באופן זה גזור, ושאינו חתן זה שהיה יכול לבעול ולא בעל, דיש לומר שלא גזור בכה"ג ולא שייך לומר לא פלוג רבנן, ומלשון הגמ' שאמרה "פירסה אשתו נדה" דמשמע דדוקא לאחר שנעשתה אשתו פירסה נדה ולא לפני כן, אין להקשות, דהרי בזמנם היו רגילים לקדש זמן מה קודם לכן, וא"כ היא אשתו מרגע הקידושין. ואף את"ל שאחר הנישואין פירסה, י"ל שמיד לאחר מכן פירסה באופן שלא היה לו זמן לבעול. וע"ע.

ויש לחקור בדין היתר זה של התה"ד, האם מותר היחוד רק באופן שלא היו לו מניעות כלל מלבעול והוא התגבר על יצרו, אבל אם היו סיבות אחרות כגון מחמת עייפות או חולשה וכיו"ב, לא מהני בכה"ג להתירם ביחוד. או דנימא דלא שנא, וכל שהיה לו אפשרות לבעול ולא בעל מוכח דלא תקיף יצריה, ומותרים ביחוד. הנה מסברא יש לומר דכל ההיתר של תה"ד זה דוקא שהיה יכול לבעול באין מפריע, ואעפ"כ לא בעל, שבוה מוכיח שאין יצרו תקפו, אבל במקרה שלא בעל מסיבה של עייפות או חולשה וכדומה, לא שייך לומר דלא תקיף יצריה, דאם היה לו כח ודאי היה עושה מעשה, ורק משום סיבה גופנית לא בעל, ומהיכי תיתי לומר שלא

יתקפנו יצור, אלא אדרבה שישוב לאיתנו ודאי שיתעורר עליו יצור לבוא עליה.

וכן יש ללמוד מדברי הש"ך (סי' קצב ס"ק יא) שכתב: ונראה דהאידינא שהמנהג שלא לבעול רק אחר שנים או שלשה ימים אחר הנישואין, אע"פ שהוא מנהג של שטות ויש בו איסור מכמה טעמים ונכון לבטלו, מ"מ כיון שהמנהג כך א"כ אם פירסה נדה ודאי דצריך שימור, דהא דלא בעל תחילה היינו משום המנהג, וכן נוהגין להצריך שימור בכה"ג. עכ"ד. וכ"כ החו"ד (שם סק"ח), וכ"כ החכ"א (כלל קטו ס"ט) ע"ש. ונראה מדבריו שכל אופן ההיתר הוא דוקא אם התגבר על יצור מבלי מניעות אחרות, אבל אם יש מניעות כגון המנהג, בכה"ג אין להתיר להם להתייחד לאחר מכן ללא שמירה, דסיבת המניעה היא מחמת המנהג אך מעתה יש לחשוש שיתקפנו יצור ויבוא עליה. ולפ"ז י"ל דאם סיבת המניעה היא מחמת עייפות וכיו"ב, ג"כ אסור להתייחד לאחר מכן, דברגע שתוסר המניעה, שוב חוזר החשש שיבוא עליה.

אולם הכרתי ופלטי (סי' קצב בתפארת ישראל ס"ג) כתב ע"ד הש"ך הנ"ל, דשגגה פלטה הקולמוס, דאם אין יצור תקפו כ"כ עד שיוכל לעצור עצמו מבלי לעבור מנהג של שטות, איך לא יעצור כח הגבורה לכל יבעול נדה ח"ו, ואדרבה זה מורה כי אין יצור תקפו וישמע לקול דברי חז"ל, כי ראינו ששמע למנהג. ואין ספק שתלמיד טועה הוסיף כן, כי שפתי כהן ישמרו דעת. עכ"ל. אלא שהעצי לבונה (המובא בגליון הש"ע) כתב ליישב את דברי הש"ך, דמה שמנע עצמו לבעול מחמת המנהג הוא מפני הבושה, דנודע לבריות שבעל אותה דיראו הבתולים, אבל נגד איסור נדה יצור תקפו, דזה לא נודע לבריות, והלואי שיהא מורא שמים כמורא בשר ודם וכמו שארז"ל בברכות (כח:): ע"ש.

על כל פנים, אף מקושיית הכו"פ ומהישוב של העצ"ל, יש ללמוד דהסיבה שלא בעל היא דוקא מחמת המנהג, רק שלדעת הכו"פ זה מחמת החשש לעבור על המנהג, ולעצי לבונה זה מחמת הבושה מהבריות שידעו שעבר על המנהג. וא"כ אין ללמוד מזה על מניעות מסיבות אחרות כמו עייפות או חולשה, שלא שייך הטעמים הנ"ל, ויש לומר שמיד כאשר ישוב לאיתנו יתקפנו יצור.

אחר כל זאת ראיתי בטה"ב ח"א (עמ' תצד) שהביא דברי שו"ת חשב האפור ח"ב (סי' קמו) שדן בזה, וכתב שהוא רגיל להורות שאם היו כבר בקירוב בשר אלא שלא הצליח החתן להוציא מחשבתו מן הכח אל הפועל לביאת מצוה, אז אין עליהם יותר חיוב שמירה. ואין לומר דשאני נדון תה"ד שראינו דלא תקיף ליה יצריה, אבל כאן שביקש לבעול אלא שהיו סיבות שלא בעל (כגון מחמת עייפות או קצת סירוב מצדה) יש לומר דצריכים שמירה, זה אינו, דלא מסתבר כלל לומר דתה"ד מיירי שהחתן דחה בעילת מצוה ללא כל סיבה, דאטו בשופטני עסקינן, אלא ודאי שכל שלא בא עליה אפי' מחמת איזו סיבה קלה, מוכח דלא תקיף יצריה כל כך. ואף שתה"ד והרמ"א סיימו שהמחמיר תע"ב, בנ"ד אין צורך להחמיר כלל, כיון ששכבו בקירוב בשר, ופעמים רבות שאין החתנים מצליחים לבוא לידי גמר ביאה במשך מספר שבועות או חודשים, וידוע שהעיקר בזה תלוי בהרגעת העצבים. ולכן המורה להחמיר בזה יחוש לעצמו שהוא שובר בכך את רוחו של החתן, כי סידור השמירה גורם צער רב לחתן ולכלה ולקרוביהם, ואחריתה מי ישורנה. עכ"ד.

אמנם במחכ"ת יש להעיר, דאין ללמוד מדברי תה"ד שהיקל היכא דלא בעל כיון שהתגבר על יצור, לנדון זה שרצה לבעול ולא הצליח, ואדרבה איפכא מסתברא, דזה שרצה לבעול ולא הצליח תקיף יצריה טפי, שרצה להוציא מחשבתו מן הכח אל הפועל. ומש"כ שלא מסתבר כלל לומר דתה"ד מיירי בחתן שדחה בעילת מצוה כך ללא כל סיבה, דאטו בשופטני עסקינן וכו'. כבר השיב ע"ז בספר אמרות טהורות ח"ב (סי' לו אות י) דכבר כתבו האחרונים שהיה מנהג שהיו דוחים בעילת מצוה, וכמ"ש לעיל, וכבר כתבו שאם פירסה נדה לאחר מכן, צריכים שמירה, וזה שלא כדברי החשב האפור הנ"ל. ולא מיבעיא למהרש"ל והט"ז ודעימיה שהחמירו נגד סברת התה"ד, אלא אפי' למקילים כמותו י"ל דמיירי רק כשלא רצה לבעול, אבל כשניסה לבעול ולא הצליח מחמת עייפות וכדו', היכי מוכח דלא תקיף יצריה. ע"ש. ומרן הראש"ל זצוק"ל אחר שהביא דברי החשב האפור הנ"ל, כתב: ולענין הלכה נ"ל שהכל לפי ראות עיני המורה הוראה, ואם יראה שהחתן והכלה יראי שמים ואין

אחר ביאה ראשונה

נדה לפני שבעל, אע"פ דחיישין לדם
חימוד וצריכה לספור שבעה נקיים. מכל
מקום מותר לו להתייחד עמה, דכיון שבא
עליה בעבר אין יצרו תקפו, ועתידה להיטהר
לו ומקרי יש לו פת בסלוי.

כנס פנויה שכבר בא עליה ופירסה נדה

כא. הכונס פנויה שבא עליה בזנות, ופירסה
נדה קודם בעילה ראשונה שלאחר
החופה, אסור לו להתייחד עמה עד שיבוא
עליה בהיתר. אולם אם חיו ביחד ללא חופה

יט. מותר לחתן להתייחד עם כלתו אחר שבא
עליה ביאה ראשונה. ויש שהחמירו
שאינו מתייחד עמה עד שתטבול ויבוא עליה
פעם שניה. ולהלכה העיקר כדעה ראשונה,
אלא אם כן רואים שהחתן והכלה קלי דעת
ומתנהגים בשחוק וקלות ראש, ויש חשש
שיבואו לידי איסור, יש לעשות להם סדרי
שמירה. והכל לפי ראות עיני המורה כד.

המחזיר גרושתו

כ. המחזיר גרושתו בימי נדתה או שפירסה

חשש כל כך שיבואו לידי איסור ח"ו, וגם יש טירחא בסידור השמירה, יוכל לסמוך על דברי הרב חשב האפוד
להקל. וכן מתבאר מדברי הציץ אליעזר ח"ו (סי' מ פכ"ה אות ד) ע"ש. עכ"ל. ומתבאר מדבריו שרק בשעת
דחק כזאת שיש טירחא לסדר שמירה וכאשר אין חשש כ"כ שהזוג יבואו לידי איסור, אפשר לסמוך על הרב
חשב האפוד, הא לאו הכי, אין להקל. ודו"ק.

כד. כתב הרי"ח הטוב ז"ל בספרו עוד יוסף חי (פר' שופטים אות א) שאע"פ שלפי הדין אם בא עליה ביאה
ראשונה ואח"כ פירסה נדה, מותרים ביחוד, מ"מ פה עירנו בגדאד נהגו שאינו מתייחד עמה עד שתטבול ויבוא
עליה פעם שנית, שאז רשאי להתייחד עמה ככל איש עם אשתו נדה. ע"כ. ומופה"ד מרן הראש"ל זצוק"ל בספרו
טה"ב ח"א (עמ' תצו) הביא דבריו, וכתב ע"ז: והן אמת דאנן אזלינן בתר הוראת מרן ושאר הפוסקים שהתירו
ביחוד אחר ביאה ראשונה, מ"מ נראה שאם רואים שהחתן והכלה קלי דעת ומתנהגים בשחוק וקלות ראש, ויש
לחוש פן יבואו לידי איסור, ישתדלו לעשות להם סדרי שמירה, דטבא להו עבדינן להו, לעשות סייג וגדר לתורה.
והכל לפי ראות עיני המורה. עכ"ל. ודפח"ח.

כה. מקור דין זה דהמחזיר גרושתו שצריכה לספור שבעה נקיים מחשש דם חימוד, הוא בפסקי הרשב"ץ לנדה
(דף סו) והובא בבית יוסף (סוף סי' קצב), וכן פסק מרן בשו"ט (שם סעיף ה) ע"ש.

מכל מקום לענין יחוד לא אסרו מחשש דשמא יבוא עליה, כיון שבא עליה פעם אחת, והיא עתידה להיטהר
לו, הוי פת בסלוי. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' קסד), דהמחזיר גרושתו מן הנישואין כיון דהיא לא חדשה
לו, שהרי הוא רגיל בה, לא תקיף ליה יצריה בה ויש לו פתו בסלוי, ומותר להתייחד עמה. תדע דהרי לא חזור
עליה מעורכי המלחמה, דכיון שאינה חדשה לו לא אמרין בה ושמח את אשתו אשר לקח. עכ"ל.

והנה הט"ז (סי' קצב סק"ח) כתב, דאם עבר וכןס בתוך זמן הז"נ, אין צריך שמירה, כיון שכבר בעלה כשהיתה
איתו בפעם הראשונה לא תקיף יצריה עכשיו כ"כ, ואין צריך שמירה. ע"כ. והגרעק"א בגליון הש"ע שם כתב
ע"ד הט"ז, דלא סמך על סברתו להקל רק בתוך הז"נ, כיון דלהרבה פוסקים לא צריך ז"נ בזה, מקילים ביחוד,
אבל בפירסה נדה אסור ביחוד, ודלא כמ"ש התפארת למשה בדעת הט"ז דלא שאני בין ז"נ לפירסה נדה. ונשאר
שם בצ"ע כיעו"ש. אמנם הסד"ט (שם ס"ק יד) השווה דעת הט"ז בזה לרדב"ז דשרי היחוד אף אם פירסה נדה.
וכ"כ החכ"א (כלל קטו סי' י), וכן משמע מהפתחי תשובה (סק"ח) ע"ש. וכן העלה הנטעי גבריאל (פ"ז סי' יג)
ע"ש. וכן עיקר.

וקידושין ושמרו על כל דיני טהרת המשפחה, גדול [אחר זמן הזריחה] יז. ואם חלה חופתה מותרים ביחוד יז.

החתן עד אחר זמן צאת הכוכבים כח.

חלה חופתה ביום השביעי לז"נ

כב. כלה שחל יום השביעי לספירת שבעה בתולה הנשאת בע"ש

נקיים שלה ביום חופתה, מותרת כג. כלה בתולה הנשאת בערב שבת, יש לכתחלה לטבול ביום השביעי בעוד היום להורות שהחתן והכלה יתייחדו יחדיו

כו. הנה הסדרי טהרה (סי' קצב ס"ק יד) כתב ע"פ דברי הט"ז (שם סק"ח) שהתיר לאדם המחזיר גרושתו ועבר וכנסה בתוך ימי ספירת שבעה נקיים להתייחד עם אשתו, שהוא הדין אם בא עליה בזנות ואח"כ כנסה ופירסה נדה, דמותרים ביחוד. וסיים שם שהתפארת למשה נשאר בזה בצ"ע. ע"ש. גם החכמת אדם (כלל קטו סי' י) כתב, והנושא אשה שבא עליה בזנות וכנסה בחופת נדה, אין צריך שמירה כלל. ע"ש.

ומתחלה היה נראה לומר דדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים האם בנדרן זה שבא על פנויה בזנות צריכה לספור שבעה נקיים מחשש לדם חימוד. דלהפוסקים דס"ל שאינה צריכה לספור ז"נ, כש"כ דלא אסרו להם להתייחד. ואילו להפוסקים דס"ל שצריכה לספור ז"נ, לכאורה אסורים הם גם ביחוד. אך הנה החכ"א הנ"ל דסובר שבכה"ג אין צריכים שמירה כלל ומותרים ביחוד, כתב, "שאע"פ שצריכה שבעה נקיים, מ"מ אם כנסה בחופת נדה אין צריכים שמירה כיון שבעל אותה כבר". ע"כ. ומוכח דס"ל דלא תליא הא בהא, ואף למצריכים אותה לספור ז"נ, מ"מ לענין יחוד לא אסרינן להו. ועיין בספר אבני שהם (עמ' תמו) שכתב שלא מצא למי שאוסר להם להתייחד מלבד התפארת למשה שהסתפק בזה ונשאר בצ"ע. ומ"מ סיים שם בזה"ל: אולם למעשה הורה מו"ר הגר"ע יוסף (שליט"א) לאסור להתייחד עמה, ונראה שטעמו משום שחתן זה לא היה לו מעולם פחד או מורא מאיסור נדה, שהרי סתם פנויות בחזקת נדות הן, מדאינן סופרות ז"נ וטובלות, ולפ"ז לכאורה הוא הדין למי שחי עם אשה ללא נישואין כדת משה וישראל, ולא שמרו טהרת המשפחה, שכיון שלא נזהרו בזה יש לחוש פן יתקוף אותם יצרם, אולם אם שמרו דיני טהרת המשפחה, נראה שיש להקל לכל הפחות לענין יחוד עמה, כיון שחיו כך זמן רב, ורק בנכשלו באקראי יש להחמיר. עכ"ל. ודפח"ח.

ובספר מנחת איש (פכ"ד הערה כט) כתב, דאם חיו חיי אישות זמן רב שלא במסגרת הנישואין, וגם חיו בדירה אחת, ולאחר מכן חזרו בתשובה שלימה, וכנסה בזמן שאינה טהורה, שרי להתייחד עמה, שהרי כבר דש בה ואין יצרו תקפו. וכן הסכים עמי מרן הגאון רי"ש אלישיב שאינם צריכים שמירה כלל מהאי טעמא. עכ"ד.

לאור האמור נמצינו למדים שבזוג שלא שמר על דיני טהרה כלל וחיו בזנות, אסור להם להתייחד. וה"ה לזוג שנכשלו פעם אחת באקראי, דיש לומר דלא נח יצריה בזה. אולם אם חיו ביחד ושמרו על דיני טהרת המשפחה, או שכבר זמן מה הם חזרו בתשובה והם פרשו מאיסורם, יש להתיר להם להתייחד.

כו. בנדה (סז:) א"ל רב פפא לאביי ורבא, מכדי האידנא כולוהו ספק זבות שוינהו רבנן, ליטבלינהו ביממא דשביעא. [פרש"י- ממה נפשך, אם נדה היא הרי יום טבילתה יותר מז' לראייתה, ואם זבה היא, טובלת זבה ביום.] א"ל משום דרבי שמעון דתניא אחר תטהר, אחר אחר לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהן, ר"ש אומר אחר תטהר, אחר מעשה תטהר, אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא תבוא לידי ספק. [פרש"י- שמא תשמש בו ביום ותראה מיד לאחר תשמיש ונמצא סותרת כל שלפניה וטבילתה פסולה.]

והנה מצינו שלש שיטות בראשונים לגבי טבילה ביום השביעי: א. הראב"ד בבעלי הנפש (שער הטבילה) הביא בשם רב אחא משבחה (שאלתות פר' אחרי סי' צו) שאם עברה וטבלה ביום השביעי אף בדיעבד לא עלתה לה טבילה. ע"ש. וכן דעת מהר"ם מרוטנבורג להצריכה טבילה אחרת בלילה (הובא בהגמ"י פ"א מהל'

א"ב אות י. ב. שיטת רוב ככל הראשונים הלא הם: הרמב"ם (פי"א מהל' א"ב הי"ז), וכ"כ הרב המגיד (שם) בשם הרמב"ן והרשב"א, וכ"ה בתוה"ב להרשב"א (בית ז' שער ז), והריטב"א והמאירי בחידושיהם לנדה (סז:), וכ"ד הראב"ה בתשובה (סי' קצ), וכ"כ הגמ"י (שם) בשם רבינו שמחה, וכ"כ החינוך (סוף מצוה רז), וכ"ה דעת הטור (סי' קצז) ועוד, שלכתחלה אסור לטבול ביום השביעי, אך מ"מ אם עברה וטבלה עלתה לה טבילה. ג. שיטת הר"ה בסלע המחלקות (סי' מא), שמותרת לטבול ביום השביעי אף לכתחלה, וכתב דהא דא"ל ר"פ לרבא ליטבול ביומא דשביעאה, נראה שהוא לשון נקיה, והכוונה היא ליטבול ולישמעו, דאין יתכן להטיל איסור בטבילה בזמנה שהיא מצוה מפני חשש רחוק ועמוק, שהרי כמה ספיקות יש בדבר, שמה זבה היא, ושמה תשמש, ושמה תראה ותסתור ספירתה. ע"ש.

וחזינן למרן בשלחנו הטהור יו"ד (סי' קצז סע' ד-ה) שנקט כשיטת רוב ככל הראשונים, דבשביעי אסור לה לטבול ביום, מיהו אם עברה וטבלה, עלתה לה טבילה. וכן הסכמת האחרונים. ע"ש.

עוד איתא בגמ' (נדה שם), אמר רב נדה בזמנה אינה טובלת אלא בלילה ושלם בזמנה טובלת בין ביום בין בלילה, רבי יוחנן אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה, אינה טובלת בלילה משום סרך בתה, ואף רב הדר ביה, דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב, נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה, אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה. ע"כ. [נפרש"י - שלא בזמנה, ביום השמיני. משום סרך בתה, שנוהגת אחריה לטבול ביום ואפי' בזמנה ואתיא לידי כרת ולא ידעה דאמה בשמיני הוא דטבלה ביום]. יוצא איפוא דתרי חששות איכא בטבילה ביום: א. אם תעשה כן ביום השביעי, חיישין שמא תשמש ביום ותראה מיד לאחר מכן, ונמצא דסתרה מניינה ובעלה באיסור בא עליה. ב. אם תטבול ביום השמיני, חיישין שמא בתה תלמד ממנה לטבול ביום, ותעשה כן ביום השביעי ותבוא לידי הספק הנ"ל.

ואחר הודיענו אלהים את כל זאת, הבוא נבוא לדון בדברי קדשם של התוס' (נדה סז: ד"ה משום) וזל"ק: ומיהו אומר ר"ת שאין קפידא רק כשתשוב לביתה שיהיה לילה, וא"צ שתצא בלילה מביתה דשוב לא יבוא לידי ספק, ליכא למיחש אם תטבול היא ביום סמוך לחשכה לטבול בתה בעוד היום גדול, דמרגשת הבת בכך שתטבול סמוך לחשכה כאמה, אבל במקום שיש לירא מפריצי העיר או מגנבים וכו' שרי. ע"כ. והנה מפשט לשון התוס' שכתבו "וא"צ שתצא בלילה מביתה דשוב לא תבוא לידי ספק", משמע דאירי על היום השביעי שבו אסור חכמים לטבול שמא תבוא לידי ספק, והוסיפו עוד שגם אין לחוש לסרך בתה, וזה איירי על היום השמיני. והנה הרא"ש בפסקיו (סוף נדה סי' לו) כתב וז"ל: ורשב"ם היה מחמיר שלא לטבול עד שתחשך, ור"ת היה אומר שאין צריך להחמיר כ"כ רק שתטבול סמוך לחשכה ותבוא לביתה משחשכה ואז ליכא למיחש לסרך בתה. עכ"ל. ומשמע מלשונו דמירי ביום השמיני מפני שהחשך הוא רק גבי סרך בתה כפי שסיים דבריו. וכ"כ הטור (יו"ד סי' קצז) וז"ל: ור"ת היה אומר שאינה צריכה להחמיר כ"כ ולהמתין עד שתחשך "ביום השמיני", רק שתטבול סמוך לחשכה ותבוא לביתה משחשכה, דתו ליכא סרך בתה. עכ"ל. וכ"כ להדיא רבינו ירוחם (נתיב כו ח"ב דף רכא ע"ד) וז"ל: ורשב"ם כתב שבשמיני לא תטבול עד שתחשך כמו בשביעי, ור"ת כתב שא"צ להחמיר כ"כ אלא שתטבול סמוך לחשכה וכו' "ומ"מ בשביעי לדברי כולם לא תטבול עד הלילה". ע"כ.

אולם לדעת כמה מגאוני האחרונים, ר"ת איירי ביום השביעי סמוך לחשכה ולא דוקא ביום השמיני. כ"כ בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' כ) שיש להגיה בדברי התוס' ולומר "ולכא למיחש" בוא"ו התוספת, ור"ת תרתי קאמר, דגם בשביעי ליכא למיחש שתבוא לידי ספק, וגם ליכא למיחש לסרך בתה. ע"ש. וכן הגיה הגאון הרש"ש בד' התוס'. והביאם מרן רבינו הגדול זצוק"ל בטה"ב ח"ב (עמ' תעט) והסכים שכן צריך להגיה. ע"ש. וכן הגאון החכם צבי בתשובותיו (סי' יא) כתב להוכיח שדעת ר"ת להקל אף בשביעי וזת"ד: ומה שרצה כת"ר לומר דע"כ לא שרי ר"ת אלא בטובלת בשמיני אבל לא בשביעי, אף שדברי הטור מראין כן, אין האמת כן כמו שמוכח למעיין ומדקדק היטב בדברי התוס' וכן מכל הפוסקים שהביאו דבריהם, שמחלוקת ר"ת ורשב"ם היא בדבר ההוה והמצוי תדיר, דהיינו בטבילה בשביעי, דאי ס"ד דאחר ליל שמיני מיירי, אטו בשופטני עסקין דבלא שום

אונס תטבולנה תמיד בליל תשיעי, ואי בהנך אונסי דקביעי בליליא, אף ביום שמיני שרי, ואונס שאירע בליל ח' עד שע"י כך הוצרכה להמתין לליל תשיעי, מקרה רחוק הוא, אלא ודאי דר"ת מתיר בכל אשה הטובלת תמיד ביום שביעי בערב, שמוותרת לטבול סמוך לחשכה ולא תבוא לביתה עד שתחשך, וזה ברור למי שמודה על האמת. וגם דברי הטור אפשר להתפרש כן, ויום שמיני דקאמר לאו דוקא, אלא היינו ליל שמיני שהוא שייך ליום שמיני, ואע"פ שמהר"א שטיין ומהרש"ל הבינו דברי הטור כפשטם, וכן מבואר בדברי רי"ו, מ"מ דברינו נראים לי עיקר להלכה ולמעשה. עכת"ד. וכן הסדרי טהרה (סק"ט) השיג ע"ד הש"ך (בסק"ו) שכתב בדעת ר"ת שאין להקל בשביעי, שנמשך אחר דברי הטור, אבל מהתוס' מבואר שאף בשביעי מתיר ר"ת לטבול סמוך לחשכה, דתו ליכא למיחש שתבוא לידי ספק, וכמ"ש העבודת הגרשוני (סי' כ) והחכ"צ (סי' יא) ע"ש. וכן כתב הגאון הבית מאיר (סעיף ג) ע"ש.

איברא דחזיתיה להרה"ג ר' אליהו בנימין מאדאר שליט"א בספרו הבהיר אמרות טהורות (סי' מח אות ד) שכתב להוכיח שר"ת ביום השמיני איירי, דהתוס' קבעו דבריהם אהא דאמרינן נדה אף שלא בזמנה לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה, וע"ז כתבו בתחלה דליכא לפרושי דהאיסור הוא דוקא בנדה שאם תטבול בתה בשביעי איכא כרת, אבל זבה שאף אם תטבול בתה בשביעי אינו אלא חששא בעלמא שרי, הא ליכא למימר וכו', ואפי' בזה"ז אסור לטבול בין בשמיני בין בתשיעי ביום. וע"ז כתבו מיהו אומר ר"ת שאין קפידא רק כשתשוב לביתה שיהיה לילה וכו', ושוב סיימו ע"ז, אבל במקום שיש לירא מפריצי העיר או מגנבים שרי כדאיתא בשמעתין. ע"כ. והרי לך שכל דברי התוס' מתחילתם ועד סופם סובבים אודות טבילה בשמיני, ולא דברו על היום השביעי כלל וכלל. ע"ש. אלא דבסוף דבריו הביא מ"ש הרה"ג ר' רפאל מאוזו נר"ו ליישב דברי האחרונים הנ"ל דס"ל דמיירי בשביעי, דאף שכל דברי התוס' סובבים אודות היום השמיני, מ"מ י"ל דר"ת גופיה אמר דבריו בסתם, וא"כ כיון שמדבריו משמע יותר דמיירי בשביעי, יש לפרש כוונתו כן. והתוס' לא הביאוהו אלא לומר דאף שהחמירו בזה"ז שלא לטבול בשמיני מבעו"י, אם טובלת סמוך לחשכה שפיר דמי כדאמר ר"ת. עכת"ד.

אלא שעדיין יש להקשות לפי מ"ש מרן הב"י (סי' קצז) דמ"ש התוס' בשם ר"ת שטובלת סמוך לחשכה ותבוא לביתה משתחשך, לאו דוקא סמוך לחשכה, אלא גם קודם לכן יכולה לטבול כל שאינה באה לביתה עד שתחשך, ואורחא דמילתא נקט שמיד אחר הטבילה היא חוזרת לביתה. ושכן מוכח מ"ש הסמ"ג והמרדכי, שר"ת לא היה מצריך אלא רק כשתשוב לביתה יהיה חשכה, משמע דאפי' אם טובלת מבעו"י לית לן בה, כיון שאינה באה לביתה עד שתחשך, וליכא למיחש לסרך בתה. ע"ש. ולפ"ז לכאורה קשה, דהרי אמרינן בנדה (סז:) אתקין רב אידי בנרש למיטבל ביוםא תמינא משום אריותא, רב יהודה בפומבדיתא משום צנה, רב אחא בר יעקב בפפוניא משום גנבי, רבא במחוזא משום אבולאי. ע"ש. ואם איתא לדברי מרן הב"י, אמאי הוצרכו להתיר כן רק ביום השמיני, ולבטל עונת ליל שמיני, היה להם להתיר כן ביום השביעי מבעו"י ותשהה בבית שכנתה עד שתחשך. אולם לק"מ, דכבר הרגיש בזה הגאון בית מאיר (שם) וכתב דמוכח מכך שתקנו חכמים לטבול ביום השמיני, שלא מועיל שתעשה כן ביום השביעי ותשהה בבית חבירתה, שעדיין יש לחוש פן תצטרך להקדים לשוב לביתה מבעו"י לאיזה צורך ותבוא לידי ספק. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' קצז) דמוכח מפשטות הסוגיא הנ"ל שצריכה להתעכב בהליכתה מבית הטבילה לביתה עד הלילה, אבל לא מועיל במה שתלך לבית חבירתה שבאותה העיר ותשהה שם עד שתחשך, כי מה לי בית זה או אחר. ע"כ. והובאו דבריהם בטה"ב ח"ב (עמ' תפב) וקלסם. ע"ש.

ולכאורה אכתי צ"ע על דברי הב"י, דאם ר"ת מתיר אף מבעו"י, הול"ל האי רבותא שמוותרת לטבול בעוד היום גדול, ולא היה לו לנקוט סמוך לחשכה אע"פ שאורחא דמילתא שמיד אחר הטבילה היא חוזרת לביתה. אלא שכבר יישב זאת הגאון החכמת בצלאל (פתחי נדה עמ' תש) והביאו מרן רבינו הגדול זיע"א בטה"ב (סוף עמ' תפא) דאפילו כאשר תטבול מבעו"י, מרגישה הבת שאינה שבה לביתה אלא בלילה, ואף היא לא תלך

לביתה אלא בלילה, ואדרבה מצד הסברא נראה שיש יותר הרגשה בזה, שכשרואה את אמה שטובלת מבעוד היום גדול, ואעפ"כ מתעכבת מלשוב לביתה עד הלילה, היא מרגישה בדבר יותר מאשר תראה שאמה טובלת סמוך לחשכה וכו', והתוס' נקטי לרבותא שאפי' בזה שטובלת סמוך לחשכה מרגישה הבת, וכש"כ כשאמה טובלת זמן רב קודם הלילה מבעוד היום גדול, ואפי"ה אינה שבה לביתה עד הלילה. עכת"ד.

וכן בקדש חזיתיה בהגהות שערי דורא (הל' נדה סוף סי' א) שכתב בשם מהרי"ל, והכלות ביום חופתן יכולות לטבול ביום, דהא אינן באות אצל החתן באותו לילה קודם ברכת נשואין, ואותן כלות שפירסו נדה בשעת החופה ואירע טבילתה לאחר נשואין אין רשאות לטבול אלא בלילה כשאר נשים, אבל קודם החופה ליכא למיגזר מידי, לא משום דרבי שמעון דאמר שמא תראה ותסתור למפרע, דהכא ליכא למיחש להכי, הואיל והחתן אינו מצוי אצלה ולא גייס בה, וגם לא לסרך בתה. ע"כ. והביאו הרמ"א בדרכי משה (סי' קצז אות ה), וכן פסק בהגה (שם סעי' ג) וז"ל: והכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום דהא לא באין אצל החתן עד הלילה, אבל אחר החופה דינן כשאר נשים. עכ"ל. וכתב ע"ז הש"ך (סק"ט) נראה דהיינו דוקא לדין שהכלות אינן טובלות בשביעי, וכמ"ש בסי' קצו (סק"כ). וכ"מ במהרי"ל שם דמייירי בכה"ג, אבל במקום שהכלות טובלות בשביעי, או לדין אם אירע לה טבילה בשביעי כגון שנתקלקלה בימי ספירתה דאז טובלת מיד לאחר שבעה, אינה יכולה לטבול ביום, דהא ביום שביעי לאו משום סרך בתה לחוד מיתסרי, אלא משום שמא תראה ותסתור כל מה שלמפרע ונמצאת זבה למפרע. עכ"ד. אולם רבים מן האחרונים תמהו על דברי הש"ך הנ"ל, דהרי מבואר להדיא בהגהות שערי דורא בשם מהרי"ל שכלה מותרת לטבול אף ביום השביעי, וליכא למיחש שמא תשמש ולאחר מכן תראה ותסתור, דאין היא באה אצל החתן עד הלילה. כ"כ בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' כ), דאשתמיטיה להש"ך דברי הגהות ש"ד בשם מהרי"ל וכו'. ע"ש. וכ"כ בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' ד) דלא נזכרה חומרת הש"ך לא בראשונים ולא באחרונים, הילכך המיקל בזה וסומך על פשט דברי הרמ"א לא הפסיד. ע"ש. וכ"כ בספר מאורי אור (קן טהור דף קמ' ע"ב), וכ"כ הסד"ט (סי' קצז ס"ק יא), וכ"כ בשו"ת הגרעק"א תנינא (סי' עא), וכן הוא בבית מאיר (סעי' ט), ובלחם ושמלה (סק"ז), וכן כתב הצמח צדק בתשובה (חיו"ד סי' קנג), וכ"כ הזבחי צדק ח"ג (סי' עא), וכן העלה הרי"ח הטוב בשו"ת רב פעלים (חיו"ד ח"ד סי' יט) ועוד רבים מן האחרונים אספם איש טהור בטה"ב (עמ' תפג-תפח) ע"ש.

וכדי ליישב דברי הש"ך יש לומר דאזיל לשיטתיה שאף ר"ת לא התיר לטבול ביום השביעי אף אם תחזור בלילה, אלא ביום השמיני וכדברי הטור ורי"ו. ולכן יש לומר דלא פלוג רבנן, ואסרו ביום השביעי בכל אופן, ואפי' אם אין טעם לאסור כמו שהוא בנ"ד. והן אמת דלא פלוג רבנן בין אשה לאשה, ואפי' במקרה שאין טעם להחמיר, וכגון שבעלה נמצא מחוץ לעיר ולא יבוא עד הלילה, אפי"ה אין לה היתר לטבול ביום השביעי. אולם י"ל דבנ"ד שאני, דמעיקרא לא גזרו רבנן בכלה, וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"ה (חיו"ד סי' כ אות ד) דכיון שהוא דבר ידוע שאינה באה אצל החתן אלא בלילה, מעיקרא לא חלה גזרת חז"ל על כך, ולכן אין לומר דלא פלוג רבנן. ע"ש. ולפי"ז א"ש דברי כל האחרונים הנ"ל להתיר לכלה לטבול ביום השביעי לספירתה כשחלה באותו יום חופתה אף לכתחלה.

כת. לכאורה יש לומר דכל ההיתר לכלה לטבול ביום השביעי, הוא רק כאשר מעמידים את החופה בלילה, אולם במקום שמעמידים החופה ביום, עדיין איכא למיחש שתבוא אצל החתן לפני הלילה, ושמא תשמש ותסתור. וכן כתב הגאון הדגול מרבבה (המובא בגליון הש"ע שם) דאחר שהביא ד' הש"ך הנ"ל וכתב שהם צ"ע, הכריע דבשעת הדחק יש להקל אבל באופן שלא יעמידו החופה עד צאת הכוכבים ממש, אבל להעמיד החופה ביום ולסמוך שאין מייחזין אותם עד הלילה, לא מהני בזה. ע"כ. וכן העלה הגרי"ח בשו"ת רב פעלים הנז' לעיל ע"פ דברי הדגמ"ר. ע"ש. אולם בשו"ת יבי"א הנ"ל (אות ה) כתב מרן זצוק"ל שגם בזה יש טעם להקל, כיון שהחופה נעשית סמוך לשקיעה, וכל הקרואים המוזמנים לחופה אינם הולכים משם עד שעה מאוחרת בלילה, ואין חתן מתייחד עם הכלה עד הלילה, אין לנו לחוש כלל לשמא תשמש ושמא תראה ותסתור, ושכ"כ בשו"ת

בחדר אחד מבעוד יום [אף לבני ספרד], כדי שלא יהיה קונה קנין בשבת כ"ט. ואם הוא היום השביעי לספירת שבעה נקיים שלה, יש לייחדם יחד בחדר אחד ע"י שומרים ואז רשאי יהיה לבוא עליה ביאה ראשונה בליל שבת ל'. אלמנה הנשאת בע"ש
כד. אלמנה הנשאת בערב שבת, יש בהערה לא.

תשובה מאהבה ח"ג (דף מד סע"ד), ובשו"ת ישמח לב (חיו"ד סי' ז), ושכן כתב הגרש"ק בספר מי נדה בקונט' אחרון (סי' קצז) שאפילו אם תהיה החופה ביום, כיון שע"פ הרוב שכיחי בני אדם אצלם, וא"א לבוא עליה ביום, ליכא למיגזר משום שמא יבואו לידי ספק. ועוד דבכלתו דבזיו מינה ולא גיס בה כולי האי, לא חיישינן לשמא יבוא עליה ביום החופה, משא"כ באשתו דלא בזיו מינה. עכת"ד. ובאמת דאין כ"כ נפק"מ בזה לבני ספרד שלא נוהגים לעשות חדר יחוד ולכלה לאחר החופה, וממילא נעשה היחוד רק בלילה. אולם למנהג בני אשכנז שהחתן והכלה מתייחדים מיד לאחר הברכות, יש להזהר שלא יתייחדו ביום אלא רק לאחר צאת הכוכבים. ואם מחמת בושא מבקשים להכנס לחדר היחוד ביום, יש להקל ע"י שיכניסו עמהם אדם נוסף, וכמ"ש בספר טהרת ישראל (סי' קצב ס"ד ס"ק לו) ע"ש. ודו"ק.

כט. בשו"ת משאת בנימין (סי' צ) ד"ה ונ"ל, כתב, אפילו בתולה הנשאת בערב שבת דקי"ל חיבת חופה קונה לכל דבר, אפ"ה טוב וכשר הדבר לכתחלה ליחד אותם מבעוד יום. והטעם מפני שיש מרבותינו ז"ל מפקפקין על החופה שלנו שפורסין טלית על ד' קונדסין ומכניסין חתן והכלה לשם, ואומרים שכל העושה כן טעות הוא בידו כי אין זה חופה כלל, וחופה זו אינה קונה להיות כאשתו לשום דבר בעולם. ולדבריהם נמצא כשיבעול הבתולה בשבת קונה קנין בשבת ע"י ביאה, ויש לחוש לדבריהם. עכת"ד. והובא בכנה"ג (או"ח סי' שלט אות י) וכתב, שכן נהגו בקושטא שהחתן והכלה נכנסים לחדר צנוע ואוכלים שם ביחד, וממילא נעשה היחוד בע"ש מבעור". ע"ש. וכן כתב הגאון שער המלך (פ"י מהל' אישות בקונ' חופת חתנים סוף סעי' ט), וכ"ה בחידושי מהרימ"ט (ריש כתובות). וכן דן בזה באריכות מרן מלכא הגרע"י זצוק"ל בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ע סי' ט) והעלה כאמור ע"ש. ומשם בארה.

ל. הנה לפי מה שכתבנו לעיל בכלה שחל יום חופתה ביום השביעי לספירתה, שאסור לה להתייחד עם החתן עד לאחר צאת הכוכבים, לכאורה יהיה אסור לייחדה מיד לאחר החופה בע"ש, שמא יבואו לידי ספק. אולם זה אינו, דהנה בשו"ת פני יהושע (חאה"ע סי' ג) כתב שביחוד עם בתולה אין צריך יחוד הראוי לביאה במקום צנוע, ורק באלמנה שאין לה חיבת חופה צריך יחוד במקום צנוע הראוי לביאה. ע"ש. וכ"כ בספר המקנה (קונ' אחרון סי' סא ס"ב), שאף להרמב"ם והש"ע דחופה הינו יחוד, אין צריך שיהיה יחוד גמור, אלא אפי' יש שם אדם כיון שהמקום מיוחד להם, נקרא יחוד. ע"ש. וכן כתב הגאון הבית מאיר (אה"ע סי' נה). וכן פסק המשנה ברורה (סי' שלט ס"ק לה) ע"ש. ולפ"ז ישנה אפשרות לייחדם מבעוד יום בחדר מיוחד ע"י שמירה ולא יבואו לידי ספק, ואז יהיה רשאי לבוא עליה ביאה ראשונה בליל שבת. וכן העלה מרן זצוק"ל בספרו טה"ב ח"ב (עמ' תצ- תצא) וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ע סי' ט) ודו"ק.

לא. בירושלמי (ריש כתובות), א"ר מנא אילין דכנסין ארמלן בע"ש צריך לכונסה מבעוד יום, שלא יהא כקונה קנין בשבת. והרא"ש (פ"ק דכתובות סי' ג) הביא דברי הירושלמי הנ"ל, וכתב, דהאי טעמא לפי שאלמנה אין לה חופה ובשעת יחוד של ביאה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, הילכך צריך להתייחד עמה בע"ש מבעור". לפיכך אין להכניס בתולה לחופה בשבת, שע"י החופה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, והוי כקונה קנין

בשבת. ע"כ. וכ"כ הטור (אה"ע סי' סד) וז"ל: ואלמנה אין חופה קונה בה אלא ע"י יחוד של ביאה זוכה במציאתה, לפיכך צריך להתייחד עמה בע"ש כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת. ע"כ. וכן פסק מרן בשה"ט (שם ס"ה). ע"ש. והנה משמע מדבריהם דבאלמנה סגי ביחוד הראוי לביאה כדי לזכות במציאתה ובמעשה ידיה, והוי קנין בכה"ג. וכן העלה בשו"ת משאת בנימין (סי' צ), דלא בעינן ביאה ממש כדי לקנותה, אלא סגי ביחוד הראוי לביאה. ע"ש.

אולם הב"ח (סי' סד ד"ה ומ"ש אבל) כתב דלשיטת הטוש"ע דחופה היינו יחוד, אלמנה שאין לה חופה ואינו קונה אותה אא"כ שנתייחד עמה ובא עליה, אבל יחוד בלא ביאה אינו קונה, וז"ש רבינו (הטור) באלמנה "לפיכך צריך להתייחד עמה בע"ש", רצונו לומר להתייחד עמה ולבוא עליה אלא שלא פירש בהדיא. ע"כ. והרי לך דס"ל בדעת הטוש"ע דבאלמנה בעינן ביאה ממש ולא סגי ביחוד הראוי לביאה. וכ"כ הב"ש (שם סק"ו) והגרי"א בביאוריו (שם ס"ק יב) בדעת הרמב"ם והש"ע, דבאלמנה בעינן ביאה ממש. ע"ש. וכן נראה עוד ממ"ש מרן בש"ע (או"ח סי' שלט ס"ה) וז"ל: הכונס את האלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביום טוב. ע"כ. ומשמע דס"ל שביאה ראשונה צריכה להיות בע"ש או בעיו"ט, ולא סגי ביחוד בלבד, וא"כ דברי מרן לכאורה סתרי אהדדי. ועוד י"ל דהנה מרן (בסי' נה ס"א) פסק כדברי הרמב"ם וסיעתו שחופה היינו יחוד, ובסי' סד (סע' ה) הביא דברי הירוש' להלכה. ואם נאמר דבאלמנה סגי ביחוד בלבד, א"כ מה ההבדל בין אלמנה לבתולה. אולם יש ליישב לפי מ"ש בשו"ת פני יהושע (אה"ע סי' ג) שההפרש בין בתולה לאלמנה יכול להיות בשני אופנים, א. שבבתולה א"צ יחוד לשם ביאה כלל, אלא כל שנתייחד עמה בלבד קנה, אבל באלמנה צריך יחוד לשם ביאה, ואז אפי' לא בעל קנה. ב. בבתולה סגי ביחוד במקום שאינו צנוע ואינו ראוי לביאה, אך באלמנה צריך יחוד במקום צנוע שראוי לביאה. עכ"ד. וכן כתב הגאון מהר"י עייאש בספרו לחם יהודה (פ"י מהל' אישות דף מב ע"ב) שאף שלדברי מרן הש"ע חופה היינו יחוד, מ"מ יש הבדל בזה בין יחוד דבתולה דלא בעינן שיהיה ראוי לביאה, ליחוד דאלמנה שצריך להיות יחוד הראוי לביאה במקום סתר וצנוע שיוכל לבוא עליה, וגם צריך שיהיה בו כדי שיעור ביאה. ע"ש. וכ"כ בספר המקנה (קו"א סי' סא ס"ב), וכ"כ הגאון הבית מאיר (סי' נה), ועוד רבים מן הפוסקים, אספם איש טהור בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ע סי' ט אות ה) ע"ש. וע"ע בב"י (או"ח סי' שלט) שהוכיח מדברי הכל בו דבאלמנה סגי ביחוד הראוי לביאה. ע"ש. ומרן היב"א זצוק"ל (שם) כתב, דאע"פ שמפשט לשון הש"ע (סי' שלט) שכתב שהנושא אלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביו"ט, מוכח קצת דלא סגי ביחוד בלא ביאה, מ"מ באה"ע (סי' סד ס"ה) משמע דסגי ביחוד של ביאה, אבל ביאה ממש א"צ, ומסתברא שהעיקר כמ"ש באה"ע, דסוגיא בדוכתיה עדיפא, ומה גם שעיקר הדבר מדרבנן, סד"ר לקולא. ע"ש. ולפע"ד אפשר עוד לומר דמ"ש (בסי' שלט ס"ה) מיירי באופן שלא נתייחד עמה יחוד הראוי לביאה מע"ש. ובאמת שרוב ככל רבותינו האחרונים נקטו דהעיקר כמ"ש מרן באה"ע דסגי ביחוד הראוי לביאה ולא בעינן ביאה ממש ומהם: מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' יד), והגאון יעב"ץ במור וקציעה (סי' שלט), והשלחן גבוה (סי' תקכד סק"ד), ובמסגרת השלחן יו"ד (סי' קצו סק"ב), והגאון מליסא בסידור דרך החיים (הובא בשער הציון סי' שלט אות ל), והחכ"א (כלל קכט סי' יג), והמ"ב (סי' שלט ס"ק לב), וכן העלה מרן היב"א זצוק"ל (שם אות ז) ובטה"ב ח"ב (עמ' תצ), ובלוית חן (סי' קטו). ע"ש.

אמנם בשו"ת הריב"ש (סי' קלה) נשאל על לשון הירושלמי הנ"ל מה ההפרש בין בתולה לאלמנה, והשיב, דאין הפרש בין בתולה לאלמנה לענין קנין, אלא שהבתולה בזמנא לא היתה נשאת בע"ש לפי שאין ב"ד יושבים בשבת, ואיכא משום איקרוורי דעתא. ע"ש. וכן בספר תניא רבתי (הל' אירוסין ונשואין סי' צ) הביא לשון הירוש' וכתב ע"ז: "והוא הדין בתולה הנשאת בששי צריך לכונסה מבעוד יום". ע"כ. ומבואר דס"ל כהריב"ש דאין חילוק בין אלמנה לבתולה. ועיין עוד בשו"ת יבי"א ח"ה (שם אות ג) שהביא שכן היא דעת מהרימ"ט (ריש כתובות), ושכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' סז), ומה שנקט הירוש' לשון אלמנה הוא משום דס"ל כת"ק דאחרים שאסור לבעול בתולה בשבת משום חבורה. ולדינא קי"ל שמותר לבעול בתולה בשבת ולפיכך אין הבדל

בין בתולה לאלמנה, ולעולם גם אלמנה יש לה חופה. וגם בביאורי הגר"א (סי' ס"ק יא) העלה כן. ובשאלות שבסוף ספר מעשה רב (סי' קמ), העיד הגר"ח מוואלווין על רבו הגר"א שכן הורה הלכה למעשה, להתיר לבעול אלמנה ביאה ראשונה בליל שבת, ושהוא עצמו סגר הדלת עליהם. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חכם צבי (סי' ב).

ולענין דינא, כיון שמרן הש"ע הכריע כדעת הרא"ש והטור, שעכ"פ בעינן יחוד הראוי לביאה מבעוד יום, כך יש לנהוג, דאנו קבלנו עלינו הוראות מרן. וכ"כ הגר"מ פנירי נר"ו בספרו בית חתנים ח"ב (עמ' שכז) ע"ש.

ומעתה נראה שאם חל יום חופתה ביום השביעי לספירתה, שאסור להם להתייחד יחוד הראוי לביאה שמא יבואו לידי ספק, יהיה אסור לו לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת, דהוי כקונה קנין בשבת. אלא שעדיין יש מקום בראש לומר שבשעת הדחק יהיה אפשר להקל אף בזה, דהנה בשו"ת הרמ"א (סימן קכה) כתב שהגמ' דידן (ביצה לו:) פליג אירושלמי, משום דליכא למיגזר בהכי משום שמא יכתוב, שאין כתיבה זו מוטלת על החתן וכו', ושכן כתב הסמ"ג בהדיא דהגמ' דידן פליג אירושלמי בטעמא דמילתא דמתני' וכו', ונראה דלהכי השמיטו הרי"ף והרא"ש (ס"פ משילין) דברי הירושלמי הנ"ל, וכן הטור (בסימן שלט) לא הביאו, משום דק"ל כהגמ' דידן נגד הירושלמי ואין לחוש בזה לגזירה שמא יכתוב. ואע"פ שהרא"ש (פ"ק דכתובות), והטור (אה"ע סי' סד) הביאו דברי הירושלמי, מכל מקום מדלא הביאוהו במקומו בפרק משילין, נראה דס"ל שאין בזה איסור ממש, ולא הביאוהו [הרא"ש בכתובות והטור באה"ע] אלא להרחקה בעלמא, שלא לעשות חופה בשבת, אבל מעיקר הדין ס"ל כמ"ש. עכ"ת. ד. וכן הגאון הנצי"ב בהעמק שאלה (סי' נא אות ח) סייע לדברי הרמ"א הנ"ל, ויישב בזה קושיית הרא"ה והר"ן על הא דאיתא בכתובות (ז. א"ל אתפסוה מטלטלי, וקשה דהא אין קונים קנין בשבת כדאמרינן בירושלמי? ולפי דברי הרמ"א נחא, שהש"ס דידן פליג אירושלמי. ע"ש. וע' בשו"ת יביע אומר הנ"ל (אות ד) שהביא דברי הרמ"א, ועוד פוסקים דס"ל הכי, וכתב שע"פ זה נחא מ"ש בס' התניא (סי' צ) "שהמנהג פשוט בידינו לכנוס אפילו בשבת וכו'". ע"ש. דהיינו משום שהש"ס דידן פליג אירושלמי הנ"ל. ושכ"כ בשו"ת נחלת שבעה (סי' יב אות ט) ע"ש.

ולפי האמור יש כמה וכמה צירופים להקל בנ"ד, שאע"פ שלא התייחדו יחוד הראוי לביאה בע"ש, מ"מ מותר יהיה לו לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת, ואית לן ספק ספיקא להתיירא, שמא הלכה כהריב"ש והתניא ומהרי"ט והגר"א ועוד, הסוברים שאף לדעת הירושלמי אין הבדל בין בתולה לאלמנה. ואת"ל שלא, שמא הלכה כהרמ"א ודעימיה הסוברים שהגמרא שלנו חולקת על הירושלמי, ואין איסור לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת, וק"ל דהלכה כהבבלי נגד הירושלמי. ובפרט שכל זה מידי דרבנן הוא.

איברא דאכתי לא איפרק מחולשא, דכיון שמרן בשלחנו הטהור הכריע להלכה (אה"ע סי' סד ס"ה) כדברי הירושלמי הנ"ל, שוב יש לומר דלא עבדינן ספק ספיקא נגד מרן להדיא וכמ"ש רבינו יוסף חיים ז"ל בשו"ת רב פעלים ח"ב (חיו"ד סוף סי' ז), וכ"כ מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בכמה דוכתי, עי' יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' ח אות יח), וח"ג (חאו"ח סי' כח אות יז), ובחזון עובדיה שבת ח"ד (עמ' שצג) ועוד. ע"ש. וכן כתב מר בריה דרבינא הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א בספרו עין יצחק ח"ב (עמ' שו) ע"ש. ואי אפשר לפרש שמרן סובר בדעת הרא"ש והטור כמ"ש הרמ"א בתשובה הנ"ל, שהרי להדיא כתב (באו"ח סי' שלט ס"ה) שאסור לבוא על האלמנה ביאה ראשונה בשבת.

ועינא דשפיר חזי להט"ז (אה"ע סי' סד סק"א) שהביא דברי שו"ת משאת בנימין שכתב, שהרה"ג ר' אלעזר אשכנזי הורה למעשה בק"ק פוזנא באחד שנשא אלמנה בע"ש ולא נתייחד עמה קודם שבת, והתיר לבוא עליה בשבת, וכבר נתווכחו עמו חכמי ק"ק פוזנא וחלקו עמו בזה. וכתב המשאת בנימין שכדאי הוא לחלוק עליו בזה מטעם שחופה אינה קונה באלמנה, וראיותיו אין בהם ממש והוראה זו היא כשגגה מלפני השליט. וכתב ע"ז הט"ז, ואני אומר שיש דרך אחרת להתיר גם להפוסקים דסוברים שאין חופה באלמנה, דיש כאן קנין מצד מסירתה לרשות הבעל, כל שהולך עמה הבעל מהחופה להוליכה לבית הנישואין, באותה הליכה קונה אותה וכו', ועוד נראה דאיסור הביאה באלמנה בשבת הוא "שלכתחלה" לא יבוא לידי כן, ודוגמא לזה כתב הרמ"א

(בסי' שלט) לענין קדושי בתולה בשבת, וכן אמרה לשון הירושלמי "הני דכנסין ארמלין צריך למיכנס מבעוד יום". וכן הטור כתב לשון לכתחלה תקנו שלא יבוא לידי איסור, אלא שהש"ע באו"ח (סי' שלט) כ' הכונס אלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה בשבת ונימא דכוונתו דאם כנסה כבר ולא רצה תחלה ליחד עמה אסור לו ביאה ראשונה בשבת, משא"כ באם שכח או שלא ידע הדין, שמוותר בביאה בשבת. עכ"ל. הא קמן דסובר בדעת מרן הש"ע דכל האיסור לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת הוא דוקא אם במזיד הוא לא רצה להתייחד עמה מבעו"י. וזה דוקא לפי מ"ש באורח חיים (סי' שלט), אולם לפי מ"ש באבן העזר כלשון הרא"ש והטור "דצריך להתייחד עמה קודם שבת", משמע שזה רק לכתחלה, אבל מן הדין אין איסור אם יבוא עליה בשבת אף מבלי להתייחד עמה קודם השבת. וכבר כתבנו לעיל דמה שפסק באבן העזר הוא עיקר, דסוגיא בדוכתיה עדיפא.

ועוד יש לצרף מ"ש החלקת מחוקק (סי' נה סק"ח) שאף באלמנה סגי ביחוד עם החתן ע"י שומרים, ומותר לבוא עליה לאחר מכן ביאה ראשונה בשבת. ע"ש.

ושא נא ענין וראה בספר המקנה (קונטרס אחרון סי' סד ס"ה) שצידד להתיר ג"כ כדעת הגאון מהר"א אשכנזי. ועוד כתב שיכול להתנות קודם הביאה שלא יזכה ע"ז בשום זכיה עד שיתייחד עמה אחר השבת, וכיון ששניהם אינם רוצים שיזכה בביאה זו, כגון זו שומעין להם, כמ"ש כל האומר אי אפשר בתקנת חכמים שומעין לו. ואע"פ שלכתחלה ראוי ליחד קודם השבת, מ"מ בדיעבד אין לאסור הבעילה אע"פ שלא ייחדה מבעו"י, לפי שאיסור קנין בשבת אינו אלא מדרבנן, ואינו מתכוין לקנותה אלא להנאתו שרי, ואע"פ דהוי פסיק רישיה, מ"מ זהו פ"ר בגזרה דרבנן דשרי. ע"ש.

ומכל הני טעמי תריצי נראה שיש להקל בזה בשעת הדחק כגון שאי אפשר לארגן להם סדרי שמירה בשבת, או שע"י הרחקתם יבוא החתן לידי הרהורים ומכשול ח"ו, שיבעול בעילה ראשונה בשבת, וטוב שיחדו אותם מבעוד יום ע"י שומרים כדי לצרף סברת החלקת מחוקק הנ"ל, ושיעשה תנאי שאינו רוצה לזכות במציאתה ובמעשה ידיה כדעת ההפלאה בס' המקנה הנ"ל [ואע"פ שהישועות יעקב (שם סק"ג) פקפק בזה, מ"מ חזי לאצטרופי.]. ועי' בשו"ת יביע אומר חלק י (עמ' שלד טור ב') שהביא בשם כמה וכמה אחרונים, שאע"פ שקבלנו עלינו הוראות מרן הש"ע בין להקל בין להחמיר, מ"מ במקום הפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על פוסקים אחרים המתירים. ע"ש. וע"ע במאור ישראל על מס' ביצה (לו:): שהביא בשם ר"ת בספר הישר (בתשובה סי' מח אות י) שהתיר בשעת הדחק לקדש אשה בשבת. ושכן עשו מעשה הרמ"א (בתשובה סי' קכה), והב"ח (הובא בתשובות החדשות סי' מב) שקדשו בשבת כשהיתה שם שעת הדחק. וסיים שם מרן זצוק"ל בזה"ל: ונראה דאף לדין דאזלינן בתר מרן הש"ע, ומרן סתם "ולא מקדשים" והשמיט דעת ר"ת, מ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על ר"ת והרמ"א והב"ח. עכ"ל. ודון מיניה ואוקי באתרין. ומ"מ אין לעשות מעשה מבלי שאלת חכם תחילה. ודו"ק.

רבי מתתיהו גבאי

מח"ס בית מתתיהו ושא"ס, ירושלים

בענין שבירת כוס בנישואין זכר לחורבן

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"ג
הרה"ג מוכה הרבים מפורסם לשו"ת רבי
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס
גם אני אורך, ופרדס יוסף החדש על
המועדים ועל שבת קודש, ועורך הקובץ
הנפלא מה טובו אהליך יעקב, שלום רב.

ראיתי שאלותיך היפים בענין שבירת כוס בחופה.

א. והנה בשו"ע או"ח סי' תק"ס ס"ב,
וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה
ונותן בראשו במקום הנחת תפילין. והרמ"א
שם, ויש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת
חופה או לשים מפה שחורה או שאר דברי
אבילות בראש החתן. וכל אלו הדברים לזכור
את ירושלים, שנאמר אם אשכחך ירושלים
וכו'. ואינו מבו' ברמ"א אימתי זמן שבירת
הכוס בשעת החופה, אם זהו אחר ברכת
הנישואין, או אחר ברכת אירוסין קודם
קריאת הכתובה. ובס' שלחן העזר ס"ח ס"ג
ס"ק כ"ז הביא מנהג ירושלים לשבור הכוס
אחר ברכת אירוסין קודם קריאת הכתובה,
ויעו"ש דלא לסיים החופה בשבירת כוס
ולסיים בכי טוב עי"ש, ובס' שלמי שמחה
עמ' רי"ב ובשו"ת הלל אומר אהע"ז סי'
מ"ט. ואולם הרמ"א אהע"ז סי' ס"ה ס"ג כתב
ויש מקומות שנהגו לשבר כוס אחר שבע
ברכות, וזה המנהג במדינות אלו שהחתן
שובר הכלי שמברכין עליו ברכת אירוסין
עי"ש. הרי שס"ל להרמ"א דיש לשבור הכוס

אחר סיום השבע ברכות דווקא. ולכאור' זהו
סותר למש"כ הרמ"א או"ח סי' תק"ס לשבור
הכוס בשעת חופה, ונראה דאפי' באמצע
החופה ולא בגמר החופה אחר שבע ברכות.
ועי' בשו"ת לבושי מרדכי אהע"ז סי' מ"ט
ובס' נטעי גבריאל נישואין ח"א פל"ו ס"ב.

וראיתי בתשו' חקי חיים להגרח"י קעניג
זצ"ל ח"ח אהע"ז ס"ב שעמד בדברי הרמ"א
בענין זמן שבירת הכוס בחופה, דמהרמ"א
באהע"ז נראה דשבירת הכוס זהו אחר סיום
השבע ברכות, והרמ"א בס' תק"ס בזמן
שבירת הכוס זהו בשעת חופה, ולא כתב
בגמר חופה או אחר שבע ברכות. וכתב דע"כ
בדעת הרמ"א דאין קפידא בזמן שבירת
הכוס, ואיך שירצה יוכל לעשות עי"ש,
ומש"כ בדעת הרמ"א בס' מנהג אבותינו
בידינו נישואין עמ' ס"ו יעו"ש. ובס' אפריון
חתנים ח"ב ס"ט שמנהגו לשבר הכוס אחר
ברכת נישואין עי"ש. ובס' בתים לבדים ח"א
סי' ס' ס"ז ובס' נופת צופים מבעל העטרת
פז חו"ק סי' כ"ד ובס' הליכות אמרי סופר
ח"א עמ' רנ"ד ובס' עץ השדה הנדמ"ח פכ"ה
ס"ו ובס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד פר' שלח
עמ' רל"ד ובס' משפט הכתובה ח"ח פרק פ'
עמ' תע"ט ובס' עטרת אבות ח"ג פכ"ח סעי'
ס"ו ובשו"ת אשמח בהשם אהע"ז סו"ס כ"ט
ובס' הנישואין כהלכתם ח"ב פי"ב סי' ס"ט.

נעביד ביה מצוה אחרייתו כמבו' בברכות ל"ט ע"ב, וכן בשבת קי"ז ע"ב בר' אמי ור' אסי כי הוי מתרמי להו ריפתא דעירובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ עי"ש. והרמ"א או"ח סי' תרס"ד ס"ט שנהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות כדי לעשות בה מצוה. והמשנ"ב סי' תמ"ה סק"ז דאם יש לו הושענות טוב לשרוף החמץ בהושענות הואיל ואתעביד בו מצוה חדא. וא"כ י"ל מה"ט אי"ז ביזוי מצוה לשבור כוס נישואין שבירכו עליו, די"ל דיסוד המנהג זהו בדווקא לשבור כוס שבירכו עליו, ומשום הואיל ואתעביד ביה בכוס מצוה בברכה על הכוס, תיעביד ביה עוד מצוה בשבירת הכוס זכר לחורבן, ומש"ה אי"ז ביזוי מצוה, וכמו שמשמש בהושענות לאפיית מצות או שורף החמץ עם ההושענות ולכאור' הוי ביזוי מצוה, וע"כ דאי"ז ביזוי אלא מעליותא במצוה השניה דתיעביד בה עוד מצוה כשכבר נעשה בו מצוה אחת, וא"כ ה"ה י"ל דמה"ט שוברין הכוס שבירכו עליו דווקא זהו מהך טעמא דהואיל ואתעביד בה מצוה חדא דברכת נישואין בכוס, תיעבד בה עוד מצוה דשבירת כוס זכר לחורבן.

ואף דעיקר מנהג שבירת כוס בנישואין הוא מנהג קצת מקומות וכלשון הרמ"א, והשו"ע והטור והרמב"ם לא הזכירו כלל מנהג זה, וע"כ שלא נהגו כן במקומם, מ"מ גם על מנהג איכא להך דינא דהואיל ואתעביד בה מצוה חדא תיעביד ביה מצוה אחרייתו וכמבו' במנהגי חת"ס פ"ה סעי' כ"ז ס"ק מ"ז, שהיה נוהג להניח בליל חג הפסח את הכוס של אליהו מכוסה כל הלילה על השלחן, ובשחרית לקחו לקידוש היום, דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד

ובס' שביבי אש חופה ושבע ברכות להגרש"א שטרן סי' ג' אות ט', כתב די"ל דיסוד מנהג שבירת כוס לאחר ברכת הנישואין זהו משום דס"ל גם לקיים מנהג השבירה בכוס שבירכו עליו, וכמש"כ הרמ"א שהחתן שובר כוס שמברכין עליו, וכיון שכן היו צריכים שפיר לקיים מנהג השבירה דווקא לאחר ברכת הנישואין עם כלות מצות הכוס בשלימות, ובפרט למאי דנקטו הרבה פוסקים שיש לברך את ברכת הנישואין על אותו כוס של ברכת אירוסין [ובס' נתיבי המנהגים נישואין עמ' תק"מ הבאנו דהנהגת מו"ר מרן הגר"ד פוברסקי דאינו מצריך שני כוסות לאירוסין ולנישואין יעו"ש], ומטעם זה נשתרש המנהג לשבור דווקא לאחר ברכת נישואין. ונתקשה בשביבי אש אות ו' שם, על הסוברים שיש לשבור הכוס שבירכו עליו, והרי לכאור' יש בכך משום ביזוי לכוס של ברכה שלאחר גמר קיום המצוה משרבין אותו, ושכן הקשה הראב"ן סי' קע"ז עי"ש. וכן הקשה בחי' המקנה קו"א אהע"ז סי' ס"ה שבאשכנז נהגו לשבור כוס מלא יין, והקשה מהמבו' בשו"ע או"ח סי' קע"א ס"ד דאין לשפוך יין לפני חתן וכלה מפני הפסד אוכלין [ואמנם י"ל כמו ששבירת הכוס אי"ז בל תשחית, ה"ה שפיכת היין אי"ז הפסד כשעושה משום המנהג]. והקשה המקנה עוד ממש"כ הט"ז או"ח סי' רצ"ו סק"א מספר חסידים, דאין לשפוך משקאות שבירכו עליהם שלא לבזות הברכה עי"ש. ומש"כ בס' מאיר עוז ח"ז סי' קע"א ס"ד, ובס' אהלי שמעון אהע"ז סו"ס י"ג.

אמנם י"ל דאין בשבירת הכוס של ברכה משום ביזוי מצוה, ואדרבא י"ל דאיכא בזה כבוד מצוה דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא

מאה זווי ותבר קמייהו ואעציבו. ר' אשי עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חירותא ותבר קמייהו ואעציבו יעו"ש. והתוס' שם כתבו, דמכאן נהגו לשבר זכוכית בנישואין יעו"ש. וא"כ מקור המנהג לשבור כוס בנישואין זהו מהנך תרי מאן רבנן ששברו כוס בנישואין, ונראה ששברו בשעת סעודת הנישואין. וכ"כ בשו"ת אבן השוהם סי' נ"א עי"ש. וא"כ למש"כ התוס' שמקור שבירה בנישואין זהו מהגמ' הנ"ל, א"כ יהא צריך לשבור הכוס באמצע סעודת נישואין, ומ"ט כתב הרמ"א באהע"ז הנ"ל דנהגו לשבור אחר שבע ברכות. והגר"א שם סק"ג כתב ע"ד הרמ"א דמקורו בתוס' ברכות ל"א הנ"ל, וא"כ מנהג שבירת כוס בנישואין זהו מהך גמ' בברכות הנ"ל, מ"ט כתב הרמ"א שנהגו לשבור אחר שבע ברכות ולא באמצע סעודת נישואין. ועי' מש"כ בס' בנין שמואל לידידה הגר"ר שמואל כהן אהע"ז סי' ס"ה ס"ג עמ' שצ"ז. ואמנם ראיתי בס' עזרת אליעזר ברכות ל' שם, שהשיב מרן הגר"ח קניבסקי בהנך אמוראי ששברו כוס, דאיירי בחופה יעו"ש, ומש"כ בס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד עמ' רל"ד.

ולכא' י"ל דזה תליא בתרי טעמי דשבירת הכוס בנישואין, שמדברי הרמ"א בס' תק"ס דכלל דין שבירת כוס בנישואין בהדי דיני זכר לחורבן בעשיית אמה על אמה, ובהדי נתינת אפר על פאת החתן, ומשום אבילות על ירושלים, מוכח להדיא דטעם שבירת כוס בנישואין זהו משום אבילות החורבן. ומקור דברי הרמ"א זהו מהכל בו תענית סי' ס"ב, וכ"כ המאירי תענית ל' דמנהג שבירת הכוס הוא זכר

ביה מצוה אחרת עי"ש. והוכיח בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' ס"ח אות ט"ו, דהרי כל עיקר מזיגת כוס של אליהו בליל הסדר, אינו אלא מנהג קצת מקומות וכמש"כ הבאר היטב סי' ת"פ סוף סק"ג עי"ש. וע"כ גם במנהג אמרי' הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה עוד מצוה [ובהכי י"ל דמה שהביא בס' התינוק פכ"ב סעי' כ"ג מנהג ליקח טלית שהיה על כסא של אליהו בברי"מ, לשומרו לטלית בחופה, וי"ל ג"כ משום הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא תעביד ביה עוד מצוה, אף שכ"ז בתורת מנהג]. וא"כ שפיר י"ל גם בכוס שבירכו עליו ברכת נישואין תיעבד ביה עוד מצוה דשבירת כוס זכר לחורבן, אף שעיקרו מנהגא. ומיושב בהכי משה"ק השדי חמד מערכת ז' אות י"ב דאינו מבין מהו טעם הקפידא לשבור דווקא את הכוס שבירכו עליו עי"ש. ולפמ"ש משום דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה עוד מצוה בשבירת כוס זכר לחורבן. וע"ע מש"כ בס' טבעת יוסף חו"ק עמ' שס"ו ובס' עץ השדה פכ"ה ס"ה ובס' אוצר הפוסקים אהע"ז סי' ס"ה ס"ג סק"ט ו' ובשו"ת משנה הלכות ח"ז סו"ס ס"ב.

ואולי י"ל מה"ט נהגו לעטוף כוס ששוכרים, ומ"ט עוטפים, ובס' בואי כלה ס"ה אות י"ב כתב דאם טעם שבירת כוס שלא יבואו לקלות ראש, אדרבא עדיף שלא יעטפו הכוס עי"ש. ואולי מקור המנהג זהו להשוברין כוס של ברכה דווקא, א"כ יש לחוש לביזוי מצוה, מש"ה עטפו הכוס, וצ"ע. וע"ע בס' אם אשכחך ס"ז או"ט.

ב. והנה בברכות ל' ע"ב מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא, אייתי כסא דמוקרא בת ארבע

לחורבן. וכ"כ בס' ים של שלמה כתובות פ"ו סי' י"ז בטעם ראשון, וכן הלבוש או"ח סי' תק"ס ס"ב יעו"ש.

ואולם הרוקח סי' שנ"ג כתב דמה ששוברין כלי זכוכית בנישואין משום שנאמר עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה עי"ש. ולכאור' כן מוכח מהך סוגיא דברכות שזהו משום שלא יבואו לשמחה יתירה וקלות ראש, דסמין ליה דאסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה עי"ש. וא"כ להכי שברו כוס לא להרבות בשמחה, וא"כ להך טעמא דשבירת כוס י"ל דיש לשבור הכוס באמצע סעודת נישואין שמצוי בו השמחה, ואולם לטעם שבירת הכוס זכר לחורבן י"ל דיש לשבור בשעת החופה, וכמו שמניח אפר מקלה על החתן בחופה שהוא זכר לחורבן, ה"נ שבירת הכוס יש לעשות בחופה זכר לחורבן. וא"כ מש"כ הגר"א שמקור דברי הרמ"א דשבירת כוס בנישואין זהו זכר לחורבן זהו בתוס' ברכות הנ"ל, צ"ע דא"כ מ"ט כתב הרמ"א שם דשוברין הכוס אחר שבע ברכות, הא בגמ' שם מב' דשברו באמצע סעודת הנישואין. וכן מב' בשו"ת הב"ח סי' ס"ב.

ואשר עפ"ז י"ל דאם נימא דטעם שבירת כוס זהו משום זכר לחורבן, י"ל כמו שמניחין אפר קודם החופה ה"ה י"ל דשבירת הכוס בשעת החופה. אולם אם נימא דשבירת הכוס משום וגילו ברעדה, י"ל דשבירת הכוס אחר שבע ברכות שאז מתחיל שמחת חתן וכלה, ויש לצמצם השמחה ע"י שבירת כוס. וכ"כ לתלות בס' נתיבי המנהגים לידידי הגר"א דבורקס נישואין עמ' רכ"ו ובס' מנהג אבותינו בידינו נישואין עמ' ס"ח ובס' בואי כלה ליד"ג הגרמ"ש רביע ס"ה אות ז' עי"ש.

ועי' בס' אשרי האיש אהע"ז ח"א פי"ב סעי' ס"א דאם שברו הכוס קודם הקידושין א"צ לשבור שוב. ולכאור' לטעם שבירת כוס משום וגילו ברעדה ה"ז בעת שמחת הנישואין, או אחר החופה שמתחילה השמחה ולא קודם הקידושין. ועי' בשו"ת עטרת פז ח"א או"ח סי' ט"ו עמ' שנ"ה ובס' שלמי שמחה עמ' רס"ט דנתינת אפר מקלה אפשר ליתן אחר החופה.

בל תשחית בשבירת כוס

וראיתי בתשובות והנהגות ח"ו סי' רס"ז אות ו' שעמד בדברי הגר"א באהע"ז הנ"ל שציין מקור לרמ"א בשבירת כוס בנישואין מהתוס' ברכות ל"א הנ"ל, שהרי בתוס' מב' דאין הטעם בשבירת כוס משום זכר לחורבן אלא משום שלא יבואו לקלות ראש. והרמ"א ס"ל טעם שבירת כוס משום זכר לחורבן, וכתב דלא נתכוין הגר"א דטעם מנהג שבירת כוס כמב' בתוס' שזהו להעציב המסובין, אלא אה"נ טעם המנהג לשבור כוס הוא משום זכר לחורבן. ולא נתכוין הגר"א אלא להוכיח מהתוס', דלא נימא דאיכא בשבירת כוס בנישואין משום בל תשחית, דמוכח מהני סוגיא דברכות דליכא משום בל תשחית בשבירת כוס בנישואין כל ששובר הכוס לשם מטרה מסוימת עי"ש. ומש"כ ע"ד הגר"א בשו"ת עטרת פז ח"א או"ח סי' ט"ו עי"ש ובס' בגדי מרדכי ח"ב ברכות ל' ע"ב ובשו"ת מבשר טוב ח"ב אהע"ז סי' ק"כ אות ז'.

ואכן בס' בית נתן ברכות ל"א שם, עמד בזה בהנך רבנן ששברו כוס, דלמה לעשות מעשים כאלו שבר הכלים ולעבור על בל תשחית. וכתב הבית נתן שם לדקדק בהני תרי עובדא קאמר ותבר קמייהו, ולכאור' תיבת קמייהו מיותר והו"ל ותבריה. וכתב לפרש

המעשה כך, שהיה למר בריה דרבינא ולר' אשי איזה כלים שהיו לפי ראות העין יקרי הערך, אבל הכלים כבר היו נשברים, ושבר על שבר יחדיו ידובקו ולא היו שוים כלום, וכיון שראו רבנן ששמחו יותר מדאי לקחו הכלים ושברו לפניהם, או אפשר שהיה כוס של פרקים שאין מזיק להם השבירה כי יכול לתקנו לאחר זמן, ורק השבירה נראה למסובין שלא ידעו מזה, וזה כוונת הגמ' מתברי קמיהו שרק לפנייהם היה השבירה, אבל באמת גברא קטילא קטל, ובזה ג"כ מדויק שאמרו ואעציבו, שלא היה כוונתו להעציב כי אם שלא ישמחו יותר מדאי. וכתב לפרש מש"כ התוס' דמכאן נהגו שבירת כוס בנישואין, איך נהגו לעבור בבל תשחית, וידוע דלשון נהגו משמעותו דלא מורינן, ואי עבדי לא מהדרינן, עי' ר"ה ט"ו ע"ב (בתוס' ד"ה וכי נהגו) ובס' מחזיק ברכה סי' רצ"ו, וכתב דלפי דברינו יש לדקדק שיהא כלי שבור או פחות הערך מאוד שלא יכשלו באיסור כל תשחית עי"ש. ואולם בשו"ת אשמח בהשם להגר"ש חירי זצ"ל אהע"ז סי' כ"ט דאם יקח כוס שבור מה הועילו חכמים בתקנתם יעו"ש.

ואולם דברי הבית נתן תמוהין דאיכא ב"ת בשבירת כוס, שהרי קורעין בגד על המת, וע"כ דכשעושה משום המצוה אי"ז ב"ת. וכ"כ בשו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ג עי"ש ובס' אהלי שמעון אהע"ז סו"ס י"ג עי"ש ובס' ברכת אהרן ברכות שם ומש"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ס"ב, ואכן הפרמ"ג או"ח סי' תק"ס מ"ז סק"ד כתב ויראה לשבור תחת החופה כוס שלם, ואי"ז בל תשחית כיון שעושין לרמז מוסר למען יתנו לב עי"ש. ובס' הנשואין כהלכתם פ"ב

סעי' ע"א. הרי כיון שעושה משום זכר החורבן אי"ז ב"ת, וכמו שקורעין הבגד במקום המקדש, וע"כ דאם הטעם משום זכר לחורבן ודאי שע"ז אין ב"ת. ואמנם כתב הפרמ"ג שם שבשבירת כוס בתנאים יש ליקח קדירה שבורה משום בל תשחית, שאין השבירה להבהיל הנאספים יעו"ש, ומש"כ ע"ד בס' עץ השדה הנדמ"ח פכ"ה ס"ז ס"ק כ"ז. וס"ל להבית נתן דשבירת כוס אי"ז משום זכר לחורבן, אלא מנהגא גרידא ויש בזה ב"ת, אולם שבירת כוס לנישואין אי"ז ב"ת כשעושה משום צער החורבן. וכ"כ בס' שערי סופר סי' י"ד מ"ט לא פריך בגמ' ברכות ל"א שם בהנך רבנן ששברו כוס הא עבר על כל תשחית, וכדפריך בקידושין ל"ב ע"א על ר' הונא, ומשום דלדעתיה דרבינא יש צורך בדבר עי"ש. ומש"כ ע"ד בס' אפריון חתנים ח"ב ס"ט אם בחפץ הפקר הוי בל תשחית עי"ש, הרי שגם בצורך גרידא אי"ז בל תשחית, וה"ה י"ל בשבירת כוס בנישואין שעושה משום המנהג שנהגו אי"ז ב"ת. ועי' בשו"ת חקרי הלכה ח"א ס"ב אות ו'. ובס' ארחות רבינו ח"ה עמ' ו' שבתנאים שוברים צלחת שבורה משום בל תשחית, שאין לזה מקור בגמ' עי"ש. וע"ע בשו"ת תפארת יעקב להג"ר יעקב מוצפי זיע"א אהע"ז סי' י"ח.

בהשמטת הרמב"ם לשבירת כוס בנישואין

ג. והנה הרמב"ם השמיט דין שבירת כוס בנישואין, ולמש"כ התוס' מקור שבירת כוס בנישואין זהו מהן סוגיא דברכות בהנך רבנן ששברו כוס בסעודת נישואין, ומ"ט השמיט הרמב"ם דין שבירת כוס בנישואין. ואולי משום דס"ל דיש לחוש לבל תשחית בשבירת הכוס וכמש"כ הבית נתן הנ"ל,

שהוא בגדר איסור, ושפיר הזכיר כן בשו"ע. ועיקר הדבר דאיסור למלא שחוק הוי בגדר איסור, ולא ממדת חסידות, הביא בס' מורא מקדש הנדמ"ח עמ' ס"ה בשם הגר"י נבנצאל, ומש"כ בס' לב צדיק ח"א עמ' פ'.

ובספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תכ"ג שאלתי למרן הגר"ח קניבסקי מ"ט אין מקפידין בהלכה זו דאין למלא שחוק בעוה"ז, והשיב ע"ז, מי אומר שאין מקפידין עי"ש, ובס' יראי השם יכבד עמ' קצ"א השיב ע"ז הגר"ח דר"ל נזהר, והיינו כמב' בברכות ל"א שמימיו לא מילא שחוק בעוה"ז עי"ש. ובס' אהל יהושע למהרי"ל דיסקין סי' שצ"ה שלא ראו אותו צוחק עי"ש. ובס' ארח דוד סי' רמ"ז מובא כן על הגר"ד בהר"ן זצ"ל שלא חייך עי"ש, וכן בס' אור אלחנן עמ' רס"ה על הגר"א וסרמן הי"ד עי"ש. ובשו"ת תפארת יעקב להגר"ר יעקב מוצפי זיע"א סי' ר"ט דגדר האיסור למלא שחוק זהו עד שענינו דומעות ע"י שחוק עי"ש. ומש"כ בזה באיסור למלא שחוק בשו"ת בני בנים ח"א סי' ובשו"ת מעיין חיים ח"ב סי' כ"ח ובשדי חמד כללים א' פאת השדה אות קנ"ה ובס' שו"ע המקוצר סי' קנ"ז הערה י"ד ובס' תודיעני אורח חיים פ"ז ובשו"ת מגדל צופים ח"ט סי' כ"ח ובס' ענפי משה ת"ב סי' מ"ט יעו"ש, ובס' מסיני בא מערכת האלף אות כ"ו. ואמנם בשו"ת גבורת אליהו או"ח סי' קנ"ד נקט שדין שלא למלא שחוק הוי רק ממידת חסידות עי"ש. וכ"כ בשו"ת דברות אליהו ח"ח ס"ח. וא"כ י"ל דס"ל להרמב"ם שהשמיט דאסור למלא שחוק בעוה"ז, שס"ל שאי"ז אלא ממידת חסידות ולא בגדר איסור, ולהכי גם השמיט שבירת כוס בנישואין שיסודה משום דלא ימלא שחוק וכנ"ל.

והגמ' בברכות בהנך רבנן ששברו כוס איירי בכוס שבור וכנ"ל. ואולם ממש"כ התוס' דמכאן מנהג שבירת כוס בנישואין, א"כ זהו דינא דגמ' בשבירת כוס בנישואין. וראיתי בס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד עמ' רל"א שהוכיח ממש"כ הרמ"א סי' תק"ס יש מקומות שנהגו לשבור כוס בשעת חופה, ולמש"כ התוס' מקורו מהך גמ' דברכות ל"א, וע"כ ששבירת כוס אי"ז אלא מנהג, והגמ' בברכות ששברו כוס זהו משום שלא יבואו לקלות ראש עי"ש. ואולם בשו"ת שאל האיש ס"א נקט דשבירת כוס בנישואין הוי בגדר חובה ואין לבטלה ע"ש, ובס' בואי כלה ס"ה אות י"א.

אמנם י"ל דהא הרמב"ם השמיט הא דמב' בגמ' ברכות ל"א שם דאסור לאדם למלא שחוק בעוה"ז, ועמד בזה בס' אומר השכחה להגר"י פיק ברכות ל"א שם דהרמב"ם השמיט דאסור למלא שחוק, רק בהל' דעות פ"ב ה"ז ולא בדרך איסור עי"ש, ובס' דברי שלום [יודייקין] ח"ד סי' י"ז, ומש"כ לתרץ בס' בנין מרדכי ברכות סי' כ"ד. וא"כ י"ל דהשמיט ג"כ שבירת כוס בנישואין דיסודה משום וגילו ברעדה, ושלא ימלא שחוק בפיו וכנ"ל, דע"י שבירת הכוס יתעצב לבו. וכיון שהשמיט הרמב"ם דין דאסור למלא שחוק בעוה"ז, ה"ה השמיט ג"כ דין שבירת כוס שיסודה משום דאסור למלא שחוק, ובסעודת נישואין צריך למעט בשמחה. ואמנם השו"ע הזכיר הך דינא דאין למלא שחוק בעוה"ז כמב' בשו"ע או"ח סי' תק"ס ס"ה עי"ש, ואפ"ה השמיט דין שבירת כוס בנישואין, וע"כ שלא נהגו כן במקום השו"ע, וה"ז תליא במנהג מקומות, ואילו דין דאסור למלא שחוק בעוה"ז ס"ל לשו"ע

בשׁו"ת עטרת יעקב מהג"ר יעקב מוצפי זיע"א אהע"ז סי' י"ט, דאין להניח אפר מקלה לחתן עי"ש. ובס' בית חתנים פ"י סעי' י"ז, ומה שהאריך בזה בס' בזכרנו את ציון בשׁו"ת דורשי ציון ס"א. ואמנם השו"ע השמיט דין שבירת כוס בנישואין אף שהביא כן בבית יוסף מהכלבו, וצ"ע. ועמש"כ בס' אהלי שמעון אהע"ז סי' י"ג אות ה'.

כוס יקרה לשבירת כוס או פשוטה

ד. והלום ראיתי בס' אהלי שמעון לידידי הג"ר שמעון לוי אהע"ז סי' י"ג אות ד', דכתב נפק"מ בין הנך תרי טעמי דשבירת כוס בנישואין אם אפשר להשתמש בכוס פשוטה לשבירת כוס, דלטעם שבירת כוס בכדי להכניס עצב בזמן שמחה, ה"ז יכול להתקיים רק ע"י שבירת כוס יקרה ולא בשבירת כוס פשוטה. ואולם לטעם שבירת כוס משום זכר לחורבן אפשר גם לשבור כוס פשוטה שגם זה משמש זכר לחורבן, ואכן בשׁו"ת מעשה אברהם אהע"ז ס"ה, דיש לשבר כוס יפה ויקרה למען יעצבו ויחר בעיניהם עי"ש. ובס' חופת ציון עמ' ש"צ. ולכא' לטעם שבירת כוס זכר לחורבן, סגי בעשיית זכר ע"י כוס פשוטה. והשדי חמד אסיפת דינים מערכת ז' אות י"ב הביא מס' רוב דגן דמהך סוגיא דברכות צריך שיהא הכוס יקר ערך, ויהא הפסד מרובה שיהא דבר הראוי ליעצב בו יעו"ש. והיינו מהמעשה בר' אשי ששבר כוס ששווה ארבע מאות זוז, עי"ש. וכ"כ לתלות בהנך תרי טעמי בשבירת כוס בס' בואי כלה ס"ה אות ה', דלטעם שלא יבואו לידי קלות ראש בעי לשבור כוס יקרה יותר שע"ז יתעצבו יותר, ולטעם שהוא זכר לחורבן מהני לשבור כוס פשוטה שהרי בכל שבירה יש זכר לחורבן, עי"ש. ומש"כ בס'

אכן י"ל עוד אף אם נימא טעם שבירת כוס בנישואין משום זכר לחורבן, ס"ל לרמב"ם והשו"ע שהשמיטו זה ע"פ מה שהקשה בחי' המקנה אהע"ז סי' ס"ה בקו"א, שהרי כבר תיקנו להזכיר את ירושלים בברכת שוש תשיש ותגל העקרה, ולמה תקנו עוד תקנה בשבירת כוס זכר לחורבן, וכתב שזהו בזכרון ע"י דיבור שאומר אם אשכחך ירושלים, ותיקנו שבירת כוס בזיכרון לירושלים ע"י מעשה ולא רק ע"י דיבור עי"ש. ובס' אהלי שמעון אהע"ז סי' י"ג אות ז' עי"ש. וא"כ י"ל שס"ל להרמב"ם והשו"ע דסגי בזיכרון בדיבור על ירושלים שאומר בחופה, וא"צ זיכרון במעשה ע"י שבירת כוס דווקא. אולם צ"ע שהרמב"ם פ"ה מתעניות הי"ג כתב וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת התפילין, וכל אלו הדברים כדי לזכור את ירושלים יעו"ש. הרי שהזכיר דין אבילות על ירושלים בחופה ע"י מעשה דנתינת אפר בראש החתן, אף שמזכיר את ירושלים בברכת תשיש ותגל העקרה, ומ"ט השמיט שבירת כוס בחופה שמקורו בגמ' ברכות ל"א וכמש"כ התוס'. וכן הטור והשו"ע שהזכירו כשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה, השמיטו דין שבירת כוס וכמש"כ הרמ"א שם, והרמ"א הזכיר שניהם, וכמש"כ גם בדרכי משה סי' תק"ס שבעירו נהגו בשניהם, נותנין אפר על החתן, וגם החתן משבר כוס עי"ש. אכן י"ל שס"ל להרמב"ם דסגי בזיכרון אחד במעשה לאבילות ע"י ירושלים ע"י נתינת אפר מקלה, וא"צ גם ע"י שבירת כוס בנישואין, ובשׁו"ת אור לציון ח"ג פ"ל ס"ב נקט דבעי לעשות תרתי זכר לחורבן, גם שבירת כוס וגם נתינת אפר מקלה עי"ש, ובס' עטרת אבות מנהגי מרוקן ח"ג פכ"ח סעי' כ"ט. יעו"ש, ואולם

עץ השדה הנדמ"ח פכ"ה ס"ג. ובס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד פר' שלח עמ' רכ"ט. וכ"כ הך נפק"מ בין הנך תרי טעמי בשבירת כוס אם בעי לשבור כוס יקרה או פשוטה, בס' אפריון שלמה להגרי"א דינר פ"ז עמ' ק"ד ובס' טבעת יוסף חו"ק עמ' שס"ב ובשו"ת עטרת פז ח"ג או"ח סו"ס ט"ו ובשו"ת הלכתא מאורייתא ליד"נ הרה"ג רבי בנימין כהן ח"ג סי' מ"ח אות כ' עי"ש. ובשו"ת בנין יעקב ח"א סי' ל"ח ובשו"ת אורות המשפט ח"ה סי' כ"ו אות ו'.

והנה בס' מועד לכל חי להגר"ח פלאגי ס"י אות צ"ו כתב בדבר שבירת כוס של הקידושין, אין ליקח פחת הערך ורעוע או קצת שבור בכדי שלא לאבד כוס חשוב, ולא טוב עושין דזה זכר לחורבן יעו"ש. ונראה מדבריו דאין ליקח כוס פחות ערך ורעוע אף לטעם שבירת כוס משום זכר לחורבן, ולכא' לטעם זכר לחורבן מה איכפ"ל שיקח כוס רעוע או שבור, הא סו"ס זכר לחורבן איכא ע"י שבירת הכוס. אכן י"ל דשאני בשבר כוס רעוע דל"ח שבירה, וכמב' בב"ק נ"ו ע"א בשבר כותל רעוע, ופרש"י דלא אפסדיה דלמסתר קאי, וא"כ י"ל דל"ח ששבר כוס זכר לחורבן כשעומד לישבר, ול"ח מעשה שבירה לזכר החורבן, ואה"נ כששבר כוס פשוטה יהני זכר לחורבן כל שאין הכוס רעוע או שבור, וצ"ע. ואמנם הבית נתן ברכות ל"א הנ"ל כתב להקפיד ליקח כוס שבורה משום בל תשחית עי"ש. וראיתי בס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד עמ' ר"ל לדייק ממש"כ הרמ"א או"ח סי' תק"ס ואהע"ז סי' ס"ה דכתב יש מקומות שנהגו לשבור כוס תחת החופה, ולא חילק איזה כוס, ומשמע שבכל כוס יכול לקיים המנהג, ומשמע דא"צ כוס יקרה עי"ש,

ובשו"ת אשמח בהשם להגר"ש חיררי זצ"ל אהע"ז סי' כ"ט כתב שעדיף ליקח כוס שעולה ביוקר. ובס' הנישואין כהלכתם ח"ב פ"ב הערה 191 שא"צ לשבור כוס יקרה עי"ש. ומש"כ בס' פנינת המקדש פ"ד ס"ח ובס' אוצר הפוסקים אהע"ז סי' ס"ה ס"ק ט"ו יעו"ש ובס' שערי הנישואין פ"ב ס"י ובס' החופה והנישואין להגר"א זכאי סי' י"ד סעי' ל"ג ובס' חופת ציון עמ' ש"צ.

וחידוש ראיתי בס' טבעת יוסף חו"ק עמ' שע"ב, בעובדא דהוי ששכחו להביא כוס לשבירת הכוס בנישואין, והורה המו"ץ שיש לשבור בקבוק מיין ריק יעו"ש. ולכא' תמוה כיון שהבקבוק הריק יזרק לאשפה מהו התועלת בשבירתו, ואיזה צער החורבן איכא אם החתן ישבור בקבוק ריק. ובפרט לטעם שבירת כוס שע"ז יתעצבו, ומשום שלא יבואו למלא שחוק, שפיר יבואו לשחוק אחר שבירת הבקבוק יין ריק, שבלא"ה יזרק לאשפה. ועי' בשו"ת אשמח בהשם אהע"ז סי' כ"ט דאין ליקח מנורת חשמל שרופה לשבירת כוס עי"ש. וכ"כ בשו"ת עטרת פז ח"א או"ח סי' ט"ו יעו"ש. ומש"כ בשו"ת אבני דרך חי"ד סי' רי"ד לענין מנורת חשמל לשבירת כוס כשהיא לא שרופה, והביא מבעל המשנת יוסף דאין לשנות המנהג ולשבור רק כוס עי"ש, ובשו"ת משנת יוסף חט"ו סי' שי"ב. ובשו"ת בארו של אברהם ח"ב סי' ס"ח דאם אין לו כוס ישבור מנורה, ואין יוצאין יד"ח ע"י כוס חד פעמי עי"ש. ועי' בצל"ח ברכות ל"א שם ובס' בואי כלה ס"ה אות ד'. ואמנם י"ל אם נימא כהנוהגין לשבור כוס עם יין וכמו שהביא הפת"ש שם, י"ל כה"ג שלא מצא כוס ישבור הבקבוק עם היין, ועי"ז יהא צער משום הפסד היין, וצ"ע.

וילהס"ת אם שרי לשבור בקבוק עם יין שביעית, דאין להפסיד פירו"ש. אולם י"ל כיון שעושה משום המנהג דשבירת כוס יהא שרי, וכמו הסוברים דשרי לשפוך יין שביעית להבדלה לסימן ברכה שהוא משום המנהג וכמש"כ בשו"ת אור לציון שביעית פ"ב ס"ו, ומה שהבאתי בזה במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תשצ"ה יעו"ש, וא"כ ה"ה שבירת הכוס עם היין זהו לסימן ברכה וכמש"כ הנחלת שבעה סי' י"ב מחודשים ס"ה אות ה' עמ' 78, והו"ד בס' מנהג אבותינו בידינו נישואין עמ' ע"ג עי"ש.

וראתי בשו"ת אשמח בהשם להגר"ש חיררי זצ"ל אהע"ז סו"ס כ"ט שכתב שצריך להביא הכוס לשבירה מהבית שלו דווקא, דלפי הטעם בגמ' שהוא למעט בשמחה, כשהכוס מבעל האולם הוא לא מרגיש בצער, לכן יש לו להביא הכוס מביתו דווקא יעו"ש. ולכאור' צ"ע די"ל איפכא, דלטעם שבירת הכוס שלא ימלא שחוק בהנך רבינן ששברו כוס בשמחת נישואין משום דלא ירבו בשמחה יתירה, ועי"ז יתעצב לבם של המשתתפים בשמחה, הרי שמצטערין בשבירת כוס גם כשאין הכוס שלהם, דעצם שבירת הכוס מעורר עצב. וא"כ להך טעמא דשבירת הכוס משום וגילו ברעדה א"צ שיהא דווקא כוס של החתן. ואמנם י"ל לטעם שבירת כוס משום זכר לחורבן, י"ל דעדיף שיהא הכוס של החתן. וכ"כ לתלות בס' בואי כלה ס"ה אות ט' עי"ש. ובס' הנישואין כהלכתם ח"ב פי"ב סעי' ע"ד כתב שהכוס העומד לישבר הוא מרכושו של אבי החתן, ושכן כתב בס' רוב דגן קונ' אות לטובה אות ל' ע"פ הגמ' בברכות הנ"ל, דר' אשי שבר כוס בחתונת בנו עי"ש. ומש"כ בס'

טבעת יוסף חו"ק פכ"ה ס"ה. ובעיקר הדבר ליקח כוס מבעל האולם, כתב בס' בתים לבדים ח"ב ס"י סעי' צ"ח דאין ליקח כוס לשכירת כוס בנישואין ללא רשות מהאולם, יעו"ש. אולם ראיתי בס' בואי כלה ס"פ אות ט"ו שהביא להקל בזה שבעל האולם מוחל ע"ז, עי"ש. ובס' אשרי האיש אהע"ז פ"ס סי' י"ב שיש לשלם ע"ז עי"ש. וע"ע בשו"ת תורת מאיר ח"א אהע"ז סי' י"ד לענין ליקח מפית מהאולם לקנין סודר עי"ש. ובס' משפט הכתובה ח"ה פמ"א אות ט"ו ובס' תורת הקידושין פ"ב ס' קכ"ט.

שבירת כוס על ידי החתן

ה. והנה כתב הרמ"א אהע"ז סי' ס"ה ס"ג, וזה המנהג במדינות אלו שהחתן שובר הכלי שמברכין עליו ברכת אירוסין עי"ש. ומבו' מהרמ"א דשבירת הכוס צריך שתיעשה ע"י החתן בדווקא. וכן מבו' בדרכי משה או"ח סי' תק"ס סק"ב שהחתן שובר הכוס עי"ש. ואמנם היפה ללב אהע"ז סי' ס"ה או"ד שהמברך ברכת אירוסין הוא משבר הכוס עי"ש. והשדי חמד אסיפת דינים מערכת ז' אות י"ב כתב ע"ד הרמ"א הנ"ל שהחתן משבר שלו דווקא, שהרי מקור שבירת כוס זהו מהגמ' בברכות ל"א ששברו חכמים כוס בסעודת נישואין ולא החתן עצמו, וכתב השד"ח שכך מנהגם שאחד מהעומדים בחופה משבר הכוס עי"ש. ואכן ברמ"א או"ח סי' תק"ס הביא דיש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת חופה, ולא הזכיר שהחתן דווקא ישבור הכוס, וע"כ דאי"ז לעיכובא שהחתן עצמו ישבר הכוס, וכ"כ השד"ח שם. ועמש"כ בזה בס' פנינת המקדש פ"ד סעי' י"א ובס' נתיבי המנהגים נישואין עמ' רכ"ו ובדבריו שבקובץ אליבא דהלכתא

צ"ח עמ' נ"א, ובס' טבעת יוסף חו"ק עמ' שס"ג.

וראיתי בס' בואי כלה ליד"נ הגרמ"ש רביע ס"ה אות ח' שכתב לתלות בהנך תרי טעמי דשבירת הכוס, דאם השבירה משום שלא יבואו לקלות ראש, אין נפק"מ מי ישבור, אולם לטעם שבירת כוס משום זכר לחורבן, דווקא החתן צריך לשבור שהוא צריך לזכור החורבן בעת שמחתו, ופעולת השבירה מזכירה לו החורבן, ומה"ט מניחין לחתן אפר בראשו. וכ"כ בס' טבעת יוסף חו"ק עמ' שס"ד, די"ל שבדווקא החתן בעצמו ישבר הכוס, וכמבו' בגמ' ב"ב ס' ע"ב שהחתן צריך להניח אפר בראשו בחופה, וה"ה י"ל דהחתן עצמו ישבר הכוס זכר לירושלים. והלבוש אהע"ז סי' ס"ד ס"ג, דאנו נוהגין במדינות אלו שהחתן משבר הכוס עי"ש, ובס' מנהג אבותינו בידינו נישואין עמ' ע' ובס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד פר' שלח עמ' רל"ג ובס' עץ השדה הנדמ"ח לידידי הרה"ג רבי יצחק אליהו שטסמן פכ"ה ס"א, ומש"כ בס' שלחן העזר ס"ב ס"ב ס"ק כ' וס"ח ס"ק כ"ג ובס' פנינת המקדש פ"ד סעי' י"א ובס' אוצר הפוסקים אהע"ז סי' ס"ה ס"ג ס"ק י"ד עי"ש. וכ"כ הך נפק"מ בס' אהלי שמעון אהע"ז סי' י"ג או"ד עי"ש. ובס' שמחת מרדכי עמ' שמ"ט השיב הגרמ"ק אם איש אחר שבר הכוס ולא החתן סגי בזה עי"ש.

ובס' אהלי יעקב עה"ת ח"ד פר' שלח עמ' רל"ג כתב עוד נפק"מ בין הנך תרי טעמי דשבירת כוס, אם החתן צריך שידע טעם המנהג ששוכרים את הכוס זכר לחורבן, דאם הטעם שלא יבואו לשמחה וקלות ראש א"צ שיבין הטעם, כי עצם השבירה מעורר צער

וממעט בשמחה, אבל אם הוא משום זכר לחורבן צריך שיבין טעם השבירה דאל"כ אין משמעות לשבירה זו, ובט"ז או"ח סי' תק"ס סק"ד משמע שצריך שיבין החתן שהוא זכר לחורבן, שכתב ראיתי בקצת קהלות שהשמש אומר הפסוק הזה [אם אשכחך ירושלים], והחתן אומר מלה במלה, ונכון הוא, עכ"ל. ומבואר שהחתן צריך שידע מה הוא עושה, דאל"כ אין משמעות לעשיה זו יעו"ש. ובבן איש חי שנ"ר פר' שופטים סי' י"א שבעת השבירה יאמר החתן אעלה את ירושלים על ראש שמחתי עי"ש, ובס' הנשואין כהלכתם להגר"ב אדלר ח"ב פ"ב סעי' ע"ז יעו"ש.

כלה בשבירת הכוס

וראיתי בס' אהלי יעקב להרה"ג רבי יעקב מאיר פרבשטיין עה"ת ח"ד פר' שלח עמ' רכ"ח להעיר מ"ט לא מצינו מנהג שבירת כוס אלא על החתן ולא על הכלה, ולכאור' אם זה משום אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי הוי גם שמחת הכלה, ולמה לא תשבור הכלה גם היא כוס, וכתב דמנהג זה נסמך על דינא דגמ' בב"ב ס'. דמנח האפר במקום תפילין, שנאמר לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר, שזה דווקא בחתן ולא בכלה, ולהכי גם שבירת כוס המנהג שהחתן שובר ולא הכלה, וכתב לדון בזה ממש"כ הרמ"א סי' תק"ס שם שהוסיף על מנהג שבירת כוס בחופה לשים מפה שחורה או שאר דברי אבילות בראש החתן. ומקורו בכלבו סי' ס"ב, ומפורש בכלבו שם דנותנין מפה שחורה על ראש החתן והכלה, וע"ז פשט המנהג לשבר הכוס אחר שבע ברכות. ומובא לשון הכלבו בב"י סי' תק"ס. אולם הרמ"א השמיט תיבה זו בכלבו שנותנין מפה שחורה על הכלה, וס"ל

שבירת כוס זכר לחורבן צריך מעשה שבירה בפועל יעו"ש. ובס' בנין שמואל אהע"ז עמ' שצ"ח מה שהביא בזה לענין חתן שלא הצליח לשבור הכוס בחופה, שישבור בסעודת נישואין עי"ש.

ויל"ד כשהחתן לא הצליח לשבור כוס בנישואין, שהיה כוס קשה, או כששכחו להביא כוס, ואם יביאו כוס אחר יהא טירחא דציבורא אם ה"ז דוחה לשבירת כוס, ועי' בס' מנחה לחיים עמ' ר"מ שהביא מעשה רב בזה מבעל האבי עזרי זצ"ל יעו"ש. וה"ז תליא במה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ה סי' מ"ג אם טירחא דציבורא דוחה מנהג שנהגו, יעו"ש.

ונשאלתי מהגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ושא"ס, בחופת שני חתנים כאחד [עי' בשו"ע אהע"ז סי' ס"ב ס"ב ברמ"א], אם יש לשבור כוס לכל חתן וחתן, או סגי בשבירת כוס אחד לשני חתנים, ולכאורה כמו שנותנין אפר מקלה לכל חתן וחתן זכר לחורבן, ה"נ ישבור כל חתן כוס בשמחתו זכר לחורבן, ואולם י"ל בזה, אם נימא דשבירת כוס בנישואין זהו משום וגילו ברעדה, ושלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש ועי' השבירה יתעצב ליבם, יהא סגי בשבירת כוס אחד כשעושה חופה אחת לשני חתנים, ואל"ה אם נימא שיש לעשות שני חופות לכל אחד בפ"ע, וכמש"כ הרמ"א אהע"ז סי' ס"ב ס"ג יעו"ש. ואולם י"ל נפק"מ אם לא שברו הכוס בחופה ועושין סעודה לשני חתנים כאחד, דיהא סגי בשבירת כוס אחד לשני חתנים, דעי"ז לא יבואו לשמחה יתירה ולקלות ראש, וליכא בהכי דינא דאין עושין מצוות חבילות, וכמו שמברכין ברכת חתנים לשני חתנים

שדווקא על החתן נותנין, וכנראה זהו מה"ט שהמנהג נסמך על אפר בראש החתן, ונפק"מ לשבירת כוס שהכלה אינה שוברת יעו"ש.

ולכאור' י"ל בזה דה"ז תליא בהנך תרי טעמי דשבירת כוס בנישואין, דלטעמא שהוא זכר לחורבן א"כ מ"ש החתן מהכלה, וגם היא שייכת בכל הדינים המבוארים בס' תק"ס דעושין זכר לחורבן כעשיית אמה על אמה וקריעה במקום המקדש ושאר דינים, דליכא נפק"מ בין איש לאשה בדיני צער החורבן ועשיית זכר לחורבן. ואולם אם נימא שדין שבירת כוס בנישואין זהו משום וגילו ברעדה ושלא ימלא שחוק בעוה"ז, י"ל דסגי בשבירת כוס ע"י אחד, דכל שנשבר הכוס מתעצב לבם, וליכא נפק"מ מי ישבור הכוס, ונקבע שהחתן ישבור ולא הכלה. ובס' בואי כלה ס"ה אות ח' כתב דאף אם הכלה רוצה לשבור אין ליתן לה, שיש בזה חוסר צניעות עי"ש. ואולם ראיתי בס' פנינת המקדש פ"ב סעי' י"ט לענין שבירת כלי בעריכת תנאים, שהיום נוהגין שהמחותנות שוברות צלחת עי"ש. אכן י"ל ששוברות הצלחת בעזרת נשים שלהם, ולא במקום הגברים, ושאני בחופה שנמצאת הכלה בין הגברים אין לה לשבור. ועי' בס' בזכרנו את ציון עמ' רפ"ב שהביא שהמנהג בשבירת כוס בחופה, אבותיהן או אמותיהן של אבי החתן או הכלה שוברים הכלי עי"ש.

ובס' בואי כלה ליד"נ המוהל הגרמ"ש רביע ס"ה אות ג' נפק"מ בהנך תרי טעמי בשבירת כוס, אם ניסה החתן לשבור הכוס ולא הצליח אם צריך שוב לזורקו עד שישבור, דלטעם שלא יבואו לידי שמחה יתירה אפשר דשוב א"צ לזורקו עד שישבור, דבזמן שזרק הכלי כבר נבהלו והתעצבו, אולם לטעם

כאחד וכמש"כ השו"ע אהע"ז סי' ס"ב ס"ג, ומ"ט ליכא בהכי דינא דאין עושין מצוות חבילות. ועמד בזה הגר"י ברכה בס' ברכת יצחק נישואין עמ' תת"ל עי"ש. וכתב לי ע"ז מרן הגר"ח קניבסקי מ"ט ל"ה חבילות בברכת חתנים אחת לשני חתנים, זה ענין אחד עי"ש. ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות ט', יעו"ש. וא"כ ה"ה י"ל בשבירת כוס אחד לשני חתנים שהוא ענין אחד, ליכא בהכי משום מצוות חבילות. ועי' בבית מתתיהו ח"ה ס"ג אות ט' מה שהארכנו בדין קריעה על המקדש ועל אביו אם איכא משום חבילות יעו"ש.

שבירת כוס נישואין בשבת ובפורים ובראש חודש ו. וראיתי בס' חשוקי חמד כתובות ה' ע"ב אם אפשר לשבור כוס בנישואין ביום שבת, וכתב דאי"ז אלא מקלקל ושרי. אולם יש לדון בזה עפ"מ"כ המשנ"ב סי' תק"ס סק"ה דבשבת ויו"ט אין לשייר תבשיל אחד, או מקום פנוי על השלחן, כי אין להתנהג באבילות בפרהסיא בשבת עי"ש. וא"כ ה"ה אין לשבור כוס בנישואין בשבת דהוי כאבילות בפרהסיא עי"ש. והניף ידו גם בס' חשוקי חמד שבת ק"ה ע"ב יעו"ש.

ולכאוי' י"ל עפ"ז נפק"מ בנישואין ביום פורים, דמבו' בשו"ע או"ח סי' תרצ"ו ס"ח דמותר לישא אשה בפורים יעו"ש, אם ישבור הכוס בשמחת הנישואין או בחופה זכר לחורבן ביום פורים. ולמש"כ המור וקציעה סו"ס תרצ"ה שא"צ להזהר בסעודת פורים זכר לאבלות ירושלים כיון דחייב איניש לבסומי עי"ש, והו"ד בשערי תשובה ר"ס תרצ"ה עי"ש. וכ"כ בס' תורת חיים [סופר] סי' תק"ס סק"ג יעו"ש ובס' אם אשכחך עמ' צ"ג. וא"כ למש"כ המו"ק דאין לעשות זכר

לחורבן בפורים, א"כ לא ישבור הכוס בסעודת נישואין או בחופה ביום פורים שזהו משום זכר לחורבן, ואין לעשות זכר לחורבן בפורים דחייב איניש לבסומי. ואולם י"ל דאם נימא דשבירת כוס דנישואין משום וגילו ברעדה, ומשום דלא ימלא שחוק, ועי' שבירת כוס יתעצב, אם גם בפורים אסור לאדם למלא שחוק דהוא יום משתה ושמחה, ואין לך ימי משתה ושמחה גדולים מימי הפורים. ואולם הט"ז או"ח סי' תק"ס סק"ז דאפי' בשמחה של מצוה כגון בחתונה או בפורים, לא ימלא שחוק עי"ש. וא"כ שפיר י"ל אם נימא דשבירת כוס אי"ז משום זכר לחורבן, אלא שלא ימלא שחוק בעוה"ז, שפיר י"ל דאף ביום הפורים ישבור כוס בכדי שלא ימלא שחוק בעוה"ז, ועי' שבירת הכוס יתעצב, וצ"ע. ועמש"כ מו"ר בשו"ת משנת יוסף חי"ד סי' שפ"א ובס' שערי יוסף ארחות הישיבה עמ' ר"א בענין למלא שחוק בפורים יעו"ש, ולמוח"ז הגה"ח רבי שלום יצחק מזרחי זצוק"ל בשו"ת דברי שלום ח"ד או"ח סי' פ"ו ובס' איך נשיר לידידי הרה"ג רבי מרדכי קוט ס"ו עמ' קנ"ה ובשו"ת מגדל צופים ח"ט סי' כ"ח ובס' שו"ע המקוצר ח"ג או"ח סי' ק"ז ס"ו דאפי' בפורים לא ימלא שחוק עי"ש. וע"ע בשו"ת אור לצין ח"ג פ"ל הערה ג' בדין שלא לנגן בכלי שיר כמבו' בשו"ע או"ח סי' תק"ס ס"ב, דאף בפורים וחוה"מ אין לשמוע שיר מכלי שיר עי"ש, ובס' דור המלקטים סי' תרצ"ה ס"ב סק"ד עי"ש.

והנה בס' תורת חיים [סופר] סי' תק"ס סק"ג דה"ה בסעודת ראש חודש אין לשייר תבשיל בסעודה זכר לחורבן, לנוהג לעשות סעודה בר"ח יען שהוא יום טוב יעו"ש, ובס'

פנינת המקדש פ"ב ס"ט יעו"ש. ולכאור' כוונתו עפ"מ ש"כ היראים סי' רכ"ז דראש חודש חייב בשמחה דאיכרי מועד כדכתיב קרא עלי מועד, וכעין יו"ט שחייב לאכול בו בשר ולשתות יין, וא"כ עפ"ז אם נימא דשבירת כוס בנישואין משום זכר לחורבן, בר"ח אין לעשות זכר לחורבן, ולא ישבור כוס בנישואין בר"ח. אולם אם נימא דשבירת כוס משום וגילו ברעדה ושלא ימלא שחוק, ה"ז שייך אף בפורים, וכמ"ש"כ הט"ז הנ"ל, ושפיר ישבור כוס בר"ח דלא ימלא שחוק בפיו בר"ח.

אמנם י"ל בזה, דהא השו"ע סי' תק"ס ס"ה כלל הך איסור למלא שחוק בעולם הזה בהדי דיני עשיית זכר לחורבן, וכמ"ש"כ השו"ע בכותרת סי' תק"ס לעשות זכר לחורבן [ועי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' ת"ד אם הכותרות מהשו"ע עי"ש, ובבית מתתיהו ח"ה ס"ב אות ז'], ונראה מהשו"ע דהאיסור למלא שחוק זהו משום צער החורבן, שהרי כלל זה בהל' זכר לחורבן. ואמנם המג"א סי' תק"ס ס"ק י"ב דאסור למלא שחוק, כי שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה עי"ש. וצ"ע דא"כ דהוי משום גילוי ערוה, מ"ט העתיק השו"ע דאסור למלא שחוק בהל' זכר לחורבן, ולא באהע"ז סי' כ"א בהדי דיני דלהתרחק מעריות ואסור לשחוק עמהם, אם נימא דאסור למלא שחוק שלא יבוא לגילוי ערוה, ומוכח מהשו"ע דאיסור למלא שחוק הוי משום צער החורבן ולהכי כלל זה בהדי דיני זכר לחורבן. וכן דייק העמק שאלה שאילתא קנ"ח אות ה' בדעת השאילתות, שאיסור למלא שחוק כלל בהל' תשעה באב שהוא משום צער החורבן.

ולכאור' כן מוכח ממש"כ הטור או"ח סי'

תק"ס דאסור למלא שחוק בגלות הזה, הרי שהאיסור רק בזמן הזה, אולם כשיבנה הבית ליכא להך איסורא. והמאירי ברכות ל' ע"ב שהאיסור למלא שחוק עד שיבוא המשיח עי"ש. והרמב"ן בס' תורת האדם סוף שער האבל שהאיסור למלא שחוק זהו רק בזמן הגלות עי"ש. וע"כ שס"ל דאסור למלא שחוק זהו משום צער החורבן, ואינו שייך כשיבנה בנין ביהמ"ק, וכ"כ לבאר בתלמיד רבינו יונה ברכות ל"א שם, והבית יוסף או"ח סי' תק"ס ביאר כן בדעת הטור שכתב דאסור למלא שחוק בזמן הזה, היינו בזמן החורבן עי"ש. ומש"כ בדעת השו"ע בט"ז או"ח סי' תק"ס סק"נ שכתב השו"ע אסור למלא שחוק בעולם הזה, ולא הזכיר שהאיסור רק בזמן הזה כלשון הטור עי"ש, וא"כ יהא נפק"מ אחר בניית ביהמ"ק דיהא שרי למלא שחוק אם נימא שהוא משום צער החורבן, ועמ"ש"כ בזה בס' אז ישוררו עמ' רצ"ד ובס' פרדס אליעזר אירוסין ונישואין ח"ד עמ' תצ"ה ע"ש ובשו"ת עטרת פ"ז ח"א או"ח סי' ט"ו עמ' שנ"ג.

ואולם למש"כ המג"א דהאיסור למלא שחוק משום שלא יבוא לגילוי ערוה ליכא נפק"מ דאחר החורבן יהא שרי, ומדברי השו"ע שכלל זה דאסור למלא שחוק בהל' זכר לחורבן, ע"כ האיסור למלא שחוק משום צער החורבן, וכ"כ הך נפק"מ בשו"ת מעיין חיים להגר"מ זריהן זצ"ל ח"ב סי' כ"ח יעו"ש.

ואשר לפי"ז י"ל אם נימא כמ"ש"כ המו"ק הנ"ל דאין לעשות זכר לחורבן בפורים, כשיור מקום בסעודה או תבשיל, שזהו משום זכר לחורבן, ובפורים לא יעשה בו. והתורת

חיים הוסיף שה"ה בר"ח לא ישייר זכר לחורבן, וכמו בפורים, אם נימא דהאיסור למלא שחוק זהו משום צער החורבן, ובפורים אין לעשות זכר לחורבן, ה"ה י"ל דבפורים ור"ח יהא שרי למלא שחוק, וממילא שפיר ישבור כוס בנישואין בפורים ובר"ח וה"ה בשבת, דאין לעשות זכר לחורבן בימים אלו, וצ"ע.

בענין הפסק אחר ברכת נישואין

ע"י שליח בין ע"י עצמו צריך לברך קודם הקידושין כדרך שמברכין על כל המצוות, ואח"כ מקדש ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזה ברכה לבטלה מה שנעשה כבר נעשה, אם כן מ"ט לענין ברכת חתנים ס"ל לרמב"ם שמברך אפי' אחר כמה ימים, ואילו ברכת אירוסין ס"ל להרמב"ם שאם לא בירך קודם הקידושין אין מברך אח"כ שדין עובר לעשייתן בזה לעיכובא, ומ"ט בברכת נישואין מברך אפי' אחר כמה ימים והא אי"ז עובר לעשייתן.

וע"כ מוכח דשאני ברכת נישואין דאי"ז מברכת המצוות, אלא הוי מברכת השבח וכמש"כ הר"ן פסחים ז' ע"ב, שברכת חתנים היא ברכת שבח ותהלה, ואינה ברכת המצוות על מצות הנישואין שהרי מברכים אותה גם בשבעת ימי המשתה שאין בשעה זו קיום מצוה עי"ש, וא"כ י"ל דמש"ה מברך ברכת חתנים אפי' אחר כמה ימים, ואין מעכב בזה דינא דעובר לעשייתן, דשאני מברכת אירוסין דע"כ ס"ל להרמב"ם שהוי מברכת המצוות, וכמו שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ט, ומש"ה אם לא בירך קודם הקידושין הפסיד הברכה, ואילו ברכת נישואין י"ל שהוי מברכת השבח ומש"ה מברך אפי' אחר כמה ימים, שבברכת השבח אין מעכב דינא דעובר לעשייתן, וכן מפורש בפרישה אהע"ז ס' ס"ב

בס"ד, שבט תשע"ח.

אורך ימים ושנות חיים למע"ב יד"נ
הרה"ג המפורסם מוכה הרבים רבי
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס
גם אני אורך ופרדם יוסף החדש על
המועדים, שלום רב.

במה שראית בגליון עומק הפשט פר' בהר [אייר תשע"ה] שהביאו, שבשיעורו של מו"ר הגרב"ד פוברסקי סיפר, שפגש את האדמו"ר משומרי אמונים בעל "חוקי חיים" זצ"ל, ושאלו האדמו"ר האין אחר החופה ניגשים לומר מזל טוב לחתן ולכלה ויש שמבקשים ברכה ומאריכים עמו, הא כיון שכבר בירכו ברכת נישואין תחת החופה, הרי צריך שברכת נישואין תהא עובר לעשייתן, וצריך לעשות היחוד מיד לדעת הרמב"ם פ"י מאישות ה"א, שחופה זהו יחוד, וכן פסק בשו"ע אהע"ז ס' נ"ה ס"א, וללא היחוד לא חל הנישואין, אם כן צריך שלא להפסיק את החתן והכלה אחר ברכת הנישואין שלא יהא הפסק, ורצית לדעת האין לתרץ קושיא זו.

הנה הרמב"ם פ"י מאישות ה"ו אירס וכנס לחופה ולא בירך ברכת חתנים ה"ז נשואה גמורה וחוזר ומברך אפי' אחר כמה ימים עי"ש, הרי שאפשר לברך ברכת חתנים אפי' אחר כמה ימים, וילה"ק ממש"כ הרמב"ם פ"ג מאישות הכ"ג, כל המקדש בין

אסורה לבעלה כנדה ע"ש, וכ"כ הב"ח אהע"ז ס' ס"ב שם, בטעם שמברך ברכת נישואין לאחר כמה ימים, שברכת נישואין מברכת השבח ע"ש, ובס' בד קודש למו"ר כתובות ס"ט, הוכיח דע"כ ברכת חתנים מברכת השבח, ממה שבעי לברך ברכת נישואין בעשרה, דאם הוי מברכת המצוות א"צ עשרה, וע"כ שברכת נישואין מברכת השבח ע"ש, ובקובץ מוריה שבט תשע"ח עמ' קכ"א מש"כ בזה.

ואשר עפ"ז י"ל אם נימא דברכת נישואין מברכת השבח, ומש"ה ס"ל להרמב"ם שיכול לברך אפי' אחר כמה ימים, לא איכפ"ל בדין עובר לעשייתן, וה"ה של"ה הפסק כשמפסיקין החתן באמירת מז"ט אחר החופה קודם היחוד, דשאני ברכת חתנים שהיא מברכת השבח ובהכי ל"ה הפסק. ועיקר ד"ז כתב בס' ישועת דוד למרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל ח"ד ס"ד, לענין ברכת אירוסין, אם שח החתן בשיחה בין ברכת אירוסין לקידושין, דאם נימא שברכת אירוסין הוי מברכת השבח ל"ה הפסק וא"צ לחזור ולברך ע"ש, וכ"כ בשיעורי רבי ראובן יוסף גרשנוביץ זצ"ל כתובות ז', שאם ברכת אירוסין הוי ברכת השבח ל"ה הפסק כששח החתן בין ברכת אירוסין לקידושין ע"ש, ובס' עולת כהן ברכת אירוסין ס"א ע"ש, ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ב אות ה' ובח"ג ס' ל"ג אות ה' ע"ש. וא"כ ה"ה י"ל דלא איכפ"ל בהפסק אחר ברכת נישואין אם נימא שהיא מברכת השבח ל"ה הפסק, וכמו דחזינן דאין מעכב בזה דין עובר לעשייתן, ועי' עוד בזה בשיעורי רבי דוד כתובות ז' ע"ב אות תל"ב תל"ה.

אמנם ילה"ק בזה ממש"כ השו"ע או"ח

אות ט', והו"ד בבית שמואל אהע"ז ס' נ"ה סק"ח, בטעם שמברך ברכת חתנים אפי' אחר כמה ימים כשלא בירך, דלא נזכר בברכה זו כלום מנישואין ומש"ה יכול לברך אח"כ, אבל ברכת אירוסין צריך לברך קודם הקידושין, דצ"ל עובר לעשייתן יעו"ש, ולפמ"ש י"ל דשאני מברכת אירוסין שהוי מברכת המצוות, ומש"ה מעכב בה דינא דעובר לעשייתן, ואילו ברכת נישואין שהוי מברכת השבח וכמש"כ הר"ן, אין מעכב דין עובר לעשייתן ומש"ה מברך אפי' אחר כמה ימים, וכ"כ בס' ערוך השולחן אהע"ז ס' ס"ב סק"ט, ועמש"כ עפ"ז נפק"מ בדין אחד מברך לכולם בברכת חתנים בבית מתתיהו ח"א ס"ד אות ג' ע"ש.

אולם הבית יוסף אהע"ז ס' ס"ב נקט בדעת הרמב"ם פ"י מאישות ה"ג, שמברכין ברכת נישואין קודם הנישואין, כדין כל הברכות שמברכין עליהם עובר לעשייתן קודם מעשה המצוה, וברכת חתנים הוי מברכת המצוות, ומש"ה מברך קודם הנישואין, וכן הפרישה אהע"ז ס' ס"ב שם נקט בדעת הטור שברכת נישואין מברכת המצוות, וכן מבו' ברמב"ן פסחים ז' שם ע"ש, וא"כ עפ"ז צ"ע אם נימא שברכת חתנים מברכת המצוות, מ"ט יכול לברך ברכת חתנים אפי' אחר כמה ימים, והא בברכת המצוות דין עובר לעשייתן לעיכובא, וכמש"כ הרמב"ם בברכת אירוסין אם לא בירך קודם הקידושין אין מברך אח"כ, וע"כ מוכח שברכת נישואין הוי מברכת השבח, ומש"ה יכול לברך אח"כ, ומה שצריך לברך ברכת נישואין קודם הנישואין משום דא"א באופ"א דללא הברכה לא תחול החופה, דבעי חופה הראויה לביאה, וכלה בלא ברכה

דכל מצוה שיש לה משך זמן שפיר הוי עובר לעשייתן, וה"נ מצות נישואין היא כל הימים אשר דבוק באשתו עי"ש, והיינו די"ל עפ"מ ש"כ הרמב"ם פ"א מברכות ה"ב, ואם היה מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר העשיה, כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה, ולא בירך בתחילה חוזר ומברך עי"ש, הרי שכל מ"ע הנמשכת יכול לברך אחר העשיה, וא"כ זש"כ הב"ח בברכת נישואין מברך אחר כמה ימים, שמברך אח"כ דקיום המצוה נמשך כ"ז שדבוק באשתו ומצות הקידושין הוי מ"ע הנמשכת, ועמ"ש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ט אות ט' עי"ש, ועי' בזה בשו"ת להורות נתן ח"י ס' פ"ט, ובס' קול יהודה להגר"י צדקה זצ"ל שיעור ח' עי"ש.

ושו"מ למו"ר מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א בס' בד קדש כתובות ס"ט, שעמד בזה לבאר דעת הרמב"ם, שמברך ברכת חתנים אפי' אחר כמה ימים, אף שס"ל שמברך ברכה זו קודם הנישואין, דשפיר ס"ל להרמב"ם שברכה זו מברכת השבח, אבל מתקיים בברכה זו, גם דין ברכה על המצוה, ואמנם לא תיקנו ברכה בפ"ע על מצות הנישואין, אבל כיון שמעשה הנישואין מצוה א"כ ראוי שיהא עליה ברכה מדין מצוה טעונה ברכה, ולהכי כיון שיש ברכת נישואין שהיא מברכת השבח תקנו חז"ל שיתקיים בברכה זו גם חובת הדין שמצוה טעונה ברכה ויוצא בה יד"ח מצוה טעונה ברכה, ולהכי צריך לברך הברכה קודם הנישואין, אבל אם שכח ולא בירך מברך אף אחר כמה ימים, שעצם הברכה היא ברכת השבח עי"ש, ומובא גם בשיעורי הגר"ד פוברסקי פסחים

ס' רכ"ז ס"ג, היה יושב בבית הכסא ושמע רעמים אם יכול לצאת תוכ"ד יוצא ומברך, ואם לאו לא יצא, הרי אף בברכת השבח דין סמוך למאורע זהו לעיכובא, ואם לא בירך תוכ"ד הפסיד הברכה, וא"כ ה"ה בברכת נישואין אף אם נימא שהיא מברכת השבח, מעכב בה דין הפסק, כדחזינן מברכת הרעמים שאם לא בירך תוכ"ד הפסיד הברכה, וכיו"ב כתב להעיר בס' שכר שכיר להגר"י מאיר זצ"ל ח"א ס' כ"ב, על הנוהגים להתייחד לא אחר החופה, אלא לאחר הסעודת נישואין, דס"ל שברכת נישואין הוי מברכת השבח וא"צ עובר לעשייתן, דהא חזינן בברכת הרעמים אם לא בירך תוכ"ד הפסיד הברכה, וע"כ דבעי לברך סמוך למאורע, וה"ה י"ל בברכת נישואין עי"ש. אמנם יש לחלק ע"פ מה שהבאנו בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ב אות ה', משמיה דהגר"ר ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל בעל הברכת ראובן שלמה, דיש לחלק בברכת השבח היכא שמקושר הברכה להמעשה, שפיר בעי שיהא סמוך למאורע, והוי הפסק כששח, אולם בברכת אירוסין או נישואין, אם נימא שהוי מברכת השבח, הוי שבח כמו שלא עשני גוי דלא מקושר הברכה להמעשה, ומש"ה ל"ה הפסק, וה"ה י"ל שא"צ שיהא עובר לעשייתן, ושאני מברכת הרעמים דאם לא בירך תוכ"ד אין לו על מה לברך דהברכה על ראיית הברקים ולאחר תוכ"ד לא מקושר הברכה לראיית הברקים.

ובאופ"א אפ"ל בדעת הרמב"ם, אף אם נימא דס"ל שברכת נישואין הוי מברכת המצוות, וכמ"ש"כ הב"י בדעת הרמב"ם, אפ"ה ס"ל שמברך ברכת חתנים אף לאחר כמה ימים, כמ"ש"כ הב"ח אהע"ז ס' ס"ב שם,

ז' ע"ב אות קל"ב ע"ש, ועי' עוד בשיעורי רבי דוד כתובות ז' ע"ב אות תמ"ו.

וכעת קיבלתי שיעורו של מו"ר בעל הבד קודש שליט"א [ע"י תלמידו המובהק הרה"ג רבי אהרן קסלר], וזהו שיעור כללי שנאמר בישיבת פונב"ז עמ"ס פסחים, ומובא שם בזה"ל, ואדמו"ר ת"ח מובהק עורר לי על הענין שבדרך כלל לפי המנהג אין מקפידין להזדרז, ויש הפסק בין ברכת הנישואין עד היחוד, והרי לדעת הב"י שקיום דין הוא לברך ברכת חתנים עובר לעשייתו, ולדעת הרמב"ם קיום החופה הוא ע"י היחוד, ראוי להקפיד שלא יהא הפסק בין הברכה ליחוד. וכתב הבד קודש לתרץ, ולפי המבואר י"ל דברכת המצוות שעיקרה על המצוה בודאי דינא הוא שלא יהא הפסק בין הברכה למצוה, אבל ברכת חתנים הרי הם בחפצא ברכת השבח, גם לדעת הרמב"ם, ואין מברכין אלא בעשרה אלא מפני שמצוה טעונה ברכה, לכן תיקנו שיתקיים ענין זה ע"י ברכת השבח, ולכן מברכים קודם החופה, אבל מעתה כבר יתכן שאין להקפיד על הפסק, וכל שנאמרה הברכה קודם החופה כבר אין המצוה בלא ברכה ומתקיים הענין שהמצוה טעונה ברכה.

ואולם בס' המקנה בקו"א ס' ס"ב ס"א עמש"כ הבית שמואל ס' ס"ב סק"א, דמה שאנו מברכים ברכת נישואים תחת החופה משום שבחופה ליכא יחוד והוי עובר לעשיה קודם שאוכלים ביחד במקום צנוע, ומזה ג"כ ראייה דעיקר החופה זה האכילה במקום צנוע דאל"כ קשה על מנהג שלנו איך עושים שני דברים הסותרים זא"ז, דמברכים קודם הנישואין כדי שיהא עובר לעשייה וברכת נישואין מברכין תחת החופה, וכתב ע"ז

המקנה דא"א לומר כן דאילו הוי ברכת נישואין בשביל היחוד שאח"כ הוי ההליכה מהחופה לבית חתנות הפסק בין הברכה לנישואין, כדאיתא באו"ח ס"ח ס' י"ג ע"ש, הרי שנקט המקנה די"ל שההליכה הוי הפסק לברכת נישואין בשביל היחוד, והו"ד המקנה בפת"ש אהע"ז ס' ס"ב סק"א ע"ש, וכן נקט גם בפת"ש אהע"ז ס' ס"ב סק"י שהיחוד צריך שיהא מיד אחר החופה שלא יהא הפסק בין הברכות תחת החופה להיחוד שאח"כ ע"ש, ועי' בזה בחלקת מחוקק אהע"ז ס' נ"ה ס"ק י"א, וא"כ עפ"ז שפיר יש לזהר מהפסק בשיחה בין החופה ליחוד. וכן עורר בדרישת ארי אהע"ז ס' ס"ב סק"ה, מ"ט אין נוהרין משיחה בין היחוד לחופה ע"ש ובאוצר הפוסקים ס' נ"ה ס"ק כ' או"ד.

ונפק"מ בזה לענין חדר יחוד שיהא בעי לעשות מיד אחר החופה אף לבני ספרד, ומדין עובר לעשייתו, ולמש"כ המקנה שההליכה הוי הפסק, כ"ש דלעשות היחוד אחר גמר הנישואין שהוי הפסק, וכן השיב לי הגר"ח קנייבסקי, דאף בני ספרד צריכים לעשות יחוד מיד אחר החופה, ומובא בקונ' אהל יעקב הל' שבע ברכות עמ' צ"א ע"ש, וכן בקובץ שבט הכהונה ח"ח עמ' ל"ט ע"ש, ועמש"כ עוד בזה בתשו' והנהגות ח"ו ס' רס"ב ח"ה ס' של"ג ובשו"ת אבני ישפה ח"ג ס' ק"ו ענף ד' ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ז אהע"ז ס"י ובשו"ת שמש ומגן ח"א אהע"ז ס"ד, ח"ג אהע"ז ס' ל"ד אות ה' ובשו"ת עמק יהושע ח"ז אהע"ז ס' י"א ובשו"ת ברכת יהודה ח"ה אהע"ז ס"ז, ח"ו אהע"ז ס' י"ג, ובשו"ת קול אליהו ח"א אהע"ז ס"ב ובס' מצעדי גבר כתובות ס' י"ט ובשו"ת וישב הים ח"א ס' כ"א ובס' משנת שלמה

החופה ליחוד, ואולם העולם אין מקפידים בזה שמאריכים באמירת מז"ט ובשירים אחר החופה וצ"ע.

ובהכי ה"ז נפק"מ במה שעוררת במה שנהוג בחצרות אדמורי"ם, לעשות החופה סמוך לבית האדמו"ר, ואח"כ הולכים למקום החתונה, אם הוי הפסק בין החופה ליחוד, ולמש"כ המקנה הנ"ל לדון דהליכה הוי הפסק בין החופה ליחוד, כ"ש בהפסק הליכה כ"כ גדול, ומצאתי בשו"ת ויברך דוד נישואין ס' נ"ט שעורר כבר בזה בעשיית חופה אצל צדיק ומשם לילך לאולם החתונה יעו"ש.

קידושין ס"ט ובס' עולת כהן ברכת אירוסין ס' ט"ו ובס' ברכת יצחק יחוד עמ' תכ"ב, ועמש"כ בארוכה בס' שושנת העמקים חו"ק ח"א עמ' קל"ט, ובס' בתורתו חו"ק ח"א עמ' צ"ד ובס' משפט הכתובה ח"ו פנ"ד הערה י"ד ובס' מגיד הרקיע ח"ב מה שהאריך בזה ידידי הרה"ג רבי יעקב מדר עי"ש.

והלום ראיתי בס' האירוסין והנישואין השלם עמ' רע"ט ס' של"ח, להג"ר יחזקאל אהרן שוורץ, דכתב יש להקפיד שלא יפסיקו החתן והכלה בדברים שאין קשורים לנישואין בין חופה ליחוד עי"ש. הרי דכתב בזה הלכה למעשה, דאכן יש ליזהר שלא להפסיק בין

רבי אלחנן פריניץ
מח"ס אבני דרך, בית שמש

חתן שענה ברוך הוא וברוך שמו בברכת האירוסין

במה ששאלת מדוע העירו לך שהיית צריך להזהיר את החתן והכלה שלא יענו בברכות ברוך הוא וברוך שמו. כמו כן, במה שהעיר לך העד קידושין בשעת מעשה שמכיוון שענו החתן והכלה ברוך הוא וברוך שמו, הם צריכים לברך שוב הגפן. ושאלת מה הדין בזה.

אענה התשובה ואח"כ אביא סימוכין. אכן, היית צריך להזהיר את החתן והכלה שלא יענו באמצע הברכה "ברוך הוא וברוך שמו". ומה שהעיר העד, טעות בידו, שכן בדיעבד אם ענו אין צריך לברך שנית הגפן.

בכל ברכה שיוצא בהן האדם ידי חובה ע"י ששומע מחבירו, אין לו לענות "ברוך הוא וברוך שמו", כיוון דאם יוצא בברכה, אם יענה יחשב לו הדבר כהפסק. והכי פסקו בשו"ת דבר שמואל אבוהב (רצה), המטה יהודה (אורח-חיים קכד), הדגול מרבבה (קכד, ה), החיי אדם (כ, ג), שולחן ערוך הרב (ריג, ב) וערוך השלחן (קכד, י).

וכן פסק המשנה ברורה (קכד, סכ"א) והוסיף: "וכן אם שמע ברכה שחייב בו והוא מתכוין לצאת ע"י המברך כברכת שופר ומגילה וקידוש וכו' אין לענות ב"ה וב"ש דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה. ועיין בח"א דנשאר בצ"ע לענין דיעבד ונ"ל דבדיעבד אין להחמיר בזה עיין בספר מגן גבורים מש"כ

בשם מעשה רוקח". וכן איתא בשו"ת אפרקסתא דעניא (ט), בשדי חמד (מערכת הפסקאות ט), בקיצור שו"ע (ו, ט), בשו"ת אגרות משה (אורח-חיים ב, צח), בשו"ת משנה הלכות (יג, טז), בשמירת שבת כהלכתה (מז, לה. ס, כז), בשו"ת יביע אומר (ח אורח-חיים כד), בשו"ת יחיה דעת (ד, ט) ובשו"ת ציץ אליעזר (יא, י אות ג) וע"ע באריכות ובמקורות הרבים בשו"ת רבבות אפרים (ו, רטו אות מ). וכן בשו"ת חמדה גנוזה (ב, ו).

וכ"כ לגבי ברכת אירוסין שלא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" הגרשז"א (מבקשי תורה לא עמוד שלה), עדות לישראל (עמוד לה), בית חתנים (ב, ד), בספר נישואין כהלכתם (י הערה 70), בספר נטעי גבריאל (נישואין ח"א כב, ו), בספר החופה והנישואין לגר"א זכאי (יד, א), בספר חופה וקידושין לאהל יעקב (נתיבות-אדם ט, ב) ובספר תורת הקידושין פנחסי (ב הערה קלו).

ואמנם יש החולקים וסוברים שניתן לענות "ברוך הוא וברוך שמו" גם בברכות שיוצא בהן ידי חובה, והכי איתא בספר מועד לכל חי לגר"ח פלאגי (ד אות טז). וכן בספרו חיים-לראש דף לח), בשו"ת שמש ומגן (ב, לד) ועוד. וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (אורח-חיים נא), בשו"ת שפתי דעת (ג אורח-חיים נה אות ז), בשו"ת שואל ונשאל

(א, כה) ובספר נתיבי עם (סי' קסז). ועיין
בברכי יוסף (ריג, סק"ג) שכתב שנכון ליזהר
ולא לענות "אך אין למחות במי שעונה ברוך
הוא וברוך שמו", וכעין זה איתא בשערי
תשובה (ריג, סק"ג).
אולם בדיעבד אם ענו "ברוך הוא וברוך
שמו" בברכת אירוסין, אין מעכב, ואין צריך
לברך שוב הגפן, כפי שראינו במפורש
במשנה ברורה, ובייחוד דיש שיטות
המתירות לענות (כפי שראינו). וכ"כ
בדיעבד אם ענו, שרשאים לשתות מהיין,
וא"צ לברך שוב הילקוט יוסף (שובע-שמחות
ח"א עמוד צו). וע"ע בספר נישואין כהלכתם
(י הערה 70).

רבי יעקב קארפ

מח"ס שמוש זקנים

בירור מנהג שימוש בכלי התוף בשמחת נישואין בזמננו

בעזה"י יום חמישי, צום הרביעי י"ז תמוז
תש"פ

(א) במתני' ב"מ (עה ב') ר"פ השוכר את האומנין, שכר את החמר להביא כו' וחלילים לכלה. ופרש"י לשמח חתן וכלה. ובפ"י התפלות והברכות לר"י בן יקר (רבו של הרמב"ן) בברכת אירוסין [ח"ב תשל"ט עמ' לח] כ' וז"ל, ויש לשמחו בתופים ולרקוד בחלילין כדאמר בפרקי דרבי אליעזר (פרק יב) עשר חופות עשה הקב"ה לאדם בגן עדן, והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדין בנקבים שני' (יחזקאל כח יג) תפיד ונקביך ביום הבראך. ע"כ.

ובכנה"ג (אהע"ז סי' סה) כ' המנהג פשוט להביא מנגנים בתוף ובכנור במינים ובעוגב לשמחת חתן וכלה.

וע"פ הנ"ל כ' בס' פרדס אליעזר [ח"ה עמ' תפ] "כל הכלים כשרים וחביבים בשמחת חתן, מ"מ מסתבר כי חשיבות יתרה ישנה לכלי התוף במה שנוכר להדיא בפסוק ובחז"ל שהמלאכים השתמשו בו לשמח אדם הראשון".

ובמאירי במשנה (שלהי סוטה) טבלא דחד פומא ר"ל כלי אחד כעין תוף שהוא סגור מכל צדדיו אלא שיש שם פה אחד שהקול נכנס ויוצא דרך בו והיו עושין בו שיר גדול כבבתי החתנים.

(ב) והנה מרן אאמו"ר הגאון שליט"א בהל' ומנהגי בין המצרים [בנמ"ח תש"פ, פרק יא סע' מא] כ' וז"ל, וכן גזרו אז רבותינו ז"ל בפולמוס של אספיינוס "על האירוס" והוא כמין תוף רחב שלא לנגן בו בבית המשתאות, ואפי' עשוי מבד אסרו שלא יבואו להחליף בתוף הרחב ואיסורו מפני שהוא משמיע קול יותר משאר כלי זמר ואסרוהו אף בחתונות ובמקום מצוה והפוסקים לא הביאו דבר זה, וכן נהגו בכל מקום לנגן בו אף בירושלים עיר הקדש שאין מנגנין בכלי זמר בחתונות וצ"ע.

ובמקורות שם ביאר דבריו וז"ל, סוטה מט. "בפולמוס של אספיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. ושם מט: מאי אירוס טבלא דחד פומא רבר"ה עבד לבריה טינבורא אתא אבוה תבריה דמיחלף בטבלא דחד פומא", ולדעת רוב הראשו' האירוס הוא תוף דהיינו נוד שתולין עור על גבו ומכין בו ומשמיע קול גדול, וכן מבואר ברמב"ם בפיה"מ ובערוך ערך ארס ובמאירי שם ובגיטין ז., ועיקר איסורו יותר משאר כלים לפי שהוא משמיע קול גדול [והוי כמרד במלכות עי' גיטין נו. בחורבן טור מלכא] ואף רש"י שפי' דהוא כמין זוג עינבל שמקשקשין בו מ"מ גבי טינבורא פירש דהוא ממש כתוף דמיחלף בו מחמת הקול. וצ"ע דהפ"ו לא הביאו גזירה זו. [ועי' שלמת יוסף

ואף בירושלים שמעבר לחומות, ואילו במקום זה הכל לוקחים התוף דזה לא כלי זמר, וצ"ע דבזה נפל ברברבתא דאדרבה התוף היה עליו גזירה מיוחדת ואף בחתונות ובפרט התופים שלנו שמשמיעים קול גדול כהרבה כלי נגינה וצ"ע ג. עכ"ל אאמו"ר שליט"א.

ובסוף ספרו משמרת הבית עמ"ס סוטה הוסיף על הנ"ל וז"ל: והמנהג לנגן בתוף הוא לא מהאידינא, דכבר הביא כן הגאון ממונקטש זצ"ל בספרו אות חיים ושלום הלי' מילה סי' רסה סי"ב סקכ"ט דהמנהג בירושלים עיה"ק שלא ינגן בכלי זמר בחתונות מלבד בתוף. ונראה דהתוף שלהם היה תוף קטן העשוי על כלי חרס קטן כידוע ואינו משמיע קול גדול, וזהו מה דקאמר בסוגיין "עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא" דזהו כלי קטן ואינו משמיע קול גדול. ושור"ר כן בלוח א"י משנת תרמ"ב "שלא ישמעו כלי שיר בחתונות רק יתופפו על תופי עור המתוחים על כלי חרס קטנים". ולפי"ז מה שנהגו לנגן בתופים גדולים וחשמליים המשמיעים קול גדול צ"ע ג עכ"ל.

הנה לפי דברי אאמו"ר האיסור בכלי התוף אינו רק בירושלים אלא בכל מקום והמנהג להקל בכ"מ וצ"ע.

ודע כי בזמן האמרי בינה כלל לא היה כלי התוף בחתונות בירושלים ורק לפני כששים שנה לערך החל מנהג זה בירושלים וכדלהלן. ובמשמרת מועד שבת קי. (ח"ג עמ' עג) כ' אאמו"ר שליט"א וז"ל, ומסתברא דבבין החומות ממש אף בתוף אין להקל שעיקר הגזירה היתה על קשקוש בתופים כמבואר ברש"י כאן. ע"כ.

סי' לב או' ג'. ואין לומר דהוא בכלל הגזירה דבשיר לא ישתו יין כל משמיעי קול כמו שראיתי שכ' כן דהרי זו גזירה קודמת משבטל סנהדרין בטל שיר מבית המשתאות, ורק בפולמוס של אספסיינוס גזרו על האירוס וכמפורש ברמב"ם פ"ה הי"ד, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר ובהט"ו "ואח"כ גזרו על עטרות חתנים שזה היה אח"כ בפולמוס של אספסיינוס ששם גזרו גם על עטרות חתנים וגם על האירוס, ועוד מוכח שם דגזרת האירוס היתה על חתונות כמו בעטרות חתנים וכדמוכח מהא דרבר"ה עבד לבריה טינבורא ורב הונא שברו הרי שעשה לו לחתונתו ואביו שברו הרי דזה אסור אף בחתונה ואילו בכלי זמר מוסכם בכל הפו' דמותר בחתונה ושמחת מצוה היא, ועל כרחק דזו גזירה נפרדת על האירוס מחמת הקול שלו ומרידה במלכות וכמעשה דביתר דמחמת הקול של השמחה שלהם אמרו מרדו בך יהודאי והחריבום.

ושוב מצאתי להחויי במקור חיים סי' תקס ע"ד הש"ע דהכל שרי לצורך מצוה "אירוס בכל גוונא אסור ומה הוא" ע"כ. [א"ה, כ"ה בקיצור הלכות שם שמציין בקצרה מה שהאריך בכת"י ולא זכינו לאורו]. והן הן הדברים.

ומעתה יש לתמוה טובא על מנהג ירושלים שידועה תקנת האמרי בינה שאין מנגנין בכלי זמר בחתונות מפני החורבן לעינינו וכמ"ש בשלמת חיים, ובטוב ירושלים כ' הגרב"צ ידלר זצ"ל בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל דרבי נחום שאדיקר זצ"ל הנהיג דבר זה. ועכ"פ נתפשט המנהג לאיסור בירושלים עיה"ק אצל בני אשכנז,

אסור. ומה שמותר תוף [אפי' עשרה כלים] אינו מפני שהוא כלי אחד אלא מפני שאינו כלי זמר כלל, אלא כלי קצב ע"ש.

ובס' ישמח לב (סאוויץ, ח"א סי' רנז) כ' דהגריש"א זצ"ל אמר שאין בדברי המהרי"ל שכי' שצריך לשמח חתן ועכלה דוקא בכלי שיר כנגד מנהג ירושלים שנהגו שלא לנגן בכלי זמר בחתונות, דכיון שהמנהג הוא לנגן בתוף הרי ודאי יש שמחה בכלי שיר, ובזה מתקיימת השמחת חתן וכלה בכל דקדוקיה, והוסיף דאפשר ללמוד גדרי כלי שיר מהא דשלהי סוטה דגזרו על האירוס ופרש"י שם דפנותיו עגולות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל וכו', וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול, ע"כ, והנה ודאי שבכלי תוף דידן יש יותר מכלי זה. ע"כ. ואולי למד דאף שהוא יותר מכלי האירוס, מ"מ אינו ממש ככלי האירוס ולכן אינו אסור אף שמשמיע קולות טובא.

ד) והנה בביאור למנורת המאור עם פי' נפש יהודה [לר' משה פרנקפורט אמסטרדם תפ"ב, ונמ"ח ב"ב תשע"ג] בפרק ש"ח כתב על תנבואה, תוף ומכין עליו ומשמיע קול צלול, מיחלף בטבלא דחד פומא זוג של עינבל שעושין בבית המשתאות דומה לו בקול, ואתו למיעבד ההוא דגזור עליה כי היו עושים בתנבואה בצדה חוטין של ברזל וטסים שהיו מצהילים. ע"כ. משמע דרק משום החוטי ברזל וטסים שהיו מצהילים הקול כזוג עם עינבל.

בס' מי באר עמ"ס סוטה שם [ח"ב עמ' שכן] כ' ע"ד רש"י טבלא דחד פומא זוג של עינבל וכו' זוג הוא הפעמון החיצוני עינבל הוא הכדור הנמצא בתוך הפעמון והוא המקיש בפעמון (זוג). וגזרו על האירוס אפי'

ג) והנה ראיתי בס' מתורתו של רבי פנחס עפשטיין זצוק"ל ראב"ד העדה החרדית [ח"ב פסקים והנהגות סוף או"ח, עמ' תכ] שכ' זו"ל, רבינו התיר לנגן במערכת של כמה תופים בחתונות בירושלים, והכריע שאין בזה סתירה לתקנה שהתקינו חכמי ירושלים, שלא לנגן אלא בכלי זמר אחד בחתונות הנערכות בעיה"ק ירושלים משום זכר לחורבן.

ובהערה שם כ' המו"ל זו"ל, הגאון רבי מאיר אורבאך בעל האמרי בינה התקין שלא לנגן בכלי זמר בירושלים עיה"ק ואף בחתונות וכיו"ב אלא בכלי אחד בתוף ומצלתיים, והגאון רבי יהושע ליב דיסקין הסכים לו, ואף הוסיף נימוק לכך, שהרי החורבן לנגד עינינו, כמובא בתשובת הגרי"ח זוננפלד (שלמת חיים סי' קא).

וסיפר הר"ר פסח קרישבסקי, שכאשר הופיעה בפעם הראשונה בירושלים ההמצאה החדשה של מערכת תופים גדולה ומודרנית המורכבת מכמה חלקים יחד, נתעורר הספק האם יש לאסור להשתמש בה בחתונות מחמת התקנה האוסרת כלי שיר, שהרי כמה כלים יש כאן או שעדיין אינו אלא כתוף, שנהוג לנגן בו בחתונות גם לאחר התקנה, לבסוף הגיע הנידון אל בית הדין של העדה החרדית, ובדיון שהתנהל בראשות רבינו הובאה מערכת התופים, והורכבה בחדר בית הדין על כל חלקיה השונים, ולאחר ששמעו את הקולות ואת הקצב שנוצר ממערכת התופים החדשה, פסק ביה"ד להתיר, ואכן מאז ועד היום מנגנים בני ירושלים בחתונות בתופים אלו שהותרו בהוראת רבינו. עכ"ל.

וכן בס' ציוני הלכה פסקי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל [נישואין פרק יח הערה ה] כתב, כל כלי זמר אסור ואפילו כלי בודד

יש רק עינבל אחד בתוך הפעמון ואינו משמיע קול חזק כמו בשני עינבלים (עי' נזיר לד ב' החיצון זוג והפנימי עינבל וכשיטת רבי יוסי דהלכתא כותיה). ובטנבורא כ' כמין תוף שלנו. ע"כ.

בעלי תמר על ירושלמי סוטה פ"ט הט"ו [עמ' רעו] כ' וז"ל, בפולמוס של אספסיאנוס גזרו על האירוס והוא מין תוף ומשום דאושא מילתא אבל על כלי זמר אחרים לא גזרו משום שמחת חתן וכלה ועיין במהרי"ל הל' ערובי חצרות שפ"א מתה מושלת המדינה וצוה המושל שלא לנגן בשום כלי שיר באותה המדינה וכו' והיה מורה הרב שלא יעשו הנישואין בלא כלי זמר דהוא עיקר השמחה של חתן וכלה אלא ילכו למדינה אחרת וכו'. וראיה לדבריו מכאן שלא גזרו לבטל כלי זמר לגמרי אלא להחסיר את התוף לזכר הצרה. ועיין בסימן תקס"ח ובב"י שם דמותר לנגן בכלי שיר בחופות ע"ש. דצ"ע שלא הביאו מכאן וגם לא כתבו שלא להכות בתוף והיום נוהגים אף בתוף וצ"ע. עכתו"ד.

[ולפי דבריו אולי יש ליישב מנהג ירושלים שהתקנה להחסיר התוף שהוא כלי א' ולהשאיר שאר כלי הזמר, ובכה"ג שעושין להיפך שמשאירין רק כלי א' התוף ומחסירים כל שאר כלי הזמר ג"כ אתי שפיר וצ"ע. ושמעתי בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א דאפשר כיון שאינה שמחה יתירה בתוף לחוד ללא שאר כלי זמר בירושלים מקילין בזה לשמחת נישואין].

(ה) וראיתי בס' טהרת הכלים להג"ר דוד בהגר"ש בעדני שליט"א [ח"א עמ' רנד] שכ' ע"ד המשנה בכלים פט"ו ו' והרמב"ם בהל' כלים פ"ה ה"ג והאירוס מתטמאין וז"ל, "והאירוס כעין תוף שלנו וגבוה מעט" כך

פירושו המפרשים כאן, ולתוספת ביאור מעתיק דברי הגמ' ורש"י בסוטה מט. וכתב ע"ז היוצא מדברי רש"י שהאירוס הוא זוג שהוא כעין פעמון, והמיוחד בו שיש לו רק עינבל אחד (אפשר שאז הוא משמיע קול דק ויפה), וזהו האירוס שגזרו עליו. והטנבורא זהו התוף המצוי כיום בארצות המזרח שלוקחים משטח עגול וכורכים עליו עור, והיא מדינא מותרת ורק משום מחלף אסורה. [א"ה, אמנם כד דייקנן ברש"י אשכחן שאינו תוף רגיל אלא עם ברזלים, וכשמקישין עליו מוציא קול צלול, ודומה לקול הטבלא דחד פומא שהוא זוג המקשקש, וכנ"ל בשם נפש יהודה].

אבל המפרשים כאן פירשו שהאירוס זה הוא מה שפירש"י על הטנבורא [א"ה, לא מדויק וכנ"ל], ולכאורה כדבריהם כן מוכח במשנתנו שר' יהודה אומר שהאירוס טמא מושב מפני שהאליית יושבת עליו [פ' בשעת קינה המקוננת יושבת על האירוס ומקוננת, כדי להגדיל את הצער שעל כלי השיר אומרים קינה], ומוכח שהאירוס הוא התוף המזרחי האמור שאפשר לכפותו על פניו ולשבת עליו, שעל הזוג איך אפשר לשבת. וגם לענין דינא הזוג אינו מקבל טומאה אא"כ הוא תכשיט לאדם, וא"כ בהכרח שהאירוס דהכא הוא התוף ולא זוג.

ונראה ברור שהכא מודה רש"י שהאירוס זה התוף, וי"ל דבאמת תרוויהו נקראים אירוס, גם טבלא דחד פומא וגם זה הטנבורא, ואדרבה משם מוכח כן דמה פתאום לגזור זה אטו זה, וכי דומים הם זה לזה והלא זה פעמון וזה תוף, אלא מפני שהיו דומים בשמם [א"ה, רש"י פירש להדיא לא כך, וכתב שדומה לו בקול, ולא בשם].

ועכ"פ הכא לכאורה בהכרח שמדובר בתוף הנ"ל.

ולענין הגזירה שגזרו זכר לחורבן, לא מצינו שהיום מקפידין לא על הטבלא ולא על התוף, אדרבא קהלות גדולות שבירושלים נוהגים שאין מביאין שום כלי זמר אבל תוף מביאים. וכנראה מפני שאין לנו את הטבלא דחד פומא שהיה בימיהם, דזוג עם ענבל אחד אין בו שום קול מיוחד כ"א צלצולים. ומכיון שאין לנו את הכלי בעצמו שעליו גזרו, אין לגזור על כלי אחר משום מחלף. עכ"ל. [א"ה, אמנם ודאי יש לנו הטבלא דחד פומא שלהם, אי לפירש"י הוא פעמון, ואי לפירוש הרמב"ם הוא תוף מזרחי, והם עצמם אסורים, והדומים להם בקול אסורים משום מיחלף].

(ו) ומידידי הגר"א טרופר שליט"א שמעתי לדקדק ברש"י שטנבורא אינו תוף רגיל, אלא תוארו כעין תוף ובדפנותיו קושרים ברזלים שמצלצלים בעת ההקשה, ומוציא קול צלול, ומה שמיחלף אינו בתואר הכלי אלא בקולו, שדומה לקול טבלא דחד פומא, משא"כ אפומא דחצבא שרי משום שהוא תוף רגיל בלא קול צלצלים. וכעין זה כתב במאירי גיטין ז, א וז"ל: וכן גזרו על האירוס, והוא תוף המקשקש ומשמיע קול גדול והמייה יתירה. ולא כתב תוף גרידא, אלא דקדק לכתוב שהוא תוף המקשקש, והיינו מחמת הברזלים הנתונים בדפנותיו. רק שהוא פירש כן על אירוס שהוא טבלא דחד פומא כנזכר בגמרא, מה שרש"י פירשו על טנבורא, ולא שמענו דעת המאירי מהו טנבורא.

והנה בערוך ערך אלית נראה שהיה לו חילוף גירסא, וז"ל: מאי ארוס טבלא דחד פומא, אביי אמר כובא, ובלשון ישמעאל

דבדב"א, ועושין כלי חרש עגול ארוך אמה והוא חלול ובפתחו האחד משימין יתרים של מעים ועל גבם מכסין עור ומכין עליו וקולו ערב, ועושין אותה לחופה ולמת כמו החלילין כו' עכ"ל. ונראה שאף הרמב"ם הכי גריס, ופירש אירוס כדעת אביי דבתראה הוא והלכתא כוותיה. אמנם רש"י [וכן בש"ס לפנינו] לא גרס להך דאביי, רק מילתא דר' אלעזר שהוא טבלא דחד פומא, לכן פירש שהוא זוג המקשקש.

ומהך מתניתין דכלים קשה לפירש"י שפירש שאירוס הוא פעמון, שהלא אי אפשר לישב עליו. עוד צריך לדעת מה בין טבלא דכולי הש"ס שפירש"י זוג המקשקש, לטבלא דחד פומא שגם פירש"י כן [גם טבלא גורגדנא דערכין י, ב פירש"י כן], דפשיטא שטבלא הרגיל אינו בכלל איסור דאירוס, דאשכחן בכמה דוכתי שנהגו בהם בימי האמוראים, כדאיתא בשבת קי, א כי נח נפשיה דרב, גזר רב יצחק בר ביסנא [אותה שנה, רש"י] דליכא דלימטייה אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא, ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא, טרקיה חיזיא ומית, ופירש"י שהיו רגילים להביא הדס וענפי דקלים לשמוח לפני החתן והכלה, וכשמביאים אותן לפניהם מקשקשים לפנייהם בשוק בכואם בתופים וזוגין עכ"ל. [ומש"כ רש"י בתופים נראה דיליף לה מהא דשרי הכא אפומא דחצבא ופומא דקפיזא]. וכן בבבא בתרא קמה, ב שמע קל טבלא איבעי ליה למיתא, ופירש"ם אשקלנ"א בלעז שהיו משמיעין קול לבא לשמוח עם החתן.

ואיכא למידק אי הך גזירה דאירוס היא בבית המשתאות דוקא, או לעולם אף שלא בבית המשתה. ועיין מגדל עוז להיעבץ

והנה גזירה זו צ"ע למה השמיטוה הפוסקים, ואין לומר שתחילה גזרו על אירוס לבדו, ואחר כך הוסיפו לגזור על כלי שיר, דלא מיבעיא ליעבץ שאירוס חלוק מכלי נגינה שאסור אף שלא בבית המשתה, אלא אף לרש"י שאינו אסור אלא בבית המשתאות גרידא, מ"מ להצד דכלי נגינה שרו במקום מצוה, באירוס חזינן דאסור לגמרי, רק להצד דגם כלי נגינה אסור במקום מצוה אתיא שפיר דהשמיטו דדינו שוה לשאר כלי נגינה. עכ"ד.

מסקנא דמילתא: לפירוש הרמב"ם אירוס הוא מין תוף, אמנם לכאורה יש מיני תוף המותרים כגון אפומא דחצבא וקפיזא, וצ"ע לעמוד עליהם. ולדעת רש"י והמאירי תוף רגיל שרי, ורק תוף עם צלצלים הדומה בקולו לאירוס נאסר משום דמיחלף ביה, ולפי זה המצלתיים וכלי ההקשה המצורפים למערכת התופים, יש מקום לדמותם לטנבורא דמיחלף באירוס בקולו ואסור, וצ"ע במה שנהגו להתיר בכל אלה.

[ברכות שמים, ברכות הורי גולה ב'] דמשמע ליה שרבה בר רב הונא עשה כן לבנו הקטן שישחוק בו, ואם כן יש לומר דכי גזור במילתא דרשות, אך במקום מצוה לא גזור, וכמו שפסק הרמ"א תקס, ג לענין נגינה בכלי שיר דבמקום שמחת חתן וכלה שרי. אמנם ברש"י [ד"ה טבלא וד"ה מיחלף] נראה שאין איסורו אלא בבית המשתאות, ואם כן עובדא דעבד לבריה טנבורא, מתפרש למשתה נישואי בנו [ולא מסתברא במשתה של רשות], ואם כן אף בנישואין לא הותר, ולא דמי לגזירת כלי שיר המותר בנישואין. ויש לדחות בתרי אנפי, חדא דלעולם משתה הרשות הואי, ובמקום מצוה לא גזור. אי נמי אף אי נימא דמשתה דנישואין הוה, רש"י פליג אתוספות [גיטין ז. ד"ה זמרא] שהביא רמ"א, וס"ל דאף במקום מצוה גזור, ואנן קיי"ל כתוספות דשרי. ואף דברש"י בשבת הנ"ל חזינן שכן הותרו תופים וזוגין במקום שמחת חתן וכלה, יש לדחות שלא היו עושין כן במשתה עצמו על היין שזה אסור, רק כשמלויים אותם.

רבי דן שכטר

מח"ס לחיות כהלכה ושא"ס

קרית ספר

בענין לצאת מהחופה כמה פסיעות לקראת הכלה

השושבינים ואנשים חשובים, ולא כתבו שגם החתן (או רק החתן) ינהג כן.

(ד) אולי יש לומר דהענין של חתן יוצא לקראת כלה מתקיים במה שהחתן מגיע לחופה לפני הכלה.

ואבאר את דברי:

(א) כתוב ברש"י (שמות י"ט י"ז) על הפסוק "ויוצא משה את העם לקראת הא-לוקים", מגיד שהשכינה יצאה לקראתם, כחתן היוצא לקראת כלה, וכן כתוב ברש"י (דברים ל"ג ב') על הפסוק "ד' מסיני בא", יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר, כחתן היוצא להקביל פני כלה (ועיין מהרש"א בבא קמא לב:).

וכתוב בשפתי חכמים (שמות י"ט ת') שלשון לקראת, לעולם לא נאמר אלא על ההולכים זה כנגד זה, וכמו שכתוב (שמות ד' י"ד) וגם הנה הוא (אהרן) יוצא לקראתך (משה) וראך ושמח בלבב ע"כ, וכתוב שם (שמות ד' כ"ז, כ"ט) ויאמר ד' אל אהרן לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשו ויגו' וילך משה ואהרן.

לכן נראה דהענין לצאת לקראת, היינו לפגוש מי שיצא לקראתו וללכת עמו, ולפחות לפגוש אפילו אם אינו הולך עמו. וכן כתוב (שמות י"ח ז') ויצא משה

כ' כסלו תשפ"ד

לכבוד הנאמן הגדול ר' נפתלי קופשיץ שליט"א, מראשי ישיבת בית מדרש עליון ורב שכונת רוממה בירושלים שלו' וברכה

ראש הישיבה נוהג בחתונה לומר לחתן לצאת מהחופה כמה פסיעות לקראת הכלה כאשר היא מתקרבת לחופה, ואמר שנוהג כן היות וכל מה שאנחנו נוהגים בחופה הוא דומיא למה שהיה במתן תורה (וכוונתו למה שכתוב בתשב"ץ קטן סי' תס"ז, נקוט האי כללא בידך, כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממתן תורה), ומצאנו שם שחתן יוצא לקראת כלה.

וצריך לי עיון על הנהגתו מכמה טעמים:

(א) לכאורה הענין של חתן יוצא לקראת כלה, הוא כאשר החתן יוצא לקראת הכלה ופוגש אותה, אבל ללכת לכיוונה כמה פסיעות ומיד לחזור אחורה, בלי לפגוש אותה, צריך עיון אם הוא בכלל זה.

(ב) למה מנהג זה לא הוזכר בשום ספר מדורות שעברו.

(ג) למה בספרי הלכה (מדור שעבר) אשר כתבו להדיא על ענין זה לצאת מהחופה כמה פסיעות לקראת הכלה, כתבו כן רק על

לקראת חותנו, וישתחו וישק לו וגו' ויבואו האוהלה.

וכן משמע מהמכילתא (יתרו פרשה ג') שכתב על הפסוק "ד' מסיני בא", לקבל את ישראל כחתן זה שהוא יוצא לקראת כלה.

וכן משמע מהרוקח (סי' שנ"ג) שכתב כשהכלה נכנסת לבוא בשער הבית, אז החתן הולך שם לקראתה ולוקח ידה ונותן אותה אל המשקוף.

וכן משמע מהמהרי"ל (הל' נישואין סעיף ב') שכתב שבעלות השחר הרב הולך את החתן עד חצר בית הכנסת, וכל העם אחריהם עם אבוקות וכלי זמר, וחוזרים עם האבוקות והכלי זמר ומביאים את הכלה וחברותיה, וכאשר תבוא עד פתח חצר בית הכנסת הרב והחשובים היו מוליכים את החתן לקראת הכלה, והחתן תופש אותה בידו, ובחיבורם יחד זורקים עליהם חיטים, והולכים יחד עד פתח בית הכנסת ויושבים שם מעט, ואחר כך מוליכים הכלה לביתה, ומושיבים החתן בבית הכנסת ומתחילים להתפלל אדון עולם ע"כ (וע"ע ב"ח א"ה ס"א א', דרישה א"ה ס"ה א', בית שמואל נ"ה ה', ט"ז א"ה ס"ה ב').

ונראה שהמהרי"ל הוא על פי מה שכתוב בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"א), שביום מתן תורה משה יצא למחנה ישראל והיה מעורר אותם משנתם, אמר להם עמדו משינתכם כבר בא החתן ומבקש את הכלה להכניסה לחופה, וממתין לה כדי ליתן התורה, בא השושבין והוציא את הכלה כאדם העושה שושבינות לחבירו, שנאמר ויוצא משה את העם לקראת האלוקים, והחתן יוצא לקראת

הכלה ליתן להם את התורה, שנאמר אלוקים בצאתך לפני עמך ע"כ.

ויש לציין שאצל המהרי"ל לא נהגו שהחתן יצא לקראת הכלה בבואה לחופה, וכן לא נהגו שהחתן ילך עם הכלה לחדר יחוד, וכמו שכתוב שם (הל' נישואין סעיף ג', ה') שאחרי התפילה מביאים הכלה עד פתח בית הכנסת, וממתנת שם עד שהרב מוליך את החתן על המגדל בבית הכנסת, ואחר כך הולכים הרב וחשובים עמו ומביאים את הכלה, והרב היה תופס אותה בבגדיה והוליכה והעמידה לימין החתן, ואחרי ברכת אירוסין החתן היה מקדש אותה בטבעת, ואחרי ברכת נישואין ממהרים עם החתן להכניסו לבית חתונה קודם הכלה [להתקיים בו, שהוא יהיה שריר בביתו וימשול בה (שינויי נוסחאות שם)] ע"כ.

ב) בספר אני לדודי (פרק ז' סעיף ה' בהערות) כתב שלא מצא בשום ספר מדורות שעברו שהביא מנהג זה (שכאשר הכלה מתקרבת לחופה, החתן יוצא מן החופה כמה פסיעות לקראתה), ושכספר עקבי הצאן כתב דחדשים מקרוב באו והנהיגו מנהג מחודש זה, ומקורם מדברי רש"י על הפסוק ד' מסיני בא, אבל למנהגינו שאנחנו עושים הנישואין תיכף אחרי האירוסין אין זה שייך, שהרי קודם האירוסין עדיין אין זיקה של חתן וכלה, והגר"ד"ס מבוססון זצ"ל הקפיד על זה, ואמר שמנהג זה נלקח מן הגוים ע"כ.

ובאמת מה שהוזכר ברוקח שהחתן יוצא לקראת הכלה, מדובר אחרי האירוסין לפני הנישואין, וכמו שכתוב ברוקח (סי' שנ"א, שנ"ג) שמקדש אדם אשה ומברכים ברכת אירוסין ואין לו להתייחד עמה, שהרי הבא

ודאי לא שיצא מן החופה, ומעולם הוא לא אמר לחתן לצאת מן החופה ע"כ.

והרב הגאון ר' יוסף שוב שליט"א (מו"ץ בקרית ספר) אמר לי שהוא היה בהרבה חופות עם הגר"ש אלישיב זצ"ל וכן עם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, והם אף פעם לא אמרו לחתן לצאת לקראת הכלה כאשר היא מתקרבת לחופה, גם לא תחת החופה, אמנם לפעמים משהוא אחר שהיה שם אמר (על דעת עצמו) לחתן שיצא מן החופה לקראת הכלה ע"כ.

ג) בנטעי גבריאל (ח"א י"ז ז') כתב שכאשר הכלה מתקרבת לחופה, החתן ושני השושבינים ואנשים חשובים יוצאים לקראתה, ואחר כך חוזרים לאחוריהם לחופה ע"כ (ובמקורות כתב: אור לשמים דף ר"ד ע"ב, קיצור שו"ע קמ"ז ה', ושלחן העזר דף ל"ב ע"א), דהיינו שגם החתן יוצא לקראת הכלה, אבל בכל המקורות שהביא לא הוזכר שהחתן יוצא לקראת הכלה, אלא רק השושבינים.

באור לשמים (עמ' 228) [דף ר"ד ע"ב] כתוב שהחתן הולך קודם החופה עם שושבין דיליה ודיליה זה סוד מ"נ ששולח לה שושבין, ואחר כך הוא שולח אחריה גם כן שושבין דיליה עם שושבינה, וזה שמחה גדולה לשושבין שהם סוד נז"ה שעלו למקום החופה שתקינו להם או"א ע"כ.

בקיצור שו"ע (קמ"ז ה') כתוב שהשושבינות מוליכות את הכלה לחופה, והשושבינים ואנשים חשובים הולכים לקראתה, וכשמתקרבים אליה חוזרים לאחוריהם לחופה ע"כ.

בשלחן העזר (ז' ד', שמלה לצבי ס"ק ז')

על ארוסתו לוקה, ויש שאין מברכים ברכת אירוסין אלא בשעת נישואין, וכשהכלה נכנסת לבוא בשער הבית, אז החתן הולך שם לקראתה ולוקח ידה ונותן אותה אל המשקוף וכו' ומברכים ברכות נישואין ע"כ.

ויש אומרים שהאירוסין של כלל ישראל היה ביציאת מצרים והנישואין במתן תורה (עיין רד"ק הושע ב' כ"א), ויש אומרים שהאירוסין והנישואין היו במתן תורה (עיין תשב"ץ קטן סי' תס"ו, תס"ז).

ומה שהביא בספר אני לדודי (פרק ז' סעיף ה' במקורות) שמישהוא כתב בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שכאשר הכלה מתקרבת לחופה, נוהגים שהחתן יוצא מן החופה כמה פסיעות לקראתה ע"כ, שאלתי את הרב הגאון ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א (נכדו של הגר"ש זצ"ל) על זה, והוא ענה לי שהגר"ש זצ"ל לא נהג כן, והוא אף פעם לא אמר לנהוג כן, ושאלתי שמישהוא כתב שהגר"ש זצ"ל אמר לו שנוהגים כן, והוא ענה לי שזה לא היה ולא נברא ע"כ.

ומה שהביא בספר שלמי שמחה (עמ' קע"ה) בשם הרב הגאון ר' אהרן גולדברג שליט"א (נכדו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל) שכאשר הכלה היתה מתקרבת לחופה, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה אומר לחתן לצעוד כמה פסיעות לקבל פני הכלה ע"כ, שאלתי אותו (הרב הגאון ר' אהרן גולדברג שליט"א) מה כוונתו, והוא ענה לי שהגרש"ז זצ"ל היה מעמיד את החתן באמצע החופה, וכאשר הכלה היתה מתקרבת, הוא היה אומר לו "תתקדם קצת לקראת הכלה", דהיינו שיפסע ממקומו פסיעה אחת או שתיים, אבל

[ח"ב דף ל"ב ע"א] כתוב שכאשר השושבינות מביאות הכלה לחופה המנהג הוא שהשושבינים הולכים קצת לקראת הכלה, ומשמע מהט"ז שלא רק השושבינים הולכים לקראת הכלה אלא הרבה אנשים וחשובי העיר ע"כ, אבל במדינותינו אין נוהגים כן אלא רק שני השושבינים הולכים לקראת הכלה, שתיים או שלוש פסיעות וחוזרים לחופה ע"כ.

ומה שהשושבינים יוצאים לקראת הכלה, הוא לקיים מה שכתוב (שו"ע א"ה ס"ה א') מבטלים תלמוד תורה להכנסת כלה לחופה, וכתוב (רש"י מגילה כט.) דהיינו ללוותה מבית אביה לבית חופתה, וכמו שכתוב בט"ז (א"ה ס"ה ב', בית שמואל ס"ה ג') דמה שאנחנו נוהגים ללוות רק את החתן לחופה אע"פ דהעיקר הוא ללוות את הכלה (שהרי לא מוזכר אלא "הכנסת כלה"), הוא מכיון דשם כל הנשים הולכות עמה ואין להתערב עמה, אמנם בקצת מקומות הרבה אנשים חשובים הולכים באמת לקראת הכלה וכשמתקרבים אליה חוזרים לאחוריהם לחופה, וזה נקרא גם כן לווה, ונכון הוא ע"כ (וע"ע דרישה י"ד שס"א א', א"ה ס"ה א').

ולפי זה מובן למה השושבינים יוצאים לקראת הכלה ולא החתן, שהרי הענין ללוות הכלה מבית אביה לבית חופתה אינו שייך לחתן, וכמו שכתב רבנו אפרים בן רבי יעקב מבונא (שימש כראש בית דין עם הראב"ה) [מובא בסדר ארוסין ונישואין עמ' נ"ג-נ"ב] דמה שחשובי הקהל מביאים את הכלה אצל החתן לברך שבע ברכות הוא על שם הפסוק (בראשית ב' כ"ב) ויביאה אל האדם (ועיין זוהר בראשית מט.), ועוד כתב כל מנהג

אבותינו תורה היא, ואפילו במקום שעוקר הלכה נלך אחר מנהגינו, וכדאיתא ביבמות (קב.) אם יבוא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעים לו, שכבר נהגו אבותינו בסנדל ע"כ.

ויש לציין שבארחות חיים מלוניל ה' קידושין (ח"ב עמ' 67) כתוב שכלל ישראל היו כולם חתנים, והתורה היתה הכלה, וד' ומשה היו השושבינים.

ד) כתוב במחבר (א"ה נ"ה א') דחופה היינו יחוד, והוא הנקרא נישואין בכל מקום (ועיין ברמ"א שם), וכתוב בבית שמואל (נ"ה ה') דהמנהג שלנו הוא לצאת כל הדעות לענין חופה, ומטעם זה עושים הינומא וגם פורסים יריעה על גבי כלונסאות, אבל מכל מקום עיקר החופה הוא היחוד שמתייחדים החתן והכלה אחרי החופה ע"כ.

ולכן אולי יש לומר דהענין של חתן יוצא לקראת כלה (לפני החופה) מתקיים במה שהחתן מגיע למקום החופה לפני הכלה, ושם הוא פוגש אותה, ומשם הוא הולך עמה לחדר יחוד (והיינו לחופה).

וכן נראה מהשלחן העזר (ד' ד', שמלה לצבי ס"ק ג') [ח"ב דף ל"א ע"ב] שכתב דמוליכים את החתן לחופה תחילה (לפני הכלה), ובמפרשים כתוב דהטעם הוא כיון שכל מנהגי חתן וכלה לומדים ממתן תורה, ושם ד' בא מקודם על הר סיני, שנאמר ד' מסיני בא, ודרשינן כחתן היוצא לקראת כלה ע"כ, וע"ע שם.

אע"פ שאיני ראוי להעיר לכבודו, מכל מקום לא נמנעתי לכתוב את הנראה לענ"ד כתלמיד הדן לפני רבו.

רבי אברהם זנגר

רב קהילות בני הישיבות, רמת אברהם, בית שמש

הערה בענין שתיית כוס אירוסין ונישואין לאחר טעימת החתן והכלה

מהרש"ם (ח"ה סי' ח') כתב שנמצא לזה מקור מהירושלמי, וכן מובא בספר המנהיג הל' אירוסין והרוקח (סי' שנ"א), אבל עכ"פ אי"ז בגדר חיוב אלא מנהג כמו הלל דר"ח, והניח דין זה בצ"ע.

[ויש מהאחרונים שדנו כן גם על כוס של נישואין, וכ"ה להדיא בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ס"ה וסי' ע"ט), והוא תלוי בפלוגתת הרמב"ם והר"ן שהביא הטור (אבה"ע סי' ס"ב) אם כוס של נישואין מעכב, ולד' הרמב"ם אינו מעכב כי אין לכוס זה שורש בתלמוד, ונפ"מ דאם אין לו יין יכול לברך בלא כוס].

והאחרונים הרחיבו בזה לכאן ולכאן, ויש אחרונים שהנהיגו משום כך שהמסדר קידושין יטעם מעט מן הכוס בעצמו, וכן מנהג הספרדים כמש"כ בשדי חמד (אס"ד מע' ברכות סי' ג' סק"ה), ובספר אפיקי ים (ח"ב סי' ב') הביא מכתב מראב"ד בריסק הגרש"ז ריגר זצ"ל שהעיד דמטעם זה נהג הגר"ח לראות שישפך מעט מהכוס על ידו ולאחר הברכה היה טועם מהנשפך על ידו באופן שלא הרגישו הרואים, אבל המנהג מאז ומעולם לא היה כן, והמהרש"ם שם מחה באחד שנהג כן וכתב דלא יפה עשה לשנות מנהג ישראל, וגם הפנ"י שתמה בזה לא מלאו לבו לשנות המנהג, ויש בזה חשש

יש מן הרבנים מסדרי הקידושין הנוהגים להעמיד אדם שיתכוין לצאת בברכת הגפן שמברך המסדר קידושין בכוס של אירוסין וכן בכוס של נישואין וישתה את הכוס לאחר טעימת החתן והכלה, וב' טעמים לדבר; יש שחששו שמא החתן והכלה אינם מתכוונים לצאת יד"ח בברכה או שמא יפסיקו בדיבור קודם שטעמו מהכוס, ויש שחששו דטעימת מלא לוגמיו מעכבת (עכ"פ בכוס של נישואין), ואכמ"ל, וכן נהג מרן הגרי"ז זצ"ל בהיותו רבה של בריסק היתה לו קביעות עם השמש שהוא מתכוין לצאת בברכתו ושותה את הכוס לאחר החתן והכלה (משום הטעם הראשון שמא החתן לא כיוון לצאת יד"ח).

ונראה להעיר הערה מחודשת בענין זה, דאי"ז פשוט שיכול המסדר קידושין להוציא בברכת הגפן, דהנה ידועה תמיהת הפנ"י (קו"א כתובות ז:); איך יכול המסדר קידושין להוציא את החתן והכלה בברכת הגפן בכוס של אירוסין, והרי בברכת הנהנין קיי"ל יצא אינו מוציא, ולא דמי לקידוש והבדלה דקיי"ל דיצא מוציא אף בברכת הגפן, דשאני התם דחובה לשתות הכוס לצורך קיום מצות קידוש והבדלה, אולם כוס של אירוסין אינו מדינא דגמ' אלא מנהג שהנהיגו הגאונים, ומשום כך אם אין יין מברכים בלא כוס ולא דמי לקידוש והבדלה שהכוס מעכב, [ובשו"ת

המסדר קידושין שיכוון להוציא את החתן ידי חובתו בב' הברכות, ברכת הגפן וברכת האירוסין, ואילו את הכלה יכוון להוציא רק בברכת הגפן. וכן שמעתי מגאון אחד שליט"א שראה את הגרי"ד בנו של הגרי"ז זצ"ל נוהג כך בסידור קידושין, וכ"כ בספר אפריון שלמה (פ"ח) בשם הגרש"א זצ"ל שאמר לו שכך הוא נוהג. וכ"כ בקובץ מבקשי תורה (ל"א) בשם הגריש"א זצ"ל וכן שמעתי מחכ"א שראה את הגריש"א זצ"ל נוהג כן. [ויתירה מזו ראיתי בקובץ מבקשי תורה (כ"ו) וספר שלמי שמחה (עמ' קפ"ג) שפעם אחת הורה הגרש"א זצ"ל שהכלה לא תענה אמן על ברכת האירוסין כדי שלא יהא לה הפסק בין ברכת הגפן לשתיה הואיל ואין לה שייכות לברכת האירוסין, וכן שמעתי שנוהג הגר"ב ד' פוברסקי שליט"א]. וטעמם לפי שמצות הקידושין היא רק על האיש ולא על האשה, כי יסודו מצות פריה ורביה אשר אין האשה מצווה בה, [וכבר נסתפק בזה בנוב"י (תנינא אבה"ע סוס"י א') אם ברכת אירוסין שייכת לגבי הכלה, ונפ"מ אם לברך עבור הכלה כשהחתן חרש ואינו שומע הברכה]. ויש להאריך טובא בענין זה, אולם לענינינו יש כאן הערה גדולה, דלפ"ז בודאי יקשה קושיית הפנ"י איך יכול להוציא את הכלה בברכת הגפן, דבשלמא לגבי החתן י"ל דגם כוס של מנהג דינו ככוס של קידוש, וכיון שהוא מחויב בברכת האירוסין ויש מנהג לעשותו על הכוס יש דין ערבות גם על ברכת הגפן של הכוס, אבל לגבי הכלה שאינה מחויבת כלל בברכת האירוסין איך יכול להוציאה בברכת הגפן.

וביותר נראה להעיר דאף אם הכלה ג"כ מחויבת בברכת האירוסין מ"מ הלא כל הדין

לעז על כל הגדולים שלא נהגו כן עד עתה, עכ"ד, ובס' אפריון שלמה (פ"ח) כתב דהגרש"א והגריש"א והגר"מ שך זצ"ל לא נהגו כן.

ובישוב תמיהת הפנ"י כתב המהרש"ם דבמחכ"ת של הפנ"י נעלם ממנו דמצינו להדיא בראשונים לענין כוס של מילה דיצא מוציא אע"פ שגם זה אינו מדינא דגמ' אלא מנהג שהנהיגו הגאונים, והביא כן משו"ת תשב"ץ (שם) שעמד בקושיית הפנ"י הן לענין כוס של מילה והן לענין כוס של אירוסין ונישואין, וכתב דאחר שמצינו בראשונים לענין כוס של מילה דיצא מוציא ה"ה לענין כוס של אירוסין, וכ"כ בשו"ת בית שלמה (או"ח סוס"י י"ד) ועזר מקודש (אבה"ע סי' ל"ד) וערוה"ש (שם ס"ט) ועוד. וכן בב"י (יו"ד סי' רס"ה) עמד בזה לענין כוס של מילה וכתב דחזינן מדברי הראשונים דגם כוס של מנהג דינו ככוס של קידוש והבדלה דיצא מוציא. והפנ"י גופיה (ר"ה כט): ציין לתמיהתו הנ"ל בכתובות וכתב דלקושטא דמילתא אין חילוק בין קידוש והבדלה לכוס של אירוסין ונישואין ומילה, ובכולם יצא מוציא כמבואר בכל הפוסקים וכדחזינן ממצעים שבכל יום, עכ"ד. [ובדומה לזה מצאנו לענין כוס של ברהמ"ז דד' הגרע"א (סי' ק"צ ס"ד) דלמאי דקיי"ל לעיקר דברהמ"ז אינה טעונה כוס יצא אינו מוציא, אולם הביה"ל הוכיח מהפוסקים שלא כדבריו וביאר דיצא מוציא משום דלכו"ע הוי מצוה מן המובחר].

אמנם יש להעיר עוד בזה, דהנה בספר הדרת קודש (עניני נישואין סי' ט"ו) מובא שהג"ר שמואל רוזובסקי זצ"ל סיפר שהגרי"ז זצ"ל השתתף בחופת בנו בנתניה ואמר להרב

את החתן והכלה בברכה זו מדין ערבות שוב הו"ל כמבורך לעצמו ויכול להוציא גם אחרים באותה ברכה בלא דין ערבות.

ואף שהגרי"ז חשש שמא החתן והכלה לא כיוונו לצאת יד"ח וא"כ נמצא שלא הוציאם בברכתו, מ"מ י"ל דמהני מדין ממנ"פ, דאם לא כיוונו לצאת בברכתו יכול להוציא את האחר מדין ערבות כיון שטעימת הכוס מעכבת את קיום כוס של ברכה, [כדמצינו בשו"ע (סי' תקנ"ט ס"ז) לגבי כוס של מילה בת"ב דמוציא את היולדת יד"ח בברכת בפה"ג והיא שותה הכוס, ודמי למי שמקדש לעצמו ואינו יכול לשתות הכוס ומבקש מחבירו שכבר קידש לשתות את הכוס, דבפשוטו יכול להוציא בברכת בפה"ג כיון שרק ע"י שתייתו יוצא חבירו יד"ח קידוש, וכן נקט בפשיטות בשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנ"ד) והובא בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ח הערה צ"ד), וכן מבואר בדברי הגר"ז (סי' ער"ב קונ"א סק"ב), ויש כמה דרכים בביאור הדבר (והארכנו בזה במק"א), ובפשוטו יש לבאר דמוציאו מדין ערבות לערבות, דזה ששותה את הכוס מחויב לשתות הכוס מדין ערבות כדי שיע"ז יצא חבירו יד"ח קידוש, וה"נ בניד"ד מהני מדין ערבות כדי שיהא לחתן קיום של ברכת אירוסין ונישואין על הכוס].

ומה שטעמו החתן והכלה שלא מכח ברכתו י"ל דלא מהני לפמש"כ במשנ"ב (סי' רע"א ס"ק ס"ט) לענין כוס של קידוש דאם שותה אחר שלא כיוון עליו בברכה ואותו האחר בדרך מחדש אין יוצאים בטעימתו ודינו כאילו נשפך הכוס, וכ"כ (בסי' ק"צ סקט"ו) לענין כוס של ברהמ"ז, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ג) ע"פ דברי

ערבות על הכוס הוא משום שהחתן והכלה זקוקים שאחד מהם ישתה את הכוס, והרי סגי שאחד שותה מהכוס, ומאחר שהחתן שותה מהכוס הלא גם הכלה יוצאת בזה יד"ח ואין שתייתה מעכבת ואיך יכול להוציא יד"ח גם את הכלה.

ונראה לבאר דכוס של אירוסין עדיף טפי מכוס של מילה וכוס של קידוש והבדלה, דהתם ליכא חיוב או מנהג מי ישתה את הכוס, וכל הדין ערבות על השתיה הוא רק מכח חובת הקידוש עצמו שהשתיה מעכבת בו כמבואר בגמ' (ר"ה כט:;) אבל בכוס של אירוסין יש מנהג על עצם שתיית הכוס שישתוהו החתן והכלה (והמקור הוא מארחות חיים ח"ב הל' קידושין סי' כ"א ורוקח סי' שנ"א, ועי' אג"מ ח"ד סי' ס"ט שביאר טעם המנהג), וא"כ י"ל דדמי לאכילת כרפס דקיי"ל (שו"ע סי' תפ"ד) דיש דין ערבות על ברכת האדמה מחמת המנהג באכילתו, וה"נ בזה הואיל ויש מנהג שהחתן והכלה ישתו הכוס י"ל דאין נפ"מ כלל על מי מוטלת חובת ברכת אירוסין, לפי שדין הערבות הוא מכח עצם המנהג של שתיית הכוס לחתן ולכלה.

אלא דכ"ז ניחא לגבי שתיית החתן והכלה, אבל להוציא אדם אחר שישתה את הכוס לאחר טעימת החתן והכלה לכאור' לא יוכל להוציא מדין ערבות (אם אין המסדר קידושין בעצמו טועם מן הכוס), כי אין שום חיוב או מנהג על שתיה זו. [ואף אם עושה כן משום חשש שמא טעימת מלא לוגמיו מעכבת, סו"ס לענין הברכה עליו לחוש דא"צ מלא לוגמיו כמנהג העולם ואינו מוציאן]. וא"כ צ"ע איך נהג הגרי"ז כן.

ונראה לבאר ד' הגרי"ז, דאחר שמוציא

המשנ"ב הנ"ל דטעימת כוס של נישואין ע"י מי שבירך בפה"ג בעצמו ולא יצא בברכת המסדר קידושין לא מהני.

[אך אינו מוכרע, דאפשר דטעימת החתן והכלה עדיפא וכעין מש"כ בשו"ת הר"ן (סי' נ"ב) ומג"א (סי' רס"ט) לענין טעימת כוס של מילה ע"י התינוק הנימול, וגם אפשר דאם לא בירכו מחדש מהני, והארכנו בזה במק"א, וכן נקט באג"מ (ח"ה סי' כ' סק"ז) דטעימת החתן מהני אף אם לא כיוון לצאת יד"ח ע"ש טעמו. רצ"ע עוד בזה].

אלא דבאמת נידון זה אינו מוכרע אם המוציא אדם אחד מדין ערבות יכול להוציא אחר באותה ברכה בלא דין ערבות, ונחלקו בזה הצ"ח (ברכות כ:;) והגרע"א (או"ח סי' רע"א) לגבי עובדא דשמעון בן שטח שבירך ברהמ"ז להוציא את ינאי ואשתו, אם מה שהוציא את אשתו בע"כ היה מדין ערבות (ומזה הוכיח הגרע"א דיש דין ערבות להוציא נשים) או דמאחר שהוציא את ינאי מדין ערבות יכול היה להוציא את אשתו אף בלא דין ערבות ע"ש, והרחבנו בנידון זה בספר בירורי ברכות סי' ג', והוכחנו מדברי הב"י (או"ח סי' ס"ט) כד' הגרע"א, וכן משמע מדברי החזו"א (סי' ל"ה סק"ז) שכתב משום כך דגדול המברך להוציא קטן אינו יכול להוציא גדול אחר בברכה זו, [אמנם בספר אפיקי מגינים (סי' קס"ז סק"כ) כתב דיכול להוציאו משום סברת הצ"ח הנ"ל, וכתב בספר צפוני דודי (ח"ב סי' נ"ג) בשם מו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל דנידון זה של החזו"א והאפיקי מגינים תלוי בפלוגתא הצ"ח והגרע"א], ושם כתבנו לדון דפלוגתא הגרע"א והצ"ח היא רק בברהמ"ז וברכת המצוות אבל בברכת הנהנין כו"ע מודו דיכול

להוציא את השני, ובחידושי הגר"א גנחובסקי (שם סי' ט' אות ב') כתב לדון להיפך דבברה"נ כו"ע מודו דאינו מוציא ע"ש. ושור"ר כדברינו בספר אפריון שלמה (פ"ח) להגרא"ב פינקל זצ"ל שתלה ניד"ד בפלוגתא הגרע"א והצ"ח.

נמצא לפי האמור דמי שחושש לד' הגרע"א דא"א להוציא אחר בברכה מכח מה שהוציא אחד מדין ערבות אינו יכול לנהוג כמנהג הגרי"ז להוציא אחר בברכתו אחר טעימת החתן והכלה.

והעצה לזה היא שיטעם כלשהו בעצמו כמנהג הגר"ח ואז יכול להוציא בברכתו את כולם, או שאותו אדם יברך בעצמו קודם שתייתו (וזהו עצה רק אם הטעם ששונה הוא כדי לקיים דין טעימה בשיעור מלא לוגמיו, אבל אם חושש שהחתן לא כיון לצאת יד"ח או הפסיק בדיבור כפי שחשש הגרי"ז אין זו עצה). אך הבאנו מדברי התשובות והנהגות שנקט דלא מהני שתייתו אם מברך בפנ"ע, והוסיף שראוי לפרסם הדבר כי אין נזהרים בכך. [אך אין דבריו מוכרעים, דיש דעות באחרונים דברכות הנשואין הם חובת הציבור, ולפ"ז נמצא דשתיית הכוס ע"י אחד מהציבור דינו כשתיית כוס של קידוש ע"י אחד מהמסובים (שיוצא יד"ח בקידוש), ובזה נקטו בקצוה"ש (סי' ע"ט סק"ח) ובשמירת שבת כהלכתה (פמ"ח הערה כ"ו ומילואים שם) בשם הגרשז"א זצ"ל דמהני לכתחילה אפי' אם השותה מברך בפה"ג בעצמו. ושור"ר בתשובות והנהגות (ח"ה סי' של"ז וח"ו סי' רס"ג) שהביא דברי הקצוה"ש וכתב דלפ"ז אם שמע כל הז' ברכות ונתכוין לצאת בהם יד"ח מהני שתייתו אפי' אם בירך בעצמו

בפה"ג, אבל אם לא שמע כל הז' ברכות לא מהני. ויל"ע אם דבריו מוכרחים, דלכאוי"ל דאם הוי חובת הציבור כל אחד מהציבור שייך לכוס של ברכה אף אם לא שמע הז' ברכות].

והנה כל דברינו הם לפי פשטות הדברים דאין המסדר קידושין יכול להוציא את החתן והכלה בברכת הגפן אלא מדין יצא מוציא (כלומר מדין ערבות), והישוב על תמיהת הפנ"י הוא דיש דין יצא מוציא גם בכוס של מנהג. אולם יש עוד דרכים בישוב תמיהת הפנ"י ויסודם דא"צ כלל לדין יצא מוציא, עי' שו"ת בית שלמה (או"ח סוס"י י"ד) ובדברי הגר"א פרבשטיין זצ"ל שנדפסו

בקובץ ישורון (תשנ"ז עמ' רס"ב), וכ"כ בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קל"ה סקט"ו) וביאר כן בכוונת הפנ"י, והארכנו טובא בענין זה במק"א, ויסוד הדברים הוא ע"פ הדעות באחרונים דברכת האירוסין וברכות הנישואין הם חובת הציבור ולא חובת החתן, (ולענין ברכת אירוסין תלו זאת רבים בפלוגתא הרמב"ם והרא"ש אם הוי ברכת המצוות או ברכת השבח), ואכמ"ל, ולפי דרכים אלו פשוט דיכול להוציא גם אחרים בברכה זו, אך כאמור פשטות הדברים דאינו מוציא את החתן והכלה בברכת בפה"ג כי אם מדין יצא מוציא כדין כוס של קידוש והבדלה כמש"כ הב"י לענין כוס של מילה, ולפ"ז הערתינו הנ"ל במקומה עומדת.

לדמות דיוקנו של אבינו מדינו
הרי ד"ר טלי סקוצ'ילס זצ"ל

[illegible]

A ONCE IN-A-LIFETIME OPPURTUNITY

If you had an opportunity to become an active partner in spreading Torah around the world, would you do it?

Finally, the long awaited new and expanded "Ohel Yaakov" ten-volume set, is going to be published very soon!

Harav Yaakov Skoczylas Shlit"a, the Rosh Kollel of "Kollel LeHora'ah Yerushalym", is the author of these comprehensive seforim used by Rabbanim and Talmidim around the world. This invaluable set provides detailed responses to questions raised in Yoreh De'ah, along with many Chidushim, sources and recent P'sakim from many of Gedolei Hador.

Just imagine how YOU could become a partner in this project by sponsoring, by honoring your loved ones, or by dedicating your own edition of seforim. In your zechus, Bnei Torah and Rabbanim in Jewish Congregations around the Globe will be enriched with knowledge and wisdom.

ספרי "אהל יעקב" על יורה דעה

יוצאים לאור בקרוב
במהדורה מורחבת
בעשרה חלקים!

SPONSORSHIP OPPORTUNITIES

FOR MORE INFORMATION: ✉ ohelyaakov18@gmail.com

קובץ
מה טובו
אהליך יעקב

פסקים מעניינים ונדירים
מגדולי הדור זיע"א ושליט"א

יוצא לאור

לע"נ הרב היקר והנכבד
רבי טלי סקוצילס זצ"ל

אביו של מורינו

הגרי"א בעל ה"אוהל יעקב" שליט"א

העורך והמו"ל

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

תשובות חדשות ונפלאות
מגדולי בעלי ההוראה
בענינים העומדים על הפרק

גנוזות
מגדולי ומאורי הדור זיע"א

הערות והארות
מרבנן ותלמידהון

להשיג הקבצים ולשלוח מאמרים ותגובות, ת.ד. 539 בני ברק
0527128536 טלפון gmail.com@7128536

סט 'בנין יעקב' על יורה דעה שכבש ב"ה את עולם הכוללים
עכשיו חדש !!! 4 כרכים על הלכות מליחה

ספר

בנין יעקב

על שו"ע יורה דעה

ובו ביאורים נפלאים

על סדר השו"ע ונושאי כליו

ובפרט על דברי הפמ"ג

מליחה

סימן ס"ט

מליחה

סימן ע"ה חלק א

מליחה

סימן ע"ה חלק ב

מליחה

סימנים ע"א - ע"ה

בשר בחלב

תערובות

סימנים צ"ח - ק"ד

תערובות

סימנים ק"ה - ק"ט

תערובות

סימנים ק"י - קי"א

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובהקות

הפצה ראשית מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

הופיע הופיע !!!

**מכניע שבוע הספר
כל חסד 250 ש"ח בלבד**

ספר
פרדס יוסף
החדש

מאות הקירות ותשובות מעניינות
מגדולי הפוסקים לדורותיהם
ונוסף גם הוא ספר כרם אליעזר
מאמרים נפלאים בעניני חמורעדים
עם קונטרס חינוך הבנים כחלכתו

**המתנה המיוחדת
לחגים וזמנים**

ראש השנה

חנוכה

פורים

פסח

שבת קודש חדש

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית פרכז הספרים בהנחלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

בעזרת השי"ת

להיכנס לבנין ולטעום את פרשת השבוע

אמרים • פנינים • דרושים • חיזוקים

אוראדיג

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
וכן ניתן להשיג במס' 05041-75-336

גדל היום עשה ה' נגילה ונשמה בך

מודעה רבה לאורייתא

הופיע ויצא לאור הספר שרבים חיכו לו

ויזרע יצחק

אוצר בלום בענייני

ספיקא דאורייתא לחומרא

נידונים מרתקים מלוקטים
ממרחבי הש"ס והפוסקים

מעוטר בהסכמתו של רבינו עטר
ראשנו הכהן הגדול
רבי חיים הכהן קמיל זצוק"ל

ניתן להשיג בבתי המדרש
או אצל משפחת אגרנטי,
רחוב דרך הנביאים 6
שכונת שפירא, אופקים

טלפון: 052-7679784

הכרכים של "בשר בחלב" שכבשו את הכוללים
 << עכשיו חדש על "תערוכות" >>

ספר
דבר הכהן

מחיר מיוחד
 לרגל ההוצאה
 45 ש"ח לסט

סיכומים וביאורים, הערות והארות,
 ובירורי הלכות, בדברי השו"ע והנז"ב,
 מסודרים לפי סדר הסימנים והסעיפים,
 וכן בירורי הלכה בשאלות המצויות

על הלכות
תערוכות
 סימנים צ"ח - קי"א

הספר מחולק לשלושה חלקים:

- א. סיכומים וביאורים בדברי השו"ע והנז"ב והש"ך
- ב. סיכומים וביאורים בדברי הפרי מגדים [מש"ז ושפ"ד]
- ג. סיכומי מחלוקת השו"ע והרמ"א הנז"ב והש"ך

מאת הגאון

רבי דוב הכהן רבינוביץ שליט"א

מו"צ בהעדה החרדית ורב שכונת רמה ד' בית שמש

ניתן להשיג גם דבר הכהן על בשר בחלב ב"כ

ניתן להשיג בחנויות הספרים המבחרות
 הפצה ראשית מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

הזמיע!

אספקלריא למאורעות התקופה 100 סיפורים

דרשות וסיפורים על מבחר עניינים,
על המלחמה מז באוקטובר למניינם,
אסון הר מירון, הטבח בהר נוף, ימות
המשיח, הפיגוע בגור יעקב, ועוד ועוד.
סיפורים שלא ראו אור, על מרח הרב
עובדיה יוסף, מרח הגר"ח קנייבסקי,
ומרח ר' גרשון אדלשטיין.
פרקים מיוחדים וסיפורים על לימוד
תורה, מידות, בין אדם לחבירו, ספר
מדהים!!!
דברי חיזוק חוצבי להבות אש וסיפורים
מפעימים. לא היה כבושם הזה!
עריבות ומתיקות התורה מובטחת!!!
הסכמות גלהבות מגדולי ישראל וגדולי
ראשי הישיבות שליט"א.

להשיג בכל חנויות
הספרים ברחבי הארץ
הפצה ראשית: "גיטלר"

כמו"כ בנקודות המכירה של מכון "כרם יוסף" בהם ניתן להשיג גם את שאר יתר ספרי המחקר:

ירושלים: "יפה נוף" צומת בר אילן | הספרייה הספרדית רח' דוד | "הפצת ספרי קודש" רח' דוד | "ילדמן ספרים" בבהמ"ד בעלזא | מקור
הספר "יריד הספרים" מלכי ישראל 3 גאולה | **מקור ברוך:** "נר הקודש" ע"י זוהרי חמה | **גבעת זאב:** "פאר הגבעה" מרכז מ. אגן האילות

בני ברק: הרב שאול שולמן רח' סוקולוב 34 כניסה ב' - פנימית 0527618640 בחו"ל: גיטלר והפצת מאזניים

אופקים: 0533161507 נתניה: 0504136465 **אשקלון:** "מוריה", רחוב העבודה 28

לברורים 02-5373570 / 054-84-60007/8